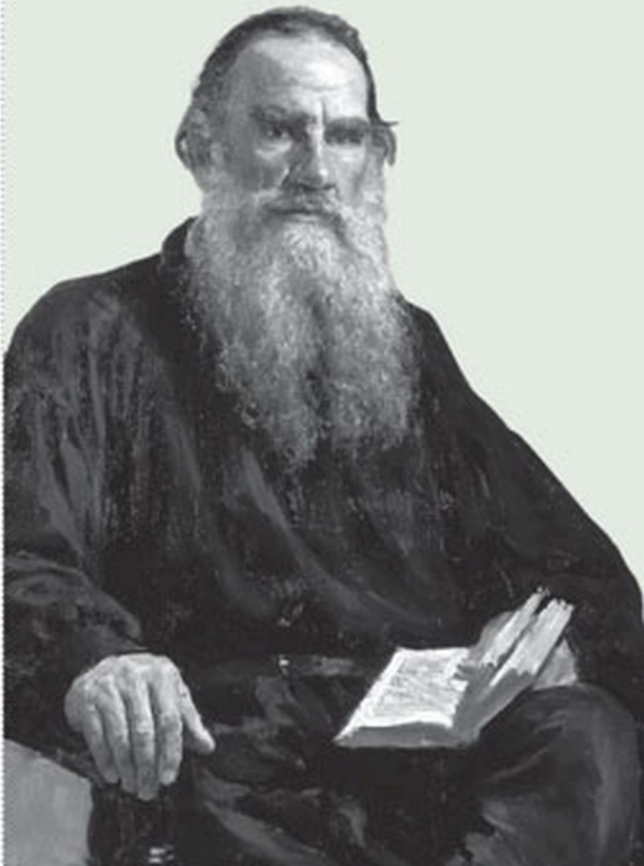
Dikkatle bakmak, sözcüklerini tartmak, kesin hakikati söylemek ona, sanatın ve belki de nezaketin sırrı gibi geliyordu.

HENRI TROYAT

Henri Troyat

LEV TOLSTOY

iletişim | biyografi

HENRI TROYAT • **Lev Tolstoy**

HENRI TROYAT (Lev Aslanovitch Tarassov) 1911'de Moskova'da doğdu. Tanınmasını sağlayan *Faux Jour* (1935) ve *Araigne*'den (Goncourt ödülü 1938) sonra, eski Rusya'yı yeniden canlandırdığı (*la Lumière des justes*, 1959-1962; *les Héritiers de l'avenir*, 1968-1970; *le Moscovite*, 1974-1975; *la Gouvernante française*, 1989; *Alio cha*, 1991) ya da bugünkü Fransız toplumunun resmini çizdiği (*les Semaille et les Moissons*, 1959-1962; *les Eygletière*, 1965-1967) geleneksel tarzdaki romanlarla geniş bir çevreye ulaştı. Aynı zamanda biyografiler (*Tolstoï*, 1965; *Catherine la Grande*, 1977; *Pierre le Grand*, 1979; *Ivan le Terrible*, 1982; *Tourgueniev*, 1985; *Gorki*, 1986; *Flaubert*, 1988; *Maupassant*, 1989) ve tiyatro piyesleri yazdı: *les Vivants* (1946). 1959'da Académie Française'e seçildi. *Dostoyevski* adlı biyografisi İletişim Yayınları tarafından Türkçe'ye çevrildi (2004).

Fransız Kültür Bakanlığı'nın katkılarıyla yayımlanmıştır.
Ouvrage publié avec le soutien du Centre national du Livre,
Ministère français chargé de la culture.

Léon Tolstoï
© 2004 Librairie Artheme Fayard

İletişim Yayınları 1493 • Biyografi Dizisi 11
ISBN-13: 978-975-05-0783-0
© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2010, İstanbul

EDİTÖR Can Belge
DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ İlya Repin, "Portrait of Leo Tolstoy", 1887
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Özgür Yıldız
DİZİN Ekrem Buğra Büte
BASKI ve CİLT Sena Ofset
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

HENRI TROYAT

Lev Tolstoy

Léon Tolstoï

ÇEVİRENLER

Z. Canan Özatalay - Işık Ergüden

iletişim

Kitabın ilk iki kısmı Işık Ergüden,
geri kalanı ise Z. Canan Özatalay tarafından çevrilmiştir.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KISIM

Sorunun Verileri

1 Lev Tolstoy'dan Önce... *11*
2 Çocukluk *27*
3 Başkalarının Dünyası *43*
4 Kazan *63*
5 Gençliğin Derbederliği *81*

İKİNCİ KISIM

Şiddet Zamanı

1 Kafkasya *109*
2 Sivastopol *151*
3 Sivil Yaşamın Acemi Çırağı *181*

ÜÇÜNCÜ KISIM

Yolculuklar, Aşklar ve Pedagoji

1 Avrupa'nın Keşfi *227*
2 Uzun Bir Mola *251*
3 Yurtdışına İkinci Yolculuk *275*
4 Barış Hakemi ve Pedagog *293*

DÖRDÜNCÜ KISIM

Sonya

1 Nişan ... 323
2 Korkutucu Bir Mutluluk ... 353
3 Büyük Eser ... 379
4 *Savaş ve Barış* ... 415
5 Arzamas Gecesi ... 439

BEŞİNCİ KISIM

Bunaltının Büyümesi

1 İki Büyük Eser Arası ... 449
2 *Anna Karenina* ... 495
3 Sanat ve İnanç ... 515
4 Şehrin Korkunçlukları, "Sıradan İnsanların" Çekiciliği ... 571

ALTINCI KISIM

Şu Tiksinç Beden

1 Azizlik Eğilimi ... 603
2 *Kroyçer Sonat* ... 637
3 Kıtlık ve Anlaşmazlıklar ... 665
4 Sonya'nın Çılgınlıkları, *Sanat Nedir?* ... 699

YEDİNCİ KISIM

Şiddet Karşıtlığının Havarisi

1 *Diriliş*; Dukhoborlar ... 729
2 Aforoz ve Kırım Günleri ... 757
3 Rus-Japon Savaşı ... 795

SEKİZİNCİ KISIM

ÇÖZÜM

1 Gündelik Hayat ve Doğum Günü ... 815
2 Çertkov'un Muhteşem Dönüşü ... 837
3 Vasiyet ... 865
4 Kaçış ... 905

ÖLÜMÜNÜN ARDINDAN ... 945

BİYOGRAFİ LİSTESİ ... 951
BİBLİYOGRAFYA ... 961
DİZİN ... 967

BİRİNCİ KISIM

SORUNUN VERİLERİ

1

Lev Tolstoy'dan Önce...

Napoléon ile I. Aleksandr ister birbirlerine dostça mektuplar göndersinler isterse de elçilerini geri çağırsınlar, ister halklarına barış vaat etsinler isterse de onları savaşa sürüklesinler, ister binlerce askeri Eylau'da feda etsinler isterse de Tilsit'te kucaklaşsınlar, 1800 yılından beri Yasnaya Polyana'daki miras mülkünden dışarı çıkmayan yaşlı prens Nikolay Sergeyeviç Volkonski artık kendisine yer olmayan bir dünyanın söylentilerine kulaklarını tıkamış yaşıyordu. Onun kamusal yaşamdan birdenbire niçin çekildiğini tam olarak kimse bilmiyordu. Etrafındakilerin söylentilerine bakılırsa, tahtın gölgesinde kalamayacak kadar karakterli biriydi. II. Katerina'nın korkunç gözdesi Potemkin'in metresi ve yeğeni genç Varenka Engelhardt'la evlenmeyi, "Orospusuyla evleneceğimi nasıl aklına getirebildi?" diyerek, vaktiyle reddetmemiş miydi? Bu mağrur cevaba rağmen –ya da belki de bu sayede– imparatoriçe onu gözüne kestirmişti. Muhafız komutanı olarak atandığında, Avusturyalı II. Josef'le muharebeye giden Mohilev'e eşlik etmişti. Sonra, hiyerarşinin basamaklarını hızla tırmanarak, Prusya kralı nezdinde olağanüstü büyükelçi buluvermişti kendini. Azov piyade alayı komutanı olmuş, sonunda da Beyaz Deniz kıyısındaki Arkhangelsk askerî genel valisi olmuştu. Buzlar içindeki bir bölgede-

ki pek de imrenilecek türden olmayan bu mevkii ona layık gören Büyük Katerina'nın halefi Çar I. Paul'dü ve bunun bir lütuf mu yoksa gözden düşme mi olduğunu bilmek mümkün olamadı. Velhasıl, Prens Volkonski, tez öfkelenen ve kaprisli mizacıyla Rusya'ya korku salmaya başlamış olan yeni Çarı'yla da çatışmakta gecikmeyecekti. Yerine getirdiği sıradan bir hizmetin ardından imparatordan aldığı mektupta, "Sizin iyiliksever hükümranınız olmaya devam ediyorum" şeklindeki alışıldık ifadeyi sayfanın altında göremeyince, meslek yaşamının tamamen tehlikede olduğunu anlamış ve erken davranarak, emekliye ayrılmayı talep etmişti.

Yasnaya Polyana'ya[1] yerleşince de, bu eğitimli, enerjik ve çılgınca gururlu adam, yerinden kımıldamamaya karar verdi. Hiçbir şeye ve hiç kimseye ihtiyacı olmadığını sık sık söylerdi ve mülkü Moskova'ya doksan altı verst[2] mesafede olduğundan, onu görmek isteyenler bir zahmet etmek zorundaydı. Sanki kendi önemine iyice ikna olmak ister gibi, genellikle salona kapanıp, ailesinin soy ağacına bakıp dalıyordu. Prestijli adlarla dolu kıvrımlı dalların ayrıldığı gövdeyi elinde tutan, Çernigov Prensi Aziz Michel'di. Bu tabloya inanacak olursak, Volkonskiler ünlü Prens Rurik'in soyundan geliyordu. Bu soyun bir kolu, 14. yüzyılda, Bolkona nehri kıyısındaki Tula ilinde bir has elde etmişti. Bir Volkonski prensi (Fedor İvanoviç) Altınordu Tatarlarına karşı bağımsızlık savaşı sırasında, Kulikovo Muharebesi'nde kahramanca ölmüştü; bir diğeri (Sergey Fedoroviç) Yedi Yıl Savaşı'na general olarak katılmış, hayatta kalmasını ise boynunda asılı küçük ikona borçluydu. Düşman kurşununu o engellemişti.[3]

---

1 Rusça *yasni* sözcüğü "ışıklı" anlamına gelir ve Rusçadaki *yassen* sözcüğü de dişbudak demek olduğundan, kimileri Yasnaya Polyana'yı "Işıklı düzlük" olarak tercüme ederlerken, gerçeğe daha yakın ama daha az şiirli olarak "Dişbudaklı düzlük" olarak tercüme edenler de vardır.

2 1 verst, 1067 metreye denktir.

3 Lev Tolstoy *Savaş ve Barış*'ta bu sahneyi kullanacaktır: Mariya Bolkonski savaşa giden kardeşine, kurşunlardan koruyacak bir ikonayı takması için yalvarır. Bununla birlikte, Volkonski ailesinin yıllıkları burada bitmemektedir. Prensin bir akrabası (Nikolay Grigoriyeviç Volkonski) Napoléon savaşları sırasında şan ve ün kazanacaktır. Bir başka Volkonski ise (Sergey Grigoriyeviç) 1826

Bu büyük ailenin devlete hizmetlerinin karşılığı olarak Prens Nikolay Sergeyeviç Volkonski, Yasnaya Polyana'da silahlı iki nöbetçi bulundurma ayrıcalığını almıştı. Solmuş üniformaları, sol omuzda tüfekleri ve muharebe şapkalarıyla bu nöbetçiler, kireçle beyazlatılmış ve değirmi kalkan biçiminde bir çatı tepesine kondurulmuş, mülkünün girişini koruyan pembe tuğladan iki küçük kule arasında gece gündüz devriye geziyorlardı. Köylülere, tüccarlara, hatta saygın davetlilere bile bu askerler, buradaki efendinin dünyadan el etek çektiğini ve sarayda artık hiçbir etkisinin olmadığını ne kadar hatırlatsa da, hepsi, Tula ilindeki herkes ona saygı ve hürmet gösteriyordu. Serfleri onu seviyor ve ondan çekiniyorlardı. Toprakların ekiminde onlara öğütler veriyor, konutlarının düzgün olmasını, iyi beslenmelerini, iyi giyinmelerini sağlıyor, onları bölge idaresinin verdiği rahatsızlıklara karşı koruyor ve onlar için şenlikler tertip ediyordu. Sertliği dillere destandı, bununla birlikte mujiklere bedensel ceza uygulamazdı. Sabahın yedisine doğru sekiz kadar müzisyen serf, şişkin gömlekleri, kısa pantolonları, ayaklarında beyaz çorap ve ayakkabılarıyla, sıraların önünde, asırlık bir karaağacın dibinde toplanıyordu. Elinde bir ibrik sıcak su taşıyan bir yumurcak yoldan geçerken bağırıyordu. "Uyandı!" Küçük orkestra derhal enstrümanlarını akort ediyordu. Ve prensin oda pencerelerine doğru, Haydn'ın bir senfonisinin ilk akorları yükseliyordu. Sabah konseri sona erdiğinde müzisyenler dağılıyordu, kimisi domuzları beslemeye gidiyor, kimisi odaya çekilip çorap dokuyor, bahçeyi belliyordu.

Eve ziyaretçiler geldiğinde, mevkileri ne olursa olsun, prens onları bekleme odasında "büyük kalkış" anına dek bekletiyordu. Nihayet çalışma odasının çift kanatlı kapısı açıldığında, salonda hazır bulunanlar arasında, pudralı perukalı ve gençlik pırıltılarının yanıp söndüğü bakışlarını gölgeleyen kalın kara kaşlı, ufak tefek ve kuru bir ihtiyarın, çağların dibinden, küçük adımlarla ilerlediğini görüp de hafifçe bir ürperti hissetmeyen kimse olmuyordu. Haddini bilmezleri hızla kapı dışa-

---

yılında, Dekabristlerin komplosuna katıldığı gerekçesiyle Sibirya'ya gönderilecek ve otuz yılını sürgünde geçirecektir.

rı ettikten sonra, pek gurur duyduğu mülkünde yaya ya da arabayla bir gezintiye çıkıyordu. Asırlık ıhlamur ağaçlarıyla, dev leylaklarla, karmakarışık mürverlerle, fındık ağaçları ve kayın ağaçlarından küçük korularla, karanlık karaçam aileleriyle çevrili yollarıyla park geniş, gür ve bakımsızdı. Sazan balıklarıyla dolu dört ufak göl, derin bir nehir –Voronka– vardı, bir meyve bahçesi, bir düzine kadar ahşap kulübeden ibaret küçük bir köy vardı. Sütunlu bir peristil ve neo-Grek bir alınlıkla süslü senyörün ahşap evi, daima pırıl pırıl beyaza boyalıydı. Çevresinde iki köşk bulunuyordu. Tepenin üzerinden, sakin ve bol koyaklı bir manzara seçiliyordu. İlkbahar sonu ve yaz başında yalkıların monoton gıcırtısının ve Tula'ya doğru giden arabacıların çığlıklarının yükseldiği eski Kiev yolu buradan geçiyordu.

Prens Volkonski doğayı, kitapları, müziği, seralarda yetiştirttiği nadide çiçekleri seviyor, avdan nefret ediyordu. Tüm ahlaksızlıkların kaynağının batıl inanç ve aylaklık olduğunu söyleyip duruyordu. Bu musibetlerden ilkiyle mücadele etmek için Fransız ansiklopedicilerini okuyordu. İkincisine karşı kendini korumak için, *Anılar*'ını kaleme alıyordu, yüksek bir sıranın önünde ayakta duruyor, matematik çalışıyor ya da enfiye kutularını tornadan geçiriyordu, ayağı pedalda, eliyle oluklu oyma kalemini iterek, gözü zevkten kızışmış bir halde; her tarafında da sarı talaşlar ve kıvrık yongalar kargaşa halinde uçuşuyordu.

Vaktinin en büyük bölümünü ise, Prenses Katerina Dmitriyevna Trubetzkoy'yla evliliğinden olma biricik kızı Mariya'nın eğitimine ayırıyordu. Prenses 1792'de öldüğünde küçük Mariya ancak iki yaşındaydı.[4] Dul kalan prens, bu solgun, soğuk ve uslu çocuğa gerçekten de taparcasına bağlanmıştı. Yine de, duygusal gösterilerden tiksindiğinden, onun karşısında mesafeli bir tavır takınıyordu. Öncelikle zekâsının muhteşem düzeyde gösterişli olmasını istiyordu. Mariya'ya iyi yetişmiş kişilerin Rusça'ya tercih ettikleri Fransızcayı öğretmekle kalmadı, dahası İngilizce, Almanca, İtalyanca da öğretti. Mariya zevkli biriydi, gayet güzel piyano çalıyordu, sanat tarihiyle ilgileniyordu. Babası ona kişisel olarak cebir ve geometri de öğretmişti. Öyle ateşli

4 Prenses Mariya Nikolayevna Volkonski 10 Kasım 1790'da doğmuştu.

ve sert bir öğretmendi ki, Mariya'nın üzerine eğilmiş, pomatlar sürünmüş yaşlılara has ekşi kokusunu saçarak, soru ve azarlarıyla bunalttığı Mariya baygınlık geçiriyordu. Onu bir matematikçi yapamasa da, en azından kendi hayalindeki gibi yetiştirmeyi, ona soğukkanlılık, mantık, berrak bir bilinç vermeyi, hayatın tüm altüst oluşlarına soğukkanlılıkla hâkim olacak şekilde onu hazırlamayı umuyordu. İğneleyici ve otoriter bu adamla ilişkileri sonucunda Mariya da duygularını saklamayı öğrendi; ama çabuk heyecanlanan, hülyaya yatkın genç bir kız olarak kaldı. Yoksullarla ilgileniyor, Fransızca romanlar okuyor ve ömrünü babasını taparcasına sevmeye adamayı doğal buluyordu. Evlilik fikri bile aklının köşesinden geçmiyordu: Prens ondan ayrılmaya asla razı olamazdı! Zaten güzel de değildi. Babasının kalın kaşları onda da vardı ve en ufak aksilik karşısında kıpkırmızı oluyordu. Kimse onunla ilgilenmiyordu. Nikolay Sergeyeviç Volkonski'nin keskin bakışlarının gençleri civarından otuz verst geri püskürttüğü söyleniyordu. Prensten lütuf gören tek bir kişi vardı: Prens Sergey Fedoroviç Galitzin ile gençliğinde evlenmeyi reddettiği, Potemkin'in yeğeni ve metresi Varenka Engelhardt'ın on oğlundan biri. İki adam geç dost olmuşlardı ve aralarından su sızmamasının onuruna, çocuklarını onlara danışmadan evlendirmeye karar vermişlerdi. Başlangıç olarak da, iki mülkün serf ressamları tarafından yapılan aile portrelerini değiş tokuş etmişlerdi. Kimsenin asla kur yapmadığı Mariya ancak hayal meyal görebildiği bu esrarengiz talibin düşüncesiyle bile kendinden geçiyordu; üstelik de, Saint-André tarikatı nişanı almış babası ile bolluk içinde yüzen, kızıl saçlı ve her yanı mücevher dolu annesinin portreleri çoktan Yasnaya Polyana'nın salonunda nöbet tutmaya başlamıştı bile. Mariya'nın coşkusunun dorukta olduğu sırada korkunç bir darbe geldi: Nişanlısı tifodan ölmüştü. Bu onun için Tanrı'nın bir işaretiydi: Babasından başka bir erkeği düşünmemeliydi. Kendisine öğretildiği gibi gözyaşlarını tuttu, ama doğmakta olan bu aşkın özlemini hep korudu, bu aşkın saflığı ve hüznü çocukluğunun romanesk okumalarına gayet iyi denk düşüyordu. Artık kendi uzak taşrasına kapanmış, yaşlı bir kız olarak kalacağını biliyor ve bu

durumdan hiç acı çekmemeye çalışıyordu. Ne de olsa Yasnaya Polyana'daki yaşamı çok hoştu. Onu oyalamak için babası ona iki eşlikçi kız vermişti. Bunların içinden özellikle tercih ettiği Matmazel Louise Hénissienne,[5] afacan ve yerinde duramayan genç bir Fransız'dı. "Her ikisiyle de aram gayet iyi," diye yazıyordu Mariya. "Biriyle müzik yapıyor, eğleniyor, gülüp oynuyorum; ötekiyle duygusal konuları konuşuyor, havai dünyayı çekiştiriyorum; her ikisi de beni deli gibi seviyor."[6]

Bu aptal ve geveze kızların çalçeneliğinden yorulduğunda ise Mariya, müştemilat binalarına kadar gidiyor, yoldan geçen hacılarla söyleşiyordu. Onlar, meczup serserilere karşı sert olmakla ünlenmiş prense rağmen, karınlarını doyurmak ve uyumak için burada konaklıyorlardı. Bitli, sefil, sakalları uzamış, sırtlarında heybe, gözleri gökten başka bir şey görmeyen bu hacılar, tüm Rusya'yı yaya kat ederek, mucizevi manastırlardan birine doğru yol alıyorlardı. Onların hikâyelerinin tek lafına bile inanmasa da, Mariya iman güçlerine hayran kalıyordu. Onlar gibi bütün bağlarını koparıp maceraya atılamazdı! O, Yasnaya Polyana'da kök salmıştı, yaşlanıyor, soluyordu. Kendini eşlikçi kızlarla kıyasladığında, erkenden kırış kırış olmuş, kalın kaşlı, bıkkın ağızlı, sevimsiz yüzünden nefret ediyordu. "Bir şehre gidip dua edeceğim," diye yazmıştı, "ve oraya alışıp bağlanmadan önce daha öteye gideceğim. Ayaklarım benden kaçana dek yürüyeceğim, kendimi bırakacak ve bir yerlerde öleceğim ve nihayet, ne hüznün ne iç çekişin olduğu o ezeli ve sakin limana varacağım."

Kendi yaşamının sona ermesini hayal ederken babası öldü. 3 Şubat 1821'de kendini aniden dünyada yapayalnız buluverdi. Otuz bir yaşındaydı ve o ana dek yalnızca Yasnaya Polyana'nın efendisinin yaşlılığının huzur içinde geçmesi için yaşamıştı. O ölüp gidince kendini yönsüz, işsiz, gelecek günlere en ufak bir ilgi göstermeyi beceremeyecek durumda hissetmişti. Kendini adama ihtiyacı, boşluktan başka bir şeyle karşılaşmıyordu. Bu şefkat fazlalığını kullanmak için, Louise Henissienne'in

5 *Savaş ve Barış*'ta Matmazel Bourienne olur.

6 Orijinalinde Fransızca (T. A. Ergolskaya'ya mektup).

kız kardeşini kuzenlerinden biriyle, Prens Mişel Aleksandroviç Volkonski'yle evlendirmeye hiç düşünmeden karar verdi. Ailenin diğer mensupları bunun denk bir evlilik olmadığını söyleyip durdular. Mariya direndi, mülklerinden birini sattı ve genç çifte yardım etmek için eşlikçi kızın adına para yatırdı. Moskova posta müdürü Bulgakov, erkek kardeşine hoşnutsuzlukla yazdı: "Prenses, müteveffa Prens Nikolay Sergeyeviç'in kızı, kalın kaşlarıyla oldukça çirkin bu yaşlı kız, evliliğin hoşluklarından kendisinin tatma umudu kalmayınca, mülkünün bir bölümünü evinde yaşayan bir İngiliz kıza (bir Fransıza) verdi."

Louise Henissienne'in kız kardeşi ile Prens Mişel Aleksandroviç Volkonski'nin evliliği Moskova'da Nisan 1821'de gerçekleşti. Mariya yolculuğa tek başına çıktı. Erkeğin kalabalık akrabalarından dini törene katılan yalnızca oydu. Papazın kutsadığı iki gence bakarken, yüreğinin heyecanla sıkıştığını hissediyordu. Aşkı, evliliği, anneliği giderek daha sık düşünür olmuştu. Çoğu kadının kısmeti olan bu sıradan mutluluktan gerçekten vaz geçmesi mi gerekiyordu?

Moskova'da, ona çok büyük gelen ama yaşlı prensin anısının Yasnaya Polyana'daki kadar kendini hissettirmediği aile evinde kalıyordu. Dostları onu dışarı çıkmaya, eğlenmeye teşvik ediyorlardı. Bir gün, bir salonda, orta boylu, kıvırcık saçlı, melankolik bakışlı, bıyıkları aşağıya doğru düzgün biçimde taranmış bir adamla karşılaştı. Üniformalıydı ve gayet düzgün Fransızca konuşuyordu. Onu Mariya'yla tanıştırdılar: Kont Nikolay İlyiç Tolstoy.[7] Mariya'ya daha ilk bakışta hoş biri gibi gelmişti, ama, alışkanlığı olduğu üzere, duygularını asla belli etmedi. Oysa bu karşılaşma bir tezgâhtı. Ertesi günden itibaren, iki tarafın tam yetkili temsilcileri arasında evlilik amaçlı görüşmeler başladı.

Aslında Kont Nikolay İlyiç Tolstoy, dış görünümü iç karartıcı olan ve üstelik kendisinden beş yaş büyük biriyle bu birleşmeyi aşkla tasarlamıyordu. İflasın eşiğindeydi ve yalnızca zengin bir evlilik onu sıkıntıdan kurtarabilirdi. Taşıdığı büyük isim, Rusya'daki herhangi bir mirasçı kadına tavsiye edilebilirdi. Tolstoylar Litvanyalı bir şövalye soyundan geldikleri id-

7 Lev Tolstoy, adını Fransızca olarak Tolstoy diye yazıyordu.

diasındaydılar. Indros adlı bu şövalye 14. yüzyılda Çernigov'a gelip vaftiz olmuştu; Indros'un torununun oğlu, grandük Kör Bazil'den "İri" anlamına gelen Tolstoy adını almıştı; Piyer Andreyeviç Tolstoy adlı biri ise Büyük Petro tarafından Konstantinopolis elçisi olarak, daha sonra da gizli şansölye olarak atanmıştı; 1724 yılında, hizmetleri karşılığında kont unvanıyla ödüllendirilmiş, ancak II. Katerina'ya karşı komplo düzenlediği için ömrünün sonunu hapiste geçirmesini bu unvan engelleyememişti. Ataları kadar şöhretli olamayan Ilya Tolstoy, kendisinin ve Gorçakov doğumlu karısının servetini har vurup harman savurmakla yetinmişti. Çamaşırlarını temizletmeye Hollanda'ya göndermiş, Karadeniz'den balık getirtmiş, Beliyev yakınlarındaki mülkünde balolar ve tiyatro temsilleri vermiş, *hombre* ve *whist* oynayarak önemli miktarda para kaybetmişti. Sonunda ise uçan kuşa borçlanarak, ehveni şer saydığı Kazan valiliği görevini kabul etmişti. Bu arada, henüz on sekizine basmış olan oğlu Nikolay düşüncesizce davranıp orduya katılmıştı. Yıl 1812'ydi ve Napoléon Rusya'nın üzerine yürüyordu. Vatanseverlik coşkusu gençliği ayağa kaldırmıştı. Bir hafif süvari alayında sancaktar olan Nikolay bir süre sonra, annesinin yakın akrabası olan General Gorçakov'un yaveri olacaktı. Bu yüksek rütbeli hamiye rağmen 1813 seferi ona yaramadı. Erfurt ablukasından kısa süre sonra, bir görevden döndüğü Saint-Petersburg'da Fransızlar tarafından esir alındı. Müttefik birliklerin Paris'e girişi sırasında, 1814 yılında serbest bırakılınca Rusya'ya geri döndü ve binbaşı, ardından da yarbay rütbesine terfi etti. Nihayet geleceği güvence altında mıydı? Hayır, Kazan valiliği görevindeki yaşlı kont Ilya Tolstoy'un pahalı zırvalıkları öyle bir boyut almıştı ki, oğlunun askerlik mesleğini layıkıyla sürdürebilmesine imkân yoktu. Aile iflas etmişti, Beliyev'deki yurtluk ipotek altındaydı. İflası sezen Nikolay istifasını vermiş ve Kazan'a, ailesinin yanına yerleşmişti. Onun yokluğu sırasında, iki kız kardeşi, Alin ile Pelagiya evlenmişlerdi. Alin, Kont Osten-Sacken'le, Pelagiya ise V. I. Yuçkov'la evlenerek evden ayrılmışlardı. Onlar ayrılmış olmasına rağmen, Nikolay'ın uzaktan bir kuzini olan Tatyana Aleksandrovna Er-

golskaya sayesinde aile ocağı cazibesini hâlâ koruyordu. Öksüz ve yoksul olan Tatyana, Tolstoy'lar tarafından gencecikken kabul edilmiş ve onu kendi evlatları gibi yetiştirmişlerdi. Tatyana tam Nikolay'ın yaşındaydı ve ona karşı sessizce bir sevgi besliyordu. Akik gibi parlak gözlü, hafif ciddi güzel yüzünü kestane rengi gür saç örgüleri çevreliyordu. Halinden tavrından hem sevimlilik hem enerji akıyordu. Kuzeninin Kazan'dan geldiğini görünce, öncelikle izdivaç teklif etmeye geldiğini hayal etti. Ama Nikolay, bunca yıldır ona karşı beslediği ketum aşka duyarlı olmasına rağmen, şu an için yalnızca eğlenmeyi düşünüyordu. Şehrin tüm salonlarında neşe kaynağı olarak aranan biriydi. Dans ederken, kumar oynarken, ailesinin kötü işlerini unutuyordu. Hafifliğini babasından almamış mıydı? Düzensizlik ve ihtilas Kazan yönetiminin bütçesini iyiden iyiye tehlikeye atıyordu. Yine de yaşlı kont İlya Tolstoy'un yüzünden gülümseme eksik olmuyordu; sonunda her şey düzelecek diye düşünüyordu. Senatonun atadığı bir soruşturma komisyonu aniden onun hesaplarına burnunu sokmaya karar verdi. Dehşete kapılarak hasta düşen kont savunmasını bile kaleme alamadan öldü. Hatta intihar ettiğini ileri sürenler bile oldu.

O zamana dek parasal sorunları dert etmemiş olan Nikolay Tolstoy'un önünde birden dipsiz bir kuyu belirmişti. Mülklerini açık artırmaya çıkarıp sattı, Moskova'ya gidip mütevazı bir daireye, kuzini Tatyana ve annesiyle beraber yerleşti ve onların ihtiyaçlarını karşılamak için, Askerî Öksüzler Evi'nin müdür yardımcılığı görevini istemeye istemeye de olsa kabul etti. Tatyana evi çekip çeviriyor, teyzesine bakıyor, ona kitap okuyor, şımarık, otoriter ve manyak yaşlı kadının kaprislerine katlanıyordu. Mizacının hâkim özelliği başkalarının mutluluğu için acı çekmekti. Ailenin mali güçlüklerine dair hakikati saklamaya çabaladığı kontese karşı olduğu kadar, iyilik ve sertlikle davrandığı hizmetkârlara karşı da büyük bir şefkatle davranıyordu. Ama aklı fikri, kibirli ve ele avuca sığmaz kuzeni Nikolay Tolstoy'daydı daima. Onun hakkında her şeyi bildiğinden, onu idealleştirmeden, kusurlarıyla birlikte seviyordu. Tolstoy "bir bilgelik modeli" olmaktan uzaktı. On altı yaşındayken, ai-

lesi ona gözünü açsın diye hizmetkâr kızlardan birini sunmuştu. Bu ilişkiden, Mişenka adlı bir çocuk doğmuştu. Mişenka daha sonra posta arabası sürücüsü olacak ve ömrünü sefalet içinde tamamlayacaktı.[8] Ayrıca, kontun alayda sayısız macerası olmuştu ve bunları da genç kızın önünde örtük ifadelerle anıyordu. Genç kız ise onun bunca deneyimden bıkarak, parasızlıktan cesaretini yitirerek, yalnızca kendisinin ona mutluluk verebileceğini anlayacağını ümit ediyordu. Gerçekten de kimi günler Tolstoy ona öyle tatlı bakıyordu ki altüst oluyordu. Ama asla ortak geleceklerinden söz etmiyordu. Rahat yaşamaya alışmış olduğundan, para sıkıntısını kaldıramıyordu. Hesap kitap yapma zorunluluğu onu insandan kaçan biri yapmıştı. Odasından hiç çıkmadan, pipo içerek saatler geçirdiği oluyordu. Kontes yalnızca iyi bir evliliğin hepsini kurtarabileceğini düşünerek ah vah ediyordu. Tatyana, vaktiyle, küçük bir kızken, Mucius Scaevola'nın hikâyesini heyecanla okuyarak, kuzenine ve kuzinlerine kendisinin de cesurca bir eylemde bulunabileceğini kanıtlamaya karar verdiğini ve kor gibi kızarmış demir bir cetveli koluna bastırdığını hatırlamıştı. Etinden dumanlar çıkarken ağzından tek bir çığlık bile kaçmamıştı. İzi kolunda kalmıştı. Bugün hüzünle gülümseyerek izi seyrediyor ve ruh gücünü gösterme zamanının bir kez daha gelmiş olduğunu düşünüyordu. Pek güzel olmayan, oldukça yaşlı, kalın kaşlı ama çok zengin bu Mariya Nikolayevna Volkonskaya'nın bahsi onun önünde açıldığında, kıskançlığına hâkim olarak bir mantık evliliği sözleşmesi yapması için Nikolay Tolstoy'u teşvik etti.

9 Temmuz 1822'de, Yasnaya Polyana yurtluğunun mirasçısı Prenses Mariya Nikolayevna Volkonskaya, Kont Nikolay Tolstoy'la evlendi. Gelin çeyiz olarak Tula ve Orel vilayetlerinde bulunan sekiz yüz erkek serf köylü getiriyordu; damadın ise adından ve oturaklı, hoş görünümünden başka sunabileceği hiçbir şeyi yoktu.

8 Bu olayı Tolstoy *Diriliş*'te anacaktır. *Anılar*'ında da şunu belirtecektir: "Mişenka bizden, birer yetişkin olduğumuzda, biz kardeşlerinden sürekli yardım istedi. Dilenciliğe düşen ve babama hepimizden çok benzeyen bu kardeşim bizden yardım istediğinde ve ona verdiğimiz on, on beş ruble için bize minnettarlığını gösterdiğinde hissettiğim şaşkınlığı hatırlıyorum."

Aşksız bu evlilik yine de uyumlu görünüyordu. Mariya kocasına kuşkusuz ki gerçek bir tutku hissetmiyordu; ama sevgi, şefkat, saygı ve neredeyse minnettarlık duyuyordu. Koca ise karısında fiziksel güzelliklerden daha değerli soylu bir yürek keşfetmekte gecikmedi ve onun hem ahlaki hem de entelektüel olarak daha üstün olduğunu kabul etti. Gerçekten de, Mariya'nın kocasının ailesine uyum sağlayabilmesi için kendine özellikle hâkim olması gerekmişti. Oğlunun işlerinin artık yoluna girdiğini gören yaşlı kontes, onun daha gösterişli biriyle evlenmemiş olmasından üzüntü duyuyordu. Karısı için kendisini yüzüstü bırakmasından acı çekiyordu. Kıskançtı ve bunu da belli ediyordu. Diğer yandan, genç çiftle birlikte yaşayan Tatyana ise bu mutlu evliliğin gündelik işkencesine tek laf etmeden katlanıyordu. Mariya'nın en ufak davranışını kolluyor, onun kusurunu yakalamaya çalışıyor, ama bunu başaramıyordu ve yeni gelinin nezaketi ve dinginliği karşısında eli kolu bağlı kalarak, Nikolay mutluluğa kavuştu diye sevinmeli mi yoksa bu mutluluğu bir başkasıyla buldu diye üzülmeli mi, bilemiyordu.

21 Haziran 1823 günü Kontes Mariya dünyaya bir oğlan getirdi. Nikolay, "Coco". Ve Mariya dünyada başka bir arzusunun kalmadığını sandı. Bu çocuk onun dünyasının merkezi oldu. Nikolay Tolstoy'a istifasını vermesi için yalvardı ve 1824 yılında tüm aile Moskova'dan Yasnaya Polyana'ya taşındı.

O güne dek tarımla hiç ilgilenmemiş olan Nikolay Tolstoy birden bir kır centilmeni oluverdi. Göreneklerine bağlı bir mülk sahibi olarak yeni işletme yöntemlerini küçümsüyordu, ama tarlalara koşturuyor, serflerle babaca ilgileniyor, onlara ekim zamanı konusunda öğütler veriyor ve içlerinden itaatsizlik ya da ihmalde bulunanları ender olarak ve istemeye istemeye kırbaçlatma emri veriyordu. Sonbaharda genellikle şafak vaktinde tazılarıyla birlikte ava gidiyor ve akşamleyin bitkin bir halde, mutlu, çamur içinde dönüyordu. Neşesi, canlılığı sofrayı şenlendiriyordu. Ama okumak için kütüphaneye kapandığı da oluyordu. Orada, Buffon'la *XVIII. Yüzyıl Vodvilleri*, *Genç Anacharis'in Seyahati*'yle Cuvier, *Papaların Tarihi*'yle *Masonların Şarkıları* yan yana duruyordu. Nikolay her önüne ge-

leni yutarcasına okuyor ve sahip olduğu kitapları iyice öğrenmeden yeni kitap satın almak istemediğini söylüyordu. Babasının varisi olarak, alacaklıları tarafından açılan çok sayıda davayla meşgul olmak için Moskova'ya gitmek zorunda kalıp Yasnaya Polyana'dan ayrıldığında, Mariya ile mektuplaşmalarında birbirlerine ölçülü bir sevgiyle hitap ediyorlardı. Eşler arasında lirik taşkınlıkların kural olduğu bir dönemde Nikolay Tolstoy mektuplarına yalnızca, "sevgili dostum," diye başlamaktaydı. Karısı da ona "sevgili dostum," diye cevap veriyor ve "sadık benden Mariya," diye bitiriyordu. Ama Mariya'nın, odasında kendisini, doğru dürüst olduğu tartışmalı olsa da coşkulu bir duygusallıkta Fransızca dizeler yazmaya kaptırdığı doğrudur:

Ey evlilik aşkı! Ruhlarımızın tatlı bağı!
En tatlı hazlarımızın kaynağı, besini!
Kalplerimizi daima göksel alevinle doldur
Ve huzurun bağrında taçlandır arzularımızı!..
Evet, kalbim bana söylüyor, imrenilen bu alınyazısını,
İyi kalpli gökyüzü ikimiz için sakladı bunu,
Ve birleşen bu adlar, Nikolay ve Mariya,
İki mutlu faniyi belirtecek daima.

Bu şiirsel temrinlerin arasına yaşamın ciddi sorunları giriyordu. Mariya, ciddi anlarda sarılmak için daima Fransızca özdeyişler yazmayı seviyordu: "Gençlikteki güzel davranışlar olgunluğun ilkeleri olmalı..."; "ilkgençlikte insan her şeyi kendi dışında arar (...), ama yavaş yavaş, her şey bizi kendi içimize döndürür..."; "genellikle kendi tutkularımıza direniriz, ama başkalarınınkinin peşinden gideriz..."

Küçük Nikolay henüz üç yaşına gelmişti ki Mariya'nın ikinci bir oğlu oldu: Sergey (17 Şubat 1826). Ertesi yıl yeni bir doğum: Dmitri (23 Nisan 1827). Yine bir yıl sonra, Tolstoyların büyük adının dördüncü mirasçısı da bölge kilisesi kayıtlarına geçti: "28 Ağustos 1828'de,[9] Yasnaya Polyana köyünde, Kont

9 Bu tarih, elinizdeki eserde belirtilen tüm diğer tarihler gibi, Rus Jülyen takvimine denk düşmektedir ve 19. ya da 20. yüzyılda olunduğuna bağlı olarak, Gregoryen takvimine göre on iki ya da on üç gün gecikmelidir.

Nikolay İlyiç Tolstoy'un evinde bir oğlan çocuk, Lev dünyaya geldi ve 29'unda papaz Vassili Majayske tarafından vaftiz edildi; yanlarında da diyakoz Arkhip İvanov, ayin yardımcısı Aleksandr Fedorov ve ilahi okuyucu Fedor Grigoryev, ayrıca da vaftiz babası Believ bucağından mülk sahibi Simon İvanoviç ile Kontes Pelagiya Tolstoy hazır bulunuyordu."

Otuz iki yaşındayken, ömrünü bir kız kurusu olarak tamamlayacağına inandıktan sonra, Mariya Tolstoy, otuz sekiz yaşında, dört çocuk annesi olmanın mutluluğuna bir türlü alışamıyordu. Çocuklarını kocasını sevdiğinden daha fazla, babasını sevdiğinden çok daha fazla seviyordu. Evi çekip çevirmeyi Tatyana'ya bırakarak, kendini tamamen eğitmenlik görevine adadı. Yeni doğan Lev, "tekne kazıntısı", onun içini sızlatıyordu, ama en coşkuyla ilgilendiği ise en büyük oğlan Nikolay'dı, yani "Coco". Mariya, tıpkı kendi babasının onun için yaptığı gibi, ona istisnai bir karakter verebileceğini hayal ediyordu. Her akşam, oğlanın halini hareketini bir *Günlüğe* kaydediyor, kusurlarını yazıyor, bunları düzeltmeye uygun yöntemleri inceliyordu. Temel kaygısı, oğlunun çok yufka yürekli olmasıydı, bundan çekiniyordu. Daha dört yaşındayken, yaralı bir kuş masalına ya da köpeklerin dalaşını görünce ağlamasına sitem ediyordu. Onun, "vatanına gözü pekçe hizmet etmiş bir babaya yaraşır bir evlat gibi" cesur olmasını istiyordu. Okumadaki gelişimini ödüllendirmek için, üzerinde, "pekiyi...", "olması gerektiği gibi...", "başlangıçta çok tembelce ama sonraki sayfada iyi..." gibi değerlendirmeler bulunan numaralanmış pusulalar veriyordu.

Birkaç sürtüşmeden sonra, Mariya, kaynanası ve Tatyana arasında kusursuz bir anlaşma oluşmuştu. Mariya, yolculuğu sırasında Tatyana'ya şunu yazıyordu: "Sevgili Tatyana, yanımda hoş insanlar var diye sizi unutabileceğimi ya da aklıma bile gelmeyeceğinizi nasıl düşünebilirsiniz? Gayet iyi biliyorsunuz ki, ben seversem, benim için değerli olan kimseleri hiçbir şey kalbimden silemez..." Ve devam eder: "Bana karşı dostça duygularınız ve minik kuşuma gösterdiğiniz şefkat, size ondan söz ederken, kendime olduğu kadar size de sevinç verdiğimi bana düşündürtüyor..." Oğulları, yakışıklı ve sağlıklı bü-

yüyorlardı, Nikolay'ın idaresinde yurtluğun işletilmesi giderek kârlı bir hal alıyordu, gelecekteki mutluluk iyice belli oluyordu ki, 1829'da genç kadın yeniden hamile kaldığını fark etti. Bu beşinci hamilelik onun fazlasıyla faal olmasını engellemedi. Çocuklar yattığında, piyanoda Field'in bir konçertosunu ya da *Patetik Sonat*'ı çalıyor, yüksek sesle kitap okuyor, kuzinine İtalyanca öğretiyor, Rousseau'nun *Émile*'indeki ilkeleri onunla tartışıyordu... Nikolay salona, onların yanlarına geliyor, av hikâyeleriyle ve şakalarıyla onları eğlendiriyordu. Konuşurken piposundan nefes çekiyor ve karanlık bahçeye göz ucuyla bakıyordu – zaman zaman, ağaçlıklı yolda yürürken dökme demirden bir levhaya vuran gece bekçisi işitiliyordu. 1830 Şubat ayı sonunda, evde büyük bir telaş ve hazırlık baş gösterdi. Hizmetkârlar, Mariya'nın üzerinde doğum yapmayı âdet edindiği deriden divanı odaya getirdiler.[10] 2 Mart günü, dünyaya bir kız çocuk getirir. Ona da Mariya ismi verilir.

Kısa süre sonra annenin sağlığı bozuldu. Loğusalıktan yıpranmıştı. Ateşi hiç düşmüyordu. Şiddetli baş ağrılarından şikâyet ediyordu. Hizmetçiler aklını kesinlikle yitireceğine emindiler. Mariya, kutsandıktan sonra, veda etmek için yakınlarını görmek istedi. Tüm aile yatağının çevresinde toplandı. Dadısının kucağındaki, yirmi üç aylık küçük Lev dayanılmaz bir şefkatle bakışlarını ona dikmiş olan, gözleri yaşlarla dolu bu çok soluk maske karşısında ürkmüş, çığlık çığlığaydı. Annesini tanıyamıyordu. Bu meçhul kadından iğreniyordu. Dadısı onu odasına götürdü ve oyuncaklarını tekrar görünce sakinleşti.[11] Kontes Mariya Nikolayevna Tolstoy 4 Ağustos 1830'da öldü.

Dul kalan Nikolay Tolstoy, hesap sonucu evlendiği bu kadının sekiz yıl boyunca yaşamında tuttuğu tüm yeri ölçüp biçti. O olmadan çocuklar, ev ne olacaktı? Vaktiyle çıkar nedenleriyle uzaklaştırılmış olan kuzini Tatyana'ya bir şans verme vaktinin geldiği kanısındaydı. Edep duygusuyla birkaç yılın geçme-

---

10 *Savaş ve Barış*'ta hizmetkârlar, doğurmak üzere olan Prenses Mariya'ya siyah deri bir koltuk getirirler. Aynı siyah deri divan, *Anna Karenina*'nın bir versiyonunda, Levin'lerin evinde de görülür.

11 Vlassov: *Tolstoy'la İlgili Anılar*, Gusev'in aktardığı el yazması.

sine izin verdikten sonra izdivaç teklifinde bulundu. Tatyana heyecanlanmıştı, çünkü gizliden gizliye onu sevmeye hâlâ devam ediyordu, ama ölmüş kadının anısına bağlılıkla talebi reddetti. Konuştukları günün akşamı bir kâğıt parçasına şunu yazdı: "16 Ağustos 1836. Nikolay bugün bana tuhaf bir teklifte bulundu: onunla evlenmemi, çocuklarına annelik yapmamı ve asla onları terk etmememi istiyor. İlk teklifini reddettim, diğerini yerine getirmeye ise ömrüm var oldukça söz verdim." Bu pusulayı inci işlemeli küçük bir cüzdana yerleştirdi. Ve daha sonra, kuzeniyle arasında, onları yakınlaştırırken, hiç kuşkusuz ki birbirlerine olan saygılarını yitirmelerine yol açacak bu projenin lafı bile edilmedi.

2
Çocukluk

Küçük Lev Tolstoy annesini hatırlamaya çalıştıkça anıları uzaklaşıyordu. Annesinin hatırasını, onu tanıyanlar aracılığıyla yakalayabilmek için boş yere sorular soruyordu onlara. Annesinin iyi kalpli, yumuşak huylu, dürüst, gururlu, zeki biri olduğunu, güzel hikâyeler anlattığını söylüyorlardı, ama bu meziyetler toplamının üzerine bir yüz konduramıyordu. Sanki esrarı artırmak ister gibi, evin içinde ona ait tek bir portre bile yoktu. Yalnızca siyah kâğıttan kesilmiş bir siluette annesi on, on iki yaşlarında, çıkık alınlı, yuvarlak çeneli, saçları ensesine perde gibi inen biriydi. Lev Tolstoy tüm yaşamı boyunca bu düş kırıcı profili kafasında canlandırmaya çalışmıştı. Kendi yaşlanıyordu ama annesi daima küçük bir kız olarak kalmıştı. Şefkat açlığı içinde kıvranan Lev sonunda işi, annesini mitsel bir varlık olarak kabul etmeye kadar vardırdı. Şaşkınlığa düştüğü anlarda içini ona açıyor ve ondan doğaüstü bir teselli bekliyordu. Ölümünden birkaç yıl önce şu notu düşecektir: "...Bahçede geziniyor ve annemi düşünüyorum; kesinlikle hatırlamadığım ve benim için bir ermişlik ideali olarak kalan annemi. Ona dair kırıcı, sevimsiz hiçbir şey işitmedim."[1] Ayrıca: "Gün boyu aptalca ve hüzünlü bir izlenim içindeyim. Akşama doğru bu ruh ha-

1 *Günlük*, 10 Ocak 1908.

li bir okşanma ve şefkat arzusuna dönüştü. Çocukluğumda olduğu gibi, sevgi dolu ve merhametli birine sarılmak, tatlı tatlı ağlamak ve teselli bulmak isterdim... Ufacık olmak ve annemin yanına gitmek isterdim; onu hayal ettiğim haliyle. Evet, evet, annemin yanına gitmek; öldüğünde henüz konuşmayı bilmediğimden ona asla böyle hitap etmemiştim. O benim saf sevgiye dair en yüksek tasarımım – tanrısal soğuk aşka değil, dünyevi sıcak sevgiye, anne sevgisine dair tasarımım... Sen, anne, al beni, okşa, sev beni!.. Bütün bunlar delice, ama bütün bunlar doğru."[2]

Lev Tolstoy'un annesine dair hiç anısı olmasa da, çok daha eski izlenimleri hatırlıyor ya da hatırladığına inanıyordu. "Kundak içindeyim; kollarımı uzatmak istiyorum, başaramıyorum," diye yazacaktır *Anılar*'da. "Bağırıyor ve ağlıyorum, çığlıklarım bana hoş gelmiyor, ama kendimi tutamıyorum. Üzerime insanlar eğilmiş –kim olduklarını hatırlamıyorum– herkes yarı karanlıkta. İki kişiler. Çığlıklarım onları etkiliyor; kaygılanıyorlar; ama beni istediğim gibi serbest bırakmıyorlar, ben de daha güçlü ağlıyorum..." İkinci anısı daha hoştu. Tahta bir gerdelin içinde otururken görür kendini, ekşimsi bir kokuyla çevrilidir, bir hizmetçi vücudunu talaşlarla ovmaktadır. "İlk kez," diye yazacaktır aynı eserde, "küçük bedenimi fark ettim ve kaburgaları çıkık göğüslü bu vücudu sevdim, karanlık ve kaygan tahta gerdel, ve dadımın sıvanmış kolları, ve dumanları tüten, hareketli, ılık su, suyun şıpırtısı, ve özellikle küçük ellerimi gezdirdiğimde gerdelin nemli, kaygan kenarlarını hissediş duygum. Doğumumdan üç yaşıma dek, meme emdiğim ve sütten kesildiğim dönemde, emeklemeye, yürümeye, konuşmaya başladığım dönemde, belleğimi boş yere eşelediğimi, bu ikisi dışında tek bir anıya rastlamadığımı düşünmek tuhaf ve endişe verici... Beş yaşındaki çocukla benim aramda tek bir adım var. Yeni doğan bebekle beş yaşındaki çocuk arasında ise ürkütücü bir mesafe. Embriyonla yeni doğan bebek arasında bir uçurum. Var olmayanla embriyon arasında, uçurum bile değil, tahayyül edilemez bir şey..."

2 Bir kâğıt parçasına yazılmış, 10 Mart 1906 tarihli.

Bununla birlikte, yavaş yavaş, çocuğun etrafında kımıldayan gölgeler belirginleşir. Yüzlere adlar koyabilir. Beş yaşındayken, kız kardeşi Mariya ve ailenin evlatlığı Dunya ile birlikte birinci kattaki küçük odasında mutlu mutlu yaşarken, büyükler onun ağabeylerinin yanında, zemin katta kalmasının ve dadısının ellerinden alınıp Alman eğitmen Fedor İvanoviç Roessel'in ellerine verilmesinin zamanı geldiğine karar verdiler. Bu değişikliğin fikri bile onu ürküyle ağlatırken, Tatyana Hala onu ikna etmeye çalıştı ve yeni kostümünü kendi elleriyle giydirdi – gerçek bir oğlan çocuğu kostümü, çadır bezinden, askılı. Lev giyindiğinde, halası ona sarıldı. "Onu hatırlıyorum," diye yazacaktır Tolstoy, "ufak tefekti, yapılı, koyu renk saçlı, iyilik, şefkat, merhamet timsali bir hali vardı... Onun da benimle aynı şeyi hissettiğini görüyordum, bu üzücü bir şeydi, çok üzücü, ama zorunlu..." Halası merdivenlerde ona eşlik etti. Lev'in, somurtmuş ve burnunu çeken halini gören ağabeyleri ona ezik muamelesi yaptılar. Kocaman gözlüklerinin ardındaki açık renk gözleri, kartal burnu, püsküllü takkesi ve sofraya oturmadan önce çıkarıp koyu mavi bir redingot giydiği, alacalı, çiçek desenleriyle vatkalanmış ropdöşambrıyla Fedor İvanoviç Roessel'in ona esinlediği kaygıdan bir türlü kurtulamıyordu.

Korkunç görünümlü bu kişinin, bir süre sonra, insanların en iyi yüreklisi ve en duygusalı olduğu ortaya çıktı. Rusça konuşmasında son derece komik bir Alman aksanı vardı, kimi zaman öfkeleniyor, bağırıyor, bir cetvelle ya da kayışlarla öğrencilerine vuruyordu, ama bu öfkeler ağlamaktan çok gülme isteği uyandırıyordu. Çocukları her konuda eğitmekle görevli olduğundan, onlara özellikle "Goethe'nin dili"ni öğretiyordu. "Voltaire'in dili" için öğretmenleri Tatyana Hala'ydı. Beş yaşında Lev Tolstoy Fransız alfabesini Rus alfabesi kadar iyi biliyordu. Bir süre sonra, kendi itirafıyla, çoğu zaman doğrudan doğruya Fransızca düşünecekti.

O an için bütün düşüncesi ağabeyleriyle eğlenmekti. Onlar da, Lev'le alay ettikten sonra, aralarına kabul etmişlerdi. Yaşı bakımından kendisine en yakın olan Dmitri'nin gülümsemesini, iri siyah gözlerini ve tuhaf kaprislerini seviyordu; beş yaş

büyüğü olan Nikolay'a saygı duyuyordu; ama asıl hayran olduğu Sergey'di, iki yaş büyüğü, yakışıklı Sergey, mesafeli, tuhaf, gün boyu şarkı söyleyen, renkli boya kalemleriyle olağanüstü horozlar çizen ve gizliden gizliye civciv yetiştiren Sergey. "Onu taklit ediyor, seviyordum, o olmak istiyordum,"[3] diye yazacaktır Lev Tolstoy. Aslında yeni bir oyun örgütlemek gerektiğinde Sergey Nikolay'ın karşısında siliniyordu. Nikolay'ın hayal gücü, boynuzlu ve bıyıklı şeytan resimleriyle, tamamen uydurma süslü fantastik ya da gülünç hikâyeleri saatlerce anlatabilecek kapasitedeydi. Bir gün kardeşlerine bir sırrı olduğunu ve bu sır açığa çıktığında hastalıkların yeryüzünü terk edeceğini, kalplere sevginin yerleşeceğini ve insanların nihayet mutlu olarak Karınca Kardeşler halini alacağını söyledi.[4] Bu çok parlak vahyin gerçek olmasını beklerken çocuklar şallarla kaplı iskemlelerin altına oturmuşlardı. Alacakaranlıkta birbirlerine sarılmış, derin bir giz duygusuna nüfuz ediyorlardı. Özellikle küçük Lev, kabilenin sıcaklığı ve kokusu içine büzülmüş, soluğunu tutarak, kalbinin çarpmasını dinleyerek, bu "karınca kardeşliği" bilinci karşısında gözlerinden yaş gelene dek heyecanlanmıştı. Sayesinde bütün insanların sağlıklı olacağı ve artık kavga dövüş etmeyeceği temel sırrı öğrenmeyi çok istiyordu, ama bu sır, diyordu Nikolay, yeşil bir sopanın üzerinde kazılı ve bu yeşil sopa yaşlı Zakaz ormanındaki dar bir vadinin kıyısına gömülü. "Vaktiyle," diye yazacaktır Tolstoy, "insanların içindeki tüm kötülüğü yok edecek ve onlara en büyük iyiliği getirecek şeyin yazılı olduğu yeşil bir sopanın varlığına nasıl inandıysam, bugün de bu hakikatin var olduğuna, insanlara kendini göstereceğine ve vaat ettiği şeyi onlara vereceğine inanıyorum." Ve bu yeşil sopanın sözümona gizli olduğu yeri düşünerek ekleyecektir: "Bedenimi bir yerlere iyice gömmek gerektiğinde, bunun, Nikolay'ın anısına, orası olmasını isterdim."

Başka bir defasında aynı Nikolay, kardeşlerine onları Fanfa-

3 Lev Tolstoy'un *Anılar*'ı.

4 Lev Tolstoy'un *Anılar*'ında belirttiği gibi, Sergey muhtemelen "Moravya Kardeşleri"nden söz etmek istemişti. Bohemya'da 15. yüzyılda var olmuş dini bir mezhebin adıydı bu. Çocuğun zihnindeki karışıklık, karıncaya Rusça'da, fonetik olarak "Moravya"ya yakın olan *muravey* denmesindendir.

ronlar Dağı'na götürmeyi vaat etti. Ama geziye katılmak isteyenler öncelikle odanın bir köşesinde dikilmek zorundaydılar ve "beyaz ayıyı düşünmemeliydiler"; sonra yürümeleri gerekiyordu, yanlış adım atmadan, parke dilimleri arasındaki bir yarık boyunca yürümeliydiler; üçüncü koşul ise yıl boyunca "ölü, diri ya da kızartılmış" tavşan görmemeliydiler ve sonradan öğrenecekleri şeyi sır tutacaklarına dair yemin etmeliydiler. Tüm bu sınavlardan –ve daha ileride devreye girecek daha çetin başka sınavlardan– geçecek olan, dağın tepesinde tüm arzularının gerçekleştiğini görecekti. Hepsi de gelecek için arzularını ifade ettiler: Sergey balmumundan atlar ve tavuklar yapmayı öğrenmek istiyordu; Dmitri gerçek ressamlar gibi, doğal boyutlarda nesneler çizmeyi arzuluyordu; Lev ise, ne seçeceğini bilemediğinden, aynı şeyi, ama küçücük çizmek istediğini söyler.

Bu büyülü dünyanın sınırında koruyucu tanrılar nöbet tutuyordu. En başta da, annenin yerine Tatyana Aleksandrova Ergolskaya, Tatyana Hala geliyordu. O, Yasnaya Polyana'lı çocuklarını kendininmiş gibi seviyordu. "Benim üzerimdeki etkisi," diye yazacaktır Lev Tolstoy, "öncelikle şundan ibarettir ki, daha çocukken, bana aşkın manevi hazzını gösterdi. Sevmekten ne kadar mutlu olduğunu görüyor, hissediyordum ve bu mutluluğu anladım. İkinci olarak, münzevi ve sakin bir yaşamın cazibesini öğretti bana... Bu yaşamın ana özelliği her türlü maddi kaygının yokluğu, çevreyle iyi ilişkiler (...), yavaşlık, zamanın kaçışının bilincine varmamaydı."[5] Tatyana Hala'nın odasında, kuru üzüm, bisküvi, hurma, şeker dolu kavanozlar dizi diziydi. Hiçbir şekerleme küçük Lev'e, usluluğunu ödüllendirmek için her vesileyle dağıtılan kadar mükemmel gelmiyordu. Salondaki divanda onun arkasına yatmayı, kokusunu solumayı, sıcaklığı içinde eriyip gitmeyi, yanağını, dirsek yastığı boyunca aldırışsızca sallanan, "enerjik bir damarla üstü çizili" küçük, esmer eline yaslamayı da seviyordu.

Çocuklara ondan daha az yakın olan Nikolay İlyiç Tolstoy en küçük oğlunun gözünde son derece zarif, güçlü ve neşeli biriydi. Redingotunu ve dar pantolonunu giyip şehre gittiğinde

5 Lev Tolstoy'un *Anılar*'ı.

ya da etrafında oyuncu tazılarıyla ava gittiğinde veyahut gözleri yarı kapalı, başının üzerinde mavimtırak bir bulut, uzun dumanlar çekerek piposunu içerken nasıl da yakışıklıydı! Kimi zaman, oğlanların odasına giriyor, bir kâğıt parçasının üzerine, çevik bir elle bir iki desen çiziyor, Fedor İvanoviç Roessel'le Almanca üç dört laf ediyor, Lev'den, "iri puf"undan Puşkin'den bir şiir okumasını istiyordu: "Elveda, özgür unsur!.." ya da "Napoléon", ağdalı vurgusundan dolayı onu eleştiriyor, bir anekdot yumurtluyor, kendi ekseni etrafında dönüp, herkesi kendine hayran bırakarak odadan çıkıp yok oluyordu.

Sabahleyin öğretmenle olan ders saatleri çabuk geçiyordu. Ardından parkta koşturulabilirdi. Bu park o kadar büyüktü ki, çocuklar orada her gün el değmemiş bir köşe keşfediyorlardı. İlkbahar yaza dönerken Voronka nehrinde istakoz avlıyorlar, çalıların arasında üstlerini başlarını çiziktirerek kovalamaca oynuyorlar, ahırlara gidip atlara ve kulübelerine gidip köpeklere bakıyorlardı, mantar ve böğürtlen topluyorlardı, üstü başı yırtık pırtık, güneşten kavrulmuş ve utangaç çocuk serflerle gevezelik ediyorlardı. Kışın ise patenle kayma müsabakaları, kar topu dövüşleri yapıyorlardı. Eve döner dönmez yıkanmaları, giysi değiştirmeleri ve büyükanne, Aleksandra Teyze, Tatyana Hala, küçük Paçenka ve Fedor İvanoviç Roessel'in sofraya geçmek için babanın çalışma odasından çıkmasını bekledikleri salonda hazır bulunmaları gerekiyordu. İşte nihayet baba, güçlü kuvvetli, canlı, "kanlı boynu ve topuksuz yumuşak çizmeleri ayaklarında" geliyordu; gözleri gencecik bir neşeyle dolu. Büyükannenin elini öperken, koyu kırmızı boyalı bir kapının iki kanadı açılıyor, müteveffa Prens Volkonski'nin orkestrasında eski ikinci kemancı, sofracıbaşı Foka Demidiç eşikte dikiliyor oluyordu. Denizci mavisi bir redingotun içine gömülmüş gibi duran Foka kaşlarını çatıyor ve kısık bir sesle yemek servisinin başladığını bildiriyordu. Baba büyükanneye kolunu uzatıyor ve arkalarında da halalar, çocuklar, yakınlar, eğitmen diziliyordu... Aile ayin töreni düzeninde salona giriyordu. Salonda da her iskemlenin ardında, göğsünün sol tarafında peçete tutan bir uşak duruyordu. Davetliler olduğunda, onların da kendi

hizmetçileri arkalarında, ayakta dikiliyor, yemek sırasında onlara hizmet ediyordu. Civar dokumacılarının işi olan kalın kumaştan bir örtüyle kaplı masanın üzeri sürahiler, *kvas* testileri, eski gümüş kaşıklar, tahta saplı demirden bıçak ve çatallar, çok sade bardaklarla dolu oluyordu. Çorbalar mutfağın bitişiğindeki odada dolduruluyor, çorbanın yanındaki küçük börekler tek tek dağıtılıyordu. Daha ilk lokmalarla birlikte konuklar arasında sohbet kızışmaya, harlanmaya başlıyordu. Baba yemek yiyor, şakalaşıyor, içiyordu, yanaklarına al basıyordu. Her hoş kelime karşısında çocuklar gülmekten kırılıyordu. Baştan beri akılları fikirleri tatlıdaydı: yağda kızartılmış börekler, sütlü ezmeler, çeşit çeşit poğaçalar, ekşi kremalı beyaz peynir!.. Ara sıra, Lev, merhum Prens Volkonsky'nin orkestrasının eski flütisti yaşlı Tikon'un tarafına göz ucuyla bakıyordu. Soluk benizli, tüysüz, bir deri bir kemik Tikon, göğsünün üzerinde bir peçete, büyükannenin iskemlesinin arkasında ayakta duruyordu ve efendilerin tartışmasını öyle bir dikkatle dinliyordu ki, kimi zaman, sinekkaydı tıraşlı dudakları gevşiyor, gözleri şaşkınlıktan yusyuvarlak oluyordu.

Yemek bittiğinde Tikon efendinin yanmış piposunu getiriyor ve parmak uçlarına basarak uzaklaşıyordu. Ama, kısa süre sonra, babanın çalışma odasının bir köşesini yansıtan aynada yeniden belirdiği görülüyordu. Günaha girerek, Nikolay İlyiç'in masasının üzerinde bırakmış olduğu gül şeklindeki, katlanmış deri tütünlükten bir tutam tütün çalıyordu. Azarlanmayı yüz kez hak etmişti, ama yüce gönüllü efendi gülümsemekle yetiniyordu. Minnettarlıktan sarhoş haldeki Lev, avcunun çıkık bölümünde pembe bir leke izini taşıyan babasının beyaz elini tutup öpüyordu.

Öğleden sonra, hava güzel olduğunda, halalar ve eğitmenle birlikte, Yasyana Polyana'ya üç verst mesafedeki küçük Groumont köyüne arabayla gezintiler düzenleniliyordu. Tavanlıklı ve deri döşemeli, perdeli araba ile yüksek yaylı, körüklü ve hafif, sarı renkli gezinti arabası, Zakaz Ormanı'nın kötü yollarında birbiri ardına sarsılıp duruyorlardı. Çocuklar bağrışıyor, şarkı söylüyor, atlar kulaklarını kımıldatıyordu. Yolun sonun-

da, inek çobanı Matriyona yolcuları kara ekmek, ekşi krema ve kaymaklı sütle hazırlanmış bir ikindi kahvaltısına bekliyordu.

Kış akşamlarının da kendine özgü bir cazibesi vardı. Bütün aile, karların ve sessizliğin kapadığı büyük yapının içine tir tir titreyerek kapanıyordu. Fayans sobalar çıtırdıyordu. Zaman, tatlı bir ağırlıkta akıyordu. Rehavetten uyuşmuş küçük Lev, dünyada kendi doğduğu evden daha güzeli olmadığını düşünüyordu. Burası o kadar konforlu bir yer değildi elbette: Maun ağacından tek ayaklı, yuvarlak birkaç masa ile bir ya da iki Voltaire koltuğundan başka, tüm mobilyalar mujiklerin kesip biçtiği ve çaktığı eşyalardı; tek lüks emaresi ayna ve tabloların yaldızlı çerçeveleriydi. Çocukların ayakkabıları bile köy kunduracısının ürünüydü.

Yatmaya gitmeden önce, büyüklere iyi geceler diliyorlar ve ellerini öpüyorlardı. Uslu dururlarsa, salonda birkaç dakika daha kalmalarına izin veriliyordu. Başında kırma saçaklı bir takke bulunan büyükanne, ezeli "iskambil falı"nı küçük masanın üzerine açıyordu. Onun yanında, sedirin üzerinde, Tulalı bir silahçının karısı oturmuştu. Büyükannenin dostu olmuş bu kadının ceketinin üzerinde fişeklikler vardı. Silahçının karısı yün eğiriyordu ve zaman zaman iğiyle duvara vuruyordu; sonunda duvarda bir delik açmıştı. Halalardan biri yüksek sesle kitap okuyor, öteki örgü örüyor ya da halı dokuyordu; baba, piposu dişleri arasında, orada yokmuş bir havada iskambillere bakıyordu; ve bir iskemlenin üzerinde dertop olmuş dişi tazısı Milka gözlerini kırpıştırıp esniyordu.

Büyüklerin emri üzerine çocuklar nihayet odalarına çekildiğinde, her akşam, en azından biri için şenlik sona ermemiş oluyordu. Çocuklar, aile geleneğine uygun olarak, geceyi sırasıyla büyükanneleri Pelagiya Nikolayevna'nın evinde geçiriyorlardı. Onun yanında Lev kendinden geçiyordu. İriyarı, uçuk tenli, gömlekli ve beyaz takkeli bu büyükanneyi ellerini yıkarken seyrediyordu. Lev'i eğlendirmek için kırışık, sarı derili parmaklarının arasında sabun köpükleri yapıyordu. Pencerenin aralığında yaşlı biri dururdu. Lev Stepanoviç'ti bu. Prens Volkonski vaktiyle onu masalcı yetenekleri dolayısıyla satın almıştı. Kör

olduğundan, o da efendisinin tuvaletine yardım edebiliyordu. Ona orada, bir çanağın içerisinde efendilerin yemeklerinden arta kalanlar veriliyordu. Pelegia Nikolayevna abdest almayı tamamladığında, yatağına tırmanıyor, Lev de onun koynuna atlıyordu, bir hizmetkâr mumları söndürüyordu, yalnızca bir köşede, ikonaların önünde yanık bir gece lambası kalıyordu. Bu gizemli aydınlatma altında, büyük nine, sırtını yastıklarına dayamış, beyaz takkesini geçirdiği başı dimdik, sanki kardan bir tahtın tepesindeymiş gibi dünyaya hükmediyordu. Gölgesi duvarda titreşiyordu. Kör adam, cansız ve tekdüze sesiyle hikâyesine başlıyordu:

"Kudretli bir kralın biricik bir oğlu varmış..."

Lev onu dinlemiyordu; uyukluyor mu yoksa her şeyi işitiyor mu bilinmeyen bu heybetli büyükanne onu büyülemişti. Kimi zaman ozan, geniş kaftanına bürünerek, saygıyla soruyordu: "Devam etmemi emreder misiniz?" Yatağın tepesinden, cevap otoriterce iniyordu: "Evet, devam edin!" Ve adam hikâyesine devam ediyor, Rus *bylin*'lerini Şehrazad'ın hikâyeleriyle karıştırıyordu. Bu monoton mırıltının kollarında sallanan Lev, göz kapaklarını kapatıyor ve rüyasında kurdelalı, dantelli bonesini başına geçirmiş yaşlı bir kraliçe maskesi taşıyordu.

Sabahleyin, ihtişamından hiçbir şey yitirmeyen büyükanne, yine parmakları arasında sabun köpükleri yapıyordu. Çocukları fındık toplamaya götürdüğü de oluyordu. O zaman, ünlü sarı gezinti arabasına kuruluyor ve iki hizmetçi –Petruşka ve Mityuşka– arabanın kollarına koşularak patikalarda arabayı çekiyorlardı. Orman ağaçlarının altında biten bitkiler arasında ilerlerken, dalları saygıyla hanımlarına doğru eğiyorlar, o da en olgun meyveleri seçip bir çantaya dolduruyordu. Torunları etrafında dönüp duruyor, yerdeki salkımları topluyor, cıvıl cıvıl konuşuyorlardı. "Büyükanneyi hatırlıyorum," diye yazacaktır Lev Tolstoy, "fındık bahçesi, yapraklarının acı kokusu, hizmetçiler, sarı gezinti arabası, güneş; tüm bunlar ışıltılı bir izlenim içinde eriyor."[6] Gerçekte, Pelagiya Nikolayevna kıt zekâlı, huyu suyu belli olmayan ve despotik biriydi, hizmetkârları-

6 Lev Tolstoy'un *Anılar*'ı.

na karşı sert, ama oğluna ve torunlarına karşı hoşgörüsü zaafa varan biriydi.

Alin Hala dedikleri, Nikolay İlyiç Tolstoy'un kız kardeşi Aleksandra İliniçna ise bambaşkaydı. Çok genç yaşta kont Osten-Sacken'le evlenmişti. Kont, evlilikten kısa süre sonra delirmiş ve Alin'i öldürmek istemişti. İlk seferinde, tabancayla üzerine ateş ederek yaralamıştı. İkincisinde, hala nekahet evresindeyken odasına girmiş ve usturayla dilini kesmeye kalkışmıştı. Kudurmuş adam tımarhaneye kapatılırken, hamile karısı ölü bir çocuk doğurmuştu. Bu korkunç haberi kaldıramayacağı kaygısıyla, yakınları bebeğin yaşadığına onu inandırdılar ve ona bir hizmetçinin, Tolstoyların mutfak hizmetçisinin henüz dünyaya getirdiği küçük bir kızı, Paçenka'yı gösterdiler. Gerçek anne bu kadar tepeden gelen bir karara karşı koyamadı. Paçenka efendilerin evinde büyütüldü ve doğumundaki sırrı ancak çok sonra öğrendi. Bahtsız Alin Hala ise, çocukların değiştirildiğini öğrenince kuşkusuz ki çok acı çekti. Kimseyi suçlamamaya, Paçenka'ya olan sevgisini korumaya ve dua ve ibadetlerle teselli bulmaya çalıştı. Artık ne kocası ne de evi olduğundan, ağabeyinin yanında yaşıyor, her türlü konfor ve hizmetten gönüllü olarak uzak duruyor, oruçlara katiyetle uyuyor, parasını yoksullara dağıtıyor, azizlerin yaşamından başka bir şey okumuyor ve vaktini hacılarla, sıradan insanlarla, keşişlerle, rahibelerle, dini bir yolculuğa çıkmış olup iki menzil arasında dinlenmek için evde konaklayan Tanrı delileriyle sohbet ederek geçiriyordu. Gençliğinde çok güzel, çok şık ve zarif biri olduğu, mavi gözlerinin balolarda çok can yaktığı, arp çalmayı bildiği, gerektiğinde Fransızca dizeler okuduğu söyleniyordu. Kasvetli kumaşlara bürünmüş ve tamamen Tanrı'ya dönmüş bu bir deri bir kemik kadının o olduğuna kim inanırdı ki? Alin Hala'nın peşindeyken küçük Lev, ekşi, çok özel bir koku alıyordu ve bunun, "yaşlı kadının temizliğine pek az özen göstermesi"ne bağlı olduğunu düşünüyordu.

Kâhya kadın Praskovya İssayevna'nın kokusu ise yavan tatta bir reçine kokusuydu: çocukların banyosunu idare etmekle görevli olduğundan, onların çanaklarını odasında topluyor ve gü-

zel kokular yaymak için Şark macunları yakıyordu. "Otşakov kokusu" adını verdiği bu pastillerin, Türklerle savaşmaya "atlı, yaya, ne şekilde olursa olsun" gitmiş olan küçük Lev'in büyükbabası tarafından getirildiğini söylüyordu. O, bu büyükbabayı çok yakından tanımıştı. Vaktiyle flütçü-serf Tikon'la evlenmesine izin vermeyen oydu. Annenin beşiğini o sallamıştı; yüz yaşında da olabilirdi, bin yaşında da; onun kişisel izni olmadan dolaplardan, sandıklardan, kilerden, mahzenden hiçbir şey çıkartılamazdı... Nikolay İlyiç Tolstoy'un Prenses Mariya ile nişanlanması sırasında, prenses, Praskovya İssayevna'yı verdiği iyi hizmetten dolayı azat ederek ödüllendirmek istemişti. Serflikten kurtaran belgeyi gören Praskovya İssayevna aniden gücenmiş, iki gözü iki çeşme, "Beni kovduğunuza göre, muhtemeldir ki hoşlanmıyorsunuz benden, *barynia*!" diye haykırmıştı. Ve evde kalmıştı, hizmetkâr rolünde.

Hizmetçiler arasında, çocukların dadısı, ufak tefek, güneş yanığı tenli Tatyana Filipovna, ağzının ortasında tek dişi kalmış yaşlı süt anne Anuşka, hoş bir dışkı kokusuyla çevrili arabacı Nikolay Filipiç, Tanrı'ya "Sen benim doktorumsun, sen benim eczacımsın!.." diye bağırarak seslenen sevimli bir alık olan bahçıvan yardımcısı Akim de vardı. Toplam olarak otuz kişi kadardılar, çoğunun belirgin bir görevi yoktu, kilerde, koridorlarda dolanıp duruyorlar, sobaların yakınında ısınıyorlar, semaverlerin etrafında çene çalıyorlar, kullanılmayan odalarda horluduyorlardı. Bu sabit kabileye birkaç günlüğüne gelmiş ve gitmeyi unutmuş davetliler, hizmetçileriyle gelmiş yoksul akrabalar, öksüzler, bir gecelik şefkat görsünler diye toplanmış kimsesiz çocuklar, saltanatları geçici Rus, Fransız, Alman eğitmenler de ekleniyordu. Bütün bu gelip geçici nüfus beyin iyi kalpliliğinden yararlanıyor, sofrasında besleniyor ve hayır dualarını beyden eksik etmiyorlardı.

Bayramlar yaklaşırken bu tanıdık kimselerin sayısı iki katına çıkıyordu. Noel ve yeni yıl için, komşular, hizmetçiler, köylüler kılık değiştirip beylik evini istila ediyorlardı, başlarında da kemanını kötü kötü gıcırdatan yaşlı Greguvar oluyordu. Kılık değiştirenler hep aynıydı: bir ayı ile oynatıcısı, haydutlar, Türk-

ler, kadın kılığına girmiş mujikler ve mujik gibi giyinmiş kadınlar... Odadan odaya gidiyorlar, efendilerinin önünde yerlere kadar eğilip selam veriyorlar ve karşılığında ufak tefek hediyeler alıyorlardı. İki hala çocuklara özel giysiler giydiriyor, çocuklar da yırtık pırtık giysilerle dolu sandığın önünde itişip kakışarak, değerli taşlarla süslü kemeri kimin takacağını, altın işlemeli muslin kazağı kimin giyeceğini öğrenmeye çalışıyorlardı. Bir aynada kendini süzen, başının üzerinde sarığı ve yanık bir mantarla çizilmiş siyah bıyığıyla küçük Lev, hayranlıktan donup kalmış bir halde, aynadaki hayalin, kör masalcının büyükanneyi uyutmak için maharetlerini anlattığı o kahramanlardan biri olduğunu sanıyordu. Ama, elini yüzünü yıkar yıkamaz, yumuşak burunlu, kalın dudaklı ve küçük gri gözlü bebeksi yüzüyle karşılaşmak onu sinirlendiriyordu. Kocaman bir oğlan, babanın deyişiyle bir "lenduha".

Bayramlar geçmiş ama çok sayıda ziyaretçi hâlâ evde bekleşiyordu. Müştemilatıyla birlikte otuz iki odadan[7] oluşan bu büyük konutta yalnız kalmak imkânsızdı. Herkesin neşesi de tasası da ortaktı. İnsanın yalnızca kendini düşünmek istediği anda bile, başkalarının yüzü ve dramı, bir koridorun dönemecinde, salonda, ahırda, köyde aniden karşısına çıkıveriyordu.

Bir gün, kâhya kadın Praskovya İssayevna Lev'i azarladı ve Lev'in dalgınlık sonucu pislettiği bir havluyu burnuna sürttü. Öfkeden soluğu tıkanan Lev koridora kaçtı. "Bu serf kadın ne hakla bana sen diye hitap etmişti, ben, onun *barin*'iyim, üstelik de ıslak bir havluyla sanki ben küçük bir mujikmişim gibi yüzüme vurmuştu?"[8] diye düşünüyordu. Buna karşılık, yaşlı at Karga'yı yürüsün diye kırbaçladığı için bir tavla işçisi onu suçladığında söyleyecek tek laf bulamadı. "Ah, küçük beyim, merhamet yok mu sizde!" Utancından kıpkırmızı olan Lev yere yapıştı ve "hayvanın boynuna sarılarak, kötü davrandığı için bağışlamasını rica etti."[9] Büyükler arasındaki bir konuşmayı aniden duyduğunda şaşırıp kaldığı da oluyordu. Yasnaya

7 Tolstoy'un *Anılar*'ında yanlışlıkla dediği gibi kırk iki değil.

8 *Çocukluk* adlı hikâyenin bir taslağından alınma metin.

9 Çocuklar için otobiyografik anlatı: *Yaşlı At* (1872).

Polyana'yı ziyarete gelmiş komşuları Temyaçev, aşçısını, şaşkın adam oruç zamanı etli yemek yapmayı aklından geçirdiği için yirmi beş yıllığına orduya nasıl gönderdiğini onun önünde anlattı. Aradan bir müddet geçmişti ki, aynı Temyaçev'in geldiği salonda duyuruldu, bir kış akşamıydı, tüm aile iki mumun ışığında çay içiyordu. Hızlı adımlarla salona girerek diz çöktü; elinde tuttuğu uzun çubuğu yere sürterek kıvılcım çıkardı; aniden aydınlanan alacakaranlıkta Lev, kaygılı bir yüz fark etti. Diz çökmüş durmaya devam eden Temyaçev, Nikolay İlyiç Tolstoy'a gayrimeşru kızı Dunyeçka'yı yetiştirsin diye getirdiğini açıkladı. Bu yaklaşım, iki adam arasında yapılmış bir anlaşmaya uygundu. Kaşarlanmış bir bekar olan, parasını ne yapacağını bilemeyecek kadar zengin ve evlilik dışı iki çocuk babası Temyaçev, yasaya göre hepsi de kız kardeşlerine kalacak olan servetinin bir bölümünü onlara miras bırakmak istiyordu. Bunun üzerine, güçlükten kurtulmak için, mülklerinden biri üzerine Nikolay İlyiç Tolstoy adına hayali bir satış vaadi imzalamayı düşünmüştü. Tek şartı, satış ölümünden sonra kurala bağlanacak ve yetimlerine de üç yüz bin ruble aktaracaktı. Belgeler derhal değiş tokuş edildi ve karşılıklı güvenin ipoteği olarak, biraz budala ve sulugöz Dunyeçka evde kaldı. Yanında da süt annesi Evpraksia vardı. İri yarı, kemikli, yüzü kırışık içinde bu kadının "hindiler gibi sallanan bir Adem elması vardı". Bu et kütlesinin içinde sert bir yumru bulunuyordu ve alçakgönüllülük gösterip çocukların ellemesine izin veriyordu.

"Yürek temizliği, kaygısızlık, sevme ihtiyacı, çocukluk inancı; sizleri bir daha asla bulamayacak mıyım?" diye yazacaktır Lev Tolstoy. "En iyi iki erdemin, masum sevinç ile sınırsız sevgi ihtiyacının yaşamın tek kaynağı olduğu bu dönemden daha üstün hangi dönem olabilir?" Küçük oğlan, büyüklerin kimi zaman onda yarattığı hayal kırıklıklarına rağmen, ailesi ile dünyanın geri kalanı arasında daimi bir şefkat alışverişi olduğuna inanmıştı. İkonanın altında yanan gece lambasının ölgün ışığında, yorganlarının altında büzülmüş düşünüyordu: "Ben dadımı seviyorum; dadım beni seviyor, Mitya'yı (Dmitri) da seviyor; ben Mitya'yı seviyorum; Mitya beni seviyor, dadıyı sevi-

yor; dadı Tatyana Hala'yı seviyor, beni seviyor, babayı seviyor; herkes birbirini seviyor ve herkes mutlu."[10] İyi de herkes mutluysa, Tatyana Hala'nın anlattığı gibi İsa'nın çarmıhta ölmesini nasıl açıklamalı?

– "Hala, ona niçin eziyet ediyorlardı?

– İnsanlar kötüydü.

– Ama o iyi biriydi, çok iyi!.. Niçin dövüyorlardı onu? Canı acımamış mıydı hala, canı acımamış mıydı?"[11]

Aslında şikâyet edilecek yalnızca İsa yoktu. Yumuşak kalpli Fedor İvanoviç Roessel'in, bir bacağı ezilmiş köpeğini öldürtmeye hazırlandığı söylenmiyor muydu? Lev bu adaletsiz infaz fikrine katlanamıyordu; yeniden gözyaşlarına boğuldu. Kardeşleri sonunda ona "Liova Riova", "Sulugöz Lev" dediler. Ruh sağlamlığı konusunda pek iğneleyici olan annesinin, duygularını saklamayı bilmeyen bir oğlu olmasından hoşlanmayacağına hiç kuşku yoktur. Gerçekten de Lev her şeyi başkalarından daha yoğun hissediyordu. Bir müzik havası onu marazi bir melankoliye fırlatıp atıyor, tavlanın kokusu coşturuyordu, parmaklarının arasında bir köpeğin burnundaki nemi hissetmekten hoşlanıyordu, kırda yüzünü kamçılayan rüzgarı içmek arzusundaydı, ilkbaharda rengi, kokusu başını döndüren toprağı ağzında çiğnemekten hoşlanıyordu. *Çocukluk*'ta[12] şunu yazacaktır: "Tarlada çalışanların konuşmaları, atların ve arabaların gürültüsü, bıldırcınların neşeli ötüşleri, havada kımıldamıyormuşçasına duran sinek bulutlarından yükselen vızıltı; pelin kokusu, saman kokusu, atların ter kokusu; kızgın güneşin, beyazımsı-sarı anızlara, ormanın uzak mavilerine, beyazlı morlu bulutlara vurmasından doğan binlerce renk ve gölge; havada asılı duran ya da yerde, anızlara sarılmış beyaz örümcek ağları... Bütün bunları görüyor, hissediyordum.." Böylece, gözler fal taşı gibi açılmış, burun delikleri açık, kulağı kirişte, karıncalardan bitkilere, bitkilerden atlara, atlardan insanlara aynı coşkuyla koşturuyordu. Elbette ki bu özgür ve neşeli yaşam asla

10 Tamamlanmamış otobiyografik bir anlatıdan alınma: *Bir Delinin Notları*.

11 *A.g.e.*

12 *Çocukluk*, Bölüm VII.

sona ermeyecekti! Bununla birlikte büyükler şimdiden kendi aralarında çocuklara Yasyana Polyana'da uygun bir eğitim vermenin imkânsızlığından söz ediyorlardı. Oğulların büyüğü Nikolay on dördündeydi, küçüğü Lev, sekizindeydi. Yiğit Fedor İvanoviç Roessel'in dersleri bilime susamış bu genç ruhları yetiştirmeye yetmeyebilir deniyordu. Onlara, gerçek bir eğitimle karşılaşacakları gerçek öğretmenler gerekiyordu. 1836 yılının son günlerinde Lev, tüm küçük kabilenin yakında Moskova'ya taşınacağını babasından, üzüntü ve kaygıyla öğrendi.

3

Başkalarının Dünyası

10 Ocak 1837'de aile üyeleri ve en yaşlı hizmetçiler veda duası için salonda toplandılar. Bir daire oluşturup oturdular, bir dakika boyunca sessiz kalındı, sonra herkes ayağa kalktı, yüzünü ikonaya dönerek istavroz çıkardı ve gidenler, tek tek sekiye çıktılar. Önlerinden geçerlerken gözü yaşlı serfler çocukların ellerini tuttular, omuzlarından öptüler. Lev eğilen başlardan yayılan "yağ kokusu"nu tiksintiyle karışık bir hüzünle soluyordu. Boğazı düğümlenmişti. Evi terk etmek mi! Nereye gidilecekti? Nereye varacaklardı? Neyse ki sevdiği herkes yolculuğa çıkmıştı. Baba, muhtemelen geçmişte kalmış askerlik mesleğini hatırlatan bir kararlılıkla, sütunlu girişin önünde dizilmiş arabalara herkesi dağıtıyordu. Büyükanne, Tatyana Hala, Alin Hala, evlatlık kızı Paçenka, beş çocuk Tolstoy, kontun vasi çocuğu Dunyeçka, eğitmenler ve son olarak, otuz hizmetçi, üzeri örtülü kızaklara, *tarantass*'lara doluştular. Köpekler, karın içinde, hareketsiz duran koşumların etrafında dönüp duruyor, uluyordu. Bir seyis tavladan çıkıyor, yedek atları dizginlerinden tutup getiriyordu. Soğuktan burunları kızarmış birkaç hizmetçi, kalın sicimlerle eşyaları arabalara istifliyordu. Bir emir çınladı, konvoy yavaş yavaş sarsıldı, sıra halinde dizilmiş koyun postlu mujiklerin, çizgili baş örtülü kadınların önünden geç-

ti ve mülkün girişini belirten iki kuleyi aşınca, herkes yola koyulmuş oldu. Ana evini artık göremez olduğunda, Lev neredeyse hıçkıra hıçkıra ağlayacaktı. Bir süre sonra, "paçaları kayışlı bir pantalonla yeni bir giysi" giydiğini düşünerek teselli buldu.

Yüz doksan altı verst – kıraç düzlüklerden ve dayanıksız kayın ormanlarından geçen, sert, kabuk bağlamış karlı bir şose yol. Her molada, duman, deri ve lahananın pis kokusunun yüzdüğü ortak salonda sımsıcak çay içiliyordu. Yüksek tekerlekli, bir ev gibi konforlu büyükannenin arabası en başta gidiyordu. Arabanın içinde on günlük erzak, bir ecza sandığı, temizlik eşyaları sandığı ve yolcuların doğal ihtiyaçlarını arabadan inmeden karşılayabilmeleri amacıyla delik bir koltuk vardı. Arabanın her iki yanında, kulaklarını dikmiş uşaklar, yürüyüşün rüzgarı altında tir tir titriyorlardı. Gösterişli arabanın görkemli boyutları, Serpukhov mola evinin büyük kapısından geçmesini engelliyordu. Sonrasında her şey yolunda gitti. Soğuk ve tahtakurusu dolu, yukarı odalarda uyundu. Ertesi gün –yolculuğun son evresi– baba oğullarını sırasıyla kendi kızağına aldı. Lev, dört günlük bir yolculuktan sonra, nihayet babasının yanında Moskova'ya girdi.

Altın kubbeler güneşte ışıldıyordu. Şehirden bir arı kovanı uğultusu yükseliyordu. Zaman zaman çanlar çalıyordu. Kervan, karın artık o kadar beyaz olmadığı kenar mahallelere girdi. Aniden, engebeli dar sokaklar, küçük ahşap evler, yıkık dökük duvarlar, kalabalık çarşılar yerini geniş perspektiflere, taştan otellere, ön cepheleri pembe, mavi, yeşil ya da sarı düğünçiçekleriyle kaplı kurumlu kiliselere bıraktı. Köy şehir oluyordu. Baba, anıtların adlarını, sanki kendi mallarıymış gibi, gururla sayıyordu. Kaldırımlarda karmakarışık bir kalabalık koşturup duruyordu: geniş kaftanlı tacirler, tahta ayakkabılı köylüler, üniformalı subaylar, "Avrupa'daymış gibi" giyinmiş beyefendiler, baş örtülü kadın satıcılar, şapkalı hanımlar... Yolculara dikkat eden yoktu. Bu durum Lev'i şaşkınlığa boğdu. Yasnaya Polyana'da Tolstoy'lar dünyanın merkeziydi. Niçin Moskova'da kimseyi ilgilendirmiyorlardı? Onları geçerken görenler niçin şapkalarını çıkarmıyorlardı? "Dünyada yalnızca bizim," diye yazacaktır *İlkgençlik*'te, "yani bizim ailemizin yaşamadığını, dün-

yada tüm ilgilerin yalnızca bize yönelik olmadığını, bizi bilmeyen, bizimle hiçbir ortak yanları olmayan, dahası bizim varlığımızdan haberleri bile olmayan başka insanların, başka hayatların da var olduğunu ilk defa böylesine apaçık bir biçimde görüyordum." Bu meçhul kişilerden uzak durmak yerine onların gizeminden büyülenmişti. "Nasıl ve neyle yaşıyorlar?" diye düşünüyordu. "Çocuklarını nasıl yetiştiriyorlar? Onları nasıl cezalandırıyorlar?" Ve farkında olmadan, Moskova sokaklarında bu çocuksu meraka boyun eğerek, romancılık eğitimini de başlatmış oluyordu.

Kervan, şehir merkezinden uzak olmayan, sessiz ve soylu Preçistenskaya mahallesine girdi, ırmağa paralel uzanan Pliyuçika sokağını takip etti, bir avluya girdi ve güzel bir evin önünde durdu. Asma kat üzerine tek katlı, imparatorluk tarzı uzun ön cephesine on bir pencere açılmış bir evdi bu.

Hep kırlık bölgede yaşamış olan Lev, on adım ötede komşular olmasına şaşırıyordu. Her yandan insanı ittirip kaktıran bu kalabalık şehirde insan kendi evinde değildir. Ev soğuktu, ruhsuzdu, konuksevmezdi. Baba genellikle dışarıda yemek yiyor ve çok seyahat ediyordu. Lev'in ağabeyleri üniversiteye giriş sınavlarına hazırlanıyorlardı. Lev ise Fedor İvanoviç Roessel'le geziyor, derslerini dalgın dalgın öğreniyor ve günün birinde, kör masalcıyla hayal gücü yarıştırabilmeyi düşlüyordu; ne yazık ki büyükanne Moskova'ya yola çıkarken ondan ayrılmak zorunda kalmıştı. Lev, çok kısa sürede kendisinin de anlatacak çok güzel hikâyeleri olduğuna ikna oldu. Kalemi eline alması yeterliydi. Kendi kendine bir defter diktikten sonra, defteri mavi kâğıtla kapladı ve ilk sayfanın üzerine büyük harflerle başlığı yazdı: "Büyükbabanın Hikâyeleri". Altında da yayımcının ibaresi: "Çocukluk Kitaplığı". Sonra, dikkatli ve özenli bir yazıyla, yazım ya da noktalama kaygısı duymadan yazmaya başladı:

"P... şehrinde doksan yaşında bir ihtiyar yaşıyordu, beş imparatorluğa hizmet etmiş, yüzden fazla savaş görmüştü, albay rütbesindeydi, kanını akıtarak on madalya kazanmış, on kez yaralanmıştı ve tek bacağı olmadığından koltuk değnekleriyle yürüyordu, alnında üç yara izi vardı, el parmaklarından birini,

orta parmağını Braila'da yitirmişti. Beş çocuğu vardı. İki küçük kız ve üç küçük yumurcak. Onlara yumurcak diyordu ama büyüğünün zaten dört çocuğu ve dört torunu vardı..."

Hikâye böyle on sekiz sayfa devam ediyor ve aniden kesiliyordu. Yazar çok sayıdaki kahramanlarından sıkılmıştı. Belki de aile atmosferi, bu 1837 ortasında, bir şeyler yaratmaya müsait değildi. Bir süreden beri, Nikolay İlyiç Tolstoy kendi sağlığından kaygılıydı. Çok içki içiyor, öksürüyor, kan tükürüyordu. Pirogovo'daki mülkün hayali satış vaadini komşusu Temyaçev'le birlikte imzaladıktan sonra, komşusunun ölüm haberi gelmişti. Tam da beklediği gibi, merhumun kız kardeşleri kendilerinin aleyhlerine ve iki öksüzün lehine olan sözleşmeye derhal itiraz ettiler. Mahkemelik olma manevralarına öfkelenen Nikolay İlyiç Tolstoy kâğıtlarını topladı, iki hizmetçiyi de yanına aldı ve düşmanlarını ikna etmek için Tula'ya gitti. Yüz altmış bir verstlik mesafeyi yirmi dört saate aldı. Bu o dönem için bir başarıydı. Ertesi gün, 21 Haziran'da, akşamın saat dokuzunda, sokağın ortasında beyin kanamasından düşüp öldü.[1]

Bu haber küçük Lev'i üzüntüye ve korkuya boğdu. Yine de kilisede, ilk cenaze ayini sırasında, üzüntünün yanı sıra kendini önemli hissediyordu. Yas giysileri içinde, ilginç bir kişilik olduğunu, öksüz kaldığından dolayı herkesin ona acıdığını, dünyada oynayacak bir rolü olduğunu düşünüyordu. Aslında, babasının ölümüne tanık olmadığından, onu tekrar canlı görme umudunu bilinçsizce de olsa koruyordu. Sokaktan geçenler arasında her an onu göreceğine inanıyordu. Tıknaz, hafifçe kanlı canlı birini her gördüğünde kalbi sevgiyle çarpıyordu.[2] "Babamı çok seviyordum," diyecektir Lev Tolstoy *Anılar*'ında, "ama ona duyduğum sevginin ne ölçüde güçlü olduğunu onun ölümüne dek bilememiştim."

Tatyana Hala'nın üzüntüsünü kendi elinin mahsulü bir not anlatır: "21 Haziran 1837. Benim için korkunç bir gün... Dün-

1 Üzerinde ne para ne de belge bulunduğundan, hizmetçileri önce öldürülmüş olmasından kuşkulandılar; ama soruşturma sonucu doğal ölüm olduğu anlaşıldı.

2 *Anna Karenina*'da annesinin ölümünden çekinen küçük Sergey'in duygularıyla karşılaştırılabilir.

yada en değer verdiğim varlığı yitirdim, beni seven tek varlığı, bana en fazla şefkat göstereni, en samimi özeni göstereni yitirdim ve kendisiyle birlikte benim tüm mutluluğumu da alıp götürdü. Beni hayata bağlayan tek şey, onun çocukları için yaşayacak olmam."[3]

Nikolay İlyiç'in annesinin bu keder karşısında metaneti daha da azdı. Gün boyu ağlıyordu. Akşam olduğunda da oğlunun odasına götüren kapının açılması emrini veriyor, hayaletine gülümsüyor ve onunla konuşmaya başlıyordu: "Yaklaş, yanıma gel meleğim. (...) Sen yanımda olduğun için o kadar mutluyum ki! (...) Bana artık senin olmadığını söylediler. Ne saçma! Hiç sen benden önce ölebilir misin?"[4] Ya da hiç sitemde bulunmamışken ona bu kadar kötü davranmış olan Tanrı'ya karşı öfkeye kapılıyordu. Korku içindeki çocuklar onun çınlayan sesini, hıçkırıklarını, isterik kahkahalarını uzaktan dinliyorlardı. Kriz geçirirken onun yanına yaklaşılması yasaklanmıştı.

Pelagiya Nikolayevna'nın yatışması uzun zaman aldı. Çocukların hamiliği kontun ablasına, sofu hala Alin'e emanet edildi. Alin Hala bu görevi ciddiyetle kabul etti, ama kendisi öncelikle Tanrı'ya aitti, pratik algısı kıttı ve insanların kötülüğüne inanmaya inanmaya, aile işlerini yıkıma götürüyordu. Siyahlar içindeki üç kadının yaşam havasını sürdürmeye boş yere çabaladıkları bu düzensiz evde çocuklar ilaç kokusu soluyor ve Yasnaya Polyana'daki neşeli günleri özlüyorlardı. Onları kandırmak ya da kendi kendini aldatmak için büyükanne, görkemli yemek geleneğine herkesin uymasını istedi. Eskiden olduğu gibi çocuklar sofraya oturma vaktini sessizce bekliyorlardı. Aniden kapı açılıyor, bir giysinin hışırtısı işitiliyor ve büyükanne tüm görkemi ve ciddiyetiyle, başında mor kurdelalı, dantelli bir boneyle beliriyordu. Kendini koltuğuna bırakır bırakmaz ailenin geri kalanı büyük gürültülerle iskemlelere üşüşüyordu. Sofracıbaşı, herkesin mertebesini ve yaşını dikkate alarak çorba kâselerini doldurup gönderiyordu. Sabırsızlıktan Lev'in ağzı sulanıp gözlerini dikerek bakmaya başlıyordu. Daha sonra,

3 Orijinalinde Fransızca.

4 *Çocukluk*, bölüm XXVIII.

çocukları oyalamak için Pelagiya Nikolayevna, mateme rağmen tiyatroya gitmelerine izin verdi. Kırmızı kadifeden bu devasa sahın ve süslemeler karşısında gözleri kamaşan Lev, gösterinin tam olarak ne olduğunu anlayamadı. Sahneye bakmaktansa karşı localara bakıyordu. Seyirciler ona oyunculardan daha ilginç geliyordu. Gayri ihtiyari hakikate, hayata dönüyordu. Dikkatli, ciddi, esrarengiz ne kadar çok yüz vardı!.. İnsan içine ender çıktığından, sıralarda oturan bu meçhul insanlar kafasına fazlasıyla takılıyordu. Noel günü, zengin Şipov'un evinde, ağabeylerinin ve kendisinin, öksüz oldukları için merhametten davet edildiklerini hissetti. Onlar da sanki bu izlenimini doğrulamak ister gibi, ıvır zıvır türünden hediyeler verdiler, Noel ağacındaki en güzel oyuncaklar eski savaş bakanı Prens Gorçakov'un yeğenlerine gitti.

Bu aşağılama yine de Lev'in eve yeni gelen biri nedeniyle hissettiği aşağılanmanın yanında pek az şeydi: Bay Prosper de Saint-Thomas. Yaşlı Fedor İvanoviç Roessel'in pedagojik bilgileri giderek yetersiz kaldığından, büyükanne onu göndermeyi ve yerine bir Fransız eğitmen almayı kararlaştırmıştı. Gözden düşmesine şaşıran bahtsız adam, hizmetlerinin karşılığı olan aylıklardan başka, çeşitli aile üyelerine yapmış olduğu küçük hediyelerin de ödenmesini talep ettikten sonra, iki gözü iki çeşme ağlayarak, kendisini hiç para vermeden evde tutmaları için yalvarmıştı. Büyükannenin sert tavrı karşısında, yetkilerini Prosper de Saint-Thomas'a devretmek zorunda kaldı. Eski öğrencileri üzüntülerini güçlükle gizlerlerken, halefine onları tek tek göstererek şunları söyledi: "Sergey iyi bir çocuktur, başarılı olacaktır ama ona göz kulak olmak gerekir... Lev fazlasıyla iyi kalplidir, onun gözünü korkutarak hiçbir şey elde edemezsiniz, ama sevgi göstererek her şeyi yaptırabilirsiniz. Yalvarırım size, onları sevin, iyi davranın onlara..." Prosper de Saint-Thomas kuru bir cevap verdi: "Emin olabilirsiniz, *mein Herr,* onları itaate mecbur edecek yolu bulacağım."[5]

Prosper de Saint-Thomas yirmi beş yaşında, ufak tefek biriydi. Kumral, kaslı, enerjik, hoş fizikli, ortalamanın üstü kültür-

5 *Çocukluk* hikâyesinin bir taslağında aktarılan sahne.

lü, ama kendini beğenmiş bu eğitmen öğrencilerine karşı zor kullanma yanlısıydı. Rusya'ya servet aramaya gelmiş yurttaşlarının çoğu gibi, yüklü bir servetin miras kaldığı bir kadını baştan çıkartıp onunla evlenme hayalleri kurduğuna kuşku yoktu. Bunu beklerken, cep harçlığını pırıl pırıl botlar, ipek jileler satın alarak harcıyor, menekşe tozuyla parfümleniyor, süslü bir dille konuşuyor ve "pedagogluk rolüne seve seve bürünüyordu". Ailenin tek eğitmeni o değildi aslında. Tatyana Hala'nın hesap defterine bakılırsa, bu beylerin maaşları 1837-1838 yılı için 8304 rubleye çıkmıştı. O dönemde bu çok yüksek bir miktardı. Tolstoylar, dans öğretmenini saymazsak, toplam olarak on bir öğretmen tutmuşlardı. Ama derslerin genel yönetimi Prosper de Saint-Thomas'taydı.

Mesafeli ve iğneleyici dış görünümünün altında, bu adamda oldukça güvenilir bir yargı mevcuttu. Öğrencilerinden söz ederken şunu söylüyordu: "Nikolay iyi niyetli ve yetenekli; Sergey yetenekli ama iyi niyetli değil; Dmitri iyi niyetli ama yeteneksiz; Lev ise ne iyi niyetli ne yetenekli." Gerçekten de Lev düzgün çalışmıyordu, aritmetik problemlerini anlamıyordu, öğretmenlerinin belleğine yükledikleri adları, tarihleri hatırlamak için en ufak bir çaba göstermiyordu. Bununla birlikte, bu tembelliğin ardında, olağanüstü bir duyarlılığı ve hayal gücünü ortaya çıkarmak kolaydı. Prosper de Saint-Thomas buna kendi kendine karar vermişti. "Bu çocuk kafalı," dedi bir gün. "Küçük bir Molière o!" Gurur okşayan bu takdir, yumurcağı yumuşatmaya yetmedi. Daha baştan beri, bu yabancı ukaladan bencilliği, kibri ve kendine güveni nedeniyle nefret etmişti. Saint-Thomas öğrencilerinden birini cezalandırmak istediğinde, göğsünü şişiriyor, kolunu uzatıyor ve haykırıyordu: "Diz çök, kötü yaratık!" "Ben ayakta duruyordum, öfkeden benzim atmış bir halde," diye yazacaktır Lev Tolstoy *İlkgençlik*'te, "onun önünde diz çökmektense derhal ölmek istediğimi düşünüyordum; tüm gücüyle omuzlarıma bastırıyor, sırtımı eğiyor ve beni diz çökmeye zorluyordu." Saint-Thomas oğlanı aşağılamaya çalıştıkça, Lev de öğretmenin beceriksiz otoritesine o ölçüde isyan ediyordu. Bir sabah, ona meydan oku-

mak için dil çıkardı. Saint-Thomas onu elinden tuttu, karanlık bir odaya soktu ve kırbaç cezasıyla tehdit etti. Aslında ona vurma niyetinde değildi, ailenin bedensel cezalara ne ölçüde düşman olduğunu biliyordu. Ama Lev kendini menekşe parfümlü bu acımasız pedagog karşısında, poposu çıplak, küçük düşmüş ve onuru kırılmış hissediyordu. Bir mujik gibi kırbaçlanmak! Bu duruma düşmektense, her şey olabilirdi! Bir sandığın üzerine oturmuş, karanlıkta, gözleri yaş dolu, göğsü öfkeden sıkışmış bir halde, kendini anlamsız bir düş dalgasına terk etmişti. Kendini yoksul, öksüz hayal ediyordu, doğduğu evi terk etmişti, hussarların arasına katılmış, savaşa gidecekti, düşmanlarını katledecek ve yara bere içinde, dudaklarında tek bir "Zafer!" çığlığıyla yere düşecekti. Daha sonra iyileşiyor, general rütbesine terfi ettiriliyor, sargılı koluyla Tver Bulvarı'nda dolaşıyor ve imparatora rastlıyordu, imparator da onu kahramanlığından dolayı kutluyordu. Yüksek meziyetlerinin ödülü olarak, düşmanı "yabancı Saint-Thomas'ı" ortadan kaldırma lütfunu, kılıcına belli belirsiz dayanarak, talep ediyordu. İmparator onun talebine elbette itaat ediyordu ve Lev de, eski eğitmeninin önünde ayağa dikilerek ona bağırıyordu: "À genoux! [Diz çök!]" "Ama birden," diye yazacaktır, "gerçek St Jérome'un [St Thomas] elinde sopayla her an içeri girebileceğini düşünüyor ve kendimi vatan kurtaran general olarak değil, acınası bir yaratık olarak görüyordum.."[6] Gerçekliğe döner dönmez bir başka hayalin peşinden yeniden yola çıkıyordu: Kendini ölmüş görüyordu, tüm yakınları ağlıyordu ve cesedinin önünde, Saint-Thomas, vicdan azabından kıvranırken, ailesinden özür diliyordu. Ona cevap veriyorlardı: "Ölümüne siz neden oldunuz, onu siz korkuttunuz, sizin aşağılamalarınıza katlanamadı... Defol buradan, kötü yürekli adam!!"[7]

Lev, bu acı düşünceler sırasında, karanlıklar içinde, ilk dinsel kuşkularını hissetti. Tanrı adilse eğer, niçin Saint-Thomas kötülüğünden dolayı derhal cezalandırılmıyor? Gücün hakka

6 *Ilkgençlik.*

7 *A.g.e.*

baskın çıktığı bir dünyada yaşamak neye yarar? Ölmek, canlılar arasından havalanıp gitmek ne güzel olur! Gözyaşlarından sarhoş bir halde, alçak sesle tekrarlayıp duruyordu: "Havalanıyoruz, daima daha yükseğe uçuyoruz!.." Yirmi dört saat sonra onu hücreden çıkardıklarında, yeryüzünü terk etme arzusu hâlâ aklını kurcalıyordu. Bunun için çömelmesinin ve dizlerini elleri arasına almanın yeteceğini hayal ediyordu. Bir gün, daha fazla dayanamayarak, ikinci kattaki odasının penceresinden atladı. Aşçı kadın onu bilincini yitirmiş bir halde yerde yatarken buldu. Mucize eseri hiç kırıksız kurtulmuştu. Düşüşü bir beyin sarsıntısına yol açmıştı. Bayılmanın ardından derin bir uyku geldi ve on sekiz saat sürdü. Uyandığında canlanmış ve dinlenmişti. Ne pencereden uçmak için, ne de "başkalarını şaşırtmak" için atlamış olduğunu çok sonraları itiraf edecektir. "Sürekli kendimle meşgul olduğumu hatırlıyorum," diye yazacaktır, "benim hakkımda düşünülenleri, doğru ya da yanlış, daima hissediyordum, çevremde uyandırdığım duyguların farkındaydım ve bunlar neşemi mahvediyordu." Çoğu zaman, özsaygısı sayesinde kaygılarına hâkim olabiliyordu. Ağabeyleriyle maneje giderek at eğitimcisinin ona da bir ders vermesini istedi. Ata binince de içini korku kapladı, ama dişini sıktı. Her sıçrayışta acımasızca kayıyor ama ağzından tek laf çıkmıyordu. Sonunda yere yuvarlandı. Ona gülmeyecekler miydi? Ağlamasını bastırarak, yeniden eğere konulmasını istedi, yeniden tırısa çıktı ve bir daha düşmedi.

Dış görünüşüyle kimseyi cezbedemeyeceğine emin olduğu için kahramanca bir eylemle kendini gösterme arzusu çok güçlüydü. Zaman içerisinde yüz hatlarının daha sevimli olacağını ummuştu, ama dokuz, on yaşına gelmiş, burnu hâlâ basık, yuvarlarına iyice gömülmüş gözleri hâlâ küçük ve kısıktı.[8] Her gece Tanrı'ya dualarında ağabeyi Sergey kadar yakışıklı olması için yalvarmaktan bıkarak, en azından kendine orijinal bir hava vermek istedi. Makası eline alıp, çok gür bulduğu kaşlarını kes-

8 10 Mayıs 1852'de, yirmi dört yaşındayken, *Günlük*'üne şunu yazacaktır: "Kartalsı burunlar beni deli ediyor. Sanki yaşamın tüm mutluluğunu içlerine almış gibi geliyor bana."

ti. Daha da gür çıktılar. Yüce Tanrı'nın onun bu kaba saba, yabanıl, pancar suratlı halinden başka bir dış görünüşe sahip olmasını istemediği kesindi.

Bu talihsizlik ve çirkinlik duygusu Sonya Koloşin'in yanında iyice artıyordu. Uzaktan bir kuziniydi Sonya. Lev gibi o da dokuz yaşındaydı, ipek gibi sarı saçları ve menekşe rengi gözleri vardı. Bu oyuncu küçük kız karşısında şaşkına dönen Lev, ömrünü onunla birlikte "karanlık bir odada" geçirmeyi hayal ediyordu. İlk senli benli konuşmaları "bir tür sarhoşluk" vermişti. Ama Lev utangaçtı, ona hayran olduğunu, onu sevdiğini söyleyemiyordu. "Karşılıklı duygular bekleyemezdim," diye yazacaktır *Çocukluk*'ta, "hatta bunu hayal bile edemezdim: ruhumun mutluluktan taşması için buna ihtiyacı yoktu. Bana büyük zevk veren aşkın karşılığında daha büyük bir mutluluk talep edilebileceğini, bu duygunun asla bitmemesi olasılığından başka bir şey arzulanabileceğini anlayamıyordum." Bir akşam, yatağında, uyuyamayacak kadar heyecan içinde, ağabeyi Sergey'e döndü ve karanlıkta, alçak sesle, Sonya'ya şiddetle âşık olduğunu itiraf etti; ama ağabeyi bu platonik hayranlıkla dalga geçti ve Lev'in yerine kendisinin "küçük kızın parmakçıklarını, güzel gözlerini, pembe dudaklarını, ayacıklarını öpücüklere boğduğunu" söyledi. Dehşete kapılan Lev, "bu aptallıkları" işitmemek için başını yastığın altına gizledi.[9]

Daha sonra, aynı coşkuyla küçük Liyubov İslavin'e vurulur ve bir kıskançlık krizi sırasında kızı öyle bir iteler ki Liyubov balkondan düşer. Yaralanan Liyubov bir süre topal da kalmıştır.[10]

---

9 *Çocukluk*, Bölüm XXIV. Şunu da belirtmeli ki Tolstoy, 27 Kasım 1903'te, yetmiş beş yaşındayken Biriyukov'a şunu yazacaktır: "En büyük aşkım bir çocukluk aşkıydı – küçük Sonya Koloşin'e olan aşkım." 1890'da, 24 Haziran tarihinde, *Günlük*'ünde şunu yazıyordu: "Sonya Koloşin'e duyduğum aşka benzer bir aşk romanı yazmayı düşündüm – şehveti imkânsız kılan bir aşk, şehvete karşı en iyi savunma olacak."

10 Liyubov İslavin daha sonra Dr. Bers'le evlenecek ve dünyaya bir kız çocuk getirecektir. Tolstoy'un 1862 yılında evlenme teklif edeceği kişi, bu kız, yani Sonya olacaktır. Böylece çocukluğunda sevdiği ve başka oğlanlarla gevezelik ettiği için balkondan düşürdüğü kızın damadı olacaktır.

Küçük kızlara duyduğu bu tutku, Lev'in kendi yaşıtı bazı oğlanların cazibesine kapılmasını da engellemiyordu. Fiziksel güzellik, cinsiyet ayrımı yapmadan onu fazlasıyla etkiliyordu. *Kazaklar*'da, Olenin ile Lukaşka arasında "aşka benzeyen bir şey"[11] olduğunu yazacaktır; *Savaş ve Barış*'ta, genç subay Denisov'u "Rostov'u taklit etmeye çalışırken ve bir kadın gibi ona âşık"[12] gösterecektir; nihayet, *Günlük*'ünde, 29 Kasım 1851 tarihinde şu notu düşecektir: "Erkeklere çok sık âşık oldum. İlk aşkım Mussin-Puşkin kardeşlerdi." Bu iki oğlan, Saşa ve Alyoşa Mussin-Puşkin, Lev'in öyle hoşuna gidiyordu ki, onları düşündükçe ağlıyordu ve gündüzleri onları göremediğinde rüyasında göstermesi için Tanrı'ya dua ediyordu. *Çocukluk*'ta, kardeşlerden birinden söz ederken şunu yazacaktır: "Onun varlığı bende, kendisine karşı duyduğum tutkunluğun dışında, bundan hiç de geri kalmayan bir başka güçlü duygu daha uyandırıyordu; şu ya da bu biçimde onu kırmak, incitmek, onun tarafından beğenilmemek korkusuydu bu. Belki yüzündeki kendini beğenmiş havanın etkisi altında kalarak, belki kendimi dış görünüş olarak aşağılayıp durduğum için başkalarındaki güzelliği fazla abarttığımdan, belki de –sanırım asıl neden bu– korkuyu sevginin başlıca belirtisi saydığımdan, onu sevdiğim kadar, ondan korkardım da. Benimle ilk kez konuştuğunda, bu beklenmedik mutluluktan öylesine şaşırıp kalmıştım ki, yüzüm kıpkırmızı kesilivermiş ve ona tek kelimeyle olsun karşılık verememiştim. (...) Kendisine duyduğum sevgiye dair herhangi bir konuşma geçmemişti aramızda, ama o üzerimde ne denli güçlü bir etki yarattığını hissediyor ve aramızdaki çocukça ilişkide bu gücünden bilinçsizce, ama zorbaca yararlanıyordu."[13]

Genellikle Tolstoy kardeşler ile Mussin-Puşkin kardeşler kurşun askerlerle oynuyorlar, yürüyüşler, savaşlar, kamp kurmalar ve kamçı cezalarıyla birlikte, askerlik yaşamından sahneler hayal ediyorlardı. Orada, masanın üzerinde, halının üzerin-

11 *Kazaklar*, Bölüm XXII.

12 *Savaş ve Barış*, c. 2, birinci kısım, bölüm IV.

13 *Çocukluk*, Bölüm XIX.

de, renkli küçük heykelciklerin ve karton kutuların karmaşası içinde gerçek romanlar inşa ediliyordu.

Daha tuhaf bir eğlence de oturaklarda kâğıt parçalarını yakmaktan ibaretti. 25 Mayıs 1838'de, çocuklar bu işle meşgulken, koridorda hızlı ayak sesleri işittiler. Onların kahkahaları ortasında kapı sertçe açıldı ve Prosper de Saint-Thomas, beti benzi atmış, alt çenesi titreyerek ortaya çıktı. "Büyükanneniz öldü," dedi kuru bir ses tonuyla. Çocuklar, yıldırım çarpmış gibi sustu. Lev inanılmaz bir korku hissetti. Sevdiği biri daha on ay zarfında yaşamından yok oluyordu. Kuşkusuz ki büyükannesinin hasta olduğunu haftalardır biliyordu; onu, yatağına uzanmışken görmeye gittiğinde, yüzünün solukluğunu, ödem sonucu şişmiş ellerini fark ediyordu; ama bu şekilde daha yüz yıl yaşar gibi geliyordu ona.

Babasının ölümünde olanın tersine, tüm cenaze hazırlıklarına tanık oldu. Sabahın erken saatinde koyu renk paltolu ölü gömücüler eve toplandı. Cam kapaklı tabutu getirdiler. Masanın üzerine konan bu büyük kutunun içindeki ninesi torununa, boylu boyunca uzanmış, kemerli burunlu balmumu yüzüyle, başının üzerinde bir bone, ciddi, mesafeli, hoşnutsuz haliyle belirdi. Kör masalcının efsanelerini dinliyordu hâlâ. Fakat, Lev onu alnından öptüğünde, dudaklarının altındaki buz gibi deriyi hissetti ve bir çığlık atarak odadan kaçtı. Ertesi gün, üzüntüsü hâlâ sürerken, beyaz matem tülleri işlenmiş siyah kumaştan matem giysisi giymekten ve ziyaretçilerin kendisinden ve ağabeylerinden merhametle söz ettiklerini işitmekten tuhaf bir sevinç hissetti: "Baba henüz ölmüştü ki büyükanne de gitti! Artık tamamen öksüz kaldılar!.."[14] Ölüm düşüncesi Lev'in aklına musallat olmuştu. Havadaki günlük ve solmuş çiçek kokusunu soluyor, yüreği sıkışıyordu. "Bu cansız beden, can sıkıcı bir keskinlikle günün birinde benim de öleceğimi hatırlatıyor bana, genellikle üzüntüyle karıştırılan şey işte bu duygudur," diye yazacaktır *İlkgençlik*'te. "Büyükanneme acımıyorum, kimsenin de acıdığını, –içtenlikle acıdığını– sanmıyorum."[15]

14 Tolstoy'un biyografisini yazan Biryukov'a anlatısı.

15 Bölüm XXIII.

Yaşlı kadının sağlığında ne Tatyana Hala, ne Alin Hala, onun çok uzun süredir alışmış olduğu ev halkını azaltmaya cesaret edebilmişti. Ama cenaze töreninin hemen ardından, tasarruf önlemi olarak aileyi ikiye bölmeye karar verdiler. Tolstoyların beş çocuğundan yalnızca büyükler, Nikolay ve Sergey (on beş ve on iki yaşlarında) Moskova'da Alin Hala ve Saint-Thomas'la birlikte kaldılar; küçükler, Dmitri, Lev ve Maria (on bir, on ve sekiz yaşlarında) Tatyana Hala'yla birlikte Yasnaya Polyana'ya geri döndüler. Şehirde kalanlar için küçük bir daire kiralandı ve 6 Temmuz 1838'de diğerleri yola koyuldu. Troyka'ya bağlı dört araba onları güneye doğru götürdü.

Çocukluğundaki büyük eve, çayırlara, ağaçlara, ırmağa, su birikintilerine tekrar kavuşan Lev'in memnuniyeti, bir de korkunç Saint-Thomas'la arasında şimdi yüz doksan altı verst olduğundan iyice artmıştı. Öğrenimi için, yeniden göze girmiş olan müşfik ve cahil Fedor İvanoviç Roessel'le birlikteydi yeniden. Sonra da bir papaz okulu öğrencisi ve son olarak da silik ve zararsız birkaç mürebbi eğitimine müdahil oldu... Ama en iyi yarar eğitimi köylülerden aldı. Onların konuşmalarını dostça bir merakla dinliyor ve sefalete boyun eğişlerine şaşırıyordu. İçlerinden biri, genç Mitka Kopilov, vaktiyle kont Tolstoy'un arabacısıydı ve aile, harcamalarını kısmak zorunda kaldığında, çetin mujik yaşamına yeniden başlamak için yaşlı babasının yanına dönmek zorunda kalmıştı. İpek gömlekli, kadife ceketli bu zarif hizmetkâr bir ay içerisinde, ayağında takunyalar, lime lime giysili bir çiftçiye dönmüştü. Güleç yüzü, berrak bakışlarıyla toprağı sürüyor, biçiyor, tohum atıyor, asla yakınmıyordu. Baş kâhya Andrey İlin'in tahıl ambarına götürdüğü Seyis Kuzma da yakınmıyordu. İki adamın geçtiğini gören Lev onlara ne yapacaklarını sordu. Kuzma başını eğdi, süklüm püklüm bir hali vardı, Andrey İlin gürledi: "Onu cezalandıracağım." Bu sözler Lev'i serseme çevirdi. *Anılar*'ında "Bunun üzerine, bunun nedenini anlamayacak kadar ben mi aptalım, yoksa onlar, büyükler mi aptal diye kendi kendime düşündüm," diye yazacaktır. "Sonuçta büyüklerin her şeyi benden daha iyi bildiğine, böyle olması gerektiğine ikna oldum." Yine de o akşam bu

karşılaşmasını Tatyana Hala'ya anlattığında, halası öfkelendi ve "Nasıl bunu önlemezsin?" diye bağırdı. Bu düşünce Lev'in şaşkınlığını iyice artırdı. Bu kadar önemli bir işe karışabileceğini düşünememişti. Serfler her zaman itaat etmek için, efendiler de emretmek için var olmuştu. Şurada burada vurulan birkaç kırbaç, mülk sahipleriyle mujiklerin karşılıklı dostluğunu asla engellememişti. Zaten Yasnaya Polyana'da fiziksel cezalandırmadan söz edilemezdi. Demek ki burada istisnai bir önlem söz konusuydu. Sanki kendisi kırbaçlanmış gibi utançtan kıpkırmızı olan Lev, merhamette kusur işlediğini düşündü. Artık çok geçti: Zavallı Kuzma merhemlerle sırtını tedavi etmekle meşgul olmalıydı. Bir dahaki sefere... Çocuk bu uzun vadeli vaatlerle teselli buluyordu, ama, çoğu zaman, ruhunun cömert atılımları küçük efendinin bilinçdışı bencilliğine gelip çarpıyordu. O yıl aşırı kurak geçmişti, hasat cılız olacağa benziyordu, açlık tehdidi kapıdaydı, hayvanların günlük yem miktarı ölçüyle veriliyordu; bununla birlikte, Lev ve ağabeyi Dmitri köylülerin tarlalarına koşuyor, gizlice yulaf söküyor ve ahıra getirip kendi atlarını besliyorlardı. "Ağabeyim ve ben, iki gündür ağızlarına tek lokma girmemiş ve özellikle bu yulafla beslenen insanlar varken bunu yapıyorduk. Utanmıyordum, böyle bir şeyin kötü olabileceği fikri aklıma gelmiyordu."[16]

Sonbahar başında Tatyana Hala ve üç öksüz Moskova'ya yola çıktılar. Çar 1. Nikolay'ın Saint-Sauveur Katedrali'nin ilk taşını koymasında hazır bulunmak ve felsefe fakültesine kabul edilmiş olan Tolstoyların büyüğünü tebrik etmek için oraya gidiyorlardı.

Üç gün süren yolculuk sırasında Lev, minik çanların çınlaması, dingillerin gıcırtısı ve güve yeniği kumaş kokuları içinde, büyük yolların Rusya'sıyla yeniden tanıştı. Tozun toprağın içinde ilerleyen uzun konvoylar, heybeleri sırtlarında yaya giden hacılar, herhangi bir hükümet ulağını taşıyan hızlı troyka, mesafe belirten direklere yazılmış eğri büğrü rakamlar. Ara sıra bir başka posta arabasıyla karşılaşıyorlardı ve çocuk düşünüyordu: "Birkaç saniye sonra iki arşın yakınımızdan geçiyorlar.

16 Tamamlanmamış otobiyografik hikâye: *Ben Kimim.*

Uçuk bir gülümseme ve merakla bize bakan yüzler bir anda yitip gidiyor... Bu insanlarla hiçbir ilgimizin olmaması ve onları belki de bir daha hiç görmeyecek olmamız ne garip."[17] Sonra, tarlaların ortasında, bir köy ağasının kırmızı çatılı evi çıkıveriyordu aniden karşısına. "Kimler oturuyor bu evde?" diye düşünüyordu Lev. "Çocuklar, ana, baba, öğretmen var mı orada da? Neden bu eve gidip de içinde yaşayanlarla tanışmayalım?" Çok geç! Ev uzaklaşmıştı bile. Onun yerine bir köy geliyordu. "İşte köy kokusu: duman, is ve çörek; konuşmalar, ayak sesleri, tekerlek gürültüleri. Atların çıngıraklarından gelen ses, açıklıkta, kırlarda duyduğumuz sese pek benzemiyor. İki yanımızdan hızla geçen damları ot kaplı, tahta basamakları oymalı köy evleri, küçücük pencerelerinde kırmızı, yeşil kepenkler var."[18]

Moskova'da Lev'in yeni yüzlere olan ilgisi, güçlü izlenimleri, umduğunun ötesinde karşılık buldu. 10 Eylül 1839'da Çar I. Nikolay'ı katedralin ilk taşını koyarken gördü – çok uzaktan elbette. Ardından düzenlenen askerî geçit töreni içini coşkuyla doldurdu. Bando eşliğinde yürümeyi ve vatan için ölmeyi arzuladı.

Monarşi davasına bağlılığı normalde kiliseye de olan bağlılığıyla birleşmeliydi. Oysa, ortodoks dininde eğitilmiş olsa da sağlam bir inancı yoktu. Büyüklere olan saygısından dolayı onların Tanrı'ya ve azizlere dair anlattıkları şeylere inanıyordu, ama aslında tersini kabul etmeye hazırdı. Arkadaşlarından birinin, Volodia Milyutin'in, lisedeki sınıf arkadaşlarının Tanrı'nın var olmadığını fark ettiklerini ve bu konuda onlara öğretilen her şeyin "yanlış ve uydurma" olduğunu pek ciddi bir edayla söylediğini işitince de şaşırmadı. Bu bilgi Tolstoy kardeşlerin küçük komitesinde tartışıldı ve ilginç olarak değerlendirildi, "hatta belki de gerçek bile olabilirdi." Elbette ki, üniversite öğrencisi olan Nikolay on yedi yaşının verdiği havayla tartışmayı yönetiyordu. Birlikte pipo içtiği, anlaşılmaz şakalar yaptığı ve kalçalarına vura vura kahkahalar attığı arkadaşları vardı.

Moskova Üniversitesi'nin bu güçlü beyinlerinin küçümse-

17 *İlkgençlik*, Birinci bölüm.

18 *A.g.e.*

diği Lev etrafındaki gizemlerin açıklamasını kendi başına bulmaya çalıştı. Entelektüel bakımdan erken gelişmişliği, vaktiyle ona "tembel" ve "değersiz" muamelesi yapmış olan Prosper de Saint-Thomas'a varana dek herkesi şaşırtıyordu. Tembelliğine hâlâ tembeldi, çünkü dersler ona tiksinti veriyordu, ama hesap, tarih, coğrafya öğrenmek yerine, on iki yaşında bir çocuk için endişe verici bir keskinlikteki vicdan muhasebelerine vermişti kendini. İki saklambaç oyunu arasında, kendi karakteri üzerine düşünüyor, insanın yazgısı üzerine, maddenin dağılıp parçalanması üzerine, ruhun ölümsüzlüğü üzerine düşünüyordu. En zıt fikirler kafasına üşüşüyor, onu kör ediyordu. Kendine bir yaşam kuralı seçtiğinde, daha cazip gelen bir diğerini keşfediyordu. Stoacılar gibi iradesini eğitmek ve ıstırabı inkâr etmek için, Tatiçev'in kalın sözlüğünü parmak ucunda tutmaya çalışıyordu ya da bir sandık odasına saklanarak, gömleğini çıkartıp bir sicimle sırtını kamçılıyordu, hatta ellerini bir sobanın önünde kıpkırmızı yaptıktan sonra kar soğuğuna tutuyordu... Ertesi hafta, Epikürcülükten etkilenerek, ölümün kendisini hazırlıksız yakalamasına karar verdi. Bu koşullarda, bir insan için olası tek tavır şimdiki zamandan yararlanmak, gelecek kaygısı taşımamaktı. Bu çözümden hoşnut kalarak, öğrenimini ihmal ediyor, defterlerini fırlatıp atıyor, yatağının üzerine yan gelip yatarak kolay okunur romanları karıştırıp duruyor ve midesi bulanana dek baharatlı ekmekler yiyordu. Hatta kimi zaman, bir öfke nöbeti içinde, Tanrı'ya bir mucize gösterip varlığını derhal kanıtlamasını emrediyor ve hemen ardından, tatmin edici cevap alamayınca da ateist olduğunu duyuruyordu. Bu soğuk inanç, karatahtanın üzerine tebeşirle çizilmiş bir çemberin karşısında, göze hoş gelen bir olgu olan simetri sayesinde, şu anki yaşamımızın anısını yitirdiğimiz bir yaşamdan sonra geldiğini ve hakkında hiçbir şey bilmediğimiz bir yaşamın da bunu izleyeceğini kabul etmek gerekip gerekmediğini kendi kendine sormasını engellemiyordu. Belki de insan olmadan önce attı. Velhasılı, hiçbir felsefi sistem onu kuşkuculuk kadar cezbetmiyordu. *İlkgençlik*'te şunu yazacaktır: "Dünyada benden başka hiç kimsenin ve hiçbir şeyin var olmadığını, nesnelerin nes-

ne değil biçim olduğunu, ancak ben dikkat edersem kendilerini belli ettiklerini ve onları düşünmeye son verdiğim an yok olduklarını hayal ediyordum... Kimi anlar oldu ve bu *sabit fikrin* etkisi altında öyle bir dengesizlik düzeyine vardım ki, *hiçliği* benim olmadığım yerde habersizce yakalamak umuduyla hızla arkamı döndüm..."

Bu bitmek bilmez analizler onun zekâsını geliştiriyor ve sinirlerini bozuyordu. Aniden kendi kendine soruyordu: "Ne düşünüyorum?" Ve aklından bir yığın soru ve cevap geçiyordu: "Ne düşündüğüm düşünüyorum! –peki şimdi neyi düşünüyorum?– Ne düşündüğümü düşündüğümü düşünüyorum..." Başı dönüyor, kendi fikrini sonsuza dek çoğaltan bir aynalar oyununa kapıldığını sanıyordu. "Bu soru-cevap döngüsü içinde kafam iyice karışıyor," diye yazacaktır. "Bununla birlikte yaptığım felsefi buluşlar beni kendi gözümde yüceltiyor, özsaygımı okşuyor; kendimi tüm insanlığın yararına yeni birtakım gerçekleri açıklayan yüce biri olarak görüyor, insanlara, tüm ölümlülere, üstünlüğünün, gösterdiği yüce yararlığın bilincinde bir kişinin gururuyla bakıyordum. Ama işte şaşılacak şey: Bu ölümlülerle karşılaştığım zaman onlardan çekiniyor, sıkılıyor, kendimi kendi gözümde ne denli yüceltirsem, üstünlüklerimi başkalarının karşısında ortaya koymada o denli yeteneksizleşiyor, hatta yalnız bununla da kalmıyor, söylediğim küçücük bir söz, yalın, küçücük bir davranışım için utanmamayı başaramıyordum."[19]

Felsefi kuşkularının en güçlü olduğu noktada, dünyevi başarı düşleri musallat oluyordu. Sokakta bir generalle mi karşılaştı? Generalin, onun zeki ve cesur görünümünden etkilenerek himayesine aldığını, askerlik mesleğinde ona rehber olduğunu ve kahramanlığından dolayı nişan verdiğini hayal ediyordu. Ya da, kendini, üç yıl önce bir Fransız tarafından düelloda öldürülmüş olan şu Puşkin gibi pohpohlanan, hayran olunan bir şair olarak görüyordu. Tüm ailesiyle birlikte Yasnaya Polyana'ya geri döndüğünde, Tatyana Hala'ya sevgisini ifade etmek için beş kıtalık bir şiir yazdı ve şiiri güzel, parlak bir kâğıdın üzerine kopya

19 *İlkgençlik*, Bölüm XIX.

ederek doğum günü olan 12 Ocak 1840'ta ona verdi. Bu beceriksiz dizeler büyüklerin çok hoşuna gitti. Moskova'da bundan haberdar olduktan sonra bizzat Prosper de Saint-Thomas da yazara mektup göndererek tebrik etmeye tenezzül etti: "O dizeleri Prenses Gorçakov'a okudum; bütün aile de bunları okumak istedi ve herkes pek hoşnut kaldı. Yine de onların yazılmış olduğu sanat duygusunu özellikle övdüklerini sanmayın; kimi kusurları var, bu da sizin dize kurma tekniğindeki kanunlarla ilgili bilgi eksikliğinize bağlı; sizi, benim de yaptığım gibi, hayranlık verici düşüncelerden dolayı övüyorlardı ve herkes sizin daha da ilerleyeceğinizi ummaktadır; yoksa gerçekten yazık olur."[20]

Böylece teşvik gören Lev daha iddialı edebi teşebbüslere girişti. Onun kaleminin ifade edemeyeceği kadar büyük olay yoktu: Napolyon savaşları, Kulikovo muharebesi, Marfa Posadnitsa'nın Novgorodlulara liderlik ederkenki başarıları; her şeyi sayfaları çizgili bir deftere kendi tarzında anlatıyordu. Vatansever coşku kafasının içinde kaynıyor ve şunu yazıyordu: "Moskova'nın duvarları yenilmez Napoléon ordularının utancını ve bozgununu gördüler." Buna karşılık, Pompei'nin yazgısını melankoliyle anıyordu: "Bu dünyadaki her şey ne değişken, ne istikrarsız: Pompei, İtalya'nın en görkemli ve şanlı dönemindeki ikinci şehri, bugün bir harabe ve kül yığınından başka bir şey değil... Demek ki Tanrı bizi cezalandırmak istediğinde, bir saat içinde zengini yoksula dönüştürebilir."

O dönemde çok kitap okuyordu. Tercihi Kutsal Kitap'tan (Yusuf'un ve kardeşlerinin hikâyesi içini sızlatarak ağlatıyordu onu) *Binbir Gece Masalları*'na, Rus halk efsanelerine ve Puşkin'in şiirlerine dek uzanıyordu. Ağabeyleri de okuyor, yazıyordu... 1841 yılının yaz aylarında hepsi Yasnaya Polyana'da buluşmuştu. Ama Alin Hala keyifsizdi. Ölüm fikri musallat olmuştu. Sonunda Optina Pustin manastırına sığındı. Orada, aynı yılın 30 Ağustos'unda sessizce ölüp gitti. Rahibeler manastırına gömüldü. Lev'in dize halinde yazdığı bir kitabe mezarına kazındı:

---

20 Şubat 1840 tarihli Fransız mektup, Tolstoy Müzesi el yazmaları bölümünde korunmaktadır.

Cennet mekânında huzurun
Ne tatlı ve imrenilesi!

Yeniden matem giysileri, gözyaşları, ailevi sıkıntılar... Alin Hala ölünce bir başka vasi atamak gerekiyordu. Yasal olarak bu şeref müteveffanın kız kardeşi Pelagiya Yuşkov Hala'ya düşüyordu. Çocuk Tolstoyların büyüğü Nikolay hepsi adına ona yazdı: "Bizi yalnız bırakmayın sevgili hala, dünyada sizden başka kimsemiz kalmadı." Pelagiya Hala derhal Moskova'ya geldi, küçük aşireti topladı ve kendi deyimiyle kendini "feda etmeye" karar verdi. Aslında bu "feda" ona büyük bir sevinç veriyordu, çünkü eğer kendisi reddederse, vasilik, akrabalık derecesinin bir alt mertebesine inerek, tüm ruhuyla nefret ettiği Tatyana Hala'ya geçecekti. Bu kin çok eski zamanlara uzanıyordu. Pelegia, kocası olan emekli süvari albayı Vladimir İvanoviç Yuşkov'un, âşık olduğu Tatyana tarafından başından savıldıktan sonra başka çare kalmadığı için kendisiyle evlendiğini unutamamıştı. Kısmen aklı başında ve tazeliğini çoktan yitirmiş bu kadına karşı bulanık bir duygu hâlâ besliyor olabilirdi. Erkeklere dikkat etmek gerekir! Sonuç itibarıyla Pelagiya nişanlılık döneminde bir rövanş fırsatı yakalayamadığı için fazlasıyla incinmişti. Eski rakibesi karşısında çalçene ve yapmacık bir sevgi gösteriyordu ama aslında kendi planı vardı. Vasi olmayı kabul ederken, bir yandan da Tatyana'yı çocuklarla ilgilenmeye devam etmek zorunda bırakabilirdi; ama onları aniden Kazan'a götürmeye karar verdi, eğitimlerine orada devam ederlerdi. Elbette eğer o arzularsa, Tatyana da aynı evde oturabilirdi, ama bir konuk olarak. Yaşlı soylu kız, kendine olan saygısı ve acıyla, bu aşağılayıcı öneriyi reddetti: "Yaklaşık on iki yıl boyunca sevgiyle özen göstermekten geri durmadığım bu çocuklardan beni ayırmak ne acımasızlık, ne barbarca!" diye yazacaktır Fransız olarak Vladimir İvanoviç Yuşkov'a.

Kaderin cilvesi: Tatyana, Nikolay İlyiç Tolstoy'a âşık olduğu için Yuşkov'u reddetmişti ve bu aynı Nikolay İlyiç Tolstoy'un çocukları da, Yuşkov'un mutsuzluğunu yanında yatıştırdığı kadının sevgisine mahkûmdular. Vaktiyle sevgili kuze-

ni Nikolay'ın yapmış olduğu evlilik teklifini geceleri üzüntüyle hatırlıyor olduğuna kuşku yoktu. Eğer onu dinlemiş olsaydı, öksüzlerin bakımından bugün onu kimse mahrum bırakamazdı. Her zaman olduğu gibi, tevekkül gösterdi, silindi. Onun Pokrovskoye'ye, kız kardeşi Elizabet Aleksandrovna Ergolskaya'nın yanına yerleşmesi uygun görüldü. O da bir başka Tolstoy'dan dul kalmıştı.[21] Ayrılık çok güç oldu. Çocuklar ağlıyorlardı. Küçük Maça halasıyla birlikte kaçmak istiyordu. Sonunda kasım ayının puslu bir sabah vakti aile Yasnaya Polyana'yı geride bırakıp Kazan'a doğru yola çıktı. Sık sık mola veriyorlardı. Taşınır eşyalar ve büyük bagajlar, Oka boyunca ve ardından da Volga üzerinden inecek olan mavnalara yüklenmişti. Başka mavnalara da çok sayıdaki hizmetçi ve uşak yığılmıştı: marangozlar, terziler, saraçlar, ayakkabı onarıcıları, aşçılar, en ağır işleri yapan kadınlar, seyisler, uşak ve hizmetçiler. Genç efendiler ise karayolunda, bir tür lando arabasında yolculuk ediyorlardı. Kimi zaman bir ormanın sınırında duruyorlar, bir nehre giriyorlar, mantar topluyorlardı ve bu neşeli hareket, bu değişen izlenimler, Lev'in Tatyana Hala'nın uzakta olduğu ve ancak büyük tatilde onu görebileceği fikrine katlanmasına yardım ediyordu.

On beş günlük araba yolculuğu sonunda, ufukta Kazan'ın kilise ve minareleri belirdi.

21 Nikolay İlyiç Tolstoy'un kuzeni Piyer İvanoviç Tolstoy.

4

Kazan

Tepeler üzerinde inşa edilmiş, Volga'nın ve kolu Kazanka'nın her ilkbaharda kabaran sularının altında kalan süngerimsi bir düzlük üzerinde bulunan şehrin efsanesi de esrarengizdi. Kremlin'in kısmen yıkılmış surları ve Suyumbeka'nın sivri kulesi önünde insan geçmişin şanını ve şiddetini hayal ediyordu; Tatar mahallesi eskimiş minarelerinin ve toz içerisindeki küçük dükkânlarının eski püskü haliyle gözü oyalıyordu; resmi binaların yeni-Yunan alınlıklarından soyluluk akıyordu; ama bütün bunların üzerinde bir sıkıntı perdesi uçuşuyordu. Taşra yaşamının monotonluğunu sarsmak için, yüksek sosyeteden insanlar sık sık buluşuyorlardı. "Kazan'da," diye yazmıştı bir çağdaşı,[1] "bekâr birinin sofrası olmasa da olur, çünkü davet edilmeden yemek yemeye gidilebilen en azından yirmi ya da otuz ev vardı... Yemekten sonra, kahve içilip bir yığın ıvır zıvır üzerine gevezelik ettikten sonra herkes biraz kestirmek için evine dönüyordu... Akşam yeniden bir yerlerde, bir resepsiyonda, bir baloda buluşuluyor ve bu toplantı da daima Lucullus tarzı hafif bir yemekle sona eriyordu..."

Bu hareketli ve boş yaşam Yuşkov çiftinin de yaşamıydı. Çocukları beceriksiz bir sevinçle karşıladılar, yerleştirdiler, giy-

1 Turnerelli, Kazan Üniversitesi'nde okutman.

dirdiler, eşlerine dostlarına tanıştırdılar, sonra da onlarla hiç ilgilenmediler. Pelagiya Hala, Aline Hala ile Tatyana Hala'dan çok farklıydı. Sosyetenin içinde ve vasat zekâlı biri olan Pelagiya Hala iyi kalpli, kuş beyinli, gençlik kinlerini için için taşıyan, eğlenmekten ve beğenilmekten hoşlanan biriydi. "Başpiskoposlukları, manastırları seviyordu, kiliselere, keşişhanelere kanaviçe üzerine sim işlemeler hediye ediyordu; iyi yemek yemeği de severdi, odasını zevkle düzenler ve örneğin bir sediri nereye yerleştireceği aklını fazlasıyla meşgul ederdi." diye yazacaktır onun hakkında Sofya Andreyevna Tolstoy. Geleneklerine bağlı olduğundan, Tolstoyların her bir çocuğunun, kişisel olarak kendisine bağlı, kendi yaşında küçük bir serfi olsun istedi. Bu ona sevimli bir âdetmiş gibi geliyordu! Kocası Vladimir İvanoviç Yuşkov hoş, hafif, esprili, hovarda bir adamdı. Salonlarda fazlasıyla göze çarpardı, birazcık piyano çalardı, hizmetçi kızları çimdiklerdi ve fiziksel görünümü rahatsızlık veren, gevezelikleri kulaklarını patlatan eşiyle baş başa kalmaktan başka hiçbir şeyden çekinmezdi. Kendisi de, yeğenlerini samimiyetle sevmesine rağmen, ne onları yönlendirecek zamana sahipti, ne de arzuya. Küçük Mariya yatılı okula verilmişti ve dört kardeş de öğrenimlerine seçmiş oldukları yolda devam ettiler. Nikolay (on yedi yaşında) Kazan Üniversitesi'ne kaydoldu ve 1843'te Sergey ve Dmitri de aynı üniversiteye kaydolarak matematik fakültesindeki dersleri izlediler. Lev, aniden diplomat olmaya karar verip kendi kendine Doğu Dilleri Fakültesi sınavlarına hazırlandı. Bu amaç ona baştan itibaren erişilmesi çok güç geldi, çünkü program, kabul sınavı için, tarihten başka, coğrafya, istatistik, matematik, Rus edebiyatı, mantık, Latince, Fransızca, Almanca ve İngilizce, Arapça ve Türk-Tatar dilleri nosyonlarını da kapsıyordu. Bu zor ve can sıkıcı konuları istemeye istemeye inekleyen Lev, bir yandan da dış görünümünü iyileştirmeye ve kendi farklılıklarını geliştirmeye çalışıyordu. Yaşı ve bilgisiyle neredeyse büyüklerin dünyasına mensup olan ağabeyi Nikolay'a tam bir saygı duymakla birlikte, yine de kendini, güzelliği, neşesi ve zarafetiyle hep cazip olan Sergey'e daha yakın hissediyordu. Sergey'e benzemek ve Yuşkov'ların ortamı-

na intibak edebilmek için her konuda görgü kurallarına uymak istedi. Ne yazık ki, aynaya baktığında, kendini çocukken olduğundan daha çirkin ve daha kaba buluyordu: "Sıradan, kaba, çirkin gözler," diye itiraf edecektir; "zekilik şurada dursun, iyice anlamsızlaşan küçücük gri gözler... Soyluluk adına bile bir şey yoktu bu yüzde; tersine ellerim, ayakların da öyle."[2] Ruh zenginliğiyle ve edepli davranışlarıyla bunu düzeltebilirdi kuşkusuz. Bu fikirden yola çıkarak, hayattaki amacının bir general, bir bilgin ya da bir şair değil, *düzgün* bir adam olmak olduğuna karar verdi. Onun gözünde toplum zenginler ve yoksular, iyiler ve kötüler, zekiler ve aptallar, siviller ve askerler, sağlıklılar ve hastalar diye bölünmeye birdenbire son vermişti; bir *olması gerektiği gibi olanlar* bir de bunu beceremeyenler vardı. "Benim *comme il faut*'mun [olması gerektiği gibi olmak] birincil ve en önemli koşulu çok iyi Fransızca bilmek, özellikle çok iyi Fransızca konuşabilmekti. Kötü Fransızca konuşan birini gördüm mü, hemen ona karşı içimde bir tiksinti uyanırdı. (...) [Olması gerektiği gibi] olmanın ikinci koşulu, uzun, bakımlı, temiz tırnaklardı; üçüncü koşul selam vermeyi, dans etmeyi, konuşmayı bilmekti; dördüncü ve çok önemli bir koşul, her şeye karşı kayıtsız görünmek ve yüzüne çevresindeki her şeyi küçük gördüğünü belli eden sıkıntılı ama zarif bir anlam vererek dolaşmaktı.."[3]

Lev'in uydurduğu bu görgü kuralları yasasını uygulamak onun sandığından daha güç çıktı. Moda bir gravür olmaya çabalıyordu, ama ne yaparsa yapsın, ancak Sergey'in bir karikatürü olduğunun farkındaydı. Buna karşılık, eğitim bakımından kendini diğer kardeşi Dmitri'den çok üstün sayıyordu. Dmitri ciddi, düşünceli, kararlı, kendine pek önem vermeyen, sosyeteye karışmayan, dans etmeyen bir oğlandı. Yaz kış bir öğrenci redingotu giyiyor, çok dar bir kravat takıyordu, çıkarmak için çoğu zaman boynunu kasmak zorunda kalıyordu. Dostlukları da bir tuhaftı. Kardeşleri arkadaşlarını aristokratlardan seçerlerken, o, öğrenci Poluboyarinov'la bağ kurmuştu. Yoksul, üs-

2 *Gençlik*, Birinci Bölüm.

3 *Gençlik*, Bölüm XXXI.

tü başı pislik içinde ve hırpani kılıklı bu öğrenci kapıda belirdiğinde hizmetçiler utanıyorlardı. Ya Liyubov Sergeyevna'ya, merhamet duyup eve alınmış bu genç kıza duyduğu sevgiye ne demeli? Ürkek, yumuşak, şaşkın bu kızın arı sokmuş gibi şiş bir yüzü vardı. İki yağ birikintisi arasında gözleri ancak gözüküyordu, seyrek siyah saçlarının arasından soluk kafası ancak belli oluyordu. Yazın, sinekler yüzüne konduğunda onları hissetmiyordu bile. Pencerelerini ve vasistaslarını açtığı odasına boğucu bir koku hâkimdi. Bu çirkinlikten tamamen büyülenen Dmitri, Liyubov Sergeyevna'ya derin bir sevgiyle bağlandı, ininde onu düzenli olarak ziyaret etti, ona kitap okudu, onun sırlarını dinledi. Pelagiya Hala onun bahtsız kızla evlenmesinden çekiniyordu. Ama Dmitri ne şakaları ne de uyarıları işitti. İnatçı ve sakin, sanki dış dünya yokmuş gibi ve yalnızca ruhlar varmış gibi davranmaya devam etti. Kimi zaman Vanyuşa'ya, Pelagiya Hala'nın sunduğu küçük serfe sert davransa da hemen pişman oluyor ve çocuktan özür diliyordu, çocuk da bunca nezaket karşısında şaşkına dönüyordu. Lev ve Sergey için kiliseye gitmek uyulması gereken ama ciddiye de alınmayacak bir âdetken, Dmitri tüm ayinlere katılıyor, *olması gerektiği gibi*'nin çok uzağında bir coşkuyla dua ediyordu. Ortodoks bayramlarında tüm aileyi hapishanenin kilisesine götürüyordu, orada ayin çok uzun ve çok güzel oluyordu. Sahında, bir kapı açılmış olan camdan bir bölme, özgür müminleri mahkûm müminlerden ayırıyordu. Günün birinde mahkûmlardan biri ayin yardımcısına bir mum satın almak için para uzattı. Namuslu insanlardan hiçbiri bu görevi üstlenmeye cesaret edemeyince, Dmitri bariyere dek kendine yol açarak ilerledi ve mahkûma istediği hizmeti yaptı. Dmitri'yi azarladılar çünkü mahkûmlarla ilişki kurmak yasaktı. Tek kelime karşılık vermedi, ama görevini yaptığını düşündüğünden, sonraki günler de aynısını tekrarladı. Bu inadı bir terbiye eksikliği sayan Lev öfkeleniyordu. Dmitri'yle alay ediyor, ona deli muamelesi yapıyor, herkesin önünde "Nuh" diye sesleniyor ve Kazan Üniversitesi'nin kayyumu, gayet ciddi bir edayla, Davud'un da Nuh'un gemisinin önünde aynı şeyi yaptığını açıklayarak genç adamı dans etme-

ye davet ettiğinde gülmekten kırılıyordu. Bununla birlikte, bu çılgın ağabeye, kendi yolunu bulduğu ve sarakalara rağmen yolundan sapmadığı için içten içe imreniyordu. Belki de, başkalarının ve özellikle de kendinin saygısını kazanmak için *olması gerektiği gibi* olmak yetmiyordu? Üniversiteye giriş sınavlarının tarihi yaklaştıkça, Lev, ahlaki bir yetkinleşme zorunluluğuna daha fazla ikna oluyordu. Kutsal hafta sırasında, tekrar çalışmalarını bitirmek için acele etti, çünkü sınavlar paskalyadan hemen sonra olacaktı.

On altı yaşındaydı. Oruç ve büyüme onu yormuştu. Bakışlarını her an kitaplarından kaldırıp, pencereden mavi göğe, parlak tomurcuklarla kaplı ağaçlara, kaldırım taşları arasında biten ilk ota bakıyordu. Kollarını sıvamış, önlüklü bir uşak gelip cam macununu çıkardı ve iki kanatlı pencerenin çivilerini eğdi. Pencere açıldığında, odanın içine serin ve hoş kokulu hava şiddetle girdi ve sevinçten şaşkına dönmüş Lev, "mucize!" diye bağırmaktan kendini zor aldı: "Güzellik, mutluluk ve erdemdi bunlar. Her şey bana bunların benim erişebileceğim şeyler olduğunu, bunların ayrı olamayacağını, dahası, güzellik, mutluluk ve erdemin bir ve aynı şey olduğunu söylüyordu.!"[4]

Derhal başka türlü yaşamaya karar verdi. Bundan böyle her pazar ayine gidecekti, günde bir saat İncil okumaya ayıracaktı, ayda iki buçuk ruble yoksullara verecek ve hiç kimseye söylemeyecekti, odasını kendi toplayacak, kimseyi ona hizmet etmeye mecbur etmeyecek, üniversiteye daima yaya gidecek ve eğer araba sunarlarsa, hiç üzülmeden satacak ve parasını da muhtaç ailelere verecekti. Derslerindeki özeni ve dikkatiyle profesörlerini şaşırtacak, iki altın madalya kazanacak, doçent, doktor, Rusya'nın en büyük bilginlerinden biri olacaktı. Bu düşünceler ünlü atlet Rappo'yu güç ve beceride aşmak için Lev'in düzenli olarak jimnastik yapmasını engellemiyordu. Kendi imkânlarına tamamen hâkim olduğunda, yaşamına *O kadın* girecekti. O ideal kadındı, Tolstoy'un deyişiyle, "biraz Sonya'ya, biraz Maça'ya, Bazil'in karısına, bir teknenin içinde çamaşırımızı yıkadığı dönemdeki, ak gerdanlı, inci kolyeli, vaktiyle tiyatroda, bi-

4 *Gençlik*, Bölüm II.

zimkinin yanındaki bir locada gördüğüm kadına" benzeyen biriydi. Canına susamış biri bu tapılası yaratığa hakaret etmeye cüret ederse, onu korkutmak için bir tüy gibi yerden kaldıracak, sonra yüce gönüllü bir davranışla gitmesine izin verecekti. Herkes ona hayran olup sevecekti. Yalnızca adını işitince bile, yüzlerce meçhul adam kendinden geçecekti. Zengin, şerefli, saygın biri olacaktı... Kendinden geçtiği bu noktada yeniden yeryüzüne iniyordu. Düşüşün şiddeti onu anında ayıltıyor, yeniden kendi kusurlarının bilincine varıyor, kendi teninden ve ruhundan nefret etmekten acı bir haz alıyordu.

Sınavlarından birkaç gün önce, gelecekte uyacağı "hayat kuralları"nı bir deftere yazmaya karar verdi. Bu kurallar, ona göre üç çeşitti: kendine karşı görevler, yakınına karşı görevler, Tanrı'ya karşı görevler. Sayıp dökmeye girişti, zihni karıştı, yoruldu ve geri dönüp, genel başlığın üzerini çizdi: *Hayat Kuralları.* Ama kalemi kâğıdın üzerinde düzgün kaymıyordu, harfler birbiri üzerine yatıyordu, bütünü okunabilir gibi değildi. "Ruhumda bunca açık, bunca güzel olarak canlanan şeyler kâğıda geçerken, ya da hayata geçirmeye kalkıştığım anda neden böylesine çirkinleşiyordu?[5] Paskalya komünyonu öncesinde tüm aileye günah çıkartmakla görevli papazın geldiğini duyuran bir hizmetçi Lev'i düşüncelerinden uzaklaştırdı. Aceleyle defterini sakladı, aynada kendine baktı (ne çirkin, yumuşak, pembemsi bir burun!), saçlarını yukarıya doğru taradı, bunun ona "düşünceli bir hava," verdiğini sanıyordu ve salona indi, orada, üzeri örtülü bir masanın üzerine bir ikon ve yanan mumlar konmuştu. Ak saçlı ve ciddi yüzlü yaşlı bir keşiş olan günah çıkartıcı papaz, Lev'in ifşalarından şaşırmışa hiç benzemiyordu. Sonunda şunu söyleyerek sözlerini tamamladı: "Gökteki Tanrı'nın hayır duaları üzerinde olsun oğlum ve imanı, yumuşaklığı ve alçakgönüllülüğü sonsuza dek sana saklasın. *Amin.*" Arınmış, rahatlamış Lev, Tanrı'nın onu iyi dileklerle karşıladığına ve her koşulda sınavlarını vermesine yardım edeceğine emindi.

Aslında içinde bulunduğu hazırlıksız durumda böyle bir yardım gereksiz olmazdı. Sınavların başında, Tanrı'nın gerçek-

5 *Gençlik*, Bölüm V.

ten de onu fark etmiş olduğuna inandı. Din dersinden 5 üzerinden 4 aldı, Almanca'dan, Arapça'dan, Tatar Türkçe'sinden 5, Fransızca'dan yıldızlı 5, cebir, aritmetik, İngilizce, Rus edebiyatından 4 aldı; ama Rus tarihi ve coğrafyasına, istatistik ve Latince'ye çok kötü cevaplar verdi... 1 ve 2'ler mümeyyizlerin kâğıtlarına dolu gibi yağıyordu. Adayı kurtarmak için, Tolstoy ailesinin bir dostu olan Kazan Üniversitesi kayyumu ona kolay bir soru sordu: "Fransa'nın deniz kıyısındaki şehirleri hangileridir?" Lev'in kafasında bir boşluk açıldı. Karadeniz'den Akdeniz'e dek tek gördüğü ıssız sahillerdi. İçine doğan bir ürpertiyle, Fransa'nın kaderini belirleyeceğini anladı: 5 üzerinden 1. Sınav başarısızdı.

Aşağılanmasını önemsizleştirerek, eylülde yeniden sınava girmeye karar verdi. Dersleri gözden geçirme kaygısıyla tatili ziyan olmuştu. Yasnaya Polyana'ya yolculuk yoktu. Gözde yazarları olan Puşkin, Dickens, Schiller, Dumas'yı okumak yerine, ders kitaplarının sıkıcılığına yeniden gömülmek zorunda kaldı. Nihayet üniversiteye kabul edildi ve aylardır özlem duyduğu öğrenci üniformasını sırtına geçirebildi. Bakır düğmeli koyu mavi kumaştan giysisi, kokartlı üç köşeli şapka, parlak çizmeler, kılıcı yanda – bu şekilde giyinerek ilk kez sokağa çıktığında, artık küçük Lev olmadığının, Kont Lev Tolstoy olduğunun bilincine varmıştı. "Bana söylenen her söze karşın istencim dışında olarak yüzüme tatlı, mutlu, ama biraz da aptalca bir hoşnutluk gülümsemesi yayıldığını, dahası bu gülümsemenin karşımdakilere de geçtiğini hissediyordum."[6]

Üniversite dünyasıyla ilk teması sonucunda kendini iyice tuhaf bulmaya başladı. Neşe içindeki onlarca öğrenci onu görmeyip itip kakıyor, kendi aralarında sertçe yumruklaşıyor, yakışıksız sözler, güç anlaşılır şakalar ediyorlardı. Öncelikle, diğer öğrencilerin oluşturduğu hiçbir gruba dahil olup kaynaşamayacağını anladı. Kimileri ona göre yoksul ve kabaydı, hiç de *olması gerektiği gibi* değillerdi; diğerleri, aristokratik klanı oluşturarak, üzüntü verici bir aptallık ve kibir sergiliyorlardı; profesörlere gelince, derslerini inanmadan veriyorlardı. Boş sözle-

6 *Gençlik*, Bölüm XIII.

rin sel gibi boşanması, bayağılıklardan oluşan bir Niagara şelalesi!.. Bununla birlikte, yavaş yavaş, bu ortak yaşama vazgeçemeyecek kadar alıştı. Hatta hatibin monoton sesinin mırıl mırıl işitildiği konferans salonlarının havasını bile sever oldu, koridorlarda gürültü patırtılar, fakülte yakınındaki tavernalarda kaçamak içilen votkalar, kolay edinilen, sık sık değişen, Lev'i derslerden caydıran arkadaşlar. Evinde, ders saatlerinden sonra çalışarak açığı kapatabiliyordu elbette. Ama o zaman da sosyete yaşamının cazibesi işin içine giriyordu. Şehrin eski valisinin torunu, sayısız dostu olan Yuşkovların yeğeni, kendisi de önemli bir adın taşıyıcısı olan Lev Tolstoy, genç yaşına rağmen salonlarda çok rağbetteydi. Kazan'da, yaz kış, sürekli eğlence şenlik vardı. Soyluların mareşali, bölge valisi, Kazan Üniversitesi kayyumu, Rodionov kız okulu müdiresi, önde gelenler, burjuvalar, yüksek memurlar, sırasıyla balolar, akşam yemekleri, maskeli balolar, canlı tablolar düzenliyorlardı... "Yaldızlı gençliğin" bu tabloları Lev Tolstoy'u eğlendiriyordu, birini bile kaçırmak üzücü olurdu ama yine de herkesin içine çıktığında, hastalıklı bir utangaçlık onu felç ediyordu. Müziğin gürültülerinden sağır olmuş, avizelerin ışıklarından ve genç kızların bakışlarından şaşkına dönmüş, hareket eden giysilerden yayılan binlerce incelikli parfümün heyecanlandırdığı Lev, soğukkanlılığını yitiriyor, konuşmaya cesaret edemiyor, yok olmak istiyordu. Üniversitedeki arkadaşları hanımlara kur yaparken, o bir köşeye sığınarak kalın kaşları, sırtına gizlediği elleriyle, bu erişilmez güzelliklere sessizce hayranlık duyuyordu. Kırk yılda bir hanımlardan birini dansa davet edeceği tutsa, öyle heyecanlanırdı ki, adımları birbirine dolanır, kızarır, özürler diler ve hanımı çabucak yerine geri getirirdi. "Azizim Lev, siz bir un çuvalısınız!"diyordu ona, Fransızca olarak, davranışlarından hoşnutsuz olan Rodionov kız okulu müdiresi. Genç kızlar arasında onun "sıkıcı bir kavalye"[7] olduğu fısıldanıyordu.

Gülünç düşme kaygısına rağmen, Şubat 1845'te iki amatör gösteriye katılmayı kabul etti. "Hangi oyuncumuzu tercih edelim?" diye yazacaktır, kaleminden bal damlayan yerel bir köşe

7 Madam Zarnitzin'in Bayan Molostvov'a 13 Ocak 1906 tarihli mektubu.

yazarı. "Bunu söyleyemeyecek kadar kafamız karıştı, çünkü her biri rolünü öyle kusursuz yerine getiriyor ki, birçok yerde seyirciler gözlerinin önünde gerçek bir tabiat parçası değil, bir sahne eseri olduğunu unutmuşlardı."[8] Trupta Dmitri Diakov (Mitia) adlı genç bir erkek bulunuyordu ki Lev Tolstoy ona anında vuruldu. Aynı zamanda onun kız kardeşine de vuruldu: Aleksandra. Ama Aleksandra öyle güzeldi ki, ona bakarken kendi çirkinliğinden bunalıyordu. Mitia onu o kadar korkutmuyordu. Tatlı bir yüzü vardı, ufak bir ağzı ve kıvırcık sarı saçları. Baş başa geçirdikleri uzun sohbetlerde, iki dost, insanın kaderinin ahlaki kusursuzluğa erişmek olduğuna ve erdemsizliği erdemi örnek göstererek engelleme görevinin, mütevazı alanları içinde herkese düştüğüne inanıyorlardı. "Ruhlarımız," diye anlatacaktır Lev Tolstoy, "öylesine aynı perde üzerine akort edilmişti ki, birinin teline ufacık bir dokunma, hemen öbüründe yankılanırdı.."[9] Kimi zaman bu yüksekliklerden inip kendi geleceklerinden, askerlikten, sanattan, evlilikten, çocukların eğitiminden söz ediyorlardı. Her ikisi de bir kadında güzellik aramanın saçma olduğu ve adına layık bir erkeğin, "öncelikle erkeğin yetkinleşmesine yardımcı olabilecek"[10] biriyle evlenmesi gerektiği kanısındaydılar. Fizikötesi sorunlara gelince, bu konular onları afyon dumanları gibi sarhoş ediyordu. "Hani insanın kafasında düşünceler gitgide hızlanarak birbirini izler, insan kendini iyice konuya kaptırır ve giderek öyle bir noktaya ulaşır ki, artık ötesi belirsiz ve bulanıktır; düşüncelerinizi dile getirmenin imkânsız olduğunu anlarsınız ve düşündüğünüz şeyi söylediğinizi sanırken, bambaşka bir şey söylediğinizi görürsünüz. İnsanın tartışmalarda coşkuyla, birbiri ardınca düşünce üretip dururken, birdenbire, artık bundan öte bir şey açıklayamayacağını, daha ileri gidemeyeceğini anlama sınırına ulaştığı böylesi tıkanma anlarını çok severdim.."[11] Hiç tartışmasız, Lev Tolstoy'dan beş yaş daha büyük olan Mitia Diakov kendini ona dayatıyordu. Bu kar-

8 *Kazan Vilayetinden Haberler*, 1845, no 11.

9 *İlkgençlik*, Bölüm XXVI.

10 *A.g.e.*, Bölüm XXVII.

11 *A.g.e.*

şılaştırılmaz, yeri doldurulmaz dosttan kendine dair hiçbir şeyi saklamak istemiyordu. "Evet, ben hep, özellikle de itiraf etmekten utandığım şeyleri söylerim. Ama yalnız güvendiklerime!" diye açıklayacaktır bir gün gururla.[12]

Diğer dostları olan Zibin kardeşler bir an için Lev'i müziğe olan tutkularına sürüklediler. Lev Tolstoy, her zamanki ateşliliğiyle, piyanoda egzersizler yaptı, "kalın parmaklar"ını, sofrada, dizlerinin üzerinde, yatakta, yastığının üzerinde hiç durmadan kımıldatarak esnekleştirmeye çalıştı ve sonunda bir vals yazmayı başardı.[13] Kendini sanatsal meşguliyetlere verirken, üniversite arkadaşlarıyla birlikte, duman, ter ve briyantinli saç kokan bir atmosfer içindeki yoksul içki âlemlerine katılmamazlık etmiyordu. Kadeh tokuşturuyor, gülüyor, şarkı söylüyor, yorgunluğunun ve tiksintisinin büyüdüğünü hissediyor ve başkalarının kendisinden daha fazla eğlenmediğine ama çılgınca eğleniyormuş gibi davranmayı hepsine bir şeref kuralının dayattığına ikna oluyordu. Evine dönerken, ruhu ağırlaşmış, ağzı yapış yapış oluyordu. O dönemde kadınları süzüyor ve yetersizliğini pek maskeleyemeyen bir özgürlükle onlardan söz ediyordu. Aniden Yuşkovların oda hizmetçilerinden birine tutku beslemeye başladı. Şişko Matriyona yirmi beş yaşındaydı, yuvarlak güzel bir yüz, gelişmiş beyaz bir vücut ve işveli tavırlar. Evdeki uşaklardan birinin onunla yakından flört ettiğini saptamıştı Lev. Sonra kendi ağabeyi Sergey'i, merdivende Matriyona'yla şakalaşırken yakaladı. Matriyona genç *barin*'i iterek gülüyor ve fısıldıyordu: "Utanmaz, elini nereye sokuyorsun öyle!"[14] Sergey'in cüreti karşısında önce ürken Lev Tolstoy, daha sonra, kızın lütfundan yararlanmak üzere sıraya girmeyi hayal etti. Yüz kez, koridora büzülüp saklandı, hizmetçilerin odasındaki gürültü patırtıyı dinledi ve önlenmesi olanaksız fetih planları tasarladı, ama kapıyı itecek cesareti hiç bulamadı: "'Ne

12 *A.g.e.*

13 Bu valsi ömrü boyunca hatırlayacak ve Yasnaya Polyana'da 1906 yılında çalacaktır. Kendi itirafına bakılırsa o yalnızca melodiyi belirtmiş ve Zibin kardeşlerden biri düzenlemeyi yapmıştı.

14 *İlkgençlik*, Bölüm VI.

istiyorsunuz?' diye sorarsa, bu yassı burnum ve tepemde dimdik duran saçlarımla ne cevap veririm ona?"[15]

Tabii ki Tolstoy kısa süre sonra bekâretini yitirdi, hem de en bayağı ve en içler acısı biçimde. Henüz on altı yaşında, aşırı sarhoş bir kız, bir genelev odası. Daha sonra sekreteri N. N. Gusev'e itiraf edecektir: "Ağabeylerim beni ilk kez bir geneleve götürdüklerinde ve o işi yaptığımda, kadının yatağının dibinde kalakaldım ve ağladım..."[16] Aynı şekilde, *Bir Oyuncunun Anıları* hikâyesinin kahramanı da kendisini bir fahişeyle yatmaya teşvik etmiş arkadaşlarına kızar ve ağlar. "Siz gülüyorsunuz, bense üzgünüm," der. "Niçin yaptım bunu? Sizi ömrüm boyunca bağışlamayacağım!.."[17] Meçhul biriyle bu iğrenç sevişmenin anısı Lev Tolstoy'un bir kadını kollarına almasını uzun süre engelleyecektir. Sahip olmanın aşağılık zevkindense, değersiz şiir çalışmalarını ve kendi kendine teselli bulmayı tercih edecektir.

Sömestr sınavları o hazırlanamadan geldi çattı. Notları öyle vasattı ki jüri yıl sonu sınavlarına katılma hakkını vermedi. 26 Nisan 1845 tarihli bu kararın gerekçesi şuydu: "Derslere yeterince devamlılık göstermeme ve tarihte tam başarısızlık." Bu suçlayıcı tespitle kendini aşağılanmış hisseden Lev Tolstoy başarısızlığını bir süre önce ailesiyle dalaşmış olan tarih öğretmeni İvanov'un nefretine bağladı. Üç gün boyunca odasına kapanarak ağlamaktan, nefret etmekten, lanet okumaktan büyük zevk aldı. Bir ay sonra askere gidecek olan ağabeyi Nikolay'a imrendi. Onun peşinden gittiğini, Kafkasya'da dövüştüğünü, kahramanca öldüğünü, hatta belki de intihar ettiğini hayal etti. Sonra, "hayat kuralları"nı not etmiş olduğu defteri yeniden eline alarak açtı ve bir an vicdan azabı ve yürek sızlaması hissetti. "Ağlamaya başladım, ama bu sefer umutsuzluk gözyaşları değildi bunlar," diyecektir, "ağlamamı yazmaya karar verdim; artık kötü hiçbir şey yapmayacağıma, bir dakikamı bile boşa harcamayacağıma ve ilkelerime hep bağlı kalacağıma inancım tamdı."[18]

---

15 *A.g.e.*

16 N. N. Gusev: *Gençliğinde Tolstoy.*

17 *Kutsal Gece* (1853) hikâyesindeki kahraman da aynı koşullarda "bir çocuk gibi" ağlar.

18 *Gençlik*, Bölüm XLV.

Kafasında bu soylu kararlarla ağabeyleriyle birlikte Yasnaya Polyana'ya doğru yola çıktı. Tatyana Hala, sıcak bakışları ve mavi damarlı küçük elleriyle, oradaydı. Salona attığı ilk adımlarla birlikte, Lev Tolstoy "eski evin okşayışı"nı hissetti. "Nasıl oldu da biz, ben ve bu sevgili ev, bunca zamandır birbirimizden uzak kalabildik?"[19] diye sordu kendi kendine. Camların yansısında çocukluk anılarını buluyor, Voronka'nın canlı ve neşeli suyunda yüzmeye koşuyor, bir kayın koruluğunun gölgesine uzanıyor, bir kitabı açıp birkaç satır okuyor, üst üste binen şeffaf yaprakların çırpınışından gözlerini alamıyor ve "doğadan yükselen taze, diri yaşama gücünü kendisinde duymanın, kendisinin de doğa gibi genç ve güçlü olduğunu düşünmenin"[20] tadını çıkarıyordu. Sonra, kitabı kapayıp, meyvelikte elma toplamaya gidiyor ya da çürümüş meyve, yosun ve frambuaz kokulu, karanlık, nemli ormana dalıyordu. Akşam olduğunda, yemekten sonra, alacakaranlıkta vızıldayan sivrisinek bulutlarına rağmen, uyumak üzere terasa geçiyordu. Son lambalar, tek tek, zemin kattan birinci kattaki odalara doğru göç ediyor, sesler alçalıyor, ışıklar sönüyordu, tüm ev uykuya gömülüyordu ve gece bekçisi, ağaçlı yolda yavaş yavaş yürüyerek ve dökme demir sopasını vurarak nöbetine başlıyordu. O zaman her şey Lev Tolstoy'a göre bir başka anlam ediniyordu: gümüşten buz kesmiş kavak dalları, iki kayın ağacının birbirine hafifçe sürtünüşü, "arada bir terasın basamaklarına dek gelen ve sırtlarının alacalı yeşilleri ay ışığında gizemli gizemli parlayan"[21] kurbağaların sıçrayışı. Bu gölgelerle ve bu esrarengiz ışıltılarla çevrili bir halde, omuzlarına dökülen siyah saçları ve tahrik edici göğüsleriyle ideal kadınını düşlüyordu. "Ama," diye yazacaktır, "bu ses bana, çıplak kolları ve ateşli kucaklamalarıyla o kadının, mutlulukların hepsi olmadığını, ona duyduğum sevginin nimetlerin hepsi olmadığını söylüyor ve ben gözlerimi iyice yücelere kaldırıp da pırıl pırıl dolunaya baktıkça mutlulukların, nimetlerin en büyüğünü, güzelliklerin en gerçeğini, iyice yücelerde, bütün güzelliklerin, ni-

19 *A.g.e.*, Bölüm XXVIII.

20 *A.g.e*, Bölüm XXXII.

21 *A.g.e.*, Bölüm XXXII.

metlerin kaynağı olan O'na en yakın o tertemiz yerlerde olduğunu görüyor ve gözlerimin buruk ama heyecan verici sevinç gözyaşlarıyla dolduğunu hissediyorum."[22]

Bu gece düşünceleri, gündüzleri filozofları okurken devam ediyordu. Descartes'ın "düşünüyorum öyleyse varım"ını eleştiriyor ve onun yerine "istiyorum öyleyse varım"ı koymayı savunuyordu. Kendi keşfine hayran kalarak, şu sözlerle başlayan bir teori bile kaleme aldı: "Eğer insan istemezse, insan olmaz..."[23] Ve çok doğal olarak, Descartes'ı çekiştirirken Rousseau'ya rastladı. *İtiraflar*, beynini bir deprem gibi altüst etti. Korkunç içgüdülerin kaynaşmasını içinde taşıyanın yalnızca kendisi olmadığını, bütün insanların, hiç kuşkusuz, korkak, kösnül istekler peşinde, yalancı, kıskanç ve acımasız olduklarını, ama bunu söyleyebilmek için fazlasıyla karakterli olmak gerektiğini anladı. Uygarlığın kötülüklerine karşı ilkel yaşamın iyilikleri fikri ise ona sanki kendisinin icadıymış gibi geliyordu. "Kendi düşüncelerimi okuyor gibiydim, yalnızca sağına soluna birkaç ayrıntı ekliyordum," diyecektir *Gençlik*'te.

Bu düşünceler onu kendine kapanmaya, yakınlarından kaçmaya itiyordu. Tatyana Hala onu parkta, bakışları kaymış, ağzı açık, hayali bir muhatapla konuşarak dolaşır görünce endişelenmişti. Aniden bir şey söylendiğinde sanki bir başka dünyadan geri geliyordu, tamamen şaşkın ve küçümseyici bir halde bakıyordu. Daha düne kadar her zaman *olması gerektiği gibi* görünmek için özenli giyinirken, şimdi gardırobunu sadeleştirmeyi ve bedenine bakımı ihmal etmeyi savunuyordu. Kaba kumaştan bir ropdöşambrı kendi elleriyle dikmişti, gündüzleri dolaşırken üzerine onu geçiriyor ve geceleyin de düğmeli ve içe kıvrılan ustalıklı bir sistem sayesinde bunu yorgan olarak kullanıyordu. Ne gömlek, ne kravat, ne ayakkabı giyiyordu, yalnızca çıplak ayaklarına pantufla geçiriyordu. Bir misafir geleceği zaman bile üzerini değiştirmiyordu. Tatyana Hala rüküşlüğünden dolayı ona sitem ettiğinde, öfkeyle bu "aptalca sıradanlıklar"ın üzerinde olduğu cevabını veriyordu. Bunun-

22 *A.g.e.*

23 *Œuvres complètes*, c. 1, s. 233.

la birlikte, Yasnaya Polyana'nm yeni Diyojen'i kadınların esinlediği heyecana güçlükle karşı koyabiliyordu. "Çıplak ayaklardan çıkan bir ses, öksürük, iç çekme, pencere tıkırtısı, elbise hışırtısı... Kulağıma gelen en küçük bir sesle yataktan fırlar ve bir hırsız gibi kulak kesilerek çevremi dinler, ortada hiçbir neden yokken heyecanlanırdım,"[24] diyecektir. Ve felsefi okumalarını, kafasını başka türlü karıştıran romanesk okumalarla kesintiye uğratıyordu. Eugène Sue, Alexandre Dumas, Paul de Kock onun gerçeklik karşısındaki rövanşıydı. "Yazarın yalanından kuşkulanmaya cesaret edemediğim gibi," diye yazacaktır, "yazarın kendisi de benim için yoktu, kişiler, gerçek ve canlı olaylar, benim önümde, basılı kitaptan kendiliğinden doğuyordu... Tasvir edilen tüm tutkuları kendi içimde keşfediyordum ve tüm karakterlerle bir benzerlik, her bir romanın kahramanıyla olduğu kadar kötü adamlarıyla da aramda benzerlik buluyordum; tıpkı vesveseli birinin tıp kitabı okuduğunda olası tüm hastalıkların semptomunu kendinde keşfetmesi gibi." Akkor halini alana dek kızışan hayal gücüyle kendini yeniden kitabı kapatmış, boşluğun karşısında buluyordu. Hayatında tek bir kadın yok. Rousseau'un pek sevdiği, tek başına alınan haz ona ne zamana dek yetecek peki?

Ağustosun ortasında ağabeyleriyle birlikte Yasnaya Polyana'dan ayrılıp Kazan'a geri döndü ve Doğu Dilleri Fakültesi'ndeki ilk yılını tekrar okumaktansa Hukuk Fakültesi'ne kaydolmak istedi. "Sizin hoşunuza gidecek mi bilmiyorum," diye yazdı Fransızca olarak Tatyana Hala'ya, 25 Ağustos 1845'te, "ama fakülte değiştirdim, hukuk öğrencisi oldum. Ben bu bilimin özel hayatımıza tüm diğerlerinden daha kolay ve daha doğal uygulanacağı kanısındayım ve sonuç olarak bu değişimden dolayı çok memnunum. Şimdi sizi planlarımdan ve ne tür bir yaşam sürdürmek istediğimden haberdar edeceğim. Sosyeteye asla karışmayacağım. Müzik, resim, diller ve üniversite derslerimle meşgul olacağım. Tanrı, niyetlerimde yeterince sebat gösterecek kadar kararlılık versin bana."

Moskova'dan geçerken, kardeşi Nikolay'ı görmüştü. Şehrin

24 *Gençlik.*

yakınlarına karargâh kurmuş olan 14. topçu tugayına junker olarak atanmıştı.

"Zavallı çocuk, karargâhta ne kadar rahatsız, özellikle tek kuruşu yokken, orada son derece rahatsız olmalı," diye yazacaktır, yine Fransızca olarak aynı mektupta. "Ya arkadaşları! Hey Tanrım, bir onlar eksikti! Askerlik hizmetinden tiksinmek için bu kamp yaşamını biraz görmek gerek."

Kararını o zamandan vermişti: ne subay, ne diplomat olacaktı, hukukçuluğu seçecekti! Bununla birlikte ilk hukuk dersleri ona beklediği entelektüel heyecanı getirmedi. Kötü notlar toplamaya devam etti ve tarih profesörü İvanov'un (yine o!) konferanslarına gerekçesiz katılmadığından hücreye bile kondu. Kubbeli, penceresi demir parmaklıklı hücrede, fakülte arkadaşlarından biriyle karşılaştı ve ona tarihin "üzerine tarihler ve özel adlar serpiştirilmiş masallar ve gereksiz ayrıntılar yığını olduğunu" coşkuyla açıkladı! *Savaş ve Barış*'ın müstakbel yazarı, gecenin bir vaktine dek, resmi tarihçilere ve "sahte bilim tapınağı"na verip veriştirdi. İçyağından bir mum onun belden aşağısını aydınlatıyordu, uykusuzluktan ölen arkadaşının karşısında, kasketi gözlerinin üzerinde, paltosunun düğmeleri açık, el kol hareketleri yapıyordu.

Pek az özen göstermesine rağmen, mucize sonucu, yıl sonu sınavlarında başarılı oldu ve Yasnaya Polyana'ya ışıl ışıl gözlerle döndü, yaz ayları boyunca mülkün idaresiyle meşgul olma niyetindeydi. Oraya varır varmaz, Fransızca olarak, o ara Kafkasya'ya tayini çıkan ağabeyi Nikolay'a yazdı: "Yaklaşık iki haftadan beri tüm aileyle birlikte[25] Yasnaya'dayım ve ancak yarından itibaren kurallarıma uygun bir yaşama başlayacağım. Bu 'yarın' seni güldürecek sanırım! Ev işleriyle, hem de ciddi olarak meşgul olduğumu sana söylemeliyim, *primo* bu beni ilgilendiriyor ve *secundo* beni eğlendiriyor çünkü farklı makineler icat ediyorum ve ıslah çalışmaları yapıyorum. Yazdığım üç kitaptan sana söz ettim mi bilmiyorum: birinin adı *Çeşitlemeler*, öteki *Rusya'nın Mutluluğu İçin Ne Gerekiyor?* Ve *Rus Geleneklerinin İncelenmesi* ve üçüncüsü: *Ev Ekonomisiyle İlgili Saptama-*

25 Yani Tatyana Hala, Dmitri, Sergey ve Maria Tolstoy.

lar... Çeşitlemeler'im ise şiir, felsefe ve genel olarak hoş olmayan ama yazmaktan zevk alınan şeylerle dolu olacak..." Böylece, gerçek bir yazar olacağını bilmeden önce bile Lev Tolstoy düşüncesini ömrü boyunca inceleyip araştıracağı üç alana uyguluyordu: hikâyeler anlatmak, yakınındakileri eğitmek ve kırsal bir mülkteki yaşamı örgütlemek.

Ruhsal olgunluğu şimdi ona, vasisi Pelagiya Hala'nın yanında barınma zorunluluğuyla uyuşmaz gibi geliyordu. Ağabeyleri Dmitri ve Sergey de onun bakış açısını paylaşıyorlardı. Kazan'a geri döndüklerinde Yuşkov çiftinden izin istediler ve üçü birden, yıllık kirası yedi yüz ruble olan altı odalı bir köşke taşındılar. Okuldaki bu ikinci yılında hep sinirli, kararsız ve dağınık olan Lev Tolstoy, yine de, Profesör Vogel'in düzenlediği ölüm cezası üzerine tartışmalarla ilgilendi ve Profesör Meyer'in medeni hukuk tarihi üzerine birkaç konferansına katılmaya tenezzül etti. Kişisel çalışması, derslere devam etmedikçe ilerliyordu. Fakülteden çaldığı bütün vakti heyecan verici okuma ve bilimsel incelemelerde kullanıyordu: Gogol, Rousseau, Puşkin, Goethe'nin *Faust*'u, Hegel... Ocak 1847'den bu yana, tavır ve davranışlarıyla ilgili, ama özellikle de kararlarıyla ilgili bir *Günlük* tutuyordu. Sabit fikri, "hayat kuralları"nı derleyip toparlamaktı. Ona öyle geliyordu ki, kusursuzluğu ne kadar iyi tanımlarsa, buna erişme şansı da o kadar artacaktı. Erdem reçeteleri sayfalar tutuyordu. "Erken kalkmak (saat 5'te), erken yatmak (saat 9 ya da 10'da)... Az yemek yemek, az şekerli şeyler yemek... Her şeyi kendi kendine yapmaya çalışmak... Ömür boyunca bir hedefin olması, ayrıca yaşamın belli bir dönemi için bir hedefin olması, belli bir süre için bir hedefin olması, o yıl için bir hedefin olması, o ay için bir hedefin olması, haftalık, günlük, saatlik, dakikalık bir hedefin olması ve ikincil hedefin temel hedefe daima feda edilmesi..." "Kadınlardan uzak dur..." "Arzunu çalışarak öldür..." "İyi ol ama kimsenin bunu bilmemesine özen göster..." "Daima elinden geldiğince kötü yaşa..." "On kat daha zengin olsan bile yaşam tarzını değiştirme..."[26] Bu aforizmaları, on sekiz yaşın ışıltılı güveniyle sıralayan Lev Tolstoy,

26 *Œuvres complètes*, c. 46, s. 262-272.

ömrünün sonuna dek görüş değiştirmeyeceğine emindi. Ayrıca, eriştiği entelektüel heyecan düzeyinde, *Günlük*'ündeki notları ona yetemezdi. Rousseau'nun felsefesi üzerine bir yorum kaleme aldı, ayrıca "olabilecek en geri bilim olan" tarih üzerine sert saptamalarda bulundu, ruhun ölümsüzlüğü üzerine bir deneme çiziktirdi, bir diğer denemeyi de, Fransızca olarak, La Bruyère'in *Karakterler*'inin ikinci bölümü üzerine yazdı ve Profesör Meyer'in tavsiyesi üzerine, II. Katerina'nın *Talimatlar*'ı ile Montesquieu'nün *Yasaların Ruhu*'nun karşılaştırmalı bir incelemesine girişti. Güç ve can sıkıcı görünümlü bu görev onu aniden coşturdu. Ama bu arada hastalanmıştı. Birkaç gün için de olsa, her türlü edebi faaliyetten vazgeçmek zorunda kalmayacak mıydı? Neyse ki, hastalığı ciddi değildi. On sekiz yaşında, ateşin bile tefekküre yardım edeceği bir içgüce sahipti. 11 Mart 1847'de üniversite kliniğine kabul edilince, okulun zorunluluklarından ve sosyete yaşamının çeliciliğinden uzakta, sürekli çalışabileceği için mutlu olmuştu. Büyük beyaz odanın sakinliğinde, iktidarın meşruiyeti sorununu ilk kez tüm gücüyle düşünüyordu. İmparatorluk yönetiminin zorunluluğunu kabul ediyordu, ama böyle bir rejimde bireysel özgürlüğün ve adaletin ihtimalleri konusunda kuşkular ileri sürüyor, ölüm cezasını benimsemiyor, ama gerçek yasanın doğa yasasına tabiyetini savunuyordu. "*Talimatlar*, Rusya'ya yarardan çok Katerina'ya şöhret getirdi," diye yazıyordu. Aynı zamanda, *Günlük*'üne de tutkulu bir ciddiyetle devam ediyordu. "Sosyeteden birçok insanın gençliğin bir sonucu olarak gördüğü düzensiz yaşamın," diye yazıyordu, "ruhun vakitsiz bir alçalması olduğunu açıkça anladım... Bir insan cemiyetten ayrılır ve kendi içine dönerse, her şeyi sahte bir parlaklıkla gösteren gözlük düşünme yoluyla gözlerinden düşecektir..." Daha ileride şunu da yazar: "İnceleme tutkusunu içimde hissediyorum... Hayatımda bir amacım olmazsa insanların en mutsuzu olurum..."

Hukuk Fakültesi'ndeki derslerine devam edemeyeceğini de aniden açıkça anladı. Tamamen bağımsız olarak gerçekleştirdiği çalışmayı, üniversitenin sıkıcı disiplinine dönmeyi kabul edemeyecek kadar sevmişti. "Ne kadar garip olsa da," diye ya-

zacaktır daha sonra, "*Talimatlar* ve Montesquieu'nün *Yasaların Ruhu* üzerine çalışmam benim önümde yeni bir entelektüel faaliyet alanı açmıştı, oysa ki üniversite, talepleriyle birlikte, işimi kolaylaştırmadığı gibi, başarmamı da engelliyordu."[27] Şunu da söyleyecektir: "Dâhiler gençliklerinde eğitim göremezler, çünkü her şeyi kitlenin yaptığından başka bir şekilde öğrenmek gerektiğini bilinçsizce hissederler."[28]

Klinikten çıkarken artık biliyordu ki, gerçek hocalarının adı İvanov, Vogel değildi. Montesquieu'ydü, Rousseau'ydu.

12 Nisan 1847'de, sınavları beklemeden, sağlık nedeniyle rektörden üniversiteyi terk etme izni talep etti. Bu da bir gerekçeydi elbette. Talebi kabul gördü. 23 Nisan 1847'de, ağabeyleri Sergey ve Dmitri'yi öğrenimlerini uslu uslu sürdürmeye bırakarak, kitaplarını, kâğıtlarını topladı ve bavullarını hazırladı. Önceden, alışkanlığı gereği, Yasnaya Polyana'daki gelecekteki yaşamını iki yıllığına çizdi: "Tüm hukuk derslerini incelemek, pratik tıbbı ve teorik tıbbın bir bölümünü incelemek; Fransızca, Rusça, Almanca, İngilizce, İtalyanca ve Latince derslerini incelemek; tarımı hem teorik hem pratik açıdan incelemek, tarih, coğrafya, istatistik incelemek; matematik –lise dersi– incelemek; bir tez yazmak; müzikte ve resimde ortalama bir yetkinlik derecesine erişmek; yaşam kuralları kaleme almak..."[29] Üniversite arkadaşları kabarmış olan Kazanka nehrini geçene dek ona eşlik ettiler. El sıkışmalar, öpüşmeler, omza vurmalar... Arabacı bir an önce yola çıkmak istiyordu. Genç adam arabaya bindi, karşı sahile baktı ve geleceğe güvenle gülümsedi.

Kazan'da geçirdiği beş buçuk yıldan geriye üniversitede demir bir sıranın üzerine bıçakla kazınmış bir yazıdan başka iz kalmamıştı: "Kont Lev Tolstoy."

---

27 Tolstoy'un Biryukov'un kitabı üzerine saptaması, *Œuvres complètes*, c. 3, s. 398.

28 4 Ocak 1857 tarihinde bir not defterine düşülen not. *Œuvres complètes*, cs. 47, s. 201.

29 *Günlük*, 17 Nisan 1847.

5

Gençliğin Derbederliği

Yasnaya Polyana'ya varan Lev'in ilk yaptığı şey, Tatyana Hala'yı çatısı altında yeniden yaşamaya davet etmek oldu. On dokuz yaşında, artık hiçbir vasiye bağlı değildi ve eviyle ilgilenmesi için canının istediğini seçebilirdi. Yaşlı kız, entrikacı Pelagiya İvanovna Yuşkov karşısında rövanş vaktinin geldiğini anladı. Zemin kattaki iki odasına minnetle yeniden yerleşti, ikonalarını bir köşeye astı ve şifoniyerin üzerine hurma, şekerleme, bisküvi ve Korent üzümü kutularını dizdi. Kısa süre sonra, Sergey ile Dmitri, üniversite sınavlarını başarıyla vermiş olarak geldiler ve onlar da eski eve yerleştiler. Nikolas da, ailevi meseleleri bahane ederek istisnai bir izinden yararlanarak onlara katıldı. Bütün Tolstoy oğulları özgür kaldıklarından, mirasın paylaşımına girişebildiler. Dönemin Rus yasasına göre, kızların, ailelerinden kalan mirastaki menkul malların on dörtte birine ve gayri menkul malların sekizde birine hakları vardı, gerisi de oğullar arasında eşit olarak pay ediliyordu. Bu düzenleme gençlere çok haksız geldi ve kız kardeşleri Mariya'nın, kendileri gibi toplamın beşte birini almasına karar verdiler. Toprakların dağılımını önceki yıl tartışmışlardı. En büyükleri olan Nikolas Nikolskoye'deki mülkü seçmişti; atlara çok meraklı olan Sergey Pirogovo'daki mülkü ve harayı aldı; Mariya'ya 904 desiya-

tin[1] toprak ile aynı mülkteki 150 köylü bırakıldı; Dmitri Kursk vilayetindeki Şerbaçevka mülkünün sahibi oldu; Lev ise, Yasnaya Polyana'yı ve yakınındaki birkaç küçük köyü, yani toplam olarak 1470 desiyatin toprağı ve 330 köylüyü miras olarak aldı. Sergey Tolstoy'a kardeşi Lev'in niçin Yasnaya Polyana'yı tüm diğer paylara tercih ettiği sorulduğunda şu cevabı veriyordu: "Tüm miras içinde verimliliği en düşük kabul edilen mülktür." Paylaşma senedi 11 Temmuz 1847'de imzalandı ve hemen ardından kardeşler dağıldılar, her biri kendi kişisel mülküne gitti. Mariya da gecikmeden yola çıktı. Aynı yılın kasım ayında kuzeni Valeriyen Petroviç Tolstoy'la evlenecek ve onunla birlikte Pokrovsk'daki mülke yerleşecekti.

Yasnaya Polyana'nın ve sakinlerinin tek ve mutlak efendisi olan Lev Tolstoy, sorumluluklarının kapsamını gün be gün keşfediyordu. Önce, tarımsal işletmeyi modernleştirmek istedi ve kendi niyetlerine uygun olarak mekanik bir harman makinesi inşa etti. Köylülerin önünde işletilen makine titredi, tıslադı, üfledi ama hiçbir şeyi dövmedi. Umutları boşa çıkan Lev Tolstoy teknikten vazgeçip yardımseverliğe geçti. Uzaktayken, toprakları canlandırma fikri onun başını döndürmüştü. Yerindeyken ise teorilerinden o kadar emin değildi. Kâhyalar onun toplumsal reform projelerini sergilemesini dalkavukça bir gülümsemeyle dinliyorlar ve konuşmasını bitirdiğinde ona öyle karmakarışık hesaplar gösteriyorlardı ki, onlar mı dolandırıcıydı yoksa kendisi mi beceriksizin tekiydi bilemiyordu. Tartışmaya, bağırmaya, bu ayak takımını çalışma odasından kovmaya kalkışamayacak kadar utangaçtı. Bıkıp usanarak, aslında reddetmek isteyeceği şeye dudaklarının ucuyla onay veriyordu. Aynı şekilde, mujiklere daha yüksek ve daha müreffeh bir yaşam zevki esinlemeye çalıştığında da, onların alışkanlıklarını bozduğunu hissediyordu. Onun teşviklerine, sevgisine olağanüstü bir atalet gücüyle karşı koyuyorlardı. Yüzyılların serfliği onların beynini köhneleştirmişti. Boyun eğmiş serfler, gözlerini kırpıştırarak, yüzleri güneşten ve kirden yanmış bir halde, sürü hayvanlığı durumunu terk edip refaha erişmeyi redde-

1 Desiyatin 1,0925 hektardır.

diyorlardı. "*Barin*, genç *barin*'imiz!" diye mırıldanıyorlardı büyük bir saygıyla. Ve arkasını dönünce de ona deli muamelesi yapıyorlardı.

İvan Çuris'in izbe kulübesinin her yanı yıkılıyordu, ama bunca yıkım karşısında içten bir heyecan duyan efendi ona bir başka ev inşa etmeyi teklif etmişti. Saf adam ise pislikleri ve tuhaf alışkanlıklarıyla birlikte kendini köşesinde bırakması için ona yalvarıyordu. Yukhvanka atını satmak istemişti, çalışamayacak kadar yaşlı olduğunu iddia ediyordu, ama efendi, ona yararı dokunsun diye atını alacağı sırada, hayvanın gayet güçlü olduğunu ve mujiğin tarlasını sürmek istemeyecek kadar tembel olduğu için ondan kurtulmak istediğini fark etmişti. Arabacı Karp ve oğulları çiftçilerin kazandıklarına kıyasla kendi meslekleri neredeyse hiçbir şey kazandırmadığı için inliyorlardı, ama efendi onlara kendi topraklarından otuz desiyatini avantajlı koşullarda işletmeleri için kiralamayı önerdiğinde, genç beyefendinin kendilerine zarar verecek şekilde zenginleşmesinden çekinerek kaytarıyorlardı. Köyde okul yoktu, zaten kimse okuma bilmiyordu. Savrukluk, cehalet, hastalık, tembellik ve kurnazlık her yerde kol geziyordu. Günü birlik, hasattan hasada yaşıyorlardı, kimse kimsenin kaderini iyileştirmek için bir şey yapmaya kalkışmıyordu. Tek bir adam bu sefalet dağını yerinden oynatabilir miydi ki? Diğer yandan ise, bu duruma kaygılanmamak mümkün müydü? Serfler efendilerinin yaşamında yer işgal ediyordu. Onlar nasıl efendilerine aitse, efendileri de onlara aitti. Köylerinde onları görmeye gitmediğinde, onlar güzel evine onu görmeye geliyorlardı. "Sekinin önüne toplanmışlardı," diye yazacaktır Lev Tolstoy, "paçavralar içerisinde bir kadın vardı, kanlar içindeydi, kayınpederinin onu öldürmek istediğini haykırıyordu; ve mülkleri üzerinde iki yıldan beri mal paylaşımı olmadan yaşayan ve birbirlerine nefretle bakan iki ağabey; saçlarına kır düşmüş, tıraşsız, sarhoşluktan elleri titreyen yaşlı bir hizmetkâr, bahçıvan olan oğlu, azarlasın diye onu *barin*'e getirmişti; ve bütün ilkbahar boyunca çalışmadı diye karısını evinden kovmuş bir mujik; ve bu aynı kadın, hasta, hıçkıra hıçkıra ağlayarak, tek kelime etmeden, sekinin

önünde, çayırların içine oturmuş ve pis bezlere sarılı, şiş bacağını gösteriyor."[2] Genç efendi rahatsızlığına hâkimdi, sesini zorluyordu ve deneyimsizliğini bastırarak, kimilerini azarlıyor, kimilerini teselli ediyordu; sonra "yorgunluk, utanç, güçsüzlük ve vicdan azabı karışımı bir duyguyla odasına giriyordu."[3]

Ancak Lev Tolstoy serflerinin alçaltılmasına üzülmekle birlikte köleliği eleştirmiyordu da. "Serfleri özgürleştirmek gerektiği fikri 40'lı yıllara doğru bizim çevremizde hiç de yaygın değildi," diye yazacaktır *Anılar*'ında.[4] "Mülkiyet yoluyla serflere sahip olma zorunlu bir durum olarak görünüyordu..." Hayal ettiği reformların uygunluğu üzerine düşlerini yitirdiğinden, mujikleri dar darına kıt kanaat geçinmeye, yöneticileri ise durumdan istifade etmeye ve mülkü de uyuklamaya bırakmanın daha doğru olacağını düşünmeye başladı. "Benim köylülerim daha müreffeh değiller ve bana göre durum her gün daha da sertleşiyor," diyecektir *Bir Efendinin Sabahı*'ndaki kahramanı Nehliyudov. "Ah bir planlarımın başarı kazandığını ya da minnetle kabul edildiğini görmüş olsaydım... Hayır, tek gördüğüm yanlış işleyen bir rutin, erdemsizlik, güvensizlik, güçsüzlük. Ömrümün en iyi yıllarını harcıyorum..." Ayrıca: "Başkalarına mutluluk vermekten daha kolayı, kendini mutlu etmek."

Elbette ki, kırda da şehirde de, Lev Tolstoy eline her geçeni okuyordu ve çok çeşitli konularda notlar alıyordu. Her zaman olduğu gibi, edebi keşiflerinin listesini de, her bir eserin yol açtığı hayranlık derecesine bağlı olarak gayet kesin bir şekilde çıkardı:

"*Aziz Matta'ya Göre İncil* (müthiş etkileyici).

Sterne, *Duygusal Yolculuk* (etkisi çok büyük).

Rousseau, *İtiraflar* (müthiş etkileyici). *Émile* (müthiş etkileyici). *Yeni Héloïse* (etkisi çok büyük).

Puşkin, *Yevgeni Onegin* (etkisi çok büyük).

Gogol, *Palto, İvan İvanoviç, Prospect Nevski* (etkisi büyük). *Vii* (müthiş etkili). *Ölü Canlar* (etkisi çok büyük).

---

2 *La Matinée d'un seigneur*, Bölüm XIX.

3 *A.g.e.*

4 *Anılar*, Bölüm IX.

Turgenyev, *Bir Avcının Hikâyeleri* (etkisi çok büyük).

Drujinin, *Pauline Saks* (etkisi çok büyük).

Grigoroviç, *Anton Goremyka* (etkisi çok büyük).

Dickens, *David Copperfield* (müthiş etkili).

Lermontontov, *Zamanımızın Bir Kahramanı* (etkisi çok büyük).

Prescott, *Meksika'nın Fethi* (etkisi büyük)."

Sayılan bu çok çeşitli eserlerden en azından ikisi mujiklerle ilgilidir. *Anton Goremyka* ve *Bir Avcının Hikâyeleri*. Lev Tolstoy, Grigoroviç'in yeni eserinde, mujiğin bir "manzara öğesi" olarak değil, "hayat öğretmeni" olarak kabul edildiğini ve romancının bu mütevazı kahramandan "aşkla, saygıyla ve hatta bir tür ürpertiyle"[5] söz ettiğini görünce büyülenmişti. Turgenyev'in hikâyelerine gelince, bunlar, Lev Tolstoy'u üsluplarının cazibesiyle olduğu kadar eşitlikçi düşüncelerinin gönül yüceliğiyle de çok etkilemişlerdi. Daha sonra ise, *Bir Avcının Hikâyeleri, Anton Goremyka* ve *Tom Amca'nın Kulübesi*'nin dünyada köleliğin kaldırılmasına katkıda bulunmuş olduklarını söyleyecektir.[6]

O ara başka bir kölelik türü Lev Tolstoy'un kafasını kurcalıyordu: tensel kölelik. Kadınların şeytani güzelliği karşısında bu kadar zayıf olduğu için kendine öfke duyuyordu. 14 Haziran 1847'de *Günlük*'üne şunu yazmıştı: "Bir erkeğin, özellikle kötülüğün etkisi altındayken kendi içinde iyiliği geliştirmesi ne kadar güçtür!" Sıcağın, kuşların cıvıltısının, tarlalarda çalışan köylüleri görmenin sinsice katkıda bulunduğu bu ilkbahar heyecanını bastırmaya çabalarken, birdenbire küçük Dunyaşa, yanında kocasıyla birlikte Yasnaya Polyana'ya çıkageldi.[7] Lev onu her zaman kız kardeşi gibi kabul etmişti. Onun da bir kadın olabileceği fikri aklının köşesinden bile geçmemişti. Oysa, şimdi, çatısı altında birkaç gün geçirmeye genç bir gelin olarak gelmişti. Çiftin odası hazırlandı. Lev Tolstoy onunla kocası arasında şehvetli mahrem sahneler hayal etmekten kendini alıkoyamıyordu.

---

5 Tolstoy'un Grigoroviç'e 27 Ekim 1893 tarihli mektubu.

6 *Çağımızda Kölelik* makalesinin taslağı.

7 Dunyaşa Temyaçev, (Dunyeçka) Lev Tolstoy'un babasının vasisi olduğu bu kimsesiz çocuk, ailenin peşinden Kazan'a gelmiş ve orada evlenmişti.

"Dün, gayet iyi bir ruh hali içindeydim," diye yazıyordu 15 Haziran 1847'de, "Dunyaşa'nın kocasıyla birlikte gelişi beni kendimden memnun olma sevincinden yoksun bırakacak bir etki yaratmamış olsaydı akşama kadar da öyle kalabilirdim."

"Kendimden memnunum...", "Kendimden memnun değilim" ifadeleri, kınanacak alışkanlıkları bildik bir dilde belirtmek için kalemine sık sık gelecektir. Güçlü sağlığının, şaşılacak yaşam açlığının, bu münzevi "temizlik" seanslarını gerektirdiğini düşünüyordu. Ama kadınlara olan takıntısından bu yolla kurtulur kurtulmaz, bunlar kafasında daha da küstahça yeniden beliriyorlardı. Onlardan vazgeçmek istediği için intikam alıyorlardı ondan. Hoşnutsuz Lev onları diyalektikle karıştırmaya ve kendini kutsal bir davanın sözcüsü olarak göstermeye çalışıyordu. Ertesi gün, 16 Haziran'da, Dunyaşa'yı unutamadığından şunu yazdı:

"Harici olasılıklara bağlı olmayacağım gün gelecek midir? Bence bu korkunç bir yetkinleşme olur... Şimdi kendime şu kuralı koyuyorum: Kadınlarla birlikte olmayı toplumsal yaşamın nahoş bir zorunluluğu olarak kabul et ve onlardan mümkün olduğunca uzak dur. Gerçekten de, kadınlar olmasa, bize şehveti, tasasızlığı, uçarılığı ve her türden başka erdemsizliği kim esinler? Bizim doğal özelliklerimizi, cesareti, kararlılığı, aklı, hakkaniyeti, kadınlar değilse kim bize kaybettirebilir?"

Bu büyük aforozu kâğıda döktükten sonra kendini daha iyi hissetti. Ama sonra tuhaf bir hayal kırıklığı onu esir aldı. Günlük izlenimlerini not etmeye devam etmek için hiçbir neden görmüyordu. Hiç pişmanlık duymadan, defterini bir çekmeceye, diğer değersiz kâğıtların arasına yerleştirdi. *Günlük*'üne ancak üç yıl sonra yeniden başlayacaktı.

Lev Tolstoy, en azından iki yıl Yasnaya Polyana'da, sevgili halası Tatyana'yla birlikte kalmayı tasarlamıştı. On sekiz ayın sonunda, mujikler tarafından hayal kırıklığına uğratılarak köyden nefret etti. Kitap okuyor, esniyor, şehri, kadınları, ışıkları düşünüyordu... 1848 Ekimi'nin ortasına doğru, köylüler kulübelerine çekilmişken ve yağmurla karışık bir kar ağaçları kam-

çılarken, Yasnaya Polyana münzevisi Moskova yoluna koyulmaya karar verdi.

Orada yalnızca birkaç hafta geçirdi –ilişkiler kurmaya ve kumarda ciddi bir meblağ kaybetmeye yetecek bir süre–, sonra, düşüncesiz bir hareketle, 1849 Ocak ayı sonunda Saint-Petersburg'a doğru yola çıktı. İki dostu, Ozerov ve Fersen de oraya gidiyordu. Bu Avrupai, puslu, nemli başşehirde, dümdüz bir çizgi gibi uzanan ağaçlı yolların açılmış olduğu, kutup göğü altında sahte Yunan saraylarının sıkıldığı bu şehirde kendini önce ülkesinden ayrılmış hissetti. Sokaktan geçenlerin hepsi, karşı koymalarına rağmen kendilerini işe doğru sürükleyen bir iple çekiliyor gibiydiler. Tanıdık tek bir yüz yok. Çok az ağaç var. Granit, mermer, bronz. Bunca sadelik karşısında, araştırma inceleme zevki geri geldi. Hatta her şeyin ona düzeni, çalışmayı, kariyeri hatırlattığı bir şehirde bulunduğu için kendini tebrik etti. Umut edecek iyi nedenleri her zaman olsun diye, 13 Şubat 1849'da ağabeyi Sergey'e, son hukuk sınavına Saint-Petersburg'da girmeyi ve sonra on dördüncü sınıftan memur olarak da olsa idareye girmeyi düşündüğünü yazdı: "Biliyorum benim değiştiğime inanmayacak ve diyeceksin ki: 'En azından yirmi kez oldu; ondan hiçbir şey olmaz; işe yaramayan biri.' Hayır, bu kez tamamen değiştim; daha önce, kendi kendime, 'değişeceğim!' diyordum. Şimdi değiştiğimi görüyorum ve 'değiştim!' diyorum."

Hemen sonra, kararlarını Tatyana Hala'ya Fransızca bir mektupla resmileştirdi:[8]

"Petersburg'daki yaşam tarzı hoşuma gidiyor. Burada, herkes işinde gücünde, herkes çalışıyor ve kendisi için meşgul oluyor, başkaları için kendini rahatsız etmiyor; bu yaşam kuru ve bencilce (*sic*) ama, yine de biz deneyimsiz ve becerisiz gençler için bu zorunlu; bu yaşam beni düzene, faaliyete, bende tamamen eksik olan, hayat için zorunlu bu iki niteliğe alıştıracak... Benim planlarıma gelince, işte şunlar: öncelikle Petersburg üniversitesi adaylık sınavına girmek ve sonra da burda ya da başka bir yerde hizmette bulunmak istiyorum, buna koşullar ka-

8 1849 Şubat sonu, Mart başı tarihli mektup.

rar verecek... Şaşırmayın, sevgili halacığım, ben çok değiştim, Yasnaya'dayken beni sık sık azarladığınız o felsefi vecd halinde değilim artık..."

"Hayat kuraları" ile kısacık yaşam arasında nasıl da bir uçurum var! Lev Tolstoy çalışmaya kuruldu elbette, hukuk sınavlarına hazırlandı, hatta bir ya da ikisini iyi kötü verdi bile, ama sonra aniden diğer sınavlarını vermekten vazgeçti.[9] Hukuk bilimine olan hayranlığı bir kez daha kısa sürmüştü. Kafasında çok fazla zevk ve çok fazla kaygı dolaşıyordu. Kaygılar, olması gerektiği gibi, zevklerin ardından geliyordu. Ve öncelikle de oyun borçları! Yüklü bir miktar borcu da vardı! Şerefi tehlikedeydi. Nereden para bulacaktı? Doğal olarak kardeşi Sergey'e yöneldi. Daha iki ay önce ona bir başka insan olduğunu söylemişti. 1 Mayıs 1849'da, başında şu birkaç sözcüğün bulunduğu bir mektupta ona güçsüzlüğünü itiraf etti: "Bu mektubu tek başınayken oku." Mektubu yolladığı kişinin Tatyana Hala'yı haberdar etmesinden çekindiği kesindi. "Sergey, benim beş para etmez biri olduğumu söyleyeceğinin farkındayım, haklısın da," diye yazmıştı ağabeyine. "Tanrım, ben ne yaptım? Hiçbir gerekçem olmadan Saint-Petersburg'a geldim, deli gibi para harcamak dışında işe yarar hiçbir şey yapmadım ve borçlandım. Aptalca bu, dayanılmaz bir aptallık! Bunun beni nasıl rahatsız ettiğini hayal bile edemezsin. Öncelikle borçları ödemek *gerek*, hem de mümkün olduğunca çabuk, çünkü eğer hemen ödemezsem, yalnızca paramı değil şerefimi de yitireceğim. Tanrı aşkına, sana söyleyeceğim şeyi yap: halalarıma ya da Andrey'e[10] bir şey söyleme ve Vorotinka'yı[11] sat... Paramın elime geçmesini beklerken, 3500 rubleye şiddetle ihtiyacım var... Ah vah edeceğini biliyorum, ama ne çare? İnsan yaşamında bir kez aptallıklar yapar. Özgürlüğüm ve felsefem bana pahalıya mal oluyor ve işte, bede-

9 Daha ilerde, *Eğitim ve Öğretim*'de şunu yazacaktır: "Saint-Petersburg Üniversitesi'nde kesinlikle hiçbir şey bilmeden ve imtihandan en fazla bir hafta önce hazırlığa başlamış olarak bir sınavdan geçtim."

10 Andrey İlyiç Sobolev, Lev Tolstoy'un Yasnaya Polyana'daki mülklerinin idarecisi.

11 Lev Tolstoy'un yirmi iki canlık mülkü.

lini de ödüyorum!.. Bana kötek atacak kimse yok; bahtsızlık da burada işte!.."

Mujiklerin bu hayır babasının, kumar borçlarını ödemek için iki düzine erkek, kadın ve çocuğu, aynı zamanda da bir ormanı, toprak ve sürü hayvanlarını satmak zorunda kalması fikri kafasını bir an bile karıştırmadı. Döneminin geleneklerine göre davranmış olmuyor muydu? Onun sözüne güvenmiş alacaklılarının gözünde borcunu ödemekten aciz biri olmak olmazdı! Zaten umudunu yitirmemişti. Bir kez düştükten sonra ondan daha hızlı tekrar ata binen kimse olamazdı. Daha dün kendini hukuk diplomalı, yüksek memur, diplomat olarak görüyordu... Ne büyük hata! Bir asker olacaktı, hem de atlı muhafız birliğinde astsubay. Dönem ona çok uygun geliyordu, çünkü Fransa'daki 1848 Devrimi'ne öfkelenmiş olan I. Nikolay, Kossuth'un halk ayaklanmasını bastırmak amacıyla ve genç imparator François-Joseph'in tahtında sağlam oturması için Macaristan'a bir ordu göndermeye karar vermişti. Vatana hizmet ederek şeref kazanmanın iyi bir vesilesi! Elbette ki, cumhuriyetçi öğretiye bağlılıklarını belirten insanlar savaşacaktı. Ama bunlar yabancı fikirlerdi, Fransız fikirleriydi, bir Rus ruhunu kaygılandırmaması gereken fikirlerdi. Lev Tolstoy istediği kadar Montesquieu'ye ve Rousseau'ya hayran olsun, baskıdan nefret etsin ve sıradan insanların mutluluğunu istemiş olsun, 1848 Devrimi'nin anıları karşısında ilgisizdi ve 1849 seferi vaadi onun savaşçılık coşkusunu kışkırtıyordu. Aslında, siyasal eğitimini yaptıracak birini kumar arkadaşları arasından bulamazdı. O dönemki büyük dostu, eğlence düşkünü, evsiz barksız, her türlü çalışmayı reddeden, hayatı hep iyi tarafından alan ve babasından zorla kopardığı parayla günü birlik yaşayan Konstantin İslavin'di. Bu neşeli sefihin varlığı Lev Tolstoy'un, yüksek ahlaklı kişilerle bağ kurmasını engelliyordu. 22 Nisan 1849'u 23'üne bağlayan gece, Dışişleri Bakanlığı'nda memur olan Petraçevski'nin yönetimindeki bir grup gencin rejime karşı komplo kurmakla suçlanarak tutuklanıp hapse atıldığını öğrendiğinde de çok sarsılmadı.[12] Komp-

12 Yargılamadan sonra ve bir infaz taklidinin ardından mahkûmlar Sibirya'ya sürüldüler.

locuslardan bazılarını uzaktan tanıyordu, Milyutin, Beklemiçev. Onlar arasında, Fyedor Mihailoviç Dostoyevski denen birinin de olduğu söyleniyordu. İlk romanı olan *Zavallıcıklar,* 1846 yılında az da olsa gürültü koparmıştı. Lev Tolstoy bu yazara hiç rastlamamıştı ve ne yetenekli olup olmadığıyla, ne de suçlu olup olmadığıyla ilgileniyordu. O dönemde sanat, edebiyat ve şiddet karşıtı ilkesinden öylesine uzaktı ki!

"Askerlik hizmetine çok umut bağladım," diye yazıyordu yine Sergey'e. "Beni pratik yaşama alıştıracak ve *nolens volens,* subay rütbesine varana dek hizmette bulunmak zorunda kalacağım. Eğer şansım yaver giderse, yani eğer muhafız birliği harekâta katılırsa, iki yıldan önce terfi edebilirim."

Birkaç gün sonra, yeniden çark eder: Lev Tolstoy, atlı muhafız birliğinde hizmet edeceğini ağabeyine belirtmişti; ama "savaşın ciddi olması şartıyla."[13] Demek ki savaş ona yeterince ciddi gelmemiş, çünkü, aniden askere gitmekten vazgeçmişti. Kurtuluşunu artık Macaristan'da, üniforma giyerek değil, Yasnaya Polyana'da, çalışmada, ekonomide ve kendi iç dünyasına dalmada bulacağını düşünüyordu. Zaten, kardeşinin harcamaları karşısında deliye dönmüş olan Sergey de ona yardım etmeyi, kendi topraklarında yaşamaya dönmesi koşuluyla kabul etmişti. 26 Mayıs 1849'da Lev Tolstoy Tatyana Hala'ya yine Fransızca olarak şunu yazdı:

"Özür dilerim, sevgili halam, ben sefilin tekiyim, kendim için size acı çektiren aşağılık biriyim, size üzüntü kaynağı olduğumu biliyorum, ve şu andan itibaren mümkün olduğunca kısa sürede sizin yanınıza dönmeye karar verdim, sizin yanınızdan artık ancak zaman zaman, o da yalnızca birkaç haftalığına ayrılacağım."

Saint-Petersburg'dan haziran başı ayrıldığında başı öndeydi. Birkaç alacaklısına borcunu ödemişti ama Dussot restoranına, terzi Sharmer'e ve çok güvenilir üç, dört dostuna hâlâ önemli borçları vardı.

Tatyana Hala onu bağrına basmaya hazır karşıladı. Her şeyi biliyordu, hiç sitemde bulunmadı. Kumar borçları büyük ailelerde

13 Sergey'e 11 Mayıs 1849 tarihli mektup.

âdettendi. Genç bir senyör için kumarda para kaybetmemek de kadınlarla hiç ilişkisi olmaması kadar anormaldi. Lev Tolstoy'un kadınlarla ilişkisi olmadığından, şerefini kurtarmasının yolu kumarda kaybetmek olmuştu. Bununla birlikte, rakamları halasına söylediğinde kadın ürktü. Sevgili Lev her konuda aşırıydı! Kaşlarını çattı ama kalbi sevgi ve şefkatle doluydu.

Ne yazık ki Lev yalnız değildi. Saint-Petersburg'dan Rudolf adlı bir Alman piyanisti de yanında getirmişti. Kabarelerden birinden çekip çıkarmıştı onu, onun bir dâhi olduğunu söylüyordu. Virtüozun etkisi altında, kendisinin de besteci olabileceğini hayal etti. Coşkulu bir atılım içinde, *Müziğin Temelleri ve İnceleme Kuralları* başlıklı bir yazı kaleme almayı ciddi ciddi düşündü. Bu arada Rudolf'un eserlerini ezbere öğreniyordu: *Hexengalop* ve *Tırıs Giden Süvari*. İki müzik tutkunu gecenin geç saatlerine dek armonilerle sarhoş oluyorlardı. Ama Rudolf votkayla da sarhoş oluyordu. Ve, parmakları sık sık klavyeyi terk edip hizmetçi kızların çıplak vücutları üzerinde yolunu şaşırdığından onu uzaklaştırmak icap etti. O dönemde Tatyana Hala kendisinin vaktiyle kusursuz bir müzisyen olduğunu hatırladı. Yeğeninin hoşuna gitmek için piyanonun başına yeniden geçti. Lev'in sevdiği etüdleri, sonatları dört elle çaldılar. Nefis anlardı. Yanında bir erkeğin varlığı, evin içinde tütün kokusu. Babasına duyduğu sessiz hayranlığı oğluna taşımıştı. Hayatındaki ikinci erkek oydu. Kimi zaman, sohbet ederlerken, kasıtlı olarak ve suçlu bir zevk alarak ona Nikolas diyordu. "Bu özellikle hoşuma gidiyordu," diye yazacaktı Lev Tolstoy, "çünkü bu babamın hayaliyle benimkinin onun bize olan sevgisinde karıştığını gösteriyordu." Elli yedi yaşındaydı, vücudu kalınlaşmıştı, saçları kırlaşmıştı, ama gözlerinde daima neşeli ve canlı akik kıvılcımları vardı. Her akşam ya da hemen hemen her akşam yeğeni odasında onu ziyaret ediyordu, işlemeli bir koltuğa oturuyor, bir bonbonu, bir hurmayı çiğneyip duruyor ve gümüş kaplaması içinde Kurtarıcı'nın büyük bir resminin bekçiliğinde pasyans açmasına yardım ediyordu. "Tatyana Hala'yı her gördüğümde," diye yazıyordu Fransızca olarak ağabeyi Nikolas'a, "onda giderek daha fazla olağanüstü meziyetler

buluyorum. Onun olası tek kusuru, fazlasıyla romanesk olması; ama mükemmel kalbi ve ruhu nedeniyle, başka meşguliyeti olmadığından, her yerde romanesk şeyler görüyordu."[14]

Diğer yandan, Tatyana Hala *Günlük*'ünde ve mektup müsveddelerinde, yeğeninin şefkatinin, kalbini kemiren "amansız sıkıntı"yı unutturduğunu, "hayatının ışığı" olduğunu, onsuz yaşayamayacağını itiraf ediyordu. "Sen benim yanımda, sedire oturduğunda," diye yazacaktır, "sana tüm ruhumla, tüm duyularımla bakıyordum, tümüyle bir bakışa dönüşüyordum ve tek laf edemiyordum; ruhum seninle öyle dolu oluyordu ki her şeyi unutuyordum."[15] Az çok bastırılmış, az çok kılık değiştirmiş bu aşk, yaşlı kızın "Liovoçka'sı"nı berrak bir bilinçle yargılamasını engellemiyordu. Onun hakkında, "sınavların insanı" diyordu ve aşırı enerjisinden kurtulmak için "romanlar yazması"[16] gerektiğini söylüyordu. Sahte bir anne ile sahte bir metresin karışık duygusuyla ona bağlı olduğundan, bir başka kadının onu elinden alabileceğinden çekinebilirdi. Ama o bu değersiz kıskançlıklarının üzerindeydi. Tam tersine, sevgili yeğeninin fazlasıyla uslu yaşamasına üzülüyordu. Onun için ahlakdışı ve parlak, dönemin zevkine uygun bir gelecek hayal ediyordu. "Sevgili halam, birlikte yaşadığım en saf yaratık," diye yazacaktır Lev Tolstoy *İtirafım*'da, "benim için en iyi şeyin evli bir kadınla ilişki olduğunu düşündüğünü bana sürekli söylüyordu. 'Genç bir erkeği en iyi eğitebilecek olan şey düzgün bir kadınla ilişkidir!' Benim için başka bir mutluluk da arzuluyordu: Emir subayı olmam, tercihen de imparatorun yanında olmam. Mutluluğun doruğu olarak da çok zengin bir genç kızla evlenmeliydim, böylece, bu evlilik yoluyla çok sayıda serfim olabilirdi."

Bu projelerden hiçbiri o an için genç adama canavarca gelmiyordu, ama hiçbiri de onu kışkırtmıyordu. Kuşkusuz ki tek başına tatmin olmaktan vazgeçmişti, ama, şimdilik kadınlarla ilişki arıyor olsa da, onların elde edilmesi ve bırakılması kolay ol-

14 Haziran 1846 tarihli Fransızca mektup.

15 Rusça yazılmış bir mektup müsveddesi, akt. Gusev.

16 Metinde Fransızca.

sun istiyordu. Tatyana Hala'nın hizmetçilerinden biriyle ilgilenmeye başladı: küçük Gaşa[17] bakire, naif ve temizdi. "Nemli frenk üzümleri gibi siyah" gözler, kadife dudaklarda temiz yürekli bir gülümseme, yuvarlak bir karın üzerinde beyaz bir önlük – tek bir hareketiyle, sesinin bir tınısıyla Lev'i altüst ediyordu. Koridorlarda onu kovalıyor, birkaç öpücük çalıyordu ve bir gece, odasını açması için ona yalvardı. Çengel düştü, yarı aralık kapıdan süzüldü ve korku içindeki, kaba bezden geceliği içinde büzülmüş bu bedeni kollarına aldı. Arzusu yatışınca, nasıl bir mide bulantısı, nasıl bir bıkkınlık! "Büyük bir mutluluk muydu başından geçen, yoksa mutsuzluk mu?" diye düşündü. Ve şu sonuca vardı: "Her zamankinden bir ayrılığı yoktu".[18] Tatyana Hala bu macerayı öğrenmekte gecikmedi, olması gerektiği gibi, yeğenine değil hizmetçisine kızdı ve zavallıyı evden uzaklaştırdı. "Onu ben baştan çıkarmıştım, onu evden kovdular ve mahvoldu," dedi Lev Tolstoy, biyografisini yazan Biriyukov'a. Ve *Diriliş*'te, velinimetinin yeğeni tarafından kızlığı bozulan, hamile kalınca evden kovulan, fahişeliğe, sefalete ve hırsızlığa mahkûm edilen genç bir hizmetkârın hikâyesini anlatırken belleğine musallat olan Gaşa'nın anısı olacaktı. Yine de Lev Tolstoy'un savlarının tersine, Gaşa'nın kaderi romandaki Katyuşa Maslova'nınkiyle ilgisizdir. Gaşa "hata"sından sonra, Lev Tolstoy'un kız kardeşi Maria Nikolayevna'nın oda hizmetçisi oldu, onun güvenini kazandı ve çocuklarını yetiştirdi.

Evdeki bir başka hizmetçi de genç *barin*'in bakışlarını çekti ve onun nimetlerinden yararlandı. Adı Dunyaşa'ydı ve bir süre sonra, Tolstoy ailesinin evindeki Orekhov adlı bir kâhyayla evlenecekti. Altmış dokuz yaşındaki Tolstoy, aşklarının yaşandığı yerlerden atla geçtikten sonra *Günlük*'üne şunu yazacaktı: "Burada geçirdiğim geceleri, Dunyaşa'nın güzelliğini ve gençliğini (onunla gerçek bir ilişkim olmadı), kanlı canlı kadın bedenini hatırladım. Nerede o? Kemiklerinden başka bir şeyi kalmayalı uzun süre olmuştur."[19] Köydeki bir serf kadınla aşk ilişkisi yaşadığını da

17 Gerçek adıyla Agatha Mikhailovna Trubetskaya.

18 *Diriliş*, Birinci Kısım, Bölüm XVII.

19 Dunyaşa 1879'da ölmüştü. Tolstoy'un *Günlük*'ü 14 Ekim 1897 tarihlidir.

itiraf edecektir. *Şeytan* adlı öyküsünün kahramanı İrtenyev gibi o da metresiyle buluşmak üzere av bekçisi kulübesine mi gidiyordu? İrtenyev böyle davranıyordu, çünkü "fiziksel sağlığı ve ruh özgürlüğü için zorunlu"ydu. Av bekçisinin ona sunduğu kadın "beyaz bir gömlek ve nakışlı bir etek giymişti, başında parlak kırmızı bir örtü vardı, ayakları çıplaktı – taze, güçlü, güzel, güleryüzlü." Onun sayesinde, "kırdaki yaşam için çok önemli bu rahatsızlığa, iradi perhize son verebildi", diyecektir yazar. Ama İrtenyev'in geçici bir ilişki sandığı şey, tutkuya dönüştü. Lev Tolstoy içinse aynı şey olmadı. O, evdeki ve köydeki kızlarla eğlenirken, çalışabilecek kadar bilincini koruyordu.

Her yeni faaliyete başladığında, bu konuya dair bir kitap yazmayı arzulamıştı. Müzik üzerine yazdığı *Müziğin Temelleri ve İnceleme Kuralları*'nın ardından Fransızca bir kitap geldi: *Jimnastik Üzerine,* çünkü sabahları esneme hareketleri yapmaya başlamıştı. Ardından *İskambil Üzerine,* çünkü kumarda çok kaybetmişti. Bohemyalıların gelenekleri üzerine de bir kitap yazabilirdi, çünkü bir süredir Tula'daki çingene koro şarkıcılarıyla birlikteydi. Yasnaya Polyana'dan Tula'ya mesafe kısaydı, yol düzgündü. Resmi olarak, Lev Tolstoy ara sıra işleri için şehre gidiyordu (Tula soyluları temsilciler meclisi mühürdarlığına memur olarak yazılmıştı). Ama, aslında, bir kez oraya gittiğinde, sosyete toplantılarından batakhanelere, genç kızlardan fahişelere koşturup duruyordu. Ağabeyi Sergey de onun çingenelere olan tutkusunu paylaşıyordu. Küçük şarkıcı Mariya Şişkin'e vurulmuştu. Esnek bedenli, cüretkâr siyah gözlü, boğuk sesli, on yedi yaşındaki bu yumurcak Sergey'in metresi olmuştu. Onu koro şefinden yüklü bir miktar karşılığı satın aldığından, Pirogovo'daki mülküne onu yerleştirmeyi düşünüyor ve eğer komşuları benimsemezse herkesle bozuşmayı göze alıyordu.

Lev Tolstoy ise özel olarak hiçbir çingeneye âşık değildi. Hepsini de aynı arzu ve aynı hayranlıkla birbirine karıştırıyordu. Boğuk ezgileri onu her seferinde gözleri yaşla doluncaya dek altüst ediyordu. "Koro aniden sustu," diye yazacaktı *Kutsal Gece*'de. "Sonra, ilk akorun ardından aynı melodi, yumuşak, sevecen, tınlayan, olağanüstü perdeden, şaşırtıcı aranağmeler-

le dolu bir sesle tekrarlanır ve bu ses giderek daha güçlü, daha enerjik bir hal alır, ta ki temanın hissedilmez bir şekilde koroya aktarıldığı ana dek, koro da bunu hep birlikte seslendirir." Ve *Canlı Cenaze*'nin kahramanı, çingene ezgilerinden söz ederken şunu söyleyecektir: "Bu steptir, 10. yüzyıldır, özgürlük değil, bağımsızlıktır... İnsan bu vecde niçin erişip sürdürebilir ki? Ah, Maşa, Maşa, beni derinliklere nasıl daldırdın!"

Gece şenliklerinden geri döndüğünde, kafasında gitarların uğultusu, duman kokusu, rengârenk giysili kızların silueti, şampanyanın metalsi tadı, akıl almaz bir hüzün, dünyanın ucuna dek yürüme arzusu, kim olursa sevme, ölüp yeniden doğma, serin sular içme ve oraya geri dönme arzusu birbirine karışıyordu. *Günlük*'üne şunu yazmıştı: "Çingeneleri tanımış olan kimse, onların repertuvarlarındaki şarkıları, iyi kötü, ama her zaman zevkle mırıldanmaktan kendini alamaz, çünkü bunların anısı onda çok diri kalmıştır."[20]

Lev Tolstoy, evinde, sessizliği, süküuneti, gündelik yaşamın hayhuyunu, onu bekleyen Tatyana Hala'nın huzurlu yüzünü minnetle buluyordu. "Tula'daki kötü yaşamdan sonra, komşularda kumar, çingeneler, av, aptalca böbürlenme sonrasında eve dönüyordum ve onun (Tatyana Hala) yanına sığınıyordum. Eski alışkanlık gereği, birbirimizin elini öpüyorduk: ben onun enerjik, sevgili elini öpüyordum; o benim kirli, günahkâr elimi öpüyordu, birbirimize Fransızca günaydın diyorduk, hep eski geleneğe göre; bir an için Natalya Petrovna'yla (hizmetkârı) şakalaşıyor ve koltuğuma oturuyordum. O benim her yaptığımı biliyor, tiksiniyor, ama bana sitemde bulunmayacak; hep aynı iyi niyetlilik, aynı aşk. Onun koltuğuna oturuyorum, kitap okuyorum, düşünüyorum, onun Natalya Petrovna ile konuşmasına kulak veriyorum. Kimi zaman geçmişi anıyorlar, kimi zaman pasyans açıyorlar, kimi zaman fal bakıyorlar, kimi zaman bir iki laf ediyorlar, ufak tefek iki ihtiyar gülüşüyor, özellikle halam, bir çocuk gülümsemesiyle, bugün bile hâlâ kulaklarımda çınlayan sevimli bir kahkahayla."[21]

20 Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü, 10 Ağustos 1851.

21 *Anılar*, Bölüm VI.

Ama, Natalya Petrovna'yla gevezelik ediyormuş gibi yapan Tatyana Hala gizlice yeğenini gözlüyordu. Yakında yanından ayrılacağını anlayacak kadar hassastı. Bir gün, komşusu, genç toprak sahibi Ogrev'le oynadığı oyunda 4 bin ruble kaybeden Lev paniğe kapıldı. Neyse ki kısa süre sonra bu parayı son kuruşuna dek geri kazandı. Bu onun, yalnızca Çingenelerin yanındayken, sarhoşken olağanüstü soğukkanlı olduğunu saptamasını sağladı. "Ama bir daha sarhoş olmamaya yemin ettim," diye belirtiyordu. Her koşulda, Tula'dan ve şarkıcı kadınlarından kaçmak en iyisiydi. Erdemli yaşamı Moskova'da bulacaktı. Tolstoy derhal eşyalarını topladı. Bu kararın çabukluğu karşısında şaşkınlığa düşen Tatyana Hala gözyaşlarını tuttu, haç çıkararak yolcuyu kutsadı, yolluk getirtti ve sekiye çıkarak, sonbahar rüzgarının çıplak bıraktığı şeref yolundan uzaklaşan arabaya baktı.

Moskova'da Lev Tolstoy, Arbat mahallesinde eşyalı küçük bir daire kiraladı. Konutta kırmızı kumaş kaplı koltuk ve sedirli bir salon, baş köşesinde bir piyano –kiralık bir "*royalino*"– bulunan bir yemek odası, Rus hülyalarının ayrılmaz parçası olan deri divanlı bir çalışma odası, bir yatak odası, bir tuvalet ve bir bekleme odası vardı. Ayda kırk rubleye. Lev Tolstoy kendine bir *poçevni* edinmişti, o yıl moda olan türden kızak. Hatta lüks koşumlar bile satın almıştı. Koşumun kusursuz zarafette olduğu kanısındaydı. Tüm bunlar kendisi için belirlediği yeni faaliyete gerekiyordu. Çünkü, her zaman olduğu gibi, ilerlemek istiyordu. Basitçe yön değiştirmişti. Yerleşir yerleşmez, 8 Aralık 1850'de, durumu belirtmek için *Günlük*'üne geri döndü: "Boş hayaller kurmaya ve hiçbir insani gücün yetmediği planlar yapmaya son verdim... Vaktiyle, sıradan olan her şey bana yakışıksız gelirdi. Şimdi ise, tersine, pratikte uygulanmasını ve gerçekleşmesini doğrulayamayacağım hiçbir inancı iyi ve doğru kabul etmiyorum..." Bu fikirden yola çıkarak şu programı çizdi: "1. Elimde nakit para olduğunda şansı yakalamak için kumarbazlar çevresine girmek. 2. Yüksek sosyeteye dahil olmak ve belirli koşullarda ev-

lenmek. 3. İyi bir konum elde etmek."[22] Ve kendisinin dünyada oynadığı rolü belirtmek için, kendi kişisel kullanımına yönelik olarak, "toplum kuralları"nı kaleme aldı: "Sohbetlere daima yön vermeye çalışmak, yüksek sesle, yavaş yavaş, açık seçik konuşmak; söyleşiyi başlatıp bitirmeyi her zaman bilmek. Daha yüksek düzeydeki insanlarla bir arada olmaya çalışmak. Bir sohbet sırasında Fransızca'dan Rusça'ya ve Rusça'dan Fransızca'ya sıçramamak. Baloya en önemli hanımları davet etmek ve reddedilme durumunda cesareti yitirmemek. Mümkün olduğunca soğuk davranmak ve duyguları hiç belli etmemek... Hiçbir densizliği kabullenmemek ve anında misliyle ödetmek." Böylece Yasnaya Polyana'nın havarisi bir iş bitirici halini alıyordu. Bütün salonlarda boy göstermeye başlar. Genel vali Zakrevski'yi, Gorçakov'ları, Volkonski'leri, Lvov'ları, Stolipin'leri, Konivalski'leri, Perfiliyev'leri ziyaretler, atçılık dersleri, Sokolniki Parkı'ndaki gezintilerde karşılıklı selamlaşmalar, konserler, tiyatrolar, balolar, yemekler, jimnastik ve Français Poiré'nin ünlü silah salonunda eskrim. *Günlük*'ünde, bu yaşamın ona ne kadar aptalca ve boş geldiğini belirtse de, Lev Tolstoy, bundan kurtulmak için hiçbir çaba sarf etmiyordu. Tula'da olduğu gibi, yeniden çingenelere karışır. Tezattan hoşlandığından, evlilik çağındaki genç hanımlarla dolu, açık büfeli, yeşil bitki ve fraklı müzisyenlerle birlikte, yapmacık birkaç akşam geçirmeyi seve seve terk ederek, her zamanki zevk yoldaşlarıyla birlikte, başta da İslavin olmak üzere, kenar mahallelerin kabarelerine üşüşüyordu. Buralarda boy gösteren parlak dişli Çingene güzelleri, nişanlıların, eşlerin ve annelerin korkulu rüyasıydı. Oralarda şarkı söyleniyor, şampanya içiliyor, bardak kırılıyor, yazgısal, şiirsel ve telafisi imkânsız aptallıklar yapmanın verdiği tatlı duyguyla har vurup harman savruluyordu. *Günlük*'üne, 24 Aralık 1850 tarihinde, Noel arifesinde, görkemli bir şekilde şunu yazar: "Dinin yasasına uygun davranıp, kadınlarla düşüp kalkmamalı." İki gün sonra ise şunu itiraf edecektir: "Kötü bir gün, Çingenelerin yanına gittim." 28 Aralık'ta, yeniden "çingenelerin yanına." 29 Aralık:

22 *Günlük*, 17 Ocak 1851.

"Gerçek bir hödük gibi yaşıyorum... Akşam ahlak buyrukları yazıyorum, sonra da çingenelerin yanına koşuyorum."

Lev Tolstoy'un dizlerine oturan Çingene Katya ona gözde şarkısını mırıldanıyordu: *Söyle niçin,* ve iki kuple arasında, ondan başka birini asla sevmediğine yeminler ediyordu. "O akşam, onun Çingene kurnazı gevezeliğine tüm kalbimle inanmıştım, keyfim yerindeydi ve hiçbir 'davetli' beni rahatsız etmedi," diye itiraf edecektir birkaç ay sonra. Çingeneleri tanıyışı, onlar üzerine bir hikâye yazma arzusu verdi. Bir hikâye anlatmak, kalemi kâğıt üzerinde koşmaya bırakmak eğlenceli olmalıydı... Birkaç yaprağı karalttıktan sonra fikir değiştirdi; roman yazma fikri onu cezbediyordu: Tatyana Hala'nın aşk yaşamı, fedakârlıkları, yenilgileri, tevekkülü... Ama bir sanat eseri yaratmanın zevki adına bir insanın sırrını ortaya sermeye hakkımız var mıydı? Melankolik bir tarzda şunu belirtecektir: "Tatyana Hala'nın yaşamı üzerine güzel bir kitap yapılabilir," ve projesinden vazgeçecektir. En iyisi, kendi yaşamını kaynak almak diye düşünüyordu. O sırada, Prenses Şerbatov'a âşık olduğuna inanıyordu. Bir yazar için ne büyük bir fırsat! Hakikati anlatması yeterlidir. Adı, *Dünün Hikâyesi* olur. Sosyete içindeki meşguliyetleri romanın ilerlemesini geciktirir. Yine çingeneler, supeler, balolar. Kostümlü bir gecede mayısböceği kılığına girer!..[23] Nihayet karar verir. Çalışma ağır aksak ilerliyordu, kişiler yaşamıyordu, üslup ağırdı, metafor doluydu. Ama yazar daha o zamandan bir jestle, bir bakışla bir ruh halini ifade etmeyi biliyordu ve iç monologları maharetle kullanıyordu. "Kendi kendime, daha ileri gidip, 'gördüğümü tasvir edeceğim,' dedim. En iyi nasıl tasvir edilir? Harfler kelimeleri oluşturuyor, kelimeler de cümleleri, ama hissedişleri nasıl aktarmalı? Tasvir yetmiyor..." Memnuniyetsiz Tolstoy, o anki yaşamını değil, kendisini o güne getiren koşulları anlatarak daha rahat edeceğini düşündü. Çocukluğunun yansısı hâlâ ona kadar ulaşıyordu. Çocukluğunu hatırladığında içi ısınacak, daha iyi biri olacaktı. Azimle işe koyuldu. Çalışma saatlerini kesin olarak belirledi. Sıkı bir disiplin oluşturdu. Jimnastik ve yaratıcılık. Ama

23 Kız kardeşinden Tolstoy'a mektup, 3 Mart 1851.

bir kez daha araba yoldan çıktı. *Çocukluk*'un el yazması birkaç sayfanın sonunda terk edildi.

Asla mazeret sıkıntısı çekmeyen Lev Tolstoy yazmasına tek engelin derbeder yaşamı olduğuna karar verdi. Moskova'ya geldiğinden beri kumar borçlarının kaygı verici bir tempoda arttığı doğrudur. Doğal olarak, yöntemli bir şekilde oynarsa, iki üç şanslı oyun sonucu her şeyi geri kazanabileceğine ikna olmuştu, deli saçması oyunlar icat ediyor ama ne yazık ki hiçbiri başarılı olamıyordu ve *Günlük*'üne tehditkâr notlar düşüyordu: "Yalnızca benden daha zengin kişilerle oynamalıyım." Ya da: "25 kopekten azına asla oynamamalıyım..."

Kumar sayesinde yeniden düze çıkmayı beklerken, mülkünden gelen tüm parayı harcıyordu, saatini rehine bırakıyor, daha fazla ağaç kesilmesini emrediyor, birkaç hektar toprağı ipotek ediyor ve Tatyana Hala'nın sızlanmalarını alçakgönüllülükle kabul ediyordu.

"Sevgili halam," diye yazmıştı Fransızca, "benim kumar tutkum konusunda bana söylediğini her şey çok doğru ve sık sık aklıma geliyor. Bu yüzden sanırım artık oynamayacağım. 'Sanırım' diyorum, umarım yakında kesin olarak söyleyebileceğim; biliyorsunuz, uzun süre yer etmiş bir fikri terk etmek çok güçtür..."[24]

Para ihtiyacı karşısında bir süre sıkışan Moskovalı *dandi* Lev, postane yöneticisi olmayı hayal etti. Moskova ile Tula arasında posta kiralamak istiyordu. Hükümetten izin alma işlemleri çabucak ilerledi. Ama, birkaç hafta sonra, elinde son kalanları da kaybetme korkusuyla işten çekildi: yulaf çok pahalıydı ve ortağı yeterince güvenilir değildi! Aylaklığından, "boşluğu"ndan utanç duyarak, *Günlük*'ünde özel bir başlık açmaya karar verdi. Buraya, "Benjamin Franklin tarzında" zaaflarını kaydediyordu. Bir ay boyunca, bir gün bile geçirmeden, sayfa sayfa, kendine karşı en şiddetli suçlamalarda bulundu: "kendini beğenmişlik", "palavracılık", "kibir", "tembellik", "uyuşukluk", "gösteriş", "yalan", "istikrarsızlık", "kararsızlık", "meçhul bir şeyi beklemek", "taklitçilik", "ödleklik", "tezatlık ruhu", "kendine

24 24 Aralık 1850 tarihli Fransızca mektup.

aşırı güven", "şehvet eğilimi", "kumar tutkusu"... Kendini eleştirmekten nasıl bir hoşnutluk duymakta! Analiz şeytanının sürüklediği Lev Tolstoy ikiye bölünüyor, hem öğretmen hem öğrenci oluyordu. Öğretmen öğrenciye bir program saptıyordu ("Yarın, saat 8'le 10 arası yazı yazılacak; 10'dan 12'ye dek para aranacak ve eskrim yapılacak; 6'dan gece yarısına dek yazı yazılacak ve kimse kabul edilmeyecek...") ve bu programa uyulmadığında öğrenciyi azarlıyordu. Öğrenci öğretmenin karşısında hatalarını kabul ediyordu ("Kendimden memnun değilim... Ne iyi ne kötü davranıyorum... Sebatkâr değilim...") ve bir dahaki sefere "daha iyisini yapma"yı vaat ediyordu. Aslında, Lev Tolstoy'u kendisi kadar heyecanlandıran hiçbir şey yoktu. *Günlük*'ünün karşısında, bir aynanın karşısındaymış gibi duruyordu. Kendine cilve yapıyor ve notlar veriyordu. Başkaları, ancak üzerinde yarattıkları etkiye bağlı olarak onu ilgilendiriyordu. Ahlaki bakımdan leke sürülemez biri olmak için yerine getirmesi gereken olağanüstü işleri düşünürken henüz bir ahlaksızlık tortusu olmaktan, saman ve çamurla yoğrulmuş bir yüz olmaktan neredeyse mutluydu.

İlkbahar yaklaşırken ruhuna bir tür tazelik geldi. Tatyana Hala'ya şunu yazdı: "Doğa yeniden canlanırken insan kendisinin de yeniden doğduğunu hissediyor; geçmişe, harcanmış zamana yanıyor, zaafından pişman oluyor, gelecek ise önümüzde ışıklı bir nokta gibi beliriyor."[25] Yorgun yüzlü zevk arkadaşlarını, yeşil çuhayı, sigara dumanlarını, çingeneleri, boş şişeleri çabucak unutmuş ve doğanın sakinliğiyle, ağaçların yeşerdiği Yasnaya Polyana'yla yeniden bir ilişki kurmuştu. Paskalya bayramını ailecek geçirmek! Bu kez, Tatyana Hala'dan başka, Kafkas ordusunda topçu teğmeni olan ve altı aylık bir tatil elde etmiş olan ağabeyi Nikolas'ı da orada görmenin sevinci olacaktı.

Nikolas 22 Aralık 1850'de gelmişti ve Lev, o sırada, doğurmak üzere olan kız kardeşleri Mariya'nın evinde onu görmek için Pokrovskoye yolculuğu yapmıştı.[26] Dört yıllık bir ayrılıktan sonra ağabeyiyle karşılaşmak onu öyle etkilemişti ki, ona dair

25 Rş. Biriyukov.

26 Mariya Tolstoy 1 Ocak 1851 günü Nikolas adı verilen bir oğlan çocuk doğurdu.

izlenimi arkadaşlıkla hoşnutsuzluk arasında gidip geliyordu. 27 yaşını geride bırakan Nikolas, ona, subay üniforması içinde, deneyimli, kendinden emin, sakin, düzgün, mütevazı ve saygın biri gibi gelmişti. Kuşkusuz ki içkiyi ve kahkahayı seviyordu, geçmişteki gibi yine hikâyeler anlatıyordu, ama tüm kişiliği üzerinde, saygıya zorlayan bir ustalık ve bıkkınlık havası vardı. Asla tartışmıyordu, mahkûm etmiyordu, kuşkuculuğunu ya da tasvip etmiyor oluşunu belirtmek için gülümsemekle yetiniyordu. Lev Tolstoy Sharmer'den alınma zarif kostümü, ince çamaşırı ve kumar masasında geçirdiği gecelerin, aristokrat salonlarının ve Çingenelerle yaşadıklarının hikâyeleriyle onun gözünü kamaştırmayı düşünmüştü; ama Nikolas biraz hüzünle dudak bükmüş ve sohbeti değiştirmişti. "Ya hiçbir şeyin farkında değil, ya da beni sevmiyor," demişti Lev Tolstoy, bu ilk buluşmadan sonra, *Günlük*'ünde. "Hiçbir şey fark etmemiş ve beni sevmiyormuş gibi yapıyor."[27] Bu rahatsızlık Nikolas'ın Moskova'da kaldığı kısa süre içinde yatışmıştı. Ama Lev Tolstoy, karşılıklı dostluklarına yeniden güvenebilmek için onu Yasnaya Polyana'da, çocukluklarının atmosferi içinde tekrar görmek zorundaydı. Bilinçsiz bir şekilde, ondan bir öğüt, bir açıklama bekliyordu, tıpkı birlikte Karınca Kardeşler oynadıkları eski zamanlarda olduğu gibi.

Bu itiraf edilmemiş umutla dolu olarak, 2 Nisan 1851'de topraklarına doğru yola çıktı. Heyhat! Tatyana Hala'yla, ağabeyleri ve kız kardeşiyle buluşmanın sevinci geçince yeniden sıkıntıya ve kendine karşı hoşnutsuzluğa gömüldü. "5 Nisan. Sergey'in yanına gittim (Pirogovo'ya). Yalan söyledim, kendini beğenmiş ve korkak biri gibi gösterdim kendimi." "6 Nisan. Hiçbir şey yapmadım. Yalan söyledim ve fazlasıyla böbürlendim. Oruç tuttum, ama dikkat etmeden ve dalgın dalgın..." "7 Nisan. Tembellik ve zaaf. Yarın, paskalya pazarı..." "8 Nisan. Paskalya. Bir vaaz yazdım, tembel, zaaflı ve korkak bir halde."

Yasnaya Polyana'da olduğundan beri perhiz ağır basıyordu. Evde ve köyde, ortalık serf kızlarla doluydu! Onları görmemeye çalıştığında bile onların kendini çektiğini hissediyordu: sallanan bir eteğin hareketi, çıplak bir kolun ışıltısı, bedene yapış-

27 *Günlük*, 1 Ocak 1851.

mış bir gömleğin üzerindeki ter damlası... Onda, tensel istek dönemleriyle asetik dönemler, hızlı bir tempoda hep birbirine giriyordu. İki adam –biri şehvetperest diğeri aziz– aynı bedenin içinde birbirlerinden nefret ediyorlardı. Saf kalmak için üç gün mücadele ettikten sonra teslim oldu: "18 Nisan. Dayanamadım. Uzaktan bana çok güzel gelen pembe birine el ettim. Ardından kapıyı açtım. İçeri girdi. Onu göremiyorum; her şey bana sefil ve çirkin geliyor; şimdi ondan nefret ediyorum çünkü kararımı bozmaya itti beni... Korkunç pişmanım. Pişmanlık duygusunu şimdiki kadar güçlü hiç hissetmemiştim."

Bu "düşüş"ün ertesi günü, ağabeyi Nikolas, kız kardeşi Mariya ve enistesi Valeriyen Tolstoy, Yasnaya Polyana'ya geldiler. Bu Tolstoy için kaderin bir işareti oldu. Daha önce defalarca, Nikolas, kardeşine Moskova'da bu sefih yaşamı sürdürerek yolunu şaşırdığını ve bu karışık durumdan çıkmak için düşündüğü yolların hiçbirinin ona yakışmadığını açıklamaya çalışmıştı. Görüşlerini daha sert tekrarladı. Ona göre, Lev'in savunduğu üç çözümden ilki (kumar) açıkça saçmaydı; ikincisi (idari bir görev), üniversite diploması olmadığından onu önce taşrada iki yıllık sıkıcı bir staj görmeye mecbur edecekti; üçüncüsü (zengin evliliği) şu an için iğrenç, gelecekte de tehlikeliydi. Madem ki Liavoçka aşırı enerjisini neye kullanacağını bilmiyordu, niçin birlikte Kafkaslara gitmeye gelmiyordu? Orada doğa harikuladeydi: av, uzun at gezintileri, açık havada kurulan ordugâhlardaki kardeşlik, isyancı dağlılarla çatışmalar... Bu büyüleyici tablo önüne serildikçe Lev Tolstoy coşkusunun arttığını hissediyordu. Bunu neden daha önce düşünmemişti! Kötü alışkanlıklarını yenmek için tek çare: Kafkasya!

Cesaretle davranan Tatyana Hala bu kaçıkça yeni hevesi kabul etti, Liovoçka'nın Nikolas'la birlikteyken iyileşeceğini umuyordu. Küçük bir aile meclisi toplanarak, genç adamın yokluğunda işlerin en iyi nasıl idare edileceği görüşüldü. Enistesi Valeriyen mülkü idare etmeye ve gelirleri öncelikli olarak borçları kapatmak için kullanmaya aday çıktı. Yolcu kemerleri sıkmalıydı. O buna zaten razıydı. Koşullar ne kadar sert olursa o kadar mutlu olurdu!

Son geceye dek, Tatyana Hala yeğeninin fikrinden cayacağını umdu. Vaktiyle, çılgınca bir davranışla, işleri için Sibirya'ya giden Valeriyen'in peşine takılmamış mıydı? Kızağın ardından deli gibi koşmuş, sonra, şapkasını unuttuğunu fark ederek eve dönmüştü ve aniden yola gelerek başka şey düşünmeye koyulmuştu... Ya bu kez de şapkasını unutursa!.. Ama hiçbir şey unutmadı. 29 Nisan 1851 günü iki kardeş, biri sivil, biri üniformalı, ağlamamaya çalışarak onları kutsayan yaşlı kıza veda ettiler ve arabaya atladılar. Atların sarsıldığı ana dek, evde trajik ulumalar çınladı. Lev Tolstoy, takip etmekten caymayacağı korkusuyla köpeği Bulka'yı kapatmıştı. İlk molada, kızağa binerken, yolda yuvarlanan siyah ve yuvarlak bir yumak fark etti. Bulka'ydı bu, bakır tasması yoktu boynunda. "Rüzgar gibi koşuyordu ve üzerime atladı, ellerimi yalıyordu, sonra gidip arabanın gölgesine uzandı," diye yazacaktır Lev Tolstoy. "Sonradan öğrendim ki camı kırıp pencereden atlamış ve yolu koklayarak, büyük bir hızla ve boğucu sıcakta, aramızdaki yirmi kilometreyi kat etmiş."[28] Bulka'yı geri gönderemeyen Lev Tolstoy onu kucağına aldı. Ve yolculuk, soluk soluğa, dili dışarda, gözleri mutluluktan parıldayan bu ek yolcuyla birlikte sürdü.

Nikolas'ın alayına katılması için önünde bir ay olduğundan, iki kardeş Moskova'ya uğradılar ve orada kırk sekiz saatlerini, dostlarını, restoranları, Sokolniki parkındaki çingeneleri ve kumarhaneleri ziyaret ederek geçirdiler. "Birinci tarz" Lev'in geçmişte çok güçlü sevinçler duyduğu bu kokuşmuş dünya karşısında "İkinci tarz" Lev yalnızca küçümseme duyuyordu. Alınları madalyonlarla süslü şantözler, mum alevlerinin ışıldadığı siyah gözlerini ona boş yere çevirmişlerdi, Lev duygusuzca duruyordu. Kendinden tamamen gurur duyarak, Tatyana Halası'na Fransızca olarak şunu yazacaktı: "Plebin arasına, Bohemyalıların çadırlarına gittim. Orada içimde başlayan kavgayı kolaylıkla hayal edebilirsiniz; sonunda ben muzaffer çıktım, yani ünlü firavunların neşeli torunlarına hayır dualarımdan başka bir şey asla vermemedim."[29]

---

28 Lev Tolstoy: *Dört Okuma Kitabı*.

29 8 Mayıs 1851 tarihli Fransızca mektup.

Yine de kumar oynamaktan kendini alıkoyamadığını itiraf etmişti; iyi ki de oynamıştı çünkü dört yüz ruble kazanmıştı. "Bunun sizi telaşlandırmasından çekiniyorum. Kumar oynadığımı ve yeniden oynayacağımı sanacaksınız. Sakin olun, kendime izin verdiğim bir istisna bu."

Ayrılmadan önce iki kardeş birlikte Maser'in atölyesinde fotoğraf çektirdiler. Günümüze kadar ulaşmış olan fotoğrafta Lev Tolstoy oturmuş, elleri bir bastonun tokmağında, boynu kötü düğümlenmiş kravata gömülü, gür saçlı, sabit bakışlı, kaba, köylü yüzlü, dudaklarının üzerinde bir bıyık gölgesi; Nikolas ise, üçgen ve hastalıklı yüzlü, yumuşak bakışlı, alnında bir tutam saç, yuvarlak apoletlerle omuzları genişlemiş, göçük göğsünün üzerinde yedi bakır düğme. Üniformasına rağmen, daha az savaşçı görünen oydu.

Moskova'dan ayrılış kuşkusuz sabahın erken saatinde oldu. Lev Tolstoy'un *Kazaklar*'da anlatacağı yemeğe benzer, erkekler arasındaki gürültülü ve dostça bir veda yemeğinden sonra ayrıldılar. Onu bekleyen araba Yasnaya Polyana'da imal edilmiş kaba bir kızaktı. Bu arabanın kasası, olması gerektiği gibi, sarsıntıların etkisini azaltmaya yönelik esnek odundan sekiz uzun sırık üzerinde duruyordu. Ön ve arka tekerlekler arasındaki mesafe, dayanakları esnetebilecek kadar büyüktü. Yığılmış bagajlar yolcuların oturma alanını sınırlandırıyordu. En ufak sarsıntıda, düzgün yerleştirilmemiş her şey gıcırdıyordu. Hasar durumunda bu tür araçlar baltayla tamir ediliyordu. Yol boylarında kesilecek ağaç her zaman oluyordu. Lev Tolstoy'un hiç görmediği karanlık ve yoksul bir mahalleden geçtiler. "Ona öyle geliyordu ki, bu yollardan yalnızca yolcular geçiyordu," diye yazacaktır, kahramanı Olenin'den söz ederken. Daha ilerde ise: "Olenin hiçbir yüksek okul bitirmemiş, hiçbir yerde çalışmamış, yalnız bir kuruluşta kayıtlı bulunan bir gençti. Servetinin yarısını har vurup harman savurmuştu, yirmi dört yaşlarında olduğu halde kendisine hâlâ hiçbir meslek seçmemiş, ömrü boyunca da hiçbir iş yapmamıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, Moskova'nın kibar çevrelerinde sadece 'Genç bir adam' olarak söz edilenlerden biriydi. (...) Şimdi artık zihni hep ile-

risiyle, Kafkasya'da karşılaşacağı sahnelerle meşguldü. İleriyi düşündüğü zaman hayalinde Amalat-Bekler, Çerkez kadınları, dağlar, derin uçurumlar, korkunç çağlayanlar, türlü tehlikeler canlanıyordu..."[30]

Kafkasya'ya doğru yol alan iki kardeş Kazan'da, Yuşkov halalarının yanında kaldılar. Bu şehirde Lev Tolstoy bir çocukluk arkadaşını buldu. Öğrenciliği sırasında âşık olduğunu sandığı Zenaid Molostvov. Onu yeniden görünce hayal kırıklığına uğramadı. Güzel değildi, ama canlı, afacan, espriliydi. Işıklı bakışları onu altüst ediyordu. Lev onunla dans etti, onunla birlikte, omuz omuza gezdi, aşktan hiç söz etmediler; yolculukta, arabanın sarsıntılarıyla ve çıngırakların çınlamasıyla sallanırken, melankolikçe düşleyebileceği sevgi dolu ve saf bir anı götürmek istiyordu yanında. Birkaç gün sonra, *Günlük*'üne şunu yazacaktı: "Hatırlıyor musun, Zina, başpiskoposluk bahçesini, küçük yan yolu? Aşkımı her an itiraf edebilirdim. Sen de! Rol gereği ilk konuşması gereken bendim. Ama niçin konuşmadım biliyor musun? Öyle mutluydum ki, daha fazla hiçbir şey arzulamamıştım, mutluluğumu, daha doğrusu mutluluğumuzu bozmaktan korkmuştum... Bu sevimli anlar ömrümün en güzel anıları olarak kalacaklar..."

Tolstoy kardeşler Kazan'dan yine kızakla Saratov'a gittiler. Orada arabayı düz bir mavnaya yüklediler, bir kılavuz ve iki kürekçi kiraladılar ve bagajlarıyla birlikte, akıntıya teslim ettiler kendilerini. Saratov-Astrakhan yolculuğu üç hafta sürecekti. Bu üç hafta boyunca Lev Tolstoy, düz kıyıların sükûnetini, su kesiminin sessizliğini, suya yansıyan göğün değişen ışıklarını derinden hissetti. İlkbahar sularının kabarmasıyla taşmış Volga, kıyıları sular altında bırakmıştı. Sabahlar soğuktu, güneş sisler arasından yavaş yavaş çıkıyordu. Zaman zaman yüklü bir mavnayla karşılaşıyorlardı, yırtık pırtık giysiler içindeki gemiciler şarkı söyleyerek onu yedeğe çekiyorlardı. Ya da harelenen çarklarıyla suyu karıştıran ve göğe, rüzgarın hemen dağıttığı gri bir duman püskürten buharlı bir gemi çıkıyordu karşılarına. Orada burada, beyaz yelkenler melekleri andıran bir

30 *Kazaklar*, Bölüm II.

rahatlıkta kayıyordu, sonra yamuk yumuk kesilmiş ağaç gövdelerinden bir yüzey üzerine inşa edilmiş odundan kulübesiyle birlikte ormancıların salı geliyordu. Alacakaranlıkta bülbüller hep birlikte şakımaya başlıyordu. İnsanlar yaklaşırken bile susmuyorlardı. Geceyi sahilde geçirmek için karaya yanaşıyorlardı. Şafak vakti, kürekçiler yeniden işe koyuluyordu. Lev Tolstoy köprüde geziyor, okuyor, ağabeyiyle tartışıyor ve onu daha fazla sevmeyi öğreniyordu. "Nikolas benim çok hoş bir yolculuk arkadaşı olduğumu görüyor; temizliğim hariç; kendi deyişiyle, günde on iki kez çamaşır değiştirmeme öfkeleniyor. Ben de onu çok hoş bir yolculuk arkadaşı olarak görüyorum; pisliği hariç,"[31] diye yazmıştı Tatyana Hala'ya Fransızca olarak.

Astrakhan'da, kızak karaya çıkarıldı, üstünkörü bir onarıldı, atlar koşuldu ve yeniden yola koyuldu. Nikolas'ın alayının karargâh kurmuş olduğu Starogladkvoskaya *stanitza*'sına dek stepte kat edilmesi gereken dört yüz verst kalmıştı.

31 8 Mayıs 1851 tarihli mektup.

İKİNCİ KISIM

Şiddet Zamanı

1
Kafkasya

Yüzyıl başından bu yana bütün Rus gençleri için egzotizm, macera ve şöhret Kafkasya'daydı. Gürcü krallığı 1801 yılında I. Aleksandr tarafından ilhak edilmiş olsa da, yüksek dağlardaki vahşi kabileler düzenli birliklerin kendi topraklarına sızmasına hâlâ direniyordu. İsyancıların alanını yavaş yavaş daraltmak için çarlık ordusu Terek'in sol yakasına ve Kuban'ın sağ yakasına askerî karakollardan bir zincir yerleştirmişti. Kazakların bulunduğu karakollara *stanitza* deniyordu. Bu *stanitza*'lardan *aullar*'a, yani Çerkez köylerine seferler düzenleniyordu. Otlaklar yok ediliyor, sürü hayvanları kaçırılıyor, çok sayıda esir zorla alınıp götürülüyor ve mevzilere geri dönülüyordu. Misilleme ise gecikmiyordu. Genellikle daha Ruslar kendi hatlarına geri çekilmeden pusuya düşüyorlardı. Hatta *stanitza* sakin sakin uyurken, kasabanın ortasında, nereden geldiği belli olmayan şeytan gibi atik savaşçılar ortaya çıkıyor, nöbetçileri boğazlıyor, kadınları çığlık çığlığa götürüyor ve viraneleri ateşe veriyorlardı. Elli yıldan beri süren ölümüne bir savaşa tutuşmuş olan Kazaklarla dağlılar sonunda birbirlerine kin dolu bir tür saygı besler hale gelmişlerdi. Kafkas halklarının en korkunçları Dağıstanlılar ile Çeçenlerdi. Liderleri Şamil, adamlarının kafasına Hıristiyan istilacıya karşı cihad fikrini kazımıştı. Bu fanatiklere göre ölüm Allah'ın bir ödülüydü.

Puşkin'in ve Lermontov'un Kafkasya üzerine şiirlerini ezbere bilmesine rağmen, Lev Tolstoy bir vahiyle karşılaşacağından kuşku duymuyordu. Bunca sözünü işittiği karlı zirveleri ne zaman görecekti? Bir gece, posta sürücüsü arkadaki bulutlardan ayırt edilen gri kütleleri kamçısıyla gösterdi. Bu görüntü karşısında Lev hayal kırıklığına uğramıştı. Ama ertesi gün uyandığında, berrak gökyüzünün ötelerinde beyazlıklar içinde mimari yapılar keşfedince neredeyse dinsel bir sevinç hissetti. Sağda solda atlı Kazaklara şimdiden rastlanıyordu. Terek'in öte tarafında, yükseklerdeki hafif dumanlar düşman *aullar*'ının yerlerini işaret ediyordu. Lev Tolstoy tüm bunları gözlüyor, ama kolay bir manzaranın cazibesine kapılmaktan uzak duruyordu. Dikkatle bakmak, sözcüklerini tartmak, kesin hakikati söylemek ona şimdiden, daha yirmi üç yaşındayken, sanatın ve belki de nezaketin sırrı gibi geliyordu.

30 Mayıs 1851'de Starogladkovskaya *stanitza*'sına varınca, şaşırdı: Bu Kazak kasabası çökük bir arazinin dibinde kurulmuştu, ormanla, korulukla, sık ağaçlarla doluydu, kazık temeller üzerinde küçük evler, bir gözetleme kulesi, tahta kundaklar üzerinde eski bir top, bir alarm çanı ile kumaş, ayçiçeği tohumu ve baharatlı ekmek satan birkaç dükkân vardı. Hemen o akşam, *Günlük*'üne şunu yazdı: "Nasıl düştüm buraya, bilmiyorum. Niçin? Bunu da bilmiyorum."[1] Bir süre sonra Fransızca olarak Tatyana Hala'ya şunu yazacaktır: "Çok güzel bulacağımı umduğum memleket, hiç de öyle değil. *Stanitza* alçak bir arazide bulunduğundan, bakış açısı yok, hem de kalınan yer kötü, hayatın konforunu oluşturan hiçbir şey yok. Subaylara gelince, onlar, tahmin edebileceğiniz gibi, eğitimsiz insanlar, ama bununla birlikte çok yürekliler ve özellikle Nikolay'ı çok seviyorlar."

Daha fazla yakınacak fırsatı olmadı. Gelişinden bir hafta sonra, Nikolay bir müfrezeyle birlikte Stary Yurt müstahkem mevkiine gönderildi. Komşu Goriaçevodsk köyündeki kaplıcalarda tedavi gören hastaları koruyacaktı orada. Lev Tolstoy ağabeyinin yanma gitti. Ve bu kez gerçek Kafkasya'yı, düşlerinde-

1 *Günlük*, 30 Mayıs 1851.

ki Kafkasya'yı, ücra Starogladkovskaya'dayken sonunda varlığından kuşku duymaya başladığı yeri tanıdı. Sarp kayalıklar, baş döndürücü patikalar, dumanlarla kaplı kaynayan çağlayanlar... Asıl şelalenin üzerinde üç değirmen vardı; birbirleri üzerine binmiş gibiydiler. Su öyle sıcaktı ki üç dakikada yumurta kaynatılabilirdi. Tatar kadınlar akarsuda çamaşırlarını yıkıyorlardı. Oldukları yerde sıçrayarak ayaklarıyla çiğniyorlardı. Dişlerinin arasında tuttuğu piposuyla kıyıya oturan Lev Tolstoy bu manzaradan büyük bir zevk alıyordu. Sahneyi Tatyana Hala'ya anlatmanın cazibesine direnemedi, ama hayranlığının tamamen sanatsal niteliğine özellikle vurgu yaptı: "Hiç yerinde duramayan bir karınca yuvası gibi. Kadınların çoğu güzel ve sağlam yapılı. Doğu kadınlarının giysisi, yoksullukların rağmen, nefis. Çevrenin vahşi güzelliğiyle birleşen kadınların oluşturduğu rengârenk gruplar, gerçekten hayranlık verici bir göz ziyafeti sunuyor. Genellikle saatlerce bu manzarayı seyrederek duruyorum."[2]

Gece bile, çadırında, bu özgür yaşamın cazibesi düşüncelerinin akışını etkiliyordu. Kafası gördükleriyle dolu, doğayla birleşmesinin onu Tanrı'ya yakınlaştırdığını hissediyordu. Bununla birlikte, tumturaklılığa düşmekten kendini alıkoyuyordu. Duyguların yüceliğini biçimin sadeliğiyle nasıl uzlaştırmalı? Sanatçı kaygıları Hıristiyan kaygılarıyla karışıyordu. *Günlük*'üne şunu yazacaktı: "Başkaları nasıl düşünüyor bilmiyorum, ama işittiğim ve okuduğum her şey bana onların benim gibi düşünmediklerini kanıtlıyor. Doğanın güzelliklerine bakarken, Tanrı'nın sonsuzluğunu ve insanın vasatlığını kavradıklarını söylerler; âşıklar sevdiklerinin görüntüsünü suda görürler; kimileri *dağlar sanki bizimle konuşuyor, yapraklar şunları söylüyor, ağaçlar bizi oraya çağırıyor...* derler. Böyle bir fikir bir beyinde nasıl tohumlanır?"[3] Kendisi ise, kendini hülyalara bırakır bırakmaz yalnızca sıradan ya da yanlış düşüncelere rastlıyordu. Tersine, gördüğünü, hissettiğini gündelik sözcüklerle söylemeye çalıştığında ise, gizemin bayağı-

2 22 Haziran 1851 tarihli Fransızca mektup.

3 *Günlük*, 10 Ağustos 1851.

lıktan, büyüklüğün küçüklükten doğduğu izlenimi edinmişti. Edebiyatta da ahlakta olduğu gibi sadeliğin geçer akçe olması mümkün müydü?

Karargâhta herkes uyurken, bir kâğıdın üzerine, Çala kalem bir yazıyla, kuşkusuz ki kimseyi ilgilendirmeyecek birkaç izlenim yazıyordu. "Gece aydınlık. Serin bir yel çadırın altından geçiyor ve mum alevini titretiyor. Uzaktan *aul*'daki köpeklerin ulumasıyla birbirlerine seslenen nöbetçilerin bağırtıları işitiliyor. Havada kulübenin yapımında kullanılmış meşe ve çınar yapraklarının kokusu işitiliyor. Kelimenin tam anlamıyla çadıra bitişik kulübe bozuntusunun içinde, bir davulun üzerinde oturuyorum... Bu tarafta her şey karanlık, yalnızca bir ışık huzmesi ağabeyimin yatağının ucundan geçiyor. Benim önümde, tersine, apaydınlık bir bölme duvarının üzerine bir tabanca, kılıçlar, bir hançer ve bir çift don asılı. Sessizlik. Rüzgarın uğultusu. Küçük bir sinek kulağımın dibinden vızıldayarak geçiyor. Yanda bir asker öksürüp iç çekiyor."[4]

Lev'in uykusu yoktu, ama dekorun gözlemlenmesi ona yetmezdi. Gecenin sessizliği, insanların sükûneti, kuru yapraklarla örülü kubbeyi aydınlatan alevin titrek ışığı, onun içindeki mutluluk ve kaygı hissini derinleştiriyordu. Aniden, çocukluğunun duaları dudaklarından dökülüverdi. "Dua kelimesine yakarı ya da minnet anlamı verilirse, söylediklerim dua değildi," diye yazacaktı. "Yüksek ve kusursuz bir şeye can atıyordum. Ama neye? Bunu söyleyemem. Yine de, neyi arzuladığımı gayet iyi biliyordum. Yüce Varlık'la kaynaşmak istiyordum. Günahlarımı bağışlaması için yakarıyordum ona. Ama hayır, ona yakarmıyorum, çünkü, şunu hissediyordum ki, bu vecd anını tanımama izin verdiyse, beni bağışladığı içindi... Bütün kaygılar beni terk etmişti. İman, Umut, Aşk benim içimde ayrılmaz bir duygu oluşturuyordu..."

Her zaman olduğu gibi, akıntının ardından geri çekilme geldi. Lev Tolstoy kendini mistik huzurun ortasında sanırken, dindışı düşünceler hücum etti: "Tenimi hissetmiyordum. Tam bir tindim. Ama hayır, sefil tensel yan yeniden zafer kazandı ve

4 *Günlük*, Stary Yurt, 11 Haziran 1851.

ancak bir saat geçmişti ki, neredeyse bilinçli olarak, ahlaksızlığın, ihtirasın, kibrin, hayatın sesini işitmiştim; bu sesin nereden geldiğini biliyordum; mutluluğumu yok ettiğimi biliyordum; mücadele ettim, yenildim. Şöhreti ve kadınları düşünerek uyudum. Ama suçlu değilim ben, o benden daha güçlüydü."

Bir manzaranın cazibesinden doğan ve hayali bir kadının kollarında tamamlanan bu dinsel coşku sık sık yenilendi. Lev Tolstoy ölümü de düşünüyor ve her şeyi felsefi bir ilgisizlikle ele almayı deniyordu. Ama bu, yakında kendisine yeni bir eyer verileceği fikrinden mutlu olmasına ya da bıyığının sağ tarafından çok sol tarafının kalkık oluşuna üzülmesine engel olmuyordu. Karargâhtaki konumu kurallara tamamen aykırıydı. Bir grup subay arasındaki tek sivil olarak, aylak aristokrat, uyuşuk yolcu gözüyle bakılıyordu. Ağabeyinin üstlerinden ve arkadaşlarından hoşlanmıyordu. Kaba saba ve zır cahildiler, atlardan, kadınlardan, terfi ve cesaret gösterilerden başka sohbet konuları yoktu. Batarya komutanı yarbay Aleksiyev, ufak tefek, sarışın, kızıla çalan saçlı biriydi, favorilerinin ağırlaştırdığı yanakları ve tiz bir sesi vardı. Ateşli bir ortodoks olarak itidal öğütlüyor ve astlarını dostça yemeğe kabul ediyordu. Genç subay Buyemski, pembe tenli, naif yüzlü, neredeyse çocuk biriydi. Ural Kazakları'nın komutanı Kilkovski ise "yaşlı asker, sade, ama soylu, cesur ve iyi"[5] biriydi. Teğmen Knorring denen subay ise uzun boylu, geniş ve yumuşak yüzlü, elmacık kemikleri çıkık, "fazla etli"[6] denen o at kafalarına oldukça benzer tipteydi diye yazacaktı Lev Tolstoy. Güldüğünde, "aptal ve biraz anlamsız" bir hali vardı. Davranışları kabaydı. Nikolay'la birbirlerini dürtüklüyorlar ve ona "somak!" muamelesi yapıyorlardı. Lev Tolstoy ilk günlerde ona soğuk davrandı. Sonra, kahkahalarına, kötü tütün kokusuna, adice şakalarına alıştı.

Yarbay Aleksiyev sofrada içki içilmesini yasaklamış olsa da, astları çadırlarında içerken yakalanıyorlardı. Nikolay kimi zaman sersemleşene kadar içiyordu. Lev Tolstoy ise, makul öl-

5 22 Haziran 1851'de Tatyana Hala'ya mektup. Lev Tolstoy komutan Kilkovski'yi, Klopov adı altında *Akın* adlı hikâyesinde tasvir etmiştir.

6 *Günlük*, 4 Temmuz 1851.

çülerde tutuyordu kendini. Kumarda da kendini engelliyordu. "Defalarca, subaylar önümde iskambilden söz ettiler, ben de oyun oynamayı bildiğimi onlara göstermek istedim; ama direndim. Beni masaya sürükleseler bile reddedeceğimi sanıyorum." Bu satırları *Günlük*'üne 13 haziran sabahı yazıyordu. Aynı günün akşamı, Teğmen Knorring'e 850 ruble borçlanmıştı. "200 ruble benim, 150'sini Nikolay borç verdi; geriye 500 borcum kaldı." Nasıl ödeyecekti? Daha ileride göreceğiz. Yüce gönüllü Knorring uzun vadeli (Ocak 1852) bir senedi kabul etti. O sırada –başarılı bir akıl çelme!– karargâhta dağlılara karşı bir sefer hazırlanıyordu. Bir an evvel kafasını dağıtmak isteyen Lev Tolstoy Kafkas ordusunun sol cenah komutanı Prens Bariatinski'den harekâta gönüllü olarak katılma iznin talep etti ve kopardı.

Haziranın ikinci yarısında birlikler harekâta başladılar: bir piyade taburu, hazır bulunan tüm süvariler, on dokuz top, erzak ve mühimmat arabaları. Süngüler dikilmiş, karanlık uzun bir yılan dik bir yoldan tırmanıyordu. Uzakta trampetler çalıyordu. Askerler marş söylüyorlardı. Ağabeyinin yanında atının üzerinde duran Lev Tolstoy, bir bayram arifesindeymiş gibi kalbinin hızla çarptığını hissediyordu. Konak yerinde askerler silah çattılar ve su içmek için bir ırmağa yöneldiler. Bir davulun üzerinde oturan Yarbay Aleksiyev, astlarını yemeğini paylaşmaya çağırdı. Birkaç subay bir ağacın gölgesine çekildiler, ellerinde votka, kadehler ve oyun kartları. "Askerlerin ve subayların konuşmalarını merakla dinliyordum," diye yazacaktır Tolstoy otobiyografik hikâyesi olan *Akın*'da: "Onların fizyonomisini dikkatle gözlemliyordum; bir tekinde bile benim hissettiğim bu muğlak kaygının gölgesini fark etmedim. Şakalar, kahkahalar, gevezelikler, kumar, sarhoşluk; bütün bunlar yakındaki tehlikeye karşı ilgisizliklerinin ifadesiydi. Sanki bazılarının bu aynı yoldan geri dönmeyecek olduklarını varsaymak imkânsızdı; sanki tüm bu insanlar uzun süreden beri dünyadan kopmuş gibiydiler." Daha sonra, müfreze dar bir boğazdan geçerken, düşmanın öncü güçleri ateş açtılar. Dağlılar keskin çığlıklar atıyorlardı, ama bu mesafeden

atışları etkisizdi. Irmak geçidinden geçtikten sonra, Ruslar bir ormanda yeniden toplandılar ve general saldırı emri verdi. Tüfek atışı yoğunlaştı. İnsanlar düştüler. "Ne güzel isabet!" dedi General Bariatinsky Fransızca olarak. Ve yaveri, onun gözüne girme kaygısıyla, bire bin katarak, yine Fransızca devam etti: "Böyle güzel bir ülkede savaş çok güzel!"[7] Top da işe karıştı. Süvariler, bir toz bulutu kaldırarak, orman bitkilerinin arasında kayboldular. Herkesin kaçıp terk ettiği düşman *aul* talan edildi. "Bir çatı çöker, sert odunun üzerinde balta çınlar, bir kapı çarpar; bir saman yığını alev alır... Bir Kazak yıkık dökük bir kulübeden bir çuval un ve bir halı çıkartır; sevinçli yüzlü bir asker demir bir vazo ve bir paçavra götürür; bir diğeri, kollarını açarak, kazıklı bir duvarın dibinde debelenerek gıdaklayan iki tavuğu yakalamaya çalışır; bir diğeri kocaman bir süt testisi buldu, içini boşalttı ve büyük bir kahkahayla yere fırlattı."[8]

Geri dönüşte, tahmin edilebileceği gibi, dağlılar ormanda birliğe saldırdılar. Rus askerleri karşılık verdiler. Ve vatanseverlik duygularıyla coşmuş genç Lev Tolstoy, sessiz ve saygın Rus cesaretinin, ona göre Waterloo kahramanlarında simgelenen gergin ve gösterişçi Fransız cesaretinden ne kadar yüksek olduğunu yazdı. "Bundan böyle bizim genç subaylarımızın, moruklamış Fransızların sözde şövalye ruhunu taklit etme niyetiyle Fransızca cümleler söylediklerini işiten Rus kalbinin ıstırap çekmemesi mümkün mü?"[9] diye yazacaktır. Sonunda, silah sesleri seyrekleşti, birlik yeniden yola koyuldu ve kamp yerine varınca, Lev Tolstoy, Prens Bariatinsky'nin, çatışmalar sırasında "genç sivil"in sakin tavrını beğendiğini öğrenince çok hoşlandı. Ama kendisi memnun olmamıştı. *Aul* talanı belleğine çökmüştü; akındaki üç ölüyü ve otuz altı yaralıyı da unutamıyordu. "Bu dünyada yaşamak ne güzel, doğa ne güzel," diye

7 *Akın*, Bölüm VIII.

8 *A.g.e.*, Bölüm IX.

9 *A.g.e.*, Bölüm IX. Bu gençlik eserinden itibaren (*Akın* 1852 tarihlidir) Fransız ordusuna karşı için için bir hıncın kendini gösterdiği hissedilir. Bu hınç *Savaş ve Barış*'ta patlak verecektir.

düşünüyordu; "ama insanlar ne kötü, sahip oldukları şeyin değerini nasıl bilemiyorlar!"[10]

Stary Yurt'da yeniden çocukluk anılarını yazmaya koyuldu. Ama projesinin sonuna kadar gidecek sabrı asla bulamayacağı kanısındaydı. "Mürekkep lekeli bir masaya oturmak gerek," diye yazıyordu, "gri bir kâğıt olmalı elde, bir hokka parmakları kirletmeli, bir kâğıdın üzerine harfleri sıralamalı; harfler kelimeleri oluşturur, kelimeler cümleleri. Ama bir duyguyu ifade edebilir miyiz? Doğa üzerine görüşleri bir başkasına aktarabilir miyiz? Niçin şiir ve düzyazı, mutluluk ve mutsuzluk bunca yakından bağlı birbirine?"[11] Kendini hulyalara kaptırarak, aşkını itiraf etmeye cesaret edemeden Kazan'da bıraktığı Zenaid Molostvov'u tekrar tekrar düşünüyordu. Saçma pişmanlıklar yalnızken içini kemiriyordu. "Bir daha onu görmemeye katlanabilecek miyim?" diye yazıyordu. "Günün birinde herhangi bir Beketov'la evlendiğini öğrenirsem? Ya da, daha da üzücüsü, onu başında bereyle, neşe içinde, aynı açık gözlerle, sevinçli ve âşık mı göreceğim? Ona kavuşma ve onunla evlenme planımdan vazgeçmedim; bana mutluluk verebileceğine yeterince emin değilim ama ona vurgunum... Yoksa, beni canlandıran mutlu anılar nasıl yorumlanabilir?.. Niçin ona bir mektup yazmayayım ki? Ama yalnızca önadını biliyorum, babasınınkini bilmiyorum.[12] Belki de bu yüzden kendimi büyük bir mutluluktan yoksun bırakıyorum!"[13]

Coşkusu azalınca, evlilik projelerini bir daha düşünmedi ve orduda görev almayı ciddi ciddi düşünmeye başladı. Bununla birlikte, yine de, çok çabuk karar vermek istemiyordu. Ağustos ayı başında mensup olduğu müfreze Starogladkovskaya *stanitza*'sına geri dönünce, yaşam ilkelerini bir kez daha gözden geçirmek için bu istirahatten yararlandı: "28 Ağustos'ta –doğum günüm– yirmi üçünde olacağım. Bu tarihten itibaren

---

10 *Akın*'ın ilk yazılışı.

11 *Günlük*, 3 Temmuz 1851.

12 Rusya'da en temel nezaket bir kişiyi babasının adının ardından kendi adıyla anmayı gerektirir.

13 *Günlük*, 8 Haziran 1851.

kendime koyduğum ilkelere uygun yaşamak istiyorum. Tüm bunları yarın yavaş yavaş düşüneceğim; ama şu andan itibaren bu *Günlük*'e yeniden başlayacak ve sahip olmayı düşündüğüm meşguliyetlerle, Franklin'in yöntemine uygun olarak, düzeltilmesi gereken hataları özetleyen bir tablo hazırlayacağım... Gün doğumuyla birlikte, kâğıtlarıma, hesaplarıma, kitap ve çalışmalarıma çekidüzen vereceğim; sonra fikirlerime düzen verecek ve romanımın birinci bölümünü yeniden yazmaya başlayacağım.[14] Kahvaltıdan sonra (az yiyeceğim), Tatar dilinin incelenmesi, resim, atıcılık, jimnastik ve okuma."[15]

Günlük'üne bu öğütleri yirminci kez kaydeden Lev Tolstoy, bu takıntının kendisine anılarında hiç yer etmemiş annesinden kaldığını düşünmekten uzaktı elbette. Annesi de, gençliğinde, yaptıklarının ve davranışlarının sıkı bir kaydını tutuyor, örnek alınacak özlü sözleri alt alta diziyor ve ahlak yaşamını kesin bir bilime dönüştürmek istiyordu. Ama bunu yaparken, özellikle yakınlarının mutluluğunu düşünüyordu, oysa ki daima kendini düşünen Lev Tolstoy'un, kendi yetkinliğinden başka bir şeye aldırdığı yoktu.

Starogladkovskaya'da yaşam sakin olsa da, sıkıcı değildi. Oldukça bayağı olan manzaranın ötesinde, Lev Tolstoy'u heyecanlandıran şey, yöre sakinlerinin psikolojisiydi. Yasnaya Polyana'nın sabırlı ve açıkgöz mujikleriyle ortak hiçbir yanları yoktu! Köleliği asla tanımamış olan Kazaklar, özgürlüğü ve yiğitliği her şeyin üzerinde tutuyorlardı. Kardeşlerini öldürmüş olan dağlıdan ziyade, köylerini savunmaya hizmet etmek için evlerine yerleşmiş Rus askerinden nefret ediyorlardı. En iyi silahlarını, en iyi atlarını ya satın alıyorlar ya da düşmanlarından çalıyorlardı. Hatta, şıklık olsun diye, giysilerinde onları taklit ediyorlar ve onların dillerini seve seve konuşuyorlardı. "Buna rağmen," diye yazacaktı Lev Tolstoy, "dünyanın bu ücra köşesine fırlatılıp atılmış duygusunu veren, çevresi yarı vahşi Müslüman kabileleriyle, Rus askerleriyle çevrilmiş olan bu bir avuç Hıristiyan halk kendini uygarlığın en yüksek düzeyine ulaş-

14 Kast edilen, *Çocukluk*'tur.

15 *Günlük*, 22 Ağustos 1851.

mış sayar. Onun gözünde Kazak'tan başkası insan değildir..."[16] Nehir boyunca dağılmış tüm *stanitza*'larda insanlar zamanlarını dizi dizi nöbetçi kuleleri, köy hizmeti, balıkçılık ve avcılık arasında paylaştırmışlardı. Böylece, en sert ev içi çalışmalar kadınlara kalıyordu. Evde kadınların otoritesi çok fazlaydı. Doğuda herkes kadınlara köle muamelesi yaparken Kazaklar onlara saygı gösteriyor ve onlardan çekiniyordu. Kadınlar Çerkez giysisi giyiyorlardı –Tatar gömleği, kısa ceket, topuksuz hafif ayakkabı– ama başlarının üzerine Rus tarzı bir örtü bağlıyorlardı. Evleri temizdi. Erkeklerle ilişkilerinde genç kızlar son derece özgürdüler.

Lev Tolstoy Epişka adlı (Epifan Sekin) yaşlı bir Kazak'ın evinde oturuyordu. Epişka onu baştan itibaren dostça kabul etmişti. Doksan yaşındaki Epişka iri yarı, babayiğit bir adamdı. Çıkık göğüslü, atletik omuzlu, bir kuğunun tüyleri gibi beyaz geniş sakallı biriydi. Onun kişiliğinden etkilenen Lev Tolstoy onu *Kazaklar* romanının Yeroşka Amca'sı yapacaktır: "Üzerinde kuşağının içine soktuğu yırtık bir gömlek, ayaklarında geyik derisinden yapılmış, sicimle bağlanmış çarıklar, başında da beyaz küçük bir kalpak vardı. Bir omzuna sülünlere sessizce yaklaşabilmek için kullanılan bir "kısrak", içinde bir tavuk bulunan bir çuval, atmacayı kışkırtmak için yapılmış özel bir alet asmıştı. Öbür omzuna da öldürdüğü bir yaban kedisini atıvermişti. Arkasında kuşağının altında, içi fişek, barut, ekmek dolu bir torba, sivrisinekleri kovmak için kullandığı bir at kuyruğu, üzerinde eski kan lekeleri bulunan ucu ikiye ayrılmış bir hançer, iki de ölü sülün sallanıyordu.."[17] Lev Tolstoy bütün gecelerini ev sahibiyle birlikte geçiriyordu. İçtikten sonra çenesi düşen biriydi. Dirseklerini masaya dayamış, yüzü kiremit kırmızısı, derin kırışıklarla kaplı, etrafları halka halka ışıl ışıl gözleriyle Epişka konuşuyor, konuşuyordu ve içeriye "çihir, votka, barut, kurumuş kan kokusundan meydana gelme, keskin, fakat pek de kötü olmayan bir koku yayıldı".[18] Çılgın gençliğini, sa-

16 *Kazaklar*, Bölüm IV.

17 *Kazaklar*, Bölüm VI.

18 *Kazaklar*, Bölüm XI.

vaşlarını, avlarını anlatıyordu. Asla elleriyle çalışmamıştı. Doğa daima rızkını sağlamıştı. Sarhoş, yağmacı, dağda at yakalamada maharetli, ne hayvanlardan çekiniyordu ne insanlardan: "Bana bak, Yakup gibi yoksulum ben, ne karım var, ne bahçem, ne çocuğum, hiçbir şey – yalnızca bir tüfek, bir atmaca ve üç köpek, ama hayattan hiç şikâyet etmem. Ormana gidiyorum, bakıyorum – çevremdeki her şey benim. Evime dönüyorum ve şarkı söylüyorum."[19] İyilik ve kötülük üzerine bunca soru soran genç konuğu karşısında, beyaz sakalını yırtan büyük bir kahkahayla şunu da söylüyordu: "Tanrı her canlıyı insana zevk olsun diye yaratmış. Hiçbir şeyde de günah yok. Bir kez, hayvanları ele alalım. Hayvan dediğin, Tatarların kamışlarla kaplı topraklarında da, bizim kamışlıklarda da yaşar. Nereye giderse orasını yuva bilir. Tanrı ne verdiyse onu yer!"[20] Bu fikirle, kızları baştan çıkarmaktan rahatsız olmamak arasında bir adım vardır. Epişka bu mesafeyi neşeyle aşar. Hatta Lev Tolstoy'a oyalanacak bir şeyler bulmayı bile önermiştir. Ve genç adam böyle bir talebe hafifçe güvenince haykırmıştır: "Günah mı? Ne günahı?.. Güzel bir kıza bakmak günah mı? Onunla gezmek günah mı? Onu sevmek günah mı? Demek sizlerde öyle ha? Hayır oğlum, bunlar günah değil, sevaptır. Seni Tanrı yaratmış, kızı da Tanrı yaratmış. Dünyada olan her şey Tanrı'dan oluyor! Onun için, güzel bir kıza bakmak günah değil, Tanrı onu zaten sevilmek, kendisine bakanlara sevinç vermek için yaratmış."[21]

Lev Tolstoy Epişka'nın öğütlerine ne kadar zaman direndi? Yeğenini terbiye etmek için, yaşlı pezevenkle ava gidiyordu. Av hayvanı boldu – sülünler, toykuşları, su çullukları, bağırtlaklar, boz tavşanlar, tilkiler ve hatta bizonlar, geyikler, tilkiler. Pusuda beklerken her şey yolunda gidiyordu, ama *stanitza*'nın etrafında, duman kokusunu solumak bile genç adamın yüreğini bulandırıyordu. Açık renk tenli, kara gözlü kızları süzüyor, inip kalkan bir göğsün şeklini bir bluzun altından hayal ediyordu. Kimileri, geceleyin, kulübelerin etrafında dola-

19 *Kazaklar*'ın müsveddesi (değişke no 12).

20 *Kazaklar*, Bölüm XIV.

21 *A.g.e.*, Bölüm XII.

nıp duruyor ve birkaç gümüş para karşılığında kendilerini veriyorlardı. Kimileri ise yaprak döşeğin üzerine, ağızları açık gözleri kapalı düşmeden önce biraz kur yapılmasını gerektiriyorlardı. Lev Tolstoy *Günlük*'ünde aşk ateşindeki ani değişiklikleri not ediyordu: "Dün akşam, bir Kazak kızı beni görmeye geldi. Gece neredeyse hiç uyumadım..."[22] "Bu ayyaş Epişka, Salamanida'yla işin kolay olduğunu söyledi. Onu alıp yıkamak istiyorum..."[23] "Bir kadına sahip olmam şart. Şehvet bana dur durak tanımıyor..."[24] "Hiçbir konuda sebatkâr ya da inatçı değilim. Kadınlara olan tutkularımda ayak direseydim, başarılı olurdum ve anılarım olurdu; perhizimde ayak direseydim, ağırbaşlılığımla gurur duyabilirdim... Şaraptan ve kadınlardan vazgeç. Bunlardan alınan zevk öyle cılız, öyle belirsiz ve vicdan azabı öyle büyük ki!"[25] "Yoo, hayır! Arzularım doğal. Kendimi anormal bir durumda bulduğum için bunları mahkûm ediyorum: 23 yaşında bekâr biri! Hiçbir şey bana yardım edemez, Tanrı'nın beni kışkırtılmaktan koruması için dualarım ve irademvar yalnızca."[26]

Birkaç gün süren kahramanca perhizin ardından Epişka'dan yeni bir buluşma düzenlemesini istedi. Ama hemen bağlanıp hemen çözülen bu paralı maceralar ona yetmezdi. Kendi kafasındaki kadına, egzotik, romantik, gerçek bir tutkuyla bağlanmayı hayal ediyordu. Bu kadını gururlu Marenka'da buldu. Onu *Kazaklar* romanındaki Maryana yapacaktı. "Maryana ise tersine, hiç de sevimli değildi ama, tam anlamıyla bir güzeldi... Uzun boyu, gayet biçimli vücudu, geniş göğsü, yuvarlak omuzları, hele kapkara kaşlarının altında çevresine hafif bir gölge düşen badem biçimi, çekik siyah gözlerinin hem sert, hem de tatlı bakışları, gülümseyişinin tatlı, yumuşak ifadesi olmasa, yüzünün hatları belki de biraz erkekçe, hatta kaba görünebilirdi. Maryana çok az gülümsüyordu. Yalnız, gülümsediği za-

22 *Günlük*, 25 Ağustos 1851.

23 *A.g.e.*, 26 Ağustos 1851.

24 *A.g.e.*, 4 Mayıs 1853.

25 *A.g.e.*, 25 Haziran 1853.

26 *A.g.e.*, 20 Mart 1852.

man karşısındakini her zaman şaşırtıyordu. Sanki vücudundan çevreye el değmemiş genç bir varlık olduğunu belli eden, taze bir güç, bir zindelik yayılıyordu..."[27] Onu kürek elinde çalışırken gördüğünde, aşırı arzudan ürpermişti. Ona yakınlaşmak için babasıyla ilişki kurdu. Hatta evlenmeyi bile düşündü. Sonuçta, uygar yaşamın sahte kışkırtılarını reddedip, gerçek yaşamın anlamını, Batılı eğitimin aklını çelmediği bir kadında bulmak daha akıllıca değil miydi? "Belki de onda sevdiğim şey doğa," diyecektir *Kazaklar*'daki *alter ego*'su genç Olenin... "Onu severken de kendimi Tanrı'nın yarattığı mutlu evrenin bir parçası, bölünmez bir parçası olarak hissediyorum..." Dahası: "buradaki evimin, ormanımın, aşkımın yerine çeşit çeşit losyonlar sürünmüş, başka kadınlara ait takma bukleleri saçlarının arasına iliştirmiş kadınlarla dolu salonlar, o yapmacıklı sözlerle kımıldayan ince dudaklar, o doğal halinden çıkmış, türlü türlü kumaşlar altında saklanan çelimsiz vücutlar, o sözüm ona sohbet olarak kabul etmek zorunda kaldığınız salon konuşmaları canlansa, içimde dayanılmaz bir tiksinti duyuyorum..." Lev Tolstoy'un genç Kazak kızıyla yakınlığı nereye kadar gitti? *Günlük*'ünde bu konuda bir şey söylemez. Kuşkusuz ki, birkaç gece gezintisinden sonra, birkaç utangaç öpücük, yarı-Rusça, yarı-Tatarca edilen karşılıklı birkaç yeminden sonra, bütün bunların edebiyattan başka bir şey olmadığını anlamıştı. "Yalnız ben bir Kazak olabilseydim," diyecektir Olenin, *nam-ı diğer* Tolstoy, "Lukaşka gibi bir adam olsaydım, onun gibi sürüyle at çalıp, çihir içtikten sonra avazım çıktığı kadar türkü söyleyebilseydim, insanları öldürebilseydim, sonra da kızın evine gidip sarhoş sarhoş, pencereden içeri atlayıp, onunla, felekten bir gece çalabilseydim "Ben kimim, bunu neden yapıyorum?" gibi düşüncelere zihnimi yormasaydım, o zaman belki başka türlü olurdu. O zaman birbirimizi anlayabilirdik. O zaman mutlu olabilirdim!."[28] Bunun ünlü bir roman konusu olduğu kesindir! Kahramanlarının deliliği onun bilgeliğinin tesellisiydi. Yazı yoluyla tedavi hiçbir şeyin yerini tutmazdı. Kazakları daha

27 *Kazaklar*, Bölüm XXV.

28 *A.g.e.*, Bölüm XXXIII.

sonra tekrar düşünecektir. Önce, kurgunun gerçekliğe karıştığı *Çocukluk* hikâyesine devam edecektir. "İşe koyulmak" için, Lev Tolstoy, kardeşiyle birlikte Yasnaya Polyana'daki, sonra Moskova'daki gençlik yıllarının anılarını hatırlıyordu. Kaşarlanmış bir içkici olmuş Nikolay, kardeşinin gözünde, edebiyatta bile bir otorite olmayı sürdürüyordu. Onun tarafından teşvik edilince başarmaktan çekincesi kalmıyordu. Ama sabrı eksikti. Hoşlandığı bir oyalama onu her an çalışma masasından çekip alıyordu: kadınlar, ama aynı zamanda kumar. Stary Yurt'tan beri, çılgınca kumar oynamaya koyulmuştu. Teğmen Knorring'e borcunu ödemeyi bitirememişti, üstelik yeni kayıplar iyice bunaltıyordu. Birilerinden borç alıp ötekilere vereceğini kapatarak, geceleyin uyanıp hesaplarını yeniden yapıyordu. Ne zaman bir oyuna başlasa şansının yaver gidip durumu düzelteceğini umuyordu. Bu hayal kırıcı gecelerden birinde, genç bir Çeçen olan Sado'ya yakınlık duydu. Komşu *aul*'da oturuyordu, Ruslara boyun eğmiş biriydi ve sık sık karargâha gelip subaylarla kumar oynuyordu.

"Babası," diye yazacaktır Lev Tolstoy Tatyana Hala'ya Fransızca olarak, "oldukça zengin biri, ama parasını gömmüş ve oğluna metelik bile vermiyor. Oğul, parası olsun diye, gidip düşmandan atlar, inekler çalıyor, kimi zaman on ruble bile etmeyen bir şey çalmak için yaşamını yirmi kez tehlikeye atıyordu; ama bunu tamahkârlıktan yapıyor değildi, bir davranış biçimi olarak böyle davranıyordu. En büyük hırsız saygı görür ve ona *yiğit* denir. Sado'nun kimi zaman bin gümüş rublesi vardır, kimi zaman meteliği yoktur."[29]

Sado hesap yapmayı bilmediğinden, kumar rakipleri utanmadan onu aldatıyorlardı. Lev Tolstoy derhal müdahale etti, genç adamı korumasına aldı ve o da, minnet duyarak, *kunak*, yani dünya ahret dostu olmasını önerdi. Kafkas geleneğine göre, *kunağınız* sizden parasını, atını, silahlarını, karınızı isterse reddedemezsiniz; aynı şekilde o da evinde olup da sizin hoşunuza giden ne varsa size vermek zorundadır. Bu istisnai anlaşmayı damgalamak için, iki genç adam karşılıklı hediyeler alıp

29 6 Ocak 1852 tarihli Fransızca mektup.

verdiler. Sado Lev Tolstoy'a bir para kesesi, gümüş bir dizgin, yüz ruble değerinde bir Doğu kılıcı hediye etti. Bir süre sonra da bir at verdi. Daha az cömert olan Lev Tolstoy, vaktiyle sekiz rubleye satın alınmış eski bir tüfeği ve bir saati vererek karşılık verdi. Aslında, o dönem en fazla darlık çektiği dönemdi. Teğmen Knorring'e imzalamış olduğu beş yüz rublelik senedin vadesi 1852 Ocak ayında doluyordu. Önceden saptanmış tarih yaklaşadursun o yükümlülüğünü nasıl yerine getirebileceğini bilemiyordu. En yüce umut olarak durumuna Tanrı'nın ilgisini çekmeye çalıştı. Tatyana Hala'ya Fransızca "Akşam, duamı ederken, Tanrı'ya beni bu hoş olmayan durumdan kurtarması için yalvardım, hem de büyük bir coşkuyla. 'Ama bu işten nasıl kurtulabilirim,' diye düşündüm yatarken. 'Bu borcu ödememi sağlayacak hiçbir şey olamaz.' Bu nedenle başıma gelebilecek tüm sıkıntıları hayal ediyordum: O (Knorring) nasıl şikâyet eder, şeflerim benden nasıl açıklama isterler, niçin ben ödeyemiyorum, vs. 'Yardım et bana Tanrım!' diyordum yatarken."[30]

Ve mucize gerçekleşti. Lev Tolstoy, tek başına ve beş parasız, bir mum ışığında, sıkıntıdan patlarken, Stary Yurt'a birkaç subayla birlikte yerleşmiş bulunan Sado iskambil oynuyor ve Knorring'den *kunak*'ının imzaladığı senedi kazanıyordu. Ertesi gün, senedi, görevi gereği Stary Yurt'da bulunan Nikolay Tolstoy'a getirdi ve, "Ne dersin? Kardeşin bunu yaptığıma memnun kalır mı?" Güzel haberi duyuran Nikolay'ın mektubunu alan Lev Tolstoy, nasıl teşekkür edeceğini bilemedi. Zarfın içindeki yırtılmış senede bakıyor ve bu *in extremis* kurtuluş için Tanrı'ya mı yoksa Sado'ya mı teşekkür etmesi gerektiğini bilemiyordu. "Dileğinin hemen ertesi gün kabul gördüğünü görmek şaşırtıcı değil mi?" diye yazıyordu Tatyana Hala'ya. "Yani benim kadar az hak etmiş bir varlık için tanrısal iyilikten daha şaşırtıcı ne olabilir. Sado'nun bağlılığı hayranlık verici değil mi?.."[31]

Tatyana Hala'yı, Sado için, Tula'dan bir tabanca, altı kurşun ve küçük bir müzik kutusu almakla görevlendirdi, "eğer

30 6 Ocak 1852 tarihli Fransızca mektup.

31 *A.g.e.*

çok pahalı değilse." Gerçek bir kaygıdan kurtulmuş olan bir adam açısından tuhaf bir tutumluluk kaygısı! Hediyeleri aldığında, onları zevkine öylesine uygun buldu ki, onlardan ayrılmak için kendine karşı zor kullanmak durumunda kaldı. Özellikle müzik kutusu melankolik nakaratıyla onu cezbetmişti: "Onu Sado'ya gönderme düşüncesi beni üzmüştü. Aptallık işte, yolladım!"[32]

Askerler arasında sivil olarak yaşamak Lev Tolstoy'a giderek daha zor geliyordu. Sanki ev sahiplerine işlerinde yardım etmeyi reddetmiş gibi geliyordu ona. Asalaklık durumu ona göre değildi. Tabansızlık hiç ona göre değildi. "Prens Bariatinsky sana karşı çok iyi duygular besliyor," diyordu ağabeyi. "Sanırım onun hoşuna gittin ve seni yeni kur'a erleri arasında görmek istiyor." Bu üst düzeyden koruma vaadi Lev Tolstoy'un karar vermesini sağladı. Tula'ya yazarak, askere alınması için gereken belgeleri göndermelerini istedi ve ağbeyiyle birlikte Tiflis'e gitti. Orada giriş sınavlarından geçebilecekti. Gürcü askerî yolundan Kafkas Dağlarını geçmek onu heyecana boğdu. Yolu çevreleyen dik kayalıklar, dipte, boğazın dibinde boğulan Terek'in öfkeli gürlemesi, başların üzerindeki dar gökyüzü şeridini kesen kartalların uçuşu, karlı bir zirvenin belirişi, tepeye tünemiş bir köyün görünmesi, kayaların serinliği, yerli *arba*'ların gıcırdaması, buradaki her şey özgürlükten, büyüklükten ve vahşilikten söz ediyordu.

Tiflis'e vardığında General Brimmer'den Tula'dan gönderilen kâğıtların kuralına uygun bir kayıt için yetersiz olduğunu öğrendi. Dosyasında, halen sivil memur olmadığını belirten bölge valisinin sertifikası eksikti. Uğradığı hayal kırıklığıyla, bu belgenin gelmesini orada beklemeye karar verdi ve Starogladkovskaya'ya yola çıkan ağabeyini yalnız bırakıp Kura'nın sol kıyısında, bağlar ve bahçeler arasında Alman kolonisinin gözde yeri olan kenar mahallelerden birinde mütevazı bir eve yerleşti.[33]

---

32 *Günlük*, 28 Mart 1852.

33 Bu mahallede, 1818 yılında Wurtemberg'den Rusya'ya göç etmiş Alman kolonlarının soyundan gelenler yaşıyordu.

Alman mahallesinin güneyinde, nehrin aynı yakasında, dağın eteğinde, yerli mahallesi uzanıyordu. Eğri büğrü dar sokaklarıyla, sokağa bakan balkonlu evleriyle, sıcak ve renkli insanların yaşadığı bir mahalle. Burada örtülü Müslüman kadınlar tırnakları kırmızıya boyalı ve uzun saçlı Farslılarla, giysileri uçuşan ve yeşil ya da beyaz türbanlı Tatar mollalarla, bellerine oturan *çerkeska* takmış kabilelerden dağlılarla yan yanalar. Kalabalığa tepeden bakan heybetli develer başlarını sallıyorlardı. Kasım ayında olunmasına rağmen hava sıcaktı. Hava cüruf, bal, buhur ve deri kokuyordu. Kura'nın sağ yakasındaki Rus şehri ise, temiz, açık seçik, belirgin bir idari yönetim olan bir taşra bucak merkezinin sıkıntısını güneşin altına yayıyordu. Lev Tolstoy zaman zaman tiyatroya, İtalyan Operası'na gidiyordu, ama bilet almak için birkaç ruble harcadıktan sonra hemen pişman oluyordu. Karamsar mizacının iki nedeni vardı: parası yoktu ve hastaydı. *Stanitza*'daki hangi Kazak kızı bir aşk gecesinin ardından ona bu yürekler acısı anıyı bırakmıştı? Üç hafta boyunca büyük bir öfkeyle kendi kendini tedavi etti. "Hastalığım bana çok pahalıya patladı," diye yazmıştı kardeşi Nikolay'a. "Eczane: 20 ruble; doktor, vizite başına 20; ve şimdi her gün, pamuklu bez ve fayton bana 120'ye mal oluyor. Sana tüm bu ayrıntıları yazıyorum ki bana elinden geldiğince çok para gönder... *Zührevi hastalık yenildi, ama cıva kullanımının devam etmesi bana tarifi imkânsız acılar veriyor.*[34] Ağzım, dilimin üzeri yara içinde. Hiç abartısız, yemek yiyemediğim ve bir saat bile uyuyamadığım ikinci hafta bu." Tatyana Hala'ya da durumunu beş gün sonra anlattı, ama bu kez, yaşlı kıza olan saygısından, zührevi hastalık, onun kaleminde, "üç hafta boyunca beni yatakta tutan bir tür ateş"[35] halini aldı.

Bu zorunlu boş vakitler işine yaradı. Herkesten uzaklaşıp, çocukluğunun hikâyesine büyük bir keyifle yeniden gömüldü. "Hatırlıyor musunuz, halacığım," diye yazıyordu Tatyana Hala'ya Fransızca, "vaktiyle bana bir öğüt vermiştiniz, roman yaz demiştiniz. Evet, öğüdünüze uyuyorum ve edebiyatla meş-

34 Orijinal metinde Fransızca. 10 Aralık 1851 tarihli mektup.

35 Tatyana Hala'ya 15 Aralık 1851 tarihli Fransızca mektup.

gul oluyorum. Yazdıklarım gün yüzüne hiç çıkacak mı bilmiyorum, ama beni eğlendiren bir çalışma bu ve artık vazgeçemeyecek kadar sebat ettim."[36]

Gücüne yeniden kavuşunca, daha sık dışarı çıktı, birkaç dostuyla buluştu, bilardo oynadı, ünlü bir bilardo oyuncusu karşısında binden fazla partiyi kaybetti[37] ve ava merak sardı: "Burada av olağanüstü," diye yazıyordu 23 Aralık 1851'de ağabeyi Sergey'e. "Düz ova, gri tavşan dolu küçük bataklıklar, ormanlarla değil ama tilkilerin pusuya yattığı sazlarla kaplı adacıklar. Toplam dokuz kez kırlara gittim, Kazakların kasabalarından on, on beş verst uzakta, biri mükemmel, öteki ise beş para etmez iki köpekle birlikte; iki tilki ve altmış tavşan yakaladım. Tekrar gittiğimde, maral için sürek avına çıkacağım..." Ve pek aldırmadan ekliyordu: "Kafkaslardan taptaze havadisler almış olmakla övünerek kendini göstermek istersen, Şamil'den sonraki ikinci kişinin, Hacı Murat denen birinin, bu günlerde Rus hükümetine teslim olduğunu anlatabilirsin.[38] Tüm Çeçenlerin en yiğidi, en cesuru hainlik etti."

Resmi kâğıtlar bir türlü gelmiyordu ve Lev Tolstoy, vücudundaki en ufak lifine kadar çoktan askerleşmişken, Sharmer'den aldığı bir pardösü ve başında on rublelik silindir şapkayla hâlâ sivil geziyor olmaktan acı çekiyordu. Bir generalin geçtiğini gördüğünde elini şapkasının siperliğine götürmediği kalmıştı. Sabırsızlığı karşısında, askerlik şube komutanı ona geçici bir katılım belgesi vermeye razı oldu. Tula valisinin *exeat*'ı [izin belgesi] gelir gelmez de o geçicilik kalkacaktı. Lev Tolstoy 20. Topçu tugayı, 4. bataryaya bağlandı (ağabeyininki). 3 Ocak 1852 tarihinde düzmece bir sınavla Tolstoy'a subay adayı ya da junker unvanı verildi. Üniformasını giyerken, "artık özgür olmamak"tan tuhaf bir memnuniyet duydu. Kuşkusuz ki durumunun kurallara uymaması, karakterinin tutarsızlığı ken-

36 12 Kasım 1851 tarihli mektup.

37 Bu anılar, *Bir Bilardocunun Anıları* (1853) adlı hikâyesinin unsurlarını oluşturacaktır.

38 Avarların kabile şefi Hacı Murat, Tolstoy'un ünlü romanı *Hacı Murat*'ın kahramanı olacaktır.

disini de ürkütmeye başlamıştı. Kurtuluşu ancak şeflerin dayattığı disiplinde ve *kurnaz talancıları ve isyankâr Asyalıları*[39] ortadan kaldırmak için orduya kendini feda etmekte görüyordu. Starogladkovskaya'ya doğru giderken, Mosdok mola yerinde durduğunda aniden kuşkuya kapıldı. Askerlik mesleğini seçerken haklı mıydı? Mola istasyonunda Tatyana Hala'ya Fransızca yazdı:

"Bir yıl önce mutluluğu hazda, harekette bulacağımı sanıyordum; şimdi ise, tersine, dinlenmek, maddi olduğu kadar manevi olarak da dinlenmek, benim arzuladığım bir durum."[40] Kuşkusuz, Kafkaslara yaptığı tuhaf yolculuğun ona muhtemelen Tanrı tarafından esinlenmiş olduğunu ve bu koşullarda bu bölgede cereyan edecek her şeyin onun ruhuna yarayacağını kabul ediyordu, ama aileden, bilim ve iyilikten sorumlu, huzur dolu bir insan olarak, asıl amacını gerçekleştirmek üzere günün birinde Yasnaya Polyana'ya geri döneceğine de emindi. Tuhaf junker; henüz rütbe almışken istifa etmeyi düşünüyordu ve halasına pantuflaları ayağında emekliliğin zevklerini yazıyordu:

"Aradan yıllar geçmiş, artık ne gencim ne de yaşlı, Yasnaya'dayım – işlerim yolunda, ne endişeliyim ne can sıkıntısı içinde, siz de Yasnaya'da oturuyorsunuz. Biraz yaşlanmışsınız, ama hâlâ taze ve gayet sağlıklısınız. Geçmişteki yaşantımızı sürdürüyoruz, ben sabahları çalışıyorum, ama neredeyse bütün gün birbirimizi görüyoruz; yemek yiyoruz, akşam ben size sizi sıkmayan bir şeyler okuyorum, sonra gevezelik ediyoruz. Ben size Kafkaslardaki yaşantımı anlatıyorum, siz bana anılarınızı anlatıyorsunuz – babamdan, annemden söz ediyorsunuz. Siz bana vaktiyle dehşetli gözlerle ve ağzımız açık dinlediğimiz "korkunç hikâyeleri" anlatıyorsunuz... Hiç tanışımız olmayacak – kimse gelip bizi rahatsız etmeyecek ve dedikodu yapmayacak. Güzel bir düş bu, ama kendime izin verdiğim bütün düşler yalnızca bunlar değil. Evliyim – karım yumuşak, iyi, sevimli biri, sizi de beni sevdiği gibi seviyor. Çocuklarımız size "büyükanne" diyorlar. Siz büyük evde oturuyorsunuz. Bütün ev baba-

39 Sergey Tolstoy'a 23 Aralık 1851 tarihli mektup. (Metinde Fransızca)

40 12 Ocak 1852 tarihli Fransızca mektup.

mın zamanındaki düzen içinde ve biz aynı yaşama başlıyoruz, yalnızca rolleri değişerek; siz büyükanne rolünü alıyorsunuz, ama her zaman çok iyisiniz; ben, baba rolündeyim, ama bunu asla hak edemeyeceğimden, ümitsizim; karım, anne rolünde, çocuklar bizleriz. Mariya iki hala rolünde, bahtsızlıkları hariç. Gaşa bile Praskovya İssayevna rolünü alacak. Ama sizin ailemizde oynadığınız rolü alacak biri eksik olacak. Asla sizinki kadar güzel, sevgili bir ruh bulunmayacak. Sizin ardınızdan gelecek kimse yok. Sahnede zaman zaman görülecek üç yeni kişi olacak – ağabeyler, özellikle biri bizimle birlikte olacak: Nikolay. Yaşlı oğlan, kel, hizmetten çekilmiş, her zaman iyi kalpli, her zaman soylu. Eskiden olduğu gibi, kendi uydurduğu masalları çocuklara nasıl anlatacağını, çocukların onun (öpücüklere boğulmayı hak eden) kirli ellerini nasıl öpeceklerini, onun çocuklarla nasıl oynayacağını, karımın onun sevdiği yemekleri hazırlamakla nasıl meşgul olacağını, ortak anılarımızı nasıl hatırlayacağımızı, sizin zevkle bizi dinlemek için yerinizde nasıl duracağınızı, biz yaşlılara her zamanki gibi Livoçka, Nikolenka[41] diye sesleneceğinizi hayal ediyorum, ve bizi azarlayacaksınız, beni, ellerimle yemek yediğim için ve onu, ellerini yıkamadığı için... Tüm bunlar olabilir, umut çok tatlı bir şey. Yeniden ağlıyorum. Sizi düşündüğümde niçin ağlıyorum? Bunlar mutluluk gözyaşları, sizi sevdiğimi bildiğim için mutluyum."[42]

Bu satırları yazan, Mosdok mola istasyonunda, gözleri yaşlı, kalbi sevgiden kuduran, Prosper de Saint-Thomas'ın cezalandırdığı ve karanlık çalışma odasına kapanmanın tesellisini bulmak için kahramanca yarınlar uyduran küçük oğlandı; genç kızlarla konuşamayacak kadar utangaç ve *O*'nunla, ideal kadınıyla olağanüstü aşk hikâyeleri yaşayan Kazan'daki bakire öğrenciydi; dağlıların defterini dürmek, bir Çerkez cariyeyi baştan çıkarmak ve *Notre-Dame de Paris*'yi Fransızca'dan okumayı öğretmek fikriyle Kafkasya'ya yola çıkan Moskovalı hovardaydı.[43] Hep aynı dolu dizgin giden hayal gücü, düşüncenin

41 Lev ile Nikolay'ın küçültmeli halleri.

42 12 Ocak 1852 tarihli Fransızca mektup.

43 *Kazaklar*, Bölüm II.

bu dolambaçlı süslemeleri, şimdiki zamanın acısını çıkarmak için geleceği süsleme ihtiyacı. Çocukluk anıları yazıyor olması onu geçmişin nostaljisine karşı iki kez dayanıksız kılıyordu. Gençlik yıllarının dekorunu ve tanıklarını andıkça, onları tekrar görme arzusu iyice güçleniyordu.

14 Ocak 1852'de, yolculuğunun sonunda, kendini Yasnaya Polyana'da değil ama Starogladkovskaya *stanitza*'sında buldu. Kazık temel üzerindeki beyaz evleri, gözetleme kulesi, depoları, kikirdek kızları ve uyuşuk Kazakları... Heyhat! Ağabeyi Nikolay çoktan sefere çıkmıştı! Onun yanına gitmek üzere derhal yola çıktı. 1852'nin tüm Şubat ayı onun için ileri geri hareketlerle, çarpışmalarla geçti. "Hayata ilgisizim; onu sevemeyeceğim kadar az zevk verdi bana; sonuç olarak, ölümden korkmuyorum," diye yazıyordu 5 Şubat 1852'de *Günlük*'ünde. "Acı çekmekten de korkmuyorum. Istıraba ve ölüme layıkıyla karşı koyamamaktan korkuyorum." Her gün ya da hemen hemen her gün, kayalıklardaki yuvalara tünemiş ya da ormanın derinliklerine gizlenmiş nişancılarla karşılıklı ateş ediyorlardı. 17 Şubat'ta Kozmy, Liatchi ve Indy *aullar*'ının alınmasında, 18 Şubat'ta Mitçik nehri boyunca Çeçen mevzilerine saldırıda, junker Lev Tolstoy soğukkanlılıkla davrandı. Kullandığı topun bir tekerleği düşman güllesiyle biçildi; bir diğer gülle iki adım ötesindeki bir atı öldürdü; atışlar giderek daha keskinleşince, bataryaya komutanlık eden Nikolay ateşe devam ederek geri çekilme emri verdi. Bitkin düşmüş askerler, dağlıların müfrezeleri arasından kendilerine yol açmak zorunda kaldılar. Bu arada kurşun yağmuruna da tutuluyorlardı. "O sırada öyle bir korku hissettim ki, daha güçlüsünü o zamandan beri yaşamadım," diyecektir Lev Tolstoy, yıllar sonra, 1900'de. "Nihayet Kazak kampına vardık. Yemek için karargâhta nefis bir oğlak kızartılmıştı, daha iyisini hiç yememiştim. Hepimiz aynı kulübede yattık, sekiz adam, yan yana. Hava da nefisti... tıpkı oğlak gibi!"[44] Ertesi gün, davranışı üzerinde tekrar düşünen Tolstoy bunu ciddi bir biçimde yargıladı. "Tehlike gözlerimi açtı," diye yazmıştı 28 Şubat 1852'de

44 Sergeyenko: *L. N. Tolstoy Nasıl Yaşar ve Çalışır* ve Goldenweiser: *Tolstoy'un Yanında.*

Günlük'ünde. "Tamamen sakindim, kendime hâkim olduğuma inanmaya çalışıyordum. Ama 17 ve 18'indeki olaylarda öyle olamadım." Kendine bu yüzden kızan Lev, şefleri onu Saint-Georges haçına aday gösterip, resmen orduya dahil olmadığı gibi saçma bir gerekçeyle bu tasarıdan vazgeçince daha da bozuldu. Hep bu gelmeyen *exeat* yüzünden bahtsızdı! Bürolarda ne yapıyorlardı ki? Tatyana Hala'ya şikâyet edecekti: "Size açıkça itiraf ediyorum ki, tüm askerî onurlar arasında, arzulamakla övündüğüm yalnızca bu küçük haçtı ve bu beklenmedik terslik bende derin bir üzüntü yarattı. Hele bunu almak için tek bir dönemim olduğunu ve benim için artık bunun geride kaldığını bildiğim için daha da çok üzülüyorum."[45]

Starogladkovskaya'ya geri döndüğünde, askerlik hizmetini iyice ihmal etti. "Uygun adım yürümek ve her türden top atışı çok hoş değil, özellikle hayat düzenimi bozuyorlar."[46] Arkadaşları onu kibirli, mesafeli buluyorlardı. Çoğu zaman, onların tartışmalarına katılmak yerine, belli ede ede kitap okuyor ve uzaklara bakıyordu. Halasına açıkça söyleyecektir: "Burada rastladıklarımla aramda eğitim, duygu ve bakış açısı bakımından öyle büyük bir farklılık var ki, onlardan keyif alamıyorum. Yalnızca Nikolay, tüm bu beylerle arasında büyük farklılık olmasına rağmen onlarla birlikte eğlenmeyi ve hepsi tarafından sevilmeyi beceriyor. Onun bu yeteneğine imreniyorum, ama ben öyle yapamayacağımı hissediyorum."[47] Lev Tolstoy öncelikle kızıl saçlı Aleksiyev'in emrinde olmaktan rahatsızdı, onun kibirli, geveze ve aptal olduğunu düşünüyordu. Ayrıcalıklar içinde yüzen yarbay junker'i yola getirmek istiyordu. Geleneksel olarak subaylar komutanlarının sofrasında bulunmalıydılar. Lev Tolstoy bu yemeklerde saygısızca bir sıkıntı sergiliyor, ev sahibinin şakalarına gülmüyor ve tatlı servisi yapılırken çekip gidiyordu. Aleksiyev sonunda onu davet etmemeye başladı. "Aleksiyev'in evine ne öğle ne akşam yemeğine gidiyorum" (*Günlük*, 30 Mart 1852). "Aleksiyev öylesine aptal ki, evi-

45 26 Haziran 1852 tarihli Fransızca mektup.

46 Tatyana Hala'ya 2 Ekim 1852 tarihli mektup.

47 30 Mayıs 1852 tarihli Fransızca mektup.

ne adım atmıyorum" (5 Nisan 1852). "Sersem Aleksiyev'den talimlere katılmadığım konusunda kaba bir pusula aldım. Benim canımı sıkma imkânı olduğunu bana kanıtlamak istediği kesin" (8 Nisan 1852). "Talimde Aleksiyev'in böbürlenen yüzünü gördüm ve gülümsemekten kendimi alıkoyamadım" (11 Nisan 1852). Bununla birlikte, bir gün, Aleksiyev'in yöresinden geçerken, ağabeyinin, sofranın yanında, körkütük sarhoş bir halde bir köşeye yığılmış olduğunu gördü. "Onu sarhoş görmenin beni ne kadar üzdüğünü bilmemesi ne kötü... Benim için en hoş olmayan şey, onun tırnağı bile olmayan insanların onu yargılayıp ona acıması" (31 Mart 1852).

Yine de, ayıldıktan sonra, bu zayıf, dazlak, güleç yüzlü ve pis elli ağabey, arkadaşların en sevimlisiydi. Lev Tolstoy, tüm yazdıklarını ona okumuştu. *Çocukluk* romanı ona kaygı veriyordu. Üstünü çiziyor, düzeltiyor, yeniden başlıyor, yazarlığın çetin mesleği üzerine düşünüyordu. "Ağabeyim geldi," diye yazıyordu *Günlük*'üne, 27 Mart 1852'de. "Tiflis'te yazdıklarımı ona okudum. Ona göre, gerisi kadar güzel değil, bana göre, bir hiç..." "Hiç olduğuna kesinlikle eminim. Üslup fazlasıyla gevşek ve o kadar az düşünce var ki bütündeki boşluğu bağışlayamayız" (7 Nisan). "Kötü kitapları okumanın, hatalarımı ortaya koymakta iyi kitapları okumaktan daha fazla işe yaraması ilginç" (1 Nisan 1852).

Bu yeni yazar adayında yaratmanın yaşattığı işkenceler, sağlığı da bozulduğu için şiddetleniyordu. Romatizmalar, boğaz rahatsızlıkları, diş ağrıları, bağırsak yangıları, nedensiz zayıflama... Kizlar'da bir doktora göründükten ve Hazar Denizi kıyısında dolaştıktan sonra, Starogladkovskaya *stanitza*'sına geri döndü ve bölgedeki kaplıcalarda, tercihen Piatigorsk'ta tedavi görebilmek için şefinden izin istedi. Kin gütmeyen Aleksiyev bunu kabul etti ve yolculuğu için de bir miktar para verdi.

16 Mayıs günü Lev Tolstoy Piatigorsk'a yorgun bir halde vardı. Şehrin civarında, Elbruz'un karlı doruklarına bakan bir ev kiraladı ve derhal tedavinin gereklerini yerine getirdi. Şafakta kalkarak, uzun uzun kükürtlü suda banyo yapıyordu, kaplıcanın suyunu midesi bulanana dek içiyor, lokum yiyor, öğ-

le uykusu uyuyor, ama durumunda hiçbir iyileşme saptamıyordu. Temiz havasıyla ün salmış bu küçük şehrin eğlenceleri, akça pakça villaları ve muhteşem manzarası onu pek ilgilendirmiyordu. Bulvarlarda müzik eşliğinde gezintiler, pastanelerdeki sosyete sohbetleri, tiyatro gösterileri, izindeki subaylarla tuzu kuru siviller arasında zarafet yarışı, işsiz güçsüz hanımların koketlikleri, entrikalar, düğünler, düellolar, piknikler, at gezintileri... Lev tüm bunlarda "Paris yaşamı"nın[48] gülünç bir parodisini görüyordu. Güzel ev sahibesinin pasları bile kafasını karıştırmıyordu. "Bana cilve yapıyor," diye yazacaktı, "penceremin altındaki çiçeklerine bakıyor, şarkılar mırıldanıyor ve tüm bu kibarlıklar kalbimdeki huzuru tehdit ediyor. Beni erdemli kıldığı için Tanrı'ya şükrediyorum: beni günahtan koruyor."[49] Sağlığı gayet yerinde olmalıydı ki, kuşkusuz, kışkırtmaya direnmedi. Ne tuhaf bir mizaç onunkisi! Orta boylu (1,57 m.), bodur, güçlü kuvvetli, çelikten kaslar ve nanemolla sinirler. En ufak terslikte ateşli nöbetler başlıyor ya da midesine kramp giriyordu. Çapkın mizaçlı köpeği Bulka'nın sıvışmaları bile onu abartılı kaygılara gark ediyordu. Bir gün, hayvanın polis tarafından öldürülmüş olması kaygısıyla burnu kanamaya başladı. Piatigorsk'da iyi müstensihlerin yokluğu onu öyle öfkelendiriyordu ki migreni başlıyordu. Sonunda müsveddelerini kölesi Vanyuşka'ya emanet etti, o da elinden geldiğince iyi kopya ediyordu. Ama Vanyuşka hasta düştü. Genç *barin* için yeni bir sinirlenme konusu! Her şeyin ona karşı el birliği ettiğine kuşku yoktu. Kör talihe karşı durarak odasını kendi topladı, mutfakla ilgilendi, hizmetkârını gayretle tedavi etti. Ne var ki, bu tuhaf adam, yan gelip yatmaktan ve efendisinin hizmet ediyor olmasından, tembellikten ve saygısızlıktan zevk alıyordu. İyileşir iyileşmez onu kamçı cezasıyla tehdit etmek gerekti. Lev Tolstoy, birkaç hafta önce bir başka hizmetkârını, Alyoşka'yı kırbaçlattığından,[50] uyarı sonuç verdi ve Van-

48 Ağabeyi Sergey'e 24 Haziran 1852 tarihli mektup.

49 *Günlük*, 31 Mayıs 1852.

50 *A.g.e.*, 18 Nisan 1852: "Korkunç tembellik ve uyuşukluk. Kendimi iyi hissetmiyorum. Alyoşka'yı kırbaçlatmak gerek."

yuşka yeniden çalışmaya koyuldu. Böylece, genç kont insan soyuna olan sevgisinden dolayı sevinirken, ne kendisini serflerinden ayıran mesafeyi ne de onları düzgün davranmaya zorlamanın en iyi yolunu unutabildi. 29 Haziran 1852'de, *Günlük*'üne coşkuyla yazıyordu: "Kendi mutluluğundan başka hedefi olmayan insan kötüdür; başkalarının kanaatini kendi hedefi yapan insan zayıftır; hedefi başkalarının mutluluğu olan insan erdemlidir; hedefi Tanrı olan insan büyüktür!.."

O, hedefinin ne olduğunu şu an için pek bilmiyordu. Her koşulda, başını kaldırmadan romanına çalışıyordu. 27 Mayıs 1852'de üçüncü versiyonunu bitirdi. Ve hemen sonra yeniden başladı. "Belki bu Penelope'nin çalışması gibi olacak," diye yazmıştı 30 Mayıs'ta Fransızca olarak Tatyana Hala'ya, "ama hoşuma gitmiyor değil. Hırsla değil zevkle yazıyorum, çalışmakta zevk ve yarar görüyor ve çalışıyorum." Aynı gün *Günlük*'üne şunu yazmıştı: "Yeni Rus yazarlarıyla karşılaştırıldığında yetenekli biri miyim? Kesinlikle hayır." Ama, üç gün sonra, 2 Haziran'da, bu kesin savdan vazgeçmişti: "Yeteneğim olmadığına henüz emin değilim. Sanırım sabrım yok, mesleğim yok, kafamda netlik yok; üslupta, duygularda, düşüncelerde bir büyüklük de yok. Bununla birlikte, bu sonuncu noktada görüşümden henüz emin değilim." *Çocukluk*'un dördüncü versiyonunu öfkeyle, bıkkınlıkla düzeltirken –"yazım hataları kesinlikle olacaktır!"–[51] askerlik deneyiminden esinlenen bir hikâye yazmaya koyuldu: *Baskın*.

Romanının son bölümünü özenle çalışıp bitiriyordu ki, 1 Temmuz'da Yasnaya Polyana'daki kâhyasından bir mektup aldı. Odun taciri Kopilev'in, ödenmemiş poliçeler için yargıya başvurmakla, Moskova'dan tehdit ettiğini belirtiyordu. Bu durumda, adli kovuşturma mülke el konulmasıyla sonuçlanabilirdi. "Yasnaya Polyana'yı kaybedebilirim," diye yazdı Lev Tolstoy *Günlük*'üne 1 Temmuz'da, "ve bu, tüm felsefeme rağmen, benim için korkunç bir darbe olur... Yemek yedim, az ve kötü bir şeyler yazdım, iyi hiçbir şey yapmadım. Yarın, *Çocukluk*'u bitireceğim ve kaderine karar vereceğim. Saat on bir buçukta yattım."

51 *Günlük*, 2 Haziran 1852.

Ertesi günlerde, ağabeyi Sergey'i, ödenmemiş poliçeler işini halletmesini rica etmek için haberdar etti,[52] el yazmasını son bir kez daha okudu, ne iyi ne kötü buldu ve büyük umut beslemeden bir dergiye göndermeye karar verdi. *Çağdaş*, *Vatandan Havadisler* ve *Okuma Kütüphanesi* arasında tercih yapmalıydı. *Çağdaş*'ı tercih etti. Vaktiyle Puşkin'in kurmuş olduğu bu dergi şu an aylık dergiler arasında birinci sırada bulunuyordu. Yöneticisi ünlü şair Nekrasov'du. 3 Temmuz 1852'de Lev Tolstoy ona yazdı:

"Beyefendi, sizden istirham ettiğim hizmet pek az zamanınızı alacağından, bunu yerine getirmeyi reddetmeyeceğinize eminim. Şu el yazmasına bir göz atın ve basılmaya layık değilse bana geri gönderin. Tersi durumda, bana değerlendirmenizi belirtin, sizce temsil ettiği tutarı bana gönderin ve derginizde yayımlayın... Aslında bu el yazması dört dönemi kapsayacak bir romanın birinci kısmı. Sonraki bölümlerin yayımlanması ilkinin başarısına bağlı olacak. Hükmünüzü sabırsızlıkla bekliyorum. Ya beni en sevdiğim meşgaleyi sürdürmeye teşvik edecek ya da başladığım her şeyi yakmak zorunda bırakacak."

El yazmasının başlığı *Çocukluğumun Hikâyesi*'ydi ve mektup gibi onun da altında yalnızca baş harfler vardı: L. N. Bir *haşiye*'de, cevabın topçu asteğmeni Kont Nikolay Nikolayeviç Tolstoy'un dikkatine, diye ve Starogladkovskaya *stanitza*'sındaki L. N.'ye verilmek üzere gönderilmesi gerektiği belirtilmişti.

Paketi gönderince Lev Tolstoy kendini hafiflemiş, zayıflamış, hem mutsuz hem mutlu, sabit bir fikrin kıskacı altında hissetti: Çok ünlü ve çok meşgul bir insanın bir el yazmasını okuması için ne kadar zaman gerekirdi? Sabırsızlığını oyalamayı umarak, bir başka kaplıca olan Jeleznovodsk'a gitti. Kükürtlü sulardan sonra, içinde demir bulunan sular. Banyo yaptı, içti. Sonuç yok. Hâlâ diş ağrıları, mide yanmaları, romatizmaları. Hiç iyileşmeyecek miydi? Vücudundan rahatsız olmadığında, ruhu rahatsızdı. Jeleznovodsk'da, *Akın* hikâyesini kaleme almayı sürdürdü, gezindi, yağmura, orduya lanet okudu ve hatta istifa etme vaktinin gelip gelmediğini bile kendi kendi-

52 Sergey, pek güçlük çekmeden bu işi halledecektir.

ne sordu. Daha ciddi kuşkular onu rahatsız ediyordu: "Bedenlerin öldüğünü gördüm, benim bedenimin de öleceğini varsayıyorum; ama ruhumun da öleceğini bana kanıtlayan hiçbir şey yok, onun ölümsüz olduğunu söylüyorum... Ebediyet kavramı zihinsel bir hastalıktır..."[53] İlk kez, kurulu düzene de saldırıyor ve Platon'un *Politika*'sından esinlenen bomba gibi bir roman hayal ediyordu: "Romanımda Rusya'da hükümetin temsil ettiği tüm kötülüğü göstereceğim, ve eğer bu denemeyi tatminkâr bulursam, ömrümün geri kalanını, bugünkü monarşik hükümetle aristokrasinin temsilciler meclisinin işbirliği planının oluşumuna adayacağım."[54]

7 Ağustos'ta Starogladkovskaya'ya geri dönmüştü, orada şatafatlı rutin onu yeniden içine alıp sürükledi: talimler, top atışları, Aleksiyev'in aptalca azarları, küçük içki âlemleri, kumar partileri, av ("Beş çulluk öldürdüm... Üç sülün öldürdüm... Keklik öldürdüm"), diş ağrıları, kitap okumalar, kadınlar, can sıkıntısı, çalışma, yazarlık düşleri: "Tüm bir yaşam boyunca tek bir iyi kitap yazmak yeterli olur."[55] Doğum günü olan 28 Ağustos 1852'de *Günlük*'üne melankolik bir ifadeyle şunu yazmıştı: "24 yaşındayım ve henüz hiçbir şey yapmadım. Sekiz yıldan beri kuşku ve tutkularla bir hiç yüzünden çırpınmadığımı hissediyorum. Nedir kaderim? Yalnızca gelecek bana bunu söyleyebilir. Üç çulluk öldürdüm."

Ertesi gün, 29 Ağustos'ta, dünyanın çehresi değişmişti: "Yazı işlerinden aldığım mektup beni şaşkına çevirecek denli sevindirdi," diye yazmıştı Lev Tolstoy.[56]

Nekrasov'un sinirli sinirli çiziktirdiği birkaç satırı on kez okudu:

"El yazmanızı (*Çocukluk*) okudum. Devamını bilemediğimden kesin olarak konuşamam, ama bana öyle geliyor ki yazar yetenekli. Her koşulda, yazarın fikirleri, konunun sadeliği ve gerçekçiliği bu eserin tartışmasız niteliklerini oluşturuyor. Eğer

53 *Günlük*, 13 Temmuz 1852.

54 *A.g.e.*, 17 Ağustos 1852.

55 *A.g.e.*, 17 Ağustos 1852.

56 *A.g.e.*, 29 Ağustos 1852.

sonraki bölümlerde, beklenmesi gerektiği gibi, daha fazla canlılık ve hareket varsa, bu güzel bir roman olacak. Bana devamını da göndermenizi rica ediyorum. Romanınız ve yeteneğiniz beni ilgilendiriyor. Size baş harflerin ardına gizlenmemenizi ve derhal kendi adınızla yazmaya başlamanızı tavsiye ederim, yeter ki edebiyatta geçici bir konuk olmayın. Cevabınızı bekliyorum..."

İlk sevinci geçince, Lev Tolstoy, bu övgüler arasında para konusunun belirtilmediğini üzüntüyle saptadı. Oysa mali olarak çok sıkışıktı. Birkaç gün düşündükten sonra, açıklama talep etmek için Saint-Petersburg'a yazdı. Mektubu Nekrasov'un bir başka mektubuyla çakıştı. Romanının basılmakta olduğunu duyuruyordu. Dergi müdürünün yakasını bırakmamıştı kuşkusuz ki, o da üçüncü mektubunu gönderdi: "Size önceki mektuplarımda para konusundan söz etmeme nedenim şudur: en iyi dergilerimizde uzun süredir gelenek olduğu üzere, yeni başlayan ve derginin okura ilk kez tanıttığı bir yazara para verilmez... Gelecekteki eserleriniz için, en iyi romancılarımıza (ki sayıları çok azdır) verdiğimiz miktarı, yani basılı sayfa başına 50 rubleyi hemen alacaksınız. Eserlerini dergimize kattığımız yazarın adını bilmek *zorundayız*, bu nedenle bu konuda bize olumlu bilgiler vermeniz gerek. İsterseniz, bizim dışımızda kimse bilmeyebilir..."

Hikâyesinin de bulunduğu *Çağdaş*'ın sayısı Lev Tolstoy'un eline ancak 31 Ekim 1852'de posta yoluyla geçti. Gerçek bir yazar gibi, hikâyesinin beyaz üzerine siyahla basılı olduğunu görmenin zevki geçince, Nekrasov'un bazı yerleri kestiğini ve hatta adı değiştirdiğini (*Çocukluğumun Hikâyesi* yerine *Çocukluk*) görünce öfkeden köpürdü. İlk yazdığı mektupta öfkesini kustu, ama tekrar okuyunca göndermeye cesaret edemedi. İmzalayıp zarfa koyduğu ikincisinin üslubu ise, yeni başlayan biri için yine şaşırtıcı derecede sertti: "Bayım, gelecekteki yazılarımla ilgili olarak, derginizde yayımlamaya devam etme niyetindeyseniz kesinlikle hiçbir şeyi değiştirmemeyi bana vaat etmenizi sizden rica ediyorum."[57]

57 27 Kasım 1852 tarihli mektup.

Lev Tolstoy, *Çocukluk* üzerine çalışmasına başlarken, kendi hikâyesini değil, küçük oyun arkadaşları Vladimir, Mişel ve Konstantin İsleniyev'in ve Moskova'da tanımış olduğu babalarının hikâyesini yazma niyetindeydi. "Şövalye ruhlu, girişimci, güvenli, tatlı dilli, çapkın (...), rahatlık ve zevk sağlayan her şeyi gayet iyi bilen" baba karakteri, yazar tarafından kesin bir şekilde aktarıldı. Buna karşılık anne baştan sona yeniden uyduruldu. Bu ailenin varlığını anıştırmaya çalışırken, Lev Tolstoy'un araya kişisel hatıralarını sokuşturmaya çalışması kaçınılmazdı. Yavaş yavaş, kendi anıları çizmiş olduğu çerçeveyi işgal etti. "Bunun sonucunda," diye yazacaktır daha ilerde, "İsleniyev'lerin çocukluk olayları ile benimkilerin tuhaf bir karışımı çıktı ortaya."[58] Anlatıcının kardeşi Volodya'yı tasvir etmek için, kendi ağabeyi Sergey'in özelliklerini seçmişti; romandaki Liyuboçka kız kardeşi Mariya'dan kopya edilmişti. Büyük anne gerçekte neyse kitapta da öyle geçiyordu; öğretmen Karl Ivanoviç, Fedor İvanoviç Roessel'den, Saint-Jérôme ise Prosper de Saint-Thomas'dan başkası değildi; Nathali Savişna, Yasnaya Polyana'da Praskovya İssayevna adı altında etten kemikten yaşıyordu; prens İvan İvanoviç Prens Gorçakov'u fazlasıyla hatırlatıyordu; Sonya Valakin, yazarın erken dönem aşkı olan Sonya Koloşin'in sadık yansısıydı; İvin kardeşlerin Musin-Puşkin kardeşlerle birden çok ortak noktası vardı; anlatıcının kendisine, Nikolenka İrtenyev'e gelince, onun yakınlarına, doğaya, hayvanlara, hizmetkârlara karşı duyguları özellikle Lev Tolstoy'un ilk keşifleri döneminde hissettikleri duygulardı. Böylece, kendisinden mümkün olduğunca ayrı olmasını istediği bu başlangıç eseri, çocukluğun sıcak yıllarına duyduğu tüm sevgiyle istemeden şişti. Elli yıl sonra, artık sevmediği bu kitabın, Sterne (*Duygusal Yolculuk*) ve Töpffer (*Amcamın Kütüphanesi*) okumasının etkisi altında yazılmış olduğunu söyleyecekti. Bunlara Rousseau, Dickens, Gogol ve –neden olmasın?– Stendhal'ı da ekleyebilirdi.

Aslında, bu ilk sayfalardan itibaren Lev Tolstoy özgünlüğünü ortaya koymuştu. İnsanları ve eşyaları başkalarının kendisin-

58 Tolstoy'un *Anılar*'ı.

den önce söyledikleri şekilde görmeyi içgüdüsel olarak reddediyordu. Hiçbir şey okumamış, öğrenmemiş, her şeyi kendi kendine keşfeden biri olarak dünyayı ele alıyordu. "*Çocukluk*'u yazarken," diye açıklayacaktır daha sonra Bulgakov'a, "benden önce hiç kimsenin bu yaşın hayranlık verici şiirini hissetmemiş ve tasvir etmemiş olduğu düşüncesindeydim." Bu hiç şaşmaz samimiyet ve dürüstlük kaygısını ifadeye olduğu kadar düşünceye de uyguluyordu. Hoşa gitmek için değil, yaşamın farklı yanlarını mümkün olduğunca sadık ifade edebilmek için yazıyordu. Dili yıpranmış metaforlarından temizleyerek, nesnelerden kalbe giden en kestirme yolu arıyordu. Bir Lamartine'in tumturaklı karşılaştırmaları onu öfkeden kudurtuyordu. İncilere benzeyen tüm bu gözyaşları ve mücevher gibi parıldayan bu gözler ne karmaşık bir yığındı! *Çocukluk*'un müsveddelerinden birinde şunu yazacaktır: "mercan dudaklar asla görmedim, kiremit rengi gördüm ama; türkuvaz rengi göz görmedim, çamaşır suyu mavisi gördüm.." Şöyle devam ediyordu: "Fransızların izlenimlerini tablolarla ifade etmeye tuhaf bir eğilimleri var. Bir yüz mü? 'Falanca heykele benzer...' Doğa mı? 'Filanca tabloyu hatırlatıyordu...' Bir grup hayvan mı? 'Sanki bir opera ya da bale sahnesi..' Oysa güzel bir yüz, doğa, bir grup canlı her zaman için heykellerden, panoramalardan, tablolardan ve dekorlardan daha güzeldir!"

Bu ilkelerle silahlanan Lev Tolstoy, başlangıçta, her zaman için düzgün kelimeyi seçeceğine yemin etti. Kaba, bayağı, kulağa kötü gelen bir kelime olsa bile, tekrarlardan çekinmeden kâğıda geçirmekten vazgeçmeyeceğine, nezaket ya da şiir kaygısıyla hakikate asla ihanet etmeyeceğine yemin etti. Geleneksel yapımlar karşısında hâlâ aynı kuşku ve kaygı. Ona göre, kişilerin tasviriyle işe başlamak, dekoru yerleştirerek devam etmek ve eyleme geçerek bitirmek gerekmiyordu; bunun yerine, entrikanın gelişimi sırasında oraya buraya atılan küçük fırça darbeleriyle kahramanları okura aşina kılmak gerekiyordu. Kısacası, yalnızca sıradan insanlar tarafından okunmak için yazmak istiyordu.

Bu demistifikasyon teşebbüsü içinde, diyonizyak bir şehvetten yararlanıyordu. Dünyada ilerliyordu, gözleri faltaşı gibi açıl-

mış, kulağı kirişte, burun delikleri açık. Yaprakların titremesi, kımıldayan toprağın kokusu, eldeki bir camın serinliği, dilde eriyen bir meyvenin tadı, köyde bir köpeğin havlaması; bütün bu algılar canlı dalgalar halinde vücudunda yankılanıyor ve beynini tatlı tatlı sarsıyordu. Doğanın ritmine kusursuzca uyarlanmış, kendisinden çok farklı insanların hissettiklerini hiç çaba sarf etmeden hayal edebiliyordu. Sırasıyla, ve hep aynı samimiyetle, senyör, mujik, kadın, çocuk, genç kız, at, kuş oluyordu. Ve evren tanımlarında olduğu kadar psikolojik notlarında da hakikati dert ediyor gözüküyordu: "Hayatım boyunca," diye yazıyordu *Çocukluk*'un bir müsveddesinde, "tamamen kötü bir adama hiç rastlamadım, ne de tamamen kibirli, ne tamamen iyi, ne tamamen zeki. Tevazuda daima bastırılmış bir kibir eğilimi keşfediyorum, en zeki kitapta aptallık, insanların en salağının konuşmasında zekice şeyler buluyorum, vs." Daha yirmi üç yaşındayken, blok-kişileri, tamamen karanlık ya da tamamen aydınlık figürleri reddediyordu. Bir bireyi, empresyonistler gibi, sonsuzca küçük lekeler halinde parçalıyordu. Ve görünüşte birbiriyle uyumsuz bu özelliklerin birikiminden, yan yana gelerek, yeri doldurulmaz bir karakter doğuyordu. Bir danstan sonra, küçük Nikolenka aynada kendine bakar, kendini çirkin, ter içinde, saçı başı dağınık bulur, "ama yüzümün genel görünüşü öylesine şen ve sağlıklıydı ki, ben bile kendimi beğendim."[59] Annesinin ölümü karşısında üzgündü kuşkusuz, ama üzüntüsüne tuhaf bir özsaygı duygusu karışıyor: "herkesten çok üzüntülü olduğumu gösterme duygusu, davranışlarımın başkalarının üzerinde nasıl bir etki bırakacağını kestirme kaygısı ..."[60] Cenaze töreni sırasında babasını, soluk yüzlü, düşünceli ve yakışıklı, daracık bir siyah frakla görünce, "çevreye karşı bu denli etkileyici olabildiği" için ona öfkelenir. Hatta ona öyle gelmektedir ki (*Çocukluk*'un ilk yazımında), umutsuzluk içindeki babası, annesinin bakımına gelen komşu bir kadının çıplak ve beyaz koluna ilgi gösterecek kadar duyarlıdır.

Daha *Çocukluk*'ta kişilerin psikolojisini özensizce çiziktiril-

59 *Çocukluğum*, Bölüm XXIII.

60 *Çocukluğum*, Bölüm XXVII.

miş birkaç fiziksel özellikle ima etme sanatı çarpıcı bir şekilde kendini gösteriyordu. Bir ruhun en mahrem yanının esrarengiz biçimde aydınlanması için Lev Tolstoy'un bir jesti anması, giysilerdeki bir ayrıntıyı vurgulaması yetiyordu. Kahramanları onları birbirlerinden ayıran ve öğelerin tanımsız kaldığı bir atmosferle çevriliydi. "İki kardeş, iki dost, karı koca, efendi uşak gibi sürekli birlikte yaşayan insanların, özellikle de aralarında tam bir içtenliğin olmadığı anlardaki, belirsiz gülümseyişleri, bakışları, davranışları ardında sezilen gizemli ilişkileri fark etmeyen var mıdır? Gözlerinizin korka korka ve kararsızca buluştuğu bir anda tüm söylenmemiş istekleriniz, düşünceleriniz ve bunların karşınızdakince anlaşılmış olmasından duyduğunuz korku rastgele bir bakışınızda kendini hemen açığa vuruverir!"[61] diye yazdı.

Konu dışı yazıları, şiirsel coşkuları, yoğun anı yüküyle birlikte *Çocukluk* hem saf hem kinik bir kitaptı, her türlü yeniliği reddetmesiyle bile olağanüstü yeni bir şey, kalbin zekâ üzerindeki, samimiyetin yapaylık üzerindeki, kaba içgüdünün "uzman"ların edebi kültürü üzerindeki zaferiydi. Nekrasov yanılmamıştı. 21 Ekim 1852'de İvan Turgenyev'e hayranlığını belirtmek için yazdı: Turgenyev de, *Çocukluğum*'u *Çağdaş*'ta okumuş olduğundan 28 Ekim'de ona cevap verdi: "Haklısın. Çok yetenekli olduğu kesin. Onu yazmaya teşvik etmek için yaz ona. Onu ilgilendirir mi bilmiyorum ama ona söyle, onu kabul ettiğimi, selamladığımı ve alkışladığımı söyle."

Aynı İvan Turgenyev, hayranlığa kapılarak köy komşusuna, Lev Tolstoy'un kız kardeşi Mariya'ya, kitabını tevazu içinde L. N. diye imzalayan bu meçhul adamın romanını getirir. "Nasıl da şaşırdık," diye anlatacaktır Mariya Lev Tolstoy'a, "hikâyenin kahramanları içinde kendimizi yavaş yavaş tanıdığımızda ve tüm ailemizin tasvir edildiğini gördüğümüzde nasıl da şaşırdık. Bu satırları kim yazmıştı? Yaşamımızın en mahrem ayrıntılarından kim haberdar olabilirdi ki? Bizim Lev'in bir roman yazarı olabileceği fikri bize öyle uzaktı ki, kitabın Nikolay tarafından yazılmış olabileceğine karar verdik!"

61 *İlkgençlik*, Bölüm V.

Kitap okurlar arasında kısa sürede başarı kazandı ve gazeteciler de övgüleriyle bu başarıyı iyice vurguladılar. *Çocukluk*'a "sevimli ama yetenekten yoksun hikâye" muamelesi yapan *Pantheon* gazetesi hariç, bütün basın dâhiyi duyurdu. "Bu kadar esinli, bu kadar soyluca yazılmış, yazarın sunmak istediği gerçekliğe bu kadar derinlemesine nüfuz etmiş bir eser okuma fırsatımız uzun süredir olmamıştı," diyordu Dudişkin *Vatan Yıllıkları*'nda. "Eğer bu L. N.'nin ilk eseriyse, hayranlık verici bir yeteneğin ortaya çıkmış olması dolayısıyla Rus edebiyatını tebrik edebiliriz." *Moskovalı*'da Almazov soruyordu: "Rus edebiyatında ne olup bitmekte? Kendine gelmeye başladığı söylenemez mi?"

Kasım 1852'de, Lev Tolstoy avdayken ilk eleştiriler eline geçti. Onları bir kulübede, mum ışığında okudu ve şiddetli bir sevinçle sarsıldı. "Bir kulübenin içinde, tahtalardan bir yatağın üzerine yatmıştım," diye anlatacaktır daha sonra. "Yanımda kardeşimle Ogolin bulunuyordu. Okudum ve tüm bu övgülerden büyük zevk aldım. Kendi kendime diyordum ki: 'Kimse, onlar bile, tüm bu iltifatların bana hitap ettiğini bilmiyor.'"[62] Ve 25 Kasım'da *Günlük*'üne not etti. "Romanım hakkındaki bir eleştiriyi müthiş bir mutlulukla okudum!" Ertesi gün, 26 Kasım'da, şunu not ediyordu: "Hiç durmaksızın Kafkasya üzerine hikâyeler yazmak istiyorum. Bugün başladım. Kötü bir şey yazamayacak kadar özsevgim var, ama yine iyi bir şey yazacak çapta olacak mıyım bilmiyorum." *Akın*'a, *Bir Rus Senyörün Romanı*'na (buradan *Bir Senyörün Sabahı* çıkarılacaktır), *İlkgençlik*'e (*Çocukluğum*'un devamı) çalışıyor ve başka hikâyeler için notlar alıyordu. Öykü anlatma ihtiyacı öyle büyüktü ki, kafasında dönüp duran fikirleri tüketebilecek kadar ömrü olup olmayacağını düşünüyordu.

Bununla birlikte, yakın bir zamanda, Sibirya'nın içlerinde bir başka genç yazar, Fedor Mihailoviç Dostoyevski (Lev Tolstoy'dan yedi yaş büyük), zindandan kurtulmuş ve sıradan bir asker olarak bir savunma hattı alayına alınmış, *Çocukluğum*'u okuyacak ve dostu Maykov'a şunu itiraf edecekti: "Lev Tolstoy

62 N. N. Gousev: *Matériaux pour une biographie de Léon Tolstoï*, s. 396.

son derece hoşuma gidiyor, ama, bana kalırsa, başka önemli bir şey pek yazmayacak (yanılabilirim elbette!)"[63]

Lev Tolstoy Kafkasya'ya geleli iki yıl olmuş ve "vahşi ve özgür" yaşam onun için tüm cazibesini yitirmişti. *Kunak*'ı Sado ile yaşlı ayyaş Epişka'dan sıkılıyordu, vaktiyle güzelliğine çarpıldığı Marenka artık dikkatini çekmiyordu. Silah arkadaşlarının budalaca gevezeliği ise yalnızlık duygusunu güçlendiriyordu.

Ocak 1853'te Şamil'in Çeçenlerine karşı yeni bir sefer iktiza etmişti. Bu olayda Lev Tolstoy açısından meçhulün çekiciliği kalmamıştı artık, yalnızca yararsız ve üzücü yanı aklında kalmıştı. 6 Ocak 1853'te *Günlük*'üne şunu not etmişti: "Savaş öyle adaletsiz ve öyle çirkin bir şey ki, savaşanlar içlerindeki vicdanın sesini bastırmak için çabalıyorlar." Erkeklerin operasyonların başlamasından önce biraz dinlendikleri Groznaya kalesinde esaslı içki içiliyor, büyük kumar oynanıyordu: "Herkes içki içiyor, özellikle kardeşim. Bu hiç hoşuma gitmiyor."[64] "Bu akşam Knorring Hesket'le birlikte sarhoş geldi. Porto şarabı getirmişti. Sarhoş oldum. Tenginsk'in subayları ve fahişeler orada tesadüfen bulunuyordu..."[65] Ağız dalaşları, hakaretler, kıl payı kurtulunan düellolar... Sonunda, 20. tugay savaşa girişir. Kurinsk yakınlarında sert bir topçu muharebesi olur. 4. bataryanın sekiz topu yarbay Aleksiyev'in emrinde, Şamil'in düşman bataryasını ezerler. Dağlılar geri çekilir. Ruslar arasında yalnızca on asker yaralanmıştır. 16 ve 17 Şubat'ta yeni darbelerle birkaç *aul* imha edilir. Bu iki gün boyunca Lev Tolstoy, kendi kanaatiyle, "başarılı" olmuştur. Şefleri tarafından tebrik edilir, Saint-Georges nişanını yeniden almayı umar.

Ama 7 Mart günü, madalyaların dağıtılacağı günün arifesinde, oda hapsine mahkûm edildi, çünkü bir subayla satranç oynamaya daldığından, nöbet sırasını unutmuştu. Ertesi gün, alay, geçit töreni için trampetlerin sesiyle sıraya geçerken, o tek başına, öfkeli, bir kulübede kapalı kaldı. Kendisini rapor

63 Dostoyevski'nin 19 Ocak 1856 tarihli mektubu.

64 *Günlük*, 6 Ocak 1853.

65 *A.g.e.*, 7 Ocak 1853.

etmiş olan Yüzbaşı Olifer ve ödül listesinden çıkartan General Levin'den nefret ediyordu. Bu Saint-Georges nişanını, savaştan geri döndüğünde "yalnızca Tula'daki insanlarda saygı uyandırmak için" istemişti. 10 Mart 1853'te *Günlük*'üne şunu not etmişti: "Nişan alamamış olmak beni derinden üzdü."

Kızgınlık içindeki Tolstoy, topçu tugayı komutanı General Brimmer'e istifasını sunmak için Starogladkovskaya'a geri dönmeyi bekledi. İstifası reddedildi. Bir başka hayal kırıklığı: Bu arada *Çağdaş*'a göndermiş olduğu *Akın* adlı hikâyesi yayımlanmıştı ama sansürcülerin gerek gördüğü çokça yer kırpılmıştı. 6 Nisan 1853'te Nekrasov şunu yazmıştı: "Rica ederim, bütün yetenekli yazarlarımızın karşılaştığı bu sıkıntılar sizi hayal kırıklığına uğratmasın. Şaka yapmıyorum, hikâyeniz, bu haliyle bile çok canlı ve çok güzel." Kız kardeşi Mariya ve ağabeyi Sergey de bir başarı olarak kabul ettikleri durumdan dolayı tebrik etmek için ona yazdılar. Tatyana Hala'ya gelince, o, hedefi vurmuş kâhin misali seviniyordu: "Seni edebiyatla ciddi olarak ilgilenmen için teşvik etmemiş miydim ben? Bu tür eserlerde başarılı olacağını söylememiş miydim sana? Çünkü sende iyi bir yazar olmak için gereken her şey var: zekâ, hayal gücü, yüksek duygular."[66]

Saint-Georges nişanının yerini tutmasa da bu tebrikler Lev Tolstoy'u yeniden çalışmaya teşvik etti. "*İlkgençlik*'i tıpkı *Çocukluğum*'u yazdığını gibi aynı zevkle yazıyorum," diye yazmıştı 22 Mayıs'ta. "Onun kadar iyi olacağını umuyorum!" Üçüncü cildin planını da hazırlamıştı: *Gençlik*. Ciddi ciddi çalışmaya ayrılmış bu meşguliyetler, zaman zaman "tensel arzulara" kapılmasını engellemedi. Bu krizleri bir hastalığın tezahürleri olarak görüyordu. Kaygı verici bir güç o zaman midesini ele geçiriyordu. Kadın kokusu alıyor, etrafında dönüyor, yanına yanaşmak için işaret etmesini bekliyordu. "Sahip olamadığını kızlar ve yoksun kaldığını nişan nedeniyle ömrümün en iyi yıllarını heba ederek kalıyorum burada."[67] Kazak kadınlarının en güler-

66 Yayımlanmamış Fransızca bir mektubun taslağı. Akt. Gusev: *Matériaux pour une biographie de Léon Tolstoï*, s. 431.

67 *Günlük*, 8-15 Mayıs 1853.

yüzle karşılayanı her zaman Salamanida'ydı: "Çirkinleşmiş olsa da hâlâ hoşuma gidiyor." En azından onunla birlikteyken rahatsız olmuyordu. Ama yeni kadınlarla birlikte, utangaçlığı aklını karıştırıyordu. Bir arkadaşı onun önünde güzel Oksana'ya sevgisini açıkladığında bu ilan-ı aşka katlanamadı. "Tam bir mahcubiyete esir düşerek, saklandım."[68]

Bir başka kaçış onun kaderini belirleyecektir. 13 Haziran'da, *kunak*'ı Sado ile birlikte, Groznaya kalesindeki bir konvoya eşlik etmeye gitti. Konvoy çok yavaş hareket ettiğinden, iki genç adam eskortun önünde dört nala gitme ihtiyatsızlığını gösterdiler. Groznaya'ya birkaç verst kala yirmi kadar Çeçen süvarinin saldırısına uğradılar. Çeçenlerin yedisi peşlerine düştü. Oysa, kısa süre önce, binek hayvanlarını değiş tokuş etmişlerdi. Lev Tolstoy Kabardiyen ırkından atının tırıs giderken mükemmel ama dörtnala giderken ağır kaldığını düşünüyordu. Sado ise kendi çok hızlı atını ona verdiği için dezavantajlı duruma düşmüştü. Yine de, Lev Tolstoy, dostunu geride bırakmak yerine, yakalanma pahasına onun hizasında kaldı. Yakalanırsa öldürüleceğini biliyordu. Ama tek başına kurtulma fikri onun şerefiyle bağdaşmazdı. Kılıcını sallıyordu, Sado tüfeğini doğrultuyordu --dolu bile değildi– ve onların ardında, toynakların yeri döven sesi, kin çığlıkları, düdük sesleri tehlikeli biçimde yaklaşıyordu. Alarm verildi; Kazaklar Groznaya kalesinden çıktılar ve Çeçenler takibi bırakıp kaçtılar.[69]

Bu cesurca eylem Lev Tolstoy'u kendisiyle barıştırabilirdi. Ama hiç öyle olmadı. Starogladskaya'ya geri döndüğünde, kadınların ve kumarın her zamanki cazibesine kapılınca, kalemi alıp sövüp saydı: "Bütün hafta boyunca öyle sefihçe davrandım ki, kendimden hoşnutsuz olduğum her seferinde olduğu gibi içimde bir ağırlık, bir hüzün hissediyorum."[70] Ve kendi deyimiyle, bir "ruh temizliği"ne kalkışır. Böyle ev işi yapmayı seviyordu, belirli tarihlerde, pencereleri açmak, sağı solu ça-

68 *A.g.e.*, 30 Nisan 1853.

69 O gün Çeçenlerin en güçlüsüyle çatışma sırasında eskorttaki üç subay ciddi biçimde yaralanmıştı.

70 *Günlük*, 23 Haziran 1853.

lı süpürgesiyle süpürmek, kötü duygulardan kurtarıyordu onu. Sonra, yenilenmiş mülkünün içinde sevgiyle geziniyor ve tazelenmiş bir güvenle geleceği düşünüyordu. "Bu lanet olası alay beni, her şeye rağmen en iyisi olduğu için kavuşmayı arzuladığım ve yol aldığım bu iyilik yolundan tamamen uzaklaştırdı... Hayatımın amacı elbette iyilik (...), serflerime ve hemşerilerime borçlu olduğum iyilik; serflere borçluyum, çünkü onların efendisiyim, hemşerilerime borçluyum çünkü zekâ ve yetenek sahibiyim."[71]

Bunca sevdiği bu serflerin "erkek cinsiyetten" otuz kadarını Iagodnaya köyüne bağlı 135 desiyatin toprakla birlikte yine satmıştı. Bu işlem ona 5700 ruble kazandırmıştı. Bu onu birkaç aylığına düzlüğe çıkartırdı. Ama, diğer yandan, cömertlik göstererek, kısa süre sonra, köylülerinden birini azat etti. Aziz Sergey Teslis manastırına keşiş olarak girmek isteyen yirmi üç yaşındaki Aleksandr Mihailov'du bu. Tanrısal adaletin gözünde bir tavır ötekini kurtarır diye düşünüyordu.[72]

Yaz geldiğinde Piatigorsk'a dönme izni aldı. Kız kardeşi Mariya ile eniştesi Valeriyen de bir tedavi için oraya gitmişlerdi. Mariya onu önce eğlendirdi, sonra hayal kırıklığına uğrattı: "Fazlasıyla koketti." Eniştesi Valeriyen'e gelince, "namuslu ve akıllı bir oğlan, ama dostluk gösterdiğim herkeste olması gerektiğini düşündüğüm o nazik şeref duygusundan yoksun." Bu sırada Piatigorsk'a Nikolay Tolstoy geldi, kardeşinden daha mutluydu, çünkü emeklilik talebinin kabul edildiğini görmüştü. Pisliğine, tembelliğine ve şarap zevkine rağmen bunca sevdiği, bunca hayran olduğu bu kardeş aniden Lev Tolstoy'a farklı bir şekilde görünmüştü. Onu boş ve uzak buldu. Eniştesi ve kız kardeşi kadar uzak. Yabancılar. "Yakınlarımın bana karşı soğukluğu beni rahatsız ediyor," diye yazmıştı 18 Temmuz 1853'te. Dahası: "Kimsenin beni sevmemesi nereden kaynaklanıyor? Ne salağım, ne çirkin, ne kötü, ne de kaba bir adamım. Anlaşılır bir şey değil bu!" İki gün sonra kardeşi Sergey'e yazmıştı: "Maşa ve

71 *A.g.e.*, 25 Haziran 1853.

72 Iagodnaya köyünün satışı 10 Nisan 1853'te Valeriyen Tolstoy'un aracılığıyla sonuca bağlandı. Serf Aleksandr Mihailov aynı yılın 6 Haziran'ında azat edildi.

Valeriyen'le buluşmamdan gerçekte hissettiğimden daha büyük bir haz beklediğimi itiraf etmeliyim. Zavallı Maşa buradaki toplantılara katılıyor ve onları çok eğlenceli buluyor, oysa ki ben, hayal edebileceğin gibi, çok hüzünlü buluyorum. Ve öncelikle bunca vasat bir cemiyetten zevk alması çok üzücü; bu şekilde vakit geçirmekle meşgul olması ve iki yıldır görmediği kardeşiyle birlikte olmaktansa onları tercih etmesi daha da üzücü... belki de ben, her zaman olduğu gibi fazlasıyla alınganım, ama iki haftadır onlarla birlikteyim (Mariya, Valeriyen ve Nikolay), onların sevgi dolu değilse de (benimki iradi bir şefkatti), kalpten gelen ve bana onların sevgilerini ve hayatlarındaki yerimi kanıtlayan tek laf hiçbirinden işitmedim."

Bir yandan bu aylak yaşama karşı sövüp sayarken, bulvarda, pınar başlarında, pikniklerde erkek ve kız kardeşiyle "çete" halinde geziyordu. Teodorina adlı biri birkaç gün boyunca onu meşgul etti: "25 Temmuz. Teodorina'yla gevezelik ettim..." "27 temmuz. Güzel kadınlar ve bulvar benim üzerimde çok büyük bir etkide bulunuyor... Dün son derece sevimli Teodorina, yatılı yaşamından hikâyeler anlattı..." "1-4 Ağustos. Teodorina bana âşık. Sıkılmıyorum. Kaplıcalara giriyorum..." "6 Ağustos. Teodorina bana iyice vurgun. Bir karar almam gerek. Bunun beni teskin ettiğini itiraf ediyorum..." "7 Ağustos. Teodorina iyice kötüleşiyor. Yarın onunla görülecek bir hesabım olacak..." "8 Ağustos. Teodorina ile hesaplaşamadım..." "11 Ağustos. Akşam Teodorina'yla defalarca burun buruna geldik. Beni çok heyecanlandırıyor." "3 Eylül. Teodorina biraz fazla bön. Onun için üzülüyorum." "14 Eylül. Teodorina bana surat asıyor, bir daha onun evine adımımı atmayacağım."

Sevimli çekişmeler! Lev Tolstoy'un asıl kaygısı başkaydı. Yıl sonu şenliklerinin yaklaşması onu kendine dair düşüncelere gömüyordu. Çatık kaşlarıyla, pek ciddi hikmetler yumurtladığı bir döneme giriyordu. *Günlük*'ü yeniden dobra dobra ifadelerle doldu: "Kendini şaraptan ve kadınlardan sakın..." "Zevk öyle küçük ve üzüntüler öyle büyük!.." "Giriştiğin her işe kendini tamamen ver..." "Her güçlü duyumda harekete geçmekten koru kendini, ama düşünüp taşındıktan sonra, yanılsan bile ka-

rarlılıkla hareket et..." "Üzüntünü çalışarak alt et, eğlenerek değil..." Ve vaktiyle Moskova'da olduğu gibi, her akşam, "Franklin tarzında", kendi davranış sapmalarını not eder. Kendinin amansız gözlemcisi olarak kendi parmaklarına şehvetle vuruyordu: "Ayyaşlarla görüşmeme yeminimi bozdum..." "Çok geç kalktım..." "Yalan söyledim..." "Düşüncesizce bir alışveriş yaptım..." "Amaçsızca dolandım..." "Kararsız kaldım..." "Yemekten sonra uyudum..." "Epişka'ya saldırdım..." "Bir kediye vurdum..." "Alyoşka'ya hakaret ettim..." "Kendimi kaptırdım ve Alyoşka'yı dövdüm..."[73]

Çocukluk ve *Akın*'ın yayımlanması onu kendi gözünde gerçek bir edebiyatçı yaptığından, bir süre sonra, "yaşam kuralları"na bir de "yazı kuralları" ekleyecektir ve bunlar da aynı ölçüde katidir: "Eserlerini yazacağın zaman, kendini daima en dar kafalı, kitaplarda yalnızca cazip yanı arayan okurun bakış açısına koy..." "En ilginç eserler yazarın kendi görüşünü gizler gibi yaptığı ama yine de okuruna sadık kaldığı eserlerdir..." "Bir eseri tekrar okuyup düzeltirken, (kafandan geçen düşünceler ne kadar hayranlık verici olsa da) ne eklemeli diye düşünmemeli [...], genel anlamı deforme etmeden mümkün olduğunca şey çıkarmalı." Kendi coşkusuna kapılarak, düzyazısını yetersiz bulduğu Puşkin'i eleştiriyor ve kibirli sonuçlar çıkarıyordu: "Ben deha sahibi olduğuma kesinlikle eminim."

Kuşkusuz ki dehası olduğu için kendini bu kadar yalnız hissediyordu! "İstisnai biri olduğum fikrine kesin olarak alışmam gerek," diye not etmişti 3 Kasım 1853'te, "dönemini aşmış biri ya da saçma, sosyal olmayan, her zaman hoşnutsuz mizaçta biri... Uzun süre boyunca sanki dostlarım ve beni anlayan insanlar varmış gibi kendi kendime yalan söyledim. Hata! Ahlaki olarak benim kadar iyi tek bir insana rastlamadım, benim gibi her koşulda iyilik peşinde koşan, benim gibi bu ideal için her şeyi feda etmeye hazır birine rastlamadım. Bu nedenle kendimi rahat hissettiğim cemiyet bulamıyorum."

Bu satırları yazarken, *Günlük*'ünü tersten karıştırma eğili-

73 Alyoşka, Tolstoy'un hizmetkârıdır. Efendisinin ona ilk ihtarı değildir bu. Krş. s. 113.

mine nasıl kapılmıyordu ki? Vaktiyle çamurun içinde sürüklenmesini de bugün erdemlerini yüceltmesini de aynı ateşlilikle ortaya koyduğunu saptayabilirdi. Ama bu çelişki onu şaşırtmadı, göz açıp kapayana dek melekten hayvana geçmeye alışkındı. Sizi yüzeye çıkartacak olan tekme atılacaksa, uçurumun dibine varmak gerekmez mi? Kimi zaman yukarıda, kimi zaman aşağıda; Lev Tolstoy'un fiziksel yapısı ona tam ortada olmayı yasaklıyordu.

Her koşulda, Kafkasya'ya tahammül edemiyordu. Onun hareket isteğine cevap vermek ister gibi, Çar I. Nikolay Türkiye'ye savaş ilan etmişti (20 Ekim - 1 Kasım 1853). Paskeviç'in komutasındaki Rus birlikleri dört ay önce Tuna prensliklerine girmişti. Fransa ve İngiltere harekete geçmişti, aniden parlamışlardı, sultanı desteklediklerini iddia ediyorlardı. Lev Tolstoy'un istifası reddedildiğinden, Moldavya'ya gönderilmek üzere tayinini talep etti. Ama önce subay olarak atanması gerekiyordu. Pelagiya Yuşkov Hala, Kazan'da durumdan haberdar edilince, en etkili ilişkilerini işin içine soktu. Lev Tolstoy Prens Sergey Gorçakov'a bizzat yazarak, kendisini Prens Mişel Gorçakov'a tavsiye etmesini rica etti. Kardeşi olan bu prens, Tuna ordusu baş komutanıydı ve Feld Mareşal Paskeviç'in yüksek komutası altındaydı. Ama posta ağırdı, bürolar aşırı doluydu. 26 Kasım 1853'te, talebinin kaderini bilemeyen Lev Tolstoy ağabeyi Sergey'e dert yandı:

"Gelecek yıl için hayat tarzımda bir değişiklik bekliyorum. Burada sürdürdüğüm hayat benim için katlanılmaz oldu. Sersem subaylar, sersem sohbetler, subaylar sersem, sohbetler sersem, başka bir şey yok... Nikolay, Tanrı bilir niye, koşu köpekleri getirdiğinden (ben ve Epişka bu nedenle ona domuz muamelesi yapıyoruz), ben bütün gün ava gidiyorum, sabahtan akşama kadar, tek başıma, av köpeğiyle. Benim tek zevkim bu, zevk bile değil, daha ziyade sersemleşmenin bir aracı. Yoruluyoruz, acıkıyoruz, eve varıyoruz, bir köylü gibi uyuyoruz ve gün geçmiş oluyor."

Bir ay sonra, Tatyana Hala'ya içini açtı: "Dostlar olmadan, meşguliyet olmadan, çevremdeki şeylere ilgi duymadan, ömrü-

mün en güzel yıllarının ne kendim ne de başkaları için verimli geçtiğini görüyorum. Bir başkası için çekilir olan bu durum, benim duyarlılığımla, benim için giderek daha katlanılmaz oluyor. Gençliğimin hatalarını çok pahalıya ödüyorum..."[74]

Gerçekte Lev Tolstoy, söylemekten hoşlandığı gibi, Kafkasya'da zaman yitirmemişti. El yazması yığınları bavullar dolusuydu. *Çocukluk* gibi birinci tekil şahısta yazılmış olan *İlkgençlik*'te bir karakterin uyanışını yaşamın ilk sınavlarından yola çıkarak incelemişti. *Bir Rus Senyörünün Romanı* genç bir *barin*'in maceralarını anlatıyordu. Kırsal yaşamda adalet ve kardeşlik idealini gerçekleştirmeye çalışırken, mujiklerinin ataleti karşısında hayal kırıklığına uğrayarak aile sevinçlerine geri dönmüş. nihayet gerçek mutluluğun özel çıkarları genel çıkarlara feda etmekte yattığını anlamıştı.[75] *Akın, Ormanda Ağaç Kesimi, Asker Kaçağı* Tolstoy'un askerlik deneyimlerinden esinlenmiş kısa hikâyelerdi. *Bir Bilardocunun Anıları*'nda Kafkasya'ya gelmeden önce içinde bulunduğu kargaşadan söz ediyordu; kendinden hoşnutsuz olduğu o dönemde kurtuluşunun nereden geleceğini bilemiyordu. "Çamurlu ağların içine dolanmışım, ne çıkabiliyorum ne alışabiliyorum." *Kutsal Gece*'de karlar altındaki Moskova, bir balo ve bir aşk vardır...

Önemsiz ya da tamamlanmamış eserler bile yazarın istisnai yeteneğini, doğru görme, doğruyu söyleme sanatını, dünyanın manzarası karşısındaki bu acımasız naifliği ortaya koyuyordu. Bununla birlikte, yazgısının bu evresine vardığında, esinini yenilemek için evren değiştirme ihtiyacı hissediyordu. Tuna ordusuna katılma arzusundaki adam, insan olduğu kadar yazardı da; oradan zenginleştirici deneyimler beklentisi içindeydi. 12 ocak 1854'te hem subaylık sınavından geçip deniz teğmeni rütbesi aldığını[76] (basit bir formaliteydi bu) hem de Moldavya'da karargâh kurmuş olan 12. topçu tugayına atandığını öğrendi.

---

74 27 Aralık 1853 tarihli Fransızca mektup.

75 Tamamlanmadan kalan bu eserin yalnızca bir bölümü *Bir Efendinin Sabahı* adı altında yayımlanmıştı.

76 Rus ordusunda deniz teğmeni (*praporşik*) rütbesi subay hiyerarşisinin ilk rütbesidir. Asteğmen rütbesinden önce gelir.

Sevinçten deliye dönen Lev Tolstoy mümkün olduğunca çabuk yola koyulmaya ve halası ile kardeşlerini kucaklamak için (bin verst'ten fazla) "yolunu değiştirmeye" karar verdi. Yarbay Aleksiyev ona dilediği izinle birlikte, yolculuk için de yüz yirmi beş ruble avans verdi.

Bir hafta boyunca Lev Tolstoy *jonka* içerek terfisini kutladı. Yola çıkma günü "gururundan" bir *Te Deum* kutlattı, "gösterişten" yoksullara birkaç kuruş dağıttı ve tam arabaya binecekken, beklediği iç huzur yerine, dile getirilemez bir hüzün hissetti. Silah arkadaşlarının hepsi oradaydı, yolun kenarında, ayrıca *kunak*'ı Sado ile Epişka Amca ve Yarbay Aleksiyev, "kibirli salak". Onlara bakarken farkında olmadan şunu anladı ki, yalnızca bu toprakları değil, terk edeceği bu insanları da sevmeye başlamıştı. "Kanaatimde meydana gelen değişikliği, askerlikte, Kafkasya'da, insanların yakın olduğu başka yerlerde olduğu gibi, insanın insanları seçmeyi değil, yeterince ilginç olmayan kişilerde bile iyi nitelikler keşfetmeyi öğrendiği olgusuyla açıkladım," diye not edecektir.[77] Atlar sarsılarak harekete geçmeye başlarken, yarbay Aleksiyev göz yaşlarını sertçe, elinin tersiyle sildi. Lev Tolstoy başını çevirdi. Bütün bunları yitirecek miydi? Hayır, Kazakların, Çeçenlerin, Marenka'nın, Sado'nun, Epişka'nın ve tüm diğerlerinin yakında bir kitapta yaşamaya devam edeceklerini belli belirsiz de olsa biliyordu.

İki gün sonra, konak yerinde, alışıldık güvenle yazıyordu: "Mümkün olduğunca sık hatırlamam gereken bir şey var: Thackeray, otuz yaşındayken ilk romanını yazmaya hazırlanıyordu[78] ve Alexandre Dumas haftada iki roman yazdı. Eserlerini yayımlamadan kimseye gösterme. Yararlı öğütten çok haksız eleştiri işitirsin." Ve doğrudan gözlem zevkine kendini yeniden kaptırarak hiç geçişsiz ekliyordu: "Bacakları arkaya doğru kıvrık özel türde genç bir asker var."

---

77 *Günlük*, 19 Ocak 1854.

78 Aslında Thackeray yirmi yaşına doğru yazmaya başlamıştı ve ilk romanı –*Gurur Dünyası*– yayımlandığında otuz altı yaşındaydı

2

Sivastopol

Kalın bir kar Rusya'yı kaplamıştı. Peşpeşe gelip geçen ahırlar, kocaman beyaz çatıların altındaki kör pencereler, avluda donmuş saman yığınları, atların etrafında koşturan soğuktan donmuş uşaklar, dev gibi ve sessiz arabacılarla hepsi birbirinin aynıydı. Yolculuğun altıncı günü, Novotçerkask'a yüz verst uzakta, Lev Tolstoy'un kızağı şiddetli bir kasırgaya yakalandı. Kar kasırgaları çıplak tarlaların üzerinde koşturuyordu, gökyüzüyle yeryüzü birbirine karışmıştı ve rüzgarın uğultusu kulakları patlatıyordu. Ne yol vardı, ne ufuk, atın başı tahta yayın altında gidip geliyordu, bir bulutsunun ortasındaydı, arabanın kolları pamuğu andıran bir hiçliğin içine gömülmüştü. Soğuk öyle keskinleşiyordu ki, silme dolu votka kadehleri bile yolcuyu ısıtamıyordu. Arabacı, hayvanlarını tahmini olarak her yöne iteledikten sonra, kaybolduğunu itiraf etti. Durup beklemeli mi? Bu, soğuktan ölmeye mahkûm olmak demektir. Yorgunluktan canı çıkmış at, gün doğana dek, küçük adımlarla, boranın içinde dönüp durdu. Lev Tolstoy, bu maceradan kurtulursa bundan bir hikâye çıkartacağına kendi kendine söz verdi.[1] Bir yazar korkudan bile yarar sağlayabilir. Sonunda, şafak göğü aydınlattı, rüzgar sakinleşti, uzakta bir köyün dumanları görül-

1 *Kar Fırtınası* adlı bu hikâye 1856'da yayımlandı.

dü. Lev Tolstoy, insanların arasına kavuştuğunda *Günlük*'üne şunu yazdı: "Hayatta başarı kazanmak için cesur, kararlı ve soğukkanlı olmak gerek."

Dokuz gün daha yolculuk yaptıktan sonra, 2 Şubat 1853'te, beyaz tekerlek izlerinin olduğu bir yolun kenarında, buhar, kırağı ve dantela bölgesinde, Yasnaya Polyana'nın girişini gösteren iki kule ortaya çıktı. İşte neo-Grek alınlığıyla ev, rüzgarın estiği tarafta karın tozdurduğu sütunları, berrak büyük pencereleri; işte, daha eşikte, çocukluk kokusu (ekşi elmalar ve balmumu); işte Tatyana Hala, incecik, kırışıklık içinde, halka halka gözleri yaşlarla dolu, ilerliyor, kollarını uzatıyor, "Liova Riova"sının[2] göğsüne kapanıyor. Birlikte ağlıyorlar, birbirlerine sarılıyorlar, birbirlerini iyi gördükleri için kutluyorlar.

Hemen o akşam Lev Tolstoy Tatyana Hala'ya Kafkaslardaki maceralı yaşamını anlatıyor. Biraz böbürlenmesi, borçlandığı rakamlar hususunu sessiz geçmesi, umutlarının kapsamını abartması, kendini yüceltmekten ziyade yıllardan beri yeğenleri için yaşayan halasını mutlu etmek içindi. Sanki ona gençliğini ve edebiyattaki başarısını hediye olarak getirmiş gibiydi. Tolstoy ona çıkışıyordu, çünkü mektuplarında çok yalnız olduğunu, ölmeyi arzuladığını tekrarlayıp durmuştu. Yakınma hakkını vermiyordu ona, çünkü oradaydı, karşısındaydı, iyimserlik ve sağlık doluydu. Bu aşırı bencillik halayı gülümsetiyordu. El ele birbirlerine bakıyorlar ve birbirlerine duydukları sevgiyle iç çekiyorlardı. Birbirlerine yakışır bir çift, Lev çok genç, çok coşkulu, hala çok yaşlı ve tam bir kabulleniş içinde.

Yasnaya Polyana kar altında hayranlık uyandırıcıydı: Voronka donmuş, gölün yerinde beyaz bir buz, kristal dallı ağaçlar vardı. Lev Tolstoy mülkü dolaştı, Staroste'yi ziyaret etti, kilisede bir *Te Deum* okuttu, dürüst birine benzeyen yeni kâhyanın hesaplarını kontrol etti, Groumnont çiftliğine dek gitti ve teftiş sonucunda her şeyin düzenli olduğuna ama kendisinin de yaşlandığına karar verdi. Pokrovskoye'de kız kardeşi Mariya'nın evinde piyano çalarak ve yeğenleriyle oynayarak birkaç gün geçirdikten sonra, orduya katılmak üzere yola çıkarken ihtiyat ola-

2 "Sulugöz Lev".

rak vasiyetini kaleme aldı ve halasının yanına geri döndü. Bu arada, üç kardeşi, Nikolay, Sergey ve Dmitri Yasnaya Polyana'ya gelmişlerdi. Nikolay'ı sivil görmek tuhaf bir etki yarattı, uçuşan ceketi ve tedirgin elleri. Sergey, ailenin ilginç insanı, hiç olmadığı kadar zarif, ironik ve bağımsız davranıyordu. Dmitri ise tanınmaz bir haldeydi, şişmiş suratının etrafında kirpi gibi sakaldan bir kolye, hoşnutsuz bir hal, bulanık bakışlar. İçki içmeye başlamıştı, Nikolay gibi, hatta Nikolay'tan daha fazla. Tatyana Hala onun Moskova'da sefih bir hayat sürdüğünü fısıldıyordu. Yatak olmadığından ya da stoacılık zevkinden, dört kardeş birlikte, sert zeminin üzerinde yatmaya karar verdiler.[3]

Lev Tolstoy'un ailesiyle birlikte, baba evinde olmaktan aldığı zevk öyle büyüktü ki, hiçbir kötü haber onu sarsamazdı. 13 Şubat günü, Nekrasov'un bir mektubundan büyük bir soğukkanlılıkla haberdar oldu.[4] "Özünde mükemmel ama biçim itibarıyla vasat" bulduğu *Bir Bilardocunun Anıları*'nı yayımlamamasını öğütlüyordu.

"Önceki eserleriniz fazlasıyla vaatkâr," diyordu Nekrasov, "ardından ortalama bir şey yayımlamamalısınız." *Çağdaş*'ın müdürü haklı olabilirdi, hikâyesini unuttu ve kardeşleriyle birlikte Moskova'ya gitmek üzere yola çıktı. Moskova'da ahbaplarını ziyaret ettiler, şölenlerde yiyip içip eğlendiler ve birlikte fotoğraf çektirdiler. O fotoğrafta, sıranın sağında Lev Tolstoy vardı, oturmuştu, kaskatıydı, enerjik, yüzü uzun favorilerle çevriliydi, kabarık apoletleriyle üniforması göğsüne gayet iyi oturmuştu, baş parmağını kılıç kemerinin kayışına geçirmişti. Kendine tam bir ekipman satın almıştı: "Kaput 135 ruble, üniforma aksesuarı 35, botlar 10..." Mariya'ya, Valeriyen'e, Sergey'e, Pelagiya Hala'ya veda etmek için Pokrovskoye'ye uzandı. Dmitri için de Şerbatçevka'ya... Tatyana Hala da yolcuyu kutsamak ve kucaklamak için buraya gelmişti ve artık yola çıkma vaktiydi. Vedalaşmalar iç paralayıcı oldu. Tatyana Hala ağlıyordu. Gözyaşlarına boğulmuş tüm bu yüzler karşısında Lev Tolstoy nihayet kendi ihtiyacı ölçüsünde sevildiğini saptayabiliyordu. Mut-

3 Makovitski: *les Notes de Iasnaia Poliana* (1922). Akt. N. N. Goussev.

4 6 Şubat 1854 tarihli mektup.

suz olmaktan mutlu olarak *Günlük*'üne şunu yazdı: "Hayatımın en berrak anlarından biri oldu."

3 Mart 1854 günü yola çıktı. Kursk'tan ayrılarak Poltava, Balta ve Kişinev'den Romen sınırına doğru yöneldi. Bu iki bin verstlik yolu öncelikle kızakla yaptı, sonra kar çamura dönüşünce yolculuğuna çok rahatsızlık verici bir at arabasında devam etti: "Bizde gübre taşınanlardan daha küçük ve daha kötü."[5] Arabacılar yalnızca Moldavca konuşuyorlardı. Kendisini anlamalarından umudu kesen Tolstoy onu sürekli soydukları izlenimi içindeydi. 12 Mart günü bitkin bir halde Bükreş'e geldiğinde, nasıl olduğunu bilmeden iki yüz ruble harcamıştı.

Başkomutan Prens Mişel Gorçakov'un iki yeğeni genç deniz teğmenini gereken nezaketle karşıladılar. Ve dört gün sonra, başkomutan, cephede bir teftiş gezisinden geri döndüğünde Tolstoy'u bizzat konağına davet etti. Yeni üniformasına bürünmüş olan Lev Tolstoy bir protokol görüşmesi bekliyordu. Ama Gorçakov ona akraba muamelesi yaptı. "Beni kucakladı, her gün evine gelip yemek yememi istedi, beni yakınında tutmak istiyor, ama henüz kararlaştırmadık."[6]

Soylu bir gencin kendine uygun koşullar bulmasındaki rahatlık geçen yüzyıl sonu Rus yaşamının karakteristik özelliklerinden biriydi. Her büyük ailenin sarayda birkaç iyi temsilcisi vardı, ciddi durumlarda imparator nezdinde müdahale etmeleri için aile onlara başvururdu. Tavsiye mektupları diploma yerini tuttuğundan, bir yaver amca ya da nedime bir kuzin sayesinde sonunda her şey düzenleniyordu ve kurtlarını dökmüş gençler, başka hiçbir yetenekleri olmadan, orduda ya da idarede imrenilesi bir mevkiye erişiyorlardı. Prens Mişel Gorçakov'un temiz yürekliliğinden etkilenen Lev Tolstoy Kafkaslarda güçlükle başlamış olan kariyerinin burada görkemli bir şekilde süreceğinden artık emindi. Kurmay subaylar arasına kabul edildiğinden, onları parlak, unvan sahibi olarak değerlendirdi, kısacası tam da "olması gerektiği gibi"ydiler.[7]

5 Tatyana Hala'ya 13 Mart 1854 tarihli Fransızca mektup.

6 Tatyana Hala'ya 13 Mart 1854 tarihli Fransızca mektup.

7 Tatyana Hala'ya 24 Mayıs 1854 tarihli Fransızca mektup.

On yıl kadar yok olduktan sonra, "olması gerektiği gibi" takıntısı tuhaf bir şekilde geri dönmüştü. Kafkasların vahşi topçusu gün be gün salon subayına dönüşüyordu. Yüz kilometre ötede, Tuna'nın karşı kıyısında, Rusların kuşattığı Silistre önünde kanlı muharebeler sürüyordu, ama genelkurmayın şehri olan Bükreş'te sosyete sezonu bütün şiddetiyle devam ediyordu. Prensin evinde yemekler, İtalyan Operası'nda, Fransız Tiyatrosu'nda balolar, suareler, bir Çingene orkestrası eşliğinde nitelikli gece yarısı yemekleri, bir çayevinde şerbet tatmalar – ölüm tehdidi ne kadar yakınsa yaşama zevki de o ölçüde güçlüydü. Kayın biraderi Valeriyen'den bir miktar para alan Lev Tolstoy durumunu "oldukça keyifli" buluyordu. Hatta bunu değiştirmekte öylesine gönülsüzdü ki, âdet yerini bulsun diye onu Oltenitza'daki bir sahra bataryasına birkaç gün geçirmek üzere gönderdiklerinde çok kızdı. Orada karşılaştığı subayları çok kaba buldu. Komutanla dalaştı ve tam görüşmelerinin ortasında bir posta tatarının gelip Tolstoy'un bir tümgeneralin kurmay subaylığına tayin edildiği haberini getirmesine çok sevindi. Komutan boyun eğmek, eleştirilerini yiyip yutmak zorunda kaldı ve Lev Tolstoy hem gururu okşanmış hem de adalet duygusu zedelenmiş olarak geri çekildi. "Başkalarının gözünde yükseldikçe kendi gözümde alçalıyorum," diye yazmıştı.[8]

General Serjputovski'nin emir subayı olunca emirleri orduların çeşitli noktalarına taşıdı. Sonra komutanı onu ne işte kullanacağını bilemediğinden, Bükreş'te dinlenmeye bıraktı. *İlkgençlik*'in düzeltmelerini tamamlamak için bundan yararlandı ve el yazmasını Nekrasov'a gönderdi. "Henüz Türk barutunu koklamadım," diye yazıyordu Tatyana Hala'ya, "Bükreş'te gezecek, müzik yapacak ve dondurma yiyecek kadar rahatım."[9] Kumar oynayıp sürekli kaybettiğini söylemeyi unutmuştu.

Aniden büroları büyük telaş aldı. General Serjputovski genelkurmayını Tuna'nın sağ kıyısına, Silistre önüne taşımaya karar vermişti. Komutanlık karakolu bir tepenin üzerine, ku-

8 *Günlük*, 15 Haziran 1853.

9 24 Mayıs 1854 tarihli Fransızca mektup.

şatma altındaki şehrin valisi Mustafa Paşa'nın sevimli bahçelerine yerleştirildi. Karşıda geniş ve belirgin bir panorama uzanıyordu: mavi, geniş, parlak, içinde adalar bulunan Tuna, şehir, küçük tabyalar, toprak çatlaklarına benzeyen siperler ağı. Ve uzakta bu olukçukların içinde küçük solucanların kaynaştığı ayırt ediliyordu: Rus askerleri. Tekerlekli bir arabanın üzerine tünemiş, elinde yakın dürbünüyle Lev Tolstoy, kendi deyimiyle "şiirsel" gelen bu manzaraya hayrandı. Etrafında, Mustafa Paşa'nın bahçesinin gülleri havaya kokular saçıyordu. Vakit geçirmek için, diğer genç emir subaylarıyla kül yutmaz değerlendirmelerde bulunuyorlardı. Onlar da Tolstoy gibi, zararsız ve sevimli savaş oyununa bakıyorlardı. Uzakta, bu küçük gri noktalara doğru yürüyen bu küçük siyah noktaların birbirlerini boğazlayacak adamlar olduğunu hayal etmek için büyük çaba gerekiyordu.

Tüfek atışı geceleyin yoğunlaşıyordu, çünkü Türkler Rusların siper açmaya devam etmelerini engellemek istiyorlardı. Top atışları araya karışıyordu. Kesik kesik ışıltılar, sağır edici patlamalar, yerin sarsılması – Lev Tolstoy bir akşam dakikada yüz patlama saydı. "Yine de," diye yazmıştı Tatyana Hala'ya, "bütün bunların yakından sanıldığı kadar ürkütücü bir hali yok... Bu binlerce top atışıyla en fazla her iki taraftan otuz kadar adam öldürülüyor."[10] Strateji uzmanının sakin muhasebesi!

Kimi zaman atına binip siperlere emir götürüyordu. Orada, tablonun isimsiz küçük figürleri onun gözünde aniden yorgunlukları, kaygıları, pislikleri ve yaralarıyla etten kemikten varlıklara dönüşüyorlardı. Bu dehşet havasını soluyup, savaş manzarasının pek hoş göründüğü kendi sahne önüne hızla dönüyordu. Bir düşman tabyasında patlayan mayın havai fişekten farksızdı! "Asla unutulmayan şu manzaralardan ve duygulardan biriydi!"[11]

Nihayet, Prens Gorçakov son saldırı emri vermeye karar verdi. Bütün genelkurmay siperlere indi. Emir subayları ve yaverler grubuna karışan Lev Tolstoy komutanı gözlüyordu. Alışkanlığı-

10 *A.g.e.*

11 Tatyana Hala'ya 5 Temmuz 1854 tarihli Fransızca mektup.

na uygun olarak, *grotesk* özellikleriyle yüce özelliklerini birbirine karıştırıyordu. Her zamanki dehşetli heykel korkusu. Gorçakov, "uzun boyu, arkasında kenetlediği elleri, arkaya attığı kasketi, gözlükleri ve bir hindi gibi kabararak yürüyüşüyle"[12] ona gülünç geliyordu. Ama, "o olayların genel gidişatıyla öylesine meşguldü ki kurşunlar ve toplar onun için yoktu. Kendini tehlikeye o kadar safça maruz bırakıyordu ki, haberi dahi yok derdiniz ve istemeseniz de, kendinizden çok onun için endişe ederdiniz... Büyük bir adamdır, yani muktedir ve dürüst biridir."[13]

Saldırı için saptanan günün arifesinde beş yüz Rus topu desteklenmiş istihkâmları bombaladılar. 8 Haziranı 9'una bağlayan gece de atış azalmadı. Saldırı sabaha karşı saat üçte öngörülmüştü. "Hepimiz oradaydık," diye yazacaktır Lev Tolstoy, "ve bir muharebe arifesinde hep olduğu gibi, ertesi günü herhangi bir günden daha fazla düşünmüyor gibi yapıyorduk. Eminim ki herkes saldırı fikri karşısında kalbinin derinliklerinde küçük bir sıkışma hissediyordu (hatta küçük bile değil, büyük)... Bir işten önceki zaman en nahoş zamandır, insanın korkmaya vakit bulabildiği tek zamandır... Vakit yaklaştıkça duygu (korku duygusu) da o ölçüde azalıyordu ve saat üçe doğru, saldırı işareti olan fişek demetinin fırlatıldığını görmeyi hepimiz beklerken benim keyfim öylesine yerindeydi ki, gelip de bana saldırının olmayacağını söyleselerdi buna çok üzülürdüm."[14]

En korktuğu şey başına geldi. Şafak sökerken, Feld Mareşal Paskeviç'in bir yaveri General Gorçakov'a kuşatmayı kaldırma emri getirdi. "Bu haberin herkes tarafından, askerler, subaylar ve generaller tarafından gerçek bir felaket olarak karşılandığını şüpheye mahal vermeden söyleyebilirim," diye yazacaktır Lev Tolstoy aynı mektupta, "üstelik, Silistre'den bize sık sık gelen ve bizzat gevezelik etme fırsatını hep bulmuş olduğum muhbirler sayesinde biliyorduk ki, bu kale alınırsa, ki bundan kimsenin kuşkusu yoktu, Silistre iki ya da üç günden fazla dayanamazdı."

---

12 *A.g.e.*

13 *A.g.e.*, Lev Tolstoy *Savaş ve Barış*'ta Kutuzov'u oluşturmak için Gorçakov'u hatırlayacaktır.

14 Tatyana Hala'ya 5 Temmuz 1854 tarihli Fransızca mektup.

Lev Tolstoy'un bilmediği –ya da bilmek istemediği– şey, İngiltere'nin ve Fransa'nın gönderdiği Doğu Ordusu'nun bir bölümünün Varna'ya çoktan varmış olduğu ve Rusların arkalarından Avusturya'nın doksan beş bin yedeği askere aldığı ve birliklerini sınıra yığdığıydı. Kendi kendini yiyip bitirirken, böyle bir aksilik karşısındaki sükûneti dolayısıyla Prens Gorçakov'a hayrandı. Olayı bu kadar iyi hazırlamış olmak ve son anda, savaş alanında ketlenmek! Bunun bir tür adaletsizlik olduğu kanısındaydı. Yalnızca yüksek bir insan bu darbeye gık bile demeden dayanabilirdi. "O (Gorçakov) bir an bile kızgınlığa kapılmadı, oysa nasıl da etkilenen biridir, tersine, sorumluluğunu taşıması gerekecek bu kıyımdan kaçınabildiği için memnun oldu," diye yazacaktır yine.[15]

Komutanına verdiği değer, Gorçakov'un bizzat yönettiği geri çekilme sırasında "en son askerle birlikte geçmesi"yle iyice büyüdü. Prusya'nın desteklediği Avusturya Rusya'nın Tuna'daki prenslikleri boşaltmasını talep ettiğinden, Çar I. Nikolay, yeni uluslararası karışıklıkları engellemek için bu geri çekilme hareketini istemeye istemeye emretmişti. Kâğıt üzerinde basit bir operasyona benzeyen şey, gerçekte kaotik ve acılı bir göçe dönüştü. Binlerce Bulgar köylüsü Ruslar çekildikten sonra Türkler tarafından katledilmekten çekinerek, karılarını, çocukları ve hayvanlarıyla birlikte köylerinden iniyorlar ve Tuna üzerinde mevcut ender köprülerin etrafında, ağlayıp sızlayan kalabalıklar halinde toplaşıyorlardı. Yığılma öyle boyutlara varmıştı ki, Prens Gorçakov, gözyaşları içerisinde, son gelenlerin geçmesinin engellenmesi emrini vermek zorunda kaldı. Etrafına yaverleri toplanmış, yorgun düşmüş, Rusça anlamayan, sersemlemiş kaçakların heyetlerini kabul ediyordu. Onlara, iyi kötü, yolu niçin öncelik olarak ordunun harekâtına ayırmaları gerektiğini açıklıyordu; birliği yaya olarak, arabasız takip etmeye davet ediyordu onları, en yoksullarına kendi kişisel hazinesinden para veriyordu. Bu örnek karşısında coşan Lev Tolstoy, 15 Haziran günü *Günlük*'üne şunu yazar: "Silistre kuşatması kaldırıldı. Henüz savaşta değilim, arkadaşlarım

15 Tatyana Hala'ya 5 Temmuz 1854 tarihli Fransızca mektup.

ve komutanım karşısındaki konumum sağlam artık. Sağlığım yerinde ve moralime gelince, yaşamımı bir sonraki savaşa adamaya kesin kararlıyım. Son kez şunu söylüyorum kendi kendime: 'Önümüzdeki üç gün içinde başkaları için bir şey yapmazsam kendimi öldürürüm.'"

Bir hafta sonra hâlâ hayattaydı, ama cömertliği kâğıt oynamak ve borca girmekle kalmıştı: "Herhangi biri için aşağılık bir durum; özellikle de benim için," diye yazıyordu 23 Haziran 1854'te *Günlük*'ünde. Ertesi gün, insan türüne dost biri için şu tuhaf düşünceyi kaydediyordu: "Bütün gece boyunca bizdeki Rus köleliği üzerine Şubin'le[16] gevezelik ettim. Köleliğin bir kötülük olduğu doğru, ama son derece sevimli bir kötülük."

Yeniden Bükreş'teydi, pek bir işi yoktu, okuyor, düşünüyor, yazıyordu. Dişleri giderek daha fazla acı verdiğinden, ameliyat olmaya razı oldu: 30 Haziran'da, kloroformla anestezi yapıldıktan sonra bir fistülü alındı. "Ödleklik yaptım," diye not etti sertçe, kendine geldiğinde. Ve 7 Temmuz'da, *Günlük*'ünde kendine dair şu sevimsiz tabloyu çizdi:

"Kimim ben? Emekli bir yarbayın dört oğlundan biri, yedi yaşında öksüz kalmış, kadınlar ve yabancılar tarafından yetiştirilmiş, ne sosyete eğitimi ne de bilimsel eğitim almadan, on yedi yaşında sosyeteye girmiş biri; büyük iyilikler yapmadı, toplumda hiçbir konumu da yok, özellikle ilkesiz; işlerini son sınırına dek tehlikeye atmış bu adam, yaşamının en iyi yıllarını hedefsiz, zevksiz geçirdi, sonuçta borçlarından ve özellikle alışkanlıklarından kaçmak için Kafkasları terk etti ve oradan da, vaktiyle babasıyla ordu komutanı arasındaki ilişkileri kullanarak Tuna'daki birliklere katıldı, yirmi altı yaşında bir deniz teğmenidir, neredeyse beş parasız, maaşı hariç (çünkü sahip olduğu para miktarını borçlarını kapatmak için kullanmak zorundadır), koruyucusu yoktur, becerisi yoktur, meslek bilmez, yeteneksizdir, ama ölçüsüz bir özsaygısı vardır. Evet, benim toplumsal konumum böyle. Şimdi de kişiliğime bakalım.

"Çirkinim, beceriksizim, pisim ve sözcüğün sosyetik anlamında kötü eğitim almış biriyim. Tez öfkelenirim, başkalarının

16 Dostu olan teğmenlerden biri.

canını sıkıyorum, mütevazı değilim, hoşgörüsüzüm ve bir çocuk gibi utangacım. Hödüğün teki olduğum bile söylenebilir. Bildiklerimi kendi kendime öğrendim, kötü, kırıntılar halinde, bağlantısız, düzensiz, hatta pek az. Ölçüyü kaçıran biriyim, kararsız, sebatsız, budalaca övünen ve bütün zaaflılar gibi duygularını gizleyemeyen biri. Cesur değilim. Tembelliğim öyle büyük ki, aylaklık benim için aşılmaz bir alışkanlık oldu... Dürüstüm, yani iyiliği seviyorum (...), iyilikten uzaklaştığımda hoşnutsuz oluyorum ve seve seve geri dönüyorum iyiliğe. Bununla birlikte, iyilikten daha fazla sevdiğim bir şey var: şöhret. Çok ihtiraslıyım ve karakterimin bu eğilimi pek az tatmin bulmuş ve genellikle şöhret ile erdem arasında tercih yapmam gerekse şöhrette karar kılacağımdan korkarım... Bugün yaşam kuralındaki üç eksikten dolayı kendimi suçlamalıyım: 1. piyanoyu unuttum; 2. yeni atanmam konusundaki raporla ilgilenmedim; 3. giderek daha çok çektiğim ishale rağmen *borsch* içtim."

Sekiz gün sonra da hal ve tavrından daha memnun değildi: "Kendimden çok memnuniyetsizim, *primo,* çünkü gün boyu yüzümü ve vücudumu kaplayan sivilceleri kopardım, bu da beni sıkmaya başladı; *secundo,* yemekte Alyoşka'ya karşı kapıldığım aptalca sinir krizi."

Bununla birlikte savaş devam ediyordu ve geçen ay başlamış olan geri çekilme hareketini devam ettirmek için genelkurmay 19 Temmuz 1854'te Bükreş'ten ayrılarak Rus sınırına doğru ilerliyordu. Bir aydan fazla sürecek olan bu monoton uzun yürüyüş sırasında Lev Tolstoy vicdan muhasebesine ara vermedi. Kamp yerinde, çadırında, tahıl ambarlarında, tıpkı vaktiyle yüzündeki sivilceleri ezmekten aldığı zevkle zaaflarını yazarak kendini suçluyordu. 16 Ağustos'ta yeni bir ahlak tedavisine başladı. Artık günlüğündeki notları her gün aynı ifadeyle son buluyordu: "Hayatta benim için en önemli şey, şu üç ahlaksızlığı düzeltmemdir: tembellik, karakter yoksunluğu ve tez öfkelenmek." Sözünü tutar. 16 Ağustos'tan 21 Ekim 1854'e kadar bu cümle yirmi beş kereden daha fazla kaleminin ucuna gelir. Ama cin çıkarma sonuçsuz kalır.

9 Eylül'de, Focsamy, Barlad, Jassy ve Skuliany'den geçtikten

sonra Genelkurmay nihayet Kişinev'e yerleşir. Rus topraklarına henüz girmiş olan Lev Tolstoy birkaç dostunu bir gazete çıkarmaya ikna etmek ister: Askerlerin moralini yüksek tutmaya yarayan *Askeri Sayfalar*. "Dergi," diye yazacaktır kardeşi Sergey'e, "diğerlerinden daha doğru ve daha az kuru biçimde savaş tanımları yayımlayacaktır, kahramanca başarıları, özellikle mütevazı insanlar, meçhul kişiler arasından seçilen cesur insanların biyografi ve ölüm yazıları, savaş hikâyeleri, asker şarkıları, topçular ve istihkâm üzerine halkın anlayabileceği makaleler yayımlayacaktır."[17]

Bu girişim için para gerekiyordu. Güzel iş! Önceki yıl, kumar borçlarını karşılayamamaktan kaygı duyan Lev Tolstoy, o dönemde Piatigorsk'ta bulunan kayınbiraderi Valeriyen'i Yasnaya Polyana'daki büyük aile evini, topraklar hariç, satmakla görevlendirmişti. Ataların anısının bir önemi yok! Sonuçta, içlerinden çoğu da onun gibi kumarbazdı. Yukarıdan ona hayıflanıyor olmalıydılar, hatta belki onaylıyorlardı. 1854 yılının Eylül ayında ev plaka plaka sökülmüş, at arabalarına yüklenmiş ve Gorokhov adlı bir komşu olan alıcının mülküne, orada yeniden inşa edilmek üzere taşınmıştı. Yasnaya Polyana'da yalnızca iki küçük ev kalmıştı, bunlar vaktiyle efendinin konutunun yanındaydı. Nikolay Tolstoy Kasım 1854'te kardeşine şunu yazmıştı: "Yasnaya Polyana'daki evin satıldığını, sökülüp taşındığını biliyor olmalısın. Daha yeni gittim oraya. Evin yokluğu beni sandığımdan az şaşırttı. Yasnaya Polyana'nın genel görünümü bundan etkilenmedi."[18] Önemli olan, Gorokhov parayı ödemişti: 5 bin ruble. *Askeri Sayfalar*'ı finanse etmek için bir tek kasadan parayı çekmek kalmıştı. Valeriyen başyazar olan Lev'e 1500 ruble gönderme emri aldı. Metinler konusunda ise, dilediğince bulabilirdi! Lev Tolstoy, gazeteyi tek başına dolduracağı iddiasındaydı. Kendini tutamayarak hikâyeler yazmaya koyuldu: *Rus Askerleri Nasıl Ölür* ve *Jdanov Amca ve Süvari Çernov*. Bu sonuncu eserde, astsubayların yeni gelen erleri, disipline itaa-

17 29 Kasım 1854 tarihli mektup.

18 Yayımlanmamış mektup, akt. N. N. Goussev, *Matériaux pour une biographie de Léon Tolstoï*.

ti aşılamak için nasıl dövdüklerini anlatıyordu: "Jdanov'u kusurlarını düzeltmesi için değil, bir asker olduğu için ve askerin de dövülmesi gerektiği için dövüyorlardı," diye yazmıştı ateşli ateşli. Sonra, bu öykünün resmi nitelikteki bir askerî dergide yayımlanmak üzere kaleme alındığını hatırlayarak, bu hikâyenin sansürden asla geçemeyeceğine karar verip vazgeçti. Bunun yerine bir makale hazırladı ve örnek sayı Prens Gorçakov tarafından Savaş Bakanı'na gönderildi. Ama bu makale bile, Lev Tolstoy'un kendi itirafıyla, "çok Ortodoks" değildi.[19] Aslında, Çar hakkında bildikleri onu projesinden vazgeçirmeliydi. Her şeyden çok disipline önem varen I. Nikolay, insancıl iddialı bir bültenin orduda dağılmasına nasıl hoşgörü gösterebilirdi? Fazla ihtimam askeri yumuşatır; kültür olarak kazandığını itaatte kaybeder! Yine Lev Tolstoy kendi düşlerini gerçek sanmaktadır. Pedagoji zevkine kapılarak kendini askerlerin ve –neden olmasın?– komutanların eğitmeni olarak görmektedir.

Asıl mesele, Tolstoy bunları görevlerine layık bulmaz. Cepheden gelen haberler gittikçe daha endişe verici hale gelmektedir. Kişinev'le Letiçev arasındaki bir görev sırasında Lev Tolstoy Fransız-İngiliz birliklerinin Sivastopol yakınlarına çıkartma yaptıklarını ve Rusların Alma'da bozguna uğradıklarını öğrendi. Bu haberler onu sarstı. Muharebeler yabancı topraklarda sürdüğü sürece savaşla amatörce, bir sanatçı olarak ilgilenmişti. Artık düşman Rus topraklarına ayak bastığından, kendini bu saldırıyla doğrudan ilgili hissediyordu. Kişinev'de ise entrikalar çevriliyor, eğleniliyor, dans ediliyordu, grandükler Nikolay ve Mikhail[20] balolarda endam gösteriyor ve hanımları büyülüyorlardı. Lev Tolstoy buna katlanamazdı. "Bütün rahatımın yerinde olduğu, iyi bir konut, bir piyano, iyi bir yemek, istikrarlı meşguliyetler ve iyi tanışlarımın olduğu şu anda, yeniden karargâh yaşamını hayal ediyorum ve bu yaşamı sürdürenlere imreniyorum," diye yazıyordu Fransızca olarak Tatyana Hala'ya.[21]

---

19 *Askeri Sayflar*'ın özel sayısı asla bulunamadı, dolayısıyla Lev Tolstoy'un "çok Ortodoks olmayan" makalesini bilmiyoruz.

20 I. Nikolay'ın oğulları.

21 17 Ekim 1854.

İngiliz filosunun limanı ablukaya aldığı Odessa ve Nikolayev'e gitmek için bir izinden yararlandı. Orada, İngiliz ve Fransız mahkûmları gördü ve onların güleryüzlü hali onu şaşırttı. "Bu adamların hali, tavrı, nedendir bilmem, maalesef bizim askerlerimizden çok daha üstün olduklarına emin olmama sebep oluyor," diye not ediyordu *Günlük*'ünde.[22]

Kişinev'e geri döndüğünde, aniden Kırım'a gönderilmeyi istedi. Bu arada, asteğmen olarak atanmıştı. Bu kez, bir genelkurmaya bağlanmayı talep etmiyordu. Kaderine karar vermeyi üstlerine bırakmıştı. Bu kararın nedenlerini kardeşi Sergey'e yazdığı bir mektupta sayacaktır: "Kırım'a gitme iznini kısmen bu savaşı yakından görmek için, kısmen de pek bayılmadığım Serjputovski'deki genelkurmaydan kurtulmak için istedim, ama özellikle vatanseverlik nedeniyle, itiraf etmeliyim ki bu, şu an beni en fazla ele geçiren duygu."[23]

Dördüncü bir neden daha vardı ki, bu oldukça tuhaftı: Birlikte dergi çıkarmayı düşündüğü arkadaşı Comstadius, Inkermann muharebesinde öldürülmüştü. Haberi öğrenen Lev Tolstoy'un cephe gerisinde sahip olduğu güvenlik ve konfor geri tepmiş ve onu dehşete düşürmüştü. "Sivastopol'a gitmeye beni her şeyden çok iten şey onun ölümü oldu," diye yazacaktır *Günlük*'ünde. "Onun karşısında bir tür utanç duygusu hissediyordum."[24]

1 Ekim'de nihayet yeni ataması geldi ve yola koyuldu. Ertesi gün Odessa'ya vardığında, Inkerman'da General Dannenberg'in öngörüsüzlüğünden kaynaklanan aptalca bozgunun ayrıntılarını öğrendi. "İki gözü iki çeşme ağlayan ihtiyarlar, Dannenberg'i öldürmeye yemin eden gençler gördüm," diye yazmıştı aynı gün. "Rus halkının manevi gücü çok büyük!"

Odessa'da, Sivastopol'a karşı bir saldırının 9 Kasım günü şafak vakti başlayacağı haberi dolaşıyordu. Lev Tolstoy, cesaretini gösteremeyecek kadar geç kalmaktan çekiniyordu. 7'sinde vardı ama saldırı olmadı. 14. topçu tugayının 3. hafif bataryası-

22 *Günlük*, 4-5 Ekim 1854.

23 3 Temmuz 1855 tarihli mektup.

24 *Günlük*, 2 Kasım 1854.

na atanınca, tabyalardan ve ileri istihkâmlardan uzakta, şehrin içindeki kışlaya yerleştirildiğini üzülerek öğrendi.

Sivastopol'u deniz tarafından güvenceye almak için, Rus filosunun bir bölümü körfeze sızmıştı. Bütün şehir savunma burçlarıyla kuşatılmıştı. Yalnızca güneyden saldırıya uğradığından, art-ülkeden, kuzeyden, takviye ve ikmal almaya devam ediyordu. Tahkim edilmiş Malakov tepesi konvoyların geçişini koruyordu. "Sivastopol'u alma imkânı yok," diye yazmıştı Lev Tolstoy 11 Kasım'da. "Belli ki düşman da buna ikna olmuş."

Bununla birlikte şehirde tuhaf bir "karargâh yaşamı" ile "şehir yaşamı" karışımı hüküm sürüyordu. Sokaklar geniş birer açık ordugâhtan ibaretti. Rıhtımda gri üniformalı piyadeler, siyahlar içindeki denizciler, rengârenk giysili kadınlar, semaverleriyle *sbiten*[25] satıcıları itişiyordu. Bir general, üstü açık arabasına oturmuş, kazık gibi durarak, saman taşıyan bir araba konvoyunun geçmesini bekliyordu. Güzel bir evin sütunlu avlusunda, kanlar içindeki askerler sedyelere yatırılmıştı. Rüzgarın yönüne bağlı olarak yakındaki denizin kokusu ya da aşırı kalabalık hastanelerin kokusu işitiliyordu. Kimi zaman develer geçiyordu, başları yukarıda, ceset yüklü arabaları çekiyorlardı. Uzakta top gürlüyordu. Aniden askerî bandonun sesleriyle çınlıyordu ortalık. Yoldan geçenler şapkalarını ellerine alıp, istavroz çıkarıyorlardı: Bir subayın cenaze töreniydi bu. Pembe tabut ve açılmış sancaklar. İman için, Çar ve vatan için. Yandaki restoranda başka subaylar, kanlı canlı, bakışları neşeli, "bezelyeli pirzola"ları kemirerek ve "Bordeaux katılmış ekşi Kırım şarabı" içerek arkadaşlarının ölümünü konuşuyorlardı.

Tahkimatlara yaklaştıkça şehir daha trajik bir çehreye bürünüyordu. Yıkılmış evler, boş arazilere dönüşmüş sokaklar, çamura gömülmüş bombalar, leş ve top barutu kokusu. Siperlerin labirenti içinde askerler iki büklüm olmuş ilerliyorlardı. Bir siperin içinde astsubaylar mum ışığında iskambil oynuyorlardı; tabya sepetleriyle çevrili bir düzlüğün üzerinde denizci-

25 Ballı içecek.

ler bitlerini ayıklıyorlardı; bir topun yakınında bir teğmen sarı kağıda bir sigara sarıyordu. Kurşunların ıslık sesleri. Bombaların gürültü patırtısı. Nöbetçiler, atış uyarısı için "Tooop!" ya da "Havaaan!" diye bağırıyorlardı. "Mermi geçtiğinde," diye yazacaktır Lev Tolstoy, "hayata geri dönersiniz ve ifade edilemez bir zevk ve rehavet duygusu sizi ele geçirir."[26]

15 Kasım'da Sivastopol'dan ayrılıp en tehlikeli yerdeki savunma hatlarında bir haftalık yolculuğa çıktı. Siperlerde, surlarda gördüğü şey Rus halkına olan sevgisini yüceltti. "Birliklerin kahramanlığı tarif edilebilir gibi değil," diye yazacaktır kardeşi Sergey'e. "Antik Yunan döneminde kahramanlığa daha az rastlanırdı! Kornilov, birliklerin önünden geçerken, 'Günaydın evlatlarım!' yerine, 'Ölmek gerekirse, evlatlarım, ölmeyi kabul eder misiniz?' dedi ve askerler haykırdılar: 'Öleceğiz, Ekselansları, Hurra!' Üstelik hiçbiri de poz yapmıyordu, çünkü her birinin yüzünden doğru söylediği anlaşılıyordu ve zaten yirmi iki bini sözünü tutmuştu. Yaralı, neredeyse ölecek bir asker bana geçen ayın 24'ünde bir Fransız bataryasını nasıl esir aldıklarını anlattı, üstelik onlara takviye gönderilmemişti! Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Bir denizci bölüğü neredeyse isyan ediyordu çünkü otuz günden beri bombalar altında bulunan bataryadan onları almak istemişlerdi. Askerler bombaların fişeklerini söküp çıkarttılar. Kadınlar burçlardaki askerlere su taşıyorlardı. İçlerinden çoğu öldürüldü ya da yaralandı. Papazlar, ellerinde haç sallayarak, bir tabyadan diğerine koşturuyor ve ateş altında dualar okuyorlardı. Bir tugaydaki yüz altmış yaralı safları terk etmek istemedi. Hayran olunası bir dönem!.. Ben savaşma şansını bir kez bile bulamadım, ama bu insanları görmeme ve bu muzaffer dönemde yaşamama izin verdiği için Tanrı'ya şükürler olsun!"[27]

Lev Tolstoy, Sivastopol'un cesur savunucularına duyduğu hayranlık borcunu bu şekilde ödedikten sonra, vatanseverlik görüntülerinin ardındaki iç ezici gerçeği keşfetmekte de gecikmedi. Rus askerleri çakmaklı tüfekle silahlanmışken, Fransız

26 *Sivastopol Hikâyeleri: Aralık Ayında Sivastopol.*

27 20 Kasım 1854 tarihli mektup.

askerlerinin yivli tüfekleri vardı. Yeni kura erleri uygun adım yürümeyi bilseler de savaşmayı bilmiyorlardı. I. Nikolay'ın salık verdiği tören eğitiminin sonucu buydu. Güneydeki yolların kötü durumu, birliklerin naklini yavaşlatıyordu. İkmal yöntemleri 1812'dekiyle aynıydı. Lev Tolstoy 23 Kasım 1854'te, *Günlük*'ünde "Bu yolculuk sırasında Rusya'nın ya çökmesi gerektiğine ya da bütünüyle yenilenmesi gerektiğine kesinlikle inandım. Her şey tersine doğru ilerliyor, düşmanın bulunduğu yeri sağlamlaştırmasını engelleyemiyoruz, oysa ki çok kolay olur. Biz bile, düşmanın karşısında aşağı güçlerle duruyoruz, siperleri pekiştiremiyoruz, takviye beklemiyoruz, Gorçakov[28] gibi aklını, duyusunu ve enerjisini yitirmiş generallerin komutasındayız ve istilacıyı kovacak fırtına ve kötü havaları göndermesi için Aziz Nikolay'a güveniyoruz. Kazakların hırsızlık yapmaya itirazları yok, ama savaşmaya var; husarlar ve uhlanlar askerlik meziyetlerini sarhoş olarak ve sefahat âlemlerinde kanıtlıyorlar; piyadeler hırsızlık ve para çalmayla kendilerini gösteriyorlar. Ordunun ve ülkenin durumu üzücü. İngiliz ve Fransız yaralılarla gevezelik ederek iki saat geçirdim. Her asker konumundan ve değerinden gurur duyuyor, çünkü ordunun etkili güçlerinden biri olduğunu hissediyor. İyi silahları var, kullanmayı biliyor, genç, politikaya ve sanata dair fikirleri var, bu da ona haysiyet bilinci kazandırıyor. Bizde talimler aptalca, silahlar kullanılır gibi değil, muamele kötü, her şeyde gecikmişlik, cehalet var, hijyen ve beslenme iğrenç, insandaki en ufak gurur kıvılcımını bile bastırıyor ve karşılığında da, düşmanın çok üstün olduğuna dair bir fikir veriyor."

Bu bakış açısı –elbette yumuşatarak!– *Askeri Sayfalar*'ın ilk sayılarından birinde sergilenemez miydi? Lev Tolstoy sorunu düşünecek zamanı pek bulamadı: Aralık başında Çar'ın zaten bir gazete var diyerek derginin basılması iznini geri çektiğini öğrenir. Askerî literatürde uzman *Rus Malul*'dür bu. Belli ki yüksek mevkidekiler entelektüel subaylardan çekiniyordu.

Öfkelenen Lev Tolstoy 19 Aralık'ta Nekrasov'a yazarak, daha önce *Askeri Sayfalar* için yazdığı metinleri *Çağdaş*'ta yayımla-

28 Söz konusu kişi, Tuna ordusu komutanının kardeşi Piyer Gorçakov'dur

masını önerdi. Nekrasov postayla cevap verdi: "Siz asker hikâyelerinizi gönderin. Onları herhangi bir *Malul*'ün içine tıkıştırmak neye yarar?" Bu çözüm Lev Tolstoy'un hoşuna gitti ve aynı zamanda da kafası karıştı, çünkü yayımlanmasının reddedildiğine üzüldüğü bu savaş hikâyelerini yazmaya şimdi kendini manen mecbur hissediyordu. Oysa çalışma havasında değildi. Bataryasıyla birlikte Akmescit yakınlarında Eski-Orda'da kısa sürelik istirahatteydi. Yıl onun için sakin tamamlanıyordu. Konforlu bir villaya yerleşmiş kitap okuyor, "çeşit çeşit piyanoları çalıyor, geyik ve karaca avlıyordu."[29] Dostlarının hepsi hoş insanlardı, ama mesafeli davranışlarıyla "onların eskisi kadar hoşlarına gitmemekten"[30] çekiniyordu. Kadınlara gelince, onları çok özlüyordu. Elbette ki genç kızları görüyordu, ama taşranın bu küçük aşk hikâyelerinden kalıcı hiçbir şey çıkmıyordu. "Bu koşullarda, bunca hoşlandığım aile yaşamını yaşamayı beceremeyen bir hödük olup çıkmaktan korkuyorum!"[31] diye iç geçirir.

Ocak 1855'te yeniden tayini çıktı ve Sivastopol'dan on verst mesafedeki Belbek nehri kıyısındaki bir yüksekliğin üzerine karargâh kurmuş olan 11. topçu tugayının 3. hafif bataryasına geçti. Buraya varır varmaz hayal kırıklığına uğradı. Hangi deliğe düşmüştü? Ne kaba saba insanlar arasındaydı? "Bataryamın komutanı Filimonov akla gelebilecek en pis yaratık," diye yazmıştı 23 Ocak 1855'te *Günlük*'üne. "yüksek rütbeli subay Odakhovski korkak ve iğrenç bir Polonyalı. Diğer rütbelilerin hepsi kişiliksiz ve şeflerinin etkisi altındalar."

Bununla birlikte, aynı Odakhovski *Anılar*'ında[32] şunu söyleyecektir: "Bir üstünün en ufak ikazı bile Tolstoy'u küstahça ya da acı bir alayla karşılık vermeye itiyordu." Lev Tolstoy'un kibirli tutumu onu bir kez daha hemcinsleri arasında yalnız bırakıyordu. Kitap kıtlığı, muhatap yokluğu, soğuk, konforsuzluk, tehlikenin uzaklaşması, bütün bunlar onun karakteri-

29 Nikolay Tolstoy'a 3 Şubat 1855 tarihli mektup.

30 *Günlük*, 26 Kasım 1854.

31 Sergey Tolstoy'a 20 Kasım 1854 tarihli mektup.

32 *Tolstoy Üzerine Anılar*, derleyen Jirkeviç.

ni iyice hırçınlaştırıyordu. Zaman zaman, arkadaşlarını şaşırtmak için, bir iki fiziksel kahramanlık gösterdiği oluyordu. Örneğin, sırt üstü yere yatıyor ve 80 kiloluk birini koluyla kaldırıyordu. "Tugayda iyi bir süvari, sağlıklı biri ve bir Herkül anısı bırakmıştı,"[33] diyecektir genç subay Krilov. Gözde eğlencesi, her zaman olduğu gibi kumardır. Tam da, *Askeri Sayfalar*'ın finansmanına ayrılmış olan 1500 rubleyi almışken! Dergi yasaklandığı için bu para açıkta kalmıştı. İki gün iki gece art arda Lev Tolstoy *stoss* oynadı! Üçüncü günün şafağında bir kopeği kalmamıştı: "Sonuç ortada," diye yazmıştı *Günlük*'üne 28 Ocak'ta, "Yasnaya Polyana'daki evi kaybettim... Kendimden öyle tiksiniyorum ki varlığımı bile unutmak istiyorum." Kefaret olarak da Nikolay'a yazdı. Kardeşleri arasında onu en sert yargılayabilecek olan oydu: "Bana gönderilen bütün parayı –1500 ruble– kaybettim. Senden beni suçlamamanı ve hiç sitemde bulunmamanı rica ediyorum, ne mektuplarında ne de arkamdan. Bu korkunç aptallık nedeniyle, çalışarak karşılayamadığım sürece ben kendimi suçlayacak ve suçlamaya devam edeceğim."

Üç gün sonra yeniden şeytana uyar. "2 Şubat. Meşerski'yle oynayarak, sahip olmadığım 150 rubleyi söz üzerine kaybettim,". "6 Şubat. Yeniden kumar oynadım ve 200 gümüş ruble kaybettim. Bir daha oynamama sözü veremiyorum kendi kendime. Kaybettiğimi geri almayı umuyorum ve mahvolmayı göze alıyorum... Yarın Odakhovski'ye yeniden oynamayı önereceğim, son kez olacak,". "12 Şubat. Yine 75 ruble kaybettim... Yaşamıyorum, yaşar gibi yapıyorum." "15 Şubat. 80 ruble daha kaybettim... Yine kâğıtta şansımı denemek istiyorum,". "17 Şubat. 20 ruble daha kaybettim. *Bir daha oynamayacağım.*"

Hesabını yapıp ihtiyat kabilinden küçük bir miktar da ekledikten sonra, Lev Tolstoy Valeriyen'e yeni bir imdat çağrısı gönderdi:

"Nikolay'a yazdığım mektuptan kuşkusuz bildiğin gibi, bana gönderilmiş olan 1500 rubleyi kaybettim. Ama, daha kötüsü, 575 rubleyi de kredi olarak kaybettim. Bu para bana en kısa sürede *gerekiyor*. Bana gereken miktara denk düşen mik-

33 Krilov'un anlatısı.

tar buğdayı satabilmek için elinden geleni yap ve bu parayı Sivastopol'a gönder... Utanıyorum ve sana bunu yazmak çok zoruma gidiyor. Senden ricam bu mektubu kimseye gösterme. Artık kumar oynamıyorum."[34] Vatanına bir faydası dokunduğuna inanabilmek için, muharebelerden ırakta *Orduda Reform Projesi*'ni kaleme almaya başladı. Dönem iyi seçilmişti, çünkü Rusya, gizliden bir rahatlamayla, 18 Şubat 1855'te I. Nikolay'ın ölüm haberini öğrenmişti. Bu şiddetli ve dar kafalı zorbanın, sayısız polis haksızlığının, sayısız adaletsiz sürgünün, sayısız bahtsız savaşın sorumlusu zorbanın ortadan kalkmasıyla birlikte imparatorluk içinde biraz daha fazla özgürlük umut eden herkes başını kaldırıyordu. Halefi II. Aleksandr'ın daha insani bir politikadan yana olduğu söylenmiyor muydu? Bu düşünceden güç alan Lev Tolstoy çalışmasının başına cesurca bir ilkeler bildirimi kaleme alır:

"Gözlerimin önünde açıkça süren ve milyonlarca insanın ölümüne, kuvvet kaybına ve vatanın onurunu yitirmesine yol açan kötülük karşısında vicdanım ve adalet duygum beni susmaktan men ediyor... Bizde ordu falan yok, disiplinle serseme dönmüş kölelerden oluşan, hırsızların ve insan tacirlerinin emirlerine boyun eğen kölelerden oluşan bir kalabalık var. Bu kalabalık bir ordu oluşturmuyor çünkü onun içinde imana, Çar'a ve vatana –ne çok suistimal edilmiş kelimeler!– gerçek bir bağlılık olmadığı gibi, şövalye cesareti ya da asker haysiyeti de yok. Her şeyde ve her şey için, bir yanda sabır ve bastırılmış hoşnutsuzluk, diğer yanda acımasızlık, kölelik ve rüşvet var." Askerlerin maruz bırakıldığı bedensel eziyetleri teşhir ederek devam eden Tolstoy, okurun dikkatini "Rus kurşunlarının öldürdüğü ya da hafif yaralayıp düşmana teslim ettiği çok sayıda Rus subayı"na çekiyordu ve generalleri, "yetenekli oldukları için değil, Çar'ın hoşuna gittikleri için" ordunun başında olmakla eleştiriyordu. Geriye, çözüm önerileri getirmek kalmıştı. Yapmaktansa yıkmak daha kolaydır. Coşkusunu eleştiride tükettikten sonra, sıkılarak, eserin yapıcı yanından caydı. Nasıl olsa söyledikleri dinlenmeyecekti!

34 Valeriyen Tolstoy'a 24 Şubat 1855 tarihli mektup.

Yine de bir şeyleri ıslah etme arzusundan vazgeçmedi. Kumardaki kayıplarına, "şehvet krizlerine" ve "canice tembelliklerine" rağmen, kendinde yenilikçi bir ruh görüyordu. Orduda reform yapamadığından, dinde reform yapmayı kafasına koydu. Bir akşam, iki *whist* ve *stoss* eli arasında, onu dile getirilemez bir mutluluğa boğan, soluk soluğa bırakan bir ışıkla çarpıldı. 4 Mart günü *Günlük*'üne, aklına "muhteşem bir düşünce," geldiğini yazdı. "Hayatımı bunu gerçekleştirmeye adayabileceğimi hissediyorum. Bu düşünce, insanlığın ilerlemesine uygun yeni bir dinin inşasıdır, İsa Mesih'in dini; ama imandan ve sırlardan kurtulmuş, pratik din, ebedi mutluluk vaat etmeyen, ama bu dünyada onu sağlayan din. Ben bu fikrin ancak bu yönde bilinçli olarak çalışan birkaç kuşak tarafından gerçekleştirilebileceğini anlıyorum. Bir kuşak bu fikri bir sonrakine emanet edecek ve günün birinde, fanatizm ya da akıl onu galip getirecek."

Lev Tolstoy'un gelecekteki öğretisinin tamamı not defterine alelacele çiziktirilmiş bu birkaç cümlede özetlenmişti: kilisenin dogmalarına boyun eğmemek, İncil'den esinlenen ilkel bir Hıristiyanlığa geri dönmek, maddi mutlulukla ahlaki yetkinliği birlikte aramak. Heyhat, bir sonraki satırda, aynı *Günlük*'te şu okunur: "6 Mart. Odakhovski benden yine iki yüz ruble kazandı, son derece allak bullak bir haldeyim." Vecd hali geçince peygamber elinde iskambillerle uyanıyordu. Kuşkusuz ruhsal doğuş ânı henüz gelmemişti. Ama bu kaygılı ruhta sessiz ve gizli bir çalışma, havariliğe yeraltından ve acılı bir hazırlık başlamıştı bile. Bir an, Yasnaya Polyana'yı kayınbiraderine kiraya verme niyetine kapıldı, böylece ev kaygılarından, borç ödemekten kurtulacak ve kendini edebiyata adayabilecekti. Diğer sayısız proje gibi bu da hayata geçmedi. İçinde bulunduğu daimi ruh çalkantıları içinde tek bir fikir sabit olarak kalmıştı: yazmak! Her yönde koşup durduktan sonra her zaman bu pike oyununa geri dönüyordu, tıpkı halatının ucundaki deli keçi gibi. "Orduda kariyer yapmak benim işim değil," diye yazmıştı 11 Mart'ta; "en iyisi kendimi tamamen edebiyata vermek."

Nekrasov (*Çocukluk* ve *İlkgençlik*'in devamı olan) *Gençlik*'i

ve Sivastopol kuşatması üzerine vaat ettiği hikâyeleri istiyordu. Lev Tolstoy aynı zamanda birbirinden çok farklı bu iki eser üzerinde çalışıyordu. Kâh aile evladı, rahat içindeki, mutlu ve naif öğrenciydi, ilk sınavların, ilk aşkların, ilk metafizik şüphelerin kaygısıyla karşı karşıyaydı; kâh Sivastopol cehennemine gömülmüş meçhul savaşçı. Arzu ettiği her türlü teşvik de arkadan geliyordu. Kız kardeşi ona İvan Turgenyev'in hayranlık duyduğunu, Nekrasov'un her mektubunda onu övgülere boğduğunu yazıyordu ve *Çağdaş*'ın bir yıl tereddüt ettikten sonra yayımladığı *Bir Bilardocunun Anıları* bütün eleştirmenlerden sıcak bir kabul görmüştü:

"Bana en büyük zevki veren şey," diye not etmişti Lev Tolstoy 27 Mart'ta, "dergilerdeki eleştirileri okumaktı: *Bir Bilardocunun Anıları*'ndan en övücü sözlerle bahsediliyor. Bu duygu hoş ve yararlı, çünkü, benim özsaygımı coştururken beni eyleme teşvik ediyor... Heyhat, beş günden beri *Gençlik*'ten tek bir satır bile yazmadım, oysa ki *Sivastopol*'un, *Gündüz ve Gece*'nin başını kaleme aldım bile..." Eseri için heyecan duydukça, karargâh yaşamının sıkıntılarına daha az katlanıyordu. Bir büroda yazmanın onun için daha rahat olduğuna hiç kuşku yoktu. Amiral Prens Menşikov'in yerine Tuna ordusunun başına Prens Gorçakov geçtiğinden, yeniden genelkurmaya atanmayı talep etti. Pelagiya Yuşkov Hala talebini akrabası olan başkomutan nezdinde desteklemeliydi. 30 Mart'ta red cevabı geldi: "Yeni bir atama elde etmeyi başaramadım, çünkü ben ancak bir asteğmenim. Ne yazık!"

Bu yenilginin ardından, yaver olarak atanmak ve uygun bir konutta yaşamak yerine, bataryasıyla birlikte en tehlikeli bölgedeki 4 numaralı kaleye gönderilince iyice sıkıntıya girdi. Bir sanatçının biraz geride durmaya ihtiyacı vardır. Savaşta muharebenin içine gömülmüşken yazılamaz! Birkaç hafta önce "eylemsizlik"ten şikâyet ederken, işte şimdi aniden herhangi bir asker gibi ateşe maruz kalma fikrine isyan ediyordu! Kazamatta soğuk almıştı, burnu akıyordu, öksürüyordu, ateşi vardı, bütün bunlar da yetkilerini kullanmayı bilmeyen komutanın hatasıydı. 11 Nisan 1855'te öfkeyle not etmişti: "Kale 4...

Sinirliyim, özellikle şimdi, hastayken, hiçbir fayda taşımayan bir *canlı kalkan*[35] olmaktan başka bir işe yarayabileceğim fikri kimsenin aklına gelmiyor."

Nezlesi geçince kendine geldi, hatta fazla bile cesaret gösterdi. 4 numaralı kale Fransız hatlarına en yakınıydı: yaklaşık yüz metre. Kale komutanı Yüzbaşı Reimers şunu yazacaktır: "Yoğun bombardıman olmadan tek gün bile geçmiyor. Bayramlarda Fransızların nöbetini Türkler alıyordu. Yirmi dört saat içinde yüz topun attığı ortalama iki bin bombanın yağdığı dönemler oluyordu." Lev Tolstoy iaşeci astsubay olarak haftada dört gün görevdeydi. Sivastopol'da, askerî bandonun çaldığı bulvara bakan mütevazı ama temiz bir konutta dinleniyordu. Nöbetteyken, zırhlı bir kazamatın içinde uyuyordu. Ortadaki bir kalas tavanı destekliyordu. Molozların düşmesini engellemek için yarı yüksekliğe büyük muşambalar tutturulmuştu. Mobilya olarak bir yatak, üzeri ıvır zıvır kâğıtlarla dolu bir masa, bir saat, idare kandiliyle birlikte bir ikona bulunuyordu. Bu nemli odanın içinde top atışlarının gürlemesi kesilmiyordu. Yanıp sönen ışıklar dar pencereden giriyordu. Toprak titriyordu, duvarlar çatlıyordu, havada acı ve biberli barut kokusu uçuşuyordu. Lev Tolstoy önce çok korkmuş, sonra diken diken olan tüylerini kontrole kalkmıştı. Aşırı kaygıdan aşırı cesarete geçiyordu. Yeteneği, kâh korkaklığa kâh kahramanlığa kapı açan tam da bu tuhaf karakterinden geldiğinden, daha ilerde, tüm bu kişilerin bakış açısını benzer bir samimiyetle birleştirmesini sağlayacak olan şeyin kusurları, çelişkileri olduğundan, insan olarak ne kadar bölünürse yazar olarak o kadar eksiksiz olacağından kuşku duymuyordu. "Topun ağzındaki asker" muamelesi yapıldığı için şikâyet ettikten yirmi dört saat sonra *Günlük*'üne şunu yazmıştı: "Benim küçük askerlerim çok kibarlar, kendimi onlarla neşeli hissediyorum" (12 Nisan). Ayrıca şunu yazmıştı: "Tehlikenin sürekli cazibesi, birlikte yaşadığım askerleri gözlemlemenin benim için önemi, tayfalar ve savaşın kendisi öylesine hoş ki, buradan gitmek istemiyorum, eğer olursa, taarruza tanık olmak da çok hoşuma gidecek" (13

35 Metinde Fransızca.

Nisan). Bununla birlikte, yaylım ateşi yaygınlaşıyordu; bir mayın patlıyor, havaya kaya ve insan parçaları saçılıyordu; sağıra dönmüş, yaralıların iniltilerinden yüreği parçalanan Lev Tolstoy Tanrı'ya şu yakarıda bulunuyordu: "Yüce Tanrım, beni sürekli himaye ettiğin için sana şükran borçluyum. Beni terk etseydin ne kadar boş olurdum!.. Bana yardım et, işe yaramaz özlemlerimi karşılamak için değil, bilmediğim ama bilincine vardığım varlığın büyük ezeli hedefine erişmemi sağlamak için yardım et."

Bu telaş, itişip kakışma ve ölüm atmosferinde yazmak olmayacak bir şeydi. Bununla birlikte, Lev Tolstoy kendini hiç böyle esinli hissetmemişti. İzlenimlerini sıcağı sıcağına not ediyor ve kalede *Çağdaş* için hikâyelerini yazıyordu. Gerçekten de ilk gerçek "savaş muhabiri"dir. Stendhal'ın üzerindeki etkisini inkâr etmiyordu. "Herkesten çok ona minnettarım," diye yazacaktır 1910 yılında Paul Boyer'e. "Savaşı tanımamı ona borçluyum. *Parma Manastırı*'ndaki Waterloo Savaşı hikâyesini tekrar okuyun. Ondan önce savaşı böyle, yani gerçekte olduğu gibi tarif eden var mıydı?" Ama, *Parma Manastırı*'nda bütün Waterloo Savaşı yalnızca Fabrice'in gözünden anlatılır, oysa ki *Sivastopol Hikâyeleri*'nde Lev Tolstoy bu tarzı genişleterek, her bir şahsiyetin içine girip aynı muharebeyi farklı bakışlardan veriyordu. Bu "röportaj" anlayışı içinde hiçbir sanatsal ön tasarım yoktu. Her zaman olduğu gibi yazar kendi içgüdüsüne boyun eğerek, hoşa gidip gitmeme kaygısı gütmeden, gördüğü şeyi anlatıyordu. Leş gibi kokan ameliyat odasını, çok acı çeken yaralıları, kestiği bir bacağı bir köşeye fırlatan bir cerrah asistanını, çamura bulanmış, dişler kenetli ("Elveda kardeşler!") bir tayfanın ölümünü, beğenilme hastalığına kapılmış hanımlar ve istirahatteki subaylar için şehirde çalan askerî orkestraları, düşman ateşi altındaki kaleyi, parlak bir nokta gibi yakınlaşan, büyüyen ve başların üzerinde ıslık çalan bombayı, ceset yığınlarını, dumanı, harabeleri, gereksiz yere akan kanı, adsız savaşçıların büyüklüğünü ve sefaleti anlatıyordu. "İki saat önce umutla ve irili ufaklı arzularla dolup taşarken henüz kana bulanmış yüzlerce beden, uzuvları sertleşmiş, kaleyi siperlerden

ayıran çiyle kaplı çiçekli vadide ve Sivastopol'da ölüler şapelinin kaygan taşları üzerinde yatıyorlardı. Çiçekler açmış tarlalardaki kadavralar arasında ya da sedyelerin, kamp yataklarının ve ambulansın kana bulanmış tahtaları üzerinde, yüzlerce başka insan, kurumuş dudaklarında sövgü ve dualarla tırmanıyorlar, geri dönüyor ve inliyorlardı. Ama tıpkı daha önceki günlerde olduğu gibi, Sapun Dağı'nın üzerinde sıcak bir kıvılcım çaktı; titreşen yıldızlar soldu; beyazımtırak bir sis karanlık ve çalkantılı denizden yükseldi; pembe şafak doğuyu yangın yerine çevirdi; lâl rengi uzun bulut yığınları ufukta dağılarak aydınlık bir gök mavisi halini aldılar; ve tıpkı önceki günlerde olduğu gibi, güçlü ve ışıltılı yıldız doğarak, hayata geri dönen tüm dünyaya neşe, sevgi ve mutluluk vaat etti."

Birinin uğursuz önsezisi: "Bugün kesinlikle öldürüleceğim, çünkü oraya gitmesi gereken ben değildim ve kendiliğinden öne çıktım"; nöbet değişikliği sırasında bir diğerinin korkakça tesellisi; arkadaşının ölüm tehlikesi altında olduğunu görerek, bu zavallıya on iki ruble borçlu olduğunu hatırlayan ve bir dakika içinde borcun belki de silineceğini varsayan bir üçüncüsünün tamahkâr düşünceleri... Bataryada birden çok alacaklısı olan Lev Tolstoy, benzer bir durumda, bilinçsizce de olsa bu aynı fikirde değil miydi? İnsan, sürekli yok olma tehdidiyle karşı karşıya kaldığı sinirli gerilim ânında, ruhuna musallat olan düşlerine hâkim olamaz. *Mayıs Ayında Sivastopol*'un sonunda Lev Tolstoy gururla şunu yazabilmiştir: "Hikâyemin kahramanı, ruhumun bütün gücüyle sevdiğim kahraman, bütün güzelliği içinde yaratmaya çabaladığım, her zaman hayranlık verici olmuş, hep hayranlık veren ve ileride de verecek bu kahraman, hakikattir."

10 Mayıs'ı 11'ine bağlayan gece Lev Tolstoy, yoğun ateş altında, bir dizi saldırı ve karşı-saldırıya tanık oldu. Rus tarafında binden fazla ölü ve yaralı, bir o kadar da Fransız tarafında vardı. 11 Mayıs'ı 12'sine bağlayan gece yeni bir saldırı: Her iki tarafta da beş yüz kişi etkisiz hale gelir. 12'si günü, cesetlerin toplanması için savaşa ara verilir. "Moral her gün azalıyor," diye not ediyordu Lev Tolstoy, "ve Sivastopol'un alınabi-

leceği fikrini doğrulayan birçok emare vardı."[36] Bu arada Pelagiya Yuşkov Hala'nın tavsiye mektubunu almış ve başkomutana iletmişti. Ama aradan iki haftadan fazla zaman geçmiş, ataması hâlâ değişmemişti. Savaşın sonuna kadar 4 numaralı kalede kalacağını düşünmeye başlamıştı. "Kuşkusuz ki böylesi daha iyi!" diye yazmıştı melankolik bir halde.[37] 15 Mayıs'ta aniden, Sivastopol'un yirmi verst gerisindeki Belbek nehri üzerinde mevzilenmiş bulunan bir dağ bataryasının iki topunun komutasına atandığını öğrendi. Gerçekliği tartışmalı olduğu kadar kışkırtıcı da olan bir rivayete göre, yeni Çar II. Aleksandr, *Aralık Ayında Sivastopol*'un prova baskılarını okuyunca duygulanmış, yazarın tehlikeden uzaklaştırılmasını emretmişti. Ne yazık ki, el yazmasının Nekrasov'a gönderildiği tarih olan 30 Nisan ile Lev Tolstoy'un atanma tarihi olan 15 Mayıs arasında metnin Saint-Petersburg tarafından elde edildiğine, incelendiğine, basıldığına, hükümrana ulaştırıldığına ve onun kararının da Saint-Petersburg'dan Kırım'a ulaştığına inanabilmemiz zor. Aslında, Prens Gorçakov'un edebi namı giderek artan bu genç akrabaya iltimas geçmeye karar vermesinin ardında, Pelagiya Hala'nın Tolstoy'un kişisel dilekçesini destekleyen mektubu yatıyordu.

Muharebe gürültülerinden uzaktaki yeni karargâhında Lev Tolstoy öncelikle kendisine emanet edilen görevi ciddi olarak yerine getirmeye çalıştı. Talime bizzat kendi komuta ediyordu, birliğinin mühimmat ihtiyacına göz kulak oluyor ve etrafında hüküm süren kargaşaya öfkeleniyordu. Müfrezedeki komutanların çoğu genellikle parayı canlarının istediği gibi harcıyor, geri kalanını kendilerine ayırıyor ve hesaplarda hile yapıyordu. Lev Tolstoy, dürüstlüğünden, notlarında bir *masraf artığı* çıkarmak isteyince, bütün arkadaşlarını güç duruma düşürdü ve topçu birliği komutanı General Kriyanovski'den azar işitti:

"Ne yaptınız siz Kont?" dedi general. "Devlet siz de kâr sağlayabilesiniz diye işleri böyle düzenledi! Batarya hesapları açık verirse, sizin de alacak bir şeyiniz olmalı! Bu nedenle her batar-

36 *Günlük*, 21 Nisan 1855.

37 *A.g.e.*, 8 Mayıs 1855.

ya komutanının kullanımında bir bakiye olması gerekir. Herkese zarar veriyorsunuz!"

"Ben bu bakiyeyi neden kendimde saklamam gerektiğini anlamıyorum," cevabını verdi Lev Tolstoy. "Bu para benim değil, devletin."[38]

Bununla birlikte, zaman içerisinde bu uzlaşmaz tutumdan vazgeçti. "Hırsızlık yapmak kolay, öyle kolay ki yapmamak imkânsız!" diye not etmişti öfkeyle.[39] "Sevgili küçük askerler"iyle iyi geçinme sözü vermişti kendi kendine, ama kimi zaman onların aptallıkları karşısında kendinden geçiyordu. O zaman Kont Lev Tolstoy'un gözünü kan bürüyor ve onları dövüyordu: "Talim yaptırdığım adamları dövdüm. Ne kadar iğrenç ve bahtsızım, kendimden nasıl da tiksiniyorum!" Şunları ekler: "Tembellik, karaktersizlik, böbürlenme (...) subayların önünde kendimi övdüm (...) batarya şefleri önünde çalım sattım... On beş yaşında yaşamına kurallar koymaya başlamışken, otuzunda hâlâ bunları yapıyor olmak gülünç,[40] içlerinden tekini bile benimsememiş, uygulamamışım." Ama kendini suçladığı en ciddi kusur hâlâ kumar tutkusuydu. Karargâh yaşamının sıkıntısı içinde kumar aklından hiç çıkmıyordu. Kesin olarak kazanmak için günlerce antrenman yapıyor, kendi kendine karşı oynuyor ve *stoss* için şaşmaz kombinezonları not ediyordu: "1. Koz, kaybedilecek miktarın on altıda biri olacak; 2. on üçüncü kartta kozu artırmalı ya da eksiltmeli; birinci dizinin borcunu sabitlenmiş bir kart rakamına dek silmeli..., vs."

Heyhat, her varsayımsal kazancının karşısına hakiki bir kayıp gelip oturuyordu. Ve *Günlük*'te, rakamlar arasından karşımıza aşina kelimeler çıkıyordu: "Tembel... Aptallık... Umutsuzluk... Sefahat..."

Bununla birlikte yazmaya devam ediyordu. Kendi kendine yönelttiği hakaretlerine karşılık, okurlarından iltifatlar geliyordu. *Aralıkta Sivastopol* metni sansürden büyük kesintilere uğramadan geçince, Rusya'nın tarihinde ilk kez okuryazar kitle sava-

38 Lev Tolstoy'un onayladığı Albay Odakhovski'nin *Anılar*'ı.

39 *Günlük*, 19 Mayıs 1855.

40 Aslında Lev Tolstoy o dönemde yirmi yedi buçuk yaşındaydı.

şın acımasız gerçekliğiyle karşılaşmıştı. "Rus edebiyatına önem veren bizler," diye yazmıştı Panayev Lev Tolstoy'a, "Tanrı'nın sizi sağ salim kurtarması için yalvarıyoruz!"[41] "Tolstoy'un Sivastopol üzerine makalesi bir harika!" diye yazmıştı Turgenyev Panayev'e. "Okurken ağladım, Hurra diye bağırdım!"[42] Ve yazar Pissemski söyleniyordu: "Bu küçük subay hepimizi cebinden çıkarır!" Eleştirmenlerin tavrı da meslektaşlarıyla aynıdır. *Çocukluk* ve *İlkgençlik*'in başarısı geride kalmıştı. "Yazar hayranlığını hiçbir yerde ifade etmediyse de, biz yine de hayranlığımızı belirtmek zorundayız; tasvirlerinde tek bir ünlem işareti yokken biz her bir adımda şaşkınlığa düşüyoruz." (*Vatan Yıllıkları*). "*Sivastopol* usta işi bir tablo, ciddi olarak düşünülmüş, ciddi olarak yazılmış, enerjik ve özlü biçimde..." (*Moskovalı*).

Hayran kalan Çar hikâyenin Fransızca'ya çevrilmesini ve *Kuzey*[43] gazetesinde yayımlanmasını emretti. Genç çariçe ise halkının bahtsızlıklarının bu samimi anlatısını okurken ağladı. Gözyaşları, L.N.T. diye imzalayan kişinin ününe çok şey kattı. 30 Haziran 1855'te *Günlük*'üne şunu yazmıştı: "Öyle gözüküyor ki Saint-Petersbourg'da gerçekten tanınmaya başladım!"

İkinci hikâye olan *Mayıs Ayında Sivastopol* sansürcülerin kuşkularını uyandırdı. İlk ayıklamadan sonra, metin hazırlanmışken, sansür komitesi başkanı onu bizzat görmek istedi. Yazarın cüretinden dehşete kapılarak, "vatanseverlik-karşıtı" gördüğü bütün bölümlerin üzerini çizdi. *Çağdaş*'ın yazı kurulu kırpılmış hikâyeyi yayımladı. Sansür suçlarına karşı sövüp sayan Nekrasov yazara şunu yazmıştı: "Eseriniz elbette kaybolmayacak... Edebiyatımıza soktuğunuz biçimiyle hakikat kesinlikle yeni türde bir şey. Günümüzde okurunu onu sevmeye ve onunla daha derinden bir sevgi kurmaya sizden daha iyi zorlayabilen bir yazar tanımıyorum... En ihtiyatlı insanları bile umutlarını ötelemek zorunda bırakacak şekilde başlıyorsunuz yazmaya."[44] Lev Tolstoy ise *Günlük*'üne şunu yazıyordu: "Ma-

41 10 Temmuz 1855 tarihli mektup.

42 10 Temmuz 1855 tarihli mektup.

43 Brüksel'de Fransızca olarak basılan Rus gazetesi.

44 28 Ağustos tarihli mektup.

kalelerimden dolayı maviler[45] benden kuşkulanmışa benziyor. Rusya'nın her zaman benim kadar ahlaklı yazarlara sahip olmasını dilerim; dünyaları verseler anlamsız, donuk olamam, eğlence olsun diye, fikirsiz, hedefsiz yazamam." Bu arada, bombardıman sırasında gösterdiği kahramanlıktan dolayı dördüncü sınıf Sainte-Anne nişanı almıştı ve birkaç arkadaşıyla birlikte, *Sivastopol Şarkısı* denen iğneleyici bir şarkı bestelemişlerdi:

En kodaman apoletler
Toplandılar mecliste
Ve düşündüler uzun uzun,
Haritacılar ise
Çiziyordu planlar bir kâğıdın üzerine.
Ama hepsi unuttu
Bir akarsu yatağı olduğunu
Ve onu aşmak gerektiğini!

Bu şarkıya esin olan 4 Ağustos 1855[46] felaketiydi. Çernaya Muharebesi sırasında Ruslar sekiz bin asker, üç general ve altmış dokuz subay kaybetmişti. Muharebede doğrudan yer almamış olan Lev Tolstoy aynı gün Tatyana Hala'ya Fransızca olarak şunu yazmıştı: "Sağlığım yerinde. Ama moral bakımdan hiç bu kadar kötü olmamıştım..."[47]

Birkaç gün sonra, 27 Ağustos'ta,[48] Fransız birlikleri yoğun bir bombardımanla tahkim edilmiş Malakov tepesine saldırıya hazırlandılar. Lev Tolstoy Sivastopol'da dururken, zuhaf askerleri ve Mac-Mahon'un seçkin piyadeleri saldırıya geçiyordu. Güneş yakıcıydı. Serin bir esinti meydandaki ağaçların yapraklarını sallıyor ve harabe halindeki evlerden toz duman kaldırıyordu. Bütün tahkimat hattı boyunca sayısız beyaz duman bulutları yükseliyordu. Patlamaların gürültüsü toprağı aptalca bir şiddetle sarsıyordu. Sonra top atışı yatıştı. Tüfeklerin güçlü ateşi işitildi: Askerler kargaşa halinde sokağa üşüştüler. Beti ben-

45 Jandarmalar.

46 Gregoryen takvimine göre 16 Ağustos.

47 4 Ağustos 1855 tarihli mektup.

48 Gregoryen takvimine göre 8 Eylül.

zi atmış bir subay bağırdı: "Baskın!" Aniden, Lev Tolstoy Malakov üzerinde dalgalanan mavi, beyaz, kırmızı bir bayrak fark etti. "Şehri alevler içinde ve burçlarımızda Fransız bayrakları görünce ağladım," diye yazdı Tatyana Hala'ya. "Bu son günlerde ordudan ayrılma fikri kafamı iyice kurcalıyor."[49]

27-28 Ağustos gecesi Rus birlikleri şehrin güney bölümünü boşaltmaya başladılar. Burçların üzeri yangın yeri olmuş parlıyordu. Kimi zaman bir patlama göğü yırtıyor ve paramparça uçuşan taşlar aydınlanıyordu. Askerlerin üşüştüğü derme çatma köprü yıkılmaya hazır, sallanıyor, eğilip bükülüyordu. 28 Ağustos'ta, öğleden sonra saat ikide, Paul kalesi havaya uçuruldu, beş yüz ciddi yaralı yere serilmişti. Yüksek tepelerde durdurulan Fransızlar artık ilerleyemiyorlardı. Geri çekilen alayların dalgası karşısında bocalayan Lev Tolstoy, bu bitkin yüzleri, lime lime olmuş giysileri inceliyor ve boğazı merhametten sıkışıyordu. "Köprünün öte tarafına geçen bütün askerler," diye yazacaktı, "şapkalarını ellerine alıp istavroz çıkarıyorlardı. Ama bu duygunun gerisinde, daha ağır, iç yakıcı, vicdan azabına, utanca ve öfkeye bağlı bir başka duygu vardı. Neredeyse her asker, kuzey mahallesinden, terk edilmiş Sivastopol'a bakarken, kalbinde tarifsiz bir acıyla iç çekiyor ve düşmana tehditler savuruyordu."[50]

Şehrin düşmesinden sonra Lev Tolstoy General Kriyanovski tarafından, bütün kale komutanlarının raporlarından esinlenerek, son muharebeler üzerine bir tutanak hazırlamakla görevlendirildi. Her koşulda samimi olmak isteyen bir yazar için, emirle yerine getirilen, resmi bildiriler tarzındaki böyle bir çalışma eziyetin dik âlâsıydı. Daha ilerde bunu ifade edecektir: "Bu türden tarifler hazırlamakta kullanılan naif ve zorunlu askerî yalanın en iyi örneğiydi."[51]

Bununla birlikte, Sivastopol savunması aşıldığından, Lev Tolstoy'un bataryası Kermentçik'ten (19 Eylül), ardından Rus-

---

49 4 Eylül 1855 tarihli Fransızca mektup.

50 *Ağustos Ayında Sivastopol.* Lev Tolstoy'un Kırım Savaşı üzerine üçüncü ve sonuncu hikâyesi bu cümleyle tamamlanır.

51 *"Savaş ve Barış" Romanı Hakkında Birkaç Söz (Bütün Eserler).*

ların Fransız öncülerle karşılıklı ateş açtıkları Foti-Sala'dan (26 Eylül) geçmişti ve kuzeye doğru kendine yol açarak kurtuldu. "Ne yıkandım ne soyundum, bir budala gibi davrandım," diye yazmıştı 1 Ekim'de. "Benim işim Harflerle! Yazmak! Yazmak! Yarından tezi yok ömrüm boyunca çalışacağım ya da her şeyi koyvereceğim: kurallar, din, adap, her şey!" (10 Ekim). Ayrıca: "Aşılmaz tembellik. Bana zarar veren askerlik yaşamının alışıldık yolundan kesinlikle çıkmam gerek." (27 Ekim).

İvan Turgenyev'in bir mektubu –ilk mektup– onun niyetini göz kamaştırıcı bir biçimde onayladı. Lev Tolstoy hikâyesini ona adamıştı: *Çağdaş*'ta yayımlanan *Ormanda Ağaç Kesimi* (hâlâ baş harflerle: L. N. T.).

"Edebiyat mesleğimde özsaygımı başka hiçbir şey bu kadar okşamamıştı," diye yazdı ona İvan Turgenyev. Ama kendimi sizin yerinize koymam çok güç. Bir yandan sizin için bu yeni izlenim ve deneyimler açısından sevinsem de her şeyin bir sınırı vardır; talihi pek zorlamamak gerekir, her adımda bizi hayal kırıklığına uğratmak onu pek memnun eder. Kırım'dan sağ salim çıkıp gelirseniz muhteşem olur. Bir korkak olmadığınızı yeterince kanıtladınız; bununla birlikte, askerlik mesleği size göre değil... Sizin silahınız kılıç değil kalem..." İzninde kendisini görmesi için genç meslektaşını davet etmiş ve şunu eklemiştir: "İyi anlaşacağımızı, açık yüreklilikle konuşacağımızı ve belki de bu tanışmanın ikimiz için de yararlı olacağını ummaktayım."

Sonunda, kasım ayının başında, Lev Tolstoy, bir görev emri alarak bataryasından ayrıldı ve Saint-Petersburg'a kurye olarak gönderildi. Yola çıkışından önceki gün, kumarda 2800 ruble kaybetti.

3

Sivil Yaşamın Acemi Çırağı

19 Kasım 1855 sabahı Lev Tolstoy Saint-Petersburg'a vardı. Valizlerini otele bırakacak, çamaşır değiştirecek, seyahat üniforması yerine çıkış üniformasını giyecek vakti ancak buldu ve Fontanka rıhtımındaki Aniçkov köprüsü üzerinde bulunan Turgenyev'in evine koşturdu. Karşılaşacağı insan hakkında tek bildiği, kendinden on yaş büyük bu adamın büyük bir senyör ve büyük bir yazar olduğuydu, *Bir Avcının Hikâyeleri* entelektüel seçkinleri fethetmiş ve serf-sahiplerinin vicdanını rahatsız etmişti. Bu kitabı tekrar okuduktan sonra Lev Tolstoy *Günlük*'üne şunu yazmıştı: "Ondan sonra yazmak güç sanırım!"[1] 1850 yılında, âşık olduğu şarkıcı Pauline Viardot'nun peşinde, çoğu zamanını yurtdışında geçiren[2] İvan Sergeyeviç Turgenyev, annesinin son günlerinde yanında bulunmak ve mirastan payına düşeni alabilmek için Rusya'ya dönmüştü. İki yıl sonra, İmparator I. Nikolay onu, Gogol'un ölümü üzerine yazdığı makalede sansür kurulunun liberal eğilimler bulması yüzünden cezalandırmak amacıyla (bir ay hapis cezasından sonra) topraklarından sürmüştü. Sa-

1 *Günlük*, 27 Temmuz 1853.

2 Pauline Viardot'dan yirmi bir yaş küçük olan kocası Paris'teki İtalyan operasının müdürüydü.

int-Petersburg'da oturmasına henüz yakın dönemde izin verilmişti ancak Rusya'dan ayrılamıyordu, dolayısıyla Fransız aşklarından ayrı kalmış olmak ona ıstırap veriyordu. On üç yıl önce annesinin serfi olan bir kadın terziden olma gayrimeşru kızı "Paulinette" (diğer adıyla Pelagiya) Viardot'lar tarafından evlat edinilmişti ve onların çatısı altında kâh Paris'te kâh Rozay-En-brie'deki Courtavenel'daki mülklerinde yaşıyordu.

George Sand'ın, Mérimée'nin, Musset'nin, Chopin'in, Gounod'nun dostu olan İvan Turgenyev'in ruhunda ve kişiliğinde Avrupai bir zarafet vardı. Çalışma odasının eşiğini aşan Lev Tolstoy, kocaman, yumuşak ve tatlı suratlı, berrak mavi gözlü, favorileri özenle kesilmiş, kocaman zayıf elli, omuzlarının düşüklüğünden belli bir bıkkınlık okunan bir dev buldu karşısında. Kadın gözlü bir atlet. İki adam coşkuyla kucaklaştılar. İkisi de dost olmayı arzuluyordu. Balayı derhal başladı. İvan Turgenyev genç meslektaşının gelip onda kalmasını istedi ve Lev Tolstoy coşkuyla kabul etti. Onun emrine bir divan verildi. Hemen o akşam Nekrasov'la tanışıldı. Birlikte yemek yendi, satranç oynandı, edebiyat konuşuldu. Karargâhlardaki sert yaşamın ardından bu entelektüel sohbetler Lev Tolstoy'u sanki uzun bir perhizden sonra şarap içmiş gibi sarhoş etti. İltifat aklını başını döndürüyordu. Meslektaşları arasında yol açtığı istisnai ilginin farkındaydı. Üzerindeki sevgiyi, hayranlığı hissedince o da hayranlık duyma ve sevme arzusu hissetti. "Turgenyev muhteşem biri..." "Nekrasov ilginç, onda fazlasıyla iyi şeyler var..." diye yazmıştı.[3]

Takip eden günlerde ilişkiler ağı genişledi. *Çağdaş*'a yazan herkes şanlı genç yazarı, Sivastopol kahramanını tanımak istedi. Drujinin, Tiyuçev, Gonçarov, Maykov, Ostrovski, Grigoroviç, Sollogub, Pissemski, Korş, Dudişkin, Panayev, Polonski, Ogarev, Jemtçujnikov ve Annenkov'la tanıştı.[4] Siviller derhal subayın cazibesine kapıldılar. Mektuplarda ve günlüklerde

3 Kız kardeşi Mariya'ya 20 Kasım 1855 tarihli mektup.

4 Hepsi de yazar, şair, gazeteci. Okur kitabın sonunda onlara ve Lev Tolstoy'un yaşamında bir rol oynamış başka kişilere dair kısa bilgiler içeren biyografik bir liste bulacaktır.

onun adına sık rastlanmaktadır. "Bu adamın (Tolstoy) ne kadar zarif ve dikkat çekici olduğunu hayal edemezsin, öyle ki, vahşi cesareti ve manda inadıyla, ona mağara adamı lakabını verdim," diye yazmıştı İvan Turgenyev Annenkov'a. "Onu tuhaf bir şekilde, babasıymışım gibi seviyorum."[5] "Lev Nikolayeviç Tolstoy geldi," diye yazmıştı Nekrasov Botkin'e. "Ne sevimli, ne zeki biri! Hoş, enerjik, cömert bir genç, gerçek bir şahin! Belki bir kartal! Bana yazılarının da üzerinde biri gibi geldi, yazılarının kalitesini Tanrı bilir! Yakışıklı değil, ama yüzü son derece sempatik, hem güçlü hem de yumuşak biri izlenimi bırakıyor. Bakışları okşayıcı. Çok hoşuma gitti."[6] Drujinin de Liventzev'e, "birinci sınıf bir beyefendi. Gerçek bir Rus subayı, olağanüstü hikâyelerle dolu, ama tumturaklı laflardan nefret ediyor ve olaylar üzerine pespembe değilse de sağlıklı bir bakışı var,"[7] diye yazmıştı. Ve *Günlük*'üne şunu düşmüştü: "Tolstoy bir mağara adamı ve başıbozuk gibi davrandı. Örneğin, sansür komitesinin ne olduğunu ve hangi bakanlığa bağlı olduğunu bilmiyordu. Üstelik kendini bir edebiyatçı olarak kabul etmiyordu..."

Aralarına yeni katılan bu kişinin saflığı meslektaşlarını adamakıllı duygulandırıyordu. İnsan bu kadar yetenekli olup edebiyattan da bu kadar az anlayabilir mi? İlk iş, onu başkentin elitleri arasındaki ideolojik çatışmaya katmak gerekiyordu. Bir yanda Rusya'yı Batı ülkeleri karşısında geri kalmış bulan ve yeniden güçlenebilmesi için Batılıların yaptıklarından esinlenmesi gerektiğine inanan Batıcılar. Diğer yandan, Avrupa'nın sözde entelektüel üstünlüğünü inkâr eden ve Rusların yabancıları taklit ederek kurtuluş aramayacak kadar özgün bir halk olduğunu ileri süren Slavcılar. Avrupa sanatına hayranlık ve demokratik rejim özlemi arasında, ya da eski Slav kurumlarına sevgiyle Tanrı'nın kutsadığı Çar'a tapınma arasında geçişler çok kolaydı. Bu iki düşüncenin de inanmış yandaşları vardı. Coşkuyla dolmuş bilgilendiriciler Lev Tolstoy'u her iki ta-

5 9 Aralık 1855 tarihli mektup.

6 24 Kasım 1855 tarihli mektup.

7 27 Kasım 1855 tarihli mektup.

raftaki isimlerden haberdar ettiler. Ama iki kamp arasında kararsızlar, ayrıntılarda farklı olanlar, liberal Slavcılar ve monarşist Batı yanlıları vardı. *Çağdaş*'ta sağlam inançlı Batıcılar çoğunluktaydı. Bununla birlikte, kimi dergi yazarları daha az ünlü ama daha edebi başka dergilere göz dikmişti bile. Rakip editörler en iyi yazarları elde edebilmek için birbirleriyle yarışıyordu. Bütün bu küçük dünya rekabetten, övünme ve kıskançlıktan kaynıyordu. Kafesin ortasında, gaga darbeleri ve tüy parlatmalar arasında, kendi ayakları üzerinde sıkı sıkı duran Lev Tolstoy, kendini başka bir tür sanıyordu. Savaşın dehşetlerinden sonra, tek bir arzusu vardı: eğlenmek! Fikirlerle oynamak, güçsüzler ve karnı toklar için iyiydi. Onunsa lezzetli ve dolaysız gerçekliklere ihtiyacı vardı. Aşkta zarafetten ve sabırdan anlayan İvan Turgenyev onun zevk karşısındaki bu iştahını gördükçe şaşırıyordu. Bir ya da iki kez, konuğunun sefahat âlemlerine katılmış ve şaşkınlık içinde geri dönmüştü. *Sivastopol Öyküleri*'nin yazarının körkütük sarhoş olana dek içebilmesine, Çingenelerle şarkılar söyleyip randevuevlerine gidebilmesine anlam veremiyordu. Kuşkusuz, Lev Tolstoy, iş işten geçtikten sonra, bu gezintilerinden pişmanlık duyuyordu, ama kendini bunalttığı sitemlerden mide bulandırıcı ve öfkelendirici bir yeniden başlama arzusu sızıyordu. "Pavlovsky'ye gittik," diye yazmıştı *Günlük*'üne.[8] "İğrenç. Kızlar, aptalca müzik, kızlar, mekanik bülbül, kızlar, sıcak, sigara dumanı, kızlar, rakı, peynir, isterik çığlıklar, kızlar, kızlar, kızlar! Herkes eğleniyormuş, fahişeler kendilerini eğlendiriyormuş gibi yapmak için can atıyordu, ama nafile." Üniformasından gurur duyan Tolstoy, "ayyaş ve kötü" sivillerin "gerçek subaylar" gibi vur patlasın çal oynasın eğlendiklerini görünce öfkeleniyordu. Kendisi askerlik mesleğinden sözde bezmiş olsa da, tek bir gece bile nöbet tutmamış, tek bir arkadaşlarının bile yanlarında öldürüldüğünü görmemiş, smokinler içerisindeki burjuvalardan hiç hoşlanmıyordu. Küçük memurların, dalaverecilerin, yerinden kımıldayamayanların bıngıl bıngıl göbekli, koca kıçlı, aşağılık soyu!

8 Pavlovsky, Saint-Petersburg'a yirmi beş verst mesafede bulunan bir eğlence yeri. *Günlük*'ün notu 14 Mayıs 1856 tarihlidir.

Meteliği olmayanlar da "geçinecek kadar olanlar" kadar aşağılıktı! İvan Turgenyev bu sonuncu kategoriye mensuptu. Onun tarafından baştan çıkartıldıktan sonra, artık Lev Tolstoy onu kinci bir sertlikle değerlendiriyordu. Bu olgun adamdaki zevzeklik de neyin nesiydi! Güzel kostümleri, parfümü, kadınlarla konuşmasındaki yapmacık tarz, hoşa gitme arzusu, bilimin geleceğine duyduğu inanç, incelikli yemekleri! Bin ruble verip köle bir aşçı satın almıştı ve önüne gelene onun yeteneklerini övüyordu! Yüksek ruhlu ve güçsüz kaslı bütün bu beylere kendini göstermek için Lev Tolstoy saçlarını geriye doğru tarayarak alnını ortaya çıkartıyor, pos bıyık bırakıyordu. Bu bıyıkların ağzına kararlı ve düşmanca bir ifade verdiğini düşünüyordu. 15 Şubat 1856 tarihli bir fotoğraftaki görünümü böyledir. Dermansız pozlardaki sevimli meslektaşlarından bir grubun arasında –Turgenyev, Ostrovski, Drujinin, Grigoroviç ve Gonçarov– kendisi ayakta, sert, kollarını göğsünde kavuşturmuş durmaktadır.

Bir sabah, İvan Turgenyev'in ateşli hayranı genç şair Fet, ziyaretine geldi ve girişte Azize-Anne tarikatı şeridiyle süslenmiş bir hançer görünce şaşırdı.

"Bu kılıç kimin?" diye sordu hizmetkâr Zakhar'a.

Hizmetkâr genç adama sesini azaltması için işaret etti ve ona solda, koridordaki bir kapıyı göstererek fısıldadı:

"Kont Tolstoy'un kılıcı. Bize geldi de."

Fet çalışma odasına girdi, orada Turgenyev "Petersburjuvazisinin modasına uygun" çay içiyordu. Turgenyev'in tavırları esnekti, hatları dinlenmiş, gönül okşayıcı bir havası vardı, ama sürekli olarak gözü kapıya gidiyordu. "Onun evinde geçirdiğim saatler boyunca," diye yazacaktı Fet, "yan odada uyuyan kontu uyandırmaktan çekinerek alçak sesle sohbet ettik. İşte, hep böyle, dedi Turgenyev gülümseyerek. Sivastopol'dan, bataryadan geldi, benim eve indi ve çılgınca bir âleme daldı. Orjiler, Çingeneler, bütün gece boyunca kumar, sonra da öğleden sonra ikiye kadar ölü gibi uyuyor. Başlangıçta onu engellemeye çalıştım ama artık vazgeçtim."

İvan Turgenyev önceki yıl kırda tanıştığı Mariya Tolstoy'a

hâlâ az çok vurgun olduğundan, konuğunun kaba saba davranışlarının neden olduğu öfkeye uzun süre direndi. Ama o kendini tuttukça Lev Tolstoy da onu kızdırmaktan daha çok zevk alıyordu. Önceleri eğlenceli olan tartışmaları hızla sertleşti. Kalabalık içindeyken birbirlerine tahammülleri hiç kalmamıştı. Genel kanıya karşı çıkmak Lev Tolstoy'da karakter özelliği olmuştu. Sürekli itiraz ederek sanki kendi varlığını ispat ediyordu. Şunu der gibiydi: "Başkalarının tersine düşünüyorum, o halde varım!" Fet, iki adam arasındaki saçma kavgalara şaşkınlık içerisinde defalarca tanık oldu. Edebiyatçıların inanç yokluğuna dair Lev Tolstoy'un saptamalarından rahatsız olan İvan Turgenyev'in öfkeden soluğu kesiliyor ve ne yaptığını bilmez bir hal alıyordu. Bununla birlikte, Lev Tolstoy, gayet sakin, ışıltılı gri gözlerini ona dikip kuru bir sesle devam ediyordu:

"Sözlerinizin sizin gerçek inancınızı ifade ettiğini kabul edemem. Ben ayaktayım, hançer ya da kılıç elimde ve diyorum ki, 'Ben yaşadıkça kimse giremez!' Bu bir inançtır. Oysa ki sizler birbirinizden düşüncelerinizin özünü saklamaya çabalıyorsunuz ve buna da inanç diyorsunuz!"

"O halde niçin aramıza geldiniz?" diye bağırıyordu Turgenyev, öfke içinde, tizleşen sesiyle. "Sizin yeriniz burası değil! Prenses X...'e gidin"

"Kime gitmem gerektiğini size soracak değilim!" karşılığını veriyordu Lev Tolstoy. "Üstelik derin inançlara dair sizin boş gevezeliklerinizi benim orada ya da burada olmam değiştirecek değil."[9]

Çağdaş'ta yazan başka biri olan Grigoroviç, Nekrasov'un dairesindeki bir dalaşı şöyle anlatıyordu: "Turgenyev çığlıklar atıyor, boğazını sıkıyor ve son nefesini vermekte olan ceylan gözleriyle mırıldanıyor: 'Artık dayanamıyorum! Bronşitim var!' Ve üç odada geniş adımlarla yürümeye koyuluyor. 'Bronşit!' diye homurdanıyor Tolstoy. 'Bronşit hayali bir hastalık!' Ev sahibi Nekrasov'un kalbi çarpıyor. Turgenyev'i kaybetmekten olduğu kadar Tolstoy'u kaybetmekten de çekiniyor, çünkü her ikisi de *Çağdaş* için değerli bir destek ve onlar arasında manevra

9 Fet: *Anılarım*.

yapmaya koyuluyor. Hepimiz heyecanlıyız ve ne diyeceğimizi bilmiyoruz. Tolstoy, ortadaki odada, divana yatmış surat asıyor. Turgenyev, kısa ceketinin etekleri ayrık, elleri ceplerinde, sürekli bir uçtan bir uca yürüyor. Felaketi önlemek için divana yaklaşıyorum ve 'Sevgili Tolstoy, sinirlenmeyin. Turgenyev sizi ne kadar seviyor ve değer veriyor biliyorsunuz!' diyorum, 'Beni sinirlendirmek için her şeyi yapmasına izin vermeyeceğim,' karşılığını veriyor Tolstoy, burun delikleri genişlemiş. 'İşte bak, kasıtlı olarak bir uçtan ötekine yürüyor, karşıma geçip demokrat kalçalarını sallıyor!'"[10]

İvan Turgenyev'in George Sand'a hayran olduğunu bildiğinden, Nekrasov'un evindeki yemeğin ortasında, bu kadının kahramanları gerçekten var olmuş olsalardı, ibret olsun diye, "onları bir alçaklık arabasına bağlamak ve Saint-Petersburg boyunca sürüklemek" gerekirdi diyor. İtiraza kalkışan İvan Turgenyev ise öyle şiddetli alaylara maruz kalmıştır ki üç gün boyunca kendine gelemez. "Neredeyse Tolstoy'la kavga edecektim," diye yazmıştır dostu Botkin'e. "Eğitim yokluğunun şu ya da bu şekilde ortaya çıkmaması imkânsız... Bir yemekte, Nekrasov'un evinde, G. Sand üzerine öyle alçakça ve kaba laflar etti ki bunları ağzıma bile alamam. Tartışma çok öteye gitti. Kısacası, hepimizi isyan ettirdi ve son derece uygunsuz davrandı."[11] Ancak genç subayın ölümüne dek tiksindiği tek kişi George Sand değildi. *Çan* adlı dergisi yasadışı yollarla ülkeye giren sürgündeki devrimci Herzen'e saldırmaya kadar varmamış mıydı? Ya Shakespeare? "Lafazan" olarak gördüğü Homeros? Ama istediği kadar bağırıp çağırsın, alaya alsın, *Çağdaş*'taki dostları ne yapsa affediyorlardı. Ona acı veren de bu hoşgörüydü.

Batıcılar hayal kırıklığına uğratınca Slavcılara yakınlaşmak istedi: Milyutin'i, Kavelin'i ziyaret etti, Aksakov'la, Gorbunov'la, Kireyevski'yle bağ kurdu. Sahte Avrupa kültürü karşısında yaşlı Rus geleneğinin üstünlüğüne olan inançlarını sergileyişlerini dinledi ve onların da muarızlarından daha kıymetli olmadıklarını hemen anladı. "Onların bakış açıları çok dar ve yaşam-

10 Grigoroviç'ten akt. Fet, *Anılarım*'da.

11 8 Şubat 1856 tarihli mektup.

dan çok uzak," diye not etmişti. "Her entelektüel grupta olduğu gibi, tartışmalar ve polemikler sonucunda hedeflerini hissedilir biçimde değiştirdiler..." Ayrıca "tarihsel tutarsızlık ve canavarlık"la suçladığı Ortodoks dinine bağlılıklarını da eleştiriyordu. Üstelik sansür Batıcıları "boğarken" hükümetin korumasından yararlanan bu kesime değer veremezdi.[12] Hangi yana eğileceğini bilmediği kesindi. Kimseyle hemfikir değildi. Niçin? Çünkü Batıcıların da Slavcıların da ortak bir kusuru vardı: burjuva olmak gibi, ruhsuz bir dinin rahipleri olmak gibi.

"Bu adamların, edebiyat arkadaşlarımın hayata dair imgeleri şuydu ki," diye yazacaktır yıllar sonra *İtiraf*'ta, "genel olarak hayatın gelişerek ilerlediği kanısındalar; bu gelişme esas olarak düşünürler sayesinde, en başta da sanatçılar ve şairler, başka deyişle bizler sayesinde diye düşünüyorlar. Bizim yeteneğimiz insanlığı eğitmek. Bu ilke kabul edilince, bu insanların kendilerine sorması gereken temel bir soru var: Biz kimiz, ne öğretebiliriz? Ama sistem, sanatçı ve şair bilinçsizce öğrettiğine göre, öğretilecek şeyi bilmenin de bir anlamı olmadığını iddia ederek bu konuyu ötelemekten ibaretir."

Bu "profesyonel" yazarların az çok konforlu yaşam tarzlarını, kozmopolit kültürlerini, muaşeret ve iyi yemek alışkanlıklarını İdea'nın yüceliğine bir hakaret olarak görüp isyan ediyordu. Kendisinin de sek içki içtiğini ve genelevlere koşturup durduğunu unutarak, onları "ahlaksız ve çoğunlukla kötü, karaktersiz insanlar" olmakla suçluyordu. Kendisi herhangi bir inancı savunmak için asla bir şey feda etmemişken, Gogol'un ölüm haberi üzerine yazdığı yazısından dolayı sürgünü göze alan Turgenyev'e saldırıyordu. Daha ilk adımlarından itibaren döneminin bütün yazarlarınca desteklenmişken, "edebiyat mutfağı"nın[13] üstüne gidiyordu. Ona göre, Rusya'da tek saygıdeğer olan aristokrasi ve halktı. Kendisi aristokrasiye mensuptu ve halk onu cezbediyordu. Bir soylunun damarlarında ülkenin tüm tarihi vardı, bir mujiğin damarlarında ise toprağın tüm

12 *Günlük*, 8 Mayıs 1856.

13 "Edebiyat mutfağı, bu güne dek hiçbir şeyin tiksindirmediği kadar tiksindiriyor beni." (*Günlük*, 1856).

bilgeliği. Bu iki *gerçek* kişilik arasına, yakın dönemde yaratılmış, tamamen imal edilmiş, yararsız ve kuşku verici bir kişilik kaymıştı: entelektüel. Entelektüel deneyimden değil, okumalardan beslenmişti. Hemcinslerini eğitebileceği iddiasındaydı, oysa ki ne dövüşmüştü ne de saban sürmüştü. Kaleminden çoğu zaman yalan damlıyordu.

"Yalan!" bu sözcük Lev Tolstoy'un konuşmalarında ve *Günlük*'ünde giderek daha sık yer almaya başladı. Çok geçmeden İvan Turgenyev'in evinden taşındı. Onun kadınsı duyarlılığı, giyim kuşam zevki, düzenden hoşlanması ve gurmelik iddiaları sonunda Tolstoy'da hırpani bir şekilde yaşama ve ekşi lahana yeme arzusu uyandırmıştı. Ama, Subaylar Sokağı'ndaki kasvetli bir giriş katına yerleştikten sonra da her rastladığında dostunu hırpalamaya devam etti. Sıradan bir söyleşinin ortasında, İvan Turgenyev aniden keskin bir bakışın, aldanmak istemeyen adam bakışının zımba gibi üzerine yapıştığını hissediyordu. Bunun anlamı Tolstoy'un savaş yoluna girdiğiydi. Bir söz, bir göz kırpma, burun deliklerinin bir titreyişi ona muhatabının samimiyetsizliğini hissettiriyordu. "İvan Sergeyeviç Turgenyev bana şunu anlattı," diye yazmıştı Garçin, "bu delici bakışlardan daha dayanılmaz bir şey asla hissetmemişti, zehirli bir iki söz de eklendiğinde, kendine hâkim olamayan birini öfkeden kudurtmaya yeterdi." Bu türden sahnelerden sonra İvan Turgenyev, kırılmış, gözleri yaş içinde, yakınlarına yakınıyordu. "Onda tek bir doğal söz, davranış yok," diye inliyordu bitkin bir sesle. "Hep poz kesiyor ve bahtsız kontluk sıfatının bu gülünç gururunu onun gibi zeki bir insanda nasıl açıklayacağımı bilemiyorum... Bir Rus subayını üç gün boyunca çamaşır kazanında kaynatabilirsiniz ama ondaki bu köylü soylusu ya da junker böbürlenmesini ortadan kaldıramazsınız; böyle bir kişi hangi eğitim cilasıyla kaplanmaya çalışılırsa çalışılsın, içindeki hödüklük daima kendini gösterecektir... Üstelik bütün bu kabalıkların yalnızca kendini gösterme arzusundan kaynaklandığı düşünülürse!.."[14]

Bir gün Panayev'e bunları söyleyince Panayev şunu dedi: "Bi-

14 Bayan Golovaçov-Panayev'in *Anılar*'ı.

liyor musun, Turgenyev, seni bu kadar iyi tanımasaydım, senin Tolstoy'a saldırdığını işitince onu kıskandığını düşünürdüm."

"Ben mi onu kıskanacağım? Daha neler!" diye haykırdı Turgenyev.

Ve aniden kahkahadan kırıldı.

Diğer yandan Lev Tolstoy, bu yumuşak edebiyat ağababasını acımasızlıkla yargılarken, araya koyduğu mesafeden canı yanmıyor da değildi. Kalbinden vurulmuş Turgenyev geri çekilirken, genç meslektaşı "âşık bir kadın"[15] gibi ısrarla peşine düşüyor, kovalıyordu. Uzlaşmak da tartışmak da zorunluydu ona göre. Kurban olmasa hangi cellat sıkıntıdan patlamaz ki! *Günlük*'ünde, bu dostluğun yüksek ve alçak yanları titiz bir kesinlikle kaleme alınmıştı. "7 Şubat 1856. Turgenyev'le bozuştuk.. "13 Şubat. Turgenyev'in evinde yemek; barıştık". "12 Mart. Turgenyev'le bozuştum, sanırım bu kez kesin". "20 Nisan. Turgenyev'i ziyaret ederek neşeyle gevezelik ettim". "25 Nisan. Turgenyev'in evine zevkle gittim. Yarın onu yemeğe davet ederek misafir etmem gerek". "5 Mayıs. Herkese kötü laflar ediyorum; Turgenyev gitti... üzüntülüyüm". Ve Turgenyev, öfkelenerek, Spaskoye'deki konutuna sığındığında, pişman mağara adamı Tatyana Hala'ya şunları yazdı: "O uzakta. Hiç durmadan tartışsak da sanıyorum onu fazlasıyla sevdim. O olmadan korkunç sıkılıyorum."[16]

Saint-Petersburg hoşuna gitmiyordu, hangi taraftan olurlarsa olsunlar, meslektaşları arasında kendini rahat hissetmiyordu, onların arasına zevkten çok alışkanlıktan gidiyordu. Tolstoy'a hep kıyak geçen komuta merkezi onu Piroteşni Okulu'na atamıştı ki orada yoklama vermesi bile gerekli değildi. Askerlik yaşamından geriye bir tek üniforması kalmıştı. Böylece bütün boş vaktini edebiyata ayırdı. 12 Ocak 1856'da üçüncü Sivastopol hikâyesi *(Ağustos'ta Sivastopol) Çağdaş* tarafından yayımlandı. İlk kez, L. N. T. baş harfleri yerine, yazarın adı kitabın adının altında bütün harfleriyle uzanıyordu: "Kont Lev

15 Eugène Garchine'in *Anılar*'ına göre Turgenyev'in deyimi.

16 10 Mayıs 1856 tarihli mektup.

Tolstoy." Dergi idaresinin düştüğü bir notta, daha önce L. N. T. baş harfleri altında yayımlanmış olan *Çocukluk, İlkgençlik, Aralık'ta Sivastopol* ve birkaç başka hikâyenin de aynı yazara ait olduğu belirtiliyordu. *Gençlik* üzerinde çalışırken, hiç çaba sarf etmeden daha kısa hikâyeler yazdı: *İki Hussar Süvarisi, Kar Fırtınası, Bir Efendinin Sabahı.* Ve hiçbir okula, hiçbir partiye bağlı olmadığını kendi kendine kanıtlamak için bazı metinleri *Çağdaş*'taki Batıcılara, diğerlerini Slavcı ve gerici süreli yayın olan Katkov'un *Rus Haberci*'sine verdi. Yaşamak için edebiyat gelirlerine bel bağlamadığından, okurları, eleştirmenleri, meslektaşları idare etmek zorunda değildi, canının istediği gibi davranabilir, kapıları tekmeleyebilir, masaya yumruk atabilir, içinden geldiği gibi ve yüksek sesle konuşabilirdi. Diplomasi onun işi değildi, dalkavukluk hiç değildi. Onu olduğu gibi kabul etmeliydiler! Hem tavırlarıyla sinir ettikleri bile onun sanatının etkisi altındaydılar. Eserlerinin her birini selamlayan iltifatlarda tek bir yanlış nota yoktu! Boy ölçüşecek bir düşmanı bulma umudu yoktu!

1856 Ocak ayı başında Orel'e çağrıldı. Uzun süredir tüberküloz olan ağabeyi Dmitri ölüm döşeğindeydi. Lev Tolstoy iki yıldır onu görmemişti. Çocukluğunun kibar Mitenka'sının yerinde, iğrenç bir odada, kanı çekilmiş ve benzi atmış biriyle karşılaştı, zayıflığı onu korkuttu. "İri yumruğu iki kol kemiğine kaynaşmış gibiydi," diye yazacaktır *Anılar*'ında. "Yüzü gözleri tarafından kemirilmişti; hep aynı güzellikte, aynı ciddiyetteydiler, şimdi de meraklı meraklı bakıyorlardı. Hiç durmaksızın öksürüp tükürüyordu ve ölmek istemiyordu, öleceğine inanmak istemiyordu."[17] Hastanın baş ucunda, kız kardeşi Mariya, enişteşi Valeryen ve Tatyana Hala'dan başka, çiçek bozuğu yüzlü, kıpkırmızı gözlü, başı bağlı bir kız vardı. O bir fahişeydi. Maşa'yı Dmitri birkaç yıl önce bir genelevden para karşılığı kurtarmıştı; tanıdığı tek kadın oydu.

Istıraptan ve sefahatten çökmüş bu kardeşe bakarken Lev Tolstoy kendinin deforme olmuş yansısını fark ediyordu. Tolstoyların kanında iyilikten kötülüğe, alçakgönüllülükten kibre,

17 *Anılar*, Bölüm IX.

şehvetperestlikten erdeme kendilerine özgü bir kolaylıkla geçme eğilimi yok muydu? Aşağı yukarı hepsi de ortayolun egemen dünyasında yolunu şaşırmış aşırılık yanlıları değil miydi? Ne var ki, Lev'de akıl içgüdüyü yatıştırırken, Dmitri fikirlerinin sonuna dek gidiyordu, başına gelebilecek saçma sonuçları dert etmiyordu. Büyüklükten bu körlüğün içine, soyluluktan bu düşkünlüğe giriyordu. Vaktiyle kardeşleri onunla alay etmiş ve ona aşırı merhametinden dolayı "Nuh" adını takmışlardı. Yıllar boyunca Kazan'da öğrenimini sürdürürken hastaları tedavi etmiş, hapishaneleri ziyaret etmiş ve açlıktan bitap düşene dek oruç tutmuştu. Kötü giyimli, pislik içinde, sırtı kamburlaşmış, utangaç bakışlı, ancak perhizde mutluluk bulan biri olmuştu. Hukuk diplomasını alınca Saint-Petersburg'a gitmişti ve bir serseri gibi giyinerek, iş talep etmek üzere ikinci kısım devlet kâtibi Taneyev'in huzuruna çıkmıştı: "Ne iş olduğunun önemi yok, yeter ki yararlı olayım." Bu kadar uygunsuz birinden gelen böyle bir iddia yüksek memurda ancak kuşku uyandırabilirdi. Bu yaklaşımla bir şey elde edemeyen Dmitri Şerbaçevka'ya geri dönmüştü ve kölelerine adilce davranırken mülkünün gelirleriyle yaşamaya çalışmıştı. Dostları hacılar ve keşişlerdi. Bir de yaşlı bir ermiş vardı, çirkin, ufak tefek, eciş bücüş, kara kuru biri; esrarengiz bir tonda konuşuyordu, adı Peder Luka'ydı. İçki yok, tütün yok, mutlak bir erdemlilik. Bununla birlikte, günün birinde, Islenyev oğullarının en genci bizim çileciyi Moskova'ya sürükledi. Yirmi altı yaşındaki Dmitri sefahat vahyi almıştı. İçki ve sigaraya, kumar oynamaya, genelevlere koşmaya başladı. Ama, ahlak bozukluğunda bile saflığını koruduğundan, tensel zevkleri kendisine öğretmiş olan fahişeyi yanında tutmak istemişti. Ailede skandal ve şaşkınlık! Ağabeyleri, kız kardeşi, halaları, herkes ona karşıydı. Lev bile Kafkaslardan dönüşünde Şebatçevka'ya uğrayarak Dmitri'yi bu kızdan uzaklaşmaya ikna etmek istemişti. Gerçekten de, aşk yoluyla kefarete dair güzel teorilerine rağmen, *Diriliş*'in müstakbel yazarı denk olmayan böyle bir evliliğe hoşgörü gösteremezdi. Lev'den azarı işiten Dmitri Maşa'yı göndermişti: ama bir süre sonra, utanarak geri çağırmıştı. Tek başına ölmekten mi korkuyordu? Çift

şehirden şehre dolaşmıştı, ta ki, Orel'de Dmitri bir daha ayağa kalkamayana dek. Maşa oradaydı, hemen yakınında, yastıklarını kabartıyordu, bitki çayları hazırlıyordu, tükrük kabını hazırlıyordu. Dmitri mucizevi bir ikonayı görmek istedi ve Maşa onu getirdi. Ellerini kavuşturup kutsal tasvir karşısında dua etti. Lev Tolstoy ağabeyine iyi bakıldığına kolaylıkla ikna oldu ve bu koşullarda vicdanı rahat yeniden yola koyulabilirdi. "O dönemde kesinlikle iğrenç biriydim," diye yazacaktır. "Sosyetenin içinde bulunduğum Saint-Petersburg'dan gelmiştim, kibir içindeydim. Mitya'ya (Dmitri) merhamet duyuyordum ama çok değil. Orel'de şöyle bir görünmüştüm ve gidiyordum."[18] Üç hafta sonra kardeşinin ölümünü öğrendi. Buna hazırlıklıydı. *Günlük*'ünde kuru bir not: "2 Şubat, ağabeyim öldü." Aynı gün, Pelagiya Yuşkov Hala'ya şunları yazdığı bir mektup yollar: "İyi bir Hıristiyan olarak öldü. Hepimiz için tek teselli bu." Cenaze töreni için rahatsızlığa girmez. Babasını ve büyük annesini kaybettiğinde olduğu gibi, üzüntüyle karışık bencilce bir kızgınlık da duyuyordu. Dmitri giderken onun yaşamını da karıştırmıştı. Pek sevdiği hanım akrabalarından birinin yemeğine davetliydi. Yas nedeniyle gelemeyeceğini bildirmişti. Sonra, boşverdi, giyindi ve gitti. Onu gören kadın şaşırdı ve neden geldiğini sordu. "Size bu sabah yazmış olduğum şey doğru değil," dedi. "Geldiğime göre, demek ki gelebiliyormuşum." Birkaç gün sonra da halası Aleksandrina Tolstoy'a[19] tiyatroya da gittiğini itiraf etti. "Kuşkusuz çok eğlenmişsinizdir!" dedi halası soğuk bir ifadeyle. "Asla," cevabını verdi. "Evime döndüğümde ruhum cehennem azabı içindeydi." "Bunu diyerek, samimi olma arzunuza rağmen hakikati tahrif ediyorsunuz!" diye haykırdı halası. Lev ona derin derin baktı ve her bir lafını iyice ölçüp biçerek cevap verdi: "Kendimi en ufak ayrıntılarıma dek hissetmem gerek."[20] Daha sonra, Dmitri'nin sefil sonunu hatırlaya-

18 Lev Tostoy'un *Anılar*'ı, Bölüm IX.

19 Aleksandrina Tolstoy'un babası, Lev Tolstoy'un baba tarafından büyük babasının kardeşi Kont Andrey Andreyeviç Tolstoy'du.

20 Kontes A. A. Tolstoy'un *Anılar*'ı (L. N. Tolstoy ile A. A. Tolstoy'un yazışması). Akt. Gussev.

rak şunu yazacaktır: "Samimiyetle söylersem, onun ölümünde benim için en güç olan şey, davetli olduğum bir saray eğlencesinde bulunamamam oldu."[21] Ama yaşamının hiçbir olayı edebiyat için kayıp olmayacaktır. Duvarları karanlık lekelerle kaplı Orel'in süslü odası, altın kalpli fahişe Maşa, kötü bir yatakta ölecek, iskelet gibi Dmitri, ilaçların ve terin kokusu, hırıltılar, öksürükler, balgamlar, değişen gömlek, doktorun ziyareti; bütün bunları *Anna Karenina*'da, Levin'in kardeşinin ölümünü tasvir ederken yerleştirecektir.[22]

Lev Tolstoy'un kendisini şimdi çok uzak hissettiği Kırım Savaşı, Paris Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona erdi ve bütün Rusya derin bir iç huzuru hissetti. 19 Mart 1856'da, II. Aleksandr bir bildirgeyle, herkesin yasa önünde kaderini iyileştirecek ciddi çabalara girileceğini ülkeye vaat etti. Ulus için unutulmaz olan bu gün, Tolstoy için de bir başka açıdan unutulmaz oldu. *Çağdaş*'ın yazarlarından biri olan Longuinov'un Nekrasov'a gönderdiği bir mektupta kendisine dair kırıcı bir değerlendirmeyi tesadüfen okuyunca, kendisine hakaret eden bu kişiye karşı uygun bir şekilde meydan okudu. "Sonucunun ne olacağını Tanrı bilir," diye yazmıştı ertesi gün, 21 Mart'ta, "ama ben, sert ve kararlı olacağım. Kısacası, bu hikâye benim üzerimde iyi bir etkide bulundu. Köye dönmeye, hemen evlenmeye ve eserlerimi bir daha kendi adıma imzalamamaya karar verdim." Bu üç karardan son ikisi hemen unutuldu. İlkine gelince, düellodan hemen sonra bunu uygulamaya koymayı düşünüyordu. Ama Longuinov bu meydan okumaya cevap vermez, dostlar araya girerler ve bu sefil yazar taslağının bir kurşun sıyrığı almayı bile hak etmediğini düşünen Lev Tolstoy yatışır. Birkaç gün sonra, özsaygısını okşayan yeni bir olay yapılmamış düellonun kötü etkisini siler: 26 Mart 1856'da, "Çernaya Nehri muharebesinde, 4 Ağustos'ta gösterdiği kahramanlık ve kararlılık için" teğmen rütbesine atanır. Derhal, ülke dışında "tedavi olmak" amacıyla on bir aylık bir izin ister. Aslında,

21 Lev Tolstoy'un *Anılar*'ı, Bölüm IX.

22 *Anna Karenina*, beşinci kısım, Bölüm XVII ve devamı.

tedavi olmasını gerektiren hiçbir şey yoktur ve yurtdışına gitmek yerine, Yasnaya Polyana'ya gitmek üzere valizlerini hazırlamıştır. İlkbahar orada muhteşem olmalıdır! Yolunu hafifçe değiştirerek İvan Turgenyev'i Spaskoye'deki mülkünde selamlayabilecektir. Oklarını saplayabileceği bir manken kadar yumuşak ve tatlı bu dev, elinin altında olmadığından beri bir eksiklik hissediyordu. Moskova'ya götüren trende onun hikâyelerinden birini okurken hâlâ onu düşünüyordu: *Gereksiz Bir Adamın Günlüğü*. Ve kendi değerlendirmesini 17 Mayıs tarihiyle acımasızca yazdı: "Son derece yavan, koket, zeki ve neşeli." Tıpatıp yazarın görüntüsü. Gerçekten de onunla bir an önce karşılaşmalıydı!

Yine de, Moskova'ya vardığında, kendini öyle iyi hissetti ki, kalma süresini uzattı. Yola çıkmadan önce, ne bir kabarenin ne bir genelevin eşiğinden asla geçmeyeceğine kendi kendine yemin ettiğinden,[23] parkların ve anıtların ziyaretiyle yetindi. Bir öğleden sonra sıkıntıyla gezindiği Ermitaj'ın bahçesinde, vaktiyle düello çağrısını reddetmiş olan Longuinov'a rastladı. Yeniden öfkelendi ve bu ödleğin üzerine mi yürümeli yoksa görmezden mi gelmeli bilemeyerek, gözlerinde şimşekler çakar halde görüş alanına girdi. Ama öteki ifadesiz durunca keyfi kaçan Lev çekti gitti. Bir başka gün, Pelagiya Yuşkov Hala'nın ibadette bulunduğu Troitsa manastırına kadar gitti. "Hep aynı," diye not etmişti 19 Mayıs tarihinde *Günlük*'üne. "Kendini beğenmişlik, ufak tefek ve sevimli duyarlılık, iyilik." Ertesi gün kilisenin ayin bölümüne gitti: "Sanki bir kukla gösterisi: ikonaları öpen insanlar arasında, bitkin bir haldeki yaşlı kadın sevinçten uluyor." Ama alay çabucak yerini acımaya bırakıyor. Kendi ruh halini analiz ederek, dört eğilim arasında bölündüğünü anlıyor: "Aşk, pişmanlık melankolisi (bu yine de hoştur), evlilik arzusu, doğa duygusu."

Bu şiirsel eğilim içerisindeyken, arkadaşı Diakov'un evinde, kız kardeşi Aleksandra'yla karşılaştı. Lev vaktiyle ona âşıktı ve yıllardır tekrar rastlamamıştı. Aleksandra ise şimdi Prens Andrey Obolenski'yle evlenmişti. "Evet," diye yazıyordu, "ben sa-

23 *Günlük*, 15 Mayıs 1856.

hip olabilecekken soylu bir adam olan A. Obolenski'ye düşmüş bu mutluluğu düşünerek bugün bile acı çekiyorum." (22 Mayıs 1856). "İki kez beni çok dikkatle dinledi. Hayır, bugüne kadar gördüğüm en sevimli kadının o olduğunu söylerken yanılmıyorum. Son derece incelikli ve aynı zamanda en ahlaklı sanatçı kişiliği." (24 Mayıs). Çıkışsız olduğunu bildiği bu coşkuyu yatıştırmak için bir akşam Serçeler Tepesi'ne çıktı, süt içti, Moskova Nehri'ne girdi, bahçede uyudu, "o sırada keşişler bostanda kızlarla sarhoş oluyor ve polka yapıyordu."[24] Ertesi gün, Diakovların evinde, güzel Aleksandra'yla aralarında sarsıcı bir konuşma cereyan etti. "*Aniden* bana elini uzattı. Gözleri yaş içindeydi... Ben sevinçten kendimden geçmiştim... Bu duygu umutsuz olsa da, onu uyandırmış olmak hoştu..." Ama, karşılıklı olarak anılardan, şeffaf imalardan söz ettikten ve birbirlerinin ellerini sıktıktan sonra, Aleksandra Lev'e yakında kocasının peşinden Saint-Petersburg'a gitmesi gerekeceğini bildirdi ve Lev Tolstoy aniden kendisini artık Moskova'da tutan hiçbir şeyin olmadığına karar verdi.

Yeşil kırları özlemişti. Yasnaya Polyana'ya doğru yola çıkışının arifesinde Pokrovkoye-Streçnevo'da,[25] Moskova'ya on iki verst mesafede, çocukluk arkadaşı Lioubov Bers'in (kızlık soyadı İslavin) evinde yemek yedi. Bir vakitler balkondan attığı kızdı o. Yalın bir şekilde karşıladı Lev'i. Hizmetkârlarına, kiliseye gidebilmeleri için izin vermiş olduğundan, sofrayı üç kızı –Liz (on iki yaşında), Sonya (on bir yaşında) ve Tatyana (on yaşında)– kurdu. Pembe yanaklı, bakışları parlak, kolalı jüponlarının üzerine kabarık giysiler giymiş bu çocuklar hoş bir rekabet içindeydiler. Okudukları *Çocukluk* ve *İlkgençlik*'in ünlü yazarını, gür bıyıklarının altında dudaklarını ancak kımıldatarak babalarıyla savaştan konuşan kahramanı gözleriyle yiyorlardı. Yemekten sonra *Sivastopol Türküsü*'nü söylemesi için rica ettiler. Lev seve seve söyledi. Sonra gezintiye çıktılar. Hatta birdirbir bile oynadılar. "Bu küçük kızlar ne kibar ve neşeli!" diye not et-

24 *Günlük*, 25 Mayıs 1856.

25 Berslerin mülkü olan Pokrovskoye-Streçnevo'yu Orel vilayetindeki Valeryen Tolstoy'un mülkü olan Pokrovskoye ile karıştırmayın.

mişti Lev Tolstoy *Günlük*'üne 26 Mayıs 1856'da. İçlerinden birinin, ortanca Sonya'nın altı yıl sonra karısı olacağı aklının köşesinden bile geçmemişti.

Lev Tolstoy'u Yasnaya Polyana'ya yönelten şey yalnızca çocukluğunun manzaralarını yeniden görme arzusu değildi. Bir süreden beri serflerini özgür bırakmayı hayal ediyordu. Biraz havada bir fikirdi. Aynı yılın Mart ayında Moskova'da yüksek rütbeli soyluların toplantısı sırasında Çar II. Aleksandr, "köleliğin tabandan yok olmasını beklemektense tepeden ortadan kaldırmak" daha iyi olur diye belirtmişti. Bunun üzerine, köylü sorunlarıyla ilgili bir komite toplamış ve onları bir reform projesi hazırlamakla görevlendirmişti. Komite zaman kazanmak niyetiyle olayı General Rostovtsev'in başkanlığındaki bir komisyona havale etmişti. Hem Batıcılar hem Slavcılar bu yavaşlıktan şikâyetçiydiler. 22 Nisan 1856'da Lev Tolstoy *Günlük*'üne şunu not etmişti: "Serflerimle ilişkilerim beni özel olarak kaygılandırmaya başlıyor." Planlanan reformları duydukça zincirlerini koyverdi. İdari makinenin ağırlığı nedeniyle hükümetin gerçekleştirmesi yıllar alacak şeyi kendisi tek başına ve derhal gerçekleştiremez miydi? Bu arzu kuşkusuz köylülere bakışındaki iyiliğe kanıttı, ama burada da senyörün cömertliğine bir parça kibir karışmıyor değildi. Bütün toprak sahipleri gibi, Çar'ın bir kararına boyun eğmek yerine, sürüden kopmak, başa geçmek, toplumsal adaletin yerine getirilmesinde başı çekmek istiyordu. Derhal kampanyaya başladı. Tarihçi Kavelin'i, çarlık komisyonu üyesi Milyutin'i ziyaret etti, kişisel bir reform projesi kaleme alarak bakan Levşin ile Bludov'un onayına sundu. Cevaplar kaçamaktı. Lev Tolstoy öfkelendi: "Rusya'da neye kalkışılırsa kalkışılsın, her şeyin dönüşmekte olduğunu görüyoruz, ama bu değişimle ilgilenenler yaşlı ve sonuçta yeteneksiz kişiler."[26] Sonunda, resmi olarak harekete geçmesine izin verilmediyse de, net bir yasak da getirilmedi. O da bu kadarına razıydı. Aslında onun niyeti bütün mallarından karşılıksız vermek değildi. Zaten mülkü iki bin rublelik bir ipotek altında ol-

26 *Günlük*, 11 Mayıs 1856.

duğundan, öncelikle bunu ödemek gerekiyordu. Dolayısıyla, düşüncesizce bir bağış söz konusu değildi, İncil'e uygun bir feragat de yoktu: Beyin olduğu kadar serflerin çıkarlarının da korunacağı adil bir düzenlemeydi bu. En akıllıcası köylüleri serbest bırakıp o zamana dek efendileri adına işlettikleri toprakları onlara kiralamaktı; buna karşılık, köylüler otuz yıl boyunca çiftlik kirası ödeyeceklerdi. Bu sürenin sonunda topraklar tamamen onlara ait olacaktı.

Lev Tolstoy, cepleri kâğıtlarla dolu, paha biçilmez bir hediye getiriyor hissiyle Yasnaya Polyana'ya doğru acele acele yol alıyordu. Yola çıkmadan önce, köylülerine hitaben bir konuşma hazırlamıştı: "Tanrı sizleri kurtarma fikrini ruhuma işledi." bu girişten sonra, bu projeyi "yaşlılarla, bilgelerle" tartışmayı önerecekti. "Eğer projedeki herhangi bir şey size haksız ya da yasadışı gelirse," diyordu, "bana bildirin, düzeltir değiştiririm." Kalabalığın şaşkınlığının, minnetinin keyfini önceden çıkartıyordu ve kendi kendisine karşı dostça bir düşünce kalbini dolduruyordu.

28 Mayıs 1856'da Yasnaya Polyana'ya vardığında, Tatyana Hala'yı kucaklayacak vakti ancak buldu ve derhal mujikleri çağırmalarını emretti. Onların karşısına çıkmayı beklerken *Günlük*'üne hızla not aldı: "Yasnaya'da yaşam hüzünlü ve hoş, ama hiçbir şey benim ruh halimle uyumlu değil. Zaten ben kendimi, olduğum halimle, Yasnaya'ya dair eski anılarımla karşılaştırdığımda, liberal yönde ne kadar ilerlediğimi görüyorum... Hem bir toplantı düzenleyecek hem de bir konuşma yapacağım. Bakalım ne sonuç çıkacak?"

Köy meydanına bir aktörün kalabalık korkusuyla çıktı ve Saint-Petersburg'ta hazırlamış olduğu metni okumak yerine, önünde toplanmış serfleri çınlayan bir "Merhaba!"yla selamladı. Sonra, çok sade bir şekilde onlara fikrini açtı. Birkaç saat sonra, iyimserlik içinde *Günlük*'üne geri döndü: "Her şey yolunda. Köylüler beni anladıklarından memnun oldular ve beni güvenebilecekleri cesur biri olarak görüyorlar." Ertesi gün, ikinci toplantı ve ilk beklenmedik sıkıntı: Serflerden uzakta, Saint-Petersburg'ta yaşayan Lev Tolstoy onların kusurla-

nı unutmuştu. Ama şimdi yine onları güvensiz, inatçı, kurnaz, aptal bulmuştu karşısında. Kendileri için bu kadar avantajlı bir öneriyi havada kapmak yerine, tereddüt ediyorlar, gülümsüyorlar, kafalarını kaşıyorlar, sanki lütfediyorlarmış gibi teşekkür ediyorlar, düşünmek için zaman istiyorlar, ayaklarını sürüye sürüye dağılıyorlardı. Öfkesine hâkim olmakta güçlük çeken Lev Tolstoy, sözleşmenin hükümlerini onlara yorumlamak için tek tek yanına çağırıyordu, sonra hitabet gücüyle grup halinde boyun eğdirmek için yeniden bir araya getiriyordu. Böylece beş konferans düzenlendi. Bu konferanslarda proje daha da liberal bir yönde değişti. Toprakları satın alma süresi otuz yıldan yirmi dört yıla indirildi. Köylüler hâlâ ikna olmamışlardı. Bir süre sonra, Lev Tolstoy bu tereddütün nedenlerini hizmetkârlarından öğrendi: Köylerde gelecek ağustos ayında, taç giyme törenleri vesilesiyle Çar'ın bütün serfleri azat edeceği ve onlara karşılıksız toprak vereceği söyleniyordu. Beyleri ise zaten ekip biçtikleri toprağı onlara kiralamak isteyerek onları soymak, kendi deyimleriyle "içeri tıkmak" istiyordu. Kibarlı bey, ama açıkgözdü. Yasaları biliyordu. Yoksulları tavlamaya çalışıyordu... Çok kızan Lev Tolstoy mujiklere açıkça ve kesin bir açıklamada bulunmaya karar verdi. 7 Haziran'daki görüşmenin sonunda şunu yazdı: "İnatları beni öyle öfkelendirdi ki kendimi zor tuttum." Üç gün sonra yeni görüşme, yeni yenilgi. Bu kez artık hiç kuşku yok: "Özgürlük istemiyorlar!" Onlar nasıl senyörün kölesiyse, senyör de onların kölesiydi. "Güçlü kuvvetli iki adam bir zincirle bağlanmış; biri kımıldarsa öteki acı çekiyor ve ikisinin çalışması için yeterli yer yok."[27] Plan efendinin kursağında kaldı: "Sonbaharda bu konuya tekrar döneriz,"[28] diyordu pek inanmadan. Dolayısıyla kızgınlığı Rus entelektüellerinin mujiği atalardan kalma bilgeliğin mirasçısı olarak gören kesimine yöneldi. Artık kimse ona halkın iyiliğinden, derin zekâsından söz etmemeliydi!

"Bu Slavcılara *mir*[29] topluluklarının büyüklüğü ve kutsallığı

27 *Günlük*, 9 Haziran 1856.

28 *A.g.e.*, 10 Haziran 1856.

29 Rus köy cemaati.

hakkında düşündüklerimi söyleyeceğim," diye yazmıştı 12 Haziran 1856'da Nekrasov'a. "Ne saçmalık! Not aldığım toplantı tutanaklarını size göstereceğim." Şimdi artık köylülerden değil, toprak sahiplerinden yakınıyordu. Çünkü eğer köylere musallat olan saçma düşlere dur denmezse, çok geçmeden serfler efendilerine isyan edecek ve silah ellerinde, Çar'ın onlara özgürlükle birlikte sözde vaat ettiği toprağı isteyecekler. Bu, korkunç bir köylü ayaklanmasının başlangıcı olacak. Rus halkı kadar kıt zekâlı ve acımasız bir halktan her şey beklenir. Önde gitmek isteyen yenilikçileri dalga yutar. Oysa Lev Tolstoy kendini asla fedakâr bir şehit niteliğinde görmüyordu. Panik içinde olduğu bir gece, kitlelerin aptallığına karşı korunmak için bakan Bludov'a yazdı:

"Son derece ciddi ve tehlikeli iki olayı size bildirmek istiyorum: 1. taç giyme töreni sırasında genel bir serbest bırakma olacağı inancı, en ücra köşedeki köylere varana dek bütün halkta sıkı sıkıya kök salmış durumda; 2. köylülerin içinde bulunduğu toprak mülkiyetinin kime ait olduğu sorunu birçok durumda, bütün senyörlük topraklarını kendine alan köylülerden yana çözülür. 'Biz siziniz, ama toprak bizim...' Bir toplantıda bana bütün toprağı onlara vermemi söylediklerinde ve ben de onlara gömleğim bile kalmaz dediğimde, benimle alay ettiler... Bu durumun sorumlusu hükümettir, çünkü gündemin ana sorununu es geçti... Toprağın senyöre ait olduğunu kabul etmenin ve köylüleri topraksız serbest bırakmanın neden imkânsız olduğunu hiç anlamadım... Toprakla birlikte serbest bırakma bir çözüm değildir ve olmayacaktır da. Genel sorunu –yani toprakların ne kadarını ve hangi bölümünü onlara vermeli; senyörün zararını nasıl tazmin etmeli; ne kadar zamanda; tazminatları kim ödeyecek– çözümlemek için bu sorulara kim cevap verecek?.. Vakit daralıyor... Eğer, altı ay içinde, serfler serbest kalmazsa, bu felakettir. Bunun için her şey hazır. İsyan ateşini tutuşturmak için tek eksik olan, canice bir el, o zaman kor her yana yayılır..."[30]

Felaketi böylece öngören Lev Tolstoy iki misli rahatlamış hissetti kendini: vicdanı rahattı çünkü kendi adamlarına öz-

30 9 Haziran 1856 tarihli mektup.

gürlük sunmuştu, kamu yetkilileriyle de arası düzgündü, çünkü halkın kötü niyetini ihbar etmişti. Bu işte onu daha da sinirlendiren şey, Tatyana Hala'nın sessiz zaferiydi. Daha ilk günden onun projesine karşı düşmanca bir tutum takınmıştı. O da köylüler kadar kıt zekâlıydı, ama başka bir yönde. Onlar gibi, senyörle tebaası arasındaki pederşahi ilişki geleneğine sıkıca tutunuyordu. Tanrı'nın onları efendilerine yetiştirilecek, esirgenecek, hatta kimi zaman ıslah edilecek koca çocuklar olarak vermiş olduğuna inanıyordu. "Yüz yıl açıklasak, köleliğin adaletsizliğine onları ikna edemeyiz."[31] diye yazmıştı Lev Tolstoy varır varmaz. Birkaç gün sonra, 12 Haziran'da: "Halama karşı, onun tüm sevgisine rağmen sessiz bir nefret büyüyor içimde."

Yasnaya Polyana eskiden olduğundan daha az hoşuna gidiyordu. İçinde doğduğu ve kumar borçlarını ödemek için satmış olduğu ahşap, özelliksiz yapı, yeni sahibi, komşusu Gorokhov tarafından sökülmüş, taşınmış ve oradan on sekiz verst ötedeki Dolgoye kasabasında yeniden inşa edilmişti.[32] Nikolay'ın ona yazmış olduğunun tersine, bu nakil bütünlüğü bozmuştu. Eski temellerin olduğu yerde yüksek otlar, deli gibi çalılar bitmişti. Lev Tolstoy şimdi halasıyla birlikte vaktiyle efendinin evinin yanında bulunan iki taş evden birinde yaşamaktadır. Anılardan arınmış bu duvarlar arasında Tolstoy kendini memleketinden olmuş, yabancı bir konutta gibi hissediyordu. Ağabeyleri, kız kardeşleri uzaktaydı. Zaman geçirmek için *Kazaklar*'ı yazıyor, *Gençlik*'i düzeltiyor, Puşkin, Gogol okuyor, Voronka'nın sularına giriyor, kaşla göz arası bir köylü kadını sık ağaçların arasına devirriveriyordu ("fiziksel bir rahatsızlık halini alan korkunç şehvetperestlik")[33] ve akşamları esneyerek pasiyans açıyordu.

Gelişinden kısa süre sonra Pokrovskoye'deki kız kardeşi-

---

31 *Günlük*, 28 Mayıs 1856.

32 Daha ileride, Gorokhov'un toprakları komşu komünün *mir*'i tarafından satın alınmıştı ve köylüler de zaten yıkık dökük bir haldeki evi yıkıp yakacak odun sağlamışlardı. 6 Aralık 1897'de Lev Tolstoy *Günlük*'üne şunu yazacaktır: "4'ünde Dolgoye'ye gittim. Evin harabelerini görmek beni duygulandırdı. Anılardan çılgına döndüm."

33 *Günlük*, 6 Haziran 1856.

ni ziyarete gitti. Heyhat, onu o kadar cazibesiz buldu ki *Günlük*'üne şunu yazdı: "Maşa'nın ağzından kötü bir koku yayılıyor. Önemli bir mutsuzluk bu!"[34] Ertesi gün, saat sabahın beşinde, bir atı eyerletti ve Spaskoye'ye doğru, oradan yaklaşık yirmi verst uzakta bulunan Turgenyev'in mülküne doğru yola çıktı. İki saat sonra, kalbi dostlukla çarparak oraya vardığında İvan Turgenyev yoktu. Onu beklerken evi dolaştı: "Orada bu adamın köklerinin neler olduğunu daha iyi gördüm; bu bana çok şey anlattı ve beni onunla uzlaştırdı."[35] Sonunda Turgenyev gelir. Kucaklaşmalar, sevinç gözyaşları. Birbirlerine karşı sitemleri Saint-Petersburg'da kalmıştı. "Kahvaltı, gezinti, onunla çok hoş bir gevezelik, şekerleme yapmak..."

Ertesi gün, Maşa ile Valeryen de iki yazara katıldılar. Turgenyev genç kadının üstüne titriyordu. Nefesinin koktuğunu kuşkusuz fark etmemişti! Onu, çocuksu yüzü, samimi bakışları, sade tavrıyla güzel buluyordu. Hikâyelerinden birini ona adamıştı: *Faust*. Sonuçta bu aptal Valeryen layık olduğunu bulurdu, çünkü bir süredir eşini ihmal ediyordu! "Maşa ile Turgenyev bana harikulade geliyorlar," diye yazmıştı Lev Tolstoy. Ve Yasnaya Polyana'ya döndüğünde, meslektaşıyla yılların sınavına dayanaklı bir dostluk kurduğuna emindi.

Bir ay sonra, onu tekrar gördüğünde, fikir değiştirdi. Görünür bir neden olmadan, sanki uzun süre kuluçkada yattıktan sonra canlanan çalı çırpı yangını gibi, hınca uyandı. "Tutarsız bir adam, soğuk ve dayanılmaz" (5 Temmuz 1856). "Bütün varlığı sadeliği taklit etmekten ibaret. Benim için kesinlikle antipatik" (8 Temmuz 1856). "Bir sanatçının beceremeyeceği şeydir gerekçesiyle hiçbir şeyle uğraşmak istemiyor. Ama yaşamın bu maddi yanından uzak durabilecek tek bir insan bile yoktur. Ki bu bizim için mujiktir, İngiliz için banka" (*Not Defterleri,* 31 Temmuz 1856).

1856 Ağustos ayında İvan Turgenyev Fransa'ya gitti. Daha gider gitmez de Lev Tolstoy onu özledi. Bu iki varlık arasında, yokluğun güçlendirdiği esrarengiz bir bağ vardı. Rozay-En-

34 *A.g.e.*, 30 Mayıs 1856.

35 *A.g.e.*, 31 Mayıs 1856.

Brie'deki Viardot'ların evine yerleşen İvan Turgenyev acı çekti-ren dostunu aklından çıkaramıyordu. Hüzünlü bir iyiniyetle, üstünlüğünü uzaktan daha da tartışmasız kabul ettiği bu adamı analiz ediyordu. Onun yeteneğini bilmiyor değildi elbette, onun üslubunun bütün Rusya'nın en zarif üslubu olduğunu biliyordu (bu çok söyleniyordu!), ama *Çocukluk, İlkgençlik* ve *Sivastopol Hikâyeleri*'ni okuduğundan beri, kendi yazdıklarının yapmacık ve sahte olduğu kanısındaydı. Kendi kitapları sanat eserleri olarak sunuluyordu, ötekininkiler ise yaşamdan parçalardı. Bu kendisi için düşüşün başlangıcı mıydı? Bakışlarından kıvılcımlar saçan bu genç hödük onu tamamen gölgede mi bırakacaktı? Bunu hissediyordu, melankoli duyuyordu, ama gelecek kuşakların yargısına isyan etmiyordu. Entelektüel dürüstlük gereği Lev Tolstoy'a içini açma gereği duydu.

"Siz anlaşmazlık içinde olduğum tek insansınız," diye yazdı ona Fransa'dan. "Bunun nedeni özellikle sizinle basitçe bir dostluk içinde kendimi sınırlandırmak istememdir, daha öteye ve daha derine gitmek istemiştim. Ama bunu ihtiyatsızca yaptım, sizi incittim, endişelendirdim ve hatamı fark ederek, belki biraz fazla ani bir şekilde geri çekildim. Bu nedenle aramızda bir 'uçurum' açıldı. Üstelik ben sizden daha yaşlıyım, ben başka bir yol izledim... Sizin tüm yaşamınız geleceğe yönelik, benimki geçmiş üzerinde inşa edilmiş...[36] Siz hiç kimsenin öğrencisi olamayacak kadar sağlam bir şekilde kendi ayaklarınız üzerinde duruyorsunuz! Sizin kötü biri olduğunuzu ya da edebi kıskançlığı becerebileceğinizi hiç düşünmediğime sizi temin ederim. Sizde çok sayıda (deyimi bağışlayın) içsel karışıklık saptadım, ama asla kötü bir şey görmedim. Üstelik siz de gayet iyi anlayabilirsiniz ki, içimizde diğerini kıskanması gereken biri varsa bu siz değilsiniz. Kısacası, biz asla Rousseau'nun anladığı anlamda dost olmayacağız, ama birbirimizi hep seveceğiz, birbirimizin başarılarından zevk alacağız ve siz sakinleştiğinizde, sizin içinizde kaynayan şey uslanmazsa, o zaman, sizinle ilk kez Saint-Petersburg'da karşılaştı-

36 O dönemde İvan Turgenyev otuz sekiz yaşındaydı ve Lev Tolstoy yirmi sekiz yaşındaydı.

ğım günkü kadar coşkuyla, özgürce birbirimizin elini sıkacağımızdan eminim."[37]

Bu kelimelerle karşısındaki muhatabını yumuşatmayı umarken iyice sinirlendirdi. Bu "Avrupalı" hangi hakla ona ders vermeyi düşünüyordu? O kendi kendini yargılamak, bir aynanın karşısına geçip kendine hakaret etmek isterdi, ama başka birinin onun karakterinin herhangi bir noktasına saldırmasına dayanamıyordu. "Dün İvan Turgenyev'den hoşuma gitmeyen bir mektup aldım," diye yazdı *Günlük*'üne.[38]

Birkaç gün sonra, Lev Tolstoy'un bir mektubuna cevap olarak İvan Turgenyev'in yeni açıklamaları geldi:[39]

"İnsan olarak sizi sevdiğimi hissediyorum (yazar yanınızdan söz etmeye bile gerek yok), ama sizdeki birçok şey beni şaşırtıyor ve ben, sonuçta, sizden uzak durmayı daha uygun buluyorum... Uzaktan kalbim sizin için kardeşçe duygular hissediyor, hatta size karşı sevgi ve şefkat bile hissediyorum... Eserlerim sizin hoşunuza gidebilir ve hatta siz kendiniz olana dek sizin üzerinizde belli bir etkide bulunabilir. Artık beni incelemenize gerek yok, yapı farklılığını göreceksiniz, hataları, çekinceleri göreceksiniz. Sizin genel olarak insanı incelemeniz gerek, kendi kalbinizi ve gerçekten büyük yazarları incelemelisiniz. Bense ancak bir geçiş dönemi yazarıyım ve ancak kendileri de geçiş halinde bulunan kişiler için değer taşıyorum."[40]

Ve Lev Tolstoy'un dogmatizm teşebbüslerine karşı korumak için, şunu yazacaktır:

"Tanrı sizin ufkunuzu her gün daha da genişletsin! Yalnızca bütün hakikati kavrayamayıp da kuyruğundan yakalamak isteyenler sistemlere bağlanırlar; sistem hakikatin kuyruğu gibidir, ama hakikat bir kertenkeleye benzer: kuyruğunu elleriniz arasında bırakıp kaçar, kısa sürede yeni bir kuyruğu çıkacağını gayet iyi bilmektedir."[41]

---

37 13-25 Eylül 1856 tarihli mektup.

38 14 Ekim 1856.

39 Lev Tolstoy'un bu mektubu bulunamamıştır.

40 İvan Turgenyev'in Lev Tolstoy'a 16-28 Kasım 1856 tarihli mektubu.

41 İvan Turgenyev'in Lev Tolstoy'a 3-15 Ocak 1857 tarihli mektubu.

Başlangıçta ihtiyatlı duran Lev Tolstoy sonunda İvan Turgenyev'in nezaketinden etkilendi. Kölecilik karşısındaki gerici fikirlerinden dolayı nefret ettiği Tatyana Hala'ya karşı da daha iyi duygular beslemeye başladı. "Tatyana Hala şaşırtıcı bir kadın. İşte bu sevgi her şeyi kaldırır!" (*Günlük*, 1 Temmuz 1856). Mujikleri özgür bırakma fikrinden geçici olarak vazgeçtiğinden artık onlarla tartışmak zorunda kalmayan Lev Tolstoy'a Yasnaya Polyana bile sevimli geliyordu. Kitap okuyor, yazıyor, ava çıkıyor, doğayı seyretmekten zevk alıyordu. Düşsel güzellikteki bu manzarada eksik olan neydi? Bir kadın elbette! Ciddiyetle, ısrarla, Lev Tolstoy evlilik vaktinin gelip gelmediğini düşünüyordu.

Yaz başında dostu Diakov'u Yasnaya Polyana'da kabul eden Lev Tolstoy ona evlilik projelerinden düşüncesizce söz etti. Son havadislere göre Diakov'un kız kardeşine âşık olduğu söylediğinden, artık Aleksandra Obolenski'ye değil de Valeria Arsenyeva denen birine âşık olduğunu öğrenmek Diakov'u çok şaşırttı. Annesini de babasını da yitirmiş bu genç kız iki ablası –Olga ve Genya– ile birlikte Yasnaya Polyana'ya sekiz verst uzaktaki Sudakovo malikânesinde yaşıyordu. Yaşlı bir teyze ile eşlikçi bir soylu kadın –olması gerektiği gibi Fransız– olan Matmazel Vergani bu üç genç kıza göz kulak oluyorlardı. Lev Tolstoy onları uzun süredir komşu olarak tanıyordu. Ama Moskova'dan Yasnaya Polyana'ya gelirken Matmazel Vergani'yle birlikte yolculuk etmişti ve o da küçük Valeria'ya olan ilgisini coşturmuştu. Defalarca Sudakovo'ya gitmiş, bütün çevresinin evlendiğini görmeyi hayal ettiği yirmi yaşındaki bu bakireye dalgınca kur yapmıştı ve şimdi aşkını bildirmesi mi gerekiyor yoksa yok mu olmalı, bilemiyordu. Bu konuda fikri sorulan ve öncelikle Lev Tolstoy'u kız kardeşinden uzaklaştırmak isteyen Diakov hiç tereddüt etmemek gerektiğini ileri sürdü: "Benim Valeria'yla evlenmemi salık verdi. Onu dinlerken benim de yapabileceğim en iyi şeymiş gibi geldi bana. Para sorununun beni durdurması mümkün mü? Hayır. Vesile eksik. Sonra, Sudakovo yoluna dek bana eşlik etti." Dosdoğru evliliğe götüren bu

yolda, Lev Tolstoy, "dünyanın en iyi dostu" tarafından sırtından itilerek yola çıktı. Mutluluğa doğru yürüdüğünden kuşku duymuyordu. Ama genç kızın karşısına varınca soğudu. O ana dek ona yanlış mı bakmıştı? Tombalak, soğuk nevale, porselen gözlü biri. "Kemiksiz ve ateşsiz olması kötü!" diye yazmıştı hemen o akşam. "Gerçek bir uyuşuk. Yine de iyi biri – hastalıklı ve itaatkâr bir gülümsemesi var."[42]

O günden sonra, hem onu hem kendini daha iyi tanıyabilmek için Valeria'yla daha sık görüşecektir. Ona göre evlilik öyle ciddi bir iştir ki, seçilen kızın kusurlarını ve meziyetlerini saptayıp ancak emin olunursa girişmek gerekir. İki sütun: Olumlu, olumsuz. Talibin ince eleyen gözüyle, her buluşmadan sonra yekûn değişiyordu. Giysisinin küçük bir ayrıntısı ya da saç şekli her şeyi baştan sorgulamaya yetiyordu. Lev'in önünde şifondan söz ettiğinde, kaygılanıyordu: "Uçarı biri! Görünüşe bakılırsa bu onda asla geçici değil, kalıcı bir tutku."[43] Beyaz bir elbise giydiğinde, çok duygulanıyordu, sanki meleksi bir saflık vaadi gibi geliyordu: "Valeria beyaz giysiler içindeydi. Çok kibar. Yaşamımın en hoş günlerinden birini geçirdim. Onu ciddi olarak seviyor muyum? O sebatla sevebilecek midir?"[44] Kaba bir kelime kullandığında Tolstoy'un ona olan saygısı hınca dönüşüyordu: "Valeria daha kötü eğitilmiş olamazdı, aptal demesem de zır cahil. Tanrı bilir neden telaffuz ettiği 'fahişelik yapmak' sözcüğü bana acı verdi ve diş ağrıma eklenerek beni hayal kırıklığına uğrattı."[45] Onun karşısına çıplak kollarıyla çıktığında ise bu kez ruhunu değil bedenini eleştiriyordu: "Beyaz, kolsuz bir giysisi vardı: kolları güzel değil. Bu beni üzdü. Ona öyle aksi aksi takılmaya başladım ki, zar zor gülümsüyordu. Gülümseyişi gözyaşlarını ortaya koyuyordu... Ben kendimi iyi hissediyordum, ama o üzgündü. Bütün bunları anlıyordum."[46] Ertesi gün Tolstoy'u özensizce giyinmiş, yazı takımının karşısına

42 *Günlük*, 15 Haziran 1856.

43 *A.g.e.*, 18 Haziran 1856.

44 *A.g.e.*, s. 26 Haziran 1856.

45 *A.g.e.*, 28 Haziran 1856.

46 *A.g.e.*, 1 Temmuz 1856.

oturmuş, bitkin bakışlarla karşıladığında, daha da kötü olur: "Valeria, yine iğrenç iç giysisi üzerinde, sözde koket, karanlık bir odada yazıyordu."[47] Ağustos ayında, ailesinin davetli olduğu taç giyme törenlerinde giyeceği tuvaletin ayrıntılarını anlattı ve Tolstoy, oldukça tuhaf bir biçimde, onda annelik yeteneği olmadığından kuşkulandı: "Ciddi olan her şeyle dalga geçiyor ve ürkütücü biçimde dikkatsiz. Korkarım, çocukları bile sevmeyen biri o."[48] Modayla daha az ilgilendiğinde ve kulaklarını ortaya çıkaracak şekilde saçını yaptırdığında Tolstoy yeniden coşuyordu: "Onu, Sergey'in deyişiyle, ilk kez 'giysisiz' buldum. Böyle on kez daha iyi, özellikle de daha doğal. Benim hoşuma gittiğini öğrendiğinden beri saçlarını kulaklarının arkasında topluyor... Geceyi mutluluk içinde geçirdim."[49] Ertesi gün bu mutluluk karakteristik bir fiziksel heyecana dönüştü. Valeria'yı hoş bulmak için akıntıya kürek çeke çeke Lev Tolstoy sonunda onda bir cazibe keşfetti: "Valeria'nın kadın olarak benim hoşuma gitmeye başlaması tuhaf, oysa ki vaktiyle beni özellikle kadın olarak tiksindiriyordu. Ama her zaman da değil. Bu benim ruh halime bağlıydı. Vaktiyle beni iten kollarını dün ilk kez fark ettim." Valeria'yı çekici kılan şey yakında Moskova'ya gideceği fikri olmasındı sakın? Bu taç giyme törenlerinden, bu yemeklerden, bu resepsiyonlardan, bu balolardan, bu havai fişeklerden öyle zevk alıyordu ki, orada yanına yaklaşacak olanları Tolstoy şimdiden kıskanıyordu! Tolstoy'un etrafında ise iki aile zokayı yutturmak için elbirliği ediyorlardı. En başta da yorulmak bilmez eşlikçi kadın Vergani, tıpkı Olga'yı evlendirdiği gibi yıl bitmeden bu zavallı kızı da evlendirmeye yemin etmişti.[50] Gençlerin daha fazla görüşmesine vesile yaratıyor, küçük kıza öğütler fısıldıyor, onu giydiriyor, baştan çıkarması gereken kişinin mizacına uygun olarak kışkırtıyor, geri çekiyordu. Kimi zaman Lev Tolstoy Sudakovo'ya giderken kimi zaman da Fransız kadının yoldaşlığında Valeria herhangi bir bahaney-

47 *A.g.e.*, 2 Temmuz 1856.

48 *A.g.e.*, 12 Temmuz 1856.

49 *A.g.e.*, 25 Temmuz 1856.

50 Olga Arsenyev Moskova'da evlenmişti.

le Yasnaya Polyana'ya komşuluğa geliyordu. Orman gezintileri, ot biçicilerin kamp yerinde kendiliğinden piknikler, hayaller, bir balkonda ay ışığında baş başa vakit geçirme, dört elli piyano çalmalar. Bu sırada soylu hanımlar da bir semaverin etrafında toplanarak gelecekten söz ediyorlardı. Lev Tolstoy, Tatyana Hala'yla tek başına kaldığında onun uyarılarına katlanıyordu. Nişanlanmak için niçin hâlâ tereddüt ettiğini anlamıyordu. Ona göre Valeria her açıdan kusursuzdu. Beklemek onu kaybetme riski demekti. Bir ayı gibi yaşamaktan sıkılmamış mıydı? Ah, Tanrı yeğenlerine karşı hakkaniyetli davranmamıştı! Biri, Dmitri, bir fahişenin kollarında ölmüştü, diğer üçü bekâr kalmakta inat ediyordu... Yasnaya Polyana'yı ziyaret eden Pelagiya Yuşkov Hala, evlilikten yana olma konusunda Tatyana Hala'yla hemfikirdi. Buna karşılık, ezeli kuşkucu Sergey kardeşini işleyeceği aptallık konusunda uyardı. "Valeria konusunda sohbet ettik," diye yazmıştı Lev Tolstoy. "Sergey'in sözleri tam bir soğuk duş etkisi yarattı."[51] Evlilik konusunda giderek daha derinden kaygı duyuyordu, ama yine de bu evliliği bozacak cesareti yoktu. Valeria 12 Ağustos'ta Moskova'ya gidecekti. 10'unda Lev Tolstoy çok olumlu bir ruh haliyle Sudakovo'ya gitti: "Valeria'yla evlilik konuşuldu. Zeki ve olağanüstü iyi biri." 11'i: "Fırtına yüzünden Arsenyevalar'a gidemedim, oysa şiddetle arzuluyordum." 12'sinde, ıslanmamış yollardan geçerek, çoktan nişanlısı kabul ettiği kıza bir an önce kavuşmak istedi. Ne çok eşya! Giysi ve şapka dolu sandıklar. Yolculuk kıyafetini giymiş genç bayan oldukça güzeldi. Duygulandırıcı vedalar, hemen geri dönme vaadi, birbirlerine öğüt vermeler. Hemen o akşam, odasına çekilen Lev Tolstoy şunları yazıyordu: "Hiç olmadığı kadar sade ve kibardı. Ona âşık olup olmadığımı anlamak istiyorum."

Valeria, varken onu öfkelendiriyordu; yokluğunda yeri doldurulmaz geliyordu. Ormanda rastladığı ve kimi zaman –kendi deyimiyle– "ihtiyatı elden bıraktığı" "güzel köylüler" bile, genç kızı hayal etmesini engellemiyordu. "Bütün bu günler boyunca küçük Valeria'mı giderek daha çok düşünüyorum," diye

51 *Günlük*, 23 temmuz 1856.

yazmıştı 16 Ağustos'ta. Ertesi gün, görgü kurallarına aykırı da olsa, ona yarı sevgi dolu yarı alaycı bir mektup gönderdi: "Çok şaşırdım ama siz yokken sıkılıyorum!.. Sizin yokluğunuzda biraz daha yaşlı geleceğinizi düşünerek teselli buluyorum, çünkü çocuksuluğa dönüşen gençlik, sevimli olsa da bir kusurdur... Mortier[52] sizden memnun kaldı mı? Acılı bir gülümsemenin yüzünüzden geçtiğini görüyorum; 'ahlak dersi vermekten vazgeçmiyor,' dediğinizi işitiyorum. Ne yapabilirim? Kendimde olmayan şeyi başkalarına öğretmek gibi kötü bir alışkanlık edindim."

Cevabın hemen geleceğini umut ediyordu, ama Valeria onun özsaygısını besleyecek bu memnuniyeti ona vermedi ve Matmazel Vergani'nin tavsiyesiyle, Lev Tolstoy'u kıskandıracak mektubu Tatyana Hala'ya gönderdi. Bu mektupta, taç giymenin zevk ve eğlencelerinden, majestelerinin yaverlerini etkileyişinden ve itiş kakış sırasında giysisinin neredeyse yırtılacağı askerî geçit töreninden coşkuyla söz ediyordu. Valeria'nın sosyetik faaliyetlerinin bu raporunu okuyan Lev Tolstoy iyice öfkeye kapıldı:

"Halama gönderdiğiniz pusulayı okumanın bende yol açtığı yumuşak kini tutmaya çalışıyorum," diye yazdı genç kıza. "Yumuşak kin bile değil bu, daha ziyade üzüntü ve hayal kırıklığı, çünkü 'doğallığı kapıdan kovarsanız bacadan girer...' Acımasızlık bu. Neden bunu yazdınız? Bütün bunların beni nasıl kızdırmaya başladığını bilmiyor musunuz?" Şatafatlı giysisi içinde "korkunç" görünüyor olduğunu, sözünü ettiği "frenküzümü" süsün tam onu çirkinleştirmek için yapıldığını, etrafında dönüp duran yaverlerin çoğunun "züğürt takımından ya da sersem" olduklarını iddia ederek sözlerine devam ediyordu. Ve şu intikam sözleriyle mektubu bitirdi: "Ben çok istememe rağmen Moskova'ya gitmeyeceğim, sizi görmek beni öfkelendirecek. Size her türden boş eğlenceyi, alışıldık acı sonlarıyla diliyorum, bendeniz en alçakgönüllü ama aynı zamanda da en kaba hizmetkârınız olarak kalacağım."

52 Mortier de Fontaine, Louis-Henri-Stanislas (1816-1883), Fransız piyanist ve besteci. O dönemde Moskova'da kalmaktaydı ve Valeri ondan ders almıştı.

Mektubu gönderir göndermez pişman oldu. Çok ileri gitmemiş miydi? Erotik bazı düşler gördüğüne kuşku yoktu –bunları her seferinde utanarak *Günlük*'üne kaydederdi–[53] ve 8 Eylül'de Valeria'dan özür dilemek üzere kalemi yeniden eline aldı: "Size izniniz olmadan ve beceriksizce, aptalca ve kaba biçimde yazmış olduğum için acı çekiyorum. Bana öfkelendiniz mi, öfkelendinizse nasıl öfkelendiniz, iki kelimeyle cevap verin... Eğlenmeye devam ediyor musunuz? Müzik nasıl gidiyor? Geri dönecek misiniz? Ne zaman?"

Bunun üzerine Lev Tolstoy hasta düştü. Ciğerlerde kanama, belli ki. Tatyana Hala birçok doktor çağırdı. Lev Tolstoy'un kanını akıttılar ve sülük uyguladılar: bir günde on tane. Ateşler içinde titreyen Lev Tolstoy ağabeyi Dmitri'nin sonunu düşünüyor ve kendisinin de verem olup olmadığını anlamaya çalışıyordu. "Sanırım öleceğim," diye yazmıştı. Bu durum onun yatağındayken *Gençlik*'in el yazmasını düzeltmesini engellemedi. Tamamen iyileşmişti ki, 24 Eylül'de, genç Arsenyeva Hanımlar baba evine geri döndüler. Aynı gün, Matmazel Vergani minnet göreviyle tek başına Yasnaya Polyana'ya geldi. Bir buçuk aylık ayrılıktan sonra talibin hangi ruh halinde bulunduğunu görmeye gelmişti. Genç adamın duygularını körüklemek için ona Valeria'nın Moskova'daki varlığını salondan salona muzaffer bir yürüyüş olarak tasvir etti. Doz çok güçlüydü, hasta isyan etti. "Onun bana anlattıklarından sonra," diye yazmıştı Lev Tolstoy, "Valeria'dan iğreniyorum!"

Yine de, ertesi gün atına eyer vurdu ve Sudakovo'ya dek dört nala gitti. Genç kızın önünde bir kez daha süngüsü düştü. "Valeria kibar," diye yazmıştı 25 Eylül'de, "ama heyhat, tam bir aptal." Ertesi gün: "Valeria beni görmeye geldi. Kibar, ama kıt zekâlı ve olabildiğince anlamsız." Kopuş muydu bu? Hayır! Matmazel Vergani her olasılığı düşünüyordu. Valeria'nın Moskova'dayken piyano öğretmeni Mortier de Fontaine'e sevgi duymaya başladığından tam zamanında söz etmeye başladı. Aniden Lev Tolstoy'un aşkı alevlendi: "Tuhaf şey, bu beni incitti. Kendim ve onun için utandım, ama aynı zamanda, ilk

53 3 Eylül 1856'dan itibaren.

kez ona karşı bir duygum varmış gibi hissettim."[54] Aşkın bu canlanması kısa sürdü. Ertesi gün, sakinleşmiş, içi kararmış, *Günlük*'üne şunları yazdı: "Ben âşık değilim, ama bu ilişkinin hayatımda büyük bir etkisi oldu. Yine de, ben henüz aşkı tanımadım ve henüz başlangıç halindeyken hissettiklerime bakarsak, son derece şiddetle aşk hissedebilecek durumdayım. Tanrı yardımcım olsun ki bu aşkı Valeria'ya karşı hissetmeyeyim. Boş biri, buz gibi soğuk ve ilkesiz..." Birkaç gün sonra, 8 Ekim'de açık bir şiddetle: "Valeria'yla ancak iğneleyici bir tonda konuşabilirim. Alışkanlık bu. O benim için hoş olmayan bir anı."

Kar başlamıştı. Yasnaya Polyana ile Sudakovo arasında sonsuz bir beyazlık, bir anlayışsızlık çölü uzanıyordu. Lev Tolstoy Tatyana Hala'yla tartışıyor, atıyla kırlara gidiyor, tavşan avlıyor, habersizce Arsenyevalar'ın evine varıyordu. Oradaki herkes yine de onu bekler bir haldeydi. 19 Ekim'de Valeria'yı özellikle incelikten uzak buldu: "Valeria'ya daha sakin bir gözle baktım. Korkunç biçimde şişmanlamış ve ona karşı kesinlikle bir şey hissetmiyorum. Bu Tolstoy'un 23 Ekim'de Sudakovo'ya geri dönmesini ve Matmazel Vergani'ye kendi hayal ettiği hikâyeyi anlatmasını engellemedi. Krapovitski denen bir adamla Dembitskaya denen bir kadının bu hikâyesinden evliliğin ciddi bir iş olduğu ve giysilere olan tutkunun evlilik mutluluğuna dair sağlıklı bir anlayışla bağdaşmadığı ortaya çıkıyordu. Elbette ki, eşlikçi kadının bu kıssadan hisseyi genç kıza tekrarlamasını umut ediyordu. Aynı akşam anlatıldı. Bu arada Lev Tolstoy geceyi Sudakovo'da, kendisi için hazırlanmış bir odada geçirmeyi kabul etmişti. "Onların evinde, oldukça sakin, ama hiç âşık gibi değil, uyudum." Ertesi sabah Valeria kahvaltıda kafası karışık ve ışıltılı bir halde ortaya çıktı. Masumiyetin, uysallığın, ağırbaşlılığın, sevginin ta kendisiydi. Çok etkilenen Lev Tolstoy Tula'daki baloda ona eşlik etti: "Valeria sevimliydi, sanki ona âşığım," diye yazmıştı geri dönüşünde, 24 Ekim'de. Ve 25'inde şunu yazmıştı: "Onunla gevezelik ettim. Çok iyi. Kendimi ağlamaklı hissettim." İki gün sonra, bir samimiyet anında, *Günlük*'ünün bir sayfasını ona gösterir. Sayfa,

54 *Günlük*, 29 Eylül 1856.

"Onu seviyorum," diye bitmektedir. Valeria sayfayı koparır ve kaçar. Geceleyin Tolstoy ihtiyatsızlığından dolayı kendine kızar. Şimdi artık kendisinin çantada keklik olduğunu düşünmez miydi? İçinin rahat olması için sabah erkenden onun evine gitti. Felaket! Her şeyden çok korktuğu o muzaffer ve esrarengiz genç yavuklu havasındaydı. "*Benim şerefime* saçları korkunç bir biçimde düzenlenmiş ve gülünç bir başlık takmış. Acı çekiyorum, utanıyorum, gün üzüntüyle geçti, sohbet ölgün geçiyordu. Hiç alâkası yokken bir tür nişanlı oluvermiştim. Bu beni öfkelendiriyor."[55] Arsenyevaların, komşularının, akrabalarının gözünde üstlendiği rolün bilincine vardıkça, oyundan çekilme arzusu da artıyordu. Ama bütün vilayetin yarı resmi olarak birleştirdiği genç bakirenin onurunu zedelemeden devamlı kurlarla geçmiş aylardan sonra bunu yapabilir miydi? Kim ne derse desin! Bir sınav kendini dayatıyordu. Birkaç haftalığına onu terk edecekti. Sonra bilinçli olarak karar verecekti. Valeria Tolstoy'un Moskova'ya gitmeye hazırlandığını öğrendiğinde ağlamaya başladı. Tula'daki son bir baloda bir araya geldiler: "Çok nazikti. Serzenişli bir ses ve benim için kendini tehlikeye atma ya da herhangi bir fedakârlıkta bulunma arzusu." Yine de Tolstoy sağlam durdu. Tatyana Hala'ya karşı, Matmazel Vergani'ye karşı, Valeria'ya karşı, kendine karşı tavrını korudu. Yola çıkışı bir kaçışa benzedi. Yol boyunca, kötü kızağın sarsıntılarıyla giderken, geri dönse mi diye defalarca kendi kendine sordu.

Moskova'ya varır varmaz yaptığını anlatmak üzere kız kardeşi Mariya'ya gitti. Ama o Lev'e karşı, Valeria'dan yana taraf tuttu. Bunun üzerine, genç kıza yaptığı haksızlıkların etkisini yumuşatmak için ona uzun bir mektup yazdı. Karışık bir kafa ve öğretici bir üslupla yazdığı bu mektupta, kendi içinde iki insan olduğunu itiraf ediyordu: Onu sadece vücudunun nimetleri için seven "aptal insan" ve ortak bir aşkla yetinmek için onu çok yükseğe yerleştiren "iyi insan". Ardından ikisi birbirinden geveze iki Tolstoy arasında bir diyalog başlıyordu. "Onunla birlikteyken, ona bakarken, onu dinlerken, onunla konuşur-

55 *A.g.e.*, 28 Ekim 1856.

ken yine de mutlusun diyordu aptal adam. O halde kendini bu mutluluktan niçin mahrum ediyorsun?.. Üstelik onun saf ve fedakâr aşkına soğuk, içten pazarlıklı bir duyguyla cevap vermek senin açından iğrenç bir tutum olmaz mı?" İyi adamın cevabı: "Öncelikle, onunla birlikteyken mutlu olduğumu söylerken yalan söylüyorsun; onu dinlemek, gözlerine bakmak benim için bir mutluluk kuşkusuz; ama bu mutluluk değil... Üstelik bazen dostluğu bana ağır geliyor... Beni mutlu eden o, onu görmediğim zaman bile... Sen onu kendi mutluluğun için seviyorsun ve ben, ben onu kendi mutluluğu için seviyorum."

Ve alışkanlığı olduğu üzere Tanrı'yı da işe karıştırarak, sinsinkanlı bir kötü niyetle söylüyordu: "Gitme fikrini bana telkin ettiği için Tanrı'ya müteşekkirim... İkimizin de mutluluğu için bana rehberlik ettiğini sanıyorum. Aptal biri gibi düşünmeniz sizin açınızdan bağışlanabilir. Ama benim açımdan bu bir utanç ve günahtır... Önümüzde büyük bir görev var: Birbirimizi anlamak, sevgi ve saygımızı korumak. Bu açıdan, yazışmamızdan çok şey bekliyorum, sakince tartışırız..."

Günün birinde muhtemelen karısı olacak bu genç kızın eğitimine başlamak için ona bazı öğütlerde bulunuyor ve bunlara uymasını rica ediyordu (hep o "yaşam kuralları" takıntısı): "Hava nasıl olursa olsun her gün gezintiye çıkın! Bütün hekimlerin tavsiyesi bu. Korsenizi ve çoraplarınızı tek başına giyin ve genel olarak, kendinize dair bu türden çeşitli iyileştirmeler yapın. Ama bunlar sonuçta anlamsız şeyler. İşin özü, yatarken kendinize şunu söyleyebilirsiniz: 'Bugün, ilk olarak, birine karşı iyi bir şey yaptım, ikinci olarak, kendim de biraz daha iyi oldum.' *Lütfen, lütfen,* meşguliyetlerinizi bir gün önceden saptamaya çalışın ve akşamları, kendinize hesap verin. Her gün kendinize şunu söylediğinizde nasıl sakin ama büyük bir sevinç duyduğunuzu göreceksiniz: 'Bugün dünden daha iyiyim!..' Hoşça kal, sevgili bayan, aptal adam sizi seviyor, ama aptalca, iyi insan ise sevgi dolu ve ezeli bir aşkla, en güçlü aşkla sizi sevmeye *tamamen hazır...*"[56]

7 Kasım 1856'da Saint-Petersburg'daydı. Orada, Büyük Me-

56 2 Kasım 1856 tarihli mektup.

sanskaya ile Voznessenski'nin köşesinde mobilyalı küçük bir daireye yerleşti ve hemen fişekçilik okulu müdürü General Konstantinov'un yanına gitti. Geçen 30 Eylül'de orduya istifasını sunmuş ve bir aydır hiç haber alamadığı için şaşırıyordu. Şefi, işin normal seyrinde olduğuna onu temin etti, oysa ki grandük Mikhail Nikolayeviç, Lev Tolstoy'un saygısız *Sivastopol Şarkıları*'nın yazarı olduğunu işitince ona karşı çok öfkelenmişti. Bu "aşağılık iftira"ya –epey bir hakikat payı içermesine rağmen– gücenen Lev Tolstoy, genelkurmaya başvurmaya gitti, onlar da ona inanmış gibi yaptılar.

Kuşkusuz ki söylentilere dayalı bir başka yanlış anlama onu daha fazla rahatsız ediyordu. Moskova'dan ayrılmadan hemen önce, Prens Volkonski'den küçük Valeria Arsenyeva'nın piyanist Motier de Fontaine'e gerçekten âşık olduğuna ve hatta onunla mektuplaştığına tanık olanlar olduğunu öğrenmişti. Karısı olmaya can attığını sandığı genç kadının ikiyüzlülüğü karşısında şerefine leke sürülmüş gibi isyan ediyordu. Bir hafta önce ona dostça bir mektup göndermiş olmasına pişman olmuştu. Yine de, ondan kopmak için bu fırsattan yararlanmak yerine, önce onu iyice rahatsız etmeyi düşündü. Sadakatsizliğinden şüphelendiğinden beri daha mı fazla bağlanmıştı? Kıskançlık içini kemirirken 8 Kasım'da ona çılgınca suçlamalarla dolu bir mektup gönderdi:

"Size eskiden olduğu kadar saygı duymuyorum, size inanmıyorum... Benim hatam mı bu? Buna siz karar verin. Beni üç aydır tanıyorsunuz, benim dostluğumu gördünüz, tek bilmediğiniz size evlenme teklifinde bulunup bulunmayacağım ve siz Mortier'ye âşık oldunuz... Sonra Mortier'yi görmeye son verdiniz ama onu düşünmeye ve ona yazmaya son vermediniz. Sizinle evlenmek isteyeceğimi öğrendiniz ve bana âşık oldunuz... Ama hangi duygunuz gerçektir, duygu var mı?.. Mortier'yi gerçekten sevdiniz mi?.. İlişkileriniz nereye kadar gitti? Sizin ellerinizi öptü mü?.. Evet, ben size âşığım ve bu yüzden size karşı duygularım arasında sürekli tereddüt ediyorum: tutkulu aşk mı nefret mi..."

Kalbini böylece masaya yatırarak, daha fazla şikâyet etme arzusuna karşı koyamadı ve usta bir edebiyatçı olarak ekledi:

"Sağlığım kötü ve kitaplarım iyi satmıyor."[57] Ama tekrar okuduğunda bu mektup ona çok şiddetli geldi. İlk sayfanın üzerine kurşun kalemle, "gönderilmedi" diye belirtti ve hemen daha sevimli üslupta ikinci bir mektup yazdı.

"Size karşı öfkeliyim çünkü sizi sevmemek elimde değil... Mortier ile olan aşkınızın hikâyesini bana anlatırsanız, duygunuzun güzel olduğunu, onu özlediğinizi ve hatta ona olan sevginizin sürdüğünü söylerseniz, ondan söz ederkenki bu ilgisizliğinizden ve bu sözde küçümsemenizden daha hoş olur benim için... Madem ki esas sorun bizim birleşip birleşemeyeceğimiz ve birbirimizi sevip sevemeyeceğimiz, o zaman bütün kötülüğü ortaya sermek gerekir... Bana olan eğiliminizi şimdi yitirirseniz korkunç bir şekilde acı çekerim. Bununla birlikte, sizin mutsuzluğunuza yol açacak ikiyüzlülükle beni suçlamak yerine bunu hemen yitirmek daha doğru olur."

Ertesi gün, 9 Kasım'da, iyice çalıştıktan sonra, kimi olursa olsun sevmeye, kimi olursa olsun affetmeye hazır olduğunu hissetti. Valeria bu mizaç değişikliğinin faydasını hemen gördü. Ruhu tüy gibi hafif, bal damlayan kalemiyle Lev Tolstoy ona yazdı:

"Size karşı olağanüstü duygum, başka hiç kimseye karşı hissetmediğim duygu, işte şöyle tezahür etti: İçime bir sıkıntı çöktüğünde, büyük ya da küçük, bir yenilgi, hafif bir gurur yarası, kendi kendime şöyle diyorum: 'Bütün bunlar gereksiz, çünkü orada genç bir bayan var, hiçbir şey bana dokunamaz...' Ah, keşke ıstırap sizi olası tek mutluluğun, tek gerçek, sonsuz, yüksek mutluluğun şu üç şey yardımıyla elde edilebileceği inancına vardırsa: çalışma, feragat, aşk... Görüyorsunuz, sizi sevmeyi öylesine arzuluyorum ki, beni sizi sevmeye nasıl mecbur edeceğinizi size öğretiyorum. Gerçekten de, size karşı olan temel duygum henüz aşk değil, ama bütün gücümle sizi sevmek için tutkulu bir arzu... İnsan sevmeyi ve çalışmayı bilirse, sevdiği için çalışırsa ve çalışmasına neden olan kişiyi severse bu dünyada muhteşem bir hayat sürebilir."

Sudakovo'nun küçük budalası bu son cümlenin derin anla-

57 1856 yılında yayımlanmış olan *Çocukluk, Ilkgençlik* ve *Savaş Anıları*'dır bunlar.

mını anlayabilir mi? Her koşulda Lev Tolstoy boşuna onun cevabını bekledi. 11 Kasımı 12'sine bağlayan gece, evlilik yaşamına dair anlayışını da ona alegorik iki kişi üzerinden yazdı: Krapovitski ile Dembitskaya. Krapovitski –yani Tolstoy– yüksek sosyeteden nefret ediyordu, çünkü sosyetenin hareketliliği "en güzel, en dürüst, en saf düşünceleri öldürür" ve o "sağlıklı ve huzurlu" bir aile yaşamı düşlüyordu. Dembitskaya –yani Valeria Arsenyeva– tam zıt karakterdeydi, çünkü, ona göre mutluluk "balolardı, çıplak omuzlar, gezinti arabaları, mücevherler, meclisteki centilmenlerle ve yaverlerle ilişkilerdi." Bu iki kişi için de çözüm, Lev Tolstoy'a göre, yedi ayı kırda, beş ayı Saint-Petersburg'da geçirmekti. Evliliğin olası masraflarını da hesaplamıştı. Genç kıza başka ne verebilirdi ki! Ama aradan dört gün geçtiğinde ondan hâlâ bir yaşam emaresi gelmemişti. Öfkelenen Lev Tolstoy, önceki kışın alışkanlıklarına geri döndü. Sosyetede görünüyor, Dussot'da yemek yiyor, jimnastik yapıyor ve meslektaşlarıyla görüşmekten hiç zevk almıyordu. "Aşk, yalnızca aşk mutluluğu kesin biçimde sağlar,"[58] demişti. Keşke Valeria daha iyi bir mektup arkadaşı olsaydı! Ona söyleyecek hiçbir şeyi yok muydu, yoksa kalem tutmayı mı bilmiyordu? Sonunda, 19 Kasım'da sevgilisinden iki mektup birden aldı. Sevinçten kendinden geçmiş olmalıydı. Ama hayır, bunca umutla beklediği şey onu etkilemiyordu. Coşkusu azalmıştı. "Tuhaf şey, çalışmaya kendimi kaptırdığımda Valeria'ya karşı ilgisizim," diye not etmişti aynı gün. Ve, hiç coşkusuzca, cevaba girişti. Mektubunda aşkın sözü yoktu artık. Yalnızca dostluktan söz etti. Üslubu kardeşçeydi, koruyucu ve güleryüzlü... Hâlâ onun tarafından cezbediliyorsa, bu, diyordu, "iyi" olabileceğini hissettiği içindi ve kendisi iyiliğe daima eğilim göstermişti. Nihayet onu artık pek az kıskanıyordu, başka erkekler karşısındaki kafa karışıklığını analiz edebilmek için dışarı çıkması konusunda ona yakarıyordu: "Çarşamba balosuna gidin. Kendinizi sınamak sizin için ilginç olacak. Bunu yapın, kumrum benim ve izlenimlerinizi bana açıkça yazın."

Birkaç gün geçti ve uzun sürmüş bir perhizin etkisi altında

58 *Günlük*, 16 Kasım 1856.

Valeria'nın kıymeti biraz arttı: "Onu çok düşündüm," diye yazmıştı Lev Tolstoy. "Belki de bu son zamanlarda kadına rastlamadığım için." Bu arada Valeria'dan "gayet nazik" bir mektup daha aldı. Ona şefkatle ve yüksekten bakarak yazdı:

"Beni sevdiğiniz ve yaşamı daha ciddi bir şekilde düşünmeye başladığınız izlenimi içindeyim... Tanrı'ya şükür, kumrum, beni sevin, bütün dünyayı da sevin, Tanrı'nın dünyasını, insanları, doğayı, şiiri, olağanüstü olan her şeyi ve aşka layık şeyleri anlayabilmek için zekânızı geliştirin... Kadının genel eğilimi eş olmaktan ibaretse, temel eğilimi de döl yatağı değil *anne* olmaktır."

Ruhunu süslemenin en iyi şekli konusunda "kumru"sunu aydınlatmakla yetinmeyerek, bedenini süslemenin en iyi tarzı konusunda da onu eğitti: "Heyhat, zevkli olduğunuzu sanarak yanılıyorsunuz... Örneğin, beyaz çiçekli küçük mavi şapkanız güzel ama bir İngiliz atının çektiği arabadan inen bir senyör karısına yakışır... Mütevazı bir evde yaşarken ve basit bir gezinti arabanız varken sizin küçük şapkanız gülünç, hele ki kırda yaşarken ve ancak küçük bir arabanız varsa... Başka bir zarafet biçimi vardır, mütevazı bir zarafet, gözalıcı ve zirva olan her şeyden uzaktır. Bu zarafet giysinin en ufak ayrıntılarında kendini gösterir, ayakkabılarda, örneğin, yakalarda, eldivenlerde. Ayrıca tırnakların son derece temiz olmasını ve titiz bir saç bakımını gerektirir..." Valeria bundan sonra model bir genç kız olmadıysa, mektup yoluyla eğitimin erdemlerinden şüphe edilebilir. Mektubunun son satırlarına vardığında bir taşkınlığa yakalandı, sevgiden taşıyordu, kalemi yerinde duramıyordu: "Elveda kumru, kumru, bin kez kumru, ister öfkelenin ister öfkelenmeyin, yine de yazıyorum bunu size!"

Bu aşk tutuşmasından sonra kendini geçmiştekinden daha soğuk, daha boş buldu. Valeria'nın iki mektubu onu yeniden coşturmaya yetmedi: "Kendi kendini oyalıyor, bunu açıkça görüyor olmak beni sıkıyor." (27 Kasım 1856). "Valeria'yı daha az düşünüyorum, daha çok da kötü yanları geliyor aklıma." (29 Kasım 1856). Duygularını başka herhangi bir dış olay etkilemeden, sanki bir takınaktan kurtulmuş gibiydi ve bunca

uzağa gitmesine izin verdiği için utanç duyuyordu. Yine de, henüz köprüleri atmaya cesareti yoktu. Valeria'ya onunla karşılaşmaktan "dehşetli korktuğunu" açıklıyordu, çünkü bu karşılaşmadan telafisi imkânsız bir şok doğabilirdi:

"Mektuplaşarak birbirimizin kafasını her türlü sevgiyle dolduruyoruz... Birbirimize en uygun yanlarımızı gösteriyoruz, karakterimizin kötü yanlarını gizliyoruz... Siz beni fiziksel yanımla –gölgelenmiş bir gülümseme, soğan gibi bir burun– ve ahlakımla –karanlıklar, değişkenlikler, sıkıntı eğilimi– aniden gördüğünüzde, çoktan unutmuş olduğunuz bu şeyler sizi bir yenilik gibi etkileyecektir, acı verici biçimde şaşırtacaktır..."[59]

Genç kızla evliliğin ateşli taraftarı olan Tatyana Hala'ya daha açık yüreklilikle yazdı:

"Âşık olduğumu söyleyebilmeyi ya da yalnızca onu seviyorum diyebilmeyi çok isterim, ama aşk yok. Ona karşı tek duygum, aşkına olan minnetim ve tanıdığım bütün genç kızlar arasında benim için en iyi eşin o olacağı fikri..."[60]

Ama sağa sola serpiştirilmiş bu yorumlar onurlu bir çözüm bulmaya yardım etmiyordu. Genç kız karşısındaki korkaklığı onu şaşırtıyordu. Onun karşısında titriyor, elleri terliyordu; tıpkı fazla yumuşak bir kurban karşısındaki yeniyetme cellat gibiydi. Biraz şişman, biraz budala ve iyi niyetine rağmen gülünç giyinen bu aptal ve geveze taşra kızına darbe indirmeye cesaret edemiyordu. Ona kötülük yapmaktan mı çekiniyordu yoksa kendine acı vermekten mi? 10 Aralık'ta ondan çok kuru bir mektup aldı. "Ahlak dersi vererek canını sıkmak"la eleştiriyordu onu. Nasıl bir hizmette bulunuyordu ona! "Valeria'dan saldırgan bir mektup aldım, son derece utanıyorum ama çok mutluyum," diye yazmıştı hemen *Günlük*'üne. İki gün düşündükten sonra da ona yazdı:

"Birbirimizden çok uzağız... Aşk ve evlilik bize yalnızca ıstırap verir, oysa ki dostluk, bunu hissediyorum, ikimize de gerekli... Ayrıca, ben aile yaşamına uygun biri olmadığımı hissediyorum, dünyada en fazla sevdiğim şey bu olsa da. Siz benim hoş

59 1 Aralık 1856 tarihli mektup.

60 5 Aralık 1856 tarihli Fransızca mektup.

olmayan, güvensiz, değişken karakterimi biliyorsunuz ve bu değişir mi Tanrı bilir... Tanıdığım bütün kadınlar içerisinde en çok sizi sevdim ve hâlâ da seviyorum, ama bu hâlâ çok az!"[61]

Bu kez Valeria anlamayı reddedemezdi. Bu açık seçik bir ayrılıktı, bir bıçak darbesi gibi. Lev Tolstoy mektubunu gönderince hem huzur hem de kafa karışıklığı hissetti. Geceleyin öyle tuhaf bir kâbus gördü ki *Günlük*'ünde bunu anlattı: "Göğsümün üzerinde kestane rengi bir kadın; çırılçıplak eğiliyor ve kulağıma fısıldıyor." Valeria'nın son saldırısı mıydı bu?

Beklenebileceği gibi, genç kızdan ayrılışı Tula salonlarında öfkeye yol açtı. Halası, kız kardeşi, taşradaki bütün dostları onu haksız buldular. Bu dedikoduları duymamanın en iyi yolu yurtdışına kaçmaktı. Uzun süredir bunu düşünüyordu. İstifası 26 Aralık'ta kabul edildi. Kendine sivil giysiler sipariş verdi ve Rusya'dan çıkabilmek için bir pasaport talep etti. Çin ipeklisi içinde kendini güçlükle tanıdı. Şandan şöhretten yoksun bu giysinin bundan böyle ona ait olması mümkün müydü? O bir yazardan, bir sanatçıdan başkası değildi artık! Yeni yıl gecesini dostu Stolipin'in salonunda Beethoven dinleyerek geçirdi. 1 Ocak'ta Olga Turgenyev'le geceyarısına kadar gevezelik etti.[62] "Hiç bu kadar hoşuma gitmemişti." 3 Ocak'ta, bir maskeli balода maskeli bir genç kadına rastladı: "Güzel ağız. Ona uzun uzun yalvardım. Bana eşlik etmeyi güçlükle kabul etti. Evde, maskesini çıkardı. A. D.'ye (Aleksandra Diakov) bir su damlası gibi benziyor. Ama hatları daha iri." İki gün sonra bir başka önemli karşılaşma: Bu, kemancı Georges Kizevetter'le bir genelevde karşılaşmadır. Bir sarhoş, "dâhice bir deli". Lev Tolstoy'un ona gösterdiği ilgiden heyecanlanan müzisyen güçten düşmesinin evrelerini ona anlattı. Anında Lev Tolstoy bundan bir hikâye çıkarmaya karar verdi, adı da *Kayıp Bir İnsan* olacaktı.[63] Ama yazacak neşesi olmadığını hemen anladı. Saint-Petersburg'un atmosferi mi onun için hiçbir anlam taşımıyordu, yoksa Valeria'ya hakaret etmiş olmanın vicdan azabı mı rahatsızlık

61 12 Aralık 1856 tarihli mektup.

62 Bu genç kadının İvan Turgenyev'le hiçbir akrabalığı yoktur.

63 Daha ilerde bu hikâyenin adı *Albert* olacaktır.

veriyordu? Valeria mektupla onun ardına düşmeye çalışmıştı; ama Lev Tolstoy bir kez daha onun cesaretini kıracak bir cevap verdi. Ne yapışkan! Derhal, yola çıkmalıydı. Başlangıç olarak Moskova'ya gitti. Oradan Fransızca olarak 14 Ocak 1857'de Tatyana Hala'ya yazdı:

"Yurtdışına çıkmak için pasaportumu aldım ve Mariya'yla[64] birkaç gün geçirmek üzere Moskova'ya geldim... Anlıyorsunuz, kuşkusuz, sevgili halam, şimdi niçin Yasnaya Polyana'ya, daha doğrusu Sudakovo'ya[65] gelmek istemediğimi – gerekmiyor da zaten. Valeria'ya sanırım çok kötü davrandım, ama eğer onu görmem gerekirse, daha da kötü davranırım. Size daha önce yazmış olduğum gibi, ona karşı tamamen ilgisizim ve sanıyorum artık ne onu ne de kendimi aldatabilirim. Ve eğer karakter zayıflığı gösterip oraya gidersem, kendimi aldatmaya yeniden başlarım. Hatırlıyor musunuz, sevgili halacığım, kendimi hissetmek için Saint-Petersburg'a (*sic*) gideceğimi size söylediğimde benimle nasıl da alay etmiştiniz? Yine de, genç kızı ve kendimi mutsuz yapmamamı bu fikre borçluyum. Bunun tutarsızlık ya da sadakatsizlik olduğunu düşünmeyin, bu iki ay boyunca hoşuma giden kimse olmadı, ama yalnızca kendi kendimi aldattığımı ve dahası Valeria için gerçek aşkın en ufak duygusuna hiç sahip olmadığımı ve olmayacağımı da gördüm."

Yasnaya Polyana Sudakovo'dan ancak birkaç verst mesafede olduğundan, yurtdışına çıkmadan evvel halasıyla vedalşamaya gitmemeyi tercih etti. Olur da tesadüfen Valeria'ya rastlarsa, ne korkunç bir sahne doğar! Genç kızın göz yaşları, Matmazel Vergani'nin zehirli sitemleri! Her şey bu duygusal bocalamalara yeğdir. Şimdi hedefi Paris'ti. İyi kalpli Turgenyev'in onu beklediği Paris. Yola çıkması için saptanan günün arifesinde, sanki inadına, çok çekici bir kadına rastladı: Tolstoy'dan altı yaş daha büyük olan Barones Elizabet İvanovna Mengden. Daha onu görür görmez pasaportunun cebinde olmasına ve arabada yerinin ayırtılmış olmasına üzüldü. Ne kadar güzel, esrarengiz ve saftı, atlar sizi uzaklara götürürken yol kenarında bekleyen meç-

64 Kız kardeşi.

65 Valeri'nin bulunduğu Arsenyev'lerin mülkü.

hul bir kadın! Onu düşünerek *Günlük*'üne şunu yazar:[66] "Cazibe, aşkın eşiğinde kalmaktan mı ibarettir?"

29 Ocak 1857'de posta arabasına bindi. Soğuk, kar, çanların monoton çınlaması. Meçhul kişilerle birlikte bir kutunun içine girmiş, zihninde bu son yıllardaki deneyimleri özetliyordu. İnsan ilişkileri düzleminde ilginç hiçbir şey yok: sarsıcı dostluklar yok, esin kaynağı olacak aşklar yok, iyiliğe doğru ilerleyiş yok, kötülüğe doğru gerileyiş de yok. Buna karşılık, edebi yaratılar düzleminde şikâyet etmemeliydi. *Bir Kar Fırtınası, İki Hüssar, Bir Efendinin Sabahı* büyük başarı elde etmişlerdi; 1857 yılının *Çağdaş* dergisinin ilk fasikülünde çıkan *Gençlik* şimdiden birkaç övgü toplamıştı. Bununla birlikte, Lev Tolstoy'a, eseri el yazması ya da provadan okuyan dostları yorumlarında geçmişte olduğundan daha ihtiyatlılarmış gibi geliyordu. Örneğin fikrine değer verdiği Drujinin ona 6 Ekim 1856'da yazmıştı: "Gençliğin hareketli ve düzensiz dönemini çağdaş yazarlarımızdan teki bile sizden daha iyi kavrayıp tasvir edemez." Ama bazı bölümlerin "fazla uzatıldığı" ve yazarın analiz yapma eğiliminden vebadan kaçar gibi kaçması gerektiği kanısındaydı: "Kimi zaman sizin şöyle yazacak olduğunuzu sanır insan: Falancanın kalçaları, onun Hint'e yolculuk yapmak istediğini gösteriyor." Aynı şekilde, Lev Tolstoy'un üslubunu da ağır, neredeyse "yanlış", bitmek bilmez cümlelerle dolu olmakla eleştiriyordu. Drujinin gibi Panayev de metnini hafifletmesi için rica ediyor, "Başka açıdan hoş," diyordu. 5 Aralık 1856'da şunu yazmıştı: "Çok uzun ve çok karanlık sıralamalarınız var, sözcükler defalarca tekrarlanıyor."[67] Bu noktada Lev Tolstoy Drujinin ile Panayev'in haklı olduklarını kabul ediyordu. Turgenyev'in uçucu stili onda yoktu. Ama varlıkların ve şeylerin hakikatinin en yakınına varmak onun arzusuydu ve bu da dilde belagate önem vermesini engelliyordu. Araları yığıyor, sözdizimini zorluyor, bir nüans kaçacak korkusuyla cümlesini gi-

66 *Günlük*, 3 Şubat 1857.

67 Aynı Panayev 6 Aralık 1856'da Turgenyev'e *Gençlik* hakkında şunu yazmıştı: "O (Tolstoy) yazmayı kesinlikle bilmiyor. Dönemleri iki arşın sürüyor. Düşünce hayranlık verici ve ifade genellikle karmakarışık..."

derek daha belirginleşen sıfatlarla dolduruyordu. Onu stilini sadeleştirmeye davet etmek, dünya görüşünü değiştirmeye, kendini değiştirmeye davet etmekle eşdeğerdi. Diğer yandan, Drujinin'i onaylasa da, fizyonomisinin bir ayrıntısından yola çıkarak bir kişinin karakterini anıştırmaktan, tümevarım yoluyla maddeden ruha, verili olandan fikre yükselmekten ibaret bu "takınak"tan kurtulması mümkün değildi. 1856 yılı için not defterleri bu konudaki tuhaf saptamalarla doluydu: "Bana göre," demişti, "önemli bir fizyonomi işareti sırttır ve özel olarak boynun sırtla bağlantısı; kendine güven yokluğu ve duyguların yanlışlığı vücudun başka hiçbir bölgesinde bundan daha iyi ifade bulamaz." Ayrıca: "Düz bir sırt, tutkulu bir mizaç işaretidir..." Ya da: "Kırışıklıkların fizyolojisi çok net ve çok doğru olabilir."[68] *Gençlik*'te, önceki eserlerinden daha fazla, bu teoriyi uygulamaya koydu. "Dubkov'un elleri," diye yazmıştı örneğin, "genellikle yüzük takan türden insanlara özgü, el işlerine yatkın ve güzel nesneleri seven insanların elleri gibi..."[69] Ayrıca: "Sofya İvanovna'da, kısa boylu, korse takan çok güçlü yaşlı kızlarda görülen bu tuhaf taşkın mizaç var..."[70]

Üçlü tablonun üçüncü kanadını boyamak için, *İlkgençlik*'te olduğu gibi, dostları İslenyevlerin hikâyesini kendininkine katmıştı. Nikolenka'nın babası ile "Güzel Flaman"ın bölümüne esin kaynağı olan özellikle baba İslenyev'in "Genç Güzeli" Sofya Jdanov'la evliliğiydi. Prens Nehliyudov'a gelince, yazarın gözde adlarından biri olmalıdır. Tatyana Hala, Dmitri ve daha birçokları bazı kişiliklerine model olarak hizmet etmişlerdir. Ama yarı gerçek, yarı kurgusal bu figürlerin cazibesi ne olursa olsun, *Gençlik*'in asıl kahramanı anlatıcıydı. Onun kendi varlığının en derinini eşeleme, güzeli ve çirkini karmakarışık bir halde dile getirme, çıplak insanı gösterme tutkusu, en yüzeysel okuru kendinin içine inmeye zorluyordu. Aksakov *Rus Davası*'nda şunu yazıyordu: "Analiz burada bir itiraf havasına bürünmekte, insan ruhunda kaynaşan her şeyin amansızca teşhiri havasını almak-

68 *Œuvres complètes*, c. 47. *Carnets*. Mayıs ve Haziran 1856 tarihli notlar.

69 *Gençlik*, Bölüm XIV.

70 *A.g.e.*, Bölüm XXIII.

tadır. Yine de bu kendi kendini suçlama edimi, kusursuzca sağlıklı ve kararlıdır, hiç tereddüt içermez, içsel davranışlarını bağışlatma yönünde hiçbir iradedışı arzuyla lekelenmemiştir... Turgenyev'in analizinde marazi, zaaflı, belirsiz bir yan vardır, oysa ki Kont Tolstoy'un analizi sağlıklı ve sarsılmazdır."

Bu değerlendirmeyi Lev Tolstoy henüz bilmemektedir. Keza, Bassistov'un *Saint-Petersburg'tan Havadisler*'deki değerlendirmesini de bilmemektedir: "*Gençlik*'in kahramanını genç Rus erkeğinin tipik hali olarak sunmak, hem topluma hem gençliğe iftira atmak olur!" Şu an için eserini sürdürmeyi düşünüyordu. Ama bu proje olgunlaşmamıştı.[71] Zaten posta arabasındayken kesin hiçbir şey düşünemezdi. Zihni bir fikirden diğerine atlıyordu. Bayan Mengden'i düşünüp iç çekiyordu ("Sevimli biri, onunla ilişkiler hoş olabilirdi!") ve Valeria'ya kötü davrandığı için pişmanlık duyuyordu ("Matmazel Vergani'ye suçlunun ben olmadığımı yazmalıyım, tabii eğer bir suçlu varsa!").[72] İtibarını lekeledi diye kendi kendini suçladığı genç kızın yakında evleneceği ona söylense çok şaşırırdı ve kendi yemeklerini bahçesinin sebzeleriyle yapmaya alıştığında, bu temiz hikâyeden esinlenerek iki yıl sonra bir roman yazacağı söylenseydi daha az şaşırırdı.[73]

4 Şubat'ta Lev Tolstoy, beş gün içerisinde 1269 verst yol aldıktan, yani yirmi dört saatte yaklaşık 250 verst mesafe kat ettikten sonra çok yorgun bir halde Varşova'ya ayak bastı. Güneş önünde doğdu, "evlerin duvarlarını canlı renklerle aydınlatıyordu." İvan Turgenyev'e derhal bir telgraf göndererek yakında Paris'te olacağını bildirdi. Nekrasov da orada bulunuyordu. Çifte sevinç sebebi. Yolculuğuna demiryoluyla devam etti, Berlin'den hiç durmadan geçti ve Fransa topraklarına 9 Şubat 1857'de[74] Kuzey Garı'nın kalabalığı, dumanı ve gürültüsü içinde ayak bastı.

---

71 Ardından vazgeçecektir.

72 *Günlük*, 3 Şubat 1857.

73 Valeri Arsenyev, Orlov'un müstakbel suh ceza yargıcı A. A. Talisin'le evlenecektir. Lev Tolstoy, *Mutlu Bir Evlilik* romanında, eğer evlilik projelerini sürdürselerdi olacakları anlatacak.

74 Jülyen takvimine göre 9 Şubat ya da Gregoryen takvimine göre 21 şubat.

ÜÇÜNCÜ KISIM

YOLCULUKLAR, AŞKLAR VE PEDAGOJİ

1

Avrupa'nın Keşfi

Lev Tolstoy, ilk olarak, o zamanlar Rivoli Sokağı 149 numarada bulunan Meurice Oteli'ne yerleşti, ertesi gün, aynı sokakta 206 numarada bulunan bir pansiyonda mobilyalı bir daire kiraladı. Odalar aydınlık ama soğuktu. Rusya'daki gibi çift pencereler, bir hizmetçinin ateşini diri tuttuğu hoş çini sobalar, sürekli tüten semaverler yoktu. Les Tuileries üzerinde, bitmekte olan bir kışın soluk güneşi parlıyor, ağaçların çıplak dallarında kuşlar cıvıldıyordu. Fransızca'nın müziği kulağa hoş geliyordu. Yemek için masaya oturulduğunda, gezgin, kendisini bir anda "şakalar ve kelime oyunlarıyla dolu"[1] bir sohbetin içine sürükleyen yirmi kadar pansiyonerle yan yana geliyordu. Bununla birlikte, yanında hizmetçi getirmediğine ve bu büyük kentte pek az arkadaşı olmasına üzülüyordu. Turgenyev ve Nekrasov, geldiği akşam onu görmeye gitmişlerdi. İkisi de onu hayal kırıklığına uğratmıştı. "Turgenyev inanılmaz derecede zayıf ve alıngan, Nekrasov'un ise iç karartıcı bir havası var," diye not düşüyordu.

Aslında, iki adım ötede, Rivoli Sokağı 208 numarada kızı Paulinette ve onun hizmetçisiyle birlikte yaşayan İvan Turgenyev çok mutsuzdu çünkü Pauline Viardot, ressam Ary Scheffer için

1 Bkz. Lev Tolstoy'un *Lucerne*'i.

onu terk ediyordu. Yine de "*troglodyte*" (mağara adamı- İvan Turgenyev ona bu adı takmıştı – ç.n.) ile buluşmasını neşeyle kutlamak istemiş ve bir karnavaldaymışçasına, yol yorgunluğunu henüz üzerinden atamamış olan Lev Tolstoy'u Opera'daki maskeli baloya sürüklemişti. 9-21 Şubat 1857 akşamı, Lev Tolstoy, *Günlük*'üne tek bir kelime karaladı: "Çılgınlık." Ertesi gün, kız kardeşine şunları yazdı:

"Şu Fransızlar, aşırıya kaçan eğlencelerinde çok tuhaf ve çok hoşlar. Herhangi bir Fransız bir vahşi hayvan kılığına giriyor, yüzünü boyuyor ve kolları bacakları çıplak bir halde salonun ortasında tek başına atlayıp zıplıyor, tepiniyor, avazı çıktığı kadar bağırıyor. Sarhoş değil, namuslu bir aile babası, sadece ruhu kıpır kıpır."

Sokakta, kafelerde, mağazalarda, toplu taşıma araçlarında uçarılık, kibir, zariflik gözüne çarpıyordu. Ama burada, halktan insanlar dahi yaşadıklarına memnun görünüyorlardı. Kamusal alanlarda, kadınlar ve erkekler utanmazca birbirlerine bakıyorlardı. Seyyar satıcılar, tapon mallarını öyle güldürücü bir şekilde sunuyorlardı ki onları dinleyecek meraklı bir kalabalık hiç eksik olmuyordu. Sanki polis yokmuş gibi, şoförden limonata satıcısına herkes her şeyi ağzına geldiği gibi söylüyordu. 3. Napoléon imparator olduğunu ileri sürse de, Fransız despotizmi ile Rus despotizmi birbirine hiç benzemiyordu. Kuşkusuz, 2 Aralık Darbesi'nin ardından çok sayıda insan tutuklanmış ve sürgün edilmişti ama Paris'te, Moskova ya da Saint-Petersburg'da görülemeyecek bir serbestlik, pervasızlık havası hüküm sürüyordu. Seine kıyılarında insan kendini daha iyi hissediyor, dimdik durmak, güzel sözler söylemek, iktidara meydan okumak, cesur davranmak istiyordu. "Bu toplumsal özgürlük duygusuna duyarsız bir şekilde fahişelerin peşinden koşan ya da kafeleri dolaşan tek bir sersem görevli yok. Paris'teki yaşamın çekiciliği de esas burada," diye yazıyordu Lev Tolstoy, Kolbasin'e.[2] Ve aynı gün Botkin'e şöyle yazıyordu: "Sürekli Paris'teyim (...) ve bu kentin ne zaman beni sıkmaya başlayacağını, burada sürdüğüm yaşamın cazibesini ne zaman

2 24 Mart-5 Nisan 1857 tarihli mektup.

yitireceğini hâlâ kestiremiyorum. Tam bir cehalet içindeyim, hiçbir yerde bunu burada olduğu kadar kuvvetli hissetmedim. Sadece bunun için, buraya geldiğime çok seviniyorum, çünkü bu cehaletin çaresiz olmadığını da hissediyorum. Ayrıca, güzel sanatlar burada bana büyük bir zevk veriyor."[3]

Tam bir turist gibi, sık sık tiyatroya gidiyor ve pansiyona döndüğünde, izlediği oyunu kısaca not ediyordu: *Gülünç Kibarlar* ve *Cimri* – "Mükemmel"; *Sahte Sırdaşlar* – "Tadına doyulmaz bir stil"; *Hastalık Hastası* – "Çok iyi oyunculuk"; *Figaro'nun Düğünü* – "Çok iyi"; Racine'in *Davacılar*'ı – "Berbat". Zaten "Racine ve benzerlerinin tiyatrosu, Avrupa'nın poetik yarasıdır. Ne mutlu ki bizde benzeri bir şey yok ve hiçbir zaman olmayacak."[4] Offenbach, Bouffes-Parisiens'de "Tam Fransız işi! Eğlenceli! Öyle hoş ve hercai bir adam ki ne yapsa yeri."[5] Paris'te dinlediği konserler, onu kendinden geçiriyordu. Dünyada hiç kimsenin Fransızlar gibi Beethoven çalamadığını söylüyordu.[6]

Her şeyi görme isteğiyle, öyle dolu programlar yapıyordu ki daha az güçlü bir adam bir haftanın sonunda pes ederdi. Bir rüzgar gibi Cluny Oteli'ni, Sainte-Chapelle Kilisesi'ni, Bourse Sarayı'nı ("Berbat!"), Mona Lisa ile Rembrandt portreleri arasında seçim yapmakta zorlandığı Louvre Müzesi'ni, Fontainebleau Şatosu'nu, Versailles Sarayı'nı ("Orada bilgi eksikliğimi yeniden hissediyorum"), Ulusal Kütüphane'yi ("İçerisi tıka basa insan dolu"), Père-Lachaise Mezarlığı'nı, koşu meydanlarını, müzayede salonlarını ziyaret etti. Kont de Falloux'nun Fransız Akademisi'ndeki resepsiyonuna katıldı ve nakışlı elbiseler içinde, sıkıcı konuşmaları dinleyen tüm o yazarlara şaştı. Kiliseleri, müzeyi görmek için Dijon'a gitti. Sonra, Paris'e döndüğünde, Invalides'e yöneldi. Napoléon'un mezarında, onu bir öfke sardı. Rehberin bir kilisedeymişçesine alçak sesle fısıldadığı

3 24 Mart-5 Nisan 1857 tarihli mektup.

4 *Günlük*, 23 Mart-4 Nisan 1857.

5 *Günlük*, 6-18 Mart 1857.

6 Bkz. Lev Tolstoy'un oğlu Sergey Tolstoy'un anıları ve Lev Tolstoy'un Valeria Arsenyeva'ya 4 Mart 1857 tarihli mektubu.

açıklamaları dinlemeden, Moskova'yı kirleten Rusya'nın işgalcisine karşı içindeki eski milli kinin uyandığını hissetti. Bu tarihsel öfkeye, farkında olmadan, Fransızların galip geldiği daha yakınlardaki bir savaşın hatırası ekleniyordu. Sivastopol'ün üzerinden iki yıl geçmemişken, düşmanın askerî medarı iftiharına gösterilen bu saygıyı hoş göremiyordu. Barışın, özgürlüğün ve sağduyunun dostu olduğunu iddia eden bir halk nasıl olmuştu da Avrupa'yı kana bulamış adamı, kızıl somakiden bu oyma mezara layık görebilmişti? "Bir suçlunun tanrılaştırılması korkunç!" diye düşünüyordu.[7] Ve yeraltı mezarını süsleyen ve aralarında Moskova'nın da görüldüğü –ne büyük skandal!– zaferlerin adlarına öfkeli bakışlar fırlatıyordu. Çıktı, yüzü alev alevdi. Avluda, güneşin altında yatan eski savaş gazilerini görmek, onu yatıştırmak bir yana, öfkesini körükledi. Daha düne kadar hangi milletten olursa olsun Kırım savaşçılarının kahramanlığını öven o, aynı akşam, iki uçlu şapkalı ve madalyalı kalıntılarla ilgili olarak şunları yazıyordu: "Bunlar sadece asker, herkesi ısırmak için eğitilmiş hayvanlar. Keşke bıraksalardı da açlıktan ölseydiler. Kopmuş bacaklara gelince, iyi olmuş!"[8] Birkaç gün önce aynı hırçınlıkla şunları yazmıştı: "Tarifi güç bir tiksintiyle Napoléon'un bir söylevini okudum." Ve sözlerini açarak, devam etti: "Küstahlığın insanlarda saygı uyandırdığını kimse Fransızlar kadar iyi anlamadı. Suratının ortasına bir yumruk. Önemli olan, korkusuzca hareket etmektir; o zaman herkes bir kenara çekilecek, hatta kendini suçlu hissedecek. Napoléon'un söylevini okuyunca ben bunu anladım."[9] Yasama döneminin açılması vesilesiyle 16 Şubat 1857'de yapılan bu konuşmada, 3. Napoléon her yerde insanlığa, adalete, medeniyete hizmet etmek arzusuyla dolu olduğunu söylüyordu. Lev Tolstoy açısından, 1. Napoléon'un yeğeni olan birinin bu vaatlerine inanmak imkânsızdı.

Buna karşılık, Sorbonne ve Collège de France'da, dönemin üstatlarının konferanslarını ne büyük bir zevkle dinliyordu: Sa-

7 *Günlük*, 4-16 Mart 1857.

8 *Günlük*, 4-16 Mart 1857.

9 Lev Tolstoy'un *Defterleri*, 13-25 Şubat 1857.

mi-Marc Girardin, Lefèvre de Laboulaye, Baudrillart! Eğitimini tamamlamak üzere, İngilizce ve İtalyanca özel ders alıyordu. Fransızca'yı akıcı bir şekilde konuştuğundan, Fransız ailelerin içine girmeyi deneyebilirdi. Ama buna teşebbüs bile etmedi. Paris'teki Rus topluluğu öyle kalabalıktı ki toplumun geri kalanını görmesini engelliyordu. 1857 yılı başında, ne Edgar Poe'nun *Olağanüstü Öyküler*'inin Baudelaire'in çevirisiyle yayımlanması, ne de *Madame Bovary* davasının yol açtığı büyük yankı onu heyecanlandırdı. Bu yazarların isimlerini dahi bilmiyordu. Fransız edebiyatının tek temsilcileri, bir iki laf ettiği gezgin Xavier Marmier, roman yazarı Louis Ulbach ve şarkıcı Pierre Dupont'du. Bununla birlikte, İvan Turgenyev, onu, daha yüksek mevkideki yazarlarla tanıştırabilirdi: Mérimée, Dumas... "Bunun ne faydası var?" diyordu Lev Tolstoy. Rus meslektaşlarını o kadar az seviyordu ki Fransız meslektaşlarının arkadaşlığını aramıyordu. Fransa hakkında bilmek istediklerini, Paris'te oturan Ruslardan pekâlâ öğrenebilirdi. Barış imzalandıktan sonra sayıları artmıştı. Salonlarına rahatlıkla girilebiliyordu. Lev Tolstoy, Lvov'lara, Orlov'lara, Trubetzkoy'lara, Bloudov'lara, Sherbatov'lara, Khlioustine'lere, vs uğruyordu. Bu ailelerle tiyatroya, sirke, müzikli kafeye gidiyor, Durand'da ya da Maison Dorée'de akşam, Mousard'da gece yarısı yemek yiyor ya da "goguette" dinlemeye gidiyorlardı. Gece yarısı eve dönerken ıssız sokaklardan geçtiğinde, "kötü düşünceler" onu ele geçiriyordu. Bir kadın silueti gizlice ona yaklaştığında, zevkten ürperiyor, ardından utanç içinde hızlanıp, kaçıyordu ve bir seferinde odasında mum ışığında şunları yazıyordu: "Arsız bir kadın. Utançtan ne yapacağımı bilemedim..." "Yanıma yanaşan bir kadın. Gecemi berbat etti. Manen çırpındım, işkence gibiydi..." "Bir şey yok, şştt!.." "Bir kadın beni kandırdı. Peşinden evine gittim ama sağlam durdum. Ahlaksızlık korkunç bir şey..."[10]

Aşka susamışlığını sefil kaldırım yosmaları dindirecek değildi. Ona duygu da gerekiyordu. Prens Lvov'un kuzinine kur yaptı. "Prenses öyle zarif ki, yirmi dört saattir, hayatı hoş kılan

10 *Günlük*, 11-23 Şubat, 23 Şubat-7 Mart, 2-14 Mart, 20 Mart-1 Nisan 1857.

bir büyünün etkisindeyim," yazıyordu 21 Şubat-5 Mart'ta. Ve bir ay sonra: "Çok hoşuma gidiyor, onunla evlenmeyi denemediğim için bir budala olmalıyım. Çok yiğit bir adamla evlenir ve mutlu olurlarsa, umutsuzluğa kapılabilirim." Diğer pek çoğu gibi havada sözler. Genç kızın iyiliğinden, saflığından, zekâsından etkilenmiş olmakla birlikte, bir opera dansçısı olan ve kendisiyle aynı pansiyonda kalan Louise Fitz-James'in çekici vücut hatları da onu heyecanlandırıyordu. *Günlük*'üne, "Madam Fitz-James'in baldırlarının" kendisinde yarattığı hisleri yazıyor, Madam Fitz-James'in bir toplantıda "ter içindeyken" kendisine "cilve" yaptığını ve topluluk içinde "asla olmak istediğimiz kadar ahlaksız değilizdir!" demesinin onu ne derece hayrete düşürdüğünü not ediyordu. O akşam, diğerleriyle birlikte kahkahalar atmıştı ama şu düşünce onu dalgınlaştırmıştı: kesinlikle Parisliler her konuda şeytanla anlaşmışlardı!

Sanki onu daha da sarsmak ister gibi, kırılmış gururunu bastırarak, ayak direyen ve onu kendisinden uzaklaştıran "değişimin" nedenlerini soran Valeri'den bir mektup aldı. "Doğrusunu söylemek gerekirse değişim yok..." diye cevapladı, "...Size karşı ne hissettiğimi bilmediğimi size hep söyledim ve bana daima bir şeyler yolunda değil gibi geldi... Saint-Petersburg'da, sizi göremediğimde, size âşık olmadığımı ve asla olamayacağımı anladım."[11] Yakın zamanlarda Tatyana Hala'ya benzer içerikte bir mektup yazmıştı: "Her ne kadar düşüncesizce davranmakta hatalı olduğumu ve her şeyin tamamen başka türlü olabileceğini kabul etsem de, tamamen dürüstçe hareket ettiğim kanaatindeyim. Genç kıza karşı duyduğum hissin ne olduğunu bilmediğimi ama bunun aşk olmadığını daima söyledim..."[12]

Aslında kadınlar sanki dünyaya erkekleri hayvanca davranmaya teşvik etmek ve ardından mutlu olmalarını engellemek için gelmişti. Bir kadının bir erkeğe yapabileceği kötülüğün en iyi örneği, farkında olmasa da yine İvan Turgenyev'di. Pauline Viardot tarafından hor görülünce, bir deri bir kemik kalmıştı. Ağır ağır iyileşen sidik torbası hastalığı, parlak ve vefasız şar-

11 20 Şubat-4 Mart 1857 tarihli mektup.

12 10-22 Şubat 1857 tarihli Fransızca mektup.

kıcı karşısında hissettiği fiziksel aşağılık duygusunu güçlendiriyordu. Kavgacı ve zor bir çocuk olan kızı Paulinette'in eğitimi, aklından hiç çıkmıyordu. "Turgenyev acıları içinde yüzüyor ve çırpınıyor," diye not düşüyordu Lev Tolstoy. Ve Tatyana Hala'ya şöyle yazıyordu: "Madam Viardot ile talihsiz ilişkisi ve kızı, onu burada sağlığına zararlı bir ortamda tutuyor ve onu görmek insanda acıma duygusu uyandırıyor. Bu derece sevebileceğine asla inanmazdım."[13]

Ama bir gün İvan Turgenyev'e acıyorsa, ertesi gün artık o duyguyu hissedemiyordu. Valeri Arsenyeva'da göstermiş olduğu tutarsızlık, en beğendiği çağdaş Rus yazarla ilişkilerinde yeniden kendini gösteriyordu. Onunla her gün görüşüyordu ve en zıt yargılar *Günlük*'ünün sayfalarına üşüşüyordu: "Turgenyev ile akşam yemeği yedim... Kasıntılı ve çapsız biri." (17 Şubat-1 Mart). "Turgenyev'de çok harika üç saat geçirdim." (20 Şubat-4 Mart). "Turgenyev'de, ateşin başında bir şişe şarap içerek yine hoşça geçirilmiş bir akşam." (21 Şubat-5 Mart). "Turgenyev hiçbir şeye inanmıyor, işte onun felaketi bu. Sevmiyor, sevmeyi seviyor." (25 Şubat-9 Mart). "Akşam yemeğinde, ona hiç düşünmemiş olduğu şeyi söyledim: onu kendimden üstün gördüğümü." (26 Şubat-10 Mart). "Turgenyev can sıkıcı! Yazık! Hiçbir zaman kimseyi sevmedi." (1 Mart-13 Mart). "Turgenyev'deydim. Soğuk ve gereksiz bir adam ama sanatta zeki ve zararsız." (4-16 Mart). "Turgenyev'deydim. Hayır, onunla karşılaşmak istemiyorum. Yeteneklerinin hakkını yeterince verdim, şu veya bu yönden ona yaklaşmayı yeterince denedim: bu imkânsız!" (5-17 Mart). "Saat beşe doğru Turgenyev beni görmeye geldi. Suçlu gibi bir havası vardı. Ne yapmalı? Ona saygı duyuyorum, onu önemsiyorum hatta onu sevdiğimi söyleyebilirim ama ona karşı hiçbir sempati duymuyorum ve bu karşılıklı." (7-19 Mart). "Turgenyev yaşlı." (9-21 Mart). "Turgenyev'deydim; artık bir şeyden bahsetmiyor, gevezelik ediyor. Ne zekâya ne insanlara inanıyor – hiçbir şeye inanmıyor." (25 Mart-6 Nisan).

İvan Turgenyev ise, tüm hayranlığına rağmen, Lev Tolstoy

13 *Günlük*, 18 Şubat-2 Mart 1857.

ile iyi geçinemediğini itiraf ediyordu: "Tolstoy iyi yönde çok değişti ama iç bunalımlarının gıcırtı ve çatırtıları, sinirleri zaten yeterince yıpranmış benim gibi bir adama hoş olmayan bir etki yapıyor." (Annenkov'a 16-28 Şubat 1857 tarihli mektup). "Tolstoy'la tam olarak dostça bir ilişki kuramıyorum, görüşlerimiz çok farklı." (Kolbasin'e 8-20 Mart 1857 tarihli mektup). "Yok, Tolstoy'la iyi ilişkiler kurmak için harcadığım çabalara rağmen, vazgeçiyorum! Yapı itibariyle benden çok farklı. Benim sevdiklerimi o sevmiyor ya da tersi. Onunlayken kendimi rahat hissetmiyorum ve hiç şüphesiz o da benimleyken rahat hissetmiyor. Soğukkanlı olmadığı gibi, onda gençliğin fıkır fıkırlığı da yok. Bu yüzden onu neresinden tutacağımı bilemiyorum. Ama parlak bir adam olacak ve onu uzaktan ilk alkışlayan, ona ilk hayranlık duyan ben olacağım!" (Annenkov'a 9-21 Mart 1857 tarihli mektup). "Tolstoy hoşgörü ve soğukkanlılık sinyalleri veriyor. Bu taze şarap mayalanmayı bitirdiğinde, tanrılara yaraşır bir içki olacak!" (Botkin'e 23 Mart-4 Nisan 1857 tarihli mektup).

Aslında, İvan Turgenyev bu iyi dilekli değerlendirmeyi yaptığında, Lev Tolstoy hâlâ "soğukkanlılığın" ve "hoşgörünün" uzağındaydı. Kardeşi Sergey, Prens Obolenski ile birlikte Paris'e gelmişti. Boulogne Ormanı'nda at bindiler, bazı arkadaşlarını ziyaret ettiler ve birlikte sıkıldıklarını tespit etmekte gecikmediler. Birbirlerine sadece çocukluk anılarıyla bağlı iki erkek kardeşten daha yabancı kim vardır? Sergey sekiz gün kaldıktan sonra Paris'ten ayrıldı ve Lev Tolstoy da artık kendisinin de gitme vakti geldiğini düşündü. İsviçre onu baştan çıkarıyordu, İtalya da, İngiltere de...

25 Mart-6 Nisan 1857'de, Paris'te, hırsızlık ve cinayet suçundan ölüme mahkûm edilmiş François Richeux'nün infazının gerçekleşeceğini öğrendiğinde, vaktini en iyi nasıl geçireceği konusunda kararsızdı. Merak, tiksintiye baskın geldi. Kalem tutmak meslek edinildiğinde, sırt çevrilemeyecek deneyimler vardır! Bir gösteri izleyeceğine dair bulanık bir duyguyla, gecenin karanlığında kalktı, soğuk odada giyindi, bir faytona binip Roquette Meydanı'na gitti. Yoğun bir kalabalık –çok sayıda ka-

dın, birkaç çocuk– hâlâ karanlık olan bir göğün altında durup bekliyordu.[14] Meydanın yakınındaki tüm gece kulüpleri kapılarını açmıştı. Etraftaki birkaç fener, yüzleri, bir şişeyi, şapka sallayan bir eli aydınlatıyordu. Bu insan yığınının üzerinde, ölüm makinesinin dikey ve net silueti. Boğuk bir uğultu, mahkûmun gelişini müjdeledi. Daha iyi görebilmek için herkes birbirini ittiriyordu. Lev Tolstoy, seremoninin en ufak bir ayrıntısını kaçırmadığına göre iyi bir noktada konumlanmış olmalıydı. Bıçak indiğinde, acıyı kendi etinde duydu.

Odasına dönünce, ruhu tanık olduğu korkunçluğun etkisindeyken, ilk izlenimlerini birkaç kelimeyle not etti: "Saat yedi olmadan hasta bir halde kalktım ve idamı izlemeye gittim. Sağlıklı, beyaz, tombul göğüs ve boyun. İncil'i öptü. Ardından, ölüm. Ne saçmalık! Güçlü etki ve önemsiz nokta... Giyotin uzun süre boyunca uyumamı engelledi ve beni arkama bakmaya mecbur etti." Kellesi uçurulan bedenin görüntüsü gözünün önünden gitmiyordu, aynı gün Botkin'e şunları yazdı: "Savaşta ve Kafkasya'da pek çok vahşet gördüm ama eğer önümde bir adamı parçalara ayırsalardı, sağlam, güçlü ve sağlıklı bir adamı bir saniyede öldüren şu gelişmiş ve basit makineyi görmekten daha az tiksindirici olurdu. İlkinde, bilinçli bir irade değil, insani öfkenin doruğa ulaşması vardır; ikincisinde ise, aşırı bir özene varan bir soğukkanlılık, cinayette bir rahatlık var, görkemli hiçbir şey yok. Kaba, sinik bir adalet, Tanrı'nın yasasını uygulama isteği. Onur, din ve hakikat adına en çelişkili şeyleri dayanak olarak ileri süren avukatların ilan ettiği adalet... Ve şu iğrenç kalabalık! Bir baba, kızına nasıl rahat ve bilgece bir mekanizmayla işlemin gerçekleştiğini anlatıyordu, vs. Beşeri yasa, ne saçmalık! Hakikat şu ki, devlet, yurttaşları sadece sömürmeye değil aynı zamanda ahlaksızlaştırmaya yönelik bir komplodur. Politik yasalar, bana göre, korkunç yalanlardır... Asla, hiçbir yerde hiçbir hükümetin hizmetine girmeyeceğim."

Yirmi beş yıl sonra, *İtiraflarım*'da[15], o günün iç karartıcı görüntülerine geri dönecekti: "Kafanın bedenden ayrıldığını ve

14 Dönemin gazetecileri, bu kalabalığın 12.000 kişiden oluştuğunu belirtmişti.

15 *İtiraflarım* 1882'de yazıldı.

her ikisinin de boğuk bir gürültü çıkararak bir sandığın içine ayrı ayrı düştüğünü gördüğümde, aklımla değil ama tüm varlığımla, hiçbir rasyonel ilerleme doktrininin bu eylemi haklı çıkaramayacağını ve dünyada bugün var olan ya da dünyanın yaratılmasından itibaren yaşamış olan tüm insanlar, herhangi bir teoriye göre, bu idamın gerekli olduğunu ileri sürse dahi ben bunun gerekli olmadığını, bunun kötü olduğunu bileceğimi anladım."

İdamın ardından, Lev Tolstoy tüm Fransa'ya kızdı. Şöyle yazacaktı: "Bu halkta şiir yok, tek şiiri politika... Genel olarak, Fransız yaşantısı ve halkı hoşuma gidiyor ama şimdiye dek ne sosyetede ne halkta işe yarar bir adamla karşılaşmadım."[16] Altı hafta boyunca sadece başkentin Rus çevreleriyle ilişki kurmuş bir gezginin tuhaf tespiti. Artık gitmeye karar vermişti. Sessiz, temiz, güzel İsviçre, Fransız iğrençliklerinin ardından ona iyi gelecekti! Acaba en koyu Tolstoycuların iddia ettiği gibi, onu valizini toplamaya iten sadece giyotin miydi? Bu, daha bir hafta öncesinde kardeşi Sergey ile birlikte Paris'ten ayrılmayı –müzmin kararsız– düşündüğünü,[17] idamla aynı gün, *Günlük*'ünde, Botkin'e olayı anlatmak için yazmış olduğu mektubu "aptalca" bulduğunu belirttiğini ve ertesi gün, ölüm cezasıyla ilgili karanlık düşüncelerinin, onu prenses Lvov'la evlenmeyi düşünmekten alıkoymadığını unutmak olacaktır. İşin aslı, giyotin olayı, her zamanki kararsızlığıyla kesin tarihini belirleyemediği bir gidişe, dramatik bir bahane sunmuş oldu.

27 Mart-8 Nisan'da, İvan Turgenyev'e veda etmeye gitti. Ve yine, bu nefret ettiği meslektaşının önünde sevgi gözyaşlarını tutamadı. Başka hiç kimseyi, bir gün önce karalamış olduğu insanlar kadar sevmezdi. "Onunla vedalaşıp, ayrıldıktan sonra ağladım, neden bilmiyorum..." diye not düşecekti aynı akşam. "...Onu çok seviyorum. Beni başka bir insan yaptı ve yapmaya devam ediyor."

Lyon Garı'ndan bindiği trende, canı sıkıldı. Paris-Cenevre arasında doğrudan bir hat yoktu. Macon ve Bourg üzerinden

16 Yukarıda anılmış olan Botkin'e mektup, 24-25 Mart-5-6 Nisan 1857.

17 *Günlük*, 16-31 Mart 1857.

Amberieu'ye kadar gidiliyordu. Orada bir yolcu arabasına binmek gerekecekti. Lev Tolstoy, vagonun kapalı ve sallanan kutusundan kurtulduğuna sevindi. Şoförün yanına oturmuş bir halde, sessiz kırların kokusunu soluyor, gökyüzüne bakıyor ve kalbi, tarifi güç bir sevinçle doluyordu: "Geceleyin, dolunay yolcu sıralarının üzerinde ışırken, her şey yok oldu, her şey aşka ve neşeye dönüştü. Çok uzun zamandır ilk defa, yaşadığım için Tanrıya bir kez daha tüm kalbimle şükrettim."[18]

Cenevre'de, otel odasında ilk gördüğü şey, İncil Topluluğu'nun hizmeti sayesinde komodinin üzerine bırakılmış İncil oldu. Paris'in rezilliklerinden sonra, bu, sanki İyi'ye giden yollara girmeye bir davetti. Birkaç sayfayı kendinden geçerek okudu, pencereden baktı. Gölde Ay'ın parıltısı ve ruhta Hıristiyan ışığı – İsviçre'de olmak güzeldi! Olağanüstü bir neşe içinde, İvan Turgenyev'e, kötülüğün başkenti Paris'ten kaçmasını salık vermek için hemen bir mektup yazdı: "Sodom'da bir ay yaşadım; ruhumdaki çamur yığını öyle büyük ki ve iki sokak orospusu ve giyotin ve aylaklık ve bayağılık!"

Tek üzüldüğü, Prens Orlov'un kur yapmakta olduğu Prenses Lvov'u, Seine kıyılarında bırakmış olmasıydı. "Onun gibi bir genç kızın beni sevmesi mümkün mü, yani onunla evlenmek istemeyi düşünmem ona iğrenç ya da gülünç gelir mi bana samimiyetle söyleyin. Böyle bir olasılık bana o kadar imkânsız görünüyor ki yazarken bile gülesim geliyor," diye ekliyordu. İvan Turgenyev de gülmesin diye, müsveddesini sakladığı bu coşkulu mektubu göndermedi ama daha ölçülü, hiç şüphesiz içinde evlilik bahsinin geçmediği bir başka mektup yolladı.[19] Bu ikinci mektubu okuyan İvan Turgenyev, Annenkov'a şunları yazdı: "Tuhaf bir adam, bir benzerini daha görmedim ve onu tam olarak da anlayamıyorum. Şair, Kalvinist, bağnaz ve beyzade karışımı bir şey, Rousseau'yu çağrıştıran bir şeyler var ama bu daha dürüst, maneviyatı güçlü ve ayrıca pek sempatik değil."[20]

18 *Günlük*, 27 Mart-8 Nisan 1857.

19 Bu ikinci mektup bize ulaşmadı.

20 15 Nisan 1857 tarihli mektup.

Ve Kolbasin'e gönderdiği mektupta şöyle yazıyordu: "Tolstoy, tiksinerek buradan, onun deyişiyle Sodom ve Gomore'den gitti. Cenevre'ye gidip, bir göl kenarına yerleşti ve şimdilik mutlu, mutluluğu orayı sıkıcı buluncaya dek sürecek!"[21]

Lev Tolstoy, tıpkı Paris'te olduğu gibi İsviçre'de de sadece Ruslarla ve özellikle de ikinci dereceden halaları Elizabeth ve Aleksandra Tolstoy ile görüşüyordu. İkisi de evlenmemiş olan bu kadınlar genellikle St Petersburg'da, Mariya Sarayı'nda yaşıyorlardı çünkü 1846'dan beri, I. Nikolay'ın kızı ve Prens Maximilien de Leuchtenberg'in karısı Grandüşes Mariya Nikolayevna'nın nedimeleriydiler. Önceki kışlar esnasında, Lev Tolstoy birçok kez onları sarayda ziyaret etmişti ve iki kız kardeşin küçüğü olan Aleksandra'yla sohbetlerinin ışıklı bir hatırası kalmıştı aklında. Aleksandra artık çok genç değildi, kırk yaşındaydı! – ama sakin ve zekice bakan gri gözleri, melek gülümsemesi, kontralto sesi ne güzeldi, o ne derinlik, ne kültür, ne duyarlılık! Onda, en sağlıklı düşünme gücüyle birlikte en sevecen duygular vardı. Tüm yaşamını din aydınlatmıştı. Paris'teyken, bu tiksintinin yeniden başladığını hissettiğinde, Lev Tolstoy, onu anlayacak en iyi kişi olarak hemen Aleksandra'yı düşünmüştü.

Cenevre'ye vardığının ertesi günü, şehrin yöresinde, Leman gölü kıyılarındaki "Villa le Bocage'da" onu ziyaret etti. Lev Tolstoy, ani baskınları, "beklenmedik olayları" seviyordu. Yolunu şaşırmış ve neşeli havasıyla halasında yarattığı şaşkınlığın tadını çıkararak, içeri girerken bağırıyordu: "Paris'ten doğrudan size geldim! Bu şehirden öyle tiksindim ki az kalsın aklımı kaybedecektim! Neler görmedim ki? İlk olarak, kaldığım mobilyalı evde, on dokuzu gayrı meşru otuz altı aile vardı. Sonra, kendimi sınamak istedim ve bir suçlunun giyotinle idamını izlemeye gittim. Bunun ardından uyuyamaz oldum ve yerimde duramadım. Ne mutlu ki sizin Cenevre'de olduğunuzu öğrendim ve beni kurtaracağınızdan emin olarak bütün gücümle size koştum!"[22]

---

21 18 Nisan 1857 tarihli mektup.

22 Aleksandra Andreyevna Tolstoy'un *Anılar*'ı.

Aleksandra, onun anlattıklarını dinledi, onu yatıştırdı ve Lev Tolstoy, onun yanında nihayet ruhunun huzura kavuşacağını hissetti. "Hala" diye hitap etmek için fazla genç olduğuna hükmederek, şaka olsun diye, durumu biraz abartarak ona "nine" (*babuşka*) diye seslenmeye karar verdi. Böylece, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde, karşısındaki kadının kendinde uyandırdığı cazibeye direnmeye çalışıyor olamaz mıydı? Kan bağıyla bağlı olduğu bu kadınla baş başa geçirdiği uzun saatlerde, hem bir kadının gözlerinde parlamanın hem de bir kız kardeş tarafından anlaşılmanın zevkini duyuyordu. Aralarında, ikisinin de keyif aldığı bir sevdalı arkadaşlık kurulmuştu. "Büyüleyici Aleksandra..." diye not düşecekti *Günlük*'üne. "Neşe, avuntu! Şimdiye dek, onun tırnağı olabilecek bir kadın tanımadım."[23] Hayatının son döneminde de şöyle diyecektir: "Nasıl ki kimi zaman bir kapı altından karanlık bir koridora ışık sızar, geri dönüp, uzun ve karanlık hayatıma baktığımda, Aleksandra'nın hatırası da öyle sonsuz parlaklıkta bir ışık olarak durmaktadır." Aleksandra ise, ilişkilerini anlatacağı metinde,[24] şunları yazacaktı: "Bizim saf ve temiz arkadaşlığımız, kadın ve erkek arasında bir dostluğun imkânsız olduğu yönündeki genel kabul görmüş yanlış kanıyı yenerek geçersiz kılmıştır. Birbirimize çok özel bir yer veriyorduk ve her ikimizin de, kendimize göre, hayatı yüceleştirecek şeylere kafa yorduğumuzu samimiyetle söyleyebilirim." Ama yeğenine karşı en ufak bir karmaşık duygu taşımamış olduğunu ileri sürerek, çizdiği portrede, çok açık bir şefkatin kendisini göstermesini sağlıyordu: "Yapmacıksızdı, son derece mütevazıydı ve öyle neşeliydi ki varlığı herkeste coşku yaratıyordu... Yüzü güzel değildi ama parlak, güzel ve manidar gözleri, doğanın ondan esirgemiş olduğu çekiciliği telafi ediyordu." Ve ayrıca: "Tıpkı parçalara ayrılmış bir ayna gibi, parçalarının her birinde, kendisine yukarıdan gelen parlak ışığın birazını yansıtırdı."

İkisi de birbirinin büyüsüne kapılmış olan hala ve yeğen birbirlerinden ayrılamıyorlardı: birlikte, gölde gemiyle geziye

23 *Günlük*, 22 Ekim 1857.

24 Aleksandra Andreyevna Tolstoy'un *Anılar*'ı.

çıktılar, kırları dolaştılar, pikniğe gittiler, müzik yaptılar. Lev Tolstoy, çiçeklerle yüklü ilkbaharın mı yoksa bu ağırbaşlı ve güler yüzlü yaşlı genç kızın mı, kendini iyi hissetmesini sağladığını bilemiyordu. "Bu kadar kolay âşık olmam ne kötü! Ah! Keşke Aleksandra on yaş daha genç olsaydı!"[25] diye yazıyordu *Günlük*'üne. Fakat Aleksandra on yaş daha genç olsaydı, hissi karmaşalar yaşama kaygısıyla büyük ihtimalle onu yüzüstü bırakacağını ihmal ediyordu. Hayalci, ateşli ve günahtan korkan kişiliğiyle, onu en çok etkileyen, ulaşılmaz kadınlardı. Hiçbir fiziki sonucun beklentisini taçlandıramayacağını ya da lekeleyemeyeceğini bilerek, kadınlarla, kendinden geçerken güvenliğin, dokunmazken ferahlamanın olağanüstü hazzını yaşıyordu. Aleksandra'nın on yaş fazlası, en emin cazibesiydi.

Halaları gibi kentin Ortodoks kilisesinde Paskalya ibadetini yaptığı Cenevre'de birkaç gün geçirdikten sonra, Aleksandra ile birlikte gemiye binip, küçük Clarens köyüne yerleşmeye gitti. Sevgili Rousseau'sunun *Yeni Heloise*'ındaki olaylar burada geçmektedir. On beş yaşına kadar, gömleğinin altında, Jean-Jacques Rousseau'nun resminin olduğu bir madalyonu boynunda taşımıştı ve artık idolünün yaşamış olduğu dekoru görme şansına kavuşmuştu! "Bu gölü ve kıyılarını bırakıp gitmek gerçekten imkânsız ve zamanımın büyük kısmını, ister gezineyim ister odamın penceresinde durayım, hayranlıkla onu izleyerek geçiriyorum," diye yazacaktı 18 Mayıs 1857'de Tatyana Hala'ya. "Yapraklar ve çiçeklerle bezeli" bu eşsiz yer, onu üç ay boyunca alıkoyacaktı. Aleksandra, Cenevre yakınlarındaki "Villa le Bocage'a" dönünce, mektuplarla cilveleşmeye başladılar. Sürekli olarak, ona kendisini hatırlatmak, onu güldürmek, kafasını karıştırmak, kaygılandırmak istiyordu. Gölün bir yakasından diğer yakasına şiirsel mektuplar, gülünç telgraflar, sevgi dolu pusulalar gidip geliyordu. Kimi zaman Lev Tolstoy, duruma uygun dizeler yazıyordu:

Bocage'a gidiyor aklım.
Yanımda Babuşka varsa,

25 *Günlük*, 29 Nisan-11 Mayıs 1857.

hazırım bacada bile yaşamaya
bunu söyleyip duruyorum art arda[26]

Kimi zaman, kendisine acı veren arpacıktan yakınarak, halasının –babuşka– gelip onu iyileştirmesini diliyordu ve çocuk taklidi yapıyordu: "Ve baba, ve nana, ve kaka, ve tata, ve zaza, ve papa ve tüm sesli harfler..."

Clarens'de, Puşkin'in meşhur Dekabrist arkadaşının erkek kardeşi Mihail Puşçin'in de aralarında olduğu bir Rus grubuyla ilişki kurdu. 14 Aralık 1825 isyanına katıldığı için, Mihail Puşçin'in rütbeleri sökülmüş ve basit bir er olarak Kafkasya'ya gönderilmişti. Lev Tolstoy ondan "Hayran olunası ve iyi bir adam," diye bahsediyordu. Ne var ki bu daha ileride *Günlük*'ünde onu kahramanlık taslamakla suçlamaktan alıkoymayacaktı. Keza 10-22 Nisan'da Meşerski'ler ona "yürekli insanlar" olarak görünürken, 12-24 Nisan'da "kendilerinin iyi olduğuna inanmış, alçak, hırçın ve kalın kafalı muhafazakârlar", 4-16 Mayıs'ta ise "sempatik bir muhafazakârlığın sevimli kişilikleri" olarak görünmüş. Diğer bir tatil arkadaşı olan Madam Karamzina önce "kusursuz bir varlık" olarak nitelenmeye hak kazanmışken, daha sonra "yapmacıklı ve tahammülü güç biri" olmakla yargılanacaktı.

Lev Tolstoy, işsiz güçsüzlerden oluşan bu küçük çevreyi eleştirirken, bir yandan da vaktini genellikle onlarla geçiriyordu. Bazen biri bazen diğeriyle birlikte arabayla ya da sandalla gezilere çıkıyor, yöredeki hanlarda çay içiyor ya da elinde dağcı sopası daha uzak yerlere gezmeye gidiyordu. 15-27 Mayıs'ta, arkadaşları Polivanov'ların on bir yaşındaki oğulları Saşa ile birlikte günlerce sürecek bir yolculuğa çıktı. Dağcı çantasına yedek beyaz kâğıtlar ve *Günlük*'ünü koymuştu. Hemen yanında Saşa sallanmadan yürüyordu. Ama hiç şüphesiz açık havanın etkisiyle aşka gelerek, çok soru soruyordu. "Ufaklık canımı sıkıyor!" diye not ediyordu Lev Tolstoy. Geceleri hanlarda yatıyor, tan vakti yeniden yola koyuluyorlardı. Avants ya-

---

26 Baca, Lev Tolstoy'un, Aleksandra'nın nedimeliğini yaptığı grandüşesin bahçesini tasvir etmek için kullandığı ironik bir sözdür.

kınlarında nergislerin kokusuyla kendilerinden geçtiler, Chateau d'Oex'de bir değirmenci onları nehrin öteki kıyısına geçirdi, Interlaken'de süt ve çavdarla kendilerine bir ziyafet çektiler, Grindelwald'da sel gibi boşalan bir yağmur onları şaşırttı ("Saşa arkadan güçlükle geliyor!") ve dağ evine varınca üzerindekileri çıkarmak zorunda kaldılar. "Güzel hizmetçiler," şeklinde bir gözlemde bulunmuştu Lev Tolstoy. Ertesi gün, buzulu tırmandıktan sonra, tekrar hana geldi, yemek yedi, uyuyamadı ve gece yarısı, ay ışığında dağların siyah beyaz göründüğü, birinci katın balkonuna dolaşmaya gitti. Oradan geçen bir hizmetçi kadına bir süre takıldı, sonra onu azat etti. Zemin kattaki bir başka hizmetçinin kendisine işaret yaptığı hissine kapıldı. Hemen onun yanma gitti. Ama kadın onu çok kötü karşıladı, çırpındı, bağırdı, oteli ayağa kaldırdı. "Herkes koşup geldi ve bana çok kötü baktılar..." diye yazıyordu Lev Tolstoy odasına sığındıktan sonra. "...herkesi uyandırdığımı odamdan duyuyorum. Yaklaşık yarım saat kadar yüksek sesle tartışıldı."[27] Thoune'da, Saşa ve on sekiz çobanla yemek yedi; Bern'de, evlenmeyi düşündü –ama kiminle?– Fribourg yakınlarında, içi acıyarak "paçavralar içinde pis çocuklar, bir kasabının önündeki kavşakta büyük bir haç, evlerin üzerinde yazılar ve bir kuyunun üzerinde çiğ renklerle boyanmış küçük bir Meryem Ana heykeli" gördü. Buna karşılık, Col de Jaman'dan görülen manzaranın görkemi onu büyüledi. "Dört yanımı sarıp, sonsuzluğa uzandığında, beni saran sıcak hava öbeklenip giderek ufukta kaybolduğunda; üzerine otururken ezdiğim otlar yan yana gelip uçsuz bucaksız çayırları yeşile boyadığında; rüzgarın salladığı yapraklar gölgeyi yüzümde gezdirdiğinde, ormanın uzak çizgisini oluşturduğunda; doğanın tadını tek başıma çıkarmayıp da, etrafımda vızıldayan ve fır fır dönen milyonlarca böcek olduğunda, uğur böcekleri gruplar halinde oraya buraya tırmandığında ve kuşlar şarkı söylediğinde, doğayı seviyorum."[28]

Clarens'e dönünce, kâğıtlarını düzenledi, *Gezi Notları*'nı, yeni bir öykünün –*Albert*– birkaç sayfasını, *Kazaklar*'ın bir iki bö-

27 *Günlük*, 21 Mayıs-2 Haziran 1857.

28 *Gezi Notları*, 1857.

lümünü yazdı, mektuplar gönderdi, biraz Balzac, Proudhon, Las Cases'in *Anılar*'ını, İncil'i okudu, dalgınlıkla bir bardak kırdı ve "bir sözlükle kaderi sorgulama zayıflığını" gösterdi. Bulduğu kelimeler: "ayakkabı tabanı, su, nezle, mezar", bunlar onu allak bullak etti. Gelecek, vaktinden evvel kendini ele vermeyi reddediyordu.

Ertesi gün, 31 Mayıs-12 Haziran 1857'de, uzun bir geziye çıktı; niyeti, Botkin'in ve Drujinin'in bulunduğu Torino'ya gitmekti. Zikzaklı bir yolculuğun sonunda, arkadaşları onu hayal kırıklığına uğrattı –yaşlanmışlardı ve ikisi de birbirinden nefret ediyordu– ama Piemont onu büyüledi. Biraz serinledi, uyuşukluğu geçti ve tekrar yollara döküldü. Katır sırtında gezinti; han hizmetçisinin bir dev olduğu Gressoney'e varış; Aoste Vadisi'nin muhteşem manzarası; bir yolcu arabasında sarsıntılı uzun bir yolculuk; Napoléon şapkalı bir sersemle karşılaşma; sisler içindeki, Saint Bernard Manastırı'nın keşfi; süslü bir şömine salonunda keşişlerin "yapmacıklı bir iyilikle" karşılanması; karların ve sisin içinden aşağıya iniş; Martigny, Evian, "ne olduğunu bilmediğim leylak rengi bir şeyin örttüğü bir şehir..."

Ortam değişikliği, yorgunluk, temiz hava, aşk iştahını kabartmıştı. Hemen hemen her istasyonda bir kadını gözüne kestiriyordu: "Güzel bir tütün satıcısı..." (8-20 Haziran). "Tombul, şen şakrak bir hizmetçi." (10-22 Haziran). "Hoş ama eksik: kadınlar yok." (11-23 Haziran). "Çilli güzel. Bir kadın istiyorum, çılgınca bir arzu bu. Ve güzel de olsun..." (15-27 Haziran).

Açlığını gideremeden Clarens'e döndü, orada birkaç gün kaldıktan sonra, yerinde duramayınca yeniden valizini topladı, Cenevre'ye ve oradan da Bern'e geçti. "Köşeli hatlara sahip Almanlarla", "her yerde eğlenmek isteyen narin Fransızlarla", "tombul, sağlıklı İsviçrelilerle", başlarında öğretmenleriyle kız ve erkek öğrencilerle, bağrışlarla, kahkahalarla tıklım tıklım bir vagon. Tren kırlık yerlerde durduğunda, Lev Tolstoy, kapıdan sarkıp, uyuyan doğayı soluyordu: "Ayın aydınlattığı nemli bir çayır... ve oradan sutavuklarının bağırtıları ve kurbağa vıraklamaları geliyor kulağıma, ne olduğunu bilmediğim bir şey beni oraya çekiyor. Bununla birlikte, şayet oraya gitseydim, bu kez

daha uzaklar beni çekecekti. Doğanın güzelliğine yüreğimin verdiği cevap, zevk değil, ince bir sızı."[29]

Avcılar şenliği vesilesiyle bayraklarla donatılmış olan Bern, onda hayal kırıklığı yarattı. Önceki gece yine rüyasında tüberküloz olduğunu gördüğünden son derece keyifsizdi. Bu hareketli halk coşkusu, yaylım ateşi, içki alemi, masalara çıkmış insanlar ve hayvan koleksiyonun sergilendiği yerde –bunca kepazelik yetmezmiş gibi– "zavallı bir Rus ayısı", gürültünün verdiği rahatsızlık – yok, bunlara daha fazla katlanamazdı! Karanlık çökmüştü, sokakta "tombul bir güzeli" izledi, otele girdi ve yatağına yatar yatmaz "tüberküloz kabusunu" görmeye başladı.

Uyanınca, o aralar iki "hala-ninesinin", sevgili *babuşka*larının bulunduğu Lucerne'e gitmeye karar verdi. Quatre-Cantons Gölü'nün kıyısına inşa edilmiş olan ve neredeyse sadece İngilizlerin kaldığı şehrin en iyi oteli "Schweizerhof"a yerleşti. Odasına çıkınca, pencereyi açtı ve şaşkınlıktan dona kaldı: "Bu gölün güzelliği beni tam anlamıyla ele geçirdi ve heyecanlandırdı..." diye yazıyordu Botkin'e. "...Aniden çok sevdiğim birini kucaklama, tüm gücümle sarma, göğsüme bastırma ve onu neşeme ortak etme ihtiyacı hissettim. Yeşilimsi ve leylak rengi gölün yüzeyi hareli şeritlere bölünüyor ve sandallar noktalar gibi görünüyor..."[30]

Ne yazık ki bu görkemli manzara, "uzun kızıl yüzlü, üstü başı temiz, başına İsviçre hasır şapkası takmış" ve "kazak ve kolsuz manto giymiş" İngilizlerin varlığıyla ziyan olmuştu. Restoranda onları iki masa çevresinde, kırk elli kişi bir arada gördüğünde, Lev Tolstoy, çiğneyen, içen ve hiçbir şey düşünmeyen bir robot koleksiyonuna baktığı hissine kapılmıştı. "Sekiz tabak peş peşe geldikçe, hepsi en kibar şekilde önüne geleni yemeye koyuluyor ve hepsi ölü, tam anlamıyla ölü... Binlerce kez İngilizlerin sohbetlerini dinledim, onlarla konuştum ama bir kez olsun yaşayan bir kelime duyduysam, şuracıkta öleyim!"[31] diyecekti.

---

29 *Günlük*, 22 Haziran-4 Temmuz 1857.

30 26 Haziran-8 Temmuz 1857 tarihli mektup.

31 *A.g.e.*

Bir akşam, sokakta gitar eşliğinde şarkı söyleyen bir Tirollü'yle karşılaştı. Adam öyle ustaca ve neşeli çalıp söylüyordu ki, onu otel pencerelerinin altında kendini göstermeye davet etti. Tirollü kabul etti. İlk notalardan itibaren, çevresinde bir kalabalık oluştu; kitlenin içinde beyaz önlüklü ve şapkalı aşçılar, üniformalı uşaklar, kapıcılar, hizmetçiler vardı. Schweizerhof'un balkonlarında, "geniş ve uzun elbiseli" bayanlar, "beyaz yakalıklı" beyler göründü. Üç şarkıdan sonra, sanatçı –tıknaz, eciş bücüş bir adam– kasketini çıkardı ama tek bir metelik atan olmadı. Üzgün bir şekilde mırıldandı: "Teşekkürler beyler, bayanlar." Ağır ağır uzaklaşırken, arkasından uşak takımının kahkahaları duyuluyordu. "Bu canımı yaktı. Adam adına, kendim adına, kalabalık adına gücendim ve utandım. Sanki bana gülmüşlercesine, sanki ben de suçluymuşum gibi..."[32] diye yazacaktı. Şarkıcının peşinden koştu, onu yakaladı ve aynı otelde kendisiyle birlikte içki içmeye davet etti. Skandal! Müşteriler, korkmuş bir halde, bir sözde Rus kontunun büyük salona soktuğu pasaklı sokak şarkıcısından uzaklaştı. Acı acı gülümseyen bir garson, iki adamı, büyük salona değil, hizmetçilerin toplanma yeri olan, içinde tahta sıra ve masalar bulunan bir odaya götürdü. Bir köşede, bulaşıkçılar bulaşık yıkıyordu.

"Her zamanki şaraptan mı alırdınız?" diye sordu bir başgarson.

"Şampanya, *Moet* olsun!" Tolstoy öfkeli bir şekilde cevap verdi.

Şampanya getirildi. Tirollü ilk önce zengin yabancının gülmek için kendisini sarhoş etmek istediğini sandı. Sonra, bunun gerçekten arkadaşlık olduğunu anlayınca, hayatını anlatmaya başladı. Hizmetçiler onlara yaklaştı. Bir kapıcı, sorma gereği duymadan yazarın yanına oturdu ve sırıtarak ona baktı. Öfkeden deliye dönen Lev Tolstoy bağırdı:

"Niçin gülüyorsunuz? Kalkın ayağa!"

Kapıcı homurdanarak doğruldu. Ama Lev Tolstoy kendini daha fazla tutamayacaktı.

"Niçin beni ve bu beyi, diğer salona değil de buraya getirdi-

32 26 Haziran-8 Temmuz 1857.

niz? Neden? Para ödeyenler aynı haklara sahip değil mi? Kahrolası cumhuriyetiniz!..

"Salon kapandı!" dedi kapıcı.

"Bu doğru değil!.."

Sadece gerçek efendilerde görülen bu buyurgan tondan etkilenen bir uşak, kontu ve şarkıcısını gerçekten de açık olan büyük salona götürdü. Orada bir İngiliz ve karısı, koyun pirzolası yiyordu. İngiliz *shocking* diye mırıldandı, karısının gözleri faltaşı gibi açıldı, dudaklarını sıktı ve "ipek elbisesini hışırdatarak" çıktı. Kısa bir süre sonra, mahcup olan şarkıcı da oradan ayrıldı. Lev Tolstoy merdivenlerde saklayıp gizlemeden şarkıcının elini sıktı. Kapıcılar, uşaklar, müşteriler, herkes ters ters ona bakıyordu. Bunlar Rus hayırseverliğinden hiç anlamıyordu! Yumruklarını sıkan, alnı alev alev yanan Lev Tolstoy, öfkesini yatıştırmak için tek başına sokaklarda dolaşmaya çıktı. Yıldızlı serin gece ona insanları unutturuyordu. Başını göğe kaldırıyor ve kendini, mistik bir esrimeye bırakıyordu. Güzel olan her şey onu, kendini ve Tanrı'yı sorgulamaya itiyordu. "Mükemmel bir gece..." diye yazacaktı *Günlük*'üne. "...O halde bu kadar şiddetle istediğim ne? Bilmiyorum. Bu fani dünyanın nimetleri değil kesinlikle. İnsan kendi ruhunda sınırsız bir büyüklük hissederken, nasıl ruhun ölümsüzlüğüne inanmasın? Karanlık, boşluklar, aydınlık. Bu öldürücü! Tanrım! Tanrım! Ben neyim? Nereye gidiyorum? Neredeyim?"[33]

Tirollü şarkıcıyla yaşadığı olay onu öyle kötü etkiledi ki üç gün sonra, bu konuyla ilgili bir gezi mektubu şeklinde bir öykü yazamaya koyuldu: *Lucerne*. "Hangisi daha insan, hangisi daha barbar? Şarkıcının eski püskü elbiselerini görüp, öfkeyle masasından kalkıp giden, çalışması karşılığında servetinin milyonda birini ondan esirgeyen ve şimdi, karnını güzelce doyurduktan sonra, güzel aydınlık bir odada oturup, serinkanlılıkla Çin meselelerini değerlendiren ve orada işlenen cinayetleri savunan şu lord mu, yoksa, yirmi yıldır cebinde beş kuruşla hapse girme tehlikesiyle burun buruna bulunan, kimseye bir kötülüğü do-

33 *Günlük*, 25 Haziran-7 Temmuz 1857.

kunmayan, dere tepe gidip insanları şarkılarıyla teselli eden ve bugün, hakarete uğramış, kovulmaktan beter edilmiş, yorgun argın, aç susuz, utanmış bir halde çürümüş samanların üzerinde uyumaya giden şu şarkıcı mı?"

Schweizerhof'ta yaşanan şeyin ardından, Lev Tolstoy, konforlu odasına, her tarafında "beyaz dantellerin, beyaz yakalıkların, gerçek veya takma beyaz dişlerin, beyaz yüzlerin, beyaz ellerin parıldadığı" restorana, personelin sahte kibarlığına, "Sivastopol siperlerinde" seve seve ciğerlerini söktüğü İngilizlerin kurumuna artık tahammül edemiyordu. Oradan ayrılıp, kendisine, bekçi kulübesinin üzerinde iki eğik tavanlı odanın kiralandığı mütevazı bir aile pansiyonuna yerleşti. Penceresinden, elma ağaçları, yüksek çalılar, göl ve dağlar görünüyordu. Ve bir artı özelliği de, pansiyon sahibinin on yedi yaşındaki, "küçük bir kedi gibi"[34] oradan oraya sıçrayıp duran, beyaz bir önlük giyen kızıydı. İsviçre'yle geçici bir süre için yeniden barışarak, Zug Gölü'ne, Sarnen'e ("İşte guatrlı, kel kadınların ve sarışın, kendini beğenmiş aptalların diyarı yeniden başlıyor."), Stans'a ("İki Stans'lı kadın benimle ilgilendi, birinin enfes yeşil gözleri vardı; aklıma kötü bir düşünce geldi, ani bir çekingenlik kriziyle hemen kendimi cezalandırdım!"), Ried'e ("Sarı saçlı bir sersem bana hiç onun kadar güzel bir kadın görüp görmediğimi sordu ve yadler söyleyip, dans etmeye başladı."), Rigi'ye ("Berbat ve saçma bir panorama.") gezmeye gitti. Dönüşünde, pansiyoncunun kızının etrafından dönüp durduğunu ama kirli emellerde kullanılmak için "fazla soylu" olduğunu tespit ederek, iki "hala-ninesini" ziyarete gitti. Ne var ki her zamankinin aksine bu kez yanlarında sıkılınca, Ren, Lahey, Londra, Paris, Roma, Napoli, Konstantinopolis ve Odessa'nın başlıca etaplarını oluşturacağı uzun bir yolculuğa çıkmaya karar verdi.

Bununla birlikte, 8-20 Haziran'da Zürih'e varınca fikrini değiştirdi ve Schaffhouse, Friedrichshafen ve Stuttgart'a yönelmeye karar verdi. Bir akşam, vagonunun penceresinden, sağ tarafta ayı gördü: bu, iyiye alâmet! Bu hoş önsezi, trende, bankacı

34 27 Haziran-9 Temmuz 1857 tarihli, Botkin'e yazılan mektup.

olduğunu söyleyen, milletvekili olmayı hayal eden ve kumarhaneleriyle ünlü Baden-Baden'e gitmekte olan M. Ogier adlı bir Fransız'la tanışmasıyla daha da güçlendi. Lev Tolstoy onun peşinden gitti. 12-24 Temmuz'da işbaşındaydı. 13-25 Temmuz'da *Günlük*'üne şunları yazıyordu: "Sabahtan akşama kadar rulet. Kaybettim ama gün sonuna doğru kaybettiklerimi geri kazandım. Evde, Fransız'la (Ogier) bir kız." 14-26 Temmuz: "Saat altıya kadar rulet. Her şeyi kaybettim..." "Her şey" 3000 Frank demekti! Bankacı M. Ogier, ona odasına kadar eşlik etti ve sabahın üçüne kadar yanında oturup, onunla aşk, şiir ve politika konuştu. "Ne korkunç! Böyle ahlak yoksulu biri olacağıma, pis kokan, guatrlı, burunsuz biri olmayı, dünyanın en aptalı ya da en iğrenç yaratığı olmayı tercih ederdim," diye yazıyordu Tolstoy. Ama ertesi gün, utanmadan "ahlak yoksulunun" kendisini kötü bir durumdan kurtardığını söylüyordu: "Fransız'dan iki yüz ruble borç aldım ve kumarda hepsini kaybettim. Fransız gitti..." Ne yapacaktı? Şair Polonski Baden-Baden'deydi. Tolstoy ondan para almayı denedi ama ancak 200 Frank koparabildi. Derhal mektupla yardım istenen Botkin daha cömert davrandı. İstediği parayı Lucerne'den gönderdi. Lev Tolstoy rahatladı, banyo yaptı, kumarhaneye gitti ve aynı akşam, 16-28 Temmuz'da *Günlük*'üne şunları yazdı: "Her şeyi kaybettim, kahretsin!" Kırk sekiz saat boyunca, cepleri bomboş bir halde, bir kez daha şansını rulette deneyememek onu çıldırttı: "Çevrem pis heriflerle dolu! Ve en pisi, yine benim!" (18-30 Temmuz). Nihayet, ertesi gün, yardıma çağırmış olduğu İvan Turgenyev, Baden-Baden'e bir kurtarıcı gibi geldi. Sevecen ve melankolik, sakallı Turgenyev hâlâ Pauline Viardot'nun kuyruğunda dolanıyordu. İki arkadaş coşkuyla bir araya geldi. İvan Turgenyev, *troglodyte*'ine bir nutuk çektikten sonra, ihtiyacı olan şeyi ona verdi.

Tutku Lev Tolstoy'u tekrar ele geçirdi. Kaybedecek bir dakika yoktu! Kumarhaneye koştu, kalbi sıkışıyordu, bir numaraya oynadı, sonra bir başkasına, krupiyenin dişli fırçasının ortaya koyduğu paraları götürdüğünü gördü ve salondan çıktı, bacakları titriyordu. Olayı duyan İvan Turgenyev'in yüzü bembe

yaz kesildi. "Vanişka[35] çok kibar. Karşısında utanıyorum," diye yazıyordu Tolstoy.

Aynı gün, bir başka hayal kırıklığı da onu otelde bekliyordu: Sergey'den gelen bir mektup, ona, kız kardeşleri Mariya'nın, ahlaksızlıkları artık su yüzüne çıkan kocasından kesin olarak ayrılmaya karar verdiğini bildiriyordu. "Haremindeki gözde sultanı olmak istemiyorum," diyordu Mariya. Çocuklarını alıp, Pokrovskoye'deki mülküne yerleşmişti. "Bu haber az kalsın beni öldürecekti!" diyordu Lev Tolstoy. Kız kardeşine hak veriyordu ama skandalı, dağılmış yuvayı, duygusal dünyaları bundan zarar gören çocukları düşününce içi acıyordu. Aile işleri ve parasızlık, hepsi şimdi onu Rusya'ya gitmeye zorluyordu. Trene binip Frankfurt'a gitti, orada çok değerli Aleksandra'yı ("Bir mucize! Bir büyü! Böyle bir kadın daha görmedim") ziyaret etti, ondan yolculuğunu sürdürmek için gerekli parayı ödünç alıp, Dresden'e ("Hoş şehir") geçti ve orada kendisini büyüleyen Rafael'in *Aziz Sixtus Madonnası* ve onda hayal kırıklığı yaratan Prenses Lvov'la karşılaştı. Paris'teyken onunla evlenmek istiyordu, Dresden'de ise ne yapacağını bilmiyordu. Onu çok zeki, "Rus tipi" buluyor ve etrafında çok fazla "hayta" olduğunu düşünüyordu. Yine de hoşuna gitmiyor değildi. Aleksandra Tolstoy'a şöyle yazacaktı: "Rulette kaybetmiştim, kendimden nefret ediyor ve aylağın teki olduğumu düşünüyordum. Kısacası âşık olmak için uygun bir ruh halindeydim. Teorime göre, aşk, insanın kendini unutma ihtiyacına cevap verir ve işte bu yüzden, kendinizden memnun olmadığınızda ya da mutsuz olduğunuzda, tıpkı uyku gibi, sizi daha kolay bir şekilde ele geçirir. Prenses Lvov güzel, zeki, dürüst, sevimli. Tüm gücümle, ona âşık olmayı denedim; onunla sık sık görüştüm, ama... hiçbir şey olmadı! Ben anormal miyim? Büyük ihtimalle bende bir şey eksik!.."[36]

26 Temmuz-7 Ağustos'ta Dresden'den Berlin'e geçti; 27 Temmuz-8 Ağustos'ta Stettin'den gemiye bindi; 30 Temmuz-11

35 Ivan'ın samimileştirilmiş hali. *Günlük*, 20 Temmuz-1 Ağustos 1857.

36 18 Ağustos 1857 tarihli mektup.

Ağustos'ta, dört günlük vukuatsız bir yolculuğun ardından, nihayet St Petersburg'a vardı. Yolda yine kumar oynamıştı ve varır varmaz, Puşçin'den birkaç ruble borç almak zorunda kaldı. Bir süre için işleri yoluna koyduktan sonra, Nekrasov, Panayev ve diğer yazarlarla buluşmanın ve vatan toprağıyla yeniden ilişki kurmanın zevkini çıkarmaya koyuldu: "Mavi sabah –çiy ve kayın ağaçları–, Rus sabahı! Ne güzel!" yazıyordu 31 Temmuz 1857'de. Ama 6 Ağustos'ta: "Rusya'dan bıktım!" Ve Yasnaya Polyana'ya doğru yola çıktı.

2

Uzun Bir Mola

Lev Tolstoy, yozlaşmış Fransa'yı, ruhsuz İsviçre'yi ve bayağı Almanya'yı yermekle birlikte, istemese de, Batı uygarlığının çekiciliğine teslim olmamış mıydı? Yedi aylık ayrılığın ardından tekrar yurduna kavuştuğunda, kimi adaletsizlikleri görmek onu eskisine nazaran daha fazla etkilemişti. Sanki yurtdışındayken Avrupalılara özgü aşırı bir duyarlılık, daha hassas bir ten edinmişti! "Yasnaya Polyana ne muhteşem!" diye yazıyordu oraya vardığı akşam (8 Ağustos 1857). "Hava güzel ve hüzünlü, kesinlikle Rusya'dan tiksiniyorum. Sahte ve değersiz bir yaşam dört bir yandan beni kuşatıyor... Vuruyorlar, kamçılıyorlar!.." Ve ertesi gün, Pirogovo ziyaretinden sonra şöyle bir not düşüyordu: "İnsanların yoksulluğu ve hayvanların acısı korkunç." Her gün, meydana gelen herhangi bir yeni olay, etrafında her şeyin kötü gittiği ve çarenin kimsenin elinde olmadığı yönündeki fikrini teyit ediyordu. Bir hafta dolmadan, sokağın ortasında hizmetçisini sopayla döven bir kadın, yük arabası kendi arabasına çarpmış olan yetmiş yaşında bir mujiği neredeyse öldüren bir memur, bir bahçıvanı dövdükten sonra, onu anız tarlalarından yalın ayak geçmeye mecbur ederek sürülere göz kulak olmaya gönderen Yasnaya Polyana kasabasının starost'unu [kıdemli – ç.n.], Ozerki'de köylüleri sarhoş ede-

rek eğlenen bir toprak sahibi, kontun bir hizmetçisine pasaport vermek için karşılığında hediye olarak bir el arabası dolu kuru ot isteyen kasaba komiserini gördü. "Petersburg'da, Moskova'da herkes bir şeylerden yakınıyor..." diye yazıyordu Aleksandra Tolstoy'a, "...herkes kızıp öfkeleniyor, herkes ne olduğu bilinmez bir şeyi bekliyor ve ülkenin ücra köşelerinde ataerkil barbarlık, hırsızlık ve zorbalık sürüp gidiyor... Ülkeme karşı hissettiğim nefret duygusuyla uzun bir süre mücadele ettim ve artık, hayatımızın değişmez durumunu oluşturan bütün iğrençliklere alışmaya başlıyorum... Ne mutlu ki kurtuluş var: manevi dünya, sanat, şiir, aşk dünyası. Orada kimse beni rahatsız etmiyor, ne jandarma, ne belediye başkanı... Yalnızım. Dışarıda rüzgar uluyor, dışarıda çamur, soğuk var; bense Beethoven çalıyor ve acı gözyaşları döküyorum; ya *İlyada*'yı okuyorum ya da ben de kadınlar, erkekler yaratıyor, onlarla yaşıyorum, yazıyorum..."[1]

Kimi zaman elbette bir öfke krizine yenik düşmesiyle, tüm bu sağduyululuk uçup gidiyordu ve kendi deyimiyle "iğrenç bir alışkanlığa göre" serflerinden birini dövüyordu ya da onu, kır polisi şefine kırbaçlatıyordu. Ardından suçludan özür dileyip, tazminat olarak ona üç ruble verdiği oluyordu. Mujik hiçbir şey anlamıyordu ve efendi daha fazla mutlu değildi.[2] Sanki bir hendeğin üzerinden birbirlerine bakıyorlardı. Lev Tolstoy, istemeseler de başkalarını mutlu edebilmeyi umarak, arazisini yeniden ağaçlandırmaya girişti. Böylece iki bin köknar, beş bin çam, iki bin kara çam satın aldı ve başında durup bunların ekilmesini izledi.

Bundan sonra, kız kardeşi Mariya'yla birlikte kışı geçirmek üzere Moskova'ya gitti, Piatnitskaya Sokağı'nda mobilyalı bir daire kiraladı ve tekrar edebi yaşama daldı. Karamsar bir mizacı vardı. "Eskisi gibi olağan işleri bir kenara bırakıp geçemiyorum..." diye yazıyordu Botkin'e 21 Ekim 1857'de, "...ve bu korkunç, saçma ve namussuz gerçekliğin sadece benim başıma gelen üzücü bir macera, bir tesadüf değil de hayatın zorun-

1 18 Ağustos 1857 tarihli mektup.

2 *Günlük*, 27 Kasım 1858 ve 9-10 Ekim 1859.

lu yasası olduğunu nefretle gördüm... Gençlik artık bitti!" İçinde bulunduğu sıkıntılı ruh halinde, Moskova'nın atmosferinden rahatsız olmakta gecikmedi. Aksakov'da, "rezil bir edebi mutfak"ın izlerini ortaya çıkardı, Fet "fazla edebiyatçı" "kasıntılı ve sıfır" yanıyla onda hayal kırıklığı yarattı, çocukluk arkadaşı Liubov Bers ona "korkunç, kel ve cılız" göründü ve ne zaman aynada kendisine baksa, karşısındakini artık tanımıyordu: "Tanrım, ne kadar da yaşlıyım! Her şeyden sıkılıyorum, hiçbir şey hissetmiyorum, kendime karşı bile... Gücüm el verdiğince, yaşamın hüzünlü boyunduruğuna katlanmaya hazırım..."[3]

Saint Petersburg'a bir yolculuk bu yılgınlığı daha da artırdı. Nekrasov ve *Çağdaş*'tan arkadaşlarıyla yaptığı görüşmelerde, kendisine duyulan hayranlığın azaldığı hissine kapıldı. Son yapıtları, değerli ama *Sivastopol Hikâyeleri* ve *Gençlik*'in hayranlarını hayal kırıklığına uğratan çalışmalardı. Ondan yeni ve gerçek bir patlama bekleniyordu ve o, tali işlerle uğraşıyordu.

"Saint-Petersburg bende önce bir keder yarattı, ardından tümüyle midemi bulandırdı..." yazıyordu 30 Ekim 1857'de. "... Ünüm azaldı ya da kaybolmaya başlıyor, bu beni kalpten üzdü. Ama şimdi daha sakinim. Diyecek çok şeyim olduğunu ve bunları güçlü bir şekilde söyleme aracına sahip olduğumu biliyorum..."

Bu yürekli ifadeye rağmen, geleceği konusundaki kaygıları dinmedi. Rusya'da edebiyat tarzının değişmiş olduğunu fark etmek fazla zamanını almadı. II. Aleksandr'ın tahta çıkmasından itibaren, reform vaadiyle heyecana kapılmış halk, kitaplarda, dönemin toplumsal problemlerinin yansımasını bulmak istiyordu. Sanat için sanatın savunucusu Panayev, 28 Haziran 1857'de Botkin'e şunları yazıyordu: "Gözlemlerime göre, olayların binlerce kez doğruladığı gibi, Rus halkı artık daha ciddi metinler istiyor... Eh! Evet, sevgili Vasili Petroviç, en güzel kokan ve en ilham dolu eserin, güncel gerçekliğe, içinde bulunulan anın somut, temel çıkarlarına değinmediği taktirde fark edilmeyeceği günler geldi. Üzücü ama böyle."

Moskova'ya geri dönen Lev Tolstoy, sanki bu mektubu gör-

3 *Günlük*, 19, 20 ve 21 Ekim 1857.

müş gibi, 1 Kasım 1857'de aynı Botkin'e şöyle yazıyordu: "Şunu söylemeliyim ki yeni edebi eğilimler bir bütün olarak, naçizane bendeniz dahil bütün eski dostlarda neyi temsil ettiğimizi bilmemeye ve artık tamamen yararsız olduğumuza inanmaya sebep oluyor. Nekrasov, Panayev artık yazmayı düşünmüyorlar ve Melnikov'la Saltıkov'a[4] büyük paralar ödemekle yetiniyorlar. Saltıkov bana, (sadece Rusya için değil, genelde) artık edebiyatın zamanının geçtiğini ve Avrupa'da artık ne Goethe'nin ne Homeros'un okunacağını söyledi. Bütün bunlar komik ama siz mavi görürken herkes size gökyüzünün siyah olduğunu söylediğinde ve nihayetinde siz iyi görüp göremediğinizi sorgulamaya başladığınızda delirmemek işten değil..."

Lev Tolstoy'un, yazarlık kariyeriyle ilgili kaygıları, genç meslektaşlarının hareketi kendisini aşıp geçtiği ve toplumsal sanat anlayışında onlara yetişemediği gün yazmayı tamamen bırakmayı düşünecek kadar ileri gitmişti: "Çok şükür ki, Turgenyev edebiyatçının sadece edebiyatçı olarak kalması, bununla yetinmesi gerektiğini söylediğinde onu dinlemedim..." diye yazıyordu aynı mektupta Botkin'e. "...Walter Scott'un dediği gibi, edebiyatı koltuk değneği yapmamak lazım... *Bizim* edebiyatımız, yani şiir, anormal değilse de yasa dışı bir olgudur ve bu yüzden tüm hayatını bu yasa dışı olgu üzerine kurmak gayrimeşru olacaktır."

Turgenyev, Botkin bu mektubu kendisine gösterince, 25 Kasım-7 Aralık 1857'de yanıtı yapıştırdı: "Ne kadar kafa patlatsam, siz bir edebiyatçı değilseniz tam olarak nesiniz anlayamıyorum. Filozof? Yeni bir din öğretisinin kurucusu? Memur? İş adamı? Tüm bu seçenekler arasından hangisinin size uyduğunu bana söyleyerek bu zor durumdan çıkmama yardım etme nezaketini gösterin. Elbette şaka yapıyorum ama gerçekte, bütün yelkenleri açıp yola koyulmanızı umuyorum." Kötümser duruşundan aynı şekilde endişe eden Botkin de, Tolstoy'dan, böylesi şiddetli bir savaş, bu derece alçaltıcı bir yenilgiden sonra, halkın, romanlarda Rus toplumunun kusurlarının teşhir

4 Melnikov-Petçerski (1819-1883): yazar-etnograf, *Ormanlarda*'nın yazarı. Saltıkov-Şçedrin (1826-1889), roman yazarı, *Golovlev Ailesi* ona aittir.

edildiğini görmek istemesinin normal olduğunu anlamasını rica ediyordu: "Bundan dolayı şiirden şüphe etmek ve ruhunuz çoktan şiirin evrenine girmişken ondan vazgeçmeyi düşünmek mümkün mü? İçlerinde hissedemedikleri için şiirin ya da sanat eserinin olanaklarını yadsıyan kaba kişilerin bayağı çığlıklarıyla sarsılmış olmanızdan ötürü size kızıyorum!"[5]

Botkin ve Turgenyev; Lev Tolstoy'un gerçekten yazmaktan vazgeçeceğini düşünerek, onun ruh durumunu anlamakta yetersizlik gösteriyorlardı. Öfkesi ve ümitsizlikleri çevresini kaygılandırmak içindi. Başkalarına acı çektirdikçe kendisi sakinleşiyordu. İşte, yazmaktan vazgeçeceğini söylediği sırada bile, hukuk ve toplum bilimin sanat alanına tecavüzünü protesto etmek üzere tümüyle edebi bir gazete kurmayı düşünüyordu. Moskova ve Saint-Petersburg'dan arkadaşları onu bu riskli projeden caydırdılar. Bununla birlikte, henüz dengesini bulmuş değildi. Bir yandan, serflerin özgürleşmesine büyük bir ilgi duyuyor ve yazılarıyla halka yararlı olmak istiyordu; öte yandan, kendini saf estetizmin partizanı ilan ediyor ve yeni romanın siyasi propagandanın bir silahı haline gelmesinden endişe ediyordu.

Çevresinde, herkes tartışıyordu. Özgürleşmeye ya taraftılar ya karşı. Varlıklı sınıfın egoizmi, kaybedecek bir şeyi olmayanların ideolojisiyle ters düşüyordu. "Yüzde doksanı özgürleşmeye karşı ve farklı saiklerle hareket ediyor..." yazıyordu Lev Tolstoy, Botkin'e. "...Kimileri, halk ve hükümet kendilerini inkâr ettiğinden paniklemiş, öfkeli ve neye yaslanacağını bilmez bir halde; diğer bazıları, riyakârlar, özgürleşme fikrinden bile nefret ediyorlar ama görüntüde destekliyorlar; bir diğerleri, projenin mimarları, ihtiraslılar en kötüleri: yurttaş olduklarını ve komşularından ne daha az ne daha fazla hakka ve ödeve sahip olduklarını anlamak istemiyorlar; diğer bazıları ise, bunlar çoğunluğu teşkil ediyor, inatçı ve itaatkâr. Bunlar şöyle diyor: ister her şeyimizi alsınlar ister dokunmadan böyle bıraksınlar; bu meseleyi tartışmak istemiyoruz ve tartışmayacağız. Bir de İngiliz tipi aristokratlar var; Batıcılar ve Slavofiller... Ama

5 22 Kasım-4 Aralık 1857 tarihli mektup.

sadece iyilik olsun diye, insanları mutluluk içinde buluşturmak, yakınlaştırmak isteyen kimse yok. Edebiyata gelince, ona artık halk içinde yer olmadığı kesin. Ama sanmayın ki bu, beni onları sevmekten alıkoyuyor: şimdi onları hiç olmadığı kadar çok seviyorum."[6]

Rusya; Kovno, Vilno ve Grodno yönetimlerine gönderilen 20 Kasım 1857 tarihli buyruk sayesinde, Çar II. Aleksandr'ın, serflerinin özgürleşmesini hazırlamak isteyen asalet komitelerinin inisiyatifini onayladığını öğrendiğinde, tüm liberaller yeniden umutlandı. "Bu büyük olaydan ötürü tüm kalbimle sizi kutluyorum" yazıyordu Kolbasin, Turgenyev'e. Ve Annenkov, aynı Turgenyev'e: "Ölürken kendimize 'artık tamamen namuslu bir adam olduğuma inanıyorum' diyebileceğimiz gün yakındır." Ve Turgenyev, Lev Tolstoy'a: "Uzun zamandır beklenen olay gerçekleşmek üzere ve bu ana kadar sağ kaldığım için mutluyum."

28 Aralık 1857'de, hâlâ Moskova'da bulunan Lev Tolstoy, profesör Kavelin'in tüm edebi çevreleri köleliğin kaldırılması fikri etrafında birleştirmek amacıyla düzenlediği şölene katıldı. Slavofiller kardeşçe kucaklaşmaya koşmak yerine, toplantıya dudak büktüler. Bununla birlikte, yüz seksen kişi oradaydı ve çok sayıda konuşma yapıldı. Aydınlanmış iktidara, cömert asillere ve yiğit mujiklere yönelik yaltaklanmacı tüm bu sözler, Lev Tolstoy'da büyük bir tiksinti yarattı. "Konuşmalardan, tartışmalardan, nutuklardan bıktım!" diyecekti. "Devlete faydalı olan, insanlığa zararlıdır." Ona göre, politikanın ele geçirdiği biri, temiz düşünce açısından kayıp biriydi. Sanatçı, anın meselelerine değil, ebedi meselelere eğilmeliydi. "Siyaset sanatı dışlar çünkü siyaset, kanıtlamak gerekliliğinden, taraflı olmaya mecburdur." Nekrasov ve çevresindeki grup aynı fikirde değildi. *Çağdaş*'ın müdürü, Lev Tolstoy'un kendisine göndermiş olduğu *Albert*'deki "güzellik, bu dünyadaki tek ve tartışılmaz iyidir," gibi pek az "ilerici" cümleleri canı sıkılarak okudu. Hayal kırıklığını bildirmek için yazara hemen cevap verdi: "Öykünüzün iyi olmadığını ve yayımlanmaması gerektiğini bildir-

6 4 Ocak 1858 tarihli mektup.

mek zorundayım... Konunuz, çok bayat olmanın yanı sıra işlenemeyecek kadar sevimsiz, güç bir konu... Ah! Daha yalın öyküler yazın!.."[7]

Bu dilekle isteğini kaybeden Lev Tolstoy *Albert*'in metnini tekrar ele aldı, gözden geçirip düzeltti ve 25 Aralık 1857'de öfkeyle şu notu yazdı: "Onu yayımlayacağım." Turgenyev, Grigoroviç ve Ostrovski'yle birlikte, yazılarının yayın hakkını *Çağdaş*'a vermek üzere daha yeni bir cemiyet kurmuştu. Ama bir süredir, bu derginin benimsediği radikal eğilimi tasvip etmiyordu. Nekrasov'un *Albert*'le ilgili eleştirileri, onu sanat sanat içindir'in savunucularına, Drujinin ve Botkin'e yaklaştırdı. 17 Şubat 1858'de, "hiçbir değeri yok," dediği bu anlaşmadan vazgeçtiğini Nekrasov'a bildirdi. Ve ayrılık hediyesi olarak ona gözden geçirilip düzeltilmiş şekliyle *Albert* ve *Üç Ölüm*'den birini teklif etti. Nekrasov başlıca yol arkadaşını azad etmeyi ve sevmediği *Albert*'i yayımlamayı hoşnutsuzca kabul etti. Eleştiriler sert oldu. Dönemin basınında, "bir yarı-delinin izlenmesi"nin bir sanat eserine konu teşkil edemeyeceği ve "bu bitmemiş psikolojik incelemenin" okuyucuda "hiçbir etki" bırakmadığı ileri sürüldü.[8] Bu uyarıya rağmen, Lev Tolstoy, her zamanki gibi, aynı anda birçok öykü üzerinde çalışmaya devam ediyordu: Sürekli yeniden gözden geçirdiği *Üç Ölüm*, Valeria Arsenyeva'yla macerasından esinlenen *Aile Mutluluğu* ve bir Homeros şiiri kadar uzun ve parlak bir şey haline getirmek istediği *Kazaklar*.[9] "*Ilyada*, beni, öykümü tümüyle yeniden düşünmeye itiyor," diye not ediyordu Rusya'ya döner dönmez.[10]

Moskova'da, kocasından ayrılınca, hırçın ve kararsız bir karakter sergileyen kız kardeşiyle, yeğenleriyle, sevgili Tatyana Hala'yla birlikte yaşıyordu ama bu aile hayatı ona yetemezdi. Harekete susamıştı. Fazla enerjisini, öncelikle küçük Dmitrovka'nın jimnastik salonunda harcıyordu. "Üzerine bir triko geçir-

7 16 Kasım 1857 tarihli mektup.

8 Özellikle Almozov'un *Utro*'daki eleştirileri ve *Severnye Tsvety*'nin adsız köşe yazarının eleştirileri.

9 Bu romana bazen *Kafkas Romanı*, bazen *Kaçak*, bazen *Kazak*, bazen *Kazaklar* diyordu.

10 *Günlük*, 17 Ağustos 1857.

miş Lev Tolstoy'un nasıl bir hırsla atlama beygiri üzerinden atlamaya çalıştığını görmek gerekirdi," diye yazacaktı Fet. Müzikle de epey ilgileniyor, konserler düzenliyor ve hatta Valeria'dan ötürü eski rakibi Fransız piyanist Mortier de Fontaine'in yöneteceği ama sermaye yetersizliği nedeniyle projesinin suya düştüğü bir oda orkestrasının yasalarını kaleme alıyordu. Tiyatroların, salonların, balo salonlarının ışıkları onu hemen her akşam çekiyordu. Çıkarken aşırı bir özenle giyiniyor, beyaz bir kravat takıyor, Scharmer'den aldığı yeni giysisini, yakası kunduz kürkünden pardösüsünü üzerine geçiriyor, başına silindir bir şapka takıyor, gümüş topuzcuklu bastonunu alıp, kararlı adımlarla kapıya yöneliyordu. "Çok heybetliydi..." diye yazacaktı Madam Sitin *Anılar*'mda, "...çirkinliğinde bile çekici bir şey vardı. Gözleri hayat, enerji doluydu... Önemsiz konularda bile, yüksek ve net duyulur bir sesle, tutkulu konuşurdu. O geldiğinde, her şey aniden aydınlanırdı." Bu derece çekici olduğunu biliyor muydu? Kesinlikle hayır! Kadınlar, her zamanki gibi onu büyülüyor, onu kaygılandırıyordu, aynı anda dört beşini birden seviyor ve hiçbirinde karar kılamıyordu.

Önce Diakov'un kız kardeşi, çocukluk arkadaşı, güzel Aleksandra Obolenski'ye meyletti: "başını bir yana eğip kadril dansı yaptığında öyle güzel ki". Evli olmasından ötürü deliye dönüyor, etrafında pervane kesiliyor, onu istiyor, ona üstü kapalı bir şekilde, yaşadığı kargaşadan bahsediyordu; ve diğeri onu anlamamazlıktan geliyordu. "Kesinlikle bu beni diğer hepsinden daha fazla etkileyen bir kadın." (6 Kasım 1857). "Beni istediği şekle sokuyor ve bundan olayı ona minnettarım. Yine de, bazı akşamlar, ona karşı tutkulu bir aşk hissediyorum ve –hangisi olduğunu tam bilmiyorum– mutluluk ya da hüzün dolu olarak eve dönüyorum." (1 Aralık 1857). "Onu seviyorum ve karşısında aptallaşıyorum." (4 Aralık 1857). Bununla birlikte, bu aynı gün, –şairin kızı– Katerina Tiyuçev'in kendisine karşı eskisinden daha nazik olduğunu not ediyordu. Yeni yılın arifesinde: "Matmazel Tyutçev, yavaş yavaş hoşuma gitmeye başlıyor." 1 Ocak'ta: "Katerina çok kibar." 7 Ocak'ta: "Matmazel Tyutçev – budala!" 8 Ocak'ta: "Hayır, budala değil! Bu duy-

gu adım adım beni tamamen ve ciddi bir şekilde ele geçiriyor." 19 Ocak'ta: "Aklım fikrim sürekli Matmazel Tyutçev'de." 20 Ocak'ta: "Onun sadece aşkını arzuladığımı hissediyorum ama ona hiç acımıyorum." 26 Ocak'ta: "Matmazel Tyutçev'e onu sevmeye hazır olarak gittim: o soğuk, bayağı, aristokratik biri. Budalalar!" 8 Mart'ta: "Matmazel Tyutçev'den kesinlikle hoşlanmıyorum." Birkaç ay sonra, onu "çirkin, soğuk" buluyordu ama "aşk olmadan onunla evlenip evlenemeyeceğini" düşünüyordu.[11] Bu aldatıcı sevginin kıvrımlarını izleyerek, Paris'te çok, Dresden'de daha az sevmiş olduğu prenses Lvov'un peşinden koşmaya devam ediyordu. Hakkında uzun zamandır "bu kadar hoş bir şey görmediğini" yazdığı prenses Şerbatov'la da yakından ilgileniyordu.[12]

Ama evli kadınlardan genç kızlara, daldan dala konadursun, kalbini çalan yaşlı bir kız olmuştu: teyze-nine-*babuşka*. Lev Tolstoy sık sık onu ziyaret ediyor, onunla gevezelik ediyor, "çok tatlı" "eşsiz" olduğuna hükmediyor, hatta onunla evlenmeyi hayal ediyor ama bir anda aklı başına geliyor ve büyük bir zalimlikle şunları yazıyordu: "Yaşlandı ve artık benim gözümde bir kadın değil."[13] Bu tespit, ertesi gün, tekrar uyanmış bir arzuyla onu görmeye gitmesini engellemiyordu. Birlikte, ortak akrabaları yaşlı Prenses Volkonskaya'da birkaç gün geçirecekleri Klin'e gidiyorlardı. Aleksandra Tolstoy Saint-Petersburg'a geri döndüğünde, kadının varlığıyla söndürmüş olduğu ateşin içinde yeniden alevlendiğini hissetti. 24 Mart 1858'de, Paskalya'da, Pazartesi günü ona yazdı: "Sevgili *babuşka*, İsa dirildi. Ayine gitmesem de (...) ruhum öyle hafif ki gelip sizi görmezsem duramam. Ruhumda kargaşa olduğunda, yanımda olmasanız dahi size mahcup oluyorum!.. Diğerlerine mutluluk veren ve onları olduklarının da üzerine çıkaran sizdeki bu sıcaklığın kaynağı ne? Bu kadar kolayca, özgürce başkalarına mutluluk verebildiğiniz için ne kadar mutlu olmalısınız!.. Ne zaman kendim hakkında düşünsem, hep aynı kanıya

11 *Günlük*, 15 Eylül 1858.

12 *A.g.e.*, 30 Ocak 1858.

13 *A.g.e.*, 14 Ocak 1858.

varıyorum: egoist, hayalci, başka bir şey *olamayacak* biri. Ruhta gurur ve özsevgiden başka bir şey yoksa, aşk ve özveri nereden gelecek?.. Benim arzum, asla tam olarak düzelmeden ve dönüşmeden, sizin tarafınızdan düzeltilmek ve dönüştürülmektir."

Ender görülen bir uyanıklık: Günahlarını *babuşkası* Aleksandra'ya itiraf ederek onun tarafından kınanacağını, bu kınamaların kendisini bir aşk nişanesi gibi mutlu edeceğini, yine de durumunun düzelmeyeceğini ve bir sonraki sefere, onun karşısında kendini iki kat suçlu hissetme zevkini tadacağını biliyordu.

İlkbaharın ilk işaretleriyle, hüzünlü mizacı dağılıyor, nedensiz bir neşeyle sarhoş, coşkulu bir çocuk haline geliyordu. Salonlara, genç kızlara, yazarlara sırtını dönerek, artık yalnız Yasnaya Polyana'yı düşünüyordu. 9 Nisan 1858'de yola çıktı ve bir hafta geçmeden, sırdaşı burnunun dibinde ondan şu zafer çığlığını işitti:

"*Babuşka*! İlkbahar bu! Yiğit insanlar ve hatta benim gibi insanlar için dünyada olmak güzel! Doğa, hava, her şey umut, gelecek, olağanüstü bir gelecek yüklü!.. Sağlıklı düşündüğüm zaman, donmuş, çürümüş ve hatta pişip, herhangi bir sosla servis edilmiş yaşlı bir patatesten başka bir şey olmadığımı biliyorum, ama ilkbahar üzerimde öyle güçlü bir etki yapıyor ki bazen diğer birçok bitkinin arasında henüz açmış ve yüce tanrının bu toprağında sabırla, neşeyle büyümeye başlayacak bir bitki olduğumu hayal ederken kendimi bulmak beni şaşırtıyor. O zaman, içimde, yaşamayan birinin asla anlayamayacağı bir mayalanma, arınma, orkestrasyon meydana geliyor. Tüm eski püskü şeyler, sosyetenin görgü kuralları, tembellik, egoizm, kötülükler, inişli çıkışlı ve karışık ilişkiler, tüm üzüntüler, tüm vicdan azapları...hepsini Allah kahretsin! Meydan artık, tomurcukları patlayan ve ilkbaharla büyüyen bitkinin!"

Yasnaya Polyana'da, çocukluğunun geçtiği yerlere ne zaman gelse duyduğu hakikate ulaşma hissini yaşıyordu. Soğuktu, nemliydi, güneş, çatlayan ve taze ot tutamları arasında eriyen kar tabakalarını usul usul okşuyordu. İki yanı ıhlamur ağaçlarıyla çevrili yolun sonunda, uzaklara taşınan eski evin yerinde

bir boşluk vardı. Ama önceki yıl molozların arasına ekilen genç kara çamlar iyi görünüyordu. Mobilyalar, ataların portreleri, efendilerin konutu haline gelmiş olan taş eve göç etmişti. Orada, Prens Nikolay Sergeyeviç Volkonski –kara kaşlar, pudralı peruk, dantel göğüs süsü ve kırmızı kaftan–, Kont Pyotr Andreyeviç Tolstoy –sahte kıvırcık bir saç kitlesinin altında, dolgun yanaklar ve parlak gözler–, fazlasıyla müsrif ve sulugöz olan Kont İlya Andreyeviç, gözkapakları kapalı, kör Prens Nikolay Ivanoviç Gorçakov ve diğer başkaları, cilalı altın çerçevelerinden Lev Tolstoy'u karşılıyordu. Çalışma odasında, bu büyük ailenin torunu, kitaplarla dolu raflara, sade masaya, eski koltuğa, duvarda asılı av ganimetlerine, arkadaş ve yazar portrelerine heyecanla bakıyordu. İkonun arkasına, dindar bir el tarafından, Palmiye Pazarı'nda, gümüş kaplamalı başaklarla süslü bir söğüt dalı iliştirilmişti. Her yerde, henüz yakın bayramların hatırası ve gelecek güzel günlerin vaadi görülüyordu. Mujikler bile, kamış çatılı ahşap evlerinin önünde, temiz ve mutlu görünüyordu. Lev Tolstoy, geldiğinin ertesi günü birkaçını öptü ve "ılkbaharda, sakalları şaşırtıcı bir şekilde güzel kokuyor" tespitinde bulundu. Kayın ağacı suyu içti, kız kardeşinin çocuklarıyla oynadı, kırda at bindi, göz ucuyla kızlara baktı, yeniden bir utangaçlık hissetti, tomurcukların patlamasını izledi, kardelenlerin ortaya çıktığını gördü ve dini bir duygulanımla, ilk bülbülü duydu. Hava ısınıyordu, bir bitki sisi ağaçların sert iskeletine tutunmuştu, yer sarı ve mor çiçeklerle beneklenmişti. Akşamları, Lev Tolstoy uzun süre terasta oturup kırların sesini dinliyor ya da bülbülleri çekmek için piyano çalıyordu. "Ben çalmayı bırakınca, onlar susuyor, yeniden başladığımda, onlar da başlıyor. Yaklaşık üç saati bu işle geçirdim; teras, ılık geceye açık, kurbağalar kendi işleriyle meşgul, gece bekçisi kendisininkiyle. Ne harika!"[14]

Bir gece, doğayla bu uyum, ona aniden diz çöktürdü. Esrimesi geçince, *Günlük*'üne şöyle yazdı: "Odada, Grek Meryem Ana ikonu önünde Tanrı'ya dua ettim. Kandil yanıyordu. Balkona çıktım. Karanlık, yıldızlı bir gece. Kimileri soluk, kimileri par-

14 Aleksandra Tolstoy'a 1 Mayıs 1858 tarihli mektup.

lak yıldızlar, bir yıldız yığını. Pırıltı, koyu karanlık, ölü ağaç siluetleri. O orada! O'nun karşısında diz çöktüm, ve sessizlik!"[15]

Bu şiddetli ve anlatılmaz dindarlık krizi, sık sık tekrar ediyordu ve Tanrısal gizem karşısında ne hissettiğini anlamamıza izin vermiyordu. Git gide, resmi Kilise'nin, Tanrı'yı, insan beyinlerince anlaşılır kılmayı deneyerek, küçülttüğünü ve saygınlığını azalttığını düşünüyordu. Tanrı, bu dünyanın yakarmalarına kulak vermeye her an hazır bir çeşit genel yönetmen gibi nasıl görülebilir? "Dua edecek, onunla ilişkiye girecek kadar net bir şekilde gözde canlandırılan bir Tanrı nedir?" diye yazacaktı. "Ben onu böyle hayal ettiğimde, nazarımda tüm yüceliğini yitiriyor. Dua ve hizmet edebileceğimiz bir Tanrı, ruhsal zayıflığımızın ifadesidir. O, tam da tüm varlığını gözümün önüne getiremediğim için Tanrı'dır. Zaten o bir varlık değildir, Tanrı, Yasa ve Güçtür."[16] Tanrı aklın alamayacağı bir şey olduğundan, onu kalple anlamak gerekirdi. Bizi O'na götüren, fikirler değil, duygulardı. Yaradan'a yaklaşmanın en iyi yolu, doğada erimekti. Bu keşifle heyecanlanan Lev Tolstoy, tutkulu mektuplarda, bunları *babuşkası* Aleksandra'ya açıyordu. İbadetlerini gayet bağlı *babuşkası,* onun Ortodoks inancından uzaklaşmasına üzülüyordu. Tolstoy da gücenmiş bir halde cevap veriyordu: "Merak etmeyin *babuşka*, Hıristiyan inancını en yüksek düzeyde içimde taşıyorum; benim için çok değerli, doğru bir Hıristiyanlık anlayışına sahibim. Bu, hakikat ve güzellik duygusudur."[17] Ya da: "İncil'de baktım, ne Tanrı'yı, ne İsa'yı, ne ayinleri bulabildim, hiçbiri yok!.. Kuşkusuz dini seviyor ve ona saygı duyuyorum; o olmadan, insanın iyi ve mutlu olamayacağını düşünüyorum... Ama dinim yok ve inanmıyorum. Bana göre, dini yapan hayattır ve hayatı yapan din değildir... Doğayla ve bülbüllerle dalga geçiyorsunuz. Ama bence doğa, dinin aracısıdır."[18] Evet, artık hayvanlara ve bitkilere karışarak büyük gizeme daldığına, yaradılışın basamaklarını inerek gö-

15 Lev Tolstoy'un *Defterleri*, 20 Nisan 1858.

16 *Günlük*, 1 Ocak 1860.

17 1 Mayıs 1858 tarihli mektup.

18 3 Mayıs 1859 tarihli mektup.

ge yaklaşacağına, zekâyı reddederek ışığa kavuşacağına emindi. Hayran olmak, zaten dua etmekti. Güzel, İyi'ye götürüyordu. İyi, Tanrı'ya götürüyordu. Aleksandra'nın inancı, yeğenin inancıyla aynı hakikate varıyordu. Ama Aleksandra kutsal kitaplara, kendisi ise dünya sevgisine dayanıyordu. Hayranlık uyandıran, izlenecek yollardaki bu farklılık ve varılacak hedefteki ayrılık değil miydi? Ne kadar varlık, Tanrı'ya giden o kadar yol... "Her birey, sadece ruhunun derinliklerinde hissedilen, bilinmeyen kendi yoluna sahiptir," yazıyordu. Yaşadığı onca çelişki bile ona yolunu şaşırtmıyordu: "Tüm bunlar nasıl bende bir arada bulunabiliyor? Bilmiyorum ve açıklayamayacağım; ama kesin olan şu ki kedi ve köpek aynı evde yaşıyor."[19] Aslında, bu kedi ve bu köpek birlikte savaşmaktan tuhaf bir keyif alıyordu. İçindeki bu iki düşman hayvanla, Lev Tolstoy nasıl sürekli olarak iç bunalımlarıyla uğraşmamıştı? Bedeninin tüm lifleriyle kafir olan Lev Tolstoy, düşüncesiyle Hıristiyan olmak istiyordu. Havarilere özgü tutkuları olan bir zevk düşkünü. Saflıktan yoksun bir teke.

Bu panteist Hıristiyanlığı *Üç Ölüm*'de ortaya koymak istedi. Bu eserdeki, "zengin hanımefendi" "çok kötü ve acınası"ydı çünkü ölümsüzlüğe inanmakla birlikte, ölümden korkuyordu ve Hıristiyan dini onu ayakta tuttuğunda, bunda hiçbir teselli bulmuyordu. Buna karşılık, mujik soğukkanlılıkla ölüyordu çünkü Kilise'nin nazarında o Hıristiyan değildi, onun dini doğaydı ve miadı dolduğunda, yaşamış olduğu toprağa geri dönmeyi normal buluyordu. "Bir hödük, öyle mi dersiniz?" diye yazıyordu Lev Tolstoy, Aleksandra'ya, "Bunda kınanacak ne var? Bir hödük, mutluluk ve güzellik, tüm evrenin birliğinde bir uyum görür, oysa hanımefendinin hayatında, her şey ancak uyumsuzluktur." Nihayet, –üçüncü ölüm– ağacın ölümüdür. Ağırbaşlı ve her zamankinden güzel görünerek, sessizce yitip gider. "Her zamankinden güzel, çünkü yalan söylemiyordu, surat asmıyordu, ne korkuyordu ne üzgündü."[20] Öykünün konusunu *babuşka*'sına anlattıktan sonra, Lev Tolstoy ekliyordu:

19 1 Mayıs 1858 tarihli mektup.

20 *A.g.e.*

"Fikrim bu, kesinlikle bu konuda hemfikir değiliz ama bunu tartışmayacağız..." Ah! Saatler boyunca dinden, edebiyattan, dostluktan, belki aşktan konuşmak için onun yanında olamadığına ne kadar üzülüyordu. Mektubunu; Saint-Petersburg'da, Mariya Sarayı'nda, omzunda elmas bir amblem, şatafatlı elbisesiyle kaskatı kesilmiş yaşlı nedimeyi şaşırtacak tatlı sözlerle dolduruyordu. Ona, "Madonna"sı olduğunu söylüyor, (gelmeyeceğini bilerek) onu kıra çağırıyor, daha kolayına geliyorsa Fransızca yazmaya davet ediyordu: "Bana göre, bir kadının düşüncesi, Fransızca ifade edildiğinde daha anlaşılır oluyor."[21]

Ardından, mektubun ağzını kapayıp mühürledikten sonra, düşüncelere dalmış bir halde Tatyana Hala'nın odasına gidiyor, oturma yeri yıpranmış elişi işlemeli koltuğa oturuyor, annesi yerine koyduğu yaşlı kadınla biraz sohbet edip, onun el işi masasının başında uyuklamasını izliyor, bir kitabın sayfalarını karıştırıyor, okuyor ve hayal kuruyordu... Aniden ihtiyar kadın başını kaldırıp, anlamsız birkaç kelime mırıldanıyordu: "Bugünlerde, Sergey Pirogovo'ya gitti... Sanırım Nikolay, Maşenka'yla Moskova'da daha kalacak..." Ya da telgrafın nasıl işlediğini soruyor, yeğeninin açıklamalarını dinledikten sonra homurdanıyordu: "Tuhaf! Yarım saat boyunca, telden geçen tek bir harf görmedim."[22]

Gün içinde çok yorulduğundan bu sakin aile akşamları Lev Tolstoy'a daha hoş geliyordu. Moskova'da zorlukla kazandığı fiziki formunu kaybetmemek için, odasında, penceresinin önüne bir barfiks taktırmıştı. Her sabah, oradan geçen mujiklerin anlayamadığı egzersizler yapıyordu. "Efendinin emirlerini almaya gidiyorum..." diyordu starost, "...ve onu bir bacağından bir sırığa asılı buluyorum. Üzerinde kırmızı bir gömlek, baş aşağı sallanıyor. Dağılmış saçları uçuşarak gidip geliyor, yüzü kıpkırmızı... Emirlerini dinlemek mi yoksa yaptığını izlemek mi daha uygun bilemiyorum."[23] Akrobatlık yapan bir toprak sahibinin uyarıları nasıl ciddiye alınır? Ve kadın hizmetçi-

21 14 Nisan 1858 tarihli mektup.

22 Fet: *Anılarım*.

23 ID., *A.g.e.*

ler için ne can sıkıcı bir manzara! İçlerinden biri, kendisini erkek kardeşinin yanına yollamak isteyen Mariya Tolstoy'a şöyle cevap verdi: "Gitmeyeceğim Hanımefendi. Adam orada, çırılçıplak takla atıyor."[24]

Efendi, barfiksten sabana geçiyordu. Mujikleri daha iyi anlayabilmek için, onların işlerini öğrenmek istiyordu. İçlerinden özellikle biri, Yufan, becerisi ve gücüyle onu etkiliyordu. Nikolay Tolstoy, dalga geçerek, Fet'e şunları anlatıyordu: "Lev, Yufan'ın toprağı sürerken kollarını açış şeklinden büyülendi. Böylece Yufan, onun gözünde köylü kuvvetinin sembolü haline geldi... Onu örnek alarak, dirseklerini iki yana açıp, sabanı tutuyor... ve *yufan'lık yapıyor*!"[25] Lev Tolstoy özellikle biçmeyi seviyordu – tekdüze hareket, kafa boş, yüzden ter boşalıyor, diğer köylülerle aynı hizada kalmaya dikkat ediliyor. Genellikle, bir küçük korunun gölgesinde, yere oturup, onların yemeklerini paylaşıyordu. İvan Turgenyev, Yasnaya Polyana'dan geçerken, onu, sırtında bir ot demeti taşırken görmüş ve onun "edebiyat için bir kayıp" olduğu sonucuna varmıştı. Lev Tolstoy'un kendisi de *Günlük*'üne şöyle yazıyordu: "Artık yazmıyorum, okumuyorum, düşünmüyorum. Arazi işlerine gömülmüş durumdayım. Köylüler hır çıkarıyor, dik kafalılık ediyor. Groumont'unkiler acınacak durumdalar ama sesleri çıkmıyor..."[26]

Toprakların işletilmesini yönetmek, mujiklere öncülük etmek söz konusu olduğunda, yetersiz kaldığını bir kez daha görüyordu. Onlarla ot biçmek bir zevk, tartışmak azaptı. Zaman zaman onlardan nefret ediyordu: "Kendimden korkuyorum. Şu ana kadar bilmediğim bir öç duygusu içimde uyanıyor."

Bununla birlikte, 1 Eylül 1858'de, Tula taşra komitesine temsilciler seçmek amacıyla, tüm taşranın asiller meclisine katıldı ve diğer yüz dört asille, köleliliğin kaldırılması için bir dilekçe imzaladı. Bu tedbir, her köylüye bir parsel toprak verilmesini ve her mülk sahibine eşit bir aidat ödenmesini içermeliy-

24 Makovitsky: *M.N. Tolstoy'un Anlattıkları*, Gusev tarafından aktarılmıştır.

25 Fet: *Anılarım*.

26 *Günlük*, 16-19 Haziran 1858.

di. Kendi yöresinin asillerinin çoğu, projeyi onaylamayı reddetmişti. Liberaller ve muhafazakârlar, çıkarları söz konusu olduğunda, aynı egoizmi gösteriyordu: "Çerkaski kliği, bir namussuz takımıdır, aynı düşmanları gibi," yazıyordu Lev Tolstoy, 4 Eylül'de, tartışmaların sonunda. Büyük özgürleşme düşüncesinin yerel asillerin tereddütlerine asla baskın gelemeyeceği kanaatiyle Yasnaya Polyana'ya geri döndü. Komşuları onu "halka karışmakla" suçluyordu. Abartıyorlardı! Tek yaptığı, bir köylü kızla ilişkiydi henüz. Adı Aksinya Bazikin'di, evliydi, yirmi üç yaşındaydı ve efendisinin evine on verst uzaklıkta bir köyde yaşıyordu. Muaşereti bilen kocasını alındırmadan, sık sık kızla görüşüyordu. "Sabahtan akşama aşk... Onu çok az gördüm... O çok iyi... Hiç olmadığım kadar âşığım... Kafamda başka hiçbir şey yok..."[27] Bu cümleler, *Günlük*'ünde, temiz, kolay ve sorunsuz bir aşkın evrelerini belirtiyordu. Çok az kişiyle evinin dışında görüyordu ve dışarı çıkma ihtiyacı hissetmiyordu. Spaskoye'deki malikânesinde İvan Turgenyev'i ziyaret ettikten sonra şunları yazdı: "İvan Turgenyev dayanılamayacak kadar zor biri... Mariya'ya kötü davranıyor. Pislik!.."[28]

İşin aslı, Mariya Tolstoy'dan soğuyan İvan Turgenyev artık onu çirkin, solgun ve sıkıcı buluyordu ve eskisi gibi, aşırı nezaket gösterileri, ses oyunları, şiirsel bakışlarla ona kur yaparak alay ediyordu. Zavallı kadını şaşkına çeviren bu komediden rahatsız olan Lev Tolstoy, meslektaşıyla uyuşmazlık bahanelerini çoğalttı. "Tolstoy'la ilişkim bitti..." yazacaktı Turgenyev, Botkin'e "...Benim için o artık yok. Tanrı, ona ve yeteneğine mümkün olan en iyiyi versin ama ona "Merhaba!" demiş olan ben, ona karşı koyulmaz bir şekilde "Elveda!" demek istiyorum. İki zıt kutuptayız. Çorba içtiğimde tadı hoşuma gidiyorsa, kesin olarak biliyorum ki Tolstoy onu kötü bulacak ya da tersi."[29]

İvan Turgenyev'in uzaklaşması ile Fet'le arkadaşlığının ilerlemesi aynı döneme denk geldi. 1858 Aralık ayında, Fet onu kar-

27 *Günlük*, 1858 Mayıs ayı notları.

28 *Günlük*, 4 Eylül 1858.

29 12 Nisan 1859 tarihli mektup.

değişi Nikolay'la birlikte Tver'de, Voloçok yakınlarındaki arkadaşlarından birine ayı avına davet etti. Avın ilk günü (21 Aralık) her şey iyi geçti. Ama ertesi gün, rahat hareket edebilmek için etrafındaki karları ayaklarıyla çiğnemeyi ihmal eden Lev Tolstoy, ansızın, daracık yolda, tüfek atışına öfkelenmiş bir ayıyla karşılaştı. Koyu, yumuşak ve güçlü dev kitle kendisine doğru gelmekteydi. Tüfeğini omuzladı, ateş etti, ıskaladı, neredeyse burun buruna geldiklerinde tekrar ateş etti. Kurşun, acıyla gürleyen hayvanın ağzına girdi ve ayı, tüm gücüyle Tolstoy'un üzerine atıldı. Salyaların aktığı, açık ağzı ve sonra "birbiri üzerine yığılmış kızıl bulutlar arasında parıldayan, göğün bir parçasını" gördü. İçgüdüsel olarak, başını eğdi ve kollarıyla gözlerini korudu. Ayı yüzünü ısırdı. Kurtulamayacağını sanıyordu. Ama elinde bir sopayla bir uşak, bağıra bağıra koşuyordu: "Nereye gidiyorsun? Nereye gidiyorsun?" Ürken ayı ganimetini bırakıp, ormana kaçtı. Lev Tolstoy, çevresindeki kan lekeleri görülen kara baktı ve elini sızlayan yüzüne götürdü. Sol gözünün altındaki yanağı parçalanmıştı ve alnından bir et parçası kopmuştu.[30] Bu iki yara izini tüm hayatı boyunca taşıyacaktı. Akşam, *Günlük*'üne şu kelimeleri yazdı: "Ayı avına gittim. 21'inde bir tane öldürdüm; 22'sinde hayvan beni yaraladı. Çok para harcadım." İki hafta sonra, bir başka ava katıldı: bu kez, avcılar, dört kocaman ayıyı hakladı; biri Tolstoy'a saldırandı. Hayvanın postunu bir madalya gibi düşündü ve onu odasına halı yaptı.

Moskova'ya dönünce, en başından itibaren ona sevimsiz bir roman gibi görünen *Aile Mutluluğu*'nu yazmaya koyuldu. Sadece toplumsal problemlerin okuyucuların ilgisini çektiği bir dönemde, yaratılışı ve ardından da bir çiftin ayrılığını anlatmak riske girmek değil miydi? Turgenyev'le aynı zamanda, Moskova Üniversitesi'nde, Edebiyat Amatörleri Derneği üyeliğine seçilince, meslektaşları önünde, sanat sanat içindir teorisini savunmaya karar verdi. 4 Şubat 1859'da kabul edildi ve söz alarak, gözlerinde meydan okuyan bir ışıltıyla, halkın giderek edebiyatı sadece "çağdaş toplumda yurttaşlık ruhu uyandırmanın" bir aracı olarak görme eğilimine üzüldüğünü belirtti. İşi,

30 Bu olay, Lev Tolstoy'a, *Arzu Köleliklerin En Beteridir* adlı hikâyesine konu oldu.

Puşkin'in yakında unutulacağını ve "arı sanat"ın imkânsız olduğunu ileri sürmeye kadar götüren kişiler yok muydu? Kınayan dinleyici topluluğu karşısında, sözlerini kararlı bir şekilde tamamladı: "Toplumun geçici çıkarlarını yansıtan politik edebiyatın önemi ve milli gelişme açısından faydası ne olursa olsun, insanlığın ebedi ihtiyaçlarını, bir halkın en değerli ve en derin yaratılarını yansıtan bir başka edebiyat, herkese her dönemde hitap eden bir edebiyat, o olmadan hiçbir verimli ve güçlü bir halkın yaratılamayacağı bir edebiyat vardır."

Başkan Komyakov, ona, insanın görevinin toplumun kusurlarını ifşa etmek olduğunu ve yazarın, sadece bir sanatçı olmak istediğinde dahi, farkında olmadan, olağanüstü duyarlılığıyla, döneminin bir eleştiricisi haline geldiği yanıtını verdi. "Evet..." dedi Lev Tolstoy'a hitaben, "...Farkında olmadan siz de bir eleştirici olacaksınız. Tanrı'nın izniyle, seçtiğiniz harikulade yolu izleyin (...) ama edebiyatta geçici ve güncel öğelerin, sanatsal ve ebedi unsurlarla kaynaşarak yüceleştiğini ve farklı seslerin nihayetinde uyumlu bir bütün oluşturduğunu bilin."

Lev Tolstoy, hiç kuşkusuz, günün birinde bu Slavofil teorisyenin sözlerini kelimesi kelimesine tekrar edeceğini ve en ateşli savunucusu olduğu arı sanatın aleyhtarı olacağını bilmiyordu.

Aile Mutluluğu'nu bitirir bitirmez, eserin niteliğiyle ilgili şüpheleri güçlendi. Bununla birlikte, Botkin'in ısrarları üzerine, romanının yayımını, Katkov'un *Russkiy Vestnik*'ine verdi. 3 Mayıs 1859'da, yazının provalarını aldığında, yeniden Yasnaya Polyana'daydı: "Ne utanç verici! Ne yüz karası!" yazıyordu Botkin'e. "Bunu yayımlamamı önererek beni kandırdınız... Yazar ve insan olarak artık bittim... Acımı paylaşıyor ve bir arkadaşlık yapmak istiyorsanız, Katkov'u ikinci bölümü yayımlamamaya ve parasını geri vermemi kabul etmeye ikna ediniz... Sözümü tutuyorum ve anlatamayacağım bir tiksintiyle provaları düzelttim. Tek bir yaşayan söz yok bunlarda. Düşüncenin çirkinliğine bağlı olarak ortaya çıkan dilin çirkinliği akıl almaz!.. Bu metni müstear isimle yayımlamayı boş yere istemedim... Romanın sonu bana gönderilmedi ve göndermeleri de gerekmiyor. Onu görmek, okumak, hatırlamak bir işkence..."

Aile Mutluluğu'nu ilk okuduğunda, bu romanın "soğuk bir pırıltıya" sahip olduğuna ve "ne ruha ne kalbe" dokunduğuna hükmeden Botkin, provaları ciddiyetle okudu ve 15 Mayıs 1859'de Lev Tolstoy'a cevap verdi:

"Sonucun, beklediğimden tümüyle farklı olduğunu bilin. Bu ikinci bölüm, sadece hoşuma gitmedi, aynı zamanda onu her bakımdan güzel buldum. Birincisi, dramatik bir çekiciliği var; ikincisi, bu kusursuz bir psikolojik inceleme, anında yakalanmış doğa tasvirleri var, nihayet, tümü, hayranlık verici ve büyük ve derin bir yetenekle dolu." *Severnye Tsvety*, bu kitapta "şiirsel sevgiyi" selamladı. *Sankt-Petersburgskie Vedomosti* romanı *Çocukluk* kadar iyi bir yere koydu, *Syn Otechestva*, kişilerin psikolojisinin "şaşılacak bir doğrulukla" verildiğini ve yazarın olağanüstü bir "insan kalbi uzmanı" olduğunun ortaya çıktığını ileri sürdü.

Oysa Lev Tolstoy, bu kitaba kendinden ve Valeria Arsenyeva'dan çok şey koymuştu. Roman kahramanı Sergey Mihayloviç, tıpkı kendisi gibi nişanlısından daha yaşlıdır, mülkü Yasnaya Polyana'ya şaşılacak derecede benzemektedir, fiziki görünümü, hayat algısı yazarınkiyle aynıdır: "içten davranışları, derin hatlı, buğdaysı, kibar yüzü, parlak zeki bakışları, çocuksu, cana yakın bir gülüşü vardı," ibaresi geçer *Aile Mutluluğu*'nda. Ve ayrıca: "Tüm hisleri derhal yoğun bir biçimde yüzüne yansırdı...", "Neşe verici, sıcak ve sade bir şekilde konuşurdu", "...'yabani coşku' dediğimiz neşeli ruh hali içinde olurdu", "El sıktığında, bunu neredeyse insanın canını acıtacak kadar sertçe yapardı." Bu notların hepsi, portrenin benzerliğini vurguluyordu. Bu, aynanın karşısına geçip, küçük fırça vuruşlarıyla kendini resmeden bir ressamdı. Sergey Mihayloviç "aptal sosyete hayatının pisliği, tembelliği ve sefahatinden" nefret ederken, Valeria Arsenyeva gibi sosyetenin ışıltısına kapılan kadın kahraman Maşa'da da aynı açık esinlenme göze çarpar. Evlilik hayatı ile hayal kırıklığına uğrayan genç kadın, anlayışsızlıkla geçen yılların ardından, önceleri kocasına duyduğu bağlılığı çocuklarına yöneltir. Sevgiliye duyulan aşkın anne sevgisine dönüşmesi banal temasını Lev Tolstoy ne tümüyle yenileyebilmişti ne de

ondan kurtulabilmişti. Öykü –romandan ziyade novella– her yerde aynı güzellikte değildi, beceriksizce düzenlenmişti ve şaşırtmadan cereyan ediyordu. Ama olağanüstü bir doğa duygusu onu baştan başa hareketlendiriyordu. Güneşin altında pestili çıkan orakçılar, yük arabalarının tozlu tarlalardan gidip gelişi, sonbahar yaklaşırken bahçelerin kokusu, "dallarında kızarık kızarık duran, ayazdan ölmüş, kıvrık, seyrek yapraklı, buruşuk üvez salkımları", papazın sesinin "dünyada tek başımızaymışçasına" yankılandığı küçük kilise, "ayazın puslandırdığı ayın" parladığı kış göğü – tüm bu betimlemeler, nispeten kötü sayfalarda parıldıyor ve onları vasatlıktan kurtarıyordu.

Kitabı başarılı da olsa Tolstoy memnun değildi ve altı ay önce başladığı *Kazaklar*'a geri döndü. Bu çalışmayı bitirmeye cesaret edebilecek miydi? Bunu artık kestiremiyordu. Kendini ve dünyayı hedef alan yoğun bir hoşnutsuzluk aniden onu sarıyordu. *Günlük*'ünde, yaşama küsmüş satırlar birbirini izliyordu. Bazen Octave Feuillet'nin kendinden daha üstün bir yazar olduğunu düşünüyordu: "Feuillet'yi okudum. Büyük bir yetenek. Kendimi düşününce üzülüyorum. Bu yıl kalbimden hiçbir şeye ses çıkmıyor. Tasaya bile. İhtiyaç duyduğum tek şey, çalışmak ve unutmak, neyi unutmak? Unutacak hiçbir şey yok!" (9 Mayıs 1859). "Kendime kızıyorum. Hayatım, yokuş aşağı gidiyor." (28 Mayıs 1859). Sinirleri çok gergin olduğundan, kolayca öfkeleniyordu. Kız kardeşiyle, komşularıyla tartışmalar, mujiklere karşı şiddet. "Mülkün işleri dayanılmaz ağırlıklarıyla beni eziyorlar yine." (14-16 Ekim 1859). Hayat etrafınızda köpürdüğünde ve sizi akıntısına çektiğinde, hikâyeler hayal ederek vakit kaybetmek saçma değil miydi? Hikâyeler hayal etmek, bir çocuk için iyidir, bir adam için değil! İnsan, elleriyle çalışmak, hemcinsine yardım etmek, gençliği yetiştirmek için dünyadadır! Arı sanatın ve hatta toplumsal sanatın canı cehenneme! Öfke içinde, Fet'e, edebiyatı bıraktığına dair gösterişli bir mektup gönderdi: "Bir daha roman yazmayacağım. Düşününce, utanç verici! İnsanlar ağlıyor, ölüyor, evleniyor ve ben kadının adamı 'nasıl' sevdiğini anlatmak için romanlar yazacağım. Bu, utanç verici!"

Biblioteka dlja ctenija dergisi içi kendisinden bir yazı istemiş olan Drujinin'e ise şunları yazıyordu: "Yazar olarak pek bir değerim yok. *Aile Mutluluğu*'ndan beri artık yazmıyorum ve sanırım artık yazmayacağım. En azından, tahminim bu yönde... Hayat, olgunluk çağına ulaşmışken, benim yazdıklarıma benzer ve şimdi beni rahatsız eden romanlar yazarak harcayamayacağım kadar kısa... Şayet, en azından, kafamı hep meşgul eden, biçimlenmek zorunda olan, beni gözü pekliğe, kibre, güce teşvik eden bir konu varsa... O zaman evet! Ama okunması zevkli, çok hoş romanlar yazmak ve bunu otuz bir yaşında yapmak, vallahi inanılır gibi değil!"

İnsana yaraşır girişimler içinde, Lev Tolstoy, ilk sıraya halkın eğitimini koyardı. 1849'da Yasnaya Polyana'da bir okul açmıştı ama Kafkasya'ya giderken kapatmak zorunda kalmıştı. Bu işi bir kez daha yapmaya karar verdi. Bununla birlikte, bu ilkel varlıkları okutarak, onlarda, sonrasında karşılayamayacakları ihtiyaçlar doğurmayacak mıydı? Kendince onları mutlu etmeyi isterken, mutsuzluklarına yol açmayacak mıydı? Efendi kaygılıysa da serfler daha fazla kaygılıydı ama başka nedenlerden ötürü. Her zamanki gibi, böyle bir işte mutlaka efendinin bir çıkarı olsa gerek diye düşünüyorlardı. Mujik çocuklarını küçük askerlere dönüştürmek, onları orduya göndermek ve karşılığında Çar'dan para almak istiyor olabilir miydi? Mujiklerin kaygılarını yatıştırmak için çok dil dökmek gerekti. Nihayet, Lev Tolstoy yirmi iki çocuk toplayabildi, onları, evin ikinci katında, sınıf şeklinde düzenlenmiş bir odaya götürdü ve içinde hissettiği neşe ve gururla, kara tahtaya Rus alfabesinin harflerini yazdı.

Tabii ki zaman zaman ebeveynlerin kaygıları yeniden ortaya çıktı. Mujiklerden biri çocuğunun okula gitmesini artık istemiyordu çünkü orada onu dövmüyorlardı ve böylece dayak alışkanlığını kaybedecekti. Bir diğeri, efendinin, oğluna verdiği dersler için maaşından kesinti yapacağını düşünüyordu. Öfkesine hâkim olmak zorunda kalan Lev Tolstoy köylülerin budalalığı sayesinde, İncil'e uygun iyiliği yeni yeni öğrendiğini kendine söylüyordu. Hayalindeki pedagoji sistemi, öğretmenin öğrencilere ve öğrencilerin öğretmene karşı mutlak özgürlüğü-

ne dayanıyordu. Sadece öğrenmek isteyenler okula geliyordu. Çalışmak istemiyorlarsa, kimse onları zorlamıyordu. Öğretmenin manevi nüfuzu, sınıfı etkilemeye yetmeliydi. Evde öğrenilecek dersler, hazırlanacak ödevler, habersiz sözlüler yoktu. "Öğrenci sınıfa kendinden, kavrama yeteneğinden ve okulun bugün de dünkü kadar eğlenceli olacağı inancından başka bir şey getirmez..."[31] Bu liseli cennetinde, Lev Tolstoy, yazım kuralları, aritmetik, din tarihi, tarih, coğrafya, vs öğretiyordu. Öğrenciler dikkatsiz bir şekilde dinliyor, havada uçuşan birkaç kelimeyi yakalıyordu ama bakışları, gün be gün aydınlanıyordu. Öğrenci sayısı, yirmi ikiden elliye çıktı. Bunun üzerine, Lev Tolstoy, bir pedagoji dergisi çıkarmaya karar verdi. "Bana, nefes almak kadar doğal gelen ve utanılacak bir gururla itiraf ediyorum, sizlerin yaptıklarınıza tepeden bakmama olanak veren bir iş yapıyorum," yazıyordu Çiçerin'e.[32] Ve Borisov'a: "İşlerden, kusursuz işlerden başımı alamıyorum. Bu, roman yazmaktan farklı bir şey!.."[33] Arkadaşları kendi aralarında gülüyor, omuz silkiyorlardı: Şu Lev gerçekten deli! Hep yüz seksen derecelik dönüşler, geçici tutkular, o anki durumuna göre konuşmalar. "Lev Tolstoy budalalıklar yapmaya devam ediyor..." yazıyordu İvan Turgenyev, Fet'e, "...Hiç şüphesiz yapısı böyle. Acaba ne zaman son taklasını atıp, nihayet ayaklarını yere basacak?"[34]

Havalar iyileşince, Yasnaya Polyana'daki tüm öğrenciler tarlaya çalışmaya gitmek zorunda kaldı ve efendi okulu kapadı. Zaten kendisinin de bir saniye boş vakti yoktu. Sabahın dördünde kalkıyor ve en ağır işlerde mujiklerine yardım ediyordu: "Kan ter içinde kaldıktan sonra, bana her şey güzel göründü, insanları sevmeye başladım," diye yazıyordu.[35] Ardından, yorgunluktan bitmiş, mutlu, karnı aç bir halde, metresi-serfi Aksinya Bazikin'le buluşmaya gidiyordu. Zamanla, bu dolgun ve

31 Lev Tolstoy'un makalesi: *Kasım ve Aralık'ta Yasnaya Polyana okulu*.

32 30 Ocak 1860 tarihli mektup.

33 15 Şubat 1860 tarihli mektup.

34 Turgenyev'in 22 Şubat 1860 tarihli mektubu.

35 *Günlük*, 25 ve 26 Mayıs 1860.

beyaz köylü bedeninden öyle tat almıştı ki artık ondan vazgeçemiyordu. "Bana ne kadar yakın olduğunu görmekten korkuyorum!" yazıyordu *Günlük*'üne... "Bu artık hayvanca bir duygu değil, bir kocanın karısı için hissettiği bir duygu." Ne yapmalı? Bu ilişkinin resmiyet kazanmasını istemiyordu ve bununla birlikte, bitirmeye de cesaret edemiyordu. En iyi çözümün, bir süre Yasnaya Polyana'dan kaçmak olduğunu düşünüyordu. Zaten tüberküloza yakalanmış olan ağabeyi Nikolay da, suları akciğer hastalıklarına çok iyi geldiği söylenen küçük Alman şehri Soden'e gitmek zorundaydı. Sergey mayıs ayının sonlarında hastayla birlikte yola çıktı. Yaz çalışmaları efendinin Yasnaya Polyana'da kalmasını gerektirse de, Lev de gitmeye karar verdi. Aksinya, okul, hasat için ne kötü! Bu kez, aile olarak yolculuk yapacaklardı. Acı çeken kardeşi Mariya ile üç çocuğunu –Nikolenka, Varya ve Liza– yanına aldı.

2 Temmuz 1860'ta, hep birlikte, Saint-Petersburg'dan Stettin'e giden *Prusya Kartalı* gemisine bindiler. Bu, bir çarklı gemiydi. Deniz, Lev Tolstoy'a dokundu. Dmitri'nin ölümünden beri, kendisinin de tüberküloz olacağı endişesi yakasını bırakmıyordu. İki günlük dalgalı bir yolculuğun ardından, Stettin'e indiğinde, içi uğursuz önsezilerle doluydu ve şiddetli bir diş ağrısıyla yanağı şişmişti.

3

Yurtdışına İkinci Yolculuk

Stettin'de, Lev Tolstoy, Mariya ve çocuklar, akciğer hastalıkları uzmanı olan Profesör Traube'a muayene olmak üzere doğru Berlin'e gittiler. Bu doktor herkesi rahatlattı: ciğerlerini dinlediği saygın yabancıların bronşlarında en ufak bir tüberküloz belirtisi dahi yoktu. Bununla birlikte –belki de kendini önemli biri gibi göstermek ve aldığı ücretin hakkını vermek için– Mariya'ya Soden sularını, güçlenmesi gereken Varya'ya deniz banyosu ve diş ağrılarından ötürü Lev Tolstoy'a da Kissingen'de bir kür önerdi. Bu seçkin doktorun buyruğu üzerine, aile dağıldı. Ama Lev Tolstoy bir süre Berlin'de kaldı. Hiç kuşkusuz, ciğerleri sökülürcesine öksüren zavallı Nikolay'ı düşündüğünde yerinin, şefkatle sevdiği bu ağabeyinin yanı olduğunu kendine söylüyordu. Ama Dmitri'yle son görüşmesinin öyle korkunç bir anısı kalmıştı ki, kendine itiraf etmese de, yeni bir felaketi karşılamaya gitmekten korkuyordu. Sağlıklı insanın bilinçsiz egoizmiyle, gözyaşlarından başka bir şey beklemediği bir karşılaşmayı erteleyecek binlerce bahane uyduruyordu. Ve öncelikle, bir pedagog olarak, ilk vazifesi yurtdışındaki öğretim tekniklerini öğrenmek değil miydi? Müzeleri gezdi, üniversitede tarihçi Droysen ve fizyolog Du Bois-Raymond'un derslerini izledi, üniversite öğrencisi Fraenkel'in rehberliğinde, Amerikan hücre sistemi-

nin uygulandığı ünlü Moabit hapishanesini ziyaret etti, işçiler için düzenlenen akşam derslerine katıldı. Orada, –hepsi yetişkin olan– öğrenciler, soru kutusu vasıtasıyla öğretmene özgürce soru sorabiliyordu ve dersler, arkadaşça bir sohbete dönüşüyordu. Çocuk sınıflarında ise, bunun aksine, Lev'i rahatsız eden bir disiplin hüküm sürüyordu. Leipzig'de, Dresden'de, her yerde öğretimde aynı biçimcilikle, doğru yolu göstermede aynı kabalıkla karşılaşıyordu. "Okuldaydım, korkunçtu!" diye not düşüyordu. "Kral için dua, yumruklar, baştan sona ezbere, korkmuş ve sersemleşmiş çocuklar."[1]

Kitaplarına bakılırsa, kendisiyle aynı pedagoji anlayışına sahip, *Scène villageoises de la Forêt-Noire*'ın (*Karaorman'ın köy sahneleri*) yazarı Alman romancı Berthold Auerbach'a büyük bir hayranlık duyuyordu. Bir sabah, Berthold Auerbach, bodur, sakallı, çalı gibi kaşlarının altında çelik gözleri olan bir yabancıyı salonuna buyur etti. Adam onu selamladı ve kendini tanıttı: "Ben Eugène Baumann!" Bu, Berthold Auerbach'ın roman kişilerinden birinin adıydı. Karşısındaki bu dik kafalı adamın, kendisini bir hakaret davasıyla tehdit etmek istediğini düşünen Auerbach'ı bir korku aldı. Ama ziyaretçinin kalın dudaklarında bir gülümseme belirdi. Ve ekledi: "İsmimle değil ama karakterimle Eugène Baumann'ım." Ardından adını söyledi: Kont Lev Tolstoy, roman yazarı ve ilkokul öğretmeni. İlk sözcüklerden itibaren, iki adam iyi anlaştı. "Tüm metotlar kısırdır..." diyordu Auerbach "...Herkes pedagogların en iyisi olabilir. Öğretmenle birlikte, en iyi öğretim metodunu yaratan öğrencilerdir..."[2] Lev Tolstoy'un hiçbir itirazı yoktu!

Dişlerini tedavi ettirmek için yerleştiği Kissingen'de, çocuk bahçesinin yaratıcısının yeğeni ve kendisi de *Système de politique sociale*'in (Sosyal Politika Sistemi) yazarı olan Julius Froebel'le tanıştı. Alman pedagog onda, politik olarak "bomboş" bir "liberal-aristokrat" ve "geveze" izlenimi uyandırdı. Küçümseyen bir tonla, Auerbach'ın "Yahudi"den başka bir şey olmadığını söyleyecek kadar ileri gidecekti. Ayrıca, popüler eğitim

1 *Günlük*, 16 Temmuz 1860.

2 Bkz. Auerbach: *Yeni Hayat*.

alanındaki tüm baskıların zararlı olduğunu ve sonuç olarak, Rusya'da eğitimin Almanya'ya nazaran daha çabuk gelişeceğini çünkü Rus çocuklarının henüz kirlenmemiş olduğunu, buna karşılık Alman çocukların gerici bir eğitimle lekelenmiş olduğunu kabul etmek istemiyordu. Bu tartışmalara rağmen, Julius Froebel, Lev Tolstoy'a Avrupa'nın farklı pedagoji sistemlerini öğretti ve ona, özellikle ekonomist Wilhelm Riehl'in *Kulturgeschichte*'sini önererek, okumalarında rehberlik etti.

Lev Tolstoy, kafasını dinlemek için ara sıra Thuringe ya da Harz bölgelerine gezmeye gidiyordu. Wartburg'a kadar gitti, Luther'in İncil'i çevirmeye giriştiği odayı ziyaret etti ama Kissingen'den biraz uzakta olan ve Nikolay'ın sessizlik içinde ölmekte olduğu Soden'e gitmeyi düşünmedi. Lev'in pek özen göstermemesi hastayı üzüyordu: "*Lev Amca*, Soden'e beş saat mesafedeki Kissingen'de kalıyor ve Soden'e gelmiyor, onu görmedim" yazıyordu Fet'e 20 Temmuz-1 Ağustos 1860'ta.

Lev Tolstoy'un aklından ne geçiyordu? Net bir şey yoktu, kardeşiyle karşılaşma zorunluluğunu bir günden diğerine erteliyor, zaman kazanıyor, endişesini, korkaklıkla, konforla bastırıyordu. Bir gün, görmezden gelmeyi sürdürme imkânı kalmadı: diğer kardeşi Sergey, Rusya'ya dönüş yolu üzerindeki Kissingen'e uğradı. Tüm parasını rulette kaybetmişti ve –on yıldır arkadaşlık ettiği– çingene Mariya Şişkin'in kendisini beklediği Pirogovo'ya dönmek zorundaydı. Dediğine göre, Nikolay'ın durumu epey kötüleşmişti. Bu haber Lev Tolstoy'u heyecanlandırdı ama onu uyuşukluktan kurtarmaya yetmedi. Ağabeyinin kaderine hayıflanarak ve rulet oyunlarının yasaklanması yönünde bir proje tasarlayarak, Kissingen'de kaldı.

28 Temmuz-9 Ağustos 1860'ta, Sergey Rusya'ya gitmek üzere yola çıktı ve aynı gün Nikolay, yakıcı bir güneş altında trenle beş saat yolculuk yapmaktan zayıf düşmüş bir halde Kissingen'e vardı. Küçük kardeşinin eylemsizliğini kaldıramamıştı. Madem Lev onu görmeye gelmemişti, o halde son gücünü toplayarak bizzat kendisi onun yanına gidecekti.

Nikolay, ordudan ayrılmasının üzerinden çok zaman geçmesine rağmen, eskimiş bir topçu ceketi giyiyordu. Elleri zayıf,

kirli ve yarı saydamdı. Kırmızı yanaklı, çökmüş yüzünde büyük zeki gözleri çakmak çakmak parlıyordu. Alkolizm ve tüberküloz bedenini kemirmişti ama kardeşine baktığında, hüzünlüce alaycı aynı gülüş dudaklarında şekilleniyordu. Yazarlık yeteneğinden ötürü Lev'e hayrandı ve sosyetedeki gönül maceralarından, köylülere dair geçici heveslerinden, mizacındaki değişmelerden, kılık değiştirmiş gurur krizlerinden başka bir şey olmayan nefsini köreltme krizlerinden ötürü onunla dalga geçiyordu. "Lev Tolstoy'un teorik olarak geliştirdiği hayat karşısındaki bu alçakgönüllülüğü..." diyordu İvan Turgenyev, "...kardeşi Nikolay doğrudan yaşamına uyguluyor. Hep uzak bir yerdeki akıl almaz bakımsız evlerde yaşadı ve sahip olduklarını seve seve yoksullarla paylaştı."

Ağabeyinin perişan halini görünce içini bir vicdan azabı saran Lev Tolstoy, onu bir daha terk etmemeye ant içti. 31 Temmuz-12 Ağustos'ta, *Günlük*'üne şunu yazdı: "Nikolay'ın durumu çok kötü. Son derece zeki, bilinçli. Yaşama isteği var ama yaşama enerjisi yok." Bununla birlikte ertesi gün, Nikolay'ın tek başına Soden'e dönmesine izin verdi. Egoizmi, endişelerine baskın geldi. Bir yere kıpırdamayarak, duygu dünyasını koruyordu. Ve ayrıca onda bir hasta bakıcı kumaşı yoktu: "Nikolay gitti. Ne yapacağımı bilmiyorum. Mariya da kendini kötü hissediyor. Ben hiçbir işe yaramıyorum" (1-13 Ağustos 1860). İki hafta daha, bir işe yaramak için Soden'e gitmesinin yeterli olduğunu aklına getirmeden, yararsızlığına dertlendi. Froebel'le sürekli görüşüyor, pedagojiyle daha fazla ilgileniyor, yola çıkmadan evvel görevlendirdiği bir öğretmenin[3] kapılarını tekrar açmış olduğu Yasnaya Polyana Okulu'ndan haberler almak için halası Tatyana'ya yazıyordu... Birden, yurtdışında zaman kaybetmek yerine, orada, onlar gibi giyinerek, onlar gibi çalışarak, mujikleri arasında olmadığına üzüldü. 10 Ağustos'u 11'ine (22 Ağustos'u 23'üne) bağlayan gece, onu alt üst eden bir kâbus gördü: "Rüyamda köylü giysileri içinde olduğumu ve annemin beni tanımadığını gördüm"[4] diye yazacaktı. Bu rüya, halka ka-

3 Piyer Vasilyeviç Morozov.

4 *Günlük*, 11-23 Ağustos 1860.

ışarak saçma bir maskaralığa teslim olduğu ve tanımamış olmasına rağmen çok sevdiği annesinin, öteki dünyada, onu yadsıdığı anlamına mı geliyordu? Bir yanılma hissi, en yüce duygularını berbat ediyordu. Soğuk almıştı ve bu kızgınlığını daha da artırıyordu. "Tüm gün, ciğerlerim için endişelendim."[5] Onu muayene eden bir doktor, "vazomotor" bozukluklardan mustarip olduğunu tespit etti. Bu teşhis, ani bir karar almasına sebep oldu. İyileşmek için Soden'e giden bir trene bindi.

Nikolay'ın, aşırı zayıflığına rağmen son derece neşeli, inançlı karşılaması onu şaşırttı ama kız kardeşi Mariya'yı "can sıkıcı ve canı sıkılmış" buldu. O kendini iyi hissediyor ve artık bir tedavi düşünmüyordu. Zaten hava kötüye gitmekteydi, sık sık yağmur yağıyor, nemli bir soğuk odalara sızıyordu. Önce Soden'de, ardından Frankfurt'ta, doktorlar, Nikolay'a Fransa'nın güneyine gitmesini önerdiler. Lev Tolstoy, Mariya ve üç çocuğu, bu yolculuğunda hastaya eşlik ettiler. 24 Ağustos-6 Eylül 1860'ta, hep birlikte Hyères'e ulaştılar. İki adam, Hyères'de, Midi Sokağı'nda Madam Sénéquier'nin pansiyonuna, Mariya ise, çocuklarıyla birlikte, oraya birkaç kilometre mesafede, kiralık bir villaya yerleşti.

Tren ve yolcu arabasıyla yapılan uzun yolculuk Nikolay'ı tüketmişti. Mavi gökyüzüne, güneşe gülümsüyor ve gücünün azaldığını hissediyordu. Genellikle sabahları, uyandığında tutulduğu öksürük nöbetleri sırasında, bir leğene kan tükürürken görülmekten utanıyor ve odasının kapısını sımsıkı kapatıyordu. En ufak bir hareketten yorulmasına rağmen, onurundan ve disiplininden ötürü kendi giyinip, soyunuyordu. Bununla birlikte, bir gün odasındayken kardeşini çağırmak zorunda kaldı çünkü artık kendi başına giyinemiyordu. "Bana yardım et!" diye mırıldandı. Ve sonra: "Teşekkürler, arkadaşım." Bu birkaç söz, Lev Tolstoy'u, yürek parçalayıcı bir inilti den, bir aşk itirafından daha fazla etkiledi. "Arkadaşım!.. Bunun bizim aramızda ne anlama geldiğini biliyor musun?"[6] diye yazacaktı Sergey'e.

5 *A.g.e.*, 12-24 Ağustos 1860.

6 24 Eylül-6 Ekim 1860.

Nikolay'ın sonunun yaklaştığından kuşkusu yoktu ve bunu soğukkanlılıkla kabul ediyordu. Başucunda oturan Lev Tolstoy, bu solgun yüze bakıyor, kesik kesik solumaları dinliyor ve Yasnaya Polyana'nın çocuk oyunlarını, görevliler arasındaki içki âlemlerini, Kafkas dağlarında Epişka Amca'yla çıkılan avları, üzerine mutluluğun formülünün yazıldığı ve Nikolenka'nın söylediğine göre, Zakaz ormanında, bir vadinin yakınlarında, sadece kendisinin bildiği bir yere gömülen yeşil sopayı düşünüyordu. Bu tatlı anı yükünün, bu uyanık zekânın, bu zihin ateşinin sonsuza dek erimek üzere olması mümkün müydü? Eğer her şey uçuruma doğru bu korkunç kaymayla son bulacaksa, o halde yaşamak neden, çalışmak nedendi? 20 Eylül-2 Ekim 1860'ta, Lev Tolstoy, ağabeyinin günün sonunu getiremeyeceğini anladı. Mariya, Hyères dolaylarındaki villasına gitmişti. Nikolay uyukladı. Ardından gözlerini açtı, yüzü korkuyla gerildi, mırıldandı: "Bu nedir?" Ve son nefesini verdi.

Lev Tolstoy, sekiz yıl önce, Kafkasya'dayken, Tatyana Hala'ya şunları yazmıştı: "Tanrı biliyor ya, başıma gelebilecek iki büyük felaket, sizin ya da Nikolay'ın, kendimden çok sevdiğim bu iki insanın ölümü olacaktır."[7] İlk kez, öngörülerinde yanılmamıştı. Anlamayı reddettiği bir olay karşısında tam anlamıyla *şaşkın*dı. Savaş alanlarında görmüş olduğu ölüm kabaydı, kahramancaydı, korkunçtu ama manzaranın garipliği bile onun anlamını değiştiriyordu. Zaten herkes kendi bedeni için öyle kaygılanıyordu ki metafizik problemleri düşünmeye vakit bulamıyordu. Buna karşılık, burada, Madam Sénéquier'nin sevimli aile pansiyonunda, ölüm bir anlık bir parıltı değil, yavaş bir yıpranma, varlığın kaçınılmaz olarak hiçliğe doğru yol alması, leğen ve oturak arasında, en samimi ve en banal dekordaki tahribatların en iğrenciydi. "Ne kadar kötü olursa olsun," diye yazacaktı Lev Tolstoy, kardeşi Sergey'e "...her şeyin benim yanımda yaşanmış olmasına ve bende gereken etkiyi yaratmış olmasına seviniyorum. Bu, onu hiç düşünmezken öğrenmiş olduğum Mitenka'nın (Dmitri) ölümü gibi değil... Mitenka'yla biz çocukluk anılarıyla ve akrabalık duygusuyla birbirimize

7 6 Ocak 1852 tarihli Fransızca mektup.

bağlıydık, hepsi bu. Ama o (Nikolay), sen ve benim için dünyada her şeyden çok sevip saydığımız biriydi. Son günlerinde yakamıza yapışan bencil düşünceyi biliyorsun: ne kadar çabuk olursa o kadar iyi olur; ve şimdi bunu yazmak ve bunu düşünebileceğimizin aklımıza gelmesi korkunç... Acı çekmeden öldü, en azından görünürde. Ertesi sabah, odasına indim. Yüzüne bakmaktan korkuyordum. Hastalığı sırasında olduğundan daha acılı, daha korkutucu görüneceğini düşünüyordum ama iyi, neşeli, huzurlu bir ifadeyle, nasıl güzel bir yüzü olduğunu tahmin edemezsin."[8]

Hyères mezarlığında yapılan cenaze töreni sırasında Lev Tolstoy'un aklına "materyalist bir İncil, materyalist bir İsa'nın hayatı"nı yazmak geldi.[9] Ama hiç şüphesiz bu projeyi edebi bir hevesle tasarlamıyordu. Sanat artık onu ilgilendirmiyordu. Yaşamış olduğu felaketten sonra, onun tek kaygısı, asırlardır çeşitli dinlerin Tanrı'nın yüzüne yerleştirmeye çalıştığı saçma maskeleri söküp almaktı: "Ölümün her şeyin sonu olduğunu düşündüğümüzde, hayat kadar kötü bir şey yoktur. Madem Nikolay Nikolayeviç'ten geriye hiçbir şey kalmadı, çalışıp didinmek neden? Tuhaf şey! Faydalı, erdemli, mutlu olun diyor insanlar birbirlerine; ama bizim bile, yararlılığımız, erdemimiz, mutluluğumuz, hepsi, otuz iki yıldan sonra anladığım şu yalın hakikate indirgeniyor: içinde bulunduğumuz durum korkunç... Hiç şüphesiz, hakikati bilmek ve dile getirmek isteği var oldukça, onu öğrenmeye ve söylemeye çalışacağız. Bu, ahlak görüşümden bana kalan tek şeydir. Yapacağım tek şey budur, sadece sizin sanatınız biçiminde değil. Sanat, yalandır ve ben epeydir artık güzel bir yalanı sevemiyorum..."[10] Ve 13-25 Ekim'de, *Günlük*'üne yazıyordu: "Nikolenka (Nikolay) öleli neredeyse bir ay oldu. Bu olay beni korkunç bir şekilde hayattan kopardı. Yeniden, aynı soru: Neden? Oraya yolculuğum artık pek de uzak değil. Nereye? Hiçbir yere. Yazmaya çalışıyorum, kendimi buna zorluyorum ama çalışmaya, çalışma gücüne ve

8 24 Eylül-6 Ekim 1860 tarihli mektup.

9 Bkz. *Günlük*, 13-25 Ekim 1860.

10 Fet'e 17-29 Ekim 1860 tarihli mektup.

sabrına sahip olmak için gerekli önemi veremediğimden ötürü bunu başaramıyorum... Nikolenka'nın ölümü, bugüne kadar hissettiğim en güçlü duygu!"

Fakat insan öyle yapılmış ki, yolunu gözleyen hiçlik duygusu ona, çelişkili bir şekilde inşa etme isteği de veriyor. Lev Tolstoy, şaşırtıcı sıçrama yetisiyle, acısında, mutluluğun ondan esirgediği bir enerji buldu. "Falıma baktım," yazıyordu 16-28 Ekim 1860'ta: "Belirsizlik, işsizlik, keder, ölüm düşüncesi. Bundan kurtulmak gerekir. Bunun tek yolu var: kendimi çalışmaya zorlamak. Öğleden sonra bir oldu ve ben daha hiçbir şey yapmadım. Akşam yemeğinden önce ilk bölümü bitirmeli, ardından mektupları yazmalı." Biraz daha ileride ise: "Üç gündür, o kadar çok imge ve düşünce beni sardı ki, böylesini on yıldır görmedim..."[11]

Sanatı yerdikten sonra ("Sanat, yalandır ve ben epeydir artık güzel bir yalanı sevemiyorum"), onun için dünyada en değerli şeymişçesine ona tutunuyordu. Hatta yeni bir romana başlıyordu: ilk sayfalarında, 14 Aralık 1825 isyanına katıldığı gerekçesiyle vaktiyle 1. Nikolay tarafından sürgün edilmiş liberalizm kahramanlarından birinin yuvasına dönüşünden bahseden *Dekabristler*.[12] Sibirya zindanlarından kurtulan bu adamın gözünden Rus toplumunu resmederek, acısına rağmen, kendisini, yaratmanın zevklerinin belirdiği noktalara, iğneleyici bir ironiye, karamsar bir neşeye bırakıyordu. Üzücü anıları geride bırakmak için Hyères'den ayrılabilirdi ama yıl sonuna kadar orada kalmayı tercih etti ve kız kardeşinin yanına, Villa Touche'a yerleşti. Küçük taşra şehri, tüberküloz hastalarıyla doluydu. Mariya Tolstoy "Nereye giderseniz gidin, hastalarla karşılaşıyorsunuz, ama ne hastalar! Âdeta can çekişen veremlilerin bir araya geldikleri bir yer! Her an, arabada taşınan bir tanesini, iki kişinin desteğiyle yürüyen bir diğerini, bir bastona dayanarak tek başına güçlükle yürüyen bir başkasını görüyorsunuz; yüzleri solgun, zayıf, kasvetli. Tek kelimeyle, burası bir açık hava hastanesi. Hafif hasta birine hemen hemen hiç rast-

11 *Günlük*, 29 Ekim-10 Kasım 1860.

12 Lev Tolstoy, birkaç bölüm yazdıktan sonra bu kitaptan vazgeçti.

lanmıyor; burada sadece umutsuz vakalar var!"[13] Ve Lev Tolstoy da, *babuşkası* Aleksandra Tolstoy'a, ağabeyinin ölümünden beri, Hyères hastalarına, hepsinin "aileden biri" olduğu, hepsinin "kendisi üzerinde hakkı olduğu"[14] hissini yaşamadan bakamadığını itiraf ediyordu. Ruhu daraldığında, yılgınlıkla mücadele etmesinde ona yeğenleri yardım ediyordu. Naif bakışları, kahkahaları, soruları ona yaşama sevinci veriyordu. Onlarla ve dokuz yaşındaki küçük komşuları, "akciğerleri zayıf" Sergey Plaksin'le Montagne Sainte'e, Trou des Fées Şatosu'na, tuzun toplanışını izlemek için Porquerolles'e gidiyorlardı. Yürürken, onlara peri masalları anlatıyordu: altın at hikâyesi ve üzerinden dünyanın tüm illerinin ve denizlerinin görüldüğü dev ağacın hikâyesi. Sergey Plaksin yorulduğunda, onu omuzlarına alıyordu. Ve küçük çocuk, sihirli meşenin tepesinde olduğunu sanabiliyordu. Eve dönünce, Lev Tolstoy oyunlar düzenliyordu. Sözgelimi, kapıların arasına jimnastik aletleri asıyor ve çocuklarla birlikte jimnastik hareketleri yapıyordu. Ya da onları etrafına toplayıp, "Rusya'yı diğer ülkelerden ayrı kılan nedir?" konusunda bir kompozisyon yazmalarını istiyordu. Çocuklardan birine göre, Rusya'da en etkileyici olan şey, Büyük Perhiz boyunca *bliny* yenmesi ve Paskalya'da yumurtaların boyanmasıydı; bir diğeri için, bol miktarda kar; diğeri için ise, troykalardı.[15] Bu yanıtlar Lev Tostoy'u sevindiriyordu. Yeniden pedagog olduğunu hissediyordu.

Çok önemsediği bir konudaki bilgisini geliştirmek üzere, bir gün Marsilya'ya kadar gidip, orada sekiz devlet okulunu ziyaret etti. Tıpkı Almanya'daki gibi, sınıflarda, planlı bir baskı sezdi. Çocukları çok sert bir disipline tâbi tutarak, onlarda duygu ve düşüncelerini saklama isteği uyandırıyorlardı. Ezbere zorlayarak zekâları yerine hafızalarını geliştiriyorlardı. Böylece, Fransa tarihiyle ilgili sorular kitaptaki sıraya göre sorulduğunda doğru cevaplar veriyorlardı ama bölüm atlayarak soru sorulduğunda IV. Henri'nin Jul Sezar tarafından öldürüldüğünü söyleye-

13 Mariya Tolstoy'un, Delvig'e 9 Kasım 1860 tarihli mektubu.

14 24 Kasım-6 Aralık 1860 tarihli mektup.

15 Sergey Plaksin: *Kont L.N. Tolstoy ve çocuklar*.

biliyorlardı. Daha sonra ziyaret ettiği yetimhane ona, küçücük çocuklar için bir hapishane gibi göründü. "Bir düdük sesiyle," diye yazıyordu, "dört yaşındaki çocuklar, asker gibi sıralarının çevresinde dönüyorlar, emir verildiğinde kollarını kaldırıyor ve kavuşturuyorlar, tuhaf ve titrek bir sesle Tanrı'ya ve velinimetlerine ilahiler söylüyorlar."

Bununla birlikte, sokakta, en sıradan insanların tutumu, konuşmaları, hazırcevaplılıkları gelişkin zekâlarına işaret ediyordu. "Fransız halkı kendini gördüğünden çok farklı değildi: becerikli, zeki, girişken, özgür düşünceli ve gerçekten de uygar. Şehrin otuz yaşlarındaki bir işçisine bakın: öğrencilere kıyasla daha az hatalı ve kimi zaman gerçekten iyi bir mektup yazmayı biliyor; politika, tarih ve modern coğrafya konusunda bir fikri var... Peki, tüm bunları nerede öğrendi?"[16] Lev Tolstoy açısından cevap basitti: Fransız insanı, –eğitimin saçma sapan olduğu– okulda değil, gündelik hayatın içinde, gazeteler, romanlar (pek çok romanın yanında Alexandre Dumas'nınkileri!) okuyarak, müzelere, tiyatrolara, kafelere, "meyhanelere" giderek kendini yetiştiriyordu. Yaptığı hesaba göre, ancak on kuruş harcanan Marsilya'nın iki müzikli kahvesinden biri bile her gün yirmi beş bin kişinin girip çıktığına tanık oluyordu. Bu, komedi skeçleri izleyen, şiirler, şarkılar dinleyen elli bin kişi anlamına geliyordu. Şehrin nüfusunun iki yüz elli bin olduğu göz önüne alınırsa, Lev Tolstoy'a göre, nüfusun beşte birinin her gün "Yunanlıların ve Romalıların, amfiteatrlarında kendilerini yetiştirmelerine benzer bir şekilde" kendilerini eğittiği söylenebilirdi. Zorunlu eğitimi "ortadan kaldırması" gereken, "kendiliğinden eğitim" dediği şey buydu! Elbette ki Yasnaya Polyana'da bir müzikli kahve açmak söz konusu olamazdı ama orada da tıpkı buradaki gibi eğitimin neşeyle yapılması şarttı. 13-25 Ekim'de, *Günlük*'üne şöyle yazıyordu: "Okul, okulda değil, gazetelerde ve kahvelerdedir."

Aralık ortasına doğru, Lev Tolstoy, pedagoji araştırmasının bitmediğine hükmederek, İtalya'ya gitti: Floransa, Livorno, Napoli, "bir İlkçağ görüntüsünü" yakaladığına inandığı Pompei

16 Bkz. Lev Tolstoy'un yazısı: *Halk eğitimi üzerine*.

ve nihayet, müzelerin zenginliği ve harabelerin güzelliği altında ezildiği Roma. Ama aslında bir şehirden ötekine aradığı şey, sanat başyapıtları değil, insandı. Bir gün, şehrin en güzel şekilde görüldüğü, yedi tepeden biri olan Pincio Tepesi'ndeyken, oyuncak isteyen bir İtalyan çocuğun çığlığını işitti. Aniden, Villa Medicis, bahçeler, uzaklardaki harabeler, hepsi aklından silindi. Dünyada var olan, önem taşıyan tek şey, sesi dokunaklı o tanımadığı çocuktu. Otuz sekiz yıl sonra, Roma'yı tekrar düşündüğünde, aklına gelen, o ünlü anıtlar değil, zeytin karası gözleriyle, yaşlara bulanmış, küçük kirli bir surat ve haykıran bir ağız olacaktı: "*Date mi un balocco!*"[17]

İki aydan kısa bir sürede İtalya onun gözünde turistik ve eğitimle ilgili çekiciliğini yitirdi. Hyères'e geri döndü ve oradan, 1861 Şubatı başında, erdemsiz kadınları ve giyotiniyle kendisinde kötü bir anı bırakmış olan Paris'e geçti. Başkentte büyük bir keyifle İvan Turgenyev'le buluştu, bol miktarda pedagoji kitabı satın aldı, yine okulları ziyaret etti ve toplu taşıma araçlarında Fransız halkını gözlemlemekle oyalandı. Tüm yolcular, ona, Paul de Kock'un bir romanından fırlamış gibi geliyordu! 17 Şubat-1 Mart'ta kardeşine, "Rusya'da ona pedagoji konusunda yurtdışında neler yapıldığını anlatabilecek hiçkimse olmadığı için" bu uzun yolculuğuna devam ettiğini yazdı. Aynı gün, Londra'ya doğru yola çıktı ve oraya yine bir diş ağrısıyla vardı.

Acısı hafifler hafiflemez, şık bir şekilde giyindi–silindir şapka ve *palmerston*–[18] ve bilgi toplamak ve eleştirmek amacıyla ülkenin yaşantısına karıştı. Her yanında gazın sarı ölgün ışıkları parıldayan, sisli, dumanlı kent, örgütlenişiyle, disipliniyle ve sıkıcılığıyla onu etkiledi. Sokaklarda ne meraklı bir bakış, ne düşüncesiz bir davranış, ne bir çığlık, ne bir gülümseme... Başkalarınınkiyle ilgilenmeyip kendi işine giden ve duygularını belli etmeyen, ölçülü ve ciddi insanlar dışında hiçbir şey yoktu. Her ne kadar Londra, onda, kendi deyimiyle "modern uygarlıktan tiksinmeye" yol açsa da, Lev Tolstoy, büyük bir

17 Bkz. Loewenfeld'in Tolstoy'la ilgili yazısı, Gusev tarafından aktarılmıştır.

18 1860'ta moda uzun manto.

merakla horoz dövüşlerine, boks maçlarına, Lord Palmerston'un üç saat boyunca konuştuğu bir Avam Kamarası oturumuna ve Dickens'ın eğitimle ilgili bir konferansına katıldı. Paris, Roma, Cenevre, Berlin okulları kadar tatsız İngiliz okullarını gezerken, bu aynı Dickens'ı sık sık anımsadı. Buna karşılık, kızı Natalya'yla konforlu, küçük bir evde yaşayan devrimci Herzen'e büyük bir sevinç, bir gururla gitti. *Çan*'ın yaman başyazarı bu son yıllarda üst üste gelen ağır acıları aşmakta çok zorluk çekmişti. Annesi ve oğlu Hyères adası açıklarında, Marsilya'dan Nice'e giden posta gemisinin batmasıyla denizde can vermişti; karısı, kendisini aldattıktan sonra doğum yaparken ölmüştü... Lev Tolstoy böylesi bir acı abidesini selamlamayı beklerken, salona ufak tefek, neşeli, göbekli ve sakallı bir adam girdi. Herzen'in gözlerinde zekâ pırıltıları vardı. Bir çeşit elektrik yayıyordu etrafa. Birbirlerini kutladılar, Rusya'dan, özgürlükten, Dekabristlerden, halk okullarından, köylü probleminden, edebiyattan bahsettiler. 23 Şubat-7 Mart 1861'de, Herzen, İvan Turgenyev'e şunları yazdı: "Tolstoy'u sık sık görüyorum. Şimdiden tartıştık. Dik kafalı ve saçma sapan konuşuyor ama saf ve iyi biri." Ve beş gün sonra: "Kont Tolstoy sık sık ölçüyü kaçırıyor. Beyninin, edindiği izlenimleri sindirmeye vakti yok."

5-17 Mart'ta, Lev Tolstoy gazetelerden, Rusya'da köleliğin kalkmasıyla ilgili, 19 Şubat-3 Mart 1861 tarihli imparatorluk bildirisini okudu. Hiç şüphesiz büyük bir heyecan duydu ama Herzen'le düşüncelerini paylaşacak vakti bulamadı çünkü aynı gün Belçika'ya doğru yola çıkıyordu. Yasnaya Polyana mujikleri acaba haberi nasıl karşılamıştı? Biri onlara azat olma şartlarını anlatmış mıydı? Halkın içinde, özgürlüğün hemen ve karşılıksız verilmesini isteyecek dik kafalılar olmayacak mıydı? Normal olarak, Lev Tolstoy, çok sevdiği mujiklerini her tür şaşkınlıktan kurtarmak için evine dönmekte acele etmeliydi. Bununla birlikte, Brüksel'e varınca, Rusya'ya dönme ihtiyacını hiç hissetmedi. Köleliliğin kaldırılması onun işi değildi. Ah! Eğer yönetim, mujiklerini ilk serbest bırakanın kendisi olmasına izin verseydi, diğer toprak sahiplerini, kendi örneğini iz-

lemeye teşvik etmek için nasıl bir esrimeyle koşardı? Ama hareketin önünde olmadığından, sosyal adalet isteğinde kendini yarı yolda bırakılmış gibi hissediyordu. Onun yapısındaki bir adamdan, itaatte, havariliktekiyle aynı ateşlilik beklenemezdi. O kaleleri tek başına aşmak için yaratılmıştı, piyade alayını izlemek için değil... İmparatorluk bildirisi tüm gazeteler tarafından yayımlandığına, tüm kiliselerde okunduğuna göre, genel yasa haline gelmişti, elbette ona uyacaktı ama acele etmeden.

Bununla birlikte, Rusya'dan şaşırtıcı haberler geliyordu: ağdalı bir tarzda yazılmış bu bildiri, halk tarafından anlaşılmamıştı. Bu metin, iki yıllık bir süre boyunca –ister toprağa (*krepostnye*) ister efendiye (*dvorovye*) bağlı olsunlar– serflerin, sahiplerine eskisi gibi itaat etmeyi sürdüreceklerini ama sahibin onları satma ya da bir başka araziye götürme ya da çocuklarının yazgısına karar verme hakkı olmadığını söylüyordu. Bu geçiş dönemi boyunca adam başına otuz ve kadın başına on rublelik bir toprak vergisine mükellef olacaklardı. 1863'te, efendi karşısında tüm yükümlülüklerden kurtulacaklardı. *Dvorovye*'ler toprağa bağlı olmadıklarından istedikleri yerde çalışabilecek ama karşılığında toprak alamayacaklardı. *Krepostnye*'ler ise sınırları belli topraklarının tasarruf hakkına ve alanı, detaylı çizelgelere göre ve yerel şartlar dikkate alınarak hesaplanacak bir işlenebilir toprak parselinin yararlanma hakkına sahip olacaklardı. Bu topraklar, arazi sahibine iki çeşit kira ödenmesi karşılığında mujiklere verilecekti: *obrok* (yılda, kişi başına sekiz ilâ on iki ruble arasında değişen, para cinsinden kira) ve *barşçina* (erkekler için kırk kadınlar için otuz güne tekabül eden angarya). Bu tedbirlerin uygulanması, her yönetimin asil üyeleri arasından seçilecek barış hakemlerinin gözetimine bırakılacaktı. Yararlanma hakkına sahip mujikler, paylarının sahibi haline gelmek isterse, devlet, eski efendilerinden kurtulmaları için onlara gerekli toplamı borç verecek ve onlar da, amortismanlar ve faizler dahil, *obrok*'un yüzde 6'sını temsil edecek yıllık taksitler yoluyla kırk dokuz yıllık bir sürede bu borcu geri ödeyeceklerdi. Mujikler, bu ayrıntılı ve karmaşık bütünün sadece üç yerini akıllarında tutmuşlardı: toprak hemen onların olmaya-

caktı, iki yıldan önce kendilerini özgür bırakmayacaklardı ve onlarla efendileri arasında uyuşmazlıklar olursa, anlaşmazlığa asiller hakemlik edecekti.

Sergey, 12 Mart 1861'de Yasnaya Polyana'dan, Lev Tolstoy'a yazıyordu: "Burada ilginç günler yaşıyoruz. Özgürleştirme bildirisi halka okundu, ama iyi dinlemediler ve bence hepsi daha ziyade hoşnutsuz oldu. Metinde yazanlardan bir şey anlamıyorlar ve içeriğine kayıtsız görünüyorlar. Yasnaya Polyana köylülerine, aralarında olduğum süre içinde meseleyi anlatmayı önerdim ama kimse benden bunu yapmamı istemedi."

Bu şekilde bilgi alan Lev Tolstoy, Herzen'e şunları yazdı:

"Azat etmenin kesin şartlarını okudunuz mu? Bence bu tam olarak gereksiz bir laf kalabalığı. Rusya'dan bana, mujiklerin hoşnutsuz olduğunu söyleyen iki mektup aldım. Önceleri, yarın her şeyin düzeleceğini ümite ediyorlardı ama şimdi iki yıl boyunca her şeyin kötü gideceğini, ardından daha başka ertelemeler olacağını ve tüm bunların beyefendilerce yapıldığını kesin olarak biliyorlar."[19]

Ne var ki gelecek için haklı olarak endişelenmekle birlikte, güne dair isteklerinden hiçbirini değiştirmiyordu. Herzen'in iki tavsiye mektubuyla Brüksel'e varmıştı: biri, 1830 ayaklanmasının I. Nikolay tarafından bastırılmasından sonra ülkesinden kaçmak zorunda kalan Polonyalı devrimci tarihçi Joachim Lelewel için; diğeri, Proudhon içindi. Rus polisinin yurtdışında casuslar tuttuğunu bildiğinden, bu ünlü siyasi göçmenlere gidebilmesi için, Lev Tolstoy'un bir cesaret göstermesi gerekiyordu.

Lelewel'i, kitapların istila ettiği, tozla kaplı bir çatı katında buldu, onunla bedbaht Polonya'nın haklı özlemlerinden konuştu ve onca yıla rağmen özgürlüğe olan inancını korumuş olan zayıflamış, unutulmuş, zavallı bu ihtiyara karşı büyük bir saygı duyarak oradan ayrıldı. Proudhon ise, onu, Ixelles'deki küçük dairesinde ağırladı. O dönemde, halklar arasındaki silahlı çatışmaları konu alan felsefi bir eseri bitiriyordu: *Savaş ve Barış*, başlık Lev Tolstoy'u çok etkiledi ve hafızasına kazındı.

19 9 Nisan 1861 tarihli mektup.

Sınırların ötesinde yaşanan çalkantılara çok duyarlı olan Fransız yazar, ziyaretçiye, Rusya'daki durumu sordu. Lev Tolstoy, halk eğitiminin acınacak şartları ve son azat etme tedbirleri hakkındaki aleyhte düşüncelerini söylemeye cesaret edemedi. Öncelikle bir yurtsever olduğundan, serflerin elleri boş bir şekilde özgürleşmeyeceğini ve Rusya'da tüm eğitimli insanların, halkın eğitiminin, güçlü bir devletin inşası açısından gerekli olduğunu anladığını söyledi.

Proudhon haykırdı: "Hal böyleyse, o halde gelecek, siz Rusların dır!"[20]

Lev Tolstoy, bu kehanetten gurur duydu. Asık suratlı köylü havası, uzun sakalı, gözlükleriyle muhatabı ona, "görüşlerini cesurca ifade eden" nüfuzlu bir adam gibi göründü. Proudhon ise, bu ziyaretin ardından, Gustave Chaudey'e şunları yazdı: "Tüm Rusya neşe içinde. Boyarlar da bu fikirde ve Çar da herkesi dinledikten sonra özgürleştirme emrini verdi. Şimdi şu eski asillerin gururunu görmek lazım. Son günlerde sohbet etmiş olduğum oldukça eğitimli bir adam, Mösyö Tolstoy bana şunları söyledi: "işte özgürleşme buna denir. Serflerimizi elleri boş göndermiyoruz, onlara özgürlükleriyle birlikte, mülk veriyoruz."[21]

Brüksel'deki hayat, Londra'dakiyle kıyaslandığında, Lev Tolstoy'a "sakin ve sıcak" göründü. Bu dinginlik izlenimi temelde, Bilimler Akademisi'nin başkan yardımcısı Prens Dondukov-Korsakov'un ailesi tarafından her gün ağırlanmasından kaynaklanıyor olmalıydı. "Yaşlı adam, yaşlı kadın, iki hasta kız, on beş yaşında bir başka kız, gördüğün gibi evlilik düşünülecek kimse yok," yazıyordu Lev Tolstoy, 12-24 Mart 1861'de kardeşi Sergey'e. "Zaten bu konuda artık fazla ümidim kalmadı çünkü son dişlerim de dökülüyor. Ama moralim iyi!"

Dondukov-Korsakov ailesinde bir nişanlı adayı bulamadığından, Hyères'de, teyzesi Prenses Golitzine'in yanında oturan, iyiliği ve zarafetiyle vaktiyle kendisini etkilemiş olan yeğenle-

---

20 Lev Toltoy tarafından makalesine aktarılmış ifade: *Halk eğitiminin anlamı üzerine* (1862).

21 Proudhon: *Yazışmalar*, 7 Nisan 1861 tarihli mektup.

rinden birini, Katerina Aleksandrovna'yı hatırladı. Hiç şüphesiz, üç buçuk aydır görmemiş olduğu bu kadını hiç düşünmemişti. Ama bu, evliliği düşünmemek için bir neden miydi? Evlilik ateşi onu yeniden sardı: bir kadın –kim olduğu hiç fark etmez– çabuk, hemen, bir yuva, çocuklar! Projesinden bahsetmek için hâlâ Hyères'de bulunan kız kardeşi Mariya'ya derhal bir mektup yazdı. O da son derece sağduyulu bir cevap verdi:

"Her şey bittikten sonra, ya birden kendine 'Bunu neden yaptım?' dersen... Bir sabah, 'Ah keşke evlenmeseydim...' diyerek karına sessiz bir nefret duyarsan? Beni korkutan bu! Eğer bu işi ciddi olarak düşünüyorsan, daha iyi bir genç kız bulamazsın! O seni mutlu edebilir, sen de onu... Ama sen evli bir adam olarak mutlu olabilir misin? Tüm mesele bu!"

Lev Tolstoy'un itirazı vardı: Mariya, duygularından emin olmadığını nasıl düşünebilirdi? Katerina'yı tüm ruhuyla seviyordu. Sadece bunun geç farkına varmıştı. Bu açıklamayla sarsılan Mariya, kardeşine aşkını ilan etmek için beklememesini salık verdi: "Düşünmeye başlarsan, kaybedersin... Hiçbir şey düşünme ve Hyères'e gel..."

Her şeyi düşünmeye kalkması için ona hiçbir şey düşünmemesini salık vermek yeterliydi. Kapanın kolları tam üzerine kapanmak üzereyken, geriye sıçradı. Tanımadığı ve belki de can sıkıcı genç bir kadınla evlilik yapmak? Hayır! Kız kardeşine ve Katerina Aleksandrovna'nın teyzesine birer özür mektubu yazdı ve bu birleşmeden doğabilecek küçük Tolstoy'ları bir daha düşünmedi.[22]

Bekârlık berdevam, entelektüel faaliyetlerini artırdı. Brüksel'de geçirdiği üç hafta boyunca okul gezilerini sürdürdü, eğitimle ilgili bir makale kaleme aldı, çocuk kitapları için büyük baskı karakterleri istedi ve Prens Dodukov-Korsakov'un kızlarından birinin kendisine anlatmış olduğu Rus köylü yaşamının değişik bir olayından hareketle *Polikuşka*'yı yazmaya başladı. Mujiklere bağımsızlık verilmişken kölelikten bahsetmek ona tuhaf geliyordu. Akşamdan sabaha, gündelik, geçerli, güncel

22 Mariya Tolstoy'un hâlâ yayımlanmamış mektupları, Tolstoy Müzesi'nde muhafaza edilmektedir.

olan ne varsa Tarih'in alanına giriyordu. Serflerden ancak mazi olarak bahsedilebilirdi artık! Yeni özgür insanların nasıl bir kafada olduğunu görmek için Rusya'ya dönme vakti gelmişti!

27 Mart-8 Nisan'da yola koyuldu. Ama Almanya'yı geçmek yerine, Eisenach'da, Weimar'da, Iena'da durmayı tercih etti ve ardından "aptal saray kadınlarıyla çevrili" Grandük'e takdim edildiği Weimar'a geri döndü ve henüz kamuya kapalı olan Goethe'nin evini ziyaret etme iznini aldı. Her şehirde, her kasabada, merakla okullara ve *Kindergarten*'lere koşuyordu. Hatta bazen boyarlara özgü bir kaygısızlıkla, izin almadan sınıflara dalıyordu. İşi, kişisel arşivi için, Alman öğretmen Julius Stoetzer'in öğrencilerinin tüm defterlerini alıp götürmeye kadar vardırmıştı. Öğretmen bu öğrencilerin genelde yoksul olan ailelerinin tekrar defter satın almaktan pek hoşlanmayacaklarını çekinerek anlatmayı deneyince, kendini dışarı attı, bir kâğıt fabrikasını boşalttı ve kolları beyaz kâğıtlarla dolu bir halde geri döndü. Çocuklar da bu kâğıtlara onun ricası üzerine ödevlerini kopyaladılar. Ardından kibirli bir şekilde kendini tanıttı: "Ben Rusya'dan Kont Tolstoy", ödevleri topladı ve onları bahçede kendisini beklemekte olan bir hizmetçiye teslim etti.

Iena'da, Keller adında, Fen Fakültesi'ni bitirmiş, uzun boyunlu bir üniversite öğrencisiyle tanıştı ve ona karşı bir sempati duyarak, Yasnaya Polyana'daki okul için yolculuk giderlerini üstlenerek yılda iki yüz ruble maaşla onu öğretmen olarak işe aldı. "Bana öyle geliyor ki Keller'de bir şey buldum," yazıyordu *Günlük*'üne.[23] Ama iki gün sonra, genç adamın annesiyle karşılaşınca içine kuşkular düşüyordu: "Bu kadını görünce, oğlunu götürerek sorumluluk aldığımı anladım."[24] Ne olacaksa olsun! Keller'i önden yolladı, kendisi Dresden'e geçti. Berlin'den tekrar geçerken, sevinçle Auerbach'ı ("Gördüğüm en hayran olunası adam!") gördü ve Profesör Diesterweg'le ("Çocukların ruhunu kurallarla ve buyruklarla geliştirebileceğini düşünen, kalpsiz ve katı pedagog") tanıştı.[25] Otelde, kendisinden birkaç

23 *Günlük*, 2-14 Nisan 1861

24 *A.g.e.*, 5-17 Nisan 1861.

25 *A.g.e.*, 9-21 Nisan ve 10-22 Nisan 1861.

gün önce yola çıkan "küçük Keller'in" parasını şaraba harcadığını öğrendi. Buna hem "kur farkından ötürü" hem de yanlış birine güvendiğinden endişe ettiği için canı sıkıldı.

Nihayet, valizlerini topladı, satın aldığı son kitapları kasalara doldurdu ve yılın o döneminde Saint-Petersburg'a deniz yoluyla gitmek mümkün olmadığından, Varşova üzerinden demiryoluyla gitmeye karar verdi. 12-24 Nisan 1861'de, sınırdan geçerken, şunları yazıyordu: "Sınır. Sağlığım iyi. Keyfim yerinde. Rusya kendini henüz hissettirmiyor." Soğuk bir vagonda "Yahudilerin arasında" oturmuş, başı trenin hareketleriyle sallanırken, okullar açmayı, bir pedagoji dergisi yayımlamayı ve serflerin ilk kurtarıcısı olamadıysa da, en azından ilk eğitimcisi olmayı hayal ediyordu.

4

Barış Hakemi ve Pedagog

Rusya Lev Tolstoy için ne Saint-Petersburg, ne Moskova, sadece Yasnaya Polyana'dır. Ne var ki, kendisi de tüberküloz hastası olan Drujinin'i, Nekrasov'u, Katkov'u, *babuşkası* Aleksandra'yı ve âşık olduğunu sandığı hanımlardan bazılarını yeniden görmek için geçerken uğramadan edemedi. Katerina Tiyuçev bu kez ona, hayatını paylaşmak ve işlerine ortak olmak açısından "mutluluk ve tasasızlık içinde yetişmiş, büyüleyici ama sera çiçeklerine çok benzeyen bir genç kız" gibi göründü. "O şekerlemeler yapmaya alışık, bense toprağı ve gübreyi karıştırırım."[1] Buna karşılık, "karısı olarak almayı düşünmeye"[2] cesaret edemese de, Bers kardeşlerin büyüğü (on yedi yaşında) onu etkiliyordu.

Bu belirsiz üzüntüyü kıra sürükledi. Ama şimdilik zihni, aşktan ziyade arkadaşlığa meyilliydi. Yasnaya Polyana'ya ayağını basar basmaz, kendisi de yurtdışından dönen İvan Turgenyev'den, "bülbüller hâlâ şarkı söylerken ve ilkbahar gülümsemeye devam ederken," Spaskoye'ye gelmesini rica eden bir mektup aldı. Oradan, birlikte Stepanovka'ya, arkadaşları Fet'in yakındaki malikânesine gidebilirlerdi. Edebi sohbetlere çılgın-

1 Aleksandra Tolstoy'a 14 Mayıs 1861 tarihli mektup.

2 *Günlük*, 6 Mayıs 1861.

ca bir istek duyan Lev Tolstoy, bunun "mükemmel bir program!" olduğuna karar verdi.

24 Mayıs 1861'de Spaskoye'deydi. Yemekten hemen sonra, İvan Turgenyev, onu salondaki *samo-son*[3] adı verilen ("üzerinde kendiliğinden uyunan") ünlü divanına oturttu, ona sigaralar, taze içecekler hazırladı ve ellerine yeni bitirmiş olduğu romanın el yazmasını bıraktı: *Babalar ve Oğullar*. Yol yorgunluğundan mı, ağır bir yemeğin sindirilmesinden mi, yoksa çok özenli bir düzyazının sıkıcılığından mı... birkaç sayfa okuduktan sonra, bakışları puslanan Lev Tolstoy uyuyakaldı. "Çok tuhaf bir duyguyla uyandım," diye anlatacaktı, "ve Turgenyev'in uzaklaştığını gördüm."[4] Eserinin, genç meslektaşının pek ilgisini çekmemiş olmasına kırılan İvan Turgenyev yine de memnuniyetsizliğini en ufak bir şekilde dışa vurmadı. Lev Tolstoy ise suçüstü yakalanmış olmaktan ötürü acı çekiyor ve açık açık *Babalar ve Oğullar*'ın hoşuna gitmediğini söyleyerek kendini temize çıkaramadığı için öfkeleniyordu. Aralarında bu konuyla ilgili tek bir söz geçmedi. Roman, *samo-son*'un yakınındaki masada kaldı. Ve ertesi gün, sanki hiçbir şey olmamış gibi davranarak, iki adam yetmiş verst uzaklıktaki Stepanovka'ya doğru yola çıktı.

Fet ve karısı Mariya Petrovna onları öyle bir içtenlikle karşıladılar ki keyifsizlikleri hemen dağıldı. Sonraki sabah, 27 Mayıs 1861'de, konuklarıyla birlikte, yemek odasında semaverin çevresinde toplandılar. İvan Turgenyev'in gayri meşru kızı Paulinette'in eğitimine çok önem verdiğini bilen Mariya Petrovna ona, Paris'te çocukla ilgilenen İngiliz mürebbiye Miss Hinnis'ten memnun olup olmadığını sordu. İvan Turgenyev bir anda kasıldı. Arkadaşlarının kendi aralarında onu eleştirdiklerinden şüpheleniyordu; çünkü Paulinette, Viardot'ların evinde yetiştirilmişti, Rusça'yı çok az biliyordu ve bir bakıma ne ailesi ne vatanı vardı. Şevkle, bu mürebbiyenin "gerçek bir inci" olduğunu ve her konuda İngiliz eğitim yöntemlerini uyguladığını söyledi. Örnek olarak, Miss Hinnis'in talebi üzerine

3 Rusça'da samo: kendi; son: uyku, düş anlamına gelmektedir.

4 Sergeyenko: *Tolstoy ve çağdaşları*.

Paulinette'in her ay "yoksullar için" kullanabileceği ücreti belirlemek zorunda kaldığını anlattı.

"Artık..." diye devam etti, "...İngiliz, kızımın yoksulların elbiselerini almaya gidip, onları kendisinin onarmasını ve sonra da evlerine götürüp iade etmesini istiyor!"

"Ve siz bunu iyi buluyorsunuz, öyle mi?" diye sordu Lev Tolstoy delici bakışlarla, kaşlarını çatarak.

"Elbette! Bu, hayırseveri gerçek sefaletle temas ettirmenin bir yolu!"

"Ben," diye söylendi Tolstoy, "süslü püslü bir genç kızın, dizlerine kirli ve pis kokan pılı pırtılar koyup, teatral ve sahte bir oyun oynadığı kanaatindeyim."

İvan Turgenyev'in yüzünden kan çekildi. Burun delikleri açıldı. Sakalı titredi.

"Bu şekilde konuşmamanızı sizden rica ederim!" diye gürledi.

"Niçin açık yüreklilikle ne düşündüğümü söylemeyeyim?" diye sordu Lev Tolstoy.

"O halde kızımı kötü yetiştirdiğimi mi düşünüyorsunuz?"

"Ben meseleyi kişiselleştirmeden fikrimi söylüyorum!"

Fet araya girmek istedi ama yetişemedi. Lev Tolstoy'un önüne dikilen İvan Turgenyev, yaşlı bir kadın sesiyle cıyak cıyak bağırıyordu:

"Bir kelime daha ederseniz, ağzınızın ortasına yumruğumu yiyeceksiniz!"

Üzüntülü bir sessizlik oldu. Lev Tolstoy, öfkeden donmuş bir halde kıpırdamadan duruyordu. Ardından İvan Turgenyev başını ellerinin arasına alıp masadan kalktı ve hızlı adımlarla yan odaya geçti. Bir dakika sonra yemek odasına geri gelip Maria Petrovna'ya yöneldi:

"Rica ederim, derin üzüntü duyduğum bu rezil davranışı affedin!"[5]

Ardından Lev Tostoy'a da üzgün olduğunu belirten birkaç kelime mırıldanıp, Spaskoye'ye doğru yola koyuldu. On beş dakika sonra Lev Tolstoy da ev sahiplerinden izin istedi. Ağabe-

5 Bu olay, A. Fet'in *Anılar*'ında anlatılmış ve Biryukov'un *Tolstoy'un Hayatı*'na da aktarılmıştır.

yi Nikolay'dan miras kalan malikâneye, Nikolskoye'ye gitmek niyetindeydi. İlk olarak arkadaşı I. P. Borisov'un malikânesine, Novosielki'ye varınca, atını dört nala süren bir hizmetçi vasıtasıyla İvan Turgenyev'e meydan okudu; ya kendisine, "Fet'e ve karısına gösterebileceği" bir özür mektubu göndermesini ya da düello için onu bekleyeceği, sonraki mola yeri olan Bogoslova'ya gelmesini buyuruyordu. Sakinleşmiş olan İvan Turgenyev bu tehditkâr pusulaya şu cevabı verdi: "Fet'in evinde size söylemem gerektiğine inandığım şeyi tekrar etmek dışında bir şey yapamıyorum: istemeden, nedenlerini burada açıklamanın yersiz olacağı bir kine kapılarak, sizin hiçbir tahrikiniz olmadığı halde sizi incittim ve sizden özür diledim. Özürlerimi yazılı olarak yinelemeye ve sizden ikinci bir kez beni bağışlamanızı rica etmeye hazırım. Bu sabah yaşananlar, sizinki ve benimki gibi son derece zıt iki yapının yakınlaşma çabalarının iyi bir sonuca ulaşamayacağını açık bir şekilde göstermiştir. Bu mektup büyük ihtimalle aramızdaki tüm bağın son dışavurumu olacağı için size karşı ödevimi daha gönüllü bir şekilde yerine getiriyorum. Bu cevabın sizi tatmin etmesini kalpten diliyor ve yerine getirilmesinin iyi olacağını düşündüğünüz gelenek konusunda da bir itirazım olmadığını şimdiden bildiriyorum."

Bu birkaç satır belki de hitaben yazıldıkları kişiyi yatıştırabilirdi ama İvan Turgenyev, dalgınlıkla, o sırada Bogoslova istasyonunda cevap beklemekte olan Lev Tolstoy'un hâlâ orada olduğunu düşünerek mektubunu Novosielski'ye, I. P. Borisov'un malikânesine gönderdi. Saatler akıp gidiyor, mola yerine hiçbir ulak gelmiyordu ve Lev Tolstoy öfkesinin arttığını hissediyordu. "İki yazarın bir üçüncü kişinin eşliğinde karşı karşıya geldiği", ıskalamaya özen göstererek uzaktan birbirlerine ateş ettiği ve ardından barışıp "akşam birlikte şampanya içtiği," şu laf olsun diye yapılan çarpışma parodilerinden birini değil, gerçek bir düello istediğini ve hemen istediğini belirten ikinci bir mektup yazdı. İstediği gerçek bir çarpışma, teke tek, şahitsiz, öldüresiye bir kavgaydı... Kan istiyordu, Turgenyev'in kanını!.. Düello yerini (Bogoslova ormanı sınırındaki) belirledi ve rakibinden ertesi sabah silahlarla orada olmasını rica etti. Kendi-

si de, silahlarını getirmesi için hizmetçisini Nikolskoye'ye gönderdi. Gece boyunca uyuyamadı. Tan vaktinde, bir hizmetçi İvan Turgenyev'in, ilk mektubuna verdiği cevabını getirdi, ardından soluk soluğa kalmış ikinci bir hizmetçi, ikinci mektubun cevabı ile göründü. İvan Turgenyev vuruşmayı kabul ediyordu: "Eğer saçma sözlerimi bu şekilde silebileceksem silahınızın ateşine seve seve katlanacağımı açık açık söyleyeceğim. Size karşı göstermiş olduğum tutum, hayatım boyunca sergilemediğim bir tutumdur ve bu olayı ancak, her konudaki görüşlerimizin sürekli ve aşırı zıt olmasının yol açtığı öfkeye bağlayabiliyorum. Bu nedenle sizinle ilişkimi sonsuza dek keserek –bu gibi olaylar unutulmaz– bu olayda sizin haklı ve benim haksız olduğumu yinelemeyi bir görev biliyorum. Benim açımdan burada meselenin cesaret gösterip gösterememek değil, beni hiç şüphesiz genel kabul gören kurallar dahilinde (yani şahitlerle!) düelloya davet etmeye ve de beni affetmeye hakkınız olduğunu kabul etmektir. Siz, size uygun geleni seçtiniz, ben de kararınıza boyun eğiyorum."

Zafer Lev Tolstoy'undu. İvan Turgenyev'e şu cevabı verdi: "Benden korkuyorsunuz, sizi küçük görüyor ve artık sizinle vuruşmak istemiyorum."[6] Ardından İvan Turgenyev'in iki mektubunu sert yorumlar ekleyerek Fet'e gönderdi. Fet iki düşmanı barıştırmak istedi ama her iki tarafta da kinci bir retle karşılaştı.

Bununla birlikte haftalar geçtikçe Lev Tolstoy öfkesine daha fazla üzülüyordu. Fet'lerdeki onur kırıcı sözlerinden ötürü İvan Turgenyev'i mahkûm etmekle birlikte kızının eğitimi gibi hassas bir konuda karşı çıkarak onu bile bile çileden çıkardığını kabul ediyordu. "Turgenyev'le açık ve kesin dargınlık..." diye not ediyordu *Günlük*'üne 25 Haziran 1861'de. "Tam bir it. Ama sanırım zamanla kendimi onu bağışlamaktan alamayacağım." Ve 23 Eylül'de, kendini daha fazla tutamayarak, ona yazdı: "Sizi incittim, beni affedin; sizi bir düşmanım olarak görmek beni dayanılmaz bir şekilde üzüyor."[7]

6 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü.

7 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü.

Ama iki adamın mektuplaşma konusunda şansları bir kere ters dönmüştü. İvan Turgenyev Paris'e gitmiş olduğundan yeni adresini bilmeyen Lev Tolstoy Petersburg kitapçısı Davidov'dan mektubu sahibine ulaştırmasını rica etti. Oysa İvan Turgenyev'le iş ilişkileri bulunan Davidov mektubu aylarca bir çekmecede unuttu. Bu arada İvan Turgenyev ortak arkadaşları dedikodu meraklısı Kolbasin'den, Lev Tolstoy'un kendisi hakkında kırıcı sözler söylediğini ve destekleyici belgelerle, aralarındaki anlaşmazlığı yalan yanlış anlattığını öğrenmişti. Turgenyev, bu bilginin doğruluğundan bir an kuşku etmeden en büyük düşmanı olarak gördüğü kişiye şu satırları yazdı:

"Moskova'da, güya sizinle dövüşmeyi reddettiğim için bana korkak muamelesi yaptığınız mektubu herkese gösterdiğinizi öğrendim. İstemeden sarf ettiğim bir sözü bağışlatmak için yaptığım şeylerden sonra, tutumunuzun onur kırıcı ve kötü niyetli olduğunu düşünüyorum ve bunu böyle bırakmayacağım noktasında sizi şimdiden uyarıyorum. Gelecek ilkbaharda, Rusya'ya döndüğümde, sizden özür dilemenizi isteyeceğim."[8]

23 Eylül 1861 tarihli özür mektubunun henüz yerine ulaşmadığını anlayan Lev Tolstoy, meydan okuma karşısında en ufak bir heyecan hissetmedi. Bununla birlikte, hakkı olduğu halde sinirlenmek yerine, kendini Hıristiyanlara özgü bir iyiliğe bıraktı. O gün kendine yeni "hayat kuralları" mı edinmişti? Bu olayı, kötülük eğiliminden ermişliğe sıçramak için bir tramplen olarak mı kullanmak niyetindeydi? Ya da İvan Turgenyev'i "elalem ne der" kaygısından dolayı küçümseyerek, "insanın adı Lev Tolstoy'sa, kimse umurunda değildir"i mi göstermek istiyordu? Daha düne kadar, kanlı, silahlı, şahitsiz bir düelloyu kendisi isterken, kalemini en hoş mürekkebe daldırıp, şunları yazdı:

"Mösyö, davranışlarımı ve mektubumu kötü niyetli buluyorsunuz; üstelik ağzıma bir yumruk atacağınızı söylediniz. Ve ben, size özürlerimi sunuyorum, kendimi suçlu görüyorum ve düello davetinizi reddediyorum."

Bir yanağına tokat yedikten sonra ötekini uzatmanın anla-

8 Turgenyev'in Tolstoy'a 1861 sonbaharı sonundaki mektubu.

şılmaz zevki! Ruhun iyiye olan özlemlerinden bahsedebilmek için bunu tatmak gerekiyordu! Şimdi, nedensiz öfkesinden ötürü kendisini kötü hissetme sırası ötekindeydi!

Özrü alan İvan Turgenyev Fet'e yazarak, ondan Lev Tolstoy'a, kendisinin de düello düşüncesinden vazgeçtiğini, ama kitapçı Davidov'a verilen mektubun hâlâ eline ulaşmamış olduğunu bildirmesini rica etti. "Bugünden itibaren, bu meseleye *el fatiha*!"[9] cümlesiyle bitiriyordu sözlerini. Fet uzlaşmacı bu mektubun içeriğini Lev Tolstoy'a aktararak bir elçi vazifesi gördüğüne inandı. İnanmaz olaydı! Tolstoy'un meleksi halet-i ruhiyesi geldiği gibi gitti. Hoşgörülü bir girişim onu yeniden eskisi gibi sert, kuşkulu, saygı görmeye susamış biri yaptı. Kır sakallı ve sıska kadın sinirine sahip bu mandarinin, yurtdışından ortak arkadaşlarına gönderdiği mektuplarda kendisiyle ilgili yargılarda bulunmasını kabul edemiyordu. Onunla tüm mektuplaşanlar da aynı kefeye konmalıydı. Hainler, lafebeleri, uygar insanlar!.. Öfkesinin doruğunda Fet'e şunları yazdı:

"Turgenyev, *öldüresiye dövülmesi gereken bir ittir*; bana ondan bir daha asla bahsetmemenizi rica etmiş olmama rağmen, tatlı sözlerini bana aktarırken göstermiş olduğunuz aynı sadakatle bunları da ona aktarmanızı rica ederim... Ayrıca bana bir daha yazmamanızı da rica edeceğim çünkü Turgenyev'inkiler gibi sizinkileri de artık açmayacağım."

Nihayet 7 Ocak 1862'de İvan Turgenyev posta kutusunda kitapçı Davidov'un o ana kadar göndermeyi ihmal etmiş olduğu ünlü özür mektubunu buldu! Hemen Fet'e bir mektup yazdı:

"Tolstoy'un kitapçı Davidov aracılığıyla Eylül'de göndermiş olduğu mektup ancak bugün elime geçti (Rus tüccarların dakikliği bir harika!). Bu mektupta, benim onurumu kırmayı istemiş olduğunu söylüyor, özür diliyor, vs. Ve ben, aşağı yukarı aynı sıralarda, size bahsetmiş olduğumu sandığım çeşitli dedikoduların ardından ona bir düello daveti yolladım. Tüm bunlardan yıldızlarımızın barışmadığı ve dolayısıyla, onun da belirttiği gibi, artık görüşmememizin daha iyi olduğu sonucu çıkıyor. Ama (düpedüz, kelime oyunu yapmadan) en azından

9 Turgenyev'in 8 Kasım 1861 tarihli mektubu.

benim onu, *uzaktan* çok sevdiğimi, ona saygı duyduğumu, geleceğini merak ettiğimi fakat yakınındayken her şeyin başka bir yön aldığını yazabilir ya da görürseniz, söyleyebilirsiniz. Ne yapmalı? Farklı gezegenlerde ya da farklı çağlarda yaşıyormuş gibi davranmak zorundayız."

İki adam on yedi yıl boyunca ne yazışacak ne de görüşecekti. Buna karşılık, Lev Tolstoy'un Fet'le dargınlığı zar zor birkaç gün sürdü. 1862 Ocağı'nda, Lev Tolstoy Moskova'da tiyatroda şairi görünce, ona yaklaşıp gözlerine baktı. Ona elini uzatıp, şöyle dedi: "Hayır! Size kızamam!"

Bu olayı ne zaman düşünse tuhaf bir şekilde tekrar eden bir kâbustan uyandığı hissini yaşıyordu. Bazen özür bekleyen kendisi olmuş ve bu yapılınca da bunu istemiş olduğuna üzülmüştü; bazense İvan Turgenyev hatalarını kabul ettikten sonra, hakarete uğradığına kanaat getirip, silahla çözmek istemişti. Atlı karınca gibi, arka arkaya bindikleri atları üstünde kâh biri yükseliyordu, kâh diğeri. Mektuplar karışıyor; beceriksiz arkadaşlar işleri içinden çıkılmaz hale getiriyordu; edebiyatçıların canı cehenneme! İnsan ancak mujiklerin arasında rahat ediyordu!

Yurtdışından onlar için dönmüştü, başka hiç kimse için değil. Zaten İvan Turgenyev'le kavgası boyunca da onlarla ilgilenmeyi kesmemişti. Çar'ın özgürleştirme fermanı onları değiştirmemişti. Aynı yırtık pırtık kıyafetler, aynı sert yüzler, aynı kuşkulu bakışlar, aynı aşırı saygılı selamlamalar. Mayıs 1861'de Yasnaya Polyana'ya varır varmaz, efendi, 19 Şubat 1861 bildirisinin maddelerini kendince açıklamak üzere onları bir araya toplamıştı. Başkalarından daha cömert olduğunu göstermeye kararlı olarak, onlara, bölge için idari düzenlemeyle öngörülen azami toprağı, yani kişi başına 3 desiyatin (3,3 hektar) vermişti. Böylece, ona, Yasnaya Polyana'da 628,6 desiyatin (685,2 hektar) ve Gretzovka kasabasında 48,15 desiyatin (52,5 hektar) kalmıştı. Köylüler, kendilerine tek parça halinde bu derece büyük paylar verdiği için ona minnet duydular mı? Büyük olasılıkla hayır. Onlar açısından, ektikleri toprak, çalışma yoluyla nesillerden beri onların malı haline gelmişti. Efendi, zaten kendilerinin olan bir şeyi onlara armağan ediyordu. En fazla, efen-

dinin yörelerindeki kimi efendiler gibi onların malını çalmadığını kabul ediyorlardı.

Tula valisi Lev Tolstoy'u Krapivna'nın dördüncü bölgesinde, toprak sahipleri ile köylüler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek üzere barış hakemi olarak atadığında o hâlâ Brüksel'deydi. Ama bu karar, yazarı, efendilerine karşı serfleri korumaya niyetli tehlikeli bir liberal olarak gören bölge soylularının büyük bir çoğunluğunda bir hoşnutsuzluk yarattı. Memnuniyetsizlik dalgasının zorlamasıyla, bölge asalet mareşali V. P. Minine de atamayı iptal etmesi için İçişleri Bakanı Valuyev'e bir mektup yazdı. Ama Tula valisi Tümgeneral Daragan, bakana, "eğitimli, her şeyini bu işe adamış (...) ve iyi ünü herkesçe bilinen" Lev Tolstoy tercihini savunmuştu. Denklerinin itirazına rağmen yeni barış hakemi işinin başında kalmıştı.

Çevresini kuşatan nefret ortamında bu işi başarıyla yürütebilmek için büyük bir cesaret ve sebat gerekiyordu. Her dava onun önüne bir vicdan meselesi koyuyordu. Doğası gereği garibanlara hak verirken, özgürleşmenin ardından durumlarının zorlaşma tehlikesi bulunan senyörlere haksızlık yapmak istemiyordu. Ayrıcalıklarına pek düşkün mülk sahipleri paylaşım sırasında, mujiklere verimliliği düşük toprakları vermeyi ya da onları kanunsuz bir kiraya maruz bırakmayı deniyorlardı. Buna karşılık her şeyin kendi hakları olduğuna inanan mujikler kendilerini var gücüyle yeterince korumayan barış hakeminin kararlarına öfkeleniyorlardı. Lev Tolstoy, adalet adına hareket ederken, ne yaparsa yapsın birilerinin hoşnutsuzluğuna yol açtığına emindi. Yörede bir toprak sahibi olan Madam Artukov hizmetçisi Marc'ın artık özgür bir adam olduğunu ileri sürerek kendisinden ayrılmak istemesi hakkında bir şikâyette bulununca, "barış hakemi Kont L. Tolstoy" şu kararı aldı: "Karar gereğince, Marc derhal karısıyla birlikte canının istediği yere gidecek. Size gelince, 1. Özgürleştirme kararının resmi ilanından itibaren yanınızda yasadışı bir şekilde hizmette bulunduğu üç buçuk aylık maaşının kendisine ödenmesini; 2. Karısına vurmuş olduğunuz için de –ki bu daha da yasadışıdır– kendisine tazminat ödenmesini sizden talep etmekten şeref duyarım."

Suçlu muamelesi görmekten rahatsız olan Madam Artukov, bu kararı, Lev Tolstoy'a düşman asillerden oluşan barış hakemleri meclisine taşıdı. Bu asiller, hiç tereddüt etmeden şikâyetçiye hak verdi. Ama son yargı mercii Kadastro Mahkemesi ilk kararı onadı: Marc ve karısına tazminat ödenecekti ve çift istediği yere gidebilecekti.

Bundan bir süre sonra Lev Tolstoy arazi sahibi Mihaylovski'nin, atları tarlasına zarar veren köylülerden çok fazla tazminat istememesi için uğraşmak zorunda kaldı. Tarımcı değil de hizmetçi olduklarını haksız yere ileri sürerek mujiklerine toprak vermeyen mülk sahibi Kostomarov'un maskesini düşürdü. Barakaları yanan ve bunları yeniden inşa etmek için paraları bulunmayan bir grup garibanın haklarını korumaya çalıştı. İçinden çıkılması güç durumlarda olay yerine gidiyor, kasabalılarla, senyörle görüşüyor, iki tarafı, gereksiz üzüntülere ve saçma hayallere kapılmadan yeni durumu kabul etmeye davet ediyordu. Bir gün, mujikler bir heyet halinde huzuruna geldiler ve ona, efendilerinin istedikleri çayır yerine bir tarla vererek kendilerini zarara uğratmış olduğunu beyan ettiler. Lev Tolstoy, soğukkanlı bir şekilde, paylaşım şartlarını inceledi ve kararını verdi:

"Sizi mutlu edemediğime çok üzülüyorum ama eğer bunu yaparsam, mülk sahibinize büyük bir haksızlık yapmış olacağım..."

Köylüler, enselerini kaşıyarak aralarında bakıştılar. Ardından sızlanmaya başladılar:

"Bir şey yap, muhterem!.. Acı bize!.. İstersen yapabilirsin!.."

Lev Tolstoy, bitkin düşmüş bir halde yüzünü çevirdi ve yakınındaki kâhyaya hitaben konuştu:

"Amphion olmak ve dağları, ormanları yerinden oynatmak, köylülere laf anlatmaktan kolay olurdu!"[10]

Bununla birlikte arazi sahipleri, davalarına ihanet eden bir hain olarak gördükleri Tolstoy'dan intikam almaya ant içmişlerdi. Krapivna'nın dördüncü bölge barış hakemiyle ilgili bir şikâyetin asalet mareşaline, valiye, içişleri bakanına ya da Kadastro Mahkemesi'ne ulaşmadığı gün yoktu. "Hakemlik görev-

10 Loewenfeld tarafından aktarılmıştır.

lerim bana pek az malzeme sağladı," diye yazıyordu Lev Tolstoy, 25 Haziran 1861'de. "*Tüm* mülk sahiplerinin bana düşman olmasına yol açtı ve sağlığımı bozdu." Ve birkaç ay sonra Botkin'e şunları yazıyordu: "Aniden barış hakemi oldum. Ve şu ana kadar tüm görevlerimi soğukkanlılıkla ve vicdanlı bir şekilde yürütmüş olmama rağmen asillerin korkunç nefretini üzerime çektim. Beni dövmek, mahkemelerde süründürmek istediler ama ne birini ne diğerini yapabilirler."

Yetmiyor gibi bir de bürokratlık yapmak zorunda kalması vardı! Her yeni dava bir sürü evrak ortaya çıkartıyordu. Raporlar, notlar, bordrolar, sorulara verilen cevaplar arasında boğuluyordu. Şubat 1862'de, on aylık faaliyetin ardından, Kadastro Mahkemesi'nden, kendisine karşı yapılan şikâyetlerle ilgili bir soruşturma açılmasını talep etti. Ardından, aynı yılın 30 Nisanı'nda, sağlık nedenlerinden ötürü istifasını verdi. Bu istifa, Senato'nun 26 Mayıs tarihli bir kararıyla kabul edildi. Bölgenin arazi sahipleri rahat bir nefes aldılar. Bununla birlikte, sıkıntıları sona ermiş değildi. Lev Tolstoy artık anlaşmazlıklarına doğrudan müdahale etmese de can sıkmaya devam ediyordu çünkü onun mujikler karşısındaki tutumu emsal sayılıyordu. Pedagoji faaliyetleri bile artık kuşku uyandırıyordu. Ya Yasnaya Polyana okulunda hak arayan bir kuşak yetişirse!

Kendisinin seçtiği ve maaşını ödediği birkaç genç öğretmenle yeniden açmış olduğu bu okul, evin yanında, iki katlı küçük bir binada bulunmaktaydı. Sınıflar için iki, öğretmenler için iki ve çalışma odası vazifesi gören bir oda. Kapı sundurmasından, bir iple sallanan bir çan sarkıyordu. Aşağıdaki holde, jimnastik aletleri, üst kattaki holde ise bir tezgâh bulunuyordu. Duvarda ise, oranın mottosu "canın ne istiyorsa onu yap!" olduğu için tamamen simgesel bir ders programı vardı.

Sabahın sekizinde bir öğrenci çanı çalıyordu. Yarım saat sonra, "sisin içinde, yağmurda ya da sonbahar güneşinin eğik ışınları arasında", ikişerli, üçerli halde ellerini kollarını sallayarak yürüyen küçük mujiklerin kara siluetleri beliriyordu. Tıpkı bir önceki yıl gibi, ne defter ne kalem taşıyorlardı. Yan-

larında öğrenme isteği dışında hiçbir şey getirmiyorlardı. Sınıflar pembe ve maviye boyanmıştı. Sınıfların birinde, rafların üzerine, kutu içinde kelebek, mineral örnekleri, kurutulmuş çiçekler, fizik araçları konmuştu. Ama kitap yoktu. Daha ne? Çocuklar, sınıfa evlerine girer gibi giriyor, hoşlarına giden bir yere, bir pencere pervazına, bir sandalyeye, masanın ucuna ya da yere oturuyor, öğretmenin söylediklerini dinliyor ya da dinlemiyor, hikâyesi hoşlarına gittiğinde ona yaklaşıyor, dışarıda onları bekleyen bir iş ya da eğlence varsa çıkıyorlar ama en ufak bir gürültü yapmaları halinde, arkadaşları tarafından azarlanıyorlardı. Bu, özgürce kabul edilmiş disiplindi. Dersler –bir yetişkinin çocuklarla arkadaşça sohbetini böyle adlandırmak mümkünse tabii– sekiz buçuktan on ikiye, üçten altıya kadar sürüyor ve gramerden, marangozluğa, din tarihi, şan, coğrafya, jimnastik, resim ve kompozisyon dahil değişik alanları kapsıyordu. Akşamları, çok uzakta oturan öğrenciler okulda kalıyordu. Yazın, öğretmenlerinin çevresinde çimenlerin üzerinde oturuyorlardı. Haftada bir gün, hep birlikte ormana bitki toplamaya gidiyorlardı.

Bir Jean-Jacques Rousseau taraftarı olarak Lev Tolstoy, insan doğasının iyi olduğuna, tüm günahları medeniyetin doğurduğuna ve eğitimcinin, çocuğu bilgilerin ağırlığı altında bunaltmaması ama yavaş yavaş kendi kişiliğini bulmasına yardım etmesi gerektiğine inanıyordu. Ayrıca, başlangıçta toprak ne kadar bakirse, hasadın o kadar iyi olma şansı olduğuna inanıyordu. Dolayısıyla Rusya, çok geri kaldığından, gelecek yıllarda mutlaka gelişmiş ülkelere nazaran daha fazla deha çıkaracaktı. Belki de Yasnaya Polyana çocukları arasında, sadece doğmayı bekleyen Lomonossov'lar, Puşkin'ler, Tolstoy'lar vardı. Bu el değmemiş ruhlara tohum atarak yanılmamak... Eğitim konusunda "esas olan, eşitlik ve özgürlüktür" diyen Montaigne'in dersini düşünmek... Alman, Fransız, İngiliz pedagoji metotlarının her bakımdan tersini söylemek... Yenisini yapmak, Rusça'sını yapmak!..

Ne kadar kendini korumaya çalışırsa çalışsın, edebiyatçı pedagogun içinden sızıp çıkıyordu. Programsız, cezasız, ödülsüz,

yaratıcı öğretiminde, genç dinleyicilerinin düzeyine inmeye çalışıyor, cevaplarına hayran kalıyor ve ciddiyetle şu notu düşüyordu: "Acaba mujiklerin çocukları mı bizden yazmayı öğrenmeli yoksa biz mi onlardan?" Bir Rus atasözünün temasıyla ilgili hep birlikte bir öykü yazmalarını önerdi: "Kaşıkla besleyip, sapıyla gözlerini oymak." Öğrenciler şaşkın bir halde ona baktılar. "Mesela..." diye açıkladı "...bir köylünün bir yoksulu evinde ağırladığını ve ardından ona yaptığı iyiliği başına kaktığını düşünün... Onu kaşıkla beslemiş ve sapıyla gözlerini oymuş olacaktır." Ardından, onlara bir öykünün nasıl yazıldığını göstermek için, başlangıç kısmını da kendisi yazdı. Çocuklar omzunun üzerinden başlarını uzattılar ve gerisini fısıldamaya başladılar: "Hayır, öyle değil!.." "Sadece asker olacak!.." "Onları çalması daha uygun olur!.." "İçeriye kötü bir kadın girsin!.." En yeteneklileri Siomka ve Fedka'ydı. Lev Tolstoy onların söylediklerini yazarken bir hakikat kaynağından içtiği hissini yaşıyordu. Bu sürükleyici ortak çalışma, akşamın yedisinden on bire dek sürdü. Çocuklar geceyi Lev Tolstoy'un odasında geçirdi. Çok heyecanlanmış olan, gözleri parıl parıl, elleri titreyen Fedka uyuyamıyordu. "O akşam hissettiğim heyecanı, neşeyi, kaygıyı ifade edemiyorum..." yazacaktı Lev Tolstoy. "...Artık onun (Fedka) için yeni bir zevk ve acı dünyasının açıldığını hissediyordum: bu sanat dünyasıydı. Kimsenin göremeyeceği bir şeyi ansızın yakaladığımı hissettim: şiirin gizemli çiçeğinin açtığını... Sevinçliydim çünkü bir anda iki yıldır boş yere aradığım felsefe taşı önüme çıkıyordu: düşüncelerini ifade etmeyi öğrenme sanatı. Kaygılıydım çünkü bu sanat, öğrencilerin içinde yaşadığı ortamda, ilk bakışta anlamış olduğum gibi, yeni ihtiyaçlara, isteklerde bir çoğalmaya yol açıyordu."[11]

Ülkelerinin tarihinin ilgilerini çekmesi için, onlara kendince 1812 seferini anlatıyordu. Birden çocukların yurtseverlik coşkusu uyandı. İntikamcı çığlıklarla sözünü kesiyorlardı: "Aleksandr, ona, Napoléon'a gününü gösterecek!.." "Kutuzov pek de iyi değil! Ne bekliyor?" Moskova yangını oybirliğiyle tasvip edildi, Büyük Ordu'nun geri çekilmesi alkışlandı. Lev Tolstoy

11 Lev Tolstoy'un yazısından alıntı: *Yazma sanatını kim, kime öğretmelidir?*

dinleyicilerinin, "soğuktan donmuş Fransızlar" için de birazcık merhamet etmelerini sağlasa hakça olacaktı. Oysa bu noktada onları fazla teşvik etmedi. Onu dinleyen Alman öğretmen Keller, aynı akşam onu şovenizmle suçladı. Lev Tolstoy, öğrencilerini etkilemek için tarihsel hakikati biraz çarpıttığını kabul etti. Ne olacaktı ki! Renkleri belirginleştirmek, müziği güçlendirmek suç muydu?.. Kırda dolaşarak Kafkasyalıların, Kazakların geleneklerini, amansız savaşlarını, Şamil'in başarılarını, Hacı Murat'ın oyunlarını anlattığında daha da coşuyordu. Fedka, Lev Tostoy'un iki parmağını elinde tutuyor ve gözlerini ona çevirmiş bir halde sendeleyerek, mırıldanıyordu: "Biraz daha! İşte! Böyle iyi!" Bazen bir tartışma patlıyordu.

"Şarkı söylemek ya da resim yapmak neye yarar?"

"Peki ağaç, kesilmediğinde neye yarar?"

Lev Tolstoy, Tanrı gibi, ağacın, öncelikle güzelliğinde yatan yararını anlatıyordu. Aniden bir başka soru, su birikintisine düşen bir taş gibi topluluğun ortasına düşüyordu:

"Farklı toplumsal sınıflar neye yarar?"

Çocuklar fikir alışverişinde bulunuyor ve bir süre sonra, Lev Tolstoy büyük bir zevkle cevaplarını toparlıyordu:

"Köylüler toprağı işler, hizmetçiler efendilere hizmet eder, tüccarlar ticaret, askerler askerlik görevlerini yapar, bakırcılar semaver yapar, papazlar dua eder, asiller hiçbir şey yapmaz!"

Genç öğrencilerinin zekâlarının pırıl pırıllığından etkilenen Lev Tolstoy, onları Rus edebiyatına yöneltmeyi istedi. Onlara Puşkin, Gogol okudu... Ne yazık ki bu yalın ve hoş dizeler, bu zengin biçem onları etkilemiyordu. Efendileri, onların henüz, ülkelerinin en büyük yazarlarının tadına varacak kadar olgunlaşmadıklarını anlamak zorunda kaldı. Ama neden olduğunu bilmeden, seçkinlerdense halka hak vermeyi tercih ediyordu. Biri hatalıysa, bu, ilke olarak saf olan köylü olamazdı, hele hele saflar safı bir köylü çocuğu hiç olamazdı. "Acaba halk, sadece bizim edebiyatımız onlara uymadığı ve kendi edebiyatını yaratmakta olduğu için bizim edebi dilimizi anlamıyor ve anlamak istemiyor olabilir mi?"[12] diye yazacaktı.

12 *Kasım ve Aralık'ta Yasnaya Polyana Okulu* ile ilgili ilk yazı.

Bu fikir, netleştikten sonra peşini bırakmadı. Aniden, edebiyat, müzik, resim ve heykelin bir hatalar, yanlış notalar, sosyetik yapaylıklar toplamı olduğu çünkü bunların, kitle tarafından istenmediği ve onaylanmadığı, ona kesin göründü. Bir sanat düşmanının öfkesiyle, sadece Fedka ve Siomka onları takdir edemediği için, hayran olmuş olduğu tüm eserleri karalamaya koyuldu. Mujikleri sanata yükseltmek yerine, sanatı mujiklere indirmenin bir aciliyet taşıdığını düşünüyordu. Eğer garibanı sıkıyorsa, Shakespeare, Racine, Goethe, Rembrandt, Mozart neye yarar? "Mesela *O mucizevi anı hatırlıyorum*[13] gibi bir şiir ya da Beethoven'ın son senfonisi gibi bir müzik eserinin, Vanka'nın şarkısı ya da *Volga gemicileri* ağıtı kadar hoşumuza gitmediğine, bunun nedeninin bunların mutlak güzelliğin ifadesi olması değil ama son derece kabarmış duyarlılığımıza ve zayıflığımıza seslenmesi olduğuna ikna oldum," diye yazıyordu Lev Tolstoy. Ve daha ileride: "Niçin güneşin güzelliği, bir insan yüzünün güzelliği, bir halk şarkısının güzelliği, bir aşk ya da fedakârlık hareketinin güzelliği herkesçe anlaşılabiliyor ve hiçbir hazırlık istemiyor?"[14] Lev Tolstoy, estetlerin savunduğu şekliyle sanatın bir budalalık olduğunu şu sayısal saptamada açık açık görüyordu: "Biz binlerceyiz, onlarsa milyonlarca." Sanatçı, çoğunluğun yasasına boyun eğmeliydi. *Talep ettiklerini* yazmalıydı. Ve hatta hiçbir şey talep etmiyorlarsa, artık yazmamalıydı. Sonuçta, yazamadan da pekâlâ yaşanabilirdi. Kabalığı bile kutsal olan halk kendi kendine yetiyordu. Çalışma, zevk, düşünce ve yaratma isteklerini tatmin etmek için kimseye ihtiyacı yoktu. O halde Yasnaya Polyana okulu neye yarıyordu? Dikkat! Orada çocukları eğitme günahı işlenmiyordu. Orada çocuklar, ihtiyatlı bir şekilde kendilerinin farkına varmaya teşvik ediliyordu. Orada geleceğin köylülerine, şiirsel köylülük nosyonu veriliyordu. Lev Tolstoy'un bizzat kendisi de bazen evini terk etmeyi, bir baraka inşa etmeyi, toprağı işlemeyi ve kasabalı bir kızla evlenmeyi hayal ediyordu. "Soylu bir kadınla evlenmek," diyordu öğretmenlere "medeniyetin

13 Puşkin'in şiiri (1825).

14 *Kasım ve Aralık'ta Yasnaya Polyana Okulu* ile ilgili üçüncü yazı.

tüm zehrini emmektir."[15] Projesini açıkladığı öğrencileri onu çok ciddiye aldılar ve Yasnaya Polyana kızları arasında ona bir eş aramaya başladılar.[16] Engel olmadı, duygulanmıştı. Daha önce de basit bir hayat dileğiyle bakire bir Kazak'la evlenmek istememiş miydi?

1862 Mardi Gras'sı [Büyük perhizden önceki Salı günü – ç.n.] için, tüm çocuklara *blinys* ikram etti ve ardından onlara şeker dağıttı; Paskalya'da, canlı renklerde yerli örtüleri, kalemler, armonikalar, şapkalar hediye etti. Onlarla elde ettiği sonuçlardan yüreklenerek, komşu kasabalarda okullar kurdu. Kısa süre içinde, Krapivna'da, on bin mevcutlu on dört okula ulaşıldı. Tüm bu kitleyi eğitmek için, yeni öğretmenleri göreve almak gerekti. Bu öğretmenlerin büyük çoğunluğu, Moskova'dan koşup gelen, kafaları devrimci fikirlerle dolu, karnı aç üniversite öğrencileriydi. Ama Lev Tolstoy kesinlikle politikaya düşmandı. Halkı gerçekten anlamak istiyordu, Herzen ya da Proudhon'u onlara anlatmak değil... Yeni gelenlerle birkaç saat sohbet ettikten sonra, onları kendiliğinden eğitim teorisine ikna etti. Onu dilendikten sonra, yanlarında getirmiş oldukları bozguncu yazıları yakıyorlardı.[17] "Medeniyet," diyordu onlara temiz varlıkları bozar. Ve hepimiz bu medeniyetin ürünleri olsak da, bu zehri halktan insanlara bulaştırmamalı, ama onlarla ilişki kurarak kendimizi yeniden üretmeliyiz."[18]

Bu amaç doğrultusunda öğrencilerin her biri köylülerin yaşadığı bir kasabaya yerleşiyordu. Okul; sıraları, bir masası ve öğretmenin yattığı küçücük tahta odasıyla bir barakaydı. Ücret: ayda öğrenci başına elli kapik. Genel kural: baskı düşmanlığı ve çocuk sevgisi. Ek görev: bir *Günlük* tutmak. Evet, Lev Tolstoy, her öğretmenin ara sıra yazılı olarak hatalarını itiraf etmesini istiyordu. Bu ona iyi bir ruh jimnastiği gibi görünüyordu. Tüm hayatı boyunca kendisi de bunu yapmamış mıydı? Bunu

15 Peterson: *Eski bir ilkokul öğretmeninin notları.*

16 Bir Yasnaya Polyana öğrencisinin *Lev Tolstoy'la ilgili Anılar*'ı: Vasili Stepanoviç Morozov.

17 Aleksandra Tolstoy'a 7 Ağustos 1862 tarihli mektup.

18 Peterson: *Eski bir ilkokul öğretmeninin notları.*

pek başaramasa da doğruluğuna inanıyordu. Ama artık bir alışkanlık halini almıştı. Örnek olarak şunları yazıyordu: "aklım karıştı..." "Herkesten daha kötüyüm – kızıyorum!.." "İlerlemenin formülünü bulmaya çalıştım ama bulamadım."

Her Cumartesi öğretmenlerle Yasnaya Polyana'da bir araya geliyor ve onlarla yaşanan tecrübeleri ve elde edilen sonuçları öyle arkadaşça bir tonda tartışıyordu ki öğretmenler kendilerini aile içinde hissediyorlardı. Hatta bazıları ona bir çeşit hayranlık duyuyordu. Bakışlarındaki nüfuzla, sesindeki coşkuyla onları etkiliyordu. "Okul benim tüm hayatım, manastırım, kilisemdir!" diyordu. Bu acayip adama kayıtsız kalmak imkânsızdı! Yorulmadan birkaç ruble kazanmak amacıyla gelinmiş, kutsal bir görevin heyecan verici kuralları içine düşülmüştü. Küçük köylüler, sadece masmavi gözleriyle size sorular sorarak fedakârlığınızı, gücünüzü, yaşamınızı emiyorlardı. Lev Tolstoy'un birkaç günlüğüne Moskova'da bulunduğu bir sırada, üniversite öğrencisi Serdobolski ona şunları yazıyordu:

"Artık, sizin işinizin bizim işimiz olduğuna emin olabilirsiniz... Hepimiz sizi sabırsızlıkla bekliyoruz. Sizsiz olmuyor! Öyle sanıyorum ki ortak vazifemizi ancak sizin gözetiminizde sürdürebiliriz, sizin ona duyduğunuz aşkla ısıtılmaya ihtiyacı var. Burada bulunan tüm öğretmenler mesleklerini seviyor mu bilmiyorum ama işin başındayken yaydığınız coşkuyu, şiiri görebilirlerse benim kadar seveceklerine eminim. Dolayısıyla bizi varlığınızdan uzun süre mahrum etmeyin."

Bir başka öğretmen olan Markov, kırk yıl sonra, Yasnaya Polyana'da geçirdiği günleri hatırlayarak şunları yazacaktı: "Karşısındakinin ruhunu bu derece coşturabilecek bir başka insan tanımadım. Onunla ruhsal yakınlaşmam sırasında, elektrik kıvılcımlarının ruhumun derinliklerine sızdığı ve orada çeşit çeşit düşünceleri, projeleri, kararları kışkırttığı hissine kapılıyordum."

Lev Tolstoy fikirlerini yaymak için sansür kurulunun 1862 Ocak'ından itibaren yayımlanmasına izin verdiği aylık bir dergi –*Yasnaya Polyana*– kurdu. Bu derginin epigrafı, Goethe'nin aforizmasıydı: *Glaubst zu schieben und wirst geschoben* (Sen sürük-

lediğini sanırsın, oysa sürüklenen sensindir). Lev Tolstoy'un masrafları cebinden karşılayarak yayımladığı on iki sayıda, kendi eğitim anlayışıyla ilgili makaleleri, okulların faaliyetleriyle ilgili raporlar, çocuklar için okuma metinleri yer alıyordu. Birinci fasikül şu gururlu açıklamayı kapsıyordu: "Neyin iyi neyin kötü olduğunu belirlemek için, eğitilenin hoşnutsuzluğunu ifade etme ya da en azından, hoşuna gitmeyen eğitimden kurtulma yetkisine sahip olması gerekir. Pedagojide tek bir kriter olduğunu kabul edelim: özgürlük."

Lev Tolstoy bombayı attıktan sonra kulak kabarttı. Patlama olmadı. Birkaç Slavofil gazete Rus halkına güvendiği için yeni pedagogu övdü, birkaç liberal gazete onu okuma yazma bilmeyen kişileri kendi eğitim tarzlarını seçmeye yönelttiği için suçladı ama genelde bu çelişkili ve anlaşılmaz teori halkta bir heyecan uyandırmadı. Buna karşılık, resmi çevrelerde, nüfuzlu kimseler, böylesi bir propagandanın tehlikelerini gösteriyorlardı. 3 Ekim 1862'de, İçişleri Bakanı Valuyev, meslektaşı Milli Eğitim Bakanı Golovin'e şunları yazdı: "Kont Tolstoy'un yayımladığı pedagoji dergisi *Yasnaya Polyana* dikkatli bir şekilde okunduğunda, bu yayının, halk okullarının örgütlenişi için ilkeler ve yeni eğitim metotları önerirken, sadece yanlış değil ama aynı zamanda yönelimleri bakımından tehlikeli fikirler yaydığı görülür. Büyüleyici ve parlak bir edebi yeteneğe sahip olan yazarın kötü niyetinden ya da suç maksadından şüphe edilemeyeceği için bu derginin yayımlanmasının daha da zararlı olacağı kanaatindeyim. Deneyimsiz pedagogları peşinden sürükleme ve böylece de milli eğitimi yanlış bir yöne sokma tehlikesi bulunan, olağanüstü bir belagatla ortaya konmuş görüşlerinin yanlışlığı ve ayrıksılığıdır zararlı olan."

Bu mektubu alan Milli Eğitim Bakanı Lev Tolstoy'un faaliyetlerini incelemesi için bir memur görevlendirdi. Birkaç gün sonra çalışma masasının üzerinde detaylı ve özetle lehte bir rapor buldu: "Öğretmen ve öğrenciler arasında yapmacıksız, yumuşak ve bağımsız ilişkiler kurmak, karşılıklı sevgi ve güven ruhuna inanmak, dersleri her tür baskıdan ve düzenekten kurtarmak, okulu öğretmenlerin ebeveynlerin yerini aldığı bir aileye

dönüştürmek, herkes için bundan daha faydalı, daha iyi ve daha arzu edilir ne olabilir?" bununla birlikte, raporu yazan ismini bilmediğimiz memur Lev Tolstoy'u, "çalışma her şeyken" öğrencileri çalışmadan bağışık tuttuğundan, en ufak kaprislerini "öğretmen için bir yasa" olarak gördüğünden, edebiyatta neyin iyi neyin kötü olduğuna karar vermek bakımından pek gelişmiş olmayan zevklerine bel bağladığından ve sözgelimi Puşkin ve Beethoven'ı halk şiir ve şarkılarının altında ilan ettiğinden dolayı eleştiriyordu.

Milli Eğitim Bakanı raporu okuduktan sonra İçişleri Bakanı'na şu değerlendirmeyle birlikte gönderdi: "Şunu söylemeliyim ki Kont Tolstoy'un pedagoji faaliyeti saygındır ve Milli Eğitim Bakanlığı bütün fikirlerini paylaşmasa da –zaten, daha derin bir incelemeden sonra hiç şüphesiz kendisi de bunlardan vazgeçecektir– yardım etmeyi ve onu teşvik etmeyi istemektedir..."

Bu, Lev Tolstoy'u tanımamaktı. Yakın bir gelecekte dergisinin yayımlanmasına son vermek zorunda kalacak ve okulla ilgilenmemeye başlayacak olsa da, pedagoji alanındaki görüşlerini değiştirmeyecekti. Tüm alanlarda, idari baskılarla mücadele etmek istiyordu. Ama tuhaf olan, liberal reformlar isterken, Rusya'da beylere ait hakların varlığını koruması sayesinde okul deneyimini sürdürebildiğini ve eğer milli eğitim sadece devletin yetkisi dahilinde olsaydı, Yasnaya Polyana çocuklarını canının istediği gibi eğitmenin imkânsız olacağını görmemesiydi.

Lev Tolstoy, dergisinin ilk sayısı baskıdan çıktığında, Moskova'da bulunuyordu. Bununla birlikte şehre pedagoji arşivini tamamlamak için gelmemişti. Rousseau öykünmecisi, yoksul çocukların arkadaşı, medeniyetin düşmanı birdenbire eğlenme, büyük şehrin kirli havasını soluma ihtiyacı hissetmişti. Öte yandan, sahte sofular arasında bile namuslu insanlar vardı. 13 Ocak 1862'de yüzü peçeli, tanımadığı bir kadın gelip onu otelinde bulmuş ve halkın sefaletini azaltmakta kullanmasını rica ederek ona bin ruble vermişti. Çok duygulanarak, bağış yapan kadına teşekkür etmiş ve parayı ihtiyacı olan

köylülere dağıtılmak üzere hemen Yasnaya Polyana'ya göndermişti. İyi de yapmıştı çünkü birkaç gün sonra, kumar tutkusuna tekrar yenik düşerek bir kapı muhafızıyla Çin bilardosunda boy ölçüşerek –tamı tamına!– aynı tutarı kaybediyordu. O sırada peçeli kadının bin rublesi üzerinde olsaydı ne yapardı? Düşünmemek daha iyi! Alacaklısı, şeref sözü alarak borcunu geri ödemesi için ona iki gün tanımıştı. Lev Tolstoy, *Russkiy Vestnik*'in müdürü Katkov'a başvurdu ve henüz bitmemiş olan bir sonraki romanının –*Kazaklar*– haklarını bin ruble karşılığında ona teklif etti. On yıldır, burasına üç satır ekleyerek şurasından bir bölüm keserek bu metini bir türlü bitiremiyordu. Ne mutlu ki öykü güzeldi. Rahatlıkla satın alınabilirdi. Yazar, düzeltilmiş metni yıl sonuna doğru teslim etmeyi taahhüt etti. Katkov kabul etti, para alacaklıya verildi ve Lev Tolstoy arkadaşı Botkin'e şu satırları yazdı: "Yine de bu çözüme sevindim çünkü öbür türlü, yarısından fazlasını yazmış olduğum bu roman hep bir kenarda kalacak ve sonunda da pencere aralıklarını tıkamaya yarayacaktı."

Lev Tolstoy bu macerayı arkadaşları Bers'lere anlatınca doktorun üç kızı (on dokuz yaşındaki Liza, on sekiz yaşındaki Sonya, on altı yaşındaki Tatyana) bunun bir çılgınlık olduğunu, editörün kesinlikle durumdan yararlandığını belirtip itiraz ettiler. Odayı bir baştan bir başa adımlıyorlardı ve kızgınlıktan gözlerinde yaşlar parıldıyordu. Büyük olanları oldukça hoş, ağırbaşlı ve entelektüel meselelere meraklıydı. Lev Tolstoy onunla evlenmenin kendisi açısından akla yatkın olup olmadığını birçok kez düşünmüştü. Onu ağırlayacağı zamanlarda kadının özenle giyindiği hissine kapılıyordu. Ebeveynlere gelince, ona öyle kaygılı bir sevgiyle bakıyorlardı ki sanki çoktan onu "nişanlı" gözüyle görmeye başlamışlardı. Karşısında vücut bulan evlilik düşüncesine bir kez daha direndi. O dönemde çok sinirli ve zayıftı. Moskova'nın havası ona iyi gelmiyordu. Bers ailesinden beceriksizce izin isteyip, Yasnaya Polyana'ya sığındı.

Ona yaşama zevki vermeleri için kıra, okula, çocuklara güveniyordu ama ilkbaharda sağlık durumu kötüleşti, kan tükürmeye başladı. Hemen ölen iki kardeşin görüntüleri yakası-

na yapıştı. Tüberküloz! Hem ona güvendiği hem de kendisini idamat olarak görme isteğinden tamamen vazgeçirmek için Dr. Bers'e muayene olmak üzere Moskova'ya döndü. Dr. Bers muayenesini bitirdikten sonra ciğerlerinin yorulmuş olduğunu söyledi ve ona, Samara bölgesinde bir *kımız* kürü yapmasını önerdi. *Kımız*, mayalanmış ve hafif gazlı kısrak sütü, Rusya'da çok önem verilen bir tonikti. Bu içeceği Başkır göçebeleri hazırlıyordu. Bu kürü uygulayan kişiler de, tıpkı onlar gibi, steplerde, keçe çadırlarda ya da göçebe arabalarında yaşıyorlardı. Lev Tolstoy bu tebdil-i mekâna sevindi: "Artık gazete okumayacak, mektup almayacağım, kitap neydi unutacağım, güneşin altında sırt üstü uzanıp, *kımız* içeceğim, koyun eti yiyeceğim, kendim de bir koyuna dönüşeceğim ve o zaman da iyileşeceğim!" diyordu yakınlarına.[19]

19 Mayıs'ta öksürüklerini şüpheli bulduğu iki öğrencisi ve hizmetçisi Aleksis'i yanına alarak trenle Moskova'dan ayrıldı. Tver'de gemiye bindiler ve Volga'yı geçtiler. Lev Tolstoy bu aynı yolculuğu on yıl evvel zavallı Nikolay'la birlikte yapmıştı. İlkbaharda suların yükselmesiyle suyun altında kalan puslu yeşil kıyılarıyla geniş nehri yeniden görünce hatıralarıyla yüz yüze gelmek ona yaşlandığını hissettirmiş olmalıydı. Ama hava güzeldi, güneş dalgalarda oynuyordu, gece, yıldızlar suyun üzerinde düşünceli düşünceli parlıyordu, her iskelede bir yolcu kalabalığı –yüzleri toz içinde hacılar, sakallı keşişler, mujikler, Tatarlar– rıhtıma yığılıyordu ve bütün bunlar o kadar hareketli, o kadar değişik, o kadar "Rus usulü" idi ki farkında olmadan içi sevinç dolmuştu. Kazan'da –yaşlı dayı Yuşkov'a merhaba demek için– kısa bir molanın ardından yolcular topraktan uzaklaşmanın verdiği içe döndürücü sükûnet içinde yolculuklarını sürdürdü.

27 Mayıs'ta Samara'da indiler ve bir tarantasla (bir çeşit fayton – ç.n.) yüz otuz verst uzaklıkta, bozkırdaki Karalık'a gittiler. Küçük derelerin kestiği, gölcüklerin benek benek süslediği, kayalar ve çalılıklarla dolu inişli çıkışlı bir bozkır... Nihayet Lev Tolstoy onca sevdiği yabani hayata kavuşuyordu! Başkır

19 Markov: *Okuldaki canlı ruh.*

âdetlerini benimseyip, yuvarlak keçe bir çadıra yerleşti, koyun eti ve kurutulmuş at eti yedi, *kımız* ve "tuğla çayı"[20] içti. Yaşlı Başkırlarla eski zamanlardan, çeşitli inanışlardan, Tanrı'dan, İsa'dan, Muhammed'den konuştu. Gençlerle, koşuyor, atlıyor, güreş tutuyordu. O kadar güçlüydü ki tüm göçebeler içinde sadece birisi ona kafa tutabiliyordu. Günler, haftalar su gibi akıp gidiyordu. Keyifliydi, huzurluydu, yakında medeni dünyaya geri dönmesi gerektiğini düşündükçe üzülüyordu. Yokluğunda mülkünde neler olduğu bilseydi, çoktan dönüş yoluna koyulmuş olurdu.

6 Temmuz 1862'de, tan vaktinde, Karalık nehri kıyısındaki keçe çadırında uyuklarken, üç polis troykası, tüm çanlarını çalarak fırtına gibi Yasnaya Polyana'ya giriyordu. Şaşırmış köylüler, korkunç yüzlü birkaç polisin arabalardan indiğini gördüler: devriyeyi yönettiği anlaşılan jandarma albayı Durnovo, Krapivna polis şefi, kır polisi şefi, jandarmalar... Gürültü patırtıyı duyan yaşlı Tatyana Hala ve geçici bir süre için kardeşinin evinde kalan Mariya Tolstoy, yarı uykulu ve yarı çıplak bir halde hızlı adımlarla antreye yöneldiler ve bu silahlı adamları karşılarında bulunca korkarak durdular. Albay Durnovo, sert bir sesle, "yukarıdan aldığı bir emirle" arama yapmaya geldiğini bildirdi. İki kadın, itirazlarına rağmen, odalarına geri sokuldu. Jandarmalar evi sardı. Ve arama başladı. Dolaplar, konsollar, masalar, sandıklar, her şey alt üst edildi. Polisler çalışma odasında Lev Tolstoy'un el yazmalarının sayfalarını karıştırarak, özel *Günlük*'ünü, mektuplarını yüksek sesle okuyarak, yazıştığı kişilerin adlarını kaydederek, gizli bir bölme var mı diye duvarları, zemini yoklayarak, kilitleri zorlayarak, perdelerin astarlarını sökerek görevlerini dilediklerince yerine getirdiler. Ahırda, bir levyeyle döşeme taşlarını kaldırdılar. Havuzları tarakladılar ama filelerine bulmayı umdukları bomba yerine sadece turnabalıkları ve kerevitler takıldı. Başarısız oldukları için öfkelenerek hızlı adımlarla okula yöneldiler, kitaplara, defterlere el koydular ve öğretmenin yokluğunda küçük mujiklerin

20 Tuğla şeklinde sıkıştırılmış ve kaynatmak için baltayla parçalanan düşük nitelikli çay.

eğitimini sağlayan dokuz üniversite öğrencisini gözaltına aldılar. Jandarmalar –Rusya'da o dönem en nadir nesnelerden biri olan– fotoğraf makinesini görünce kalakaldılar.

"Burada ne fotoğrafı çekiliyor?" diye sordu birliği yöneten görevli.

"Herzen'i," diye cevap verdi bir üniversite öğrencisi.

Şakası az kalsın ona pahalıya mal oluyordu. Ne mutlu ki üniversite öğrencilerinin ikamet izinleri tamamdı. Dolayısıyla alıkoyulamayacaklardı. Ama yine de bir jandarma subayı orada mevcut olan tüm kişilerin isimlerini şüpheliler listesine yazdı. Bununla birlikte, Tatyana Hala ve Mariya Tolstoy birkaç yasak kitabı ve Herzen'in mektuplarını aramalardan kaçırabilmişti. Öğretmen Peterson onları emin bir yere koyma görevini üzerine aldı. Ama bunu yapamadan jandarmalar Yasnaya Polyana'ya geri döndü. Onlara yiyecek, içecek ikram edilmesi, atlarına bakılması gerekiyordu.

İki gün boyunca oraya kamp kurup, herkese suçlu muamelesi yaptılar, kapıyı çalmadan odalara daldılar, kocaman elleriyle kütüphanenin kitaplarını, çamaşırları, muhasebe kayıtlarını karıştırdılar, tüm aile sırlarına burunlarını soktular, çöp kovalarını, piyano kasasını, yatak odalarını incelediler, yüksek sesle konuşup güldüler, kapıları çarptılar. Sonunda Nikolskoye'ye gitmek üzere Merhum Nikolay'ın özel günlükleri dışında işlerine yarar bir şey bulamadıkları Yasnaya Polyana'yı terk ettiler. Kırk sekiz saatlik bir arama için matah bir ganimet sayılmazdı bu!

Albay Durnovo hoşnutsuzdu. Bu işe gelişigüzel bir şekilde girişilmişti. Uzun zamandır polis, yasaya karşı gelmeden mujiklere karşı aşırı bir iyilik gösteren ve özgürlük aşkını uluorta dile getiren Lev Tolstoy'un hareketlerini izliyordu. Barış hakemiyken kendilerine gösterdiği düşmanlıktan rahatsız olan çok sayıda arazi sahibi onu bitirmeye ant içmişti. Hükümet aleyhtarı bildiriler dağıtmaktan suçlu bir üniversite öğrencisini Yasnaya Polyana'da konuk ettiği için Moskova'daki jandarma albayı Voeikov'a bir mektupla şikâyette bulunan kuşkusuz bu arazi sahiplerinden biriydi. Bir süre sonra olay yerine gönderilen bir polis muhbiri olan Şipov, Lev Tolstoy'un hepsi de liberal "yirmi

civarı üniversite öğrencisinin" maaşını kendi cebinden ödediğini, kendisine basım malzemeleri getirttiğini ve Ağustos ayında Rusya'nın kuruluşunun bininci yılı vesilesiyle yıkıcı bir bildiri yayımlamaya hazırlandığını onayladı. "Evinde gizli kapılar, merdivenler var ve genellikle geceleri bu konutu çok sayıda nöbetçi koruyor," diye yazıyordu gizli ajan. Şipov üstlerine bu tuhaf ihbarı yaptığı sırada kendisi de "boşboğazlık ve ayyaşlık" nedeniyle tutuklanıyordu ama yüksek makamlar hikâyesinin uydurma olduğunu düşünmüyordu. Jandarma şefi Prens Dolgorukov imparator II. Aleksandr'ın fikrini alarak soruşturmayı bizzat yürütmesi için Albay Durnovo'yu görevlendirdi. Ne pahasına olursa olsun gizli tipografinin, baskı taşlarının, bildiri öbeğinin bulunması gerekiyordu!

Albay Durnovo hata yaptığını anlayınca Tatyana Hala'dan özür diledi, rahat olmasını söyledi ama izlenmekte olan yeğeninin muhakkak politikanın uzağında durduğuna dikkat etmesi gerektiğini de ekledi. Belki bir süre sonra geri gelmek zorunda bile kalacaklardı... Mavi üniformaların efendilerinin evine paldır küldür girmesinden korkmuş olan köylüler, hizmetçiler, onun ne suç işlemiş olduğunu düşünüyorlardı. Bir anda onun da hata yapabileceğini düşünmeye başladılar. Çocuklarını, Çar'ın hoşuna gitmeyen bir okula göndermeye devam edecekler miydi?

Yol açtığı felaketi umursamayan Albay Durnovo 14 Temmuz 1862'de Prens Dolgorukov'a şunları yazdı: "Aramalar sonucunda Kont Tolstoy'un iç karartıcı bir şekilde mobilyalarla kaplı evinde ne gizli kapılar, merdivenler, ne baskı taşları, ne telgraf bulunduğunu tespit ettim... Yasnaya'da ya da Nikolskoye'de tehlikeli bildiriler bulamadım... Lev Tolstoy komşularına yukarıdan bakıyor ve barış hakemi olduğunda sistemli bir şekilde mujikleri savunarak, arazi sahiplerini karşısına aldı... Köylülerle ilişkileri son derece içten, okuldaki çocuklarla arkadaşça."

Lev Tolstoy 20 Temmuz 1862'de *kımız* kürü sayesinde kendine gelmiş bir halde Moskova'ya vardığında aramadan haberdar oldu: aynasızların rezil meraklarına teslim olmuş el yazmaları, mektupları, özel *Günlük*'ü, taciz edilen yuvası, mülkündeki

köylülerin şüphelendikleri iyi niyeti, bunu hoş göremezdi! Gerçekten senyörlere yaraşır aşırı bir öfkeyle, nazarında Saray'ı temsil eden halası *babuşka* Aleksandra Tolstoy'a şu satırları yazdı:

"Arkadaşlarınız çok hoş! Bu Potapov'lar, Dolgorukov'lar, Araktşeyev'ler – bunlar sizin arkadaşlarınız değil mi?.. Arkadaşlarınızdan biri, rezil bir albay, mektuplarımı ve ölmeden önce dünyada en sevdiğim varlığa bırakmayı düşündüğüm özel *Günlük*'ümü okudu... Şansa bakın –ki bu sizin arkadaşınızın da şansıdır–, o sırada burada değildim – onu öldürürdüm!.. Yanakları ve elleri kokulu sabunlarla yıkanmış ve gülümserken yüzlerinden iyilik yayılan bu haydutlardan bir kurtulabilsek! Daha uzun süre yaşamak zorundaysam, Tanrı'ya yakarmak için değil –bu bence faydasız!– ama çemberli etekleri ve apoletleriyle, bu kendini beğenmişlikle kabaran sosyetenin namussuzluğunu artık görmemek için gidip bir manastıra kapanacağım. Sizin gibi mükemmel bir insan nasıl oluyor da Saint Petersburg'da yaşayabiliyor?.. Gözünüze perde mi indi de hiçbir şeyi görmüyorsunuz?"

31 Temmuz 1862'de Yasnaya Polyana'daydı ve Tatyana Hala'dan olayın bütün ayrıntılarını öğreniyordu. Bir hafta boyunca öfkesi büyüdü. Patlayacak noktaya geldiğinde Aleksandra Tolstoy'a ikinci bir mektup yazdı:

"Bu meseleyi burada bırakmak istemem, bırakamam da. Neşe ve mutluluk bulduğum tüm yapıtlarım zarar gördü. Teyzem korkudan hasta oldu, büyük ihtimalle de kendini toparlayamayacak. Köylüler artık bana –onca yıllık çabanın ardından elde ettiğim ün gereği– namuslu bir adam gibi değil, bu tehlikeli durumdan ancak bir dolap çevirerek yakayı sıyıran bir suçlu, bir kundakçı ya da bir kalpazan gibi bakıyorlar... 'Vah vah! Ah garibim, seni kıstırdılar! Adalet, dürüstlük üzerine bu kadar nutuk yeter!.. Az kalsın seni hapse tıkıyorlardı!..' diye düşünüyorlar. Mülk sahiplerine gelince, söylemeye lüzum yok, zevkten dört köşeler! Perovski ya da Aleksey Tolstoy'a ya da istediğiniz birine danıştıktan sonra, rica ederim bana en kısa zamanda yazın. Nasıl bir mektup yazmam gerektiğini ve bunu imparatora kimin vasıtasıyla ulaştıracağımı söyleyin. İki seçeneğim ka-

lıyor: hakaret nasıl kamusalsa yine aynı şekilde kamusal olarak benden özür dilenmesi (bunu sağlamak imkânsız!) ya da ülkeden ayrılmam, ki ben buna kesin olarak kararlıyım. Herzen'in yanına gitmeyeceğim. Onun kendi hayatı var, benim kendi hayatım... Saklanmayacağım ve kimsenin, bir dakika sonra kız kardeşi, karısı ya da annesiyle birlikte zincire vurulacağını ya da kırbaçlanacağını bilemeyeceği Rusya'dan ayrılmak üzere mülkümü sattığımı herkese açıklayacağım..."

Mektubunu, yaşlı kızı korkutmak için yapıldığı anlaşılan, belli belirsiz bir intihar ya da cinayet tehdidiyle bitiriyordu:

"Odamda içi dolu silahlar var. Bu meselenin o veya bu şekilde çözüleceği anı bekliyorum."[21]

Sadece sarayda nedime olduğu için Çar'ın rezil polisiyle ilişkisi kurulan Aleksandra Tolstoy haksızlığı tüm kalbiyle hissetti, acısını bastırdı ve sevgi ve ağırbaşlılıkla katlanılmaz yeğenine cevap verdi:

"İlk mektubunuz beni zaten alt üst emişti sevgili Lev'ciğim ama dünkü mektubunuz bana acı gözyaşları döktürdü... Sizin mabedinizde arama yaptıklarını düşündükçe kan tepeme çıkıyor."[22]

İsteklerinin yerine getirilmesi için gerekli girişimleri yapacağına söz verdi ve imparatorun ve hatta jandarma şefinin, "elçilerinin" davranış şeklinden haberdar olmadığı konusunda ona güven verdi. Rusya'da çok fazla komplo, çok fazla "demokratik patlama" olduğunu, polislerin artık ne yapacağını şaşırdığını söylüyordu. "Bu genel araştırma ve genellikle masum ve onurlu insanlara denk düşen bu –söylememe izin verin– gönülsüz adaletsizlik bundan kaynaklanıyor..." Şüpheli sayısı giderek arttığından, iktidara karşı kötü düşünceler beslemek şüphesine maruz kalmanın utanılacak bir tarafı yoktu. Önemli olan vicdanı rahat olmak ve olayı bir onur meselesi haline getirmemekti. "En değer verdiğiniz şeyler adına, sizden uç bir çözüm yoluna sapmamanızı rica ediyorum... Tuhaftır, Tanrı'ya karşı bin bir haksızlık ve günah işlerken kaygı duymuyoruz ama maruz

21 7 Ağustos 1862 tarihli mektup.

22 18 Ağustos 1862 tarihli Fransızca mektup.

kaldığımız ilk şey bize korkunç ve katlanılmaz geliyor." Yeğeni bir yandan itibarını gözetip bir yandan nasıl dostluklarının sürmesine dil uzatanlara aldırmayacağını umduğunu yazabilmişti? "Mektuplarınızla onurumun lekelenebileceğinden kaygı duymayı hiç düşünmedim ve sizin bunu düşünmüş olmanıza şaşırdım. Neysem oyum –açık yüreklilikle– ve "düşünceleri" hiçbir zaman anlamayacağım... Bir anne şefkatiyle size uzaktan hayır dualarını ediyorum. Tanrı sizi korusun!"

Tanrı değil ama Bers ailesi Lev Tolstoy'u korudu. Moskova'ya geri dönmüştü ve ondan makul olmasını rica eden üç kız kardeşin yanında öfkesi eriyordu. 22 Ağustos 1862'de imparatora saygı dolu bir mektup yazıp ihbarcılarının isimlerinin kendisine verilmesini ve Majestelerinin kendisine yapılmış olan haksızlığı gidermesini rica ediyordu. Bir emir subayı olan Kont Kremetiyev dilekçeyi büyük sonbahar manevraları için Moskova'da bulunan Çar'a iletti.

Lev Tolstoy bu başvurunun sonucunu beklerken, kendi deyişiyle, "kendisine hakaret edilen, bunun kasten yapılıp yapılmadığını mutlaka bilmek isteyen ve bu adaletsizliğin telafi edilmesini ya da kendisinden sadece özür dilenmesini talep eden"[23] bir adamın ruh hali içindeydi. Aleksandra Tolstoy tüm ilişkilerini kullandı. Çar, daha önce liberal bir eğitim aldığını hatırlama nezaketini gösterdi. Ve emri üzerine jandarma şefi Dolgorukov Tula Valisi Daragan'dan, konuk ettiği kimi üniversite öğrencilerinin bozguncu eserler bulundurmasına rağmen bu meselenin uzamayacağı ve kaygılanmasına gerek olmadığı yönünde Lev Tolstoy'a güven vermesini rica etti. İmparatordan gelen bu derece teskin edici sözler özre denkti. Lev Tolstoy bununla yetindi. Zaten kafası başka şeylerle meşguldü. 7 Eylül 1862'de, "resmi bir özür" alabilmesi için onca zorluğa katlanan halası Aleksandra'ya bilinçsiz bir zalimlikle, acıların en kötüsüne ve en itiraf edilemez olanına yol açabilecek şu kelimeleri yazdı: "Başıma üçüncü bir felaket –ya da bir mutluluk, buna siz karar verin– geldi: ben, yani dişsiz budala ihtiyar, âşık oldum."

---

23 Aleksandra Tolstoy'a 7 Eylül 1862 tarihli mektup.

DÖRDÜNCÜ KISIM

SONYA

1

Nişan

Lev Tolstoy Bers ailesiyle sık sık görüşerek hem geçmişini diriltmenin hem de geleceğine yönelmenin heyecanını duyuyordu. Geçmişte, Liubov Aleksandrovna İsleniyeva ismiyle doğmuş, kendisinden üç yaş büyük çocukluk arkadaşı – kıskançlıktan balkondan aşağı düşürerek yaraladığı Madam Bers duruyordu; gelecekte ise evin kızları... Liubov Aleksandrovna'nın babası birçok kez Lev'e şamata arkadaşlığı yapmış ve *Çocukluk*'ta İrtenyev ismiyle anlatılmış çapkın ve hızlı kumarbazlardan Aleksandr Mihayloviç İsleniyev'di. Aleksandr Mihailoviç Isleniyev, inişli çıkışlı duygusal bir hayat sürmüştü. Kont Kozlovski'den ayrılan Sofya Petrovna Zavadovski'yle yaptığı gizli evlilikten çok sayıda çocuğu olmuş ama kont bu evliliği bozunca, Liubov'un da aralarında olduğu altı çocuk gayrımeşru görülmüştü. Resmi soyadları İsleniev bile değil, İslavin'di. Anneleri ölünce babaları münasip bir yas döneminin ardından üç kız daha yapacağı, dönemin ünlü güzellerinden Sofya Aleksandrovna Jdanov[1] ile evlenmişti. Ailenin genişlemesi ve sorumlulukların artması onu, büyük servetinden geriye kalanları kumarda kaybetmekten alıkoymamıştı. Epey zarara uğramış ama

1 Sofya Aleksandrovna Jdanov, *Çocukluk*'ta, "la belle Flamande" (güzel Flaman kız) adıyla anlatılmıştır.

daima matrak ve uyanık biri olarak ikinci karısının, Yasnaya Polyana'ya elli verst uzaklıktaki Odoyev yöresinde, İvitzi'deki topraklarına çekilmişti.

Kızı Liubov Aleksandrovna on altı yaşındayken geçirdiği "beyin humması"nın tedavisi sırasında âşık olduğu Alman asıllı genç doktor Andrey Estafieviç Bers'le (ya da Behrs) evlenmişti. Pratisyen, hastasından on sekiz yaş büyüktü. Alman asıllı olması da aile içinde pek hoş karşılanmıyordu. (Büyükbabası Prusya kralının Çariçe Elizabet'e askerî eğitmen olarak gönderdiği dört subaydan biriydi.) Bunun üzerinden çok zaman geçmişti ve kuşaktan kuşağa, doktorun damarlarında Alman kanının ancak sekizde biri kalmıştı. Yaş farkına gelince, bu fark karısından, sekizi hayatını sürdürebilen on üç çocuk yapmasını engellememişti: yaşayanların beşi erkek, üçü kızdı.

Dr. Bers bir görev insanı, bir bilim adamı ve bir aile babası olarak Moskova imparatorluk sarayı idaresinde hekimlik yapıyor ve Kremlin'in içinde çok küçük ve çok karanlık bir dairede oturuyordu. Tüm odalar sıra halinde dizilmişti, çalışma odasının ufaklığı hasta kabulünü zorlaştırıyordu, çocuklar delik şiltelerde yatıyordu. Ama kimse ışıltılı çocuk kahkahalarının baskın olduğu bu küçük kabilenin neşesinden, coşkusundan etkilenmemezlik edemezdi. 1862'de yirmi, on sekiz ve on altı yaşlarında olan üç genç kızın çekiciliğine kapılan üniversite öğrencileri, harp okulu öğrencileri, geçmişten gelen Rus misafirperverlik âdeti gereği kapının her zaman açık, sofranın her zaman kurulu olduğu Bers'lere geliyorlardı. Burada, tıpkı Moskova'nın pek çok evinde olduğu gibi, gereksiz ve düşük ücretli, kalabalık bir hizmetçi takımı sofada geziniyor, yemek artıklarını yiyor, kapı aralarında ve gömme dolapların içinde uyuyordu. Sağlam, ağır, kumaş kaplamalı mobilyalar, dekorasyon malzemesi değil, kullanışlı nesnelerdi. Rüzgarın sürüklediği tohumları andıran yoksul ya da sadece işsiz güçsüz ihtiyar akrabalar bir paravanla deri bir kanepe arasında kök salıyor ve tüm bir yaşam boyunca, senelerce orada kalıyorlardı. Yapmacıksız patriklik şehri Moskova'da büyük yemek ve balo davetleri dışında hâlâ "mum ışıklı" davetlerin de yapıldığı dönem-

di bu. Evlerine misafir kabul etmek isteyenler sokağa bakan bir pencerenin önüne, üzerindeki mumları yanan şamdanlar yerleştiriyordu. Tesadüfen evlerinin önünden geçmekte olan tanıdıkları bu işaretten, beklendiklerini anlar ve kapıyı çalarlardı. Bir çift baş başa oturmaktan sıkıldığında bir hizmetçiyi komşu evlerde "mum ışığı" olup olmadığına bakmaya yollardı. Hizmetçi geri gelir ve birkaç isim sayardı. Sıra, akşamı geçirmek üzere kime gidileceğine karar vermeye gelirdi. Orasında burasında titrek ışıklı fenerler bulunan sokaklar çamurluydu. Yük arabaları, suyu, hafif sızdıran fıçılarda evlere teslim ediyorlardı. Bers'lerde, tasarruf tedbiri olarak aydınlatma için içyağından yapılan mumlar kullanılıyordu. Bu içyağı, ayrıca, nezle ve öksürüğe karşı ilaç, merhem, lapa görevi de görüyordu. Ama genç kızlar, erirken damlaların aldığı tuhaf biçimlerden gelecekleri okumak için gizlice balmumu yakıyorlardı.

Havanın açtığı ilk günlerden itibaren aile kente on iki verst uzaklıktaki –ki bu da hayranlara ziyaretlerini sürdürme imkânı sağlıyordu– Pokrovskoye-Streçnevo kır evine taşınıyordu. Yıldızlı geceler, bülbülün şarkısı, kuru ot ve leylak kokusu, burada her şey insanın başını döndürüyordu. Liza, Sonya, Tanya... Üçünün de kendi hayalleri vardı ve her biri bir diğerininkini hor görüyordu. Genç insanlar geldiğinde, dört elle piyano çalınıyor, dans ediliyor, tiyatro piyesleri oynanıyor, baygın bakışmalar gerçekleşiyordu ve ardından nefesleri tıkanan genç kızlar, uyuyamadan yatağın içinde bir o yana bir bu yana dönüp duruyorlardı.

Kışın, Cumartesi akşamları, toplantılar daha bir hareketli oluyordu. Salon aydınlatılıyor, kremalı pirzolaların ve hamuru kalın pastaların ortasında semaver tütüyordu. Saat sekizde, üniversite ve harp okulu öğrencileri, aile dostları gruplar halinde, burunları kıpkırmızı, paltoları kırağıyla örtülü olarak geliyordu. Bu buluşma için saçlarını yapmış ve süslenmiş genç kızlar şişkin elbiselerini hışırdatarak onlara doğru ilerliyorlardı ama dadıları bir bağrışla onları durduruyordu: "Hepsi buz gibi! Henüz yanlarına gitmeyin!"

Annelerinin sıkı kontrolünde ağırbaşlı bir şekilde yetiştiri-

len kızların üçü de, Fet'in dediğine bakılırsa, "Fransızların seksapel dediği o özel çekicilik"te birbirleriyle yarışıyordu. Eli yüzü düzgün olan en büyükleri Liza, bir heykel sakinliğinde, asla teşvik etmeden komplimanları kabul ediyordu, edebiyatla, felsefeyle ilgileniyor ve kız kardeşleri takılmak için ona "bilgin" diye seslendiğinde alçak gönüllükle gülümsüyordu. En küçükleri Tanya, Liza'nın aksine, baştan aşağı afacanlık ve şefkatti. Gizlice okuduğu romanlarda dertleniyor ama hemen sonra aynanın karşısında yüzünü şekilden şekle sokup kahkahalar atıyordu. Kalın dudaklı, iri burunlu zayıfça yüzünde, zekâ ve neşeyle parıldayan iki kömür karası göz açılıyordu. Bazen dansçı, bazen şarkıcı, bazen anne olmak istiyordu. Harika bir kontralto sesi vardı ve Lev Tolstoy, komik bir saygıyla ona Madam Viardot diye sesleniyordu. Liza'dan daha çekici, Tanya'dan daha az hercai olan Sonya'nın nazik bir tutumu, hoş bir ten rengi, koyu renk saçları, göz kamaştırıcı beyazlıkta bir gülümsemesi ve dikkatli, hayranlık verici ifadesi, bir itiraf gibi insanı şaşırtan hafif miyop, büyük kara gözleri vardı. "İçedönük, inatçı ve melankolik yapısıyla," diyecekti Tanya *Anılar*'ında, "mutluluğa bel bağlamıyor, onu ne asla tamamen yakalamayı ne dolu dolu tatmayı başarıyordu." Çok okuyor, kendini geliştiriyor, öyküler yazıyor, suluboya resim yapıyor, piyano çalıyor ve kendini çocukların eğitimine adamayı hayal ediyordu. On yedi yaşında, ilkokul öğretmeni diploması almıştı. Kendisini bu sınava hazırlamış olan üniversite öğrencisi, ona tanrıtanımaz materyalizmin ilkelerini benimsetmeye çalışmış ama o hızla imana dönmüştü. Kız kardeşleri gibi o da her şeyi aşktan ve evlilikten bekliyordu. Erkek kardeşinin bir arkadaşı, genç bir atlı muhafız olan Mitrofan Polivanov ona devamlı kur yapıyordu zaten. Madam Polivanov ve bir general karısı mı olacaktı? Bunu düşünürken hoşnutsuzluk duymuyordu ama coşku da hissetmiyordu. Ablası Liza'nın, eğer Kont Lev Tolstoy'la evlenirse –ki bu mümkündü– daha tuhaf bir geleceği olacaktı. Lev Tolstoy eve daha sık gelip gidiyor ama aşkını ilan etmekte tereddüt ediyordu. Aslında Liza öyle soğuk, öyle mesafeliydi ki karşısındakinin işini kolaylaştırmıyordu. Sonya ablasının yerinde ken-

dısı olsaydı, ateşli itiraflar duymak için her şeyi yapacağını düşünüyordu. Lev Tolstoy yeteneğiyle, ünüyle ve efsanesiyle onu etkiliyordu. 1854'te, on yaşındayken,[2] Kremlin'deki evlerinde ebeveynlerini ziyarete gelmiş olduğunu hatırlıyordu. O zaman üzerinde üniforma vardı ve Tuna Ordusu'na katılacaktı. Gittikten sonra, onun oturmuş olduğu kiraz rengi bir kumaşla kaplı maun tabureye bir kurdele bağlamıştı. Eserlerinden bölümler ezberliyordu ve *Çocukluk*'tan birkaç satırı kopyalayarak, kız çocuğu korsajında bir tılsım gibi saklıyordu. 1856'da yine üniformasıyla, savaş hikâyeleri ve roman projeleriyle dolu olarak yeniden ortaya çıkmıştı. Artık ordudan ayrılmıştı ama daha mutlu görünmüyordu. Daha az yazıyordu, yolculuklar yapıyor, kasaba okullarına merak duyuyordu. Kesinlikle yakışıklı değildi. Orta boylu, bodur, kemikli, kaslı bir beden, kestane rengi gür bir sakalın kuşattığı bir yüz, tüm bu kıl yığınının ortasında etli dudaklar, büyük yassı bir burun ve keskin demirkırı gözler... Nasırlı ellere ve önsezili birinin bakışlarına sahip bir mujik. Köy yaşantısının özgür hareketlerine alışık bedeni, Moskova'da giydiği şık kesimli giysiler içinde rahat değildi. İğreti kılıklı bir hali vardı ve bu da onu öfkelendiriyordu. Otuz dördüne varmıştı. Bir ihtiyar! Bu acı yetmezmiş gibi, neredeyse tüm dişleri dökülmüştü. Genç kızlar bu detayı üzülerek ayrıca konuşuyor olmalıydı. Ama Liza bir adamla dişleri için evlenmiyordu. Evlilik onun için, bir yuvanın kurulması, sosyeteye itibarlı bir giriştı: Kontes Lev Tolstoy... Onu hiç sevmeyen kız kardeşleri, "kont" oradayken renk değiştirdiği, cıvıl cıvıl konuştuğu ve onların deyimiyle "tatlı bademi" oynadığı için onunla dalga geçiyordu. Sonya bazen büyük bir yazarı Liza'dan daha mutlu edebileceğini düşünüyordu. Acısını kime açabilirdi? Hiç kimse onu anlayamazdı. Yatmadan evvel, ikonanın karşısında kendini uzun dualara kaptırıyordu. Küçük Tanya göz ucuyla onu izliyordu. İkisinin de yataklarına uzandığı bir akşam, mum sönükken, Tanya kısık sesle sordu:

"Sonya, sen kontu mu seviyorsun?"

"Bilmiyorum," diye cevap verdi Sonya.

2 Sofya Andreyevna Bers 22 Ağustos 1844'te doğmuştu.

Ardından, bir süre sonra, iç geçirdi:

"Ah! Tanya, veremden ölen iki kardeşi var!"

"Yani?" diye bağırdı Tanya. "O onlardan tümüyle başka bir vücut yapısına sahip. İnan bana, babam bunu herkesten iyi biliyor!"[3]

Sonya uzun süre uyuyamadı. Sonraki günlerde, yüreğindeki sıkıntıyı atmak için bir öykü yazdı. Kara gözlü ve tutkulu bir karaktere sahip çekici bir genç kız olan öykü kahramanı Helen'in iki kız kardeşi vardı: abla Zenaid, sarışın, soğuk ve mesafeli, küçük kardeşi Nataşa ufak tefek, haylaz ve yumuşaktı. (Mitrofan Polivanov farz edilen) yirmi üç yaşındaki genç bir adam, (Sonya farz edilen) Helen'e kur yapsa da, genç kadının gözü, dış görünümüyle pek hoş olmayan ve daha ileri yaşlardaki bir aile dostu (Tolstoy farz edilen) Dublitski dışında hiçbir şeyi görmüyordu. Sarışın ve antipatik Zenaid'le nişanlanmak üzere olan Dublitski, giderek esmer ve sempatik Helen'in cazibesine kapılıyordu. Kalbi zorunluluk ve aşk arasında bölünen genç kız, bir manastıra kapanmayı düşünüyordu... Sonya, açık anıştırmalarla dolu bu öyküyü küçük kız kardeşine okudu ve o da bu öyküyü çok beğendi. Ama "konta" göstermeye cesaret edemedi.

Lev Tolstoy evinde yapılan aramayla siniri zıplamış bir halde tekrar Moskova'ya, Bers'lerin evine geldiğinde Temmuz ayı bitmek üzereydi. Solgun, sinirli, gözleri çakmak çakmak bir halde, yönetim kendisinden özür dilemezse ülkeyi terk etmekten bahsediyordu. Masanın ucunda oturan Sonya bakışlarını ondan ayırmıyor ve içinden Rusya'da kalması için dua ediyordu. Lev Tolstoy Yasnaya Polyana'ya döndü ve birkaç gün sonra, Liubov Aleksandrovna Bers de ani bir kararla kızları ve oğlu Volodya'yı yanına alıp İvitzi'ye, yaşlı babasını görmeye gitti. İvitzi, Liubov Aleksandrovna'nın çocukluğunda fazlasıyla içli dışlı olduğu, Lev'in kardeşi Mariya'nın kalmakta olduğu Yasnaya Polyana'ya uzak değildi. Madam Bers mutlaka arkadaşını görmeye gidecekti. Bu buluşmanın büyük keyifi bir yana, aslında "ayı"nın inine girip, kararsızlıkla geçen ayların ardın-

3 *Evdeki ve Yasnaya Polyana'daki Yaşamım*, (kızlık soyadı Bers olan) Tatyana Andreyevna Kuzminskaya.

dan, Liza'ya evlenme teklif etsin diye onu teşvik etmeyi, büyülemeyi ve zorlamayı umuyordu. Kafayı bu kurnaz analık stratejisine takınca kocasını mutlaka gitmesi gerektiğine ikna etti ve kızları için yeni elbiseler diktirdi. Arabacı Annenkov'dan altı kişilik gösterişli bir araba kiralandı, valizler kasanın üzerine, tavanı çatırdatacak şekilde, üst üste yığıldı ve elinde bir mendille, doktoru endişe içinde bırakarak, bir toz bulutu içinde yola koyulundu.

Tula'da bir günlük bir molanın ardından yolcular, heyecanın doruğunda, Yasnaya Polyana'ya yöneldiler. Göz alabildiğine uzanan mısır tarlaları, gür ve karanlık Zasyeka Ormanı, kamış çatılı evleri, ortak sutulumbası ve küçük kilisesiyle aydınlık Yasnaya Polyana kasabası – hepsi Sonya'nın hoşuna gidiyordu, hepsi ona buraların efendisini, gözleri ışıklı kontu anlatıyordu. Araba parkın girişini belirten kireç rengi iki tuğla kule arasından girdiğinde akşam oluyordu. Arabanın kapısından sarkan genç kızlar iki sıra kayın ağacının, leylakların, ıhlamurların, sık çalılıkların, altın sarısı noktalarla bezeli, çimleri iyice uzamış bir çayırın bir fantazmagori içinde geçip gittiğini gördüler. Bitkiler burada sanki mutluluk içinde gelişigüzel büyüyorlardı. Bir yeşilliğin ortasında, Grek alınlığı ve üstü kapalı taraçasıyla beyaz ev yükseliyordu. Taraçanın çevresindeki tahtalarda bir marangoz ustasının testeresinden çıkma bir horoz, bir at ve kolları iki yana açılmış bir kadın heykelciği vardı. Pencerelerin gerisinde kalın kumaşlı perdeler sarkıyordu.

Liubov Aleksandrova geleceğini bildirirken gününü belirtmemişti. Tan vakti uykusunda olan ev ahalisi, at arabasının çıngırak sesiyle aniden uyandı. Hizmetçiler valizlerle ilgilenirken, Madam Bers çocukluk arkadaşı Mariya Tolstoy'a koştu. Ardından misafirlere Fransızca hoş geldiniz demek için Tatyana Hala topallayarak geldi. Onun hemen gerisinde, pelerinli elbisesi ve beyaz şapkasıyla, arkadaşı, özel hizmetçisi sadık Natalya Petrovna dikiliyordu. Genç kızlar saygıyla eğildiler. Herkes aynı anda konuşuyordu:

"Sonya size çok benziyor!.. Tanya büyükannesini ne kadar andırıyor!.."

Bu sırada Lev Tolstoy göründü, öyle neşeliydi ki Sonya onda bir genç havası gördü.

Şehirli kızlar hayran kaldıkları meyva bahçesinde bir tur frambuaz topladıktan sonra, anneleri tarafından, zemin katta, yatacakları tonozlu odaya valizlerini boşaltmaya gönderildi. Beyaz ahşap divanlar duvarlar boyunca uzanıyordu. Çok sert minderleri, mavi ve beyaz çizgili bir çadır beziyle kaplıydı. Kayın ağacından büyük masayı kasabanın marangozu yapmıştı. Tavanda Prens Volkonski zamanında koşum takımlarının, eyerlerin, jambonların asıldığı demir kancalar hâlâ duruyordu. "Oldukça iri yarı ve çok çirkin olmayan" oda hizmetçisi Dunyaşa, divanların üzerinde yatakları hazırladı. Ama sadece üç yatak ve küçük Volodya'yla birlikte dört çocuk vardı. Lev Tolstoy uzun bir koltukla bir tabureyi birleştirerek bu problemi çözdü. Bu buluştan hoşlanan Sonya haykırdı:

"Bu koltukta ben yatacağım!"

"Ve yatağınızı da ben yapacağım!" dedi Lev Tolstoy itiraz kabul etmeyen bir tonla.

Lev Tolstoy beceriksiz hareketlerle çarşafı açtı ve serdi. Sonya, mahcubiyetini saklamak için gülerek ona yardım ediyordu. "Lev Nikolayeviç'in yardımıyla yatak hazırlamak..." yazacaktı *Anılar*'ında,[4] "...bana biraz tedirgin edici ama çok hoş ve içten geldi."

Lev Tolstoy'la birlikte yatağını hazırlamayı bitirince salona geçti ve ablası Liza ona sorgulayıcı soğuk bir bakış attı. Afallayan Sonya oturmak için taraçaya çıktı. Orada, açık gözlerini gecenin karanlığına dikip tuhaf bir mutluk düşüne daldı. "Uçsuz bucaksız kır, doğa, boşluk mu bende bu duyguyu yaratıyordu? Yoksa bu altı hafta sonra olacakların, yani evin hanımı sıfatıyla bu eve gireceğimin önsezisi miydi? Genç kızlık yaşamıma ve özgürlüğüme bir veda mıydı?.. Bilmiyorum... Ağırbaşlıydım, mutluydum ve yeni, sonsuz bir hisle doluydum."[5]

Lev Tolstoy onu sofraya çağırmaya geldi ama o itiraz etti:

"Aç değilim! Burası çok hoş!"

4 Bu *Anılar*, Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ünün başına kondu.

5 *Anılar* (Kontes Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü).

Lev Tolstoy istemeyerek Sonya'nın yanından ayrıldı. Sonya içeriden gelen konuşmaları, kahkahaları, tabak çanak seslerini duyuyordu. Liza üstünlüğü yeniden ele geçirmeye çalışıyor olmalıydı. Bir adım zeminde bir çıtırtıya yol açtı. Sonya arkasını döndü. Bu, konuklarını masada bırakıp yanına dönen Lev Tolstoy'du. Karanlıkta kısık sesle birkaç laf ettiler. Aniden Lev Tolstoy fısıldadı:

"Ne kadar içtensiniz, doğalsınız!"

Gerçekten de öyleydi ama bu masumiyetin gerisinde ne itiraf edilemez hesaplar, ne şuursuz umutlar vardı! Aklından geçenlerin sezilmesinden endişe ederek başını eğdi. Geç olmuştu. Liubov Aleksandrovna kızlarını yatmaya gönderdi. Sonya, Lev Tolstoy'un terasta kendisine söylemiş olduğu sözleri kalbinin derinliklerine hapsederek, tonozlu odaya indi. Geceliğini giyip rahatsız koltuğun kolları arasında büzülerek bu sözleri içinden tekrar etti. Uykusu gelmiyordu. Kız kardeşlerinin soluk alıp verişlerini dinliyor, dönüyor, tekrar dönüyor ve ona büyük elleriyle yatağını hazırlayanın "kont" olduğunu düşünerek keyifle gülümsüyordu.

Gün ağarırken neşe içinde uyandı. Güneş bulutsuz bir gökte parlıyordu. Hava baş döndürücü bir hoşluktaydı. "Her yeri dolaşmak, her şeye bakmak, herkesle konuşmak isterdim,"[6] diyecekti. Tam da, Lev Tolstoy Zasyeka ormanında bir piknik düzenlemişti. Al bir at olan Baraban ve onun yanında da Strelka, sırt sırta oturmuş on iki kişiyi taşıyabilecek, köye özgü sıraların yer aldığı bir çeşit arabaya koşuldu. Sonya, üzerine eski bir kadın eyeri yerleştirilmiş gri at Bielogubka'yı çok beğendiğinden Lev Tolstoy ona bu ata binmesini önerdi. Üzerinde bir kemer ve siyah kadife düğmelerle süslü güzel sarı elbisesi vardı.

"Nasıl yapacağım? Binici kıyafeti yok ki üzerimde!" diye mırıldandı, canı sıkılmış bir halde.

"Ne önemi var!" dedi Lev Tolstoy gülerek. "Buralar sosyetik mekânlar değil. Sadece ormandaki ağaçlar sizi görecek."

Ve dudaklarını ısıran Liza'nın önünde, Bielogubka'ya binmesi için Sonya'ya yardım etti. Sonya bacaklarını örtmek için sarı

6 *Anılar* (Kontes Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü).

elbisesini bileklerine kadar çekti, gövdesini hafif geriye verdi, her şeye rağmen zarif olmaya çalıştı. Lev Tolstoy da gösterişli beyaz bir aygıra bindi. Alçak dalların altında eşkin giden atlarının üzerinde yan yana yol aldılar. Araba, tekerleğin her dönüşünde zıplayan bir şapka ve şemsiye kargaşası içindeki grubun geri kalanıyla birlikte onları izledi. Komşular, arkadaşlar geziye katılmıştı. Tüm topluluk, bir ot yığınının yükseldiği bir düzlükte buluştu. Liubov Aleksandrovna Bers ve Mariya Tolstoy çimenlerin üzerine örtüleri serdiler, sofra takımlarını koydular, yiyecek sepetlerini açtılar ve semaveri yaktılar. Çayın ardından Lev Tolstoy konuklarını ot yığınının üzerine tırmanmaya ve oradan aşağıya kaymaya davet etti. Kahkahalar ve çığlıklar arasında –sarı elbisesi kırış kırış ve saçları kuru ot saplarıyla dolu– Sonya çok mutluydu ama Liza'nın suratı asıktı. Akşama doğru herkes ot yığınının tepesinde toplandı ve koro halinde "Çakıl taşların üzerinden akıyor su!.." şarkısı söylendi.

Ertesi gün Bers ailesi İvitzi'ye gitmek üzere arabayla Yasnaya Polyana'dan ayrıldı. Sonya üzülerek gidiyordu ama büyük babası İsleniyev'i görünce neşesi biraz yerine geldi. Bu ufak tefek, kafasına siyah bir takke takmış, yüzü sinekkaydı tıraşlı, kartal burunlu ve buruşmuş göz kapakları arasından gözleri muziplikle parıldayan kel ihtiyar öyle eğlenceliydi ki... Kızların yanaklarını başparmağı ve işaret parmağı arasında sıkarak, onlara "Moskova'lı genç kızlar," diye hitap ediyor, aşk hayatları ile ilgili sorular soruyor ve ikinci karısı Sofya Aleksandrovna'ya kaşlarını çattıran demode şakalar yapıyordu. Büyüleyici kara gözleriyle eski güzel, artık sabahtan akşama kadar pipo içen –ki bu dudaklarını geriyor ve yüz rengini donuklaştırıyordu– incecik, dişsiz bir kadın olup çıkmıştı. İhtiyar adam genç ziyaretçilerinin evinde sıkılmasından endişe ederek, yöredeki önemsiz asillerin katılımıyla, onların şerefine geziler ve danslı gece eğlenceleri düzenlemişti. Ama Sonya'yı rüyasından çekip alacak olan taşralıların bu muhabbetleri değildi. İvitzi'ye varışının ikinci günü Liza'yla odasında otururken Tanya kapıyı açıp, gözleri yerinden fırlamış, yanakları alev alev bağırdı:

"Kont!.. Kont bizi görmeye geldi!"

"Bu imkânsız!" diye haykırdı Liza kızararak.

"Tek başına mı gelmiş yoksa kız kardeşiyle mi?" diye sordu Sonya zayıf bir sesle.

"Tek başına! Atla gelmiş!" dedi Tanya. "Çabuk gelin!.."

Merdivenlerden indiler ve basamaklı sekide, şaşkın bir halde, beyaz atından beceriksizce inen Lev Tolstoy'un karşısında durdular. Toz içindeydi, alnı terden pul puldu, bakışlarında sıkılgan bir neşe vardı. Sonya, onun Yasnaya Polyana'yı İvitzi'den ayıran elli versti sadece kendisini yeniden görmek arzusuyla kat ettiğini dilemeye cüret edemiyordu. Ev halkı çoktan etrafını sarmış, onu tebrik ediyordu. Büyük baba omzunu sıvazlayarak ona şöyle diyordu:

"Yol ne kadar sürdü?"

"Üç saatten biraz uzun," dedi Lev Tolstoy. "Hızlı sürmedim. Çok sıcaktı."

O anda, Sonya hem bu adamı sevme isteği hem ona bağlanma korkusu duydu. Sevgisine ihanet ettiği Liza'yı ve bugün yarın ona evlenme teklif edecek genç ve sevimli atlı muhafız Mitrofan Polivanov'u düşünüyor ve neyle olduğunu tam bilemeden kendini suçluyordu. Akşamleyin, gezintiden sonra, civarın tüm gençleri –komşu garnizonun subayları, taşranın kibar beyleri, tatildeki üniversite öğrencileri– İvitzi'nin büyük salonunda toplandı. Masa oyunlarını danslar izledi. Gönüllü müzisyenler sırayla piyanonun başına oturuyor, acemice çalıyor ve pedala dibine kadar basıyorlardı. Sonya uzun şeritlerin yayıldığı leylak rengi bir fiyongun omuz kısmını süslediği, barej bir elbise giymişti; buna "beni takip edin genç adam," adı verilirdi.

"Ne kadar da şıksınız!" dedi ona Lev Tolstoy.

"Dans etmiyor musunuz?" diye sordu Sonya.

"Hayır. Neye yarar? Ben çok yaşlıyım!"

Sonya itiraz etti. Akşam yemeğinin ardından davetliler dağılmaya başladı. Ama biri Tanya'dan bir romans daha söylemesini rica etti. Tanya istemiyordu ve bu zorunluluktan sıyrılmak için piyanonun altına saklandı. Gizlendiği yerde unutuldu. Böylece istemeden tuhaf bir sahneye tanık oldu. Lev Tolstoy ve Son-

ya odaya girdiğinde ev tekrar sessizleşmişti. İkisi de birbirinden heyecanlı, açık kalmış bir oyun masasının yakınına oturdular.

"O halde yarın gidiyorsunuz?" dedi Sonya. "Neden bu kadar çabuk? Bu çok kötü!"

"Kız kardeşim Mariya yalnız ve yakında yurtdışına çıkacak."

"Ona eşlik edecek misiniz?"

"Hayır. Gitmek isterdim ama artık yapamam!"

Küçük kardeşinin odadaki varlığından habersiz olan Sonya'nın gözleri, sadece, kendisine doğru uzanmış, bu acılı, yakaran erkek yüzünü görüyordu. Aralarındaki sessizlik uzayınca Sonya fısıldadı:

"Yemek odasına dönelim. Yoksa bizi aramaya başlayacaklar..."

"Hayır," dedi diğeri. "Kalın. Burada çok rahatız!"

Ve bir tebeşir parçası alıp masa örtüsüne bir şeyler yazdı.

"Sofya Andreyevna," dedi, "buraya ne yazdığımı çözebilir misiniz? Her kelimenin sadece ilk harfini gösterdim..."

"Çözebilirim," diye cevap verdi Sonya kararlı bir ses tonuyla.

Bunun üzerine, diğeri yazmaya devam etti. "Bu kocaman kırmızımtırak eli izliyordum," diyecekti daha ileride "ve tüm ruh gücümün, tüm enerjimin, tüm dikkatimin bu tebeşir parçasına ve ona kılavuzluk eden ele yoğunlaştığını hissediyordum." Okudu: "G.v.m.ö.b.a.y.v.m.o.i.o.h." Ani bir ilham geldi. Kan şakaklarına vuruyordu. Hiçbir gizemin aşkının gücüne direnemeyeceğini düşünüyordu. Ara sıra ona bir kelime fısıldayan Lev Tolstoy'un yardımıyla, şifreyi çözdü: "Gençliğiniz ve mutluluk özleminiz, bana acımasızca yaşlılığımı ve mutlu olmamın imkânsız olduğunu hissettiriyor."

Bu kavrayış karşısında şaşıran Lev Tolstoy:

"Pekâlâ, bunu da çözün bakalım!" dedi.

Ve ardından şunları yazdı: "S.a.a.L.i.b.h.y.g.v.S.v.T.k.s.y.e." Sonya çevirdi:

"Sizin ailenizde ablanız Liza'yla ilgili benim hakkımda yanlış görüşler var. Siz ve Tanya kendimi savunmama yardım edin."

Bu bir evlilik teklifi ya da bir aşk ilanı değildi. Ama Sonya bu şifreli yazışmanın o ve partneri arasında tüm yeminlerden daha büyük bir ruh birliğine yol açtığını anlayamayacak ka-

dar saf değildi. Annesinin yatmasını buyuran memnuniyetsiz sesini duyunca heyecanı kaçtı. Yatmadan evvel bir mum yaktı, yere oturdu, defterini bir sandalyeye koydu ve Lev Tolstoy'un tebeşirle yeşil örtüye baş harflerini yazdığı kelimeleri *Günlük*'üne not etti. Gizlendiği yerden çıkan Tanya bir süre sonra Sonya'nın yanına gitti ve her şeyi görüp duyduğunu ve gelecekte yaşanacak felaketlerden endişe ettiğini itiraf etti. Sonya endişelenemeyecek kadar mutlu hissediyordu kendini.

Ertesi gün Lev Tolstoy Bers ailesinden Moskova'ya dönmeden evvel tekrar ona uğrayacakları sözünü alarak Yasnaya Polyana'ya doğru yola koyuldu. Ardında ümit dolu on sekiz yaşında bir genç kızı, kıskançlıktan kendini yiyip bitiren yirmilik bir diğerini ve sadece bir sırdaş olduğuna üzülen on altı yaşında bir başka genç kızı bırakıyordu. Tanya'yı bir kenara çeken Liza gözünde yaşlarla bir gün ona şöyle dedi: "Sonya Lev Nikolayeviç'i benden çalmak istiyor!.. O giysiler, o bakışlar, o baş başa kalmalar, bunları görmemek mümkün değil!" Tanya onu yatıştırmayı denedi. Nafile. Kızlar dönüş yolculuğuna gergin bir ortamda hazırlandılar.[7]

Önceden belirlenmiş olduğu gibi, geceyi geçirmek üzere Yasnaya Polyana'da duruldu. Mariya Tolstoy Moskova'ya kadar onlarla arabayla gitmeye ve oradan yurtdışına çıkmaya karar vermişti. Bu gidiş Tatyana Hala'yı ve tüm hizmetçileri üzüyordu. Lev Tolstoy'un yüzü kaygılıydı. Tan vaktinde Annenkov'un arabası basamaklı sekinin önüne geldi ve vedalaşmalar başladı. Aniden, kucaklaşan ve istavroz çıkaran gözü yaşlı bu kadınların arasında, yolculuk kıyafeti içinde Lev Tolstoy belirdi. Hemen arkasından valizlerini taşıyan uşağı Aleksis geliyordu.

"Sizinle Moskova'ya geliyorum. Artık Yasnaya Polyana'da nasıl kalabilirim? Çok anlamsız, sıkıcı olacaktır bu!"

Yüreği mutlulukla dolan Sonya annesinin kuşkulu bakışları karşısında sakin yüz ifadesini korumaya çalıştı.

---

7 Tüm bu sahneler, hem Sofya Andreyevna tarafından *Anılar*'ında hem de kız kardeşi Tatyana Andreyevna Kuzminskaya tarafından kitabında *–Evdeki ve Yasnaya Polyana'daki Yaşamım–* anlatılmıştır. Nihayet, Lev Tolstoy kelimelerin baş harfleriyle aşk ilanını, Anna Karenina'nın dördüncü bölümünün XIII. kısmında (Kiti ve Levin baş başa) kullanmıştır.

Arabanın içinde dört, dışında, kasanın gerisinde iki kişilik oturma yeri vardı. Lev Tolstoy'un dışarıdaki iki yerden birine oturmasına ve Liza ile Sonya'nın dönüşümlü olarak onun yanında yolculuk etmesine karar verildi. Atlar tırıs gidiyordu. Ara sıra arabacı kornaya basıyordu. Sonya; annesi, kız kardeşi Tanya, küçük kardeşi Volodya ve Mariya Tolstoy'la birlikte içerideyken saatler geçmek bilmiyordu. Yukarıda, açık havada, yazarla özgürce sohbet eden Liza'yı kıskanıyordu. Yolcular zaman geçirmek için şeker ve meyve tırtıklıyorlardı. Ama Sonya tüm bu şekerlemeleri geri çeviriyordu. Arabanın kapısından eğilerek, verstleri sayıyordu. Nihayet sıra ona geliyordu! Artık Lev Tolstoy'un yanına o oturacaktı. Akşam oluyordu. Soğuktu. Büyük arkadaşının omzuna yaslanarak, Kafkasya'dan, Sivastopol'den, savaştan, vahşi Çerkezlerden, Fransızlardan, İngilizlerden, Almanlardan bahsedişini dinliyordu. Çok ülke gezmiş, çok insan tanımış, birçok tecrübe yaşamıştı! Onun yanında ne kadar da cahil ve zayıftı. Yorgun düşerek, gözlerini kapıyor, uyukluyor, bir sarsıntıyla uyanıyordu ve mutlulukla, kendisininkine dayanmış bir erkek bedeninin sıcaklığını ve çanların çınlamasına karışan, tatlı, kalın bir sesin tınısını buluyordu. Bütün gece bu şekilde gittiler. Aile, arabanın içinde uyuyordu. Büyük ihtimalle sırasını bekleyen Liza hariç...

Moskova'dan önceki son molada, Lev Tolstoy'un yanına oturma sırası Sonya'ya geldiği halde, Liza içeride boğulduğu bahanesiyle, ondan yerini kendisine bırakmasını rica etti. Bu oyun Sonya'yı öfkelendirdi ama annesinin buyruğu üzerine boyun eğdi ve arabaya bindi.

"Sofya Andreyevna..." diye bağırdı Lev Tolstoy "...arkada oturma sırası sizde!"

"Biliyorum ama üşüyorum," diye yanıtladı istemeye istemeye.

Liza, muzaffer bir edayla, boş kalan koltuğa oturmuş bekliyordu bile. Lev Tolstoy şaşkın bir halde mola yerinde ayakta öylece kaldı bir an, ardından tek kelime etmeden gidip arabacının yanına oturdu. Annenkov'un arabası, arkasında incinmiş, göz yaşlarını rüzgara bırakmış yalnız bir kızla, sarsılarak hareket etti.

disi olsaydı, ateşli itiraflar duymak için her şeyi yapacağını düşünüyordu. Lev Tolstoy yeteneğiyle, ünüyle ve efsanesiyle onu etkiliyordu. 1854'te, on yaşındayken,[2] Kremlin'deki evlerinde ebeveynlerini ziyarete gelmiş olduğunu hatırlıyordu. O zaman üzerinde üniforma vardı ve Tuna Ordusu'na katılacaktı. Gittikten sonra, onun oturmuş olduğu kiraz rengi bir kumaşla kaplı maun tabureye bir kurdele bağlamıştı. Eserlerinden bölümler ezberliyordu ve *Çocukluk*'tan birkaç satırı kopyalayarak, kız çocuğu korsajında bir tılsım gibi saklıyordu. 1856'da yine üniformasıyla, savaş hikâyeleri ve roman projeleriyle dolu olarak yeniden ortaya çıkmıştı. Artık ordudan ayrılmıştı ama daha mutlu görünmüyordu. Daha az yazıyordu, yolculuklar yapıyor, kasaba okullarına merak duyuyordu. Kesinlikle yakışıklı değildi. Orta boylu, bodur, kemikli, kaslı bir beden, kestane rengi gür bir sakalın kuşattığı bir yüz, tüm bu kıl yığınının ortasında etli dudaklar, büyük yassı bir burun ve keskin demirkırı gözler... Nasırlı ellere ve önsezili birinin bakışlarına sahip bir mujik. Köy yaşantısının özgür hareketlerine alışık bedeni, Moskova'da giydiği şık kesimli giysiler içinde rahat değildi. İğreti kılıklı bir hali vardı ve bu da onu öfkelendiriyordu. Otuz dördüne varmıştı. Bir ihtiyar! Bu acı yetmezmiş gibi, neredeyse tüm dişleri dökülmüştü. Genç kızlar bu detayı üzülerek ayrıca konuşuyor olmalıydı. Ama Liza bir adamla dişleri için evlenmiyordu. Evlilik onun için, bir yuvanın kurulması, sosyeteye itibarlı bir girişti: Kontes Lev Tolstoy... Onu hiç sevmeyen kız kardeşleri, "kont" oradayken renk değiştirdiği, cıvıl cıvıl konuştuğu ve onların deyimiyle "tatlı bademi" oynadığı için onunla dalga geçiyordu. Sonya bazen büyük bir yazarı Liza'dan daha mutlu edebileceğini düşünüyordu. Acısını kime açabilirdi? Hiç kimse onu anlayamazdı. Yatmadan evvel, ikonanın karşısında kendini uzun dualara kaptırıyordu. Küçük Tanya göz ucuyla onu izliyordu. İkisinin de yataklarına uzandığı bir akşam, mum sönükken, Tanya kısık sesle sordu:

"Sonya, sen kontu mu seviyorsun?"

"Bilmiyorum," diye cevap verdi Sonya.

2 Sofya Andreyevna Bers 22 Ağustos 1844'te doğmuştu.

"Bakın imparatoriçemi nasıl gezdiriyorum!"

"Hayır! Hayır! Bu araba çok ağır! Durun!" Sonya ellerini kavuşturarak sızlanıyordu.

Ama mutluydu. "Bu olay onun ne kadar güçlü ve sağlıklı olduğunu gösteriyor," diyecekti *Anılar*'ında. Gayet tabii, kontu akşam yemeğine alıkoyuyorlar, yatak hazırlıyorlardı. Ah! Evlenecek bir kızın ebeveyninin, kararsız bir adamın etrafında yaratmayı gayet güzel bildiği tehlikeli konfor! Pokrovskoye-Streçnevo'da doğa bile, talibi duygusal düşüncelere davet ediyordu. Geceler çok güzeldi, ay çok yakındaki küçük göle yansıyordu, çimler gümüş zerreleri gibi ışıldıyordu, uzun süre güneşin ısısını emen toprak karanlık çökünce güzel kokular yayıyordu. Genç kızlarla birlikte çardağın altında oturan Lev Tolstoy ondan bundan bahsediyor, kaygılarını unutuyor ve kendini beğendirmeye çalışıyordu. Birkaç gündür bir rakibi vardı; Popov adında, Moskova Üniversitesi'nde tarih profesörü biri Sonya'yla çok yakından ilgileniyor ve arkasını döndüğünde iç çekiyordu. Ama bu adam kızların her hafta ziyaretini beklediği atlı muhafız Mitrofan Polivanov'dan daha tehlikeli olamazdı. Lev Tolstoy defalarca aşkını itiraf edecek oldu ama her seferinde kendini tuttu. Bu duygu onu yiyip bitirdiğinde tahta balkona dirseklerini dayıyor ve mırıldanıyordu: "Çılgınlık geceleri!"

Kaygı içini kemirirken *Günlük*'üne döndü. "Gece Berslerde kaldım," yazıyordu 23 Ağustos 1862'de. "Bir kız çocuğu! Bana öyle geliyor! Yine de kafam karmakarışık. Ah açık ve tatmin edici bir duruma bir kavuşabilsem... Kendimden korkuyorum: ya yine bu aşk değil de, aşk isteğiyse! Sadece zayıf taraflarını görmeye çalışsam da hiçbir şey değişmiyor. Bir kız çocuğu! Bana öyle geliyor!"

Üç gün sonra bu kız çocuğuna bir *Günlük* tutup tutmadığını sordu. Sonya kaçamak bir cevap verdi ama bir öykü yazmış olduğunu itiraf etti. Lev Tolstoy okumak için ısrar etti. O anda genç kızın aklından ne geçti? Lev Tolstoy'un bu otobiyografik öyküde, Dublitski'ye atfettiği sevimsiz dış görünüme darılabileceğini biliyordu. Ama bir kırgınlığın, bir tartışmanın bile, aşk hayatının içinde bulunduğu durgunluk haline tercih edilir ol-

duğunu düşünüyordu. İkisi de açık açık konuşamayacak kadar utangaç olduklarından ve Lev Tolstoy, bir oyun masasına tebeşirle yazılan baş harfler aracılığıyla ona açıldığından, kendisi de neden ona şifreli kişiliklerle açılmayacaktı ki? Utançtan yerin dibine geçerek, her şeyi göze almış olarak, defterini ona verdi.

Lev Tolstoy öyküyü Moskova'ya götürdü, hemen okudu ve bir ayna karşısındaymışçasına, çirkinliğini ve yıpranmışlığını unutmuş olduğu yüzünü gördü. İlk olarak, gururunun kırıldığını hissetti. Ardından kadın kahramanın, Dublitski'yi çirkin, yaşlı ve kararsız bulmakla birlikte, ondan daha az tutkun olmadığını düşündü. Bu saptama onu ancak biraz yatıştırdı. "Okumam için öyküsünü bana verdi..." yazıyordu 26 Ağustos'ta. "Nasıl güçlü bir hakikat ve içtenlik! İşkence nasıl gizli. Yüreğim daralmadan tümünü, en ufak bir kıskançlık ya da bir çekemezlik duymadan okudum. Yine de şu ifadeler: 'dış görünüşüyle pek hoş olmayan,' ve 'görüşlerinde istikrarsız,' beni adamakıllı incitti." Öyle çok incitti ki, iki gün sonra, 28 Ağustos 1862'de, yani doğum gününde, sıradan bir evlilik macerası için "fazla büyük" olduğuna karar verdi. Erkeklik gururu incinmiş olarak yazarlık gururunda sığınak aradı: "34 yaşındayım... Her zamanki keder duygusuyla uyandım... Çirkinim. Evliliği düşünmüyorum. Senin yolun başka, o yüzden sana bunca yetenek verildi."

Ama çalışmak onu artık mutlu etmiyordu. Küçük Sonya ona hikâyesini verirken doğru tahmin etmişti. Artık oltadan kurtulmak için çırpındıkça iğne etine daha fazla giriyordu. Pokrovskoye-Streçnevo'ya döndü, onu yeniden gördü, tereddüt etti, ümit etti, *Günlük*'üne çelişkili notlar düştü: "Bu eskisi gibi bir aşk değil artık, ne kıskançlık ne de özlem, ama başka nedir bilmiyorum ve çok tatlı bir şey; belki bir umut zerresi (ki bu olmamalı). Lanet olsun! Biraz özlem ve biraz da keder olabilir. Nefis bir gece. Hoş ve iyi duygular... Aklımın karıştığını hissettim. Sonya da aynı." (29 Ağustos). "Sonya'yla olduğunda Popov'u kıskanmıyorum, artık onun beni tercih etmeyeceğine inanamıyorum. Şimdi zamanı diye düşünüyorum ama şu anda gece. O da sessiz sessiz, kederli konuşuyor. Birlikte gezdik. Çardak. Ev-

de, yemekte – gözleri. Ne gece! Budala, bu senin için değil; ve yine de âşıksın, tıpkı Sonya Koloşin'e, Aleksandra Obolenski'ye olduğun gibi – daha fazlası yok. Geceyi onların evinde geçirdim, uyuyamadım, hep o! "Peki hiç âşık olmadınız mı?" diyor ve ben gülmek istiyorum, neşe doluyum." (30 Ağustos). "Karımla gelecekteki hayatımı hiçbir zaman bu kadar açık, bu kadar sevinçli ve soğukkanlı bir şekilde gözümün önüne getirmemiştim... *Memento*: Dublitski, yaşlı hayvan!" (3 Eylül). "Gece uyumadım, mutluluğumla ilgili kurduğum hayal o kadar netti ki... Akşamleyin aşktan bahsettik. Daha kötüye gidiyor durum." (5 Eylül). "Dublitski, gençliğin, şiirin, güzelliğin, aşkın olduğu yere burnunu sokma. Bunun için, dostum, genç öğrenciler var!.. Manastır, çalışma, senin yolun budur, bu yolun en yukarısından, huzur ve neşeyle başkalarının aşkını ve mutluluğunu izleyebilirsin. Bu manastırda yaşadım ve oraya geri döneceğim..." (7 Eylül). Bu cümleyi yazdıktan sonra Lev Tolstoy kendini toparladı ve altına şunları not etti: "*Günlük*'üm samimi değil. Onun bir gün benim evimde, yanımda oturup kitap okuyacağı aklımın bir köşesinde duruyor ve... ve burası onun için..."

Ertesi gün Bers'ler Kremlin'deki dairelerine döndüler ve Lev Tolstoy yeniden kapılarını çaldı: "Bana kapıyı Sonya açtı... Sanki zayıflamış. Diğerlerinde daima gördüğüm şeylerden hiçbiri yok onda: ne sahte güzellik ne de klasik çekicilik. Beni karşı konulmaz bir şekilde cezbediyor." (8 Eylül). "Kızarıyor, çok heyecanlı: "Hey Dublitski, hayal kurma!.." Moskova'dan kopamıyorum... Sabahın üçüne kadar uyuyamadım. On altı yaşındaki bir çocuk gibi hayal kurdum ve acı çektim." (9 Eylül).

O gece, imkânsız gördüğü bir mutluluğu reddetme kararı aldı ve Sonya'ya uzun bir mektup yazdı. Ona ebeveyninin, kendisinin güzel Liza'ya âşık olduğunu sanarak yanıldıklarını ama çirkin Dublitski'de kendini görerek kendisinin yanılmadığını açıklıyordu:

"Hikâyenizi okuyunca Dublitski'de kendimi gördüm ve ne yazık ki bu, bana, gerçekte ne olduğumu, sık sık unuttuğum şeyi hatırlattı: tek başına, Tanrı'nın ona verdiği şey üzerinde hırsla çalışması ve yerine getirilmiş bir görevin bilinci-

nin verdiği mutluluk dışında bir başka mutluluk düşünmemesi gereken tonton Lev, son derece çirkin zavallı bir ihtiyar. Size baktığımda hüzünleniyorum çünkü gençliğiniz bana yaşlılığımı ve mutluluğun imkânsızlığını hemen hatırlatıyor... Ben Dublistski'yim ama sadece bir karım olması gerektiği için evlenemem, bunu yapamam. Evlilikten müthiş, olanaksız bir şey beklerim... Ben nasıl seviyorsam öyle sevilmeyi beklerim... Artık size gelmeyeceğim."

Ah! Bu mektubu yazdıktan sonra kendini ne kadar rahatlamış hissediyordu. Öylesine rahatlamıştı ki, onu bir çekmeceye koydu ve bir daha da düşünmedi.[8] Kalkınca, 10 Eylül günü, çok yorgun ama yeniden ümitliydi. Sonya'yı bir daha görmeme kararlılığı gün ışığıyla birlikte yok oldu. Giyinir giyinmez ona koştu: "Kremlin'e gittim. Orada değildi... Sonra geldi, ciddi ve ağırbaşlı... Ben çıktım, tekrar cesaretim kırıldı ve hiç olmadığım kadar âşığım. *Aslında*, ümit var. Bu düğümü mutlaka çözmek gerekiyor. Liza'dan nefret etmeye başlıyorum, bir yandan da ona acıyorum. Tanrı, yardım et bana, yol göster! Yine geçirilecek uykusuz zalim bir gece, hissediyorum; âşıkların acısıyla dalga geçen ben! Alay ettiğim şey başıma geldi! Ona ya da Tanya'ya açılmak için yaptığım onca plan, hepsi boşa gitti... Tanrı, yardım et bana, yol göster! Azize Meryem, bana yardım et!" (10 Eylül).

Aşkının büyüklüğü, onu bir hastalık gibi korkutuyordu. Beyninin yapabildiği tek faaliyet, o diri bedenli küçük genç kızı düşünmekti. Kendisini ne kadar yaşlı ve çirkin hissederse, Sonya ona o derece arzulanır geliyordu. 11 Eylül'de, onu görmeye gitmemek için kendini zorladı ve dualara daldı. 12'sinde Berslere gitti ve gevezeliklerden bunaldığı bir arkadaş toplantısının içine düştü. Önemsiz ve içten bunca insan arasında, Sonya ulaşılmazdı. Onu yakalamak, alıp kırlara götürmek... "Tahmin edilemeyecek kadar tutkunum," diye not düşecekti aynı akşam, "Çıldırdım, bu böyle devam ederse kafama bir kurşun sıkacağım. Evlerinde bir gece toplantısı vardı. O her bakımdan muhteşem. Bense iğrenç Dublitski'yim. Tedbirimi önce-

8 9 Eylül 1862 tarihli bu mektubu, Sofya Andreyevna'ya evlendikten sonra verdi.

den almalıydım. Artık kendimi durduramıyorum. Bir Dublitski olsam da, aşkla güzelleştim. Evet, yarın sabah onlara gideceğim. Uygun anlar oldu ama ben yararlanmayı bilmedim. Korkuyordum, sadece aşkımı ilan etmem gerekiyordu. Oraya dönmek ve herkesin önünde her şeyi söylemek istiyorum. Tanrı, bana yardım et!"

13 Eylül'de bir kez daha kendine verdiği sözü tutmadığından, tekrar yemin etti: "Yarın, oraya gideceğim ve her şeyi söyleyeceğim ya da kendimi öldüreceğim." Düşündükten sonra, cümlenin son kısmının üzerini çizdi. İntihar etmeyecekti. Konuşmayacaktı da. Evlilik teklifini mektupla yapacaktı. Ne de olsa bu daha kolaydı. Reddederse ne büyük hayal kırıklığı olurdu! Kabul ederse ne büyük kaygı! Oturduğu ev sessizdi. Masasının üzerinde bir mum yanıyordu. Kalemi, kağıdın üzerinde bir uçtan bir uca özgürce kayıyordu. Bitirince, *Günlük*'üne şunları yazdı: "Sabahın 4'ü. Ona yarın, yani bugün, 14'ünde vereceğim bir mektup yazdım. Tanrım ölmekten korkuyorum! Böylesi bir mutluluk bana imkânsız görünüyor. Bana yardım et Tanrım!" Ardından defterini kapadı, mektubunu aldı ve yavaş yavaş yeniden okudu:

"Sofya Andreyevna, benim için durum katlanılmaz bir hal alıyor. Üç haftadır her gün kendime şu sözü veriyorum: bugün her şeyi söyleyeceğim; ve evinizden ruhumda aynı sıkıntı, aynı pişmanlık, aynı korku, aynı mutlulukla ayrılıyorum... Sizinle konuşacak fırsatım olmazsa ya da buna cesaret edemezsem diye bu mektubu yanımda getiriyorum... Tamamen dürüst bir şekilde söyleyin bana, karım olmak istiyor musunuz? Ama bana ancak kalpten, tereddütsüz diyebiliyorsanız, evet deyin. Eğer yapamıyorsanız, içinizde belli belirsiz bir kaygı varsa, o halde bana hayır demeniz daha iyi olur. Tanrı aşkına, kendinizi iyi dinleyin! Hayır derseniz, bu benim için korkunç olacak ama bu ihtimale hazırım ve kendimde buna katlanma gücü bulacağım. Eğer kocanız olup da sevdiğim kadar sevilmezsem bu daha da korkunç olacaktır!"

Bu mektubu Sonya'ya ne 14'ünde ne 15'inde verdi. Bununla birlikte 15'inde, ona, söyleyecek önemli şeyleri olduğunu çıt-

latti. Sonya şaşkın, büyük kara gözlerini ona çevirdi. Anlamıyor muydu yoksa anlamamamış gibi mi yapıyordu? Lev Tolstoy cebindeki mektubu yokladı, bir kelime daha etmedi ve geri çekildi.

Ertesi gün, 16'sında, Kremlin'e geri geldiğinde Sonya'yı piyanoda bir İtalyan valsi –*Il baccio*– çalarken buldu. Heyecandan parmakları tuşlara takılıyordu. Heyecanını gizlemek için kardeşi Tanya'dan şarkı söylemesini istedi. Kısa bir süre sonra Sonya şarkıya eşlik edemez hale gelince, piyanoya Lev Tolstoy geçti. Eğer Tanya çok yüksek olan son notaya kadar çıkabilirse mektubu Sonya'ya vereceğine kendi kendine ant içmişti. Aksi halde, bunu, Tanrı'nın ona beklemeyi önerdiğine yoracaktı. Şarkının sonu yaklaşıyordu. Nota, genç kızın gırtlağından, temiz, berrak, buyurucu bir şekilde fışkırarak yükseldi. Lev Tolstoy sarsıldığını hissetti ve elini cebine soktu. Tanya çay hazırlamak üzere oradan sıvıştı. Bir kulenin tepesinden boşluğa düşermişçesine, mırıldandı:

"Sizinle konuşmak istiyordum ama yapamadım. Birkaç gündür üzerimde taşıdığım bir mektup bu. Okuyun. Burada cevabınızı bekliyorum."

Sonya mektubu aldı, merdivenlerden indi ve iki kız kardeşiyle paylaştığı odaya kapandı. Kalbi öyle hızlı çarpıyordu ki okuduklarını zar zor anlıyordu. "Karım olmak istiyor musunuz?" cümlesine gelince biri kapıyı çaldı. Liza'ydı.

"Sonya!" diye bağırdı "Aç kapıyı! Hemen! Seni görmem gerek!"

Sonya kapıyı araladı.

"Kont sana ne yazıyor?" dedi Liza kesik kesik bir sesle. "Söyle! Söyle!.."

"*Bana evlenme teklif ediyor,*" diye Fransızca cevap verdi Sonya.

Liza'nın gözleri büyüdü, gözyaşları düğümlendi, ağzı büzüştü:

"Reddet! Derhal reddet!"

Mutluluktan put kesilen Sonya sustuğundan, küçük Tanya'nın uyarısı üzerine annesi yanlarına koştu. Liza'yı azarladı, onu sakin ve ağırbaşlı olmaya teşvik etti ve Sonya'yı omuzlarından itip, mırıldandı:

"Git cevabını ver."

Güçlü bir rüzgar onu sürüklemişçesine, genç kız, Lev Tolstoy'un sırtını duvara dayamış, solgun bir halde beklemekte olduğu odaya girdi. Lev Tolstoy Sonya'nın ellerini tuttu ve zayıfça şöyle dedi:

"Kararınız?"

"Evet, elbette!" diye cevap verdi hemen.

Bu sözler üzerine endişe ve neşe onda öyle bir şiddetle birbirine karıştı ki bir baş dönmesi hissetti. İki dakika sonra tüm ev halkı haberdar oldu ve ilk tebrikleri kabul etmek gerekti. Ama Liza odasında oturmuş ağlıyordu ve Doktor Bers bir rahatsızlığı bahane ederek somurtuyordu. Büyük kızını onunla evlendirmeyi düşünürken, Lev Tolstoy'un ikinci kızını seçerek yanlış davranmış olduğunu düşünüyordu.

Nişanlı gittikten sonra Madam Bers kocasını ikna etmeye girişti. Çok sayıda çocukları ve zayıf maddi kaynaklarıyla, basit bir öncelik hakkı meselesinden ötürü, zengin, yetenekli, asil bir talibi geri çevirmeye hakları olmadığını, aşkla mücadele ederek hiçbir şey kazanılamayacağını ve ayrıca önemli olanın, ilkeler değil, Sonya'nın mutluluğu olduğunu söylüyordu. Küskünlüğünü bastıran Liza, müstakbel karı kocanın hakkını savunmasında annesine yardım etti. İkisi birlikte doktorun inadını yumuşattılar. Doktor aile ikonasıyla Sonya'yı kutsadı ve herkes ağladı.

Bununla birlikte, heyecandan bitap düşen, düşüncelerini ifade etmekte yetersiz kalan Lev Tolstoy evine döner dönmez *Günlük*'üne şu birkaç kelimeyi yazdı: "Ona söyledim. O: 'Evet.' Yaralı bir kuş gibi. Yazmanın anlamı yok. Bunu unutmak ve anlatmak imkânsız."

Ertesi gün, 17 Eylül'de, Madam Bers soyadı günü vesilesiyle konuk ağırlıyordu. İki büyük kızı Liza ve Sonya geleneğe uygun olarak aynı şekilde giyinmişti. Bel ve omuz kısmında lila kurdele düğümlerle, yuvarlak yakalı beyaz ve lila barej elbiseler... İkisi de solgundu, gözlerinin etrafında mor halkalar oluşmuştu, yüksek topuzlarının kuşattığı alınlarında çizgiler görülüyordu. Masanın üzeri yiyecek doluydu ve tüm vazolarda çi-

çek vardı. Öğleden sonra ikiden itibaren salon doldu. Ne zaman biri tebrik etmek üzere Liubov Aleksandrovna'ya yaklaşsa, o zarif bir gülümsemeyle şöyle diyordu: "Kızımızın nişanı için de bizi kutlayabilirsiniz." Hangi kızı olduğunu söyleyemeden, misafir ivedilikle Liza'ya dönüyordu. Liza kızarıyordu, sevimli bir şekilde yüzünü buruşturarak, kızarma sırası kendisine gelen Sonya'yı işaret ediyordu. Ailenin kafa karışıklığını artırmak istermişçesine, salonun orta yerinde kibirli bir atlı muhafız belirdi: Mitrofan Polivanov. Evin hanımına saygılarını sunmaya ve bir bakıma nişanlısı gibi gördüğü genç kıza selamlarını iletmeye gelmişti. Sonya şaşkınlığını göstermemek için kasıldı. Kardeşi Saşa, genç adamı aceleyle bir pencere kenarına götürdü. Kısık sesle yaptığı açıklamanın ardından, Mitrofan Polivanov, Sonya'ya doğru ilerledi ve mırıldandı:

"Bana ihanet edeceğinizi biliyordum. Bunu hissediyordum..."

Lev Tolstoy endişeyle, yakında kendi adını taşıyacak genç kızla konuşan üniformalı bu acemi çapkını izliyordu. Biraz daha ötede, başı dimdik, dudaklarını büzmüş bir halde Liza duruyordu. "Nişanlı, hediyeler, şampanya..." diye yazacaktı Lev Tolstoy aynı akşam. "Acınası ve kahırlı Liza. Benden nefret etmesi gerekirdi; beni kucaklıyor."

Geriye düğün tarihini belirlemek kalmıştı. Lev Tolstoy kararsız insanların çoğu gibi bir karar aldıktan sonra gerçekleşmesini beklemeye tahammül edemiyordu. Sonya'nın dini nikahın 23 Eylül 1862'de, nişandan bir hafta sonra kıyılmasını istiyordu. Liubov Aleksandrovna gelinlik hazırlaması gerektiğini söyleyerek karşı çıktı.

"Neden?" diye bağırdı Lev Tolstoy. "Böyle çok güzel. Ona daha ne gerekiyor ki?"

Madam Bers, iç çekerek, boyun eğdi. Bu noktada galip gelen Lev Tolstoy, nişanlısına, balayında yurtdışına mı gitmek istediğini yoksa doğrudan Yasnaya Polyana'ya yerleşmeyi mi tercih ettiğini sordu. Sonya Yasnaya Polayana'da karar kıldı çünkü "ciddi hayata, aile yaşamına hemen başlamak" istediğini söylüyordu. Lev Tolstoy bundan dolayı ona minnet duydu. Kuşkusuz büyük evde yalnız olmayacaklardı. Tatyana Hala demir-

başlar arasında sayılırdı. Ama Sonya zaten yaşlı hanımı şefkatle seviyordu ve onunla iyi anlaşacağına kuşkusu yoktu. Altı gün kalmıştı! Genç kız birdenbire bir girdaba girdi: ziyaretler, mektuplar, provalar, mağazalardan alışveriş, davetli listesi... Beğenilme merakıyla içine düşülen bu çalkantı, Lev Tolstoy'a gereksiz ve zararlı geliyordu. Evlilikte önemli olan giyim kuşam değil, ruhlardı. Sadakat sunulan kişinin karşısında güzelleşmeye çalışmak bir yana, önünde çıplak durmak gerekiyordu. Tüm çirkinliğiyle çıplak durmak... Eğer aşk bu hakikat sınavını aşabiliyorsa, bir aile doğabilirdi. Yoksa herkesin kendi yoluna gitmesi daha iyiydi.

Bu dürüstlük ruhuyla, tüm özel *Günlük*'lerini nişanlısına vermeye karar verdi. Sonya dış görünümüyle pek hoş olmayan Dublitski kişiliğinde onu resmetmek istemişti. Lev Tolstoy ona Dublitski'nin içinin daha da korkunç olduğunu gösterecekti. Çılgınca tutkuları, saçma yaşam kuralları, entelektüel akrobasileri, düşünce değiştirmeleri, diş ağrıları, öfkeleri, ishalleri, erotik düşleri, Valeria'yla sahte nişanı, köylü kadınlarla gerçekten yatışları, bunların hepsini öğrenecekti Sonya. Bu kirli çamaşır paketini evlilik sepetine koyacaktı. Eğer Sonya burnunu tıkamazsa bu her şeyi anlayabildiğini gösterecekti. Saygısına en fazla ihtiyaç duyduğu kişinin gözlerinde bu derece –Rus usulü– küçülmeye zevkle katlanıyordu. Birkaç gün önce, duvarla piyano arasında onu ilk defa kollarına almıştı ve Sonya da ona beceriksiz bir öpücük vermişti. O zaman öyle büyük bir coşku duymuştu ki, eve döner dönmez şunları yazmıştı: "Şeytan çıktı ortaya. Geçmişini kıskandım. Aşkından şüphe ettim ve duygularında yanıldığını düşündüm."[9] Sonya bunu da okuyacaktı! Yazgısını tek bir karta bağlamışçasına heyecanlıydı.

Sonya kaygıyla defterleri aldı ve bütün geceyi onları okuyarak geçirdi. Çevirdiği her sayfada müstakbel kocasının imajı biraz daha bozuluyordu. Olgun bir kadının dahi güçlükle katlanabileceği bu itiraflar hayatın "bayağı yanlarından" habersiz, annesi tarafından yetiştirilmiş on sekiz yaşındaki bir genç kızı dehşete düşürüyordu. Erdemden, özveriden, cesaretten bu ka-

9 *Günlük*, 20 Eylül 1862.

dar güzel bahseden bir adamın aynı zamanda nasıl güçsüz ve ahlaksız bir adam olabildiğini anlamıyordu. Politikada, sanatta, aşkta o ne çark etmeler! Kendi benliğini ilgilendiren her şeye nasıl bir düşkünlük! Kendiyle bu kadar meşgulken, ona ayıracak bir ilgisi olabilir miydi? Bu kadar katı ilkeler benimsiyorsa, kendisinden beceremeyeceği bir manevi yetkinlik istemeyecek miydi? Bu derece hızlı fikir değiştiriyorsa, evliliğin ertesi günü onu bırakıp gitmez miydi? Gördüğü en çelişkili yapı, biri ışığa biri karanlığa bakan iki yüzlü Janus... Korkunç cümleler gözüne çarpıyordu: "Kadınların arkadaşlığını, sosyal hayatın hoş olmayan bir zorunluluğu gibi gör ve mümkün olduğunca onlardan uzak dur. Gerçekten de, kadınlar değilse kim bizde şehvet, gamsızlık, uçarılık ve her tüm günah eğilimini yaratıyor?.." "Şehvetli arzular hissettim..." "Bir kıza evinde eşlik ettim..." *Günlük*'ün sert üslubu, açığa çıkan kinizm izlenimini daha da güçlendiriyordu. Sonya gözyaşlarına gömüldü. "Evlenmeden evvel okumam için bana vermek istemiş olduğu bu sayfalarla, fazla bilgiyle nasıl da altüst oldum!" diyecekti daha ileride. "Gereksiz bir samimiyet! Geçmiş hayatına göz atarken çok ağladım."

Ancak sabahleyin yatışabildi. Son durumu öğrenmeye gelen nişanlısını gözleri kıpkırmızı, yanakları alev alev, gülümseyerek karşıladı. Lev yorgun ve kaygılı görünüyordu. Sonya onu yatıştırdı, affetti, defterlerini geri verdi. Ama kalbinin derinliklerinde bir şeyin onulmaz bir şekilde kırıldığını hissediyordu. Kutsiyete bu denli saygısızlık tüm hayatına damgasını vuracaktı.

Evlilik töreni 23 Eylül 1862'de, akşam sekizde Kremlin'deki Meryem Ana'nın Doğumu Katedrali'nde gerçekleşecekti. Sabahın ilerleyen saatlerinde, ev darmadağınıkken Lev Tolstoy ansızın çıkıp geldi ve genç kızların odasına yöneldi. Geleneklere göre, bir adamın düğün günü nişanlısını ziyaret etmesi yasaktı. Sonya onu görünce endişelendi. Ona yine ne söyleyecekti? Solgun, şaşkın, gözleri tek noktaya kilitlenmiş halde, iple bağlanmış olan bir sandığın üzerine, Sonya'nın yanına oturdu ve onu sevdiğine kesin emin olup olmadığını, kendisine kur ya-

pan Mitrofan Polivanov'ı ya da bir başkasını özlemle arayıp, aramadığını, geri dönmek isteyip istemediğini sordu. Söylediğine bakılırsa, onun açısından kamuoyunun hiçbir önemi yoktu! İyi bir ayrılık kötü bir evlilikten iyiydi! Sonya karşısındakinin caymak için bir bahane aradığını düşündü ve ağlamaya başladı. Lev Tolstoy onu teselli ederken Madam Bers odaya girdi, bir dalga nasıl bir gemiyi kapıp götürürse, onu da annelere özgü bir öfke alıp götürmüştü.

"Onu üzmek için iyi bir an seçmişsiniz!" diye bağırdı "Bugün evleniyorsunuz! Zaten yeterince zor bir gün! Sonra gidilecek yol var – ve o şimdi gözyaşları içinde!"

Mahcup olan müstakbel damat özürler diledi ve omuzları çökmüş bir halde sıvıştı. Saat altıda bitkin Sonya giyinmeye başladı. Kız kardeşleri ve arkadaşları saçlarını yaptılar ve başına uzun bir tül duvak ve çiçekten taç taktılar. Dönemin modasına uygun olarak, yine tülden olan elbisesi boynunu ve kollarını açıkta bırakıyordu. "Bu hafif ve şeffaf kumaş beni bir bulut gibi sarıyordu"[10] yazacaktı. Ama omuzlarının çok ince olmasına üzülüyordu.

Ortodoks tören usulüne göre kiliseye ilk önce damat gitmeliydi; oraya varınca, nişanlısına artık gelebileceğini haber vermesi için bir sağdıç gönderirdi. Oysa Sonya uzun süredir hazırdı ve tüy gibi elbisesinin içinde kaskatı kesilmiş, yakınlarının arasında sıkıntıdan patlıyordu. Yarım saat akıp gitti, bir saat, bir saat on beş dakika, ortalarda mesaj getiren kimse yoktu! Sonya'nın aklına korkunç bir kuşku düştü: nişanlısı kaçmış olmasındı! Sabah kendisine söyledikleri aklına geldikçe kuşkusu kesinliğe dönüşüyordu. Utançtan ölecek halde, açık bir şekilde kendisiyle aynı kaygıyı paylaşan annesine bakmaya cesaret edemiyordu. Nihayet, bir sağdıç değil ama Lev Tolstoy'un oda hizmetçisi Aleksis göründü, panik içindeydi. Efendisinin valizlerini hazırlarken ona temiz bir gömlek ayırmayı unutmuştu. Günlerden pazardı ve mağazalar kapalıydı ve çiftin tüm eşyaları, Bers'lerde bulunuyordu. Sandıkları açmak, içlerini karıştırmak gerekti. Aleksis, süslü gömleği bulur bulmaz, koşarak çıktı.

10 Kontes Tolstoy'un *Anılar*'ı.

Sağdıç neşe içinde gelip de damatlıklarıyla Lev Tolstoy'un kilisenin merdivenlerinde nişanlısını beklemekte olduğunu haber verene dek epeyce bir süre daha geçti. Onun gelmesiyle vedalaşamalar, gözyaşları, nasihatler başladı:

"Küçük kontesimiz olmadan biz ne yapacağız?" diye sızlanıyordu yaşlı dadı.

"Sen olmayınca kederden öleceğim!" diyordu Tanya.

Dr. Bers üzüntü içerisinde odasında kalmıştı. Madam Bers celâkâr Azize Sofya'nın ikonasını ellerine alıp kızını kutsadı. Ardından Sonya, geleneklere uygun olarak, anne babasını evde bırakıp arabaya bindi ve yakındaki Meryem Ana'nın Doğumu Kilisesi'ne doğru yola koyuldu. Yol boyunca sürekli ağladı. Kış bahçesini, siyah bir takım giymiş ve beyaz göğüslük takmış Lev Tolstoy'u, ışıklı nefi, o geçerken fısıldaşan tanımadığı insanlardan oluşan kalabalığı bir gözyaşı perdesinin ardından gördü. Tören, altın ve gümüş rengi nakış işlemeli ağır ayin giysisi giymiş iki rahip tarafından gerçekleştirildi. Saray korosu ilahiler söylüyordu. Çiftin gerisinde, sağdıçlar nöbetleşe gelinin duvağını tutuyordu. İçlerinden biri, şık bir atlı muhafız üniforması içinde sıkışmış olan, reddedilmiş talip Mitrofan Polivanov'dan başkası değildi. Acısını kusursuz bir şekilde bastırarak Sonya'nın aşkı için bu son fedakârlığı kabul etmişti. Bununla birlikte Sonya öyle yorgundu ki, bir uyuşma hissetti. "Doğa olayları gibi engellenemez, kaçınılmaz bir olayın gerçekleştiği ve artık düşünmenin gereksiz olduğu hissine kapılmıştım," diyecekti.[11]

Törenden sonra, yeni evlileri kutlamak üzere Bers ailesinin evinde dostlar bir araya geldi. Tekrar şeker yendi, şampanya içildi. Bu sırada Sonya tül elbisesini çıkarıp, yünlü kumaştan koyu mavi bir elbise giydi ve gitmeye hazır olduğunu söyledi. Müstakbel yengesini selamlamak için Moskova'ya gelmiş olan Lev Tolstoy'un kardeşi Sergey, çifti karşılarken Tatyana Hala'ya yardım etmek için düğünden bir gün evvel Yasnaya Polyana'ya dönmüştü. Bers'lerin yaşlı oda hizmetçisi, "İstiridye" lakaplı Varvara küçük hanımefendiye kırda eşlik edecekti. O, Sonya'ya genç kızlık günlerinden kalan tek şey olacaktı!

11 Kontes Tolstoy'un *Anılar*'ı.

Ayrılık vakti salon hüzünlü seslerle gürledi. Tüm aile hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Sanki gelini işkenceye götürüyorlardı... Bu gözyaşı yağmuru esnasında Lev Tolstoy'un içi içini yiyordu sessizce. Liza kucaklamak için kız kardeşine yaklaştığında Sonya gözlerini dikip ona baktı. Geride kalanın gözlerinde yaşlar düğümlenmişti. Rus âdetlerine göre yolcuları Tanrı'ya emanet etmek için herkes oturdu ve bir dakika sustu. Bu sessiz duanın ardından ayağa kalkıldı ve dilekler, öğütler, hayır duaları, istavroz çıkarmalar yeniden başladı.

Dışarıda, karanlıkta, altı menzil atının bağlı olduğu ve bir arabacı ile posta sürücüsünün sürdüğü dev bir yataklı araba bekliyordu. Yağmur yağıyordu. Yanan fenerler su birikintilerinde yansıyordu. Arabanın tavanına ipler ve kayışlarla sarılı siyah sandıklar kondu. Lev Tolstoy sabırsız bir şekilde saatine bakıp durduğundan Sonya annesinin kollarından ayrıldı ve arkasına bakmadan arabaya bindi. Yürek parçalayıcı bir çığlık kulaklarını deldi. Madam Bers hâlâ ona sesleniyordu! Çabuk! Lev Tolstoy karısının yanına oturdu ve arabanın kapısını çekti. Uşak Aleksis ile hizmetçi Varvara, namı-ı diğer "İstiridye" arka koltuklara oturdular. Ağır araç yağmur altında hareket etti.[12]

Sonya karanlık, dar ve fena halde sallanan bu kutuda ağlamaya devam ediyordu. Çatıya vuran su damlalarını, su birikintilerine girip çıkan toynakları, kapının altından içeri sızan cırlak rüzgarı duyuyordu; ara sıra bir fenerin soluk ışığı, kendisini kuşatan sağanağı delip geçiyordu; her şey ona ıslak, soğuk, iç karartıcı, ürkütücü görünüyordu. Ailesinden ilk kez ayrıldığından, kendisi üzerinde bilmediği korkunç haklar elde etmiş olan bu yaşlı ve sakallı adamın yanında korkulara gark oluyordu. Hikâyesinde ona boş yere Dublitski dememişti. Dublitski, hem en iyiye hem en kötüye muktedir, iki yüzlü adam. İç çektiğinden ve başını öte yana çevirdiğinden, Lev Tolstoy ona, ailesinden ayrılmak onu bu kadar üzdüğüne göre kendisini hiç sevmiyor olması gerektiğini söyledi. Sonya ne cevap vereceğini bilemeyince Lev Tolstoy suratını astı.

12 Nişanın ve düğünün tüm kısımları, Lev Tolstoy tarafından *Anna Karenina*'da ele alındı.

Yine de, Biryulevo'daki konakta Lev Tolstoy üzerlerindeki tatsızlığı dağıtmak istedi ve şefkatli ve hatta neşeli göründü. Konak sahibi yepyeni bir arabayla gelen bu namlı yeni evlileri düşünerek, onlara kral dairesinin kapısını açtı: kırmızı fitilli kumaşla kaplı mobilyalarıyla, gösterişli geniş odalar. Bu şatafatlı ve tuhaf dekorda Sonya sıkıntısının arttığını hissetti. Divanın bir ucuna büzüşmüş bir halde, "bir mahkûm gibi" sessizce duruyordu. Bir hizmetçi semaver getirdi.

"Hadi bakalım!" dedi Lev Tolstoy "beni buyur mu edersin yoksa çay mı ikram edersin?"

Sonya boyun eğdi. Hareketleri beceriksizceydi. Kocasına ne sen diye hitap edebiliyor, ne de adıyla seslenebiliyordu. Bedeni buz kesmiş, ruhu perişan, onun kendisini tutup yatırmasını ve üzerinde *Günlük*'ünde sık sık bahsettiği o korkunç zevki almasını bekliyordu. Hâlâ yağmur yağıyordu. Konağın avlusuna arabalar geliyordu. Kapıların çarptığı, atların kişnediği, seyislerin küfrettiği duyuluyordu. Lev Tolstoy ürkmüş genç karısına ilk kez o gece sahip oldu. Kendini savunan, inleyen, ardından ölü gibi yatan bakirenin ve tecrübeli erkeğin kaba ve hayal kırıklığı yaratan mücadelesi. İş bitince Lev Tolstoy şunları not etti: "Her şeyi biliyor. Basit. Biryulevo. Ürküntüsü. Cılız bir şey."

24 Eylül akşamı, pislik içindeki altı atın sürüklediği araba Yasnaya Polayana'nın basamaklı sekisi önünde durdu. Tatyana Hala kutsal Anonsiyasyon ikonasını kalbine bastırarak mülkün yeni hanımını karşılamak üzere avluya ilerledi. Hemen yanında, elinde misafirperverliğin göstergesi olarak ekmek ve tuz konmuş bir tepsiyle Lev'in kardeşi Sergey duruyordu. Sonya yere kadar eğildi, istavroz çıkardı, ikonayı öptü ve yaşlı kadına sarıldı. Lev Tolstoy da aynılarını yaptı. Ardından kolkola girerek, dini bir duyguyla, kendilerini bekleyen eve girdiler.

Ertesi gün, Lev Tolstoy *Günlük*'üne şunları yazdı: "Sonsuz bir mutluluk... Tüm bunlar ancak hayatla birlikte son bulabilir."

2

Korkutucu Bir Mutluluk

Sonya'nın çok genç olması Lev Tolstoy'u büyülüyordu. "Büyük kadını" oynamasını izliyor ve her an onu odalarına götürüp, öpücüklere boğmak istiyordu. "Otuz dört yıl boyunca bu kadar sevilebileceğini ve mutlu olunabileceğini bilmeden yaşadım," yazıyordu 28 Eylül 1862'de sevgili Aleksandra Tolstoy'una. "Sürekli layık olmadığım, gayrimeşru ve hak etmediğim bir mutluluğu çalmış olduğum hissi içindeyim." Karısıyla yaşadığı ilk tartışma bile çok hoşuna gitti. Onu kollarına alıp ağladıktan sonra *Günlük*'üne şunları yazdı: "Çok zarif, onu daha fazla seviyorum." Daha sonra, Sonya'yı kız kardeşi Tanya'ya mektup yazarken görünce, omzunun üzerinden eğilip *post scriptum* ekledi: "Sevgili Tanya'm, zavallı ben, budala bir kadınım." Sonya araya girdi: "Budala olan kendisi, Tanya!.." Bunun üzerine, Lev Tolstoy sözü aldı: "Her ikimizin de budala olması haberi seni üzmüş olmalı, ama her acının bir tesellisi vardır; biz budala olmaktan çok memnunuz ve böyle kalmak istiyoruz..." "Ama ben, onun daha zeki olmasını istiyorum," diyerek noktayı koydu Sonya.

Ve aşklarının değerini gösteren bu budalalıklardan memnun, kahkahalarla güldüler. Bununla birlikte, Sonya hiç de çocukça davranan bir kadın değildi. Hemen ev halkına idaresini kabul

ettirmek istedi. Kocasının kimi alışkanlıkları hoşuna gitmiyordu. Lev Tolstoy genellikle mujikler gibi bir örtüye sarınıp, başını küçük deri bir süs yastığa koyarak uyuyordu. Onu, şehirli insanlar gibi çarşaf ve normal bir yastık kullanmaya zorladı. Keza o gelmeden evvel hizmetçiler koridorlarda, avluda, yerde, canları nerede isterse orada yatıyorlardı. O her birinin gece sabit bir yerde uyumasını istedi. Bu kadar kalabalık bir uşak takımına, bunca cahile, serseme ve tembele nasıl söz dinletilirdi? Malikânede Prens Volkonski'nin serf orkestrasında eski flütçü olan aşçı Nikolay Mihayloviç vardı.[1] Kendisine flütü neden tavayla değiş tokuş ettiği sorulduğunda, dik kafalı bir şekilde şu cevabı veriyordu: "Çünkü flüt ağızlığımı kaybettim." Genellikle yemek hazırlayamayacak kadar sarhoştu ve yardımcısı yarım akıllı Alyoşa Gorşok ocakta onun yerini alıyordu. Bir diğer çarpıcı kişilik, yürürken sürekli çorap ören, hayvanları et yiyemeyecek ya da bir hamam böceğini ezemeyecek kadar seven, fareleri sütle, örümcekleri sinekle besleyen kâhya Agatha Mihaylovna'ydı. Lev Tolstoy'un kalabalık köpek yavrularını yetiştirmekle görevli olarak onları pimpis bir odada tutuyor, soğuktan korumak için kendi giysilerini üzerlerine geçiriyor ve içlerinden biri hastalanırsa, Aziz Nikola ikonası önünde onun için bir mum yakıyordu. Gürbüz hizmetçi Dunyaşa'yı, uşak Aleksis'i, çamaşırcı kadın ve kızlarını, *starost* Vasili Ermilin'i, kızıl saçlı arabacı İndiuşkin'i ve yüzlerini ve isimlerini akılda tutmanın mümkün olmadığı yardımcıları, çırakları, alışverişten sorumlu çocukları, nakışçıları, köle gibi oradan oraya en ağır işlere koşan kadınları unutmamak gerekirdi. Tatlı hala Tatyana onları uzun süredir serbest bırakmıştı. Sonya, kurumlu bir otoriteyle dizginleri tekrar eline aldı. Sinirli bir şekilde çınlattığı ziller, hizmetçileri içinde bulundukları uyuşukluktan çekip alıyordu. Dunyaşa'yı, Alyoşa Gorşok'u ve hatta Agatha Mihaylovna'yı azarlıyordu. Lev Tolstoy, ince duvarları aşıp çalışma odasına kadar ulaşan bağrışlara şaşırıyor ama henüz bunlardan endişe duymuyordu. Gencecik karısının huysuz biri olmasını kabul

1 Lev Tolstoy'un babasının zamanında üniformalı uşak vazifesi gören yaşlı Tikon gibi.

edemiyordu. Bununla birlikte, ev hanımı imtiyazlarından mahrum kalan Tatyana Hala'nın, içtikleri su ayrı gitmeyen Natalya Petrovna'nın yanında kuruyup, solduğunu görüyordu. Çocukluğundan itibaren kendisini yetiştirmiş, tüm ergenlik çılgınlıklarını bilip, bağışlamış, olgun bir adam olduğunda onun özel hayatını büyük bir özenle gözetmiş olan halası, rolünün sona erdiğini hissederek kenara çekiliyordu. "Teyzenin yüzü, beni kötü etkileyen yeni yaşlı bir ifade aldı" yazıyordu Lev Tolstoy *Günlük*'üne.[2]

Tatyana Hala ne kadar silikleşmiş olsa da, evde bir hastalık ve yaşlılık alameti gibi varlığını sürdürüyordu. Kalabalık, gürültücü ve neşeli bir aileden gelen Sonya'nın Yasnaya Polyana'da sıkılması fazla zaman almadı. Keşfetme hevesi geçince bir anda çok yalnız olduğunu fark etti. Kocası mülkünün kaygısıyla sık sık köye gidiyordu. O gözünün önünden kaybolur kaybolmaz da Sonya tembelleşiyordu. Yeniden *Günlük*'üne başladı. Belki de bunu ona Lev Tolstoy önerdi. Tabii sadece melankoli anlarında yazma isteği duyuyordu. Dolayısıyla itirafları iyimserlikten uzaktı: "Bu yalnızlık beni bunaltıyor..." yazıyordu, "...Halbuki kendi evim ne kadar canlıydı, oysa burada, Lev yokken her şey kasvetli. Neredeyse daima yalnız yaşamış olarak benim ne hissettiğimi anlayamıyor... Bu evde hiçbir zaman neşeyle çınlayan bir ses duyulmuyor. Sanki herkes ölmüş gibi..." "Halacığa karşı suçluyum. Ona daha fazla özen göstermeliydim çünkü küçükken kocamı iyileştirdi ve benim çocuklarımı da iyileştirecek..." "Sanırım halacığı sevmiyorum, bu beni üzüyor. İhtiyarlığı bana zarar vermese de beni rahatsız ediyor..." "Halacık kibar ve sakin mizaçlı ama benim için onun yanında yaşamak korkunç: o çok yaşlı!.."[3]

Gelininin yaşadığı acının farkında olan Tatyana Hala sesini çıkarmadan onu izliyor ve ona acıyordu. Lev Tolstoy'un evde olmadığı bir akşam, sessizce genç kadına yaklaştı, elini tutup öptü. "Neden?" diye yazdı Sonya. "Onun iyi biri olduğunu düşünüyorum. Beni yalnız görmek onu üzüyor."

2 *Günlük*, 19 Aralık 1862.

3 Kontes Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü, Ekim 1862'den Mart 1863'e.

Bu boğucu atmosfere dayanabilmek için Sonya çalışmaya başladı. Kemerine asılı kalabalık anahtar demetiyle mahzenden ambara geçiyor, kümese uğruyor, süt ineklerinin verimini kontrol ediyor, salatalıkların tuzlanmasına öncülük ediyor ve hesap defterleri tutuyordu. Lev Tolstoy ise, kâhyalarını göndermiş olduğundan hâlâ kendisine ait olan 676 desiyatin[4] toprağın yönetimini tek başına üstlendi. Yeni tarım işletme metotlarına karşı her zaman büyük ilgi duyduğundan, arıcılığa başladı, Zasyeka ormanı yakınına kovanlar koydu, meyve bahçesine elma ağaçları diktirdi, çok sayıda lahana ekti, bir damıtma tesisi inşa etti, koyun yetiştirmeyi denedi ve nihayet, hayvan yetiştiriciliği yapan Şatilov'da görmüş olduğu Japon domuzlarını ithal etti. İlk hayvanlar geldiğinde şöyle dedi: "Ne burunlar ama! Ne eksantrik bir ırk!" Ve bu değerli numuneleri, himayesindeki yaşlı bir ayyaşa verdi. Saf saf bu adamı çalışmayla geri kazanmayı umuyordu. Ama domuz çobanı kendisine yapılmış olan iyiliği anlamadı, domuzlara bakmakla görevlendirildiği için gücendi ve onları açlıktan ölmeye bırakarak intikam aldı. Lev Tolstoy bu ölümlerin bir salgına bağlı olduğunu düşündü ve başka deneyimlere atıldı. "Benim tek derdim para ya da amiyane bir maddi refah," diyordu.[5] Ve Sonya, sanki bir yankı gibi şunları yazıyordu: "Para, mülkün yönetimi, damıtma tesisi dışında hiçbir şey onu ilgilendirmiyor olabilir mi? Yemek yemekle, uyumakla ya da susmakla meşgul olmadığında, oradan oraya, daima tek başına işlerin peşinde koşuyor."[6]

Şair Fet bir gün Yasnaya Polyana'dan geçerken, mülkün efendisini gölde sazan avını yönetirken buldu. Ağların usulca bırakılmasını memnun memnun seyreden Tolstoy, ziyaretçiyi dalgınca selamladı ve karısına seslendi. Beyazlar içindeki Sonya kemerinde ağır bir anahtar demetini çınlatarak koşa koşa geldi. Daha da hızlı gelebilmek için bir çitin üzerinden atladı.

"Ne yapıyorsunuz Kontes?" dedi Fet. "Bu ne tedbirsizlik!"

"Önemli değil, alışığım," diye yanıtladı diğeri.

---

4 Yaklaşık yedi yüz otuz yedi hektar.

5 *Günlük*, 2 Haziran 1863.

6 Kontes Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü, 24 Nisan 1863.

Lev Tolstoy, hangardan bir çanta getirilmesi emrini verince, demetten bir anahtarı ayırıp, rüzgar gibi uzaklaşan bir çocuğa verdi:

"İşte!" dedi Tolstoy Fet'e: "Yöntemimizi görüyorsunuz: anahtarları üzerimizde taşıyıp tüm işleri çocuklara yaptırıyoruz."

Kasabalardaki okulları kapatmış olduğundan beri bu çocukları çok daha kolay hizmetine alır olmuştu.

1 Ekim 1862'de, Yasnaya Polyana'ya gelir gelmez şöyle yazıyordu: "Üniversite öğrencileri ve halkla vedalaştım." Ve on beş gün sonra: "Dergiyi ve okulları başımdan atmaya karar verdim." Kısa bir süre önce köylülerin eğitiminin hayatının en yüce amacı olduğunu söyleyen bir adam için tuhaf bir karar. Bir kez daha, en ufak bir tereddüt göstermeden, önceki düşüncelerinin tersini söylüyordu. Eğitme tutkusunu pedagojik teşebbüslerden tiksinme hali izliyordu. Öğretmen arkadaşlarının birkaç hafta daha çalışmalarını sürdürmelerine izin verdi, ama onlara ne gözcülük yaptı ne danışmanlık. Sonra da gönderdi. "Üniversite öğrencileri gitti," yazıyordu 19 Aralık 1862'de "Onlara acıyorum." Aslında, Lev Tolstoy ve şehirli kıyafetleri içinde gencecik karısının geldiğini görür görmez hepsi tehlikeyi sezmişti. "Soylu bir kadınla evlenmek medeniyetin tüm zehrini emmektir," diyen birinin yüksek sosyeteden bir kadınla evlenmiş olmasını anlamıyorlardı. Sonya bu öfkeyi hemen hissetmişti. Tetikte durdu. Okul, mujikler, kafaları eşitlikçi teorilerle dolu uzun saçlı üniversite öğrencileri ona, aşkının ant içmiş düşmanları gibi göründü. Madem kocasını kendi yanlarına çekiyorlardı o halde onlarla savaşmalıydı. Olağanüstü bir ileri görüşlülükle düğünden iki ay sonra *Günlük*'üne şöyle yazıyordu: "O ve halkı beni bıktırıyor! Bende somutlaşan aile ve şiddetli bir aşkla sevdiği halkı arasında bir tercih yapması gerektiğini hissediyorum! Bu egoizm. Yazık! Ben onun için, onunla yaşıyorum ve istiyorum ki onun için de aynı şey söz konusu olsun. Eğer onun ilgisini çekmiyorsam, onun için sadece bir taş bebeksem ve bir *insan* değilsem, böyle yaşamaya devam edemem ve etmek de istemem!" Kocasını, kendisi ve mujikler arasında bir seçim yapmaya zorlamak için evden kaçıp bahçede saklan-

dı. "İnsan dışarıda kendini çok özgür hissediyor!.. Çıktı, beni arıyor, endişeli..." Sonunda, üniversite öğrencilerinin gitmesini sağlayarak, zafere kolayca ulaşması onu ürküttü. Sevmiş olduğu bir şeyden bu kadar kolay vazgeçebiliyorsa, ona sadık kalacak mıydı? "Sırayla okulu, doğayı, halkı, belki de edebiyatı nasıl sevdiyse beni de öyle seviyor. Ardından bu merak geçiyor ve bir başka şeyi sevmeye başlıyor."[7]

Lev Tolstoy, bu yüz seksen derecelik dönüşü kendine açıklayabilmek için, halkın eğitimine duyduğu ilginin sadece "bir gençlik coşkusu, neredeyse bir oyun" olduğunu ve "yaşını aldıktan" sonra bu yolda ilerleyemeyeceğini söylüyordu. Ekliyordu: "Her şeyi Sonya yaptı. Onun beni, benim onu dönüştürdüğümden daha fazla dönüştürdüğünü bilmiyor, anlamıyor."[8]

Okul meselesi çözüldükten sonra Sonya, kocasının etrafındaki duygusal atmosferi temizlemek istedi. *Günlük*'ünü okumuştu; geçmişini biliyordu; çevresindeki pis kokuları içine çekmek onu rahatsız ediyordu. Öncelikle, Lev'in sevgili halası, küçük ninesi, *babuşka*'sı Aleksandra Tolstoy'la olan şefkatli arkadaşlığını kabul edemiyordu. Lev Tolstoy, yaşlı nedimenin asilliğini, duyarlılığını, merhamet duygusunu, zekâsını, kültürünü övdükçe, tüm erdemlerin timsali bu kadın karşısında kendini küçük gören karısı öfkeleniyordu. "Sonya, Saray'lı halalara yazmak istemiyor," diye üzülerek not düşüyordu 1 Ekim 1862'de. Ve karısının bu konuda sergilediği kavrayışlılığa hayran kalmışçasına ekliyordu: "Her şeyi hissediyor..." Genç kadını, şu Fransızca satırları yazmaya ikna etmek için dört gün boyunca tartışmak gerekti:

"Lev bana sizden çok bahsetti, öyle ki sizi şimdiden sevmeye ve kocama duyduğunuz sevgiye değer vermeye alıştım..."

Cümleler suni bir kibarlıkla birbirine bağlanıyordu. Kesinlikle gönülsüz yapılan bir işti. Şöyle imzalanmıştı: "Kontes Sofya Tolstoy." Lev Tolstoy, bu *pensum*'u okuduktan sonra çok duygusuz bulduğunu söyledi ve özür dilemek için kendi eliyle bir *post-scriptum* ekledi:

---

7 Kontes Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü, 23 Kasım 1862.

8 *Günlük*, 8 Şubat 1863.

"Sonya'nın size yazdığı mektuba bozuldum, sevgili arkadaşım Aleksandra, yüz yüze ilişkinizin farklı olacağını düşünüyorum... Onunla ilgili hakikati şimdi size söyleyemediğimi anlıyorsunuzdur, aşırıya kaçabileceğimden ve başkalarının şüpheciliğinden endişe ediyorum. Sadece, onda çarpıcı olanın, "seçkin bir insan", gerçekten "seçkin" gerçekten "insan" olması olduğunu söyleyebilirim... Birlikte yaşamak ne büyük bir sorumluluk!.. Burada size yazdıklarımı okuyor ve uzun, zahmetli ve yorucu bir dizi kaygı ve sıkıntının ardından, biz diğer insanların varmış olduğumuz bu durumu hiç anlamıyor, anlamayı reddediyor – zaten anlaması da gerekmiyor..."

Bunun üzerine Sonya araya girdi ve kendi eliyle şunları yazdı:

"Bunu böyle bırakamam, sevgili hala. Yanılıyor, onu ilgilendiren her şeyi, kesinlikle her şeyi anlıyorum ve mektubu çok iç karartıcı çünkü başı ağrıyor ve hiç keyfi yok."

Sayfanın altına, Lev Tolstoy şu birkaç kelimeyi yazdı: "İşte! Görüyorsunuz!" Ve –sert, kaçamaklı, tuhaf– mektup bu şekilde gitti. Aleksandra, mektubu okuyunca, genç gelinin Lev'in çevresini temizlemek istediğini anladı ve bunu kabullendi. Karı kocaya, "yaşlı halanız" imzalı, nazik ve resmi bir mektupla cevap verdi.

Bu mevzuda rahatlayan Sonya, birkaç ay sonra Aleksandra'nın olağanüstü biri olduğuna geldi. "Mektuplaşmaya devam ederlerse kırılmayacağımı..." diye yazıyordu "...ama Aleksandra, Lev'in karısının uyumlu biri olmak ve çocuklarının üzerine titremek dışında bir meziyeti olmadığını düşünürse bu benim için korkunç olacaktır. Lev'i, ruhunu ne kadar kıskanırsam kıskanayım, Aleksandra'nın onun hayatından çıkarılamayacağını biliyorum. Zaten onu silmek de gerekmiyor. Şık bir rol oynadı ki ben beceremezdim... Onu daha yakından tanımayı ne çok isterdim! Beni ona layık bulur muydu?.. Lev'in ona gönderdiği mektupları okuduğumdan beri kendimi onu düşünmekten alamıyorum. Onu sevebilirdim!.."[9]

Sonya Lev Tolstoy'un Aleksandra'ya yazmış olduğu mektupların müsveddelerini okumakla yetinmedi. Lev Tolstoy, mut-

9 Kontes Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü, 17 Ekim 1863.

lak bir içtenlik arzusuyla, mektuplarının bulunduğu çekmeceleri istediği gibi karıştırmasına izin vermişti. Mademki soyadını taşıyordu, mademki yatağını paylaşıyordu, onun hakkında her şeyi bilmeye hakkı vardı. Böylece, ilk kez nişanlısının *Günlük*'ünde görmüş olduğu Valeria Arsenyeva'yla tekrar karşılaştı. Öncelikle, bunun tehlikeli bir rakip olmadığını anladı. "Güzel ama önemsiz," diye not ediyordu. Ve Lev Tolstoy'un genç kıza yönelik ahlaki öğütlerine hayran kaldı: "Sanki onu her yönüyle tanıyorum! Aynı ilkeler, iyi olan her şeye yönelik aynı özlem!.. Bu mektupları tekrar okuduğumda hiçbir kıskançlık hissetmedim, sanki Valeria onun bir ihtimal sevmiş olduğu bir kadın değildi de bendim... Sevdiği Valeria değil, aşk ve iyiydi!.."[10] Bu zararsız hayalet karşısında bu kadar bağışlayıcı olmasına rağmen, evlenmeden önceki üç yıl boyunca Lev Tolstoy'un metresi olan köylü Aksinya'ya karşı aynı oranda bağışlayıcı olamadı. Bu birliktelikten Timote adında gayrimeşru bir oğul doğmuştu. Genel kanıya göre bu çocuk Lev Tolstoy'a çok benziyordu. Anne ve oğlu efendilerin evinin yakınındaki bir köyde yaşıyordu. Sonya ne zaman onlarla yolda karşılaşsa, içi nefret ve üzüntüyle doluyordu. Kocası, etli butlu ve büyük ihtimalle kirli bu kadını okşamaktan nasıl zevk duyabilmişti? Erkeklerin hayvani içgüdüleri, bu güdüyü bastırmak için herhangi bir vücuttan tat alabilecek kadar güçlü müydü? Lev bu kadından *Günlük*'ünde bahsetmişti bir de! Hem de övücü kelimelerle! "O çok iyi... Hiç olmadığım kadar âşığım... Bu artık hayvanca bir duygu değil, bir kocanın karısı için hissettiği bir duygu..."[11] Kontes Tolstoy, taşralı bir kaltağın mirasını devralıyordu! Bir gün Sonya, evde yer döşemesini kazıyan köylü kadınlar arasında Aksinya'yı gördü. Öfkeden deliye dönerek Lev'i sitemlere boğdu ve akşam, titreyen bir elle şunları yazdı: "Sanırım bir gün kıskançlıktan kendimi öldüreceğim. 'Hiç olmadığım kadar âşığım'! Kime peki? Şişman bir köylüye, beyaz tenli bayağı bir kadına. Bu korkunç! Hançeri ve tüfeği görmek beni sakinleştirdi. Bir darbe ya da bir kurşun, o kadar kolay!.. Çocuğum olmadığı sürece!.. Ka-

10 *A.g.e.*, 10 Nisan 1863.

11 Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü, Mayıs 1858 ve Mayıs 1860.

dın, orada, evime birkaç adım mesafede! Düşününce deliriyorum. Arabayla bir gezinti yapacağım. Onunla karşılaşacak mıyım acaba? O kadını ne kadar da sevmiş! Ah şu *Günlük*'ünü ve geçmişini bir yakabilseydim..."[12]

Aksinya ve çocuğu kâbuslarına giriyordu. Bir gece, onu çıldırtmak için "siyah ipek bir elbise" giymiş utanmaz köylü kadınla tartıştığını gördü rüyâsında. Cinnet geçirdi. Uyanıkken alamayacağını bildiği intikamı düşünde aldı. Olay öyle korkunçtu ki, ertesi sabah bilinci yerine gelince, en ufak detayına kadar *Günlük*'üne kaydetti. "Aniden öyle bir öfkeye kapıldım ki, çocuğunu yakalayıp parçalara ayırdım. Bacaklarını, kollarını, kafasını kopardım. Öfkenin doruğundaydım. Tam bu anda Liovoçka[13] geldi. Ona beni Sibirya'ya süreceklerini söyledim ama o, dağılmış parçaları bir araya getirerek, bunun sadece oyuncak bir bebek olduğunu söyleyerek beni rahatlattı. Baktım ve gerçekten de bir vücut yerine, sadece birkaç geyik derisi parçası ve birkaç kıtık yumağı gördüm. Çok sinirlendim."[14] Sonya, *Günlük*'ünde birçok kez Aksinya'ya karşı hissettiği nefrete değindi: "Onu düşününce fenalık geçiriyorum."[15] "Yine o iğrenç kadın. Sürekli gözümün önünde olmaya nasıl cüret ediyor?"[16] Ardından, kıskançlığın doruğunda, kocasının, eteğini kaldırmadan bir köylü kadınla görüşemediğine ikna oldu. Bunu denemek için halktan bir kadın kılığına girdi, eşarbını gözlerinin üzerine kadar indirdi ve onu aramaya gitti. Kendisini başkası sanacağına ve ormana gelmesini işaret edeceğine emindi. Ama kocasını bulamadı ve yorgun ve kılık değiştirmiş olmaktan mahcup bir halde eve döndü.

Zaten kıskançlığını körüklemek için etten kemikten bir rakibe ihtiyacı yoktu. Kimi betimlemelerdeki şehvetle, eşlik gurununun kırıldığını hissetmesi için Lev Tolstoy'un kitaplarını okuması yetiyordu. Roman kişilerinin birbirine söylediği aşk

12 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 16 Aralık 1862.

13 Liovoçka ya da Liova, Lev'in samimileştirilmiş hali.

14 Kontes Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü, 14 Ocak 1863.

15 *A.g.e.*.

16 *A.g.e.*, 22 Mayıs 1863.

sözcükleri, öpüşmeler, sanki Liovoçka kalabalığın karşısında ayıp bir teşhirde bulunmuşçasına onu utandırıyordu. Kahramanlarından birine atfettiği fiziki etkinliğin, hiç şüphesiz bir başkasıyla yaşamış olduğu bir zevkin yansıması olduğu fikri onu acılara boğuyordu. "Eserinin başını okudum..." yazıyordu 16 Aralık 1862'de.[17] Aşkın, kadının söz konusu olduğu her yerde, öyle korkunç bir duygu, öyle bir nefret hissediyorum ki hepsini yakabilirim. Yeter ki hiçbir şey bana onun geçmişini anımsatmasın! Eserine hiç acımam çünkü kıskançlık beni son derece egoist yaptı!" Ve itirafını şu korkunç cümleyle bitiriyordu: "Eğer onu öldürebilsem ve ona tıpatıp benzeyen başka bir insan yaratabilsem, bunu zevkle yapardım."

Bununla birlikte, yapısındaki tuhaf bir çelişki gereği, kocasını kıskandığı gibi onun sarılmasından zevk almıyordu. Kuşkusuz onda büyük bir arzu yarattığını görmek hoşuna gidiyordu. Ama kocası ne zaman kendisini kollarına alsa soğuyordu. Dikkat kesilmiş bir halde, merak ve öfke karışımıyla, bu soluk soluğa kalmış yüzde cinsel çılgınlığın işaretlerini izliyordu. Mücadelenin sonunda kendini yaralanmış ve kirlenmiş hissediyordu; sadece Lev Tolstoy mutluydu. "Ne zaman beni öpse..." yazıyordu "...böyle öptüğü ilk kadının ben olmadığımı düşünüyorum. Kocamın herkes gibi olması bana acı ve üzüntü veriyor..." (8 Ekim 1862). "Tüm bu cinsel ilişkiler mide bulandırıcı." (9 Ekim 1862). "Aşkın fiziki yanı bende hiçbir rol oynamazken, onda çok büyük bir rol oynuyor." (29 Nisan 1863). Saflığından ötürü güçlü bir şehvet gösterisi karşısında incinmesine rağmen, ilk başta, tiksintisinin ortaya çıkmaması için kendini zor tuttu. Çok kesin kadınsal bir içgüdü, Liovoçka üzerindeki nüfuzunu artırmak istiyorsa, zevk alıyormuş gibi yapması konusunda onu uyarıyordu. Ara sıra ırzına geçilmesi, bir erkeğe hükmetmenin mutluluğu yanında küçük bir şeydi.

Bununla birlikte Lev Tolstoy karısının ürküntüsünü fazla ciddiye almıyrdu. Onda genç kızlığı, bakireyi anımsatan her şey Tolstoy'u tahrik ediyordu. Bu köylü kadın avcısı hiç şüphesiz ilk kez temiz bir bedeni kirletmenin tadını çıkarıyordu.

17 Hiç şüphesiz burada *Kazaklar*'dan bahsediliyor.

Günlük'üne yazdığı düşünceler, evlilik aşkına bir ilahi halini alıyordu: "Gece ya da sabahın köründe, uyanıp da bana aşkla baktığını gördüğümde onu seviyorum. Artık kimse –özellikle de ben– onun kendi tarzında, kendi bildiği şekilde beni sevmesini engellemiyor. Tam karşıma oturduğunda onu seviyorum ve tüm gücümüzle birbirimizi sevdiğimizi ikimiz de biliyoruz. Bana 'Liovoçka' diyor, sonra kısa bir sessizliğin ardından ekliyor: 'Baca boruları neden dimdik yerleştiriliyor?' Ya da 'atların hayatı neden bu kadar zor?' vb... O zaman onu seviyorum, sessiz bir şekilde uzun bir süre baş başa oturduktan sonra, 'Eee Sonya, ne yapacağız?' diyorum. Ve o gülüyor. Bana kızdığında, gözlerini belerttiğinde, kötü görünmeye çalıştığında ve bana 'Beni rahat bırak! Canımı sıkıyorsun!' dediğinde onu seviyorum. Bir iki dakika sonra, bana sıkılarak gülümsüyor... Sarı elbiseli bir kız çocuğu gibi çenesini uzatıp, bana dil çıkardığında onu seviyorum. Kafasını geri atmış bir halde, ciddi ve korkmuş yüzünü, tutkulu çocuk yüzünü görmeyi seviyorum. Onu (...)[18] zaman da seviyorum."

Bazen coşkunluğu, Tanrı'nın hak etmediği bir hediyesiymişçesine kendisinden geri alınacak diye kaygı duyacağı kadar abartılı düzeylere varıyordu: "Son zamanlarda mutluluğumuzun korkutucu olduğunu hissettik... Dua ettik." (1 Mart 1863). Ve biraz daha ileride: "Onu daha fazla seviyorum. Bugün, yedinci ayımızda, onun karşısında, uzun zamandır artık hissetmediğim bir zayıflık hissediyorum. O, benim nazarımda, anlatılamayacak derecede temiz, iyi ve lekesiz. O anlarda, kendini tümüyle bana bırakmasına rağmen, ona sahip olmadığımı hissediyorum. Ona sahip değilim çünkü cüret edemiyorum, çünkü layık olmadığımı düşünüyorum. Sinirliyim; bu nedenle de mutluluğum tam değil. Bir şey içimi kemiriyor: onu tümüyle hak edebilecek adamı kıskanıyorum. Ben onu hak etmiyorum." (24 Mart 1863). Sonya'nın gençliği, iyiliği onu ürkekleştiriyordu. Nasıl ki Sonya onun aşırı bir fiziki aşk isteğiyle kendisinden vazgeçeceğinden endişe ediyorsa, Lev Tolstoy da Sonya'nın

18 *Günlük*'ün editörleri, nezaket gereği bu bölümü kestiler (*Günlük*, 5 Ocak 1863).

aşırı bir beğenilme isteğiyle kendisinden vazgeçeceğinden endişe ediyordu. Bir gün, Yasnaya Polyana'da öğretmenlik yapan bir üniversite öğrencisi olan Erlenwein'ın Sonya'ya gösterdiği ilgiden endişelendi. Bir başka gün, Yasnaya Polyana'da bir süre kalmak üzere Moskova'dan gelen Pissarev isimli genç bir adamın Sonya'ya karşı aşırı nazik davrandığını gördü ve ona, açıklama yapmadan, kendisini Moskova'ya geri götürecek olan arabanın kapıda beklediğini belirtti.

Gerçekten de, geniş bir ruha sahip olduğunu iddia eden bu adamın, karısının rolü söz konusu olunca çok dar bir görüşü vardı. Evin dışında bir özgülük savaşçısı, içerideyse bir tirana dönüşüyordu. Ona göre karı, giyim-kuşam kaygısından vazgeçmeli, "sosyal yaşamın önemsiz şeylerine" sırt çevirmeli ve kendini evin çekip çevrilmesine, çocukların eğitimine ve kocasının yorgunluğunu gidermeye adamalıydı. Genç Sonya'da onu çeken şeyler –neşe, doğallık, zariflik, eğlenme ve hoşa gitme isteği– ona, Yasnaya Polyana'da üstlendiği görevle bağdaşmaz görünüyordu. Elbisesini ya da saçlarını azıcık değiştirse, onu havailikle suçluyordu. O zaman Sonya isyan ediyordu; içinde "biriyle flört etme" ya da "bir sandalyeye kızma" ya da "baloya gitme" ya da "yatmaya gitmek yerine takla atma, oynayıp zıplama" isteği uyanıyordu. "Bir ihtiyarlık atmosferi beni kuşatıyor. Çevremde herkes yaşlı. Bu ciddi ve ağırbaşlı ortamda yersiz kaçabileceğinden tüm gençlik coşkumu dizginlemeye çalışıyorum... Liovoçka sanki sadece bana 'Dur!' demek için var."[19] Böylesi anlarda Moskova'dan ayrıldığına üzülüyordu. "Sevgili annem, sevgili Tanya, ne kadar da hoştular! Onları neden bıraktım? Zavallı Liza'yı üzdüm ve bugün bu hatıra aklımdan hiç çıkmıyor."[20] Kocasını "neşe düşmanı" görüyor, kendisini saran uyuşukluktan yakınıyor, şöyle yazıyordu: "Biraz ezici bulduğum nüfuzundan kaçmayı ve artık onun için kaygılanmamayı çok istiyorum."[21] Bununla birlikte, Lev Tolstoy kırdaki çalışmaları kontrol etmek ya da Tula'da bir meseleyi çöz-

19 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 24 Aralık 1863.

20 *A.g.e.*, 11 Ekim 1862.

21 *A.g.e.*, 23 Kasım 1862.

mek üzere ne zaman uzağa gitse perişan oluyordu. Bin bir saçma düşünce içini kemiriyordu: Lev Tolstoy artık onu sevmiyordu, belki de aldatıyordu, ikisi de birbirine yakışmıyordu... Ama sonra kocası geri geliyordu. Ve bu bir esrime anı oluyordu: "Beni hâlâ seviyor! Bakışları yumuşacık, mütevazı, âdeta bir aziz bakışı!" Böyle huzur bulduktan sonra da yeniden kaderine yanmaya başlıyordu. Mizacındaki ani değişikliklerde, kendisi de kararsız bir yapıya sahip olan Lev Tolstoy'u şaşırtacak ne vardı. Lev Tolstoy karakterindeki coşkun olan şeyleri dengelemek için kendisine dengeli ve sabırlı bir eş gerektiğini düşünmüştü. Oysa karşısında, kendini didik didik etmekten, anlatmaktan, acınmaktan zevk alan, kaygıdan neşeye, aşktan nefrete, gözyaşlarından kahkahaya korkutucu bir hızla savrulan, arkasından gelecek durgunluğun tadına varmak için fırtınalar arayan bir kadın vardı. Kâh "kocasının nüfuzuna daha açık olmayı" istiyor, kâh şeyleri artık sadece "onun gözleriyle" görmekten yakınıyordu ki bu da onu "bir aşağılık kompleksine" sokuyordu; kâh büyük bir adamın gölgesinde yaşamanın mutluluğunu dile getiriyor, kâh şöyle haykırıyordu: "Üzerinde nüfuz uygulamayı denemek için aptalca ve istem dışı bir istek, yani sadece bana itaat ettiğini görme isteği duyuyorum". Onu bazen çok soğuk, bazen fazla girişken buluyordu; bazen onu "yaşlı", "çekilmez", "sıkıcı", "egoist" buluyor ve bazen şunları itiraf ediyordu: "Bazen onu hasta düşecek kadar sevdiğim zamanlar oluyor – ve bu zamanlar hiç de az değil... Bir azizin yanında olmak bir iblise nasıl acı verirse, ona bakmak, onu duymak, yanında olmak da bana öyle acı veriyor..."[22]

Bu iki insanın aşkı, şüphesi, kini yanlış zamanlarda karşılaşıyor ve korkunç kavgalara yol açıyordu. İlişkilerini karmaşıklaştıran şey her ikisinin de, diğerinin *Günlük*'ünü okumasına izin vermesiydi. Böylece, farkında bile olmadan, itirafları, savunmaya ya da suçlamaya dönüşüyordu. Genellikle, yüz yüze söylemeye cesaret edemediklerini kâğıda döküyorlardı. Ardından, bilinçlerini özgür bırakarak, sağlıksız bir merakla sonucu bekliyorlardı. "Liovoçka hiçbir şey söylemedi ve *Günlük*'üme en ufak

22 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 11 Ocak 1863.

bir imada bulunmadı. Okudu mu? Bilmiyorum. Yazdığım şey kötüydü ve onu yeniden okumak beni üzüyor..."[23] Bu anlaşma gereği ev hayatı, biri sözün diğeri yazınınki olmak üzere iki planda akıp gidiyordu. Birinin üst katta kazandığı savaşı diğeri alt katta yeniden başlatıyordu. Kafalarından geçenleri daha fazla ortaya koymayacak kadar birbirlerinden usanmışlardı. Mucize, evliliklerinin bu şeffaflık mezatına direnç göstermesiydi.

Sonya yalnızlıktan şikâyet ettiğinden Lev Tolstoy, düğünden üç ay sonra, onunla Moskova'ya dönmeye razı oldu. Sonya'nın ailesiyle bir araya gelince çok neşeleneceğini umuyordu. Bununla birlikte, Liza'yla herhangi bir sürtüşme yaşanmasını engellemek için genç çiftin Bers'lerin evinde değil, Gazettes Sokağı'nda, üniversitenin arkasındaki Chevrier Oteli'nde kalmasına karar verildi. 23 Aralık 1862'de Moskova'ya varır varmaz Sonya'nın heyecanı kaçıverdi. Tabii ki anne babasını, erkek kardeşlerini, Lev'in neşeyle senli benli konuştuğu yaramaz Tanya'yı, hiçbir küskünlük göstermeyen Liza'yı yeniden gördüğüne memnundu ama bir zamanlar tüm dünyası olan bu insanlar arasında artık kendini eski yerinde görmüyordu. Ümitleri ve kaygıları başka yerdeydi. Çocukluk çevresine geri dönünce, zaman kaybettiği hissine kapıldı. "Annem haklı, ben aptallaştım!" yazıyordu hüzünle. "Eski canlılığımı özlüyorum." Sosyete toplantıları artık ilgisini çekmiyordu. Genellikle Lev Tolstoy'un tek başına arkadaşlarını görmesine izin veriyor ve otel odasında onu beklerken karlar altındaki Yasnaya Polyana'yı hayal ediyordu. "Hemen Liovoçka'nın benimle daha fazla ve benim için yaşadığı, onunla ve halayla baş başa kaldığım Yasnaya Polyana'ya geri dönelim. Bu hayatı çok seviyorum ve bir başkasına değişmem"[24] diye yazıyordu. Zaten Moskova'nın Lev Tolstoy için de bir değeri yoktu. Her şeyde kızacak bir şey buluyordu. Sonya'nın nişanlanmasına ramak kalan Mitrofan Polivanov'u yeniden gördüğü için karısını kıskanıyordu. Elbette, bağırıp çağırdıktan sonra karısından özür diliyordu. "İyi kötü barıştık. Bu durumlarda, özellikle de sahte bir ona-

23 *A.g.e.*

24 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 15 Ocak 1863.

rımdan başka bir şey olmayan şu öpücüklerden ötürü kendime çok kızıyorum... Yemekten sonra sıva yeniden çatladı. Gözyaşları, sinir krizleri. Onu sevdiğimin en iyi işareti, sinirlenmemem. Onunla evde kalmak benim için dayanılmaz. Acı çektiğini hissediyorum ama ben daha da fazla acı çekiyorum ve ona hiçbir şey söyleyemiyorum; zaten, söylenecek bir şey yok"[25] diye yazıyordu Lev Tolstoy. Ama geç kaldığında, Sonya söylenmeye başlıyordu: "Saat üç olacak ve hâlâ dönmedi. Neden söz verdi? Ona göre, dakik olmamak iyi mi?.."[26] Bir başka sefer: "Liovoçka, aile yaşantısının ona yetmeyeceğini, başka meşgalelere ihtiyacı olduğunu bana bir güzel hissettirdi."[27] Sonya bunları *Günlük*'üne yazarken, Lev Tolstoy parmak uçlarında gelip, elinden kalemi alıyor ve kendi eliyle şunları ekliyordu: "Senin dışında birine ya da bir şeye ihtiyacım yok." O akşam için bu onu memnun ediyordu. Ertesi gün, kaygıları, öfkeleri, bunaltıları onu yeniden ele geçiriyordu. Bir mazereti vardı: birkaç haftadır hamile olduğunu biliyordu. Kaygıyla karışık büyük bir gurur kalbini sarmıştı.

8 Şubat 1863'te kocasıyla Yasnaya Polyana'ya geri döndü. Orada, kır yaşantısının tekdüzeliğine, kötü aydınlanan, pek ısınmayan odalara, dikkatsiz hizmetçilere, sızlanıp duran Tatyana Haşa'ya, mülkle meşgul olan ya da elinde bir tüfek, ormanda gezinen Liovoçka'yı beklemekle geçen bitmek bilmez, uykusuz saatlere tekrar kavuştu. Moskova'da, yazarın arkadaşları edebiyattan vazgeçtiği için ona sitem etmişlerdi. Biraz mırınkırın ettikten sonra Brüksel'de başlamış olduğu *Polikuşka*'yı tamamladı ve *Kholstomer* adını verdiği hadım edilmiş siyah beyaz bir atın hikâyesini yazmaya girişti. Konuyu Aleksandr Stakoviç'ten almıştı, ki o da hayvansever bir seyisin anılarını bir araya getiren bir hara sahibinin, Mihail'in erkek kardeşiydi. Bu uzun hikâyenin hazırlığı gözüne öyle zor göründü ki, yazar hemen vazgeçti ve ancak yirmi iki yıl sonra tekrar ele aldı.[28] Hikâ-

25 *Günlük*, 8 Ocak 1863.

26 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 17 Ocak 1863.

27 *A.g.e.*, 29 Ocak 1863.

28 1885'te tamamlanan *Kholstomer*, 1888'de yayımlandı.

yenin yeni hali Lev Tolstoy'un ruhsal gelişiminden de faydalanacaktır. Kendi geçmişini anlatan hadım edilmiş siyah beyaz atın öyküsü vasıtasıyla, yazar sadece hayvan ruhunun gizemlerine girmeyecek, aynı zamanda varlıkların karşılıklı bağımlılığı meselelerini, efendinin köle üzerindeki haklarını, her tür mülkiyet fikrinin altında gizlenen adaletsizliği ve her bireyin nihai ihtiyacını parlak bir şekilde ortaya koyacaktı. Siyah beyaz hadım at, kendisinin, birine aitmiş gibi görülmesini anlayamaz: "Canlı bir atı bana ait kılan 'benim atım' sözcüğü, bana 'benim toprağım', 'benim havam', 'benim suyum' kelimeleri kadar tuhaf geliyor... İnsanlar, aynı nesnenin ancak tek bir kişi tarafından *benim* şeklinde addedilebileceği noktasında aralarında anlaşmışlar. Ve bu kurala uygun olarak, mümkün olan en fazla sayıda nesneye *benim* diyebilen biri, en mutlu kişi sayılır." Oysa, at için tıpkı Lev Tolstoy için olduğu gibi, Tanrı'nın yarattığı her şey sadece Tanrı'ya aittir. Köleliği, çirkinliği, yaşlılığı, karşılanmamış özlemleriyle Kholstomer'i yine de efendisinden daha hayırlı bir son beklemektedir. Zavallı atın ölüsü bile faydalıdır çünkü leşiyle bir dişi kurt ve yavrularının karnı doyar. Oysa hiçbir işe yaramadan yaşayan adam son nefesini verirken bile çevresini rahatsız eder. Bu sefih ve kendini beğenmiş tuhaf kişiye güzel bir üniforma giydirilecek, önce tahta ardından kurşun bir tabuta kapatılacak, anısına bir ayin yapılması için bir sürü para harcanacaktır. "Ne derisi, ne eti, ne kemikleri bir şeye yarar," diye yazacaktır Lev Tolstoy trajik bir öfkeyle.

Kholstomer'i ilk haliyle yayımlamaktan vazgeçince, ilk bölümünü Katkov'a vermeyi kararlaştırdığı *Kazaklar*'ın provalarını düzeltmeye daha bir hevesle girişti.[29] "Son derece zayıf. Ama bu nedenle halkın hoşuna gideceği gerçek," diye yazıyordu. Kafasında birçok konu vardı ama hiçbiri onu tek başına ele geçiremiyordu. Bir an, sahte bir kültürün ruhunu boşaltmış olduğu Batıcı genç bir profesörün dramını ya da evlilikte aşkla ilgili yüce fikirlere sahip bir kocanın ve "valslere, parlak taşlara ve yaşanan anın güzelliğinin" çekiciliğine düşkün karısının dramını anlatmayı hayal etti. Ardından, eğlen-

29 Bu "ilk bölüm", Lev Tolstoy'un yazdığı tek bölümdür.

mek için çabucak iki küçük komedi yazdı: *Nihilist* ve *Çürümüş Aile* (*Zarazhennoe semeistvo*). İlki, yakın dostlar arasında Yasnaya Polyana'da oynandı. Tüm rollerde kadınlar vardı. Yaşlı yobaz kılığına giren Mariya Tolstoy, devrimci sözler savuran kahramanının karşısında yüzünü şekilden şekle sokmaları ve istavroz çıkarmalarıyla topluluğu güldürüyordu. Metne, kendi kafasına göre, yazarın da hoşuna giden kelimeler ekliyordu. İkinci piyesi *Çürümüş Aile*'nin –nihilizmin ve feminizmin ağır bir yergisi–, Moskova Küçük Tiyatro'da temsil edilmesini istiyordu ama oyun, bir sonraki yıl tiyatro yönetimi tarafından reddedildi.[30]

Bir yandan da ilk güzel havalarla, Yasnaya Polyana'ya birçok ziyaretçi geliyordu: kıymetli Tanya Bers, dost Diakov, şair Fet ve karısı Mariya Petrovna, Samarin, Bibikov, yakındaki Pirogovo'dan gelen Sergey Tolstoy... Doğaçlama gösteriler, müzikli akşamlar, piknikler, bilmeceler, okumalar... Evdeki neşeli bu hareketliliğe rağmen, karnı büyüyen, sinirleri zayıflayan, yorgun Sonya sıkılıyordu. Liovoçka arılara bakmaya ya da ormana gezmeye gittiğinde ona eşlik etmesini engelleyen hamileliğine lanet ediyordu. "Liova, sanki hamileliğimin kabahati bendeymiş gibi, zaafıma düşmanca bir gözle bakıyor," diye yazıyordu *Günlük*'üne. Ya da: "Fiziken ve manen bu durum benim için katlanılmaz... Ve Liova için artık ben yokum... Hamile olduğum için ona neşe veremiyorum."[31] Onu başında bir fileyle bir arı kovanı önünde eğilmiş olarak ya da bir patikada hızlı adımlarla yürürken ya da bir çitin önünde bir köylü kadınla gevezelik ederken hayal ediyor ve kocasının kendisinden uzak geçirdiği tüm bu anların kendi hayatından çalındığına inanıyordu. İçinde taşıdığı çocuğu düşünmek bile onu kaderiyle barıştırmaya yetmiyordu. Anne olurken kocasını kaybederse büyük iş başarmış olacaktı! Bazen bir öfke krizine tutularak bu yükten kurtulmayı diliyordu: "Dün, çocuğu düşüreceğime inanarak bahçede oradan oraya koştum," yazıyordu.

30 1864'te komedisini okuduğu drama yazarı Ostrovski Nekrasov'a şunları yazdı: "Öyle berbat ki, okurken kulaklarım uyuştu."

31 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 29 Nisan ve 8 Mayıs 1863.

Ve soğuk bir pişmanlıkla sözlerini sonlandırıyordu: "Ama doğa çok sağlam."[32]

Lev Tolstoy ona acımakla birlikte, gözyaşlarına, yorgun gülümsemelerine ve boş gevezeliğine katlanmakta güçlük çekiyordu. Yazma coşkusunu karısının yüzünden kaybettiğini düşünüyordu. Çok sıkıldığında, problemleriyle yalnız kalmak için ondan kaçıp köye gidiyordu. Orada yüreği daralarak kendini sorguluyordu. Şimdiye kadar hiç kendinden başka bir arkadaşı, bir sırdaşı olmamıştı. Ve şimdi birdenbire her şeyini, düşüncelerini, özgürlüğünü, hayatını onu en anlayamayacak biriyle paylaşmak zorunda kalıyordu: bir kadınla. O anda Sonya'yı unutmak istiyordu ama köpekleriyle aniden gitmiş olduğu için ona kızdığını, gözyaşları içinde camda kendisini beklediğini ve döndüğünde kendini suçlu hissedeceğini göz ardı edemiyordu. Bu gevşetici aile ortamında tümüyle –zekâ, irade, yetenek– eriyip gitmeyecek miydi? "Benim ben'im nerede?" diye yazıyordu 18 Haziran 1863'te "...sevdiğim, bildiğim, bazen bir anda dışarı fırlayıp, beni neşelendiren ve korkutan ben'im nerede? Küçük ve önemsiz biri oldum. Ve en kötüsü, sevdiğim bir kadınla evlendikten sonra böyle biri oldum. Neredeyse bu defterde yazılı her şey sahte ve yalan. Onun burada olduğunu, arkamda yazdıklarımı okuduğunu bilmek, içtenliğimi sınırlıyor ve saptırıyor... Onun için birkaç kelime eklemek zorundayım çünkü onları okuyacak. Onun için, gerçek olmayan şeyler yazmıyorum ama tek başıma olsaydım yazmayacağım şeyler yazıyorum... Mutluluğunu tümüyle maddi şeylere –bir kadın, çocuklar, sağlık, zenginlik...– bağlamak berbat, korkunç, saçma."

Sonya kendi hakkındaki bu satırları okuduğunda tabii ki yine müthiş bir ümitsizliğe boğuldu. Eğer Liovoçka dünyaya getirmeye hazırlandığı çocuğu istemiyorsa, onca aylık yorgunluk ve mide bulantısı, o hayatın zevklerini reddetmek niyeydi? 27 Haziran'da gece yarısı ilk sancılar geldi. Lev Tolstoy Tula'ya bir ebe bulmaya gitti. Geri döndüğünde "dantelli iç çamaşırının üzerinde açılmış sabahlığı, karmakarışık siyah saçları, alev alev yüzü, olağanüstü bir ışıltıyla parıldayan kara gözleri"yle Sonya

32 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 22 Mayıs 1863.

odasında bir o yana bir bu yana gidip geliyordu. Acılı, utangaç, görkemli havasıyla ne kadar da güzeldi! Onu tutup, kendisinin de üzerinde doğmuş olduğu deri divana yatmasına yardım etti. Yarı çıplak bu bedene dokununca, böylesi durumlarda ona karşı hissetmiş olduğundan çok farklı bir duygu hissetti. Hiçbir arzu yoktu, ama acıma, en ufak bir ayrıntıya soğukkanlı bir dikkat, kendini yetiştirmeye meraklı profesyonel bir roman yazarının merakı vardı. Bununla birlikte, sancılar sıklaştığında soğukkanlılığını yitirdi. Bu "çığlıklar atan ve yüzünü buruşturan" kadında Sonya'yı göremiyordu. Kasılmalar arasında Sonya hafifçe kocasının elini tuttu. Ebe, bir köşede oturup sigara içen doktor, çanaklarında yanan mumlar, sirke ve kolonya kokusu, buruşmuş çarşaflar, çamaşırlar, leğenler, tüm bunlar bir kâbusun parçasıydılar. Aniden deri divanın çevresinde korkunç bir hareketlilik oldu. Ebe ve doktor bir çeşit kasaplığa soyundular. Tiz bir çığlık anne adayının boğuk sesini bastırdı. Doktor "Bir erkek!" dedi. Lev Tolstoy kocaman ve yumuşak kafalı "tuhaf ve pancar suratlı" küçük bir canlı gördü. Bu sahneyi anımsayarak, Anna Karenina'da şöyle yazacaktı: "Levin, ... Kiti'nin yaşadığını, sağlığının yerinde olduğunu, ciyak ciyak bağıran şu yaratığın onun oğlu olduğunu anlamak için zorluyordu kendini... Ama ya çocuk? Nereden, niçin gelmişti? Kimdi? Bu düşünceye alışamıyordu bir türlü. Uzun süre alışamayacağı gereksiz, fazlalık bir şey gibi görünüyordu ona bu."

Tanya Bers'e odaya girme izni verildiğinde, "yüzü solgun ve ağlamaktan gözleri kıpkırmızı olmuş" Lev Tolstoy'u gördü. Sonya "yorgun ama mutlu ve gururlu görünüyordu."[33] Şampanya içildi. Çocuğunun isminin amcasınınki gibi Sergey olmasına karar verildi. Yakınları tarafından tebrik edilen Lev Tolstoy bir mutluluk ya da gurur duymadığı, ama bugünden itibaren hayatında "yeni bir hassas bölge" oluşmuşçasına bir kaygı duyduğu için şaşkındı. Bu aşırı kaygı onu kendisinden ve çalışmasından daha fazla uzaklaştırmayacak mıydı? Lev Tolstoy bu doğumun tek faydasının analık duygusuyla dolup taşan Sonya'nın tekrar iç huzuruna ve neşesine kavuşacak olma-

33 T.A.Kuzminskaya: *Evdeki ve Yasnaya Polayana'daki Yaşamım.*

sı olduğunu düşünüyordu. Karısı olgun kadınlar sınıfına girerse ona hayran olmaya hazırdı.

Bununla birlikte, aralarında ilk kavganın çıkmasına kendisi neden oldu. Gerçek bir Rousseau öğrencisi olarak, her annenin bebeğini emzirmesi gerektiğine inanıyordu. O çevrenin âdeti ücretli sütannesi tutmak olmasına rağmen, Sonya da bu fikirdeydi. Oysa en başından beri emzirme onda dayanılmaz bir acıya yol açıyordu. Kısa süre içinde göğüslerinde çatlaklar oluştu ve doktorlar emzirmeye devam etmesini yasakladı. Ama Lev Tolstoy genç bir loğusayı doğal görevini yapmaktan alıkoyan "resmi gerekçelere" öfkeleniyordu; karısını medeniyetin doğasını bozduğu bir çıtkırıldım olmakla suçluyordu; hayat verici rolünü sonuna kadar götürmesini istiyordu. Sonya yorgun düşüp bir sütannesi tutunca Lev Tolstoy çocuğun odasına girmeyi reddetti çünkü soyunu sürdürecek çocuğu bir yabancının göğüslerine yapışmış halde görmeye katlanamıyordu. Kontes Tolstoy'un kendi gücünü aştığını söylediği bir şeyi nasıl sıradan biri yapabiliyordu?

Damadının budalaca inadına gücenmiş olan Dr Bers genç çifte bir mektup yazdı: "Gördüğüm kadarıyla ikiniz de çıldırmışsınız... Makul ol sevgili Sonya, sakinleş, pireyi deve yapma... Sana gelince sevgili arkadaşım Lev Nikolayeviç, nasıl ki karının doğası da bir Pelagya'nın dayanabileceği şeye dayanamayacaksa, senin doğanın da asla gerçek bir mujik doğasına dönmeyeceğine emin ol... Sen Tanya, aklını kaçırmış ablanı bir saniye bile yalnız bırakma, Tanrı'nın lütfunu esirgemesine yol açacak saçmalıklarından ötürü onu olabildiğince sık azarla ve daha akıllı olmayı öğrenmesi için eline geçen her şeyi Lev'in kafasına fırlat. Nutuk ve edebiyatta büyük bir usta ama hayatta, bambaşka. O halde, içinde, bebeğini emzirmeye zorlayarak hasta karısına işkence eden bir koca görebileceğimiz bir hikâye yazsın. Tüm kadınlar üzerine taş yağdıracaktır."

Ne Dr Bers'in mektubu, ne Sonya'nın gözyaşları, ne de Tanya'nın tatlı ikazları Lev Tolstoy'un öfkesini yatıştırabildi. Artık kusurlarını görmeden karısına bakamıyordu. Sonya'nın da okuduğu *Günlük*'ünde ona alaylı bir şekilde "kontes" diyordu:

"Sabahleyin çok mutlu, neşeli geliyorum ve oda hizmetçisi Dunyaşa saçlarını tararken öfkelenen kontesle karşılaşıyorum; onu böyle görünce, kötü zamanlarında Maşenka'yı[34] gördüğüm hissine kapılıyorum ve her şey bitiyor ve orada çökmüş bir halde kalıyorum. Her şeyden korkuyorum ve benim için ancak yalnız olduğumda mutluluk ve güzellik olduğunu anlıyorum. Her zamanki gibi şefkatle öpüyor beni ama hemen sonra Dunyaşa ile, halayla, Tanya ile, benimle kavgalar başlıyor... İşte sabahın birinde uyuyamıyorum, hatta böyle bir duygu kalbimi sardığı halde, odasına yatmaya gidemiyorum; onu duyacak birinin olduğunu anladığında inleyecek; şimdi huzurlu bir şekilde uyuyor. Benim haksızlık ettiğime ve kendisinin mutsuz olduğuna tamamen ikna olmuş olarak uyanacak... En kötüsü, böylesi durumlardan hiç hoşlanmasam ve bunları ayıplasam da, susmak ve surat asmak zorundayım..."[35]

Sonya da kalemi elinde kendi ümitsizliğini döküyordu:

"Kendi çocuğunu emzirmemek korkunç! Bunun aksini kim söyleyebilir? Ama fiziki bir yetersizlik karşısında ne yapılabilir?.. Beni yeryüzünden silmek istiyor çünkü ben acı çekiyor ve ödevimi yerine getirmiyorum ve ben de, acı çekmediği ve yazdığı için ona katlanamıyorum... Sürekli sizi sokan bir sineği sevebilir misiniz?.. Oğlumla ilgileneceğim ve elimden gelen her şeyi yapacağım ama hiç kuşkusuz Liova için yapmayacağım çünkü o göze göz dişe diş davranılmayı hak ediyor..."

Böylece sinirleri yatıştıktan sonra, şefkat doluyor ve sözlerini şöyle tamamlıyordu: "Yağmur yağmaya başladı. Soğuk almasından korkuyorum. Öfkem geçti. Onu seviyorum. Tanrı onu korusun."[36] İçten bir itiraf mı yoksa kurnaz bir manevra mı? Lev Tolstoy bu satırları okuyunca alt üst oldu, sözlerini geri aldı ve devamında şunları yazdı: "Sonya, beni affet... Acımasız ve kaba davrandım. Hem de kime karşı? Bana hayatımın en büyük mutluluğunu vermiş olan ve beni tek seven kişiye karşı... Sonya, sevgilim, suçluyum ayrıca da zavallıyım. İçimde mükemmel

34 Mariya, Tolstoy'un kız kardeşi.

35 *Günlük*, 5 Ağustos 1863.

36 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 3 Ağustos 1863.

bir adam var ama bazen uykuya dalıyor. Onu sev Sonya, onu kınama." Hemen sonra yeni bir tartışma patlak verdi, Lev Tolstoy defteri alıp, yazmış olduğu satırların üzerini öfkeyle çizdi. Sonya, gözleri yaşlarla buğulanmış bir halde karalanmış sayfanın altına şunları yazdı: "Bu şefkat ve pişmanlık dolu birkaç satırı hak etmiştim ama bir anlık öfkeyle, ben daha okuyamadan onları benden geri aldı!"

Öfkesini içinden bir türlü atamayan Lev Tolstoy, evden kaçmak için –ne olduğu mühim değildi!– bir bahane arıyordu. Polonya'da bir isyan çıkınca, Fransa, İngiltere, Avusturya'nın destekleme küstahlığını gösterdiği isyancılara karşı savaşmak üzere yeniden silaha sarılmayı düşündü. "Polonya meselesi hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye yazıyordu Fet'e "Kötü, değil mi? Belki de siz, Borisov ve ben, kılıçlarımızı paslanmış çivilerinden indirmek zorunda kalacağız."[37] Marian Langiewicz'in bağımsızlık için ölmeye hazır idealist direnişçileri, ileride bir otokrasi düşmanı olacak Tolstoy'a bir şey ifade etmiyordu. Çar'a sadık biri olarak yönetimin sağduyusuna güveniyordu. Kısacası, Polonyalıları mahvetmekten ziyade karısından uzaklaşmak için askere yazılıyordu. *Savaş ve Barış*'ta Prens Andrey'e şöyle dedirtecektir: "Savaşa gidiyorum çünkü bu hayat, burada sürdüğüm hayat bana göre değil."[38] Ve yine: "İhtiyarladığın, bir işe yaramayacak hale geldiğin zaman evlen... Yoksa içinde iyi ve yüce ne varsa hepsi yok olur; önemsiz küçük şeyler yüzünden her şeyin harcanır gider... Eğer ilerisi için kendinden bir şeyler bekliyorsan, her adımda senin için her şeyin bitmiş olduğunu duyarsın; her şey bitmiş kapanmıştır..."[39]

Bu düşünceleri kendine saklayarak, Sonya'yı, gitmesi gerektiğine ikna etmeye girişti. Ama –ya dikkatsizlikten ya da ince bir zalimlikle– projesini ona açmak için düğünlerinin birinci yıl dönümünün arifesini seçti. Afallayan Sonya ilk önce kocasının karşısında, daha sonra tek başınayken *Günlük*'ünde beddualar savurdu: "Demek savaşa! Bu da neyin nesi? Uçarılık mı?

37 1 Mayıs 1863 tarihli mektup.

38 *Savaş ve Barış*, birinci kitap, birinci bölüm, II. kısım.

39 *A.g.e*, II. kısım.

Hayır, o değil. Tutarsızlık denir buna!.. Onda her şey bir anlık bir heves, bir kapris! Bir gün canı istiyor evleniyor, çocuk yapıyor. Ertesi gün savaşa gitmek istiyor ve bizi bırakıyor. Çocuğun ölmesini dileyeceğim geliyor çünkü Liova'ya dayanamayacağım. Otuz beş yaşındaki bir adamın ne bu vatan sevgisine ne bu coşkusuna inanıyorum. Sanki çocuklar vatan değil, sanki onlar Rus değil! At üstünde dört nala gitmek, savaşın ne kadar güzel olduğunu görmek, kurşunların sesini dinlemek hoşuna gittiğinden onları yüzüstü bırakmaya hazır..."[40]

Sırf çok yakında savaşa gideceğini düşlemiş olmak bile Lev Tolstoy'u yola getirmeye yetmişti. Sonya'yı, Tatyana Hala'yı, tüm yakınlarını huzursuz etmiş, dolayısıyla kendini iyi hissediyordu. Zaten savaş olmayacaktı. Batılı güçler görüş alışverişinde bulunurken Polonya ayaklanması bastırılmıştı. Sıra, suçluların idamına gelmişti. Evrensel barışın müstakbel havarisi sakinleşmiş olarak evlilik hayatını düşündü ve onun sandığı kadar kötü olmadığına hükmetti: "Tüm bunlar geçti..." yazdı 6 Ekim 1863'te, "...Bunda gerçek olan hiçbir şey yoktu. Onunla mutluyum; ama kendimden hiç ama hiç memnun değilim... Tercihimi uzun zaman önce yaptım: edebiyat, sanat, pedagoji ve aile."

Pedagoji konusunda Lev Tolstoy, okulları kapattığına ve öğretmenlerin çoğunu yolladığına göre, iddia ettiğinin aksine, niyetli görünmüyordu. Aileye gelince, evin işlerine Sonya baksa, işler ona kalmasa yeğdi. Ama sanat ve edebiyatın onu yeniden cezbettiği doğruydu.

Sene başında *Kazaklar*'ın yayımlanması, onda yazma isteği uyandırmıştı. Bu romanı yazarken Kafkasya'da kaldığı dönemdeki anılarından beslenmişti. Kahraman Olenin, yazar gibi, sıradan insanlar arasında yaşamaktan keyif alan işsiz güçsüz genç bir asildi. Yazar gibi, bir Kazak kızına, evlenmeyi hayal edecek kadar tutulmuştu. Yazar gibi, kaba saba ve ilginç arkadaşlarla çevrilmişti etrafı: Avcı Yeroşka, *cigit* Luka... Yazar gibi, uzun zamandır büyüsüne kapıldığı ilkel hayata karışamadan, incinmiş, hayal kırıklığına uğramış bir halde yeniden yola çıkıyordu. Hiç kuşkusuz, kentlerin uzağına sürülen ve medeni-

40 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 22 Eylül 1863.

yetin yalanlarının gerisinde doğayla derin bir uzlaşmanın mutluluğunu keşfeden genç adam figürü, Puşkin'in *Çingeneler*'inin Aleko'sunu ya da Lermontov'un *Çağımızın Bir Kahramanı*'nın Peçorin'ini anımsatmıyor değildi. Ama ılımlılık kaygılarına rağmen bu yazarların ikisi de romantizmden etkilenmişti. Onların Kafkasya'sı, teatral sislerin ardına gizlenmişti. Lev Tolstoy ise hakikatin çok yakınında duruyordu. Bir *stanitsa* yaşamını anlatışı, etnografik bir belge değeri taşıyordu. Kazak halkının âdetleri, giysileri, silahları, av yöntemleri, şarkıları, genç kızların ve kadınların tutumları, anında not edilmiş en küçük ayrıntı gerçekliğiyle insanı etkiliyordu. Ve bu özgün tablolarla yüklenmek öykünün keyifli bir şekilde akmasını engellemiyordu. Anlatıcının gençliği, yaşama sevgisi, bakışında ve nefes alışında olağanüstü bir neşe seziliyordu. Yirmi kez yeniden başlanan, adım adım *Kafkas Romanı*, *Kaçak*, *Kaçak Kazak*, *Düşük*, *Terek Hattı*, *Kordon* adlarını alan, on yıl boyunca süründürülen, Luka'nın dağa kaçtığı ve Olenin'in Marianka ile evlendiği son bölümü kesilen bu metin, bittikten sonra, bir mucize eseri nasıl hızlı, kolay ve kusursuz bir eser olarak görülmüştü?

Gerçeği söylemek gerekirse, çağdaşlar önce tereddütte kaldılar. Aleksandra Tolstoy yeğenine şöyle yazdı: "Arkadaşlarım Boris ve diğerleri hayran kaldılar, diğer bazıları *Kazaklar*'ı, onların deyimiyle estetik duygusundan yoksun, kimi kaba sözlerden ötürü kınadılar... Bense, hafif göğüs geçirerek, tablolarınızda eksik olanın Güneş olduğunu kendi kendime söylüyorum çünkü eserdeki tüm ışık sadece sizden yayılıyor. Okurken, beğeniliyor, çok akıllıca, çok detaylı ve hakikatle dolu bir fotoğraf bu ama okuma bitince, daha sınırsız bir şeye, daha yüksek bir ses çatalına susamış olduğunu hissediyor insan. Birinin söylediği gibi, *evreniniz sanki yere çakılmış*. Nihayet, belki o da bir gün olacak."

Kimi eleştirmenler de sert eleştirilerde bulundu. Polonski, *Zaman*'da, "Kafkasya'nın meşhur esintisini" bile öyküsüne taşıdığı için yazarı kutladı ama kahraman Olenin'in "Puşkin döneminin kişilerinin soluk bir yansıması," olduğunu ve Luka tarafından Abrek'in öldürülmesi, cesedin geri alınması ya da Kazaklarla dağlılar arasındaki çarpışma gibi bölümlerin "hikâ-

ye içinde hikâye" olduğunu söyledi. Golovaçev, *Çağdaş*'ta, Tolstoy'un "yetenekli, iyi bir anlatıcı" olduğunu ama gözleminin yüzeysel olduğunu ve görüş katmadığını belirtti. Madam Salias de Turnemir, *Vatan Yıllığı*'nda, Lev Tolstoy'u "ayyaşlığı, haydutluğu, hırsızlığı ve kana susamışlığı şiirselleştirmekle" ve "uygarlaşmış toplumun temsilcisi" Olenin'i "gözden düşmüş, alçalmış, küsmüş..." biri haline getirmekle suçladı.

Buna karşılık, Annenkov, *Saint-Petersburg Haberleri*'nde, Lev Tolstoy'un eserinin "son on yılın en büyük romanlarıyla boy ölçüşebilecek, Rus edebiyatının bir başyapıtı" olduğunu ve "onlarca etnografik makalenin, ülkemizin bu bölümünün bu derece eksiksiz, gerçek ve renkli bir tasvirini veremeyeceğini" açıkladı.

Bu arada İvan Turgenyev Paris'ten Fet'e yazıyordu: "*Kazaklar*'ı okudum ve hayran kaldım... Sadece Olenin kişiliği, göz kamaştırıcı olan genel havayı bozuyor. Medeniyet ve hâlâ bakir olan ilkel doğa arasında bir karşıtlık oluşturmak için, sürekli kendisiyle meşgul olan bu bireyi, bu sıkıcı ve hasta insanı sahneye çıkarmak gerekmezdi."

Fet ise hayran olmuştu: "*Kazaklar*'ı okurken kaç kez zihnen size sarılıp tebrik ettim, ve kaç kez size duyulan düşmanlığa güldüm!" yazıyordu Lev Tolstoy'a. "Belki yine başka mükemmel şeyler yazacaksınız ama *Kazaklar* bir başyapıttır. *Kazaklar*'dan sonra, halk yaşantısından ilham alan bir kitap, kahkahalarla gülme isteği duymadan okunamaz artık. Sözle anlatılamaz bir üstün yetenek!"

Her ne kadar başkalarının fikrini umursamadığını ileri sürse de, bu gibi övgüler Lev Tolstoy'u daha büyük bir eserle boy ölçüşmeye teşvik ediyordu. Birkaç aydır, henüz netleşmemiş bir konu kafasını meşgul ediyordu. 17 Ekim 1863'te Aleksandra Tolstoy'a yazdı: "Zihinsel ve hatta manevi gücümün hiç bu kadar özgür ve çalışmaya bu kadar elverişli olduğunu hissetmemiştim. Ve bu çalışma da bana kendini açıyor. 1810-1820'li yılların bir romanı, sonbahardan beri aklımdan çıkmıyor."

3

Büyük Eser

Başta Sonya şüpheyle yaklaştı: Lev o kadar sık fikir değiştiriyordu ki, Sonya onun bu büyük tarihi romandan daha ilk bölümleri yazamadan vazgeçeceğine inandı. "1812'lerde geçen bir hikâye," yazıyordu Sonya 28 Ekim 1863'te. "Çok meşgul. Ama keyifsiz." Ve üç hafta sonra: "Prenses bilmem kimle konuşan Kontes bilmem kim hakkında yazıyor. Anlamsız." Bir süre sonra, Sonya kocasının bu işte sebat göstereceğini anlayarak, içgüdüsel olarak kendi rolünün başladığını seziyordu. Kocasının yeteneğine derin bir saygı duyduğundan, eserin şekillenişine elbette doğrudan müdahale etmek niyetinde değildi. Olsa olsa, onun temize çekmesi için verdiği sayfalara özgürce kendi fikrini yazıyordu. Lev Tolstoy, Sonya'nın tavsiyelerini, baldızı Tanya'nın, arkadaşlarının, eleştirmenlerin tavsiyelerini dinlediği gibi dinliyor ve genellikle kendi bildiğini okuyordu. Ama Sonya romana değilse de, romancıya çok katkı yapıyordu. O ana kadar farklı faaliyetlere ilgi duymuş, kafasına göre bir konudan bir diğerine atlamış, sırasıyla dine, jimnastiğe, yüksek sosyete yaşamına, askerlik mesleğine, tarıma, sanat için sanata, sosyolojiye, pedagojiye merak salıp ardından soğumuş, aynı anda pek çok kitap yazmış, iğneleyici bir komedi hazırlamak için *Kazaklar*'ın hayran olunası öyküsünü yarıda bı-

rakmıştı. Edebiyattaki başarılarına rağmen, genellikle kendini bir amatör olarak görüyordu. Anlaşılan, tüm alanlarda hayranlığı, göz koyduğu şeyin fethine direnemiyordu. "Sebatlı olmamak, kararsızlık, tembellik, işte benim düşmanlarım bunlar," diye yazıyordu büyük kararının arifesinde. Ve bu kararsızlık abidesi, birdenbire, kendisini altı yıl boyunca aralıksız uğraştıracak bir işe girişiyordu. Eğer kendisinde böylesi bir çalışmaya başlama cesareti ve sabrı bulmuşsa, hiç şüphesiz bu, Sonya'nın, onun çevresinde, eserin doğmasına elverişli huzurlu bir atmosfer yaratmış olmasındandı. Belki de Sonya özenle onun huzurunu gözetmiş olmasaydı, *Savaş ve Barış*'ı yarı yolda bırakacaktı. Gerçekten de Lev Tolstoy'u yazmaya iten hiçbir maddi ihtiyaç yoktu. Bir Dostoyevski gibi, kitaplarının geliriyle yaşamıyordu. Hiçbir yayıncı onu, çalışmasını belirli bir tarihte teslim etmeye zorlamıyordu. Her tür baskıdan azade, tek sıkıntısı, onu işinden caydıracak meşgalelere karşı koymaktı.

Sonya bu meşgalelerin hepsini hiç acımadan, bir bir yok etti. Kocası ev yaşamının tasasından kurtulsun diye mülkün yönetimini ele aldı; kocası zihnini para meseleleriyle meşgul etmesin diye mülkün tüm muhasebe problemlerini de üzerine aldı; keza, çocuğunun eğitimiyle de tek başına ilgilendi. Efendiyi, zemin kattaki çalışma odasında, ne çocuk, ne akrabalar, ne arkadaşlar, ne hizmetçiler rahatsız etmeliydi. Okullar kapanmış, üniversite öğrencileri dağılmış. Sonya, yirmi yaşında, kayıtlar elinin altında, anahtar demeti kemerinde, Lev Tolstoy'un *günlük hayatını az çok etkileyen her şeyin sorumluluğunu* üstlenmiş bulunuyordu. Sonya, olaylarla onun arasındaki kaleydi. Gözlerini el yazmasından kaldırdığında, karşısında karısını görüyordu. Olup biteni Sonya'dan öğreniyordu. Sonya kendini adadığı bu gardiyanlık göreviyle kocasına hem başlamış olduğu büyük çalışmada yardımcı olma, hem de onu tümüyle kendine saklama, yabancı gözlerin uzağına, ailenin bağrına kaçırma arzusunu gideriyordu. Kısmen bilinçli bir şekilde kıskançlığını yatıştırmakta edebiyattan faydalanıyordu.

Karı kocanın sözlü ya da yazılı, mükerrer izahatlerle sağlayamadığı barışı kurgusal kişilikler onlar için gerçekleştirmişti.

İyice kahramanlarının kaderine dalan Lev Tolstoy kendisiyle daha az ilgileniyordu. Çelişkili duygularını hayal kişiliklerine paylaştırarak, kendi iç birliğine ve böylece dengesine kavuştu. Önemli bir nokta, 1863 sonlarına doğru romanına başlamasıyla birlikte *Günlük*'ündeki notların kısalması ve aralarının açılmasıdır. Artık kendisiyle uğraşmaya ne zamanı ne isteği vardı. Tüm dikkatini hayali acılara ve neşelere vermişti. 1865'te, hayatını anlatma alışkanlığını edinmiş olduğu defteri, on üç yıldan uzun bir süre için kapatacaktı.[1] Ama hemen öncesinde orada şu itirafta bulunacaktı: "Sonya'yla ilişkilerim güçlendi, sağlamlaştı. Birbirimizi seviyoruz, yani ikimiz de birbirimiz için dünyadaki diğer tüm insanlardan daha değerliyiz ve birbirimizin yüzüne soğukkanlılıkla bakıyoruz. Aramızda sır ya da yüzümüzü kızartacak herhangi bir şey yok."[2] Ve hatta: "Birlikte, hiç şüphesiz ancak milyonda bir kişinin olabileceği kadar mutluyuz."[3] Sonya ise şöyle yazacaktı: "Bizden daha uyumlu, daha mutlu çiftler var mıdır? Bazen odamda tek başımayken gülmeye ve istavroz çıkarmaya başlıyorum."[4]

Bu tabii, evde hâlâ sık sık kavgalar patlamıyor demek değildi. O zaman Lev Tolstoy bağırıyordu: "Huysuzsun! Git *Günlük*'ünü yaz!" Sonya, onun kendisine karşı "gizli bir nefret" duyduğuna inanıyordu; onu "çok yaşlı" ve "doyumsuz" olmakla suçluyordu; yetenekli bir adamın "dadısı" olmakla yetinmek istemediği hükmünü geçiyordu. Ama fırtınanın ardından nasıl da minnetle kollarına koşuyordu! "Liovoçka geri geldi ve her şey hafifleşti, kolaylaştı. Temiz hava kokusu vardı ve kendisi de bende bir temiz hava hissi yarattı."

Bununla birlikte en büyük zevki kocasının yanında değil (hiçbir zaman büyük bir âşık olmadı), temize çekmesi için verdiği el yazmasının başında tadıyordu. Bu kimi yerleri öfkeyle karalanmış, altındakiyle üstündeki yazının iç içe geçtiği, say-

1 1878 *Günlük*'ünde, 17 Nisan tarihinde şunlar yazılıdır: "On üç yıl sonra, tekrar *Günlük*'üme başlamak istiyorum." Aslında, Lev Tolstoy 1873'te birkaç not tutmuştu.

2 *Günlük*, 16 Eylül 1864.

3 *A.g.e.* 26 Eylül 1865.

4 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 31 Temmuz 1868.

fa kenarları anlaşılması güç balonlarla dolu, her tarafına oklarla ekleme yapılmış okunmaz yazıları çözmek, bıktırıcı, yorucu bir işti. Genellikle yazarın kendisi bile sonradan ne yazdığını okuyamıyordu. Ama olağanüstü bir kavrayışa sahip Sonya, değiştirilmiş kelimelerden anlam çıkarıyor, yarım cümleleri tamamlıyordu. Daha önce de yeşil bir örtüye yazdığı baş harflere bakarak Lev Tolstoy'un aklından geçeni çözmemiş miydi? Akşamları, çocuk uyuduktan, hizmetçiler tavan arasına çekildikten sonra, ev sessizleşince, bir mumun yuvarlak ışığının aydınlattığı masasına oturuyor ve müsveddeleri temize çekiyordu. İnci gibi yazısı saatlerce sayfanın bir ucundan bir ucuna akıp duruyordu. Ertesi gün, Lev Tolstoy'un, minicik sayısız düzeltmeyle tanınmaz hale getirdiği aynı sayfaları ona geri verdiği olurdu. Kimi zaman net görebilmek için bir büyüteçten yararlanmak zorunda kalıyordu. Oğlu İlya'nın dediğine bakılırsa, *Savaş ve Barış*'ın büyük bir kısmını yedi kez temize çekmişti. Parmakları kalem tutmaktan büzüşmüş, omuzları çökmüş, gözleri ağrımış bir halde çalışırken yorgunluğunu hissetmiyordu. Telepati yoluyla bir başka dünyayla ilişkiye girmişçesine, şiirsel bir neşe onu sarıyordu. "Bu eseri kopya ederken, zihnimden birçok şey geçiyor. Hiçbir şey onun fikirleri ve yeteneği kadar beni etkilemiyor. Bir süredir bu böyle. Ben mi değiştim yoksa bu roman mı gerçekten çok iyi? Bilmiyorum. Olayı takip edebilecek ve çekiciliğini yakalayacak kadar hızlı ve Liovoçka'nın düşüncelerinin her birini düşünecek, hissedecek, derinleştirecek ve yargılayacak kadar yavaş yazıyorum"[5] diye not düşüyordu. Kimi bölümlerde gözlerine yaşlar hücum ediyor ve hem roman kişilerinin acılarından hem de yazarın yeteneğinden duygulanarak iç çekiyordu.

Lev Tolstoy ise zor bir şey yaratmanın ruhsal sıkıntılarıyla tanışıyordu. Eserin planı zihninde, yavaş yavaş, parça parça, yazarken netleşti. Proudhon'a borçlu olduğu *Savaş ve Barış* başlığını dahi çok sonra buldu. İlk başta, önderleri, I. Nikolay tarafından Sibirya'ya sürülen ve ancak II. Aleksandr'ın af buyruğuyla 1856'da yurtlarına geri dönebilen isyancılarıy-

5 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 12 Kasım 1866.

la 1825 ayaklanması üzerine bir roman yazmayı düşünmüştü. Hatta bu eserin üç büyük parçasını da yazmıştı. Dekabristlerde onun ilgisini çeken, bu ilk Rus devrimcilerinin neredeyse tamamının muhafız subayı, asil, samimi idealistler olmasıydı. Askerî deneyimi ve ahlaki yücelik merakından ötürü kendini onlara yakın hissediyordu. Bununla birlikte, geçmişlerini inceleyerek, çoğunun Napoléon karşıtı savaşlara katıldığını ve işgal birlikleriyle Fransa'da kaldıkları süreçte liberalizmi öğrendiklerini tespit etti. Dolayısıyla, gelişimlerini iyi anlayabilmek için, 1812-1814'lere kadar gitmek gerekiyordu. "Kokusu ve uğultusu hâlâ bize ulaşabilen ama soğukkanlılıkla düşünebileceğimiz kadar da uzak bir dönem," diyordu. Bununla birlikte, "yurtsever savaş" denilen, Rusya için fazlasıyla şan şeref dolu bu savaş, ancak öncelikle 1805'teki yıkıcı savaştan bahsedildiğinde anlam kazanıyordu. "Önce yenilgilerimizden ve utancımızdan bahsetmeden Bonaparte Fransa'sı üzerindeki zaferimizi yazmakta tereddüt ettim... Şayet nihai zaferimiz bir tesadüfün sonucu değil de, Rus halkının ve birliklerinin karakterinin sonucuysa, o halde bu karakter, yenilgi ve talihsizlik anlarında çok daha açık bir şekilde ifade edilir diye düşündüm." Konusunu genişletince, önünde açılan ufkun büyüsüne kapıldı. Eser, onun tasarladığı şekliyle, Rusya'da "14 Aralık 1825 olaylarına yol açacak hareketin izleri belli belirsiz göründüğü" anda son bulacaktı. Bu, büyük tarihsel olaylarla, yüksek sosyetedeki aile yaşantısının karşılaştırılması olacaktı. Gerçekten de, hiçbir zaman yayımlamayan bir önsözde şöyle diyordu: "Memurların, tüccarların, papaz okulu öğrencilerinin, mujiklerin varlığı beni ilgilendirmiyor ve benim açımdan bir bakıma anlaşılmaz." Daha sonra bu bakış açısını büyük ölçüde değiştirecekti! Başından beri emin olduğu, otantik figürlerin –Napoléon, Aleksandr, Kutuzov, Bagration, Speranski, Murat– kurgusal kişiliklere karışacağıydı.

Ne zengin ve parlak bir dönem! Nasıl olmuş da hiçbir Rus yazarı o güne dek söz konusu dönemi işlememişti? Bu dönemin, yazarın bilgi toplayabileceği birçok tanığı hâlâ hayattaydı. Kendisi de çocukluğunda, eserine taşıyacağı kimi olayları, ya-

kınları, arkadaşları, yaşlı hizmetçileri konuşurken duymuştu. Zaten âdetler altmış yıldır pek değişmemişti! Lev Tolstoy kahramanlarını nereye gönderirse göndersin, zorlanmayacağına emindi. Kafkasya ve Sivastopol'deki askerî yaşamı, Moskova'daki aristokratik yaşamı, Yasnaya Polyana'daki toprak sahibi yaşamını görmüştü. Roman kişilerine gelince, modeller eksik değildi. Baba tarafından dedesi, zayıf ve kaprisli İlya Andreyeviç Tolstoy, romanda İlya Andreyeviç Rostov oluyordu. Nikolay İlyiç Tolstoy –Lev'in zengin bir kadınla evlenen ve kıra çekilen babası– karakterini Nikolay Rostov'a veriyordu. Roman yazarı, Nataşa Rostova'yı betimlemek için, kimi özellikleri karısından diğer bazılarını baldızından aldı. "Sonya'yı aldım, onu Tanya'yla aynı potada erittim ve ortaya Nataşa çıktı," diyordu. (Aslında, Tanya nerdeyse sadece evlilik öncesi Nataşa için, Sonya ise evlenmiş Nataşa için poz veriyordu). Topraklarına zorbaca yerleşen yaşlı Prens Nikolay Bolkonski, yazarın anne tarafından dedesi Nikolay Volkonski'nin aslına sadık bir kopyasıydı. Hayali Lısiye Gori mülkü, Yasnaya Polyana'ya şaşılacak derecede benziyordu. Mariya Bolkonskaya, babasına hem hayran hem de ondan korkan, saf, dindar, içine kapalı kız, hiç tanımamış olduğu ama sonsuz bir sevgi beslediği annesi Mariya Volkonskaya'dan başkası değildi. Fransız yardımcı Matmazel Bourienne, Matmazel Henissienne'nin romansı kopyasıydı; Dolohov, partizan Dorokhov'un, oğlu Ruben'in, yazarın Amerikalı Tolstoy lakaplı uzak bir akrabasının ve partizan Figner'in bir karışımıydı; Vasiliy Denisov, Denis Davidov'dan çok şey almıştı; sadece Prens Andrey Bolkonski ve Piyer Bezuhov'un gerçekte tam karşılıkları yoktu.

Lev Tolstoy, 1863-1864 kışını, eserinde diriltmek istediği çağı öğrenmeye adadı. Kayınpederi ona Moskova'dan birinci elden belgeler gönderiyordu. Kendisi de, Napoléon'un savaşlarıyla ilgili ne kitap bulsa alıyordu: Mihaylovski-Danilevski, Bogdanoviç, Jikharev, Glinka, Davidov Liprandi, Korf, *Fransızların 1812'de Moskova'da kaldıkları döneme ilişkin tarihi belgeler*, *Bir topçunun savaş anıları*, Joseph de Maistre'in *diplomatik yazışmaları*, Marmont'un *Anıları*..., Thiers'in *İmparatorlu-*

ğun ve Konsolosluğun Tarihi, vs. "Tohum ekmek zorunda olduğum tarlaya dair büyük emek gerektiren hazırlık çalışmasının beni nasıl zorladığını tahmin edemezsiniz" yazıyordu Fet'e 1864 sonunda "Çok geniş bir eserin gelecekteki kahramanlarına neler olabileceğini düşünmek, tasarlamak ve bir tanesini seçmek üzere bir milyon tane projeyi bir araya getirmek... bunlar müthiş yorucu."

Başta, romanın adı *Yıl 1805* olacaktı. Kitabın ilk bölümlerini yazmıştı ki, 26 Eylül 1864'te Lev Tolstoy, bir tavşanı yakalamak üzere bir çukurdan atlarken atından düştü. Düşüşün şiddetinden bayılmıştı. Kendine geldiğinde bir düşünce şimşek gibi çaktı aklında: "Ben bir yazarım!" Neşe tüm zihnini ele geçirdi ama omzunda güçlü bir acı hissediyordu. Sağ kolunun yerinden çıkmış olduğunu anladı. Ama ona öyle geliyordu ki, sanki bu kaza çok eski bir zamanda gerçekleşmişti ve o, hiçbir şeyin farkında olmadan yıllarca uyumuştu. Atı kaçmıştı. İnsanüstü bir çabayla ayağa kalktı ve kolunu tutarak, bir verst uzaklıktaki caddeye kadar zar zor yürüdü. Orada, gücü tükenmiş olarak, bayıra uzandı. *Telega*yla oradan geçen mujikler onu gördüler ve onu bir barakaya taşıdılar. Lev Tolstoy hamile olan Sonya'nın bir şok yaşamaması için doğrudan eve dönmek istemiyordu. Durumdan dikkatli bir şekilde haberdar edilen Sonya, paniğe kapılmış bir halde, solgun ve inleyen Liovoçka'sını eve getirmek için koştu ve ıradakilerden birini, bir kır doktoru çağırmaya yolladı. Tecrübesiz doktor sekiz kez kolu yerine yerleştirmeyi denedi ama öyle beceriksizce davranıyordu ki yaralının sancıları daha da arttı. Ertesi gün Tula'dan bir doktor yardıma geldi. Lev Tolstoy kloroform ile uyutuldu ve iki güçlü köylü, pratisyenin gösterdiği şekilde kemiklerin yerini değiştirdi. Ameliyatın sonunda doktor memnun görünüyordu. Hasta ise o kadar memnun değildi. Kendisine buyrulmuş olan altı haftalık dinlenmenin ardından, bir deneme yapmak istedi ve tüfeğiyle bir el ateş etti. Sarsıntı, omzunda şiddetli bir zonklamaya yol açtı. İyileşmediğini anlayan Lev Tolstoy kayınpederine akıl danıştı. Dr Bers ona derhal Moskova'ya gelmesini buyurdu. Bir kız[6]

6 Tatyana, 4 Ekim 1864'te doğdu.

doğurmuş olan Sonya çok yorgundu ve maalesef yolculuğunda ona eşlik edemedi.

Lev Tolstoy Kremlin'e, Bers'lere gitti. Doktor, birkaç meslektaşını topladı. Kimileri kaplıca, kimileri uygun bir jimnastik, diğer kimileri de bir cerrahi müdahale daha öneriyordu. Doktorların kararsızlığından tedirgin olan Lev Tolstoy neye karar vereceğini bilemiyordu. 27 Kasım 1864'te, Moskova Büyük Tiyatro'ya, Rossini'nin *Musa* operasının temsilini izlemeye gitti. Canlı ve renkli müzik, sesin gür yükselişi, dansçıların zarif gösterileri aniden onda öyle bir neşe, öyle bir yaşama isteği uyandırdı ki, bir esrime içinde en radikal çözümü seçti. Hemen ertesi gün Madam Bers'in odası ameliyathane görevi görecek şekilde derinlemesine temizlendi. Cerrah Popov ve Haak hazırlıklarla ilgilendi. Lev Tolstoy çok sakindi. Onu uyutmak için yüksek dozda kloroform gerekti. Bayılmak üzereyken, yerinde doğruldu ve haykırdı:

"Arkadaşlarım! Böyle yaşamaya devam edemeyiz!.. Düşünüyorum... Karar verdim..."

Tekrar geri yattı ve bir daha konuşmadı. Aklına gelen, eski "yaşam kuralları" mıydı? İki hemşire, kötü şartlarda gerçekleşmiş kaynamayı çözmek için kolunu çektiler. Ardından, cerrahlar, yerinden oynatılan kemiklerin olduğu parçayı tutup tekrar yerine yerleştirdiler ve üzerine bir sargı sardılar. Ameliyata katılan Tanya uzun süre gözlerini bu kanı çekilmiş gibi görünen soluk yüzden ayıramadı. Tüm gece annesiyle birlikte Lev Tolstoy'un başında bekledi. Kloroformun yol açtığı kusmalar, onu hırpalıyordu. Ertesi gün kendini iyi hissetti ve yazmak istedi. Sağ elini kullanmadığından, Tanya'dan kendisine sekreterlik yapmasını rica etti. Hastalığından ötürü çalışmaya ara vermek zorunda kalmasının ardından, yaratma ateşi onu öyle sarmıştı ki, günler boyunca yorulmak nedir bilmeden söylediklerini yazdırdı. Genç kız ona yetişmekte zorluk çekiyordu. Lev Tolstoy'un gözü Tanya'yı görmüyordu bile. Kolu askıda, odayı bir uçtan bir uca sanrılı biri gibi adımlıyordu. Bakışları duvarları delip geçiyordu. Bazen yavaş, bazen kısa, kesik cümlelerle, kelimelerin akınına uğrayan biri gibi hızlı konuşuyordu. Birden duruyordu, öfkeli bir şekilde:

"Yok, bu kötü!.. Olmadı!.. Hepsini çiz!.."

Tanya, yazmış olduklarını karalıyor ve saygı içinde devamını bekliyordu. "Bir münasebetsizlik yaptığım, herkesten gizlediği iç dünyasında yaşananların istemeden tanığı olduğum hissine kapılıyordum," diyecekti Tanya. Yazar nihayet düşlerinden uyanıp karşısında baldızının yorgun yüzünü gördüğünde, bir an gecikmiş bir utanç hissediyor ve şöyle diyordu:

"Bugünlük yeter. Seni yordum. Hadi gidip paten kay!"

Ama bazen keyfi yerinde olmuyor ve coşkusuz bir şekilde dikte ettiriyordu. "Oysa heyecan olmadan iyi bir şey yazmak imkânsız" da derdi. Odadaki bu çalışmaya paralel olarak, Moskova'da kalmasından istifade edip kitapçıları dolaşarak, Profesör Echevsky ve Popov'dan kitaplar ödünç alarak, Rumyantsev kütüphanesini ziyaret ederek, özel bir uygulamadan yararlanarak Saray Arşivi'nin önemli belgelerinin kendisine iletilmesini sağlayarak, yaşlı insanlarla 1812 yılına ilişkin anılarını konuşarak bilgi toplamayı sürdürüyordu. Malzemelerin çokluğu onu hem sevindiriyor hem de korkutuyordu. Detaylara boğulmaktan endişe ediyordu. Sürekli olarak tarihi bilgilerden sıyrılmak ve kahramanlarına geri dönmek için düşünsel bir çaba harcaması gerekiyordu. "Romanımın kahramanları ne Napoléon, ne Aleksandr, ne Kutuzov, ne Talleyrand'dır. Yoksulluk ve baskı kaygılarından uzak, en iyi koşullarda yaşayan insanların, özgür insanların, yıllıklarda iz bırakacak hiçbir kusura sahip olmayanların öyküsünü yazacağım," diyordu.

Bir akşam, Perfiliyev'lerde eserinin ilk bölümlerini okumayı kabul etti. Dinleyicilerle dolu salon alacakaranlığa gömülmüştü. Küçük bir masada yanan mumlar, bir sürahi ve bir bardak vardı. Lev Tolstoy tereddütlü bir sesle başladı, ardından yüreklendi, doğruldu, diyaloglarda ton değiştirdi. Kızılımsı sakalı, çizgili sert yüzü ve keskin gözleriyle, sırasıyla genç kız, ihtiyar, Rus subay, yabancı diplomat ya da büyük evin hizmetçisi oluyordu. Etrafındaki yüzler, büyük bir merak ifadesiyle geriliyordu. Ama Perfiliyev'in konuklarını çeken hikâye miydi, yoksa sadece roman kişileri içinde arkadaşlarını bulma isteği miydi? Tanya, Polivanov'a şöyle yazdı: "Ne güzel bir başlangıç! Et-

rafımızdaki kaç kişiyi buldum orada!.. Rostov'lar sanırsınız yaşayan kişiler. Benim açımdan, yine de çok yakındalar! Boris, dış görünümü ve tavırlarıyla size çok benziyor. Vera, tam olarak Liza: ciddiyeti, bizimle ilişkileri... Kontes Rostov, annem, özellikle de bana karşı tutumlarıyla. Nataşa'dan bahsedildiğinde, Varenka bana muzipçe göz kırptı ama sanırım kimse bunu fark etmedi. Bir şey daha var, güleceksiniz: büyük oyuncak bebeğim Mimi bile romanda yer buldu. Onu sizinle evlendirdiğimizi, onu öpmeniz için ısrar ettiğimi, sizin istemediğinizi ve onu kapıya astığınızı ve benim de gidip anneme şikâyet ettiğimi hatırlıyor musunuz?.. Evet, bu kitapta çok şey bulacaksınız. Kitabı okumadan evvel mektubumu yırtmayın. Piyer en az etkileyen karakter oldu; ama beni diğerlerinden çok o etkiledi. Ben bu tip insanları çok seviyorum. Küçük prenses bayanlardan oy topladı ama Liova'nın onu kimden kopyaladığını bulamadılar. Bir ara oldu, çay içildi. Sanırım herkes okumadan memnundu. Bayanlar cephesinde sadece Liovoçka'nın kimi betimlediği düşünülüyor ve bir iki isim sayılıyordu. Birden Varenka yüksek sesle şöyle dedi: 'Anne, Mariya Dimitriyevna Ahrosimova sizsiniz. Size çok benziyor. –Bilmiyorum Varenka, portresini yapma zahmetine girilecek biri değilim ben', diye cevap verdi Nastasya Sergeyevna (Perfiliyev). Liovoçka gülmeye başladı ve hiçbir şey demedi. Babam, damadının başarısından ötürü çok mutluydu. Ona bakmak beni neşelendiriyordu. Sonya'nın orada olmaması çok yazık..."[7]

Lev Tolstoy *Yıl 1805*'in ilk bölümünü bitirince, romanının on altı basılı sayfa başına 300 ruble karşılığında, *Russkiy Vestnik*'te yayımlanması için Katkov'la görüştü. 27 Kasım 1864'te, yayın sekreteri gelip el yazmasını evden aldı. Gittikten sonra Lev Tolstoy kendini soyulmuş, kaygılı, eksik hissetti. Sayfalar ondayken müdahale şansı vardı. Artık onun kontrolünden çıkıyor, bir meta haline geliyorlardı. Karısı ona şöyle yazdı: "Eskiden çok düzeltme yaptığın için sana kızıyordum ve şimdi, eserini sattığına üzülüyorum."

Karı koca ilk kez bu kadar uzun süre ayrı kalıyordu. Kar-

7 T.A.Kuzminskaya: *Evdeki ve Yasnaya Polyana'daki Yaşamım*.

şılıkh sitemleri zamanla azalıyordu. Yan yana olup birbirlerini hayal kırıklığına uğratamadıklarından, ikisi de sevgilerini sarhoş olacak kadar ülküleştiriyordu. Hiç kuşkusuz, neredeyse her gün yazdıkları mektupları, sıradan tavsiyelerle, biberon, kundak bezi, ishal hikâyeleriyle doluydu ama bu sıkıcı gündelik ev işleri, aşkla yüceleşmişti. "Sensiz bir hiçim. Sen varken, kendimi bir kraliçe gibi hissediyorum," yazıyordu Sonya. Lev Tolstoy ona cevap veriyordu: "Yemekte, kapı çaldı. Gazeteler-di. Tanya açmaya gitti. Kapı ikinci bir kez çaldı. Mektubundu. Onu okumalarına müsaade etmemi rica ettiler ama bu hoşuma gitmedi... Gerçekten de anlamadılar. Benim üzerimdeyse iyi bir müzik gibi bir etki bıraktı: neşeli ve hüzünlü, hoş ve ağlama isteği uyandırıyor." 2 Aralık 1864'te, ameliyattan beş gün sonra, Tanya'ya karısı için bir mektup yazdırdıktan sonra, güçlükle kendi eliyle şu satırları ekledi: "Hoşça kal sevgilim, ruhum, güvercinim. Her şeyi yazdıramıyorum. Seni aşkın her türünde çok seviyorum. Ve seni sevdikçe korkuyorum."

"Mektubunu getirdiler, sevgili Lev'im," 5 Aralık'ta cevap veriyordu: "Hasta elinle yazdığın kargacık burgacık yazıları okumak ne büyük mutluluk! Aşkın her türü mü diyordun? Ben seni ne tür bir aşkla sevdiğimi artık bilmiyorum!"

Ve iki gün sonra:

"Odana girdim ve her şeyi hatırladım: av giysilerine ayrılmış dolabın yanında nasıl giyiniyordun; Dora (köpek) nasıl neşeleniyordu ve etrafında zıplıyordu; kaygılı bir şekilde kapıyı aralayıp, seni rahatsız ediyor muyum diye bakarken, masanda oturmuş nasıl yazıyordun. O zaman benim çekindiğimi anlayıp 'Gir!' diyordun ve benim istediğim de bu oluyordu."

Nihayet, iyileşmiş, keyiflenmiş, Sonya'yı yeniden görme ve Yasnaya Polyana'daki, çalışmasına elverişli, basit ve sade yaşama dönme isteğiyle dolu olarak 12 Aralık'ta Moskova'dan ayrıldı. Kışın, yolları kesen kardan ötürü genellikle ziyaretçi az olurdu. Ama bu kez Krallar Günü için (6 Ocak 1865), Lev Tolstoy bir maskeli balo düzenledi. Kâğıt çiçeklerle ve yeşil duvar kaplamalarıyla süslenen ev tanınmaz hale gelmişti. Komşular, akrabalar, arkadaşlar, Bibikov'lar, Diakov'lar kızakla geldi-

ler. Sergey, gayrimeşru çocukları[8] ve değişik kılıklar için giysilerle dolu sandıklarla geldi. Hizmetçiler de kuşkusuz kutlamaya katılmışlardı. Hizmetçi Dunyaşa eski bir komutan giysisi giymişti, kahverengi bir örtünün altına girmiş iki mujikin oluşturduğu bir beygire biniyordu; aşçı, sütanne; arabacının karısı senyör; çocuklar Harlequin, Pierrot, çoban, soylu delikanlı, Cezayirli kılıklarındaydı. Müzisyen köylüler keman ve *bandura*[9] çalıyordu. Kral bulundu (Epifani yortusuna özel pastanın servisi sırasında, pastanın içine saklanan bakla kime düşerse, o kişi, günün kralı seçiliyor – ç.n.), pasta yendi ve hemen sonra, çatapatlar, fişekler patlatılmaya başlandı, sidik torbası savaşı (domuz ya da öküz mesaneleri balon gibi şişirilerek, tarafların karşılıklı birbirine vurmasıyla gerçekleşen bir tür oyun – ç.n.) yapıldı. Dumandan soluğu tıkanan kimi kişiler, tükürmek üzere bir kenara çekildi. Midesi sağlam olanlarsa, gün ağarıncaya dek şarkı söyleyip, dans ettiler. Lev Tolstoy, kendini en genç konuklarından daha az kaptırmış değildi. Bu kutlamanın yansımaları, yazmakta olduğu romanda yer almalıydı.[10] Tüm hayatının er ya da geç, eserine geçmesi gerekiyordu, huyu böyleydi. Bu hareketli resepsiyonun ardından, arkadaşı Fet'e şakacı bir dille şunları yazdı: "Karımı, romanımdan az sevmeme rağmen, sizin onu sevmenize sevindim. Şüphesiz, biliyorsunuz, yine de o benim karım. Biri geliyor! Kim acaba? Eyvah karımmış!"[11]

Elalem ne demiş hiç umurunda olmayan Lev Tolstoy, aniden arkadaşlarının *Yıl 1805* hakkında ne düşündüklerini bilmek için sabırsızlanmaya başladı. "Sizin fikriniz ve ayrıca büyüdükçe daha az sevdiğim bir adam olan Turgenyev'in fikirleri benim için çok değerli. Şu ana kadar yayımladığım kitapların kalem alıştırmalarından başka bir şey olmadığı kanaatindeyim," diye yazıyordu Fet'e aynı mektubunda.

Romanın ilk bölümünün (I. kısımdan XXVIII. kısma) yayım-

8 Çingene Mariya Şişkin'den olan çocuklar.

9 Bir çeşit yuvarlak gitar.

10 Bkz. *Savaş ve Barış*'taki, Rostov'lardaki balonun ve girilen kılıkların tasviri, ikinci kitap, dördüncü bölüm, VIII. ila XI. kısım.

11 23 Ocak 1865 tarihli mektup.

lanması 1865 Şubatı'nda başladı ve önce, en hevesli okurlar, öykünün ağırlığı, detayların çokluğu, yazarın konu dışı sözleri ve Fransızca konuşmaların bolluğundan ötürü hayal kırıklığı yaşadılar. Arkadaşı Botkin hayal kırıklığını pek gizleyemiyordu: "Bu sadece bir önsöz, gelecekteki tablonun fonu," diyordu. Borisov, Turgenyev'e sır veriyordu: "Sanırım Fet bunu pek beğenmedi!" Ve Lev Tolstoy'un, ne düşündüğünü sabırsızlıkla öğrenmek istediği Turgenyev, Borisov'a şöyle cevap veriyordu: "Eser gerçekten kötü, sıkıcı ve başarısız... Kurnazca not edilmiş ve düzensiz bir şekilde sunulmuş tüm bu küçük ayrıntılar, yazarın, hakikat diye, kahramanlarının koltukaltlarından ve diğer karanlık yerlerinden zorla çekip çıkardığı bu psikolojik gözlemler, tüm bunlar bir romanın geniş tarihsel fonu üzerinde çok sefil görünüyor... Yazarda bir hayal gücü ve açık yüreklilik eksikliği seziliyor!.. Peki, o genç kızlar nedir? Özentili Külkedileri..."[12]

Kitabının ilk bölümleri karşısındaki tepkilerden habersiz olmasına rağmen, Lev Tolstoy, onun anlaşılmamış olduğuna dair, ifadesi güç bin bir işaret yakalıyordu. Ama artık vazgeçemeyeceği bir noktaya varmıştı. Ara sıra, roman kişilerinin içinde yaşadığı dünyanın, Sonya'yla yaşadığı dünyadan daha yakın olduğu hissine kapılıyordu. Karısına, kahramanlarından etten kemikten kişilermiş gibi bahsediyordu. "Yazıyorum, siliyorum," diye yazıyordu 7 Mart 1865'te. "Her şey açık. Ama üzerime düşen görevin büyüklüğü korkutucu." Değişken karakterinin farkında olarak, sonuç ne olursa olsun, her gün mutlaka çalışmayı deniyordu. Sadece "rotadan sapmamak için," diyordu. Arkadaşı Diakov, 11 Mart'ta Yasnaya Polyana'ya onu görmeye geldiğinde, bu ziyarete çok sevinmekle birlikte aynı akşam kızgınlıkla şunları yazıyordu: "Diakov geldi. Boşa geçen bir gün."

Buna karşılık, Sonya'yla eskisine nazaran daha huzurluydu. Uzun bir ayrılığın ardından kavuşmaları çok hoş olmutu. Lev Tolstoy'un daha düne kadar pek dikkat etmediği çocuklar bile artık onu büyülüyordu. "Onu çok sevmeye başlıyorum," diye yazıyordu oğlu Sergey'i kastederek, "bu benim için yeni bir

12 Turgenyev'in Botkin'e 16 Şubat 1865 tarihli mektubu.

his." Aile yaşantısına duyduğu hayranlık, romanının özel yaşam sahneleriyle uyum içindeydi. Bu, kitabında çok iyi anlattığı huzur atmosferine çok değer verdiği için mi böyleydi yoksa kahramanlarının bazılarının, kendisinin taklit yoluyla yaşamda yakalamaya çalıştığı bu tip mutluluğu yaşamalarından mı kaynaklanıyordu? Vardığı ruhsal olgunluk düzeyinde, paletini büyütme, mümkün olduğunca az "orijinal" ama yaydığı insani sıcaklıkla heyecan veren, asil, basit figürler çizme ihtiyacı duyuyordu.

Paskalya'ya doğru çalışma şevki biraz azaldı. Her yıl, havalar güzelleşince baharın büyüsüne kapılır ve arazisiyle ilgilenmek üzere kalemini bir kenara bırakırdı. Kamelya ve açelya tohumlarını ayıklar, kümesini geliştirir, kayın ağaçları eker, turnabalığı tutar, tavşan ve çulluk avlardı. "Sadece avcılar ve toprak sahipleri doğanın güzelliğini hisseder,"[13] derdi. Bir süredir karısıyla ilişkisinden memnun olmakla birlikte, tuhaf, afacan baldızı Tanya'nın yokluğuna üzülüyordu. Şubat ayında ona şaşırtıcı bir mektup yazıp "on beş yaşındaymışçasına" coşkulu olduğunu, her an "sevgi yoğunlaşmaları" yaşadığını, onu özlediğini ve bu mektubu kimseye göstermemesi gerektiğini söyledi: "Aksi halde benim bir deli olduğumu düşünürler."

Tanya tüm ilkbahar ve yazı ablasıyla geçirmek üzere, havalar açar açmaz geldi. Mariya Tolstoy ve çocukları da Yasnaya Polyana'ya yerleşti.[14] Birkaç gün ya da birkaç haftalığına gelen başka konuklar da vardı: Sergey, Prens Gorçakov'un kızları, yazar Sollogub ve iki kızı, Prens Lvov, Diakov, Bibikov... Lev Tolstoy yine çalışıyordu ama ara ara. Bazen çevresindekiler onun dağılmış, sersemleşmiş, mutlu bir halde odasından çıktığını görüyorlardı. Kahramanlarıyla birlikte geçirdiği saatlerin ardından gerçek hayata dönmekte zorlanıyor olmalıydı. "Lev Tolstoy'un kafası daima meşguldü, İngilizlerin deyimiyle cesur, neşeli, sağlıklı bir *high spirit*'ti," diye yazacaktı Tanya. Kendinden memnun olduğunda gözleri parlardı, ellerini ovuş-

13 S.L.Tolstoy: *Maziden manzaralar*.

14 Mariya Tolstoy'un kocası Valerien, 6 Ocak 1865'te ölmüştü ve genç kadın, Bir İsveçli'yle –Vikont Hector de Kleen– evlenmeden birlikte yaşıyordu.

turup neşeli, yırtıcı bir yüz ifadesi takınıp "hayatının bir parçasını mürekkep hokkasında bıraktığını," söylerdi. Akşamleyin, dinlenmek için Tatyana Hala'yla iskambil falına bakar, sonuca çok önem verirdi; eğer fal açılırsa, romanının devamının da başarılı olacağına inanırdı. Bazen de gün içinde yazdıklarını yakınlarına okurdu. Sesi sıcak, sürükleyiciydi; ilk kelimelerden itibaren dinleyiciler onun büyüsüne kapılırdı; bittiğinde, fazla uzun bir pasaj, bir tekrar ya da uygun olmayan bir geçiş gibi bir konuda herhangi bir eleştiri için Sonya'ya hayli cesaret gerekirdi. Askerî sahneleri pek beğenmiyordu ve bunu söylemeye cüret ediyordu. Ama Lev Tolstoy nadiren geri adım atıyordu. Giderek bu alanda kendine daha fazla güveniyordu. Edebiyat anlayışı netleşiyordu. Ona göre, "romancının şiirselliği", "1. olayların sıralanışının çekiciliğinde; 2. tarihsel bir olaya dayanan yaşantıların resmedilmesinde; 3. olayların güzelliği ve neşeliliğinde; 4. kahramanların karakterlerinde," yatmaktaydı.[15] Daha ileride sözcüsü olduğunu iddia edeceği ideolojik sanat teorilerinin çok uzağında, Temmuz 1865'te genç meslektaşı Boborykin'e şöyle yazıyordu: "Sanatın amaçları, sosyalizmin amaçlarıyla (matematikçilerin dediği gibi) ortak ölçülere sahip değildir. Sanatçının misyonu, bir problemi çürütülemez bir şekilde çözmek değil ama bizi, sayısız ve bitmek bilmez görünümüyle hayatı sevmeye zorlamak olmalıdır. Tüm toplumsal problemlerle ilgili düşüncelerimin doğruluğunu kesin olarak ortaya koyacağım bir roman yazabileceğim söylenseydi, bu iş için iki saat bile ayırmazdım; ama eğer yazacağım şeyin, yirmi yıl sonra bugün çocuk olanlar tarafından okunacağı, metnimde gülüp ağlayacakları ve onda hayatı daha fazla sevecekleri söylenseydi, o halde böylesi bir işe tüm hayatımı ve tüm gücümü feda ederdim."

Bu dönemde yaptığı okumalar bu fikrini destekliyordu. Victor Hugo'nun, hayali kişilerin gerçek kişilerle karşılaştığı, epik, sürükleyici romanı *Sefiller*'e hayrandı. Yazarın "yetenekten yoksun" olduğuna hükmetse de, Mérimée'nin *IX. Charles'ın Hükümdarlık Vakayinamesi*'nin yalınlığına ve parlaklığına da ka-

15 *Günlük*, 30 Eylül 1865.

yıtsız değildi. Ama *Consuelo*'dan nefret ederdi: "bilimsel, felsefi, sanatsal ve ahlaki cümleler yığını, ekşimiş hamurdan ve acılaşmış yağdan yapılmış, mantar, balık ve ananasla doldurulmuş bir pasta."[16] Hayali, *Yıl 1805*'in, *İlyada* ve *Odysseia*'nın büyüklüğüne, duruluğuna ve derin güzelliğine sahip olmasıydı. "Büyük bir eser yaratabileceğim fikri beni neşelendiriyor," yazıyordu.

Ama bu dolgunluk hissi çalışma odasından –Volkonski prensler zamanında ofis vazifesi gören serin ve tonozlu oda– çıkıp da köylülerin sefaletini gördüğünde kaçmaya yüztutuyordu. O yıl (1865), korkunç bir kuraklık toprağa musallat olmuştu. Katılaşmış, çatlamış tarlalar hiçbir şey üretmiyordu. Sürü hayvanları zayıflamıştı, kaygılı mujikler kötü besleniyor ve yağmur yağması için dua ediyorlardı. "Evde, masada, beyaz bir örtü üzerinde, kırmızı turp, güzel tereyağı, nar gibi kızarmış tombul ekmek var," diye yazıyordu Lev Tolstoy, arkadaşı Fet'e, "bahçede, yeşilliğin ortasında, muslin elbiseler içindeki hanımlarımız hava sıcak diye ve gölgelik bir yer bulmaktan mutlular. Ama acımasız şeytani kıtlık da boş durmuyor, tarlaları zararlı otlarla kaplıyor, kuru toprağı çatlatıyor, mujiklerin ve köylü kadınların nasırlı ayak tabanlarını çiziyor, hayvanların toynaklarını çatlatıyor ve hepsini öyle bir sarsacak ve kışkırtacak ki, muslin elbiselerimiz ve tabağımızdaki yağ topağıyla, ıhlamur ağaçlarının gölgesindeki bizler de paparayı yiyeceğiz!"[17]

Yaz yaklaştıkça halkın ayaklanacağı kaygısı büyüyordu. Acımasız güneşin altında, zenginlerden hesap sormaya gelen yoksulları, kapalı panjurların gerisinde ürkmüş hanımefendileri, tırpanların ve direnlerin tehdidi altında ihtiyaç fazlasının paylaşılmasını hayal ediyordu. Mujikleri sevmekle birlikte, bir senyör olduğunu da unutamıyordu. Elbette arkadaştılar ama eşit değildiler. Karanlık önseziler yakasına yapışmıştı, düşüncelerini kayınpederine açtı ve o da hemen şu cevabı verdi: "Tanrı bizi düşündüğün gibi bir felaketten korusun! Bu, Pugaçev isyanından da beter olacaktır. Ama bence her şey düzelecek ve kıt-

16 *A.g.e.*, 23 Eylül 1865.

17 16 Mayıs 1865 tarihli mektup.

lıktan dolayı, asillere karşı haksız bir öfkeyle kendisini gösterecek birkaç olay ve yerel hoşnutsuzluklar dışında bir şey olmayacak."[18]

Sonraki haftalarda Yasnaya Polyana'yı kana bulayan hiçbir isyan olmayınca Lev Tolstoy sakinleşti ve meseleyi teorik açıdan düşündü. 12 Ağustos 1865'i 13'üne bağlayan gece bir ampul yandı ve uyanınca defterine şunları yazdı:

"*Mülkiyet hırsızlıktır* formülü, İngiliz Anayasası'ndan daha uzun bir süre, hatta insanlar var oldukça bir hakikat olarak kalacaktır. Bu hakikat *mutlak*tır ama bunun sonucunda ortaya çıkan göreli, yan hakikatler vardır. Bu göreli hakikatlerin ilki, Rus halkının mülkiyete dair düşüncesine ilişkindir. Rus halkı başka insanların mülkiyetine, bir başka deyişle toprak mülkiyetine katılma hakkını en fazla engelleyen, çalışmayla pek ilişkisi olmayan o en katı mülkiyete karşı çıkmaktadır. Bu hakikat bir düş değildir, bir olgudur, Kazak topluluklarında kendini göstermiştir. Bu hakikat, Rus bilgin tarafından olduğu gibi "Bizi Kazakların yanına katsınlar razıyız ama yeter ki toprak özgür olsun," diyen mujik tarafından da gayet iyi anlaşılmıştır. Böyle bir fikrin geleceği vardır. Rus devrimi ancak bu fikir üzerine inşa edilebilir. Rus devrimi, Çar ve zorbalığa karşı değil, toprak mülkiyetine karşı gerçekleşecektir."

Sadece üç gün önce, tam olarak 10 Ağustos 1865'te, bu toprak mülkiyeti karşıtı, komşusu Bibikov'dan 280 ruble gibi çok avantajlı bir fiyata, Telyatinki kasabasında 28 desiyatin[19] toprak satın almıştı. Anlaşılan, çayırların, tarlaların ve ormanların herkese ait olacağı bir sosyalist cumhuriyet hayal etmekle alıcısı olduğu araziyi atıyla kat etmek aynı zevki veriyordu ona. Bir yandan kutsal eşitlik özlemiyle dolup bir yandan da mülkünü çoğaltmak modern insanın özelliği değil miydi? Esas olan, ara sıra kendini suçlu hissetmekti. Toprak mülkiyetinin kaldırılmasına olan inancını açıkladıktan sonra Lev Tolstoy, tarih belirtmeden şu cümleyi not etmişti: "Her insan günde yirmi kez yalan söyler."

18 Dr Bers'in Tolstoy'a 31 Mayıs 1865 tarihli mektubu.

19 Otuz hektar.

Ciddi fikirlerle uğraşmaktan yorgun düştüğünde karısını, çocuklarını, baldızını izliyor ve gençleştiğini hissediyordu. Pırıldayan gözleri, bukleli siyah saçları, hareketli büyük ağzı, ince bedeniyle Tanya, ailenin neşe kaynağıydı. Komik bir sözü, sevgi dolu bir bakışı, ablasının öfkesini yatıştırmaya ya da eniştesinin dudaklarına, birden onu çekici kılan bir gülümseme yerleştirmeye yetiyordu. Akşamları şarkı söylüyor, eniştesi piyanoda ona eşlik ediyordu. Sesinin duruluğundan etkilenen ortak arkadaşları Fet ona bir şiir ithaf etti: *Sehere kadar şarkı söyledin*.

Lev Tolstoy Tanya'yı sık sık ormanda atla gezmeye götürürken Sonya da sızlana sızlana evde oturuyordu. On dokuz yaşındaki genç kızın yanında içinin açıldığını hissediyordu. Ama baldızının refakatinin suçlu zevkini çıkarırken bile içindeki roman yazarı haklarından vazgeçmiyordu. Molalarda, büyük ağaçların gölgesinde, baldızını, aşklarıyla ilgili sorguluyordu. Kendisine gösterdiği ilgiden hoşlanan genç kız, ona ilk heyecanlarını, saçma projelerini, kuzeni Aleksandr Kuzminski'ye duyduğu hayranlığı, ardından kaçık, gözü pek ve oturaklı bir görünüme sahip Anatol Şostak'a olan tutkusunu anlatıyordu. Lev Tolstoy onu dikkatle dinliyordu. Tanya, farkında olmadan, onda Nataşa Rostova kişiliğini yaratmaktaydı. Anatol Çostak, romanda Nataşa'yı kaçırmak isteyen Anatol Kuragin olacaktı.[20]

Bu sırada Yasnaya Polyana'da, yalnız bırakılan Sonya kocası ve kız kardeşinin uzun gezilerinden işkilleniyordu. "Liovoçka'nın hayatına burnunu fazla soktuğu için Tanya'ya kızgınım..." yazıyordu 3 Mayıs 1865'te, "...Hiç ayrılmıyorlar. Nikolskoye'de, avda, atla dolaşırken, yürüyüş yaparken hep birlikteler. Dün ilk kez Tanya'yı kıskandım ve bugün onun yüzünden acı çekiyorum. Ona atımı verdim, ki bence bu çok nazik bir hareketti... Ve şimdi tek başlarına ormana ava gittiler... Aklımdan geçenleri Allah biliyor..."

Onun kuşkusunu yatıştıran tek şey, Tanya'nın, Liovoçka'ya hayran olmakla birlikte aslında kardeşi Sergey Tolstoy'a âşık

20 Lev Tolstoy, romanlarında, modellerinin isimlerini gönüllü olarak muhafaza ediyor ve sadece soyadlarını değiştiriyordu.

olmasıydı. Tabii o sadece on dokuz yaşındayken Sergey otuz dokuzuna varmıştı ama yıpranmış havası, mavi gözleri, kayıtsız şıklığıyla çekiciliğinden bir şey yitirmemişti. Onun "çok yaşamış, görmüş," biri olduğu söyleniyordu. Uzağa bakarken iç çekiyordu: "Dünyada bülbülün şarkısı, aşk, ay ışığı ve müzik kadar güzel bir şey yok." Tanya onu çok çekici buluyordu. İlişkileri iki yıldır sürüyordu ve aralarındaki yaş farkına rağmen Bers ailesi, en küçük kızlarının da bir Tolstoy'la evlenmesi fikrine karşı değildi. Ne olursa olsun, Sonya bu projeyi tutkuyla destekliyordu. Böyle davranırken Tanya'nın mutluluğunu mu yoksa kendi huzurunu mu düşünüyordu? Havalar bozmadan bu evlilik işini halletmeyi kafaya koydu. Dürtüp acele ettirdiği ikili ikna oldu. "Tanya ve Sergey'in kaderine evvelsi gün karar verildi. Evlenecekler! Onları görmek, kendi mutluluğumdan daha çok önemsediğim onların mutluluğunu görmek ne büyük zevk! Bahçede geziniyorlar... Düğün yirmi beş otuz gün içinde gerçekleşecek..." diye yazıyordu 9 Haziran 1865'te. Balkondaki fısır fısır konuşmalar, öpücükler, düşler ve gelecek projeleriyle geçen bir ayın ardından, kaderin cilvesi! Öfkeden çılgına dönmüş Sonya *Günlük*'üne saldırıyor, kalemiyle kâğıdı parçalıyordu: "12 Temmuz 1865. Her şey bitti. Sergey Tanya'yı aldattı ve alçakça davrandı... Ondan intikam almak için elimden gelen her şeyi yapacağım!"

Halbuki bunu öngörebilirdi. Sergey uzun zamandır Pirogovo'da kendisine birçok çocuk[21] vermiş olan çingene Mariya Şişkin'le nikâhsız yaşıyordu. Bu alçaltıcı ilişkinin Sonya'nın gözünde bir değeri yoktu ve kayınbiraderinin namuslu bir adam olarak, nişandan evvel zavallı kadından vazgeçeceğine inanıyordu. Oysa budala Sergey son anda tereddütte kalmıştı. Tanya'nın karşısındayken, onun uğruna her şeyi feda etmeye hazırdı, Pirogova'ya döndüğünde, tatlı, mütevazı ve çaresiz bir kadın olan eski sevgilisini def etme cesaretini kendinde bulamıyordu. Tereddütlerini genç kadına anlatması için Lev'i görevlen-

21 1865'te büyümüş olan üç kız ve aynı yılın 16 Mart'ında veremden ölmüş olan bir oğul. "Sergey'in oğlu öldü" yazıyordu Sonya aynı gün. "Bütün sabah ağladım. Bu olay beni çok üzdü!"

dirdi. Enistesinin sıkıntılı konuşmasını dinleyen Tanya öyle bir utanç ve acı hissetti ki ölme isteği onu sardı. Aynı akşam, Mariya Şişkin ve çocuklarına acıyarak, nişanlısına, onu artık vermiş olduğu sözle bağlı tutmadığını yazdı. Sergey ona şu cevabı verdi: "Bir dilenciye bir milyon verdiniz ve şimdi onu geri alıyorsunuz." Ama nihayetinde boyun eğdi. Lev Tolstoy, bu ayrılığı kayınpederi ve kayınvalidesine bildirirken, baldızının asaletini tumturaklı sözlerle övdü: "Neşesine hayranken, asil bir ruhu olduğunu da hissediyordum. Gözlerim yaşarmadan düşünemediğim bu çok büyük ve yüce gönüllü davranışıyla bunu kanıtladı. Sergey tamamen suçlu, bağışlanamaz... Benim kardeşim değil de bir başkası olsaydı bu kadar üzülmeyecektim... Tanya çok acı çekti ama kendi kendine doğru hareket ettiğini söyleyebilir – ki bu hayattaki en büyük tesellidir."

Solgun, mutsuz, gözleri kıpkırmızı Tanya, uykusuz geceler geçiriyor, bir odadan öbürüne sürükleniyor, yemek yemeyi reddediyor ve kimseyle konuşmuyordu. Onu eğlendirmek için, Lev ve Sonya onu Nikolskoy'daki malikânelerine, sonra da Pokrovskoye'ye Mariya Tolstoy'a götürdüler. Nerede olursa olsun, kendini Sergey'i düşünmekten alamıyordu. "Burada benimle ilgilenen hâlâ üç doktor var ama beni ne haplar ne damlalar iyileştirebilir. Tanrım! Bunu nasıl olur da anlamazlar? Bunu sadece Lev anlıyor" yazıyordu.

Hakikaten Lev Tolstoy onu öyle bir şefkatle sarıyordu ki Tanya yavaş yavaş kendine geldi. Kahkahası ve güzel kontralto sesi yeniden evi doldurdu. Bazen ablasının yanında yaşamaya devam edemeyeceğini, ailesinin yanına, Moskova'ya döneceğini söylüyordu. Lev Tolstoy kızıyordu: "Saçmalığa gerek yok! Acaba bizde bedavaya oturduğunuzu mu sanıyorsunuz? Siz bir portre için poz veriyorsunuz şekerim. Sizin hakkınızda bildiğim her şeyi yazıya dökmekteyim." İşin aslı, baldızının acılarını paylaşmakla birlikte, yazarlığı için ondan faydalanıyordu. Tanrı, bu duygusal dramı gözünün önüne koyarak, onu besliyordu. Ola ki aşk acısı çeken Tanya'yı görmemiş olsaydı, *Savaş ve Barış*'taki Nataşa Rostova'nın, *Anna Karenina*'daki Kiti Şçerbatskaya'nın ızdıraplarını nasıl betimlerdi?

Lev Tolstoy, kendini kahramanlarına adadıkça kendi kaygılarını unutuyordu. Ama kendinden tümüyle de vazgeçmiyordu. Manevi kaygıların yerini fiziki kaygılar alıyordu, o kadar. *Günlük*'ünde bedeninin en küçük fonksiyonlarının not edilmesi, artık zihnindeki en yüce hareketlerin not edilmesine baskın geliyordu. İnanılmaz sezgili biri olarak, 1805 savaşını Prens Andrey, Yüzbaşı Denisov, aristokrat Nikolay Rostov vasıtasıyla tasvir ederken, özel defterlerinin sayfaları sadece mide yanmalarına ve gazlara tanıklık ediyordu. "Kulaklarımdaki uğultu kesildi, kendimi daha iyi hissediyorum ama özellikle sabahları sürekli geğiriyorum ve dilim bembeyaz." (30 Ekim). "Aynı sıkı hijyen, iyi uyudum, işemedim, kaka yapmadım, dilim hâlâ beyaz ve başım ağrıyor." (31 Ekim). "Ağzım kuru, dilim beyaz... Akşam güzelce kaka yaptım." (2 Kasım). "Akşam yemeği hoş bir uykuya, gaza ve hafif bir kulak uğultusuna yol açtı." (3 Kasım).

Tatil hüzünlü bir şekilde geçti. Tanya ailesinin yanına, Moskova'ya dönmüştü. Çalışmayla geçen uzun ayların ardından Lev Tolstoy da, romanı için kendisine gerekli "sosyete dünyası anılarını" canlandırmak amacıyla yeniden başkentin yaşantısına dalmak istiyordu. "Madem ki insanları betimlemeye çalışıyorum, o halde onları doğru bir şekilde tahlil edebilmeliyim," diyordu bir mektubunda Aleksandra Tolstoy'a.[22]

Ocak 1866 sonunda, yeniden hamile olan karısı ve iki çocuğuyla birlikte Moskova'ya gitti. Dmitrovka Sokağı'nda, birinci katta altı odalı, mobilyalı bir daire kiraladılar. Kira, ayda 150 Ruble'ydi, "ısıtma, semaver, su, bulaşık, her şey dahil!" Çocuklar günlerini anneanne ve dedesinin evinde geçiriyordu. Aniden müziğe tutku duymaya başlayan Sonya sık sık konsere gidiyordu ve Lev Tolstoy provalarını düzeltiyor, arkadaşlarıyla görüşüyor, jimnastik yapıyordu. Perfiliyev'lerde romanının yayımlanmamış birkaç bölümünü daha okudu ve ressam Bachilov'dan *Yıl 1805*'in cilt halinde tam basımı için illüstrasyon istedi. Bachilov güzel sanatlara olan ilgisini yeniden canlandırınca heykelcilik derslerine katılmayı kafasına koy-

22 4 Şubat 1866 tarihli mektup.

du. Killi topraktan bir at yaptıktan sonra hayal kırıklığına uğramış olarak, vazgeçti. Çalışmak içinden gelmiyordu. Karısı onu kaygılandırıyordu. Hamileyken bile çekiciydi. Moskova'da, Sonya'nın eski aşığı Mitrofan Polivanov'la karşılaşmışlardı. Sonya bu adama karşı acemice cilveli davranmış ve diğeri de ona karşı haddini bilmez bir tutum takınmıştı. Yeniden kıskançlık krizine giren Lev Tolstoy Sonya'ya sert sitemlerde bulunmuştu. "Liova beni fazlasıyla sert ve acımasız bir şekilde yargıladı. Yine de bundan mutlu oldum çünkü bu onun beni çok sevdiğini kanıtlıyor"[23] diye yazıyordu.

Yasnaya Polyana'ya geri döndüklerinde, roller birden tersine döndü. Bu kez yalnız bırakıldığı ve gülünç duruma düşürüldüğü için öfkelenen Sonya'ydı. 1866 Mayısı sonunda, İlya isimli bir erkek çocuğu –üçüncü çocuğunu– dünyaya getirmişti ve her seferinde kendisine acı vermesine rağmen onu emziriyordu. Rahat etmek için kocası ve o, ilk kez odalarını ayırmıştı. Lev Tolstoy romanına gömüldüğünden, mülkle uğraşacak çok az zamanı vardı. Öte yandan, savunmuş olduğu doğrudan yönetimin bir başarısızlıkla sonuçlandığını kabul etmek durumunda kaldı. Dolayısıyla yeni bir kâhya tuttu. Maalesef bu kâhyanın bir karısı vardı. Ve bu kadın, güzel bir kadındı. Daha kötüsü, bir entelektüeldi, okuyordu, her şey hakkında fikri vardı! Gerçek bir nihilistti! Ve Liovoçka avakça saatlerini onunla tartışarak harcıyordu! Tabii kâhyanın entrikacı karısı da kurumdan çatlıyordu! "Mariya İvanovna'yla çene çalmak için bu derece hevesli olmakla hata yapıyor," diye yazıyordu Sonya, 19 Temmuz 1866'da *Günlük*'üne, "Saat 1'e geliyor ve ben uyuyamıyorum. İçimde kötü duygular var. Bu nihilist, idarecimizin karısı, benim kâbusum olacak." Ve 22 Temmuz'da: "Niye yine oraya gitti, üstelik yağmur yağarken? Bu kadın onun hoşuna gidiyor, bu açık. Aklımı kaçırıyorum. Onun için tüm kötülükleri diliyorum ama bu, ona karşı çok nazik olmamı engellemiyor. Ah kocası işinde bir yetersizlik gösterse de, ikisi birlikte buradan gitseler..." On beş gün sonra Sonya sakinleşti ve kıskançlığının "yersiz sayılabileceğine" olduğuna ikna oldu.

23 Kontes Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü, 12 Mart 1866.

Kocası son derece önemli bir işle meşgulken ondan şüphelenmeyi sürdürmeye pek hakkı yoktu. 1866 Temmuz'u başında, Bers ailesinin arkadaşları olan ve her ikisi de Yasnaya Polyana dolaylarında tatbikatta olan 65. piyade alayından Teğmen Kolokoltzov ve Stassuleviç, büyük bir heyecanla, yüzbaşını tokatlamakla suçlanan bölük emini Şabunin vakıasını ona bildirmeye gelmişlerdi. Stassuleviç'in dediğine göre, Şabunin bir ayyaştı ve şefi tarafından ezildiğine inanan zekâca biraz geri biriydi. Şefi, aşırı ve uygunsuz davranış gerekçeleriyle onu sık sık hücre cezasına çarptırıyor, ayrıca yazısının okunmadığı ya da çizgileri kötü çekildiği bahanesiyle aynı belgeyi defalarca kez yazdırıyordu. Alaycı, duygusuz ve mesafeli üstü karşısında sürekli kendini suçlu hissettiğinden, zavallı sonunda şiddete başvurmuştu. Olay ciddiydi çünkü Rus askerlik yasasına göre, suçlu ölüm cezasına çarptırılacaktı. İki teğmen, alay komutanı Yunoşa'yla birlikte askerî mahkemede bulunmakla görevlendirilmişti. Lev Tolstoy'dan suçluyu savunmasını rica ettiler. Meselenin çetrefilliğinden heyecan duyan Tolstoy kabul etti.

Ertesi gün Ozerki kasabasına gitti ve hapishane vazifesi gören barakada Şabunin'le görüştü. Karşısında, tüm sorularına "aynen öyle!" diye cevap veren, boş bakan, hazır olda duran, bodur, kızıl saçlı bir adam buldu. Bununla birlikte, bu yarım akıllı, bir insandı ve bu yüzden de Tanrı nazarında Albay Yunoşa kadar değerliydi. Bir başkasına tokat attı diye bir bireyin elinden yaşamı alınabilir miydi, ceza niyetine? Burada, suçla ceza arasında korkunç bir orantısızlık vardı. Lev Tolstoy geceyi, edindiği zayıf bilgiler doğrultusunda savunmasını kaleme almakla geçirdi. Şabunin'e isnat edilen tipteki suçlar için caydırıcı bir cezanın gerekliliğini yadsımadı ama büyük bir ustalıkla yargıçların dikkatini, suçlunun, zihinsel yetileri tam olmadığında bir ceza indirimi öngören 109 ve 116. maddelerden yararlanması gerektiği noktasına çekti. Ona göre sanık zihinsel açıdan geri kaldığı gibi, alkolün etkisiyle, durumu delilik sınırına varıyordu. Bir deliyi ölüme mahkûm etmeye hakları var mıydı? Savunmasının sonunda Lev Tolstoy şunları söyledi: "Yargı kurulu, Adalet'in terazisinde daima bağışlamaya öncelik

veren yürürlükteki yasalarımızın ruhunun kendilerine önderlik etmesine izin vermelidir."

Askerî mahkeme, Yasenki kasabasının görkemli bir konutunda 16 Temmuz'da toplandı. Bu iş için Moskova'dan bir savcı gelmişti. Gözü korkmuş olan Lev Tolstoy, tereddütlü bir sesle metnini okudu. Bir anda gözü yaşla doldu. Bölük emini şaşkın gözlerle, kendisine atıfta bulunan bu sözleri dinliyordu. Nihayetinde yargıçlar karar vermek için çekildi. Lev Tolstoy savunmasının onları bağışlayıcı olmaya iteceğine emindi. Çünkü iki yargıç yardımcısının –Stassuleviç ve Kolokoltzov– desteğine güvenebileceğine inanıyordu. Oysa tartışma sırasında sadece Stassuleviç kısmi sorumsuzluk suçunu kabul etti. Albay Yunoşa ölüm cezasını öngören 604. maddenin açık ve kesin bir şekilde uygulanmasından yanaydı. Tolstoy'dan sanığı savunmasını istemiş olan Kolokoltzov bu baskıyla cesaretini yitirdi ve üstüne yaranmak kaygısıyla, onunla aynı yönde oy kullandı. Bu dönek oy tartışmayı kesti. "Neşeli mizaçta, o sırada üzerine binip oradan oraya gitmeyi sevdiği kazak atıyla fazlasıyla meşgul, yaman bir delikanlıydı," diyecekti Lev Tolstoy. Şabunin'in kurşuna dizilmesine karar verildi.

Lev Tolstoy onun için derhal çarlık affı istemeye karar verdi. Üst düzey biriyle temas etmenin gündeme geldiği her durumda olduğu gibi, *babuşkası* Aleksandra'ya haber verdi. Yaşlı nedime, yeğeninin dilekçesini Savaş Bakanı Milyutin'e ulaştırdı. Ama Lev Tolstoy acele etmiş, Şabunin'in hangi alaydan olduğunu belirtmeyi unutmuştu. Milyutin bunu bahane ederek imparatora eksik bir dilekçeyi iletmesinin imkânsız olduğunu söyledi. Bu aksiliği haber alan Lev Tolstoy panik içinde Tula'ya koştu ve telgrafla bilgiyi gönderdi. Ama artık çok geç olmuştu. Başvuru için yasal süre geçmişti.

Şabunin'in idamı, komşu kasabalardan gelen köylülerin önünde, 9 Ağustos 1866'da gerçekleşti. Bu köylüler, tutukluluğu süresince hücresine yumurta ve pasta getirmişlerdi. Solgun ve sakin onu görünce, istavroz çıkardılar. Bulanık bir biçimde, bu adamın, suçunun çok ötesinde bir cezaya çarptırıldığını hissediyorlardı. Rus halkı, resmi adaletin kurbanlarına daima acır-

dı. Şabunin papazın kendisine uzattığı haçı öptü ve gözlerine bant çekip onu direğe bağlamalarına müsaade etti. On iki asker nişan aldı. Davullar boğuk boğuk çaldı. Yaylım ateşinin sesi duyulduğunda köylüler diz çöküp dua ettiler. Dönemin askerî âdeti gereğince, önünde bandosuyla alay, çukurun önünden geçti. Daha sonra, bölük emininin mezarı bir hac yeri haline gelince, yetkililer mezarı düzleştirdiler ve idam mekânlarında her tür toplaşmayı yasaklamak için nöbetçiler diktiler.

Lev Tolstoy iki nedenden ötürü bu ölümden kendini sorumlu hissediyordu: öncelikle yargıçları ikna edemediği için. Ve bir de af başvurusunun kaleme alınmasında affedilemez bir ihmalde bulunmuştu. Kırk iki yıl sonra, savunmasının "aptalca, utanç verici" olmasından ötürü kendine kızacaktı; ölüm cezasının "insan doğasına aykırı", isyan ettirici bir eylem olduğunu yüksek sesle dile getirmesi, üniformalı yargıçlara türdeşlerinin hayatı hakkında tasarrufta bulunma hakkı tanımaması ve II. Aleksandr'ı zavallıyı affetmeye değil –çünkü böylesi bir af kimsenin yetkisinde değildi–, "kanun nâmına işlenen suçlara ortak olmaktan kurtulabilmek adına"[24] bizzat Şabunin için dua etmesi gerektiğini söylüyordu.

Bu diyalektiğin, ne Çar'ı ne yargıçları yumuşatacağı, Şabunin'in davasına hizmet etmek bir yana, son şansını da elinden alacağı öngörülebilirdi. Ama bu şekilde en azından, Lev Tolstoy vicdanını rahatlatmıştı. Yaşı ilerledikçe, teorilerinin somut sonuçları, onlardan sağladığı manevi tatminden daha az önem arz eder olmuştu.

1866'da, dünyadaki rolünün öneminin henüz farkında olmadan, çabasının başarısızlığa uğraması karşısında samimi bir umitsizlik hissetti. Fransızlara ve onların giyotinine öfkelenmiş olan o, şimdi Ruslara ve onların idam mangalarına öfkelenebilirdi. Çürüme bir millet meselesi değil, çağın bir meselesiydi. İyileşmek için medeniyete sırt çevirmek gerekiyordu.

Gerçeklikle bunca sert bir yüzleşmeden sonra Lev Tolstoy teselli umuduyla romanına döndü. Kısa bir süre sonra, *Yıl 1805*'in sevimli kişileri, onun açısından, Şabunin'in kanlı cese-

24 Biryukov'a 24 Haziran 1908 tarihli mektup.

dini maskeledi. Ressam Bachilov onu keyiflendirmek ister gibi ilk resimlerini gönderdi. Yazar, kahramanlarının canlı insanlar gibi portrelerinin çizildiğini görünce çocukça bir sevinç duydu. Onları o kadar iyi tanıyordu ki, bir "benzerlik" arayışıyla fizyonomilerinin o veya bu çizgisini değiştirmesini salık vermek üzere sanatçıyla yazıştı. Kendi yakınlarını tarif etse bu kadar ayrıntılı olmazdı hani: "Elen'in göğüslerini biraz büyütemez misiniz (hatlarının güzelliği, temel özelliğidir)?.. Piyer'in yüzü çok iyi gösterilmiş ama kaşlarının üzerine iki kıvrım ya da bir çizgi ekleyerek alnına daha filozoflara özgü bir görünüm vermek gerekiyor... Prens Andrey'in boyu fazla uzun ve yeterince uyuşuk, küçümseyici, özensiz değil... Prenses Bolkonskaya'nın portresi olağanüstü başarılı... İppolit'in portresi güzel ama üst dudağını hafif yukarı kaldırmak ve bacağını daha yukarıda diğer bacağın üzerine atmak, kısacası onu daha budala, daha karikatürsü kılmak iyi olur."[25] Daha sonra, Bachilov'dan Nataşa'nın resminde bir rötuş yapmasını rica etti: "Öpüşme sahnesinde, ona Tanya Bers'in tipi verilemez mi?"[26]

Böylece bir kez daha baldızıyla Nataşa'nın benzerliğini itiraf ediyordu. Genç kız, aşk hayatındaki hayal kırıklığının üstesinden gelmişti. Hatta Sonya'nın "isim gününde"[27], 17 Eylül 1866'da çok neşeli görünüyordu. Akşam yemeği, yeni yapılan terasta verildi. Sofra çiçeklerle doluydu. Yaprakların arasında Venedik fenerleri parlıyordu. Aniden, neşeli bir marşın müziği duyuldu: *La muette de Portici.*[28] Sonya şaşırmış bir halde, bıyık altından gülen kocasına döndü. Ağaçlıklı yolun ucunda, üniformalı bir askerî orkestra göründü. Lev Tolstoy karısına bir sürpriz yapmak için Albay Yunoşa'dan müzisyenlerini kendisine göndermesini rica etmişti. En fazla iki ay önce bu aynı albay, bölük emini Şabunin'e ölüm cezası vermişti. Kuşkusuz, avukat-yazar, kendisini dinlememiş olan yargıca karşı hiç-

25 4 Nisan 1866 tarihli mektup.

26 8 Aralık 1866 tarihli mektup.

27 Ortodoks takvimine göre, 17 Eylül, Vera, Nadejda, Lyubov (İnanç, Umut, İyilikseverlik) ve anneleri Sofya'nın günüdür.

28 Auber'in operası.

bir kin duymuyordu. Duygular ayrı bir şeydi, sosyal hayat ayrı bir şey. Albay Yunoşa'nın bizzat kendisi balonun açılışını yaptı. Yardımcıları Stassuleviç ve Kolokoltzov da gelmişlerdi: Askerî mahkeme heyeti, tam takım kurbanın savunucusunun evinde toplanmış bulunuyordu. Vaktiyle Şabunin'in cesedinin önünden geçerken enstrümanlarını çalan müzisyenler, şimdi genç kızların dans etmesi için çalıyordu. Kızlar üzerlerindeki beyaz muslin elbiselerle bu kurumlu subaylara yiyecekmiş gibi bakıyorlardı. "Eğlenelim diye onca zahmete katlanan ve bunu gayet iyi başaran Liova'nın tekrar hoş ve coşkulu yüzünü görüyorum. Şaşırtıcı olan, ciddiyetime rağmen, danstan büyük bir zevk aldım," diye yazacaktı Sonya. Coşmuş, neşeli Lev Tolstoy diğerlerinden çok daha fazla hareketliydi. Karısını, baldızını ve birkaç konuğunu kollarında döndürdü. Kadrilin altıncı figürü için orkestra popüler bir dans müziği, *kamarinskaya* çaldı.

"Haydi!" diye bağırdı Lev Tolstoy, Kolokoltzov'a. "Bu müzikle yerinizde durmanız mümkün mü?"

Kolokoltzov şöyle bir dolaşıp Tanya'nın önünde durdu. Bir anlık bir tereddüdün ardından, Tanya, Rus kadın köylülere özgü bir şekilde, bir eli kalçasında, diğeri uyuşuk bir şekilde salınarak öne çıktı. Biri ona bir mendil fırlattı ve o havada yakaladı. Lev Tolstoy memnun bir halde baldızını izliyor ve romanında faydalanmak üzere bilinçli olarak en ufak bir hareketini bile not ediyordu. İşte böylece Nataşa Rostova, *Savaş ve Barış*'ta bir köylü dansı sergileyebilmiştir. "Fransız göçmenlerinden bir öğretmenin yetiştirdiği bu küçük kontes, teneffüs ettiği Rus havasından bu ruhu, nerede, nasıl ve ne zaman benimsemiş, *pas de chale*'in çoktan unutturması gereken bu ruhu almıştı?"[29]

Ne yazık ki, bu çok güzel geçen kutlamadan kısa bir süre sonra Tanya hasta oldu. Kuru bir öksürüğe yakalanmıştı. "Sus! Sus!" diye yalvarıyordu Lev Tolstoy ona şefkatle bakarken. Yine veremi düşünüyordu. Vaktiyle, Tanya'yı aşırı neşeli gördüğünde, ona şöyle demişti: "Tanya, bir gün öleceğinizi biliyor musunuz?" Tanya haykırmıştı: "Ölmek mi? Ben mi? Asla!" Genç kız, bir eli ağzında, karşısında kesik kesik nefes alırken,

29 Bkz. *Savaş ve Barış*, II. Kitap, dördüncü bölüm, VII. Kısım.

bu haykırış hâlâ Lev Tolstoy'un kulaklarındaydı. Onu Moskova'ya götürmeye ve bu arada, bu seyahatten istifade, eksik kalan belgeleri toplamaya karar verdi. 10 Kasım 1866'da yeni doğan bebeği nedeniyle Yasnaya Polyana'da kalması icbar eden Sonya, yola çıkan kocası ve kız kardeşi için dua etti. Lev Tolstoy, bronşlarını soğuk havaya karşı koruması için Tanya'nın yüzüne bir "oksijen maskesi" takmasını istemişti. Yağmur altında, bir posta arabasında gittiler.

Moskova'da, Dr. Bers'in konsültasyon için çağırdığı doktorlar, genç kızın ciğerlerinin zayıf olduğuna karar verdiler ve ona ses çalışmalarını bırakmasını, rejim yapmasını ve yurtdışına, güneşin altında dinlenmeye gitmesini salık verdiler, böylece daha çabuk iyileşebilirdi. Rahatlamış olan Lev Tolstoy, araştırmacı tarihçi işine geri döndü.

Şaşırtıcı olan, Sonya, kocasının Tanya'yla birlikte uzakta olmasını kıskanmıyordu. Onu özlüyor, gecelerin bir türlü bitmediğini düşünüyor ve dans ederken kendisine aşkla baktığı 17 Eylül akşamının anılarını tekrar tekrar aklından geçiriyordu. "O burada yokken, ev öyle hüzünlü, öyle boş ki..." diye yazıyordu 12 Eylül 1866'da. "Bizimkinden daha sıkı bir manevi birlik bana imkânsız görünüyor. Karşılıklı ilişkimizden, çocuklarımızdan ve yaşamımızdan son derece mutluyuz." Lev Tolstoy ona temize çekilecek bir kâğıt yığını bırakmıştı ve Sonya bu işi zevkle yapıyordu. Kopyaları postayla ona ileteceği zaman şöyle yazıyordu: "Şimdi senin çocuğunun ve dolayısıyla benim çocuğumun bu olduğunu hissediyorum ve bu sayfaları Moskova'ya yollarken, bir çocuğu tek başına yola gönderdiğim hissine kapılıyorum, başına bir kötülük gelmesinden endişe ediyorum. Eserini çok seviyorum. Bir başka romanını bunun kadar seveceğimden şüpheliyim."[30]

Lev Tolstoy Sonya'yı mektuplarla çalışmalarından haberdar ediyordu. Kremlin'de kayınpederinin evinde kalıyor ve her sabah Rumyantsev Müzesi'nin kütüphanesine gidiyordu. Orada, –Dekabristlerin başarısızlıkla sonuçlanan darbesinin ardından, 1825'te Rusya'da yasaklanmış bir hareket olan– farmasonluk-

30 14 Kasım 1866 tarihli mektup.

la ilgili el yazmalarını bulup ortaya çıkardı ve onları incelemeye merak saldı. Kahramanı Piyer Bezuhov mason olacaktı. Ama iyice çocukça bir özleme tanıklık eden tüm bu sararmış sayfalar karşısında nasıl bir melankoliye kapılıyordu! "Üzücü olan, tüm bu masonların budala olması," diye yazıyordu Sonya'ya.[31] Roman kişilerinin gündelik hayatındaki hiçbir şeyi ihmal etmek istemiyordu. İçinde devindikleri ortamı daha iyi canlandırmak için 1812'lerden beri varlık gösteren *Moskova Haberleri* gazetesinin tam koleksiyonunu satın almayı düşündü ve gazetelere, bu belgeler için 2000 ruble teklif eden bir ilan verdi.

Yasnaya Polyana'ya dönünce, 18 Kasım 1866'da, yeniden yazmaya koyuldu ve kışın da çalışmasını gevşetmedi. Teslim olduğu yoğun çalışma onu öyle coşturuyordu ki aniden gözleri yaşlarla doluyordu. Sonia da onun heyecanını paylaşıyordu, kocası, tamamlamış olduğu bölümleri yüksek sesle okuduğunda o da ağlıyordu. Tolstoy'un başı daha sık ağrımaya başlamıştı. "İki haftadır beynime kan hücum ediyor ve öyle tuhaf bir ağrı var ki bir krizden endişe ediyorum," diye yazıyordu Şubat 1867'de erkek kardeşine.

Öfkeli, yorgun, coşkulu Lev Tolstoy, Baden-Baden ve Paris'teki tedavi amaçlı seyahatin ardından tekrar Yasnaya Polyana'ya gelen Tanya'yı neşeyle karşıladı. Ama kısa süre sonra durumu tekrar bozuldu: arkadaşı Dimitri Diakov karısını kaybediyordu ve Aleksandra'nın kız kardeşi Elizabet Andreyevna Tolstoy da yıl içinde ölmüştü. Bu iki kayıp Lev Tolstoy'u yiyip bitiriyordu, kendisi, çevresi için korkuyordu, *babuşka*sına şöyle yazdı: "Bazen insan *onu*, ölümü unutuyor ve bazen de, bu yıl olduğu gibi, çok değer verdiğiniz varlıklarla, onları kaybetme korkusuyla sessiz sedasız dururken, dehşet içinde ölümün insanlık bir acımasızlıkla kimi zaman en iyi ve en çok ihtiyaç duyduğumuz insanları alıp götürdüğünü görüyoruz."[32]

Sonya yeniden hamile olduğunu düşünüyordu. İngiliz bir dadı –Hannah Tracey– tutmuştu. Bu, temiz, enerjik ve eğitimli bir kadındı. Lev Tolstoy bile onu eleştiremiyordu. Çocuklar

31 15 Kasım 1866 tarihli mektup.

32 31 Mart 1867 tarihli mektup.

büyüyordu, güzel ve sağlıklıydılar. Bununla birlikte, Lev Tolstoy sürekli kaygı içindeydi. Mayıs ayında bir gün, Sonya odasında, yere oturmuş giysilerini konsolun çekmecelerine yerleştirirken, içeri girip karısına baktı ve hiç beklenmedik bir şekilde, öfkeyle dolduğunu hissetti.

"Niçin yere oturuyorsun? Ayağa kalk!" diye gürledi.

"Şunları da koyayım, kalkıyorum..."

"Sana derhal kalkman söylendi!"

Kapıyı çarpıp çıktı. Şaşkınlıktan donup kalmış olan Sonya, farkında olmadan onu incitmiş olabileceğini ya da o halde çalıştığı için kendisine kızmış olabileceğini düşündü. Gidip çalışma odasında onu buldu ve mırıldandı:

"Liovoçka, neyin var?"

Lev Tolstoy patladı:

"Defol! Defol!"

Sonya ona doğru yaklaşınca, bir tepsiyi içindeki cezve ve fincanla birlikte yere attı, bir termometreyi söküp duvara fırlattı. Yan odada bulunan Tanya gürültüye koştu. Sonya çalışma odasından çıkmıştı. Lev Tolstoy orada, yüzü solmuş, gözleri sabit bir noktaya dikili, alt dudağı titrer bir halde elini kolunu sallayarak ayakta duruyordu.

"Korktum ve ona acıdım. Onu hiç böyle görmemiştim," diye yazacaktı Tanya. Lev Tolstoy'un kendisi de bu çılgınlık nöbetinden kaygılanmıştı ve birkaç gün sonra, bir uzmana görünmek için yeniden Moskova'ya gitmeye karar verdi.

Uzaklaşma onda her zamanki etkiyi yarattı ve 18 Haziran 1867'de, içi şefkatle dolmuş olarak, karısına şu satırları yazdı:

"Dün, Moskova'ya yaklaşırken, bu tozu, bu kalabalığı gördüğüm, bu ısıyı hissettiğim, bu gürültüyü duyduğum anda öyle korktum ki koşup kanatlarının altına sığınmak istedim. Ne zaman senden ayrılsam, seni hep daha fazla seviyorum!"

Ve 20 Haziran'da:

"Mektubunu okudum ve sadece şu anda değil, günün her anında sana duyduğum sevgiyi –göz yaşartıcı bir sevgi bu– anlatmam imkânsız. Ruhum, güvercinim, bir tanem!"

Sonya'ya, Dr. Zakarin'i göreceğine söz vermişti. Oraya gitti.

Doktor onu dinledikten ve "bilgiççe bir dikkatle" muayene ettikten sonra, sinirlerinin yıpranmış olduğunu ve safra kesesinde taş olduğunu açıkladı. Lev Tolstoy ilaç içmeyi reddedince, Karlsbad'da bir kaplıca tedavisinde anlaştılar. Ama bu tedaviye gitmeye de hiç niyeti yoktu. En fazla bir rejim yapabilirdi. Sağlığı konusunda kaygıları yatışınca kitabının basımıyla ilgilendi. Sonya'nın tavsiyesi üzerine eserin *Russkiy Vestnik*'te yayımlanmasını sürdürmemeye karar verdi. Eleştirmenlerin ve okurların, 1866'da ikinci bölümün yayımlanmasının ardından gelen ılımlı tepkileri, bu tip bir eserin bütün olarak değer taşıdığını ve periyodik bir yayının fasiküllerinde onu parçalara ayırarak, anlamını bozduğunu ve değerini azalttığını ona göstermişti. Ayrıca artık romanının bütün olarak doğrudan kitapçılarda boy göstermesini istiyordu.

Bir sürü başarısız denemenin ardından, editör P. I. Barteniyev[33] ve basımcı Riss ile görüştü. Resimlendirilmeyecek olan ilk baskı (Bachilov ve resimlerine çok yazık! "Onlarda bir şey eksik... Hayat damarı!"), 4800 nüsha basılacaktı. 6 cildi kapsayan roman, dizildikçe basılacaktı. Seri, 8 rubleye satılacaktı. Lev Tolstoy, dizgi giderlerine katkıda bulunmak için basımcıya birkaç taksitte 4500 rublelik bir avans verdi. Yüksek satış fiyatı üzerinden % 10 Barteniyev'e, % 20 kitapçılara veriyor, gerisini kendi alıyordu. Romanı başarılı olursa, iş, onun için daha kârlı olacaktı. Elbette o andan itibaren sadece kitabını yazmaya devam etmesi değil ayrıca dergide yayımlanmış olan ilk iki bölümü, cilt olarak yayımlanacak şekilde yeniden gözden geçirmesi gerekiyordu. Barteniyev'le yaptığı anlaşmaya göre bu şahıs, "her tür dil ve dilbilgisi hatasını" düzeltmek üzere, yazardan sonra taslakları gözden geçirmekle yükümlüydü.

Yasnaya Polyana'ya anlaşmadan memnun bir halde döndü ve ınince, Tanya'nın, kuzeni, sıkıcı ve nazik genç yargıç Aleksandr Mihayloviç Kuzminski ile nişanlanmak üzere olduğunu öğrendi. İş az kalsın suya düşüyordu çünkü –eniştesinin açıkça etkisinde kalan– genç kız çılgınca bir fikre kapılıp, talibine, Ser-

33 *Russki Arkhiv*'in editörü.

gey Tolstoy'la yaşadığı tersliği yazdığı özel *Günlük*'ünü vermişti. Ama sonunda her şey yoluna girdi. Tanya'nın, dul kaldığından beri ondan çok etkilenen kendi arkadaşı Dimitri Diakov'la evlenmesini tercih eden Lev Tolstoy ısrarından vazgeçti.[34] Sergey Tolstoy da bu arada, metresi çingene Mariya Şişkin'le evlenerek durumunu düzeltmişti.[35] İki çift, evliliklerini kutsayacak bir kır rahibi bulmak için Tula civarlarında arabayla dolanırken karşılaşmıştı. Tanya ve Sergey sıkılgan bir şekilde selamlaşmış ve atları onları ayrılan kaderlerine götürmüştü.

Tanya'nın düğünü 24 Temmuz 1867'de gerçekleşti. "Düğün sahibi" Lev Tolstoy'un, baldızını kendisinden alan bu evlilikten mutluluk duyduğunu göstermesi zor oldu. Ama onu hayatta kaybediyorduysa da, eserinde Tanya ona kalıyordu. Kimse ondan Nataşa Rostova'yı alamazdı. Ama maalesef ilk provaları düzeltme gereğinden, eserin devamını yazmaya ara vermesi gerekiyordu. İlk basılı kâğıtlar, eline Temmuz ortasına doğru geldi. Öyle çok karalama ve ekleme yaptı ki Barteniyev, kızgınlıkla şunları yazdı:

"Ne yaptığınızı Tanrı bilir! Bu şekilde asla düzeltmeleri ve basımı tamamlayamayacağız. Düzeltmelerinizin yarısının anlamsız olduğunu size herhangi biri söyleyebilir. Ayrıca bu, dizgi giderlerini ciddi bir şekilde artırıyor. Basımevinden, düzeltmeler için size ayrı bir fatura göndermesini rica ettim... Tanrı aşkına, karalayıp durmaya bir son verin!"[36]

"Yaptığımı yapmamam mümün değil çünkü bu karalamanın çok faydalı olduğuna eminim. Bu nedenle, çok aşırı olmayacağını umduğum dizgi giderlerinden endişe etmiyorum. Üzerinden beş defa geçmeseydim hoşunuza giden bölümler[37] daha az güzel olacaktı"[38] diye cevap verdi Lev Tolstoy.

Piyer Bezuhov'un bir mason locasına alınmasına ilişkin bö-

34 Diakov ailesiyle uzun zamandır tanışan Tanya, karısının ölümünden sonra yurtdışında Dimitri'ye eşlik etmişti.

35 Düğün, 7 Haziran 1867'de yapılmıştı.

36 Bartenyev'in Tolstoy'a 12 Ağustos 1867 tarihli mektubu.

37 Bartenyev, ona, Piyer Bezuhov'un karısıyla tartışmasına ve Lisiye Gori'de geçen tüm bölüme özellikle hayran olduğunu yazmıştı.

38 Tolstoy'un, 1867 Ağustosu'nun ikinci yarısında yazdığı mektup.

lümler için (II. Kitap, ikinci bölüm, III. ve IV. kısımlar), öyle çok düzeltme yaptı ki musahhihin bunları okuyabileceğinden şüpheye düştü ve yeni provalar gerektirmesinden endişe etti. Bununla birlikte çalışma hızlı ilerliyordu. 23 Eylül'de, Lev Tolstoy, editörüyle görüşmek ve kente yüz on verst uzaklıktaki Borodino savaş meydanını ziyaret etmek için Moskova'ya döndü. O zamanlar on iki yaşında olan genç kayınbiraderi Stepan Bers ona yolculuğunda eşlik etti. Dr. Bers onlara brik arabasını verdi.

İki gün boyunca şiddetli bir yağmurun altında, yarım asır önce, Napoléon savaşlarının en ölümcülünün meydana geldiği, uçsuz bucaksız, çamurlu, sisli ovayı bir uçtan bir uca dolaştılar. Ruslar için Borodino zaferi, Fransızlar için Moskova zaferi, iki ordunun bu belirsiz çarpışması, Lev Tolstoy'un gözlerinde müthiş bir netlikle yeniden canlanıyordu.[39] Harekâtları kitaplardan okumuştu ama olay mahallinde, her şey yeni bir ışıkla aydınlanıyordu. Hatıralarını yalan yanlış hatırlayan yaşlı köylülerle konuşuyor, not alıyor, haritalarını inceliyor, birliklerin hareketini belirliyor, roman kişilerini dekorun orasına burasına yerleştiriyordu. 26 Eylül 1867'nin yağmurlu sisi, 26 Ağustos 1812'nin[40] güneşinde kayboluyordu. Çavdar tarlaları vardı. Manzara hayalet alaylarla doluyor, korkulu yüzler dumanlar içinden geçiyor, bayraklar rüzgarda dalgalanıyor, topların sesi yeri sarsıyordu. Hayallerinin coşkusuna kapılan Lev Tolstoy, yarım kulakla kendisini dinleyen küçük arkadaşına, parça parça gözünün önünden geçenleri anlatıyordu. Geceyi bir rahibe manastırının hanında geçirdiler ve ertesi gün, Borodino civarlarını son bir kez dolaştıktan sonra tekrar Moskova'ya geçtiler. "Uykusuz kalsam da, iyi beslenemesem de yolculuğumdan ve ona dayanabilmemden çok çok memnunum. Tanrı bana sağlık ve huzur verirse, Borodino Savaşı'nın öyle bir tasvirini yapacağım ki böylesi henüz görülmemiş olacak!" yazıyordu 27 Eylül'de karısına.

Yasnaya Polyana'ya döner dönmez Prens Andrey, Piyer Bezuhov, Napoléon, Kutuzov'la savaşa girdi. Üstüne, şu lanet

39 Ruslar da, bu savaşı milli bir zafer olarak görüyordu.

40 Gregoryen takvime göre, 7 Eylül 1812.

provaları yeniden okuması gerekti! "Gücü tükenmişti", "kafası allak bullaktı." Sonuna kadar gidebilecek miydi? Ya sansür kurulu, o ne diyecekti? "Tam sona ulaştığımızda bize bir kazık atması fikri bende büyük bir korku yaratıyor!"[41] İlk üç cildin yıl sona ermeden basılmasını istiyordu. Ama kitabın adı ne olacaktı? *Yıl 1805*, olayların 1812'nin ötesine kadar sürdüğü bir esere uygun düşmüyordu. *Yeter ki Sonu İyi Bitsin* adında karar kıldı. Bunun, kitaba, uzun İngiliz romanlarının şiirsi ve hoş havasını vereceğini düşünüyordu. Ardından, birden bir vahiy geldi... 17 Aralık 1867'de, *Moskova Haberleri*'nde şu ilan yayımlandı: "*Savaş ve Barış*. Kont Lev Nikolayeviç Tolstoy'un eseri. Dört cilt (80 forma). Fiyat: 7 ruble. Posta ağırlığı: 2kg. Editör P.I. Barteniyev, ilk üç cildi, dördüncüsü için bir belgeyle teslim ediyor."

Proudhon'un 1861'de yayımlanan ve 1864'te Rusça'ya çevrilen kitapçığı, Tolstoy'a, kendi büyüklüğüne yaraşır bir isim sağlamıştı. *Savaş ve Barış*'ın ilk baskısı, birkaç gün içinde tükendi. Mayıs 1868'de dördüncü cilt yayımlandığında, halkın hayranlığı ortaya çıktı. Dört bir yandan kendine ulaşan övücü sözlerle cesaretlenen Lev Tolstoy, çalışmasının temposunu daha da artıracaktı. 1868 yılını *Savaş ve Barış*'ın devamının yazılmasına ve provaların düzeltilmesine adadı. Yazın ancak çok kısa tatiller için kendine müsaade ediyordu. Havanın iyi olduğu zamanlarda, alışkanlığı olduğu üzere ava gidiyordu. Ayrıca genişlemiş olan (yeni topraklar satın almıştı) mülküyle ilgileniyor, sık sık kardeşi Sergey'i ziyaret ediyor, felsefecilerin ve tarihçilerin kitaplarını okuyordu. Hatta bir an *Azize Helen'in Anıları*'nı Rusça'ya çevirmeyi ve "19. yüzyılda hiçbir başarı yakalayamayacak ama belki de 20. yüzyılda başarılı olacak olan her şeyin" incelenmesini konu alacak, ironik bir şekilde "*Non Contemporain*" (Çağdaş Olmayan) adı verilecek bir dergi çıkarmayı bile hayal etmişti. Karısıyla ilişkileri öyle ateşli ve içtendi ki Sonya şöyle yazabiliyordu: "Şimdi yine tartışıyoruz ama bu kavgaların nedeni öyle derin ve ince ki birbirimizi böyle sevmeseydik patlak vermezlerdi. Evleneli neredeyse altı yıl olduğu halde aşkım arttı. Liovoçka, bunun aşk değil, ruhlarımızın,

41 Bartenyev'e, 8 Aralık 1867 tarihli mektup.

artık birbirimizden ayrı yaşayamayacak kadar sıkı bir şekilde birleşmesi olduğunu söylüyor. Ben onu aynı kaygılı, tutkulu, kıskanç ve şiirsel aşkla sevmeye devam ediyorum. Kendinden eminliği ve sakinliği bazen beni çıldırtıyor."[42]

Bu kendinden eminlik ve sakinlik, aldatıcı bir görüntüydü. Gerçekte, Lev Tolstoy güç bela "dayanıyordu". "Şair, hayattan iyi olan ne varsa alıp, eserine katıyor. Bu nedenle eseri güzel ve hayatı kötü"[43] yazıyordu defterine. Beşinci cildin düzeltmesi, çocukların hastalığından ötürü gecikti. 1869'un Nisan ayında, yazar *Son*'un ikinci kısmına çalışıyordu. "Orada yazdıklarımı kafamdan uydurmadım ama ciğerlerimden acı çekerek söküp çıkardım"[44] diyordu arkadaşı Fet'e. Nihayet, 4 Aralık 1869'da, *Savaş ve Barış*'ın altıncı ve son cildi kitapçılarda boy gösterdi.

Altı uzun yıl boyunca sıkı bir birliktelik içinde yaşadıktan sonra, aniden roman kişilerinden ayrılan Lev Tolstoy trajik bir yoksullaşma duygusu hissetti. Sersemleşmiş, ne yapacağını bilmez bir halde, dünyaya salmış olduğu ve kaderlerine artık etki edemeyeceği bu hayaletleri hayal etmeye devam ediyordu. Kendindeki en iyi şeyleri içine boşalttığı bu geniş romanın ardından başka bir şey yazabilecek miydi? "Şimdi, benim için ölü bir zamandır. Düşünmüyorum, yazmıyorum ve kendimi inanılmaz aptal hissediyorum" itirafında bulunacaktı Fet'e.[45] Aynı yıl, 20 Mayıs'ta, dördüncü çocuğu, Lev ismi verilen oğlu dünyaya geldi.

---

42 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 31 Temmuz 1868.

43 Tolstoy'un not defteri. *Tüm Eserler*.

44 10 Mayıs 1869 tarihli mektup.

45 21 Ekim 1869 tarihli mektup.

4

Savaş ve Barış

Savaş ve Barış'ın altı cilt halinde yayımlanması, *Russkiy Vestnik*'te çıkan bölümlerin aldığı sert yorumların ardından Lev Tolstoy'un pek beklemediği bir başarı kazandı. Okurlar kitapçıların raflarını boşaltıyor, romanı arkadaşlarına veriyor, kahramanlar üzerindeki fikirlerini paylaşmak üzere Rusya'nın bir ucundan bir ucuna yazışıyorlardı. Yazarlar dünyasında heyecan doruktaydı. Herkes, çok önemli bir olayın meydana geldiğinin farkındaydı. Bu dev kitap, başka bir gezegenden düşmüş bir göktaşı gibi düşündürüyor, kaygılandırıyor, kafa bulandırıyordu. Arkadaşı Fet son cildi okuduktan sonra, Lev Tolstoy'a sitem etmekle birlikte, *Son* bölümünde Nataşa'nın "şiirselliğini bozduğuna" çok seviniyordu. Botkin, Fet'e şöyle yazıyordu: "Masonlukla ilgili pek ilginç olmayan, hatta sıkıcı bölümleri bir yana bırakırsak, her bakımdan mükemmel bir roman! O ne canlılık, ne derinlik! Özü bakımından tam Rus usulü bir roman!"[1] Gonçarov Turgenyev'e şu duyuruyu yapıyordu: "En önemli haberi en sona sakladım: Lev Tolstoy'un *Savaş ve Barış* adlı romanı yayımlandı. Kont gerçek bir edebiyat yıldızı haline geldi! "[2] Bir diğer meslektaşı Saltıkov-Şçedrin diş gıcırdatı-

1 Botkin'in, Fet'e 9 Haziran 1869 tarihli mektubu.

2 Gonçarov'un, Turgenyev'e 10 Şubat 1868 tarihli mektubu.

yordu: "Askerî sahneler yalan ve yanılgıdan başka bir şey değil! Bagration ve Kutuzov sanki bostan korkuluğu gibi betimlenmiş..." *Budala* adlı eseri basın tarafından yerden yere vurulan Dostoyevski, eleştirmen Strakhov'un, Tolstoy'u "edebiyatımızda en yüce" ne varsa onunla eşdeğer tutmasına kızıyordu. "*Savaş ve Barış*'la ortaya çıkmak, Puşkin'in daha önce dile getirmiş olduğu *bu yeni sözle* ortaya çıkmaktır ve Tolstoy, gelişiminde ne kadar uzağa, ne kadar yükseğe çıkarsa çıksın, bu yeni sözün, kendisinden önce ilk kez bir deha tarafından söylenmiş olduğu gerçeğini değiştiremeyecektir," diye yazıyordu.[3] Turgenyev ise *Savaş ve Barış*'ın başlangıcını acımasızca eleştirdikten sonra, devamının büyüsüne teslim oldu: "*Savaş ve Barış*'ta, sürekli şaşırtan, çok önemli onlarca sayfa var, betimleyici bölümler, âdetlerin anlatılması (av, geceleyin araba yarışı, vs)... Buna karşılık, okuyuculardaki o kadar hayranlık uyandıran tarihsel ek, bir kukla oyunu ve şarlatanlıktan başka bir şey değildir... Tolstoy, Aleksandr'ın çizmelerinin ucundan ya da Speranski'nin kahkahasından bahsederek okurları şaşırtmakta ve bu kişilerle ilgili her şeyi bu gibi detaylara girecek kadar bildiğine inanmaya zorlamaktadır, oysa haklarında bildiği tek şey bunlardır... Bununla birlikte, bu romanda, tüm Avrupa'da Tolstoy dışında kimsenin yazamayacağı ve bende ürpermeye, coşkuya yol açan şeyler görülmektedir," (Annenkov'a, 14-26 Şubat 1868 tarihli mektup). "Kitabın içinde, Rus dili yaşadıkça yok olmayacak bölümler vardır," (Borissov'a, 27 Şubat-10 Mart 1868 tarihli mektup). "Tolstoy, edebiyattaki meslektaşları arasında bir devdir, bende hayvan koleksiyonundaki bir fil hissi uyandırmaktadır. Alâkasız, hatta saçma ama çok büyük ve çok akıllı!" (Borisov'a, 12-24 Şubat 1869 tarihli mektup).

Öte yandan, Tolstoy'un sanatı önünde eğilen Turgenyev felsefesine ise tahammül edemiyordu. Annenkov'a şöyle yazıyordu: "Tolstoy tipinde kendi kendini yetiştiren birinin felsefe yapmaya başlaması gerçek bir felakettir. Her zaman bir süpürgeye biniyor, görünüşe göre, her şeyi, mesela tarihsel kaderciliği en kolay şekilde çözmeye olanak veren eşsiz bir sistem ya-

3 Dostoyevski'nin, Strakhov'a 24 Mart-5 Nisan 1870 tarihli mektubu.

ratıyor ve kalemine sığınıyor! Antaios gibi toprağa değdiği her yerde, tekrar gücüne kavuşuyor: yaşlı prensin ölümü, Alpatiç, köylülerin ayaklanması, tüm bunlar şaşırtıcı!.."[4]

Yaşlı Pogodin'in övgüleri de daha az abartılı değildi: "Yıkılıyorum, ağlıyorum, neşeleniyorum," diye yazıyordu 3 Nisan 1868'de Tolstoy'a. Ve 4 Nisan'da devam ediyordu: "Neler olduğunu bir dinleyin. Beni bitirdiniz... Bu yaşımda benden bir Nataşa çıkardınız!.. Puşkin aramızda olsaydı... Ne kadar da beğenir, mutlu olurdu, ellerini nasıl da ovuştururdu, kim bilir!"

Birkaç ay sonra, sakin bir kafayla, aynı Pogodin'in *Rus* gazetesinde aynı roman üzerine son derece ihtiyatlı bir makale yazdığı da doğrudur: "Romancının bağışlanamaz hatası, Bagration, Speranski, Rostopçin, Ermolov gibi kişileri kaba saba bir şekilde ele almasıdır. Bu insanlar tarihe aittir. Hayatları incelensin, kanıtlara dayanarak haklarında yargılarda bulunulsun, kabul ama nedensiz yere, profilden ya da siluet olarak, bize onları bayağı ya da hatta iğrenç bir görünümde sunmak bence büyük bir yetenekte dahi affedilemez bir küstahlık ve sorumsuzluktur."

Bu eleştiri, Viyazemski ve Norov'un başlarında bulunduğu muhafazakâr yazarlar klanının görüşünü tam olarak yansıtıyordu. Puşkin ve Gogol'ün eski arkadaşı Prens Viyazemski, Tolstoy'un, ülkesinin kahramanlarının itibarını zedeleme merakına öfkeleniyordu. "Ateizm, tanrıyı ve öteki yaşamı yok eder. Özgür tarihsel düşünce ve inançsızlık, geçmişteki olayların yerilmesi ve tanınmış önemli kişilerin hor görülmesiyle, ülkeyi ve günlük yaşamı yok eder... Bu artık şüphecilik değil, edebi materyalizmdir," diye yazar.[5] Gençliğinde Borodino savaşına katılmış olan Norov ise, çarpışmaların yazar tarafından hayranlık verici bir netlikte betimlendiğini teslim ediyor ama "ünleri askerî almanaklarımızın ayrılmaz bir parçası olan ve isimleri yeni subay nesli içinde hâlâ dilden dile dolaşan generaller topluluğunun, beklenmedik bir biçimde hareket eden, yetenekten yoksun ve kör bir kukla takımı gibi sunulmasına"[6]

4 13-25 Nisan 1868 tarihli mektup.

5 Viasemski: *1812 Anıları. Russki Arkhiv*. 1869.

6 Norov: *"Savaş ve Barış" Üzerine. Voennyj sbornik*, 1868.

üzülüyordu. *Aksiyon* gazetesinin gerici eleştirmeni, resmi askerî zaferlerin bu şekilde yerilmesini, soyadına bakılırsa gerçekten Rus olan yazardaki vatanseverlik duygusunun çürümesine bağlıyordu. "Kimileri bu durumu, yazarın içinde büyüdüğü çevrenin etkisiyle açıklıyor; hiç şüphesiz, çocukluk ya da ergenlik döneminde, etrafı, Cizvitlikle beslenen Fransız dadılarla çevriliydi. Bunların 1812 yılına ilişkin fikirleri, bebeğin ya da genç adamın zihnine öyle derinden nüfuz etti ki, Kont Tolstoy, olgunluk çağında bile, olaylarla ilgili bu anlaşılmaz, saçma ve Katolik yargıdan kurtulamadı," diye devam ediyordu.[7]

Monarşistler, Lev Tolstoy'u milli değerleri küçümsemesinden ötürü, liberaller ise halkı küçümsemesinden ötürü yerin dibine sokuyordu. Bervi, ilerici *Olay* gazetesinde, Tolstoy'a göre "İnsanlığın ve iyiliğin sadece ünün ve zenginliğin tarafında olduğunu", tüm önemli roman kişilerinin "rezil" olduğunu, mesela Prens Andrey'in "pis, kaba, ruhsuz bir robot" dışında bir şey olmadığını, yazarın "tutkuyu, bayağılığı, budalalığı övmek için hiçbir fırsatı kaçırmadığını" ve askerî sahneleri okurken, insanın "dar kafalı ama geveze bir astsubayın, uzak bir kasabadaki saf dinleyicilere kahramanlıklarını anlattığı hissine kapıldığını" söylüyordu.

Bu sert saldırı, radikal eğilimli diğer makale yazarlarına örnek oldu. *Resimli Gazete*'de de, yazarı belli olmayan bir makale, *Savaş ve Barış*'ın kişilerini kınıyordu: "kölelik çağının hepsi de rezil ürünleri" ve tüm romanın "karnı tok soyluluğun, yobazlığın, ikiyüzlülüğün ve kötülüğün savunusu," olduğunu ileri sürüyordu. *İskra* gazetesi, hoş çarpışma betimlemeleriyle, "vatan için ölmenin hiç de zor olmadığını, ama daha ziyade hoş olduğunu," göstermiş olduğundan ötürü ironik bir şekilde Lev Tolstoy'u övüyordu. Ve Şelgunov, *Olay*'da Bervi'yi takip ederek, tartışmaya giriyor ve ağırbaşlılıkla, "Tolstoy'un felsefesinin Avrupa'da hiçbir sonuç yaratmadığını", yazarın "Batılı akla karşı Doğulu kaderciliği," övdüğünü, fikirleriyle, "eyleme dönük her tür atılımı, cesareti, bireydeki sosyal durumunu iyileştirme

7 Her sayfasında destansı bir yurtseverliğin görüldüğü ve Fransızların pek övülmediği, bu romanla ilgili ilginç bir değerlendirme.

ve mutluluğa ulaşma isteğini öldürdüğünü", kısacası "modern düşünürlerin, özellikle de Auguste Comte'un öğretisine tamamen ters" bir öğreti yaydığını belirtiyordu. "Ne mutlu ki, Kont Tolstoy büyük bir yeteneğe sahip değil... Şayet ruhsal olgunluk eksikliğiyle, Shakespeare ya da Byron'unkine benzer bir yeteneğe sahip olsaydı, yeryüzünde ona yaraşır yeterince güçlü bir beddua bulunamayacaktı," diye bitiriyordu sözlerini Şelgunov.

Demokratik çevrelerin Lev Tolstoy'a olan güvensizliği, entelektüel gençliğin gözünde, o dönemde hâlâ kont unvanıyla, Yasnaya Polyana mülküyle ve askerî geçmişiyle, halkın dostunu oynayan zavallı bir soylu olarak görülmesiyle açıklanıyordu. Romanlarından hiçbiri, kamuoyunda ilgi uyandıran meseleleri ele almıyordu: serflerin azat edilmesi, basın özgürlüğü, mahkemelerin yeniden örgütlenmesi, kadın hakları, yönetim reformu... Sanki topraklarına çekilerek, içinde yaşadığı zamanı görmezden gelmek istemişti. Hiç şüphesiz, *Sivastopol Hikâyeleri* vardı! Ama ya ondan sonra?.. Gonçarov'un, Dostoyevski'nin, Saltıkov-Şçedrin'in romanları, mücadele romanları oldukları için ateşli tartışmalara yol açarken, Lev Tolstoy'un romanları, çoğu kişi için sadece sanat eseriydi. "Herkesin *Savaş ve Barış*'ı büyük bir istekle okumasına rağmen, hiçbirimizin bir coşkuya kapılmadığını çünkü büyük romancı tarafından anılan dönemin, o sırada Rus toplumunu meşgul eden problemlerin çok uzağında olduğunu söylemem gerekiyor," diye yazıyordu Lysztev *Anılar*'ında.

Gerek aşırı sol, gerek aşırı sağ tarafından yerden yere vurulan Lev Tolstoy, övgü hakkını, ılımlı eleştirmenlerden ve kamuoyu denen kesim içinden aldı. Pissarev, *Otecestvennye Zapiski*'de, "doğal, yalın bir hakikatten" bahseder; Madam Tsebrikova, aynı gazetede, hayatı romanına taşırken yararlandığı aşırı yalınlıktan ötürü yazarı över; Annenkov, *Vestnik Evropy*'de, ciddi bir makaleyi "eşsiz" bu esere ayırır; Suvorin, *Russki İnvalid*'de tarif edilemez niteliklerin iç içe olduğunu söyler: "Alışılmadık, zorlama hiçbir şey yok, yetenekli yazar en ufak bir hileye başvurmamış. Bu, bir ressam-şair tarafından kaleme alınmış, dingin bir destandır"; nihayet Strakhov, *Zarya*'da, Lev Tolstoy'u gu-

rurlandıran şu satırları yazdı: "Çok hacimli, ama çok da dengeli! Hiçbir edebiyatta buna benzer bir şey yok. Binlerce insan, binlerce sahne, yönetim çevreleri ve özel yaşantılar, tarih, savaş, yeryüzündeki olası tüm korkunçluklar, tüm tutkular, insan yaşamının, yeni doğan bir bebeğin ilk çığlığından can çekişmekte olan bir ihtiyarın son duygu dalgasına kadarki her anı... Ve bununla birlikte hiçbir figür, bir diğerini gölgede bırakmıyor, hiçbir sahne, hiçbir izlenim, bir başka sahneyi, izlenimi ziyan etmiyor, gerek bölümler içinde gerek bütünde her şey açık, her şey uyumlu..."

Bu aşırı övgü ilerici çevreleri çok rahatsız etti. "Tolstoy'un bir deha olduğuna sadece Strakhov inanıyor," diyordu *Saint Petersburg Gazetesi*. Burenin, *Sankt-Petersburgskie Vedomosti*'de, *Zarya*'nın, Tolstoy'un romanının "evrensel bir değere sahip olduğunu," yayımlayarak mizah dergileriyle yarıştığını ileri sürüyordu. "Dünyanın bir numaralı dehası"[8] gibi, Tolstoy hakkında hicivli şiirler piyasada dolanıyordu.

Eleştirmenlerin *Savaş ve Barış*'la ilgili tartışmalarıyla eğlenen roman yazarı Leskov, *Borsa Haberleri*'nde (1869-1870) şöyle yazıyordu: "Bu eserin farklı ciltlerinin yayımı arasında, uzun zaman vardır. Bu süreçlerde, popüler bir ifadeyle, yazarın arkasından atılıp tutulmuştur: Ona, şu, bu, kaderci, budala, deli, gerçekçi, ruhçu denmiştir; ve o, sonraki kitapta, olduğu gibi ve olmak istediği gibi kalmıştır... Bu, sağlamca nallanmış güçlü bacaklara sahip bir atın yürüyüşüdür..."

Lev Tolstoy, eleştirmenleri dikkate almayı reddediyordu. "Eleştirmenler Puşkin'i çok bunalttı. Onları görmezden gelmek daha iyi!"[9] diyordu. Bununla birlikte, Strakhov'un övücü yazılarını tekrar tekrar okuma zevkine karşı koyamıyordu. Daha ileride, inanılmaz bir özgüvenle, Strakhov'un *Savaş ve Barış*'ı incelemesinin ardından "bu romanın elde ettiği ve artık sonsuza dek ondan ayrılmayacak yüce anlamı," ortaya çıkardığını söyleyecekti.

---

8 Bkz. Gusev tarafından aktarılan, *Minayev'in Şiiri*.

9 Kontes Tolstoy: *Dokümantasyona fayda sağlayacak çeşitli notlar*.

Lev Tolstoy, *Savaş ve Barış*'ın bir sonsözünde, bu kitabın bir roman olmadığını, bir şiir hiç olmadığını, bir tarih güncesi hiç hiç olmadığını ama "yazarın söylemiş olmak istediği şeye uygun" yeni bir ifade biçimi olduğunu söylüyordu. Böylece tüm edebi türlerden bağımsızlığını ilan ederek, okurları, kişilerin ve entrikaların ötesinde, eserin genel hatlarını keşfetmek için alışkanlıklarından kurtulmaya davet ediyordu. Gerçekten de, bakışlar, tabloyu oluşturan bin bir detaydan alındığında, bütünün büyüklüğü ortaya çıkar. O zaman, bireysel yazgıların kaynaşmasının üzerinde, dünyaya hükmeden ebedi yasalar görünür. Doğumlar, ölümler, aşklar, tutkular, kıskançlıklar, sıkıntılar, bencillikler, gururlar... insanlığın derin ve sakin soluğu yüzümüze çarpar.

1805'te öncelikle, son huzurlu günlerini yaşayan Rus yüksek sosyetesi görülür. Salon sohbetleri, sosyete çalkantıları, konuşma ve amaçlardaki çapsızlık. Bu gülünç, yalancı, sefih, avare canlılar topluluğu içinde, daha fazla dikkat çeken birkaç kişi: hödük ve sevecen Piyer Bezuhov; kaygılı, alaycı ve kibirli Prens Andrey Bolkonski; despotik bir babanın gölgesindeki, itaatkâr ve tatlı Prenses Mariya; canlılıkları, doğallıkları, gençliğe özgü cazibeleri ile kitabın orasına burasına saflık soluğu katan Rostov çocukları; bu çocuklar arasında, Tanya Bers ve Sonya Tolstoy'un karışımı, tutkulu, ihtiyatsız, inatçı ve sevecen Nataşa.

Savaş başlar. Bireylerin ayrı ayrı sorunları herkese ait bir sorunun arkasında yok olur. Tarih, hikâyelere ağır basar. Rus ordusu Avusturya'ya girer. Aptalca olduğu kadar engellenemez kanlı çarpışmalar. Gerçek liderler, Napoléon gibi planlar yapanlar değil, Kutuzov gibi "koşullara, astların isteğine ve talihin oyunlarına boyun eğenlerdir." Savaşa giren Prens Andrey, kontrol edemediği bir dalganın kendisini alıp götürmesinde tuhaf bir teselli bulur. O halkları sarsan bu fırtınaya bir anlam ararken, çok uzakta, savaş alanının gerisinde, çevresindekilerin yalanlarıyla kirlenmiş Piyer Bezuhov, güzel Elen Kuragina'yla evlenir ve Elen'in erkek kardeşi Anatol'ün, sevmediği Prenses Mariya'ya yaptığı evlilik teklifi reddedilir. Savaş devam et-

mektedir. Austerlitz'de yaralanan Prens Andrey hayatın saçmalığının, boşluğunun farkına varır. Sırt üstü uzanmış bir halde, "ta yükseklere giden, pek parlak olmayan ama gene de uçsuz bucaksız ve kül rengi bulutları üzerinden ağır ağır kayan bir gökyüzü"nü keşfeder. Ve kendi kendine şöyle der: "Ne kadar sessiz! Ne kadar sakin! Ne kadar azametli!.. Her şey boş! Her şey yalan! Bu uçsuz bucaksız gökten başka her şey. Ondan başka hiçbir şey yok, hiçbir şey..." Bununla birlikte, hayat, o ve diğerleri için tekrar çirkinlikleri, hataları, gereksiz atılımlarıyla başlar. Piyer Bezuhov, Elen'in sadakatsizliğinden şüphelenir, rakibi Dolohov'u düelloda yaralar, karısından ayrılır, hayatını nefretle yargılar, masonluğa girer, serflerini azat etmeyi tasarlar... Evine dönen Prens Andrey, karısı "küçük prensesi" doğurmak üzereyken bulur. Karısını pek sevmemekte, onu bir çocuk gibi görmektedir ama kadın, neredeyse gözlerinin önünde, doğururken ölür ve bu ölüm onu perişan eder. Prens Andrey bir sevgi arayışına girer ve Nataşa Rostova'ya yaklaşır. Kadın heyecanlıdır, isteklidir ama ailevi nedenlerden ötürü düğün bir yıl sonraya ertelenir. Bu süre, genç kadına yaramayacaktır: Prens Andrey'den vazgeçerek, yakışıklı Anatol Kuragin'e tutulacak, onunla kaçmak isteyecek ama kaçış başarısızlığa uğrayacak, skandalla, onursuzlukla sonuçlanacaktır. Ve yeniden, bu bataklıkta korkunç bir tufan yaşanacaktır: 1812 – savaş yeniden alevlenir. Napoléon'un birlikleri, Rusya'yı istila eder. Borodino. Prens Andrey ağır bir şekilde yaralanmıştır. İlk yardım çadırında, yandaki masada, en nefret ettiği insanın –Anatol Kuragin'in– bir bacağı kesilmiştir. Nefreti bir anda kaygılı bir acımaya dönüşür. "İnsanlara, kendine, onların ve kendinin yolunu kaybetmişliğine," ağlar. Nataşa'yı düşünür. Onu yeniden görmeyi hayal eder. Bir mucize eseri ölüm döşeğindeyken onu görür ve ölür. Ama o günlerde Rus toprağını dolduran onca ölümün arasında bu ölüm nedir ki! Ateşler içinde Moskova. Milli birlik. Napoléon tereddütlü, kaygılı. Piyer Bezuhov, zorbayı öldürmeyi tasarlar. Fransızlar onu yakalar ve tutsak alır. Konvoyda, dindar, mütevekkil, acılar karşısında gülümseyen Rus mujik Platon Karatayev'le tanışır. Partizanlar bozguna uğ-

ramış Fransız birliklerini sıkıştırır. Bu partizanlar arasında, öldürülen küçük Petya Rostov da vardır. Piyer Bezuhov, Kazaklarca kurtarılır. Tekrar Moskova'ya dönen Bezuhov, Nataşa Rostova'yla karşılaşır ve uzun bir vicdan savaşının ardından, onu sevdiğini anlar ve evlenme teklif eder. Bu çift, *son* bölümde, 1820'de yaşlanmış ve uslanmış olarak yeniden belirir. Liberal fikirler Piyer'i rahat bırakmaz. Kurumlarda reform yapmayı planlayan küçük bir politik topluluğa katılır. Birkaç yıl sonra onu, Dekabristlerin saflarında görürüz. Kahramanlar henüz hedeflerine varmadan ve onların ardından, sevmeye ve mücadele etmeye hevesli gençlerin oluşturduğu dalga kabarmadan hikâye biter.

Acaba Lev Tolstoy, romanına başladığında, kahramanlarını ilk satırdan son satıra hangi maceralara sürükleyeceğini biliyor muydu? Herkes bunun böyle olmadığına inanma eğiliminde: kaderleri, tıpkı karakterleri gibi, ilerledikçe oluştu. Ama yine de, yaptıkları, kişiliklerine her zaman uygun düşer. En tuhaf teşebbüsleri, yaşayan kişilerin teşebbüsleriymişçesine gerçekçidir. Lev Tolstoy'un mucizesi, uzun uzadıya düşünmeden betimlenmiş ama ayrıca unutulmaz, hepsi birbirinden farklı, yüzlerce insana –askerler, köylüler, generaller, senyörler, genç kızlar, sosyete dünyasından kadınlar...– aktardığı bu Tanrı vergisi yeteneğidir. Fazla uğraşmadan, yaş, cinsiyet, sosyal konum değiştirerek birinden bir diğerine geçer. Hepsine bir düşünme, konuşma şekli, fiziki bir yapı, bir ağırlık, bir geçmiş ve hatta bir koku verir. Keşke ateş oklarıyla damgalanmış, olağanüstü bireyler söz konusu olsaydı! Ama hayır, dramın kahramanları, sokakta görsek belki de merakımızı cezb etmeyecek, sık görülen insanlardır. Bununla birlikte, öyle bir ustalıkla tanımlanmış ve harekete geçirilmişlerdir ki, kitabı kapattığımızda dahi, zihnimizde yaşamaya devam ederler. Bin kişi arasında "körpecik omuzları, incecik çıplak kollarıyla... kara gözlü, geniş ağızlı, güzel olmayan" Nataşa Rostova'yı tanırız. Nataşa Rostova; Boris Drubetskoy'u hayal eder, Vaska Denisov'a bir tutku besler, sonra Prens Andrey Bolkonski'ye âşık olur ve onunla nişanlanır ama bu, ardından Anatol Kuragin'e tutul-

masını ve Piyer Bezuhov'la evlenmesini engellemez. Böylece o, mutluluğa giden zigzaglı yolunda, kitabın baş kişileri arasında bağ kurar. Herkes, belirli bir anda ona yaklaşır, kendini gösterir, onun ışığında parlar. "yaptığı her şeyi bütün ruhuyla, bütün varlığıyla yaptığından..." diye yazar Tolstoy. Yaralıları iyileştirmek, ölmekte olan Prens Andrey'in başında beklemek, şarkı söylemek, dans etmek, kırda koşmak ya da değersiz birini, Anatol Kuragin'i sevmek söz konusu olduğunda, tamamen neşeye, ödeve, tehlikeye, acıya teslim oluyordu. Çok zeki, çok kültürlü değildi belki ama içgüdüsü onda zekânın yerini tutuyordu. Tolstoy, onunla ilgili notlarında şunları yazar: "Son derece cömert... Kendine güvenli... Herkes tarafından sevilen... Gururlu... Müzisyen... Bir kocası, iki kocası olmalı, çocuklara, aşka ihtiyacı var, bir yatağa ihtiyacı var..." Savaş, erkek kardeşinin ölümü, Prens Andrey'in ölümü, yakınlarının "iyi yürekli küçük şeytan," olarak gördüğü genç kadını uslandırır. İncinmiş olarak dünyaya yeni bir ağırbaşlılıkla bakar. *Son*'da, evli ve mutlu biri olarak, oldukça dar görüşlü bir aile mutluluğu içinde belirir. "Kendisi şişmanlamış, enine gitmişti. O kadar ki, bu etli, canlı, güçlü anaya bakarken, onun eski, incecik ve hareketli Nataşa olduğunu anlamak çok zordu." Yazarın düşünce yapısına göre, onu sadece ev işleri ve çocuklarla meşgul göstermek, bir kadını küçültmek değildir. Kadının özgürleşmesini savunan, döneminin ilerici yazarlarının aksine, Tolstoy, eğer ailenin ve sonucunda da toplumun direklerinin çökmesi istenmiyorsa, kadının, kocasına boyun eğmiş, evine, çocuklarına bağlı olarak yerinde durması gerektiğine inanıyordu.

Bununla birlikte, kendi teorisini mahkûm etmek istermişçesine, çirkin, beceriksiz ama duyarlı, ağırbaşlı, dindar, mutlak bir adanmaya yatkın ve tüm kişiliğini evlilikte yitirmek bir yana, "sonsuza, ebediye, kusursuza" yönelmiş aynı ruhu muhafaza eden Prenses Mariya Bolkonskaya figürünü yaratır.

Erkekler cephesinde, iki kahraman, Andrey Bolkonski ve Piyer Bezuhov, Lev Tolstoy'un ikiye bölünmesidir. Birine, yaşama isteğini, pragmatizmini, kabalığını, ötekisine ise, barış ve iyiliğe olan özlemini, saflığını, sakarlığını, tereddütleri-

ni katmıştır. Onları, Boguçarovo'da, bir göl kıyısında ve Lisiye Gori'de karşılaştırır, sohbet ettirir – ve burada, Lev Tolstoy özel *Günlük*'ünde kendisiyle konuşur. Prens Andrey'in şüpheci bir zekâsı vardır; kalbine güvenmez ve duygularını maskelemek için alaya alır. Savaşı, eylem içinde kendini kanıtlamanın bir yolu olarak görür. Bununla birlikte, zafer açlığı, gri bulutların gezindiği uçsuz bucaksız gökyüzü karşısında, Austerlitz savaş alanında yok olur. Karısının ölümünden sonra, kendini köylülerin yazgısının iyileştirilmesine adar ama onların sefil yaşam koşulları içini sızlatmaz. "Bak sen köylüleri bağımsızlığa kavuşturmak istiyorsun," der Piyer'e. "Çok iyi bir şey; ama senin için değil (öyle sanıyorum ki sen kimseyi falakadan öldürmedin ve Sibirya'ya göndermedin), hele köylüler için hiç de iyi bir şey değil. Köylüleri dövüyor, kırbaçlıyor, Sibirya'ya sürüyorlarsa öyle sanıyorum ki bundan ötürü yaşamları hiç de daha kötü bir hal almaz. Sibirya'da gene aynı hayvanca yaşamı sürdürürler. Vücudunun üzerindeki kırbaç yaraları iyileşir ve o köylü eskisi kadar mutlu olur." 1812'de, tekrardan vatansever bir coşku duyması, onu, Nataşa'nın ihaneti sırasında hissettiği acıdan, tiksintiden uzaklaştıracaktır. Ama istediği ahlaki arınmanın gerçekleşmesi için Borodino'da ölümcül bir yara alması gerekecektir. Ona önemsiz görünen tanrı ona yaklaşır, boş yere aradığı iç huzuru, gücü tükendikçe kalbinde bulur. İnançsız olan o aniden şunu düşünür: "Aşk Tanrı'nın ta kendisi; ölmek ise benim yani aşkın küçücük bir parçacığının her şeyin özü olana, o ölümsüz kaynağa yeniden dönmesinden başka bir şey değil..."

Onun karşısında –iri, beceriksiz, miyop– Piyer Bezuhov öyle sümsük biridir ki en saçma projeler, ona nüfuz eder ama onda iz bırakmaz. İyi niyetiyle ölçüsüz saflığı atbaşı gider. Sefahate, evliliğe, düelloya, masonluğa, yurtseverliğe, Napoléon'u öldürme isteğine, halkla birlik olmaya ve Nataşa'nın aşkına balıklama atlar. "Sevmek, inanmak gerekir..." der. Ama tam olarak neye, kime olduğunu bilmez! Nihayet, en büyük strateji uzmanlarına galip gelen uyuşuk Kutuzov gibi, yeryüzündeki mutluluğu bulacak olan o kararsız, şaşkın Piyer Bezuhov'dur. Piyer'e il-

ham bir anda savaş meydanında gelmemiştir, o, o ilhamı köylü Platon Karatayev'i dinlerken bulmuştur. Bundan böyle, kaygı anlarında, dünyayla barışmak için, Fransızlar tarafından öldürülen mütevazı mujiki düşünmesi ona yetecektir.

Tolstoy, Piyer Bezuhov ve Andrey Bolkonski'ye kendinden çok şey kattığı gibi, Nikolay Rostov'a da kişiliğinin kimi özelliklerini verdi: güç, sağlık, paganvari doğa aşkı, doruk noktasına varmış bir onur duygusu, av tutkusu. Ama Nikolay Rostov, her şeyden evvel mevcut kurallara aykırı hiçbir şey yapmama kaygısı güden, ortalama zekâya sahip bir delikanlıydı. Çağının ve bulunduğu ortamın insanı olduğunu düşünüyordu. Onu çok iyi tanıyan Nataşa, hakkında şöyle der: "Nikolay'ın zayıf bir yönü var; eğer bir şey herkes tarafından kabul edilmiyorsa, kendisi ona dünyada razı olmaz!"

Birinci sırada yer alan bu insanların yanında, Sonya'yı, Anatol Kuragin'i, Dolohov'u, Petya Rostov'u, yaşlı Prens Bolkonski'yi, Denisov'u ve diğerlerini atlamamak gerekir!.. Lev Tolstoy, onları ne zaman, nasıl betimlemiştir? Bunu tam olarak söylemek imkânsız. Bu portrelerin her biri, tüm kitaba yayılmış bin bir fırça darbesinin eseridir. Yazar elbette kahramanlarının ruhunu ortaya koymak için kimi zaman iç monologlara başvurur ama çoğu zaman, düşüncelerini, bir tutumu, bir hareketi ya da yüzdeki bir ifadeyi göstererek verir. Roman kişileri hiçbir zaman sadece gülümsemez, "beklenmedik bir iyi niyetle", "küçümsemeyle", "hafif bir melankoliyle" gülümser. Kaleminden çok sık dökülen "hafif" kelimesi, bir duygunun doğru ifadesine verdiği önemi kanıtlar. Piyer, babasının ölümünden sonra, Anna Pavlovna tarafından "hafif bir hüzünle" karşılanır, Prens Andrey mutluluktan "hafif kederli ve alaycı bir ifadeyle" bahseder, Nikolenka amcasını "belli belirsiz hafif bir küçümsemeyle" sever...

Eserin kalınlığına rağmen, bu detay kaygısı, Lev Tolstoy'u bir saniye olsun bırakmaz. İlkyardım çadırından çıkan bir cerrahı gösterirken, bu doktorun "kirletmemek için küçük parmağıyla başparmağı arasında bir puro tuttuğunu" belirtir; Kutuzov'un, Çar'la konuşurken, "üst dudağı titrer"; Anatol,

Prenses Mariya'yla konuşurken "bir parmağını, üniformasının iliğine sokar." İkincil kişiler, görüntülerine uygun düşen bir dış çizgiyle karakterize edilir. Romancı, Prenses Bolkonskaya'da öncelikle "hafifçe aşağı doğru sarkan, kısa üst dudağı"nı ortaya koyar. Bu "kısa dudak" dört beş kez anılır ve genç kadının ölümünün ardından, mezarının üzerinde yükselen anıtın meleği de "hafifçe kalkık bir üst dudağa" sahiptir. Piyer'in karısı güzel Elen, her zaman "gülümsemesi", "tombul eli", "mermerdenmiş gibi görünen omuzları ve boynu"yla kendini gösterir. Dolohov, açık mavi gözleri ve "üst dudağının, sivri bir uç alarak alt dudağının üzerine sert bir şekilde indiği" ağzının çizgisiyle tanımlanır. Rostopçin tarafından ayaktakımına teslim edilen Moskovalı tüccar Vereşyagin, "tilki postu", "kazınmış kafası", "uzun ince boynu" ve "zayıf elleri" gibi ayırt edici özelliklere sahiptir. Diplomat Bilibin, yüz çizgilerinin hareketleriyle dikkat çeker: "Bazen alnında geniş çizgiler beliriyor, kaşları yukarı kalkıyordu, bazen de kaşları aşağıya iniyor, yanaklarında derin çizgiler meydana geliyordu."

Lev Tolstoy'un bu yöntemle roman kişilerini dondurduğu sonucuna varmamak gerekir. Tersine, insan karakterinin muhtelif, dinamik, değişken olduğu fikrinden hareketle, kahramanlarını, içinde bulundukları ortamlara göre farklı yönleriyle göstermeye çalışır. Prens Andrey, "sosyete" içindeyken başka, Piyer'le ya da diplomat Bilibin'le yalnızken başka, alayındaki subaylarlayken başka, babasının ya da kız kardeşinin ya da Nataşa'nın yanındayken başkadır. Onu her seferinde karşılaştığı insanların gözlerinden görür ve böylece varlığının yeni bir yönünü keşfederiz. Ama bu psikolojik dönüşümler, bireyin kişiliğinin üzerine oturduğu kayayı sarsmaz. Kaya, onu zaman zaman örten dalgaların arasından da seçilebilir. Kendi kendiyle çeliştiğinde dahi, var olmaya devam eder. *Savaş ve Barış*'ın başkahramanlarına bu kadar hayat veren, hepsinin diğerlerine göre tanımlanıyor olmasıdır.

"Ordudan Moskova'ya dönen Nikolay Rostov'u, *evdekiler*[10] evlatlarının en iyisi, kahraman ve eşsiz Nikoluşka olarak; *akra-*

10 Bu ve sonraki iki alıntıda, altları ben çizdim.

baları sevimli, hoş ve saygılı bir delikanlı olarak; *ahbapları* ise yakışıklı bir süvari teğmeni, çok iyi dans bilen bir kavalye ve Moskova'nın en iyi kısmetlerinden biri olarak karşılamışlardı," diye yazar Tolstoy.

Prens Andrey ise, Saint-Petersburg yüksek sosyetesinde aranan bir kişidir: "*Reformları savunanlar* onu sevinçle aralarına alıyor, kendi taraflarına çekmeye çalışıyorlardı. Çünkü hem akıllı, hem de çok okumuş bir adam olarak tanınmıştı. İkinci olarak da, köylülerini bağımsızlığa kavuşturduğu için liberal görüşlü sayılıyordu. *Hoşnutsuzluk içinde olan ihtiyarlar partisi*, babasının oğlu olarak doğrudan doğruya ona başvuruyor, yapılan reformları yeriyor, kendilerini desteklemesini bekliyorlardı. *Kadınlar ve yüksek sosyete* onu candan kabul etmişlerdi; çünkü zengin, soylu bir kısmetti, aynı zamanda savaşta öldüğüne dair dolaşan hikâye ve eşinin feci ölümü, ona romantik bir hava vermişti."

Kutuzov'un karargâhındaki görev arkadaşları arasında, "Prens Andrey'in tamamen karşıt iki ünü vardı. Arkadaşlarından pek azı Prens Andrey'i kendilerinden de, başka insanlardan da apayrı bir varlık olarak kabul ediyor, ondan büyük başarılar bekliyor, sözünü dinliyor, ona hayranlık duyuyor, davranışlarını taklit ediyorlardı... Bir kısım insanlar ise, –ki bunlar çoğunluktaydı– Prens Andrey'i sevmiyor, onu kibirli, soğuk, sevimsiz bir insan sayıyorlardı."

Lev Tolstoy, bu tipteki nice gözlemle, kahramanlarının çevresindeki, onlara özel atmosferi kalınlaştırıyordu. Her biri, son derece kurnaz bir sempati ve antipati ağına takılıyordu. En küçük hareketleri, birçok vicdanda yankısını buluyordu. Prens Andrey, Piyer, Nataşa, Prenses Mariya hep aynı yönden görünen, yalıtılmış kişiler değildir. Okur onların etrafında döner ve komşu figürlerle karşılıklı bağımlılıklarını çözer. Hepsi, görelilik yasasına boyun eğer.

Tarihi büyük kişiler, kurgusal kişilikler gibi "hareket içinde" resmedilir. Yazar, onlar için de, bir *leitmotiv*'e denk düşen ve karakterlerin hızla tanınmasına yardım eden birkaç fiziki işaret seçer: Napoléon –göbeği ve tombul elleri; Kutuzov –

uyuklamaları, yağlı boynu, tek gözü ve yara izi. Ama Lev Tolstoy, hayal gücünden doğan varlıklar karşısında şaşılacak derecede tarafsız görünse de, Napoléon sahneye girdiğinde soğukkanlılığını kaybeder. Invalides'deki mezarda hissetmiş olduğu aşırı öfke, yeniden onu sarar. Farkında olmadan, eski Sivastopol savaşçısı, kalemi elinde, Fransızlardan öcünü alır. Betimleme yöntemi, küçültme girişiminde son derece işine yarar. Taraflılık eleştirilerine karşı kendisini savunmak için, "hiçbir şeyi uydurmadığını", "tüm detayları" döneme dair anılardan edindiğini söyler. Hiç kuşkusuz, bu anılardan sadece Fransızların imparatorunu gülünçleştirebilecek detayları almıştır. Bu yüzden, günlük bakımını yapan Napoléon tablosu doğrudur: "şişman, tüylü göğsü", "Oh! Ah! çekişleri", "hafif şişmiş ve sarı yüzü", uşağı vücuduna kolonya püskürtürken "devam edin, kuvvetlice!" cümlesi, tüm bunlar Las Cases tarafından doğrulanmıştır ama sahne, Borodino'nun arifesinde değil, Sainte Helena adasındaki sıkıcı aylaklık döneminde gerçekleşmiştir! Ne önemi var! Ne olursa olsun, Rus toprağını istila eden Latin zorbanın gülünç bir resmini vermek gerekir. Ustalıkla kondurulmuş sonraki fırça darbeleri, onu, ihtiyarlayan ve kendini beğenmiş biri yapar; sözde devlet adamı hesapları bir nezleyle boşa çıkar; yaverlerinin, askerlerinin, aynasının karşısında oynamaktan bir an olsun vazgeçmez. Sinirsel itkiler dışında hiçbir psikolojik önsezi, hiçbir askerî yetenek yoktur. Dünyanın geleceği, bir adamın sindirim sistemine bağlıdır. "Hiçbir zaman, hiçbir yerde, hatta sürgünde bile bir insanın haysiyetine yakışır bir gösteride bulunmayan, tarihin en önemsiz insanlarından biri..." satırları yer alır *Savaş ve Barış*'ta. Orada, Napoléon "kötü bir binici", "tablo ve heykel hırsızı", "cesetlerin ve yaralıların karşısında neşe" duyduğu savaş meydanlarında gezme meraklısı biri olarak gösterilir. İlginç olan o değildir, ama onu kuşatan ve üzerinde etkide bulunduğu topluluktur. Başlangıçta, Murat ve Barras'la mukayese edildiğinde zekâsının sınırlılığı ve yüksek kazanma şansı, ardından el yordamıyla ilerleme, kendini beğenmişlik ve mutluluk, nihayet *imparator kızını yatağına alacak* düzeyde bir delilik. St Helena'da tam bir çılgınlık, bu-

nama, ehliyetsizlik. Meydan genişken yalan ve büyüklük ama daralmaya başlayınca hemen – ehliyetsizlik. Ve utanç duyulacak bir ölüm!"[11] Kana susamış bu canavar karşısında, I. Aleksandr bir iyilik meleği gibi belirir: "Zeki, nazik, duyarlı, görkeminin zirvesinde en yüce insani erdemlerin peşine düşen, onlara giden bir yol arayan Aleksandr..."[12] Bu hükümdar portresinde, Puşkin'in "yüzüyle ve davranışıyla bir palyaçoydu"[13] dediği kurnaz, zayıf, değişken prensi görmek mümkün müdür?

Hakikatin bu yurtseverce çarpıtılmasından en fazla yarar sağlayan I. Aleksandr değil, Kutuzov'dur. Kurmay toplantılarında uyuklayan tek gözlü yaşlı generalin üstünlüğü, kendini Napoléon gibi bir dâhi olarak görmemesi, gelecek nesillerin tarihçileri için her an poz vermemesi, asla plan yapmaması, emir vermekten kaçınması, kendini olayların akışına bırakmasıdır. "Bilgiyi ve zekâyı küçümsediği ama başka bir şeyi, kesin bir şeyi bildiği açıktı," diye yazar Tolstoy. Bu "kesin bir şey," Rus olduğu ve dolayısıyla kadercilik duygusuna sahip olduğu için ona verilmişti. Napoléon'un karşısında yer alan Kutuzov, "güçlü bir kişilik" değildi ama halkın cisimleşmesiydi. Mütevazılığı, yavaşlığı ve insanüstü sezgisi bundan ötürüydü. "Ondaki (Kutuzov'daki) bu duygunun varlığı, hükümdarın hoşnutsuzluğuna uğramış bir ihtiyar olduğu halde, halkı böyle garip bir yoldan, üstelik hükümdarın iradesine aykırı olarak onu milli savaşın temsilcisi seçmek zorunda bırakmıştır..." Burada, "nüanslara" meraklı romancı, aniden hagiografa dönüşür. Şovenizm, onu, eli ağır biri yapmıştı. Rus tarafında her şey pembe, Fransız tarafında karaydı.

Ama Lev Tolstoy, büyük insanlar hakkında fikir yürütmek yerine, büyük olaylardan bahsettiğinde tekrar dehasına kavuşur. Betimlediği savaşlar, soğukkanlı bir tarihçi tarafından görülüp yorumlanıyor değildir ama korkan, tükenmiş, hiçbir şey

11 *Günlük*, 19 Mart 1865. Ertel'e 1899 Ocağı'ndaki bir mektubunda da şöyle yazacaktır: "Fransızlar onun zaferini şişirmek için ne yaparlarsa yapsınlar, adasında gezinen ve eski büyükümsülüğünün anıları dışında bir şey görmeyen, koca göbeği ve şapkasıyla bu kaba ve zavallı kişi, acınası ve rezil biridir."

12 *Günlük*, 19 Mart 1865.

13 *Fatihin bir büstü için*, Puşkin'in şiiri (1829).

anlamayan üç, beş, yirmi katılımcı tarafından yaşanır. Her yerde gürültü patırtı, ölüm, budalalık, tutarsızlık hüküm sürer. Emirler yolda kaybolup gider ya da çok geç gelir. Bir çarpışmanın sonucu, dayanacak ya da dayanamayacak olan bir bataryaya, patlayacak ya da patlamayacak olan bir köprüye, adamlarını bir kurşun yağmurunun altına sürüklemeye cesaret edecek ya da edemeyecek bir subaya bağlıdır. Ama beklenmedik bir biçimde cephenin bir yanı direnir diğer yanı boyun eğer. Hiçbir şey, asla kurmay heyetinin öngördüğü gibi gitmez. Ve generaller, iş işten geçtikten sonra, birliklerinin kontrol edilemez hareketlerine mantıki nedenler bulurlar. Aslında, zafer ya da yenilgi, ordunun yani halkın moraline göre belirlenir. Oysa Rus halkı, tecavüz edilen topraklarını savunmak için savaşmaktadır. Dolayısıyla düşmanını yenmek dışında bir şey yapamaz: "Piyer gördüğü tüm insanlarda, fizikte söz edildiği gibi o *latente* yurtseverliğin sıcaklığını hissetmişti. Onlarda sezdiği bu duygu ona, tüm o insanların bunu hiç düşünmüyorlarmış gibi sakin sakin ölüme gittiklerini gösteriyordu..."

Delik deşik yollarda, binlerce asker –sedyelerdeki yaralılar, topallayan piyade erleri, kaybolmuş süvariler, şapkalarında bir haçla beyaz önlük içindeki köylü-milisler– okurun önünden geçer. Bu, kalabalık, bilinçsiz, cahil, karşı konulamaz bir halkın yürüyüşüdür. Bununla birlikte, bunun romanda çok geç gerçekleştiğini belirtmek gerekir. Eserin onda dokuzunda, Lev Tolstoy bu yürüyüşten şüphelenir. Bir sınıf duygusuyla, kahramanlarını aristokrasiden seçer: üst düzey subaylar, sosyeteden kişiler, toprak sahipleri. Ve bu kahramanlar, genel olarak, demokratik fikirleri pek kafaya takmaz. Prens Andrey ve Piyer Bezuhov'un düşleri, Rusya'da 20. yüzyılın başından itibaren kimilerini coşkulandıran liberal tutkunun yanında pek bir şey değildir. Lev Tolstoy boş yere şöyle diyecekti: "Bir eserin başarılı olması için, ondaki ana temayı sevmek lazım ve ben *Savaş ve Barış*'ta halk temasını sevdim." Aslında, 2000 sayfalık kitabın sadece 200 sayfası soylu olmayanlardan bahseder.[14] Sanki yazar son anda onların farkına varmıştır. Gri ve güçlü bir ırmak

14 Bkz. *Tolstoyizm'siz Tolstoy*, Nina Gourfinkel.

gibi aniden bendinden boşalırlar: Moskovalı burjuvalar, askerler, köylüler, kahraman partizanlar... Piyer Bezuhov tutsak düşer, şaşırtıcı Platon Karatayev'in şahsında gerçek Rusya'yı, mujik Rusyası'nı görür. *Savaş ve Barış*'ın dördüncü kitabının ilk iki versiyonunda Platon Karatayev yoktur. Ancak üçüncü versiyonda, birden, sabırlı, güleç, yorulmaz, atasözleriyle konuşan, "elinden her şey gelen, yaptıkları pek güzel olmasa da kötü de olmayan" biri olarak ortaya çıkar. Piyer, onun etkisiyle, "dış koşullara bağlı olmayan, manevi bir özgürlük" olduğunu anlar. Issız Moskova'da dolanıp dururken, "insanların bunca çaba ile kazandıkları ve korumaya çalıştıkları zenginliğin de, iktidarın da, hayatın da, sözün kısası hepsisinin herhangi bir değeri varsa, bu değerin sadece hepsinden vazgeçmek zevki olduğunu" hisseder. Rus halkı, bu fikrinde onun yanındadır. Halk gücünün bir başka temsilcisi, güçlü, cesur ve becerikli, baltasıyla bir vuruşta bir kalası parçalara ayırabilen ya da kusursuz bir kaşık yontabilen partizan Tihon Şerbatiy'dir. Onda, manevi ve fiziki dayanıklılık bir aradadır. Toplara ve süngülere dayanıklı bir alaşım.

Tarihin isimlerini hatırladığı kahramanlar, bu adı sanı bilinmeyen savaşçıların yanında hiçbir şeydir! Bu düşünceyle alevlenen Lev Tolstoy, Alexandre Dumas ya da Walter Scott'un romantizmine sırt çevirir ve büyük adamlara düşman kesilir. Kitap boyunca, putlaştırmaya karşı intikamcı fikirler yayar: "Tarihi kahramanların iradesi, kitleleri harekete geçirmez, tam tersine kendisi o kitlelerin yönetimi altındadır." (IV. kitap. İkinci bölüm, birinci kısım). "Tarihi olaylarda, 'büyük adam' denilen insanlar olup bitenlere etiket yapıştırırlar; olaya ad takarlar. Oysa verilen bu adın, olayla, etiketin kendisi kadar az ilgisi vardır." (III. kitap. Birinci bölüm, birinci kısım). "Çar tarihin kölesidir." (III. kitap. Birinci bölüm, birinci kısım). "Napoléon bütün bu süre içinde yaptığı hareketlerle, tıpkı bir arabanın içinde önündeki sicimleri tutarak araba idare ettiğini sanan bir çocuk gibiydi." (IV. kitap. Birinci bölüm, X. kısım).

Lev Tolstoy, geleneksel tarihin öğrettiklerini reddetmeye karar vererek, Kazan Üniversitesi'ndeki öğrencilik günlerinin fikirlerine geri döner. Tarihçi Şebalski'nin dediği gibi, "tarihsel

nihilizm." Ama bireylerin, olayların akışında etkisi yoksa, savaşlar nasıl açıklanacaktır? Yine de birbirini öldürmek isteyen, halklar değildir! Romancı için zor bir mesele! Napoléon'un bir katliam başlatmaya muktedir olduğunu kabul etmek, tarihi bir güce sahip olduğunu kabul etmek ve dolayısıyla kahramanın mutlak etkisizliği –çekici– teorisini yadsımaktır. Bir insanın tek başına "beş yüz bin kişiyi ölmeye zorlayamayacağını" söylemekte ısrar etmek, bu beş yüz bin kişinin az çok bilinçli bir şekilde komşu ülkeyi istila etmeye kararlı olduğunu kabul etmek ve buna bağlı olarak, daha az çekici olmayan bir başka teoriyi, sıradan insanların özünde iyi olduğu teorisini yadsımaktır. Lev Tolstoy, bu ikilemden kurtulmak için, "*Savaş ve Barış* Hakkında Birkaç Söz" başlıklı yazısında, en kolay çözümü, kaderciliği benimser. "Dünya dünya olalı, bunun ahlaken ve fiziken kötü bir davranış olduğunu bile bile niçin milyonlarca insan birbirini öldürdü? Çünkü bu o kadar önüne geçilmez bir şeydi ki, böyle davranarak, sonbaharda birbirini öldüren arıların ve birbirini geberten erkek hayvanların boyun eğdikleri temel yasaya boyun eğerlerdi," diye yazar.

Bu şekilde meseleyi çözmüş olarak, yazar, bir başka tehlikenin yolunu gözettiğini fark etmez. Kişiyi yüceltmeye düşman kesilerek, *kişiliksizleştirme*yi yüceltme noktasına gelir. İnsanın körü körüne tanrılaştırılmasına tepki duyarak, halkın körü körüne tanrılaştırılmasına varır. Karakterlerle ilgili çalışmalarında çok değer verdiği o "nüans" kaygısı, fikirlerle ilgili çalışmalarda tamamen kaybolur. Bir sayfayı çevirdiğinizde, bir de bakarsınız ki, romancı aniden polemikçiye, moraliste, strateji uzmanına dönüşür. Ama öyküye devam etmek üzere deneme yazarlığından vazgeçtiği anda, bir an dağılmış olan büyü yeniden ortaya çıkar... Kendi deyimiyle "Rus büyüsü." *Savaş ve Barış*'ta "Rus" sözcüğünün kaç kez geçtiğini tespit etmek ilginç olurdu. Ordu "Ruslara özgü düşüncelerle, Rusça seslerden oluşan bir uğultuyla..." geçer, Nataşa "Rus tarzında" dans eder, diplomat Bilibin, savaşı Fransızca tasvir eder "ama esas itibariyle Ruslara özgü, özeleştiriye ve kendi kendiyle acımasızca dalga geçmeye olanak veren o açık yüreklilikle..."

Lev Tolstoy, *Savaş ve Barış*'ta ortaya koyduğu genel fikirlere çok önem veriyordu. Oysa, eserinin kalıcı olmasını sağlayan, bu genel fikirler değil ama içindeki tarihsel, askerî, felsefi görüşlere rağmen, toprağa ve insana evrensel edebiyatta görülmemiş bir güzelleme olmasıdır. Lev Tolstoy, Nataşa'nın balodaki neşesini, Alman generallerin tartışmalarını, uçsuz bucaksız gökyüzünün altında uzanan Prens Andrey'in ışıklı derin düşüncelere dalışını, askerlerin kamptaki şakalaşmalarını, iki genç kızın açık bir pencere başındaki fısıldaşmalarını, iz peşindeki av köpeklerinin neşesini, köylülerin ayaklanmasını, Nikolay Rostov'un kahramanca düşüncelerini, Kutuzov'un genel kurmay toplantılarındaki uyuklamalarını, Piyer'in aile mutluluğunu, Speranski'nin yapmacık kahkahalarını, kırda bir maskeli baloyu, çılgın bir kızak yarışını, küçük bir kızın odun kömürüyle bıyık çizilmiş yüzünü, mason ayinlerinin tuhaflığını, alevler içindeki Moskova'yı, kar altındaki kırı bu derece gerçekçi betimleyebilmişse, bunun nedeni, sonsuz yaşam aşkının, hayatın tüm yönlerini benzer bir keskinlikle görmesine olanak vermiş olmasıdır. Birçok yüzü olan bu hayat, basit ve sade olduğu ölçüde onun için daha değerlidir. Doğaya yakın ne varsa onu beğenmektedir. Bir kadın ve bir erkek arasındaki çekim, evlilik, aile onda saygı uyandırmaktadır. Dansları, kirleri, açık sözlülükleri, cesaretleriyle sıradan insanlara –askerler, köylüler– hayrandır. Kitapta, insan yazgısının yönünü en iyi anlamış olan bir bilgin, bir filozof değil, okuma yazma bilmeyen Platon Karatayev'dir. Buna karşılık, pastoral hakikatten uzaklaşıldıkça, soyluların yapay ve şatafatlı evrenine girilmektedir. Orada, avizelerin ışığında, kişiler doğallıktan uzaktır. Lev Tolstoy, boş kafalı bu kuklaları ancak küçümser. "Piyer Bezuhov insanın mutluluk için yaratılmış olduğunu, mutluluğunu da kendi içinde taşıdığını, mutluluğun insanın normal ihtiyaçlarını karşılamaktan ibaret olduğunu düşünür...Dünyada korkulacak hiçbir şey yoktu... İnsanın tam anlamıyla mutsuz, tam anlamıyla özgürlükten yoksun olmasına yol açacak bir durum olamazdı..."

Aristokratik bir roman olarak başlayan, milli bir destan şeklinde devam eden bu dev ve uyumsuz eser, yer yer bitmemiş

bir görünüme sahiptir.[15] Eser, yazar, karısı, profesyonel düzeltmenler tarafından defalarca kez yeniden okunmuş olmasına rağmen, hatalarla doludur. Prenses Mariya'nın erkek kardeşi Andrey'e savaşa giderken verdiği küçük kutsal ikon gümüşken, Fransız askerlerinin, onu Austerlitz'de yaralı bulduklarında boynundan söküp aldıkları küçük ikon altındır. Nataşa Rostova, 1805 Ağustos'unda on üç, 1806'da on beş, 1809'da on altı yaşındadır. Parasını Aralık ayı sonunda kumarda kaybetmiş olan Nikolay Rostov, Moskova'yı Kasım ayının ortasında terk eder. İkincil kişilerin isimleri bir bölümden bir diğerine değişir. Piyer Bezuhov, 1811 Şubat'ında 1812'nin kuyrukluyıldızını görür... Ama bu hataların pek çok okurun gözünden kaçması, Lev Tolstoy'un hikâyeciliğinin ne derece sürükleyici olduğunun da kanıtıdır.

Biçemi, ulaşmak istediği hedefe tam olarak uygundur. Hayatı bütünlüğü ve çeşitliliği içinde yakalama sabit fikrine tutulmuş olarak, cümlenin uyumuyla uğraşmaz, onu sıfatlarla uzatır, süsler ve ara cümlelerle böler. Bir özensizliğin sonucu olmayan bu bağlaç bolluğu, bir doğruluk arayışından kaynaklanır. Yazar, bu kelime bolluğu sayesinde, yaratmak istediği izlenime güçlükle ama sağlam bir şekilde yaklaşır. Sanırsınız ki büyük bir yüzeyi boyamak için, ucunda üç kılı olan bir minyatür fırçasından yararlanacak bir ressam var karşınızda. Başını tuvalden kaldırmadan, miyoplara özgü bir hırsla ufacık fırça vuruşlarını yan yana diziyor, ardından onları siliyor, belirginleştiriyor, kazıyor, tekrar koyuyordu ve bitirdiğinde, bu sonsuz sayıdaki renkli noktadan, geriye gidip bakıldığında bir fresk or-

15 1873'te, *Savaş ve Barış*'ın üçüncü baskısında, konu dışına çıkmak yönündeki kendisine yöneltilen eleştirileri dikkate alan Lev Tolstoy, eserin farklı bölümlerini açan felsefi izahatleri kaldırdı. Askerî teori bölümleri, sondaki ek bölümüne atıldı, uzun Fransızca metinlerin yerine çevirileri kondu ve tüm eser altı yerine dört cilde bölündü. 1880'deki dördüncü baskı, bu sunumu korumuştur. Ama 1886'daki beşinci baskıda, Strakhov'un yardımıyla, Kontes Tolstoy, Fransızca mektuplar ve konuşmalar dahil kaldırılmış ya da yeri değiştirilmiş tüm bölümleri eski yerine getirdi. Eserin tarzının ve hatta genel anlamının, çok kabaca gerçekleştirilen bu kırpmalardan zarar gördüğü ortaya çıktı. Böylece, eser dört cilt olarak muhafaza edilmekle birlikte, 1868-1869'daki metne geri dönüldü. Lev Tolstoy hayattayken kitap dört baskı daha yaptı.

taya çıkıyordu. Müsveddelerinin kenarları, kullanmadan evvel –tıpkı bir paletin kenarında renkleri karıştırır gibi– *denediği* sıfatlarla doluydu. Austerlitz savaşını başlatma emrini veren Napoléon'u resmetmek için, ilk olarak bir kağıda şunları yazar: "sağlam, dinç, zeki ve neşeli"; "sağlıklı, neşeli, dinç"; "neşeli, mutlu, ışıltılı"; "yüzünde, hak edilmiş bir mutluluğu andırır bir ifade." Ardından, bunların yardımıyla, cümlesini oluşturur: "Dinç, neşeli, taptaze ve her şeyi mümkün gören, her şeyi başarmaya imkân veren mutlu bir ruh hali içinde, atına binmiş, savaş alanına çıkmıştı... Soğuk yüzünde âşık, aynı zamanda mutlu bir delikanlının yüzünde görülen o güvenli ve hak edilmiş mutluluk ifadesi vardı."[16] Ya da bir bölümde izlemek istediği akışı unutma kaygısıyla kafasındakileri çabucak not eder: "Alev alev yanan Sonya. İtaatkâr bakan kara gözleri, koşan bir köpeğin kulaklarını andıran yanaklarının üzerindeki sarılmış büyük saç örgüleri... Yaşlı hizmetçi... Hareketsiz ve sarkan kollarıyla yaşlı kayın ağacı... Av borusunun sesi... Köpek havlamaları..." Rostov'lardaki hayranlık verici av sayfaları, bu "el yordamıyla aramalar"dan doğar.

Diyalogda, her roman kişisi, sosyal konumuna, mizacına, arkadaşlıklarına, yaşına uygun düşen bir dile sahiptir. Manzara, asla baş kişilerin gerisine bir fon bezi gibi konulmaz, onların ruh halini yansıtır ve eylemine katılır. Ruhların, orduların çarpışması – okur, kitabın son sayfasını okuyup bitirdiğinde, sanki kendi hayatında bir kopma olmuşçasına şaşkındır. Bununla birlikte, bir sarhoşluk hissetmez, kendisine bir vahiy, kehanet gelmiş değildir. Lev Tolstoy bir hayalperest değildir, Dostoyevski gibi uçurumun üzerinde bir meşale sallamaz, roman kişilerini tam tersine çevirmez, bizi kendi gölgemizle korkutmaz. İncelemeleri, ölümlülerin çoğu tarafından doğrudan algılanabilir olanının sınırını asla aşmaz. Ama canlıların ve şeylerin çekiciliğine, normal bireyden daha fazla kapılır. Bizi öteki dünyaya yaklaştırmak yerine, gerçeğe yaklaştırır. Onun nazarında, insanlar ve bitkiler, taşlar ve hayvanlar aynı düzlemdedir. Bir çiçeğe gösterdiği ilgiyle hayvan le-

16 *Savaş ve Barış*, birinci kitap, üçüncü bölüm, XIV. kısım.

şine yaklaşır. Evrenin açıklanması açısından, yaşlı bir atın gözünde okuduğu uyku, bir yüzbaşının yüzünde görülen kendini beğenmişlik kadar önemlidir. Arı olanla olmayanı, küçükle büyüğü, güzelle çirkini, canlıyla cansızı birbirine bağlayan bu panteist sanat, aykırı biçimde, eserin bütününe, ikinci bir *Tekvin*'in görkemini verir.

5

Arzamas Gecesi

Loğusalık dönemi uzun ve zahmetli oldu: Lev Tolstoy, *Savaş ve Barış*'tan kurtulduktan sonra, tutkuyla okumaya girişti. Romanını yazarken, insanlığın yazgısı, bireyin tarihteki rolü, aklın ve içgüdünün karşılaştırmalı değerleriyle ilgili derin düşüncelere dalması, doğal olarak onu filozoflara yöneltti. Kant'ı, ardından Schopenhauer'i bir solukta okudu ve Rusya'da henüz pek tanınmayan bu ikinci filozof onu şaşırttı. Arkadaşı Fet, Alman düşünürün eserlerinin "şöyle böyle" olduğunu nasıl söyleyebiliyordu? Kimse, yıkıcı güçlere karşı tüm "yaşama isteğiyle" savaşan insanın çektiği acı ve mutlak mutluluğa varmak için parayı reddeden namusluluğun zorunluluğu üzerine daha derin, daha doğru bir şey yazmamıştır. Ah! Bu Töton'un acı hayal gücü, yırtıcı kötümserliği, doğuya özgü dinginliğe olan özlemi!

"Yazım nasıl geçti biliyor musunuz?" diyordu Lev Tolstoy, Fet'e. "Schopenhauer karşısında sonsuz bir hayranlık, hiç hissetmediğim bir dizi ruhani neşe. Tüm kitaplarını getirttim ve onları okudum, okuyorum... Hiç kuşkusuz, hiçbir üniversite öğrencisi, tüm üniversite öğrenimi boyunca, benim şu yazda öğrendiğim kadar şey öğrenmemiştir!"

Gerçekten de, derslerinden geri kalmış ve eğitimini, kesintili olarak, kuralsız bir şekilde, hırsla tamamlayan yaşlı bir üni-

versite öğrencisi gibiydi. Bir ara, Schopenhauer'i yurttaşlarına tanıtmak için onu Rusça'ya çevirmeyi düşündü ve hatta Fet'ten bu gönüllü çalışmada kendisine yardımcı olmasını istedi; ama sonuçta, büyük adamın bir portresini satın alıp, onu çalışma odasına asmakla yetindi.[1] Roman kişileri onu terk etmiş olduğundan, artık öteki dünyanın gizemini daha fazla düşünüyordu. "Uzun uzun –yorucu– düşüncelere dalıyordu," diye yazıyordu Sonya. "Bazen beyninin onu yorduğunu, sancılı bir çalışmanın merkezi olduğunu, kendisi için her şeyin bittiğini, ölme vaktinin geldiğini söylerdi..."[2]

Daima korkuyla karışık bir kederle anımsadığı ağabeyi Nikolay'ın dokuz yıl önceki ölümü, Diakov'un karısının yakınlardaki ölümü, (Aleksandra'nın kardeşi) Elisabeth Tolstoy'unki, kayınpederi Dr. Bers'in 1886'daki ölümü, nihayet *Savaş ve Barış*'ın kimi kişilerinin, mesela kendinden çok şey kattığı Prens Andrey'in ölümü, ruhunu bu karanlık yollarda ilerlemeye alıştırmıştı. Kendini zayıf, hasta hissetseydi, belki de yok olma fikrini daha kolay kabul edebilirdi. Ama vardığı zihinsel ve fiziki güç düzeyinde, hiçliğin kapısını düşününce tüm varlığıyla ürperiyordu. Ciğerlerinin sağlamlığı, kalbinin düzenli ve şiddetli atımı, sağlam kasları, sevgili böbrekleri, güçlü beyni, *Savaş ve Barış*'ın başarısı, sahip olduğu ve olmayı tasarladığı topraklar, Sonya, çocuklar, ev, köpekler, atlar, köylüler, ağaçlar, tüm bunlar ölmeyi kabul etmesine olanak vermiyordu. Hiç şüphesiz baş ağrıları, mide yanmaları vardı ama bunlar, şaşılacak derecede sağlam bir organizmanın küçücük rahatsızlıklarıydı. Neden endişe edecekti? Tam da bu, yani endişe edecek hiçbir şeyi olmaması onu endişelendiriyordu! Beklemediği bir anda sırtından vurulmaktan korkuyordu. Tüyler ürpertici, derin, içgüdüsel bir korkuydu bu. Bu korkunun onu bir anda sardığı olurdu – titreme, alnında ter damlaları, arkasında biri ol-

1 On üç yıl sonra, 1882'de, *Itiraflarım*'da, Schopenhauer'in kötümserliğine şiddetle saldıracaktı. "Kötümserlik ve özellikle de Schopenhauer'in kötümserliği, bana daima sadece bir safsata olarak değil ama aynı zamanda budalalık, hem de budalalığın en kötüsü olarak görünmüştür!" diye yazacaktır 1889'da Edouard Rod'a.

2 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 14 Şubat 1870.

duğu hissi. Ardından kıskaç açılır, gölge uzaklaşır, hayat onu ele geçirir, bedeninin tüm damarları, akın eden kanla coşardı. Ama er ya da geç bu korkunun geri geleceğini bilirdi.

Hâlâ toprak satın almak istemesi, bu tehdit karşısında durumunu sağlamlaştırmak için miydi? Sanki mülkünü genişleterek, servetini artırarak, canlılar dünyasındaki köklerini daha da diplere yayarak, ölüme karşı kendini garantiye alacaktı. Bir gazetede Penza'daki satılık bir mülkün ilanını okuyunca, koşulları görüşmek üzere hemen oraya gitmeye karar verdi. *Savaş ve Barış*'ın satışından gelen, kullanabileceği bir miktar para vardı. 31 Ağustos 1869'da, trenle Moskova'ya gitti (kısa bir süre önce Tula ile başkent arasında bir demiryolu hattı hizmete sokulmuştu); oradan, yine trenle Nijni-Novgorod'a yöneldi ve 2 Eylül'de oraya vardı. Yolculuğunun geri kalanı, yani üç yüz otuz bir verst için ona bir araba ve atlar gerekti. Gözde hizmetçisi Sergey Arbuzov ona eşlik ediyordu. Bu, gördüğü manzaralar karşısındaki hayranlığı efendisine bulaşan, genç, neşeli bir delikanlıydı. Sohbet ederek ve gülerek, tüm gün güneye doğru yol aldılar.

Alacakaranlıkta, Lev Tolstoy'a uyku bastırdı. Kafası kazan gibiydi. Yine de bu uzun yolculuğa çıktığına pişman değildi: "Mülklerimizi artırma ve bunu ustaca, yani diğerlerinden daha iyi yapma isteğiyle öyle doluydum ki... Toprak gelirinin ya da orman satışının, alım fiyatının üzerinde olmasını ve böylece de mülkün kendi başına hiçbir maliyeti olmamasını sağlamayı kafama koymuştum. Ticaretten anlamayan bir budala arıyordum ve bir tane bulduğumu sanıyordum," diye yazacaktı. Planlarını yaparken, içine bir korku düştü. Gece, araba sarsıntıları, yolun kenarında paçavralar içindeki ağaç hayaletleri. Yasnaya Polyana dünyanın diğer ucundaydı: yedi yüz elli verst! Buraya ne yapmaya gelmişti? Ya hasta olursa? Mülkünden, tanıdıklarından, Sonya'dan uzakta! Cesaretini toplamak için, uşağıyla birkaç kelime konuştu. Delikanlı her şeye gülüyordu ve gençliği, neşesi, Lev Tolstoy'un kederini artırıyordu. Aniden, bir eve girmek, yanan bir lamba, bir semaver, yüzler görmek istedi. Tam da Arzamas'a yaklaşıyorlardı. Geceyi orada geçirmeye karar verdi.

Tüm şehir tek vücut olmuş, sessiz, konuk ağırlamak istemez bir şekilde uyuyordu. Beyaz, sıkışık evlerin arasında, atların çıngırakları daha güçlü yankılandı. Nihayet, işaret direğiyle, tozlu büyük avlusuyla, hiçbirinde ışık olmayan pencereleriyle han göründü. Efendisi arabadan ağır ağır inerken, Sergey atlayıp, kapıyı çaldı, antrede horuldayan bir hizmetçiyi uyandırdı. "Bu adamın yanağında bir leke vardı ve bu leke bana korkunç göründü," diye yazacaktı.[3] Bir oda istedi. Kapıcı, ona, tesisteki tek odayı gösterdi. Eşikte bir huzursuzluk hissedip durdu. Bu, geniş, kare şeklinde, beyaz bir odaydı. "Kare olmasının beni çok rahatsız ettiğini hatırlıyorum." Kapılar, ahşap doğramalar, kurumuş kanın koyu kırmızılığındaydı. Karelya huş ağacından yapılmış bir masa, pek temiz olmayan, sahte deri kaplamalı eski bir divan, fitillerinden duman yükselen, yanan iki mum. Sergey semaveri hazırlarken, Lev Tolstoy, divana uzandı, başının altına bir şişme yastık koydu, bacaklarına bir örtü serdi. Yarı uykulu bir halde, delikanlının çay içmesi için kendisine seslendiğini duydu ama artık kalkmak, konuşmak, çay içmek istemiyordu; gözlerini kapayıp, kendini uykunun kollarına bıraktı.

Biraz daha sonra, boş, karanlık, bilmediği, sönmüş mumların acı kokusunun sindiği bir odada uyandı. "Neredeyim? Nereye gidiyorum? Neden kaçıyorum?" Bu sorular, bir karga sürüsü gibi üzerine üşüşüyordu. Koridora çıktı. Sergey, yanağında şu çirkin leke olan kapıcının yanında, bir kolu sarkmış bir halde, bir sıranın üzerinde uyuyordu. "Odada beni tedirgin eden şeyden kurtulmayı umuyordum. Ama bu şey, benim arkamdan çıkmış, her şeyi karartıyordu. Daha fazla korkuyordum," diye yazar Lev Tolstoy. Genellikle, akılcı düşünmeye çalışarak kendini teskin etmeyi başarırdı. Bu kez, kendini toplamak için yaptığı her şey, korkusunu artırdı.

"'Bu aptalca,' dedim kendime 'Niçin kederliyim? Neden korkuyorum'?"

---

3 On bir yıl sonra, 1880'de, Lev Tolstoy, bu bölümdeki notların çoğunun elde edildiği, tamamlanmamış bir öyküde bu geceden bahsedecektir. Ama okuyucuların kuşkuculuğundan çekinerek, metnini yaşanmış bir deneyimin öyküsü olarak sunmaya cesaret edemeyecek ve ona "*Bir Çılgının Notları*" adını verecektir.

"'Benden' diye cevap verdi Ölüm'ün sesi. 'Ben buradayım'."

"Soğuk bir ürperti hissettim tenimde. Evet, Ölüm. O gelecek, şimdiden yanımda ve yine de benimle bir işi yok... Tüm varlığım yaşama ihtiyacımı, yaşama hakkımı ama aynı zamanda ölümün işini ispatlıyordu. İçimdeki kargaşa korkunçtu. Korkumu bastırmayı denedim. Bakır bir şamdanda küçülmüş bir mum buldum ve yaktım. Kırmızımsı alev, şamdandan daha küçük mum, hepsi bana aynı şeyi söylüyordu: hayatta hiçbir şey yok, ölüm dışında hiçbir şey yok ve ölüm olmamalıydı!"

İşlerini, parayı, Yasnaya Polyana'yı, karısını, dört çocuğunu, *Savaş ve Barış*'ı, onun ardından yazacağı şeyi düşünmeye çalıştı – her şey ona anlamsız göründü. "Birazdan kusacakmışçasına" hüzünle karışık bir korku sardı. Geometrik, amansız bir korku, "beyaz, kırmızı, kare bir korku", kutu korkusu. Bir oda, normalden daha büyük bir tabut değilse nedir?

Koridora geri döndü, iki adamın düzenli soluk alıp verişini dinledi ve kayıtsızlıklarına şaştı. Ölüm aralarındayken nasıl uyuyabiliyorlardı? Batmakta olan bir gemide uyanık tek kişi oydu. Gemi sulara gömülecekti ve tayfa horulduyordu. "Huzursuz ama acımasız ve kötüydüm. İçimde bir damla iyilik hissetmiyordum. Sadece kendime ve beni yaratmış olana karşı benzer, sessiz bir öfke..." Odaya girip, yattı. "Ama beni kim yarattı? Tanrı deniyor... Tanrı... Dualarımı hatırladım... Dua etmeye başladım... Dualar uydurdum... Biri tarafından görülmek endişesiyle sağıma soluma kaçamak bakışlar atarak, istavroz çıkardım, yere kapandım..." "Göklerdeki Babamız!" diye mırıldanırken, ölümün, derisinin gözeneklerinden içeri sızdığını, organlarını zayıflatıp, çürüttüğünü, dilini bağladığını, beynini bulandırdığını hayal ediyordu. Bu kadarı da fazlaydı!.. Hızlı adımlarla çıkıp, hizmetçisini, kapıcıyı sarsıp uyandırdı, arabayı hazırlamalarını emretti. Ne olursa olsun bu lanet handa bir dakika daha kalmak istemiyordu!

Şaşırmış olan Sergey ahıra koşarken, Lev Tolstoy divana uzandı, gözlerini kapadı ve uyudu. Uyandığında, hava aydınlıktı. Sergey, onu uyuklar görünce rahatsız etmeye cesaret edememişti. Beyaz ve kırmızı oda gizemini kaybetmişti. Dinlen-

miş, yatışmış olan Lev Tolstoy, geceleyin o kâbusu yaşadığından şüphe eder oldu. Bir bardak sıcak çay, onu iyice kendine getirdi.

Yolda, korkusu yeniden belirdi ama hafiflemişti ve kontrol altındaydı. "Başıma bir felaket geldiği, onu bir süre için unutabileceğim ama onun daima orada, ruhumun derinliklerinde olduğu ve bana hükmettiği kanaatindeydim... Eskisi gibi yaşamaya devam ettim ama bu acının korkusu yakamı bırakmadı..."

4 Eylül'de Saransk'a varınca, karısına şunları yazdı: "Sen ve çocuklar nasılsınız? Size bir şey olmadı değil mi? İki gündür endişeden kendimi yiyip bitirdim... Arzamas'ta tuhaf bir şey hissettim. Sabahın ikisiydi, çok yorgundum, uykum vardı ama hiçbir rahatsızlığım yoktu. Bir anda daha önce hiç yaşamadığım bir dehşete, kedere, korkuya kapıldım. Ayrıntıları sana daha sonra anlatacağım..."

Satılık mülkü gezdi, çok beğendi ama Arzamas'ta gelen kasvetli vahiyden sonra satın almaya cesaret edemedi. Gördüğü her şey artık kül rengiydi. Bir an önce Yasnaya Polyana'ya dönmek dışında bir isteği yoktu. Orada, en azından, kendi evinde, kendi mobilyalarının ortasında, kendi ailesinin yanında, yeniden bir varoluş nedeni bulacağına inanıyordu. Orası, kendi yuvası, ümit ocağıydı. Girişteki iki kuleyi görünce, kurtulmuş olduğunu hissetti! Sonya kollarına atladı.

Dönüşünden bir süre sonra, eski arkadaşı yazar Vasili Petroviç Botkin'in, 4 Ekim'de, pek çok kişiyi davet etmiş olduğu evindeki bir müzik dinletisi sırasında ölmüş olduğunu öğrendi. Hazırlıklar, şehrin dört bir tarafına yollanan davetiyeler, orkestra, yaldızlı sandalyeler, çiçek sepetleri, ikram, şarap, giyim kuşam, oturma düzeni kaygısı ve aniden devrilme, bu tuhaf değil miydi? Peki ya kendisi, o nasıl ölecekti? Not defterini karıştırırken, dört yıl önce yazmış olduğu şu satırları buldu: "Sevdiğim insanları bekliyordum... Tam da onları görmek istediğim şekilde çıktılar karşıma. Mutluydum. Akşam, yattım. Kafamdaki gereksiz kargaşanın hafiflediği ve ruhumun anlaşılır bir şekilde konuşmaya başladığı bir yarı uyku halindeydim... Ruhum bir şeyi özlüyordu, bir şey istiyordu. 'Ne istiyor olabilirim?' diye

sordum kendime şaşkınlıkla. Arkadaşlarım geldi. Huzura kavuşmak için ihtiyacım olan bu değil miydi? Hayır bu değildi... Neydi o halde?.. Her şeyi gözden geçirdim... Hiçbir şey bendeki bu arzuyu tatmin edemedi... Ve bu istek sürüyordu, bugün hâlâ sürüyor ve hatta ruhumdaki en önemli, en güçlü şey o. Burada, bu dünyada olmayanı istiyorum. Ama onu istediğime göre bir yerlerde var o. Nerede?.. Yeniden doğmak, ölmek. İşte dilediğim ve dilediğimiz huzur bu..."[4] Bir gün önce ölümü dilerken, bir gün sonra ondan korkuyordu. Ama ne olursa olsun, korkusuna ümit, ümidine korku katmak insanın özelliği değil midir? Bundan böyle, yediği kurşun saplandığı yerden çıkarılamayan bir yaralı gibi yaşayacaktı. O kurşun orada, kalasının içindedir. Onu unutmak imkânsızdır. Yine de dışarıdan pek hissedilmez.

Kış geldi, kar evi sardı, aile yanan sobaların çevresinde bir araya geldi ve Lev Tolstoy, yavaş yavaş dünyadaki geleceğine yeniden inanmaya başladı.

4 Lev Tolstoy'un *Defterleri*. 4 Aralık 1865 tarihli not.

BEŞİNCİ KISIM

BUNALTININ BÜYÜMESİ

1

İki Büyük Eser Arası

"Tüm kış boyunca, sadece uyudum, bezik oynadım, kayak yaptım, paten kaydım, koştum ama genelde yataktan hiç çıkmadım"[1] diye yazıyordu Lev Tolstoy Şubat 1870'te. Bu bitkisel yaşam tablosu, gerçeğe tam uymuyordu. Lev Tolstoy yirmi yaşında olduğu gibi kırk ikisinde de, bir hafta boyunca rahat duramazdı. Donmuş gölde, rüzgarda sakalı ine kalka kayarak S çizip, sonra bunu 8'e tamamladığı iki tur arasında, yeniden kitaplara gömülüyordu. O yıl, tiyatroya merak salmıştı: pek sevmediği Shakespeare'in, Goethe'nin, Molière'in, Puşkin'in, Gogol'ün piyeslerini tekrar tekrar okuyor ve olayları, Büyük Petro'nun hükümdarlığı döneminde geçecek bir dram yazmayı düşünüyordu. Ustrialov'un *Büyük Petro'nun Tarihi*'nde bu dönemi daha yakından inceleyerek, onu bir romanda anlatmanın daha rahat olacağını anladı. Hemen notlar almaya, ana çizgileri belirlemeye başladı; hatta bir bölümü çalakalem yazdı. Ama güneşin yüzünü görür görmez, kâğıtlarını bir yana bırakıp dışarıya koştu. Yeri, köylülerin yanıydı. İlkbaharda, mülkünde yapacak o kadar çok şeyi vardı ki! "Ter içinde, baltam ve belim elimde ve haliyle sanatsal kaygıların çok uzağında çalışmadan döndüğümde, mektubunuz elime geçti," diye yazıyordu Fet'e

1 A.A. Fet'e 16 Şubat 1870 tarihli mektup.

11 Mayıs 1870'te. Ve bir ay sonra: "Tanrı'ya şükür, bu yaz kafam rahat. Çalışıyorum, kesiyorum, biçiyorum, belliyorum ve bana ne mutlu ki ne lanet e-de-bi-ya-tı ne de e-de-bi-yat-çı-ları düşünüyorum." Siyaseti de düşünmüyordu. Dünyanın gürültü patırtısı, sığınağının kapısında eriyip yok oluyordu. Ne Fransa ile Prusya arasındaki 1870 savaşı, ne Paris Komünü, onu daldığı düşüncelerden alıkoyuyordu. Bazen defterini açıyorsa, bu, felsefi özdeyişleri kaydetmek ya da *Okuma Kitabı*'nın resimlendirilmesine yönelik çocukça resimler çizmek içindi. Uzun süredir Lev Tolstoy'un dikkatinin dağılmış olmasından sıkıntı duyan Sonya, onu tekrardan çalışma odasına girmeye zorlayan yağmurların yeniden başlamasına şükretti. *Savaş ve Barış*'ın yaratıldığı emek dolu, zorlu yılları onunla yeniden yaşamak için büyük bir istek duyuyordu!

Sonbaharda, Sonya'nın duaları kabul oldu. "Şimdi çok ciddi bir yaşamımız var, tüm gün çalışıyoruz. Lev bir kitap, portre, tablo yığınının başında oturuyor ve kaşlarını çatmış bir halde, okuyor, inceliyor, notlar alıyor. Akşam çocuklar yatınca, bana planlarını ve ne yazmak istediğini anlatıyor... Büyük Petro dönemini seçti"[2] diye yazıyordu erkek kardeşine. Ve bir ay sonra: "Bana öyle geliyor ki yine *Savaş ve Barış* benzeri bir destan yazacak..."[3]

Yanılıyordu. Lev Tolstoy henüz doğmuş roman kişilerinden aniden vazgeçti. Onları hissetmiyor, görmüyordu, hikâyelerinin içinde gelişeceği ortamı pek hayal edemiyordu. *Şafak*'ta yayımlaması için bir sonraki romanının başlangıcını kendisine vermesini rica eden Strakhov'a, üzülerek ona hiçbir söz veremeyeceği yanıtını veriyordu: "Kocaman projelerin, kendimle ilgili kaygıların ve özenli bir düşünsel çalışmanın birbirine karıştığı yorucu bir ruh hali içindeyim. Belki de bu ruh hali, daha önce yaşamış olduğuma benzer, mutlu ve güvenilir bir çalışma döneminin habercisidir ya da belki, tam tersine, bir daha bir şey yazamayacağım!"[4]

2 17 Kasım 1870 tarihli mektup.

3 Aralık 1870 tarihli mektup.

4 25 Kasım 1870 tarihli mektup.

Savaş ve Barış hakkında övücü bir makale yayımladığından beri, güçlü bir entelektüel yakınlık onu Strakhov'a bağlıyordu. Öte yandan, Strakhov'un *Zarya*'daki kadının toplumdaki yeriyle ilgili incelemesini beğenmişti. Strakhov'a göre, kadın, fiziki ve ahlaki güzelliğiyle, rolüne ihanet etmemek koşuluyla evrenin kraliçesi olarak görülebilirdi. Hoşa gitmek ve çocuk doğurmak için yaratılmış olan kadın, Tanrı'nın kendisine vermiş olduğu görevden uzaklaştığında, canavarlaşıyordu. Feminizm doğaya karşı bir suç olduğundan erkeklerin ödevi, eşlerinin kendilerini bu yanlış eğilime kaptırmasını engellemekti. Lev Tolstoy Strakhov'un bayrağı altına girmeye hazır olmakla birlikte, ona, kimi kadınların, anne ya da eş olmasa da, topluma faydalı olabileceğini söyledi: hastabakıcılar, dadılar, teyze ve halalar, işsiz dullar, "başkalarının çocuklarıyla ilgilenen tüm kadınlar" ve de fahişeler! O dönemde, insanlık onuruna aykırı olarak değerlendireceği fahişelikle ilgili teorisini henüz oluşturmamıştı. Birkaç yıl sonra, *Diriliş*'te, para karşılığı aşk rezilliğine verip veriştirecek olan o, 1870'te, yeni arkadaşı Strakhov'a, soğukkanlılıkla, ailenin korunması için "fahişeler"in gerekli olduğunu yazıyordu. Onlar olmazsa, çok sayıda bekârın toplandığı şehir merkezlerinde "çok az eş, çok az kız temiz kalacaktır." Onlar olmazsa, kocaların çoğu en sonunda karılarına tahammül edememeye başlayacaktır. "Bu zavallılar hep vardılar ve var olmaya devam edecekler ve bence, Tanrı'nın bu duruma tolerans göstererek ve İsa'nın bunlardan birini affederek hata yapmış olduğunu söylemek saçma ve inançsızlık olacaktır," diyordu. Bununla birlikte, yazdıklarını yeniden okuduğunda, aldığı bu tavır ona fazla atak göründü ve mektubu göndermeyi ertelemeye karar verdi.

Böylece o, kadının rolü üzerine düşünürken, kendi karısı kocasına ilhamın geri gelmesini bekliyordu. "Bugün ilk kez yazmaya başladı. Bir şey yapmadan oturduğu saatlerde kafasından neler geçtiğini bilemiyorum. Bu avarelik onu çok üzüyor. Bundan ötürü, sadece benden değil, tüm ev halkından, herkesten utanıyor... Bazen delirdiğini sanıyor ve bu delirme korkusu onda öyle büyük ki, bana daha sonra bundan bahsettiğinde ürper-

dim," diye yazıyordu 9 Aralık 1870'te *Günlük*'üne. Sonya, kocasının çalışma odasının kapısının önünde parmak ucunda bir o yana bir bu yana gidip gelerek, tanrısal bir nimet bekler gibi, bu ünlü elin temize çekmesi için kendisine vereceği sayfaları bekliyordu. Faydalı olma isteğiyle yanıp tutuşuyordu ve eserin hazırlık çalışmalarına zarar verme kaygısıyla müdahalede bulunmaya cesaret edemiyordu. Günler geçiyor, hiçbir şey gelmiyor, Sonya sabırsızlanıyordu. Birdenbire, Lev Tolstoy, bir romanın ilk bölümlerini ona vermek yerine, Yunanca çalışacağını söyledi. Sonya bunun bir şaka olduğunu düşündü. Ama Tolstoy istifini bozmadı. İsteği üzerine, bu dilin temel bilgilerini ona öğretecek bir papaz okulu öğrencisi alelacele Moskova'dan geldi. En başından itibaren, kırklı yaşlardaki öğrenci dilbilgisine tutkuyla atıldı, sözlük karıştırdı, sözcük listeleri oluşturdu, büyük yazarları okumaya koyuldu. Baş ağrılarına rağmen, hızlı öğreniyordu. Birkaç hafta içinde, öğretmenini geçti. Takılmadan Xenophon'u okuyor, Homeros'tan büyük bir zevk alıyor, Platon'u keşfediyor ve orijinal metinlerin "onu daha da temiz ve serin gösteren kirle, tozla, güneş ışığıyla dolu, dişleri donduran bir kaynak suyu gibiyken", bu aynı sayfaların çevirilerinin "kaynamış ve damıtılmış su" tatsızlığında olduğunu düşünüyordu. Geceleri rüyasında Yunanca konuştuğu oluyordu. Atina'da yaşadığını hayal ediyordu. Yasnaya Polyana'nın karında ağır ağır yürürken, baldırlarına kadar kara gömülürken, kafası güneş, mermer ve geometriyle doluydu. Kocasının göz göre göre Yunanlılaştığını fark eden Sonya, hayranlıkla endişe arasında bölünmüştü. "Kesinlikle dünyada başka hiçbir şey, Yunanca yeni bir sözcük öğrenmek ya da hiç karşılaşmadığı bir cümle kuruluşu görmek kadar ilgisini çekmiyor ve ona bu derece zevk vermiyor. Kimileri üniversite öğrenimi görmüş birçok kişiye sordum. Dediklerine bakılırsa, Liovoçka Yunanca'da olağanüstü ilerleme kaydediyormuş,"[5] diye yazıyordu sıkkın bir şekilde. Lev Tolstoy'un kendisi de bu antik bilgi kürüyle yeniden canlandığını hissediyordu. "Bundan sonra bir daha asla *Savaş ve Barış* türünde boş lakırdılarla dolu bir şey yazmayacağıma inanıyorum," diyordu Fet'e. Gözleri

5 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 27 Mart 1871.

fal taşı gibi açılan Sonya'ya ciddi ciddi şu açıklamayı yapıyordu: "Yazmak kolay. Zor olan, yazmamak!" "Kesip çıkarılacak hiçbir şeyi olmayan, arı, yalın bir eser hayal ediyor; antik Yunan sanat ya da edebiyat eserlerine benzer bir eser..." diye yazıyordu.[6] Neredeyse bu eserini doğrudan Homeros'un dilinde yazacaktı. Birkaç aylık çalışmadan sonra, Moskova Üniversitesi'nden Profesör Leontiev'e kafa tutacak, hatta onu çeviri hataları yaptığına ikna edecek düzeye gelmemiş miydi? Ama bu tempoyla götürülen böylesi bir çalışma, yorgunluğunun artmasına yol açacaktı. Lev Tolstoy'un bünyesi, Yunanca aşkından ötürü sıkıntı çekmeye başladı. Sonya hamileydi ama nedensiz ümitsizliklere, can sıkıntılarına kapılan Lev Tolstoy'du. Sonya, onun bir an önce yeni bir esere başladığını görmeyi, kocasının beşinci çocuğun doğumunu beklediğinden daha büyük bir sabırsızlıkla bekliyordu.

Sonya, 12 Şubat 1871'de, açık mavi gözlü, Mariya adı verilen zayıf bir kız çocuğunu güçlükle dünyaya getirdi. Loğusa humması kendini gösterdi. Annenin hayatından endişe edildi. Lev Tolstoy çok korktu. Ardından ateş düştü, ağrılar dindi. Sonya yataktan çıkabildi. Onu ayakta görünce rahatlayan Lev Tolstoy, kendi sağlığıyla ilgili kaygılara geri döndü: bir dizinde romatizma, hafif bir kuru öksürük... Hastalık hastası olmadığı halde, çok hasta olduğuna gönülden inanıyordu. Bedenine girmek için, ölümün en gizemli biçimlere büründüğünü düşünüyordu. "Hastayım ama neyim olduğunu bilmiyorum; her halükârda, bu, her şeyin sonunu kişinin nasıl değerlendirdiğine bağlı olarak iyi ya da kötü bir şeye benziyor"[7] diye yazıyordu Fet'e. Ve Urusov'a: "Sağlığım kötü. Hayatımda hiç bu kadar sıkılmadım. Artık yaşamdan zevk almıyorum..."[8] Sonunun yaklaştığına inandığından, karısına giderek daha soğuk davranıyordu. Sonya ise artık onda hiçbir çekicilik görmüyordu. "Bizde bir şey kırıldı. Mutluluğa ve hayata olan inancımı kaybettim... Olacak olandan endişe ediyorum..." yazıyordu. Ve kocasını içinde bulunduğu ataletten çıkarmak için, ondan, doktor-

6 *A.g.e.*

7 9 Haziran 1871 tarihli mektup.

8 1871 Mayısı'nın sonundaki bir mektup.

ların tavsiyelerine uymasını ve 1862'deki gibi Samara'ya bir *kımız* kürü yapmaya gitmesini rica etti. Rahatsızlıklarının ciddiye alınmasından hoşnut olan Lev Tolstoy, lütfedip gitmeyi kabul etti. Ama Arzamas kâbusunun tekrar etmesi kaygısıyla, bu kez bir hizmetçinin yanı sıra, Borodino'da kendisine eşlik etmiş olan, on altı yaşındaki Stepan Bers'i de yanına aldı.

Yolcular Moskova'dan Nijni-Novgorod'a trenle gittiler ardından Volga'yı bir buharlı gemiyle geçtiler. Karalık kasabasına ulaşabilmeleri için, Samara'dan arabayla yüz otuz verst gitmeleri gerekti. Başkırların konaklama yerine vardıklarında, Lev Tolstoy, dokuz yıl aradan sonra herkesin kendisini hatırlamasına sevindi. Bir molladan keçe bir çadır kiraladı. Çadır, her yerinden su alıyordu. Yere serilmiş kuru otlar yatak vazifesi görüyordu. Mobilya olarak sadece bir sandalye, bir masa, ayakları eğri bir büfe vardı. Gıdaklayan tavuklar, antrenin zemininde yemleniyorlardı. Bağlanmış atlar kişniyordu. Rejim katıydı. Sebze, unlu mamuller, tuz yasaktı. Sadece ellerle parçalara ayrılan koyun eti yeniyor, *kımız* içiliyordu. Deri küplerde kuvvetlendirici gazlı içeceği hazırlayan, kadınlardı. Orada, sıvı ilacın diriltici etkilerine inanmaya çalışan, bir deri bir kemik kalmış birkaç Rus ziyaretçi vardı. *Kımız*, günde altı şişelik dozda içildiğinde, hafif ve hoş bir sarhoşluk veriyordu. Bununla birlikte, Lev Tolstoy, başta yolculuğundan pişman oldu. Her akşam, saat altıya doğru, Arzamas gecesindeki kasvetli nefes alamama halinin geri geldiğini hissediyordu. Bu hissi kendine saklayamayarak, kendisi rahatlarken, onu üzme arzusuyla karısına şunları yazıyordu: "Bu bir çeşit ateş, fiziki bir bunaltı, bu hissi herhalde en iyi şöyle ifade edebilirim, ruhun bedenden ayrılması gibi bir şey. Seninle ilgili manevi endişelere gelince, bunlardan kendimi korumaya çalışıyorum. Çocukları ya da seni hiç düşünmüyorum ve düşünmemeye çalışıyorum çünkü bunu yaptığım anda hemen geri dönerim. Durumumdan hiçbir şey anlamıyorum: ya ilk soğuk gecelerde *kibitka*'da nezle oldum ya da *kımız* bana yaramıyor..."[9]

Tesellisi, küre katılanlar arasında, bir papaz okuluna bağlı

9 18 Haziran 1871 tarihli mektup.

bir Yunanca öğretmeni ile tanışmış olması ve onunla, metinlerde sevgili "Eskiler"ini okumasıydı. Onlar sayesinde, rahatsızlıklarına rağmen, Başkırların "bir Herodot kokusuna" sahip olduğunu keşfediyordu. "Her gün Yunanca çalışırsan, iyileşemeyeceksin. Sende bu sıkıntıyı ve hayata ilgisizliği yaratan onlar. Yunanca boş yere ölü bir dil değil: ruhu, bir ölüm haline sokuyor..." diye yazıyordu Sonya öfkeli bir şekilde.[10]

Bu naif ilgi Lev Tolstoy'u duygulandırdı. Yeniden, uzaktan, karısı ona eşsiz görünüyordu. "Mektupların, yarattığı duygulanımlarla bende Yunanca'dan daha kötü bir etki yapıyor. Gözlerimden yaş gelmeden onları okuyamıyorum, tüm bedenimle titriyorum, kalbim çok hızlı çarpıyor. Sen kafandan geçenleri yazıyorsun ve benim için, kullandığın *her sözcük* önemli, sürekli yeniden okuyorum onları. Şu anda seni öyle çok seviyorum ki ağlamak istiyorum," yazıyordu karısına.

Bununla birlikte, karısı baş örtülü (loğusa hummasından sonra kafasını kazımışlardı) bir fotoğrafını ona gönderdiğinde, Lev Tolstoy hayal kırıklığını gizleyemedi: "Yaşlanmış, zayıf ve acınası görünüyorsun. Zaten bir ayrılıktan sonra daima, sevgiden de öte duygular beslenen bir varlığın –benim sana karşı hissettiğim budur– bedeni ve hatta yüzü bir hayal kırıklığı yaratır. Hayalimde, seni olduğun gibi ama en iyi halinle görüyorum. Oysa gerçeklik asla kusursuz değildir. Şimdi resminle barıştım ve bana çok iyi geliyor."

Kımız, açık hava, çadırdaki zorlu yaşamdan mıdır bilinmez yavaş yavaş kendine geliyordu. Bunaltıcı bir sıcak vardı ama gömleğinin altında terlemekten zevk alıyordu. Komşularıyla tanıştı; Yunanca öğretmeni onun sayesinde ip atlamaya merak saldı; bir savcı yardımcısı ona mahkeme hikâyeleri anlattı; genç bir toprak sahibi av anılarıyla onu eğlendirdi. Tadı yerine gelince, bir köpek, bir at satın aldı ve yaban ördeği ve toykuşu –bozkırda bunlardan çok vardı– avlamakla oyalandı.

Ardından, Stepan Bers'le birlikte, civardaki kasabaları ziyaret etti ve panayır kurulan Buzuluk'a kadar gitti. Bölgenin tüm toplulukları, bu ticaret merkezine doğru akın ediyordu. Lev

10 28 Haziran 1871 tarihli mektup.

Tolstoy, şenlik giysileri içindeki Kızgızlar, Başkırlar, Kazaklar, Ruslar içinde geziniyor ve herkesle sohbet ediyordu. Oraya fazla uzak olmayan bir yerde, dini bir tarikatın üyeleriyle, *molokanlar*la ya da süt içenlerle karşılaştı; bir mağarada oturan ve ona sürekli Kutsal Kitap'tan bahseden yaşlı bir keşişi de ziyaret etti. Bir anda, Samara ilinde bir mülk satın almaya karar verdi. Toprak orada yok pahasınaydı. Ve nasıl diriltici bir iklimdi o! Yazın ailece gelinecekti oraya. Tam da, satılık 2500 desiyatinlik bir arazi vardı. Fiyat: 20.000 ruble.[11] Almak yönündeki eğilim çok güçlüydü. Lev Tolstoy, karısını, görüşmek üzere olduğu bu mükemmel meseleden haberdar etti ve notere emirlerini verdi.[12]

Kımız ve satış vaadinin imzalanması sayesinde yeniden sağlığına ve neşesine kavuşmuş olarak, 2 Ağustos 1871'de Yasnaya Polyana'ya geri döndü; ama karısını, çocuklarını yeniden görünce, kaplıcanın sağladığı faydaların buhar olup uçtuğu hissine kapıldı. Trajik bir kayıtsızlık onu tümüyle ele geçiriyordu. Bu ölgün yüz karşısında, Sonya nasıl davranacağını bilmiyordu. "Liovoçka, kendisi için her şeyin bittiğini, yakında öleceğini, artık hiçbir şeyin ona neşe vermediğini ve hayattan artık bir şey beklemediğini söyleyip duruyor," diye yazıyordu kız kardeşine 15 Eylül 1871'de. Lev Tolstoy moralini yükseltecek birini buldu: hayranı Strakhov Yasnaya Polyana'ya geldi ve Lev Tolstoy, övgü seli altında yeniden keyiflendi. Bu ziyaretten sonra, iki adam arasında yoğun bir mektuplaşma başladı. "Eserlerinizden olduğu gibi sizden de parlak bir zekâ yayılıyor. İyi olduğunuzu ve zevkle yazdığınızı bilmek dışında bir dileğim yok," diye yazıyordu Strakhov, Tolstoy'a. Ve yine: "Sizi gördükçe daha fazla seviyorum... Bir daha hiçbir şey yazmasanız bile, tüm Rus edebiyatının en derin, en orijinal eserinin yazarı olarak kalacağınızı bilin. Rus Çar'ı artık olmadığında, yeni kuşaklar *Savaş ve Barış*'ı okuyarak Rus halkının vaktiyle ne olduğunu öğrenecekler." Ya da: "Sizi benim kadar seven ve anlayan bir insanı şip diye bulamazsınız!" Yas-

11 2500 desiyatin, 2500 hektarın biraz üzerindedir.

12 Alım, 1871 yılının 9 Eylülü'nde resmen gerçekleşti.

naya Polyana'nın kendisi için bir nevi "Mekke" olduğunu söylüyordu![13] Bununla birlikte, Lev Tolstoy, pohpohçusu tarafından geliştirilen tüm teorilere katılmıyordu. *Bütün Olarak Dünya* adında felsefi bir eser yayımlamış olan Strakhov'a göre, insan, evrenin merkeziydi ve doğadaki en eksiksiz şeyi temsil ediyordu. "Israrla vurgu yaptığınız insanın zoolojik kusursuzluğu, insanın bizzat kendisinin bu yargıda bulunması gerçeğinden ortaya çıkan, tümüyle göreli bir kusursuzluktur. Sinek de pekâlâ onun kadar tüm evrenin merkezi ve en yüksek aşamasıdır," diye yazdı Lev Tolstoy ona. Öte yandan, Strakhov'un ileri sürdüğü gibi, insanın amacının, bir tür organik üstünlüğe ulaşmak olduğunu kabul edemiyordu. Ona göre, insan sadece ahlaki yasalara boyun eğerek, büyük dinlere (Hıristiyanlık ya da Budizm) riayet ederek ve iyinin peşinden giderek ruhunu büyütmek için yeryüzündeydi.

Hiç şüphesiz bu fikirlerin etkisiyle, 1863'ten beri bir yana bırakmış olduğu pedagojiyle ilgili projelerine geri döndü. 1868'de, Moskova'da kaldığı dönemde, kendisine ülkesindeki öğretim metotlarından bahsetmiş ve okuma kitapları –*The first, second and third reader*– vermiş olan, Moskova'daki Amerikan konsolosu Skyler'la karşılaşmıştı. Lev Tolstoy, bu kitapçıklardan esinlenerek, 1870'ten 1872'ye kadar bir *Okuma Kitabı*'nın yazımı üzerinde çalıştı. Dört bölümden oluşan yedi yüz elli sekiz sayfalık bu esere, anlaşılması kolay iki yüz küçük öykü koydu (Tolstoy'un köpekleriyle ilgili anekdotlar, Çin ve İran masallarının uyarlamaları, Ezop'un *Fabl* çevirileri, halk efsaneleri, *Sefiller*'den bölümler, Plutarque'tan örnek sayfalar, vs). Bu edebi kısma ek olarak, yazar, aritmetik öğretmek için yeni bir metot sundu. ("Bu son günlerde, dört elle aritmetiği bitirmeye sarıldım. Çarpma ve bölmeyi bitirdim, kesirleri bitirmek üzereyim."[14]) Hatta astronomiye merak saldı ve gecelerini, yıldızları inceleyerek geçirdi. Bu büyük ve alışılmamış iş onu tüketiyordu. "Eğer bu makalelerin bir değeri varsa, bunu planın, anlatımın, yani dilin yalınlığına ve açıklığı-

13 Strakhov'un 4 Aralık 1872, 15 Mart 1873, 17 Mayıs 1873 tarihli mektupları.

14 Strakhov'a 7 Nisan 1872 tarihli mektup.

na borçlular," diye yazıyordu Strakhov'a.[15] Ve halası Aleksandra Tolstoy'a: "Bu *Okuma Kitabı* hakkında benim büyük hayalim şu: iki nesil boyunca tüm Rus çocuklar, gerek çarlık ailesinin gerek mujiklerin çocukları bu kitapla eğitim alsın, ondan ilk şiirsel izlenimlerini edinsin ve ben, bu eseri yazmış olarak huzur içinde ölebileyim."[16] Strakhov, arkadaşlık adına, provaların düzeltilmesini üstlendi. Lev Tolstoy, *Okuma Kitabı*'ndan, ailesinin refahını sağlamak ve başka topraklar almak için ihtiyaç duyduğu ek bir gelir bekliyordu. Ama tüm geleneklere fazlasıyla ters bu eserin profesyonel pedagogları rahatsız etmesinden endişe ediyordu. Şayet yıl sonuna kadar 3600 adedin altında bir satış yaparsa, bu onun için, kendi deyimiyle "mali bir fiyasko" olacaktı.

"*Savaş ve Barış*'ı yayımlarken, bu kitabın hatalarla dolu olduğunu biliyordum ama yakaladığı başarıya ulaşacağına emindim; *Okuma Kitabı*'mı yayımlarken, çok az hata barındırdığını, aynı türdeki kitapların çok üzerinde olduğunu biliyorum ve bununla birlikte, bir okul kitabının sahip olabileceği başarıyı elde etmesini hiç beklemiyorum," diye yazıyordu Strakhov'a.[17] Doğru düşünüyordu. Birçok eleştirmen, tavsiye ettiği "yanlış" eğitim sisteminin karşısına dikildi. O dönemde Rus okullarında tutulmaya başlanan fonetik okuma metodunu mahkûm etmeye cüret ettiği için ona öfkeleniyorlardı. P. N. Polevoy, *Sankt-Peterburgskie Vedomosti'de*, dünyanın "suya ve balıklara" dayandığına samimiyetle inanan bir öğrencinin, dünyanın kendi çevresinde döndüğünü bilen ama bunu anlayamayan ve açıklayamayan bir öğrencininkine nazaran daha sağlıklı bir muhakemeyi kanıtladığını ileri sürmenin suç olduğunu belirtiyordu. "Rus edebiyatının gurur duyduğu onca hayranlık verici eserin yetenekli yazarının çok zamanını almış olması gereken ve okullarımızda kesinlikle okutulmayacak böylesi bir *Okuma Kitabı*'nı yazmak için emek harcamış olması üzücü," yazıyordu. Diğer gazeteciler, eserin ahlakçı olma iddiasını,

15 3 Mart 1872 tarihli mektup.

16 12 Ocak 1872 tarihli mektup.

17 1 Ekim 1872 tarihli mektup.

biçemin yoksulluğunu, konuların sözde basitliğini alaya alıyordu. Bununla birlikte, kamuoyu, eğitimciler, aileler yavaş yavaş esere ilgi duymaya başladılar; kitap arka arkaya yeniden baskı yaptı; Lev Tolstoy, hayatının sonuna doğru, hesap yaparken, onca eleştirilen bu kitabın bir milyonun üzerinde satış yaptığını tespit etmiş olmalıydı.

El yazmalarının dizgisi daha bitmeden Lev Tolstoy, öğretim sistemini her zamanki kobayları –Yasnaya Polyana'nın küçük mujikleri– üzerinde denemeyi kendine görev bildi. Bu kez evin yanındaki pavyonda değil, evin içinde bir okul açtı. Bölgenin otuz beş çocuğunu çevresine topladı. Öğretmen olarak, kont, karısı, oğlu (8 yaşındaki) Sergey ve kızı (7 yaşındaki) Tanya vardı. Kısa bir süre sonra, kontes dünyaya yeni bir oğlan –Petya– getirdi (13 Haziran 1872). Doğumlara alışan Lev Tolstoy, artık peş peşe gelen bu doğumlara şaşırmıyordu. Strakhov'a haberi laf arasında veriyordu: "Kâğıtlarıma gömüldüm ve karımın doğumu olmasıydı (dün bir oğlan doğurdu) çalışmamı bugün bitirecektim. El yazmasını bugünlerde size ileteceğim, vs."[18]

Hiçbir ailevi olay onu pedagojik görevinden alıkoyamaz görünüyordu. Köylü çocukları nerede olursa, holde, yemek odasında, merdiven altında, yazarın yaptırdığı yeni çalışma odasında toplanıyordu. Bu kıpır kıpır küçük topluluktan, tipik bir yağlanmış deri ve nemli keçi postu kokusu yükseliyordu. On yıl önceki gibi, kont, elleri kirli, sümüklü meleklerin ortasında, hayranlık uyandırarak kasılıyordu. Geçmiştekiyle aynı baskısızlık, öğretmenle öğrenci arasında aynı ilişki özgürlüğü vardı. Herkes aynı anda konuşuyor, yerli yersiz cevap veriyor, gülüyor, eğleniyor, yemlerini gagalayan kuşlar gibi öğreniyorlardı. "Meleklere özgü bir ruhu yansıtan aydınlık gözleriyle, bu yırtık pırtık giysiler içindeki, cılız, kirli çocukları gördüğümde, sanki boğulan insanlar görüyormuşum gibi bir huzursuzluk, bir korku duygusu beni sarıyor," diyordu.

Metotlarının mükemmelliğini göstermek için, on iki öğretmeni okulunda sekiz gün geçirmeye davet etti. Teste tâbi tutulmak üzere, Telyatinki ve Grumont köylerinden hiç oku-

18 14 Haziran 1872 tarihli mektup.

ma yazma bilmeyen birkaç çocuk getirildi. *Okuma Kitabı*'nı kullanarak ne kadar zamanda okuma ve yazma öğrenecekleri görülecekti. Sonuçlar ikna edici göründü. Cesaretlenen Lev Tolstoy ciddi ciddi, yaşam tarzlarını değiştirmeden eğitimlerine devam etmek isteyen halk çocukları için bir çeşit yüksek okul, kendi deyimiyle bir *laptis*[19] üniversitesi açmayı düşündü: tüm çiftçilere açık yüksek matematik ve yabancı diller okulu. Tek eksiği sermayeydi. Bölge asillerinin temsilcisi D. F. Samarin, Lev Tolstoy'un kulağına, yerel *zemstvo*'nun, halk eğitimi için 30.000 rublelik bir krediyi elinde bulundurduğunu fısıldadı. Bir ödenek imkânıyla iştahı kabaran, o zamana dek her tür idari görevin uzağında durmuş olan romancı-öğretmen, *zemstvo*'ya seçilmeyi istedi ve bunu sağladı. Ama aslında kredi sadece 10.000 rubleydi ve çoğunluk, bu yekûnun, Rusya'yı uygarlaştıran Büyük Katerina'ya saygının ifadesi olarak Tula kız lisesi öğrencilerine burs olarak tahsis edilmesine karar verdi.[20]

Bu girişiminin başarısızlığa uğraması Lev Tolstoy'u çabasından vazgeçirmedi. Muhaliflerinin elini kolunu bağlamak için, eğitim sistemini, Moskova'da, "Halk Eğitim Derneği" önünde savunmaya karar verdi. Tartışma için belirlenen günde, aslanlarla dolu bir çukura dalarmışçasına, otuz bir öğretmenin oturduğu komite salonuna girdi. Bununla birlikte, aslanlar yaşlı ve yumuşak huyluydu. Bozguncuya yönelik birkaç homurdanmanın ardından, metotlarının, Moskova'daki bir okulda, okuma yazma bilmeyen işçiler üzerinde "denenmesine" karar verdiler. Ama deneme yapılan gün hava öyle sıcaktı ki, oluk oluk terleyen işçiler, öğretmenlerinin isteklerine kayıtsız kaldılar. Deneme pek ikna edici olmadığından, iki fabrika okulu seçildi; birinde öğrenciler fonetik metoda diğerinde, Tolstoy'un metoduna tabi tutuldular. Yedi hafta sonra, özel bir komisyon, birincilerin, ikincilere nazaran genel olarak "daha ilerlemiş" olduğunu tespit etti. Ama hiçbir karar alınmadı, mesele havada kal-

19 *Laptis*, ıhlamur ağacının kabuğundan örülen, Rus köylülerinin giydiği ayakkabılara verilen addır.

20 Lev Tolstoy'un ilk biyografi yazarı Biryukov, yanlış bir şekilde, yazarın göz diktiği 30.000 rublelik toplamın, çariçenin buyruğunun anısına bir heykel dikilmesine tahsis edildiğini anlatır.

dı ve Lev Tolstoy mücadelesini basında sürdürmeye karar verdi. Pedagojinin tek kriterinin özgürlük olduğunu belirttiği *Başkan Şatilov'a Açık Mektup*'u, *Otecestvennye Zapiski*'de yayımlandı ve kimilerinde öfke, kimilerinde hayranlık uyandırdı. Aynı zamanda, önsözünde amacının "öğrencilere, en düşük bedelle, derece derece sıralanmış, mümkün olan en büyük miktarda anlaşılır şeyi vermek" olduğunu belirttiği bir *Yeni Okuma Kitabı* hazırlıyordu. Çarlığın tüm memurlarına karşı tek başına savaştığı hissi içindeydi. 1872'de satın alınan arazinin işlerini halletmek ve birkaç şişe köpüklü *kımız* içmek için Samara iline gidecek vakti zar zor buldu.

Döner dönmez, yine idari bir sorunla karşılaştı. Yokluğunda, Yasnaya Polyana'lı bir çoban, genç bir boğa tarafından öldürülmüştü. Bunun üzerine, "kendine sorgu yargıcı diyen" toy bir delikanlı, kaza şartları ve hatta medeni hali hakkında Lev Tolstoy'u sorgulamaya geldi. Lev Tolstoy yüksek perdeden konuşunca, toy delikanlı ona ebeveynlerinin yasal çocuğu olup olmadığını sormaya cüret etti ve soruşturma tamamlanmadan evvel Yasnaya Polyana'dan ayrılmayacağına dair şeref sözü veren bir ifade imzalamasını rica etti. Bu küçük beyefendinin dediğine bakılırsa, çobanın ölümünden sorumlu olan, boğanın sahibiydi. Savcı yardımcısı, bir haftalık bir süre içerisinde, suçlamayı sürdüreceğine veya ondan vazgeçeceğine karar vermeliydi. Lev Tolstoy aklını oynattı. Bir hafta! Herkes bu bir haftanın aylar, yıllar sürebileceğini biliyordu! Yıllar boyunca, Kont Tolstoy mülkünde göz hapsinde tutulacaktı! Tabii onu mahkemeye sürüklemedikleri sürece! Kendini şimdiden paçavralar içinde, bir hücrede samanların üzerinde görüyordu. Bir hukuk hatası. Bir skandal. İnsanlığa karşı bir suç! Öfke içinde, ölü çobanı unutuyordu. Bu olayda acınacak biri varsa, o sadece kendisiydi, Lev Tolstoy'du. Her zamanki gibi, saraya yakınlığından ötürü, ilk şikâyetleri, Aleksandra Tolstoy dinledi.

"Gri sakalım ve altı çocuğumla, zahmetli ve faydalı bir yaşam bilinciyle, suçlu olmadığım kesin inancıyla, yeni adalet karşısında kendimi hissetmekten alıkoyamadığım küçümsemeyle, benim başkalarını bıraktığım gibi herkesin de beni ra-

hat bırakması isteğiyle Rusya'da yaşamaya devam etmemin imkânsız olduğunu düşünüyorum... Başıma gelen olayı gazetelerde okuyacaksınız. Her şeyi anlatıp kurtulamazsam öfkeden öleceğim... Beni tıkacakları anlaşılan hapiste (benden nefret ettiklerine inanıyorum) üzüntüden ve öfkeden ölmezsem, sonsuza dek ya da en azından her bireyin onur ve özgürlüğü bu ülkede garanti altına alınana kadar İngiltere'ye sığınmaya karar verdim. Karım bu projeye sempatiyle bakıyor. İngiliz olan ne varsa seviyor. Çocuklar için bu mükemmel olacak. Yeterince param olacak: tüm mülklerimi satarsam, bunlar bana yaklaşık 200.000 ruble gelir getirecek," diye yazmıştı ona.

Ve projesini büyük bir ciddiyetle geliştiriyordu: öncelikle aile Londra yakınlarına yerleşecek; ardından deniz kıyısında küçük şirin bir kent seçilecek ve Rusya'da olduğu gibi çevreden toprak alınacak. İngiliz köylüler, buradaki mujikler gibi tarımla ilgilenecek. Önemli olan, aristokrat ailelerin içine girmekti. "Bu noktada siz bana çok yardımcı olabilirsiniz. İki üç tavsiye mektubu İngiliz yüksek sosyetesinin kapılarını bize açmaya yetecektir. Orada büyüyecek olan çocuklar için bu şart..."[21] diye sürdürüyordu Aleksandra'ya hitaben yazdığı sözlerini.

Hatta dindar Aleksandra'yı etkilemek için kendi öfkesinden acı çektiğini ve "Babamız," deyip otuz yedi mezmur okuduğunu ama yine de sakinleşemediğini de ekledi. Yeğeninin taşkın mizacını bilen yaşlı nedime, bu eleştirileri kötüye yormadı. Ayrıca müdahale edecek zamanı bulamadı çünkü dört gün sonra, Lev Tolstoy'un bir başka mektubu ona, her şeyin yoluna girdiğini bildiriyordu: hakkında dava açılmayacağına dair güvence almış, mahkeme başkanı olay için kendisinden özür dilemişti. Kısacası her şey düzelmiş, Rusya tekrar yaşanılır bir yer haline gelmişti. "Sizi endişelendirdiysem beni bağışlayın ama bunun sorumlusu ben değilim. Bu ay ömrümde hiç olmadığı kadar ızdırap çektim ve son derece erkeksi bir egoizmle, herkesin benimle birlikte az çok acı çekmesini istedim"[22] diyor-

21 15 Eylül 1872 tarihli mektup.

22 19 Eylül 1872 tarihli mektup.

du Aleksandra'ya. Birkaç ay sonra, ikinci bir çoban, Yasnaya Polayana'da öfkeli bir boğa tarafından ölümcül bir şekilde yaralandı. Bu kez Lev Tolstoy üç gün boyunca zavallıya şahsen baktı ama nafile, üzerinde bir insanın ölümünün ağırlığını hissettiğini itiraf etti.

Çoban gömüldü, boğa kurban edildi, iş çözüldü, Lev Tolstoy tekrar *Okuma Kitabı*'na ve öğrencilerine döndü. Başlangıçta, Sonya da çocukların eğitimiyle ilgilendi. Genç kızken, öğretmen olmak için sınavlar vermemiş miydi? Kendisi de oğulları Lev ve İlya'ya, kızı Tanya'ya okuma yazma öğretiyordu. Yaşayan diller konusunda, İngiliz Miss Hannah ve İsviçreli M. Rey görev almıştı. Lev Tolstoy, aritmetik ve Yunanca derslerini üstlenmişti. Ama mujiklere karşı sabırlı ve uysal olan Lev Tolstoy, kendi çocuğu söz konusu olduğunda kolay kolay beğenmiyor, çabucak öfkeleniyor ve adaletsiz oluyordu. Karanlık bir geleceğe yazgılı kültürsüz insanlarda yürek sızlatan şey, ona, Kont Tolstoy'un çocuklarında kabul edilemez geliyordu!

Sonya bu tutarsızlığa üzülüyordu ama onu esas endişelendiren, pedagoji çalışmalarına kendini kaptıran kocasının, edebiyatı giderek daha fazla ihmal ettiğini görmekti. Kocasının gariban ları eğitmeye duyduğu meraktan telaşa kapılmak dışında, *Savaş ve Barış*'ın yazarının tüm gün boyunca alfabe, dilbilgisi ve aritmetiğin dört kuralı içinde bocalamasına öfkeleniyordu. "Liovoçka'nın, gücünü roman yazmak yerine böylesi meşgalelerle harcamasına üzülüyorum. Bu çabalar Rusya'nın sadece küçücük bir bucağına, Krapivna'ya fayda sağladığından, tüm bunların ne derece yararlı olabileceğini anlamıyorum"[23] yazıyordu erkek kardeşi Stepan Bers'e. Bu arada editörler Liovoçka'sını rahat bırakmış değildi. Her yerden, yeni bir romanın yayını için çekici teklifler geliyordu: 10.000 ruble avans ve sayfa başına 500 ruble. Bir servet! Ve o bunları duymazdan geliyordu! "Üzüldüğüm şey para değil. Esas olan, edebi eserini seviyorum, ona değer veriyorum, beni duygulandırıyor. Oysa bu *Okuma Kitabı*, bu aritmetik, bu dilbilgisi hiç umurumda değil

23 20 Kasım 1874 tarihli mektup.

ve önemsiyormuşum gibi yapamıyorum. Ve şimdi hayatımda bir şeyin, sevdiğim bir şeyin eksikliğini duyuyorum ve bu şey, kesinlikle Lev'in çalışması, bana daima onca zevk vermiş, bende onca saygı uyandırmış çalışması. Görüyor musun Tanya, ben gerçek bir yazar karısıyım, eserini çok önemsiyorum!"[24] diye yazıyordu.

"Sadece kadın" olarak başarısızlığa uğradığını düşündükçe, "yazar karısı" misyonuna dört elle sarılıyordu. Hiç kuşkusuz, Lev Tolstoy onu, bedenine ve ruhuna haz vermeye muktedir ideal bir eş olarak yücelttikten sonra, onun kendisinden "ayrı" olduğunu fark ediyordu. Kısa fiziki zevk anları dışında, bu derece kendine özgü iki insan arasında hiçbir birleşme mümkün değildi. Her ikisi de kendi karakterlerine hapsolmuş olarak, kendilerini yalnız hissediyor ve anlaşılmadıklarını düşünüyorlardı. Kendi çalışmalarına ve kaygılarına kafasını takmış olan Lev Tolstoy, Sonya'nın da ne yapacağını, ne düşüneceğini bilmez duruma düşebileceğini reddediyordu. Onun için karısı doğurgan bir ana, bir sekreter, bir kâhya, bir ev kadınıydı; onu düşünmeden seviyordu çünkü ona ihtiyacı vardı, çünkü onu belirli bir rolü yerine getirmesi için seçmişti; artık onu görmüyordu bile. Ve Sonya neredeyse otuzuna gelmişti! Tüm o gebelikler! Yıl yıl *Günlük*'üne şunları kaydediyordu: "Hamileyim..." "Yeniden hamile olmaktan korkuyorum..." "Hamile olmamayı isterdim..." Ev işleri ve doğumlar dışında hayattan ne almıştı? İçinde acınası bir beğenilme duygusu uyanıyordu. Çalışma odasına kapanıp, gözleri sırılsıklam, şunları yazıyordu: "Neşeye, boş gevezeliklere, şıklığa ihtiyacım var. Hoşa gitmek istiyorum, biri bana güzel olduğumu söylesin ve Lev bunu görsün, işitsin istiyorum. Onun da, bazen bezdiği bu içe dalıştan kurtulması ve benimle birlikte, tüm ölümlülerin ortak ikramiyesi bu yaşamı yaşaması gerekiyor..."

Aynaya bir bakış attı ve hayal kırıklığına uğradı: gıdısı sarkan, ortadan ayrılmış saçları, o yorgun bakışlarıyla şişmanlamış, yaşlanmış bu kadın... Ah! Hayır, güzel değildi! "Hiçbir za-

24 10 Aralık 1874 tarihli mektup.

man güzel olduğuma inanmadım ve bugün, artık geç. Zaten güzel olmam neye yarayacak ki? Benim küçük güzel Petya'm, yaşlı dadısını güzel bir kadını sever gibi seviyor ve Liovoçka en çirkin yüze alıştı, yeter ki karısı, kendisinin onun için seçmiş olduğu yaşama uysun, boyun eğsin... Saçlarımı kıvırcıklaştırmak istiyorum. Kimse bunu görmeyecek ama bu yine de daha az büyüleyici olmayacak! Neden birinin beni görmesine ihtiyacım olsun ki? Kurdeleler ve fiyonklar hoşuma gidiyor. Yeni bir deri kemer isterdim ve bunu yazdığım şu sırada ağlamak istiyorum..."[25]

Tolstoy'ların altıncı çocuğu Petya'nın doğumuyla birlikte, ev çok küçük gelmeye başlamıştı. Eve bir bölüm eklendi ve efendi orayı çalışma odası haline getirdi. Kitaplarla dolu bu odaya çekildiğinde çocuklara gürültü yapmama emri verilmişti. Babaları, onlar için gizemli, uzak ve güçlü biriydi; elinde kalemiyle ne yaptığını tam bilmiyorlardı. Bir gün İlya annesine, ezbere okuduğu dizelerin kime ait olduğunu sordu; Sonya ona bunların Puşkin adında büyük bir yazara ait olduğunu söyledi; çocuk bir yazarın oğlu olmadığı için üzüldü. Ama annesi ona, babasının da ünlü bir yazar olduğunu söyledi ve İlya buna çok sevindi. İlya için, tıpkı kız ve erkek kardeşleri için olduğu gibi, evdeki esas kişi anneydi. Her şey onun üzerindeydi. Yorulmak bilmeyen annelerinin her zaman "emzirdiği bir yavrusu" vardı ve sabahtan akşama kadar, oradan oraya koşturuyor, ne var ne yok diye her yere bakıyor, her şeyi düzene sokuyordu. Hizmetçileri yöneten, kış için erzak hazırlayan, kocasının ve oğullarının gömleklerini kesip diken aşçı Nikolay Mihailoviç'e akşam yemeği emrini veren, herkesi gezmeye gönderen ya da yağmur yağdığı için dışarı çıkmalarına izin vermeyen, masada Fransızca konuşulmasını ve masaya temiz ellerle oturulmasını isteyen ve boğazları ağrıdığında "Danimarka kralı damlaları" veren oydu. Canınız "küçük bir mutluluk" istediğinde, kâhyanın karısı Dunyaşa'ya gidilir ve o, size ince ve yamru yumru gümüş bir kaşık içinde reçel ikram ederdi. "Kaşığın niçin öyle olduğunu biliyorduk. O kaşık çöp kutusuna atılmıştı ve bir dişi domuz

25 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 13 Şubat 1873.

onu çiğnemişti"[26] diye yazacaktı İlya. Daha da aranan bir şekerleme, aşçı Nikolay Mihayloviç'in yaptığı sıcak ve şekerli hamur tatlılarıydı. Şişkin biçimlerini korumak için, küçük bir delikten içlerine üfleyerek kabartırdı; ama bunu yaparken bir ince kamış kullanmaya tenezzül etmez, dudaklarıyla bu işi hallederdi. Bu tatlılara "Nikolay'ın iç çekişleri," deniyordu. Nikolay Mihayloviç çok pisti ve çok içerdi. Çocuklar ona bayılıyordu.[27] Onun etrafında öbeklenen mülkün tüm köpekleriyle, giysilerindeki acı kokuyla, sihirbazlarınkini andıran beyaz saçlarıyla, uzun, ince Agata Mihaylovna'yı; gümüş kaplamalı gösterişli bir ikonun parıldadığı odasında neredeyse daima yatan yaşlı Tatyana Hala'yı; dadı Hannah'ı; Natalya Petrovna'yı da severlerdi. İçlerinde en sert olan kesinlikle babalarıydı. "Bizi hemen hemen hiç cezalandırmaz. Ama gözlerimin içine dik dik bakarsa, düşündüğüm her şeyi bilir ve kendimi rahatsız hissederim. Anneme yalan söyleyebilirim ama babama hayır. O bizim tüm sırlarımızı bilir," diye yazacaktı İlya.

Yine de bu korkutucu babayı bazen öyle bir neşe sarardı ki! Çocuklarına, köpekleri Bulka, Maliç ve Sultan'la ilgili, terbiye ettiği bir atla ilgili, bataklıktan çıkardığı çalı horozlarıyla ilgili muhteşem hikâyeler anlatırdı. Onları kızakla karda kaymaya, patenle dolaşmaya, yazları Voronka'da suya girmeye, top, kroket oynamaya götürürdü. Onları sürek avına ya da tüfekle ava götürür, kılık değiştirir, onları güldüren mimikler yapardı. Ya da onlara *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*'ı, *Kaptan Grant'ın Çocukları*'nı, *Üç Silahşörler*'i okurdu. Bu son kitapta, "aşk sahnelerini" atlardı ki bu da hikâyeyi anlaşılmaz kılardı. *Seksen Günde Devri Alem* resimlendirilmemiş olduğundan, onu iyi kötü kendi resimlendirir ve bu sırada çocuklar etrafında toplanır, yere düşer, yuvarlak masanın etrafında emeklerdi. Bazen de çocuk ruhlarını derhal coşturan oyunlar uydururdu. Mesela çocuklardan birini çamaşır sepetine kapatır, onu böyle evin içinde aşağıya, yukarıya sürükler ve durduğunda, hangi odada ol-

26 İlya Tolstoy: *Tolstoy, bir oğlun anıları.*

27 Ölümünden sonra, oğlu Simon onun yerine geçip, Lev Tolstoy için vejetaryen yemekler hazırladı.

duklarını tahmin etmesini isterdi. Ya da ailenin çay saatlerinde sıkıldığını fark edince, sandalyesinden fırlar, kolunu bir dizgini tutar gibi kaldırır ve masanın etrafında sekerek koşardı. Dediğine göre, bu "Nümidya süvarilerinin saldırısıydı." Gülmekten kırılan çocuklar, annelerinin hüzünlü ve sevecen bakışları önünde, atlarını yürüten babalarını izlerlerdi.

Noel'de her yıl ışıklı ağaç etrafında bir arkadaş toplantısı, hediye dağıtımı, bir maskeli balo yapılırdı. Bu akşamlardan birinde, bir ayı ve bir keçiyi sürükleyen bir çingene görüldü. Keçi, Lev Tolstoy'du.

Büyük bir eğlence kaynağı, haftalık buhar banyolarıydı. Bu banyolar, çatısı saplardan örülmüş, tahta bir kulübede yapılırdı. Her Cumartesi, kulübenin yerlerine taze saman serilirdi. Bir hizmetçi sobayı yakar, ateşini iyice kızdırırdı ve güçlü bir buhar çıkarmak için, üzerine kovalarla su atardı. Çocuklar ter içinde kalmayı bekler ardından dışarı fırlar, karda yuvarlanır ve koşarak kulübeye geri dönerlerdi. Sonya, bunun, gençliği sağlıklı kılmanın en iyi yolu olduğuna inanmıştı. Zaten evde akan su yoktu. Banyo yapmak istendiğinde, bir hizmetçiyi kaplarla nehirden su getirmeye göndermek gerekiyordu.

Piyasadan oyuncak satın almak yasaktı çünkü Lev Tolstoy'a göre, bu çocukların hayal gücünü öldürüyordu (Üç tahta parçasıyla yapılan oyuncaklar çok daha değerli ve eğlenceliydi!). Bu gençlerin onurunu kırmamak için asla ceza verilmezdi. Büyük bir hata yapılması halinde, kimse suçluyu özür dilemeye zorlamazdı; ailesinin kendisine soğuk davrandığını fark ederek hatalı kendiliğinden yola gelirdi. Hizmetçilere karşı zorunlu bir nezaket. Sadeliğe, kültüre ve neşeliliğe doğru sürekli bir çaba...

Yazın, arkadaşların ve özellikle de sevimli Tanya Hala'nın ve kocası sıkıcı Kuzminski'nin gelmesiyle birlikte gözetim hafif gevşiyordu. Piknikler, geziler, kroket şampiyonaları, banyolar... "Mektup kutusu" oynanırdı. Kutu merdiven sahanlığına, sarkaçlı saatin yakınına konur herkes, büyükler ve çocuklar, hafta içinde yazdıklarını onun içine bırakırdı: şiirler, karikatürleştirilmiş portreler, anekdotlar, Yasnaya Polyana'nın önemsiz olaylarına dair mizahi öyküler. Bu oyun çerçevesinde, "Yasnaya Pol-

yana sakinlerinin ideali" üzerine bir anket yapılmasına karar verildi. Kime ait olduğu bilinmeyen cevaplar arasında, çarpıcı olan birkaç tane vardı. Lev Tolstoy'un ideali şöyle tanımlanmıştı: "1. Yoksulluk, huzur ve dirlik düzenlik. 2. Hayran olduğu her şeyi yakmak ve yaktığı her şeye hayran olmak." Sonya'nın ideali: "Asla büyümeyecek yüz elli yavruya sahip olmak." Tanya'nın ideali: "Sonsuz gençlik ve kadının özgürlüğü..." Herkese sorulan bir başka soru: "Yasnaya Polyana'da insanlar için elzem olan nedir?" Cevaplar: ""Lev Nikolayeviç (Tolstoy) için hayatın çözümünü bulmuş olduğuna inanmaktır", "Sofya Andreyevna (Kontes Tolstoy) için, ünlü bir adamın eşi olmak ve enerjisini harcayabilecek ıvır zıvır şeyler bulmaktır.", "Tatyana Andreyevna (Tanya) için, beğenilmek, eğlendirmek ve sevilmektir." "Yasnaya Polyana delilerinin üzücü listesi" başlıklı bir dizi komik portre, ailede tam bir kahkaha fırtınası estirdi: "Hasta no 1. Lev Nikoleyeviç Tolstoy. Kanlı canlı bir yapı. Delilik nedeni, kelimelerle ötekinin hayatını değiştirebileceğine inanmasıdır. Genel semptomlar: mevcut rejimden hoşnutsuzluk; kendisi dışında herkesi kınama; dinleyicileri dinlemeden, anında öfkelenme; genellikle, öfke ve coşmanın ardından, pek doğal olmayan, ağlamaklı bir duyarlılığa geçiş... Özel semptomlar: yersiz işlerle ilgilenir: ayakkabıları tamir eder ve cilalar, ot biçer ve benzeri şeyler." "Hasta no 2. Sofya Andreyevna Tolstoy. Delilik nedeni, herkesin bir yığın şeye ihtiyacı olduğunu düşünmek ve bunların hepsini karşılayacak vakti olmadığına inanmaktır... Tedavi: yoğun çalışma..." "Hasta no 6. Tanya Kuzminskaya (Tolstoy'un baldızı). Hastalık nedenleri: gençliğinde sükse yapmış olmak ve tatmin edilen beğenilme alışkanlığı. Semptomlar: kişisel ve hayali şeytanlardan korkma ve her tür baştan çıkarıcı eğilim karşısında zaaf: lüks, kötülük, aylaklık... Rejim: yermantarı ve şampanya, her tarafı dantellerle kaplı bir elbise; günde üç kez kıyafet değiştirme..."

Bu gözlemler o kadar doğruydu ki hepsi Lev Tolstoy'un imzasını taşıyabilirdi. Zaten, bir gün *babuşka*sı Aleksandra Tolstoy'a, alaycı bir şefkatle, güleç bir gururla altı çocuğunun karakterini tarif ettiği uzun bir mektup yazarak, yüzünü gizleme-

den oyunu sürdürdü.[28] Tolstoy'un dediğine göre, en büyükleri Sergey, daha ziyade hoş, zeki, hayallere eğilimli, sanata ilgi duyan bir çocuktu; onu, merhum amcası Nikolay'a benzetiyorlardı ("Keşke, bu harika olurdu!"). "Pembe yanaklı, kumral, pırıl pırıl" İlya, bu hoş görüntüsünün ardında, tutkulu, sert, şehvetli bir mizaç saklıyordu ("Frenküzümü jölesi yediğinde, dudaklarında gıdıklanma hissediyor."); Tanya ("Sonya'ya benzediği söyleniyor ve buna katılıyorum!") baştan aşağı incelikti, ufaklıklarla ilgilenmekten hoşlanıyordu ve harika bir anne olacaktı; sevimli ve becerikli Lev, doğal bir zarafete sahipti ("Giydirilen her giysi, sanki ona özel dikilmiş gibi görünüyor."); süt gibi beyaz teniyle ve iri mavi gözleriyle Mariya, ince ve huzursuz bir kafaya sahipti ("Tüm hayatı boyunca acı çekecek, ulaşılmaz olana ulaşmaya çalışacak"); birkaç aylık iri bebek Petya iştah açıcı ve anlaşılmazdı. "İki üç yaşın altındaki çocukları sevmiyorum; onları anlamıyorum. İki tür insan vardır: avcılar ve avcı olmayanlar. Avcı olmayanlar bebekleri sever, onları kollarına alabilir; avcılar, bir bebek karşısında bir ürküntü, antipati ve merhamet hissederler. Bu kuralın istisnasını görmedim," diye yazıyordu Lev Tolstoy.

Haziran 1873'te, Lev Tolstoy, tüm ailesini, satın almış olduğu, Samara'ya yüz yirmi verst mesafedeki dev mülke götürmeye karar verdi. Dadılar ve hizmetçiler efendilerin peşinden gitti. Ev, ahşap, eski, kullanışsızdı ve mobilyaları çirkindi. Bozkır rüzgarı, ahşap döşemelerin aralıklarından sızıyordu. Sobalar, acı kokusu odaları saran *kizyak*'la –kurutulmuş dışkı– ısıtılıyordu. Havada bir yığın mavi sinek vızıldıyordu. Geceleyin, farelerin oradan oraya koşuşması, Sonya'nın uyumasını engelliyordu. Bu vahşi yeri sevmiyordu ve sürekli çocukların sağlığını düşünüyor, çiftliğin yakınlarında bir doktor olmamasından yakınıyordu. Lev Tolstoy ise, kendi deyimiyle uygarlaşmış halkların tüm buluşlarından daha sağlıklı bu ilkel yaşamdan memnundu. *Kımız* tedavisinin herkesçe yerinde uygulanabilmesi için, bir Başkır'ı hizmetçi tuttu. Bu adam karıları, kısrakları, taylarıyla birlikte gelip, çiftliğe iki adım mesafede çadırını

28 26 Ekim 1872 tarihli mektup.

kurdu. Başkır, sütü, asil tatilcilere ayrılmış olan annelerinden meme emmemeleri için tayları tüm gün bağlıyordu. Başörtülü kadınlar sabah akşam kısrakları sağıyordu. Ardından, dokuma bezden bir kumaşın ardında erkeklerden gizlenerek, *kımız* hazırlıyorlardı. Lev Tolstoy ve oğulları çadıra girip, gülümseyen Başkır'ın karşısındaki minderlere bağdaş kurup oturuyorlardı. Bir süre sonra, perdenin eteğini aralayan bir kadın kolu, önlerine, *kımız* dolu deri bir testi itiyordu. Başkır sıvıyı bir çırpıcıyla karıştırıyor ve Karelya huş ağacından yapılmış fincanlara bir kapla boşaltıyordu. Lev Tolstoy ve büyük oğlu bu ekşimtırak içeceğe bayılıyor ama diğer çocuklar yüzlerini buruşturuyordu.

Çevrede onca sefalet olmasaydı, bozkırdaki tatil en hoş tatillerden biriydi. O yıl, korkunç bir kıtlık taşrayı perişan etmişti. Mahvolmuş köylüler bir deri bir kemik kalmış hayvanlarını satıyor ve ücret karşılığı çalışmak için uzaklara gidiyordu. Kadınlar ve yaşlılar yollarda dileniyordu. Felaketin büyüklüğü karşısında ezilen yönetim ne yapacağını bilmiyordu. Lev Tolstoy, Sonya'nın onayıyla, çiftlikleri ve kasabaları dolaşarak, besin stoklarını saptayarak, ihtiyaçları hesaplayarak çevrede bir araştırma yaptı. Ardından Moskova gazetelerinde zavallılara yardım çağrısı yayımladı. Basit bir dille yazılmış metin, ciddi bir yankı uyandırdı. Birkaç ayda, bağışlar iki milyon rubleyi buldu.

Sonraki sene, Başkırların yurdunda sadece Sergey babasına eşlik etti. Ama 1875'te, Lev Tolstoy at yetiştiriciliğiyle uğraşmak üzere tüm ailesiyle birlikte oraya döndü. Harasında yaklaşık dört yüz hayvan vardı: saf kan İngilizler, Rostopchin atları, tırıs giden Kabardey atları. Yerli halkın sempatisini toplamak için, yarışlar düzenledi. Birincilik ödülü: bir tüfek; ikincilik: doğu ipeğinden bir elbise; üçüncülük: Çar'ın portresinin olduğu bir saat. Başkırlar ve Kırgızlar akın etti. Çiftliğin etrafında, karmakarışık bir kamp oluştu. Her çadırın yanında, yerliler ocak olarak toprakta bir delik açıyor ve atları bağlamak için kazıklar dikiyorlardı. İki gün boyunca, şenlik cıvıl cıvıldı. Şarkılar, danslar, şölenler. İnanılmaz miktarda *kımız* içildi, on beş koyun, bir at ve "kötü bacaklara sahip bir İngiliz tayı" yendi.

Akşamları, başörtülü kadınlar *kibitka*'lara giriyor ve rengârenk giysileri ve nakışlı takkeleriyle erkekler, kendi aralarında güreşmek için toplanıyordu. Lev Tolstoy sopa yarışmasında hepsini yeniyordu: iki rakip, yerde karşı karşıya oturmuş, tabanlar birbirine yaslanmış olarak, diğerini ayağa kalkmaya zorlayıncaya dek bir sopayı çekiştiriyordu. At yarışı için, kadınlar kapalı arabalarda, erkekler at üzerinde olmak üzere nice insan yarışma alanının etrafında toplandı. Yirmi iki atlı nara atarak fırladı. Rüzgar giysilerini kabartıyor ve profillerini keskinleştiriyordu. Kırbaçlar şaklayıp duruyordu. Kontun atı ikinci geldi.

Lev Tolstoy, bazen tek başına bazen karısı, çocukları, arkadaşlarıyla peş peşe yedi yaz daha Samara'ya gelecekti. Ama bakımsızlıktan ötürü hara yıldan yıla eriyordu. Son Kabardey atları Yasnaya Polyana'ya götürüldü ve oradaki tarla çalışmaları esnasında ölüp gittiler.

Lev Tolstoy, *Okuma Kitabı*'nı tamamladıktan sonra, tarihi roman projesini hatırladı. Notlarını, kitaplarını tekrar gözden geçirdi ve bir kez daha geçmişin hayaletlerini canlandırmaya meyletti. Her sabah, üzerinde geceliğiyle, sakalı darmadağınık, saçları kirpi gibi bir halde evin köşesinde yer alan, birinci kattaki odasından çıkıp, ek binanın zemininde yer alan çalışma odasına giyinmeye giderdi. Kısa bir süre sonra bakımlı, temiz, gri bir gömlek giymiş olarak oradan çıkar, ailesiyle birlikte kahvaltı etmek üzere yemek odasına geçerdi. Hafif bir şeyler yedikten sonra masadan kalkardı. Bir eli deri kemerinde, diğeri çay dolu bardağının gümüş kulpunu kavramış bir halde, karısı ve çocuklarıyla bir iki laf daha eder, ardından çalışma odasına geri dönerdi ve çocuklar onu rahatsız etmemek için seslerini keserdi. Küçükler odalarına, yazın bahçeye çekilir ve Sonya, kulağı kirişte, bir reçel kokusunun sindiği salonda otur'ur gömlek diker ya da el yazmalarını temize çekerdi.

Saat üç veya dörde doğru usta, yorgun, hırçın bir halde yeniden görünür, omzunda asılı bir tüfek, peşinde bir köpekle ata biner ya da yaya giderdi. Saat beşte, yaşlı bir karaağaca asılmış çan, aileyi bir araya toplamak için çalardı. Çocuklar elleri-

ni yıkmaya koşardı. Herkes yemek için *aile reisini* beklerdi. Lev Tolstoy gecikmiş olarak gelir, özür diler, gümüş bir maşrapaya votka doldurur, onu bir içimde mideye indirir, iç çeker, yüzünü buruşturur ve masaya otururdu. Yolculuk iştahını açmış olurdu. Önündekileri silip süpürürdü. Sonya ondan "bulgurla karnını doyurmamasını", midesinde arkadan gelecek "köfte ve sebze"ye yer bırakmasını rica ederdi.

"Yine miden rahatsızlanacak," derdi Sonya.[29]

Yemekten sonra, tekrar çalışma odasına çekilir ve ancak saat sekize doğru, çay için ortaya çıkardı. Büyükler kendi aralarında sohbet eder, yüksek sesle bir şeyler okur, piyano çalarken, bir köşeye çekilmiş olan çocuklar, onların kendilerini unutmasını dilerdi. Ama sahanlıktaki sarkaçlı saat kısık sesle onu vurur ve çocuklar mutlaka yatağa gönderilirdi. Bazen Lev Tolstoy, bir tarih kitabını karıştırmak için "inine" geri çekilirdi. Sonya'nın kendisi için aşkla döşediği bu odayı çok severdi. Çapraz desteklerle ayakta duran, kitaplarla dolu dolaplar çalışma odasını ikiye bölüyordu. Kâğıtlarla ve broşürlerle dolu masanın gerisinde, yarım yuvarlak, eski bir koltuk bulunuyordu. Duvarlar, Kafkasya'dan getirilmiş geyik boynuzlarıyla ve tahtaları portmanto vazifesi gören samanla doldurulmuş bir ren geyiği kafasıyla süslüydü. Bunların yanında, Dickens'ın, Schopenhauer'in, Fet'in portreleri asılıydı. Bir nişte, Nikolay'ın, ölünün yüz kalıbına göre yurtdışında yapılmış bir büstü dikkat çekiyordu. Karşısında, 1856 tarihli, *Sovremennik*'in yazar grubunu gösteren bir fotoğraf vardı: Turgenyev, Ostrovski, Gonçarov, Grigoroviç, Drujinin ve üniformalar içinde Lev Tolstoy.

Bu dekorun güzelliğine ve rahatlığına rağmen, Lev Tolstoy kendini henüz romanına başlamaya hazır hissetmiyordu. "Şimdiye dek çalışmadım. Çevrem, I. Petro ve dönemiyle ilgili kitaplarla çevrili, okuyorum, not alıyorum, yazmak istiyorum ama *yapamıyorum*. Ah bir ressam için nasıl bir dönem! Ne yana baksanız, ancak şiirle çözülebilecek bir gizem. Rus yaşamının tüm düğümü orada. Hazırlıklarımdan hiçbir şey çıkmayacağı kanaatindeyim. Deniyorum ve uzun zamandır sinir içindeyim!

29 İlya Tolstoy: *Tolstoy, Bir Oğlun Anıları.*

Öte yandan, tüm bunlardan hiçbir şey çıkmazsa umursamayacağım!" yazıyordu Strakhov'a 17 Aralık 1872'de.

Halkın geleneklerine, âdetlerine, giysilerine, alışkanlıklarına dair ne varsa hepsini düzenli olarak bir deftere kaydediyordu; bir başka deftere Çar ve maiyetine ilişkin ne varsa onları; bir üçüncüsüne, karakterleri, genel fikirleri, kitle hareketlerini, büyük sahneleri not düşüyordu. "Bu gerçek bir mozaik çalışması. En küçük detaylara giriyor. Dün, avdan her zamankinden erken döndü ve kısa kaftanlara yüksek yaka takıldığını söylemenin bir hata olup olmadığını anlamak için çeşitli belgelere baktı. Bu yakaların, özellikle halktan insanlarda, sadece uzun kaftanlarla kullanıldığına inanıyor," diye yazıyordu Sonya.[30]

Büyük Petro'yla ilgili okuduğu her kitap, onda bir başkasını okuma isteği uyandırıyordu. Bunları öbek öbek Moskova'dan getirtiyordu. Ama bu saltanat döneminin incelenmesine daldıkça, içinde kaybolmaktan korkuyordu. "Araştırmalarımda, bir kısır döngüye girilen noktaya vardım," diye yazıyordu 24 Ocak 1873'te tarihçi Golokhvastov'a. Ve bir hafta sonra Fet'e: "Moralim hiç iyi değil. Çalışmam çok yavaş ilerliyor. Kafamda oluşturduğum proje son derece zor. Hazırlık çalışmalarının sonu yok; plan sürekli genişliyor; gücümün azaldığını hissediyorum." Başlangıçta onca hayran olduğu Büyük Petro figürü bile ona artık itici geliyordu. Hiç şüphesiz, Çar, despot Saksonya Grandükünden taklit edilen ünlü reformlara, devletin selameti açısından değil, kendi refahını yükseltmek için istek duymuştu. Bu reformlar, boyarların entrikalarından korunmak için değil, St Petersburg'daki eski sefahat arkadaşlarıyla ahlaksız bir yaşam sürmek içindi. Batı'nın kokuşmuş tarzlarını içeri sokarak Rusya'yı bozmuştu. Kilise'yi devletleştirmiş, gelenekleri yıkmış, boyarların sakalını kestirmişti. Bir Slavofil olan Lev Tolstoy, hiç tereddütsüz boyarların, sakalın yanındaydı... Ve ayrıca bu adamın, kendisiyle aynı fikirde olmadığı için oğlu Alexis'i öldürttüğünü unutamıyordu. Bu canavarı betimlemesi gerekiyorsa, ona Napoléon'a yaptığı gibi davranacaktı. Heykeli yerinden sökmek ve devirmek, bu işte üstüne yoktu. Ama bu

30 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 16 Ocak 1873.

durumda, idol Rus'tu. Her şeye rağmen, milli bir medarı iftiharı gözden düşürmekte tereddüt ediyordu. Petro'nun ardıllarıyla ilgilenmek daha iyi olmaz mıydı: II. Katerina ve gözdeleri. Tahtından edilmiş Çar IV. İvan'ı kurtarmak istemiş olan Subay Miroviç'i neden kahraman olarak seçmesindi? Lev Tolstoy, ihtimalleri düşündükçe ümitsizliğe kapılıyordu. "Bu dönem bana çok uzak. O dönemin insanlarının ruhunu yakalayamıyorum çünkü onlarla bizim aramızda hiçbir ortaklık yok," diye yazıyordu. Mart 1873'te, on yedi kez kitabına başlamayı denemiş ve vazgeçmişti. "Çalışmam pek iyi gitmiyor. Hayat çok güzel ve çok kısa, tasviri ise daima çok çirkin, çok ağır, çok uzun," diye yazıyordu Aleksandra Tolstoy'a.[31]

Aniden zihninde bir şimşek çaktı. Önceki yıl onu çok etkilemiş olan değişik bir olayı hatırladı. Komşusu ve arkadaşı –çulluk avcısı– Bibikov o zamanlar, metresi, sevimli, geniş yüzlü, eti budu yerinde iri bir kadın olan Anna Stepanovna Pirogova ile yaşıyordu. Ama çocuklarının Alman dadısına duyduğu ilgiden ötürü bir süredir kadına kötü davranıyordu. Hatta sarışın *fraulein*'le evlenmeye karar vermişti. Bu ihaneti öğrenen Anna Stepanovna kıskançlığına yenik düşmüş, bohçasıyla oradan kaçmış ve korkunç bir acı içinde üç gün kırda dolaşmıştı. Ardından Yasenki istasyonunda, kendini bir yük treninin altına atmıştı.[32] Ölmeden önce, Bibikov'a şu pusulayı göndermişti: "Siz benim katilimsiniz. Mutlu olunuz, şayet katiller mutlu olabiliyorsa... İsterseniz, Yasenki'de rayların üzerinde cesedimi görebilirsiniz." Bu olay 4 Ocak 1872'de olmuştu. Ertesi gün, Lev Tolstoy merak içinde, bir polis müfettişi eşliğinde cesedin otopsisinin yapıldığı istasyon barakasına gitmişti. Kulübenin bir ucunda ayakta durarak, masada yatan, kanlı, parçalanmış, kafatası yarılmış bu kadın bedenine dikkatle bakmıştı. "Ne utanmazlık, ama aynı zamanda ne iffetlilik," diye düşünmüştü. Zevki tatmış ve yaşatmış olan o ölü kasıklar, ölü göğüsler, çıplak beyaz vücut, kendisi de dahil çevredekilere korkunç

31 1 Mart 1873 tarihli mektup.

32 Küçük Yasenki garı, Moskova'dan Kursk'a giden ve Tula'dan geçen demiryolu hattında bulunuyordu.

bir ders veriyordu. Zavallı kadının, tümüyle aşka adanmış ve oldukça bayağı ve çirkin bir biçimde sona eren yaşamını kafasında canlandırmaya çalışıyordu.

Bunu bir kitapta kullanmayı net olarak düşünmemişti ama bu görüntü uzun süre yakasını bırakmamıştı. Öte yandan, 1870'te, zina suçu işlemiş yüksek sosyeteden bir kadını sahneye çıkaracak bir roman düşünmüştü. Sonya da 23 Şubat 1870'te *Günlük*'üne şu satırları yazmıştı: "Bana, kendisi açısından tüm problemin, bu kadını acınası kılmak ama hor görülecek biri gibi yansıtmamak olduğunu, ve ayrıca, bu kadını tip olarak tasavvur ettiğinde, önceden hayal etmiş olduğu erkek karakterlerin de gelip onun etrafında toplanmış olduğunu söyledi." Bununla birlikte, bu fikir zihninde belirdikten iki yıl sonra Anna Stepanovna'nın intihar ettiğini öğrendiğinde, bu değişik olayla sadakatsiz kadın konusu arasında bağ kurmamıştı. Bir yıldan uzun bir süre boyunca, iki konu –ihanet ve çarpıcı ölüm konusu–, zihninde birbirine karışmadan bir arada yaşamıştı. Ardından adım adım gizemli bir etkileşimle ikisi birbirini zenginleştirmişti. Gerçek kadın, kurgusal kadına trajik sonunu ve ismini vermişti. Lev Tolstoy Büyük Petro'yu, Çar'ın oğlu Alexis'i, boyarları hayal ederken, modern giysiler içindeki insanlar, gözünün önüne gelen tarihi görüntülerin içinden geçiyordu: Anna Karenina, Vronski, Levin, Kiti, Oblonski...

Lev Tolstoy, edebiyat modaları önünde eğilmeyi reddetmekle birlikte, yurtdışındaki psikolojik roman dalgasına kayıtsız kalamıyordu. Evlilik ve kadın hakları problemi kamuoyunun ilgisini çekiyordu. Fransa'da, *Kamelyalı Kadın*'ın büyük yankı uyandıran başarısıyla 1852'de kendini gösteren oğul Alexandre Dumas, evliliğe sadakatsizlik üzerine bir çalışma yayımlıyordu: *L'Homme-Femme*. 1 Mart 1873'te Lev Tolstoy, Tanya Kuzminskaya'ya şöyle yazıyordu: "*L'Homme-Femme*'ı okudun mu? Bu kitap beni çok şaşırttı. Bir Fransız'dan evlilikle ve genel olarak da kadın erkek ilişkileriyle ilgili bu yücelikte yaklaşımlar beklenemezdi."

Birkaç gün sonra, 18 Mart 1873'te, oğlu Sergey'in odasına girince, masanın üzerinde, çocuğun okumaya başlamış oldu-

ğu Puşkin'in bir kitabını –*Biyelkin'in Hikâyeleri*– buldu. Sayfalarını karıştırdı ve bu sağlam kitaba bir kez daha hayran kaldı. *Kopmuş Sayfalar*'da, öykü şu cümleyle başlıyordu: "Konuklar kır evine geliyordu..." Konuya bu pat diye giriş, Lev Tolstoy'a sanatın doruğu gibi göründü. Onu kendi roman kişilerine uyguladı ve kararsızlıklarla geçen ayların ardından yazma isteği onu yeniden sardı. Önüne geçilmez, şaşırtıcı, susuzluk gibi acı veren bir istek... Hızlı adımlarla çalışma odasına yöneldi, eline bir kalem aldı ve ilk bölümün ilk kelimelerini yazdı: "Operadan sonra, konuklar genç kontes Vrasski'nin evinde buluştu."[33]

Ertesi gün, 19 Mart 1873'te Sonya *Günlük*'üne şunları yazıyordu: "Dün akşam, Liovoçka bana birdenbire 'Bir buçuk yaprak yazdım ve bence iyi gidiyor,' dedi. Yine Büyük Petro döneminden bir konuyu yazmaya çalışmış olduğunu düşünerek, sözlerini çok önemsemedim; ama sonra öğrendim ki çağdaş özel yaşam üzerine bir romana başlamış." Aynı gün, kız kardeşine yazdığı bir mektupta sevincini satırlara döküyordu: "Dün Lev aniden çağdaş yaşam üzerine bir roman yazmaya başladı. Konu: sadakatsiz kadın ve bunun yol açtığı dram. Çok mutluyum."

İlk bölümler esrime içinde hızla aktı. *Savaş ve Barış*'ta olduğu gibi, Lev Tolstoy modellerini çevresinden topluyordu. Kiti'ye Sonya'nın kimi özelliklerini veriyor, Levin'e kendinden epey bir şeyler katıyor, Oblonski'yi, Koznişev'i, Varenka'yı, Mihaylov'u betimlemek için o veya bu arkadaşından bir şeyler araklıyor, Levin'in erkek kardeşini, veremden ölen kendi kardeşi Dimitri'nin bir kopyası yapıyordu. Vronski hiç şüphesiz Sonya'nın ilk talibi Mitrofan Polivanov'a ve Karenin, maliye bakanı Valuyev'e, Tanya'nın kocası Kuzminski'nin yanı sıra mabeyinci Sukotin'e çok şey borçluydu. Anna Karenina'ya gelince, fiziki görünümüyle, şair Puşkin'in kızı Mariya Aleksandrovna Hartung'u andırdığı söyleniyordu. Zaten ilk müsveddelerde Karenin'in müstakbel karısının soyadı Puşkin'di. Lev Tolstoy,

33 Son metinde, bu cümle, ikinci bölümün VI. kısmının başında hafif değişmiş olarak bulunur. Doğru olmayan bir aile geleneği, uzun süre Lev Tolstoy'un şu cümleyle kitabına başladığına insanları inandırdı: "Oblonski'lerin evinde durum kötüydü."

Madam Hartung'la, Tula'da General Tulubiyev'in salonunda karşılaşmıştı ve güzelliğinden, "rahat yürüyüşünden", "ırkını açığa vuran Araplara özgü lülelerinden" çok etkilenmişti. Babasının ataları Afrikalıydı, annesi Natalya Nikolayevna Gonçarov ise Rusya'nın en güzel kadınıydı. Bu hayran olunası kadının büyüsüne kapılan Lev Tolstoy, onun bedenine yerleştirecek bir ruh aradı. Manevi yönü için, kültürü ve zekâsıyla nam salmış bir başka kadından, şair Alexis Konstantinoviç Tolstoy'un karısı ve filozof Vladimir Solovyev'in arkadaşı Sofya Tolstoy'dan ilham aldığına inanılıyordu. Anna romanının karakterlerinin durumundaki beklenmedik değişimleri, çevresinde ve özellikle de arkadaşı Diakov'un, S. M. Sukotin'den boşandıktan sonra, ikinci bir evlilik yapan kız kardeşinin geçmişinde buluyordu. Kisselev'in, sosyetede bir skandala yol açarak kocasını terk etmiş olan Prenses Golitzine'le olan ilişkisinden de faydalandı.

Çalışma öyle hızlı ilerliyordu ki 11 Mayıs 1873'te, yani romanı yazmaya başladıktan yedi hafta sonra, Lev Tolstoy, Strakhov'a şunları söyleyebiliyordu: "Artık Büyük Petro'yla alâkası olmayan bir roman yazıyorum, başlayalı bir aydan uzun bir süre oldu ve müsveddeyi bitirdim. Bu romanı, hayatımın ilk gerçek romanını çok önemsiyorum. Tüm zamanımı alıyor... Göndermemiş olduğum bir mektupta, size bu romandan bahsediyordum ve tesadüfen önüme gelen ve büyük bir hayranlıkla yeniden okuduğum büyük Puşkin sayesinde, bu romanın istemeden bana geldiğini size söylüyordum... Rica ederim, burada size yazdıklarımı kimseye söylemeyin!"

Aslında bu müsvedde bitmiş olmanın uzağındaydı ve Lev Tolstoy bunu biliyordu. Haziran başında ailesiyle birlikte Samara'ya gitmek için çalışmasına ara verdi. 22 Ağustos'ta döndüğünde, artık aynı coşkusu yoktu, kaygıları yeniden başladı. *Savaş ve Barış*'ta olduğu gibi, Sonya müstensih vazifesi görüyordu. Çocuklarına göre, yazar olan oydu!

Birçok kez onu resmetmeyi rica etmiş ve geri çevrilmiş olan Ressam Kramskoy isteğini yenilemeye geldiğinde, doludizgin yaratma temposuna henüz ulaşmış değildi. Portre, Tretyakov kardeşler tarafından Moskova'da kurulmuş olan *Ünlü Rus-*

lar Galerisi'ne yönelikti. Lev Tolstoy poz vermekle vakit kaybetmek istemediğini, bunun, onun gibi kendi köşesine çekilmiş ve çalışkan bir adama yakışmayan boş bir iş olduğunu söyleyerek reddetti. Ama Kramskoy, Yasnaya Polyana'ya gelip, ustayla görüştü ve eğer sağken resminin yapılmasına izin vermezse, tanınmamış sanatçıların, daha ileride fotoğraflarına bakarak bunu yapacaklarını ona söyledi. Bu argüman, Tolstoy'u ikna etmeye yetmedi. Bunun üzerine, Kromskoy, önemsiz bir fiyata ona ikinci bir portre yapmayı teklif etti. Bu işe sevinen Sonya, aklını çelmek için kocasıyla konuştu. Fiyat görüşüldü. Kontes, istifini bozmadan iki yüz elli ruble teklif etti. Kramskoy genellikle benzer bir çalışma için bin ruble alıyordu. Tuval, renkler, çerçeve tek başına elli ruble tutuyordu. Bununla birlikte, teklifi kabul etti. Bu işin üstesinden gelen Sonya bu sefer kocasına yöneldi. Lev Tolstoy artık yan çizemezdi! Parasal kaygılar, manevi kaygılara baskın geldi ve Lev Tolstoy, hayatında ilk kez poz vermeyi kabul etti. Kramskoy, onu, otururken, önden düğmeli, geniş kollu gri gömleği içinde, başı hafif eğik, gür sakalıyla, yorgun yüzüyle, çatılmış kaşlarının altındaki duru, aydınlık, keskin bakışlarıyla resmetti. "İki portre inanılmaz derecede birbirine benziyor; onlara bakarken neredeyse bir korku duydum," diye yazıyordu Sonya 14 Eylül'de kız kardeşine. Seanslar sırasında, iki adam sanat, ahlak, politika, din üzerine arkadaşça sohbet ediyordu. Ama Kramskoy, *Savaş ve Barış*'ın yazarının portresini yaparken, Lev Tolstoy'un, *Anna Karenina*'daki ressam Mihaylov'da kendisini betimleyeceğini hiç düşünmüyordu. Her zamanki gibi, Lev Tolstoy, görüş alanına giren her şeyden yararlanıyordu. Kısacası, eserine gerekli olmayan hiçbir şeyin başına gelmeyeceğine inanıyordu.

Bununla birlikte, 9 Kasım 1873'te, korkunç bir olay az kalsın bir süreliğine ona edebiyatı unutturuyordu. En küçük oğlu Petya, sarışın ve pembe bebek Petya iki günde kuşpalazından öldü. Acıdan perişan olan Sonya *Günlük*'üne şunları yazdı: "Ölümü sakindi. Onu on dört buçuk ay emzirdim. 13 Haziran 1872'den, 9 Kasım 1873'e kadar yaşadı. Neşeli ve sağlıklı bir çocuktu. Canım, onu çok sevdim! Onu dün gömdük. Şimdi

nasıl bir boşluk var! Yaşayan Petya ile ölü Petya görüntülerini bağdaştıramıyorum. İki görüntü de benim için çok önemli ama bu yaşam, neşe, sevgi dolu varlıkla, bu hareketsiz, ciddi ve soğuk varlık arasında ne benzerlik var? Bana çok düşkündü. Acaba benden ayrılırken acı çekti mi?"

Lev Tolstoy soğukkanlılığını koruyabildi. Daha dün Petya'nın ilgisini çekemeyecek kadar küçük olduğunu söylemişti. Cenaze dönüşü karısı gözyaşları içinde sessiz evin içinde dolaşıp dururken, o kardeşi Sergey'e şunları yazıyordu:

"Petya öldü ve onu toprağa verdik... Bu, bizim için özellikle de Sonya için yeni ve çok korkunç bir şey. Basımevinden, bu ayın 12'sinde (eserlerimin) yayımlanacağını bildiren bir mektup aldım. Bugün Diakov'lar geldi. Diakov Moskova'ya gidiyor ve Maşa (kızı) ile Sofya'yı (kızının dadısı) bize bırakıyor. Benim de Moskova'ya gitmem gerekiyor. Sonya yalnız kalmayacak. Yapabilirsen yarın değil sonraki gün, 12'sinde birlikte gidelim... Ne dersin? Cevabını bekliyorum."[34]

Oğlunun ölümü üzerine iki satır; gerisi, eserlerinin yayımı ve yolculuğuyla ilgili. Hiç kuşkusuz, o dönemde, bir çocuğun ölümü alışılmış bir şeydi ve annenin, boş bir beşik karşısında babadan daha fazla acı çekmesi normal görünüyordu. Ama bu örnek aile babasının, insanlığın tüm acılarına açık bu merhametli yüreğin, cenazenin ardından tek bir isteği –karısının iç çekişlerini duymamak için evden kaçmak– olması nasıl açıklanabilir? İki gün sonra editörüyle görüşme bahanesiyle Moskova'daydı. Aslında onu Yasnaya Polyana'dan ayrılmaya iten ölüm korkusuydu. Ölüm, evine girmişti. Yarattığı zararlı sisin dağılmasını beklemek gerekiyordu. Arzamas gecesinden bu yana onunla saklambaç oynuyordu. Hafif bir nezleye yakalansa, burnunda ufacık bir sivilce çıksa mahvolduğuna inanıyordu! Yasnaya Polyana'ya döner dönmez, durum saptaması yapmak üzere Fet'e şunları yazdı:

"On bir yıldır ailedeki ilk ölüm bu ve karım için bu çok acı veren bir durum. Şayet sekizimiz arasında bir tercih yapılması gerekseydi, herkes açısından bunun en kolay katlanılır ölüm

34 10 Kasım 1873 tarihli mektup.

olduğu gerçeğinde bir teselli bulunabilir; ama yürek, özellikle de ana yüreği –tanrısallığın yeryüzündeki bu şaşırtıcı, yüce tezahürü– aklı dinlemiyor ve karım acılar içinde."[35]

Yine de, bu kayıpta iç rahatlatıcı bir yan olduğunu kendine söylüyordu. Ölüm aynı ailede kısa bir aralıkla iki kez peş peşe kapıyı çalmazdı. Bir süreliğine rahat olunabilirdi! Lev Tolstoy tekrar çalışmaya koyuldu ve Sonya, geceler boyunca karalamalarla dolu el yazmalarını temize çekerek acısını "yordu".

İlk bölüm Mart 1874'te bitti. "Bu benim hoşuma giden bir roman ama başkalarının hoşuna gideceğinden şüpheliyim çünkü çok yalın," diye yazıyordu Lev Tolstoy, Aleksandra'ya. Bununla birlikte, onu yayımlamayı öyle çok istiyordu ki, (her biri on altı sayfalık yedi forma değerindeki) başlangıcı, *Russkiy Vestnik*'in müdürü Katkov'a götürdü. Metin Moskova'da basılırken, başlangıçta provaları görmek için sabırsızlanan yazar, roman kişilerine karşı bir soğuma hissetti. Tekrar pedagojiye merak salarak, Yasnaya Polyana'nın küçük mujikleriyle ilgilenmek üzere Anna Karenina'yı, Vronski'yi, Levin'i giderek daha sık yüzüstü bırakıyordu. "Onları, birlikte çalıştığım bu binlerce çocuğu yeniden, on dört yıl önceki gibi seviyorum. Halkın eğitimini özellikle, kalabalık içinde kaybolan Puşkin'leri, Ostrogradski'leri,[36] Philarete'leri,[37] Lomonossov'ları[38] kurtarmak için istiyorum. Her okulda bunlar var... *Russkiy Vestnik*'e roman için söz verdim ama kurgusal kişilerimle uğraşmak için kendimi kesinlikle yaşayan insanlardan koparıp alamıyorum," diye yazacaktı Aleksandra'ya.[39] Ve Strakhov'a: "Romanım beklemede. Katkov'un dizgicisi yavaş çalışıyor. Ayda bir forma. Bu benim işime geliyor, bu durumdan gayet memnunum!"[40]

22 Nisan 1874'te, hâlâ küçük Petya'nın yasını tutan Sonya, beşinci oğlu Nikolay'ı dünyaya getirdi. Eve biraz neşe girdi.

---

35 18 Kasım 1873 tarihli mektup.

36 M. V. Ostrogradski, matematikçi (1801-1861).

37 Philarete, Moskova metropoliti olan bir diyakosun oğlu.

38 Lomonossov, yazar ve bilgin (1711-1765).

39 Aralık 1874 tarihli mektup.

40 10 Mayıs 1874 tarihli mektup.

Ama Haziran başında, aile yeniden korku ve telaşa kapıldı. Yaşlı Tatyana Hala ağır hasta oldu. Yetmiş dokuz yaşındaydı ve uzun zamandır yataktan çıkamıyordu. Sadık hizmetkârı Aksinya, ondan önce ölmüştü. Yarı sağır, yarı kör, Tatyana Hala geçmişle bugünü birbirine karıştırıyordu. Lev başucunda oturduğunda, onu, çok sevmiş olduğu ve yine de karısı olmayı reddettiği babası sanıyordu. Ona ihtiyarlara özgü bir cilveyle gülümsüyor, Nikolay diye sesleniyordu; çok korkan Lev Tolstoy geri çekiliyordu. Bazen tüm gün boyunca halasını ziyaret edecek cesareti kendinde bulamadığı oluyordu. Tatyana Hala sonunun yaklaştığını anlıyor muydu? Üst kattaki odasından ayrılıp, zemindeki küçük ahşap odaya yerleşmek istedi. "Yukarıdaki güzel odanızı ölümümle kullanılmaz hale getirmek istemiyorum"[41] diyordu. Ardından yakınmaya, şikâyet etmeye, çırpınmaya başladı. 20 Haziran 1874'te gözlerini dünyaya kapadı. Lev Tolstoy ona karşı genellikle öfkeli ya da ihmalkâr davranmış olduğu için vicdan azabı ve evinde hastalığın varlığına katlanamadığından ötürü bir rahatlama hissetti. Ama bu iki duyguya bir üçüncüsü baskın geliyordu: çocukluğunun bir tanığının öldüğünü görmenin üzüntüsü. Kim onu hep o kadar sevecekti? Sonuç olarak, kendine üzülüyordu. Petya'nın ölümünde olmadığı kadar etkilenmiş bir halde Aleksandra'ya şunları yazdı:

"Yaklaşık üç yıldır aramızda yok gibiydi. Ayrıca (iyi mi kötü mü bilemiyorum) onu görmekten kaçınıyor, acı çekmeden ona bakamıyordum. Artık aramızda olmadığı şu zamanlarda (ölümle mücadelesi, uzun bir doğum gibi yavaş ve korkutucuydu), onu eskisinden daha çok seviyorum. O hayran olunası bir insandı..."[42]

Biraz daha ilerde, kız kardeşine şunları yazıyordu:

"Ölüm geldiğinde, yüzü aydınlanırken onunla ilgili tüm anılar gözlerimin önünden geçiyordu; onu özlüyorum; geçmişle en önemli bağlarımdan biri koptu. Geriye bir tek sen ve Sergey kaldınız."[43]

---

41 Tolstoy'un *Anılar*'ı, VI. bölüm ve Sergey Tolstoy'un *Mazinin Eskizleri*.

42 23 Haziran 1874 tarihli mektup.

43 15 Ağustos 1874 tarihli mektup.

Yaslar, yolculuklar, *Yeni Okuma Kitabı*'nın yazımı – *Anna Karenina* çalışması hâlâ bu dağılmış yaşamın etkisinden çıkamamıştı. Lev Tolstoy'un kafasında bir proje daha vardı: bir öğretmen okulu açmak. Yaz tatilinde Kuzminski'lerin yerleştiği pavyona sıralar ve masalar koydurttu: "Orada, sizin güzel yüzleriniz yerine, mujiklerin ve papaz okulu öğrencilerinin yabancı yüzlerini görüyoruz!" yazıyordu Sonya kız kardeşine. Ama yerel yönetimler bu girişime pek itibar etmedi, çok az (on iki kadar) aday başvurdu ve Lev Tolstoy bu fikrinden vazgeçti.

Okulla ilgili bu hayal kırıklığını unutturacak olan *Anna Karenina* değildi. Hoşuna gitmeyen eserde başlangıç bölümünü, "Levin ve Vronski'yle ilgili her şeyi" yeniden yazmayı düşünüyordu. İlk bölümleri alan Strakhov ise ondan çok katı olmamasını rica ediyordu: "Romanınız aklımdan çıkmıyor. Ne zaman bir şey yazsanız, yaratımınızın mutlak orijinalliği, yeniliği beni şaşırtıyor. Sanki bir edebi dönemden bir diğerine sıçrıyorum. Anna Karenina'da tutkunun yükselmesi, tanrısal bir mucizedir!.."

Nihayet, romanın I'den XIV'e kadarki kısımları, Ocak 1875 tarihli *Russkiy Vestnik*'te yayımlandı. Lev Tolstoy romanın devamını talep eden Katkov'a verdiği sözü tutmak için ister istemez canla başla çalışmaya girişti. "Bu gerçekten harika! Olduğu yerde hayranlıktan sıçrayan bilge insanlar gördüm: "Ah! Ne kadar da güzel! Ah! Ne kadar da güzel! Bu kadar iyi yazılır mı?" diyorlardı. Ve gerçekten de bu, bir kristal kadar temiz, aydınlık bir öykü..."[44] diye yazıyordu Strakhov yazara. Cesaretlenen Lev Tolstoy pedagojik çalışmalarını bir yana bırakmadan, daha hızlı çalışmaya başladı. "(*Anna Karenina*'dan) Bir başarı beklememek bir yana, itiraf edeyim ki bu roman yüzünden ünümde belirgin bir azalma olmasından endişe ediyordum... Bu kış, hayatım çok hareketli... Bizim bölgemizde açılan ve tıkır tıkır işleyen 70 okulu yönetiyorum, size bahsetmiş olduğum pedagoji çalışmalarına devam ediyorum, yaşça büyük çocuklarımı bizzat kendim eğitiyorum, romanımın basımını gözetiyorum, *Yeni Okuma Kitabı*'mın provalarını düzeltiyorum ve ayrıca bir aile dramı yaşıyorum..." diye yazdı Strakhov'a.

44 Strakhov'un 13 Şubat 1875 tarihli mektubu.

Bu aile dramı, en küçük çocuğu küçük Nikolay'ın hidrosefaliye yakalanmış olmasıydı.

"Dört ayımız bu onulmaz hastalığın evreleriyle geçti. Karım onu emziriyor. Sonya bazen onun öleceğini düşünüp ümitsizliğe kapılıyor, bazen zekâ özürlü olarak hayatta kalmasından endişe ediyor," diye devam ediyordu Lev Tolstoy.

Ve pat diye inanılmaz bir açık yüreklilikle ekliyordu:

"Bana gelince, bu çok tuhaf, bugüne dek hissetmediğim inanılmaz bir çalışma isteği duyuyorum!"[45]

Dört gün sonra, 20 Şubat 1875'te, çocuk dayanılmaz acılar içinde öldü.[46]

"Karımdan ötürü çok üzüldüm; çocuğu emziren karım için bu korkunç oldu! *Anna Karenina*'yı övüyorsunuz, bu çok hoşuma gidiyor; çevreden aldığını duyumlara göre kitap beğeniliyor; ama hiç şüphesiz benim kadar sükseye –şayet bir sükse varsa– kayıtsız bir yazar yoktur," diye yazdı Lev Tolstoy Fet'e.[47]

Bu ölümle daha da sarsılan Sonya, boğmaca olan diğer çocuklarla ilgilenmek zorunda kaldı. Onlar iyileşti ama bu sefer hastalık kendisine bulaştı. Boğmacayı, periton iltihabı izledi. Hamileydi. Tükenmiş bir halde, 30 Ekim 1875'te erken doğumla dünyaya getirdiği kız çocuğu yarım saat içinde öldü. Ölümün aileye geri dönüşü Lev Tolstoy'u ürkütmüştü. Niçin kader üzerine çullanıyordu? Kendisini yemek üzere ayağa şahlanmış, akıllı, güçlü ve kinci bir hayvanla mücadele ettiği hissi içindeydi. Bir koyuvermişlik anında Fet'e şunları yazdı: "Korku, yılgı, ölüm, çocukların neşesi, emzirme, huzursuzluk, doktorlar, yalanlar, ölüm, korku – inanılmaz yorucuydu!"[48] Evet ölüm oradaydı ve yemek yemek, uyumak, çocukları eğitmek, yüksek sesle gülmelerini engellemek, derslerini öğrenmelerini istemek, mektup yazmak, provaları düzeltmek, tırnak kesmek, sakalı taramak, vs gerekiyordu.

---

45 16 Şubat 1875 tarihli mektup.

46 Lev Tolstoy, *Dua* öyküsünde (1905) bu ölümden esinlenmiştir.

47 22 Şubat 1875 tarihli mektup.

48 9 Kasım 1875 tarihli mektup.

Pelagiya Yuşkov Hala, eski rakibi Tatyana Hala'nın vefatından sonra, ölesiye sıkıldığı manastırı terk etmiş ve bavullarıyla birlikte gelip, merhumenin küçük ahşap odasına yerleşmişti. Yeni gelen, yetmiş altı yaşına rağmen, canlı, hareketli, otoriter bir kişilikti. Yirmi sekiz yaşından beri, yeğeninin evinde Tatyana Hala'nın yerini almayı hayal ediyordu. Zaferi kısa sürdü. Taşınmasından birkaç ay sonra hasta oldu. Bacakları, göğsü, karnı, her yeri ağrıyordu. Tüm hayatı boyunca onu ayakta tutmuş olan aşırı dindarlığı, aniden onu terk etti. Kendisinin de öleceği düşüncesiyle korkuya kapılmış bir halde, çırpındı, bir rahibin yardımlarını reddetti, kendisine iyi bakamadıkları gerekçesiyle yakınlarını suçladı. Fransızca inliyordu: "Sizde çok iyiyim! Ölmek istemiyorum!"[49] Loğusalık döneminin ardından hâlâ çok zayıf olan Sonya onunla bir çocuk gibi ilgilenmek zorunda kaldı.

Pelagiya İlinişna Yuşkov 22 Aralık 1875'te son nefesini verdi. Yedi hafta önce, doğarken ölen küçük kız için küçük bir tabut getirmiş olan aynı adamlar, uzanmış olarak, dudaklarında aristokratik bir dudak büküş ve elleri bir ikonun üzerinde kenetlenmiş bir halde kendilerini beklemekte olan kaskatı ve bembeyaz yaşlı kadın için daha büyük bir tabutla tekrar geldiler. Bir kez daha cenaze marşları, buhur kokusu, mezarlığa gidiş, kapılarının eşiğinde şapkalarını çıkaran mujikler. 1873'ten 1875'e kadar ki üç yılda, Lev Tolstoy candan sevdiği iki halasını, üç çocuğunu kaybetmişti.

"Tuhaf, seksen yaşındaki bu yaşlı kadının ölümü beni diğerlerinden daha fazla etkiledi; onun öldüğünü, babamın, annemin kuşağının bu son hatırasının yok olup gittiğini görmek beni üzdü, çektiği acılara üzüldüm ama bu ölümde, anlatamayacağım bir başka şey vardı..."[50] Ve erkek kardeşine içini döküyordu: "Bu kış benim için manevi yönden çok yorucu oldu; halamın ölümü bende oldukça ağır bir anı bıraktı... *Ölme zamanı geldi*! Bu doğru değil. Doğru olan, yaşamda ölmek dışında yapılabilecek bir şey yok. Bunu her an hissediyorum. Yazı-

49 Sergey Tolstoy: *Mazinin Eskizleri.*

50 Mart 1876 tarihli mektup.

yorum, çok çalışıyorum, çocuklar sağlıklı ama tüm bunlar beni hiç neşelendirmiyor!"[51]

Bu arada, baldızı Tanya, beş yaşında Daşa isimli kızını ve erkek kardeşi Sergey ise iki yaşındaki Aleksandr isimli oğlunu kaybetmişti.[52]

Sonya yas dönemlerinden, doğumlardan ve hastalığından sonra güçlükle kendine geliyordu. Zayıflamıştı, migren ağrıları çekiyor, öksürüyor ve kan tükürüyordu. Bununla birlikte, sabahtan akşama dek koşuşturan, emirler yağdıran, azarlayan ev sahibesi rolünden vazgeçmek istemiyordu. Kocasının desteğine hiç olmadığı kadar çok ihtiyaç duyuyordu ama Lev Tolstoy onu yorgun görmeye pek tahammül edemiyordu. "Sağlıklı bir adam için hasta bir karısı olması kadar korkunç bir durum yoktur," diyordu.[53] Bir gece, zemin katta yatan küçük Sergey, uyurken bir çığlık duydu: "Sonya! Sonya!" Bu babasının sesiydi. Korkmuş bir halde kalkıp, kapıyı araladı. Hol kapkaranlıktı. Kaygılı sesleniş tekrar duyuldu: "Sonya! Sonya!" Kısa süre sonra Sonya, elinde bir mumla merdivenin tepesinde görüldü ve sordu:

"Ne oldu Liovoçka?"

"Hiç," dedi. "Kibritim yok. Evin içinde kayboldum!"

Sonya öyle telaşlanmıştı ki bir öksürük nöbetiyle sarsıldı. Bastırmaya çalışıyordu. Hırlıyordu. Kendine gelince, kocası ona, odasına gitmek için çalışma odasından çıktığında, aniden nerede olduğunu anlayamadığını söyledi. Bu duvarlar hangi duvarlardı? Bu basamaklar nereye çıkıyordu? Bir korku bütün benliğini sarmıştı. "Bu olayı, bir hastalık nöbeti dışında bir şeyle açıklayamıyorum. Bence, o gece de 'Arzamas korkusu,' dediği aynı korkuyu hissetti," diye yazacaktı kardeşi Sergey. Ailede hiç kimse isteriden bahsetmeye cesaret edemiyordu ama hiç şüphesiz Sonya bunu hemen düşünmüştü. Kocası onu giderek daha fazla endişelendiriyordu. Zaten kendisi de normal bir durumda değildi. "Uyumuyorum, neredeyse hiçbir şey yemiyo-

51 21 Şubat 1876 tarihli mektup.

52 Tanya'nın kızı 3 Mayıs 1873'te, Sergey'in oğlu Ocak 1873'te ölmüştü.

53 Golokhvastov'a, Mart 1876 tarihli mektup.

rum, gözyaşlarımı tutuyorum ya da gizlice ağlıyorum. Her akşam hafif ateşim ve titreme var. Öyle bir kargaşa içindeyim ki başım çatlayacak gibi geliyor," diye yazıyordu 16 Eylül 1876'da *Günlük*'üne.

Sonya, 1877 yılının başında, hâlâ hafif hasta olduğundan, saray doktoru Dr. Botkin'e görünmek için St Petersburg'a gitti.[54] Doktor onu rahatlattı. Rahatsızlıkları sinirseldi ve ciddi değildi. Yasnaya Polyana'ya dönüşte, sekreterlik rolüne daha bir şevkle sarıldı. Lev'in romanını birkaç ay içinde tamamlamasını çok istiyordu. Ama kocası, pek inanmadan, azıcık azıcık, çok yavaş yazıyordu. Lev Tolstoy "*Anna K.*'dan bıktım," diye yazıyordu Aleksandra Tolstoy'a. Ve Strakhov'a: "Romanımı övmeyin! Pascal'ın, ne zaman bir övgü kendisine keyif verse bir delik açtığı bir kemeri vardı. Bu tip bir kemer bana da lazım. Rica ediyorum, bana dostluğunuzu gösterin. Romanım hakkında bana hiçbir şey yazmayın ya da onda kötü olan ne varsa onları yazın. Ve şayet hissettiğim gibi gücümü kaybettiğim doğruysa, lütfen bunu bana söyleyin. Yazarlık korkunç bir iş, ruhu kirletiyor. Her yazar, temkinle içine girdiği bir dalkavukluk atmosferiyle kuşatılmış olduğundan, ne değerini ne de gerilemeye başladığı anı fark edebiliyor."[55]

Bununla birlikte, kuşkuyla, öfkeyle, bıkkınlıkla, el yazması üzerinde çalışıp duruyordu. Düzeltmeler düzeltmeleri izliyordu. Bir adım ilerlemek için iki adım geri gittiği hissi içindeydi. "İnsan bazen dinç, dinlenmiş bir halde, açık bir zihinle güne başlıyor. Yazmaya oturuyor; her şey iyi, her şey akıp gidiyor. Ertesi gün yazılanlar yeniden okunduğunda, her şeyi karalamak gerekiyor çünkü önemli olan orada olmuyor. Hiçbir hayal gücü, hiçbir yetenek yok. O olmadan zekâmızın bir şeye yaramadığı bu *bir şey* eksik. Bazen de keyifsiz, sinirler gergin olarak kalkılıyor; her şeye rağmen insan iyi çalışabileceğine inanıyor. Gerçekten de gerektiği gibi, imgelerle dolu bir şekilde yazılıyor; zengin bir yaratıcılık var. Bir kez daha okuyorsunuz:

54 Sonya, Aleksandra Tolstoy'la bu yolculuk sırasında tanıştı. Söylediğine göre, izlenim çok iyiydi.

55 9 Nisan 1876 tarihli mektup.

hiçbir anlamı yok, saçma sapan; zekâ kendini göstermiyor. Ancak hayal gücü ve zekâ bir arada bulunduğunda bu iş yürüyor. Bunlardan biri üstünlüğü ele geçirdiğinde, her şey boşa gitmiş oluyor. O zaman o ana dek yapılmış olanları bir yana bırakmak ve yeniden başlamak gerekiyor."

Öfkeli olduğu bir akşam, Strakhov'a dert yanıyordu: "Ah! Keşke biri benim yerime *Anna Karenina*'yı bitirse."[56]

1876 yılının yazı, onun için son derece verimsizdi: "Yaz geldi, muhteşem! Geziyorum, hayran hayran bakıyorum ve geçen kış nasıl yazabildim anlamıyorum..."[57] Nihayet sonbahara doğru yazmak için yeniden büyük bir istek duymaya başladı. 9 Aralık 1876'da, Sonya kız kardeşine sevinçli bir şekilde şunları söyleyebiliyordu: "Nihayet, *Anna Karenina*'yı ciddi ciddi, yani aralıksız yazıyoruz. Liovoçka çok yoğunlaşmış, kıpır kıpır bir halde; her gün yeni bir bölümü bitiriyor; ben de canla başla bunları temize çekiyorum."

Çocuklar yatınca, ev sessizken, küçük maun çalışma masasına oturuyor ve kocasının kendisine vermiş olduğu, yaratma çalışmasının dumanı hâlâ tüten sayfalarını temize çekiyordu. Bir gün, Lev Tolstoy masaya yaklaştı, karısının omzunun üstünden eğildi ve defteri göstererek şöyle dedi:

"Ah! Çabuk, çabuk, bu romanı bitireyim ki bir yenisine başlayayım. Şimdi net görüyorum. Bir eserin iyi olabilmesi için, dile getirdiği ana temayı sevmek gerek. *Anna Karenina*'da aile temasını seviyorum, *Savaş ve Barış*'ta halk temasını sevdim, bir sonraki romanımda, yükselen bir güç olarak Rus ulusu temasını seveceğim."[58]

---

56 8-9 Kasım 1875 tarihli mektup. Yirmi yedi yıl sonra, 1902'de bir geminin güvertesinde Elpatievski'yle yaptığı bir sohbetin gösterdiği gibi, hayatının bu dönemini özlemle anacaktır. "'Kaç yaşındasınız?' diye sordu bana aniden. Kırk sekiz yaşında olduğumu söyledim. Birden şaşırtıcı bir biçimde yüzü ciddileşti, neredeyse hırçınlaştı, imrenir bir havayla bana baktı ve yüzünü diğer yana çevirerek hüzünlü bir şekilde mırıldandı: 'Kırk sekiz yaş. Çalışmanın en iyi dönemi. Hiç bu kadar iyi çalışmamıştım.' Uzun bir süre sessiz durdu; ardından benden ziyade kendisiyle konuşurmuşçasına '*Anna Karenina*'yı yazıyordum' dedi," diye yazar Elpatievski *Edebi Anılar*'ında.

57 Strakhov'a 8 Haziran 1876 tarihli mektup.

58 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 3 Mart 1877.

Anna Karenina'nın provaları posta yoluyla gelmeye başladığında Lev Tolstoy onları dikkatle yeniden okumak zorunda kaldı. Her satırda gözüne birkaç hata ilişiyordu. Özensizliğinden rahatsız olmuştu. İlya Tolstoy "kenarlarda öncelikle düzeltme işaretleri, noktalamalar, unutulmuş harfler görülüyordu; sonra babam kelimeleri ve daha sonra da tüm cümleleri değiştiriyordu; provalar nihayetinde karalamalarla doluyor ve bazı yerleri öyle kapkara oluyordu ki onları bu şekilde geri göndermek imkânsız hale geliyordu çünkü annem dışında hiç kimse onları çözemezdi. Annem geceler boyunca bu düzeltmeleri temize çekerdi. Sabaha, onun okunaklı ve güzel yazısıyla kaplı sayfalar, özenle katlanmış bir halde masasına bırakılmış, Liovoçka'nın kendilerini postaya vermek üzere kalkmasını bekliyor olurlardı. Babam kalkınca son bir kez göz atmak üzere onları alırdı. Ama akşama doğru aynı şey görülürdü: her şey düzeltilmiş, her şey karalanmış, tekrar yazılmış olurdu. 'Sonya, sevgilim, beni bağışla; yine emeğini heba ettim; bir daha asla yapmayacağım, yarın hepsini göndereceğiz,' derdi utanmış bir halde karalanmış yerleri ona göstererek..." diye yazacaktır.

Bazen de provalar postaya verildikten sonra, Lev Tolstoy yanlış bir cümleyi, zayıf bir sıfatı hatırlar ve onları değiştirtmek için telgraf çekerdi.

O kış birçok kez Moskova'ya gitti ve orada, tanımadığı halde kendisine derin bir saygı duyan Piyotr İlyiç Çaykovski'yle karşılaştı. "Karşısında korku ve bir çeşit çekingenlik hissettim. Ruhun derinliklerinde bulunan çamuru, bu insan kalbi erbabından saklamak imkânsız gibi geldi bana... Ama... ilişkilerinde çok içten, çok doğaldı ve endişe ettiğim o her şeyi bilme halini çok az gösteriyordu. Benimle sadece, o dönemde fazlasıyla ilgisini çeken müzik hakkında konuşmak istiyordu. Beethoven'ı yerden yere vurmayı ve onun dehasıyla ilgili kuşkularını ortaya koymayı seviyordu..." diye yazdı besteci *Günlük*'üne. Çaykovski, Rubinstein'dan favori yazarı için Konservatuar'da bir müzik gecesi tertiplemesini rica etti ve orkestra onun *Re Majör Kuartet*'inin *andante*'sini çalarken *Savaş ve Barış*'ın yazarının iki gözü iki çeşme ağladığını görünce son derece gururlandı.

Lev Tolstoy her zaman müziğe duyarlıydı. Müzik onun üzerinde bir uyuşturucu etkisi yapardı. Sinirleri gevşemiş olarak, vücudunun tepkilerinin efendisi olmaktan çıkardı. Hatta bazen rahatı yerindeyken onu ele geçiren müzisyene kızardı. Stepan Bers, enişteşinin sevdiği ezgileri dinlerken aniden "çok solgunlaştığını" ve "yüzünü, ürküntüye benzer bir şey ifade eden belli belirsiz bir şekilde buruşturduğunu," not ediyordu.[59] Yasnaya Polyana'ya dönen Lev Tolstoy, Çaykovski'ye "Mozart ya da Haydn tarzında" düzenlemesi ricasıyla halk şarkıları gönderdi.

Bununla birlikte, kısa bir süre sonra besteci, müzik teorileri fazla saçma olan romancıdan soğudu. Çaykovski, Tolstoy'u "bir dehaya yakışmayan ve çok sıradan şeyler" söylemekle suçluyordu. İlk bölümlerini okuduğu *Anna Karenina* bile hoşuna gitmiyordu. Kardeşine şöyle yazıyordu: "Derin bir psikolojik analize ihtiyacı olan, çileden çıkaran bu değersiz adama hayranlık duymaya utanmıyor musun? Bu asil beyefendi gevezeliklerinde ilginç ne olabilir?"

Yine de genelde, okurlar, eleştirmenler Lev Tolstoy'un yeni eserini merak etmeye devam ediyorlardı. Buna samimiyetle şaşıyor ve 26 Ocak 1877'de Strakhov'a şöyle yazıyordu: "*Anna Karenina*'nın son bölümünün başarısı, itiraf edeyim ki beni çok sevindirdi. Bunu hiç ummuyordum, bu derece sıradan, anlamsız bir şeyin beğenilmesi beni şaşırttı."

Aynı yılın Mart ayında Strakhov ona romanı üzerine övgülerle dolu iki yazı gönderdi ve Lev Tolstoy, gururla, meydan okumayla bunları yaktı. "Bu yazıların çalışmalarımı bozmasından korktum," diye yazdı Strakhov'a.[60] Bunun üzerine, yandaşı pek sevindi: "Markov'un yazılarını ve yazarı belli olmayan o eleştiriyi yakmanız hoşuma gitti. Turgenyev, Dostoyevski, Stassov böyle davranmıyor. Onlar, kendileriyle ilgili her satırı okuyor ve gerektiğinde kendilerini savunuyorlar."[61]

Anna Karenina'nın son bölümleri yayımlanırken, kamuoyu, Sırpların ve Karadağlıların Türklere karşı ayaklandığı haber-

59 S. A. Bers: *Tolstoy'la İlgili Anılar*.

60 5 Nisan 1877 tarihli mektup.

61 21 Nisan 1877 tarihli mektup.

leriyle çalkalanıyordu. Çar eskiden beri sergilediği Balkanlarda Ortodoksları koruyucu rolünden vazgeçebilir, kayıtsız kalabilir miydi? Gazetelerin çağrılarıyla coşkuya kapılan çok sayıda Rus gönüllü, "küçük Slav kardeşlerini" savunmak için General Çernayev'in bayrağı altında toplanmaya başlamıştı bile. Kilise çıkışlarında, mazlumlar yararına para toplanıyordu. Muhafız Subayları, kâfirlerin topraklarında askerî bir gezi görünümü altında, St George haçı dağıtıyorlardı. O sırada *Anna Karenina*'nın *Son*'unu yazmakta olan Lev Tolstoy, kahramanı Levin'in ağzından, bu harekete karşı bir görüş ifade etmeye cesaret etti. Cepheye giden gönüllülerin, kim için olduğu fark etmez her an savaşmaya hazır "toplumsal durumunu yitirmiş [...] çılgınlar" olduğunu söylüyordu; onun nazarında "köylülerden zorla para toplayan samur kürklü mantolar ve uzun etekli elbiseler içindeki –toplanan bağış, elbise kuyruklarının fiyatından düşük olan– bu kadınlar" kadar utanç verici bir başka şey yoktur; "toplum mutluluğuna ancak, her insana açıklanmış iyilik yasasına noktası noktasına uymakla ulaşılabileceğini biliyor" ve bu yüzden de "kimsenin savaş istememesini, hangi amaçla olursa olsun, savaşın savunulmamasını" salık veriyordu.[62]

12 Nisan 1877'de, Rusya, uzun tereddütlerden sonra Türkiye'ye savaş açtı. Lev Tolstoy'un acısı, ancak yurttaşlarının büyük çoğunluğunun coşkusuyla mukayese edilebilirdi. *Russkiy Vestnik*'in editörü Katkov, Rusya'nın Sırbistan ve Karadağ'a müdahalesinin inançlı bir savunucusuydu. *Son*'u bu şekliyle dergisinde yayımlamayı kabul edemezdi. Bunu Lev Tolstoy'a söyledi. Tolstoy şaşırdı, darıldı. "Lev Sırp savaşına farklı bakıyor. Bilmiyorum neden, biz hepimiz gibi değil de, kişisel, dini bir açıdan yaklaşıyor. Bu savaşın onu çok üzdüğünü söylüyor," diye yazıyordu Sonya kız kardeşine, savaş ilanından üç gün sonra.

Katkov'un itkisiyle *Anna Karenina*'nın sonunu birçok kez değiştirmeyi denedi ama sonra vazgeçti ve Strakhov'un tavsiyesi üzerine, *Son*'u ayrı bir kitapçık olarak basmaya karar verdi.

62 *Anna Karenina*, sekizinci bölüm, XV., XVI. ve başka kısımlar.

Russkiy Vestnik'in yazı kurulu bu kesintinin gerekçesini kamuoyuna açıklama açık yürekliliğini gösteremedi ve Temmuz sayısında şu notu yayımladı: "Bir önceki sayımızda, *Anna Karenina* romanının metninin altına, şu notu koymuştuk: '*Son* bir sonraki sayıda.' Ama kadın kahramanının ölümüyle, roman tam anlamıyla bitti. Yazarın planına göre, Anna'nın ölümüyle perişan olan, ne yapacağını bilmez hale gelen Vronski'nin gönüllü olarak Sırbistan'a gittiğini, diğer tüm roman kişilerinin sağ ve sağlıklı olduğunu, Levin'in yurdunda kaldığını ve Slav komitesine ve gönüllülere sövüp saydığını okuyucuya bildiren yaklaşık iki sayfalık küçük bir son olacaktı. Yazar belki de eserinin özel bir baskısında bu bölümü geliştirecektir."

Bu tutumdan hoşnut olmayan Lev Tolstoy, Katkov'a, *Son*'un el yazmasını geri isteyen ve bundan böyle *Russkiy Vestnik*'le hiçbir ilişki kurmamak istediğini belirten bir telgraf çekti. *Son*, broşür olarak 1878'in Ocak ayında yayımlandı. Lev Tolstoy'un beklediği gibi, panslavistler ona kötü bir yurttaş muamelesi yaptılar. Dostoyevski, *Bir Yazarın Güncesi*'nde, "bu nitelikte bir yazarın, bu derece önemli bir mesele hakkında Rus toplumundan ayrı düşmesine," üzülmeye kadar işi götürdü. Bir çocuğu kılıçtan geçirmeye hazırlanan bir Türk'ü öldürmekten korkmanın, "akli bozukluk", "kaba bir duyguculuk", "doğaya karşı bir suç" olduğunu söylüyordu. Bu yurtseverlik çağrılarına rağmen, Lev Tolstoy savaştan şikâyet etmeyi sürdürüyordu. "Savaş devam ettikçe, hiçbir şey yazamayacağım. Sanki kentte yangın çıkmış gibi. Kimse ne yapacağını bilmiyor. Herkes sadece bunu düşünüyor..." diyordu karısına.[63]

Olayları gazetelerden yakından takip ediyor ve yavaş yavaş, farkında olmadan Rusya'yı tutmaya başlıyordu. Savaştan nefret etmekle birlikte, bir Türk bozgununa sevindiği oluyordu. Sivastopol subayı o zaman havariliğe soyunuyordu: "Çok şükür ki Kars alındı. Artık utanmıyorum!" yazıyordu Fet'e 12 Kasım 1877'de. Birkaç gün sonra (6 Aralık 1877'de), bu kez askerî olmayan, yeni bir neşe: Sonya ona bir oğul –Andrey– daha veriyordu. "Her ne kadar bu benim için rutin bir hal alsa da, beni

63 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 12 Eylül 1877.

coşkulandırıyor, heyecanlandırıyor, bana daima mutluluk veriyor," yazıyordu V. Islavin'e. Çevresinde, çocukları, Rus ve Türk kılığındaki kurşun askerlerle savaş oyunu oynuyor, şeker kâğıtlarının üzerindeki general resimlerini biriktiriyorlardı. Türk esirler Tula'ya gönderildiğinden, onları çocuklarına göstermek istedi. Geniş mavi pantolonlar giyen, kırmızı fesli, üzgün görünen, iri ve yakışıklı adamların toplandığı artık faaliyette olmayan bir şeker fabrikasının avlusuna girdiler. Bu adamların bazıları Rusça konuşuyordu. Lev Tolstoy onlara sigara ve biraz para verdi, hayatları hakkında onlara sorular sordu ve her birinin çantasında bir Kuran taşıdığını öğrenince şaşırdı. Giderken şöyle dedi: "Ne görkemli, hoş, yakışıklı yiğitler!" Türkleri, Hıristiyan katili olarak gören oğulları, ona boş boş baktılar.

1877 yazında, Yasnaya Polyana'da kalmakta olan Strakhov, *Anna Karenina*'nın cilt halinde basılmak üzere hazırlanmasına yardımcı oldu. Metni yeniden okuması, en belirgin hataları düzeltmesi ve tartışmalı bölümlere bir çarpı koyması noktasında anlaşmışlardı. Lev Tolstoy daha sonra bunlara bakıp, tavsiyelerine uyacak ya da dikkate almayacaktı. Ama yazar çok hızlı bir şekilde düzeltmenini yakalayacak kadar bu işe merak saldı ve çalışmalarını aynı anda sürdürdüler. Öğleden sonra dörtte –yemekten bir saat önce– usta çalışma odasından, yandaşı kendi odasından ayrılıyor ve yan yana bir gezintiye çıkıyorlardı. Dar omuzları üzerindeki koca kafası, uzun sakalı, çıkıntılı alnı, araları epey açık gözleriyle Strakhov, bodur, gürbüz, esmer, burun deliklerini şişirerek soluyan ve etrafına bir mülk sahibi gözüyle bakan Yasnaya Polyana'nın senyörünün yanında, mürekkep ve yazılı kâğıtlarla beslenen gerçek dışı bir varlığa benziyordu. Yürürken, yine kitaptan bahsediyorlardı. Strakhov, hayranlık içinde, iki büyük kompliman arasına küçük bir eleştiriyi sıkıştırıyordu. Lev Tolstoy dinliyor, cevap veriyor ama nihayetinde bazen konuğunun görüşüne katılıyordu. Onun tavsiyesi üzerine bazı sayfaları yeniden yazdı, bazı bölümleri kaldırdı.

"Neredeyse tamamı dile ilişkin düzeltmelerimle ilgili olarak, Lev Nikolayeviç'in ifadelerini canla başla savunduğunu ve en önemsiz değişiklikleri bile reddettiğini fark ettim. Açıklamala-

rına bakarak, metnine çok önem verdiğini ve biçemindeki belirgin beceriksizliğe ve özensizliğe rağmen, şairlerin en müşkülpesentiymişçesine, her kelimeyi, her cümleyi iyice düşünüp taşındığını anladım," diye yazacaktı Strakhov.

Son versiyon, sonraki yılın başında üç cilt olarak yayımlandı. Lev Tolstoy'un çevresinde, övgüler çoğaldı. Kitapçılardaki kitap yığınları hızla azaldı. Sosyetenin tüm kadınları, kendilerini bir yanıyla talihsiz Anna'nın kardeşi gibi hissediyordu. Bununla birlikte yazar, kaşlarını çatıp önüne gelene homurdanıyordu:

"Bir subayın bir hanımefendiye nasıl tutulduğunu betimlemek çok mu zor? Bunda zor olan ve iyi olan bir şey yok! Bu çirkin ve faydasız!"[64]

64 İlya Tolstoy: *Tolstoy, Bir Oğlun Anıları.*

2

Anna Karenina

Lev Tolstoy öncelikle romanına *İki Çift* ya da *İki Evlilik* isimlerini koymayı düşünmüştü çünkü ilk versiyonda Anna Karenina boşanacak ve Vronski'yle evlenecekti. Fakat roman kişileri kendi istediklerini yazara dayatmaya başladıkça konu bir başka yöne evrildi. Keyif ehli biri olan Oblonski, karısını çocuklarının eski Fransızca öğretmeniyle sersemce aldattıktan sonra, işleri yoluna koymayı denemesi için kız kardeşi Anna Karenina'yı çağırır. Gerçekten de, iyiliğin, uysallığın ve dürüstlüğün ete kemiğe bürünmüş hali olan Anna eşleri barıştırır. Anna, kendisinden yirmi yaş büyük, katı, kendini beğenmiş ve etiket meraklısı, St Petersburg'un üst düzey bir memuruyla evlidir. Erkek kardeşinin evinde, Madam Oblonski'nin kız kardeşi Kiti'nin âşık olduğu, kasıntı bir subay olan Kont Vronski'yle tanışır. Kiti'ye derin bir aşk besleyen, ağırbaşlı ve içine kapanık bir delikanlı olan Levin, genç kızın gözünün bu parlak askerden başkasını görmediğini fark ederek, ümitsizlik içinde kendi mülküne çekilir. Bununla birlikte, Kiti, Vronski'nin pek umurunda değildir. Onun ilgisini çeken Anna'dır. Anna, sadık biri olmasına rağmen bu adama direnemez. Hata yaptıktan sonra her şeyi kocasına itiraf eder. Kocası ilk başta görüntüyü kurtarmak dışında bir şey düşünmez. Karısı hasta olunca, onu af-

fetme noktasına gelir. Ama Anna iyileşir ve sevgilisiyle birlikte yurtdışına gider. O zaman Anna, istediğini elde etmiş olmanın bir sonucu, acı çekmeye başlar. Vronski onun peşinden gitmek için askerî kariyerinden vazgeçmiş olmasına hayıflanırken Anna oğlunu Karenin'in himayesinde bırakmış olduğuna yanıp yıkılır. Gizlice çocuğunu görmek için ülkesine geri döner. Bu buluşma onu sakinleştirmek bir yana ümitsizliğini artırır. Peş peşe hayal kırıklıkları yaşayarak, hayata daha fazla katlanamayacak noktaya gelir ve kendini bir trenin altına atar. Vicdan azabından kıvranan Vronski Türklere karşı savaşmak üzere gönüllü olarak askere yazılır. Bu hüzünlü ve sert öykünün karşısında, Kiti ve Levin'in mutluluk saçan hikâyesi vardır. Genç kız, aşkının peşini bıraktıktan sonra Levin'in sağlam karakteri ve dürüstlüğünden etkilenerek ona yönelir. Onunla evlenir; birlikte kırda yaşamaya giderler ve Lev Tolstoy'un altın kuralı icabı, orada sıradan insanların mutluluğunu bulurlar.

Yazar *Savaş ve Barış*'ta o kadar çok kişiyi öyküye dahil etmiş, o kadar çok entrika kurmuş, o kadar çok fikir ortaya koymuştu ki, bu eseri yazarken, normal bir sanatçının tüm kariyeri boyunca sahip olacağı psikoloji kaynaklarını tüketmiş olmasından endişe edilebilirdi. Oysa, *Anna Karenina*'da, asla kendini tekrar etmeden, şaşılacak bir rahatlıkla, tarihi romanındaki kadar canlı, çekici çok sayıda karakter yarattı. Böylesi bir kendini yenileme gücü, kuşkusuz kendini gün be gün geliştirmesinden kaynaklanıyordu. Hayal gücü daha sınırlı olsaydı, acaba daha kapalı, daha az kararsız, daha az dağılmış mı olurdu? Bir kez daha, arkadaşlarıyla buluşmalarından, çeşitli olaylardan, kişisel duygulanmalarından yararlanarak "romanın özsuyunu" oluşturuyordu.

Zaten Anna Karenina karşısındaki tutumu, tüm çalışması boyunca, yaratılanın yaratan üzerinde bir baştan çıkarma teşebbüsünde bulunduğunu düşündürecek kadar değişti. Anna ve Vronski'nin aşk romanının gerisinde, Lev Tolstoy ve Anna'nın aşk romanı vardır. Başta, Lev Tolstoy kadın kahramanını sevmez: ahlaken onu mahkûm eder. Onda şehvetperestliğin cisimleşmesini görür ve tuhaf bir şekilde, ondan güzelliği bile

esirger. Nesiller boyunca okuyucular için, cazibenin ve zarafetin özü olacak bu kadını, konuyla ilgili ilk notlarında şöyle niteler: "küçük, dar bir alın, kısa, kıvrık bir burunla çirkindir – ve oldukça iridir. Öyle iridir ki neredeyse iğrenç görünecektir... Ama yüzünün çirkinliğine rağmen, kırmızı dudaklarındaki sevecen gülümsemede, onun hoşa gidebilmesine olanak veren bir şey vardı." Fiziği için bunları yazar. Ruhense, bir erkek avcısıdır. Eserin müsveddelerinin birinde, Anna'nın tasvirine ayrılmış tüm bir bölümün başlığı şöyledir: "Şeytan." Dünyaya kötülüğü o getirir. Hem kocası hem sevgilisi kurbanıdır. Böylece üst düzey memur Karenin, ilk başta duyarlı, kültürlü, uysal, namuslu bir adam olarak betimlenir. Temel kusuru, sulugöz olmasıdır. Karısının sadakatsizliğinden kuşkulanarak, kız kardeşine şöyle der: "Hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyorum, keşke biri bana acısa, ne yapmam gerektiğini söylese!.." Vronski'ye gelince, bir ilk versiyonda, "iradeli, iyi, samimi" bir subaydır. Kısacası, tezat yoluyla, şeytani Anna'nın ruhunu daha da kara gösterecek iki seçkin figür söz konusudur.

Bir yandan da, Lev Tolstoy farkında olmadan günahkâr kadına ilgi duyar. Bu kadın onu heyecanlandırır, kaygılandırır, duygulandırır. Lev Tolstoy neredeyse aşkını ilan edecektir. Bir anda ondan güzelliği esirgeyemez olur. Estetik operasyonu başarıyla sonuçlanır. Kıvrık burunlu şişman kadından bir afet-i devran çıkar: "Vronski, çok güzel ya da çok kibar, zarif olduğu için bakmamıştı ona. Yanından geçerken kadının yüzünde aşırı bir tatlılık, bir şefkat ilişmişti gözüne... Uzun kirpiklerinin gölgesi düştüğü için koyu gözüken pırıltılı, yeşil gözleri Vronski'nin yüzünde bir an dostça, dikkatle onu tanımaya çalışıyormuş gibi durdular; sonra hemen birisini arıyormuş gibi kalabalığa döndüler... Sanki bir şey bütün varlığını tıkabasa doldurmuş, [...] kâh bakışlarının pırıltısında, kâh gülümsemesinde belli ediyordu kendini." Daha ileride, yazar bize "oldukça dolgun bedenini son derece kolaylıkla götüren hızlı yürüyüşü"nden bahseder. Küçük Kiti "genç kızların, evli, yaşlı kadınlara tutuldukları biçimde" Anna'ya tutulur. "Anna sosyeteden bir hanımefendiye ya da sekiz yaşında bir çocuk annesine hiç benzemiyor-

du. Kiti'yi şaşırtan, çeken gözlerinin kimi zaman hüzün dolu, ciddi anlatımı olmasa, hareketlerinin kıvraklığıyla, tazeliğiyle, kâh gülümsemesinde kâh bakışında beliren canlılığıyla yirmi yaşında bir kızdan ayırt edilemezdi." Çocuklar bile onun cazibesine kapılır ve onun eline dokunmak, alyansıyla oynamak için birbirleriyle kavga ederler. Baloda, herkesi gölgede bırakır. Lev Tolstoy onun görünümünü kendinden geçerek tasvir eder: "Eski bir fildişi oyması gibi düzgün, dolgun omuzlarını, göğsünü, zarif, ince bilekli yuvarlak kollarını açıkta bırakan kısa, siyah kadife bir tuvalet vardı üzerinde... Hepsi kendi saçı olan simsiyah saçlarında muhabbet çiçeklerinden küçük bir taç vardı. Kemerinin beyaz danteller arasındaki siyah kurdelesinde de aynı çiçekten yapılmış bir dizi vardı. Saç tuvaleti sadeydi. Yalnızca, kıvırcık saçlarının her zaman yanlardan ve arkadan sarkan kısa bukleleriydi dikkati çeken süsü. Düzgün, sağlıklı boynunda bir dizi inci vardı." Bu noktadan sonra hiç şüphe yoktur. Anna'nın çekiciliği, şık elbiselere hiçbir şey borçlu değildir. Kendisinin bile farkında olmadığı bir cazibe yayılır vücudundan. "Evet, diye geçirdi içinden Kiti. Onda yabancı, şeytanca, aynı zamanda çok hoş bir şey var."

Bununla birlikte, Anna Karenina amansız güzelliğinin yol açtığı dramlardan sorumlu değildir. Doğduğu andan itibaren üzerinde kötü bir büyü vardır. Kaderin seçtiği anda, bu büyü devreye girer. Yazar, bu yoldan çıkmış kadının ruhunun detaylarına özen gösterdikçe, onun etrafındaki sağlıklı ve sıradan insanlara karşı antipati hisseder. Başlangıçta cellat Anna, kurbanlar Karenin ve Vronski'ydi. Artık roller değişmiştir. Bu iki adamdan hiçbiri onu hak etmez. Bilinçli bir öfkeyle, Lev Tolstoy, onlara düşünmeden vermiş olduğu nitelikleri tek tek geri alır. Anna'yı yüceltmek, aklamak için onları alçaltır.

Karenin katı, egoist, dar kafalı, Petersburg bürokrasisinin tipik bir ürünü haline gelir. İdari ödevleri hayatın gerçeklerini görmesini engeller; en küçük bir hareketi bile yasaya, geleneklere uygundur; ele geçirdiği her şeyden soğur ve onu çirkinleştirir; karısı onun nazarında hizmetçi takımının bir parçasından başka bir şey değildir. Sadece fırtına yaklaşırken karısının "özel

yaşamı, düşünceleri, istekleri" olduğunu ilk kez açık seçik getirir gözünün önüne ve bu varsayım onu korkutur, bunu kafasından atmayı tercih eder. Nasıl ki bazıları kırdan nefret eder ve sadece bir kaldırımda rahat yürürse, hayat resmi ilişki türlerinin dışında olanca çıplaklığıyla karşısına çıktığında, Karenin de bocalamaktadır. "Karımın duyguları, ruhunda olan, olabilecek şeyler beni ilgilendirmez. Onun kendi vicdan sorunudur bu. Din ilgilenir bununla." Ve daha ileride: "Yaşamımı onunkiyle birleştirmekle hata ettim. Ama kötü bir şey yok bu hatamda, bu yüzden de mutsuz sayılmam." Sahte onur, memurlara özgü dindarlık, ikiyüzlülük, korkaklık, dürüstlük ve ciddiyet karışımı bu şahıs, insanlarda karısının uyandırdığına zıt bir izlenim uyandırır. Eğer Anna ortaya çıkmasıyla birlikte insanların kalbini ısıtıyorsa, o istemeden dondurur. Oblonski'lerin akşam yemeğinde "konuklar arasında esen soğuk havanın suçlusu Karenin'dir".

Bununla birlikte, "karşıtlıklar kurmaya dayalı" tarzına sadık Lev Tolstoy, bir roman kişisini tek bir kumaştan biçmeyi reddeder. Karenin, hastalanan karısına karşı aniden insanileşir. Zırhı parçalanır. Merhamet dolu olarak, hoşgörülülüğünden ötürü kendine hayranlık duyar. İşi, onun evinde Anna'nın sevgilisini ağırlamaya kadar götürmez mi? "Karısına duyduğu acıma, onun ölümünü istemiş olmaktan duyduğu pişmanlık, en önemlisi de bağışlamanın verdiği sevinç birden yalnızca acılarını dindirmemiş, ona o güne dek bilmediği bir iç huzuru da vermişti." Fırtına kısa bir süreliğine diner. Anna iyileşir ve Karenin yeniden katılaşır. Can çekişen bir kadının başucunda yüce olan şey, sağlıklı bir kadının yanında gülünç hale gelir. Bir cemiyet insanı olarak, cemiyetin gereklerine göre hareket eder. Böylece daha sonra kendisini suçlayacağı hiçbir şey yapmaz. Anna ise "kocasının onu içine düşürmeyi planladığı yalan ağını parçalamak" ister. "Ne olursa olsun! Her şey yalandan, kendi kendimi aldatmaktan güzeldir," der kendi kendine.

Vronski'de bir sevgilinin yanı sıra bir müttefik, bir dost bulduğuna inanır. Ama ilk versiyonda kristal kadar berrak bir ruhla donatılmış olan Vronski, Karenin gibi, Anna figürünü yük-

seltmek üzere bir alçalma sürecine tâbi olur. Lev Tolstoy kadın kahramanına tutuldukça, erkek kahramanından soğur. Hiç kuşkusuz, Vronski sadece iyi görünümlü, kibirli ve budala bir teğmen değildir, ama aynı zamanda aşk entrikalarını av zevkiyle bir tutan, başkentin "muhallebi çocuklarından" biridir. "Onun Petersburglu tanıdıkları taban tabana zıt iki gruba ayrılırdı. Birinci grupta sıradan aptal, en önemlisi de gülünç insanlar vardı. Bunlar bir kocanın, nikâhlı karısından başka bir kadınla ilişkisi olmaması gerektiğine; kızın masum, kadının utangaç, erkeğin tam erkek, ağırbaşlı, sağlam karakterli olması, çocuklarını iyi yetiştirmesi, ailesini kendi kazancıyla geçindirmesi, borçlarını ödemesi, bu gibi bir sürü aptalca şeyin daha gerektiğine inanırlardı." Öte yanda, bir başka dünya vardı: "Bunlar için en önemli olan yakışıklılık, güzellik, kibarlıktı. Soylu, cesur, neşeliydiler. Kişinin tutkularına kendini yüzü kızarmadan bırakmasının, geri kalan her şeyi hafife almasının gerektiğine inanırlardı". Bekâr Vronski bu ikinci dünyada kendini daha rahat hisseder. Ama ne zaman Anna'yla karşılaşsa, kendine güvenini kaybeder. Görülmemiş şiddette bir tutku onu sarar. Ama genç kadın onun için yeni olmanın çekiciliğini kaybetmeye başladığında, Anna'ya nüfuz eden iyilik, zarafet, yoğun duygular karşısında kimi zaman boş inançlara dayalı kaygılar hissedecektir. Anna'yla ilgili en fazla kafasını karıştıran şey, kadının ayrılmış olduğu oğluna karşı duyduğu acı dolu sevgidir. Onu bir anne olarak görmeyi reddeder. Anna bunun farkında olduğundan, küçük Sergey'le buluşmasının kendisinde yarattığı neredeyse fiziksel acıyı onunla paylaşmamayı tercih eder. Vronski'nin anlayışsızlığı onu yalnızlığa mahkûm eder. "Buna bir başına katlanmak zorunda olması acısını daha da artırıyordu. Vronski ile paylaşamazdı acısını. Paylaşmak da istemiyordu. Onun mutsuzluğunun başlıca nedeni olan Vronski, onun oğluyla görüşmesi konusunu önemsemeyebilirdi. Bunu biliyordu Anna. Onun acısını Vronski'nin bütün derinliğiyle hiçbir zaman anlayamayacağını, bu konu açılınca takınacağı soğuk tavır yüzünden ondan nefret edeceğini biliyordu. Dünyada en çok korktuğu buydu."

Bu ilişkinin yavaş yavaş bozulması, Lev Tolstoy tarafından bir hekim dikkatiyle gözlemlenir. Hastalığın her evresi anında betimlenir. Sadece iki sevgilinin ilişkileri değil, aynı zamanda ortak yaşama dayanamayan iç dünyaları da yıpranır. Kurallarını tanımadıkları için kendilerini bağışlamayan sosyeteden dışlanmış olarak, desteksiz, arkadaşsız, amaçsız bir şekilde yapay bir boşlukta süzülürler. Kamuoyunu hiçe sayacak kadar güçlü olduğunu iddia eden Anna, belki de çocukluğundan beri var olan ve faydalı olduğunu hiç düşünmediği, manevi bir çatının çöktüğünü, devrildiğini hisseder. İki varlık nedeninden –oğlu ve sevgilisi– birincisi ondan alınmıştır, dikkat etmezse ikincisi de öyle olacaktır. Bundan korkar, Vronski'nin eski özgür hayatını özlediğine inanır, onu, kendisini mahkûm eden insanlarla gizli gizli buluşmakla suçlar. Kendisini yüz üstü bırakılmış, aldatılmış hisseder; kıskançlık onu yiyip bitirir; artık sadece sevgilisini cezp etmek için yaşar. Onun kendisini bırakmasından endişe ettikçe, daha öfkeli, hırçın olur, çabası boşa gider. Onu elinde tutmak için artık sadece güzelliğine ve ona verdiği zevke bel bağlar. Ama Vronski artık bu güzelliğe bile kayıtsızdır. Tiyatroya gitmeye hazır bir halde şık kıyafetler içindeyken ona baktığında, bir tiksinti hisseder: "Vronski, Anna'nın yüzüne baktı. Onun yüzünün bütün güzelliğini, ona her zaman yakışan süsünü gördü. Ama şimdi Vronski'yi sinirlendiren, onun güzelliğiyle inceliğiydi." Ve daha ileride: "Ama bu güzelliği şimdi çok algılıyordu Vronski. Onun Anna'ya beslediği duyguda esrarlı bir şey yoktu şimdi. Bu yüzden de, –Anna'nın güzelliği onu çekse bile– gururunu incitiyordu." Anna bu silahın bile gelecekte işe yaramayacağını tahmin ederek, diğer erkeklerle daha fazla cilveleşir ama bu da, Vronski'yi kendisine karşı sergilediği kayıtsızlıktan çıkarmasını sağlamaz. Bunun üzerine aklını kaçıracak gibi olur, kâbuslar görür, ilaç içer ve nihayet, kendisi için tek kurtuluşun ölüm olduğunu anlar. "Bu kiliseler, bu çan, bu yalan niçin? Bütün bunların tek nedeni var: Birbirimizden, öfkeyle birbirine küfreden şu arabacılar gibi nefret ettiğimizi gizlemek için," der Anna kendi kendine. Kesik kesik, ümitsiz, çaresiz iç monologu. kendini trenin altına attığı ana kadar sürer.

Lev Tolstoy, ışığı ve gölgeyi geniş kompozisyonuna dağıtarak, Kiti ve Levin –meşru– çiftini en iyi şekilde aydınlatmak istedi. Kiti, evlilikte en önemli fiili nitelikleri ortaya koyan, temiz, ateşli ve gizemli bir kızdır. Kocası şaşırıp kalır. "Onun, bu güzel, şiir dolu Kiti'nin, evliliklerinin ilk haftalarında değil, daha ilk günlerinde masa örtüleriyle, mobilyalarla, konukların yataklarıyla, tepsiyle, aşçıyla, yemekle, daha bir sürü şeyle nasıl ilgilenebildiği Levin'i şaşırtıyordu." Bu yürekten gelen çığlık, Konstantin Levin'e değil, Lev Tolstoy'a aittir. Kadındaki ev işi becerilerine daima çok önem vermiştir. Ona göre, evli kadının evreni, yatakla, ocakla, beşikle sınırlı olmalıdır. Yazdıkça, roman kişisiyle daha fazla özdeşleşir. Nikolay Irteniyev'de, Nehliyudov'da, Olenin'de, Piyer Bezuhov'da[1] ete kemiğe büründükten sonra, şimdi Konstantin Levin'de –nasıl bir şehvetle!– hayat bulmaktadır. Utanıp sıkılmadan ona, kendi hayatının olaylarını verir, onu fikirleriyle, okuduklarıyla, kanıyla besler. Levin ve Kiti'nin aşkı, her kelimenin baş harfleri vasıtasıyla açılma, son dakika tereddütleri ve sandıkta unutulan gömlek olayı dahil düğün, yeni çiftin kıra yerleşmesi, ilk çocuğun doğumu, tüm bunlar yazarın anılarının aktarılmasından başka bir şey değildir. Sonya, Liovoçka'yla hayatının ilk dönemlerinin bu kadar açık ve hoş bir şekilde anıldığı bölümleri temize çekerken herhalde çok heyecanlanmıştır. Keza Levin'in erkek kardeşinin ölümü, en küçük detayına kadar Dimitri Tolstoy'un ölümünü anlatır. Levin'in mujikleriyle olan ilişkileri doğrudan Lev Tolstoy'un Yasnaya Polyana'daki tecrübesinden esinlenmiştir. *Son*'da, Levin vasıtasıyla, Sırbistan'a askerî yardım meselesine tavır alan Lev Tolstoy'un kendisidir.

Levin, toprak sahibinin toprak problemi konusundaki sıkıntısının temsilcisi olur. Hiç şüphesiz, demokratik zihinsel dönüşümü, onu, köylülerin topraklarını geri almasını doğru bulmaya iter "çünkü Bey hiçbir şey yapmıyor, köylü çalışıyor. Boş duranı, çalışmayanı söküp atıyor yerinden." Ama içindeki aristokrat, büyük toprakların parçalandığını, Nice'e yerleşmiş toprak

1 Sırasıyla *Gençlik*'in, *Toprak Ağasının Sabahı*'nın, *Kazaklar*'ın, *Savaş ve Barış*'ın kahramanları.

ağalarının Rusya'nın bağrındaki paha biçilmez tarla ve ormanları gülünç bir fiyata bıraktığını, kurnaz kâhyaların, efendilerin ve çiftçilerin ardından atıp tuttuğunu, "soyluların, saflıklarından soyulmalarını" görmek canını sıkar. "Çiftlik en önemlisi de, halkın durumu değişmelidir. Yoksulluğun yerini topluca zenginlik, mutluluk alacak. Düşmanlığın yerini anlaşma, ortak çıkar... Kısacası, kansız bir devrim olacak bu. Ama çok büyük bir devrim. Kendini önce ilçemizin küçücük bir toprak parçasında, sonra ilimizde, sonra Rusya'da, en sonunda bütün dünyada gösteren bir devrim..." diye düşünür.

Bununla birlikte, teoriyle pratik birbirini tutmaz. Etten kemikten varlıklar, tüm güçleriyle fikir akımlarına girdiklerinde, çarklar dönmemeye başlar. Yüz istisna nihayetinde genel bir kaideyi bozar. Levin, tüm çabalarına rağmen, köylüleri efendinin maddi başarısına ortak etme girişiminde başarısız olur.

Bu toprak sahibi kaygılarına, metafizik endişeler eklenir. Evliliğinin ilk dönemlerinde, kederin ve kaygının kendisinden uzak olduğuna inanabilmiştir. Ne var ki aşk, ölüm saplantısının karşısında dayanıksız bir kaledir. Can çekişen kardeşinin başında beklediğinden beri, Levin, en önemli problem, yani canlıların dünyevi ölümü hakkındaki bilgisizliğini düşünmekten kendini alamaz. Bir çocuğun doğumu, akıl ermez gizeme olan hayranlığını yeniden canlandırır. Diğerleri gibi yaşayarak, önemsiz olan lehine önemli olanı ihmal ettiği hissine kapılır. "Üzerindeki kalın giysiyi muslin bir giysiyle değişmiş, dondurucu bir soğukta incecik giysiyle kalmış, acı çekerek öleceğini akıl yoluyla değil, bütün varlığıyla en küçük bir kuşkuya yer bırakmayacak kesinlikle anlayan bir insan gibi hissediyordu kendini Levin," diye yazar Lev Tolstoy. İncil'i, felsefecileri okur, şüphe ile ibadet arasında gidip gelir ve nedenini niçinini açıklamaya çalışırken kafa karışıklığı daha da artar. Herkes için o güçlü ve dengeli bir insan, mutlu bir aile babasıyken, intihar eğilimine boyun eğme endişesiyle, bir ip görünce başını öte yana çevirir ve gezmeye giderken artık tüfeğini yanına almaz. Bu bunaltıcı düşüncelerden kurtulmak için tek bir yol vardır: fiziksel çalışma. Şevkle kendini çalışmaya verir. Yorgunluk dü-

şünmesini engeller. "Levin şimdi, sanki iradesi dışında, bir pulluk gibi daha çok gömülüyordu toprağa. Öyle ki, toprağı iki yana devirmeden çıkamazdı artık," diye yazar Lev Tolstoy. Levin, köylülerle yakınlaştıkça, yavaş yavaş bilgeliklerinden etkilenir. İçlerinden biri ona şöyle der: "İnsanlar çeşit çeşit. Bazıları yalnız kendi çıkarı için yaşar. Yalnız kendi midesini şişirmeye başlar. Bazıları da dürüsttür, Tanrı için yaşar." Bu basit sözler, genç toprak ağasını derinden etkiler ve kaygıları uçup gider. Hiçbir filozofun, hiçbir papazın başaramayacağı bu şeyi, basit bir mujik farkında olmadan yapar: yolunu şaşırmış birini Tanrı'ya götürmektir söz konusu olan. Hangi Tanrı'ya? Levin bunu bilmez: "Görülen gökyüzünün enlem ve boylamlarına göre gözlemine dayanmasaydılar, gökbilimcilerin çıkardıkları sonuçların asılsız, sakat olacakları gibi, herkes için var olan, var olacak, Hıristiyanlığın bana açtığı, ruhumda hep inançla kalacak olan bu iyiliğe dayanmayan benim çıkardığım sonuçlar aynı derecede asılsız, sakat olurlardı." Bu noktaya vararak, uzun zamandır hasretini çektiği iç huzuru bulduğuna inanır ama dini inançlarının muğlaklığı, yeni fırtınalara kapıyı açık bırakır.

Anna Karenina'nın yazıldığı dört yıl boyunca (1873-1877), Lev Tolstoy, kafasını meşgul eden tüm meseleleri eserine aktarır. Her fırsatta, roman yazarı, kalemini, deneme yazarına bırakır. Hikâyenin akışı, yazarın kır ekonomisi, hayatın anlamı, çocukların eğitimi ya da psikoloji ve fizyoloji ilişkisi hakkındaki görüşlerini belirtmesi için yavaşlar. Levin ve Anna'nın dünyasında, tıpkı Lev Tolstoy'un dünyasında olduğu gibi, Gustave Doré tarafından İncil'in resimlendirilmesinden, Daudet ve Zola'nın romanlarından, Tyndall'ın radyan ısıyla ilgili teorilerinden, Spencer ve Schopenhauer'in öğretilerinden, Lassalle'ın önerdiği işçi birliği sisteminden bahsedilir; Anna, Taine'in *Ancien Régime*'ine göz atar, kocası *Revue des Deux Mondes*'da Bréal'in bir makalesini okur, Prenses Betsi'nin evinde zorunlu askerlik hizmetiyle ilgili bir tartışmaya girişilir... Neredeyse bu romanın Lev Tolstoy'un zihinsel meşguliyetlerinden kurtulmasına yaradığı söylenebilir. Bu onun *Bir Yazarın Güncesi*'sidir! Zaten on iki yıl sonra Russanov'a yazdığı bir mektupta bunu

teslim edecektir: "Bazen hâlâ yazmak istiyorum ve tam da –bir düşünsenize!– *Anna Karenina* gibi, uzun, serbest bir roman, özgün bir yaklaşım sergilediğimi sandığım ve diğer insanlara faydalı olabilecek her şeyi kolaylıkla içine katabileceğim bir roman yazmak istiyorum."

Bununla birlikte, *Savaş ve Barış*'ta, yazar şu veya bu tarih, strateji ya da siyaset meselesine ilişkin bakış açısını ifade etmek üzere doğrudan müdahil olurken, *Anna Karenina*'da roman kişilerinin arkasına saklanır ve çok önemsediği fikirlerini onlara vermekle yetinir. Tarafsızlık kaygısıyla, bunların karşısına itiraz edenleri çıkarır. Bir gün, bir arkadaşına çalışmasında karşılaştığı güçlükleri anlatırken, iki muhataptan hangisine yakın olduğu anlaşılmasın diye, Levin ve rahibin sohbetine (beşinci bölüm, birinci kısım) dört kez yeniden başladığını itiraf eder. "Yazarın hangi tarafta olduğu anlaşılmadığında, bir öykünün daha güçlü bir etki yarattığını fark ettim," der.[2] Öte yandan, eserinin farklı bölümlerinin birbirine bağlılığının giderek daha fazla farkına varır. Bu kalınlıkta bir eserde, her şey tutarlıdır, parlaklık da matlık da gereklidir. Sahnelerin birbirine bağlanışına gelince, bunun, sanatçının iradesinden bağımsız, gizemli bir sürecin sonucu olduğu inancındadır. "Vronski'nin intiharı söz konusu olduğunda, bunu gördüm. Bunun gerekli olduğunu açık bir şekilde hiç düşünmemiştim. Müsveddemi düzeltmeye başlamıştım ve birden, benim için kesinlikle beklenmedik ama karşı konulmaz bir şekilde, Vronski kafasına bir kurşun sıkmaya karar verdi. Sonrasında, bu sahnenin organik olarak zorunlu olduğu ortaya çıktı," diye yazar Strakhov'a.[3] Ayrıca yakınlarına da şöyle diyecektir: "Biliyor musunuz, bazen bir şey yazmak için masaya oturuyorum ve birden kendimi daha geniş bir yolda buluyorum, eser genişliyor. *Anna Karenina*'da da böyle oldu."[4]

Sabırsız bir yargıç, Lev Tolstoy'u, bu "genişleme"yle, bu konu dışı sözlerle, bu arızi fikir akınlarıyla suçlayabilirdi. Levin'in

2 Obolenski: *L. Tolstoy'la İki Buluşma.*

3 Strakhov'a 26 Nisan 1876 tarihli mektup.

4 Bkz. *Héritage littéraire*, no:37-38, *Jirkeviç'in Tolstoy'la Buluşmaları.*

kır yaşamının tasvirinde, kölelik ve azat edişle ilgili, mujiklerin alışkanlıkları ve kötü niyetlilikleriyle ilgili, bölgenin sulh mahkemeleriyle ilgili tartışmalarda gereksiz uzatmalar vardır. Ama romancının sanatı öyle kuvvetlidir ki okuyucunun bıkma riski belirdiği anda onu yeniden ele geçirir ve kendinden geçirir. Güneşe ve mutluluğa teslim olarak ekin biçme ya da kısrak Fru-fru'nun koşuşu ve düşüşü ya da Anna'nın oğluyla gizli buluşması ya da Nikolay'ın ölümü ya da küçük gardaki intihar gibi sahneler doğruluğu, geniş planı ve sakladığı duygularıyla muhteşemdir.

Bu eserde, *Savaş ve Barış*'ta olduğu gibi, gerçeklik hissi yaratan, psikolojik gözlemin doğruluğunun yanı sıra, başarılı detay tercihleridir. Vronski'yle tanıştıktan sonra St Petersburg'a geri dönen Anna, ilk kez kocasının kulaklarının çok büyük olduğunu fark eder ve giderek daha sık parmaklarını çıtlattığı için sinirlenir. Düğün günü, Kiti'nin arkadaşları, beyaz elbisesi içinde onun "her zamankinden daha az güzel" olduğunu düşünür. Kocasını terk ettiğinden beri içinde bulunduğu yanlış durumdan yorulan Anna, konuşurken hafifçe gözlerini kırpıştırma alışkanlığı kazanır. Oblonski'nin, en beklenmedik anlarda beliren ve sempati uyandıran, içe işleyen bir gülümsemesi vardır. Kiti, baloya gitmeden evvel aynada kendini seyrederken boynunu saran siyah kadife kurdeleye hayran kalır. "Her şeyinden kuşku edebilirdi Kiti, ama bu kadife kurdele çok hoştu. Açıktaki omuzlarında, kollarında, pek sevdiği bir duygu olan bir mermer serinliği hissediyordu."

Tasvir yöntemi *Anna Karenina*'da *Savaş ve Barış*'takiyle aynıysa da, iki eserin genel havası çok farklıdır. Lev Tolstoy, *Savaş ve Barış*'ta halkların tarihi çarpışmasını anlattıktan sonra, Anna Karenina'da görüş alanını daraltır, birkaç kişi üzerine eğilir ve bunların en karanlık yanlarına kadar iner. Tablonun genişliği daralırken, derinliği artar. Kahramanlıklar artık açık havada değil, içeride, bilinçlerin yarı karanlığında sergilenir. Artık duyguların çarpışması söz konusudur. Ve bu çarpışmalar, diğerleri kadar uyumsuz ve acımasızdır.

Nasıl ki askerî çarpışmaların sonucu strateji uzmanlarına

bağlı değilse, bireylerin yazgısı da çoğu zaman iradelerinden bağımsızdır. Eylemlerini, koşullar, içinde bulundukları ortam, çevrelerini kuşatan arkadaşlar, alınyazısı adı altında toplanan binlerce belirsiz unsur belirler. *Anna Karenina*'ya hükmeden kader, *Savaş ve Barış*'ta olduğu gibi, politikayla şişinen, ceset ve barut kokan savaş tanrısı değil, soluk soluğa kalmış aşk çılgınlığı tanrısıdır. *Savaş ve Barış*'ta, *Anna Karenina*'dan yüz kat fazla ölü vardır ve bununla birlikte, *Savaş ve Barış* ferah, iyimser, ışıklı bir roman olarak görünürken, *Anna Karenina* gri, kaygı verici bir atmosferle çevrilidir. *Savaş ve Barış*'ta yaşama inanç, çiftin, ailenin, ataerkil geleneğin şiirsel yüceltilişi, Rus ordusunun istilacı güç karşındaki zaferine bir güzelleme vardır. Zafer, kendisi için katlanılan tüm fedakârlıklara yüce bir anlam verir. Kahramanlar, vatan toprağını savunurken maruz kaldıkları acılardan büyüyerek çıkarlar. Havası, kötü düşlerle, önsezilerle, sanrılarla, doğaüstü varlıklarla yüklü *Anna Karenina*'da aynı şey geçerli değildir. Vronski ve Anna'nın Moskova Garı'ndaki ilk karşılaşmaları, bir trenin tekerlekleri altında ezilmiş bir demiryolu çalışanının ölümüyle damgalanır. Bu kazadan sonra, Oblonski kız kardeşinin dudaklarının titrediğini, gözlerinin yaşlarla dolu olduğunu görür.

"Neyin var Anna?" diye sorar.

Anna cevap verir:

"Kötü bir önsezi var içimde."

Daha sonra, trenden inince, onu peronda yakalayan tipinin altında, bir bunaltı ve kargaşa hissi duyacaktır. Vronski'nin kesin sözlerinden sonra: "Siz neredeyseniz orada olmak için Saint Petersburg'a gittiğimi biliyorsunuz", gece, soğuk, gürültü, hızla geçip giden yolcuların siluetleri, kısacası her şey genç kadını fantastik bir atmosfere sokmak için birbiriyle yarışır. "O anda rüzgar, önündeki engelleri yıkmış gibi saldırdı, vagonun damındaki karları yere indirdi, kopmuş bir sac levhayı tıkırdattı. Önde, lokomotifin ağlamaklı, hüzün dolu, tiz sesi duyuldu. Tipinin dehşeti Anna'ya şimdi çok daha hoş görünüyordu. Vronski ruhunun istediği, ama aklının korktuğu şeyi söylemişti."

Bir demir parçasının üzerine eğilmiş ve Fransızca anlaşılmayan kelimeler mırıldanan paçavralar içindeki bir ihtiyarın "bu demirle onun üzerinde korkunç bir şey yaptığını hisseden ve soğuk terler içinde uyanan" Anna'nın ünlü rüyasından daha da korkunç bir tehlikenin sinyali açığa çıkar. Bu kâbusu pek çok kez görecektir; Vronski de bir çeşit telepatiyle bunun korkusuna maruz kalacaktır; Anna kendini trenin altına attığı anda, bir ışık içinde "kendi kendine konuşarak, demirle bir şeyler yapan ufak tefek bir adam," görecektir.

Bir başka simge, kısrak Fru-fru'nun ölümüdür. Vronski'nin bir hatası sonucu, –sevgilisinin kayıtsızlığı üzerine intihara sürüklenen Anna'nın ölümünü haber verircesine– kısrak düşer ve yarış sırasında belkemiği kırılır. Lev Tolstoy'un atın ve kadının düşüşünü anlatmak için kullandığı kelimeler tuhaf bir şekilde benzerdir. Nihayet ona boyun eğen Anna karşısındaki Vronski'yi şöyle tarif eder: "Yüzü bembeyaz, alt çenesi titreyerek Anna'nın başucunda ayakta duruyor, onu avutmaya çalışıyordu." Ve can çekişen Fru-fru karşısında ise: "Öfkeden, hırstan yüzü bembeyaz Vronski'nin alt çenesi titriyordu."

Anna, oğluyla görüştükten sonra otele döndüğünde, bir albümden ondan kalan fotoğrafları çıkardığında, kötüye yorulacak alametler belirir: "... En güzel resmi kalmıştı... Anna zarif, beyaz parmaklarıyla pek sinirli hareket eden becerikli elleriyle birkaç kez tutmak istemişti resmin kenarından. Ama yırtılacaktı resim. Çıkaramadı onu. Masanın üzerinde kitap açacağı yoktu. Yandaki resmi çıkardı –Vronski'nin Roma'da silindir şapkayla, uzun saçlarıyla çektirdiği resmiydi bu– Oğlunun resmini onu kullanarak çıkardı." Bu ayrıntı onu Tanrı'nın bir uyarısıymışçasına şaşırtır: sevgilisi oğlunu kovuyor...

Yine en az o kadar anlamlı bir başka alegori, sönmeden evvel parlayan mumdur. Bu titrek aleve ilk baktığında, Anna nedensiz yere bir ölüm korkusu hisseder ve kalbi hızla çarparken kendini ölümün karanlığından korumak istercesine hemen ikinci bir mum yakar. Bu mum alevini ikinci kez, trenin tekerleklerinin altında kalıp bilincini kaybettiği an görür: "Işığında endişelerle, yalanlarla, üzüntülerle, kötülüklerle dolu ki-

tabı okuduğu mum bir anda her zamankinden daha bir parladı. Şimdiye dek Anna için karanlıkta olan her şeyi aydınlattı. Sonra titredi ışık, sönmeye başladı, söndü."

Öte yandan, bu korkuyu hisseden sadece Anna değildir. Oblonski'nin karısı Dolli çocuklarının geleceği için endişelenir, Prenses Şerbatski geceleyin ölüme dair önsezilerle huzursuz olur, Levin'in kardeşi Nikolay öteki dünya fikrinden kurtulamaz, romanda başlığı olan tek kısım, beşinci bölümün XX. kısmıdır: *Ölüm*. Roman kişilerinin mutluluğa yönelik tüm çabaları bir fiyaskoyla sonuçlanır. Kiti-Levin çifti bile, bedensel ilişkilerle birleşen çiftlerin lanetinden kaçamaz. Yazar, onların hikâyesini yazarken, evlilik aşkının iyiliğiyle, evlilik dışı ilişkinin ahlaksızlığını karşı karşıya getirmeyi dener. Ama aile mutluluğu bir aldatmacadır. Pekâlâ evli olan Levin'in de içini kaygı kemirmektedir. Toplumsal örgütlenmeyle ilgili girişimlerinde başarısız olur ve son anda basit mujik dinine tutunarak kendini kurtarır. Sonuç olarak, Anna-Vronski çiftinin yandığı yasak tutkular cehennemi, Kiti-Levin çiftinin çürüdüğü ailevi sevgi cennetinden daha korkutucu değildir.

Tuhaf olan, *Anna Karenina*'da, *Savaş ve Barış*'ta olduğu gibi, metafizik bir imle damgalanmış, parlak, olağanüstü insanlar yoktur, vasat, hatta silik insanlar göze çarpar ve iyiyle kötüye eşit mesafede, kendi yollarında ilerlerler. Prens Andrey –düşleri, kaygıları, kibriyle birlikte– öldükten sonra, alacakaranlıkla yetinmeyi bilseler de her tür mutluluğa yazgılı kendi halindeki Bezuhov ve Rostov aileleri karşı karşıya kalır. Anna Karenina ve Vronski hızla sahneden silindikten sonra, hayat mücadelesinin büyük galipleri görülür: Kiti ve Levin, komşularının örnek gösterdiği, sıkıcı, erdemli, namuslu genç insanlar. Bu, Tolstoy açısından vasatlığa bir övgü müdür? Hayır! Sadece insanlık kimi zaman uyuyan kitleleri sarsmak için olağanüstü bireylere ihtiyaç duysa da, sonuçta birleşerek Tarih'in ileri gitmesini sağlayan sıradan insanlardır. Gelecek ister istemez Rostov'ların, Bezuhov'ların, Levin'lerin, iyi niyetli tüm insanlarındır. Lev Tolstoy, toprak sahibi ve aile babası olarak kendini onların yanında görür. Onları haklı çıkararak, kendini haklı çıkarır. Kimi zaman

başkaldıran idealistlerin yanına geçse de, orada uzun kalmaz. Toprak satın alırken özel mülkiyeti mahkûm etmeyi ve ölüm cezasını kınarken hakimleri evine buyur etmeyi sürdürür.

Ama umduğunun aksine, son derece kötümser bu romanda, bizim sempatimizi kazanan lanetlilerdir, bizi hayal kırıklığına uğratanlar ise aklı başında insanlardır. Tüm lanetleri taşıyan Anna Karenina diğer kişiliklerin öyle üzerindedir ki yazar kendini kitaba kadın kahramanın adını vermeye mecbur hisseder. Kitabın en başındaki "İçim nefretle dolu, öcümü alacağım" yazısı, Anna'nın düşüşünün kesin, tanrısal, üst merciye ait bir karardan kaynaklandığı fikrini vurgulamaktadır. Dıştan bakıldığında gerçekçi görünen bu öyküde her şey büyüdür. Nesneler bile –mum, karlı cam, Anna'nın küçük kırmızı çantası– esrarengiz bir güçle yüklüdür. Kaygı verici, hüzünlü, büyük bir insanlık trajedisidir bu. Lev Tolstoy'un okuyucularına sunduğu yem, bu trajedidir.

Okuyucular açgözlülükle bu yemin üstüne atlarlar, "yüksek sosyete" resmine hayran kalır, Anna'nın yasak aşklarından etkilenir, "düşüş"ünü anlatan cesur sahnelerde kızarlar. *Russkiy Vestnik*'in sayıları birbirini izler ve ön cephede bulunan Strakhov, Moskova'dan Yasnaya Polyana'daki genel karargâha düzenli olarak rapor gönderir: "Heyecan sürekli artıyor... O kadar farklı görüşler var ki özetlemek imkânsız... Kimileri kinizminizi eleştiriyor, daha zekileri ise (mesela Danilevski), hayranlık içindeler..." (21 Mart 1875). "Herkes Şubat yayınına hayran kaldı. Ocak sayısındaki daha az beğenilmişti... Şimdi, sevinç çığlıkları yükseliyor. Aç insanlara yiyecek atmışsınız gibi bir hava var." (5 Mart 1876). "Romanınız herkeste merak uyandırıyor ve inanılmaz bir şekilde okunuyor. Sadece Puşkin ve Gogol'ü böyle, her sayfaya saldırarak ve diğerlerinin ne yazdığını önemsemeyerek, okur insanlar." (Şubat 1877). "Dostoyevski kollarını sallıyor ve size sanat tanrısı diyor. Bu beni şaşırtıyor ve sevindiriyor. Bu beni şaşırtıyor çünkü onun size ne kadar düşman olduğunu biliyorum." (18 Mayıs 1877).

Aleksandra Tolstoy da hayranlık içindedir: "*Anna Karenina*'nın her bölümü, sosyeteyi öfkelendiriyor..." der "...ve yo-

rumların, övgülerin, dedikoduların ve tartışmaların sonu yok, sanki herkesi kişisel olarak ilgilendiren bir mesele var ortada."[5]

Arkadaşı Fet, dehaya seslenir: "O doğum tasvirindeki sanatsal nobranlık nedir öyle! Dünya dünya olalı kimse bunu yapmadı ve yapmayacak. Budalalar, Flaubert tarzı bir gerçekçilik diye bas bas bağıracak oysa bu romanda her şey idealizm!"[6]

Profesyonel eleştirmenler de romanın –ne yazık ki sürekli olmayan– yayımı karşısında o kadar heyecanlandılar. V.V. Çuyko, *Holos*'ta, Tolstoy ve Stendhal'ı karşılaştırarak, Stendhal'in her zaman psikolojik bir ön gerçekten yola çıktığı ve karakterlerinin ancak –belirli bir durumun sonuçlarını açıklarken yararlandığı– "olağanüstü mantık" sayesinde gerçek göründüğünü, Tolstoy'un eserinin ise tümüyle içgüdüsel olduğunu, hayatla iç içe olduğunu ve hiçbir yönteme bir şey borçlu olmadığı noktalarına vurgu yapar.

Aynı gazeteden bir başka eleştirmen "Kont Tolstoy'un dünya edebiyatında bir benzeri daha olmadığını," ve "Rus edebiyatında ise sadece Dostoyevski'nin ona yaklaşabileceğini," ileri sürer.

"Yazar, hiçbir şeye, hiçbir karaktere acımamış. Aşkı öyle bir gerçekçilikle çizmiş ki bizde henüz kimse bu gerçekçiliğe ulaşmış değildir," der Suvorin *Novoye Vremya*'da.

Strassov söylenenleri daha ileri götürür: "Diğer edebiyatçılarımız geri çekilirken ya da susarken ya da sönerken ya da rezil olurken, Kont Tolstoy tek başına en önde gidiyor..."

Dostoyevski bile, Türklere karşı kutsal savaşı adına *Anna Karenina*'nın son kısmını eleştirmekle birlikte, *Bir Yazarın Güncesi*'nde romanın geri kalanını över:

"*Anna Karenina*, Avrupa'da yayımlananlardan kesinlikle farklı olduğu söylenebilecek, kusursuz bir sanat eseridir. Konusu tümüyle Ruslara özgüdür. Bu romanda bizim "yeni söz"ümüzden, Avrupa'da henüz duyulmamış olan ama yine de ne kadar kibirli olurlarsa olsunlar Batı halklarına son derece gerekli olacak bir sözden bir şey vardır."

---

5 13 Haziran 1877 tarihli mektup.

6 Nisan 1877 tarihli mektup.

Suç ve Ceza'nın milli gururla esriyen yazarı, Avrupa'da, yani mantığın, materyalizmin ve dar görüşlülüğün vatanında, toplum kurallarını hiçe sayma suçu işleyen bireylerin beşeri adalete tâbi olduğunu, oysa Tolstoy gibi bir Rus yazarı için, gerçek cezanın bireyin kalbinde olduğunu söyler. "İnsan yargıç, diğerleri gibi bir günahkâr olduğundan ötürü nihai yargıç olmadığını, sevgiden, iyilikseverlikten ibaret olan tek anlama aracına başvurmaksızın yargıda bulunmanın saçma olduğunu bilmelidir..."

Lev Tolstoy, bu beğeni ifadelerinin yanı sıra, her zamanki gibi bir dizi sövgü ve alaya maruz kalır. Skabiçevski, *Borsa Haberleri*'nde, tüm romanın "bebek bezlerinin tertemiz kokusuyla dolu" olduğunu ve Anna'nın düşüş sahnesinin "bir züppeyle, süslü giysi meraklısı Petersburg'lu bir hanımefendinin bayağı aşklarına uygun, eski Fransız romanlarının tadında melodramatik bir saçmalık" olduğunu ileri sürer. Tkaçev, *Olay* Dergisi'nde, Tolstoy'u "halkın ahlakını düşürmeye" çalışmakla suçlar, *Anna Karenina*'nın tümüyle "anlamdan yoksun" bir "aristokratik aşk efsanesi" olduğu yargısında bulunur ve yazarın taklidini yaparak, Levin'le bir ineğin aşkı üzerine bir roman yazmasını tavsiye eder. *Odesky Vestnik*'in ismi bilinmeyen eleştirmeni "yiyecek, içecek, av, balolar, yarışlar ve aşk, aşk, aşk, sözcüğün en yalın anlamıyla, hiçbir psikolojik ya da manevi bir anlam içermeyen aşk, roman baştan sona bu." Ve sözlerini şöyle bağlar: "Okur, lütfen bana, içinde bir fikir, fikri geçtim bir fikrin gölgesi bulunan bir sayfa, –aman ne diyorum ben– yarım sayfa göstersin."

İvan Turgenyev de *Anna Karenina*'yı sevmez. "Yanlış yaptı. Bu, Moskova'nın, Slavofil asillerin, yaşlı Ortodoks kızların, yalnızlığının ve gerçek sanatsal çalışmadan mahrumluğun sonucu," diye yazar 1-13 Nisan 1875'te Suvorin'e. Ve 13-25 Mayıs'ta Polonski'ye: "Gerçekten çok güzel sayfalara rağmen (at yarışları, ot biçme, av) *Anna Karenina*'yı beğenmedim. Ama tüm bunlar çiğ, Moskova, yaşlı kızlar, slavofilizm, asillerin dar fikirliliği kokuyor."

Lev Tolstoy, Turgenyev *Ham Toprak* romanını yayımladı-

ğında, eski düşmanına aynı şekilde karşılık verecektir. "Turgenyev'i okumadım ama bu saf ve harika su kaynağının, çeşitli yerlerden duyduğuma göre, böylesine çirkefleşmesine samimiyetle üzüldüm! Sadece bir günü hatırlayıp onu yazsaydı herkes hoşnut olacaktı..." diye yazacaktı Lev Tolstoy, Strakhov'a.[7]

Savaş ve Barış dönemine kıyasla, kendini övgülerin ve eleştirilerin çok daha üstünde görmektedir. Yasnaya Polyana'dan çıkmadan, Rusya'yı fethetmiştir. Köylü gömleği içinde çalışma masasına oturup, Strakhov'un kendisine göndermiş olduğu gazete kupürlerini baştan savma bir şekilde okur. İçlerinden W... imzalı biri son derece ateşlidir: "Nesiller birbirini izleyecek, toplum baştan aşağı değişecek, Rus yaşamı başka yollara girecektir ama bu eserler (*Savaş ve Barış* ve *Anna Karenina*) herkes tarafından tekrar tekrar okunmaya devam edecektir çünkü bunları Rus yaşamından, Rus kültüründen ayırmak imkânsızdır. Bu yapıtlar ilelebet yeni kalacaklardır."[8]

Lev Tolstoy, bu yüce gönüllü kehanet hakkında ne hisseder? Gurur, şüphe, kayıtsızlık? Hiç şüphesiz, ne derse desin insanlar tarafından anlaşılmış ve bunca sevilmiş olmaktan sevinç duyar. Ama mutluluğu, gerçek mutluluğu ona verecek olan, ne kadar övücü olurlarsa olsunlar gazete makaleleri değildir. O mutluluğu kendi içinde aramalıdır. Ama içine baktığında, karanlık, kaygı ve bunalım dışında bir şey görmez.

7 25 Ocak 1876 tarihli mektup.

8 1877 yılının *Rus Dünyası*'nın makalesi (no 28). Bugüne kadar bu satırların sahibinin adını belirlemek mümkün olmamıştır.

3

Sanat ve İnanç

Anna Karenina'nın telif hakkı, *Savaş ve Barış*'ınkiyle birlikte yılda 20.000 rubleyi geçmekteydi. Öte yandan, mülk de yaklaşık 10.000 ruble getiriyordu. Bu gelirler ailenin harcamalarına rahat rahat yetiyordu. Mülkün yönetimini üzerine almış olan Sonya kocasını her tür maddi kaygıdan kurtarıyordu. Bundan böyle yazmaktan başka bir şeyi dert etmesi gerekmiyordu. Serveti sadece yeni toprakların alınmasıyla değil, mülklerin çoğalmasıyla da artıyordu. Her zamanki hizmetçilerin, aileye bağlı ve efendileriyle her şeyi açık açık konuşan kaftanlı ve *laptis*'li eski serflerin yanı sıra, özel kıyafetler içindeki (kırmızı yelek ve beyaz eldivenler) uşaklar, "yetiştirilmiş" oda hizmetçileri, terziler, dadılar, Fransızca ve Almanca öğretmenleri çıktı ortaya. Kendisi de *Günlük* tutan küçük Tanya on dört yaşındayken, 11 Kasım 1878'de şunları yazıyordu: "Bir dadım var, Matmazel Gachet, Maşa'nınki ise İngiliz, adı Annie; erkeklerin Mösyö Nief'i var; Andrey'in bir *niania*'sı var; bir de Rusça öğretmenimiz B. A. Aleksiyev var, karısı, on dört aylık oğlu ve sekiz yaşındaki üvey kızı Liza'yla evin bir kanadında yaşıyor. Liza, anneme Fransızca öğretmek için her gün bize geliyor. Mösyö Nief'in karısı da burada oturmak istiyor; kendisi ve oğlu için şimdiden küçük bir oda kiraladı. Bize gelen baş-

ka öğretmenler de var; resim öğretmeni Simonenko: ufak tefek ve kambur bir adam. Sonra Yunanca öğretmeni Ulyanski var. Rahip, müzik öğretmeni Miçurin; Almanca öğretmeni Amalya Fedorovna..."

Bu entelektüel hizmetçi ve uşaklar arasında, en çarpıcı kişi, Fransızca öğretmeni Mösyö Nief'ti. Bu takma isim altında, isyanın Versay Hükümeti tarafından bastırılmasından sonra Fransa'dan kaçmış olan, eski komünar Jules Montel gizlenmekteydi. Fransa'da 1880'deki genel af ilanına kadar gerçek kimliğini saklaması gerekti. Rusça öğretmeni Aleksiyev de militan bir sosyalistti. Önceleri Yasnaya Polyana sakinlerinin zengin yaşamından rahatsız olurken, zaman içinde Lev Tolstoy'un cazibesine kapıldı ve nihayetinde ona minnettar olduğunu belirtip, kendini onun arkadaşı ilan etti. Öğretmenler ve öğrenciler, tüm aile eğlencelerine katılıyordu. Küçük Tanya'nın doğum günü için, 4 Ekim 1878'de, ormanda bir piknik düzenlenmişti. "Mösyö Nief, gömleğinin kollarını kıvırmış omlet yapıyor ve sıcak çikolata hazırlıyordu. Dört ateş yanıyordu. Sergey *şaşlık* yapıyordu. Kutlama çok eğlenceli geçti, iştahla yemek yedik ve harika zaman geçirdik..." diye yazıyordu Sonya *Günlük*'üne.

1871'de, genişletilmiş olan evde hâlâ yer sıkıntısı vardı. Konuklar Yasnaya Polyana'da giderek daha sık bir araya geliyordu. Henüz müritler ortada yoktu, akrabalar, arkadaşlar, komşular evi dolduruyordu. Rus geleneğine uygun, bir gün diye gelip bir hafta, kimi zaman bir ay kalıyorlardı. En yakın gar oraya beş verst uzaklıkta olduğundan ve yakın çevrede kalacak han bulunmadığından, Sonya her gelene yatak ve yiyecek verirdi. Bu ziyaretçi, uşak ve çocuk hareketliliği Lev Tolstoy'u rahatsız etmiyordu. Basit ve gürültülü bir yaşamın etrafını kuşatmasını seviyordu. Bu, ölümün soğuğuna karşı koruyucu zırhıydı. Kimi zaman, çalışma odasından karaçamlar altında kraket oynayanların kahkahalarını, topa vuran sopaların hafif sesini duyardı. İnsanın bir ayağı çukurdayken, eğlenme hakkı var mıydı? Bir aynada kendine bakıyordu. Ellilik bir adamın yüzü: çizgili geniş bir alnın üzerinde, kısa kesilmiş saçlar; göz çukurla-

rına kaçmış, keskin iki gri gözün üzerine sarkan gür, birbirine karışmış kaşlar; biçimsiz bir burun; etli kulaklar; şehvetli dudaklar; ve tüm bunları kuşatan, demir tel gibi kalın, karman çorman, kırlaşmış, sert kıllardan bir orman. Hiçbir zaman bu kadar kuvvetli olmamıştı. Baş ağrılarına rağmen, kolaylıkla hiç aralıksız sekiz saat çalışabiliyordu. Yaya gezerken, koruluklarda at binerken, ot biçerken ya da odun keserken, kimse onun hızına yetişemezdi. Dünyada onunki kadar sağlıklı ve dengeli bir hayat var mıydı? Gençliğinde istemiş olduğu her şeyi, olgun yaşında elde etmişti. Edebi ün istemişti ve genel kanıya göre o, Dostoyevski'yle birlikte yaşayan en büyük Rus yazardı. Atalarının evinde, sevimli bir kadın ve çok sayıda çocuk arasında sakin ve çalışma dolu yıllar geçirmek istemişti ve Sonya sayesinde bu aile mutluluğunu dolu dolu yaşıyordu. Hayatını kazanmak için yazmaya mecbur olmaktan endişe etmişti ve mali durumu, sanatının hiçbir baskı karşısında boyun eğmemesine olanak veriyordu.

Ama mutlu değildi. Daha doğrusu, onun payına düşen mutluluk onu tatmin etmiyordu ve bir başka mutluluk olup olmadığını kendi kendine soruyordu. Arzamas gecesinin hatırası aklından çıkmıyordu. Bir sayfa okumadan, bir satır yazmadan geçirdiği günler oluyordu. Ruhun şaşkına dönmüşlüğüne, bedenin kayıtsızlığı ekleniyordu. Bir robot onun yerine günlük davranışlarını yapıyordu. Sonra aniden kendine geliyor, kendini sorguluyor ve bunaltının yerini bir uyuşukluk alıyordu.

"Mülkün meseleleriyle uğraşırken aklıma bir soru geliyordu: Samara'da 6000 desiyatin toprağın, 300 atın var ve bunlar neye yarıyor?... Ya da çocuklarımın eğitimini düşünürken, kendi kendime soruyordum: Neye yarar? Ya da halka mutluluk vermenin en iyi yolu hakkında düşünürken, şu noktaya varıyordum: Bundan bana ne? Ya da kitaplarımın bana sağladığı ünü düşünürken, kendime şunu söylüyordum: Farzet ki Gogol'den, Puşkin'den, Shakespeare'den, Molière'den daha ünlüsün, dünyanın tüm yazarlarından daha ünlüsün, ee yani?" diye yazacaktı *İtiraflarım*'da.

O sırada ona en çok istediği şeyi söylemesi halinde bu iste-

ğin anında yerine getirileceği teklif edilseydi, ne cevap vereceğini bilemezdi çünkü hiçbir şey istemiyordu. Hiçbir şey istemiyordu çünkü insani teşebbüslerin boşunalığını keşfetmişti. Kıpırdayan bir yaprağa, geçen bir yüze takılarak elli yıl boyunca yürümüştü ve sonra bir bakmıştı ki önünde bir uçurum. "Durmak mümkün değildi, geri gitmek, önünde hayat ve mutluluk yalanından, acıdan, gerçek ölümden, kesin yok oluştan başka bir şey olmadığını görmemek için gözlerini yummak mümkün değildi."

Düşünceleri bu noktaya vardığında, uzaktan gelen bir kahkaha işittiği hissine kapıldı. Çok eskiden beri her şeyi düzenleyen *biri* onunla alay ediyordu!

"Bu *biri*, büyüdükten, otuz kırk yıl boyunca bedenen ve ruhen geliştikten sonra, tümüyle güçlendikten ve hayatın bütün olarak görüldüğü bu zirveye vardıktan sonra, hayatta hiçbir şey olmadığını, asla hiçbir şey olmayacağını nihayet anlayan bir budala gibi nasıl dikildiğimi görmekten keyif duyuyordu. Ve bu *onu* eğlendiriyordu!"

Madem ki hayat kötü bir şakaydı o halde onu reddetmek gerekiyordu. Lev Tolstoy, eskiden mücadele etmek için nasıl büyük bir istek duyuyorsa, artık o derece ölmek istiyordu. Hiçlik, yeni bir toprak satın alma ihtimali gibi çekiyordu onu. Bu, kolay ve lehte bir işti. Kesin bir kazançtı. Ne karısı, ne çocukları kafasını kurcalıyordu. Kendisiyle ilgili meseleler dışında onlar için hiç endişelenmemişti. Kendisi ölünce, onlar mülkün ve kitaplarının geliriyle yaşamaya devam edecekti. Önemli olan ne zaman ve nasıl intihar edeceğini bilmekti. Bunun için acelesi yoktu. Esrimesinde bir sağduyu pırıltısı vardı. Kendisini koyu karanlığın cazibesine kaptırır kaptırmaz, aklını başına toplayıp omurgası boyunca nefis bir ürpertiyle hemen kendini geri çekiyordu.

Özellikle geceleri bu işi bitirme ihtiyacı onu sarıyordu. Çalışma odasında tek başına uyurdu. Yatağa girmek üzere soyunduğunda, kitapla dolu iki dolabın arasına sabitlenmiş desteğe bakıyordu. Atılan bir düğüm, ayakla itilen bir sandalye, sarsılan, sallanan, hareketsiz kalan bir beden... Lev Tolstoy artık olma-

yacaktı! "O zaman ben, mutlu adam, çok kolay bir yolla kendimi öldürme isteğine boyun eğmemek için, odamdaki ipi ortadan kaldırdım (...) ve ava giderken yanıma bir daha tüfeğimi almadım."[1]

Teorideki bu gözü pek ve pratikteki bu ihtiyatlı alternatifler, kişilik özelliğiydi. Bu müzmin intihar meraklısını, hiçbir şey sağlığı kadar endişelendirmiyordu. Bir doğu kıssasını hatırlamak hoşuna gidiyordu. Kaplandan kaçan bir adam bir kuyuya iner. Kuyunun dibinde, ağzını kocaman açmış bir ejderha görür. Ne yukarı çıkmaya ne aşağı inmeye cesaret edemeyerek, zavallı adam, gevşeyen taşların arasından boy veren bir çalıya asılır. Gücü tükenirken, tutunduğu dalı kemiren biri beyaz biri siyah iki fare gözüne ilişir. Birkaç saniye içinde, kesin düşecektir. Adam, öleceğini bilerek, son bir çabayla yaprakların üzerindeki bal damlalarını yalar. İşte Lev Tolstoy'un da yapmak istediği buydu. Ama eskiden gerçekliğe katlanmasına yardım eden iki bal damlası –aile sevgisi, edebiyat sevgisi–, onun nazarında tüm çekiciliğini yitirmişti.

"Aile, diyordum kendi kendime, karım, çocuklarım da insan ve dolayısıyla benimle aynı şartlara tâbi bulunuyorlar: ya yalan içinde yaşamak ya acımasız gerçekliği olduğu gibi görmek zorundalar. Neden yaşamaları gerekiyor? Neden onları sevmem, korumam, büyümelerine yardım etmem, yararlarını gözetmem gerekiyor? Benim de içinde bulunduğum ümitsizliğe onları sürüklemek için mi yoksa budala olarak kalmalarını sağlamak için mi? Onları hem sevip hem hakikati onlardan saklayamam... Ve hakikat, ölümdür. Sanata, şiire gelince, uzun süre başarının, övgülerin etkisiyle, ölüm her şeyi, eserimi ve hatırasını yok edecek olsa da, bunun sürdürülebilir bir iş olduğuna kendimi inandırdım. Sonra bu işin de bir yalan olduğunu fark ettim."[2]

Rusya'da bir tek kendisinin mustarip olduğunu sandığı ümitsizlikten, çok sayıda entelektüel nasibini almaktaydı. İvan Turgenyev, *Babalar ve Oğullar*'da, çağın bu hastalığına bir ad ver-

1 *İtiraflarım.*

2 *İtiraflarım.*

mişti: "nihilizm." Son romanında –*Ham Toprak*– bu konuyu işlemişti. İvan Turgenyev'e göre nihilist "hiçbir otoriteye boyun eğmeyen ve hiçbir ilkeyi, bu ilke ne kadar itibar görürse görsün, iman ilkesi gibi kabul etmeyen bir adam"dı. Aileyi, sanatı, dini ve genel olarak mevcut tüm sosyal yapıları yadsıyarak, giderek sayıları artan genç insanlar, büyük bir boşluğun ortasında yalnız olduklarını fark ediyor ve bunalıyorlardı. Kimileri mujikler gibi giyiniyor, "halka gidiyor" ve anlaşılmamış olarak geri geliyordu. Üniversite öğrencileri ve hali vakti yerinde kesimler içinde bir intihar salgını ortalığı kasıp kavuruyordu. İnsanlar, bıkkınlıktan, tiksintiden, taklitten, şarlatanlıktan ya da meraktan kendini öldürüyordu.

Ama gerçek nihilistler, yani "nirvana" çağrısına direnenler, Rus halkının kurtarıcı rolünü ilan eden ve ülkenin kurtuluşunu, monarşinin kaldırılmasında ve kırsal komüne dayalı bir cumhuriyet sisteminin kurulmasında gören inanmış materyalistlerdi. Bu devrimci hareket, idealizme ve şiddet karşıtlığına meyleden Lev Tolstoy'un çok uzağındaydı. Ama bu felsefelerin her ikisi de aynı temel hayal kırıklığından, resmi öğretilere karşı çıkma yönündeki aynı istekten ve köylünün sessiz bilgeliğine olan aynı inançtan doğuyordu. Lev Tolstoy, Bakunin ve Herzen'e hayranlık duyduktan sonra, tiksintiyle onlardan yüz çevirmişti. Bu ikisi sadece dünyevi meselelerle uğraşıyordu. Lev Tolstoy'a göre, ruhların huzuru, bedenlerin rahatından önce geliyordu. Kişisel sıkıntısı toplumsal evreyi geçmiş, metafizik evreye açılmıştı. Güvenilir bir düşünceye ulaşmak için Platon'u, Spinoza'yı, Kant'ı, Schelling'i, Hegel'i, Schopenhauer'i, hayata tinselci bir açıklama getiren herkesi tekrar tekrar okudu. Bu aydın kafalar aynı engele çarpıyordu. "Bedenin yaşamı bir kötülük ve bir yalandır. Bu yüzden biz bu bedenin yok oluşunu bir iyilik olarak dilemeliyiz," derdi Sokrates. "Dünyadaki her şey –budalalık ve bilgelik, zenginlik ve sefalet, neşe ve keder– çalkantıdan ve boşluktan başka bir şey değildir. İnsan ölecektir ve ondan geriye hiçbir şey kalmayacaktır," diye sürdürürdü Süleyman Peygamber. "Hayat olmamalıydı ve iyi olan tek şey, varoluştan hiçliğe geçiştir," derdi Scho-

penhauer. "Kaçınılmaz acılara, zayıflığa, yaşlılığa, ölüme doğru gidildiği bilinciyle yaşamak imkânsızdır. Hayattan ve her tür hayat olanağından kurtulmak gerekir," diye katkıda bulunuyordu Buda.[3]

Büyük düşünce ustalarıyla hayal kırıklığına uğrayan Lev Tolstoy birkaç basamak indi ve çevresini gözlemleyerek, ölümlülerin çoğunun insanlık durumuna nasıl uyum sağladığını anlamaya çalıştı. Eğer ölüm yaşama tercih edilir bir şeyse neden insanların çoğu intihar etmiyordu? İyice düşündükten sonra, türdeşlerinin, bu problem karşısında şu dört tutumdan birini benimsediği sonucuna vardı: kimileri iyi niyetle yaşamın trajedisini ve ölümü görmezden geliyordu ama bu, budalalığa varan bir zekâ geriliği gerektiriyordu; diğerleri, Epikürcülere benzeyenler, ümitsiz durumlarının farkındaydılar ama ejderhanın ağzına düşecekleri anı beklerken çalının yapraklarının üzerindeki balı yalamaya devam ediyorlardı; diğer bazıları, dünyadaki yazgılarının saçmalığını anlamış olarak, intiharı kendilerine bir onur meselesi yapıyorlardı; ve nihayet, bu kurtuluş hareketini gerçekleştirmeyecek kadar zayıf olan diğer bazıları da, karşı konulmaz bir tiksintiyle, yemeye, içmeye, giyinmeye, doğurmaya, toprak satın almaya, para kazanmaya devam ediyorlardı. Lev Tolstoy bu son kategoridendi. Korkaklığından ötürü kendinden nefret ediyordu. Bununla birlikte, kimi zaman düşüncesinden şüphe ediyordu.

"Eğer hayat olmasaydı, akıl olmayacaktı. O halde, akıl hayatın kızıdır. Akıl, hayatın kızı olduğundan, hayatı inkâr edemez," diyordu sık sık kendine.

Cehennem gibi bir dairenin içinde dönüp duruyordu. Defterleri, zekâ ve inanç, insan ve uzay, madde ve hareket ilişkileriyle ilgili tespitlerle dolup taşıyordu. En güvenilir kavramlar artık ona şüpheli görünüyordu. Yeni cehaleti, mujikin cehaletiyle boy ölçüşebilirdi. Mujik! Nasıl olmuş da bunu daha önce düşünmemişti? Işık ondan gelecekti.

"Gözlerimi, sıradan, cahil, yoksul insan kitlelerine çevirdim ve bambaşka bir şey gördüm," diye yazacaktı.

3 *Itiraflarım.*

Bu insanlar, sefaleti, açlığı, kötü muameleyi, hastalığı, acıyı, ölümü sessiz bir tevekkülle kabul ediyordu. Hatta bazıları en kötü şartlarda bile iyimser olmayı sürdürüyordu. Her halükârda, kendini asmayı düşünenler çok azdı. Hayatın yüküne katlanmalarına yardım eden, mantıklı düşünmeleri miydi? Kesinlikle hayır. Cesaretlerini, yaldızı sökülmüş kubbesiyle küçük kır kilisesinde papazın öğrettiği, en basit, en bağnaz inançtan alıyorlardı. Böylesi bir inanç, ancak tartışmasız kabul edilebilirdi. Tanrı, tıpkı votka gibi, düşünmeden, bir yudumda içiliyordu. "İnsan herhangi bir mevzuda zekâsını –ama sadece zekâsını– kullanır kullanmaz, o mevzuu mutlaka ortadan kaldırıyor," diye yazıyordu Lev Tolstoy defterine.[4]

Bir ilkbahar günü, ormanda gezinirken, zihninin hafiflediğini ve tüm bedeninin, ışığın sızdığı yarı karanlıkta rahatlıkla devindiğini hissetti. Kafası karışmış olarak, aklıyla Tanrı'yı inkâr ettiğinde daima keyifsiz olduğunu ve onu bir çocuk gibi kabul ettiğinde daima neşeli olduğunu fark etti.

"Tanrı'yı düşününce hayatın şen dalgaları içimde uyanıyordu. Her şey canlanıyor, bir anlam kazanıyordu. Tanrı'yı tanıdığımı düşündüğümde yaşıyordum. Ama onu unuttuğumda, onu artık görmediğimde, yaşamayı bırakıyordum... Tanrı'yı tanımak ve yaşamak, aynı şey! Tanrı, yaşamdır!" diye yazacaktı.[5]

İnanç bulunmuştu. Herkese hitap eden bir inanç. Lev Tolstoy, gücü tükenmekte olan bir deniz kazazedesi gibi, bu sala tutundu.

Öncelikle, Tanrı'nın inayetine mahzar olma halini ancak kendini silikleştirerek sürdürebileceğini anladı. Dinin kimi kuralları ona saçma, mantıksız gelse de, müminlerin tutumu ona en anlaşılmaz batıl inançları çağrıştırsa da, yolunu kaybetmemek için, cemaatin yasalarına boyun eğmeliydi. Tanrı, dünyanın yaratıcısı olarak, hakikatini ancak aşkla bağlanmış tüm insanlara bildirebiliyordu. Tek başına Tanrı'ya dua etmek anlamsızdı. Ona kitle içinde, kitle arasında dua etmek gerekiyordu.

Lev Tolstoy, eskiden Ortodoks Kilisesi'nin dogmalarını eleş-

4 Lev Tolstoy'un *Defterler*'i, 12 Mart 1870 tarihli not.

5 *İtiraflarım*.

tirmekte gösterdiği aynı istekle, dindarlığa atıldı. Sonya'nın bayram arifelerinde evde düzenlettiği dini merasimlere bile düne kadar katılmayan o, kimsenin baskısı olmadan, sabah akşam dua ediyor, pazarları ayine katılmak için sabahın köründe kalkıyor, Çarşamba ve Cumaları perhiz yapıyor, günah çıkarıyor, kutsanmış şarap ve ekmek yiyip, içiyordu. "Doğru davrandığımı biliyorum," diyordu "yalnız ve yalnız çünkü ruhumun kibrini kırmak, atalarıma ve çağdaşlarıma yaklaşmak için, hayatın anlamını bulmak adına, fiziki refahımı feda ediyorum."

Bu tinsel körelme, gerçeği söylemek gerekirse, Lev Tolstoy'un sadece halka değil, aynı zamanda gençliğine kavuştuğu yönündeki zannıyla çok daha hafiflemişti. Keşfedilmemiş bir yolda dolaşmıyor, bilinen bir patikada yol alıyordu. Dinin çekiciliğine, aile hatıraları ekleniyordu. İkonun önünde titreşen kandilin alevi, çocuk gözlerini büyüleyen alevin aynısıydı. Ne zaman istavroz çıkarsa, bu hareketle, sakallı bir elliliği değil, Karınca Kardeşler krallığını hayal eden öfkeli ve tatlı bir çocuğu koruma altına alıyordu.

"Benim için yeni olmayan, hatta hepsinden daha eski, hayatımın ilk dönemindekiyle aynı yaşama coşkusunu bulmam ilginç," diyecekti.

Küçük kır kilisesinde daha sık görünmesinde onun açısından bir gösteriş kaygısı yok muydu? Filozofları okuduktan sonra böylesi bir yalınlığa geri döndüğü için kendine hayranlık duymuyor muydu? Ne olursa olsun dönüşümlerini kimseden saklamazdı. Masada, karısına ve çocuklarına, bu konudan, hepsini ilgilendiren bir meseleymiş gibi bahsederdi. Şüpheciliğinden ötürü ona hep sitem etmiş olan Sonya, şimdi dindarlığından ötürü onu kutluyordu. Tüm aile fertleri, onun teşvikiyle, dini faaliyetlerini artırdı. Büyük Perhiz'de, sadece ilk ve son hafta boyunca değil, yedi hafta boyunca aralıksız perhiz yapıldı.

Yasnaya Polyana'ya bir konuk geldiğinde, Lev Tolstoy mutlaka onun dinle ilgili fikirlerini almaya çalışırdı. "Din ve Ahlak Okumalarını Teşvik Derneği"nin kurucusu ve Lord Radstock'un teorilerinin ateşli savunucusu Kont Bobrinski, güçlü

inancıyla onu etkiledi. "Ona karşı çıkmak imkânsız çünkü hiçbir şeyi kanıtlamaya çalışmıyor. Sadece inandığını söylüyor ve onu dinlerken, insan inanmayanlara kıyasla daha mutlu olduğunu hissediyor, onunki gibi bir inanca ancak ruhani bir çabayla ulaşılabileceğini ama bunu mucizevi bir bağış gibi kabul etmek gerektiğini düşünüyor. Benim istediğim de bu!" diye yazdı Lev Tolstoy, Aleksandra'ya.[6]

Arkadaşı Urusov'a, felsefi düşünüşlerinden çıkan bölümleri okuyordu. Tula valisi, Uşakov ve Dr. Zakarin onunla materyalizm üzerine tartışıyorlardı. Rusça öğretmeni Aleksiyev ona, komünist bir Rus topluluk içinde yaşadığı ABD'de, öncülerin, öncelikle "dini temelleri" araştırmak için reformcu çalışmasını durdurmak zorunda kaldığını söyledi. Bu açıklama Lev Tolstoy'u Tanrısız bir toplumun düşünülemeyeceğine ikna etti. Fet'e, Strakhov'a, Aleksandra'ya mektupları metafizik makalelere dönüşüyordu; tüm okumaları dini içerikliydi; Strakhov'un kendisine göndermiş olduğu ve içinde gerçekten yanlışlık, kuruluk ve budalalık dışında bir şey bulamadığı Renan'ın *İsa'nın Yaşamı*'nı hiç beğenmedi; buna karşılık, Pascal'ın *Düşünceler*'i onu göğe ulaştırıyordu. Bu Fransız 17. yüzyılda nasıl olmuş da sıkıntısını bu derece anlayıp, ona yol gösterebilmişti? "(İnananlar nereden başladı görün:) Sanki inanıyorlarmış gibi yaptılar, kutsanmış su içtiler; ayine katıldılar!.. Doğal olarak, bu aynı yolla siz de inanacak ve aklınızı körelteceksiniz!" Ah! Ne mükemmel bir tavsiye! En güzel yeri, akla karşı duyguya verdiği için, bir Rus da buna imza atmış olabilirdi. Pascal, mujik inancını onaylıyordu. Hıristiyan düşünce haritasında, Port-Royal, Yasnaya Polyana'nın komşusuydu. Çabuk, çabuk, halka karışmak, karanlığa, cahilliğe dalmak gerekiyor!

Geniş Kiev yolu, mülkün uzağında değildi. İlkbaharda, sırtlarında bohçaları ellerinde asalarıyla hacılar, tozun içinde boy gösteriyor, kimileri güneydeki, kimileri kuzeydeki tapınaklara gidiyordu. Sanki bir halk inancı seli akıp gidiyordu. Bu serin akışın çekiciliğine kapılan Lev Tolstoy her gün köylü gömleğini üzerine geçirip çizmelerini giyiyor ve bayırda dikilip onları

6 Mart 1876 tarihli mektup.

izliyordu. Bastonunu alıp "Nevski Prospekt'e gidiyorum," derdi. Ceplerinde birkaç kapikle, haftalar önce kasabalarından ayrılmış olan, yüzleri güneşten kavrulmuş, ayaklarına kara sular inmiş bir halde dümdüz ilerleyen, açık havada uyuyan, geçtikleri yerlerde iyiliksever insanların kendilerine verdiği şeylerle beslenen, her kilisede dua eden, bir kutsal ikonu öpme, bir kutsanmış sudan içme ya da mucizeler gösteren bir keşişin mezarına dokunma isteğiyle onca yorgunluğa katlanan bu basit insanlara hayranlık duyuyor, onları kıskanıyordu.

Kont ara sıra bu yüce delilerden birini durduruyor, onunla çimenlere oturuyor, ona yolculuğunun amacı ve inancının doğası hakkında sorular soruyordu. Bir gün, Yasnaya Polyana'da bulunan Strakhov, hacılara yönelik bir handa ona eşlik etti. Orada, yırtık pırtık kıyafetler içinde, kirli, bitkin düşmüş kadınlı erkekli on kişi vardı. Kimileri uyuyor, kimileri dua ediyor, kimileri siyah ekmek, salatalık yiyordu. Aşırı coşkulanmış olan Lev Tolstoy, bunlardan birini sorgulamaya başladı. "Onları dinlemek çok ilginçti. Tolstoy halkın diline çok meraklı. Her gün yeni kelimeler öğreniyor..." diye yazıyordu Strakhov, arkadaşı Danilevski'ye.

Gerçekten de, hacıların hikâyeleri sadece ortaya koydukları saf dindarlıkla değil, aynı zamanda eğlenceli cümle kuruluşlarıyla da onun hoşuna gidiyordu. Onlardan inanç dersi almaya geliyor, kendine biçem dersleri çıkarıyordu. İflah olmaz edebiyatçı, Tanrı'nın huzurunda bile izlenimlerini not etti. Defterinin sayfaları kısa süre içinde tuhaf kelimelerle, kafiyeli şiirlerle, özdeyişlerle, halkın yüzyıllık bilgeliğinin sindiği atasözleriyle doluyordu. Yasnaya Polyana'da *bylina* anlatanları ve özellikle de, sarmal, eğri sakalı çocukların çok hoşuna giden yaşlı Şçegolenok'u ağırladı. Bu hikâyelerin bazıları, kunduracı Mihail'in öyküsü (*İnsan Ne İle Yaşar?*) ve ahret mutluluğuna bir adada erişmek isteyen üç ihtiyarın öyküsü (*Üç İhtiyar*) gibi çok güzel yeni hikâyeler yazmasına olanak verdi.

Temmuz 1877'de, arkadaşı Strakhov'la birlikte, Rusya'nın merkezinde, Kaluga'da bulunan Optina Pustin Manastırı'nı ziyaret ettiler. Ondan önce Nikolay Gogol, yazar Kireyevski, ya-

zar Konstantin Leontiev, filozof Solovyev, Dostoyevski, *staretz*'in, yani tarikatın ruhani önderinin otoritesiyle ve keşişlerinin dindarlığıyla nam yapmış bu manastırı ziyaret etmişti.

Staretz Leonid ve *Staretz* Makarios'un ardından, şimdi manastırı *Staretz* Ambroz yönetiyordu.[7] O bir çeşit aziz olarak tanınıyordu. Bedenen ya da ruhen hasta düşenler, okuma yazma bilmeyen köylüler, acılı entelektüeller, zengin tüccarlar, subaylar, hanımefendiler, evlenmemiş anneler, aç dilenciler, herkes hayran olunası ihtiyara giderek deva bulmak istiyordu. Kabul edilecek ya da reddedilecek bir durum, bir evlilik projesi, dini bir yönelim, bir aile kavgası, ihanete uğranmış bir aşk, gizli bir suç hakkında onun fikrini alıyorlardı. Kimi zaman, yeni gelen biri daha ona açılmadan, *Staretz* Ambroz problemini tahmin ediyor ve teskin edici bir sözle ona cevap veriyordu.

Lev Tolstoy, onunla görüşmeyi çok istiyordu. Gece yarısı Optina Pustin'e varan ziyaretçiler, manastırın yatakhanesinde yattılar. Sabahleyin, yataktan çıkar çıkmaz, civarda oturan Prens Obolenski'yi ziyarete gittiler ve ondan ertesi gün için bir yemek daveti aldılar. Nezaket zorunluluklarından kurtulmak için hangi ıssız çöle sığınmak gerekirdi? Bu hayal kırıklığına, daha vahim bir başkası eklendi: Hücresinde bu iki hacıyı kabul eden *Staretz* Ambroz, en başından itibaren Lev Tolstoy'da bir antipati uyandırdı. *Staretz* Ambroz, uzun boylu, ince, kamburlaşmış, keskin bakışlı, yüzü çizgilerle oyuk oyuk, sadece çenesinde sakalı olan bir adamdı. Kontun eselerini okumamış ama *Anna Karenina*'daki Levin'in rahibe günah çıkardığı bölümden bahsedildiğini duymuştu. Çok beğenilmişti. Bu övgüyle cesaretlenen Lev Tolstoy, ona hemen *İncil* hakkında sorular sordu. Soruları çok mu kabaydı? *Staretz* sıkıntılı bir hal aldı, rahatsız oldu, soruların uzağında cevaplar verdi. İkisi de birbirinden hoşnutsuz ayrıldılar.

Bu hayal kırıklığı, Lev Tolstoy'un dini inançlarında hiçbir değişikliğe yol açmadı. Hatta müstesna kişilerin değil de mujiklerin Tanrı düşüncesini kavramaya daha yatkın olduğu yönündeki kanaati güçlendi.

7 *Staretz* Ambroz, *Karamozov Kardeşler*'in *staretz* Zosima'sı için Dostoyevski'ye model teşkil etmiştir.

Birkaç ay sonra, 26 Aralık 1877'de, Sonya, kocasının ciltlenmiş büyük bir deftere felsefi-dini bir eser yazmaya başladığını not etti. "Bu kalın kitaba yazdıklarım, dinin mutlak gerekliliğini göstermeyi hedefliyor," diyordu Lev Tolstoy. Toplum yasalarının "özellikle komünist ve sosyalist yasaların" Hıristiyanlığın yasalarından daha yüce olduğunu söyleyenlere şu cevabı veriyordu: "Bizde asırlar önce kök salmış olan ve toplumsal hayatımızın üzerine bina edildiği Hıristiyanlık öğretisi şayet olmasaydı, ne ahlak yasası, ne onur yasası, ne dünya nimetlerinin daha eşitlikçi bir şekilde paylaştırılması isteği, ne iyilik ve eşitlik özlemi olurdu. İnsanların canla başla istediği bu şeylerin hiçbiri olmazdı."

Burada, Pascal'ın şu sözünün bir yankısı duyulur gibi olunmaz mı: "Sadece Hıristiyanlık dini, bâtınî olanla ile zâhirî olanı harmanladığı için herkese uygundur. Halkı bâtınî olanda büyütür, aydınların ise zahirî olandaki kibrini kırar."

Bununla birlikte, Sonya, kocasının tümüyle teolojik düşüncelerini "büyük deftere" yazmakla meşgul olduğunu düşünürken, Lev Tolstoy, özel defterine daha dine yabancı bir karakterin gözlemlerini not ediyordu. Romancı sürekli olarak düşünürü kolundan tutup götürüyordu. Kırdaki yaşam, ona, taslak ve tespitler için malzeme sunuyordu. Önce, çok kısa bir şekilde doğa tabloları kayıtları vardı: "Buharlaştırıcı bir sıcak. Akşama doğru, havanın aydınlığı. Gözlerdeki yanma. Ormanının koyu yeşil çizgisine odaklanmış bakışlar. Sinekler vızıldayarak dönüp dolaşıyor" (23 Haziran 1877). "Yan yan esen bir rüzgarla, sel gibi yağan yağmur. Kopan bir ıhlamur ağacı, kökleri havada. Çamur ve pislik. Yoldaki su birikintileri mavi bir ışıltıyla parlıyor" (8 Temmuz 1877). "Işıl ışıl bir gün. Soğuk. Yağmur. Islak saman kokuyor" (25 Ağustos 1877).

Sonra bu kısa notlar genişledi, çeşitlendi. Özel isimler, tarihler, plan tohumları belirdi. Lev Tolstoy'u mistik düşüncelerini bir yana bırakmadan, tekrar bir kurgu eser yazma isteği sardı. Ama hangi konuyu seçmeliydi? *Savaş ve Barış* ve *Anna Karenina* ile boy ölçüşebilecek, oldukça ciddi, oldukça kapsamlı bir konu gerekiyordu ona. Bir sürü şey düşündükten sonra, tekrar Dekabristlerin isyanını anlatma fikrine geri döndü.

1878'in Ocak ayında, Aleksandra Tolstoy'dan, kendisine, bizatihi tanımış olduğu ve I. Nikolay'ın güvenilir adamlarından biri olan, Orenburg'un eski askerî valisi General Perovski'yle ilgili bilgiler göndermesini rica etti. "Şimdi 1820'li yıllara ilişkin okumalara yoğunlaşmış durumdayım ve aldığım zevki tarif etmem mümkün değil. Hatırladığım bir dönemin –1830– şimdiden Tarih'in bir parçası olduğunu düşünmek benim açımdan hem garip hem hoş. Tablodaki figürlerin salınımı aniden duruyor ve her şey hakikatin ve güzelliğin görkemli durgunluğu içinde donup kalıyor. Kendimi, ürünü bol bir pazarda gezinen ve sebze, et, balık adına sunulan ne varsa hepsine göz ucuyla bakarak, hazırlayacağı yemeği hayal eden (vasat) bir aşçı gibi hissediyorum!.. Bu iş benim için çok önemli!.. Sizin için inancınız ne kadar önemliyse benim için de bu iş o kadar önemli. Daha da önemli olduğunu söylemek isterdim. Ama hiçbir şey ondan daha fazla olamaz!"[8]

Aslında konu henüz zihninde bulanıktı. Dekabristlere isteklerinin yüce gönüllüğünden ötürü hayrandı ama bunu şiddete başvurarak gerçekleştirmek istedikleri için onları mahkûm ediyordu. I. Nikolay'dan nefret ediyordu çünkü isyanı çok canice bastırmıştı ama düzenin korunmasının, toplumsal yaşam için şart olduğunu teslim ediyordu. Nihayet tarihte silik bir rol oynamış olmalarına rağmen, halk kitlelerini romanına dahil etmek istiyordu. Bir gün Sonya'ya şöyle dedi: "Tüm bu olaylar Olimpos'ta geçecek. Nikolay Pavloviç (I. Nikolay) yüksek sosyete içinde, Jüpiter tanrılar içinde nasıl belirmişse öyle belirecek. Mujikler ise, Samara ve İrkutsk'a gönderilecek. 14 Aralık komplosunun katılımcılarından biri, bu göçmenlerle aynı hayatı paylaşacak ve böylece basit yaşamla aristokratik yaşam arasında bir ilişki kurulacak. Nasıl ki bir resim için fon şartsa, benim eserime de, halihazırdaki dini düşüncelerimin sağlayacağı bir fon gerekiyor... Mesela, bu 14 Aralık ayaklanmasını kimseyi –ne Nikolay Pavloviç'i ne de isyancıları– mahkûm etmeden incelemek, iki tarafı da anlamak ve onları tasvir etmekle yetinmek mümkün."

8 27 Ocak 1878 tarihli mektup.

Mektuplarında sık sık bu tarafsızlık kaygısından bahsetti. "Bu meselede, ille de suçlular olması gerekmiyor" (Aleksandra Tolstoy'a 14 Mart 1878 tarihli mektup). "Benim açımdan hiçbir tarafa ait olmamak, iki tarafı da özgürce beğenmek veya kınamak çok büyük bir mutluluk" (Aleksandra Tolstoy'a 5 Eylül 1878 tarihli mektup).

Bu fikrin öncülüğünde, iki kez ilk bölüme başladı. "Dün sabah Liovoçka bana, çok kapsamlı ve ilginç olmasını planladığı yeni kitabının ilk bölümünü okudu. Olay, mülk sahibi ile mujikler arasında toprak konusundaki bir dava, Prens Çernişev ve ailesinin Moskova'ya varışı, Aziz Kurtarıcı Katedrali'nin ilk taşının konuşu ve yaşlı bir sofunun ortaya çıkmasıyla başlıyor..." yazıyordu Sonya *Günlük*'üne.[9] Ama devamını yazmak için yazılı belgeler ona yetmiyordu. Bu olayın katılımcılarından hayatta olanlar vardı. Onları tanımak, başarısız darbenin, tutukluluğun, Sibirya'ya sürgünün hikâyesini onların ağızlarından dinlemek istedi.

Şubat 1878'de, Petropavlovsk Kalesi'nin hücrelerini, Çita ve Petrovsk zindanlarını görmüş olan Svistunov ve M. I. Muravyev-Apostol isimli Dekabristlerle görüşmek üzere Moskova'ya gitti. Bu ihtiyarlar, heba olmuş yaşamlarının anılarını, geçmişe özlem ve gurur karışımı bir duyguyla anlatıyorlardı. Nasıl ki bazı insanlar varoluş nedenlerini mesleklerinde bulurlar, bu insanlar da varoluş nedenlerini kendilerine karşı sergilenmiş olan adaletsizlikte buluyorlardı.

Lev Tolstoy, Moskova'dan ayrılıp yaşlı ve tatlı arkadaşı, *babuşka*sı Aleksandra'yı görmek üzere St Petersburg'a gitti. Hiç şüphesiz aralarında uzun mistik sohbetler oldu. Aleksandra, Tolstoy'un yeniden Hıristiyanlık dünyasına dönmüş olmasına çok seviniyordu. Ama dine yeni giriş yapan bu adamın çabasında, aceleci, öfkeci, Hıristiyan topluluğunu bugün yarın bırakıp gideceği kaygısı uyandıran bir şey vardı. 1820'li yıllardan ve nedimenin yakın olma fırsatı yakalamış olduğu dönemin büyük figürlerinden de bahsettiler. Lev Tolstoy, Moskova'da kaldığı dönemde kütüphaneleri dolaştı. Bununla birlik-

9 1 Kasım 1878.

te, III. şubenin gizli dosyalarını inceleme izni ona verilmedi. Buna karşılık, kayınbiraderi Stepan Bers'le birlikte, Dekabristlerin çoğunun tutsak edildiği Petropavlovsk Kalesi'ni gezebildi. Hapishane komutanı Baron Maydel[10], yazara, elli üç yıl evvel bazı tutukluları zincire vurmaya yarayan demirleri gösterdi ve ona, tutuklulardan birinin (Svistunov'du bu) kendini Neva'ya atarak, ardından da cam kırıklarını yiyerek intihar etmeyi denediğini anlattı. Bununla birlikte, Lev Tolstoy, Alexis tabyasının hücrelerini yakından görmek isteğini dile getirince, Baron Maydel olumsuzlayan bir şekilde başını salladı ve gülümseyerek "tabyaya herkes girebilir ama oradan çıkmak için imparator, jandarma şefi ya da hapishane komutanı olmak gerekir, her nöbetçi bunu bilir," dedi. Ardından ziyaretçilerine, tümüyle mesleki bir keyifle, yeni zindan düzenlemelerini açıkladı. Lev Tolstoy oradan ayrılırken alınmıştı. Morskaya'daki I. Nikolay anıtının önünden geçerken başını çevirip, Stepan Bers'e, Çar'ın Dekabristleri bu derece ağır cezalandırmış olmasından ötürü affedilemez olduğunu ve bu zorbanın hatasından ötürü Rusya'nın bir anda seçkinlerinden mahrum kaldığını söyledi.

Geçmişteki, şimdiki, gelecekteki tüm asilerin yazgısına üzülmeye hazırdı ama devrimci Vera Zasuliç'in davasının sonucunu 31 Mart 1878'de şaşkınlıkla öğrendi. Bu genç kız iki ay önce St Petersburg Emniyet Müdürü General Trepov'u ağır bir şekilde yaralamıştı. Hiç kuşkusuz, Trepov sertliğiyle ün yapmıştı ama ağır ceza mahkemesinin ortasında rollerin değişeceğini, davalının davacıya dönüşeceğini, etkilenen, hayran kalan jürinin suçluyu beraat ettireceğini ve halkın bu kararı alkışlarla karşılayacağını kim öngörebilirdi? Lev Tolstoy, isyanın taraftarlarının kazandığı bu zafere sevinmek bir yana, burada, başka saldırılara tehlikeli bir teşvik görüyordu. Daha ileride defterine şöyle yazacaktı:

"Devrimciler uzmanlardır. Diğer meslekler gibi, mesela askerlik mesleği gibi bir meslekleri vardır (örnekleme kusur-

10 Baron Maydel, Lev Tolstoy'a, *Diriliş*'teki hapishane komutanı Baron Kriegsmuth için model oluşturacaktır.

suz). Bu mesleğin diğerlerinin üzerinde olduğunu düşünmek bir yanılgıdır."[11]

Yasnaya Polyana'ya, tarlaların huzuruna geri dönünce, politikanın suça yol açabileceğine daha fazla şaşırdı. "Mücadelenin uzağında, onun dışında olduğumdan, iki uç tarafın nefretinin hayvanlığına vardığını açıkça görüyorum. Maydel ve benzerleri için, tüm bu Bogolyubov'lar[12], Zasuliç'ler öyle pislik tipler ki onları insan olarak görmeleri, onlara acımaları olanaksız; bir Zasuliç içinse, Trepov ve benzerleri köpek gibi dövülebilecek, dövülmesi gereken yırtıcı hayvanlardır. Bu artık öfke değil, açık savaştır. Katili aklayan ve bu aklanmayı onaylayan herkes, kişisel güvenlikleri için bir katili cezasız bırakmamak gerektiğini pekâlâ biliyorlar ama onların nazarında mesele, kimin haklı olduğuna değil, nihayetinde kimin daha güçlü olacağına karar vermektir. Bence tüm bunlar çok felaket yaşanacağının, çok günah işleneceğinin habercisi. Yine de her iki tarafta da saygıdeğer insanlar var... Bu kargaşanın, bu davanın tutanağını okuduğumdan beri, başka bir şey düşünemiyorum," diye yazıyordu 6 Nisan 1878'de Aleksandra Tolstoy'a.

Ertesi gün Strakhov'a ise şunları yazıyordu: "Zasuliç davası bir şaka değil. Bu çılgınlık, insanları bir anda saran bu budalaca kapris gayet ciddi. Bunlar, bizim şu anda anlayamadığımız bir şeyin ilk ürünleri. Ama vahim bir olay söz konusu. Slavofil budalalık savaş ilan ediyordu, bunun da devrimi ilan ettiğine inanıyorum."

Kararsızlıkla romanına döndü. Ölümsüzleştirmeye hazırlandığı bu Dekabristler, şiddetini kınadığı Vera Zasuliç'in geçmişteki ilham kaynakları değil miydi? Niyetine sadık kalmak için, insanları birbirine düşürmeye değil de birleştirmeye hizmet edeni övmemeli miydi? Sadece din, mutsuz halk ve toplumsal barış sevdası arasında yaşadığı ikilemden kurtulmasına yardım edebilirdi.

Hıristiyanlık duygularının etkisiyle, bir hoş görme ihtiyacı duyuyordu. Hayatı için olduğu gibi kitapları için de bu geçerliy-

11 6 Aralık 1881 tarihli ayrı bir not.

12 1876'da tutuklanan devrimci Émélianov'un takma adı.

di. Ne kadar bağışlayıcı olduğunu kendine kanıtlamak için, en az sevdiği insan –Turgenyev– karşısında eğilmeyi seçti. Bu kibar ve çabuk öfkelenen Avrupalı'nın adının anılması bile, tiksintiyle ürpermesine yetiyordu. 6 Nisan 1878'de, hiçbir mecburiyeti olmadığı halde, anormal bir istekle ona yazmaya karar verdi:

"İvan Sergeyeviç, bu son zamanlarda karşılıklı ilişkilerimiz hatırıma gelince, şaşkınlıkla ve sevinçle artık size karşı hiçbir öfke hissetmediğimi fark ettim. Umarım siz de aynı durumdasınızdır. Gerçeği söylemek gerekirse, ne kadar iyi yürekli olduğunuzun bilinciyle, sizin kızgınlığınızın benimkinden önce geçtiğine neredeyse eminim. Şayet böyleyse, el sıkışalım ister misiniz ve size karşı hatalarımı tümüyle bağışlamaya razı gelir misiniz? Sadece iyi yönlerinizi hatırlamamda bir tuhaflık yok çünkü bana karşı çok naziktiniz. Edebi ünümü size borçluyum ve yazılarımı ve beni seviyor olduğunuzu unutmuyorum. Belki siz de benimle ilgili benzer anılara sahipsinizdir çünkü sizi gönülden sevdiğim bir dönemdi. Açıkçası, beni bağışlayabilirseniz, size elimden gelen tüm dostluğu sunuyorum. Bizim yaşımızda, tek bir şey önemlidir: erkekler arası sevgi ilişkileri; böylesi ilişkiler aramızda kurulabilirse çok sevineceğim."

Kin dolu bir suskunlukla geçen on yedi yılın ardından, bu sevgi ifadesi İvan Turgenyev'i şaşırttı. Burada, öfkelenmekte, günah çıkarmakta, küçük düşürmekte, kucaklaşmakta aceleci Rus mizacını görüyordu. Tanıdığı Fransızların hiçbiri, en delisi bile, böylesi bir yüz seksen derecelik dönüşü beceremezdi. Viardot ailesinin gölgesinde üzüntülü bir şekilde yaşamaya devam ettiği Paris'ten, 8-20 Mayıs 1878'de bir cevap yazdı:

"Sevgili Lev Nikolayeviç, postaneden alınmak üzere iletmiş olduğunuz mektubu ancak bugün aldım. Beni çok sevindirdi ve duygulandırdı. Eski dostluğumuzu yeniden kurmayı çok isterim ve bana uzatmış olduğunuz eli olanca kuvvetimle sıkarım. Size karşı düşmanca duygular beslemediğim konusunda tamamen haklısınız. Bir zamanlar bu duygularım vardıysa da, çok uzun zaman önce kayboldular; sizden geriye, gönülden bağlı olduğum bir insanın, ilk adımlarını herkesten evvel selamladığım ve her yeni eseri bende çok canlı bir merak uyandı-

ran bir yazarın hatırası kaldı. Aramızda vuku bulan anlaşmazlığın son bulmasına ruhumun derinliklerinden seviniyorum. Bu yaz Orel'e gitmeyi planlıyorum. Bu durumda hiç şüphesiz yeniden görüşeceğiz. Bu arada, her şeyin gönlünüzce olmasını diliyor ve bir kez daha dostlukla elinizi sıkıyorum."

Geleceğini bildiren İvan Turgenyev müteakip 8 Ağustos'ta Tula garına indi. Lev Tolstoy, kayınbiraderi Stepan Bers'le birlikte peronda onu bekliyordu. Üçü birlikte arabayla Yasnaya Polyana'ya doğru yola koyuldu. Orada Sonya, mutlu, çekingen, kaygılı bir halde, kocasının, hakkında zaman zaman gerek iyi gerek kötü şeyler söylediği müstesna konuğu karşılamaya hazırlanıyordu.

Sonya, uzun boylu, gümüş rengi gür bir saçla kuşatılmış yüzü düzgün, sevecen, yağlı, kadınsı gözleri olan bu adama hayran kaldı. Gri sakalı dudaklarının çevresinde sararmıştı. Zarif hareketleri, hafif paytak bir yürüyüşü ve geniş omuzlarıyla çelişen ince bir sesi vardı. Onun yanında, Lev Tolstoy ufak tefek, kaba ve şaşırtıcı derecede genç görünüyordu. Çocuklar, yolcunun bavullarına, kadife yeleğine ve ceketine, ipek gömleğine, kaşmir kravatına, yumuşak deriden ayakkabılarına, altın kronometresine, pahalı enfiye kutusuna bayılıyorlardı ve onda bir Paris havası soluyorlardı.

Yemek sırasında, davetlileri belagatıyla büyüledi. Hoş görünmeye çabalayan Lev Tolstoy'un karşısında, gözde köpeği Jack'ten, Fransızların moda tabirle "demode" buldukları Paris'in boş ve hareketli yaşamından, Viardot'larla birlikte Bougival'de satın almış olduğu villadan, bu villanın yakınında yaptırdığı on bin Franklık seradan, çok korktuğu koleradan bahsetti. Ardından, masada on üç kişi olduğunu fark ederek, "Ölümden korkanlar elini kaldırsın!" dedi. Ve gülerek kendisi el kaldırdı. Ev sahibinin Hıristiyanlık duygularına ters düşmek kaygısıyla kimse el kaldırmadı. "Görünüşe bakılırsa bir tek ben korkuyorum!" diyerek tekrar söze girdi İvan Turgenyev. Lev Tolstoy, Arzamas gecesinden beri, bu temel korkuyu uzun süre itiraf etmeyi reddedecek kadar iyi tanıyordu ama bu yanıyla da olsa eski düşmanına benzemeyi hiç istemiyordu; nihayet

–açık yüreklilikten ya da kibarlıktan– elini kaldırdı ve homurdandı: "Ben de ölmek istemiyorum!" Ardından, konuyu değiştirmek için, misafirine nazik bir şekilde sordu:

"Neden sigara içmiyorsunuz? Eskiden içerdiniz."

"Evet," dedi İvan Turgenyev. "Ama Paris'te iki çekici bayan, sigara kokarsam kendilerini öpmememe izin vermeyeceklerini söylediler ve ben de bıraktım."

Üzülmüş olan Lev Tolstoy, bakışlarını, gülümsemeye cesaret edemeyen ailesinin üzerinde gezdirdi.

Yemekten sonra, iki adam Lev Tolstoy'un çalışma odasına çekildi. Baş başa kalınca sohbetleri daha ciddi bir gidişat aldı. İkisi de, birbirlerinden kopmalarına yol açan anlaşmazlığa anıştırmada bulunmadı. Ama bol bol edebiyattan, şiirden, felsefeden bahsettiler. Lev Tolstoy, misafirinin din ve ahlak meselelerine pek ilgi duymaması karşısında bir kez daha şaşırdı. Büyüleyici *Düzyazı Şiirlerini* yazmakla meşgul olan Turgenyev sanatı her şeyin üstünde tutuyordu. Onun açısından, Tanrı, ruhun kurtuluşu, öteki dünya anlamsız kavramlardı çünkü insan beyni yaratılışın gizemini çözmekte yetersizdi; aksine, güzellik kültü tüm bir yaşamı aydınlatabilirdi. Bu estetik hayranlığı, Lev Tolstoy'a uçarılığın zirvesi olarak görünüyordu. Karşısında, bakımlı, kibar ve geveze bir ihtiyar görünümünde, bir koltuğa oturmuş olan tam zıttını görüyordu. Sözcüklerin müziği, zihinsel eğlenceler, sahte kibarlık, Batı kültürü, kısacası iğrendiği ne varsa tek bir adamda toplanmıştı! Ah! Onu kovmamak için çaba göstermeliydi! İyi bir Hıristiyan olarak, sabrını Tanrı'ya vakfediyordu.

Hava güzel olduğundan, ailenin geri kalanının kendilerini beklemekte olduğu parka çıktılar. Evin yakınında, ortadaki kütüğün desteklediği bir tahtadan oluşan bir tahterevalli vardı. Lev Tolstoy tahtanın bir ucuna oturdu ve İvan Turgenyev'e diğer uca oturmasını teklif etti. İki yazar, çocukları eğlendirmek için karşı karşıya sıçramaya başladılar. Lev Tolstoy, bu oyunun temsil ettiği edebi sembolizmin farkında mıydı? *Duman*'ın yazarı, *Savaş ve Barış*'ın yazarının karşı ağırlığı oluyor, birinin inişi diğerinin yükselişini tetikliyordu...

Nefes nefese kalınca durdular ve Lev Tolstoy, konuğunu kır-

da bir gezintiye sürükledi. Büyük bir avcı olan İvan Turgenyev, her kuşu ötüşünden tanıyordu: "Bu bir sarıasma kuşu!" diyordu. "Ve bu bir ketenkuşu! Bu ise sığırcık kuşu!" Bununla birlikte, doğa bilgisine rağmen, Lev Tolstoy'la hayvanlar arasındaki karşılıklı anlaşmaya şaşırdı. Hayvanlarla onun arasında yakınlıktan öte bir şey –bir çeşit organik bağ– vardı. Lev Tolstoy, cılız ve uyuz, yaşlı bir atın yanında dikilerek, hayvanın sırtını okşayıp, kulağına şefkatle bir şeyler söyledi. At, gözle görülür bir ilgiyle onu dinliyordu. Tolstoy, aynı anda, hayvanın düşüncelerini etrafındakilere tercüme ediyordu. "Onu dinlemekten bıkmıyordum. Kendisiyle birlikte beni de zavallı hayvanın ruhuna sokmuştu. Kendimi daha fazla tutamayarak, ona 'Lev Nikolayeviç, hiç şüphesiz siz de bir at olmalısınız!' dedim," diye anlatacaktı İvan Turgenyev.[13]

Akşamleyin herkes salonda toplandı ve İvan Turgenyev hikâyelerinden birini –*Köpek*– yüksek sesle okudu. Bu hikâye, dinleyicide hafiflemiş bir etki yarattı, övgüler ateşliliğini yitirdi ama yazar bunun farkına varmadı. Ertesi gün, ev sahiplerinden izin isteyerek, kendisini ağırladıkları için içten bir duyguyla teşekkür etti ve ağzı kulaklarına varan Sonya'nın önünde Lev Tolstoy'a şöyle dedi: "Karınızla evlenerek gerçekten çok iyi yaptınız azizim!"

Spaskoye'deki mülkünden Lev Tolstoy'a şu satırları yazdı: "Yasnaya Polyana'ya gelişimin bende ne hoş ve iyi bir his yarattığını ve aramızdaki anlaşmazlıkların, hiç yaşanmamışçasına, iz bırakmadan yok olup gitmesine ne kadar sevindiğimi bir kez daha yinelemekten kendimi alamıyorum. Bizi ihtiyarlatan hayatın boşa geçmemiş olduğunu ve ikimizin de on altı yıl[14] öncesinden daha iyi bir noktada olduğumuzu çok açık bir şekilde hissettim... Dönerken, size mutlaka tekrar uğrayacağımı söylemeye gerek duymuyorum."

2 Eylül 1878'de, İvan Turgenyev üç gün için Yasnaya Polyana'ya tekrar geldi, ev sahibinin zorlama nezaketine saf saf inandı ve Fet'e coşkulu bir mektup gönderdi:

13 P. Sergeyenko: *Tolstoy ve Çağdaşları.*

14 Aslında, Lev Tolstoy ve İvan Turgenyev on yedi yıldır görüşmemişti.

"Tolstoy'la yeniden dost olduğuma çok sevindim... Tüm ailesi çok sevecen ve karısı çok hoş. Kendisi de hissedilir biçimde sakinleşmiş ve epey yol kat etmiş. Biz Ruslar onun rakipsiz olduğunu biliyoruz."

Daha kavrayışlı olan Lev Tolstoy, meslektaşıyla arasındaki uçurumu görüyor ve yıllar içinde, hayat algılarının sadece daha fazla zıtlaşmış olduğunu tahmin ediyordu. Turgenyev'in gittiği günün ertesinde, o da ortak arkadaşları olan Fet'e şunları yazıyordu:

"Turgenyev hep aynı ve ne derece yakın olabiliriz gayet iyi biliyoruz!"

Strakhov'a:

"Turgenyev tekrar bize geldi, yine son derece kibar ve göz alıcı. Ama laf aramızda, suyu bir yerlerden gelen bir çeşmeyi andırıyor. İnsan sürekli o suyun tükenmesinden ve geriye bir şey kalmamasından endişe ediyor."

Bu sert yargıdan habersiz İvan Turgenyev, Fransa'ya dönüşte, yüce gönüllükle yurttaşının eserine katkıda bulunmaya çabaladı. 1 Ekim 1878'de, Bougival'den ona *Kazaklar*'ın İngilizce çevirisinin başarısını ve *Saint-Petersburg Gazetesi* vasıtasıyla, Barones Mengden'in uyarlamasıyla aynı öykünün Fransızcasının yayımlandığını duyurdu. Öte yandan, bu ikinci durum onun biraz canını sıkmıştı çünkü Madam Viardot'nun yardımıyla *Kazaklar*'ı kendisi çevirmeye hazırlanıyordu. "Bu eseri cilt halinde Paris'te yayımlatmak için hazırlık yaptınız mı bilmiyorum ama dilimizde yazılmış en iyi eseri Fransız halkına sevdirmeye katkıda bulunmak beni çok mutlu edecektir," diye yazıyordu Lev Tolstoy'a.[15]

Mektup, Lev Tolstoy'un –zıt bir biçimde, tüm alanlarda aşırı bir alınganlıkla kendini gösteren– bir edebi alçakgönüllülük krizi geçirdiği sırada ulaştı. İvan Turgenyev'e inceliği için teşekkür etmek yerine, alındı ve şöyle cevap verdi:

"Skyler, bana *Kazaklar*'ın kendisinin yapmış olduğu İngilizce çevrisini gönderdi, çok iyi olduğunu düşünüyorum. Baro-

15 *Kazaklar*'ın Pauline Viardot ve İvan Turgenyev tarafından çevrilmesi projesi hiçbir zaman gerçekleşmedi.

nes Mengden'in –bu hanımefendiyi bizde görmüştünüz– Fransızca çevirisi kesinlikle kötü. Rica ederim, naz yaptığımı sanmayın, tüm samimiyetimle, yazdıklarımı hızlı bir şekilde gözden geçirmek ya da onlardan konuşulduğunu duymak, bende hiç hoş olmayan ve başta utancın, benimle dalga geçildiği kaygısının içinde olduğu karmaşık bir duygu yaratıyor... Size duyduğum tüm sevgiye ve benim iyiliğimi istediğinize olan inancıma rağmen, bana, siz de benimle dalga geçiyormuşsunuz gibi geliyor. Bu nedenle, artık eserlerimden konuşmayalım. Her insanın kendine has bir burun temizleme tarzı olduğunu bilirsiniz ve benim de, bana uygun gelen şekilde temizlediğimi bilin."

Bu sert çıkışın ardından, Hıristiyan iyilikseverliğine bir dönüş ona şunları ekletti: "Dinç ihtiyarlığınıza hâlâ hayranım. Görüşmediğimiz on altı yıl boyunca, fiziki yapı da dahil her bakımdan daha iyi duruma gelmişsiniz."[16]

Haklı olarak şaşıran İvan Turgenyev hemen cevap verdi:

"Bir daha size eserlerinizden bahsetmememi istemiş olmanıza rağmen, sizinle asla azıcık olsun dalga geçmemiş olduğumu belirtmek zorunda hissediyorum kendimi. Eserlerinizin kimilerini beğendim, kimilerini beğenmedim, kimileri ise, mesela *Kazaklar*, bana büyük bir keyif verdi ve tam anlamıyla beni şaşırttı. Ama neden eserlerinize güleyim? Bu tip "merkezcil" hislerden uzun zamandır kurtulduğunuzu sanıyordum. Bunlar niçin ressamlarda, müzisyenlerde ve diğer sanatçılarda yoktur da sadece edebiyatçılarda görülür? Hiç şüphesiz çünkü bir edebiyatçı, eserine, ruhun kimi zaman sergilemenin rahatsız edici olduğu bölümünün büyük bir kısmını katar. Evet ama yazarlık yaşamının erişmiş olduğumuz şu evresinde artık bunlara alışmak gerek."[17]

Son derece nazik bir dille yazılmış bu mektup, Lev Tolstoy'a küstahlığın son noktası gibi göründü ve Fet'e bundan yakındı: "Dün Turgenyev'den bir mektup aldım. Ondan ve günahtan uzak durmaya karar verdim. O kavga çıkaracak yer arayan, kaba biri."[18]

16 27 Ekim 1878 tarihli mektup.

17 15-27 Kasım 1878 tarihli mektup.

18 22 Kasım 1878 tarihli mektup.

İvan Turgenyev'i tuhaf bir şekilde "günahla" bir tutma, Lev Tolstoy'a fiziken ve manen hoşlanmadığı bu adamdan nefret etmek için ek bir bahane sunuyordu.

Oysa öteki, Paris'te arkadaşının ünü için didinmeye devam ediyordu. 1879'da, Prenses Paskeviç'in çevirisiyle, *Savaş ve Barış* Paris'te kitapçılarda boy gösterdi.[19] Turgenyev hemen kolları sıvadı, en önemli eleştirmenlere (Taine, Edmond About) ciltleri dağıttı, bir coşku yaratmak için arkadaşlarına haber verdi.

"Destanınızın gücünü ve güzelliğini anlayacaklarını ummak gerek. Gayretle ve zevkle yapılmasına rağmen, çeviri biraz zayıf. Bu çok büyük eserinizi, her seferinde yeni bir keyifle bugünlerde beş veya altıncı kez tekrar okudum. Kuruluşu, Fransızların kitaplarda aradığı ve sevdiği şeyin uzağında; ama hakikat her zaman üstün gelir. Parlak bir zafer değilse de, en azından yavaş ve emin bir fetih bekliyorum."[20]

On beş gün sonra Flaubert'in *Savaş ve Barış*'ı okuduktan sonra kendisine göndermiş olduğu mektubun bir özetini Lev Tolstoy'a yolladı:

"Bana Tolstoy'un romanını tavsiye ettiğiniz için size teşekkür ederim. Bir numara bir eser. O nasıl bir ressam, nasıl bir psikolog! İlk iki cilt *yüce* ama üçüncüsü korkunç bir şekilde düşüyor. Kendini tekrar ediyor! Ve o felsefe yapıyor! Nihayet Mösyö, yazar ve Rus kendini gösterir. Oysa o noktaya kadar sadece Doğa ve İnsanlık vardı. Bence, onda Shakespeare'i andıran bir şeyler var! Kitap boyunca hayranlık çığlıkları attım ve bu kitap uzun! Evet, güçlü, çok güçlü."

Ve Turgenyev ekliyordu: "Sonuç olarak memnun olacağınızı sanıyorum... Henüz bireysel eleştiriler yok ama (beş yüz üzerinden) üç yüz nüsha satıldı bile!"

Ah! İvan Turgenyev'in tebrikleri bu kez de zamansız oldu! O sıralarda Lev Tolstoy artık kendisine eserlerinden bahsedilmesini istemiyordu. Araştırmak için haklarında çok sayıda belge topladığı *Dekabristler*, onun giderek daha az ilgisini çekiyordu. On kez yeniden başladıktan ve Sonya'ya roman kişilerinin zih-

19 *Savaş ve Barış*, tarihi roman. Bir Rus'un çevirisiyle, Paris, 1879, 3 cilt.

20 28 Aralık 1879-9 Ocak 1880 tarihli mektup.

ninde canlandığını söyledikten sonra, el yazmasını kesin olarak çekmeceye kaldırmıştı.

"*Dekabristler*'im şimdi nerede Tanrı bilir, artık onları düşünmüyorum bile!" diye yazıyordu 17 Nisan 1879'da Fet'e.

Tarihi materyaller yığını içinde boğulma kaygısı, kahramanların siyasi görüşlerinden hoşlanmama, bu kadar yakın bir dönemi tarafsız olarak anlatma güçlüğü, teşebbüsün büyüklüğü ve karmaşıklığı karşısında zihnin yılgınlığa kapılması... Lev Tolstoy'un vazgeçişinin altında tüm bunlar vardı ama özellikle, dinin sırlarına kendini adamak için kalem eğlencelerini reddetme yönünde artan bir istek vardı. Çünkü din meselesini bir çözüme bağlamış değildi! İlk olarak, anne Kilise'ye geri dönmüş ve bağnazca, "mujikçe" Ortodoks kurallarına uymuştu. Bu itaat, Sonya ve Aleksandra'yı memnun edecek şekilde, yaklaşık iki yıl sürmüştü. Örnek bir tövbekâr olan Lev Tolstoy, ikonaların karşısında eğilirken gösterdiği esneklikle çocuklarını büyülüyordu. Bununla birlikte, alnını Yasnaya Polyana'nın küçük kilisesinin tozlu yerine değdirirken, kalbinde bir şüphe filizlenmeye başlıyordu. Yanlış yolda olmasındı? Kitlenin peşine takılmayı, kendinin koymamış olduğu bir kurala boyun eğmeyi hiçbir zaman sevmemişti. Öğrendiği her şeyi, daha ileride başkalarına kendince öğretmek üzere önce sorgulamıştı. Bu başkaldırma, bir başınalık ve hâkimiyet ruhu, müminlerin zorunlu gölgede kalışıyla pek uyuşmuyordu. Hareketin ve düşüncenin özdevinimine boş yere kendini bırakmayı denemişti, zekâsı isyan ediyordu.

22 Mayıs 1878'de *Günlük*'üne şunları yazıyordu: "Pazar günü ayine gittim. Ayin sırasında yapılanlara tatmin edici bir açıklama bulabilirim. Ama (Çar'a) "uzun ömür" temennisi ve düşmanlara karşı zafer duası, bunlar günah. Hıristiyan, düşmanlar için dua etmelidir, düşmanlara karşı değil." Çatlama burada başladı.

Yavaş yavaş Tanrı'ya hizmetin diğer kısımları da, ona sağduyuya ve hatta İsa'nın sözüne aykırı göründü. Önceleri dogmaları tartışmayı kendine yasaklamış olan o, artık onları tek tek çok sıkı bir şekilde inceliyordu. Bir şüpheci gibi değil, Tanrı'nın *tarihsel* yakınlığıyla henüz aydınlanmış, ilk çağların bir

Hıristiyan'ı gibi... Havarilerin yaydığı ahlak yasasına hayrandıysa da, İsa'nın dirileceğine inanmıyordu çünkü olayın gerçekliğini kafasında canlandıramıyordu. Keza mucizelerin kutlanmasına da isyan ediyordu: İsa peygamberin göğe yükselişi, Pantekot, Kutsal Bakire'nin şefaatı. Tüm bunların Tanrı'nın davasına yakışmayan, kaba bir hayal dünyasından doğduğuna inanıyordu. "İsa'nın öğretisini mucizelerle desteklemek, güneşi herkes daha iyi görsün diye onun önünde yanan bir mumla dikilmekle aynı şeydir."[21]

Daha saçma ve gereksiz olansa, onun fikrine göre, sırlardı, özellikle de Vaftiz ve Efkaristiya sırları. Zaten, tüm insanlar arasında bir birleşme sağlamaya kendini veren Ortodoks kilisesi, neden aynı Tanrı'ya tapan Katolikleri ve Protestanları yoldan sapmış olarak görüyordu? İyiliği ve hakaretlerin unutulmasını salık verirken, niçin Türklere karşı Rus ordularının başarısı için dua ediyordu? Yoksulların, garibanların dostu neden altınlarla, değerli taşlarla, pahalı kumaşlarla kaplıydı?

Lev Tolstoy, ulu kilise adamlarını ziyaret etmek üzere her yolculuktan istifade ediyordu. Fet'le birlikte 1879'da Kutsal Kiev'i ziyaret etti, hücreden hücreye, keşiş yuvasından keşiş yuvasına koştu, şüphelerini keşişlerle, münzevi Antoine'la, Moskova metropoliti Makarios'la, Mozhaysk Piskoposu Alexis'le, Başrahip Leonid'le paylaştı. Bu değerli kişiler, farklı mezheplerin çelişkilerinin ve inanılmazlıklarının ortadan kalkacağı bir tinsellik düzeyine yükselme isteğini anlıyorlardı. Ama onu, halk içinde kendini ispatlamış olan bir geleneği yersiz eleştirilerle bozma tehlikesine karşı uyarıyorlardı. Özellikle eski bir ev söz konusu olduğunda, bazen bir detayı düzelteyim derken bütünün dengesini bozmanın sık görülen bir durum olduğunu söylüyorlardı. Ortodoks dininin kusurları pek önemli değildi, asırlar boyunca bozulmadan kalması esastı. "Ne yaptılar? Öğretiyi parçaladılar ve her parçanın üzerine İsa için berbat, saçma ve değersiz açıklamalarını yapıştırdılar. Girişi kapattılar ve kendileri bile girmiyorlar," diye yazıyordu Lev Tolstoy.[22]

21 10 no'lu defter (1880).

22 10 no'lu defter (1880).

Strakhov'a ise şunları yazıyordu:

"Bunlar hayran olunası, zeki insanlar ama inançlarım giderek daha güçleniyor, üzülüyorum, coşuyorum, tüm ruhumla mücadele ediyorum ve acı çekiyorum ama bu acıdan ötürü Tanrı'ya teşekkür ediyorum."[23]

1879 Aralığı'nda konuştuğu Tula piskoposu, onun keşiş olmak istediğini öğrendiğinde çok şaşırdı. Ziyaretçisinin kararlı havasına rağmen, onu projesini hayata geçirmekten caydırdı. Bunun üzerine, Lev Tolstoy ona, tüm mallarını yoksullara dağıtmayı düşündüğünü söyledi. Mübarek adam, başını yere eğerek, usulca bunun "tehlikeli bir yol" olduğunu söyledi. Lev Tolstoy, hem hayal kırıklığına uğramış ve hem hafiflemiş olarak oradan ayrıldı.

Üzerinden on gün geçmeden, Sonya, yorgun düşmüş bir halde ona yedinci oğlu Mihail'i verdi.

"Bu bende ilk çocuklarımın doğumu sırasında yaşadığımla aynı şaşkınlığı yaratmasa da, bu kez hiçbir felaket olmamasına daha fazla seviniyorum," diye yazıyordu 21 Aralık 1879'da erkek kardeşine.

Bundan bir süre sonra, bir sabah, kudas ayinine hazırlandığından, rahip onu kendisinden sonra, İsa'nın kanının ve bedeninin kutsanmış şarap ve ekmekte gerçekten var olduğunu tekrarlamaya davet etti. Yüz kez işitmiş olduğu o ayin sorusu onu aniden endişelendirdi, tiksindirdi; kalbine bir bıçak yemiş gibi hissetti ve –inanmadan– mırıldandı: "Evet." Küçük kır kilisesinden çıkarken, bir daha asla kutsal sofraya yaklaşmayacağını biliyordu. Bir Çarşamba –perhiz günü–, tüm aile akşam yemeği için toplanmışken, yulaf bulguruyla dolu tabağını itti ve oğlu İlya'ya, oruç tutmayan iki öğretmen için hazırlanmış olan köfte tabağını işaret ederek, kaşları çatılmış bir halde, kinci gözlerle "eti uzat bana!" dedi. Kimse şaşkınlığını belli etmeye cesaret edemedi. Sonya başını eğdi. Yasnaya Polyana'nın efendisi, sessiz ve alaycı sofra ahalisinin gözü önünde, meydan okur bir ifadeyle, yasak yemeği çiğnemeye koyuldu.

Ortodoksluğa savaş ilan etmişti. Lev Tolstoy Kilise'ye sırtı-

23 4 Ekim 1879 tarihli mektup.

nı dönmekle yetinmiyordu. Ona karşı aldatılmış bir kocanın kinini güdüyordu; sözüyle, kalemiyle, ona inanarak kaybettiği iki yılın intikamını almak için yanıp tutuşuyordu. Defterinin sayfaları nefret dolu notlarla doluyordu. "Kilise, üçüncü asırdan günümüze, yalan, zulüm ve aldatmadan başka bir şey değildir. 3. yüzyılda, hâlâ içinde yüce bir şeyi saklı tutuyordu. Ama bu şey nedir? Ve bu şey gerçekten var mıdır? İncil'e bakalım. Bir ruh varsa, Tanrı'nın buyrukları da vardır. Tek mesele, bu ruh meselesi. Diğerleri ne dedi? Nasıl?" diye yazıyordu 30 Eylül 1879'da.

28 Ekim'de ise: "Bu dünyada ağır, kanatsız insanlar var. Bunlar aşağıda dolaşıp dururlar. Bunlar arasında insanlarda korkunç izler bırakan, nifak tohumları eken güçlüler, Napoléon'lar vardır ama bunların hepsi yeryüzünde yaşanır. Kanat çırpan, yavaşça yükselen ve uçan insanlar vardır: keşişler. Kolayca havalanan ve düşen, hafif adamlar vardır: iyi idealistler. Geniş ve güçlü kanatlı insanlar vardır, zevk onları kalabalığın ortasına düşürür ve kanatları kırılır: ben bunlardanım. Ardından insan kırık kanatlarını çırpar, var gücüyle atılır ve düşer. Kanatlar iyileşecektir. Çok yükseklere uçacağım. Tanrı yardımcım olsun! Türdeşlerine duyduğu sevgiyle, onlara uçmayı öğretmek amacıyla, tanrısal kanatlarını bükerek, bile isteye dünyaya inen insanlar vardır. Artık onlara ihtiyaç kalmadığında, tekrar göğe yükselirler: İsa."

30 Ekim'de, yönetime çatıyordu: "Din, din oldukça, doğası gereği iktidara boyun eğemez... Din, iktidarı ve yönetimi (savaşları, işkenceleri, yağmaları, hırsızlığı, yönetime bağlı her şeyi) yadsır. Bu nedenle yönetim dini ele geçirmek zorundadır. Bu kuşu hapsetmezse, kuş uçacaktır."[24]

Nihayet, yapabileceği tek şeyi açık bir şekilde görüyordu. İncil metinlerinden yola çıkarak, doğruyu yanlıştan ayırarak dine *yeni bir gözle bakmak*. "Şimdi her şey anlaşılıyor ve Tanrı izin verirse, yazacağım şey çok önemli olacak," diyordu Sonya'ya. Ama Sonya, onun sürekli olarak ilahiyat kitaplarına eğildiğini görmekten endişe duyuyordu. "Bakışları tuhaf ve aynı nokta-

24 7 no'lu Defter.

ya kilitlenmiş durumda. Neredeyse hiç konuşmuyor. Sanki bu dünyadan değil gibi görünüyor ve gündelik konularla ilgilenemiyor," diye yazıyordu kız kardeşine. Sofrada, karısını çok üzmek pahasına, şiddetle Kilise'ye saldırıyordu. Gündelik hayatın olayları, ona kınama ve özlü sözler için bahane oluşturuyordu. "Annemle sık sık kavga ediyordu ve bu neşeli, hayat dolu aile reisi, gözümüzün önünde suçlayıcı ve sert bir peygambere dönüşüyordu... Diyelim ki amatör bir gösteri düzenlenecekti... Herkes neşeliydi, sohbet ediliyor, kroket oynanıyor, aşktan söz ediliyordu, vs. Babam ortaya çıktığında, tek bir sözüyle, hatta daha da kötüsü tek bir bakışıyla her şeyi mahvediyordu: neşe kayboluyordu; herkes kendini suçlu hissediyordu. Gelmemesi daha iyiydi. Üzücü olansa, kendisi de bunu hissediyordu..." diye yazacaktı oğlu İlya. Evet, bu çocuksu neşeyi dağıtmamak isterdi. Ama elinde değildi, duygularını gizleyemiyordu. Oyunbozanlık etmeye meyilliydi.

Ocak 1880'de St Petersburg'dan geçerken, yeni düşüncelerini paylaşmak için Aleksandra'ya uğradı. Yaşlı hanımefendi, bu öfkeli kahinin, gözleri fıldır fıldır, yüzü kıpkırmızı bir halde İsa'nın elçiliğine ihanet etmiş olan papazları eleştirdiğini, kendisinden çok uzun süredir gözü bağlı bir şekilde içinde yaşadığı sofu ve aristokratik çevreyle bağlarını kesmesini istediğini duyunca ürktü. Aleksandra itiraz etti, öfkelendi, Lev Tolstoy yüksekten konuştu. Tartışma kavgaya dönüştü. Lev Tolstoy'un ağzından kaba sözcükler dökülüyordu. Öfkenin doruğunda, hızlı adımlarla dışarıya yöneldi, kapıyı çarptı, odasına döndü ve gece uyuyamadı. Ertesi gün, sevgili halasını tekrar görmeden ama ona bir özür mektubu bırakarak, Yasnaya Polyana'ya doğru yola koyuldu. Bu mektupta şunlar yazıyordu: "Sizinle tüm içimdekileri dökmeden konuşamıyorum, bence sizde gerçek bir Tanrı ve iyilik aşkı var ve dolayısıyla, O'nun nerede olduğunu biliyorsunuzdur. Kabalığım ve öfkem için beni bağışlamanızı rica ederim..."[25]

Aleksandra aynı gün ona cevap verdi:

"Aniden gitmeniz beni gücendirdi, incitti ve ruhumun derin-

25 23 Ocak 1880 tarihli mektup.

liklerine kadar yaraladı. Bu hareketinizde acımasızlık, içtenlik, neredeyse bir intikam ruhu var. Böylesi bir çıkış genç insanlar arasında bile hoş kaçmazdı ama bizim yaşımızda, her ayrılık sonuncusu olabilecekken, izin isterken el sıkmamak bağışlanabilir değildir ve sizi affetmekte zorlanacağım!.."

Altı gün sonra, 29 Ocak'ta, tekrar soğukkanlılığını kuşanan Aleksandra, aralarındaki anlaşmazlığı unutmak istediğini ama asla inanç değiştirmeyeceğini, Ortodoks kilisesine ait olmanın kendisine verdiği huzurdan çok memnun olduğunu söylemek üzere ona bir mektup yazdı. "Bütünün uyumunu bozmadan bu kutsal yapıdan bir taş çekilemez." Bu mektubun dostane havasından etkilenen Lev Tolstoy fikrini açık açık söyledi:

"Anlayamadığım ve yanlışlığını ortaya koyamadığım bir şeye inanabilirim. Ama yalan olduğunu düşündüğüm bir şeye inanmam imkânsız. İnanamadığım ve ruhumu ve Tanrı'yı ve ruhumla Tanrı'nın ilişkilerini anlamam açısından faydasız bir şeye inandığıma inanmak, gerçek inanca en zıt tutumdur..."

Tanrı'nın bilgisine ulaşmalarına olanak vermesi halinde, Aleksandra'nın ve mujiklerin inancına saygı duymaya hazır olduğunu belirterek devam ediyordu. O sadece büyük arkadaşının, Tanrı'nın olduğu yana, Kilise'nin verdiği ve gözlerine uygun düşmeyen gözlüklerle bakmasından endişe ediyordu: "Bu gözlükler sizi rahatsız ediyor mu etmiyor mu? Bunu anlayamıyorum. Sizin kültürünüzde bir erkek bunlara tahammül edemezdi, buna eminim ama bir kadın, işte bunu bilmiyorum. Bu nedenle size söylemiş olduğum şeylerden pişmanlık duyuyorum... Sözlerimin anlamı şuydu: "Üzerinde yürüdüğünüz buz sağlam mı bakın; orada bir delik açmayı denemek daha iyi değil mi? Eğer kırılıyorsa, sağlam toprağa geri gelmek daha iyi olacaktır..."

Bu sağlam toprak, onun açısından tek kelimeyle İncil'di: "Ben, biz hepimiz hayvanlar gibi yaşıyoruz ve onlar gibi öleceğiz. Bu korkunç durumdan çıkmak için İsa bize kurtuluşu sundu. İsa kimdir? Bir Tanrı mı yoksa bir insan mı? O ne dediyse odur. Tanrı'nın oğlu olduğunu söylüyor, İnsanın oğlu olduğunu söylüyor, diyor ki: "Size ne dediysem oyum. Ben hakikat ve

yaşamım..." Ve tüm bunları karıştırmak ve onun Tanrı olduğu, Teslisin ikinci kişisi olduğu söylenmek istediğinde, günah, yalan ve saçmalık ortaya çıktı. Eğer o olsaydı, söylerdi. Bize kurtuluşu sundu. Nasıl? Hayatımıza, ölümle yok olmayan bir anlam vermeyi öğreterek... Benim için, bu öğretinin temeli, kurtulmak için her gün her saat Tanrı'yı, ruhunu düşünmek ve dolayısıyla da, sonraki yaşam aşkını, hayvani yaşamın üzerine koymak gerektiğidir..."[26]

Yeni inancını arkadaşlarına yazdığı mektuplarda açıklamaktan hoşnut olmayarak, bir dizi kitap vasıtasıyla ondan Rusya'nın ve dünyanın faydalanmasına karar verdi. Kitaplar: öncelikle 1879'da başladığı *İtiraflarım*, ardından *Dogmatik Tanrıbilimin Eleştirisi* (1880), *Dört İncil'in Uygunluğu ve Çevirisi* (1882) ve nihayet, *İnancım Nedir?* (1883). Bu dört tamamlayıcı eserde, sıkıntısının kaynağını ve düşüncesinin çıkış noktasını açıklamaya çalışıyordu. "Lev söylediği gibi sürekli çalışıyor ama ne yazık ki, önemsiz felsefi tartışmalar kaleme alıyor! Başı çatlayıncaya kadar okuyor, düşünüyor. Ve tüm bunlar, Kilise'nin İncil'in öğretisiyle uyuşmadığını göstermek için. Rusya'da böyle bir konuya ilgi duyacak en fazla on kişi vardır. Ama yapacak bir şey yok. Tek bir dileğim var, en kısa zamanda bu işi bitirsin ve bu iş bir hastalık gibi geçip gitmiş olsun," diye yazıyordu Sonya 7 Kasım 1879'da kız kardeşine.

"Hastalık" geçmek bir yana daha da karmaşıklaşıyordu. Gece gündüz bu meseleye kafa yora yora, Lev Tolstoy'daki semptomlar ağırlaşıyordu. *İtiraflarım*, onu Kilise'den uzaklaşamaya götürmüş olan iç tartışmaların özetiydi. Hiç şüphesiz, sözlerine ilham veren mutlak içtenlik arzusu saygıya şayandı, birçok sayfa trajik güzelliğiyle insanı etkiliyordu ama bu teşebbüsten, dokuncalı bir soyundurma ve kırbaçlama hissi yayılıyordu. Her an, yazarın çamura bulanmaktan aldığı zevk seziliyordu. Dildeki ölçüsüzlük, niyetin yüceliğinden şüphe edilmesine yol açıyordu. Kitabı kapatınca, insan kendine, bu Hıristiyanca alçakgönüllülük gösterisinin, daha ziyade bir mazoşist kibir festivali olup olmadığını soruyordu. Çünkü uluorta yapılan özeleştiri-

26 2 Şubat 1880 tarihli mektup.

de bir çeşit esrime vardır. Kendini izlenmeyecek bir örnek olarak ortaya koymak, ötekinin dikkatini üzerine çekmenin bir yolu değil midir?

"Savaşta insanlar öldürdüm; düello yaptım; kâğıt oynayarak, köylülerin sırtından kazanılan parayı saçıp savurdum ve onları acımasızca cezalandırdım; hafif meşrep kadınlarla zina yaptım ve kocaları aldattım. Yalan, hırsızlık, zina, ayyaşlık ve her çeşit kabalık, tüm utanç verici edimlerde bulundum; bilmediğim bir suç kalmadı..." diye yazar. Başka bir yerde, kendisine "alçak ve cani bir adam", "bir asalak" muamelesi yapar. Çığırtkan bir belagat ve bir sahne makyajı. Paçavralar içinde hindi gibi kabarır. Kendine ters yönde bir şeylerle övünme lüksü sunar. Kendi kendine sövüp sayarken, hiç olmadığı kadar kendine hayran olur.

Dogmatik Tanrıbilimin Eleştirisi'nde, Ortodoks Kilise'nin öğretisine doğrudan doğruya saldırır. İnsan aklı adına, anlama yeteneğini aşan her şeyi ve öncelikle de Teslis dogmasını reddeder: "Varsayalım ki Tanrı'nın Olimpos'ta yaşadığı, Tanrı'nın altından olduğu, Tanrı olmadığı, on dört Tanrı olduğu, Tanrı'nın pek çok çocuğu ya da bir oğlu olduğu söyleniyor. Tüm bu iddialar tuhaftır, ilginçtir ama her biri bir fikre, bir görüşe bağlıdır. Ama Tanrı'nın bir ve üç olması, hiçbir fikre, görüşe bağlı olamaz." Daha ileride, İsa'nın "Kutsal Ruh'un operasyonuyla Bakire Meryem'in rahminde cisimleşen Tanrı'nın ikinci bedeni" olduğunu kabul etmeyi reddeder. Şeytanlar, melekler, dünyanın altı günde yaratılması, Adem ve yılan hikâyesi, ahiret mutluluğu ve sonsuz cehennem azabı, onun açısından basit efsanelerdir... Bu geleneksel din aygıtının çürütülmesi, polemikçinin coşkusunun pek gizleyemediği, eksik bir bilgiyi ve yanıltıcı argümanları ortaya koymaktadır.

Daha da ilginç olanı, *Dört İncil'in Uygunluğu ve Çevirisi*'nde tanrısal iletinin kişisel ve orijinal bir yorumunu verme niyetidir. Yunanca bilgisi ona yetmez. Kutsal metinleri anlayabilmek ve mukayese edebilmek için acilen İbranice öğrenir. Anlayamadığı şeylerde, Dom Calmet, Reuss, Griesbach, Tischendorf, Meyer, Lücke gibi yorumcuların çalışmalarına başvurur. Ne te-

sadüf ki, çocuklarının yeni bir öğretmeni vardır – genç filolog İvakin. Lev Tolstoy çeviride bir güçlükle karşılaştığında, hemen ona koşar ve Yunanca İncil'i önüne koyardı. "Bana gösterdiği bölümü çevirirdim ve çoğu zaman, çevirim Kilise'ninkine benzer olurdu," diye anlatır Ivakin *Anılar*'ında. Lev Tolstoy'un buna canı sıkılırdı. Kutsal metinlere içinden geçenleri söyletmek isterdi. "Buna şu veya bu anlam verilemez mi?" diye bana sorardı diyor Ivakin. "Sonra bana aklından geçeni söylerdi. Sözlükleri karıştırırdım ve onu memnun etmek için imkânsızı denerdim." Böylece, ikna etme tutkusuna kapılarak, ne pahasına olursa olsun kendi yorumunu dayatmak için bazen hakikati gözden kaçırır. Coşkunluğun doruğunda, haykırır: "İsa'nın dirilmesi çok da umurumda değil! Dirildi mi? İyi, Tanrı onunla olsun! Benim açımdan önemli olan, ne yapmam, nasıl yaşamam gerektiğini bilmektir!"[27]

Hıristiyanlığın kaynağını bulmakta, kalbine, sezgisine güvenir. Dört İncil'in de aynı olaylara gönderme yaptığı fikrinden hareketle, onları kronolojik olarak sıralanmış tek bir metinde birleştirir. Aziz Matta, Aziz Markos, Aziz Luka ve Aziz Yuhanna'ya göre İncil'in yerine, Aziz Lev'e göre İncil'i koyar. Bu İncil, bir yaşam kuralından başka bir şey değildir. Lev Tolstoy bu yaşam kuralını mistik dörtlemesinin son eserinde *–İnancım Nedir?–* ortaya koyar. Tolstoy inancının temeli, tümüyle Dağdaki Vaaz'da bulunur. Altı buyruk: "Öfkelenme, zina yapma, yalan yere ant içme, kötülüğe kötülükle cevap verme, kimsenin düşmanı olma, Tanrı'yı ve insanı kendin gibi sev." Lev Tolstoy şaşılacak bir saflıkla şu tespitte bulunur: "Ne kadar tuhaf görünürse görünsün, on sekiz asır sonra bu kuralları bir yenilik gibi keşfetmek durumunda kaldım." Aslında Lev Tolstoy Tanrı'ya inanır ve İsa'nın tanrısallığını yadsımakla birlikte, Hıristiyan ahlakını uygulamak ister.

Kilise'nin bir devlet kurumu olduğu bir ülkede, ona karşı açıkça pozisyon almak büyük bir cesaret gerektirirdi. Bu dini polemik eserlerini basmak söz konusu olmadığından, Lev Tolstoy, bunların çok sayıda kopyasının yapılmasına ve halka da-

27 İvakin'in *Anılar*'ı, *Heritage Littéraire*, cilt 69.

ğıtılmasına izin verdi. Daha sonra, *İnancım Nedir?*'in otuz örnekle sınırlı özel bir basımını yaptı. Bunun için sansür kurulunun izni gerekmiyordu. Bununla birlikte, polis tüm pakete el koydu.[28] *Dört İncil'in Uygunluğu ve Çevirisi*'ne gelince, bu eser, Cenevre'de Rusça yayımlandı. Kısa süre sonra bu eserlerin Fransızca ve Almanca çevirileri yurtdışında basıldı.

"Eskiden inancın olmadığı için endişeliydin, şimdi inancın olduğuna göre, neden mutlu değilsin?" diye hüzünlü bir şekilde mırıldanıyordu Sonya. Fet de arkadaşını bu yeni coşkunluğunda takip etmekte zorlanıyordu. Buna karşılık, Strakhov ustanın meziyetlerini sayıp dökmeye devam ediyordu: "Her zaman olduğu gibi beni sadece şaşırtmadınız Saygıdeğer Lev Nikolayeviç, bu kez beni rahatlattınız ve içimi ısıttınız... Tanrım, ne kadar da iyi! Sizi, zevklerinizi, alışkanlıklarınızı, çalışmalarınızı düşündüğümde, eserlerinizde kendini dışa vuran ve hayatınıza sızan tüm yanlış hayat biçimlerinin korkunçluğunu hatırladığımda, şu anki bakış açınıza nasıl ulaşabildiğinizi anlıyorum... Rica ederim, sizi böyle övdüğüm için bana kızmayın. Size inanmaya ihtiyacım var; bu inanç benim dayanağım... Size tutunacağım ve umuyorum ki böylece kurtulacağım..."[29]

Buhur dumanlarına rağmen, Lev Tolstoy mutsuz olmaktan yakındığından, sadık yandaş inler gibi konuşuyordu: "Hayatınızın en güzel dönemindesiniz; hiçbir hastalığınız yok; o halde niçin bu kadar üzgünsünüz ve ölümden bahsediyorsunuz? Açıkçası korkunç bir şekilde yaşıyorsunuz. Kendinizi acımasızca tüketiyorsunuz..."[30]

Kendi dininin peygamberi olan Lev Tolstoy, onu ne zaman ve nasıl hayata geçirebileceğini düşünüyordu.

1880 Nisan'ından sonra, Rusya'nın en büyük yazarları, Puşkin'in anısına bir anıtın açılışı için Moskova'da bir araya geldi. Şairin ateşli bir hayranı olan İvan Turgenyev bu vesileyle Fransa'dan döndü ve ne pahasına olursa olsun Lev Tolstoy'un bu

28 Bu el koyma 18 Şubat 1884'te gerçekleşti. Bkz. sonraki bölüm.

29 8 Ocak 1880 tarihli mektup.

30 14 Şubat 1880 tarihli mektup.

şenliklere katılımıasını sağlamaya karar verdi. 2 Mayıs 1880'de Yasnaya Polyana'daydı. Onu orada sevinçle karşıladılar. İlkbahar havayı ılıtıyor, kayın ağaçlarının çevresinde taze yaprakların yeşil pusu titreşiyor, bülbül gecenin sessizliğinde şakıyordu. Lev Tolstoy bir av partisi düzenledi ve meslektaşını, bir düzlükteki, genellikle çullukların geçtiği en güzel yere dikti. Ama o an için gökyüzünde tek bir kuş bile görünmüyordu. Konuğun yanında duran Sonya ona artık neden yazmadığını sordu. İvan Turgenyev hüzünlü bir şekilde gülümsedi ve mırıldandı:

"Kimse bizi anlamıyor; o halde, size nedenini söyleyeceğim. Artık yazamıyorum. Eskiden ne zaman yazma isteği beni sarsa, gerçek bir aşk ateşiyle titrerdim. Şimdi bu geçti. Yaşlıyım ve artık ne yazabiliyor ne sevebiliyorum."

Bu sırada bir kurşun sesi duyuldu ve ortalarda görünmeyen Lev Tolstoy, köpeğine, vurmuş olduğu hayvanı getirmesini emretti.

"Tamam, başladı! Lev Nikolayeviç iş başında. İşte mutlu olan biri! Tüm hayatı boyunca şans ona güldü."[31]

Gerçekten de, tüm çulluklar Lev Tolstoy'un olduğu tarafta uçuyordu. İvan Turgenyev sadece bir tane vurabildi. O da bir dala takılı kaldığından, ancak ertesi gün bulabildiler.

Avdan sonra, iki yazar evden fazla uzakta olmayan, çalışma odası şeklinde düzenlenmiş bir küçük odaya çekildiler. Orada İvan Turgenyev, Lev Tolstoy'u, büyük Rus romancısı olarak, Puşkin'in şerefine düzenlenecek törenlerde bir konuşma yapmaya ikna etmeye çalıştı. Ama Lev Tolstoy halkın içine çıkmayı kesin olarak reddetti. Kuşkusuz, resmi törenleri hiçbir zaman sevmemişti. Ama bu kez yabaniliği bir gurur refleksiyle artar görünüyordu. Orada onunla Dostoyevski arasında bir çeşit rekabet olmayacak mıydı? Moskova'ya giderek, kitle nazarında daha az saygı ve sevgi görme riskine girmek istemiyordu. İvan Turgenyev onu ikna etmek için her şeyi denedikten sonra, ev sahibinin inadının kendisinde yarattığı gücenmeyi pek gizleyemedi. Valizlerini toplayıp, aynı gün oradan ayrıl-

31 Sergey Tolstoy: *Mazinin eskizleri.*

dı. Moskova'da, anıtın açılışı için kısa bir süre önce gelmiş ve Lev Tolstoy'la tanışmak için Yasnaya Polyana'ya gitmeyi düşünen Dostoyevski'yle karşılaştı.. İvan Turgenyev, *Karamazov Kardeşler*'in yazarını söz konusu yolculuğu yapmaktan caydırdı. Edebiyat camiasında, Lev Tolstoy'un mistik çılgınlık krizi geçirdiği söylentisi yayıldı. Dostoyevski karısına bir mektup yazdı: "Grigoroviç bugün bana, Lev Tolstoy'un evinden gelen Turgenyev'in hasta olduğunu ve Tolstoy'un neredeyse ya da tamamen delirmiş olduğunu söyledi."[32]

Puşkin'in şerefine düzenlenen şenlikler, Dostoyevski'nin zaferiyle sona erdi. Konuşmasının sonunda halk coşkuyla alkışladı, kadınlar yollarına çiçek buketleri attı, düşmanlar kucaklaştı, bir üniversite öğrencisi bayıldı.

Bu zaferin yankılarını işiten Lev Tolstoy, hiç şüphesiz evinden ayrılmamış olduğuna sevindi. Dostoyevski'yle asla karşılaşmamalıydı. Aynı yılın yazında, *Ölü Bir Evden Hatıralar*'ı okudu ve hayranlık içinde Strakhov'a şunları yazdı: "Puşkin de dahil, yeni edebiyatta bundan daha iyi bir kitap bilmiyorum ben. Yazarın son derece samimi, doğal ve Hıristiyan bakış açısı, beni biçeminden daha fazla etkiledi. Ruhu yücelten, iyi bir kitap bu... Dostoyevski'yi görürseniz, ona onu beğendiğimi söyleyin."

Strakhov bu komplimanı Dostoyevski'ye aktarmakla yetinmedi; mektubu ona hediye etti. Birkaç ay sonra, 28 Ocak 1881'de Dostoyevski öldü. Haberi gazetelerden öğrenen Lev Tolstoy, kendisini şaşırtan derin ve sert bir şok yaşadı.

"Dostoyevski için tüm hissettiklerimi söylemek isterdim. Bu adamla hiç karşılaşmadım, onunla hiç doğrudan ilişkim olmadı ve aniden ölünce onun bana en yakın, benim için en değerli, en vazgeçilmez insan olduğunu anladım... Ben bir yazardım ve tüm yazarlar kendini beğenmiş, kıskanç olur. Ben de böyleydim. Ama asla onunla rekabet etmeyi düşünmedim. Girıştiği her şey öyle içten, öyle iyiydi ki, o yaptıkça ben mutlu oluyordum. Sanat beni kıskandırabilir, zekâ da öyle, ama kalpten gelen eylemler bana sadece mutluluk verir. Onu her zaman bir arkadaşı düşünür gibi düşündüm, zaten er veya geç buluşaca-

32 28 Mayıs 1880 tarihli mektup.

ğımıza inanıyordum... Ve birden, yemek sırasında –geç kaldığım için, tek başıma yemek yiyordum– onun öldüğünü okuyorum. Sanki bir desteğimi yitirdim. Bir an şaşırıp kaldım, ardından onun benim için ne kadar değerli olduğunu anladım ve ağlamaya başladım, hâlâ ağlıyorum..." diye yazdı Strakhov'a.[33]

Lev Tolstoy bu duygulanmanın ardından tekrar eleştirel ruhuna kavuştu ve kendisi gibi düşünmeyen birilerine karşı duyduğu doğal hınca kendini bıraktı. Bir süre sonra, hayranlarından biri olan Russanov ona Dostoyevski hakkında ne düşündüğünü sorunca, tereddüt etmeden cevap verdi:

"*Ölü bir Evden Hatıralar* mükemmel bir şey ama Dostoyevski'nin diğer kitaplarını aynı yere koymuyorum. Bana bazı bölümler aktarılıyor. Gerçekten de, şurada burada cidden güzel bölümler var ama genelde çok kötü! Tumturaklı bir biçem, karakterlerde sürekli bir orijinallik arayışı ve buna rağmen, bu karakterler zar zor seçiliyor. Dostoyevski konuşuyor, konuşuyor ve sonuçta, göstermek istediği şeyin üzerinde oynaşan bir çeşit sis kalıyor geriye. Onda, savaşa övgü, imparatora, yönetime ve papazlara itaatle birlikte, en yüce Hıristiyanlık anlayışlarının tuhaf bir karışımı var..."

"*Karamozov Kardeşler*'i okudunuz mu?" diye sordu Russanov.

"Bitiremedim!" diye yanıtladı Tolstoy.

"Ya *Suç ve Ceza*'yı? Bu onun en iyi kitabı! Bu kitap hakkında ne düşünüyorsunuz?"

"İlk birkaç bölümü okuyun, devamında neyin geleceğini, tüm romanı tahmin ediyorsunuz..."[34]

Lev Tolstoy, Dostoyevski'yi her şeyden çok abartıları, gerçek dışılıkları, "biçimsiz sanatı", dilbilgisi hataları, saralı, alkolik ya da paranoyak roman kişilerini çoğaltma merakından ötürü eleştiriyordu. "Prens Mişkin sağlıklı bir insan olsaydı, kalbindeki saflık, özündeki temizlik bizi derinden etkileyecekti. Ama Dostoyevski, onu sağlıklı bir insan şeklinde tasvir edecek cesaretten yoksundu. Zaten sağlıklı insanları sevmezdi. Kendisi hasta olduğunda, tüm evrenin de hasta olduğuna emindi," di-

33 1881 Şubat başından bir mektup.

34 Russanov: *Yasnaya Polyana Ziyareti.*

yordu.[35] Dostoyevski'nin de *Anna Karenina* için şunları yazdığı doğruydu: "Oldukça sıkıcı ve hiç de olağanüstü olmayan bir roman. O halde insanlar neyi beğeniyorlar? Anlamıyorum!"[36] Biri bir çilekeş gibi yaşayan, diğeri peygamberlerin sessiz bilgeliğine ulaşmak isteyen bu iki devi, bir uçurum birbirinden ayırıyordu.

Daha ileride Dostoyevski'nin bir biyografisini yayımlayan Strakhov, Lev Tosltoy'a şu şaşırtıcı mektubu yolladı:

"Biyografiyi yazdığım süre boyunca, içimde yükselen tiksintiye karşı mücadele etmek zorunda kaldım ve bu kötü duyguyu bastırmaya çalıştım. Bir çıkış bulmama yardım edin. Dostoyevski'yi ne iyi bir insan ne de mutlu biri gibi göremiyorum (ki gerçekte böyle sanılıyor). Kötüydü, kıskançtı, ahlaksızdı ve tüm hayatını, bu kadar kötü ve zeki olmasa kendisini zavallı ve hatta gülünç bir duruma düşürecek heyecanlar ve öfkeler içinde geçirdi... Bayağı eylemler ilgisini çekiyordu ve bununla övünüyordu... Viskovatov bana, onun bir gün bir hamamda, kâhyasının kendisine getirmiş olduğu küçük bir kızla (...) olmaktan övündüğünü anlattı... Hayvani bir şehvetin yanında, bir güzellik hissinden, bir kadın cazibesi beğenisinden de mahrum olduğunu görün... Ona en çok benzeyen roman kişileri, *Yeraltından Notlar*'ın kahramanı, *Suç ve Ceza*'nın Svidrigaylov'u ve *Cinler*'in Stavrogin'idir... Kahraman ve mutlu olduğunu sanan, kendinden başka kimseyi asla şefkatle sevmemiş olan, gerçekten zavallı ve kötü bir insan o."[37]

Uzun zaman Dostoyevski'nin sırdaşı, samimi dostu olmuş, onun tarafından kollanmış biri için tuhaf bir sırt çevirmeydi bu! Madem ki merhumun yaşamını anlatırken "tiksinti" hissediyordu, o halde neden bu biyografiyi yazmaktan vazgeçmemişti? Lev Tolstoy Strakhov'un bu kadar kolay döndüğünü görüp onunla kişisel ilişkilerinin geleceğinden endişe edebilirdi. Ama bu kıskanç, çapsız ve lafazan küçük yazarın gösterdiği hayranlığa o kadar alışmıştı ki, ihanete uğrama fikri aklının ucundan geçmiyordu. Strakhov'a şöyle cevap verdi:

35 Tolstoy'un, Maksim Gorki'ye söylediği sözler.

36 Dostoyevski'nin, karısına 7 Şubat 1875 tarihli mektubu.

37 Tolstoy'a 28 Kasım 1883 tarihli mektup.

"Bence siz Dostoyevski'nin yalan ve yanlış bir değerlendirmesine inanmışsınız. Size özel olmayan, genele ait bu değerlendirme, bu adamın önemini abartmaktan, ona peygamber, aziz, İyi ve Kötü arasındaki ateşli bir mücadelenin tam ortasında ölmüş biri payesi vermekten ibarettir. Elbette ki çarpıcı, etkileyici biri ama gelecek kuşaklara örnek olarak, baştan aşağı savaş olan biri yüceltilemez... Çok güzel atlar vardır (bin ruble değerinde tırıs atı) ve aniden onun bir "kusuru" olduğu görülür. Bu durumda, atların en güzeli, en sağlamı artık beş para etmez... Pressensé ve Dostoyevski, bunların ikisinin de kusurları vardır. Bir hiç uğruna biri bilgeliğini, diğeri zekâsını ve yüreğini yitirmiştir! Turgenyev Dostoyevski'den sonra yaşamaya devam edecektir, büyük bir sanatçı olduğu için değil, kusurları olmadığı için."[38]

Dostoyevski'nin ölümünden bir ay sonra, 2 Mart 1881 Salı günü Lev Tolstoy, her zamanki gibi çatlak ve karların erimesinden ötürü ıslak, geniş Kiev yolunda dolaşıyordu. Bu sırada, omzunda bir laterna, bir kafeste kuşlar taşıyan gezgin bir genç müzisyenin su birikintilerine bata çıka ilerlediğini gördü. Çocukta belirgin bir İtalyan tipi vardı. Büyük ihtimalle Tula'dan geliyordu. Bir süredir yolların kötü durumundan ötürü Yasnaya Polyana sakinleri gazete alması için kimseyi şehre yollayamamıştı. Lev Tolstoy, dünyada ne olup bittiği hakkında yolcudan bilgi almaya çalıştı.

"Kötü haber!" dedi çocuk. "Çar öldürüldü!"

"Hangi Çar? Kim öldürdü? Ne zaman?" Lev Tolstoy haykırdı.

"Rus Çar'ı. Petersburg'da. Bomba atıldı!.."

Ertesi gün gazeteler geldi, haber doğruydu. Çar II. Aleksandr, her pazar at eğitim yerinde düzenlenen muhafız birliği geçit töreninden arabayla dönerken, Katerina Kanalı rıhtımında, biri atların ayağına doğru gazeteye sarılmış bir paket attı. Şiddetli bir patlama atları öldürdü, iki Kazak korumayı ve oradan geçen bir çocuğu yaraladı ama Çar mucizevi bir şekilde sağ salim kurtulmuştu. Çar, bir başka arabaya binip, hızla oradan

38 30 Kasım 1883 tarihli mektup.

uzaklaşmak yerine, kendisi de yaralanmış olan saldırganı sorgulamak istemişti. O sırada, bir suç ortağının fırlattığı ikinci bir bomba, ilkinin yarım bıraktığı işi tamamlamıştı. Bacakları ezilen, yüzü yara bere içinde kalan imparator, oluk oluk kan kaybederek, karın üzerine yığılmıştı. Götürüldüğü Kışlık Saray'da, gece yarısı son nefesini verecekti. Bu, nihilistler tarafından ona karşı düzenlenen yedinci saldırıydı. II. Aleksandr'ın köleliği kaldırdığı, Dekabristleri sürgünden geri çağırdığı, amansız Kırım Savaşı'nı bitirdiği ve General Loris-Melikov'un ricası üzerine Rusya'ya bir çeşit anayasa kazandırmaya hazırlandığı –ki bunlar en önemli yapısal reformlara doğru ilk adımlardı– göz önüne alındığında onu öldürme hırsı daha tuhaf görünüyordu. Hiç şüphesiz, suikastçılar, yüce gönüllü bir hükümdarın kendilerini geride bırakmasına izin vermemek için, bu işi manifestonun ilanının arifesinde bitirmeye karar vermişlerdi. Gerçekten de halkın taleplerini daha dile getirilmeden karşılayarak, II. Aleksandr kamuoyunu yatıştırma ve böylece bir devrimi gereksiz ya da sadece yersiz kılma riskini üstleniyordu. Siyasette en kötü düşman, sizin fikirlerinizi kendi amaçları doğrultusunda kullanandır. Terör eylemlerini kınamakla birlikte, ondan ülkenin idari yeniden örgütlenmesine ivme kazandırmasını isteyen liberallerin yanı sıra, hükümdarlık döneminin başından beri girişilen yenilik çalışmalarında son ayrıcalıklarını kaybetmekten endişe eden gericiler de II. Aleksandr'a karşıydı.

Kendi vicdan muhasebeleriyle meşgul olan Lev Tolstoy siyasetle hiç ilgilenmiyordu. Kuşkusuz zaman zaman odasında, St Petersburg'dan cepleri muhalif broşürlerle dolu olarak gelen, kirli uzun saçları ve çılgınca bakan gözleriyle "şüpheli kişileri" ağırlıyordu. Bunlar, sonunda Rusya'nın parçalanacağı, yoksullaşacağı ve yeni bir geleceğe hazır olacağı kanlı ve ateşli bir kıyamet istiyorlardı. "Halkın İradesi" grubunun düzenlediği saldırılarla övünerek, Lev Tolstoy'dan sözleriyle kendilerini desteklemesini istiyorlardı. Her seferinde, Hıristiyan ahlakı adına, onları tatlılıkla, kararlı bir şekilde geri gönderiyordu. "Devrimci ve Hıristiyan, kapalı olmayan bir çemberin iki ucunda bulunur. Bu ikisi sadece görünürde yakındır. Aslında, birbirine da-

ha uzak iki nokta daha yoktur. Buluşmak için, iki hasımın geri dönmesi ve onları ayıran tüm çemberi kat etmeleri gerekir."[39]

II. Aleksandr cinayeti onu korkulara saldı. İncil'in sevgi ve bağışlama öğretisi içine işlediğinden, gerçek bir neden, kin olmaksızın soğukkanlı ve sinirleri sağlam teorisyenler tarafından, bir program çerçevesinde gerçekleştirilen bu suikasti anlayamıyordu. Ama onu öldürmüş olan adamların da, yargılandıktan sonra öldürüleceğini düşündükçe içi daha da daralıyordu. Kan kanı davet ediyordu. Misilleme cinayetlerle, belki de tüm ülke bir iç savaş alanına dönecekti. Bu zincirleme tepkiyi durdurmak için yeni hükümdarın bir af ilan etmesi yeterdi. Saldırıdan bir hafta sonra Lev Tolstoy uyuklamak için deri divana uzanmışken, yarı uyanık bir halde bir rüya gördü: mahkeme karşısına çıkan, katiller değil, kendisiydi ve yargıçlar da kendisiydi ve III. Aleksandr da oydu ve cellatlar da... Kararı kendisi veriyor, infaz ediyor ve ediliyordu.

Uyandığında ter içindeydi. Artık, yeni imparatorun yerinde olsa suikastçıları affetmekten büyük bir zevk duyacağına emindi. Bu fikirle yanıp tutuşarak, derhal III. Aleksandr'a bir mektup yazmaya karar verdi. Bu tutum küstahça görünebilirdi. Ama kendi kendisine, Tanrı yasasının ışığında, insani hiyerarşilerin söz konusu olmadığını söylüyordu. O ve hükümdar arasında bir fark yoktu. Hatta yeni imparatora bağışlayıcılığı öğütlemek için tecrübesinden ve ününden ötürü kendisinin seçilmiş olduğuna inanıyordu. İster mujikler ister prensler olsun hiç fark etmiyordu, hep o öğretme ihtiyacı içindeydi! Kralların da bir *Okuma Kitabı*'na ihtiyacı vardır! Gözleri yaşlarla dolu olarak, öldürülen Çar'ın oğluna, bir kul, bir dost, bir peygamber olarak yazdı:

"Haşmetmeap, yaşlı ve iyi bir insan olan, çok iyiliklerde bulunmuş ve halkının her zaman iyiliğini istemiş babanız Rusya imparatorunu acımasızca yaralayıp, öldürdüler. Üstelik onu kişisel düşmanları değil, mevcut düzenin karşıtları, güya insanlığın selameti adına öldürdü. Onun yerine hükmediyorsunuz ve babanızın hayatını zehir eden, onu öldüren düşmanlar si-

39 Ilya Tolstoy: *Tolstoy, Bir Oğlun Anıları.*

zin karşınızda. Onlar size de düşman çünkü babanızın yerinde oturuyorsunuz ve sözde bu insanlığın iyiliğine ulaşmak için, sizi de öldürmek isteyecek, bunu deneyeceklerdir. Babanızın katili bu adamlar için ruhunuzda duyduğunuz bir intikam hissi ile yerine getirmeniz gereken eylemin yarattığı korku duygusu birbirine karışıyor... Durumunuz korkunç ama İsa'nın öğretisi, tüm insanların yaşayabileceği acımasız dürtü anlarında bize öncülük etmelidir... Çevrenizdeki baskıya rağmen, siz Rusya İmparatoru'ndan, sevgi dolu oğuldan, babanızın katillerini affetmenizi ve kötülüklerine iyilikle cevap vermenizi rica etmemin çılgınca ve cüretkar görüneceği doğrudur. Çılgınca ama bunu dilememek elimde değil... Yaklaşık yirmi yıl önce, mevcut düzene ve yönetime karşı kinle dolu bir genç insanlar topluluğu oluştu. Bu genç insanların hayalinde ne idüğü belirsiz yeni bir düzenin hayali var ya da daha ziyade kafalarında hiçbir şey yok ve en alçak, en insanlık dışı yollarla, ateşle, yağmayla, cinayetle toplumun şu anki yapısını bozuyorlar... Devletin yararı için, halkın iyiliği için, bunları baskı altında tutmak, sürgüne göndermek, idam etmek yolları denendi; yine devletin yararı ve halkın iyiliği için, bunlara özgürlük vermek yolu da denendi. Sonuç aynıydı. Devleti ve halkı bir yana bırakarak, Tanrı adına, onun yasasını uygulamak neden denenmesin?..

Haşmetmeap, kendinizin ve Tanrı'nın huzurunda temiz ve masumsunuz ama bir yol ayrımında bulunuyorsunuz. Birkaç gün sonra, Hıristiyan hakikatlerinin ancak lafta iyi olduğunu ve hayatta, kanın akması ve ölümün hükmetmesi gerektiğini düşünen ve söyleyenler galip gelirse, içinde bulunduğunuz bu saflık, Tanrı'yla birlik olma halinden ebediyen çıkıp, Tanrı'nın yasalarının ihlali de dahil her şeyi mubah kılan, karanlık 'hikmeti hükümet' yollarına gireceksiniz. Eğer onları bağışlamaz, idamların gerçekleşmesine izin verirseniz, sonuçta yüzlerce insandan üç dört tanesini yok etmiş olacaksınız; oysa kötülük, kötülük doğurur ve bu üç dördünün yerine, otuz kırk tanesi ortaya çıkacaktır... Bağışlayın, kötülüğe iyilikle cevap verin, yüz suçludan onu, Şeytanın tarafından, sizin tarafınıza değil ama Tanrı'nın tarafına geçecektir. Binlerce, milyonlarca ku-

lunuz, babası öldürülmüş bir oğul için oldukça güç böyle bir anda hükümdardan gelen bu af ilanı karşısında sevinçle ürperecek ve duygulanacaktır. Haşmetmeap, bunu yapar, bu adamları çağırır, onlara biraz para verip, bir yere, mesela Amerika'ya gönderirseniz ve "Size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin" sözcükleriyle başlayan bir bildiri yazarsanız, diğerlerinin ne hissedeceğini bilmiyorum ama örnek bir kulunuz olmayan ben, sizin köpeğiniz, köleniz olacağım, isminizi ne zaman duysam duygulanarak –şimdi olduğu gibi– ağlayacağım. Diğerlerinin ne hissedeceğini bilmiyorum mu dedim? Bu sözlerin ardından iyilik ve sevginin tüm Rusya'ya güçlü bir sel gibi yayılacağını biliyorum...Ölüm cezasının devrimciler karşısında bir anlamı yoktur. Önemli olan sayıları değil, fikirleridir. Onlarla mücadele etmek için, onlarla fikir alanında dövüşmek gerekir. İdealleri, genel refah, eşitlik, özgürlüktür. Onları alt etmek için, onlarınkinden üstün, onlarınkini kucaklayan bir başka ideal koymak gerekir karşılarına. Bu nitelikte tek bir ideal vardır: anlamadan, hakaret ederek üzerine dayandıkları ideal, onlarınkini kapsayan ideal, sevgi ve bağışlama ideali... O zaman, balmumu nasıl ki ateşte erirse, devrim mücadelesi de, İsa'nın yasasını yerine getiren imparator karşısında, insan karşısında boyun eğecektir."

Lev Tolstoy, dilekçesini yazdıktan sonra onu yakınlarına okudu. Sonya, onun katiller lehine araya girmeye cüret etmesi karşısında öfkelendi. Kocasının tuhaf bir bağışlayıcılık salık vererek, genç Çar'ı kızdırmasından endişe ediyordu. Öfkesinden, kocasının delice hevesini destekleyen çocuklarının öğretmeni Aleksiyev'i işten çıkarmak bile istedi.[40] Eleştirilerden bunalan Lev Tolstoy prensipte direndi ama fazla cüretkâr duran kimi cümleleri düzeltmeyi kabul etti. Ardından birini Tula'ya incecik beyaz kâğıtlar almaya gönderdi ve müstensihi İvanov, işin kurallarına uygun olarak mesajı güzel bir yazıyla yazdı.

Mektubu, Kutsal Meclis (Sen Sinod) başvekili Pobyedonostsev'e iletilmek üzere, 17 Mart 1881'de Strakhov'a gönderdi. Ye-

40 Sonya, bu zılgıtın ardından Alexeyev'den özür dilemiş olmasına rağmen, öğretmen evden ayrılıp, ailesiyle birlikte Samara'daki mülke yerleşti.

ni Çar'ın hocası olan bu kişi, onun üzerinde büyük bir etkiye sahipti. Şayet Pobyedonostsev bu dilekçeyi Çar'a bizzat götürürse, III. Aleksandr mektubu olumlu bir gözle inceleyecekti. Lev Tolstoy'un Strakhov'a gönderdiği pusuladaki *postscriptum*'da, Sonya kaygısından bahsediyordu:

"Dualarıma ve tavsiyelerime rağmen, Lev Nikolayeviç mektubunu imparatora göndermeye karar verdi... Okuyup kendiniz karar verin ve Pobyedonostsev'in de fikrini alın. Bu mektup imparatorda hoşnutsuzluk ve Lev Nikolayeviç'e karşı bir hınç yaratamaz mı? Eğer böyleyse, rica ederim onun Çar'ın eline geçmesine izin vermeyin."

Nafile ricalar! Lev Tolstoy'un girişiminin coşkusuna kapılan Strakhov derhal Kutsal Meclis başvekilinin yanına gitti. Başvekil mektubu şöyle bir okudu ve böylesi vahim bir meselede, yazarınkine tamamen zıt kendi Hıristiyanlık anlayışı doğrultusunda hareket edeceği gerekçesiyle mektubu imparatora götürmeyi reddetti. Strakhov'un bu sert tavırdan canının yandığını görünce, ölüm cezasının inançlı bir savunucusu olmasına rağmen, suçluların gizlice idam edilmesi konusunda yardımcı olabileceğini belirtti. Strakhov oradan üzgün ayrıldı.

O gittikten sonra, Pobyedonostsev mektubun kopyalarının şehirde yayılmasından ve imparatorun bu durumu başkasından öğrenmesinden endişe etti. Aynı akşam, felsefeci Solovyev'in ölüm cezası konusunda halka bir konuşma yapmış olduğunu ve konuşmasının sonunda, onun da tahtın varisini katilleri affetmeye davet etmiş olduğunu öğrendi. Bu kadarı fazlaydı. 30 Mart 1881'de, Kutsal Meclis başvekili, III. Aleksandr'ın dikkatine hemen şu notu kaleme aldı:

"Bugün, beni korkutan bir fikir ortaya atıldı. İnsanlar öyle akli bir sapma içindeler ki, bazıları katilleri ölüm cezasından kurtarmanın mümkün olduğunu düşünebiliyorlar. Suçluların bağışlanmasıyla ilgili korkunç projelerin Majestelerinize sunulması endişesi şimdiden Rus halkı içinde yayılıyor... Hayır, hayır, binlerce kez hayır, tüm Rus ulusu karşısında, babanızın, Rusya imparatorunun katillerini bağışlamanız, –(yüreği ve zekâsı sınırlı birkaç kişi dışında) herkesin intikam istemesine

ve kararın hâlâ verilmemiş olmasına kızmasına yol açan– dökülen kanı unutmanız mümkün değil... Ben bir Rus'um, Rusların arasında yaşıyorum ve Rus halkının ne hissettiğini, ne istediğini biliyorum. Şu anda herkes bir ceza bekliyor. Bu sefillerden biri ölümden kurtulursa, hemen yeni tüneller kazmaya başlayacaktır. Tanrı aşkına Haşmetmeap, dalkavuklukların ve hayallerin sesine kalbinizi kaptırmayın."

Bu mektup üzerine, III. Aleksandr kararlı bir şekilde şunları yazdı:

"Endişelenmeyin, kimse böyle bir dilekçeyle karşıma çıkmaya cüret edemez ve sizi temin ederim ki *altısı da asılacak.*"[41]

Lev Tolstoy, bu ilk başvurunun başarısız olduğunu öğrenir öğrenmez Strakhov'a bir telgraf çekip, hükümdarın dört küçük erkek kardeşinden biri olan Grandük Sergey'e iletmesi için mektubu Profesör Konstantin Bestujev-Riyumin'e vermesini söyledi. Bu kez zincir çok iyiydi. Mektup kırk sekiz saat içinde Çar'ın çalışma masasına ulaştı. Ama bilinçli, uzlaşmaz ve monarşinin tanrısal karakterine çok inanmış biri olan III. Aleksandr kararını değiştirmedi.

3 Nisan 1881'de suçlular asıldı. İçlerinden birinin idamı –Mihaylov– sırasında ip iki kez koptu, bacakları kırılmış bir halde onu yeniden asmak gerekti.

İki buçuk ay sonra Lev Tolstoy, Pobyedonostsev'den, dilekçesini hangi nedenlerle destekleyememiş olduğunu açıklayan bir mektup aldı:

"Mektubunuzu okuyunca, sizin inancınız ve Kilise'ninkiyle aynı olan benimki arasında hiçbir ortak yan olmadığını ve benim İsa'mın sizin İsa'nız olmadığını gördüm. Benim İsa'm zayıfları iyileştiren, güç ve hakikat insanıdır, sizinki ise bana iyileştirilmesi gereken zayıf biri gibi göründü."[42]

Lev Tolstoy öfkesini içine attı ve imparatorluğun, Kilise ve Devlet ilişkilerinden sorumlu, en yüksek memurunun kendisine verdiği Hıristiyanlık dersini yanıtlamadı.

---

41 Altı suikastçı yakalanmıştı: "Risakov, Sofya Perovski, Jelyabov, Jessia Helfmann, Mihaylov, Kibalçiç...

42 15 Haziran 1881 tarihli mektup.

Artık papazları reddederek İsa'yı bulmuş olduğuna emindi. *Bir Hıristiyan'ın Notları*'nı bu ruh hali içinde yazmaya başladı: "Elli iki yıldır dünyadayım ve çocukken neredeyse şuursuz geçirdiğim on dört on beş yıl dışında, otuz beş yıl boyunca ne Hıristiyan, ne Müslüman, ne Budist olarak yaşadım. Kelimenin her anlamıyla nihilist olarak, yani inançsız yaşadım. İki yıl önce Hıristiyan oldum. O andan itibaren, tüm duyduklarım, tüm gördüklerim, tüm hissettiklerim bana yeni bir ışıkta görünüyor."

Günlük'ünü de yeniden yazmaya başladı. Defterine 17 Nisan 1881'de düştüğü ilk not önemlidir:

"Kötülüğe direnmeme konusunda Sergey'le sohbet."[43]

Ve daha ileride:

"21 Mayıs. Tartışma: Tanya, Sergey, İvan. İyilik, itibari bir şeydir. Bir başka deyişle, iyilik yoktur. Sadece içgüdüler vardır."

"22 Mayıs. Tartışmanın devamı: bahsettiğim iyilik, kendin için ve herkes için düşündüğün gibidir!"

"29 Mayıs. Fet ve karımla sohbet. Hıristiyan öğretisi gerçekleştirilebilir değildir. O halde bir saçmalık mıdır? Hayır ama gerçekleştirilebilir değildir! Peki ama gerçekleştirmeyi denediniz mi? Hayır ama gerçekleştirilebilir değildir!"

Fet, babalarıyla nadiren hemfikir olsa bile, Lev Tolstoy'un oğulları, onu akıllı ve hoş bir adam olarak görmekten kendilerini alamıyorlardı. Çok belirgin bir Yahudi tipi, kırlaşmış uzun siyah sakalları ve bakımlı tırnaklarıyla küçük kadınsı elleri vardı. Sözleri, inlemelere benzer iç çekişlerle bölünüyordu. Kimsenin beklemediği bir anda, en suratsızları bile yumuşatan bir espri atıyordu ortaya. Bir gün, kırmızı yeleği ve beyaz eldivenleriyle yemeği servis eden hizmetçi İgor şairin nükteli bir sözüne gülmekten kendini alamamış ve tabağı yere bırakarak, mutfağa kaçmıştı. Lev Tolstoy, "sanat için sanatı" övdüğü ve vicdan azaplarını reddettiği için yaşlı arkadaşını eskiye nazaran daha fazla eleştiriyordu. Buna karşılık, kendisi sofrada İncil'den vaazlar veren bir tonda konuşuyordu. Dünya mutluluğuna hiç önem vermiyormuş gibi davranıyordu. Bir ziyaretçiyle kavga ederse, ondan hemen özür diliyordu.

43 Sergey Lvoviç, Lev Tolstoy'un büyük oğlu.

"Lev'le sık sık küçük tartışmalarım oluyor, hatta evi terk etmek istedim. Hiç şüphesiz bunun nedeni, Hıristiyan tarzında yaşamaya başlamış olmamızdır. Bence, eskiden, Hıristiyan gibi yaşamadığımız dönemde, her şey daha iyiydi!" diye yazıyordu Sonya, kız kardeşine.[44]

Erkek kardeşine şunları yazıyordu:

"Lev'i şimdi bir görseydin, söylediklerini bir duysaydın! Çok değişti. En sağlam ve samimi Hıristiyan oldu. Ama saçı sakalı ağardı, sağlığı bozuldu ve artık eskisine nazaran daha durgun ve hüzünlü..."

Lev Tolstoy, dünyanın sefaletine daha fazla ortak olmak için birçok kez Tula hapishanesine gitti, tutukluları güzel sözlerle yüreklendirdi, mahkemede onlara eşlik etti, sürgünleri Sibirya'ya taşıyan trenlerin kalkışına katıldı. "Kafaları tıraş edilmişti ve ayakları zincirliydi. Neredeyse ölmek üzere olan bir hasta. Bir topal çocuk. Pasaportu olmadığı için sürülen yüz on dört kişi. Bazıları çok çökmüş. Diğer bazıları hoş, sade. Yakınlarda hastaneden çıkmış çok zayıf bir ihtiyar; yanağında kocaman bir bit. Yerel yönetimler tarafından sürgün edilenler. İkisi hiçbir şeyle suçlanmamasına rağmen, sürülüyor; biri karısının şikâyeti üzerine... İri bir asker, yaklaşık dört yıldır hapiste... Kavga ve adam öldürme suçu işlemiş iki kürek mahkûmu... Ağlıyorlar. Güzel bir yüz. Berbat bir koku..."[45]

Bu sefalete tanık olmak, onun gibi bir adamın misyonunun kendisini ailesine adamak olmadığı yönündeki fikrini destekliyordu. "Aile bedendir. Aileyi boş vermek. Bu ikinci günah eğilimidir. Kendini öldürmek. Aile sadece bir bedendir. Ama üçüncü günah eğilimine boyun eğmez: kendini aileye değil, Tanrı'ya ada," diye yazıyordu 5 Mayıs'ta.

Bir süredir bir proje –Optina Pustin'e yeni bir hac yolculuğu yapmak– kafasını meşgul ediyordu. Onu bu yolculuğu yapmaya iten, Kilise'yle barışmak isteği değil, ama mujiklerin, hastaların, yaşlı sofuların arasına karışarak, insanlığa olan inancını tazeleyeceği yönündeki ümitti. Dindarlıklarının sahte, kaba,

44 22 Nisan 1881 tarihli mektup.

45 *Günlük*, 15 Mayıs 1881.

gülünç olduğunu düşünmekle birlikte, inanılmaza inanmakta gösterdikleri erke hâlâ hayrandı. Onlardaki iç huzuruna erişmek için, arabayı, treni reddetmek ve onlar gibi tekdüze ovalarda günlerce yürümek, açık havada ya da pis hanlarda uyumak, soğuktan mustarip olmak, sadaka istemek mi gerekiyordu? Hiçbir şey, bakışların hiçbir engelle karşılaşmadan oradan oraya koştuğu, gezindiği, yolunu kaybettiği Rus bozkırının sonsuz yavanlığı kadar, ruhu Tanrı'yla karşılaşmaya hazırlayamaz.

10 Haziran 1881'de Lev Tolstoy mujik kıyafetleri içinde, omzunda bir heybeyle, ayaklarında *laptis*'lerle, elinde bir bastonla, bu maskaralığa üzülen karısından ve çocuklarından müsaade istedi, basamakları indi ve hızlı adımlarla caddeye yöneldi. Onun arkasında, aynı kılık kıyafet içinde iki korumanın yürüdüğü doğrudur: öğretmen Vinogradov ile kızıl favorili ve güleç yüzlü, yedek giysilerle dolu bir valizi sürükleyen oda hizmetçisi Arbuzov. Lev Tolstoy, yola çıktığına memnundu. Bununla birlikte, ağaç kabuğundan örülmüş ayakkabılar giymeye alışık olmadığından, kısa süre içinde ayağında kabarcıklar oluştu. Arbuzov'un ona, sızlayan parmaklarının etrafına sargı sarmayı öğretmesi gerekti. İlk etap olan Selivanovo'da, ihtiyar bir köylü kadının evinde üçlü güç koşullar içinde uyudu. Ertesi gün Krapivna'da, göçebe kont hassas ayakları için kalın ayakkabılar, iç söktürücü ilaç olarak kuru erik aldı ve karısına yazdı: "Tanrı'nın evreninin, bizim örgütlediğimiz ve dolayısıyla dışına çıkmadığımız değil, gerçek, büyük evrenin nasıl döndüğünü görmek, insan için ne kadar yeni, önemli ve yararlı tahmin edemezsin."[46]

Yavaş yavaş yürüyerek, bayırda bir şeyler atıştırarak, küçük bir korunun gölgesinde kestirerek, geceleri bir barakada uyuyarak, gün ağarırken uyanarak yolculuklarına devam ettiler. Dördüncü günün akşamında, Optina Pustin Manastırı'na vardılar. Yemek saatiydi. Çan çalıyordu. Mutfaktan güzel bir çorba kokusu sızıyordu. Keşişler ilk bakışta bu yabanıl ve toz içindeki üç hacının dilenci olduğuna hükmettiler ve yolcuların yemekhanesine girmelerine izin vermediler. Üçlü, aşağı tabaka-

46 11 Haziran 1881 tarihli mektup.

nın yemekhanesine yönelerek, omuzlarında heybeleriyle, istavroz çıkararak içeri girdiler.

Lev Tolstoy çok mutluydu. Nihayet mujiklerin arasında bir mujikti. Kadınlar ve erkekler, uzun bir masanın etrafında, yan yana, alacakaranlıkta, kir, lahana ve ter kokuları içinde nefes almadan yiyor, içiyorlardı.

"*Borş* çorbası, karabuğday bulguru, *kvas*. Dört kişiye bir fincan. Her şey iyi. Doymak bilmeden yiyorlar."

Yemeğin ardından, kalabalığı takip ederek, iki arkadaşıyla birlikte üçüncü sınıf bir hana yöneldi. Pis ot minderleri, böcek ölüleriyle lekelenmiş duvarlarıyla mide bulandırıcı yatakhanenin eşiğinde, Yasnaya Polyana'nın efendisi irkildi. Alçakgönüllülükte fazla ileri gitmemiş miydi? Oda hizmetçisi hemen idareci keşişe gidip, eline bir ruble tutuşturup ve ondan kalacak daha uygun bir yer ayarlamasını rica etti. Keşiş, onları, Bolkov'lu bir kunduracının kaldığı küçük bir odada yatırmayı kabul etti. Uyumak üzere olan bu adam, kızıl favorili bir mujiğin bir yolcu çantasından temiz bir çarşaf ve yastık çıkardığını, bunları bir divana serdiğini ve aşırı saygılı bir havayla, kır saçlı ve esmer, sakallı bir başka mujiğe yatmasında yardım ettiğini görünce muhakkak ki şaşırmıştır. Arbuzov, efendisini yatırdıktan sonra, kendisi de yere uzandı. Mumu söndürür söndürmez, kunduracı öyle şiddetli bir şekilde horlamaya başladı ki Lev Tolstoy, ürkmüş bir halde yerinde doğruldu ve fısıldadı:

"Kaldır şu adamı ve horlamamasını rica et."

Arbuzov kunduracıyı omzundan dürtüp, ona şöyle dedi:

"Tontonum, çok horluyorsun; dostumu ürkütüyorsun; kendisiyle aynı odada biri horlayarak uyuduğunda korkuyor!"

"Ne yani, senin arkadaşın yüzünden ben uyuyamayacak mıyım?" diye homurdandı kunduracı.

Duvara döndü ve bu kez sessizce uyudu.[47]

Ertesi gün saat ona doğru, birkaç bardak sıcak çay içtikten sonra Arbuzov ayine katıldı, Kilise'ye hâlâ düşman olan efendisi ise dindarların tarlada çalışmasını izlemeye gitti. Kısa süre sonra, Kont Lev Tolstoy'un tebdili kıyafetle hacılar arasın-

47 Arbuzov'un *Anılar*'ı.

da bulunduğu söylentisi manastırda yayıldı. Arbuzov, keşişlerin kendisini sorgulaması üzerine, rahatlıkla gerçeği kabul etti.

Cemaatte büyük bir şaşkınlık oldu. Kara cüppelilerin fısıldaşmaları. Olayı baş rahibe aktarma. Aniden ünlü ziyaretçinin valizleri, duvarların kadifelerle kaplı olduğu birinci sınıf bir hana taşındı. Lev Tolstoy yoksullar arasında kalmak istediğini söyleyerek karşı çıktı. Ama bakışları zevkle temiz yatağa, cilalı parkeye, geniş koltuklara çevrilmişti bile. Keşişler onun önünde eğiliyor, ona "Ekselansları," diye hitap ediyorlardı. "Yapacak bir şey yok. Bana çizmelerimi ve güzel gömleğimi ver!" diye iç geçirdi Arbuzov'a dönerek.

Dilenci kıyafetini üzerinden çıkartıp kendisini yemeğe davet eden baş rahibin yanına gitti. Onun yanında yaklaşık iki saat kaldı. Ardından, önceki yolculuğundaki gibi rahip Ambroz'la görüşmek istedi. Otuz kadar zavallı, beş altı gündür, münzevinin kapısında, onları kutsaması ve onlara akıl vermesi için *Staretz*'in bir dakika için bile olsa kendilerini kabul etmelerini bekliyordu. Gruplara ayrılarak, dikiliyor ve dua ediyorlardı. Basamaklı sekinin önünde erkekler; kulübenin gerisinde kadınlar; holde dindarlar. Lev Tolstoy, birkaç hacıya Optina Pustin'e geliş nedenlerini sordu ve sözlerini defterine kaydetti: "Kızım yakında evlenecek mi?.." "Ev yapmaya başlıyorum; yapmalı mıyım?.." "Bir dükkân, bir lokanta açmalı mıyım?.."

Bir senyöre yakışır bir biçimde, bu sıradan insanların önüne geçti ve hemen buyur edildi. Dört saat boyunca, dini fikirlerini öğrenince, onu tekrar Kilise'ye dönmeye ikna etmek istemiş olan münzeviyle sohbet etti. Nafile bir çabaydı bu. Lev Tolstoy'un fikri değişmedi. Hatta İncil'in bir metni konusundaki eksikliğini yakalayarak *Staretz*'i şaşırttı. Coşmuş bir halde hücreden çıkınca, başlarını önüne eğmiş bir halde hâlâ beklemekte olan hacıları gördü ve onlara bozuk para dağıttı.

Ertesi gün yeniden mujik gibi giyindi ve iki arkadaşıyla birlikte tekrar yola koyuldu. Yasnaya Polyana'ya kadar yaya gitmeyi gözü kesmiyordu. Kaluga'ya varınca, yolculuğuna trenle devam etmeye karar verdi. Ama Hıristiyan alçakgönüllülüğüne kapılarak, oda hizmetçisine üçüncü sınıf yer için bilet alması-

nı emretti. Yeri, yoksulların arasındaydı. Birinci sınıf vagonlara binen takma beyaz yakalarıyla şık beylere, alaycı bir gülümsemeyle yol verdi. Ah! Geçici yoksulluğun zevki ne büyüktü! Yola çıkmadan evvel, varış saatini bildirmek için Sonya'ya telgraf çekti. Yol boyunca, sıraların üzerine uzanmış etrafındaki köylülerle gevezelik etti. Hepsi kardeşleriydi!

Bununla birlikte, iki güzel ata koşulmuş bir gezinti arabasıyla kendisini beklemekte olan arabacı Philippe'i Tula Garı'nda gördüğünde katıksız bir mutluluk duydu.

Lev Tolstoy, Yasnaya Polyana'ya döner dönmez, İvan Turgenyev'in, kendisini Spaskoye'deki malikânesinde birkaç gün geçirmeye davet eden mektubunu aldı. 8 Temmuz 1881'de oraya gitti. Ama tarihi karıştırmıştı. Onu ertesi gün bekliyorlardı. Gecenin yarısında, Turgenyev'in konuğu Şair Polonski ayak sesleri, havlamalar, kulak tırmalayan bir düdük sesi duydu. "Mum ışığında, bir mujiğe para vermekte olan, saçı kırlaşmış, esmer, gömlek giymiş bir başka mujik gördüm. Ona daha dikkatli bakıyor ama tanıyamıyordum. Mujik başını kaldırıp, bana baktı ve "Polonski, siz misiniz?" diye sordu. Ancak o anda Kont Tolstoy'u tanıyabildim."[48]

Henüz yatmamış olan İvan Turgenyev, konuğunu neşeyle karşıladı. Yenilenmiş ve yeniden boyanmış evini göstermenin gururu içindeydi. Ne var ki Lev Tolstoy dekorun çekiciliğine kayıtsızdı. *Günlük*'üne şöyle yazdı: "Turgenyev'in evi. Şiir ve resimle ilgilenen, kimseyi yargılamayan, huzur ve mutluluk dolu, kibar Polonski. Turgenyev, Tanrı'ya minnet duymakla birlikte, adını duyunca korkuyor. Ama ayrıca lüks ve aylak bir yaşamın ortasında kaygısız ve mutlu."

Lev Tolstoy, bu estetler toplantısına biraz daha ciddiyet katmak için, Optina Pustin yolculuğundan ve kurmuş olduğu yeni dinden bahsetti. Nezaketle onu dinlediler; çekingen bir şekilde itirazlarda bulundular; İvan Turgenyev'in bakışlarında merhamet ve şefkat vardı. Eskiden bir arkadaşına şöyle yazmıştı: "Lev Tolstoy'a çok acıyorum ama sonuçta Fransızların dediği gibi,

48 Polonski: *Anılar*.

herkes pirelerini kendi bildiği gibi ayıklar..."[49] Bütün fizyomomisi, o gün aynı yargıyı ifade ediyordu.

Lev Tolstoy Spaskoye'de sadece iki gün kaldı. 12 Temmuz'da Yasnaya Polyana'ya geri dönüyordu. 13'ünde, büyük oğlu Sergey'le, iki yıldır gitmemiş olduğu Samara'ya doğru yola çıktı. Sonya peronda ona eşlik ederken üzgündü. Ama kocaman mülk, ormanlar, hara efendinin denetimi olmadan çok uzun süre kalamazdı. Ayrıca sağlığının güçlenmesi için *kımız* kürü şarttı. Bu kez (büyük bir toprak sahibi olabilirdi ama her zaman halka yakın olmayı bilmek gerekirdi!) üçüncü mevki için bilet aldı. Her istasyonda, perona yığılmış olan kalabalık haykırıyordu: "Yaşa!" Ama bu Lev Tolstoy için değildi. Aynı trende, özel vagonda, Grandük Nikolay Nikolayeviç yolculuk ediyordu.

Lev Tolstoy Samara'ya vardığında, önce kendi şahsi refahıyla hiç benzeşmeyen halkın sefaletini görünce bir vicdan azabı duydu: "16 Temmuz. Atlara bakmaya gittim. Katlanılmaz sıkıntılar. İşsizlik. Utanç..." "24 Temmuz. Pavlovo'lu bir kadının kocası hapiste öldü, oğlu açlıktan öldü. Kızına süt verdim. Eski çoban Patrovski sefalet içinde. Solmuş, saçları kırlaşmış... A. A ile efendiler hakkında sohbet: toprak vermek istemeyenler olduğu gibi, paylaşımdan taraf olanlar da var."

Her halükârda, ona ait olan topraklarda işçiler çalışmaya devam ediyordu. Güneşin altında esmerleşmiş, üç yüz iri yarı adam biçiyor, topluyor, ambarlıyor, buğdayı dövüyorlardı. Panayırlarda at fiyatları yükseliyordu. Lev Tolstoy bir tay için yüz ruble, ortalama niteliklere sahip yetişkin bir at için yüz yirmi ruble istemeyi planlıyordu. Hesaplarına göre, mülkü ona yılda toplam on ila yirmi bin ruble getirecekti. Bunu çok sevinçli bir şekilde Sonya'ya bildirdi ama utanarak, aynı mektupta şunları ekliyordu: "Tek üzücü şey, etrafımızdaki insanlara azıcık olsun yardım edememek olacak. Kasabada çok yoksul var. Bu, kendilerinin bile farkında olmadığı utanç verici bir sefalet."[50] Sonya her zamanki sağduyusuyla cevap verdi: "Yoksullara yardım ko-

49 Turgenyev'in, Urusov'a 1 Aralık 1880 tarihli mektubu.

50 24 Temmuz 1881 tarihli mektup.

nusundaki fikrimi biliyorsun. Samara halkını teşkil eden binlerce kişiyi besleyemeyiz... Ama eğer ekmeği, ineği, atı ya da kalacak yeri olmayan birilerini biliyor ya da tanıyorsan, bunu ona hemen vermek gerekir."[51]

Lev Tolstoy, mülkünün gelirlerini artırmak ya da hiçbir şeyi olmayanlara acımakla meşgul olsa da, dini girişimlerini bir yana bırakmıyordu. Kilise'yle bağlarını koparmış olarak tarikatçılara daha fazla ilgi duyduğunu hissediyordu. Bölgede bunlardan çok sayıda vardı. En başta da *Molokanlar* ya da süt içenler. Lev Tolstoy bir Pazar günü onları ziyaret etti ve defterine şunları yazdı: "*Molokanlar*'da dua. Sıcak. Terlerini mendille kuruluyorlar. Çok yüksek sesler. Törpü gibi pürtüklü, esmerleşmiş boyunlar. Selamlar. Yemek: 1. Mezeler 2. Isırgan çorbası 3. Haşlanmış koyun eti 4. Erişte 5. Ceviz 6. Kızarmış koyun eti 7. Salatalık 8. Erişte çorbası 9. Bal..." Yarı cahil bu insanlar, âdetlerinin basitliği ve muhakemelerinin doğruluğuyla onu şaşırttılar. Onlarla Tanrı'nın buyruklarını, Kana Düğünü'nün anlamını tartıştı, onlara tanrıbilim çalışmalarından bölümler okudu ve neredeyse tamamının kendi düşüncesini anladığını ve onayladığını görünce gurur duydu.

Kımız, istirahat, aileden uzaklaşma her zamanki gibi ruhsal dengesini tekrar sağladı. Yatışmış, gevşemiş, insan türüne karşı sevgi dolu olarak, karısı çocukları eğitmek ve mülkü yönetmek sorumluluklarını tek başına üstlenirken, hayatını derin düşüncelere feda etmiş olmasına üzülüyordu.

"Gücünü aşan bir şekilde çalıştığını düşünmek beni nasıl üzdü bilemezsin ve sana çok az yardım etmiş, hatta hiç etmemiş olduğum için ne kadar da pişmanım. Şimdi her şeyi başka bir gözle görüyorum. Hâlâ aynı şekilde düşünüyor ve hissediyorum ama diğerlerinin olayları benim gibi görebileceğini ve görmesi gerektiğine inanma yanılgısından kurtuldum. Sana karşı çok suçluyum sevgilim; istemeden, farkında olmadan suçlu olduğumu biliyorsun ama yine de suçluyum. Tek mazeretim, böylesi bir ruhsal gerilimle çalışmak ve bir şeyler yaratmak için geri kalan her şeyi unutmak gerektiğidir. Ben fazlasıy-

51 Biryukov tarafından aktarılan, 30 Temmuz 1881 tarihli mektup.

la unuttum, buna pişmanım. Tanrı ve aşkımız adına kendine iyi bak. Elinden geldiğince işlerin çoğunu benim dönüşüme ertele; hepsini zevkle –ve iyi bir şekilde– yapacağım; dikkatle çalışacağım" yazıyordu Sonya'ya 2 Ağustos 1881'de.

6 Ağustos'ta:

"Yeter ki Tanrı size kavuşmama izin versin, tamamen senin istediğin gibi, nasıl iyi bir çocuk olacağım göreceksin!"

Bu mektuplar, Sonya'nın yüreğine su serpiyordu. Kocasının yeniden bir edebiyat eseri yazmayı düşündüğünü öğrenince, coşkusunu saklayamadı:

"Edebiyata geri döneceğini okuyunca çok mutlu oldum! Uzun zamandır bunu nasıl beklediğimi, nasıl istediğimi biliyorsun! Mutluluk ve kurtuluş bu. Bizi yeniden birleştirecek olan bu! Seni teselli edecek ve hayatımızı aydınlatacak olan bu! Bu, gerçek bir iş! Ruhun için bunun dışında bir huzur yok. Kendini zorlayamayacağını biliyorum ama tanrısal kıvılcım seni tekrar tutuşturana kadar Tanrı içindeki isteği öldürmesin!"

Lev Tolstoy'un kararlılığı, kürün sonuna kadar direnemedi. Son *kımız* kâsesini içince, iyimserliği, hoşgörüsü büyüye maruz kalmışçasına yitip gitti. 17 Ağustos 1881'de, Yasnaya Polyana'ya varınca, evi akrabalarla, konuklarla, komşularla dolu buldu. Gençler dans ediyor, çene çalıyor, gülüyor, dört bir yana koşuyor, dolapları karıştırıyordu. Amatör bir gösteri için hazırlanılıyordu. Bu karışıklıktan rahatsız olan Lev Tolstoy, yalnız ve hüzünlü düşüncelere sığındı. Artık ne roman yazmak ne aile yaşamına katkıda bulunmak söz konusuydu. *Günlük*'üne şunları yazdı: "Tiyatro. İşe yaramaz insanlar... Ayın 19, 20 ve 21'i hayatımdan silindi."

Ertesi gün, 22 Ağustos'ta, İvan Turgenyev, Sonya'nın doğum günü için Yasnaya Polyana'ya geldi ve genel sevince ortak oldu. Lev Tolstoy, gençlerin eğlencelerine katılan bu şık ve güzel konuşan ihtiyara ayıplayarak baktı. Yeni gelen, herkesin hayatının en mutlu anını anlatmasını önerdi. Konuklar arasında, aşkları eskiden aileyi uğraştırmış olan ve ondan sonra, biri Kuzminski ile diğeri çingenesiyle evlenmiş olan Tanya ve Sergey de vardı. Sergey genç kadının kulağına birkaç kelime fısıldadı; ka-

dın kızardı ve mırıldandı: "Sizinle başa çıkmak imkânsız Sergey Nikolayeviç!" ve "en güzel anısını" anlatmayı ona yasakladı. Herkes İvan Turgenyev'e döndü. Turgenyev hüzünlü bir şekilde gülümsedi, bakışları yumuşadı ve itiraf etti: "Hayatımın en ışıklı anı kesinlikle aşkla ilişkilidir. O an, sevilen kadının bakışıyla buluşulan ve onun da sizi sevdiğini anladığınız andır. Bu bana bir... belki iki kez oldu!"

Lev Tolstoy, horgörüsünü zorlukla bastırıyordu. Meslektaşı, gençlerin ricalarına boyun eğerek, onlara Paris'te nasıl kankan dansı yapıldığını göstermeyi kabul ettiğinde kendisini daha da fazla zorlaması gerekti. Turgenyev, dudaklarında zorlama bir gülümseme, başparmakları yeleğinin koltuk altlarında, parmak ucunda sekerken, evdekiler alkışlıyor ve gülüyordu. Nihayet, soluğu kesilmiş bir halde bir koltuğa yığıldı. Çevresini sarıp ona Fransa'yla ilgili sorular sordular. Paris'te "canlı özneler" üzerinde uygulama yapılan, "pornografi derslerine" katıldığını anlattı. Kadınlar hoşnutsuzlukla bağırdılar. Lev Tolstoy kaşlarını çattı. Yuvasına bir ahlaksızlık rüzgarı sızıyordu. Konuyu değiştirmek için biri Fransız edebiyatından bahsetti. İvan Turgenyev; Flaubert'i, Zola'yı, Daudet'yi, Goncourt'u, Maupassant'ı çok iyi tanıyordu. Büyük yabancı yazarlarla ilgili anılarını anlatarak, bir kez daha dinleyicileri eğlendirdi. Aşırı gerçekçiliğe karşı olduğunu söyledi. Ardından, çenesi düşerek, tekrar Rus edebiyatına döndü ve Dostoyevski'ye çattı. Lev Tolstoy hemen kulak kabarttı. İvan Turgenyev'in yüzünde alaycı ve kötü bir ifade vardı.

"Herkesin bildiği şeyin tersine gitmenin ne demek olduğunu biliyor musunuz? Bir insan âşıkken kalbi çarpar; öfkelendiğinde kızarır, vs. Bunlar herkesin bildiği şeylerdir. Ama Dostoyevski'de bu tam terstir. Mesela bir insan bir aslanla karşılaşır. Ne yapacaktır? Doğal olarak, beti benzi atacak ve kaçmaya ya da saklanmaya yeltenecektir. Tüm normal öykülerde, mesela Jules Verne'de bu böyle olacaktır. Ama Dostoyevski'de durum farklı işler: insan aslanı görür, kızarır ve yerinde durur. Buna herkesin bildiği şeyin tersine gitmek denir. Bu, orijinal bir yazar olarak ün yapmanın kolay bir yoludur. Ayrı-

ca Dostoyevski'de, iki sayfada bir insanlar esrimeye, sayıklamaya, taşkınlığa kapılır. Gelin görün ki gerçekte hal böyle değildir!.."[52]

Lev Tolstoy, çoğu kişinin basında kendisiyle aynı seviyeye koymaya cüret ettiği bu yazarın onca coşkuyla eleştirildiğini duymaktan büyük bir sevinç duyuyordu. İvan Turgenyev'in kadınlar nazarındaki çekiciliğini ve iyi dikilmiş yeleklerini biraz bağışladı. Bununla birlikte, az evvelki gülünç dansı unutamıyordu. O akşam *Günlük*'üne şunları yazdı: "22 Ağustos. Turgenyev – kankan. Üzücü."

52 Sergey Tolstoy: *Mazinin eskizleri.*

4

Şehrin Korkunçlukları, "Sıradan İnsanların" Çekiciliği

Lev Tolstoy yıldan yıla daha fazla yalnızlığa ihtiyaç duyuyordu. Gürültülü ziyaretçileri, masa sohbetleri, kroket ve tenis maçları, gezintileri, piknikleriyle güzel havalardan şikâyet edecek noktaya gelmişti. İlk yağmurların yağmasıyla birlikte öfkesi yatışıyordu. Nezaketsiz kişileri kovan, aileyi tek çatı altında toplayan ve ruha, düşüncelere dalma zevki veren kuru soğuğu ve kar soğuğunu sabırsızlıkla bekliyordu. Tersinden, kış yaklaştıkça Sonya'nın içine bir sıkıntı düşüyordu. Kar yüzünden eve hapis olunca, kederle büyük şehrin ışıklarını, davetleri, baloları, tiyatroları hayal ediyordu. Liovoçka'nın temize çekilecek bir romanı olsaydı, kahramanların duygusal maceralarına katılarak boş hayatında bir teselli bulacaktı! Oysa Tolstoy kurgusal edebiyata geri dönmek ister görünmüyordu. Sonya bunu ondan istedikçe o bunu gerçekleştirmek için daha az çaba harcıyordu. O, çalışma odasında, felsefe kitaplarının arasında sıkılmıyordu. Sonya'nın meşgaleleri ise çocukların eğitimi, mülkün hesapları, el işleri ve yemekti: "Yemeğe oturacağım, turnabalığı yiyeceğim, ardından çocuğu emzirip, yatmaya gideceğim..."[1] "Çay içip, lahana turşusu yedim..."[2] Liovoçka her gün ava gidiyor ve Sonya

1 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 27 Ekim 1878.

2 *A.g.e.*, 5 Kasım 1878.

dört gözle onun dönüşünü bekliyordu. "Tazı avına gitti ama eli boş döndü..." "Avdan dört tavşan ve bir tilkiyle döndü..." "Dün, izci köpeğiyle altı tavşan, bugünse kovalama köpeğiyle bir tilki öldürdü..."[3] Çocuklardan biri ishal olmuştu, bir diğerinin boğazı ağrıyordu, Andriuşa'nın bıngıldağı bir türlü sertleşmiyordu... Bu tür kaygılar moral bozuyordu. Sonya, defterinin başında tek başına bunlardan yakınıyordu. Bir süre için, Strakhov'un teşvikiyle, kocasının kendisine vermiş olduğu bir çalışmaya büyük bir ilgi duydu. Bu iş, seçilmiş parçalardan oluşan bir derleme –*La Bibliothèque Russe*– için, Liovoçka'nın kısa bir biyografisini yazmaktı. "Bir biyografi yazmak kolay değil. Azıcık yazdım, üstelik iyi olmadı. Çocuklar, emzirme, gürültü beni bölüyor. Ayrıca, Liovoçka'nın evlilik öncesi hayatını detaylarıyla bilmiyorum," diye yazıyordu Sonya.[4] Ve daha ileride: "Akşam, biyografisi için Liovoçka'nın hayatını birlikte gözden geçirdik. O anlattı, ben yazdım. Çok neşeli bir şekilde, arkadaşça çalıştık."[5]

Kısa bir ara. Biyografiyi yazıp, düzeltip, Strakhov'a yolladıktan sonra Sonya tekrar atalet içine düştü: "Sonbahar marazi hüznümü geri getirdi. Vaktimi, sessizce nakış işleyerek ve okuyarak geçiriyorum. Her şeye ve herkese karşı soğuk ve kayıtsızım. Her şey bana sıkıcı geliyor, her şey hüzünlü ve önümde koyu karanlık!.."[6]

30 Ocak 1880'de, kız kardeşi Tanya'ya şunları yazıyordu: "Herkesten uzak yaşamım bazen bana korkunç görünüyor. Düşün Tanya, Eylül ayından beri kapı dışarı çıkmadım. Manen ve madden her şey yeterince aydınlık olsa da, bu bir hapishane. Sık sık birinin beni hapsettiğini, beni zorla alıkoyduğunu düşünüyorum ve çevremdeki her şeyi devirmek, kırmak, bir an evvel nereye olursa kaçmak istiyorum!"

Kuşkusuz, iş kocasına kalsaydı, Sonya asla şehre dönemezdi. Ama çocuklar vardı. Eğitimleri ilelebet özel öğretmenlerle kırda devam edemezdi. 1881'de Sergey on sekiz yaşında-

3 *A.g.e.*, Ekim-Kasım 1878.

4 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 16 Ekim 1878.

5 *A.g.e.*, 25 Ekim 1878.

6 *A.g.e.*, 19 Kasım 1878.

di ve Moskova Üniversitesi'ne kayıt olması gerekiyordu; on beş ve on iki yaşlarındaki İlya ve Lev liseye gidecek yaşa gelmişlerdi; çizim yeteneği olan on yedi yaşındaki Tanya resim dersleri alacak ve sosyeteye girecekti. Sonya uzun süredir Liovoçka'yı bu üç çözüme hazırlıyordu. Bu konuyu on kez, yüz kez baş başa konuşmuşlardı. Tolstoy, çocukların eğitimi söz konusu olduğundan, şehre gidiş fikrine karşı çıkmakta tereddüt ediyordu. Ama çevresindeki herkes gibi bu plandan memnun da değildi. Orada prensiplerine çok ters yeni bir yaşam tarzı sürmek zorunda bırakılacağını düşünüp içi sıkılıyordu.

Lev Tolstoy Samara'da *kımız* içerken, yine hamile olan Sonya Moskova'ya gitmiş, orada bir ev kiralamış ve ailenin taşınması için gerekli hazırlıkları yapmıştı. Eylül'ün ilk günlerinde Yasnaya Polyana'dan ayrılmaya karar vermişlerdi. Kısa süre içinde valizler, sandıklar, hasır sepetler odalara taşındı. Hizmetçiler çamaşırları sayıp üst üste yığıyorlardı. Çocukların odalarının olduğu taraftan mutlu kahkahalar, koşuşturmalar, fısıltılar işitiliyordu. Kimsenin kendisini anlamadığı, yalnız bırakılmış, ağlamaklı Tolstoy parkta dolaşıyor ve sanki bir daha hiç görmeyecekmiş gibi ağaçlar ve hayvanlarla vedalaşıyordu. 28 Ağustos 1881'de Yasnaya Polyana'da öyle bir koşuşturmaca vardı ki ne karısının, ne oğullarının, ne kızlarının aklına onun doğum gününü kutlamak geldi. Elli üç yaşına basıyordu. Aynı akşam *Günlük*'üne şunları yazdı: "Kimsenin doğum günümü hatırlamamış olmasına üzülmemek elimde değil." 2 Eylül'de ise: "Sık sık ölmek istiyorum. Çalışamıyorum."

Nihayet 15 Eylül 1881'de aile Moskova'ya, Denejni Sokağı'nda Prens Volkonski'den kiraladıkları bir eve taşındı. Konut genişti ama ince duvarları çok ses geçiriyordu. "Kartondan bir ev," diyordu Sonya. Lev'in çalışma odası öyle büyüktü ki içinde kaybolduğunu hissediyordu. Sessizlik söz konusu değildi. En ufak bir gürültü, bu duvarlar arasında bir davulun içindeymiş gibi yankılanıyordu. Sonya üzgün bir biçimde hizmetçilerden, çocuklardan alçak sesle konuşmalarını istiyordu. Kız kardeşine şöyle yazıyordu: "Lev bana, eğer onu sevseydim, onun ruh halini daha fazla düşünseydim, onun için, bu bir saniye bi-

le huzurun olmadığı bu kocaman odayı seçmeyeceğimi, ağlamak istediğini vs. söylüyor."

Gerçekten de ağlıyordu. Onun yanında, karısının da gözlerinden yaşlar süzülüyordu.

Ama Sonya çabucak kendini toparladı. Madem Liovoçka huysuzluk ediyordu, Sonya ona karşı koymalıydı. Doğumdan iki hafta sonra ortalığı derleyip toplamaya, işleri düzenlemeye, mobilya satın almaya girişti. Onun teşvikiyle, aile yeniden harekete geçti. Artık ağırbaşlı, içine kapanık, beceriksiz, açık sözlü genç bir adam olan Sergey, üniversite öğrencisi formasını giydi ve üniversiteye başladı. Babasına hayrandı ve kendisini de onun gibi bir entelektüel olarak görerek, yönetimi, memurları, zengin insanları ve Ortodoks Kilisesi'ni küçümsüyordu. Uzun süre kırda yabani bir şekilde büyümüş güzel ve nazik Tanya, annesi onu kadın terzilerine götürdüğünde mutluluktan deliye döndü. Tepeden tırnağa giydirdiler, bir resim atölyesine yazdırdılar, sosyete toplantıları için ona bir takvim oluşturdular. Küçük Lev ve İlya'ya gelince, babaları onları bir liseye kabul ettirmek için uğraştı. Bununla birlikte, son anda bir aksilik çıktı. Çocukların bir devlet okuluna kabul edilebilmeleri için, ebeveynleri yazılı olarak iyi hallerine kefil olmalıydı. Lev Tolstoy lise müdürünün şaşkın bakışları önünde böyle bir sorumluluk almayı kesin olarak reddetti. "Kendim dışındaki birinin iyi haline nasıl kefil olabilirim?" diye bağırdı. Ve iki oğlunu, öğrencilerin bir sınav dışında başka hiçbir formalite olmaksızın girdiği özel Polivanov Lisesi'ne yerleştirdi.

Çevresi yeni yaşam tarzından memnun göründükçe o, şehre, yalanlarına ve zevklerine lanet ediyordu. 5 Ekim 1881'de *Günlük*'üne şunları yazdı: "Moskova. Bir ay doldu, hayatımın en korkunç ayı. Moskova'ya taşınma. Herkes yerleşiyor. Ne zaman yaşamaya başlayacaklar? Her şey, yaşamak için değil, diğer insanlar öyle yaptığı için yapılıyor. Zavallılar! Hayat yok! Pis koku, taşlar, lüks, sefalet, sefahat. Eşkıyalar toplandı; halkı soydular, askerleri topladılar, zenginliklerini korumak için yargıçlar seçtiler ve yiyip içiyorlar. Halka, kendilerinden çaldıklarını

bu adamlardan geri almak için onların zevklerinden istifade etmek dışında bir şey kalmıyor! Bu konuda en becerikli olanlar mujikler. Hizmetçi kadınlar evde çalışıyor, mujikler hamamlarda bedenleri keseliyor, parkeleri cilalıyor, fayton sürücülüğü yapıyorlar..."

Yasnaya Polyana'da toplumsal adaletsizlik kırın büyüsü gibi görünürdü, yoksullar büyük aralıklarla serpiştirilmişti, güneş ve rüzgar kötü kokuları kovardı; Moskova'da yoğunlaşmış, belirli bir yerde toplanmış sefalet, irin dolu büyük bir sivilce gibi gözünüze çarpıyordu. Görmezden gelmek imkânsızdı. Bu şehirde doyasıya yemek, kendini suçlu hissetmeye yol açıyordu. Ailesiyle birlikte içinde yaşadığı refahı düşününce vicdan azabına kapılan Lev Tolstoy zar zor uyuyor, yemek yemeyi reddediyor, iç çekiyor, ağlıyor ve mülkünün ıssızlığını ve sessizliğini özlüyordu. 31 Ekim 1881'de Sonya on birinci çocuğunu, Aleksis isimli oğlunu dünyaya getirdi.

Bu doğum babayı hiç neşelendirmedi. Yan pavyonda, ayda altı ruble karşılığında iki küçük sessiz oda kiraladı ve huzur içinde felsefi eserleri üzerinde çalışmak amacıyla oraya kapandı. Öğleden sonra, saat iki üçe doğru işçi kılığında gizlice evden ayrılıyor, donmuş nehirden geçiyor, karşıdaki karla kaplı Serçeler Tepesi'ne tırmanıyor ve orada zevkle, minnetle mujiklerin odun kesmesine yardım ediyordu. Akşamları, kuyudan suyu kendisi çekiyordu. Bazen, kendini cezalandırmak istercesine, Moskova'nın en yoksul mahallelerine dilenciler, hırsızlar ve kaçak haydutların yaşadığı Kitrov Pazarı'na gidiyordu. Dolambaçlı dar sokaklar, ucuz pansiyonlar ve batakhanelerle çevrili bir çeşit hazneye akıyordu. Karanlıkta her birinin kendine has bir dramı, acısı, çılgınlığı olan yarı insan yarı hayvan, aç varlıklar dolanıyordu. Lev Tolstoy gecesi beş kapiklik yatakhanelerin hayvan barınağınınkini andıran kokusunu içine çekiyor, sızmış ayyaşlara rastlıyor, yırtık pırtık ve pis giysiler içindeki sakatlarla burun buruna geliyor, biraz para dağıtıp korku ve acıma içinde evine dönüyordu. Halıyla kaplı merdivenleri, avizeleri, beyaz eldivenli uşağı, sağlıklı ve güzel giyinmiş çocuklarını, karısını, kurulu masayı, gümüş yemek takı-

mını, beş kişilik sofrayı her görüşünde artan bir suçluluk hissediyordu.

"Benim için Moskova'da yaşamak fazlasıyla dayanılmaz. Buraya geleli iki ayı geçti ama benim için hâlâ zor. İnsanları kuşatan günah eğilimlerini ve kötülüğün büyüklüğünü bilmekle birlikte, onlara inanmamış, onları gerçekten gözümün önüne getirememiş olduğumu artık biliyorum... Bu kötülüğün büyüklüğü şimdi beni eziyor, ümitsizliğe düşürüyor, her şeyden şüphe etmeme yol açıyor..." diye yazıyordu 15 Kasım 1881'de Aleksiyev'e.

Bu durumdan nasıl çıkılırdı? Kolları kavuşturup sızlanmalı mıydı? Kâğıt oynayarak ya da gevezelik ederek kendini unutmalı mıydı? Hayır!

"Bir yol görüyorum: sözlü ve yazılı propaganda, ama bunda sadece gurur, kibir ve belki de aldatmaca olmasından endişe ediyorum. Bir başka yol, insanlara iyilik yapmaktan ibaret. Ama garibanların hesaba gelmez sayısı insanı korkutuyor. Doğal bir çevrenin oluştuğu kasaba gibi değil burası. Görebildiğim tek yol, dürüstçe yaşamak ve diğerlerine daima iyi yüzünü göstermektir."[7]

Bu "iyi yüzü" karısı ve çocukları giderek daha seyrek görüyorlardı. O yüzü yoksullara saklıyordu. Sadece onlar onu anlayabilirdi. Evde bir yabancıydı.

Loğusalık dönemini geride bırakan Sonya şevkle kendini sosyete yaşamına veriyordu. Tanya'yla birlikte ziyaretlerde bulunuyor, mağazaları dolaşıyor, gösterilere, konserlere gidiyordu... Hatta bir Perşembe, en zenginlerin katıldığı bir kabul günü düzenledi. Lev Tolstoy bazen eşinin konuklarıyla karşılaşmaktan kurtulamıyordu. Onların karşısına gri köylü gömleğiyle çıkamasa da, şehirli gibi giyinmeyi de var gücüyle reddediyordu. Bir ceket giymek, kolalı bir yaka ve kravat takmak, ayağına ince deriden ayakkabılar geçirmek fikri bile onu bir ihanet gibi öfkelendiriyordu. Giysilerine de ilkelerine olduğu kadar sadıktı. "Yine de nihayetinde bir uzlaşma yapmayı kabul etti. Kolalı bir gömleğin üzerine geçirdiği ve yakasına kadar ilikle-

7 15 Kasım 1881 tarihli mektup.

diği bir çeşit siyah tuniği vardı. Bu tunik ne bir gömlekti ne bir ceket. Onu kışın giydi, sonra her zamanki gömleğine geri döndü," diye yazdı oğlu Sergey.[8]

Toplumsal kaygılarının ortasında, bir haber onu neşelendirdi: Belediye idaresi, Ocak 1882'de Moskova'da nüfus sayımı yapacaktı. Sosyologların, üniversite öğrencilerinin, gönüllülerin yardımıyla memurlar tarafından gerçekleştirilen işlem üç gün sürecekti. Lev Tolstoy bu sayımda gönüllü olarak görev almaya karar verdi. Aşağı tabaka içine yapılacak bu akından, bir yoksullara yardım projesi oluşturmak için yararlanmak niyetindeydi. Hiç şüphesiz yüce gönüllü hedeflerine, bir sanatçıda her zaman mevcut olan, pek bilmediği bir fauna hakkında bilgi toplama ve duyarlılığını sınama isteği karışıyordu. Hiç şüphesiz, bu yoklama sırasında, insanların sefaletini, sadece girmesine izin verilen yerlere girerek, tek başına Kitrov Pazarı'nda gezindiği sıradakine nazaran daha yakından görecekti. Çalışmaları yöneten Profesör Yanjul'dan, Smolensk Pazarı'nın gerisinde uzanan mahalleyle ilgilenme yetkisi aldı. Orada, kümes gibi evler, ucuz pansiyonlar, kentin en pis batakhaneleri vardı.

Lev Tolstoy, 23, 24 ve 25 Ocak'ı, haydutlarla, yoldan çıkmış kızlarla, ayyaşlarla ve iskelet gibi çocuklarla dolu bu kenar mahallede geçirdi. Herkes, sayım memurlarını görünce kaçmak istiyordu. Çıkışlar tutuluyor, garibanlara kendilerinden evraklarının istenmeyeceği söyleniyordu.

"Korku ve ürküntü içinde, gruplar halinde leş gibi kokan ayakyolu çukurunun yakınında duruyor, çağrılarımızı dinliyor ve bize inanmıyorlardı... Tüm barınaklar doluydu, yerlerde tek bir boş yer yoktu... Körkütük sarhoş olmayan tüm kadınlar erkeklerle yatıyordu. Çocuğu olan birçok kadın, dar zeminde yabancılarla yan yana uzanıyordu. Bu barınağın ardından, çok benzer bir ikincisi, bir üçüncüsü, onuncusu, yirmincisi, sonu yok ve her yerde aynı boğucu pis koku, her yerde sıkış tıkışlık, cinsiyetlerin iç içeliği. Sersemlik sınırında sarhoş kadınlar ve erkekler ve tüm yüzlerde aynı korku, aynı uysallık, aynı suçluluk," yazacaktı Lev Tolstoy.

8 Sergey Tolstoy: *Mazinin eskizleri.*

Mide bulantısını bastırmaya çalışırken, nasıl yaşadıklarını ve nasıl bu sefalete düştüklerini öğrenebilmek için bu insan müsveddelerine sorular soruyordu. Verdikleri cevaplar öyle bir budalalık, tembellik, talihsizlik, kurnazlık ve kötülüğü gözler önüne seriyordu ki, Tolstoy afallıyordu. Hiçbir para yardımı, hiçbir bağış, hiçbir devlet desteği bu insanları uçurumdan kurtarmaya yetmezdi. Böylesi bir yoksunluk, parayla değil sevgiyle giderilirdi. Kamuoyunu dürtmek, çok yakınlarında bulunan cehennemi zenginlere göstermek, onları, servetlerini hiçbir şeyi olmayanlarla paylaşmaya zorlamak gerekiyordu. Lev Tolstoy varlıklı kesimlerin desteğini kazanmak için dokunaklı bir makale yayımladı: *Moskova Nüfus Sayımı Üzerine*.

Hıristiyan yardımseverliğine yapılan bu çağrı yanıtsız kaldı. Bir yazarın sesi, bu *Savaş ve Barış*'ın yazarınınki de olsa, tek başına dünyanın düzenini sarsmaya yetmiyordu. Cesareti kırılan Lev Tolstoy iyiliğe sürüklemeyi umduğu kalabalıklar yerine birkaç yandaşıyla yetinmek durumunda olduğunu anladı. Nitelik, niceliğin yerini alacaktı. Etrafında daima büyük hayranı Strakhov vardı. Bu kekeleyen dalkavuğa kısa bir süre önce ilerici fikirlerinden ötürü tutuklandıktan sonra diğer sosyalistlerle birlikte bir tarım komünü kurmak için Kuzey Amerika'ya, Kansas'a göç eden ve hayal kırıklığına uğramış olarak Rusya'ya geri dönen, çocuklarının eski öğretmeni Aleksiyev de eklenmişti. 1878'de Marksizm'den vazgeçmişti ve o zamandan beri ahlak anlayışına dini temeller arıyordu. Çocuklar için çok iyi bir eğitmendi. Ama Lev Tolstoy'un III. Aleksandr'a yazdığı mektup konusunda Sonya'yla arasında geçen tartışmadan ötürü Yasnaya Polyana'dan ayrılmış ve ailesiyle birlikte Samara'daki mülke yerleşmişti. Lev Tolstoy ona yazarken, bir dindaşına açılır gibi kalbini ona açıyordu.

Yandaşları arasında, Kiev yolunda aç bir halde bulduğu ve üç yıldır el yazmalarını kopyalayan katip İvanov'u da saymak isterdi. Ama çiçek bozuğu yüzlü ve keçi sakallı ufak tefek uysal İvanov'un alkol ve serserilik gibi iki merakı vardı. İlkbaharda aniden kendinden geçiyor ve "Ruslara özgü bir biçimde" amaçsız yürüyerek, yiyeceğini dilenerek, birkaç kapik ka-

zanmak için bir mektup yazarak ya da dilbilgisi dersi vererek, uzak yollara düşüyordu; sonbaharda, nedamet getirerek, ağlayarak, kendisini sevinçle karşılayan Tolstoy'lara geri dönüyordu. Moskova'da Lev Tolstoy onu bir sulh hakiminin yanına kâtip olarak yerleştirmiş, bir kadın terzisiyle evlenmesine destek olmuştu. Birkaç gün sonra İvanov aile ocağını terk etti. Baldırı çıplaklar, konta, kendisinden Kitrov'daki ucuz bir pansiyonun sahibine borcunu ödemesini rica eden, aksi taktirde onu bırakmayacaklarını yazan kaçaktan bir pusula getirdiler. Sulh hakiminin kendisine vermiş olduğu parayı saçıp savurmuş ve tüm giysilerini satmıştı. Lev Tolstoy onu bu zor durumdan kurtardı ama onu yandaşları arasına koymayı da reddetti.

Moskova'da tanışmış olduğu iki müstesna insanın arkadaşlığından daha memnundu: Fedorov ve Orlov. Rumyantsev Müzesi'nin kütüphanecisi yaşlı Fedorov küçücük boş bir odada yaşayan, bir gazete yığını üzerinde yatan, neredeyse hiçbir şey yemeyen ve kazandığı azıcık parayı yoksullara dağıtan, dünya nimetlerinden el etek çekmiş, bilge bir kişiydi. Olağanüstü hafızasıyla "canlı bir katalog"du. Bilginlerin yakın bir zamanda ölüleri bedenlerinde diriltmeyi başaracağına inanıyordu; dolayısıyla Hıristiyan cemaatinin görevi, ona göre, insanların son nefeslerini verdikten sonra artlarında bıraktıkları her şeyi muhafaza etmekti; Lev Tolstoy'u her gördüğünde, heyecandan titreyen bir sesle, ondan bu bedensel diriliş inancını yaymasını istiyor ve yazar, "mistik ve bilimsel ölümsüzlük" öğretisinin geleceğinden şüphe ettiğinde darılıyordu. Orlov ise Demiryolu Okulu'nda öğretmendi ama İncil'in metinlerini yorumlamakta onun üstüne yoktu. Dokuz çocuğunu beslemek için ölesiye çalışır ve sağlık durumunun kötülüğüne ve maddi imkânlarının kıtlığına rağmen asla kaderinden şikâyet etmezdi.

Bununla birlikte, bu iki düşünce arkadaşı, Siutayev adlı bir üçüncüsünün yanında soluk kalıyordu. Lev Tolstoy önceki Temmuz ayında Samara'da *kımız* kürü yaparken, Rusya'daki dini tarikatlarla ilgili tarihsel çalışmaların yazarı Prugavin adlı birinin ondan bahsettiğini duymuştu. Prugavin'e göre, köylü, çoban, taş yontucu, Eski İnananlar inancında yetişmiş Siu-

tayev, olağanüstü bir bilgelikte ve iyilikte bir insandı. Tver'e yakın bir kasabada oturduğu söyleniyordu. Lev Tolstoy 1881 sonbaharında, Moskova'ya gelişinden kısa bir süre sonra, Siutayev'in yaşadığı Şevelino köyüne sekiz verst uzaklıkta mülkü bulunan eski arkadaşı Bakunin'e gitmişti. İçindeki dürtü çok güçlüydü; ertesi gün kont mujiğin evine gitti. İkisi arasında, kont daha çekingen görünüyordu. Siutayev iyi niyetle ona öğretisini anlatmıştı: aile içinde her şeyi, toprağı, araç gereci, besini, hayvanları, giysileri, kadınları ortaklaştırmak! Ne ticareti, ne mahkemeleri, ne vergileri, ne orduyu kabul ediyordu. Herkesin tek yürek olmasını istiyordu. Lev Tolstoy, bu aydınlık bakışlı, hoş sesli ve kirli keçi sakallı, ufak tefek yaşlı çoban karşısında hayranlığa kapılmıştı. Akşam Siutayev telegayla, konuğuna Bakunin'in evine kadar eşlik etti. Eski İnanan, ahlaki inancı gereği bir kırbaç kullanmayı reddettiğinden, at ayak sürüyerek gidiyordu. Teolojik bir tartışmaya dalan sürücü ve yolcu farkında olmadan, araba yavaş yavaş yoldan uzaklaştı. Aniden kendilerini tepetaklak hendeğin dibinde buldular.

Lev Tolstoy Moskova'ya dönüşte Siutayev'i daha alçakgönüllü, daha az eğitimli ve sonuç olarak Tanrı'ya daha yakın bir başka kendisi olarak hayal etmeye devam etmişti. Hatta bir gün kentten geçerse, Denejni Sokağı'nda kendisini ziyarete gelmesini ondan rica etmişti. Ocak 1882 sonunda, henüz nüfus sayım işlemlerinin sarsıntısından kurtulamamışken, yaşlı çoban birdenbire onu ziyarete geldi. Lev Tolstoy onu hemen çalışma odasına sürükleyip, acısını ona anlattı ve yoksullara yardım etme planından bahsetti. Siutayev, köylü usulüne göre, dışarıda olduğu gibi evin içinde de üzerinde taşıdığı kara koyun kürkünden kısa bir mantonun içine gömülmüş olarak, başka bir şeyi düşünür görünüyordu. Aniden şöyle dedi:

"Bunlar saçmalık!"

"Niçin saçmalık? İncil'in dediği gibi, çıplak olanları giydirmek, açların karnını doyurmak kötü mü?" diye sordu Lev Tolstoy.

"Biliyorum, biliyorum... Bir adam görüyorsun, senden yirmi kapik istiyor, veriyorsun. Yardımseverlik bu mu?.. Hayır, sadece ondan kurtulmak istiyorsun!.."

"O halde bırakalım da açlıktan ve soğuktan ölsün, öyle mi?"

Siutayev'in küçük gri gözleri ışıldadı ve mırıldandı:

"Yoksul aileleri aramızda paylaşalım. Ben zengin değilim ama hemen iki tanesini yanıma alıyorum: on kat daha fazla olsalar da hepsini yanımıza alacağız... Hep birlikte çalışacağız... Aynı masaya oturacağız. Biri senden veya benden iyi bir söz duyacak. Nasıl yaşamak gerektiğini öğrenecek. İşte yardımseverlik bu, ama sizin yaptığınız, saçmalık!"[9]

Her tür yönetim biçimini reddeden ve sadece sevgiye dayanan bu Hıristiyan komünizmi Lev Tolstoy'un fikirlerine tam olarak uyuyordu. Coşkuyla yeni hiçbir şey bulmamış olduğunu, tüm bunların ihtiyar bir çobanın kafasında zaten mevcut olduğunu, nihayet halkla kaynaştığını fark ediyordu!

Siutayev'den karısına, arkadaşlarına, tanıdıklarına bahsetti. Kontesin Perşembe davetlerinin gediklileri de Şevelino'lu peygamberi tanımak istiyorlardı. Lev Tolstoy, "keşfini" yüksek sosyete önüne çıkarmayı kabul etti. "Bu tür akşam toplantıları her zaman sıkıcıdır ama şimdi tüm Moskova'nın bahsettiği, her yerde takdim edilen ve her yerde fikirlerini yayan Siutayev isimli bir tarikatçının varlığı bizi kurtardı," diye yazıyordu Sonya kız kardeşine.[10]

Parlak dinleyici kitlesinden hiç etkilenmeyen Siutayev, Kuzeyli köylülere özgü bir şekilde "o"lara vurgu yaparak, ahenkli bir sesle vaaz veriyordu. Koyun derisinden ceketinden bir yapağı kokusu yayılıyordu. Lev Tolstoy onun karşısında hem babacan hem saygılı bir tutum takınıyordu. Peygamberin çarpıcı görünümünden etkilenen genç Tanya onun yağlıboya bir portresini yapıyordu.

Böylesi birçok akşamın ardından Moskova Genel Valisi Prens Dolgorukov yüksek sosyetenin, bir mujiğin kehanetlerini dinlemek için Lev Tolstoy'un evinde toplandığını duyunca öfkelendi. Bir jandarma subayını, bu konferansların ne anlama geldiğini sorması için konta gönderdi. Lev Tolstoy idarenin, işlerine burnunu sokmayı denediği her sefer olduğu gibi hakare-

9 Biryukov tarafından aktarılmıştır.

10 30 Ocak 1882 tarihli mektup.

te uğramış bir boyar gibi tepki verdi. Beti benzi atmış bir halde, sakalları titreyerek, gözlerinde korkunç bir ifadeyle valinin elçisine kapıyı gösterdi ve mırıldandı:

"Tanrı aşkına gidin buradan! Hemen!"

Prens Dolgorukov yenilgiyi kabullenmedi ve Lev Tolstoy'u sorularına cevap vermeye ikna etmesi için sivil bir memur gönderdi. Ne mutlu ki Siutayev bu arada kasabasına geri dönmüştü.

Siutayev kardeşi Tolstoy'u, yoksullara yardım için her kişisel teşebbüsün fiili düzlemde bir saçmalık ve ahlaki düzlemde insan onuruna bir hakaret olduğu yönündeki fikre ikna olmuş olarak bırakıyordu. Zaten, basın vasıtasıyla yapılan çağrının başarısız olması bu fikri desteklemekteydi. Lev Tolstoy toplamaya başlamış olduğu paraları dağıttı ve "saçmalıklarla" uğraşmayı reddetti.

Moskova'nın atmosferinde bunaldığından, 1 Şubat 1882'de Yasnaya Polyana'ya gitti. Çocukluğunun evine, karlar altındaki parka, eski hizmetçilere, sessizliğe geri dönünce yeni bir gücün damarlarına akın ettiğini hissetti. "Sanırım hiçbir yerde kendimi burada olduğumdan daha iyi ve huzurlu hissetmeyeceğim. Sürekli aileyle ve evle ilgilendiğinden benim açımdan kırla kent arasındaki farkı anlayamazsın... Benim için ve düşünen herkes için şehirdeki hayatın başlıca kusuru, yanlış yargılara karşı durmak için ya sürekli tartışmak ya da daha kötüsü, tartışmadan onları kabul etmek gerekmesidir," diye yazıyordu 4 Şubat'ta Sonya'ya.

Karısından, oğullarından, kızlarından ve perşembe buluşmalarının gediklilerinden kurtulmuş olarak *Ne yapmalıyız?* başlıklı bir deneme yazıyor, güzel köy yemeklerinin (*bliny*, tuzlanmış yiyecekler, karabuğday bulguru) tadını çıkarıyor ve "artık insanları değil Tanrı'yı" düşünüyordu. Yaşlı hizmetçi Agathe Mihaylovna, ona bakarak yüzünü buruşturuyor ve söyleniyordu: "Kontesi sekiz çocukla birlikte orada bıraktınız ve burada oturup, sakalınızı okşuyorsunuz!"

Sonya ise, kocasının dinlenmeye ihtiyacı olduğunu kabul etmekle birlikte, aleni bir şekilde ailesiyle ilgilenmediği için onu affedemiyordu.

"Sen ve sevgili Siutayev'lerin, belki de birbirinizi, kendi ço-

cuklarınıza karşı duyduğunuz sevgi bağlarının üzerinde tutuyorsunuz ama benim gibi faniler bunu yapamaz. Ya da belki de özdeki sevgi eksikliğimizi, tüm evreni sevme bahaneleriyle açıklamak istemiyoruz," diye yazıyordu Sonya 3 Şubat'ta Yasnaya Polyana'ya.

Ertesi gün:

"Moskova'dayken bile, seni çok az görüyorum. Birbirimizden ayrı hayatlarımız var. Bunun hâlâ bir hayat olduğu söylenebilir mi?"

Vicdan azabına kapılan Lev Tolstoy, Moskova'ya döndü, karısına hak verdi ve aksi gibi, St Petersburg'dan özel olarak onu görmek için gelen Aleksandra Tolstoy'la dini bir tartışma yaşadı. Yaşlı nedime bir kez daha onu "İsa'ya döndürmeye" çalıştı ve Lev Tolstoy bir kez daha ona kızdı, herhangi birine Hıristiyanlık dersleri vermeye hakkı olmadığını söyledi ve ağır sözler söyleyip yanından ayrıldı. Öyle çok öfkelenmişti ki sakinleşmek için tekrar Yasnaya Polyana yoluna koyuldu. Kıra varır varmaz, huyundan vazgeçmeye niyeti olmayan *babuşka*sına görülmemiş sertlikte bir mektup yazdı:

"Doğru ya da yanlış, sizin inancınızı, sadece insanlığı İsa'nın vaat ettiği kurtuluştan mahrum etmek için tasarlanmış şeytanın bir eseri olarak görüyorum... Kitabım ve ben koyun postuna bürünmüş yalancıları, sahte peygamberleri gösteriyoruz... Bu yalancılar her zaman yaptıkları şeyi yapacaklar, susacaklar. Ama artık susamaz hale geldiklerinde, beni öldürecekler. Bekliyorum. Ve siz de bu işte onlara yardım ediyorsunuz, bu yüzden size minnettarım!"[11]

Sayfanın altına imzasını attıktan sonra, bir atı eyerledi ve bu intikamcı mektubu çok hızlı bir şekilde Yasenki Garı'na kendisi götürdü. Ama eve geri dönünce, öfkesinin dindiğini hissetti. Ölçüyü kaçırdığından endişe ederek, bir hizmetçiyi, mektupları sınıflandıran memura yönelik bir özürle birlikte, postaneye zarfı bulmaya gönderdi.

Ertesi gün, Aleksandra'ya daha yumuşak olmasını istediği ama pek de öyle olmayan bir mektup yazdı:

11 3 Mart 1882 tarihli mektup.

"Vaazlar, öğütler veren, insanlara hak yolunu gösteren saraylı kadınlar arasında fazlasıyla yaygın bu komediyi önlemek için, artık İsa'dan bahsetmeyin. Sizin gibi ya da Bludov'lar, Tiyuçev'ler gibi saraylı kadınların kendilerini Ortodoksluğu öğütlemekle görevli hissetmeleri gülünç değil mi? Herhangi bir kadının kurtuluşu istemesini anlıyorum ama o halde eğer gerçek bir Hıristiyan'sa, önce saraydan, sosyeteden uzaklaşacak, sabah dualarına gidecek, oruç tutacak ve elinden geldiği kadarıyla ruhunu günahlardan arındıracaktır. Dalkavukluk neden teoloji diploması haline geldi? En komik olanı bu!.."

Bu noktada, kendini tekrar sahte peygamberlerin darbeleriyle yere yıkılan bir şehit olarak hayal etme zevkine boyun eğdi. Kimse onun hayatına göz dikmemiş olsa da, keyifle önceki mektuptaki söylemine geri döndü:

"Yapabildikleri sürece susacaklar ve sonra beni öldürecekler. Ve siz, bana İsa'nızdan bahsederek, bu işte onlara yardım ediyorsunuz. Sizinle benim aramda, İsa ile Fariziler arasında olduğu kadar az ortak nokta vardır. Ben fiziki olarak ölebilirim ama İsa'nın öğretisi yaşamaya devam edecektir..."

Kendini ilk defa İsa'yla bir tutuyordu ve düşmanlarını Farizilerin saflarına koyuyordu. İnanç için acı çekmeyi öyle çok istiyordu ki! Acı, dökülen kan, şaşkın kalabalıklar... Ah! Yasnaya Polyana'daki sıcacık odasında, omuzlarında bir örtü, ayaklarında fötr çizmelerle işkenceyi hayal etmek ne hoştu!

Aleksandra meselesi çözüme bağlanınca yüzünü karısına döndü. Her kaçıştan sonra olduğu gibi ona karşı suçlulukla dolu bir şefkat hissediyordu. "Kendini manen toparlaması" ve "kendine gelebilmesi için" kıra ihtiyacı olduğunu, "şiirsel çalışmalar" planladığını, çok sevdiği karısını düşünerek sabrettiğini ama dünyaya hükmeden mutsuzluğu bilmenin kendisini harap ettiğini ona yazıyordu. Sonya ona şöyle cevap verdi:

"Mutlu bir adam aniden yaşamın tümüyle korkunç olduğunu fark ediyor ve onun güzel yönlerine gözlerini kapatıyorsa, bunun nedeninin onun hasta olması olduğuna inanmaya başlıyorum. Kendine bakmalısın. Bunu hiçbir art niyet beslemeden söylüyorum; sadece durumu ortaya koyuyorum. Senin için çok

üzülüyorum ve sözlerimi tarafsız bir gözle düşünürsen, belki de durumuna bir çare bulacaksın... Şimdiye dek açlar, hastalar, bedbahtlar, kötüler olduğunu bilmiyor muydun? Çevrene iyi bak: aynı zamanda sağlıklı, mutlu, neşeli ve iyi insanlar da var. Tanrı yardımcın olsun! Bana gelince, ne yapabilirim?.. Artık benim aşkıma ihtiyacın yok. Neye ihtiyacın var? Ah bunu bir bilebilseydim!.."

Bu mektubu okuyunca Lev Tolstoy'un gözleri doldu:

"Benim için endişelenme ve sakın kendini suçlama... Artık neden bu kadar mutsuzum bilmiyorum. Belki yaşımdan ötürü, belki sağlığım bozulmuştur, kim bilir. Ama bir şikâyetim yok. Moskova hayatı bana çok şey öğretti. Bana, bir şey yapmaya devam etmek istiyorsam, izlenecek yolu gösterdi ve bizi birbirimize yaklaştırdı."

Şöyle devam etti:

"Senden ayrı yaşayamıyorum. Sana kesinlikle ihtiyacım var... Diyorsun ki 'Seni seviyorum ama artık senin benim aşkıma ihtiyacın yok.' Tam tersine, tek ihtiyacım olan bu. Ve hiçbir şey beni senin mektupların kadar diriltemez. Karaciğer hastalığı başka bir şeydir, ruhun yaşamı başka bir şey. Yalnız kalmaya çok ihtiyacım vardı, beni kendime getirdi ve aşkın bana dünyadaki en büyük neşeyi veriyor."

Sonya çocukların eğitiminden ötürü kentten ayrılamadığından, Lev Tolstoy o ilkbahar boyunca ailesiyle görüşebilmek için Yasnaya Polyana'yla Moskova arasında pek çok yolculuk yaptı. İki seyahat arasında resim sergilerini geziyor, yazarlarla, gazetecilerle sohbet ediyor ve *İtiraflarım*'ın *Russkaya Mysl*'de yayımlanmasıyla ilgileniyordu. Ama sansür komitesinin emri üzerine polis derginin ilk sayılarına el koydu. Bu müdahaleye rağmen, eser el yazmaları ya da daktiloda dizilmiş olarak el altından dağıtıldı ve ardından Cenevre'de yayımlandı.

Yazarın kendi hatalarını ifşa ederken, Hıristiyanlık dinini eleştirirken ve yeni bir hayat kuralının gerekliliğini ileri sürerken gösterdiği ateşlilik, halkta vicdan azabına yol açıyordu. Tanımadığı insanlardan ona hakaretler yağdıran, onu öven ya da ondan tavsiye isteyen mektuplar alıyordu. Ünlü ressam Gay,

Nüfus Sayımı Üzerine başlıklı makaleyi okuyunca hayran kaldı, bir trene atlayıp Moskova'ya gitti, Denejni Sokağı'na koştu ama evde kimseyi bulamadı. Üç saat boyunca kapının önünde dolanıp durdu, ertesi gün geri geldi, nihayet ustayı görebildi. Ondan kendi portresini ya da kızının portresini yapmasına izin vermesini istedi. "Karımınkini yapın," dedi Lev Tolstoy. Kibar bir adam olan Gay hayal kırıklığını gizledi ve hemen işe koyuldu. "Poz vermeye başlayalı bir hafta oldu. Beni dudaklarım aralık olarak, Alençon danteliyle süslü siyah kadife bir korsaj içinde ve başım açık çiziyor," diye yazıyordu Sonya kız kardeşine.

Karısına değil ama Lev Tolstoy'a âşık olması için ressama birkaç gün yetti. Tanımadan da onu yazar olarak zaten beğeniyordu. Özel hayatına girdikten sonra, hayatını ona adamaya karar verdi. "Bu adamı sınırsız sevdim. Bana her şeyi gösterdi," diyordu Stassov'a.[12] Gay üzerinde bir İncil taşıyor ve bir pasaj okumak üzere sürekli onu cebinden çıkarıyordu. Mavi gözlü, dazlak kafalı, gri keçi sakallı ellili yaşlardaki bu adamın yüzü, hali değişiyor, güzelleşiyordu. Lev Tolstoy onun "herkese ve her şeye karşı sonsuz bir şefkat dolu, yaşlı bir çocuk" olduğunu söylüyordu.[13] Bununla birlikte Gay, kendi eserlerine karşı çok sertti. Sonya'nın portresi hoşuna gitmiyordu: "Cebinde kırk bin rublesi olan kadife elbiseli bir hanımefendi çizdim," diyordu. Ya da: "Bir sosyete kadınını çizdim ama Sofya Andreyevna bir anne."[14] Nihayetinde tuvalini yok etti. Daha sonra, en küçük kızını kollarında tutan Sonya'nın bir portresini ve çalışma masasında oturan, çok başarılı bir Lev Tolstoy portresi çizdi.

1882 yazının başında, aile tam takım olarak Yasnaya Polyana'ya geri döndü; Kuzminskiler her zamanki gibi kendilerine ayrılmış olan pavyona yerleştiler; diğer davetliler koşup geldiler; gençler tahterevallilerin çevresinde, ağaçlıklı yollarda, kroket sahasında gürültü patırtı ediyorlardı. Sergey ve İlya'nın, artık büyümüş oldukları için atları, tüfekleri, köpekleri, fikirleri vardı ve erkeklere özgü bir sesle konuşuyorlardı.

---

12 Stassov: *N.N. Gay. Hayatı ve Eserleri.*

13 Sergey Tolstoy tarafından aktarılmıştır: *Mazinin Eskizleri.*

14 Sergey Tolstoy ve İlya Tolstoy'un *Anılar*'ından.

Kısa bir süre önce avlanmayı bırakmış olan Lev Tolstoy, çulluk ve tavşan öldürmeye gitmek için sabırsızlanan oğullarını huzursuzlukla izliyordu. Onların, tıpkı kendisi de o yaşlardayken olduğu gibi, hantal, biraz kaba olduğunu düşünüyordu. Yakınlarından hiçbiriyle kendini fikir birliği içinde hissetmiyordu. Gerçek çocuklarının adı Siutayev, Aleksiyev, Fedorov, Strakhov'du...

"Çevremdekilerin çılgınlığına üzülüyorum. Onlar gevşekliklerini ve hatalarını anlama imkânından tümüyle yoksunken, onların esrimelerini niçin benim bu kadar açık bir şekilde görebildiğimi genellikle anlamıyorlar. Ve birbirimize şaşarak, birbirimizi kınayarak, karşılıklı olarak birbirimizi anlamadan öylece karşı karşıya duruyoruz. Onlar bir alayın parçası, bense yalnızım. Onlar mutlu görünüyor, ben daha ziyade üzgünüm..." diye yazıyordu Aleksiyev'e.[15]

Karısı onun çocuklarına karşı gösterdiği soğukluğa kayıtsız kalamazdı. Çünkü İlya hasta olmuştu. Sonya, oğlunun tifüs olmasından endişe ediyordu. Doktor, kısa aralıklarla ona küçük dozlarda kinin verilmesini buyurmuştu. İlya ateşten titreyerek salonda yatıyordu. Oğlunun sağlık durumunun kendisinde yarattığı endişeyle sabrı taşan Sonya, onu iyileştirmekte kendisine yardım etmediği ve genel olarak evde hiçbir şey yapmadığı için Liovoçka'ya sitem etmişti. Bunun üzerine Lev Tolstoy'un öfkeden beti benzi atmıştı ve hayatta en çok istediği şeyin bu aileden kurtulmak olduğunu haykırmıştı. "Yaşadığım sürece, kalbimi param parça etmiş olan bu içten çığlığı unutmayacağını. Tüm kalbimle ölmek istiyorum çünkü onun aşkı olmadan yaşayamam. Yirmi yıldır onu nasıl bir tutkuyla –bugün de ilk günkü gibi– sevdiğimi ona kanıtlamam imkânsız. Beni yiyip bitiren bu aşk onu rahatsız ediyor. Kişinin kendisini yetkinleştirmesiyle ilgili Hıristiyanlık fikirlerine inanmış durumda. Onu kıskanıyorum..." yazıyordu Sonya 26 Ağustos 1882 akşamı.

Lev Tolstoy bu gürlemeden sonra divanda tek başına uyumak niyetiyle çalışma odasına çekilmişti. Hıçkırıklara boğulan Sonya, boş yatağa bakıyor ve yatmayı reddediyordu. Kuruntu-

15 Aleksiyev'e 7 Kasım 1882 tarihli mektup.

lara kapılarak, Liovoçka'nın bir başka kadına ilgi duyduğunu düşünüyordu. Oğlunun yanına gitti, ona kinin verdi, kocasının kendisine sesleneceği ümidiyle çalışma odasının önünden geçti, hiçbir şey duymadı, odasına geri döndü, lambanın yuvarlak ışığında, fal taşı gibi açılmış gözlerle kıpırdamadan bekledi. Lev Tolstoy gün ağarmadan odaya geldi ama hemen barışmadılar. Nihayet, gözyaşlarının ardından öpücükler geldi. Heyecandan, uykusuzluktan ve sonraki okşamalardan alt üst olan Sonya, sabahın köründe, orman yolu üzerinden banyo kulübesine gitti. "Bu aydınlık, serin, harika sabahı, parıl parıl yansımalarıyla bu çiyi asla unutmayacağım." Kocasının onu terk etmekle tehdit eden "içten çığlığını" da unutmayacaktı. Yarı mutlu, yarı kaygılı bir halde buz gibi suya uzandı ve orada akıl almayacak kadar uzun kaldı. "Üşütmek ve ölmek isterdim. Ama üşütmedim. Eve döndüm ve gülücükleriyle beni neşelendiren Alyoşa'yı emzirdim" yazdı *Günlük*'üne.

Yaz sonu yaklaşırken, Lev Tolstoy karısını Yasnaya Polyana'da bırakarak, ailenin taşınması için gerekli hazırlıkları yapmak üzere iki büyük oğluyla birlikte Moskova'ya gitti. Dört ay evvel, dediğine göre bütçesine uygun, istediği gibi bir ev satın almıştı. Aslında 27.000 ruble ödemişti ve kendi kendine bunun iyi bir iş olduğunu söylüyordu. Hiç kuşkusuz sade zevkleri olduğundan, kentin iyi mahallelerinden birinde değil, güney batıdaki işçi semtlerinden birinde, Dolgo-Kamovniçeski Sokağı'nda bir ev seçmişti.[16] Evin yakınlarında bir çorap fabrikası, bir ıtriyat fabrikası, bir iplik fabrikası, bir bira fabrikası vardı. Her yapının kendi düdüğü, kokusu ve bitmek bilmeyen, alışılmış, boğuk bir gürültüsü vardı. Yeni evin en çekici yanı, ıhlamur ağaçlarıyla çevrili yolu, on elma ağacı, otuz kiraz ağacı, birkaç erik ağacı, sarıçalıları, gür otlarla kaplı tepeciği, yalnız hayalperestler için pavyonu, yazın kroket sahası kışın paten alanı olarak hizmet edebilecek düzlüğüyle, dört tarafı duvarlarla kapalı geniş (yaklaşık bir hektarlık) bahçesiydi. Ek yapılar (kapıcı odası, garaj, ahır, ambar), ustanın tümüyle ahşaptan, iki katlı evini çevreliyordu. Cephe

16 Bu ev 1920'de Tolstoy Müzesi olcaktır.

toprak rengi, pencere kanatları yeşildi. Yirmi odalı evin içi haraptı. Su akmıyordu. Ama kırda buna alışılmıştı! Zaten bahçede bir kuyu vardı.

Lev Tolstoy, gündelik işlerin düşmanı olduğunu ileri süren bir adamda şaşırtıcı kaçan bir güçle onarım çalışmalarını yönetmeye girişti. Çatıyı onarmak, döşemeleri yenilemek, doğramaları boyamak, duvar kâğıtlarını değiştirmek gerekiyordu. Bunlar bir şey değildi! Ekim başında taşınmalarına karar verdi. Bu sabit fikir içinde, mimarla tartışıyor, işçileri azarlıyor, eski (tercihen maun ağacından) mobilyalar almak için mağazalara koşuyor, getirilebilecek olan şeyleri Denejni Sokağı'ndaki evden alıp, Dolgo-Kamovniçeski Sokağı'ndaki eve taşıyor ve her gün bir mektupla Sonya'yı durumdan haberdar ediyordu: "Dün mimar bana 1 Ekim'den evvel taşınamayacağımızı söyleyerek beni hayal kırıklığına uğrattı... Aşağıdaki dört oda Salı gün hazır olacak... Duvar kaplamaları yapıldı ama kapıları ve pencereleri henüz boyanmadı..." (12 Eylül). "Temel gecikme, alçının geç kurumasından kaynaklanıyor. Isıtıyorlar, ısıtıyorlar, ama her yerde olmuyor... Büyük oda ve salonda, tavanlar ve bir duvar kurudu ve griden beyaza döndü... Köşedeki odanın duvar kâğıtları çok aydınlık, yemek odasınınki çok koyu ama senin ve Tanya'nın odasındakiler harika!" (14 Eylül). Merdivenin tırabzanı çok güzel ama çubukların arası öyle açık ki bir bebek kolaylıkla aralarından geçebilir. Yarın mimarla bu konuyu görüşeceğim." (28 Eylül). "Evin düzenlenmesiyle ilgili seni şaşırtma hayalim gerçekleşmeyecek. Burada göreceğin karışıklığın sana kötü bir sürpriz olmasından endişe ediyorum. Ama ailemiz kuru ve sıcak bir yere yerleşecek." (29 Eylül).

Bu teknik raporlar önceleri hoşuna giden Sonya, kocasının mektuplarının daha sevecen olmamasına şaştı.

"Bana sadece fiili işlerden bahsediyorsun. Benim ruhsuz olduğumu mu düşünüyorsun? Beni ilgilendirecek tek şey, parkeler ve banyolar değil," diye yazdı Sonya ona.

Nihayet 8 Ekim'de, ailenin geri kalanı, kendileri için yemeğin –soğuk et, çay, meyveler– hazırlanmış olduğu yeni eve gittiler. Sonya, odaları tek tek gezerek, kocasının her şeyi düzen-

lemekte göstermiş olduğu zevke hayran kaldı. Ama en fazla beğeni toplayan bahçe oldu.

Küçük klanın –sekiz çocuk, on iki hizmetçi– odaları aralarında paylaşması, eşyalarını yerleştirmesi ve duvarlara, mobilyalara, evin yankılarına kendilerini sindirmeleri birkaç hafta sürdü. Hayat düzene girdi. Saat birde öğle yemeği, saat altıda akşam yemeği, saat dokuzda akşam çayı. Efendiler için ayrı, personel için ayrı bir aşçı vardı. Sarı duvarlı ve kahverengi ahşap doğramalı yemek odasındaki büyük masada, her aile bireyinin kendisine ait bir yeri vardı. Sonya baş köşede oturuyordu; sağında büyük bir çorba kasesi tütüyor, solunda çukur tabaklardan bir kule yükseliyordu; tabakları tek tek dolduruyor ve bir hizmetçi, onları yaş sırasına göre masadakilere dağıtıyordu. Sofrada şarap yoktu, bir sürahi su ve ev yapımı bir testi *kvas* vardı. Lev Tolstoy mümkün olduğunca vejetaryen bir diyet uygulamaya karar vermiş olduğundan, yulaf bulguru, meyve jölesi, komposto yiyordu. Bu özel mönü genel olarak felsefi inançlarına ve dişsizliğine cevap veriyordu. Sohbet her zaman canlıydı. Çocuklar fısıldaşıyor, şakalaşıyordu. Babaları dişsiz ağzıyla ekmek içini çiğnerken komik bir hikâye anlatıyor, ilk kendisi gülüyor, ardından tüm dinleyicileri peşinden sürüklüyordu. Ardından bir anda büyükler "felsefe yapmaya" başlıyor ve çocuklar çok sıkılıyordu. Duvarda asılı mekanik bir guguk kuşu düzenli aralıklarla hıçkırıklı çığlığını atıyordu.

Konuklar olduğunda akşam çayı, beyaz mobilyalı, kocaman masalı ve ağır maun sandalyeli büyük salonda ikram edilirdi. Bu salonda tek bir tablo, tek bir kilim yoktu, çıplak parkesi parlaktı ve başköşede, kimi zaman Lev Tolstoy ve Sonya'nın birlikte başına oturduğu bir piyano vardı. Kabul günlerinde, üç petrol lambasının yanı sıra, büyük şamdanlara ve duvardaki mumluklara yerleştirilmiş kırk dört mum yakılırdı. Ünlü müzisyenler, şarkıcılar efendinin karşısına çıkardı. Birkaç yıl sonra, Şalyapin onun için büyük sükse yapmış parçaları seslendirecekti: *Gece Yarısı*, *Değirmencinin Dönüşü*, *Pire*... Bununla birlikte, bunlar onun, aynı sanatçının yorumladığı halk havalarından daha az hoşuna gidecekti.

Lev Tolstoy genellikle karısını ve Tanya'yı arkadaşlarını ağırlamak için bırakıp kendisi odasına çekilirdi. Bu, asma katta, çıplak duvarları soluk yeşil badanalı küçük bir odaydı. Kapının solunda, köknar ağacından, üzeri koyu yeşil bir örtüyle kaplı, üç çekmeceli ve yüzeyi küçük korkuluklarla çevrili bir masa vardı. Üzerinde biblo yoktu, iki tahta kalem sapı, bir mermer kâğıt ağırlığı, bir kristal hokka, mürekkep dolu bir kap, kalemin ucunu temizlemek için bir bez, dosyalar ve iki bronz şamdan vardı. Lev Tolstoy yazarken tek bir mum yakardı. Odanın köşeleri karanlığa gömülürdü. Gözlüğe ihtiyaç duymamakla övünüyordu ama fazlasıyla miyop olduğundan, başını kâğıtlarına yaklaştırmak için sandalyesinin ayaklarını kesmişti. Oturarak çalışmaktan yorulduğunda, ayağa kalkar, açılır kapanır bir şövale açar ve ayakta devam ederdi. Ya da kestane rengi pek yastıklarla süslü, sahte deri kaplı divanına oturur, bacaklarını altında toplayıp, okur, not alırdı. Etrafına Rusça, Fransızca, İngilizce, Almanca kitaplar, üzeri karalanmış kâğıtlar saçılırdı. Diğer kitapları camlı kütüphanesinde yığılıydı.

Lev Tolstoy kendisini Sonya'ya hiç bu kadar uzak hissetmemişti. Karısı hayatın yüzeyinde çırpınırken, kendisinin derinlere daldığını düşünüyordu. Yukarısında, salonun neşeli uğultusunu duyuyor ve pek tanımadığı birine, genç devrimci Engelhardt'a mektup yazıyordu: "Ne kadar yalnız olduğumu, hakiki ben'in çevremi kuşatanlar tarafından ne derece hiçe sayıldığını tahmin bile edemezsiniz... Suçluyum, günahkârım ve hor görüyü hak ediyorum çünkü söylediğim gibi yaşamıyorum ama kendimi haklı çıkarmak için değil, tutarsızlığımı açıklamak için size cevap vereceğim: geçmişteki ve bugünkü yaşamıma bakın, gerekeni yapmaya çalıştığımı göreceksiniz; yapmam gerekenin binde birini yapmadım, doğru ama yapmak istemediğim için değildi bu, bilmediğim içindi... İsterseniz beni suçlayın; ben de kendimi suçluyorum! Ama izlediğim yola laf etmeyin. Evime ulaşan yolu biliyorsam ve sarhoş bir adam gibi sendeleyerek o yolda ilerliyorsam, bu o yolun kötü olduğu anlamına gelmez..."[17]

[17] 15 Ocak 1883 tarihli mektup.

"Mümkün olduğunca az sendeleyerek" bu yolu takip etmek için, kışın, yakınlardaki fabrikaların işçileri çağıran sirenlerinin sesiyle henüz hava karanlıkken kalkıyor, halterlerle birkaç jimnastik hareketi yapıyor, yıkanıyor, köylü gibi giyiniyor, su çekmek için bahçeye iniyor, dev bir tahta kovayı koyduğu küçük bir kızağı karın üzerinde sürüklüyor, evdeki ibrikleri dolduruyor, sobalar için odun yarıyor, odasını topluyor ve ardından, holde oturup bir boya koltuğunun altında bulunan çekmeceden fırçalar çıkarıp, on iki hizmetçisi olduğunu ama buna rağmen kendi işini kendisinin yaptığını gururla düşünerek çizmelerini boyuyordu. Zaten ufak işlerin, büyük fikirler için uygun olduğunu düşünüyordu. Elleri o fark etmeden alışılmış bir işi yerine getirirken, kafası fırıl fırıl çalışıyor, aklı başka yerlere gidiyordu. İncil'i daha iyi anlamasına yardım edecek olan İbranice'ye merak salmıştı ve Haham Minor'dan ders alıyordu. "Lev İbranice öğreniyor ve bu beni çok üzüyor. Enerjisini saçma sapan şeylere harcıyor," diyordu Sonya. Ayrıca: "Bu, edebi faaliyetinin sonu anlamına geliyor. Yazık, çok yazık!"

Lev Tolstoy'un bir roman yazmaya başladığında kendisine yakınlaşacağını içgüdüsel olarak biliyordu. Onları ayıran, bu ne idüğü belirsiz tanrıbilim, bu insanüstü bir kusursuzluğa olan meraktı. Sonya, bir azizin karısı olacak biri değildi. Kavrayışlı bir şekilde, alçakgönüllülükle 30 Ocak 1883'te Tanya Kuzminskaya'ya şöyle yazdı:

"Lev çok sakin. Çalışıyor, makaleler yazıyor ve bazen şehir yaşamına, özellikle de senyörlerin yaşamına duyduğu tiksintiyi ortaya koyuyor. Bu beni çok üzüyor ama kendini bundan alıkoyamadığını biliyorum. O aşkın bir insan, kalabalığın önünde yürüyor ve ona izlemesi gereken yolu gösteriyor. Bense kalabalığın içindeyim, kalabalıkla yaşıyorum ve Lev gibi aşkın kişilerin taşıdığı ışığı o kitleyle birlikte görüyor ve onun ışık olduğunu kabul ediyor ama parçası olduğum kalabalıktan daha hızlı gidemiyorum; çevremdekiler, alışkanlıklarım beni alıkoyuyor..."

Lev Tolstoy ise *Günlük*'üne şunları yazıyordu:

"Tekrar Moskova, bir aydan uzun bir süredir tekrar –sonuç-

suz olmayan– dayanılmaz manevi acılar içindeyim... Yaptığın şey, ancak ortaya çıkıp onu berbat etmediğinde gerçekten iyilik olacak... Biri eker, biri biçer, sen Lev Nikolayeviç, sen biçmeyeceksin... Eskiden emeğimin meyvelerini alamamamın korkunç olduğunu düşünürdüm. Şimdi öyle olmadığını, bunun iyi, makul olduğunu düşünüyorum... Şimdi her şey açık: karşılığını görmeden, içinden gelerek yaptığın şey kesinlikle Tanrı eseridir..."[18]

Ve biraz daha ileride, 1883 yılını karşılamaya hazırlanırken:

"Güçle –silahlı bir polis tarafından– savunulan mülkiyet, kötüdür. Bir kaşık yap ve bu kaşıkla bir başkasının ona ihtiyaç duymayacağı kadar uzun süre ye. İşte açık olan bu... Yaşıyoruz, dolayısıyla ölmekteyiz. İyi yaşamak, iyi ölmek anlamına gelir. Yeni yıl. Kendim ve herkes için iyi ölmeyi diliyorum."

Çevresindeki her hastalık, her vefat, onu kendi sonunu düşünmeye itiyordu. Önceki yıl İvan Turgenyev'in Fransa'da ağır bir şekilde hastalandığını büyük bir kaygıyla öğrenmişti. Talihsiz meslektaşına merhametini açık açık göstermişti: "Hastalandığınızı, özellikle de bunun ağır bir hastalık olduğunu öğrenmek beni çok çok üzdü. Sizi ne kadar sevdiğimi anladım. Benden önce ölürseniz, bundan çok acı duyacağımı hissettim..."[19]

Bu mektuptan etkilenen İvan Turgenyev, hemen cevap vererek, doktorlara göre, kendisinin tehlikeli olmadığını sandığı anjina pektoris hastalığına yakalandığını söyledi. Aslında, ilk belirtilerin ardından bir süre durulmuş olan omurilik kanseri söz konusuydu. İki kaşık dolusu ilaç arasında hâlâ edebiyatla ilgileniyordu. Lev Tolstoy'un *İtiraflarım*'ını çok merak ettiğinden, ondan kendisine basılı bir nüsha göndermesini istedi; ama inançlarına fazlasıyla uzak bu eseri okuduktan sonra, yazarı kutlayacak cesareti kendinde bulamadı ve Grigoroviç'e şöyle yazdı: "*İtiraflarım* içtenliğiyle, gerçekliğiyle, ikna gücüyle şaşırtıcı bir kitap; bununla birlikte, yanlış önermeler üzerine kurulmuş ve sonuç olarak, insan hayatının en karamsar şekilde olumsuzlanmasına varıyor... Bu bir çeşit nihilizmdir. Yi-

18 *Günlük*, 22 Aralık 1882.

19 1 Mayıs 1882 tarihli mektup.

ne de Tolstoy hiç şüphesiz şu anda Rusya'nın en dikkat çekici insanıdır."[20]

1883 yılının başında, İvan Turgenyev'in hastalığı daha da kötüleşti. Sırtındaki bir belirip bir kaybolan şiddetli ağrılar ona acı veriyordu. Lapalara, kloroforma, morfine rağmen acıdan inliyordu. Bir deri bir kemik kalmıştı ve özveriyle kendine bakan Madam Viardot'dan onu pencereden aşağı atmasını istiyordu. Havalar güzelleştiği anda onu –kendi deyişiyle "yumuşakçaların reisi" gibi– Bougival'e, "Les Frenes" villasına taşıdılar. 27 Haziran 1883'te, gücünü toplayarak, bir kurşun kalemle bir kâğıt parçasına şunları yazdı:

"İyi ve sevgili Lev Nikolayeviç, açık konuşmak gerekirse ölüm döşeğinde olduğumdan –hâlâ da öyleyim– uzun süredir size yazamadım. İyileşemiyorum, bu söz konusu bile değil. Sizinle aynı dönemde yaşamış olmaktan büyük mutluluk duyduğumu size söylemek, son ve içten ricamı iletmek için size yazıyorum. Dostum, edebi çalışmalarınıza geri dönün! O yetenek size diğer her şeyle aynı kaynaktan geliyor. Ah! Bu mektubun üzerinizde bir etki yapabileceğini düşünmek beni nasıl mutlu ederdi. Ben bitmiş bir insanım, doktorlar hastalığıma ne ad verileceğini bile bilmiyor. Guta bağlı mide nevraljisi! Ne yürüyebiliyor, ne yiyebiliyor, ne de uyuyabiliyorum. Tüm bunları tekrar tekrar söylemek bile beni sıkıyor. Dostum, Rus toprağının büyük yazarı, ricama kulak verin. Bu kâğıt parçası elinize geçerse bana bildirin ve sizi, karınızı, tüm ailenizi bir kez daha *sıkı*, çok sıkı bir şekilde kucaklamama izin verin. Daha fazla yazamayacağım, gücüm yok..."

Bu dokunaklı mektup Lev Tolstoy'un eline büyük bir gecikmeyle geçti. Zarf Moskova'ya ulaştığında o Samara'da *kımız* tedavisindeydi. Önce Yasnaya Polyana'ya gitmişti ve bir yangının kasabayı yarı yarıya harap ettiğini görünce ilk yardımları örgütlemişti. Ama işleri tek başına yürütmek kesinlikle hiç içinden gelmiyordu. 21 Mayıs 1883'te Sonya'ya mallarını yönetme yetkisi veren bir vekâletname imzalamıştı. Ardından kafası rahat bir şekilde yola çıkmıştı. Üç gün sonra, Başkırların orta-

20 31 Ekim-12 Kasım 1882 tarihli mektup.

sında, eski ahşap evdeydi. Büyük bir hayal kırıklığı! Mülk kötü yönetilmişti, tayların yarısı önceki kış ölmüştü, tarlalar hiçbir şey getirmeyecekti. Yılgınlığa kapılan Lev Tolstoy hayvanları, harayı satmaya ve toprakları kiraya vermeye karar verdi. Ama kâhyayla kiracılar arasındaki "pazarlığa" tanık olmaya tahammül edemedi.

Buna karşılık *Molokanlar* tarikatının mensuplarıyla, giderek daha az hoşlandığı arkadaşları Aleksiyev ve Bibikov'la,[21] onları ziyarete gelmiş iki sosyalist militanla uzun sohbetler etti. Büyük bir politik davaya karışmış olan bu adamlar sertçe şiddet hakkını savunuyordu ve Lev Tolstoy'un kendileriyle aynı fikirde olmamasına kızıyorlardı. Gidişleri onu sakinleştirdi. Tedavi uzadığından, kendini daha iyi hissediyordu. "Aşağılık bedenimi düşününce utanmama ve tiksinmeme rağmen, kımızın bana iyi geleceğini, özellikle midemin işleyişini düzenleyeceğini ki bunun da sinirlerime iyi geleceğini ve beni iyi bir ruh haline sokacağını biliyorum," diye yazıyordu karısına.[22]

Kımızın faydaları, bu kez de Yasnaya Polyana'nın yaz mevsimindeki anlamsız ve hareketli atmosferinde uçup gitti. 1883'ün temmuz ayında ailesinin yanına geri dönen Lev Tolstoy şundan bundan yakınmaya başladı. İktidarla azıcık olsun işbirliği yapmak istemediğinden Krapivna soylular meclisi başkanlığı görevlerini reddetmişti. Bir gün, ölmek üzere olan yaşlı bir mujiği ziyaret ettikten sonra eve dönünce, oğlu Sergey'in piyanoda Brahms'dan *Macar Dansları* çaldığını duydu. Şaşırdı, bir an tereddüt etti sonra öfkeden kıpkırmızı oldu: "Doğrusu onu bundan dolayı kınamıyorum ama bu tuhaf biraz: yakınımızda yoksul insanlar yaşıyor, hastalar, ölüyorlar ve biz bunu bilmiyoruz, bilmek bile istemiyoruz, neşeli bir müzik çalıyoruz!" diyordu.[23]

Bir başka gün, davetliler bir kez daha "mektup kutusu" oyunu isteyince, onlardan güç bir mesele hakkında düşünmelerini

21 Aleksis Aleksiyeviç Bibikov; Tolstoy'un Yasnaya Polyana'daki komşusu Aleksandr Nikolayeviç Bibikov'la karıştırılmamalı.

22 25 Mayıs 1883 tarihli mektup.

23 Sergey Tolstoy: *Mazinin Eskizleri.*

istedi: "Ustiyuşa, Alyona, Piyotr vs (hizmetçiler) niçin yemek pişirmek, sofrayı kurup kaldırmak, süpürmek, hizmet etmek durumundayken beyefendiler yemek yemek, karnını tıka basa doldurmak, bayağıca davranışlarda bulunmak ve tekrar yemek yemek zorundadır?"

Yine aynı "mektup kutusu"na attığı sonraki notunda düşüncesini daha açık bir şekilde ortaya koydu:

"Bugün 7 Temmuz, iki evde[24] on üç piliç öldürüldü; 8 Temmuz, bir eve bir koyun diğerine tuzlanmış et teslim edildi; 10, 11 ve 12 Temmuz, iki eve otuz livre [yaklaşık 15 kg – ç.n.] kızartmalık sığır eti, kırk livre [yaklaşık 20 kg – ç.n.] haşlamalık sığır eti, iki tavuk, yedi piliç ve yetmiş livrelik [yaklaşık 35 kg – ç.n.] bir kuzu götürüldü."

Ve yine:

"Yasnaya Polyana'da zamanın kullanımı: saat 10'la 11 arası, evde kahve; 11'den 12'ye, kroket sahasında çay; 12'yle 1 arası, yemek; 1'le 2 arası tekrar kroket sahasında çay; 2'yle 3 arası, çalışma; 3'le 5 arası banyo; 5'le 7 arası akşam yemeği; 7'yle 8 arası kroket ve sandalda gezinti; 8'le 9 arası, küçük bardakta çay; 9'la 10 arası fincanda çay; 10'la 11 arası, gece yemeği; akşam 11'den sabahın 10'una kadar, uyku!"

Sadece işçilik yaptığında neşesini buluyordu. Böylece köylülere yardım etmek için günler boyunca ekin biçiyordu. Çocuklar, gerçek bir mujikmiş gibi ona, tarlaya yiyecek bir şeyler getiriyordu. "Öyle dinç, öyle neşeli ki yeniden bize yaklaştı!" diye yazıyordu kızı Tanya minnetle. Lev Tolstoy ise bir ziyaretçiye, Russanov'a içini döküyordu: "Beni sürmelerini ya da bir yere hapsetmelerini isterdim!" Maddi bir sevincin onda yarattığı o utanma, manevi acısını taçlandıracak, tasdik edecek fiziksel bir acı isteği, talihsiz olma şansına sahip olanlara duyduğu o bayağı kıskançlık hep kendini gösteriyordu.

2 Eylül 1883'te, 22 Ağustos'ta Bougival'de takati tükenip vefat eden İvan Turgenyev'in ölüm haberini aldı. Meslektaşının son derece hüzünlü ve sevecen son mektubuna cevap vermemiş olduğu için bir pişmanlık duydu. Hiç şüphesiz Lev Tols-

24 Yasnaya Polyana'daki ana ev ve Kuzminski'lerin yaşadığı pavyon.

toy'u edebi çalışmalara döndürme niyeti saçmaydı ama temelde iyi bir duygudan kaynaklanıyordu. Ölüm insanın kusurlarını nasıl da siliyor ve onu iyi yanlarını aydınlatan bir ışığın altına sokuyor! *Duman*'ın yazarı artık hayatta olmadığından, Lev Tolstoy kendinde ona karşı yürek yakıcı bir tutku hissediyordu. Tüm yapıtlarını iç çekerek ve ağlayarak yeniden okudu. "Sürekli Turgenyev'i düşünüyorum, onu çok seviyorum, ona hayıflanıyorum, onu okuyorum, onunla yaşıyorum. *Yeter* başlıklı kitabını bitirdim. Onu mutlaka oku! Harika!" diye yazıyordu Moskova'ya gitmiş olan Sonya'ya.

On sekiz yıl evvel "sahte acılarla dolu" bu kitaptan nefret ettiğini hatırlayabiliyor muydu?[25]

İvan Turgenyev'in naaşı Rusya'ya götürüldü. Edmond About ve Ernest Renan Paris'te, garın peronunda konuşmalar yaptı. Moskova'da Rus Edebiyatı Dostları Komitesi, 23 Ekim 1883'te merhum büyük yazarın anısına bir tören düzenlemeye karar verdi. Lev Tolstoy'dan bu törende bir konuşma yapması istendi. Tolstoy, Puşkin için yapmayı reddetmiş olduğu bu konuşmayı, Turgenyev için yapmayı kabul etti. Dostoyevski ölmüş olduğuna göre, bu sefer programda bir rakibi olmadığı doğruydu. Özenle, hayatta genellikle alay etmiş olduğu merhumu övgülere boğmaya hazırlanıyordu. İlk karşılaşmalarını, sohbetlerini, tartışmalarını hatırlıyor ve hatıralarında, her şey asil, güzel, yatışmış bir hal alıyordu. Sonya bu görkemli geceyi düşündükçe heyecanlanıyordu: "Tüm Moskova şimdiden heyecan içinde. Üniversite'nin büyük salonunda dev bir kalabalık olacağı söyleniyor," diye yazıyordu Tanya'ya.

Düzenin temsilcileri de bu kanaateydi ve bu gürültü patırtı onlar için bir anlam ifade etmiyordu. Önceki yıldan bu yana Lev Tolstoy polis gözetimindeydi. Gizli ajan raporları, onun Samara'da *Molokanlar* tarikatı mensuplarıyla görüştüğünü, onun Yasnaya Polyana mujiklerine tüm insanların eşitliğiyle ilgili yanlış ve tehlikeli fikirler aşıladığını, kendisini dinleyen herkese Ortodoks Kilisesi'nin İsa'nın düşüncesini çarpıttığını

25 *Yeter* hakkında, Sergey Tolstoy'a 29 Eylül 1865 ve Fet'e 7 Ekim 1865 tarihli mektuplar.

söylediğini bildiriyordu. 28 Eylül 1883'te, jüri üyeliği yapması için Krapivna'ya çağrılınca, dini inançlarının ona bir ceza girişimine katılmasını yasakladığını söyleyerek jüride bulunmayı reddetmişti. Bu itaatsizliğin maliyeti iki yüz rubleydi. Mahkeme salonunu başı dik bir şekilde terk ederken hissettiği manevi huzurun yanında bu para cezası çok önemsiz bir şeydi! Ama 18 Ekim'de, İçişleri Bakanı olan adaşı Kont Dmitri Andreyeviç Tolstoy, faaliyetleri "halkın adalete olan güvenini sarsma ve tüm gerçek müminlerde hoşnutsuzluk yaratma" tehlikesi doğuran bir yazara karşı alınacak tedbirlerle ilgili bir çalışmayı İmparator III. Aleksandr'a sunmuştu. Basın İşleri Departman Şefi, İçişleri Bakanı'na Lev Tolstoy'un, Turgenyev'in anısına düzenlenen gecede bir konuşma yapacağını bildirdiğinde, Çar henüz cevabını vermemişti. İşini iyi yapan memur "Oysa Kont Tolstoy bir delidir; ondan her şey beklenebilir; tuhaf şeyler söyleyebilir ve büyük bir skandal yaratabilir!" diye yazıyordu. İçişleri Bakanı hemen Moskova Genel Valisi Prens Dolgorukov'a şifreli bir telgraf çekip, Turgenyev'in anısına yapılacak tüm konuşma metinlerinin onay için öncelikle kendisine iletilmesini buyurdu. Prens Dolgorukov, Rus Edebiyatı Dostları Komitesi Başkanı'nı makamına çağırdı ve ona töreni ileri bir tarihe ertelemesini "tavsiye etti." Böylece, Lev Tolstoy yüzünden, İvan Turgenyev, yurttaşlarının kendisi için planladığı anma gecesinden mahrum kaldı. Talihsizlik bu iki adamın dostluğunda daima kendini gösterecekti.

Lev Tolstoy, İvan Turgenyev'le birlikte daimi ve içten bir hayranını kaybettiyse de, 1883 sonbaharının sislerinin içinden, tümüyle farklı bir başkasının ortaya çıktığına tanık olacaktı. Yeni gelenin adı Vladimir Grigoryeviç Çertkov'du ve St Petersburg'un aristokratik sosyetesine mensuptu. Çar'ın yaveri olan general babasının çok büyük bir serveti vardı, Çernişev-Kruglikov olarak doğmuş olan annesi ise İmparatoriçe'ye çok yakındı. Kendisi de, harp okulunu bitirince orduda kariyer yapmayı tercih etmişti. Yakışıklı, zengin, şık, kusursuz bir eğitim almış olan Çertkov, ailesinin bağlantıları sayesinde, üniformalı

parlak bir gelecek hedefliyordu. Bununla birlikte, 1879'dan itibaren, toplumsal işlere kendini adamak üzere istifa etmeyi düşünmeye başlamıştı. Babasının ısrarları üzerine bir yıllık izin istemekle yetindi. İngiltere'ye uzun bir yolculuğun ardından, atlı muhafızlık vazifesine geri döndü ama isteksizdi. Eskiden kâğıt oynayan, içki içen ve kızlara kur yapan o, arkadaşlarının sefahat hayatına katılmaktan artık hiç zevk almıyordu. Yeni düşü, köylülere yaklaşmak için aile mülküne çekilmekti. Lev Tolstoy'un eserlerini okumuştu; onunla aynı fikirde olduğunu hissediyordu; Moskova'ya onu ziyarete gitti.

Lev Tolstoy öncelikle, felsefesinin sadece kırın ve kentin "tanınmamış, sıradan kişilerini", yırtık pırtık kıyafetler içindeki tarikatçıları, saçı başı dağınık nihilistleri değil, yüksek sosyeteden bir adamı, bir toprak sahibini, bir muhafız subayını etkilediği için gurur duydu. Otuz yaşlarındaki, uzun boylu, kafası kazınmış, kartal burunlu ve üzerine iyi oturan bir üniforma içindeki bu adama sempati duyuyordu. Usta ve çırağı, askerlik hizmetinin İsa'nın öğretisiyle bağdaşmadığı noktasında hemfikirdiler. Ardından Lev Tolstoy, ziyaretçisine, tamamladığı *İnancım Nedir?*'den bölümler okudu. "Manevi yalnızlık sürecimin nihayet sona erdiğini bilmek bende öyle bir sevinç yarattı ki kendi düşüncelerime dalmış olduğumdan, bana okuduğu bölümleri takip edemiyordum; ancak eserinin son satırlarını okuyup, yazarın ismini –Lev Tolstoy– oldukça açık bir şekilde telaffuz ettiğinde, kendimi toparladım," diyecekti Çertkov.

Çertkov derhal aşikâr bir gururla kendini ev sahibinin "fikirdaşı" ilan etti. Öğretisi nedeniyle Lev Tolstoy kendisine ne kadar gerekliyse, kendisinin de çabası nedeniyle ona aynı oranda gerekli olduğuna şüphesi yoktu. İki adam sevgiyle ayrıldılar.

Kısa süre sonra Çertkov ordudan istifa etti. Lev Tolstoy'un ona yazmış olduğu ilk mektup şu sözcüklerle başlıyordu: "Çok sevgili, çok kibar ve bana en yakın olan Vladimir Grigoryeviç..." Manevi oğluna hitap ettiği hissi içindeydi. Sonya da, ilk kez kocasının bir yandaşının, oturaklı bir görünüme ve görgü kurallarına uygun bir tutuma sahip olduğunu düşünüyordu. Geldiğinde onu iyi yüreklilikle karşılıyordu. Bununla birlikte.

yeni tipteki bu müridin doktrin meselelerinde, ustadan daha uzlaşmaz olduğunu fark etmekte gecikmeyecekti. Dar görüşlü ve bağnaz bir kafaya sahip olan Çertkov Lev Tolstoy'un fikirlerine öylesine bağlıydı ki, Tolstoy'a o görüşlerden uzaklaşma hakkı tanımıyordu. Önemsiz konularda bile, Tolstoyizm adına, saygıyla onu uyarıyordu. Farkında olmadan, düşünüre karşı düşüncenin, insana karşı eserin tarafını tutuyordu. Katılığın bu raddesi önceleri aileye eğlenceli geldi. Fakat sonra Sonya evine bir rakibin sızdığı gibi belli belirsiz bir hisse kapıldı ve kaygılı, kararsız bir halde teyakkuza geçti.

18 Şubat 1884'te polis, Kuşnerev Basımevi'nde *İnancım Nedir*'in tüm nüshalarına el koydu. "Bundan sonra durulacağını ve artık bir daha bu tipte bir şeyler yazmayacağını umuyorum!" diyordu Sonya kız kardeşine. Bununla birlikte, Çertkov tarafından yüreklendirilen Lev Tolstoy canla başla denemesi –*Ne Yapmalıyız*– üzerinde çalışıyordu.

ALTINCI KISIM

Şu Tiksinç Beden

1

Azizlik Eğilimi

30 Ocak 1884'te, Kontes Tolstoy ve büyük kızı, iki dirhem bir çekirdek giyinmiş, üç ay evvel Lev Tolstoy orada söz alacağı için İvan Turgenyev'in anısına düzenlenecek töreni yasaklayan Moskova Genel Valisi Prens Dolgorukov'un verdiği baloya katılıyorlardı. "Genel Vali bir sandalye getirtti ve yanıma oturdu ve sanki bana özel bir ilgi göstermek istercesine bir saat boyunca benimle konuştu... Tanya'ya da bin bir iltifat etti." Diye yazıyordu şaşırmış olan kontes kocasına. Sosyeteye dair bir şen şakraklıkla dolu Sonya'nın mektubu, doğum günü 5 Şubat olan yaşlı hizmetçileri Agahta Mihaylovna için kendi elleriyle ayakkabı diktiğini gururla belirten Lev Tolstoy'un Yasnaya Polyana'dan göndermiş olduğu mektupla aynı zamana rastladı. Lev Tolstoy her akşam kasabanın kunduracısı Mitrofan ya da Arbuzov'un küçük odasına uğruyor ve orada, mujiklerin yarı eğlenen yarı kaygılı bakışları önünde, alçakgönüllülükle topuk çakıyor, kunduracı biziyle delik açıyordu. "Onların pis ve karanlık köşelerinde her şey ne kadar da aydınlık ve manen temiz!" diyordu. Ayrıca: "Ruhun yeniden canlanması için bir işçinin evine adım atmak yeterli!"[1]

Moskova'ya dönünce, çıraklık eğitimine devam etmek iste-

1 Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü, 16 ve 23 Mart 1884.

di ve çalışma odasının yanına bir atölye kurdu. Araç gereç, deri satın aldı. Sık kara sakallı, çekingen, dalgın bir kunduracı düzenli olarak ona ders verdi. Pencerenin yanında, tezgâhın karşısında hem odayı ısıtmaya hem havalandırmaya yarayan tuhaf biçimli bir soba vardı. Buna rağmen, deri ve tütün kokusu kapıyı açar açmaz insanın soluğunu tıkıyordu. Kunduracı hep aynı saatte geliyor ve beyaz eldivenli, üniformalı bir uşak ona kapıyı açıyordu. Ardından eğik başı omuzlarına gömülü bir halde parmak ucunda yürüyen adam, gri önlüklü kontun yanına gidip, yakınındaki bir tabureye oturuyordu. Çalışma başlıyordu: ipliği ziftliyor, teyelliyor, deriyi dövüp biçimlendiriyor, tabanı çiviliyor, topuk çakıyordu... Tezgâhının üzerine eğilmiş olan Lev Tolstoy, tahta topukları tabanlara çakmaya çalışırken nefes nefese kalıyor, sövüp sayıyordu.

"Bırakın ben yapayım Lev Nikolayeviç," diyordu bazen kunduracı.

"Hayır! Hayır! Sen kendi işine bak, ben de benimkini yapayım!" diye söyleniyordu öğrenci.

Arkadaşları, hayranları onu çalışırken izlemeye geliyor ve ne yaparsa yapsın asla başarılı olamayacağı bir mesleği öğrenmek için sergilediği hırsa şaşıyorlardı. Kuşkuculara, kimsenin karşılığını vermeden yoksul sınıfların emeğinden faydalanma hakkı olmadığını anlatıyordu. Arkadaşı Sukotin için çizme yaptı ve Sukotin bu çizmeleri kütüphanesinde, "Cilt XIII" etiketiyle, Lev Tolstoy'un eserlerinin ilk on iki cildinin yanma koydu. Fet ise, bir çift ayakkabının karşılığında, kunduracı-yazara bu ayakkabının "sipariş üzerine, *Savaş ve Barış*'ın yazarı Kont Lev Tolstoy tarafından" yapıldığını belirten bir belge verdi.

Kunduracılığın zevklerine kısa süre içinde Çin felsefesinin keşfi eklendi. Konfiçyus, Lao-Tseu okuyor ve kendi düşüncesinin bir doğu giysisi içinde karşısına çıktığına tanık oluyordu. "Bir okuma kulübü oluşmalı: Epiktet, Marc-Aurèle, Lao-Tseu, Buda, Pascal, İncil. Bu herkes için faydalı olacaktır," diye yazıyordu. Bu eşsiz yolda karısının kendisini izlemesi için neler vermezdi! Ama Sonya sürüden ayrılmayı reddediyordu. Ona ihtiyacı olduğunda, onu başkalarının dünyasında arama-

lıydı. Kırdan her dönüşünde ona karşı artan bir istek duyuyordu. Tombullaşmış ve solmuş olmasına rağmen, kırkında hâlâ oldukça arzulanır bir kadındı. Ayrı geçen haftaların ardından Lev Tolstoy kendini tutamıyor, kaba ve hızlı bir şekilde onunla birlikte oluyor, rahatlıyor, içindeki şeytanı çıkarıyor ve her şey bitince, sakinleşmiş olarak felsefeye geri dönüyordu.

1884 yılının başında Sonya ümitsizlikle on ikinci kez hamile olduğunu anladı. Bu peş peşe gebelikler onu üzüyordu. Artık bir kadın değil de, bir damızlık kısrak, sadece efendinin tohumunu alacak ve çocuklarına yuva sağlayacak bir vazo olduğunu düşünüyordu. "Doğumun Yasnaya Polyana'ya gelmeden evvel gerçekleşememesi çok kötü. Bu korkunçluktan herkesten uzakta, sessizce kurtulmak isterdim," diye yazıyordu Sonya 5 Şubat 1884'te kız kardeşi Tanya'ya. 22 Mart'ta: "Bu yıl keyif için değil işkence için Yasnaya Polyana'ya gidiyorum. En güzel dönemi –banyo, ekin biçme, uzun gündüzler, muhteşem ay ışığı– ben bir bebeğin çığlıkları arasında yatakta geçireceğim. Bazen tuhaf bir ümitsizlik sarıyor beni. Bağırıp çağırmak istiyorum. Emzirmeyeceğim. Bir sütannesi tutacağım." Lev Tolstoy'a yakınıyordu ve o, anneliğin yüce zevkleri hakkında ileri geri konuştuğu için karısına kızıyordu. "Sinirleri çok harap durumda. Gebeliği sabit fikir oldu. Bu, büyük, çok büyük bir günah. Bir ayıp!" diye yazıyordu.[2]

Aslında, eşler arasındaki cinsel alışverişin tek mazeretinin dölleme olduğunu düşündüğünden, kendini cinsel perhize mahkûm etmeden ona hak veremezdi. Çocuk yapmayı reddeden bir kadınla aşk eylemi, onun nazarında erotik bir komediye dönüşüyordu. Hiçbir oynaşma, Tanrı yasasına baskın gelmemelidir. Hiçbir yorgunluk da. Erkek dölleyebildiği sürece, dişinin ona çanak tutması gerekir. Ve Lev Tolstoy, saçılmak için sabırsızlanan bir özsuyla dolu olduğunu hissediyordu. Bu noktada, dinle doğanın uzlaşması harika değil miydi?

Sonya kocasından gizli olarak, bir ebeye çocuğunu düşürttürmek için Tula'ya gitti. Ama ziyaretçinin adını öğrenince ebeyi bir korku aldı ve yardımcı olmayı reddetti. Bunun üzerine

2 *Günlük*, 31 Mart 1884.

Sonya kaynar sulara girerek, bir konsolun üzerinden atlayarak kendi kendine bebeği düşürmeyi denedi.[3] Emekleri boşa gitti.

Kendi içine kapanan Lev Tolstoy ise *Günlük*'üne düzenli olarak aile içinde mutsuz olmasının nedenlerini yazıyordu. "Çok acı çekiyorum ama onlara hak veremiyorum. Sevinçleri ve zevkleri –sınav başarısı ya da sosyetik sükseler, müzik, konfor, alışveriş–, ben bütün bunların onlar için bir kötülük olduğunu düşünüyorum ve bunu onlara söyleyemiyorum. Yapabilirdim ama kimse sözlerimi önemsemiyor. Sözlerimin anlamına değil de bunları tekrarlayıp durmak gibi kötü bir alışkanlığım olduğu gerçeğine dikkat ediyorlar. Zayıflık anlarında –şu anda bunlardan birindeyim– acımasızlıklarına şaşırıyorum. Sadece acı çekmekle kalmayıp, üç yıldır artık yaşamadığımı nasıl görmüyorlar? Dırdırcı bir ihtiyar rolüne mahkûm oldum ve onların gözünde bu rolden kurtulamıyorum; hayatlarına katılsaydım, hakikati reddedecektim ve bu inkârı yüzüme vuran ilk onlar olacaktı!" (4 Nisan). "Zavallı (Sonya), benden nasıl da tiksiniyor! Tanrım bana yardım et! Canımı çıkaracağını bilsem, seve seve çarmıha gerileceğim haçı taşırım. Ama bu ruh çekişmesi korkunç, acılı ve üzücü." (3 Mayıs). "Rüyamda karımın beni sevdiğini gördüm. Her şey bir anda nasıl da aydınlandı, önemsizleşti! Gerçekte böyle bir şey yok. Bu benim hayatımı mahvediyor. Ölsem daha iyi!" (5 Mayıs). "Çok acı çekiyorum. Dar kafalı, ruhu cansız biri o, bunu hoş görebilirdim ama bir de küstahlığı ve kendine güveni var... Aşkla değilse de en azından merhametle ona katlanabilmek gerek." (20 Mayıs). "Bir delinin yönettiği bir deliler evinde yaşayan tek sağduyulu insan gibi hissediyorum kendimi." (28 Mayıs). "Korkunç olan şu ki, içinde yaşadığını lüksü, günahkârlığı ben yarattım, ben de çürüdüm ve iyileşemiyorum. Sigarayı bırakamıyorum, karıma karşı, onu incitmeden ama her şeyi de onun keyfine bırakmadan nasıl davranabileceğimi bilmiyorum... Arıyorum. Deniyorum..." (29 Mayıs). "Düşünüldüğünde, onlara neden gerekliyim? Tüm bu acılar neden? Bir göçebenin yaşam koşulları ne

3 Aleksandra Tolstoy'un dadısının hikâyesi, Aleksandra Tolstoy'un kitabından alınmıştır: *Babamla Hayatım*.

kadar zor olursa olsun (pek de öyle değil aslında!), çektiğim acıyla mukayese edilemez." (4 Haziran).

İçtiği sigara sayısını azaltmıştı, artık et, beyaz ekmek yemiyordu ve mujiklerle tarlaya çalışmaya giderek sinirini yenmeye çalışıyordu. Koltuklara gömülmüş oğullarının, çok güzel giyinmiş kızlarının, kocaman karnı, gebeliğin sindiği yüzü ve kinci bakışlarıyla Sonya'nın şahsında "utanılası yaşamla" yüz yüze gelmesi için eve dönmesi yetiyordu. 17 Haziran akşamı bahçede Sonya'yla, ona danışmamış olduğu bir at satışı konusunda saçma bir tartışması oldu. Sonya sesini yükselttikçe, o sabrının taştığını, içinde bir telin koptuğunu, kaçması gerektiğini hissediyordu. Odasına koştu, bir heybe aldı, içine çamaşır, bakım malzemeleri koyup, omzuna astı, çıktı, Paris'e ya da Amerika'ya gittiğini haykırdı. Kızı Tanya, onun, Tula yoluna uzanan ağaçlıklı yolda uzaklaştığını gördü. Eli kulağında doğuracak olan Sonya, evin önünde oturmuş, karnını tutuyor ve isterik çığlıklar atıyordu. İkinci oğlu İlya ona doğru koşup, kalkmasına yardım etti ve ona odasına kadar destek oldu.

Yolda, ay ışığı altında Lev Tolstoy hızlı adımlarla ilerliyordu. Daha dün çok yorgun olduğunu söylediği için karısını terk etmeyi, kalçaları geniş, göğüsleri iri bir genç köylü kadın alıp, onunla birlikte, bir göçmen kafilesine katılıp başka yerlere gitmeyi düşünmüştü. Hatta bir açık yüreklilik anında bu projesini Sonya'ya itiraf etmişti. Karısı ona inanmamıştı. Şimdi tek başına gidiyordu. Çünkü hazırlık yapmamıştı. Zaten nereye gittiğini de bilmiyordu. Tula yolunun yarısında, bir vicdan azabına kapıldı. Ahlaken, karısı kendisine yeni bir çocuk vermek üzereyken onu terk etmeye hakkı var mıydı? Öfke içinde, bu detayı atlamıştı. İstemeye istemeye geri döndü. Mülkün girişindeki iki kuleye yaklaştıkça içi kararıyordu. "Evde *vint* oynayan iki sakallı mujik gördüm – iki küçük oğlum. Ablaları Tanya bana 'Onu gördün mü? Kroket sahasında,' dedi. Ben de 'onu görmek bile istemiyorum,' dedim. Ve divanda uyumak üzere odama çekildim. Ama üzüntümden uyuyamadım. Çok korkunç! Yine de ona acıyorum. Onun tümden duygusuz olduğuna inanmam imkânsız" yazacaktı.

Saat üçte, Sonya çok üzgün, şaşkın bir halde ona doğru yaklaştığında gözlerini kapayacaktı: "Beni bağışla. Doğuracağım. Belki de öleceğim!.." dedi Sonya ona. Lev Tolstoy hiçbir cevap vermedi, dik dik yüzüne baktı ve odasına çıkmasına yardım etti. Sancılar başladı. Ebe –Tula'daki ebe miydi bu?– kontu dışarı çıkardı.

Sabah, 18 Haziran 1884'te, Sonya, Saşa takma isimli, Aleksandra adında bir kız dünyaya getirdi. Anne tükenmiş bir halde yatağında yatarken, Lev Tolstoy yazıyordu: "Aileyi neşe ve mutluluğa boğması gereken bu olay, önemsiz ve üzücü bir şeymiş gibi gerçekleşti. Şayet hayatımızı yöneten biri varsa, ona sitemlerde bulunmak istiyorum. Çok zor, çok korkunç... Sonya için korkunç. Yıkımına, korkunç manevi acılara koştuğunu görüyorum... Artık şarap içmiyorum, bir şeker parçasını emerek çay içiyorum, et yemiyorum, yine sigara içiyorum ama daha az." (18 Haziran 1884).

Pirogova'dan doğum tebrikine gelen kardeşi Sergey'e ilk kez evde mutlu olmadığını ve bu "berbat durumdan" kurtulmak için ne yapacağını bilmediğini itiraf etti. Mutsuzluğunu mektupla yeni "fikirdaşı" Çertkov'a da açtı. Ah! Anlayışlı, yaman, sert, muhteşem müridi! "Fikirleri tuhaf bir şekilde benimkilerle örtüşüyor!" yazıyordu.[4] Bununla birlikte onu bir önseziymişçesine allak bullak eden bir kâbus gördü: "Rüyamda Çertkov'u gördüm. Birden atlayıp zıplamaya başladı, zayıftı, delirdiğini anladım!"[5] Çertkov'un ruhuyla Sonya'nın bedenini tek bir canlıda bir araya getirememek ne kötü! Genellikle yuvarlak boynunu, iri bedenini, kırmızı dudaklarını görür görmez Sonya'nın çocuğunu emzirmeyi reddetmesi de dahil her şeyini affetmeye hazır oluyordu. Ardından bir söz bir diğerini peşinden getiriyordu; bıkkın bir şekilde kapıyı çarpıp çıkıyordu; Sonya onun peşinden koşuyor, kırıtıyor, özür diliyordu. "Bedeniyle beni baştan çıkarmaya çalışıyor. Kendimi tutmayı deniyorum ama mevcut koşullarda bunu yapamadığımı biliyorum. Ve ruhen size yabancı bir kadınla yaşamak, katlanılmaz!" yazıyordu.

4 *Günlük*, 6 Nisan 1884.

5 *A.g.e.*, 12 Temmuz 1884.

7 Temmuz'da yeni bir kavga. Yorgun düşen Lev Tolstoy *Günlük*'üne şu korkunç cümleleri yazdı: "Öleceğim güne dek, boynumun ve çocukların boynunun etrafındaki bir değirmen taşı olacak. Boynumun etrafındaki bu değirmen taşıyla boğulmamayı öğrenmeliyim."

Daha sonra, mumlar sönmüş bir halde, karısının yanında uzanırken arzu onu yeniden ele geçirdi. Bedenden ve saçlardan yayılan bir sıcaklık, bir koku başını döndürüyordu. Eskisi gibi onun üzerine atlamak, sızlanmalarını cinsel zevkte boğmak istedi. Sonya kabul etmedi. Doğumunun üzerinden en fazla bir ay geçmişti. Henüz çok erken, diyordu. Terslemedeki "kasten kötü", soğuk tondan alındı. Kesinlikle Sonya alay ediyordu. Gece uyuyamadı. Kaçma isteği yeniden onu ele geçirdi. Kalktı, heybesini doldurdu, karısını uyandırdı ve şehvetle, nefretle, kinle titreyerek, içindekileri döktü: "Ona bir eş olmayı bıraktığını söyledim. Kocası için bir yardımcı mı? Uzun süredir bana artık yardım etmiyor, beni sıkıyor! Çocuklarının annesi mi? Öyle olmayı reddediyor! Bir sütanne mi? Bunu istemiyor. Yatak arkadaşım mı? Onu bir tuzağa, bir oyuna çevirdi. Çok korkunçtu, zayıflık ve tüm bunların anlamsızlığını hissediyordum. Gitmemekle hata yaptım. Bunun er ya da geç olacağına inanıyorum."[6]

Hiç şüphesiz o gece ya da çok yakınlardaki bir başka gece Sonya onun isteklerine boyun eğdi. Bunun ardından, Sonya'da Lev Tolstoy'u endişelendiren sancılar, komplikasyonlar oluştu. Ebe koşup geldi ve "eşler arasında cinsel ilişkiyi" yasakladı. Üzgün olan elli altı yaşındaki koca, deneyimsiz bir orta okul öğrencisine has kabalığından ve aceleciliğinden ötürü kendisine kızdı.

"Ebe bir buçuk ay için bana sert bir diyet (hangisi olduğunu tahmin edersin) buyurdu. Oturmamı veya yatmamı, yürümememi, arabayla dolaşmamamı, heyecanlanmamamı söylüyorlar. Kısacası her şey yasak. Çok sıkıcı ama elden ne gelir? Doğumlardan sonra sağlığıma dikkat etmemiştim, başkaları da bana bakmamıştı... Liovoçka biraz korktu ve rahatsızlığım onun açısından hoşa gitmeyen bir sürpriz olduysa da ba-

6 *A.g.e.*, 14 Temmuz 1884.

na karşı çok kibar," diye yazıyordu 23 Eylül 1884'te kız kar deşine. Bu zorunlu iffet hali Liovoçka'ya öyle zor geliyordu ki dürtüsünü bastırma ümidiyle karısının Moskova'ya dönüşü nü hızlandırdı.

Yasnaya Polyana'da yalnız kalınca, mektuplarında itiraf etti ği gibi, bir erkek olarak, "mujikçe" onu düşünmeye devam etti Ondan, "hayatımızı ancak berbat edecek" Moskovalı doktorla rın dediklerine fazla kulak asmamasını rica ediyordu. Ona, yal taklanmak istercesine, elleriyle çalışarak, kendini alçakgönüllü olmaya zorlayarak ve köylüler dışında kimseyle konuşmayarak kırda sürdüğü sağlıklı ve basit yaşamı anlattı. Bu ahlak dersin den biraz rahatsız olan Sonya sert bir cevap verdi:

"Görüyorum ki Yasnaya Polyana'da her şeyden çok önemse diğim entelektüel çalışma için değil, Robinson'culuk oynamak için kalmışsın... Hiç şüphesiz bu yaşamın senin inançlarına uygun olduğunu ve bundan zevk aldığını söyleyeceksin. Bu ayrı bir mesele. Sana sadece şunu söyleyebiliyorum: 'Buyur eğlen!' Ama yine de ben, böylesi bir zihin gücünün odun kesmekle, semaver ısıtmakla ve çizme dikmekle heba edilmesine üzülü yorum. Bunlar çalışmanın ardından gevşemek, oyalanmak için çok iyi olabilir ama kendi başına bir iş olarak öyle değil. Artık bunlardan bahsetmeyelim!.. Şu cümle beni teskin ediyor: "Çocuk ağlamasın da neyle oynarsa oynasın."

Bununla birlikte, bu ironinin kocasını onulmaz bir şekilde kırması endişesiyle, mektubunu şu anlayışlı cümlelerle bitirdi:

"Hoşçakal sevgilim, seni kucaklıyorum. Birden seni net olarak görüyorum ve kalbimin sevgiyle dolduğunu hissediyorum Sende, bir tek sana özel bilgece, iyi, naif, inatçı bir şey var ve tüm bunlar, herkese karşı sevgi dolu o ilgiyle ve doğrudan insanın ruhuna giden o bakışlarla kendini gösteriyor."[7]

Hâlâ eşinin bu ifadelerinin etkisinde olan Lev Tolstoy ertesi gün Dr. Çij'in ebenin değerlendirmelerini ve tavsiyelerini onayladığını öğrendi. Şaşırmış bir halde, pişmanlığını gizleyemedi:

"Doktor kontrolünden sonra göndermiş olduğun mektup dün elime geçti ve bende acı ve üzüntü yarattı; kendimden tik-

7 23 Ekim 1884 tarihli mektup

siniyorum. Bunların hepsi benim hatam, kaba ve bencil bir hayvanım ben! Bir de başkalarını yargılayıp, erdemli geçiniyorum! Ne kadar acı çektiğimi sana anlatmam imkânsız. Dün rüyamda kendi kendimi aşağılıyordum!"[8]

"Sevgilim benim rahatsızlığımdan neden bu kadar endişeleniyorsun? Suçlu olan kesinlikle sen değilsin; her ikimiz de hatalıyız; kimbilir belki de bu rahatsızlık doğum sırasında kendiliğinden oluşmuştur. Dün çok kötüydüm, patlayan çıban gibi bir şeyler akıyordu içimde ama bugün tek bir damla yok ve ağrım azaldı," diye yanıt verdi Sonya.[9]

İki gün sonra: "Ah Liovoçka! Seni görmeye aç olduğum anlarda sana yazıp, senin için tüm hissettiklerimi anlatsaydım, tutkulu ve çetin öyle bir söz seli gibi patlardım ki sen içinde boğulurdun. Bazen yokluğun beni tarif edilmez bir şekilde üzüyor... Ama sana daha evvel söylediğim gibi, Moskova'da seni mutsuz görmek, beni, seni hiç görmemekten daha çok üzecektir. Şu anda öyle iyi bir ruh hali içindesin! Müzik merakın, doğa izlenimlerin, yazma isteğin, tüm bunlar sensin, öldürmek istediğin ama her şeye rağmen kusursuz, güzel ve iyi olmayı sürdüren, seni tanıyan herkesin sende sevdiği *gerçek* sensin! Ne kadar uğraşırsan uğraş onu öldüremeyeceksin."

Bu aşk dolu ifadeler, bu abartılı övgüler, bu şefkatli tavsiyeler Moskova'dan Yasnaya Polyana'ya gelip giderken, Sonya evin maddi düzenini gözden kaçırmıyordu. Derin düşüncelere dalmış olan kocası hesaplara burnunu sokmayı reddettiğine göre, ailenin başına onun yerine kendisi geçmeliydi. Giderlerdeki sürekli artış onu endişelendiriyordu. Hesaplarına göre, yaşamak için ayda tam olarak 910 ruble gerekiyordu, bunun 203 rublesi (iki dadı ve iki özel öğretmenin ücretleri de dahil) çocukların eğitimi, 98 rublesi hizmetçilerin maaşları ve 609 rublesi evin giderleri ve mutfak harcamaları içindi. Bu harcamaları kısmanın söz konusu olamayacağını ama buna karşılık bu harcamaları daha ne kadar karşılayabileceklerinden emin olamadığını belirterek durumu Lev Tolstoy'a bildirdi.

8 26 Ekim 1884 tarihli mektup.

9 27 Ekim 1884 tarihli mektup.

Filozof sığınağında gülümsüyordu. Sonya, karısı olmasına rağmen, nasıl oluyor da böylesi önemsiz şeylerin bilge tarafından hor görüldüğünü anlayamıyordu? "Kızma sevgilim ama bu para kaygılarına ufacık bir önem vermem imkânsız. Bize yakın ve bizim için değerli insanların hastalığı, evliliği, doğumu, bilgilenmesi, iyi ya da kötü bir hareketi, övgüye layık ya da kötü alışkanlıkları gibi bir şey değil bu; bu bize has bir düzen kurma meselesi ve dolayısıyla bir şekilde bir düzen kurabiliyorsak, pekâlâ bir başka şekilde, hatta yüzlerce başka şekilde de bir düzen kurabiliriz. Bunun seni ve çocukları daima sıktığını biliyorum ama mutluluğumuzun ve mutsuzluğumuzun, para kazanmamıza ya da harcamamıza değil, kendimiz olmamıza bağlı olduğunu tekrar etmek zorundayım."[10]

Sonya şayet kocasının defterinde, o yaz kendisi ve yakınları için tasarlamış olduğu ideal hayat planını okuyabilseydi, hiç şüphesiz yıldırım çarpmışa dönerdi: "Yasnaya Polyana'da yaşamak. Samara'daki mülkün gelirlerini yoksullara bırakmak... Toprağı mujiklere dağıttıktan sonra, aynı şey Nikolskoye'nin gelirleri için de geçerli. Yasnaya Polyana'nın gelirlerini beklerken, bizim için, bir başka deyişle karım, ben ve küçük yaşlardaki çocuklarım için 2000 ila 3000 ruble ayırmak. (Ayırmak derken, ilerde bunları başkalarına aktarmak ve kendi ihtiyaçlarımızı mümkün olduğunca sınırlamak; kısacası, aldığımızdan çoğunu vermek isteği söz konusudur ki tüm çabalarımızın yöneldiği ve yaşama sevincimizi temsil eden yüce hedef budur!..) Yaptıkları işlerde kendimizi yetiştirmemize ve dönüştürmemize yetecek kadar hizmetçiyi muhafaza etmek; daha sonra, o işleri öğrendikten sonra, onları da bırakacağız. Hep birlikte yaşamak: bir odada erkekler, bir başka odada kadınlar ve kızlar. Entelektüel çalışmalar için kütüphane vazifesi görecek bir oda, bir de atölye olarak kullanılacak bir başka oda gerekmektedir. Kendimize küçük bir hediye olarak, zayıf ruhlar için ayrı bir oda da öngörebiliriz... Pazar günü, bizimkiler ve yoksullar için akşam yemekleri, okumalar, sohbetler. Yaşam, beslenme, giysiler, tüm bunlar olabildiğince sade ola-

10 28 Ekim 1884 tarihli mektubu.

cak. Gereksiz şeyler, piyano, mobilyalar, arabalar satılacak ya da verilecek. Sadece herkes tarafından anlaşılabilecek bilimler ve sanatlarla ilgilenmek. Validen dilenciye, herkese aynı şekilde davranmak..."

Bu hayalin büyüsüne kapılan Lev Tolstoy, 3 Kasım 1884'te Moskova'ya dönüp de büyük evde hizmetçiler, öğretmenler, tembel çocuklar, yeni mobilyalar, cilalı parkeler ve beyaz örtülerle karşılaşınca tatsız bir şaşkınlık yaşadı. Sonya'nın aile bütçesinin artan dengesizliğinden kaygı duymakta haklı olduğunu kabul etmek durumunda kaldı. Zorla hayatı değiştirmek söz konusu olamayacağından, edebiyatın tarım işletmesinin açığını karşılaması gerekiyordu. Oysa Liovoçka artık roman yazmadığından beri, telif hakları ciddi oranda azalmıştı. Hiç kuşkusuz kendisi buna gülüyordu! Ama Sonya bunları düşünmekten geceleri uyuyamıyordu.

Sonya aniden bir çare buldu! Kitapların satış kârını neden başkalarına bırakıyorlardı? Dostoyevski'nin dul eşini örnek alarak, Kontes Tolstoy kocasının eserlerini bizzat kendisi yayımlamayı düşündü.

Bu ticari projeden önce ürken Lev Tolstoy, halihazırdaki mali durumda, önerebileceği daha iyi bir şey olmadığını teslim etmek zorunda kaldı. Topraklarını mujiklere dağıtmayı, edebi kazançlarını reddetmeyi, yarı çıplak yaşamayı hayal ediyordu ve şimdi, ailesine yaranmak için ruhunu satacaktı. İlkelerinden tümüyle vazgeçmemek için, mülklerini yönetmekle ilgilenen Sonya'ya telif haklarını da yönetmek için bir vekâletname vermeye kararlaştırdı. Böylece en azından kendisi şeytani para mevzularına karışmayacaktı. Sonya kocasının bir günah olarak gördüğü şeyleri ona yıkarak kendisini kurtarmak istemesine görünürde kızdı ama aslında memnundu. Kâr amacı güden bu imtiyazı sınırlamak için, sadece "ikinci doğum yılı" olan 1881'den evvelki hakları karısına devretmeye karar vermişti. Oysa 1881'den evvelki eserler arasında, *Savaş ve Barış*, *Anna Karenina*, *Kazaklar*, *Çocukluk*, *İlkgençlik*, *Gençlik*, *Sivastopol Hikâyeleri* yani edebi üretiminin en iyi eserleri vardı.

Sonya aniden üzerine düşen büyük görevi ve bunun sonu-

cunda ailenin faydalanabileceği kazancı anladı. Eş, anne, ev sahibesi olarak aşırı yorulmasına rağmen, ticari teşebbüsün yoluna sokulmasını da aldırmadan üzerine aldı. Bunun için sermaye gerekiyordu: annesinden on bin ruble ve Stakoviç'ten on beş bin ruble borç aldı. Kamovniçeski Sokağı'ndaki efendinin evine bitişik bir pavyonda, "Lev Tolstoy'un *Bütün eserler*inin yayımı bürosu" açıldı. Lev Tolstoy, ne zaman bu tabelanın önünden geçse, kaşlarını çatıyordu. İçeride satılan kendisiydi. Eserleri insanlığa bir armağan olması gereken o! Dünya mallarının anlamsızlığını uluorta açıklamış olduğundan, sözleriyle hareketleri birbirini tutmaz bir dalavereci gibi görünme tehlikesiyle yüz yüze kalıyordu. Bütün bunlar kızları kendilerine elbiseler alabilsin, oğulları karınlarını tıka basa doyurabilsin diyeydi! Kısa süre içinde ciltler hangara yığıldı. Bir görevli, bunların kitapçılara dağıtılmasıyla ilgileniyordu. Para geliyordu...

Ne mutlu ki, bu işin küçültücü etkisini dengelemek için, eşsiz Çertkov, ustanın ilkelerine tümüyle uygun bir başka iş önermişti. Birlikte, halka hitap edecek, ucuz ve edebi değeri yüksek kitapçıklar yayımlayacak bir yayınevi –*Posrednik*– kurdular. Yayıncı İvan Sitin, bu broşürleri basmayı ve dağıtmayı kabul etti. Sekreterlik işleri Çertkov'un bir arkadaşı olan ve kendini Lev Tolstoy'un fikirlerine adamak için donanmadaki bir kariyeri geri çeviren, genç kültürlü aristokrat Pavel Biryukov'a verildi.[11] Lev Tolstoy ve Çertkov, metinleri birlikte seçiyordu. İlk dizide, Tolstoy'un üç öyküsü –*Kafkas Mahkûmu*, *İnsan Ne İle Yaşar*, *Tanrı Hakikati Görür Ama Bekler*– ve Leskov'un bir öyküsü –*İsa Bir Köylüyü Ziyaret Ediyor*– yer alır. Bunları, Tolstoy'un diğer popüler öyküleri, Rus ve yabancı yazarların eserleri, İlkçağ filozoflarının çevirileri izler.

İşin başındaki Çertkov olağanüstü bir organizatör ve Tolstoy'un düşüncesinin sıkı bir savunucusu olduğunu gösterdi. Eserlerin sanatsal değerine, kitlelerde yaratabileceği etkiden daha az önem veriyordu. Ahlaki mesajlar verme kaygısı içinde, Tolstoy'dan, sıradan bir insanın kafasını karıştırabi-

11 21 Kasım 1884'te Lev Tolstoy'la tanıştırılan Pavel Biryukov, ileride onun sadık biyografı olacaktır.

lecek bir cümleyi düzeltmesini sık sık isteyebiliyordu. Bu bağnazlıktan rahatsız olan yazar yine de nihayetinde eleştirmene hak verip boyun eğiyordu. Onun nazarında Çertkov yavaş yavaş kendi bilincinin can sıkıcı bir cisimleşmesi haline geliyordu. Her halükârda *Posrednik*'in –tanesi beş kapik olan– kitapçıkları tüm Rusya'da binlerce satıyordu. Yazar, büyük bir ün dışında bir şey kazanmıyordu. Altı yılda, toplam tiraj yirmi milyon nüshayı geçecekti.

Sonya da geride kalmıyor, basıyor, gözden geçiriyor, satıyordu... Ama *Posrednik*'in aksine, onun teşebbüsü tümüyle kâr amaçlıydı. 1885'in Şubat ayında, *İtiraflarım*, *İnancım Nedir?* ve *Ne Yapmalıyız?* gibi o güne kadar yasak olan metinleri, kocasının *Bütün Eserleri* koleksiyonunda yayımlamak için idareden izin almak üzere kızı Tanya'yla birlikte St Petersburg'a gitti. İzin verilmedi. Başkentte kalmasından istifade, Dostoyevski'nin dul eşini ziyaret etti. Her ikisi de iş kadını haline gelen iki yazar karısı, kibarca ticaret işlerinin sonuçlarını karşılaştırdı. Daha tecrübeli olan Madam Dostoyevski, Madam Tolstoy'a tavsiyelerde bulundu. Çay içerek, maliyetten, işportadan, mağazadan, kâr paylarından bahsettiler. "İki yılda, net 67.000 ruble kazanmış... Kitapçılara sadece %5'lik indirim yaptığını söyleyerek beni şaşırttı," diye yazıyordu Sonya heyecanlanmış bir şekilde.[12]

Bir başka buluşma onu daha da fazla etkileyecekti. Tanya'yla birlikte teyzesi Şostak'ta misafirken, aniden imparatoriçenin geldiği bildirildi. Salonda büyük bir heyecan yaşandı. Ev sahibesi bastonunu alıp, aksayarak kapıya yöneldi. Tüm hanımefendiler derin saygı gösterilerinde bulundular. "Öne çıktım, Madam Şostak beni imparatoriçeye takdim etti. Ardından Tanya'yı takdim etti. Ben "*Ma fille*" (*kızım*) dedim.[13] Çok heyecanlanmış olduğumu ama aklımı oynatmadığımı içtenlikle itiraf ediyorum," diye yazacaktı Sonya kocasına.

Kibar ve yorgun imparatoriçe Sonya'yla Fransızca sohbet etti:

"*Çok zamandır mı buradasınız*"

"*Hayır Madam, sadece dünden beri buradayım.*"

12 24 Şubat 1885 tarihli mektup.

13 Metinde Fransızca.

"Kocanızın sağlığı nasıl?"

"Majesteleriniz ne kadar da iyi! Kocamın sağlığı yerinde!"

"Bir şeyler yazdığını umuyorum..."

"Hayır Madam şu anda yazmıyor ama sanırım okullar için İnsan Ne İle Yaşar? *türünde bir şeyler yazmayı planlıyor."*

O anda yaşlı Madam Şostak, yapmacık bir gülümsemeyle araya girdi:

Bir daha roman yazmayacak. Kontes Aleksandra Tolstoy'a öyle söyledi."

İmparatoriçe Sonya'ya dönüp mırıldandı:

"Siz bunu hiç istemiyor musunuz? Şaşırtıcı!"

Metanetini yitiren Sonya ne cevap vereceğini bilemedi ve safça teşrifat kurallarını bir yana bırakarak, şöyle dedi:

"Majesterinizin çocuklarının, kocamın kitaplarını okumuş olmasını umuyorum!"

Yüce gönüllü imparatoriçe başını eğdi ve gülümsedi:

"Oh! Öyle sanıyorum!"

Bu diyalogu kelimesi kelimesine Liovoçka ve çocuklara yazdığı mektuba aktaran Sonya'nın etekleri zil çalıyordu:

"Sizi buradan görüyorum! Diyeceksiniz ki "Annem artık kendini bilmiyor." Hakikaten, bu buluşma bekleyebileceğim son şeydi!"[14]

Liovoçka soğuk bir şekilde cevap verdi:

"Gerçekten de çok şanslısın! Bu buluşmayı çok istiyordun! Benim açımdan, bana söylediklerinden gurur duydum ama bunlar benim için hoş değil. Bunun sonucunda iyi bir şey ortaya çıkamaz. Pavlovsk parkında, her zaman çalılıklarda oturan, bülbül taklidi yapan bir adam olduğunu hatırlıyorum. Bir gün onunla sohbet ettim ve onun rahatsız edici üslubundan, imparatorluk ailesinin bir mensubuyla ilişkide olduğunu anladım. Dikkat et de onun başına gelen senin de başına gelmesin."

Ve ekliyordu:

"Niçin ona ne yazdığımı değil de yazmadığımı söyledin? Çekindin mi?"[15]

---

14 21 Şubat 1885 tarihli mektup.

15 22 Şubat 1885 tarihli mektup.

Sonya, Moskova'ya 1885 Şubatı'nın son günlerinde geldi ve Lev Tolstoy 12 Mart'ta, çok ağır verem hastası olan Tula Vali Yardımcısı, arkadaşı Leonid Urusov'a eşlik etmek üzere Kırım'a doğru yola çıktı.

Yolculuk sırasında, Sivastopol'ü, üzerinde kamp kurulan tepeleri, düşman bataryaların mevkiini, eskiden şiddetin ve korkunun hüküm sürdüğü tüm bu yerleri duygulanarak yeniden gördü. Savaş hatıralarını anımsayınca, kendisini de şaşırtan "bir dirilik ve gençlik hissi" yaşadı. Yarı gömülü bir gülle bulunca, merminin kendi alayının bir topundan fırlamış olduğuna inandı ve bundan çocuksu bir sevinç duydu. Geçmişine ait -askerî hayatı da dahil!– her şey onun için hoştu; bugününe ait şeylerse –çocuklar da dahil!– ona yüktü.

Moskova'ya döner dönmez, defterine şunları not etti:

"Bugün zavallı ailemi düşündüm: benimle birlikte yaşayan ve kendileriyle benim arama hakikati ve iyiyi görmemek için özenle perde çeken karım, oğullarım, kızlarım... Başkalarının çalışmasına bağlı, aylak yaşantılarını aklayacak tek bir şey olabileceğini –boş zamanlarını düşünmek ve kendilerinin bilincine varmak için kullanmak– ah bir anlayabilselerdi! Onlarsa bu boş vakitlerini oradan oraya gezerek değerlendiriyorlar ki böylece çalışma altında ezilen işçilerden daha az kendilerini düşünecek vakitleri oluyor... Zeki ve iyi insanların niçin genellikle son derece aptalca ve kötü yaşadıklarını kendime soruyorum. Karılarının onlar üzerindeki gücünden ötürü. Kendilerini hayatın akışına bırakıyorlar çünkü eşleri ya da metresleri böyle istiyor. Tüm meseleler geceleri çözüme kavuşturuluyor."[16]

O, ne olursa olsun bir kadının, bir gecenin kurbanı olmak istemiyordu. Kimi zaman nefsine boyun eğse de, hemen kendini toparlıyordu. Yasnaya Polyana'daki yazını, ekin biçmekle, *Posrednik* için popüler öyküler yazmakla, *Ne Yapmalıyız?* başlıklı denemesini gözden geçirmekle ve ruh haline göre şöyle böyle derleyen uzun bir öykü –*İvan İlyiç'in Ölümü*– yazmakla geçirdi. Çertkov ve Biryukov onu ziyaret etti ve Lev Tolstoy, bu kişilerin kızları üzerinde kusursuz bir etki yarattığı hissine kapıl-

16 5 Nisan 1885 tarihli not.

dı. Gerçekten de, Yasnaya Polyana'da yalnız kaldığında, büyük kızı Tanya'dan, 1885 yılının Ekim ayında kendisini alt üst eden oldukça sağduyulu bir mektup aldı. Sonya'ya rağmen, genç kız, henüz belli belirsiz olmakla birlikte, babasının fikirlerine meyletmeye başlıyordu.

"İlk kez dünyaya bakış açının değiştiğini görüyorsun. Tek hayalim, ümit ettiğim tek sevinç, şimdiye kadar gördüklerimin yerine ailemde yoldaşlar bulmaktır. Bu uzaklaşma, sistematik kötüleme, hor görme bana karşı değil ama, –eğer bambaşka bir kaygıdan değilse– hakikate karşı. Çok yazık! Yarın bir gün ölüm kapımızı çalacak. Oraya ben ve ailem –ki başkaları olsa daha iyiydi– arasında bulanık bir birbirini anlamama hissiyle mi gitmeliyim? Senin için, zayıflığın için, uyuma eğilimin için endişe ediyorum ve sana yardım etmek istiyorum..." diye cevap verir Lev Tolstoy ona 18 Ekim 1885'te.

Bununla birlikte, Moskova'da iki büyük kızının gülümsemeleri, onu, çevresindeki yaşamla barıştırmaya yetmedi. Sonya'nın onun arkasından, çocuklarının yanında teorilerine karşı çıktığından şüpheleniyordu. Sonya onun hakkında düşündüklerini, önceki sene açık yüreklilikle yazmıştı. Lev Tolstoy o mektubu saklamıştı ve ne zaman onu yeniden okusa, bir dar kafalılık ve başarısızlık hissine kapılıyordu. "Evet, sen ve ben çocukluğumuzdan beri ayrı yollarda yürüyoruz. Sen kırı, halkı, köylü çocukları, benimle evlenerek ayrı düştüğün bu ilkel yaşamı seviyorsun. Bense bir kentliyim, kendimi ikna etmeyi ve kırı, halkı sevmeye çalışmaya boş yere zorladım, tüm varlığımla kendimi onlara asla adayamayacağım. Köylüleri anlamıyorum ve hiç anlamayacağım. Doğayı ama sadece doğayı seviyorum ve doğada, hayatımın sonuna dek zevkle yaşayabilirim. Küçük mujik, halk yaşantısı tasvirlerin, vs., öyküleriniz ve sohbetleriniz, tüm bunlar Yasnaya Polyana okulu döneminden beri hiç değişmedi. Ama kendi çocuklarını pek sevmemen üzücü. Onlar bir köylünün çocukları olsaydı, eminim başka olurdu!" diyordu Sonya.[17]

Hayır, bu kadın onu anlamıyordu. Onu iyileştirmiş, el yaz-

17 9 Aralık 1884 tarihli mektup.

malarını temize çekmiş, eserlerinin yayımlanmasıyla ilgilenmiş, sansür komitesini yumuşatmak için St Petersburg'a koşmuştu ama açıkçası, tam bir müttefik değildi. Lev Tolstoy'u en fazla üzense, kitaplarının yayını üzerinden karısının onca para kazanmasıydı. Sonya yeni müşteriler bulmak için gazeteye ilan vermişti. Tolstoy utanıyordu! Bununla birlikte, tüm ailesi gibi kendisinin de bu kazançlarla yaşadığını inkâr edemiyordu. Öfkenin doruğunda, Çertkov'a şu satırları yazdı:

"Çocuklar okulda –daha küçük olanlarıysa evde– kendilerine daha ileride okulda gerekli olacak şeyler –özellikle de dini bilgiler– öğreniyorlar... Bu konuda yazdıklarımı hiçbiri okumuyor; söylediklerimi dinlemiyorlar ya da sert bir cevap veriyorlar; yaptıklarımı görmüyorlar ya da görmeyi reddediyorlar... Bu son günlerde, bizim için çok avantajlı, kitapçılar için ise çok ağır koşullarda kitaplarımın satışına ve ön satışına başlandı. Aşağı indiğimde bana mülkiyet karşıtı yazılar yazan ve karımın tecimevi vasıtasıyla, beni okuyan insanlardan olabildiğince çok para koparan bana, yani bir sahtekâra bakan bir müşteri görüyorum. Ah! Keşke biri gazetelerde zehir gibi sözlerle, tüm bu namussuzluğu açık ve sert bir şekilde ifşa edebilseydi!.. Aile içinde tek ve küçük tesellim, kızlarım. Beni sevmeleri gerektiği gibi seviyorlar ve benim sevdiklerimi seviyorlar..."[18]

Bu mektubu göndermeye cesaret edemedi. O bunları yazdığı sırada, yaşanan yeni şeylerle mektup eskimişti bile. 18 Aralık 1885'te, yemekten sonra, birlikteliklerinin "aldatıcılığı" noktasında o ve karısı arasında bir tartışma patlak vermişti. Bağrışlarla irkilen büyük çocuklar koştular ve ebeveynlerinin odasına uzanan merdivenin ayağında durdular. Holde yan yana oturan (sırasıyla yirmi bir, on dokuz, on altı ve on dört yaşlarındaki) Tanya, İlya, Lev ve Maşa[19] o güne kadar tanık oldukları en şiddetli aile kavgasına kulak kabartıyorlardı. Babaları, annelerine artık canına tak ettiğini, ondan ayrılmak ve bir kez daha, Paris'e ya da Amerika'ya gitmek istediğini söylüyordu! "Arabayı aşırı yüklediğinde, at durur ve artık onu çekemez!" diye ba-

18 1885 Aralık ortasına ait bir mektup.

19 Sergey büyük ihtimalle evde değildi. Maşa, Mariya'nın samimi hali.

ğırıyordu Lev Tolstoy. Ve korkunç bir öfkeyle: "Varlığın havayı zehirliyor!" Duvarlar sarsılıyordu. Kimse müdahale etmeye cüret edemiyordu. "Ne biri ne diğeri alttan alıyordu. İkisi de kendileri açısından hayatlarından daha önemli bir şeyi savunuyorlardı: annem delice sevdiği çocuklarının refahını savunuyordu; babamsa, ruhunu savunarak, her şeyden çok sevdiği bir şeyi, hakikati savunuyordu," diye yazacaktı Tanya.[20] Kısa bir süre sonra, çocuklar, boş bir bavul taşıyan bir hizmetçinin önlerinden geçtiğini gördüler. Annelerinin evi terk etmeye hazırlandığını anladılar. Ardından basamakları dörder dörder tırmanıp, ağlayarak annelerinin üzerine atıldılar: "Gitme anne gitme!" Gözleri ağlamaktan kan çanağına dönmüş olan Sonya yatıştı. Ama o sakinleşir sakinleşmez Liovoçka bir sinir kriziyle sarsıldı. "Titriyordu, hıçkırıklarla sarsılıyordu. Ona acıdım..." yazacaktı Sonya 20 Aralık'ta kız kardeşine.

Ertesi gün, gündelik yaşama dönmek için sabırsızlanan Lev Tolstoy kızı Tanya'yla birlikte, arkadaşları Olsufiyev'lerin Moskova'ya altmış verst uzaklıktaki malikânesine gitmeye karar verdi. Bu kaçış, babasının yanında annesinin yerini almaktan gurur duyan Tanya'yı sevindiriyordu. Lev Tolstoy, çalışma masasının üzerinde karısına bir mektup bıraktı. Bu, Sonya'nın şaşkınlıkla okuduğu gerçek bir suçlama yazısıydı:

"Yedi sekiz yıldan beri seninle tüm sohbetlerimiz, üzücü sürtüşmelerin ardından şöyle bitiyor: ben sana diyorum ki, benim kendi başıma vardığım noktaya, ya bana olan sevginle, ya içgüdüsel olarak ya da kişisel inancınla ulaşmadığın sürece bizim aramızda uzlaşma ve aşk olamaz... Şayet benim vicdanım ve aklım bir şey yapmamı istiyorsa, onu yapmayı ve huzurlu olmayı reddedemem; vicdanın ve aklın gerektirdiği şeyleri geri çevirebilen, sevdiğim insanlara acı çekmeden bakamıyorum... Trajik bir yanlış anlama sonucunda hayatımı dönüştüren alt üst oluşun boyutunu anlamadığın ve bunun üzerine, düşmanca değilse de, en azından anormal, hastanelik bir durum varmışçasına bir tavır takındığın görülüyor... Benim için önemli ve değerli ne varsa, sana iğrenç geldi: kırdaki dingin, mütevazı, hayranlık ve-

20 *Babamın Ardından Anılar*, Avrupa, 1928.

rici yaşamımız, ona ortak olan insanlar... O zaman bana, yine bir akıl hastasıymışım gibi davrandın. Her zaman cüretkâr ve gözü pektin ama o andan itibaren, herkesin beyninde bir problem olduğunu bildiği hastalara bakan insanlarda olduğu gibi, kararın daha bir netleşti... Moskova'ya taşınmamız, yeni hayatımızın örgütlenmesi, çocuklarımızın eğitimi, tüm bunlar bana öylesine yabancıydı ki bana tümüyle şeytani görünen bu şeylere itiraz bile edemiyordum... Bir yıl, iki yıl, beş yıl böylece geçti... Çocuklar büyüyordu, aynı zamanda yozlaşmaları da... Biz birbirimizden sürekli daha fazla uzaklaşıyorduk ve benim durumum her an daha bir yanlış, daha bir üzücü oluyordu... Sadece üç çözüm görüyorum: Bir: Hakkımı kullanmak ve tüm mallarımı gerçek sahiplerine, yani çalışanlara dağıtmak, kısacası, küçük ve büyük tüm çocuklarımı kötülükten ve günahtan kurtarmak için bu malları kime olursa vermek; ama bunu zorla yapacağım ki bu da öfkeye, rahatsızlığa, tatminsizliklere yol açacak ve sonuç daha da kötü olacak; İki: ailemi terk etmek ama böylece onları yalnız bırakacağım ve etkisiz olduğunu düşündüğüm ama belki de onlara etki edebilecek nüfuzumdan mahrum kalacaklar, karımı ve kendimi yalnızlığa mahkûm edeceğim ve böylece, Tanrı'nın buyruklarına aykırı davranmış olacağım; Üç: Aşkla ve iyilikle kötülüğe karşı mücadele etmeye çalışarak, bugüne kadar yaşadığım gibi yaşamaya devam etmek... Yapılması gereken bu mu? Ölünceye dek bu acılara katlanmam gerektiği doğru olabilir mi?.. Çocuklarım kitaplarımı okumaya bile gerek duymuyor. Onlar edebiyatımın ve benim ayrı ayrı şeyler olduğumuzu düşünüyorlar. Oysa ben tümüyle yazdığım şeydeyim... Sebep arıyorsunuz, çözüm arayın. Yeter ki çocuklar oburca yemeyi bıraksın (vejetaryen rejim), ben, bayağı saldırılara ve terslemelere rağmen mutlu, neşeli olacağım. Yeter ki çocuklar odalarını toplasın, tiyatroya gitmekten kaçınsın, mujiğe, halktan kadına acısın, ciddi kitaplar okusun, göreceksiniz ki neşeyle dolacağım ve tüm hastalıklarım aniden kaybolacak. Ama hal böyle değil, inatla, kasten bu yönde hiçbir şey yapılmıyor. Aramızda ölesiye bir kavga var..."

Sonya bu suçlamaya, on sekiz yaşında onunla evlendik-

ten, Yasnaya Polyana'ya yerleştikten, gerek edebi çalışmalarına gerek toprak sahibi kaygılarına ortak olduktan ve ona, dokuzu hâlâ hayatta olan on iki çocuk doğurduktan sonra, güya Tanrı'nın buyruklarına boyun eğmek için kendisinden yaşamındaki tüm rahatlıklardan bir anda vazgeçmeyi isteme hakkı olmadığı cevabını verebilirdi. Ayrıca hangi Tanrı'dan bahsediyordu? Tanrı'sı o kadar sık değişiyordu ki! Eskiden aile hakkında söylediklerini unutmuş muydu? Aşk, evlilik, doğum, çocukların eğitimi, ata geleneklerine saygı, ebeveynlere şefkat, ilk kitaplarında göklere çıkardığı onca tema... Karısını kendi içine kapalı bu kabileye tapmaya çağırdıktan sonra, şimdi onu aile bekçiliği vazifesini reddetmeye zorlamak istiyordu. Zaten onca düşüncesinin içinde, kariyerinin o veya bu anında tersini savunmadığı tek bir düşünce yoktu. Sonya bir adamın değil, hepsi de birbirine düşman on, yirmi adamın yazgısını paylaşıyordu: imtiyazlarını gözü gibi gözeten aristokrat ve mujik gibi giyinen halk dostu, ateşli Slavofil ve barışçıl Batıcı, özel mülkiyet düşmanı ve topraklarını büyüten senyör, avcı ve hayvan dostu, obur ve vejetaryen, köylü tipi Ortodoks ve Kilise'nin öfke dolu karşıtı, sanatçı ve sanat düşmanı, şehvet düşkünü ve çilekeş... Bu psikolojik yönelimlerin çokluğu Liovoçka'ya çok sayıda kişide cisimleşme ve dolayısıyla, sıra dışı bir romancı olma olanağı verse de, ona eş olma görevini karmaşıklaştırıyordu. Yanından aynı yüzün gerisinde o kadar çok koca geçmişti ki, hayatında birlik gibi bir şeyi muhafaza etmek için, Sonya'nın, Lev Tolstoy'un gösterdiği sürekli yön değiştirmelerle mücadele etmesi gerekiyordu.

"Yine de etrafımda onca çocukla, her an fikir değiştiren birine dönüşemiyor ve kocamın değişen düşüncesinin peşinden daima oradan oraya meyledemiyordum. Bu, onda içten ve ateşli bir hakikat arayışıydı, bende ise tüm aileye zararlı, körü körüne bir taklitten başka bir şey olmayacaktı," diye yazacaktır Sonya.

Liovoçka'nın fikirlerini çok büyütmeden benimseyerek, hayatlarına hem Hıristiyanca hem akılcı bir renk verebileceğine inanmıştı. Ne var ki bu sağduyu politikası, ev sahibininki gibi kıyamet meraklısı bir mizaca uygun gelemezdi. Karısını, onu,

kendisinin çok istediği sefaleti kabul edecek kadar sevmemekle suçluyordu. Oysa Sonya evliliğinin başında razı gelebileceği bu fedakârlığı, bir anne olarak kabul edemiyordu. Malvarlığını, kişisel rahatını değil, dünyaya getirdiği çocukların geleceğini düşünerek savunuyordu. Onları her şeyden yoksun bırakmaya, uygun bir eğitim almalarını inkâr etmeye, onları işçiye, dilenciye dönüştürmeye asla cesaret edemezdi. Yoksulluk eğilimi, dışarıdan dayatılmazdı. Bunun için, Sonya'da olmayan bir ruh durumu gerekirdi. Hıristiyanlığın özü hoşgörü olduğuna göre, Liovoçka yakınlarının ahlaki görüşlerine saygı göstermeliydi. Onları kendi görüşlerine tâbi kılarak, Lev Tolstoy sekter bir tutum benimsiyordu. Onun için önemli olan, ailesinin mutlu olması değil, herkesin kendisi gibi düşünmesiydi. Egoizm yoluyla özgeciydi! Gerçek bir kadının, "her şeyi kocasının gözlerinden görecek kadar fikirleri alma ve kendi içinde sindirme yeteneğine" sahip kadın olduğunu defalarca kez tekrarlamıyor muydu? Bununla birlikte, İsa için, tüm insanlar eşit bir değere sahipti. Bu durumda Sonya neden boyun eğecekti? Lev Tolstoy burjuva yaşantısına karşı çıkarak nasıl vicdanıyla barışıyorsa, Sonya da statükoyu muhafaza ederek vicdanının aynı oranda rahat olduğunu hissediyordu. En büyük günah hangisiydi, genel kurala uymak mı yoksa insanlar arasında bulunan Tanrı'nın elçisi olduğuna inanmak mı? Sonya'ya göre, Tanrısal etki, kocasının kehanetlerinde değil, ona verilmiş olan olağanüstü öykü anlatma yeteneğindeydi. Kanaatine göre, o, yeryüzüne getirilme nedeni olan bu işi yaparak Yüce Tanrı'ya hizmet ediyor ve felsefe yaparak ya da çizme dikerek O'na ihanet ediyordu. Liovoçka'nın hiçbir ispatı, hiçbir söylevi, hiçbir tehdidi Sonya'yı bu fikrinden döndüremezdi. Lev Tolstoy'a karşı çıkarak, onu bizzat kendisine karşı koruduğuna inanıyordu. Sonuçta, *Savaş ve Barış*'ı ve *Anna Karenina*'yı yazmamış olsaydı, onun felsefi ve toplumsal eserlerini kim merak ederdi? Sözleri bir mürit çemberinin ötesine ulaşmazdı; Rusya'daki yüzlerce köylü vaizden, sapkın aydından biri olurdu! Düşünüre, giderek büyüyen okur kitlesini, romancılığı sağlamıştı. Yanlış anlaşılmalardan korkan o, havari olarak öneminin hangi yanılma-

caya dayandığını anlamıyor muydu? Sonya, onun kendisine bırakmış olduğu mektuba cevaben tüm bunları yazabilirdi ama neye yarardı bu? Tatlı dilliliği tercih etti:

"Ne durumda olduğunu bilmek istiyordum. Ama iyileşmemek bir yana, sanırım yeniden açılmış olan bu sızılı yaralara dokunmaya korkuyorum... Gerilmiş sinirlerinin benden uzakta gevşemesine seviniyorum. Belki de çalışabilirsin bile... Herkese selamlarımı ilet... Onlarla mutlusun. Onlardan nefret etmiyorsun, bana yaptığın gibi onları mahkûm etmiyorsun. Hale bak, gitmek isteyen *ben*dim, giden *sen* oldun. Her zamanki gibi, kaygılarım ve incinmiş ruhumla *ben* olduğum yerde kaldım."[21]

Yatışmış olan Lev Tolstoy, hatalarını kabul etti:

"Bunu seni yatıştırmak için söylemiyorum ama gerçekten de sana karşı ne kadar suçlu olduğumu anladım. Bunu anladığım ve ruhumdan her tür kuruntuya dayalı sitemi söküp attığım ve sana ve Sergey'e karşı olan sevgimi geri kazandığım anda, kendimi daha iyi hissettim!"

Karısının göklere çıkardığı sosyete yaşamı ile kendisinin giderek daha gerekli gördüğü Tanrı yasalarına göre yaşam arasında bir uzlaşma sağlamaya karar vermiş olarak Moskova'ya döndü. Üç hafta sonra, beklenmedik bir vefat, ev halkının üzüntüsünü artırdı. 18 Ocak 1886'da, Tolstoy'ların en genç oğlu, dört buçuk yaşındaki küçük Aleksis otuz altı saat boyunca tıkanıp durduktan ve hırıltılar çıkardıktan sonra, anjinden öldü. "Sevgili Tanya, yüreğin acımı duyuyor mu? Bugün Alyoşa'yı toprağa verdim..." yazdı Sonya, kız kardeşine. Lev Tolstoy ise her zamanki gibi çok yüksek perdeden konuştu: "Tüm söyleyebileceğim, eskiden bana anlaşılmaz ve korkunç görünen bir çocuğun ölümünün, bugün bana makul ve iyi göründüğüdür. Bu ölüm vasıtasıyla, hepimiz eskisine nazaran daha sıkı ve daha güçlü bir sevgi ile birleşmiş bulunuyoruz" yazdı Çertkov'a.[22] Ve uzaktan bir kuzini olan Madam Young'a: "Karım bu ölümden çok etkilendi ve ben de sevdiğim o küçük oğlanın artık ara-

21 22 Aralık 1885 tarihli mektup.

22 18 Ocak 1886 tarihli mektup.

mızda olmamasına üzülüyorum ama sadece hepimizin tâbi olduğu buyruklara gözlerini kapayanlar ümitsizliğe düşebilir."[23]

Birkaç ay boyunca, çiftlerin yaşamı, her biri diğerinin kişiliğini gözetmeye çalıştığından daha uyumlu bir hal aldı. Lev Tolstoy *Ne Yapmalıyız?* başlıklı denemesini, ardından *İvan İlyiç'in Ölümü*'nü tamamladı ve *Posrednik* için öyküler, I. Nikolay karşıtı sert bir yazı *–Çar I. Nikolay–*, kısa bir tiyatro piyesi *–İlk Damıtıcı (Pervyi Vinokur)–* yazdı.

Yazın Yasnaya Polyana'da çocuklarının kendisine yaklaştığını görmekten sevinç duydu. Hepsi, babaları gibi mujiklere yardım etmek için tarlalarda çalıştı. Sonya bile zaman zaman köylü gibi giyinip, omzunda tırmığıyla onlara katılıyordu. Lev Tolstoy'un ve iki oğlu İlya ve Lev'in de içinde olduğu erkeklerin ekibi, sabahın dördünden itibaren ot biçiyordu. "Babam iyi biçiyordu ama çok terliyordu ve yorulduğu anlaşılıyordu," diye yazacaktı İlya. Daha gevşek olan diğer ekipte, kızlar, Fransız dadı, ve Sergey vardı. "Biz kadınlar art arda diziliyor, biçilen otları güneşin altına yayıyor, yığın yapıyor ve kuru otları 'senyörün avlusuna' kadar taşıyorduk. Ama bizler senyör için değil, 'efendi'nin tarlalarını biçmenin karşılığında hasadın yarısını alan köylülere yardım etmek için çalışıyorduk," diye anlatır Tanya. Öğle vakti, ağaçların gölgesinde hafif bir şeyler yenirdi. Ardından erkekler tırpanlarını alır, kavurucu güneşin altında otların arasına dalarlardı. Alacakaranlıkta, saçları karma karışık olmuş ve neşeli bir Tolstoy'a eşlik eden grup şarkı söyleyerek eve dönerdi. Bazen Maşa tırmığını bırakıp, genç bir köylü kıza bir işaret çakar ve onu çok ateşli bir dansa sürüklerdi. "Herkesin babamın fikirlerini paylaşmadığını ve inanarak çalışmadığını söylemek gereksiz," der İlya Tolstoy.

Hasat, "küçük beylerin" ve "küçük hanımların" katkısıyla kaldırılıyordu. Bir süre ailede aşırı bir yardımseverlik hüküm sürdü. Tanya hasta köylüleri ziyaret ediyor ve *Günlük*'üne şunları yazıyordu: "Alyona'nın kirli ayağını temizlemek ve sarmakta hiç güçlük çekmedim." İlya, kalabalık bir ailenin annesinin tarlasını sürüyordu. Lev Tolstoy, bir dul kadının baraka-

23 23 Ocak 1886 tarihli mektup.

sını onarıyordu. Bununla birlikte kendisi de bu yardımseverlik kampanyasının bir komediye benzediğini teslim ediyordu. Çocuklar ve konuklar renkli başörtüleri ve çizmelerle iğreti kılıklar içine giriyordu; bir spor yaparmışçasına çalışılıyordu; akşamları, hoş bir duygulanımla herkes birbirine ellerinde oluşan kabarcıkları gösteriyordu. Lev Tolstoy'a göre önemli olan, sağduyulu hareket etmekti, duygu sonra gelirdi.

Köylüler, bu çobanıl eğlencelere bıyık altından gülüyordu. Lev Tolstoy onlara ayyaşlık üzerine bir konferans verip, yazılı olarak bir daha içmeyeceklerine söz vermelerini istediğinde daha bir afalladılar. Ayrıca kendisi bırakmış olduğu için onlardan sigarayı bırakmalarını rica etti. Emri üzerine, tütünlerini, bu amaçla kazmış oldukları çukura attılar. Ama o arkasını döner dönmez, sigaralarını tüttürmeyi, alkolle kafayı bulmayı sürdürüyorlardı. Lev Tolstoy bunun farkındaydı ve buna, değerli bir insanın yalanıymışçasına üzülüyordu. Çertkov'dan, Rusya'da öncüsü olmakla övündüğü "alkolizm karşıtı dernek"e üye olmasını istediğinde, Çertkov, İsa "yalan yere ant içmeyeceksin" demiş olduğundan, hiçbir söz veremeyeceğini söyledi. Bu argüman, Lev Tolstoy'u ikna etmeye yetmedi.

Yazın en sıcak günlerinde, Tula Garı'nda, Kafkasya'ya bir "Tolstoy kolonisi"[24] kurmaya giden Ozmidov'a, kızına ve bir başka müride eşlik etti. Kısa süre sonra, herkese fiziksel çalışmadaki mutluluk örneğini vermek isterken, bir kaza geçirdi: bir mujiğin dul karısı için kuru ot taşırken, yanlış bir hareketle dengesini kaybedip, *telega*dan düştü ve bir bacağını incitti. İhmal edilen yara mikrop kaptı. Bir kemik zarı yangısı meydana geldi. Yatağa çivilenmiş hasta, tümüyle karısının ellerindeydi. Sonya, ateşten titreyen bu sakallı çocuğa zevkle kendini adadı. En özel, en tiksindirici bakımlar, Sonya'ya keyif veriyordu. Bununla birlikte Lev Tolstoy da, güçsüz düşmüş, duygulanmış bir halde kendini ona teslim ediyordu. İlk kez ölümden korkmuyordu: "Bacağımdaki bir yaradan ölüyorum. Hayatın akışı, ince bir ipçikten öteye geçmeyecek kadar daraldı..." yaz-

24 Bu Tolstoy kolonisinin beş ay ömrü oldu.

dı Ozmidov'a.[25] Aleksandra Tolstoy'a ise: "Kendimi Tanrı'nın ellerinde hissetmek benim için harika. Hep orada olmayı isterdim ve şimdilik, oradan çıkmak istemiyorum."[26] Oğullarına ironiyle şöyle diyordu: "Yatıyorum, kadınların konuşmasını duyuyorum ve kadın dünyasına öyle derin daldım ki, kendimden bahsederek 'öldüm ben...' diyorum."

Oysa öleceğine inanmıyordu. İstediğinde geri çekilebileceğini bilerek, ölümü hayal etmek, onun yakınında olduğunu düşünmek, mezar taşma bir bakış atmak onun açısından heyecan vericiydi. O anki fikirlerini, daha dün roman kişisi İvan İlyiç'e vermiş olduğu fikirlere yaklaştırıyordu. İyileştikten sonra, karısından tekrar uzaklaştı.

"Hemen hemen iyi olduğu ve dışarı çıktığı şu günlerde, artık ona gerekli olmadığımı bana hissettirdi. İşte yine gereksiz bir nesne gibi bir yana atıldım," yazıyordu Sonya 25 Ekim 1886'da hüzünlü bir şekilde. Kızıyordu çünkü kimi zaman çocuklar kimi zaman babaları "erdem maskesi altında", "soğuk ve yapmacıklı bir hava"yla gelip, köylüler için ondan un, giysi, para istiyorlardı. Liovoçka ondan, kasabada yaşayan en gudubet en iğrenç varlık olan "Hırsız Ganka"ya birkaç ruble vermesini rica ettiğinde, kasasında artık bir şey kalmadığını söyleyerek geri çevirdi. Ardından giderek daha fazla babasından taraf olan Tanya'nın sert bakışları karşısında, hoşnutsuz, kırılmış bir halde boyun eğdi ve "Hırsız Ganka" ufak bir para yardımıyla oradan ayrıldı.

Aslında Sonya açısından bu ufak tefek onur zedelenmelerine karşılık bir teselli vardı. Liovoçka onu bırakıp gidiyorduysa, bu artık sadece mujiklerle ve felsefesiyle ilgilenmek için değildi. Kısa süre önce köylü hayatıyla ilgili bir dram yazmaya girişmişti. 26 Ekim 1886'da birinci perde, 29'unda ikinci perde tamamlanmıştı. Sonya el yazmasını bir zafer duygusuyla temize çekti. "Güzel ama çok sade; Liovoçka'ya tiyatro etkilerinin eksik olduğunu söyledim," diye yazıyordu Sonya. Lev Tolstoy onu dinliyor, düzeltmeler yapıyor, yazmaya devam ediyordu.

25 2 Eylül 1886 tarihli mektup.

26 Yine 2 Eylül 1886 tarihli bir mektup.

İki haftada beş perde tamamlandı. İsim: *Karanlığın Gücü*. Tam da o sıralar, gerçek bir aktörlük yeteneği olan bir aile dostu, toprak sahibi Stakoviç Yasnaya Polyana'da bulunuyordu. Lev Tolstoy, ondan piyesini köylülerin önünde okumasını rica etti. Kırda geçen bir öykü söz konusu olduğundan, tepkilerini izlemenin ilginç olabileceğini düşünüyordu. Büyük salonda kırk kadar mujik toplandı ve okuma başladı. Başları önlerinde, boş gözlerle sessizlik içinde dinliyorlardı. Sadece büfeci Andre arada gürültülü bir kahkaha patlatıyordu. Bu gülme krizleri, Nikita ve Akulina'nın öyküsü anbean daha korkunç bir hal aldığı ölçüde iyice yersiz kaçıyordu. Okuma sona erdiğinde, yorulan Lev Tolstoy ahaliden piyesle ilgili fikirlerini söylemelerini istedi. Dinleyiciler kararsızlıkla birbirlerine baktılar. Hiçbir şey anlamamışken, efendilerine ne diyeceklerdi? Nihayet eski bir Yasnaya Polyana Okulu öğrencisi mırıldandı:

"Bana öyle geliyor ki Lev Nikolayeviç, başlangıçta Nikita işi iyi götürdü... Ama sonra, kötüye döndü..."

Lev Tolstoy, sanat alanında en iyi yargıçlar gibi gördüğü kişilerden, başka hiçbir şey alamadı. Akşam öfkeyle Stakoviç'e şöyle dedi:

"Bütün bunların nedeni büfeci! Şu ana kadar sizi bir çeşit general gibi görüyordu, siz büfede ona üç ruble bahşiş veriyordunuz... Ve aniden naralar atıp, bir ayyaş taklidi yaptınız... Nasıl gülmesin?.. Gülerken, diğer mujiklerin piyesin anlamını anlamasına engel oldu..."[27]

Karanlığın Gücü'nü *Posrednik* koleksiyonunda basması için Çertkov'a yolladı ve bir komedi yazmaya koyuldu: *Eğitimin Meyveleri*. Yıl içindeki çalışmaları özetleyen Sonya, *Ne Yapmalıyız?* başlıklı deneme ve pek önemli olmayan birkaç makale dışında, kocasının tüm üretiminin, ümit ettiği gibi edebi nitelikli olduğunu gururla kendine söyleyebiliyordu.

Lev Tolstoy *Ne Yapmalıyız?*'ın birinci bölümünde, nüfus sayımı sırasında dolaşmış olduğu Moskova'nın yoksul mahallelerini resmeder. Gözlemin kesinliği ve yargının sertliği çarpıcıdır.

27 Stakoviç'in *Parça Parça Anılar*.

Şaşkın, rahatsız olmuş okur, bir sayfadan bir diğerine tuvalet çukurlarının kokusunu solur, yarı karanlıkta gözlerini kırpıştırır ve derisinin tüm yüzeyinin kaşındığını hisseder. Ama kısa süre içinde romancı ahlakçının gerisinde kaybolur ve kötüyü ifşa ederek yol açtığı duygulanımı, çarelerini sunarak dağıtır. Olayların tasvirinde ne kadar netse, fikirlerin yönü noktasında o kadar bulanık bir halde, saçmalar, tehditler savurur, kendi kendini yetiştirmiş insanların naif özgüveniyle vaatlerde bulunur. Ondan önce başkalarının da söylemiş olduğu gibi, kötülüğün temeli mülkiyettir. Üretmeyen ve günah, lüks ve aylaklık içinde gününü gün eden zenginler, yoksulları kentlere çeker ve onları köle gibi kullanır. "Yoksullar, zenginliğin kırıntılarıyla besleniyorlar. İçlerinden çoğunun işçi olarak kalması ve daha kolay kazançların –ticaret, istifçilik, dilencilik, fuhuş, dolandırıcılık ya da hatta soygun– peşine düşmemesi şaşırtıcı," diye yazar Lev Tolstoy. Ücretlilik ve kölelik eşanlamlıdır. Ve kölelik demek, yozlaşma demektir. Zenginler bu derece utanmazca bir tutumu rahatça sergileyebiliyorsa, bunun nedeni Devlet ve Kilise tarafından korunmalarıdır. Devlet, zayıflara hükmetmek için zalimler tarafından kurulmuş, ölüm saçan bir tüzel kişiliktir.

İsa'nın insanlık anlayışında, devlet olmamalıdır. Kilise de olmamalıdır. Çünkü Kilise, devletin isteklerini uyarlamak için, İsa'nın düşüncesini saptırır. Bilim ve sanat bu şeytani işte ona hizmet eder. Gerçek bilginler, gerçek sanatçılar devlet ve kilise desteğinden yararlananlar değil, "hiçbir hakkı gasp etmeyen ve ödevden başka bir şey bilmeyenler", hakikat için mücadele eden, acı çeken, ölenlerdir. "Kendinden memnun, zevkine düşkün, şişman sanatçı olmaz," diyerek sözlerini bağlar Lev Tolstoy.

İnsanlığın içine gömüldüğü kötülükle nasıl mücadele edilir? Öncelikle, halihazırdaki toplumun üzerine dayandığı tüm kuralları inkâr ederek. Devlet'e sırt çevirerek, hiçbir şekilde ona hizmet etmeyerek, başkalarının sömürülmesine ortak olmaktan kaçınarak, parayı ve toprak mülkiyetini reddederek, sürekli yoksulluğun kaynağı endüstriyi ortadan kaldırarak, yozlaştı-

rıcı kentlerden kaçarak, eğitimli olmakla övünmeyi bırakarak ve sağlıklı kır yaşamına geri dönerek. Tanrı herkesin kendi elleriyle çalışıp, ihtiyaçlarını kendi kendisine karşılamasını ister. Ruh, bedenin yorgunluğundan yararlanır. Gerçek bilgeler, koyun derisi ceketli mujik Siutayev tarzı "köylü düşünürler"dir. Zekânın canı cehenneme! Yaşasın saflık!..

Bu vaazın başlangıcında insanı şaşırtan, kendisinin yeni sandığı, oysa Kilise'nin görünmezliğini, ritüellerin gereksizliğini ve halkın krallar, yargıçlar ve rahipler karşısında bağımsızlığını öğütleyen Vaudois, Lollard'lar ve anabaptistler mezhepleriyle, Ortaçağ'ın derinliklerine kadar uzanan dini fikirler karşısında yazarın gösterdiği coşkudur. Sosyal boyutuna gelince, Hıristiyan soslu bir çeşit komünizm olan bu yaklaşımda, insana aşırı güvenmekle yanılgıya düşülmektedir. Eğer herkes başkalarını kendinden çok sevseydi, eğer yeryüzü Lev Tolstoy'un denkleriyle dolu olsaydı, hiç şüphesiz yasalara, mahkemelere, jandarmaya, hükümete ihtiyaç olmayacaktı. Eğer tüm insanlar aynı oranda zeki, güçlü ve becerikli olsaydı, herkes kendisi için çalışacak ve yeniden onur kırıcı bir eşitsizlik yaratmak pahasına, işi, herkesin kapasitesine göre paylaştırmak gerekli olmayacaktı. Eğer ikna etmek için karşı koymamak, kandırmak için mücadele etmemek yeterli olsaydı, ordu terhis edilebilir ve sınırlar açılabilirdi.

Ne yazık ki insan doğası böyle değildir. Acımasızlık, kıskançlık, tembellik, yalan, zalimlik kalbimize sağlam bir şekilde yerleşmiştir. Kötülüğün somut baskı araçlarını ortadan kaldırarak, kötülüğün kendisinin de ortadan kaldırılacağını söylemek, işe tersinden başlamak olur. Bir kez daha, Lev Tolstoy, öğretisinin açıklamasında, problemin tartışmaya yer bırakmayacak şekilde çözüldüğünü varsayar ve ispatlamanın yerine, peygamberin kontrolsüz coşkusunu koyar. Öfkesi onu, çağdaşlarının yüceltmeye meyledeceği her şeye saldırmaya iter. Bir fikir genelde ne derece yayılırsa, onu o derece öfkelendirir. Kalabalığa yeni bir değerler dizisi dayatmak istiyordu. Kendinden önce söylenmiş ve yapılmış her şeyi yadsımak niyetindeydi. Böylece dünyayı yeniden kuracaktı. Bu arada karısına bir aile alçakgönül-

lülüğü dersi verir: sadece anne kadın, erkeklerin saygısına şayandır, diğerleri fahişeden başka bir şey değildir. (Fahişelerin toplumsal faydasını teslim ettiği dönemler gerilerde kalmıştır!) Anne kadın, "kocasını, başkalarının emeğinden yararlanmak dışında bir amaç gütmeyen aldatıcı ve yanlış bir işe teşvik etmeyecek, çocukları için cazip olacak bu faaliyeti korku ve nefretle düşünecektir... Erkeklere hükmeden ve onlar karşısında, yol gösteren yıldız vazifesi gören, böylesi kadınlardır..."

Sonya bu paragrafı okuyunca, asla Liovoçka'nın anladığı anlamda "yol gösteren yıldız" olmayacağını anlamış olmalıydı. Lev Tolstoy, düşünürlüğünün, romancılığından daha önemli olduğunu boş yere ileri sürmüştü, Sonya buna inanmayı reddediyordu. Bununla birlikte, o yıl hayran olunası *İvan İlyiç'in Ölümü*'yle yanıldığı anlaşılıyordu. Onca anlaşılmaz felsefe kitabından sonra, bu yalın, derin, dokunaklı öykü, elli yedi yaşındaki Lev Tolstoy'un yaratıcı yeteneklerinden hiçbir şey kaybetmediğini kanıtlıyordu.

İlkin adının *Bir Yargıcın Ölümü* olması düşünülen öykü için ona ilham veren, Tula Mahkemesi yargıcı İvan İlyiç Meçnikov'un 1881'deki vefatı olmuştu. Yazar, bu ölümün ayrıntılarını, merhumun öz kardeşinden öğrenmişti. Başlangıçtaki fikri, ölümle mücadele eden, nihayetinde ona teslim olan bir adamın günlüğünü kaleme almaktı. Ama yavaş yavaş –özellikle görüş açılarının yenilenmesi, bakış açılarının değişmesi yoluyla– üçüncü kişinin ağzından bir öykünün bu temaya katabileceği trajik derinliği düşündü. Ardından günlük, romana doğru evrildi.

İvan İlyiç, dinsiz ama ebeveynlerinden miras kalan birkaç ilkeyle ayakta duran, hırsızlık yapmayan, rüşvet yemeyen, karısını aldatmayan, "düşüncesizce, hoşça, namusluca" yaşayan vicdanlı memurun bir kopyasıdır. İdari yükselişi, ailesinin yavaş yavaş çöküşüne eşlik eder. Çiftler arasında hızlı bir şekilde önce kayıtsızlık, ardından rahatsızlık, gizli bir öfke belirir. "Eşler arasında bildik o seyrek sevgi dakikaları kalmıştı, onlar da uzun sürmüyordu. Bir süreliğine mola verdikleri küçük adacıklardı bunlar. Sonra birbirine yabancılaşmanın gizlenmiş

düşmanlığı denizine açılıyorlardı yeniden." diye yazar Tolstoy (yazarın Sonya'yla ilişkisini akla getirmemek imkânsız!). Beklenmedik bir terfinin ardından, kahramanın maddi durumu o kadar iyileşir ki karısıyla birlikte, dayayıp döşemek için can attığı lüks, tümüyle "kendi sınıfına uygun" bir daireye yerleşebilir. Eski mobilyalar, bronz heykeller, duvarlarda tabaklar... Bu, Lev Tolstoy'un Moskova'daki yeni evdeki çalışmaları gözetirken duyduğu zevklerin ve kaygıların bir yankısı mıdır? "Yapılacak bir şey kalmayınca bu kez biraz canları sıkılmaya, bir şeylerin eksikliğini hissetmeye başlamışlardı." Ama İvan İlyiç perde asmaya çalışırken merdivenden düştü ve acısı zamanla azalacağına arttı. Bu, yargıç açısından acımasız bir bunaltının başlangıcıdır. Korkunç bir şeylerin, "yaşamı boyunca başına gelmiş önemli olayların tümünden önemli bir şeylerin" başına geldiğini düşünür. Kendisini iyileştirmeyen ama teselli eden doktorlara muayene olur. Karısı, kızı onu ciddiye almaz ya da onu daha fazla endişelendirmemek için iyimser bir tavır takınırlar. Onunla sağlıklı insanlar arasında bir uçurum oluşur. Onlar rol keserler, o ise, ilk kez öze indiğini hisseder. Odasına mahkûm olmuş olarak ölüm fikriyle mücadele eder. "Bir yaşamım vardı, gidiyor şimdi, uzaklaşıyor benden, durduramıyorum onu... Ben olmadığımda nerede olacağım?" Hastalığı devam ettikçe, kendini daha yalnız hissediyor, daha az anlaşıldığını, daha az sevildiğini düşünüyordu. Yaşayanları varlığıyla rahatsız eder, mutlu olmalarını, işlerine, eğlencelerine koşmalarını engeller. Karısı, kızı bir akşam tiyatroya gitmeden evvel onu görmek için uğrar. İvan İlyiç, güçlü, temiz, sağlıklı havalarından ötürü onlardan nefret eder. Hasta bedenin, güzel kokan diri ve temiz bedenden nefreti! Tek arkadaşı, onu temizleyen, yıkayan ve kimi zaman ayaklarını hafifçe havaya kaldıran –ki bu onu biraz rahatlatır– uşak Gerasim'dir. Kendi haline acır, ağlar, eski güzel günlerini düşünmeye çalışır ve altın gibi gördüğü tüm bu anıların sahte paradan başka bir şey olmadığını dehşetle fark eder. "Şimdiki zamana yaklaştıkça yaşadığı mutluluklar daha da değersizleşiyor, daha kuşkulu oluyorlardı... Birden şu düşünce belirdi kafasında: Belki de ben yaşamam gerektiği gibi yaşama-

dım?" Zavallı boşuna aklın sesini dinlemeye çalışır, iflas bellidir. Artık mesleğinde sivrildiğine inanarak hayatını heba ettiğinin bilincindedir, "görevi de, kurduğu yaşam da, ailesi de, toplumsal görüşleri de, yaptığı her şey yapması gereken şeyler olmayabilir," diye düşünür. O halde insanın yeryüzündeki rolü nedir? Neden yaşanır? Neden ölünür? Karısı ondan kutsal yağ sürme ayinini kabul etmesini rica eder. İvan İlyiç bunun yapılmasına izin verir. Ardından korku onu ele geçirir. Bağırır. Sakinleşir. Dikkat kesilir. "Ya ölüm? Nerede? Ölüm nerede? İçinden hiç çıkmayan ölüm korkusunu aradı, bulamadı. Nereye gitmişti? Korku falan yoktu artık içinde, ölüm de yoktu çünkü. Ölümün yerinde ışık vardı."

Bu çürüyen beden ve uyanan ruh romanı, hiç şüphesiz dünya edebiyatının en alt üst edici eserlerinden biridir. Yazar, hastalığın (karın bölgesi kanseri) nesnel analizinde de, ölüm döşeğindeki adamın art arda gelen ruh hallerinin tasvirindeki doğruluğu sürdürür. Sıra dışı bir özelliği bulunmayan, hatta sempatik bile olmayan ama bununla birlikte, onun üzerinden kendi sonumuzu düşündüğümüz için desteklediğimizi fark ettiğimiz ölüm döşeğindeki bir adam... İvan İlyiç yatağında acıyla inlerken kendimizi düşünürüz, o kendi hayatının bilançosunu yaparken biz kendi hayatımızı gözden geçiririz. Azap sona erdiğinde, iki duygu baskın gelir: ileride olacak şeyin korkusu ve olmuş olanların anlamsızlığı. Hiçbir felsefi inceleme, hasta odasındaki bu –soğuk, açık, sert, sanatsal izlenimlerden yoksun– "belgesel"in derinliğine ulaşamayacaktır. Modern toplumun, memurlar dünyasının, burjuva evliliğinin en ateşli suçlayıcısı, *Ne Yapmalıyız*'ın değil *İvan İlyiç'in Ölümü*'nün yazarıdır.

Öykünün ilk okurları eserin kinizmi ve büyüklüğü karşısında şaşırdı. Stassov Lev Tolstoy'a şöyle yazıyordu: "Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir halk böylesi dâhiyane bir esere sahip değil. Bu yetmiş sayfayla mukayese edilince her şey önemsiz, değersiz."[28] Besteci Çaykovski 12 Ağustos 1886'da *Günlük*'üne şu satırları düşüyordu: "*İvan İlyiç'in Ölümü*'nü okudum. Hangi çağda olursa olsun dünyada yaşamış olan ressam-yazarların

28 28 Nisan 1886 tarihli mektup.

en büyüğünün Lev Tolstoy olduğuna hiç bu kadar emin olmamıştım. Avrupa'nın ortaya koymuş olduğu büyük işler karşılık, Rusların başlarını dik tutmalarına tek başına yeter. Tolstoy'un dev, neredeyse Tanrısal büyüklükte biri olduğunu düşünmemede, yurtseverlik hiçbir rol oynamıyor."

Kültürlü kesimlere yönelik bu öyküde Lev Tolstoy ne kadar sertse, aynı dönemdeki, dini öğütlerine –Tanrı sevgisi, insan sevgisi, iyilikseverlik, yoksulluk...– açıklama teşkil eden popüler hikâyelerde üslubu o kadar yumuşaktır. *İnsan Ne İle Yaşar* ve *Üç İhtiyar* gibi öğüt verici öykülerinin bazıları, düşünceler bakımından İncil'i çağrıştıran bir duruluktadır. Gündelik hayatta kullanılan kelimelerle yazılmış olduklarından çocuklar tarafından bile anlaşılabilir. Bununla birlikte, büyükler de bu öykülerden açık bir ders değilse de, en azından –belki de bu daha önemli– bir dinçlik hissi, bir yeniden doğma tadı alırlar.

Bu çok güzel tablolarda Lev Tolstoy halkı ülküleştirse de, *Karanlığın Gücü*'nde acımasız gerçekliği ortaya koyar. Ilımlılıktan öfkeye, hayranlıktan yermeye bu geçiş nedendir? Mujiklerin "bilgeliği" önünde eğilmekle, entelektüelleri onları kendilerine örnek almaya davet etmekle birlikte, kimi zaman bu ilkel insanların fiziksel ve ahlaki kiri karşısında efendilere özgü bir korku duyar. Hiç şüphesiz onların bu hayvani durumda kalmalarının tek sorumlusu kapitalist medeniyettir. Ama bu halleriyle, çoğu durumda burjuvalara artık örnek teşkil edememektedirler. Yazar farkında değildir ama *Karanlığın Gücü*, *Ne Yapmalıyız*'ın aksini söyler. Çok da önemli değildir bu! Muğlaklığın pençesinden Lev Tolstoy da kendini kurtaramaz!

Karanlığın Gücü'nün konusu Tula ilinin bir kasabasında 18 Ocak 1880'de meydana gelen değişik bir olaydan alınmıştır: Mujik Koloskov, baldızından yaptığı çocuğu öldürünce vicdan azabına kapılmış ve suçunu uluorta ilan etmiştir. Lev Tolstoy, bu bayağı veriden, ümitsiz, sert, kötümser bir yapıt çıkarmıştır. Tüm karakterler keskin çizgilerle anlatılır ve kendi gölgelerinin üzerinde yükselirler: Zayıf ve kendini beğenmiş, çiftlik işçisi Nikita, sıcakkanlı, kösnül çılgınlığın hükmettiği Anisya, oğlu Nikita'yı zinaya teşvik eden yaşlı Matriyona, Nikita'nın

babası, kekeme mujik, ermişliğe yönelmiş Akim. Bedenin günahkârlığı suça sebep olur. Anisya Nikita'yı özgürce sevebilmek için kocasını zehirler. Anisya'nın yatağını paylaşmaktan tatmin olmayan Nikita, onun görümcesi –on altı yaşında bir kız olan– Akulina'yı ayartır. Bu birliktelikten bir çocuk doğar. Ne yapacağını şaşırmış olan Nikita, Matriyona ve Anisya'nın önünde, piçi iki tahta arasında ezer. Ne var ki onlardaki sağlam ruh onda yoktur. Onlara yalvarır: "Artık dayanamıyorum! Nereye kaçsam?" Ağlayan bebeğin sesini duyduğunu sanır. Hatasının bedelini ödemek için Akulina'nın evleneceği günü bekler ve kalabalığın ortasında diz çöküp, "Tanrım! Ah! Tanrım!.." diyerek göğüs geçiren kekeme babası Akim'in teşvikiyle her şeyi anlatır.

Bu drama daha fazla gerçeklik vermek için, köylü dilinin gerçek sözlükleri olan not defterlerini karıştırmıştır. Böylece diyalogun içine yazarı büyüleyen, güzel ve özlü kalıplaşmış popüler sözler, eski atasözleri serpiştirilmiştir. Kendiliğinden gelen replikleri dizerken çok eğlenmiş olduğunu itiraf etmiştir. Sözcüklerin hoşluğu ona durumların korkunçluğunu unutturuyordu.

Eserin her okunuşunda yarattığı heyecana bakınca, onu büyük bir tiyatroda sahnelemeye karar verdi. Aktris Savina ile görüşmeler yapıldı. 27 Ocak 1887'de, piyesi mujiklerin önünde okuyan aynı Stakoviç, onu sarayın en üst düzey görevlilerinden biri olan Vorontzov-Daşkov'un evinde düzenlenen bir akşam toplantısında, III. Aleksandr'ın, imparatoriçenin, grandüklerin ve grandüşeslerin önünde okudu. Bu ikinci dinleyici kitlesi köylü ruhunun acılarını ilkine nazaran daha iyi anladı. Çar Tolstoy'un dramının hayranlık verici olduğunu ve sükse yapmasını sağlamak için, Moskova ve St Petersburg emperyal tiyatro topluluklarını sahnede buluşturmak gerektiğini düşündü. Hatta kendisinin genel provada hazır bulunacağına söz verdi. Ama 18 Şubat'ta, Kutsal Meclis (Sen Sinod) başvekili Pobyedonostsev, III. Aleksandr'a, *Karanlığın Gücü*'nü okuduktan sonra öfkeden "kendine gelemediğini" yazdı. Ona göre, tüm oyun "idealin olumsuzlaması"ndan, "ahlak anlayışının yerilmesi"nden ve "ince beğeniye hakaret"ten başka bir şey değildi.

"Bildiğim kadarıyla, hiçbir edebiyatta böylesi bir şey yok. Zola bile bu derece kaba ve bayağı bir gerçekliğe asla ulaşmamıştı... Şu anda Tolstoy'un dramının çok sayıda nüshasının basılmış ve işportacılar tarafından, popüler broşür biçimi altında on kapik'e her köşe başında satılıyor olması üzücüdür."[29]

Bu öfke krizinden etkilenen III. Aleksandr kendi yargısından vazgeçip, Pobyedonostsev'e oyundan hem "tiksinti" duymuş hem de ona hayran kalmış olduğu cevabını verdi. "Benim kanaatim bu dramın bir sahnede sergilenebileceği yönünde çünkü konusu itibariyle hem çok gerçekçi hem çok korkunç," diye de ekledi. Ve birkaç gün sonra, aynı yılın Mart ayında, İçişleri Bakanı'na bir pusula yolladı: "Lev Tolstoy'un bu iğrençliğine bir son vermek gerek. O bir nihilist ve Tanrıtanımaz. Bu dramın kitap şeklinde yayılmasını yasaklamak iyi olacaktır çünkü yazar bu edepsizliği halk içinde yeterince yaydı ve sattı."

Bununla birlikte, St Petersburg'daki Aleksandra Tiyatrosu oyunu sahnelemeye hazırlanıyordu. Provalar başlamıştı. Aktörler cephesinde heyecan doruktaydı. Genel provanın arifesinde oyun yasaklandı.[30] Kısa süre sonra, sansür kurulu basılı yapıtın satışını da yasakladı. Teorisine sadık kalan Lev Tolstoy, bu arada, isteyen herkesin kendisine telif hakkı ödemeden metnini çoğaltabileceğini basında duyurmuştu.

29 *Karanlığın Gücü*, *Posrednik*'in popüler koleksiyonunda yayımlanmıştı.

30 *Karanlığın Gücü*, Aleksandra Tiyatrosu sahnesinde ancak 1895'te ve Moskova'da yine aynı yıl Skomorokh halk tiyatrosu tarafından sahnelenebildi. Bununla birlikte, Fransa'da Antoine Tiyatrosu oyunu 1888'den itibaren sergiledi.

2

Kroyçer Sonat

1886-1887 kışı çift açısından görece mutlu geçti. 1885'in büyük kavgalarının hafiflemiş artçısı gibi birkaç tartışmanın ardından, eşlerin her biri ister istemez ötekinin gelip geçici heveslerini kabul etti. Lev Tolstoy odun kırarak ve çizme dikerek felsefeyle ilgilenmeyi sürdürürken, Sonya sosyete toplantılarını dolaşıyor, kendi evinde konuk ağırlıyor ve kocasının kitaplarını yüksek fiyata satıyordu. "Çok değişti, her şeyi sükûnetle ve teveccühle karşılıyor. Bizimle *vint* oynadığı, piyanonun başına oturduğu oluyor. Kent yaşamı ona ümitsizlik vermiyor artık," diye yazıyordu Sonya 6 Mart 1887'de. Birkaç gün sonra: "Mutlu, memnun görünüyor ve sık sık 'Hayat ne güzel!' diye haykırıyor."

Aslında bu sevinç anları nadirdi. Çoğu zaman Lev Tolstoy "kibar ve yenik" görünüyordu. Özellikle de sıkı beslenme dönemlerinin ardından tekrar vejetaryen rejime başladığında... Kimi zaman sadece sebze, kimi zaman sadece et yiyor, kimi zamansa sadece sulandırılmış rom içiyordu ama sindirim rahatsızlıkları geçmiyordu. Bir akşam sofrada karısını "paragöz bir kadın" olmakla suçladı. Sonya, o sadece *Savaş ve Barış* romanı için eskiden on ruble istemişken, kendisinin *Bütün Eserleri*'nin on iki cildini sekiz rubleye sattığı söyleyerek yanıtı yapıştırdı.

Lev Tolstoy öfkelendi ama ne cevap vereceğini bilemedi. Altmışına merdiven dayamış, yüzü kırışıklı, kılları beyazlamış, gri ve keskin gözleri çalı gibi kaşlarının altına gizlenen bu adama bakarken, Sonya eskiden tanıdığı kaygısız, güçlü ve mutlu eşini, 1865'lerin sanatçısını, yazarını özlüyordu.

Tekrar çalışmaya başlamıştı ama bu kez ahlaki öğütler veren makaleler kaleme alıyordu. Bunların içinde çok önemli bir tanesi *Hayat ve Ölüm Üzerine Düşünceler*'di. Bu eseri bir köylünün anlayabileceği kadar yalın bir üslupla yazmaya çalışıyordu. "Profesörlerle düşüp kalkmak, sözü uzatmaya, zor kelimeler kullanmaya ve anlaşılmazlığa, mujiklerle düşüp kalkmak ise özlü anlatıma, dilin güzelliğine ve kolay anlaşılırlığa yol açıyor," diyordu.[1] Her zamanki gibi Sonya el yazmalarını temize çekmekle sorumluydu ama birkaç sayfayı kopya eder etmez, Liovoçka onları yeniden yazıyordu. "O ne sabır, o ne sebat!" diye bağırıyordu Sonya yarı öfkeli yarı hayran bir şekilde.

Artık çocukları ergenlik çağına geldiğinden, Sonya otoritesini sürdürmek için birçok cephede savaşmak zorundaydı. Tolstoy'ların her birinde Liovoçka'nın bir özelliğini bulduğuna inanıyordu. Masada, çocukluktan yetişkinliğe, kocasının farklı yüzler altında yarın düzine görüntüsünün bir araya geldiğini görüyordu. Bir tartışma çıktığında, bazıları annelerinden bazıları babalarından taraf olurdu. Sonya, hepsini kendisi yetiştirmiş olduğundan, hepsinin kendi tarafında olmamasına bozulurdu.

Lev Tolstoy ise ailesinde bir yabancı olmaktan yakınıyordu. Özellikle de iki büyük kızı onu hayal kırıklığına uğratıyordu. "Çocuklarım içinde takipçilerim olmayacak. Bir marangoz olsaydım, oğullarım tezgâhta yanımda olacaktı... Ne yazık ki öyle değil. Oğullarımdan biri (Sergey) üniversite eğitimini tamamlıyor ve memur olmak istiyor. Bir diğeri (İlya) asker olacak ve rütbe sevdası şimdiden başını döndürüyor. Üçüncüsü... ama bundan bahsetmek neye yarar?.. Ne üçüncüsü, ne dördüncüsü, ne kızlarım benim gittiğim yoldan gitmeyecek... Hiç çocuk yapmasaydım daha iyiydi!" diyordu Strakhov'a.

1 Kontes Tolstoy'a 13 Nisan 1887 tarihli mektup.

Kuşkusuz İlya ve Sergey'in kendisine karşı anlayışsızlığından karısını sorumlu tutuyordu. Onları senyör gibi yetiştiren Sonya değil miydi? Zamanında buna karşı çıkmayı gerekli görmemiş olduğunu unutuyordu. Zaten aile ortamından çıkıp Moskova'da öğrenci hayatı sürmekte olan bu genç insanların babalarının tuhaf fikirlerini, okul arkadaşlarının ve profesörlerinin daha güncel fikirleriyle mukayese etmeye meyletmeleri kaçınılmazdı. Bilinçsizce, Tolstoy'un dünyasının karşısına üniversitenin dünyasını koyuyorlardı. En büyükleri –sert, suskun ve müziğe tutkun– Sergey eve dönüp de evin dalkavuk müritlerle istila edilmiş olduğunu gördüğünde, öfkesini gizlemiyordu. Keza babasının, farkında olmadan bizzat kendisinin de yararlandığı lüksten ötürü annesini suçlarken haksızlık ettiğini düşünüyordu. "Lev Nikolayeviç aile hayatının basitleştirilmesini istiyor ama bunun sınırlarını belirtmiyordu ve nadiren somut detaylar veriyordu. Ailesinin nerede ve neyle yaşadığı, mülkün nasıl yönetileceği, çocukların nasıl yetiştirileceği meseleleri askıda kalıyordu" yazıyordu Sergey.[2] İlya da babasına büyük saygı göstermekle birlikte, öğretisinin onu sürüklediği abartılara üzülüyordu. "Tanrı yasasına göre yaşamı, hacıların yaşamını, köylülerin yaşamını, nasıl beşikten itibaren bize aşılanmış olan değiştirilemez ilkelerle bağdaştırabilirdik? Çoğu zaman biz çocuklar, bizim babamızı anlamadığımızı değil ama tersine 'kişisel şeylerle' meşgul olduğundan onun bizi anlamadığını düşünürdük," diye yazıyordu İlya.

İlya üniversite eğitimini düşe kalka tamamladıktan sonra yoksul bir genç kız olan Sofya Filosofov'a âşık olmuş ve onunla evlenmeyi kafaya koymuştu. Lev Tolstoy aklındaki bir meseleyi yirmi iki yaşındaki oğlunun önüne koymakta uzun süre tereddüt etmişti. Nihayet bir akşam genç adamın odasına girerek, bir paravanın arkasına geçmiş ve boğuk bir sesle şöyle demişti:

"Şimdi kimse bizi duyamaz ve birbirimizi görmediğimiz için utanmayacağız. Söyle bakalım: bir kadınla ilişkin oldu mu hiç?"

"Hayır," diye cevap verdi İlya.

Bunun üzerine paravanın gerisinde Lev Tolstoy sevinçten

2 *Mazinin Eskizleri*, Sergey Tolstoy.

hıçkırıklara boğulmuştu. "Ben de onun gibi ağlamaya başladım. Bir perde bizi ayırdığından, hiç utanmadan uzun süre göz yaşı döktük," diye yazacaktı İlya.

Daha ileride, Lev Tolstoy oğluna evlilikle ilgili pastoral bir mektup yazacaktır:

"Hayatınızın amacı evlilikte mutluluk değil, ama dünyaya daha fazla aşk ve hakikat getirme isteği olmalıdır. Çiftler bu görevde birbirlerine yardım etmek için evlenirler. En egoist ve en iğrenç yaşam, hayatın tadını çıkarmak için evlenen iki insanın yaşamıdır. En yüce yönelim, hayatını Tanrı'nın hizmetine sunmuş olan ve bunu daha iyi başarabilmek için bir kadınla evlenen bir erkeğin yönelimidir."

Lev Tolstoy mektubu göndermeden evvel onu aile içinde okudu. Genç kızlar onun çok soylu olduğunu düşündü ama "bir erkeğin bir kadına aşkının ve dölleme mutluluğunun" söz konusu edilmemesini yadırgadılar. Mektubun alıcısına gelince, bu soğuk duş duygularında hiçbir değişikliğe yol açmadı. 28 Şubat 1888'de, Lev Tolstoy ve Sonya'nın kaygılı kutsamasıyla, Sofya Filosofov'la evlendi.

1869'da doğan üçüncü oğul Lev Tolstoy'un öğretileriyle ilgilendikten sonra onları küstahça kötülemiş, yerinde duramayan ve kararsız bir karakterdi. İki ortanca kardeş Andrey ve Mihail ve diğer tüm çocuklar, şimdilik sadece aşırı tembellikleriyle dikkat çekiyorlardı.

Oğullarından ötürü hayal kırıklığı yaşayan Lev Tolstoy, iyi kötü kızlarıyla avunuyordu. Güleç, iyi, zeki büyük kızı Tatyana (Tanya) erkeksi bir yüze ve kaba davranışlara sahipti. Resme tutkundu. Ama ruhunu büyütmek de istiyordu. Önce sosyetik zevklere kapılmış olmasına rağmen, babasının öğütlerini izlemek üzere bunlardan hızla uzaklaşmıştı. Lev Tolstoy 1885'te ona şu satırları yazmıştı: "Odanı temizlemen ve kendi çorbanı pişirmen evlenmekten çok daha önemlidir senin için." Bu cümle hayatının geri kalanında ona hükmetmişti. Bir öğretiyi yeni öğrenen birinin azmiyle, çamaşırlarını yıkamaya, yoksullarla ilgilenmeye ve vejetaryen bir rejim izlemeye katlanmıştı. Özel *Günlük*'ü kusursuzluk yolunda harcadığı çabalara ta-

nıklık ediyordu. Terzi Mihailo ve çırağı Sergey'in kendisi için "kolsuz bir bolero" diktiğini gördüğünde, bencilliğinden ve işe yaramazlığından ötürü kendinden nefret ediyordu: "Onlara vereceğim para ancak iki insanın –ben onlar için hiçbir şey yapmamışken– tüm gün boyunca iki büklüm olup, benim için çalışmış olmaları gerçeğini unutturur." Birkaç günü dilenci görmeden geçtiğinde, vicdanı rahat ettiği için kendini suçlu hissederek üzülüyordu: "Bu etten kemikten vicdan azabı kaynaklarını, aç ve çıplak insanların varlığını unutturacak kadar bizden uzaklaştırıyorlar." Ölümü düşündüğünde babasının sözlerini hatırlayarak korkusunu yatıştırıyordu: "Bedenine üzülürsen, en küçük parçasının kesinlikle bir şeye yarayacağını, hiçbir şeyin kaybolmayacağını düşün. Ruhun da ölmeyecek." Arkadaşlarıyla kâğıt oynarken, kendisini bekleyen arabacı soğuk aldığında utanıyor ve kendine şunu soruyordu: "Bu insanlar kendilerine para ödeyenlere kölece hizmet etmekten ne zaman vazgeçecekler?"[3]

Bununla birlikte, soyadını taşıdığı dâhi adama her açıdan layık olma isteğine rağmen, mizacına hâkim olmayı her zaman başaramıyordu. Gösterileri seviyor, genç erkeklerin kendisine kur yapmasına izin veriyor ve güzel elbiseler ve ayakkabılar sipariş etmeyi "hem iğrenç hem hoş" buluyordu. Öte yandan, annesini onaylamasa da onu anlıyor, ona acıyor ve şefkatle, evdeki yaşamın onun açısından daha katlanılır olmasına çalışıyordu. "Annem ne yapacağını şaşırdı. Bizim, yani İlya, Maşa ve benim gereksiz gördüğümüz ama yine de elbise ve bin bir nedenden ihtiyaç duyduğumuz parayı bulmak için uğraşıyor ve bu çelişki onu öfkelendiriyor. Onun, hem iyiye yani babamın iyi olduğuna hükmettiği şeye ve gerçekten de öyle olana karşı çıktığını, hem de hayatlarını daha da iyileştirmeye çalışan herkese karşı hoşgörüsüz olduğunu görmek beni üzüyor... Budalaca şeyler söylüyorum. Annemi kınar bir halim var. Oysa ona karşı sadece sevgi, şefkat ve merhamet duyuyorum," yazıyordu.

Babasının gözdesi olmak istiyordu ve onun Maşa'yla daha fazla ilgilenir görünmesine içerliyordu. Gizlice küçük kız kar-

3 Tatyana Tolstoy'un *Günlük*'ü.

deşini izliyor, onun sinsi, dalavereci, yalaka olduğunu düşünüyordu. "Babama dalkavukluk yapıyor!" yazıyordu tiksintiyle. Ve gururundan ötürü, sırf ona benzememek için, her zaman babasına hak vermek istese de, büyük adama karşı çıkmaya çalışıyordu. Tesadüfen Maşa'nın *Günlük*'ünü bulduğunda, kendi *Günlük*'ünde onu iğneledi: "Onunki gibi –yalancı, kurnaz ve aynı zamanda nefsine düşkün, sözde asil– bir mizaca sahip olmak bir talihsizlik." Daha ileride: "O olmadığında babam bana karşı daha sevecen. Onu benimle karşılaştırdığında, doğal olarak, onun kendisinin istediği gibi biri olmaya çalıştığını, kendisi için daha fazla şey yaptığını, bana nazaran onun kendisine daha körü körüne inandığını görüyordur."

Tanya'nın aklına ara sıra evlenmek fikri gelse de hemen onu kafasından atıyordu. Hiçbir eş babasının tırnağı bile olamazdı. "Babam yanımdayken neden evleneyim ki? Evlenince, onunla ilişkimin kopmasından çok korkuyorum," diye yazıyordu. Zaten annesinin cinsel ilişkiyle ilgili anlattığı şeyler onu çok korkutmuştu. "Bakire olduğum ve tüm kadınların bildiği şeyler ve annemin anlattıkları sayesinde gayet iyi anladığım o korkunç alçalmayı yaşamadığım için mutluluk duyuyorum. Annem düğünlerinin ertesi günü utancından odasından çıkmak istememiş. Yüzünü yastığa gömüp ağlamış. Bunu yaşamamış olduğumdan ötürü kendimle iftihar ediyorum ve bunları hiç yaşamamayı diliyorum!"[4]

Bu konuda Maşa da ablasıyla aynı fikirdeydi. Onun açısından da ideal koca babasıydı. Zaten nüfuz edici küçük gri gözleri, geniş alnı, yassı burnu ve çıkık elmacık kemikleriyle ona benziyordu. Tanya'dan altı buçuk yaş küçük olan Maşa ona nazaran daha az sevimli, daha az geçimli, daha huzursuz, daha paylaşımsızdı. Küçük yaşlarda, babasının manevi yalnızlığına üzülmüş ve hep onun yanında olmaya karar vermişti. "Tolstoycu Hıristiyanlığı" uygulayarak, kendini, Tanya gibi, hatta belki de daha fazla, vejetaryen rejime, el işçiliğine ve yardımseverliğe zorladı. Öğretmen olmak ve hayatını mujiklere adamak istiyordu. Maşa'ya pek de düşkün olmayan Sonya yüksek sesle şöyle

4 Tatyana Tolstoy'un *Günlük*'ü, 1878-1891 yılları.

diyordu: "Sizler kont ve kontes olarak doğdunuz ve öyle kalacaksınız." Ama Maşa'nın asil niyetlerinden etkilenen Lev Tolstoy *Günlük*'üne şöyle yazıyordu: "Ona karşı büyük bir sevgi duyuyorum. Sadece ona karşı. Onun diğer hepsini unutturduğunu söyleyebilirim!"

Yavaş yavaş yazışmalarını sınıflandırma işini ona bıraktı, ona mektup yazdırdı, temize çekmesi için el yazmalarını ona verdi. Maşa ne zaman babasının çalışma odasına girse Sonya kıskançlıktan çatlıyordu. Yirmi beş yıllık özverili bir sekreterlik çalışmasından sonra, öz kızının pabucunu dama atmasını kabul edemiyordu. Sanki kocası onu bir genç kızla aldatıyordu. Hiç şüphesiz kızının yerinde bir yabancı olsaydı daha az acı çekecekti çünkü zina ensestten daha bağışlanabilir bir şeydi. "Eskiden tüm yazdıklarını ben temize çekerdim. Bundan zevk alırdım. Bugün her şeyi özenle benden saklıyor ve el yazmalarını temize çekme sorumluluğunu kızlarına veriyor. Beni kasıtlı bir şekilde öldürüyor, kişisel yaşamından uzaklaştırıyor ki bu bana korkunç bir acı veriyor... Kendimi öldürmek, kaçmak, bir başkasına âşık olmak isterdim..." diye yazacaktı 20 Kasım 1890'da. Bunun üzerinden bir ay geçmeden, Çertkov'un arkadaşı ve Liovoçka'nın müridi genç Pavel Biryukov'un, Maşa'ya evlenmeyi düşünecek kadar vurulduğunu anlayınca, böyle bir küstahlığa önce kızdı ardından iblisçe buna sevindi: "Maşa'dan kurtulmak istiyorum. Onu alıkoymak neye yarar? Biryukov'la evlensin. O zaman ben Liovoçka'nın yanındaki yerimi geri alacağım, el yazmalarını temize çekecek ve işleri ben yoluna koyacağım."[5] Kısa bir süre sonra şu korkunç çığlık geldi: "Maşa, Tanrı'nın bana katlanmam için gönderdiği bir çile. Doğduğundan beri bana yalnızca acı verdi. O ailenin içinde bir yabancı!"[6]

"Yabancı", genç adamın yanık arzularına rağmen ailede kaldı ve Sonya buna hem sevindi hem üzüldü. Aslında Maşa'nın gidişi ailenin atmosferini yumuşatmayacaktı. Sonya'nın planladığı sosyete yaşantısıyla Liovoçka'nın hayalindeki tarikat yaşamını aynı çatı altında, aynı anda sürdürmek imkânsızdı. Yasna-

5 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 10 Aralık 1890.

6 *A.g.e.* 2 Ocak 1891.

ya Polyana'da kontes, her zamanki gibi komşuları, arkadaşları, akrabaları, hepsi de seçkin, kültürlü görünen, özenli giyinen ve oraya hizmetçileriyle birlikte gelen insanları ağırlıyordu. Piknikler, havuz sefaları, kroket, tenis karşılaşmaları, konserler, tiyatro temsilleri düzenleniyordu. Ama bu değerli misafirlere, hizmetçilerin "sıradan" dediği insanlar ekleniyordu. Efendiyi görmeye, ona olan hayranlıklarını ifade etmeye, ondan öğüt veya para almaya ve kol emeği gerektiren işlerde ona yardım etmeye geliyorlardı. Onların yanında Sonya burnunu tıkıyordu çünkü birçoğu kötü kokuyordu. Onlarla yaptığı bir toplantıdan çıktığında kocasında da aynı kokuyu solurdu. O zaman Sonya buhur yakardı ve Lev Tolstoy gülerek karısının "buhurla kötü ruhları kovduğunu" söylerdi.

Bu "kötü ruhlar" arasında, her yaştan ve her sınıftan insan vardı, samimi idealistler ve maceracılar, meraklılar ve deliler, üniversite öğrencileri ve okuma yazma bilmeyenler, papazlar, mujikler, istifa etmiş memurlar, oradan geçmekte olan yabancılar... Rahatlıkları, Tolstoy'a olan hayranlıklarıyla yarışırdı. Ustaya hayranlıkları arttıkça, onu rahatsız etmekte daha az tereddüt ediyorlardı. Lev Tolstoy ise sözlerini müritlerinden sakınma hakkı olmadığına inandığından, bu ziyaretlere ses çıkarmıyordu. O, Optina Pustin'in bilgesi *staretz* Ambroz'un laik muadiliydi. Gerçi Yasnaya Polyana'da hacılar için han yoktu. Ama bu, ziyaretçilerin bazılarının bir hangarda, bir barakada ya da ek yapılardaki bir yüklükte uyuyarak günlerce orada kalmasını engellemiyordu. Bu insanlar pek işe yaramasa da Lev Tolstoy yılgınlığa kapılmıyordu. "Bir insan daha, biri daha ve biri daha. Bana hep en sonuncusu tümüyle yeni, olağanüstü olacak, diğerlerinin bilmediğini bilecek, diğerlerinden daha doğru yaşayacak gibi geliyor. Ama hiç değişmiyor, hep aynı zayıflıklar, aynı düşük düşünce düzeyi," diye iç çekiyordu.[7] Ziyaretçilerinden biri gözle görülür bir namussuz olduğunda, onu buyur ettiği için karısından af dilemek için şöyle diyordu: "Bu gerçekten kötü bir adamsa, ona, ondan daha iyi olanlara nazaran daha faydalı olabilirim."

7 Aleksandra Tolstoy: *Babam* (New York).

Bu ahlakçı açıklamalar Sonya'yı tatmin edemiyordu: "Lev Nikolayeviç'in öğretilerini benimseyen kişiler ne kadar da sevimsiz. Bir tane normal adam yok. Kadınlarınsa çoğu histerik" yazıyordu.[8] Ve boş zamanlarını Tolstoy'un yasak eserlerini temize çekmeye adayan, yollarda onu gölgesi gibi takip eden ve ne zaman ondan ayrılsa hıçkıra hıçkıra ağlayan eski öğretmen Marie Schmidt vakasını hatırlatıyordu. Bir de ustanın ışığından ve özellikle de konukseverliğinden istifade etmek için hamile karısını ve bir çocuğunu bırakmış, Tolstoyizme dönen bir Yahudi olan Feinermann; devrimci entrikalarından ötürü iki kez hapse atılan, kendisinin Lev Tolstoy'un ruh kardeşi olduğunu ileri süren, onun masasında yemek yiyen ama tek kelime etmeyen, Tula'lı bir toprak sahibinin oğlu, uykulu gözleri mavi gözlüklerle maskelenmiş Butkeviç; güzel yazı yazan ve ermişliğe özlem duyan ama çalışmalarını, uzun yollara düşmek ve votkayla kafa çekmek için kesen müstensih İvanov; vaktini meyve bahçesinde kitap okuyarak geçiren ve efendi geldiğinde bile istifini bozmayan köylü Ossipov; öğretisine göre yaşamadığı için Lev Tolstoy'u eleştiren ve geldiğini işittiğinde "Yalancı! Riyakâr!" diye bağıran kör Eski İnanan; çıplak ayakla gezinen, hem manen hem giyim kuşam açısından "yalınlaşmayı" öğütleyen ve patavatsızlıklar yaptığı için kovmak zorunda kalınan şu İsveçli; biri doğudan biri batıdan giderek dünya turu yaparak, nihayetinde *Ne Yapmalıyız*'ın yazarının evinde buluşmayı hedeflemiş olan iki eksantrik Amerikalı ve Hıristiyan dogmalarını matematikle kanıtlayan morfin bağımlısı; Tolstoyizm aşkından ötürü Tanya'yı sürekli varlığıyla tedirgin eden budala, iri yarı Koklov ve diğerleri, gevezeler, tembeller, cahiller, bir baltaya sap olmamışlar, yaltakçılar vardı.

Daha ileride, Yasnaya Polyana'da bir gün geçiren Maksim Gorki Tolstoycularla ilgili olarak şöyle diyecektir: "Lev Nikolayeviç'i onların arasında görmek gerçekten tuhaf. Sanırsınız ki çanı dünyanın her yerinden işitilen görkemli bir çan kulesi ve etrafında, onun ses düzeyine ulaşacak şekilde havlamaya çabalayan, bu arada birbirine kıskanç bakışlar atan –kim da-

8 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 19 Temmuz 1887.

ha iyi havladı, kim efendinin daha çok hoşuna gitti?– yalaka, hor görülesi küçük köpekler koşuyor. Bence bu insanlar, çevreye tembellik, ikiyüzlülük, mide bulandırıcı dümenler, miras beklentisi mikrobu yayarak Yasnaya Polyana'nın havasını kirletiyor."

Gerçekte Lev Tolstoy'un sesi sadece ayaktakımını çekmiyordu. Tolstoycu sefil kalabalığın dışında kendilerini *Posrednik*'in kitaplarını yayımlamaya adamış Çertkov ve Biryukov gibi zeki ve içten insanlar da vardı: çocukların "büyük baba" diye hitap ettiği hoş ressam Gay, sadık Strakhov, cerrah Rayevski, su ve orman müfettişi Kern, oğul Siutayev, Schlusselbourg Hapishanesi'nden yakın zamanda tahliye edilmiş, komünist olarak Amerika'ya gitmiş, Amerikan yurttaşlığına geçmiş ve Auguste Comte'un fikirlerinin propagandacısı olarak geri dönmüş vicdani redci Wilhelm Frey, Tolstoy'la hiç karşılaşmamış olmasına rağmen, onun salık verdiği gibi, kendisine üç desiyatinlik bir pay ayırdıktan sonra topraklarını köylülere dağıtmış olan genç Prens Kilkov... Rusya'nın orasında burasında, Tver ilinde, Smolensk ilinde, Kafkasya'da, kısa ömürlü Tolstoyvari küçük tarım komünleri açılıyordu.

Yurtdışında da, Lev Tolstoy'un sözleri yeni bir inanç arayışındaki entelektüeller arasında yankı buluyordu. 1887'de, Öğretmen Okulu'nda öğrenci olan genç Romain Rolland, Yasnaya Polyana'lı bilgeye hayranlığını belirtmek ve insan ruhunun eğitilmesinde kol emeğinin önemi hakkında kendisini aydınlatmasını rica etmek amacıyla bir mektup yazdı. Lev Tolstoy 4 Ekim 1887'de ona uzun bir Fransızca mektupla cevap verdi:

"Yozlaşmış –medenileşmiş tabir edilen– toplumda kol emeği, bu toplumun temel kusuru şimdiye dek bu çalışmadan yakasını sıyırmış olması ve karşılığını vermeden, eski dünyanın köleleri gibi köle olan, cahil, mutsuz, yoksul sınıfların emeğinden yararlanmak olduğu için bize kendini dayatmaktadır... Oturağını bir hizmetçiye boşalttıran bir kişinin felsefi ya da insani Hıristiyanlık inancının samimiliğine asla inanmayacağım. En yalın ve kısa ahlaki formül, başkalarının hizmetinden mümkün olduğunca az yararlanmak ve başkalarına mümkün olduğunca hizmet etmektir... Ahlak-

lı ve samimi bir insanı, bilimsel ve sanatsal çalışmalardan ziyade kol emeği gerektiren işlere istemeden iten budur: yazdığım eser için basımevi çalışanlarının çalışmasına ihtiyaç duyarım; beste-lediğim senfoni için bana müzisyenler gerekir; yaptığım deneyler için laboratuar gereçleri üreten kişilerin çalışması lazımdır; tüm bu çalışmalar insanlara faydalı şeyler olabilirler ama –çoğu zaman olduğu gibi– tümüyle gereksiz, hatta zararlı da olabilirler. Yararı son derece tartışılır olan tüm bu şeyleri yaparken ve bunları ortaya çıkarmak için başkalarını çalıştırmaya devam ederken, önümde ve çevremde, hepsinin de ötekilere faydalı olduğu tartışılmaz ve üretmek için kimseye ihtiyaç duymayacağım çok sayıda yapılacak şey var: yorgun olan biri için taşınacak yük, hasta olan bir toprak sahibi için sürülecek bir tarla, pansuman yapılacak bir yara; ama etrafımızda, kimsenin yardımını gerektirmeyen, iyiliğini gözettiğiniz kimselerde ani bir sevinç yaratan yapılacak binlerce iş daha var: bir ağaç dikmek, bir dana yetiştirmek, bir kuyuyu temizlemek,... Bunlar, samimi bir insan tarafından, dünyamızda insanın en yüce ve en asil yönelimi olarak göklere çıkarılan şüpheli meşgalelere tercih edilmemesi düşünülemeyecek, ötekilere tartışmasız olarak faydalı hareketlerdir..."

Önceki sene, 1886'da kamuoyunu Fransız-Rus işbirliğinin gerekliliğine inandırmak için Rusya'ya gelmiş olan Paul Déroulède, merak içinde Yasnaya Polyana'ya gitmişti. Şiddet karşıtlığının havarisinin, *Chants du Soldat*'nın yazarıyla buluşması tuhaf bir şekilde içten geçti. Lev Tolstoy bu "intikamcının" sempatik yönleri olduğunu düşünüyordu. Bununla birlikte ziyaretçi, sofrada, bir sonraki savaşın Alsas ve Loren'i Fransa'ya kazandıracağı ümidini dile getirdiğinde kimse onu desteklememişti. Lev Tolstoy, ricası üzerine onu tarlalara götürmüş ve mujiklere, çatışma halinde, Almanlara karşı Fransızlarla birlikte savaşmaktan mutlu olup olmayacaklarını sormuştu. "Ne için? Gelip bizimle çalışsın ve Alman'ı da getirsin. İşimiz bitince gezmeye gideriz. Alman'ı da yanımıza alırız. O da diğerleri gibi bir insan!" diye cevap verdi köylü Prokop. Tolstoy sevinmişti. Paul Déroulède hoşnutsuz bir şekilde oradan ayrılmıştı.

Déroulède'nin ardından başka yabancılar geldi: bilginler, yazarlar, düşünürler, gezginler, felsefe profesörü Masaryk, Çekoslovakya Cumhuriyeti'nin gelecekteki başkanı Loewenfeld, tiyatro yönetmeni Schiller, tokograf Stockheim, fizyolojist Charles Richet... Lev Tolstoy hepsiyle tek tek görüşüyordu. "Bu, Liovoçka'nın zaferinin ve öğretilerinin ününün bedelidir," diyordu Sonya.[9]

Lev Tolstoy'un etrafında vızıldayan dalkavuklarla ve turistlerle dolu avlu, Sonya'yı, sert Çertkov'u yeğlemekten alıkoymuyordu. Yokluğunda bile aklı fikri ondaydı. Çertkov bir üniversite öğrencisi Anna Konstantinova Dietrich'le evlenmişti: felsefeye meraklı, kocasının fikirlerine kendinden bir şeyler katmaya çalışan ve onun çalışma arkadaşı olmaktan başka bir şey istemeyen, ince, solgun yüzlü ve kocaman gözlü bir kız. Karısı, Çertkov'a, Lisinovka'daki malikânelerini bir Neo-Hıristiyan propaganda merkezi haline getirmesinde yardım etti. Oradan, mürit ustasına övgülerle, sevgi ve saygı dolu azarlamaların birbirini izlediği mektuplar gönderiyordu. Aralarında öyle bir samimiyet vardı ki Lev Tolstoy ona sadece ruhani sıkıntılarını değil, aile dramlarını da açıyordu. Çertkov bir gün ona bir numara bir ruh eşiyle evlenmiş olduğu için kendiyle övündüğünü ve bu mutluluktan mahrum olduğu için onun adına üzüldüğünü yazdı. Bu mektup Sonya'nın eline geçti ve onu öfkelendirdi: "Kocamı ağına düşürebilmiş bu dar kafalı, kurnaz, ikiyüzlü adam (hiç şüphesiz Hıristiyanlık ilkeleri adına) yirmi beş yıldır bizi birbirimize bağlayan sımsıkı bağları koparmak isterdi. Baştan aşağı yalan ve kötülük olan Çertkov'la her tür ilişkiyi kesmek gerekir," diye yazdı Sonya 9 Mart 1887'de. Ne mutlu ki Çertkov'un ziyaretleri nadirdi: uzaktan etki ediyor, zehrini posta vasıtasıyla akıtıyordu.

3 Temmuz 1887'de, çocuklar, Tolstoy'ların üçüncü çocuğuna ders vermek için tutulmuş olan Moskova Konservatuarı öğrencisi Liyassotta'nın katılımıyla küçük bir konser düzenlediler. Liyassotta kemanda, Sergey piyanoda *Kroyçer Sonat*'ı yorumladılar. Beethoven'in eserini çok seven Lev Tolstoy, onu

9 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 19 Ağustos 1887.

gözlerinde yaşlarla dinledi ardından *presto* sırasında, kendini daha fazla tutamayarak, ayağa kalktı, pencereye yaklaştı ve yıldızlı gökyüzüne bakarak hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Aynı akşam kocasıyla baş başa bulunduğu bir sırada Sonya bu sarsılmış halinden yararlandı. Hemen sonra *Günlük*'üne yazdığı gibi, kocası müziğin etkisiyle yeniden "sevgi dolu, tatlı Liovoçka" olmuştu. Birkaç hafta sonra hamile olduğunu anladı. 23 Eylül 1887'de, çiftin evliliklerinin gümüş yılını kutlamak için bir araya gelmiş olan ailenin önünde Lev Tolstoy müstakbel loğusayı yanaklarından öptü. Kızarmış olan Sonya henüz durumunu açıklamaya cesaret edemiyordu. Liovoçka ise, uzun evlilik hayatını düşünerek, not defterine kısa ve özlü olarak şöyle yazıyordu: "Daha iyi olabilirdi!"

O yaz, Yasnaya Polyana'ya davet edilmiş olan ressam Repin, ustanın iki portresini ve çok sayıda eskizini yapmıştı. Aleksandra Tolstoy da gelmiş, Ortodoksluk karşıtı görüşleriyle ilgili olarak Liovoçka'yla tartışmamak için epey çaba harcamıştı. Evdeki onca hareketliliğe, bir yangından zarar gören köylülerinin onda yarattığı kaygıya rağmen, Lev Tolstoy önemli birçok eser üzerinde çalışıyordu. Ailesiyle birlikte 26 Ekim 1887'de Moskova'ya döndüğünde çalışması gevşemedi. *Hayat ve Ölüm Üzerine Düşünceler*'i yazmakla birlikte, şehvet karşıtı, "kesin", korkunç bir roman düşünüyordu. Ama müritleri, karısı ilerlemiş bir hamilelik içindeyken, bedene lanet ettiği için onu eleştirmeyecekler miydi? Saldırılarının önüne geçmek için, onlara, evlilikte döllemenin meşru ve hatta önerilir olduğunu hatırlatmanın yerinde olacağına karar verdi.

"Bu şehvetperestlik değil, Tanrı'nın isteği... Bundan böyle çocuk doğumu olmazsa, bir gün yeryüzünde Tanrı'nın saltanatının başlamasını bekleyemeyiz! Biz şimdiden yozlaştık ve arınmakta güçlük çekiyoruz. Oysa yeni bir neslin ortaya çıkmasıyla, her ailede saf –ve öyle kalabilecek– ruhlar görülecek. Nehir bulanık ve kirli ama ona boşalan çok sayıda kaynak var ve suyun tamamının arıtılması ümidi sürmektedir," diye yazar 20 Mart 1888'de Çertkov'a.

On bir gün sonra, 31 Mart 1888'de iki saat süren korkunç

sancılardan sonra Sonya on üçüncü çocuğunu, İvan (Vanişka) adı verilen oğlunu dünyaya getirdi. Altmış yaşlarındaki baba bebeği kollarına alıp, gri sakalına yaklaştırdığında, anne minnettarlık gözyaşlarını tutamıyordu. "Bu Liovoçka açısından bir mucize! Onun bir oğlan olmasına çok seviniyor ve ona özenle bakıyor. İri bir beden, şaşı gözler, koyu saçlar... bana yeni bir varlık gibi değil de öncekilerin uzantısı hep aynı bebek gibi geliyor," yazıyordu 11 Nisan'da Moskova'dan kız kardeşine.

Bununla birlikte bu doğumdan iki hafta sonra, mutlu baba uyuşmuş bacaklarını açma ihtiyacı duydu ve omzuna heybesini alarak, ressam Gay'in genç oğluyla birlikte yaya olarak Yasnaya Polyana'ya doğru yola çıktı. Yol yüz doksan altı verst'ti.[10] Yürüyüşçüler, yağmurun, rüzgarın, güneşin altında bu mesafeyi beş günde kat ettiler. Lev Tolstoy Yasnaya Polyana'ya varınca kendini yirmi yaşında hissetti. Sonya ona "küçük İvan çok zayıf, pek iyi gelişmiyor ve bu beni çok üzüyor,"[11] diye yazdığında, çarpıcı bir inançla şöyle cevap verdi:

"İvan için çok üzülme, sevgili ruhum. Tanrı bize bir bebek verdi, ona besin verecektir... Seninle kendimi çok iyi, çok hafif, yapmacıksız ve sevgi dolu hissediyorum tıpkı senin benimle olduğun gibi, yani öyle umuyorum..."[12]

Moskova'ya döndüğünde, aile salonunda, bir arkadaş toplantısı sırasında Liyassotta ve Sergey tarafından çalınan *Kroyçer Sonat*'ı tekrar dinleme fırsatı oldu. Konuklar arasında ressam Repin ve aktör Andreyev-Burlak vardı. Beethoven'ın müziğiyle bir kez daha alt üst olan Lev Tolstoy iki adama, kendi sanatına özgü araçlardan yararlanarak, bu parçanın kendilerinde yarattığı duygulanımı ifade etmelerini teklif etti. Kendisi *Kroyçer Sonat* başlıklı bir öykü yazacaktı ve aktör, bu öyküyü ressamın bu temayla ilgili olarak yapacağı tablonun önünde okuyacaktı. Önceki yaz Yasnaya Polyana'da, ressam ona trende gözleri yaşlarla dolu bir yabancının kendisine evliliğindeki mutsuzluklardan bahsettiğini anlatmıştı. Lev Tolstoy bu temayı kap-

10 Yaklaşık 200 kilometre.

11 Kontes Tolstoy'un 26 Nisan 1888 tarihli yayınlanmamış mektubu.

12 28 Nisan 1888 tarihli mektup.

tı, tamamlanmamış öykülerinden birini –*Karısının Katili*– bu temaya yaklaştırdı ve burada –son günlerde pek sevdiği– korkunç, derin ve sert bir konu yakalamış olduğunu hissetti. Öyküyü monolog şeklinde işleyerek –çünkü metni Andreyev-Burlak okuyacaktı– onun trajik yönünü vurgulayacağını düşünüyordu. Ama Andreyev-Burlak aynı yılın Mayıs ayında öldü. Repin tablo yapma sözünü unuttu ve Lev Tolstoy tek başına projesini hayata geçirdi.

1888 Mart ve Mayıs ayları arasında, müzisyen karakterin ilk kez belirdiği bir roman taslağı çıkardı. Ardından el yazmasını bir yana bıraktı ama cinsel ve ailevi yaşamı mahkûm eden bu tuhaf öyküyü hayal etmeyi sürdürdü. Ona doğru görünen bir fikri ne zaman keşfetse, onu son vargılarına kadar götürmek istiyordu. Çıkarımları absürdün alanında onu ne kadar uzağa götürürse, Tanrı'dan ilham aldığına o derece inanıyordu. Daha dün evlilikte döllemeyi göklere çıkarmak üzere Çertkov'a yazan o, aniden aynı kişiye cinsel perhizin gerekliliğini salık veriyordu. Aziz Matta'ya göre İsa şöyle dememiş miydi (XIX. bap, 11 ve 12): "Kimileri doğuştan hadımdır. Kimileri insanlar tarafından hadım edilir. Kimileri ise göklerin hükümranlığı uğruna kendilerini hadım eder. Bunu kabul edebilen kabul etsin."

Lev Tolstoy, bunun, Tanrı'yla uyum içinde yaşamak için, kendini hadım etmek değilse de en azından bir cinsel organa sahip olduğunu unutmak gerektiği anlamına geldiğini söylüyordu. Bu noktada, karı koca açısından odaları ayırmak akıllıcaydı. Şayet dürtüye karşı koyamıyor ve talihsizlik sonucu bu ilişkiden bir çocuk doğuyorsa, anne bebeğini emzirdiği sürece yeni yakınlaşmalardan kaçınmaları gerekirdi. "Aksi halde kadın belki iyi bir metres oluyor ama mutlaka yorgun bir anne ve hasta, çabuk sinirlenen, isterik bir kişi haline geliyor. Dolayısıyla herkes evlenmemeye ama eğer evlendiyse, karısıyla iki kardeş gibi yaşamaya çabalamalı... Bana bunun insan ırkının sonu olacağı itirazını mı getireceksiniz?.. Vah vah! Tufandan önceki hayvanların çoğu yeryüzünden silindi, insan hayvanı da silinecek... Bu iki ayaklı hayvanlara ihtiyozorlar kadar az acıyorum..." diye yazıyordu Lev Tolstoy 6 Kasım 1888'de Çertkov'a.

1889'un Mart ayında el yazmasını tekrar ele aldı ve arkadaşı Prens Urusov'da kaldığı sırada onu değiştirip düzeltti. "(*Kroyçer Sonat*'ı) Urusov'a okudum. Çok beğendi. Yeni ve güçlü olduğu bir gerçek," diye yazıyordu. Moskova'ya döner dönmez Amerika'dan cinsel ilişkilerin ortadan kaldırılmasını öğütleyen bir tarikat olan Shakers'ın öğretisine ilişkin kitap ve broşürlerle dolu bir paket geldi. Bu eş zamanlılığı tanrısal bir tasvip gibi algılayıp etkilendi. "Shakers'ın yazılarını okudum. Kusursuz. Cinsel ilişkiden tamamen uzak durmak. Tam da bu meseleyle ilgilendiğim bir sırada onlarla karşılaşmam tuhaf bir olay," diye not düşüyordu 9 Nisan 1889'da. Ertesi gün Çertkov'a şu satırları yazıyordu: "Shakers tarafından önerilen çözüme katılmıyorum ama herkes tarafından kabul edilen evlilik kurumumuzun ortaya çıkardığı sonuca nazaran daha makul olduğunu yadsıyamam. Meseleyi hemen çözemeyeceğim zira ben şehvetli pis bir ihtiyarım!"

Yeniden keşfettiği masumiyet fikri ona öyle musallat olmuştu ki Sonya'yı düşünerek defterine şöyle yazdı: "Ona Shakers rejimini önermek lazım." Yine de ona bu konudan bahsetmeye henüz cesaret edemiyordu. Karısı bunu kabul ederse, ikisinden hangisi daha acımasız bir şekilde cezalandırılmış olacaktı?

Tüm yaz boyunca amansız bir tutkuyla eserine çalıştı. Tanrı aşkıyla, sırasıyla mülkü, avı, eti, tütünü bırakmıştı. Şimdi de şehveti reddetmek istiyordu. Onun için düşman kadındı. Öyleydi çünkü dürtüye sürekli direnemeyecek kadar şehvetli olduğunu biliyordu. Fiziksel zevkte, bir parçasından vazgeçiyordu. İş biter bitmez, üzerinde geçici nüfuza sahip olmuş kadından nefret ediyordu. Bir daha çıkmamak isteğiyle kabuğuna çekiliyordu. Çünkü ancak yalnız başına, İsa'ya yönelik özlemlerini ve ailesine, edebi projelerine ve mide gurultularına dair şikâyetlerini detaylı olarak anlattığında gerçek mutluluğu buluyordu. Sürekli kendiyle meşgul olan iflah olmaz ihtiyar narsist, dalgalar dindikten sonra yepyeni bir hal aldığını görme zevki için sudaki görüntüsünü üfleyerek bozuyordu.

Lev Tolstoy'la bir vagonda yol arkadaşına kıskançlıktan karısını nasıl öldürdüğünü anlatan *Kroyçer Sonat*'ın kahramanı

Pozdnişev arasında görünürde hiçbir benzerlik yoktur. Ama roman kişisinin geliştirdiği teoriler, yazarın görüşlerini öyle tamı tamına yansıtır ki cinayet haricinde her şey otobiyografik bir görünüm arz eder. Lev Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ta aile mutluluğuna götüren aşk anlayışını ortaya koymasından sonra ne yollar kat edilmiştir! *Anna Karenina* ile zina tutkusunu mahkûm etmiş ve aile sevgisini yüceltmiştir ama Levin-Kiti çifti daha o zamanlarda kaygıyla yıpranır. Üçüncü evreyi temsil eden *Kroyçer Sonat*, aynı evlilik bağlarının lanetli olduğunu ortaya koyar. Eskiden İvan İlyiç'in can çekişmesini nasıl serin kanlılıkla incelemişse, şimdi Pozdnişev çiftinin yıkımını da aynı serinkanlılıkla anlatır. Aralarda, genelde kadınlar, özelde Sonya sert bir şekilde eleştirilir. Yazar, suçlamasına bir gerçeklik katmak için onu her an kendi hayatından aldığı detaylarla zenginleştirir. Böylece, Pozdnişev, tıpkı kendisi gibi özel *Günlük*'ünü nişanlısına gösterir: "Bunu (geçmişimin bir bölümünü, özellikle son ilişkimi) öğrendiğinde içine düştüğü umutsuzluğu, şaşkınlığı hiç unutmam. O gün benden ayrılmak istediğini anlamıştım. Peki ama niçin ayrılmadı?.." Öte yandan, –Tolstoy farz edilen– Pozdnişev karısının bebeğini emzirmeyi reddedişini anlatır: "Böylece kadıncağız, onu bir yosma olmaktan kurtarabilecek tek olanağından da yoksun bırakılmıştı. Bebeği sütanne emziriyordu. Yani yoksul bir kadının çaresizliğini, cahilliğini sömürüyorduk. Onu kendi çocuğundan çekip almış, bizim çocuğumuza vermiştik. Bunun için de önünde süslemeleriyle bir başörtüsü bağlatmıştık başına..." Moskova'ya yerleşmenin yol açtığı bildik sızlanma: "Gerçekten ilginç rastlantılar var: Anne babanın birbirlerine duydukları nefret yüzünden yaşam çekilmez olduğunda, çocukların eğitimi için kent koşulları gerekli oluyor." Ve yine: "Çocuklar yavaş yavaş büyüyüp kişilikleri belirginleşmeye başladığında karımla benim kendi yanımıza çekmeye çalıştığımız güçler olmuşlardı. Bu yüzden ne çok acı çekiyordu zavallılar. Ne var ki, karımla aramızdaki dur durak bilmez savaşta onları düşünecek durumumuz yoktu."

Pozdnişev karısına "Çay koyuşuna, bacağını sallayışına, kaşığı ağzına götürüşüne, çorbayı höpürdeterek içişine bakıyor,

çok çirkin bir şey yapıyormuş gibi nefret ediyordum ondan. O zamanlar bu öfke dönemlerinin, hiç aksamadan düzenli olarak, aşk dönemleri dediğimiz dönemleri izlediğinin farkında değildim. Bir aşk dönemini bir öfke dönemi izliyordu. Aşk dönemi ateşliyse, öfke dönemi uzun oluyordu. Aşk daha az ateşliyse, öfke dönemi de orantılı olarak kısa oluyordu... Birbirine zincirle bağlanmış, birbirinden nefret eden ama bunu görmezden gelen iki pranga mahkümuyduk. Evli çiftlerin yüzde doksan dokuzunun aynı şeyleri yaşadığını, bunun başka türlü olamayacağını o zamanlar bilmiyordum," dediğinde, Lev Tolstoy'un Sonya'nın yanında kimi zaman kapıldığı öfkeyi akla getirmemek güç.

Pozdnişev ve karısının tartışmaları, yazar ve Sonya'nın tartışmalarını nasıl da andırır! "'Kes sesini!' ya da buna benzer bir şey söyledim bağırarak. Birden ayağa fırladı, koşarak çocukların odasına gitmeye kalkıştı. Oturup konuşalım, ona anlatayım diye tutmaya çalıştım onu, kolundan yakaladım. Bir yerini acıtıyormuşum gibi numara yaptı. 'Çocuklar, babanız dövüyor beni!' diye bağırmaya başladı... Koşarak çalışma odama gittim, uzanıp bir sigara yaktım... Karımdan kaçıp kurtulmayı, Amerika'ya gitmeyi düşünüyordum... Saat on birde kız kardeşi karımın elçisi olarak geldi. Alışık olduğumuz konuşmalar başladı: 'Kadıncağız perişan bir durumda. Nedir sizin bu yaptığınız?'"

Virtüozun ortaya çıkması, *Kroyçer Sonat*'ı yorumlaması, Pozdnişev'in kalbinde kıskançlığın uyanması, nihayet cinayet, tüm bunlar hiç şüphesiz kurgudur. Ama romanın son satırına kadar yazarın "yasallaşmış fuhuş"tan başka bir şey olmayan evliliğe karşı duyduğu tiksinti, "cinsel duygularımıza etki ederek bizden intikam alan" kadınlara olan nefreti, Tanrı'nın isteğine boyun eğmek için erkeğin döllemekten kaçınması gerektiği yönündeki görüşü kendini gösterir: "Tutkuların en güçlüsü, en kötüsü, en dirençlisi de cinsel tutkudur... İnsanoğlu yaşadıkça, her zaman önünde bir ideal bulunacaktır, ama kuşkusuz, bu tavşanların ya da domuzların elden geldiğince daha çok üremek idealine de, maymunların ya da Parislilerin cinsel haz-

dan elden geldiğince daha zarif bir biçimde yararlanmak idealine de benzemeyecektir..." Ve yine: "On-yirmi insan domuz gibi davranmayı reddettiği için insan soyu sona mı erecektir?"

Töre romanı mıdır bu? Dünyaya karşı bir yergi midir? İtiraf mıdır? Kanaat ve inanç açıklaması mıdır? *Kroyçer Sonat* bunların hepsidir. Sert, dokunaklı, gülünç, trajik, hoş, aşırı içten söylemiyle insanı etkiler. Yazar bir kez daha suçunu kabullenmekten zevk almıştır. Ama bu kez işi, kendisiyle birlikte karısını da lekelemeye kadar götürmüştü. Tereddüt etmeden çiftleşme, kavga, bıkkınlık sırlarını kamuya ifşa etmişti, yatak odasının kapılarını sonuna kadar açmıştı. Bununla birlikte, yazılarının otobiyografik niteliğine alışmış okurların, Sonya'yı bazılarının acıyacağı bazılarının alay edeceği kurbanın kişiliğinde bulacağını pekâlâ biliyordu. İnsana karşı şefkat dolu olduğunu iddia eden, dikkatsizlikle birini kırmaktan hep endişe etmiş olan o, bu kitabı yayımlayarak karısını iğrenç bir şekilde küçük düşüreceğini nasıl düşünmemişti?

Şuursuzluk mu yoksa acımasızlık mı? Daha da ileri gitti! Bilmesi ve elleriyle temize çekmesi için el yazmasını Sonya'ya verdi. 4 Temmuz 1889'da Lev Tolstoy *Günlük*'üne şunları yazıyordu: "Sonya onu (*Kroyçer Sonat*'ı) temize çekiyor ve üzüntüye kapılıyor!" Evliliğin gümüş yılı için tuhaf bir hediye. Okuyor, kırılıyor, ağlıyordu. Yirmi beş yıl boyunca tüm Rusya'ya bir kadının en yüce yöneliminin evlenmek ve çocuk yapmak olduğunu salık vermiş olan bu adamın, idealini uluorta nasıl yadsıyabildiğini düşünüyordu. Altmış yaşında kendisini on üçüncü kez hamile bırakmışken, başkalarına cinsel ilişkiden uzak durmayı tavsiye etmeye nasıl cüret ediyordu? Ona laf anlatmak istedi ama kocası kurum sattı, yeryüzündeki görevini anımsattı ve Sonya majesteleri metnin önünde eğildi.

Eser kopyalanır kopyalanmaz Moskova'ya götürüldü ve 28 Ekim 1889'da Kuzminski'lerde birkaç yazarın huzurunda Koni tarafından okundu; ertesi gün *Posrednik*'in yazı kurulunda okundu; gece, gönüllü katipler metni çoğalttı; bir haftadan kısa bir sürede, taşbaskı ile basılan yaklaşık sekiz yüz nüsha St Petersburg'da kendini gösterdi; ardından sayısı iki katma, üç ka-

tına çıkan broşür şehre ulaştı. Roman henüz basılmamıştı, sansür kurulu kararını henüz açıklamamıştı ve bununla birlikte, tüm Rusya doymak bilmez bir şekilde meseleyi tartışıyordu. Strakhov'a göre insanlar artık sokakta birbirine yaklaşırken "nasılsınız?" değil, "*Kroyçer Sonat*'ı okudunuz mu?" diyorlardı. Kimileri dâhiyane kimileri skandal diye bağırıyordu. Kilise çok kızıyordu, özgür aşk taraftarları ve yalnız kadınlar ve anneler de!.. Bu konu üzerine pek çok makale ve hatta edebi eser yayımlandı. İçlerinden en dikkat çekeni Leskov'un bir öyküsüdür: *"Kroyçer Sonat" Üzerine.*

Bu gürültü patırtı karşısında, Sonya boylu boyunca çamura battığı hissine kapılıyordu. "Başta İmparator olmak üzere herkes bana acıyor... Ama başkalarının fikrini öne sürmeye ne gerek var? Kalbimin derinliklerinde bu romanın bana yöneldiğini, beni korkunç bir şekilde yaraladığını, herkesin gözü önünde beni küçülttüğünü ve ikimizin birbirimize karşı hissettiğimiz aşk adına ne kaldıysa yok ettiğini hissettim. Ve bu, tüm evlilik hayatım boyunca, kocama karşı beni suçlu kılacak tek bir hareket yapmamış, tek bir bakış atmamış olmama rağmen böyle," diye yazacaktı.

Şimdi bir sabit fikir onun peşini bırakmıyordu: tekrar hamile kalmamak. Bir de bu olursa millet kahkahalarla nasıl gülerdi! Çünkü –söylemeye gerek var mı?– ilişkiye giren eşleri açıkça eleştirdikten sonra, Lev Tolstoy nefsine egemen olamamıştı. Karısının kollarından çıkınca özel *Günlük*'üne şunları not ediyordu: "Ya yeni bir bebek doğarsa? Nasıl utanırım, özellikle de çocuklarımın karşısında! Gebe kalma tarihiyle *Kroyçer Sonat*'ın yazılma tarihini karşılaştıracaklardır."[13] Dürtüsünü yok etmek için Sonya'nın ayrı yatmayı kabul etmesini isterdi. Ama karısı buna karşı çıkıyordu. Dolayısıyla sadece kendi irade gücüne güvenebilirdi. Kocası ne zaman onu kendine doğru çekse, Sonya zafer ve tiksinti karışımı bir duygu hissediyordu. "Soğukluk, ağırbaşlılık bitti ve her zamanki gibi sonuçta yine aynı şey oldu..." diye not edecekti Sonya. Daha ileride: "Yeniden çekici, neşeli ve yumuşak. Ne yazık ki yine aynı nedenden ötürü.

13 *Günlük*, 6 Ağustos 1889.

Kroyçer Sonat'ı okumuş olanlar ya da okuyanlar, Liovoçka'nın aşk hayatına bir göz atabilseler, onu iyi ve neşeli kılanın ne olduğunu görebilselerdi, taptıkları kişiyi üzerine koydukları kaideden aşağı atarlardı."[14]

1890 yılının başında, sansür kurulu kararını hâlâ açıklamamıştı. Pobyedonostsev şöyle yazıyordu: "Bu güçlü bir eser. Ahlaki değerler adına onu mahkûm edip etmemem gerektiğini kendime sorduğumda, evet demeye cesaret edemiyorum."[15] İmparator III. Aleksandr romanı büyüleyici buldu, imparatoriçe buna gücendi. Nihayetinde İçişleri Bakanı, Kilise çevrelerinin teşvikiyle, *Kroyçer Sonat*'ın gerek ayrı broşür olarak gerek *Bütün Eserler* koleksiyonunda yayımlanmasını yasakladı.

Bu haber Lev Tolstoy'un canını fazla sıkmadı. Söylemek istediği şeyi söylemişti. Eserin basılması ya da el yazması şeklinde yayılması onu artık ilgilendirmiyordu. Buna karşılık, çok sayıda okuyucunun kendisine yönelttiği eleştirilerle allak bullak olmuştu. Gelen postalar üç katına çıkmıştı. Dört bir yandan tanımadığı insanlar, ondan, insan türünün yok olmasını gerçekten isteyip istemediğini öğrenmek istiyordu. Çertkov da ustaya karşı sert davranıyordu: "Şu anki haliyle bu kitap (*Kroyçer Sonat*), halkın zihnine soru işaretlerini yanıtlamadan ancak şüphe eker, oysa kimi Hıristiyan fikirlere dayanarak bu sorulara cevap olabilirdiniz," diye yazıyordu Lev Tolstoy'a.

Onca anlayışsızlık karşısında sabrı taşan Lev Tolstoy, romanına bir Sonsöz yazmaya girişti. Bu, romanın kendisi kadar zahmetliydi. Ustasını gayet iyi tanıyan Çertkov nasıl olmuş da Tolstoy'un tezini açıklayarak metni yumuşatabileceğini düşünmüştü? Lev Tolstoy bir kez yola çıktıktan sonra, önüne çıkan her şeyi ezerek dümdüz hedefe giderdi. Hıristiyanca bir yaşam sürmek için, bedensel istekleri bastırmak gerektiği fikrinden hareketle, Sonsöz'de zihni kirli düşüncelerden çıkaran fiziksel çalışmayı tavsiye ediyor ve insanı şehvetperestliğe iten oburluğu eleştiriyordu. Cinsel perhiz, evlilik dışında zorunludur, evlilikte ise tavsiye edilir. Zaten İsa hiçbir zaman evlilikten bahset-

14 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 17 Aralık 1890 ve 21 Mart 1891.

15 Pobyedonostsev'in, Feoktistov'a 6 Şubat 1890 tarihli mektubu.

memişti; evlilik kurumu Kilise'nin bir buluşuydu. "Nasıl ki Hıristiyan ibadeti, Hıristiyan vaiz ya da papazlar, Hıristiyan mülkiyet, Hıristiyan ordu, adalet, devlet hiç olmamış ve olamayacaksa, Hıristiyan evliliği de hiç olmadı ve olamaz."

O yergisini yazadursun, Sonya yeniden bu kısırlık savunucusu tarafından döllenmiş olma korkusu yaşıyordu. "Yine hamile olmak beni çok korkutuyor. Herkes bu utanılası şeyi öğrenecek ve Moskova sosyetesi içinde ağızdan ağza dolaşan kötü niyetli alaylara yol açacak: 'İşte *Kroyçer Sonat*'ın gerçek Sonsöz'ü.'"

Kocasını daha iyi anlamak için, gençlik yıllarında tuttuğu özel *Günlük*'ü temize çekmeyi kafasına koymuştu. Kimi bölümler tıpkı ilk okuduğunda olduğu gibi onu incitiyordu. "Bugün Liovoçka'nın *Günlük*'lerini kopyaladım ve şu cümleyi yazdığı yerde durdum: "Aşk yok, sadece kösnül fiziksel birleşme ihtiyacı ve bir hayat arkadaşına sahip olma ihtiyacı var." Eğer yirmi dokuz yıl önce bu cümleyi okumuş olsaydım onunla evlenmezdim," diye yazıyordu.[16] Ve daha ileride: "Liovoçka'nın *Günlük*'ündeki eski notlarla *Kroyçer Sonat* arasında ne kadar açık bir ilişki var! Ve ben kanımı emen örümceğin ağına düşmüş vızıldayan sineğim."[17]

Liovoçka, karısının, kâğıtlarını karıştırdığını görünce sinirlendi. "Bu pislikleri eşelemek neye yarar?" diyordu. Sonya, diğerinin acısından zevk alır bir havayla cevapladı: "Madem bu kadar kötü yaşadın, cezasını çek o halde!" Bunun üzerine, Lev Tolstoy onun kopyalama işine devam etmesini yasakladı. "Buna çok canım sıkıldı çünkü epey bir kısmını kopyalamıştım ve elimdeki defteri bitirmeme çok az kalmıştı. Ama bu çalışmaya gizlice devam edeceğim ve ne olursa olsun bu işi tamamlayacağım..." diye yazıyordu Sonya.[18] Artık Sonya kocasına hiç saygı duymuyor, onun erdemli tutumlarıyla alay ediyor, hatta kocasının bir Alman dergisinde görmüş olduğu yeni vejetaryen rejimin faydalarını eleştirmeye cüret ediyordu: "Hiç şüphesiz bu rejimi tavsiye edenler, *Kroyçer Sonat*'ta cinsel ilişkiden uzak

16 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 14 Aralık 1890.

17 *A.g.e.*, 19 Ocak 1891.

18 *A.g.e.*, 15 Şubat 1891.

durmayı göklere çıkaran ama buna karşılık ... gibi davranan Liovoçka'nın izindeler."[19]

Her fırsatta ona karşı çıksa da tatmin olmayan Sonya, onun *Kroyçer Sonat*'ta kendisinde açmış olduğu onur yarasını herkesin önünde temizlemek istedi. Bunun için, karşılık mahiyetinde "*Hata Kimde?*" isimli bir otobiyografik roman yazdı. *Kroyçer Sonat*'ın temasını alarak ama onu kendince düzenleyerek, otuz beş yaşındayken, Anna isimli on sekiz yaşında, saf, afacan, asil, dindar bir genç kızla evlenen şehvetli ve kaba, yüksek sosyeteden Prens Prozorovski'yi tasvir etti. Prens daha kızla nişanlıyken, yiyecekmiş gibi kalçalarına bakıyordu. Düğünden sonra eve dönmeyi beklemeden, şoförlere rağmen, arabada zavallı kıza bir hayvan gibi sahip oldu. Genç kadın hayatının geri kalanında bunun utancını duydu. Daha sonra veremli bir genç ressam genç kadına karşı platonik bir aşka tutulunca korkunç Prozorovski tütün kokan o kanlı canlı adam kıskançlığına hâkim olamadı ve hiçbir suçu olmayan kadını öldürdü.

Sonya öyküsüyle gurur duyuyordu ve önüne gelen herkese onu okuyordu.[20] Yakınları onu bu öyküyü yayımlamaktan caydırmakta zorluk çektiler. Onlara boyun eğmesinin tek nedeni, kocasına yönelik daha vahim tehditlerin belirdiğini görmesiydi. Ona aile içinde saldırmak istiyordu ama ona dışarıdan saldırılmasına dayanamıyordu. *Kroyçer Sonat*'tan nefret etmekle birlikte, sansür kurulunun, *Bütün Eserleri*'n bu romanın yer aldığı XIII. cildinin yayımını yasaklamasına kızıyordu. Saray çevresindeki iyi arkadaşları ona bu kararın kaldırılması için Çar'a kişisel bir başvuru yapmasını önerdiler. "Eğer *Kroyçer Sonat*'ı sevseydim, eğer Liovoçka'nın gelecekteki *sanatsal eserine* inansaydım, giderdim," diye yazıyordu.[21]

Aslında isteksizliğini aşmasına iki şey yardımcı oldu. Bir yanda, XIII. cilde el konulması, mali düzlemde önemli bir gelir kaybıyla kendini gösteriyordu; öte yanda, kitabın yayımını teşvik etmek için açıkça araya girerek, evlilik hayatı ile yazarın or-

19 *A.g.e.*, 6 Mart 1891. Noktalı yerdeki kelimeler, editörler tarafından kaldırıldı.

20 V. Lazurski'nin *Anılar*'ı, s. 4 ve devamı.

21 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 15 Şubat 1891.

taya koyduğu berbat ilişki arasında hiçbir benzerlik olmadığını herkese gösterecekti. "Gururum beni buna itti," yazıyordu içten bir anında. Niyetini öğrenen Lev Tolstoy onu caydırmaya çalıştı. İmparator'a hiçbir şey borçlu olmak istemiyordu. Hem zaten bu *Bütün Eserleri* yayımının, teorilerine tamamen aykırı, sadece pis bir ticari iş olduğunu söylüyordu. Lev Tolstoy'un gösterdiği memnuniyetsizlik Sonya'ya kararını verdirdi.

28 Mart 1891'de St Petersburg'a, kız kardeşi Tanya Kuzminskaya'ya gitti, nüfuzlu kişilerle temasa geçti ve 31 Mart'ta imparatora şu satırları yazdı:

"Majestelerine kocam Lev Nikolayeviç Tolstoy'la ilgili bir dilekçe arz etmek üzere Majestelerinden naçizane bir görüşme istirham ediyorum. Majestelerinin nazik kabulü, benim kendilerine, kocamı eski edebi ve sanatsal çalışmalarına döndürebilecek şartları anlatmama olanak verecektir. Bu nazik kabul bana ayrıca Lev Nikolayeviç Tolstoy'un halihazırdaki faaliyetine yönelik kimi yanlış suçlamaları, sağlığı şimdiden bozulan ama eserleriyle hâlâ vatanının ününe katkıda bulunabilecek olan Rus yazarı çok üzen ve yaratma enerjisini yıpratan o suçlamaları da Majestelerine anlatma imkânı verecektir.

Majestelerinizin sadık kulu
Kontes Sofya Tolstoy."

On iki gün sonra talep ettiği randevu kendisine verildi ve 13 Nisan 1891'de, resmi bir şekilde, siyah bir elbise giymiş ve siyah dantel peçeli bir şapka takmış olarak, Kuzminskiler'in evinden Nevski Prospekt'teki Aniçkov Sarayı'na gitti. İçeri girer girmez aklı başından gitti. O mermer, o yeşil bitkiler, o kırmızı açelyalar, balmumu yüzleriyle o uşaklar, Mısırlı gibi giyinmiş o zenciler! Altın rengi şeritlerle süslü kırmızı bir üniforma giymiş olan, kafasında tüylü üç köşeli bir şapka bulunan genç bir ulak, ziyaretçiyi, geniş bir merdiveni tırmanarak, küçük bir salona götürdü ve sessizce geri çekildi. Öyle heyecanlıydı ki, yüreği öyle şiddetli atıyordu ki az kalsın bayılacaktı. "Kimsenin görmemesine dikkat ederek korsemin bağlarını çözdüm, oturdum ve göğsümü ovdum," diye yazacaktı. Ulak geri geldi ve şöyle dedi: "Majesteleri, Ekselansları Kontes Tolstoy'dan

gelmesini rica ediyor." Baş döndürücü bir sarhoşluk hali içinde Çar'ın önünde reveransını yaptı. İçini saran korkuya rağmen, Çar'ın "uzun boylu, daha ziyade iri yarı" olduğunu, "hemen hemen hiç saçının olmadığını" ve "şakaklarının birbirine çok yakın" olduğunu fark etti. Kimi yönlerden Çertkov'u andırıyordu. Çar Sonya'yı kibarca karşıladı. Yalandan yüzü kızarmadan, kocasının *Savaş ve Barış* tarzında bir esere başlamak üzere felsefi çalışmalarını bırakmak üzere olduğunu söylediğinde, Çar haykırdı: "Ah bu ne kadar da iyi! Nasıl yazıyor! Nasıl yazıyor!.."

Bunun üzerine, yüksek ahlaklı bir esermiş gibi sunarak ona *Kroyçer Sonat*'tan bahsetmeye cesaret etti.

"Öykü her şeyi uçlaştırıyor ama ana fikir şöyle: İdeale asla ulaşılamaz. Eğer mutlak iffet ideal olarak konuyorsa, o halde sadece evlilikte temiz kalınabilir..."

Bu doğru gibi görünen muhakeme, Çar'ı gülümsetti. Nihayetinde romanın yayımlanmasına izin verdi ama sadece –ciltlerin görece yüksek fiyatları nedeniyle yayımı daha zor olan– *Bütün Eserler* koleksiyonunda... Ardından Çar, Tolstoycuların köylüler üzerindeki zararlı etkisinden kaygı duyduğunu belirtti ve Sonya, sevgili Liovoçka'sını ve hatta korkunç Çertkov'u ateşli bir şekilde savundu. Çar'ı tümüyle kandırmak için ondan gelecekte kocasının edebi eserlerinin ilk eleştirmeni olmasını rica etti. İmparator bunu seve seve kabul etti, Sonya'ya çocuklarının halini hatrını sordu ve onu İmparatoriçe'nin yanına geçmeye davet etti. Kafasına sanki tutkallanmış gibi yapıştırılmış olan koyu kestane rengi saçları, siyah yün bir elbise içinde patlayacak kadar sıkılmış ince beliyle, kısacık imparatoriçe, ona elini uzattı, oturması için buyur etti ve sözlerinin kibarlığıyla çelişen gırtlaktan çıkan bir sesle onunla konuştu. Sonya sevinçli, hafiflemiş bir halde saraydan çıktığında, koşmamak için kendini zor tutuyordu.

Aynı gün öğleden sonra saat üçte Yasnaya Polyana'ya dönmek üzere trene bindi. Zafer kazanmış biri olarak karşılanmayı umuyordu. Liovoçka onu hain bir müttefik gibi karşıladı. Onu çok ileri gitmiş olmakla, kendi adına tutamayacağı sözler ver-

miş olmakla eleştiriyordu. Sonya tepki vermeden onun bağırıp çağırmasını dinledi. Hemen sonra Tolstoy tutumundan utandı. Gitmesine izin verdikten sonra onu eleştirmeye hakkı var mıydı? On beş günlük ayrılık! Bu çok fazlaydı! *Kroyçer Sonat*'ta kınadığı utanılası arzu, yeniden damarlarındaki kanı tutuşturuyordu. "...Onunla düşmanca bir üslupla konuştum ama bir suçluluk duygusu içinde geri dönmüş olmasına sevindiğim için nihayetinde her şey düzeldi," diye yazdı *Günlük*'üne.[22] Birkaç gün sonra, iffet ilkeleri yeniden çiğnendi. Bu kez not alan Sonya oldu: "Liovoçka, Tanya'yı gönderip bana yatmış olduğunu ve mumu söndürmüş olduğunu iletti. Masum dudaklar hiç de masum olmayan bu sözleri bana aktardı. Bu sözlerin ne anlama geldiğini biliyorum ve bu beni öfkelendiriyor..."[23]

Kısa bir süre sonra, Sonya, *Kroyçer Sonat*'ı ve Sonsöz'ü *Bütün Eserleri*'n içinde yayımlamasına izin veren resmi bir mektup aldı. Resmi belgeyi okuyunca kendisiyle iftihar etti: "İçimden, herkese meydan okuduğumu, Çar'ın kendisiyle görüştüğümü ve sıradan bir kadın olarak başka kimsenin elde edemeyeceği bir şeyi elde ettiğimi düşününce büyük sevinç duyuyorum," diye yazıyordu.[24]

"Bir kurbana ne kadar az benzediğim görülsün diye kendimi göstermek istedim; benden bahsedilmesini istedim; bunu içgüdüsel olarak yaptım! III. Aleksandr'ın yanında başarılı olacağımı tahmin ediyordum; bir başkasında sempati uyandırma yeteneğimi henüz kaybetmedim, Çar'ı sözlerimle ve içten duygularımla fethettim. Ama kamunun nazarında *Kroyçer Sonat*'ı yayımlama izni almam gerekiyordu... Şayet bu eser benden esinleniyorduysa, Lev Nikolayeviç'le ilişkilerimi tasvir ediyorduysa, hiç şüphesiz bu eserin yayımını rica etmek için araya girmezdim, azıcık düşünen biri bunu anlayacaktır. Çar benim için övücü sözler kullanıyor... Jukovski'nin sözlerini aktaran Prenses Urusov'un dediğine göre, imparator beni içten, samimi, sempatik bulmuş; benim bu kadar genç ve güzel oldu-

22 *Günlük*, 18 Nisan 1891.

23 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 23 Nisan 1891.

24 *A.g.e.*, 15 Mayıs 1891.

ğumu tahmin etmiyormuş. Tüm bunlar benim kadınlık gururumu okşuyor ve değerimi ortaya koymayı denemek bir yana, toplumun gözü önünde beni inatla küçük düşürmeye çabalamış olan kocamdan intikamımı alıyor."[25]

Sonya tek başına coşarken, Lev Tolstoy kendi köşesinde, defterlerine kadın düşmanı düşünceler yığıyordu: "Kadının erkekle aynı ruh gücüne sahip olduğunu, bir erkekte bulmayı beklediğimiz her şeyin bir kadında da bulunabileceğini söylemek, kendini kandırmaktır..." (17 Haziran 1891). "Hoş bir kadın kendi kendine şöyle der: 'Adam bilge, zeki, erdemli ve bana boyun eğiyor, o halde ben bilimin, zekânın, erdemin üzerindeyim!'" (Ağustos 1891).

Lev Tolstoy son yıllardaki çalışmalarından memnun değildi. *Kroyçer Sonat* bile artık hoşuna gitmiyordu: "Bunca kepazelikle uğraştığıma göre, beni yazmaya iten nedenlerin içinde kötü bir şeyler olmuş olması gerekir," diyordu Çertkov'a. Bu arada, yorgunluk atmak için hoş bir komedi yazmıştı: *Eğitimin Meyveleri*. Çar bu piyesin ancak amatör sahnelerde sergilenmesine izin vermiş olduğundan önce 1889 Aralık ayının sonunda Tanya tarafından Yasnaya Polyana'da sahnelenmiş, ardından 1890 Nisanı'nda Tula ve Çarskoye-Selo'da oynanmıştı.[26] Ayrıca eğlenmek istermişçesine, *Işıkta Yürüyün* gibi ilk Hıristiyanlar üzerine çok sayıda makale, öykü ve *Şeytan* isimli yine kadının olumsuz anlamını ortaya koyan –sıradan bir köylü kadın, kösnüllüğün kötü büyüsüyle evli bir adamı intihara sürükler– uzun bir öykü kaleme almıştı.[27]

Bununla birlikte o dönemde en çok önem verdiği eseri *Hayat Üzerine Düşünceler*'di. Bu denemenin ilk ismi *Hayat ve Ölüm Üzerine Düşünceler*'di ama çalışma sırasında, yazar ölümün olmadığı sonucuna varmıştı. Otuz beş bölüm boyunca, esas yaşamın insanda ancak hayvani, bireysel bilincin egemenliği sona

25 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 1 Haziran 1891.

26 Tanya, erkek kardeşi Sergey ve Olsufiyev'lerle birlikte, Fransa ve Italya'dan geçtiği bir seyahatten dönüyordu.

27 *Şeytan*'ı, Lev Tolstoy'a, hem metresi köylü Stepanida'yı öldürmüş olan Tula'lı memur Friedrichs'in öyküsü hem de evlenmeden önce kendisinin toprak kölesi bir kızla yaşamış olduğu ilişki esinlemişti.

erdiği anda, kısacası kendisini düşünmekten vazgeçtiğinde başlayacağını ortaya koyuyordu. İnsan sevgisi bu ikinci doğuma öncülük etmişti. Bu açıdan düşünüldüğünde acı bile gerekliydi çünkü daha üst bir varoluşa yolu açıyordu. Ölüme gelince, eğer insan ölümden korkuyorsa, hayvani içgüdüsünün istekleriyle, ruhundaki derin duyguları birbirine karıştırıyor demekti. Böylece, Lev Tolstoy uzun düşünceler sonunda, İvan İlyiç'in son nefesini verirkenki inanca erişti: "Ya ölüm? Nerede? Ölüm nerede? İçinden hiç çıkmayan ölüm korkusunu aradı, bulamadı. Nereye gitmişti? Korku falan yoktu artık içinde, ölüm de yoktu çünkü. Ölümün yerinde ışık vardı."

Sonya, *Hayat Üzerine Düşünceler*'i öyle önemsiyordu ki, Profesör Tastevin yardımıyla bu kitabı Fransızca'ya çevirdi. Önceleri *Günlük*'üne şöyle yazıyordu: "Liovoçka'nın *Hayat (ve Ölüm) Üzerine Düşünceler* isimli çalışmasını temize çekiyorum. Gençken, çok gençken, henüz evlenmemişken, tüm ruhumla kitapta bahsedilen, her şeyden el etek çekmenin ve kendini başkalarına feda etmenin meyvesi olan iyiliği istiyordum, çile yaşamı sürmek istiyordum. Ama kader bana bir aile verdi ve ben bu aile için yaşadım!"[28]

Liovoçka'yla fikirleri ne zaman uyuşsa çok mutlu oluyordu! Kocası elini kolunu sallaya sallaya, aklı bir karış havada, hiçbir şey ve hiç kimse için kaygılanmadan yol alırken, neden onun maddi yaşamın binlerce detayıyla, evin hesaplarıyla, çocukların eğitimiyle, Mihail'in gecelikleriyle, Andrey'in ayakkabılarıyla, öğretmenlerin ve hizmetçilerin yemeğiyle ilgilenmesi gerekiyordu? Kimi zaman kendisinin çok önünde giden bu iki ayağı bir pabuca sıkışmış kocasına, kimi zamansa onu alıkoyan ve kocasına yetişmesini engelleyen ailesine kızıyordu.

28 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 3 Temmuz 1887.

3

Kıtlık ve Anlaşmazlıklar

Kroyçer Sonat'ın yol açtığı tartışmalardan sonra çift boş yere uzlaşmaya çalışmıştı, bir kin duygusu ilişkilerini zehirliyordu. Lev Tolstoy'un okuyucu kitlesi genişledikçe, ilkeleri ile içgüdüleri arasında kalmak onu daha fazla zorluyordu. Yemek yediği, sevdiği, nefes aldığı, bir bedeni olduğunu unutamadığı için sürekli olarak bir hata yaptığı hissi içindeydi. Evlilikte cinsel perhizin gerekliliğini ileri sürdükten sonra, altmış üç yaşında hala ona karşı duyduğu arzudan Sonya'yı sorumlu tutuyordu. Sonya ise, kocasının üzerinde bu gücü muhafaza etmiş olduğu için kendisiyle gurur duymakla birlikte, artık onun düşüncelerinde hiç olmamanın acısını duyuyordu. Lev Tolstoy ona nadiren projelerinden bahsediyor, çalışmalarına onu pek katmıyor, evle ilgili bir problemi açıkladığında onu sinirli bir şekilde dinliyor, çocukların önünde bile olsa onu tersliyor, ani bir sevgi ihtiyacı duymadıkça onunla baş başa kalmaktan kaçınıyordu. Onun nazarında Sonya iki korkunç günahı temsil ediyordu: şehvet ve açgözlülük. Evin bütün parası onun ellerinden geçiyordu. Bu onu kirletiyordu. Kendi adına, hiçbir şeye sahip olmamayı isterdi. Hiç şüphesiz aile mülklerinin denetim ve idaresini Sonya'ya bırakmıştı ama yasal malik kendisiydi. Kayıtlarda, topraklar, evler onun üzerineydi. Bu durum onun yoksul-

luk isteğiyle bağdaşmıyordu. O zenginliğin ve konforun kurbanı olduğunu ileri sürerken, Sonya en sevimsiz işleri kendi üzerine yıkılmasına ve üstelik bunları kabul ettiği için aşağılanmasına içerliyordu. "İçinden çıkamadığım bir kıskaca sıkışmış gibi hissediyorum kendimi. Hıristiyanlık ilkeleri adına mülk yönetme işlerinin bana bırakılması, Tanrı'nın katlanmam için bana verdiği en büyük çiledir. Eğer kendi ruhunu kurtarmak için bir başkasının ruhunu yitirmesi gerekiyorsa, o halde Liovoçka kurtulacaktır. Ama aslında bu ikimizin ruhunun yitimi değil midir?" diye yazıyordu 11 Aralık 1890'da *Günlük*'üne.

1890 kışında meydana gelen bir olay aralarındaki ilişkiyi tamamen bozdu. Tolstoy'lara ait bir ormanda mujikler bir süredir odun elde etmek için kayın ağaçlarını kesiyordu. Sabrı taşan Sonya onları bölge şefine ihbar etmeye karar verdi. Liovoçka'yla aynı fikirde olduğu husus ise, suçlular yargılanır yargılanmaz onları bağışlamaktı. Mujikler altı hafta hapis ve yirmi yedi ruble para cezasına çarptırıldılar. Ne var ki Sonya onların serbest bırakılmasını talep ettiğinde, dava, ceza davası niteliği taşıdığından, ne şikâyetini geri almasının ne de kararın gözden geçirilmesinin mümkün olabileceği söylendi. Lev Tolstoy vicdan azabına kapıldı. Bir kez daha mülkiyet kötülüğe yol açmıştı. Ve hırsızlıkla ilgili bu mahkûmiyetin kaynağında, kendisi, yani dünya mallarından vazgeçmenin havarisi bulunuyordu. İhtiyaçları olduğuna göre tüm ağaçları onlara vermesi gerekirken, o, onları yazılarında faydasını inkâr ettiği adalete teslim etmişti. Hiç kuşku yok ki karısının kışkırtmasıyla böyle davranmıştı! Bundan ötürü onu çok sert suçladı. Sonya, mujikleri polis şefine şikâyet edip korkutmanın pekâlâ onun fikri olduğunu hatırlatarak kendini savundu.

Lev Tolstoy gece uyuyamadı. Uzun sakallı Tolstoy nemli ve ağlamaklı gözlerle odanın içinde bir sağa bir sola yürüyüp durdu. "Beni çok şaşırtan, ona acımam için sürekli uğraşması ve kendini benim yerime koyup, kimseye, hırsız mujiklere bile en ufak bir kötülük yapmayı istememiş olduğumu anlamak için en ufak bir çaba harcamamış olmasıdır. Kendisine duyduğu bu hayranlık *Günlük*'ünün tüm sayfalarına nüfuz ediyordu. İnsan-

ların onun için ancak kendisini ilgilendirdikleri ölçüde var olduğu görmek çarpıcı," diye yazıyordu Sonya.[1]

Sabahın beşine kadar iç çekti, ağladı, karısına sövüp saydı. Bunalmış olan Sonya bir an intihar etmeyi düşündü: "Herkese veda etmek ve hiçbir kaygı duymadan rayların üzerine uzanmak." Anna Karenina'nın hatırası peşini bırakmıyordu. Ölürken bile, romancının karısı olmak! Bu kararı defterine yazmış olmak onu biraz yatıştırdı ve uyudu. Ertesi gün aile kavgaları yeniden başladı. İki büyük kız annelerini hatalı buldular ama Tanya *Günlük*'üne şunları yazdı: "Anneme babamdan çok üzülüyorum (...) çünkü annem hiçbir şeye inanmıyor... Ayrıca annem babamı, onun kendisini sevdiğinden çok seviyor. Babamın ona söylediği ufacık hoş bir söz karşısında küçük bir kız gibi seviniyor." Lev Tolstoy ise şöyle bir kayıt düşüyordu: "Çok korkunç bir hal aldı. Bütün gün yüreğim daraldı. Gitmek gerek."[2] Ve ertesi gün: "Sanırım yönetime tüm mülkiyet haklarımdan feragat ettiğimi bildirmek ve onları istedikleri gibi kullanmalarına müsaade etmek gerek."

Bu fikir sonraki haftalarda zihninde olgunlaştı. Artık mallarının sadece yönetimini karısına bırakmanın yeterli olmadığına karar verdi. Eylemlerini düşünceleriyle örtüştürmek için kendi malı olan ne varsa sahipliğinden vazgeçmesi gerekiyordu. En iyisi tüm topraklarını köylülere dağıtmaktı. Ama Sonya ve büyük oğulları buna karşı çıktı. Uzun tartışmaların ardından bir uzlaşmaya varıldı: Lev Tolstoy tüm menkul ve gayrimenkul servetini Sonya'ya ve çocuklara hibe edecek, onlar da bu serveti kendi aralarında paylaşacaklardı. Malların değerlerinin saptanması ve payların bileşimi aile içinde sert tartışmalara yol açtı. Maldan mülkten vazgeçmenin havarisi, üzgün bir halde karısının ve çocuklarının doğalarını açığa vurdukları bu pazarlığa tanıklık ediyordu. Birkaç ruble, birkaç desiyatin için birbirlerini yiyorlardı. "Kâh biri bir şeyden hoşnutsuz oluyor, kâh diğeri bilmem neyi dert ediyor. Bu beni üzüyor. Liovoçka ise, bu tartışmalara sadece kayıtsızlık ve asık suratla karşılık veri-

1 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 16 Aralık 1890.

2 *Günlük*, 15 Aralık 1890.

yor." Tanya ise, olup bitenler karşısında alt üst olmuş babasında, "kafasını ilmikten geçirmek için sabırsızlanan bir mahkûmun havası" olduğunu tespit ediyordu. Kimi zaman, yorulmuş bir halde yakınlarından kaçıyor ve çizme dikmek için atölyesine kapanıyordu. O zaman Sonya iç çekiyordu: "Onu sağlıklı görmek isterdim ama doktorun da katıldığı gibi, midesini beş para etmez bir besinle berbat ediyor. Bir sanat eseri ortaya koymasını isterdim ama o sadece ahlaki öğütler yazıyor. Kaba bir şekilde şehvetli olmadığı anlarda, yumuşak, sevgi dolu, dostane olduğunu görmek isterdim, o ise kayıtsız."

Paskalya'da karara bağlanan, yaşayanlar arasında hibe yoluyla paylaşım ancak sonraki sene 7 Temmuz 1892'de imzalandı. Pazarlıklar son ana kadar şiddetli bir şekilde sürdü. Mülklerin tamamına 580.000 ruble değer biçildi. Bu on parçaya ayrıldı, yasal bir sözleşmeyle ilk pay Sonya'ya ve kalanları, yaşayan diğer dokuz çocuğa verildi. Nikolskoye ise (Tolstoy'ların atadan kalma toprağı) Sergey, İlya, Tanya ve Maşa arasında paylaşıldı; İlya ayrıca Grinevka'yı aldı; Lev Moskova'daki evi ve Samara'daki mülkün bir parçasını; Tanya ve Maşa, Ovsiyanikovo'yu ve nakit 40.000 rubleyi; Andrey, Mihail ve Saşa, Samara ilinde 2000 desiyatin çıplak toprağı aldı; son olarak Yasnaya Polyana anneye ve en son doğan Vanişka'ya verildi: "Çocuklar babalarını bu topraktan mahrum bırakamayacağı ve ben neredeysem o da orada olacağı için," diye açıklıyordu Sonya.

Tüm aile içinde sadece en büyük iki kız, babalarının fikirlerine riayet etmek için bu paylaşıma katılmayı reddetmeleri gerekip gerekmediğini düşündü. Sosyetenin cazibesine daha duyarlı olan Tanya nihayetinde boyun eğdi. "Hâlâ pek çok ihtiyacım olduğundan ve elimden pek bir şey gelmediğinden nihayetinde birinin bakımımı üstlenmesi gerekecek," diye yazıyordu projeye katılımını affettirmek için. Sert, sekter olan Maşa gururla "hayır," dedi. Bu durum karşısında babası duygulanarak ağladı; annesi, erkek kardeşleri ve ablası ise onu sadece kendilerini zora sokmak için böyle davranmış olmakla suçladı. "Dün çocuklar arasında şaşırtıcı bir konuşma. Tanya ve Lev, Maşa'ya

mülk hakkından vazgeçerek dalkavukluk yaptığını göstermeye çalıştılar. Maşa'nın tutumu, onlara kendilerinkinin alçakça olduğunu görmeye zorluyor ve ne olursa olsun haklı olmaya ihtiyaç duyduklarından, onun yaptığının çirkin ve bayağı olduğunu kanıtlayacak nedenler uyduruyorlar. Bu iğrenç! Yazamıyorum. Ağladım ve daha da ağlamak istiyorum. Diyorlar ki: 'Bunu biz de yapmayı düşündük ama bu iyi olmayacaktı!' Karım onlara 'Hepsini bana bırakın!' diyor. Susuyorlar. Korkunç. Bu kadar açık ve gerekçeli bir yalan görmedim. Acı! Acı! Bu ne büyük sıkıntı, ne işkence!"

Yakınlarının saldırılarına rağmen, Maşa bu tuzu kurular ordusuna direndi. Öngörülü olan annesi genç kızın bir gün pişman olma ihtimalini düşünerek bu payı yedekte tutmaya ve gelirlerini biriktirmeye karar verdi. "Zavallı, olacakları açık bir şekilde göremiyor ve şu ana kadar sürmüş olduğu yaşam göz önüne alındığında, aniden parasız kalması halinde nasıl bir yaşamın kendini beklediğini hayal edemiyor," diye yazıyordu Sonya.

Geriye çetrefilli telif hakları meselesi kalıyordu. Lev Tolstoy onlardan vazgeçmeyi düşünüyordu ama burada da Sonya karşısına dikildi. "Kitaplarımın satışından gelen bir rubleyi ne zaman harcasalar, bende acı ve utanç yarattıklarını karım da çocuklarım da anlamıyor. Utancı da geçtim ama böylesi bir hakikatin yayılmasının yapacağı etkiyi zayıflatmak neden? Hiç şüphesiz böyle olması gerekiyor! Hakikat, yoluna bensiz devam edecek."[3]

Ertesi gün, 15 Temmuz'da, Sonya artık pes ederek, kocasının, son eserlerini kime isterse ona yayımlatmasına razı oldu. Ama bir hafta sonra 21 Temmuz'da, Lev Tolstoy bu kararın içeriğini açıklamak için gazetelere bir mektup yazmış olduğunu ona söylediğinde, Sonya öfkelendi. Öfkeden beti benzi atmış bir halde bu paraya tüm ailenin bakımı için ihtiyaç duyduğunu, bu feragatle, karısı ve çocuklarıyla arasındaki anlaşmazlığı uluorta duyurduğunu, bunun soyadını taşıyanlara yönelik bir hakaret olduğunu, zaten, derin inancından değil ama şöhret kaygısıyla böyle davrandığını, dünyanın dikkatini üzerine çekmek

3 *Günlük*, 14 Temmuz 1891.

için ne yapacağını şaşırdığını haykırdı. Bu hakaretler karşısında gözü dönen havari karısına, onun dünyada gördüğü "en budala ve en açgözlü" insan olduğunu ve çocukları "rubleleriyle" yoldan çıkardığını söyledi. Ardından kapıyı gösterip, gürledi: "Defol! Defol!" Hıçkırıklarla sarsılan Sonya bahçeye kaçtı ve bekçinin kendini ağlarken görmemesi için elma bahçesine sığınıp, soluk soluğa bir hendeğin kıyısına oturdu. Orada, Liovoçka'yla arasındaki anlaşmazlığın tek çözümünün ölüm olduğunu anlatmak amacıyla kurşun kalemle defterine birkaç kelime yazdı. Kuşkusuz Anna Karenina örneği bulaşıcıydı. Bu kez mutlaka kendini bir trenin altına atacaktı. Ayağa kalkıp eteklerine takılarak Kozlovka Garı'na doğru koştu. Başı "bir mengeneye sıkışmışçasına" acıyordu.

Sonra, alacakaranlıkta köylü gömleği giymiş bir adamın ona doğru geldiğini gördü. Onun kocası olduğunu, barışacaklarını sandı. Büyük bir sevinçle ileri atıldı. Yanılmıştı. Köylü gömleği içindeki adam eniştesi Kuzminski'ydi. Onu alt üst olmuş bir halde gören adam ona sorular sordu, onu yatıştırdı ve geri dönmesini tavsiye etti. Sonya bir süre onunla yürüdü, ardından boğulma ümidiyle Voronka'da yüzmek için ondan ayrıldı. Ama soğuk ve kara su onu ürküttü. Ormana geri döndü. Aniden bir hayvanın üzerine saldırdığını sandı. Bir köpek? Bir tilki? Bir kurt? Bağırdı. Hiçbir şey olmadı. Hiç kimse yoktu. Hayvan akşamın pusunda kayboldu. Sonya çıldırdığını düşündü. Yatışmış olarak eve döndü ve yatağında uyuyan Vanişka'yı görmek için yukarı çıktı. İyiliği, uysallığı, zekâsı diğerlerinin kabalığını unutturan bu küçük cılız oğlanı çok seviyordu. Kimi zaman böylesi bir eşsiz güzelliğin bu dünyada bulunamayacağını düşünüyordu. Şöyle yazıyordu: "Ne hoş çocuk! Onun yaşamıyor olmasından korkuyorum."[4] Boğarcasına sarılıyordu ona. Dışarıda, taraçada, Lev Tolstoy büyük kızları, büyük oğulları ve konuklarıyla sohbet ediyor, gülüyordu. "Neredeyse kendimi öldürecek olduğumu asla bilmeyecek ve ola ki bunu öğrenirse, buna inanmayacak," diye düşünüyordu.[5]

4 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 7 Haziran 1891.

5 *A.g.e.*, 21 Temmuz 1891.

Gecenin ilerleyen saatlerinde konuklar dağıldıktan sonra Liovoçka karısını aramaya gitti. Onu kollarına aldı ve kulağına tatlı sözler söyledi. "Ondan ilanını yayımlamasını ve bir daha bana bundan bahsetmemesini rica ettim. Ben bunun böyle olması gerektiğini anlayana kadar onu yayımlamayacağını söyledi. Yalan söylemeyi bilmediğimi, yalan söylemeyeceğimi ve bunu anlamamın imkânsız olduğunu belirttim. Bugünkü gibi heyecanlar ölüm saatimi öne çekiyor. Bu duygulanımlar varsın gelsin ama yeter ki beni bir an önce öldürsün," diye yazdı Sonya.

Sonraki günlerde, yataktaki barışmaların peşinden yine tartışmalar oldu. Gerçek aşkın olmadığı bu kucaklaşmaların ardından ikisi de kendi *Günlük*'ünde pişmanlık belirtiyordu.

"Kendime çok kızıyorum. Sabahın köründe Liovoçka tutkulu okşayışlarla beni uyandırdı... Ardından Fransızca bir roman aldım –Paul Bourget'nin *Un coeur de femme*'ı– ve hiç yapmadığım bir şey yapıp, saat on bire kadar yatağımda onu okudum. Kendimi bıraktığım bu esrime benim yaşımda hoş görülemez... Kocam ne tuhaf adam! O tartışmanın olduğu günün ertesi günü bana tutkusunu ve aşkını ilan etti, onun üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğumu söyledi ve böylesi bir bağlılığın mümkün olabileceğine asla inanmadığını söyledi. Ama bunların hepsi tamamen *fiziksel*. Bu bizim uyuşmazlığımızın püf noktası. Ben de onun tutkusuna boyun eğdim ama ruhumun derinliklerinde istediğim bu değil, bunu asla istemedim. Ben hep platonik ilişkiler, kusursuz bir ruhani birlik hayal ettim..." diye yazıyordu Sonya 27 Temmuz'da.

Lev Tolstoy ise ümitsizlikle şunları yazıyordu: "Duygularımla, iffetsiz bir şekilde yaşıyorum. Tanrım bana yardım et. Aklım karıştı, acı çekiyorum, artık dayanamıyorum."

Maldan mülkten giderek daha fazla uzaklaştığını ileri sürdüğü bir sırada tuhaf bir şekilde ölüm korkusu onu yeniden sarmıştı. Bir süredir *Günlük*'ündeki her yazı, "e.y. (eğer yaşıyorsam!)" harfleriyle başlıyordu. Gökle yer arasında gidip geliyordu. Bununla birlikte, şu sıkıntı verici telif hakları meselesini çözmek gerekiyordu. Sonya'yı daha fazla kızdırmamak için bir-

kaç yıl önce yapmış olduğu ve sadece yazarın "ikinci doğumdan" sonraki eserlerinin derhal kamu malı olmasını öngören anlaşmadan esinlendi.

16 Eylül 1891'de, Rusya'nın başlıca gazetelerine bir mektup gönderdi: "1881 yılından itibaren yazmış olduğum, 1886'da basılan XII. ciltte ve içinde bulunduğumuz 1891'de basılan XIII. ciltte yayımlanmış olan tüm eserlerimle birlikte Rusya'da henüz yayımlanmamış olan veya gelecekte yayımlanacak olan eserlerimi, isteyen herkese Rusya'da ya da yurtdışında, Rusça ya da çeviri olarak bedava yayımlama hakkının yanı sıra sahnede sergileme hakkı veriyorum."

Bu tedbirin kendisine yönelik olmadığını göstermek için feragat mektubunun Sonya tarafından imzalanmasını isterdi. Ama hiç şüphesiz bu derece incelikten yoksun bir karaktere sahip bir kadından bunu istemek fazla olurdu! Sonya hareketlerinin mesuliyetini tümüyle ona bıraktı. Onu en fazla üzen, kocasının, insanlığa sunduğu hediyeyi zenginleştirmek için, kendisinin çok sevdiği ve 1886'da doğum gününde *Bütün Eserleri*'n XII. cildine koyması için Tolstoy'un kendisine vermiş olduğu *İvan İlyiç'in Ölümü*'nü de buraya sokmasıydı. Malum duyuruyu gazetelerde okuduktan sonra öfkeyle şunları yazdı: "Her şeyin kaynağı aynı: kendini gösterme merakı, şöhret arzusu, kendisinden olabildiğince çok bahsedilmesi isteği. Kimse kafamdan bu fikri çıkaramaz."[6] Sonya, kocasının "kendisi dışında kimseye, ne bana ne çocuklara küçücük bir sevgi beslemezken"[7] sürekli Hıristiyan yaşamından bahsetmesini eleştiriyordu. Haklı olarak, kocasının bu saçma sapan telif haklarından feragatinin yoksullara değil yayımcılara, yani kesinlikle zenginlere yarayacağını ileri sürüyordu!

Lev Tolstoy mallarını elinden çıkardığına, böylesi yaygaraları umursamayacak kadar memnundu. Artık prensipte mülkiyetin kötülüğünden kurtulmuştu, hukuken yoksuldu, teorik açıdan geçim gereçlerinden yoksundu! Ah, mutlak çıplaklığın zevki! Ama bu koşullarda nasıl yaşanacaktı? Mantıken gü-

6 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 19 Eylül 1891.

7 *A.g.e.*, 15 Ağustos 1891.

zel evinden çıkması, terk edilmiş bir barakaya yerleşmesi ve yiyecek elde etmek için elleriyle çalışması ya da hacılarla birlikte, hakikati yayarak, kapı kapı dolaşıp ekmek dilenerek, Kiev yolunda ilerlemesi gerekirdi. Oysa o böylesi radikal bir değişime gidemiyordu. Her zamanki gibi yarım önlemlerle yetindi ve gülünç, ara bir durumda kaldı. Az yemek, bir köylü gibi giyinmek, kendi başına kuyudan su çekmek ve odasını toplamak istese de, ne kütüphanesinden, ne binek atlarından, ne piyanosundan, ne de hayranlarının toplandığı büyük salondan vazgeçiyordu. Sözde Eyüp peygamber gibi yoksul, kendi elinden karısının ve çocuklarının eline geçmiş olan servetinin avantajlarından yararlanmayı sürdürüyordu. Kimseye hiçbir borcu olmadığı hissiyle onların himayesinde yaşıyordu. Çevresinde yine aynı mobilyalar, aynı şamdanlar, beyaz eldivenli aynı uşaklar vardı. Eskisi gibi beylere yaraşır bir sofraya oturup saygılı hizmetçilerin hizmetinden yararlanarak, müritlerin akınına uğruyordu. Yandaşlarının sayısı arttıkça ünü büyüyor ve Sonya herkesi beslemekte zorlanıyordu.

Lev Tolstoy kasabada sık sık eski metresi köylü Aksinya'dan olan çocuğu Timote'yi görüyordu. Keskin gözleri, biçimsiz burnu ve gür kaşlarıyla bu kaba saba mujik, ona tüm meşru oğullarından daha fazla benziyordu. Mülkte arabacı olarak çalışıyordu. Bu gençlik hatasının hatırası, Lev Tolstoy'u aniden allak bullak ediyordu. Ama ne! Büyük bir toprak ağasının etrafında, geçmişteki erkini kanıtlayacak birkaç piç bulunması alışılmış bir şeydi. Dönemin âdetlerine göre, efendinin soyadını taşıma şansına sahip çocukları, Timote'ye karşı hiçbir düşmanlık beslemiyor ve ona, yasanın aleyhinde olduğu bir kardeşleri gibi davranıyorlardı. Sadece Sonya'nın bu besleme nesebini düşündükçe hâlâ çileden çıktığı oluyordu.

Yasnaya Polayana'daki 1891 ilkbahar ve yazı bol ziyaretçili geçti. Fet ve karısı mayıs ayında Tolstoy'larda birkaç gün kaldı. Yaşlı şair, uzun yüzü, yukarıdan aşağıya uzanan burnu, kırlaşmış sakalı ve tırnakları bakımlı küçük elleriyle hiç olmadığı kadar çekiciydi. Gençlere özgü bir coşkuyla doluydu ama Lev'ocka, bu son derece insani coşkunluğun tadını çıkaramaya-

cak kadar Tanrı'yla meşguldü. "Fet bize dizeler okudu. Aşk ve yine aşk... Onun ateşli ilhamı bende şiirsel, anlaşılmaz, yaşıma uygun düşmeyen fikirler ve duygular yaratıyor," diye yazıyordu Sonya.

Şairi daha az önemli konuklar izledi. Her zamanki gibi güzel havalar her çeşit hayranı, profesörleri, üniversite öğrencilerini, aydınları, opera sanatçılarını, eski papazları, nedamet getirmiş devrimcileri ya da yandaş görünümündeki hükümet ajanlarını oraya sürükledi. Ev sahibine yönelik övgülere St Petersburg halk kütüphanesinin müdürlüğünü yapan ve "Büyük Lev" de dediği "Dâhi Tolstoy" hakkında soluğu kesilene dek nutuk çeken, sakallı, gür ve uzun saçlı dev Stassov öncülük etmişti. Değişmeyen bir geleneğe uygun olarak Sonya piknikler, atlı veya yaya geziler, bilmece seansları, amatör konserler, yüksek sesli okumalar düzenliyordu. Salondan ofise koşuyor; aşırı yorgun hizmetçiler söyleniyor; çocukların dadıları tartışıyor; başka konuklar mektupla geleceğini bildiriyordu...

Lev Tolstoy öğleden sonralarını konuklarıyla geçiriyordu. Ama sabahları prensipte ortalarda görünmüyordu. Tan vaktinden itibaren çalışma odası haline getirdiği zemin kattaki kubbeli salona çekiliyordu. Bir kalenin duvarları kadar kalın duvarlar dışarıdan gelen sesi kesiyordu. Parmaklıklarla süslü iki uzun ve dar pencereden tatlı bir ışık vuruyordu. Mobilyalar, büyük bir masadan, siyah sahte deriyle kaplı birkaç eski sandalyeden, rustik bir kütüphaneden ve sert ve dar bir divandan oluşmaktaydı. Bir tırpan ve bir testere duvara dayalı duruyordu. Kunduracı malzemeleriyle dolu bir sepet yerde yatıyordu. İnine çekilen Lev Tolstoy, ruh haline göre ya yazıyor ya ayakkabı yapıyordu. O dönemde *Sergey Baba* isimli öyküsü üzerinde çalışıyor, (daha iyisini bulamadığından, temayı ona sağlamış olan arkadaşının ismiyle *Koni'nin Romanı* ismini verdiği) gelecekteki bir romanı için notlar alıyor ve *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir* gibi dini içerikli makaleler yazıyordu. Kimi zaman, onu kalemi elinde çalışırken görmek isteyen bir sanatçıyı odasına kabul ediyordu. Repin, onun yazarkenki portresini ve Ginsbourg, büstünü böylece yapabilmiştir. Her ikisi de ken-

disine bahşedilen şerefin farkındaydı. Repin Tolstoy'u ayakta, çıplak ayaklarla otların içinde de çizmiştir. Bu tablo modelin hoşuna gitmedi. "Oldu olacak beni pantolonsuz da çizseydi bari," diye söyleniyordu.

Yaz ortalarına doğru, Yasnaya Polyana'da yeni kaygılar belirdi: görülmemiş bir kuraklığın ardından, kıtlık, Rusya'nın merkezindeki ve güney batısındaki kimi illeri vuruyordu. Aralarında yazar Leskov'un da olduğu pek çok kişi, zarar gören köylüler için bir hareket başlatmanın gerekliliği hakkında Lev Tolstoy'a başvurdu. Bu hayırseverlik çağrısı efendiyi kızdırdı. Çünkü öncelikle fikir kendisinden çıkmamıştı; ikincisi, çünkü uzun süredir mujik-filozof Siutayev'le birlikte, zenginlerin rahat bir vicdan için küçük bir bedel ödedikleri hayır işlerini eleştiriyordu; ve son olarak, çünkü ona göre, "kötülüğe direnmeme" ilkesi doğal âfetlere kadar yayılmalıydı. Meslektaşına kasılarak şöyle yanıt verdi:

"Bu tip işler (açlara yardım) için pek çok gönüllü var; bunlar, halkı hiç dert etmeden, ondan nefret ederek ve hatta çoğu zaman onu aşağılayarak yaşamış olan ve aniden alt düzeydeki kardeşlerine yardım etmek için yanıp tutuşan insanlardır... Onları harekete geçirten kibir, kendini gösterme isteği ve halkın ölkelenmesi korkusudur... Kıtlıkla mücadele etmek için, insanların daha fazla iyi edimde bulunması gerekir. İyi edim, açları ekmekle beslemek değil, açları da toklar kadar sevmektir. Sevmek beslemekten önemlidir çünkü birini besleyebilir ama sevmeyebilirsiniz –yani insana zarar vermek– ama birini severseniz onu beslememezlik edemezsiniz... Sonuç olarak, ne yapılması gerektiğini bana sorduğunuza göre, cevap veriyorum: şayet yapabiliyorsanız (ve yapabilirsiniz) insanların birbirini sevmesini sağlayın ve bunu sadece kıtlıktan ötürü değil, her zaman ve her yerde yapın."[8]

Bu mektup *Haberler* Gazetesi'nde kısmen yayımlandı ve diğer gazetelerde bir hoşnutsuzluk hareketine yol açtı. Tolstoy'a "taş kalpli doktriner" muamelesi yapılıyordu. Kendisi de kıtlığın daha kötüye gittiğini öğrenince, teorik itirazlarının ger-

8 4 Temmuz 1891 tarihli mektup.

çekliğin ateşinde yumuşayıp, eridiğini hissediyordu. 19 Eylül 1891'de kızı Tanya'yla birlikte, zararın büyüklüğünü tespit etmek ve olay yerinde bir çözüm yolu bulmak için Pirogovo'ya, erkek kardeşinin evine gitmek istedi. Sonya, kocasının daha dün küçümsediği bir davaya aniden kendini adamasına gülünce Lev Tolstoy bağırdı: "Rica ederim bunu kendimden bahsettirmek için yaptığımı düşünme; sadece huzur içinde oturamıyorum!"

Sonya gitmesine müdahale etmedi ve şöyle yazdı: "Ah! Bunu, açların maruz kaldığı acıları düşününce kalbi acıdığı için yapıyorsa önünde diz çökeceğim, hiçbir fedakârlık bana bundan daha büyük görünmeyecek. Ama ben işe kalbini koyduğunu hissetmedim, hissetmiyorum. Kalemiyle, hüneriyle başkalarını duygulandırabilir, beni değil!"

Lev Tolstoy Pirogovo çevresindeki tüm kasabaları dolaşıyor, felaketin boyutunu öğreniyor ve kıtlık üzerine bir makale yazmayı düşünüyordu. Aynı yılın ekim ayında karısını Moskova'da bırakmaya ve kızları Tanya ve Maşa ile birlikte bu kez Riyazan vilayetine gitmeye karar verdi. Orada, arkadaşı Rayevski yardımları örgütlemek için didinip duruyordu. Planını Sonya'ya açıklayınca karısı ürkütüye kapıldı: "Tüm kış onlardan ayrı yaşamak ve Liovoçka'nın mide ağrılarıyla ve bağırsak sıkıntılarıyla, kızların yapayalnız bir halde gardan otuz verst uzakta olduklarını bilmek!.." "Kızlar" da memnun değildi. Ama onların sebepleri başkaydı. İyi birer Tolstoycu olarak, –özellikle de Tanya!– hayırseverliği mahkûm etmiş babalarının onun sözcülüğünü yapamayacağını düşünüyorlardı. "Don'a gitmenin arifesindeyiz. Bu yolculuk hoşuma gitmiyor ve hiç gücüm yok. Çünkü babamın bu hareketinin mantıksız olduğunu düşünüyorum; parayı yönetmek, bağışları toplamak ve annemden, ona bırakmış olduğu parayı almak ona uygun değil... Halkın felaketinin, biz toprak sahipleri tarafından emeğine el konması ve sömürülmesinden kaynaklandığını ve tüm meselenin, artık onlardan çalmamaktan ibaret olduğunu yazıp, söylüyor (ve ben de onunla hemfikirim). Bu doğru, babam dediğini yaptı, onlardan çalmayı bıraktı. Bence yapacak başka bir şeyi

yok... Babam herkesin gözü üzerinde olan biri, *first best*'e ulaşmışken, *second best*'i seçecek kadar sert eleştirildi," diye yazıyordu Tanya 26 Ekim 1891'de.[9]

"Takım" cephesindeki bu coşkusuzluğa rağmen, baba, iki kızı ve yeğeni Vera Kuzminskaya ile birlikte Rayevski'nin Riyazan vilayetindeki mülküne, Begichevka'ya gitti. İlkin trenle ardından arabayla yapılan iki günlük zorlu bir yolculuğun ardından oraya ulaştıklarında, gördükleri sefalet onları şaşırttı. Çok sayıda köylü açlıktan ölmüştü. Diğerleri iş bulmak için başka yerlere kaçmıştı. Hayatta kalanların ise bir deri bir kemik, kıpırdayacak güçleri yoktu. Karınları şişmiş, yüzleri soğuktan morarmış, paçavralar içindeki çocuklar, donmuş barakalarda çaput yığınları üzerinde uyukluyordu. Odun olmadığından, çatılardan sökülen anız yakılıyordu. Böylesi bir felaket karşısında kayıtsız kalınamazdı. Lev Tolstoy ve kızları, Rayevski'yle birlikte işe koyuldu.

Lev Tolstoy Sonya'nın kendisine gönderdiği ilk parayla odun aldı. Ardından kasabalarda bedava yemek verilen yemekhaneler kurdu. "Anneler çocuklarını oraya getirip, besliyor; kendileri yemiyor. Bu iş için para verenler bağışlarının doğrudan talihsizler için kullanıldığını görebilseydi, fedakârlıklarından mutlu olurlardı," diye yazıyordu Tanya 2 Kasım 1891'de.

Yemekhaneler hızla çoğaldı. Lev Tolstoy genel karargâhını Begichevka'ya, Rayevski'nin mülküne kurmuştu. Her gün atına atlayıp oradan çevredeki küçük köyleri ziyaret etmeye, ihtiyaç listesi oluşturmaya, yiyeceklerin, giysilerin, odunların doğru bir şekilde paylaştırılmasını teftişe gidiyordu. Kızları, yorulmak bilmeksizin ona yardım ediyordu. Oğulları da artık garibanlara yardım işine kendilerini adamıştı ama başka bölgelerde: Sergey ve İlya, Çern'de; Lev Samara ilinde.

Akşam bitkin ve donmuş bir halde Begichevka'ya dönen Lev Tolstoy, kızları ve bir araya topladığı gönüllü ortaklar için günün olaylarını yorumluyordu. Kimileri, meselâ Tanya, yüksek mevkideki ve dolayısıyla aşağılık insanların bağışlarını kabul

---

9 Orijinal metinde İngilizce geçiyor: *second best*, ikinci düzey bir iyilik, *first best*, birinci düzey bir iyilik.

ederek şerefini tehlikeye attığı için onu eleştiriyorlardı. Gözleri yaşlarla dolarak, o anki faaliyetinin fikirleriyle bağdaşmadığını teslim ediyordu. Ama aynı zamanda halkın felaketi karşısında eli kolu bağlı oturamayacağını da söylüyordu.

Kişisel düşüncelerinden daha güçlü olan bu merhametin etkilerini Sonya da uzaktan hissediyordu. En küçük dört çocuğu Vanişka, Andrey, Mihail ve Saşa ile Moskova'da kalan Sonya, kocasının sefalet cephesinden kendisine gönderdiği mektupları ve gazetelerde yayımladığı dokunaklı makaleleri duygulanarak okuyordu. "Tüm bir kış boyunca" kendisini bırakmasının saçma olduğunu düşündükten sonra, şimdi ona faaliyetinde yardım edemediğine üzülüyordu. Çocuklarıyla birlikte masada otururken, açlıktan ölen ve talihinden bir adaletsizlik gibi yakınan, paçavralar içindeki çocuklar gözünün önüne geliyordu. "Halkla hiçbir bağımız yok. Hiçbir yıkıma üzülmüyor, hiç kimseye yardım etmiyoruz... Bu ortamda ahlaken çöken ve her tür manevi faaliyetten yoksun çocuklarıma ve kendime acıyorum. Ne yapmalı?" diye yazıyordu. Hayatında ilk kez, kendini Tolstoyizme dalmak üzere hissediyordu. Uykusuz geçen bir gecede, kamuoyunun hayırseverliğine seslenmeye karar verdi. Mektubunu büyük bir heyecanla kaleme aldı, onu birkaç arkadaşına gösterdi, onlar da yazıyı onayladı ve mektubu *Rus Haberleri* yönetimine götürdü. Ertesi gün, 3 Kasım 1891 Pazar günü, metnin tamamı gazetede yayımlandı:

"Tüm ailem aç halka yardım işine hizmet etmek için dört bir yana dağıldı... Küçük yaşlardaki dört çocuğumla Moskova'da kalmak zorunda olduğumdan, diğerlerine ancak maddi kaynaklar göndererek yardımcı olabiliyorum. Ama ihtiyaçlar çok büyük ve tek tek bireyler bunları karşılamakta yetersiz kalıyor. Bununla birlikte, şu anda açlıktan ölen tüm insanları düşündüğümüzde iyi ısıtılmış bir evde geçirdiğimiz her saat, yediğimiz her lokma ekmek bir vicdan azabı yaratıyor. Burada lüks içinde yaşayan, kendi çocuklarımızın en ufak bir sıkıntı çekmesine katlanamayan bizler, açlıktan ve soğuktan ölen çocukları karşısında acıdan bitap düşen, yıkılan anneleri ya da yiyecek hiçbir şey bulamayan ihtiyarları görmeye dayanabilecek miyiz? On üç

rubleyle, yeni bir hasada kadar bir insanı kurtarmak mümkün... Eğer her birimiz imkânlarımız dahilinde bir, iki, on veya yüz insanı besleyebilirsek, vicdanımız rahatlayacaktır... Dolayısıyla, isteyen ve yapabilen herkesten, ailemin başlatmış olduğu harekete maddi bağışlarıyla katkıda bulunmasını rica ediyorum."

Sonya'nın mektubu Rusya'nın tüm gazetelerinde, ardından da çevrilmiş olarak Avrupa ve Amerika'daki birkaç gazetede yayımlandı. Bağışlar bir anda sel gibi boşaldı. Sonya şaşkın bir halde, kendisine gümüş bir ruble vermeden evvel istavroz çıkaran halktan bir kadının, ince peçesinin gerisinde burnunu çeken ve elinde banknot dolu bir zarf bulunan yüksek sosyeteden bir kadının, yumruğunun içinde birkaç kapik sıkan bir çocuğun kapısını çaldığına tanık oluyordu. "Çılgınca hareketim hakkında sen ne düşünürsün bilmiyorum ama işinize katılamadan köşemde eli kolu bağlı oturmak canıma tak etmişti... Dünden beri kendimi daha iyi hissediyorum, hesap tutuyorum, makbuz veriyorum, teşekkür ediyorum, milletle konuşuyorum ve başkalarının parasıyla da olsa çabanıza ortak olabildiğim için mutluyum."

On beş gün içinde on üç bin rublenin üzerinde para topladı. İlk bağışçılar arasında, rahip Jean de Cronstadt da vardı. Kısa süre sonra, giysi ve ilaçlar dışında, Sonya yardım için vagonlar dolusu buğday, çavdar, bezelye, lahana gönderebildi. Bu para ve mal trafiği Sonya'nın ihmal etmeden yerine getirdiği ciddi bir yazışma gerektiriyordu. Begichevka'daki Lev Tolstoy bu durum karşısında alt üst olmuştu. Sonya, kendisinin on yıl evvel yaşamış olduğu "ikinci doğumu" mu yaşıyordu? Lev Tolstoy akşamları, halısız, perdesiz, eğri ayaklı masası ve rahatsız katlanan yatağıyla küçük ve soğuk odasına kapanarak, bu mucizevi yakınlaşma için Tanrı'ya şükrediyordu. 14 Kasım'da karısına göndermiş olduğu mektuba şu Fransızca cümleyi yazdı: *Nasıl bir sevgiyle seni düşündüğümüzü ve senden bahsettiğimizi hayal bile edemeyeceğine eminim.* Ve daha ileride: "Her gece düşümde seni görüyorum benim tatlı sevgilim."[10]

Arkadaşı Rayevski kırdaki koşuşturmaları sırasında yor-

10 23 Kasım 1891 tarihli mektup.

gun düşüp, soğuk aldığı ve yatmak zorunda kaldığı sırada, Lev Tolstoy Moskova'ya gitmeye hazırlanıyordu. Rayevski, ateşli geçen iki günün ardından uğursuz bir gribe yenik düşerek öldü. Lev Tolstoy bu ölümden çok etkilendi çünkü çocukluk arkadaşı Diakov'u da önceki ay kaybetmişti.

Rayevski'nin kaybı onu, yardım işlerinin örgütlenmesini tek başına sürdürmek zorunda bıraktı. Vazgeçmek onun için artık söz konusu olamazdı. Bir ayda, bin beş yüz kişiyi bedava besleyen otuz yemekhane açmıştı. Ama bunun yetersiz olduğunu biliyordu. Kimileri alaycı bir şekilde onun "on üçüncü havari" olduğunu söylüyordu. Kendisi de ilkelerine aykırı bir işi yerine getirmekten yakınmayı sürdürüyordu. "Tüm bunlarda kusur bulunacak çok şey var. Karımın şu parası ve bağışlar var; yiyenlerle yiyecekleri verenler arasındaki ilişkiler problemi var. Günah her yerde. Ama evde oturup yazmam imkânsızdı," diye yazıyordu Gay'e.[11] Kasım ayının sonunda Sonya'nın yalvarıp yakarmalarına boyun eğerek, dinlenmek için onun yanına döndü. Karşılaşmaları, şefkat ve minnet dolu oldu. "Moskova'daydım. Sonya'yla ilişkilerimin verdiği sevinç. İlişkimiz hiçbir zaman bu kadar içten olmamıştı. Çok şükür sana Tanrım. Bunun için sana yakarmıştım. İstediğim her şey ama her şey bana verildi. Şükür sana. İradenle daha sıkı bir şekilde birleşmeme izin ver. Sen ne istiyorsan ben de sadece onu istiyorum," diye yazıyordu.[12] On gün sonra, Begichevka'ya dönüyor ve yeniden açlıkla mücadeleye koyuluyordu.

23 Ocak 1892'de, belli ki iyiliğin büyüsüne kapılan Sonya, faaliyetlerin yürütüldüğü yere, kocasının yanına gitti. Kirliliği ve dağınıklığı içini burkan perdesiz odaya yerleşti. Rayevski'nin bütün evi hemen süpürüldü, havalandırıldı, toparlandı. Ardından Sonya yemekhaneleri dolaştı. "İlk gittiğimde, barakada on kişi buldum. Ama insanlar gelmeye devam ediyordu ve sayıları kısa sürede kırk sekize ulaştı. Hepsi paçavralar içindeydi, yüzleri süzülmüş ve hüzünlü. İçeri giriyorlar, istavroz çıkarıyorlar ve gidip uç uca konmuş masaların yanındaki uzun sıralara

11 9 Kasım 1891 tarihli mektup.

12 *Günlük*, 19 Aralık 1891.

oturuyorlar. İşletmeci her birine çavdar ekmeği veriyor, ardından masanın üzerine *sçi* (lahana çorbası) dolu büyük bir çorba kâsesi bırakıyor. Kenevir yağıyla hafif çeşnilendirilmiş çorba etsiz... Çorbanın ardından patatesli tirit ya da bezelye, karabuğday bulguru, pazı yaprakları, arpa lapası dağıtılıyor. Öğlen iki tabak, akşam iki tabak... Gezdiğim ikinci yemekhanede soluk gri tenli genç bir köylü kız gördüm, bana öyle üzgün baktı ki az kalsın hıçkıra hıçkıra ağlayacaktım. Bu sadakayı almak, onun için, bir ihtiyar ya da orada oturan herhangi biri için olduğu kadar korkunç olmalı."[13]

Sonya, çevresindekilerde hayranlık uyandıran bir enerjiyle, –o ana dek çok kötü tutulmuş olan– muhasebe kayıtlarını düzene soktu, bir terzi çırağının yardımıyla, şehirden gönderilen kumaş parçalarından giysiler dikti ve muhtaç küçük çocuklar için otuz kadar manto yaptı. On günün sonunda, yokluğunda Tanya'nın ilgilenmiş olduğu küçük çocuklarının yanına, Moskova'ya döndü.

Bununla birlikte Lev Tolstoy'un başlatmış olduğu iş yayıldıkça, idare endişeleniyordu. Rusya'nın saygınlığıyla bağdaşmaz görünen bu hırçın adamın makalelerinin yurtdışında yarattığı heyecan yetkililer açısından anlaşılır değildi. Ülkesinin hatalarını ifşa eden ve sefaletle savaşmak için resmi kurumların yerine geçen, uluslararası bir kişilik haline geliyordu. Avrupa'nın dört bir yanından gelen koliler, ABD'nin açlar için gönderdiği mısır dolu yedi gemi, Minnesotalı uncuların mujiklere bedava un verme vaadi, tüm bunlar yardım kampanyasının öncüsünün ününe hizmet ediyordu belki ama kamuoyu nezdinde çarlık rejimini gözden düşürüyordu. Kaygı verici söylentilere son vermek için yönetim şu bildiriyi yayımlamıştı: "Rusya'da kıtlık yoktur. Gerçek şudur ki, kimi yerler kötü hasattan mustariptir." Ne var ki bu örtmece, Lev Tolstoy'un etkili makaleleri karşısında dayanamadı. Bunun üzerine gerici gazeteler ona karşı aleyhte kurnazca bir kampanya başlattılar; Pobyedonostsev, imparatora, yazarı mujikler arasında bir isyan çıkarmak istemekle suçlayan bir rapor sundu.

13 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 16 Şubat 1892.

Begichevka'dan dönen Sonya, yolculuğu sırasında Liovoçka'ya karşı yeni bir tehdidin ortaya çıktığını öğrendi. Lev Tolstoy 1891'de *Felsefe ve Psikoloji Meseleleri* gazetesi için *Açlara Yardım* başlıklı bir fıkra yazmıştı. "Halk aç çünkü biz diğerleri çok yiyoruz. Bu hep böyleydi ama bu sene, kötü hasatların ardından, ipin kopacak kadar gerildiği görüldü... İmtiyazlı sınıf, ona karşı suçlu olduğu hissiyle halka gitmelidir." Hıristiyanlık esinli bu metin, sansür kurulu tarafından öyle bir kesilip kırpılmıştı ki baş redaktör Grot onu basmanın mümkün olmadığına hükmetmişti. Lev Tolstoy'un ricası üzerine düzeltilmemiş provaları Fransız, Alman ve İngiliz çevirmenlere yollamıştı. 14-26 Ocak 1892'de, *Daily Telegraph* makaleyi olduğu gibi yayımladı. Hemen sonra, Kutsal Meclis başvekilinin himayesi ve yönlendirmesindeki aşırı gerici bir gazete olan *Moskova Haberleri*, Tolstoy'un yazısından –yazının devrimci karakterini vurgulayan, yanlış bir Rusça çeviriyle– bölümler yayımladı. Budanmış ve çarpıtılmış bu belgeye sert bir yorum eşlik ediyordu: "Kont Tolstoy'un çağrısı, yasadışı ajitatörlerin yergilerinin bile yanında soluk kaldığı, en ileri, en dizginsiz sosyalizmden esinlenmektedir... Açıkça bir toplumsal devrim programı salık vermektedir. Batılı sosyalistlerin, cahil kalabalığın her zaman aç olduğu saçma ve bayağılaşmış cümlelerini alarak, zenginlerin, halkın sahip olduğu ve ürettiği ne varsa yiyerek halkın teriyle beslendiğini ileri sürmektedir. Sadece kör olanların veya görmek istemeyenlerin fark etmediği bu propagandaya kayıtsız kalabilir miyiz?"

İçişleri Bakanı Durnovo meseleyi ele aldı ve III. Aleksandr'a bir rapor sundu. Çar, saraydaki fısıltılara bakarak, Lev Tolstoy'un tutumuna çok kızmış göründü ve kamuya şu açıklamayı yaptı: "Üstelik bir de karısını ağırladım! Bunu kimse için yapmamıştım!" Öfkeden ne yapacağını şaşırmış olan Sonya 6 Şubat 1892'de Liovoçka'ya şunları yazdı: "Kışkırtıcı makalelerinle bizi mahvedeceksin. Sevgi, "kötülüğe direnmeme" nerede kaldı? Dokuz çocuğa sahip olarak, onların ve benim yıkımıma yol açmaya hiç hakkın yok."

Sonya her zamanki cesaretiyle savaşa girişti. St Petersburg'daki tüm tanıdıklarını haberdar etti. Moskova Genel Valisi Grandük

Sergey'den bir görüşme rica etti ve bu zat ona, Lev Tolstoy'un, kıtlıkla ilgili makalesinin sunulurken gösterilen yanlılığı kınayan bir mektubunu *Messager Officiel*'de yayımlatmasını önerdi. Lev Tolstoy tekzip yazmayı söylenerek kabul etti ama *Messager Officiel*'in müdürü, resmi bir yayının sorumlusu olarak, gazetelerin polemiğine giremeyeceği gerekçesiyle yazıyı yayımlamayı reddetti. Bunun üzerine Sonya metni taş baskı ile yüz nüsha olarak bastı ve onu Rusya'da ve yurtdışında dağıttı. Arkasından çevrilen entrikalarla uğraşamayacak kadar mujiklere yardımla meşgul olan Lev Tolstoy 28 Şubat 1892'de karısına şuursuzca şunları yazıyordu:

"Tanrı aşkına bunu dert etme canım sevgilim... Ne düşünüyorsam onu –ve ne hükümetin ne de varlıklı sınıfların hoşuna gidecek olanı– yazıyorum ve on iki yıldır bunu yapıyorum; tesadüfen değil bile bile yazıyorum; kendimi aklamak gibi bir niyetim yok ama kendimi aklamamı isteyenlerin, kendilerini aklamasalar bile en azından faili oldukları ve sadece benim değil tüm hayatın onları suçladığı suçlardan arınmalarını diliyorum... Rica ederim bir sanık gibi davranma. Bu rolleri tersine çevirmek olur..."

Bu arada yönetim ve kilise çevreleri Lev Tolstoy'a karşı saldırılarını sürdürüyorlardı. En küçük hareketi gizli polislerce izleniyordu. Bu muhbirlerden biri raporunda şöyle yazıyordu: "Bir sekreter ve güvenilir bir adamıyla buraya geldi... Hiçbiri et yemiyor ve sofraya oturduklarında Tanrı'ya dua etmiyorlar. Bu saptama, köylülerde, Tolstoy'un Tanrı'dan değil ama Deccal'den ilham aldığı fikrini doğurdu... Attığı her adımın bana bildirilmesi için dikkatli bir gözetim ayarlandı." Felaketzede bölgelerin, üstlerinin emirlerine uyan kimi papazları aynı yönde öğütler veriyor ve mujiklere cehennemde yanmamak istiyorlarsa yardımları geri çevirmelerini buyuruyordu. Bir gün, bir köylü kadın Lev Tolstoy'un ayaklarına kapandı ve ondan kantinde çalışan çocuğunu geri vermesini istedi.

"Yalnız ruhum cezasını çeksin! Evimizde yiyecek hiçbir şey yok ama çocuğumun Tanrı yolundan ayrılmasını istemiyorum!"

Moskova'da ve St Petersburg'da, "on üçüncü havarinin" bu-

gün yarın ülkesinden sürüleceği, yurtdışına gönderileceği ve hatta disiplin suçu işlemiş kilise adamlarına tahsis edilmiş Suzdal Manastırı'na kapatılacağı söyleniyordu.

Dindar Aleksandra Tolstoy tehlikenin yakındalığı karşısında, dönek yeğenine yönelik sitemlerini bir yana bırakarak, ona haber vermeden, onu Çar'ın karşısında savunmaya karar verdi. III. Aleksandr'ın huzuruna kabul edilen yaşlı nedime zayıf bir sesle ona şöyle dedi:

"Haşmetmeap, tüm Rusya'nın en parlak insanının bir manastıra hapsedilmesi yönünde bir karar size takdim edilmek üzere."

"Tolstoy mu?" diye sordu Çar.

"Evet Haşmetmeap."

"Bana suikastta bulunmayı mı planlıyordu?" diye mırıldandı Çar gülümseyerek.

Aleksandra, rahatlamış bir şekilde Çar'ın yanından ayrıldı. Kısa bir süre sonra, İçişleri Bakanını gören Çar, ona şöyle dedi: "Tolstoy'a dokunmamanızı rica ederim. Onu bir çilekeş yapmak ve böylece bana karşı genel bir öfke oluşturmak hiç istemiyorum. Eğer suçluysa, vah yazık ona!"

Fırtına uzaklaştı ama Lev Tolstoy buna sevinmeyi aklının ucundan geçirmedi. Belki de kalbinin derinliklerinde rahat bir şekilde cezadan kurutulmuş olmasına üzülüyordu. Darbeler her zaman başkaları içindi. Kimileri için, cezasızlık kadar kötü bir ceza yoktur.

İkinci bir kıtlık yılı onu, aç köylüler içindeki faaliyetini sürdürmeye mecbur bıraktı. Orada, eskiden ölümün yakınlığının kendisini düşünmesine engel olduğu Sivastopol'de olduğu gibi iç huzuru buluyordu. Öte yandan Sonya'nın da mücadelesinde kendisini desteklemesine seviniyordu. Bir bakıma onu dindaşı gibi görüyordu. "Dün, mektuplarını okuyunca, tüm kalbimle –bende var olduğunu yadsıdığın o kalple!– seni sadece görmek değil ama seninle olmak da istedim," diye yazıyordu Sonya'ya. İki yemekhane ziyareti arasında, ahlaki yapısının temel taşı olması gerektiğine inandığı *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir*'i yazmaya devam ediyordu. "Hiçbir zaman hiçbir eser bana bu kadar acı vermedi," diyordu Çertkov'a.

Üç yıllık çabanın ardından Nisan 1893'te tamamlanan bu kitap, tabii ki sansür kurulu tarafından yasaklandı; ama daktiloda yazılmış nüshaları Rusya'nın dört bir yanına dağıldı, sınırları aştı ve hemen Almanya'da, Fransa'da, İngiltere'de, ABD'de çevirileri başladı. Lev Tolstoy bu denemede, insanların hayvani doğalarına hükmetmeye azıcık razı olması halinde, Tanrı'nın egemenliğinin insanın ulaşabileceği bir yerde olduğunu ileri sürmekteydi. Ama bugün "İsa'nın öğretisi, ancak, bir ideali işaret eden bir şeyin mutlak kural olarak alınması halinde yaşam olanağını dışlar görünmektedir. Sadece bu durumda İsa'nın buyrukları yaşamın gerekleriyle bağdaşmaz görünmektedir, oysa ki tersine sadece bu buyruklar doğru bir hayat olanağı vermektedir," diye ekliyordu. Onu, bizzat kendisinin henüz içgüdülerinden kurtulamamış olmakla suçlayan muhaliflerine böylece cevap verdikten sonra, tanrısal yetkinliğin tanımına geçiyordu. Bu yetkinlikte "insan hayatının asimptotu"nu görürdü. "İnsanlık daima ona doğru meyleder; ona yaklaşabilir ama ona ancak sonsuzlukta ulaşabilir." Ona göre Kilise, öğretisiyle Dağdaki Vaaz'ın yalınlığını bozmuştur. Devletin müttefiki olan Kilise insanların yeryüzündeki mutluluğu önündeki başlıca engeldi. Dolayısıyla sapına kadar Hıristiyan biri, dini ve laik yasaları reddetmeli ve şu buyruğa uymalıydı: "Sana yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma." Lev Tolstoy, Amerikalı Adin Ballou'nun kitabından –*Christian Non-Resistance*– esinlenerek, kötüye şiddetle karşılık vermeme teorisini ortaya koyuyordu.

Yine de, kötüye şiddetle karşı koymayı reddetmekle birlikte, dünyada ne zaman kötünün ortaya çıktığını görse, onu ifşa etmek, kınamak gerektiğini düşünüyordu. Kıtlıkla mücadele halk hareketinden hoşlanmasına yol açmıştı. Hakikati bulduğundan emin, yönetimin sınırlarını aşması halinde müdahale etmeye karar vermişti. Daha 1890'da antisemitik zulme karşı çıkmıştı. 1893'te III. Aleksandr'a, Kafkasya'ya sürülmüş yandaşlarından biri olan Prens Kilkov'un, çocuklarının bakımından mahrum bırakılmasını protesto eden bir mektup yazdı.[14] Karısıyla birlikte dövüşmeye hazır olduğu başka "meseleler" olgunlaşacaktı.

14 Bu mektup, 2 Ocak 1894'te gönderilmişti.

Ne yazık ki çift arasındaki anlaşma, kıtlığın bitmesiyle son buldu. Hasat iyileşir iyileşmez, "terhis edilmiş" Lev Tolstoy evine ve alışkanlıklarına döner dönmez, o ve Sonya arasında anlaşmazlık yeniden başladı. İçinden çıktığı sefaletin ardından, aile ortamının rahatına daha zor katlanıyordu. 22 Kasım 1893'te şöyle yazıyordu: "Bir baskı, huzursuzluk hissediyorum. Kendimi kontrol edemiyorum. Bir kahramanlık istiyorum. Hayatımın geri kalanını Tanrı'ya adamak istiyorum. Ama o beni istemiyor. Ya da beni seçtiğim yöne itmek istemiyor. Ve ben öfkeleniyorum. Ah! Şu lüks! Şu kitaplarımın satışı! Şu ahlaki çirkef! Şu boş hareketlilik!.. Acı çekmek, içimi yakan bu hakikati haykırmak istiyorum!.."

Birkaç gün sonra, 24 Ocak 1894'te ise şöyle yazıyordu: "Tanrım, bana yardım et! Bana çile çekmeyi öğret. Bildiğim cefaya hazırlanmaktan bir an olsun vazgeçmiyorum: hapis, idam ve işte şimdi nasıl katlanacağımı bilmediğim tamamen başka, yeni bir cefa görüyorum. Bu cefanın tuhaflığı ve yeniliği, istemeden bir budala durumunda bulunmamda ve yaşam şeklimle, uğruna yaşadığım şeyi geçersiz kılmak zorunda kalmamda yatmaktadır... Beni tutsak eden bu örümcek ağlarını parçalayamıyorum. Gücüm olmadığı için değil, bunu manen yapamıyorum; ağı örmüş olan örümceklere acıyorum."

Bu "örümceklerden" ilki Sonya'ydı. Lev Tolstoy kendini bir çilekeş gibi yaşamaya, sadece lapa ve sebze yemeye, su içmeye, karısının konuklarından kaçmaya, odun kesmeye, kuyudan su çekmeye boş yere zorlamıştı, etrafında evin tehlikeli sıcaklığını hissediyordu. En azından baktığında mujikleri görebileceği Yasnaya Polyana'da birkaç gün geçirmek için korkunç Moskova'dan ne büyük bir zevkle kaçıp gidiyordu! Mart 1894'te, kızı Maşa'yla birlikte müridi Çertkov'un mülküne gitti. Orada, öyle yoğun bir düşünce birliği hissetti ki Sonya'ya şöyle yazmaktan kendini alamadı: "Buraya geldiğim için çok mutluyum... O ve ben ruhen birbirimize çok yakınız, birçok ortak ilgi alanımız var ve öyle az görüşüyoruz ki şimdi ikimiz de çok mutluyuz."[15]

15 27 Mart 1894 tarihli mektup.

Hiçbir şey Sonya'yı bu itiraf kadar yaralayamazdı. Uzun süredir Çertkov'u kocası karşısındaki bir rakibi olarak görüyordu. Sonya bu kurnaz, tutucu adamın, büyük yazarın felsefesine hizmet etme bahanesiyle, onu kandırmaya, ailesinden koparmaya, en yıkıcı fikirlere teşvik etmeye ve eserlerine el koymaya çalıştığını düşünüyordu. O, iğrenç sıradan insanlar çetesinin şefi, oyunbozan, romanların önünü kesen kişiydi! Liovoçka üzerindeki nüfuzunu sürdürdükçe yeni *Savaş ve Barış*, *Anna Karenina* olmayacaktı. Maşa ve Tanya'yla yazışmaya başlamıştı. Nihayetinde onları annelerine karşı kışkırtacaktı. Ağustos 1893'te, Sonya Moskova'daki Rumyantsev Müzesi'ne vermiş olduğu Lev Tolstoy'un el yazmalarının çoğunun Çertkov tarafından buradan alındığını ve "emin bir yere konmak" üzere önce kendi evine, ardından da St Petersburg'daki arkadaşlarından biri olan Albay Trepov'un evine götürüldüğünü öğrenmişti.[16] Eserlerinin aşırıldığı bilgisini alan Liovoçka hiçbir yorumda bulunmamıştı. Büyülenmiş gibi bir teslimiyet içindeydi. Sonraki yaz, Sonya'ya Çertkov'u ve karısını Yasnaya Polyana'ya davet etmeyi önermeye cüret etti. Sonya bunu öfkeyle reddetti. Bunun üzerine Lev Tolstoy büyük arkadaşına üzüntüyle şunları yazdı:

"Sizden korkuyor çünkü siz onun bende görmek istemediği şeyleri destekliyorsunuz. 'Benim gelmemi istiyor mu?' diye sorarsanız, 'Hayır' diyeceğim. Ama gelmenizin gerekliliğiyle ilgili benim fikrimi sorarsanız, 'Evet gerekli' diyeceğim. Ona söylediğim şeyi size tekrar edeyim: şayet aranızda kötü duygular varsa, aranızda gerçek sevginin oluşması için tüm gücünüzle onları ortadan kaldırmaya çalışmalısınız."[17] Birkaç gün önce, 21 Mayıs 1894'te *Günlük*'üne şunları not etmişti: "Sonya'yla mutluyum... Bir anlamda harika bir anne ve eş! Fet herkesin kendine gerektiği gibi bir kadınla evlendiğini söylediğinde belki de haklıydı." Sonya kocasının en fazla değer verdiği adama karşı uzlaşmaz görünerek onu fikrini değiştirmeye mecbur edecek

16 Bu aynı Albay Trepov daha ileride St Petersburg'un hırçın genel valisi olacaktı. El yazmalarının ona götürüldüğü dönemde, liberallere henüz çok kötü bir gözle bakmıyordu.

17 12 Mayıs 1894 tarihli mektup.

miydi? Lev Tolstoy bir kez daha kendini tuttu, öfkesini bastırdı, Hıristiyan bir eş gibi davrandı. "Bir haftadır kendimi iyi hissetmiyorum. Sanırım bu Sonya'nın Çertkov hakkındaki üzücü sövgüsüne kızmamdan sonra başladı. Tüm bunlar anlaşılır ama çok can sıkıcıydı çünkü ben bu tip olayları bırakmıştım ve Sonya'ya karşı yeniden derin bir sevgi ve güzel hisler beslediğime seviniyordum. Onun her şeyi bozmasından endişe ediyordum. Ama işte geçti ve duygularım geri geldi," diye yazıyordu 15 Mayıs 1894'te *Günlük*'üne.

On beş gün sonra arkadaşı ressam Gay'i kaybetmenin acısını yaşadı: "O büyüleyici ve dâhi, yaşlı bir çocuktu," diyordu. Gay'in son tablosu *İsa'nın Çarmıha Gerilişi*, önceki Mart ayında St Petersburg'daki sergilendiği salondan kaldırılmıştı çünkü tuvalin kaba gerçekçiliğinden rahatsız olan Çar "Bu bir vahşet!" demişti. Hemen sonra Lev Tolstoy Gay'e "Bu sizin zaferinizdir!" diye yazmıştı.

Gay'in eserinin dini duygulara zararlı olduğu yargısına varan Çar mezar yolunda onu izlemekten kendini alıkoyamadı: 20 Ekim 1894'te Çar III. Aleksandr bir böbrek iltihabının yol açtığı bozukluklardan ötürü öldü. Bu ölüm Lev Tolstoy'da tüm otokrasi düşmanlarında olduğu gibi Rus iç politikasında bir yenilik ümidi doğurdu. Merhum imparatorun büyük oğlu II. Nikolay ancak yirmi altı yaşındaydı; din değiştirip Aleksandra Fedorovna ismini alan Alman bir prensesle –Alix de Hesse– evlenecekti; yumuşak, uzlaşmacı, duyarlı bir yapıya sahip olduğu söyleniyordu; mutlaka enteli jansiyanın liberal fikirlerine katılacak ve halkına bir anayasa verecekti. Oysa II. Nikolay babasının hatırasına ürkek bir saygı besleyen ve hocası olan Kutsal Meclis başvekilinin gerici fikirlerine boyun eğen zayıf bir adamdı. 17 Ocak 1895'te, *zemstvo*'ları kabul ederek güç gösterisinde bulunmak istedi ve Pobyedonostsev'in iyi bir öğrencisi olarak şu açıklamayı yaptı: "Yakın zamanlarda, delegelerinin ülke yönetimine katılması gibi saçma bir hayale kapılmış kimi *zemstvo* meclislerinde seslerin yükseldiğini öğrendim. Herkes şunu bilsin ki, tüm gücümü halkımın mutluluğuna adayarak, babam gibi sürekli olarak otokrasinin ilkelerini savunacağım."

Ümit ne kadar büyüktüyse, hayal kırıklığı da o kadar kuvvetli oldu. Lev Tolstoy *Günlük*'üne şöyle yazdı: "Büyük olay. Çar'ın kaba konuşması... Bundan benimle ilgili sonuçlar çıkmasından korkuyorum." Ama tüm geçici iktidarların meşruluğunu inkâr etmekten ibaret ilkesine sadık kalarak, meslektaşlarının sansürün ortadan kaldırılması için yazdığı toplu dilekçeye katılmayı reddetti. "Hükümdara şöyle yazmak gerekirdi: 'imparator olduğun sürece hiçbir şey yapamazsın. Halk için ve kendin için yapabileceğin tek şey, tahttan vazgeçmektir!'" diyordu.

Bir yandan ülkesinin geleceğinden endişe duyarken, öbür yandan evliliğinin geleceğinden endişeleniyordu. Birkaç aylık bir sükûnetin ardından Sonya yeniden Çertkov'u kıskanmaya başlamıştı ve yine onu tüm kötülüklerin kaynağı olarak görüyordu. Elli yaşına merdiven dayamıştı ve neşesi azalıyordu. Tüm dünyanın kendisine karşı olduğuna ve elbirliğiyle onu hayal kırıklığına uğratmaya hazırlandığına inanıyordu. Çocukları ona yalnız kaygı veriyordu: Lev'in sinirleri bozulmuştu ona bir "elektrik tedavisi" gerekiyordu; zavallı ve büyüleyici Vanişka'nın bünyesi öyle hassastı ki Sonya en ufak bir nezlede en kötüsünü düşünüyordu; Sergey ahlaksız bir yaşam sürüyordu; mutsuz bir evlilik yapmış olan İlya çok para harcıyordu; babalarının fikirleriyle zihinleri bulanmış Tanya ve Maşa sadece "sıradan insanlarla" görüşüyor ve bir yuva kurmayı düşünmüyordu! "Hiçbirinde hiç itidal ve ağırbaşlılık yok, ödev duygusunu bilmiyorlar. Bu huyları babalarına benziyor. Ama o hayatı boyunca kusurlarını düzeltmek için mücadele etti, çocuklarım ise değişmeye çalışmıyor," diye yazıyordu Sonya.[18]

Defteri günden güne yine aynı şikâyetlerle doldu. Liovoçka'daki her şey onu kızdırıyordu. En başta da Sonya'nın kendi yaşamında kimi güçlüklerle kendini gösteren, basit bir yaşama duyduğu özlem! "Şu vejetaryen rejim iki çeşit mönü hazırlanacağı anlamına geliyor ki bu da hem gideri artırıyor hem de iki kat daha fazla emek gerektiriyor. Evrensel aşkla ilgili öğütleri, ailesiyle ilgilenmemesine ve herhangi birini özel yaşamına

18 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 8 Ocak 1895.

sokmasına yol açıyor. Dünya mallarının sözlü reddi, onu ötekini eleştirmeye ve mahkûm etmeye götürüyor."

Yine başka bir yerde şöyle yazıyordu:

"Her şeyi, istisnasız her şeyi benim üzerime yıkıyor: çocuklar, mülkün yönetimi, insanlarla ilişkiler, işler, ev, yayıncılar. Bütün bunlarla ilgilendiğim için beni küçümsüyor, egoizmine hapsoluyor ve beni sürekli eleştiriyor. Ya o ne yapıyor? Geziyor, at biniyor, arada yazıyor, istediği gibi yaşıyor, aile için hiçbir şey yapmıyor ve her şeyden faydalanıyor: kızlarının yardımından, konfordan, ona yapılan dalkavukluklardan, itaatimden ve katlandığım zahmetlerden. Ve ün, o dinmek bilmez ün açlığına her şeyini feda etti ve etmeye devam ediyor!.."[19]

Kocasına yöneltilmiş anlamlı bir eleştiri duyarsa, kendi argümantasyonunu desteklemek üzere not ediyordu: "Çiçerin bugün Lev Tolstoy'un içinde iki kişi olduğunu söyledi, dâhi bir yazar ve çelişkili fikirler, karşıtlıklar ifade ederek insanları şaşırtan kötü bir muhakemeci."[20]

Lev Tolstoy gitgide fiziken de karısının midesini bulandırıyordu. Hijyene dikkat etmediği için Sonya ona kızıyordu. Köylülere daha yakın olmak için mi onlar gibi bakımını ihmal ediyordu? Eskiden çok bakımlı olan ondan artık bir teke kokusu yayılıyordu. "Yıkanmak onun için başlı başına bir iş! Bana ayaklarının kirle kaplı olduğunu ve kabukların altında, ona acı vermeye başlamış olan yaralar oluştuğunu anlattı... Bugünlerde kocamın hayatının fiziksel yanı karşısında hissettiğim tiksinti benim için üzücü ama kirliliğe ve kötü kokuya alışamıyorum, alışamayacağım."[21]

Kimi zaman da, öfkeye teslim olarak, kalemi beyaz kâğıt üzerinde gezinirken, davasını yakınları, çağdaşları karşısında değil gelecek nesiller karşısında savunuyordu. Gelecek nesiller karşısında nasıl bir tutkuyla kendini aklıyordu! "Onun biyografisini yazacak olanlar kapıcının yerine gidip kendisinin kuyudan su çektiğini anlatacaklar ama karısına asla bir dakika rahat, oğ-

19 *A.g.e.*, 4 Ağustos 1894.

20 *A.g.e.*, 12 Ocak 1895.

21 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 7 Şubat 1891.

luna bir damla su vermediğini, otuz iki yıl içinde benim dinlenebilmem, doyasıya uyuyabilmem, gezebilmem ya da sadece yorgunluğumu atabilmem için beş dakikasını bir hastanın yanında geçirmediğini kimse bilmeyecek."[22]

Bu düşüncesini yazdığı sırada, kocasına kin duymasının ek bir gerekçesi daha olduğu doğrudur. 1895 yılının Ocak ayıydı. Liovoçka, bir kar fırtınasına yakalanmış ve ölüm tehdidinin Hıristiyan hakikatine, bir başka deyişle eşitlik ve yardımlaşma duygusuna kavuşulmasına yol açtığı, farklı toplumsal şartlardaki iki adamın macerasını dile getiren bir öyküsünü *–Efendi ile Uşağı–* tamamlamıştı. Sonya, insani kaynaşmanın sıcaklığının karın kayıtsız beyazlığına ve soğuğuna cevap verdiği, bu basit ve çok sert hikâyeye hayrandı. Sonya, Liovoçka'nın bu metni, diğerleri gibi Çertkov'un yönettiği *Posrednik*'e ya da bizzat kendisinin yönettiği *Bütün Eserler* koleksiyonuna değil de *Severnyi Vestnik* dergisine vaat ettiğini öğrenince şaşırdı. Bu yayının baş redaktörü "bir dalavereci, bir yarım Yahudi" olan Liyubov Guryeviç tatlı sözlerle onu kandırmış olmalıydı. Sonya hem bir eş hem bir editör olarak buna kızmıştı. Kocasından, kendisinin taşıdığı her iki sıfata da sadık kalması için vermiş olduğu sözü geri almasını istedi. Moskova'daki büyük ev, gecenin yarısında, Sonya'nın çığlıkları ve hüngür hüngür ağlayışlarıyla çınlıyordu. Canına tak eden Lev Tolstoy susmaması halinde gidip bir daha da dönmemekle tehdit etti. Bunun üzerine Sonya kocasının baş redaktörün yanına gitmek için kendisini terk etmek istiyor olmasından şüphelendi. Kontrolünü yitirerek, üzerinde sabahlığı, ayaklarında terlikleri, saçları darmadağınık bir halde dışarı fırladı.

Sokak kar altındaydı. İn cin top oynuyordu. Sonya nasıl olursa olsun bir an önce ölmeyi istiyordu. Üzerinde bir pantalon ve yelek olan Lev Tolstoy onun peşinden koştu, yakaladı, kolundan tutup, eve sürükledi. "Ağladığımı ve isterlerse beni karakola veya tımarhaneye götürsünler, hiçbir şeyin umurumda olmadığını haykırdığımı hatırlıyorum," diye yazacaktı Sonya.

Ertesi gün öğleden sonra, Liovoçka'dan şiddet yoluyla elde

22 *A.g.e.*, 26 Ocak 1895.

edemediği şeyi tatlılıkla elde etmeyi denedi: öykünün kopyalanması işini kendisine bırakmasını istedi. Lev Tolstoy tekrar dar kafalı, kötü, mantıksız bir şekilde inat etti. Sonya yeniden sokağa attı kendini. Ama bu kez üzerinde bir manto, başında bir şapka vardı ve potinlerinin üzerine kauçuk geçirmişti. Alışılageldiği gibi intihar fikirlerini kocasının eserlerinden alıyordu. Daha önce Anna Karenina gibi kendini bir trenin altına atmayı düşünmüştü. *Efendi ve Uşağı*'nı okuduktan sonra soğuktan ölmeyi yeğliyordu. "Bu öyküde, Vasili Andreyiç'in ölümü hoşuma gitti ve aynı şekilde ölmeyi istedim," diye safça not düşecekti Sonya. Dolayısıyla karda titreyerek, kimsenin kendisini orada aramayacağına emin olduğu Serçe Tepesi'ne yöneldi. Ne var ki Maşa onu izlemişti ve sonuç olarak onu eve geri getirdi.

Bitkin geçen iki günün ardından Sonya sabit fikrine tekrar yenik düştü. Sokakta bir kızak durdurdu ve kendisini Kursk Garı'na götürttü. Sergey ve Maşa onun peşine düştüler. Arabacıya ödeme yaptığı sırada onların birden ortaya çıktığını gördü. Çocuklarının arasında geri dönmek zorunda kaldı. Soğuk almıştı ve çocukları onu yatmaya zorladı. Doktorlar geldi. İçlerinden biri bromür, bir diğeri Vichy suyu önerdi. Jinekolog olan bir üçüncüsü "kinik terimlerle" âdetten kesilmesini önermeye cüret etti. Bununla birlikte, peş peşe bu kaçışlardan kaygı duyan Liovoçka tekrar iyi duygular içine girmişti. Karısının yattığı odaya girip ondan özür dilemek için diz çöküyordu. 21 Şubat 1895'te, Sonya acınası bir gururla şöyle yazabiliyordu: "*Posrednik* ve ben *Efendi ile Uşağı*'nı kazandık ama bedeli ağır oldu!"

Berbat bir rastlantı sonucu *Günlük*'üne bu sözcükleri yazdığı gün, önceki ay zaten biraz rahatsız olan Vanişka hasta oluyordu. Döküntü, boğaz ağrısı, ishal... Dr. Filatov kızıl hastalığı tanısı koydu. Bunun üzerine Sonya'da bir önsezi sessizliği oldu. Vanişka'nın kendisini sevgisinden çok erken bir vakitte mahrum bırakacağını daima biliyordu. *Günlük*'ünde ondan bahsetmediği hafta yoktu: "Beni ona bağlayan bağlar çok kuvvetli!.. O zayıf, hassas ve çok iyi bir çocuk!.." "Bu zavallı ve hoş Vanişka'nın hayat pırıltısı sönmek üzere..." Sağlığı için endişe etme-

diği ender anlarda onun, Lev Tolstoy'un eserinden belki de daha önemli büyük bir işi gerçekleştirmek üzere yeryüzüne geldiğini kendine söylüyordu. Bu fikirde olan sadece kendisi değildi. "Bu çocuğu ilk gördüğümde, ya vakitsiz öleceğini ya da babasınınkinden daha büyük bir deha sergileyeceğini anladım," diyordu Rus bilgin Meçnikov. Lev Tolstoy'a gelince, bu süt beyaz tenli, ufacık, çok uysal çocuğun Yasnaya Polyana'daki evin, ağaçların, toprakların bir gün onun hizmetinde olacağını söyleyen annesine "Böyle dememelisin anne. Her şey herkesindir..." diye cevap verdiğini duyunca hayret ediyordu.

Vanişka'nın ateşi sabah çıkmıştı; akşama doğru yanıyor, sayıklıyordu; her zamanki gibi başkalarını düşünüyordu: "Önemli bir şey yok anne. Yakında geçecek. Ağlama dadı!" Otuz altı saat sonra ölmüştü. Evin içine bir ölüm sessizliği çöktü. Bir anda kadınlar hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Çocukların odasında bir köşeye sinmiş olan küçük Saşa, yaralı bir köpeğin annesinin sesiyle gürlediği hissine kapılıyordu. 23 Şubat 1895'te Sonya defterine şunları yazdı: "Benim tatlı Vanişka'm bu gece saat on birde öldü. Tanrım! Ve ben hâlâ hayattayım." *Günlük*'üne ancak iki yıl sonra tekrar yazacaktı. Lev Tolstoy da onun kadar yıkılmıştı. "Hayatımda ilk kez, kendimi çaresiz bir durumda hissediyorum," diye mırıldanıyordu.

Cenaze günü Sonya onu görünce korktu. Karşısında beli bükülmüş, yüzü kırış kırış, sakalı grileşmiş, gözünün feri sönmüş bir ihtiyar duruyordu! Oğullarının yardımıyla –Rus geleneklerine göre üstü açık– hafif tabutu büyük bir kızağa yerleştirdi. Sonra karısıyla birlikte ölü çocuğun yakınına, çiçeklerin arasına oturdu ve atlar yavaş yavaş ilerledi. Küçük Alyoşa'nın yatmakta olduğu Nikolskoye Mezarlığı'na giden yol, otuz üç yıl evvel, Bers'lerin Moskova civarlarındaki malikânesinde nişanlısını ziyaret etmek için yayan gittiği yoldu. Bunu Sonya'ya söyledi. Eskideki o güleç kızla, oğlunu gömmeye giden bu yaşlanmış, mutsuz anneyi ayıran mesafeden ürktü. Dolu dolu yaşamak dedikleri bu muydu?

Sonya, cenaze boyunca Vanişka'nın donmuş başını elleri arasında tuttu ve öpücüklerle onu ısıtmayı denedi. Gerçek ayrılık

tabutu çivilediklerinde yaşandı. Artık Vanişka yoktu. Sonya bu gerçekliğe meydan okudu. Lev Tolstoy eve dönünce mırıldandı: "Ben, Vanişka'nın benden sonra Tanrı'nın eserini sürdüreceğini hayal etmiştim!"

Ertesi gün Lev Tolstoy acısını yüceleştirerek onu aşmayı denedi. Sonya deli gibi bir odadan bir diğerine koşturur, merhumun oyuncaklarını, giysilerini okşar, kapıların gerisinde onun hayaletini ararken, o *Günlük*'üne şunları yazıyordu: "Vanişka'yı gömdük. Korkunç – hayır, korkunç değil ama büyük bir tinsel olay. Bunun için sana minnettarım Tanrım, sana minnettarım!"[23] Ve birkaç gün sonra: "Vanişka'nm ölümü benim için Nikolay'ın ölümü gibiydi[24], hayır daha büyük ölçüde Tanrı'nın, Tanrı'nın sevgisinin tezahürüydü. Ayrıca bu olay hakkında sadece hüzünlü, korkunç olduğunu söylemeyecek ama hiç tereddütsüz bunun aynı zamanda hayırlı değilse de –bu uygunsuz bir tabir olur– en azından acı çektirmeyen, Tanrı'dan gelen, hayat yalanını ortaya koyan, bizi O'na yaklaştıran bir olay olduğunu söyleyeceğim. Sonya bunu böyle göremez. Onun açısından, yıkımın fiziksel acısı, olayın tinsel değerinin önüne geçiyor."[25] Halası Aleksandra Tolstoy'a düşüncelerini şu sözlerle ifade ediyordu: "Bu ölüm bana çok acı verdi ama bu olaya Sonya gibi bakmadım çünkü benim ayrı bir tinsel yaşamım vardı – hâlâ da var."

Lev Tolstoy, Vanişka'nın boş yere ölmediğine, Tanrı'nın onu dünyaya bir mesajla birlikte gönderdiğine, onun, karların eridiğini ve kalplerin açıldığını ilan etmeye hazırlanan "haberci kırlangıç" olduğuna kendini ikna etmek istiyordu. Bu gözden kaybolan meleğin arzusuna boyun eğerek, karısına iki kat sevgi göstermeye başladı. "Ne kendimde ne Sonya'da bugüne kadar böyle bir sevme ihtiyacı ve birliği bozana ve kötülük yapana karşı böyle bir tiksinti hissettim. Sonya'yı hiçbir zaman şimdi sevdiğim kadar sevmedim. Bu bana iyi geliyor," diye yazıyordu Aleksandra Tolstoy'a aynı mektubunda.[26]

---

23 *Günlük*, 26 Şubat 1895.

24 Hyères'te otuz beş yıl önce ölmüş olan erkek kardeşi.

25 *Günlük*, 12 Mart 1895.

26 31 Mart 1895 tarihli mektup.

Fakat Sonya bu yeniden beliren sıcaklığı takdir edemeyecek kadar şaşkındı hâlâ. Kiliseye gidiyor, rahiplere sorular soruyor, tuhaf hayaller kuruyor ve hayatının hiçbir anlamı olmadığını düşünüyordu. Arkhangelsky Katedrali'nde hiç aralıksız dokuz saat boyunca dua ettiği ve şiddetli bir yağmurda eve döndüğü oldu. Lev Tolstoy, karısını bu ataletten çekip çıkarmak için, ona bir hapishane gezdirdi, siyasi tutukluların acılarını görmesini istedi... Nafile bir çaba oldu bu. Sadece kendi acısını önemsiyordu. "İkimizi birleştiren bu yeni duygu ilginç. Batmakta olan bir güneşe benzetilebilir. Senden ve benden gelen küçük anlaşmazlık bulutları onun ışığını kapıyor. Ama ben onların geceden evvel kaybolacağını ve gün batımının parıl parıl olacağını ümit etmekten bir an olsun vazgeçmiyorum"[27] diyordu Lev Tolstoy, karısına. Sonya onun söylediklerini duyunca sevinç gözyaşları döküyordu ve hemen sonra tekrardan karanlık düşüncelere dalıyordu. Bunun üzerinde Lev Tolstoy yavaş yavaş yılgınlığa kapıldı. Hâlâ yaşamak için nedenleri varsa, bu suç muydu? Bu nedenler arasında öncelikle Tanrı'ya olan inancı geliyordu. Sonra yazarlık mesleği vardı. 12 Mart 1895'te, küçük Vanişka'nın gömülmesinin üzerinden iki hafta geçmemişken, Lev Tolstoy *Günlük*'üne şunları yazıyordu: "Sanatsal bir şeyler yazmak istiyorum." Arasında *Koni'nin Öyküsü* (ilerdeki *Diriliş*) de olan on kadar proje sıraladı ve "önümde sekiz yıllık çalışma var!" sonucuna vardı.

Efendi ile Uşağı'nın elde ettiği çok büyük başarı onu şaşırtıyor, kızdırıyor ama ayrıca yeniden kaleme sarılmaya da teşvik ediyordu. Bu kitabın *Posrednik* baskısı dört günde on beş bin nüsha satmıştı. *Bütün Eserler*'in söz konusu hikâyeyi kapsayan XIV. cildi ise, on bine varmıştı! Övgüler sel gibi yağıyordu. "Size ne söyleyebilirim? Bedenim buz kesti... Ölümün esrarı, işte sizde taklit edilemez olan bu... İfadelerdeki açıklık ve netlik müthiş!" Ve Lev Tolstoy şöyle yazıyordu: "*Efendi ile Uşağı* hakkında hiç eleştiri almayıp, sadece övgüler işitince, bu bana, bir cümlesinin sonunda patlayan alkış fırtınasına şaşarak, durup 'acaba budalaca bir şey mi söyledim?' diye düşünen vaizi hatırlattı. Öyküm kötü. Ona isimsiz bir eleştiri yazmak isti-

27 Aleksandra Tolstoy: *Babam.*

yorum..." O dönemde kendini ziyarete gelmiş olan genç yazar İvan Bunin'e, son eserine duyduğu tiksintiyi açtı:

"Korkunç! Öyle işe yaramaz bir şey ki sokağa çıkmaya utanıyorum!"

Ardından küçük Vanişka'nın yakınlardaki ölümünü anımsayarak, haykırdı: "Evet, o hoş, harika bir çocuktu! Ama 'o öldü' ne demek? Ölüm yoktur, onu sevdiğimize, onunla yaşadığımıza göre o ölmedi!"

Çok etkilenmiş olan İvan Bunin, ustanın o zaman "soluk tenli, ciddi, bronza dökülmüşe benzer zayıf bir yüz"ü olduğunu not eder. Kısa bir süre sohbet ettikten sonra geceleyin iki adam birlikte dışarı çıktı. Sert bir rüzgar yüzlerine vuruyor ve fenerlerin alevini titretiyordu. Karla kaplı Novodeviçi Parkı'nın içinden geçtiler. İvan Bunin ihtiyar adamı izlemekte zorlanıyordu. Tolstoy koşar adım gidiyor, hendeklerden atlıyor ve kesik kesik öfkeli bir sesle "Ölüm yok! Ölüm yok!" diye tekrarlayıp duruyordu.[28]

Birkaç gün sonra, Vanişka gibi Şubat ayında ölmüş olan meslektaşı Leskov'un edebi çalışmalarının akıbetine ilişkin bir vasiyetname bırakmış olduğunu okuyunca, kendisi de böyle bir şey yazmaya karar verdi. 27 Mart 1895 tarihli bu metinde, çiçeksiz, çelenksiz, konuşma yapılmadan ve gazetelere ilan verilmeden, ucuz bir tabut içinde gömülmek istediğini belirtiyordu. Yayımlanmamış makaleleriyle ilgili olarak, ikisi de çalışmalarına tutkuyla bağlı olan Sonya ve Çertkov'a, onları birlikte ayıklama görevi veriyordu. Kızları Tanya ve Maşa bu işe karışmamalıydı. Onu sevmekle birlikte, fikirlerinin çok uzağında olduğunu söylediği oğulları ise hiç karışmamalıydı. Buna karşılık, sadık Strakhov, ihtiyaç halinde Sonya ve Çertkov'la birlikte çalışabilirdi. Lev Tolstoy ayrıca evliliğinden önceki özel *Günlük*'lerinin, "muhafaza edilmeye layık" birkaç sayfasının dışında yok edilmesini ve sonraki defterlerde, can sıkıcı bir niteliğe sahip olabilecek her şeyin silinmesini istiyordu. "Zaten Çertkov ben sağken bunu yapmaya söz verdi. Bana karşı beslediği, hiç hak etmediğim o çok büyük sevgisi ve görülmemiş manevi sezgisi düşünüldüğünde, bu görevi kusursuz bir şekilde yerine getireceğine eminim."

28 İvan Bunin: *Anılar*.

Bu satırları yazdığı sırada, evlilik hayatlarıyla ilgili anıların içinden atılacak ya da yayımlanacak olanları belirleme görevini üçüncü bir kişiye vererek karısının onurunu kırdığını nasıl anlamadı? Ustanın özel el yazmalarına sahip çıkmak isteyen eş ile mürit arasında başlayacak korkunç çekişmeyi nasıl sezmedi? Hiç şüphesiz, o büyük edebiyatçı saflığı içinde, ölümünden sonra yayımlanacak eserlerle ilgili onlara verdiği görevin, onlar için bir anlaşmazlık değil bir uzlaşma unsuru olacağını sanıyordu. Bununla birlikte, düşünüp taşındıktan sonra, vasiyetnamede ilk düşüncesine geri döndü: "Özel *Günlük*'lerim olduğu gibi kalsın. En azından, onlar sayesinde, gençliğimin bayağılığına ve iğrençliğine rağmen, Tanrı'dan ayrılmadığım ve geç olsa da, ihtiyarlığın eşiğinde onu biraz anlamaya ve sevmeye başladığım görülür." Onları zorlamamakla birlikte, mirasçılarından eski eserleri üzerindeki haklarından feragat etmelerini de rica ediyordu. Ardından insan ve Tanrı ilişkileri hakkında yüce düşünceler geliyordu: "Ruhu, fiziksel varlığın korunmasında ve geliştirilmesinde kullanmayın, fiziksel varlığı ruhun korunmasında ve geliştirilmesinde kullanın..." "Tanrı için yaşamak, hayatını insanların mutluluğuna adamaktır..." O günkü yazı beklenmedik bir şekilde şu sözcüklerle son buluyordu: "Saat bir, yemek yiyeceğim."

Bu zorlu vicdan muhasebesinin ertesi günü, Vanişka'nın ölümünden bir ay sonra, Lev Tolstoy altmış yedi yaşındayken hayatının ilk bisiklet dersini aldı. Yepyeni araç ona "Moskova Bisiklet Sevenler Derneği" tarafından verilmişti. Gönüllü bir öğretmen dengede durmasında ona yardım ediyordu. 28 Mart 1895'te, kocasının kenarları karla kaplı bahçenin ortasındaki yolda beceriksiz bir şekilde pedal çevirdiğini gördüğünde Sonya acaba ne düşünmüştü? Hiç şüphesiz, onları sarsmış olan ölümün ardından yeni bir spora merak salmasına şaşmıştır. Ondaki kayıtsızlık mı, egoizm mi yoksa son derece güçlü bir yapının, felaket saplantısına karşı tepkisi miydi? Bu kadar güçlü olduğu için onu hem kıskanıyor hem ondan nefret ediyordu. O akşam, Lev Tolstoy *Günlük*'üne sadece o bildik ilk iki baş harfi yazdı: e.y. (eğer yaşıyorsam!).

4

Sonya'nın Çılgınlıkları. *Sanat Nedir?*

Vanişka'nın ölümünü takip eden yaz Lev Tolstoy tarlada çalıştı, at bindi, tenis oynadı ve pedal çevirdi. Bu spordaki ustalığı çocuklarını hayran bırakıyor, müritlerini kızdırıyordu. Kuruntulu Çertkov ciddiyetle şunları yazıyordu: "Tolstoy bisiklete biniyor. Böylece Hıristiyan idealiyle ters düşmüyor mu?" Bununla birlikte, Lev Tolstoy'un kendisi, L. K. Popov'un *Fiziksel Egzersiz Olarak Bisiklet Sürmeyle İlgili Bilimsel Düşünceler*'ini okuyarak çabalarının faydalı olduğuna ikna oluyordu. Ayrıca *Günlük*'üne şunları yazıyordu: "Neden bunu yapmak (bisiklete binmek) istiyorum bilmiyorum. N. (Çertkov) bundan rahatsız oluyor ve beni eleştiriyor ama ben inat ediyorum ve utanmıyorum. Tersine, bunun bende doğal bir heves olduğunu, başkasının bu konudaki görüşlerinin önemsiz olduğunu ve bir çocuk gibi eğlenmenin kötü bir yanı olmadığını düşünüyorum." Yine de önemli ziyaretçilere bisiklete binerken görünmekten kaçınıyordu. Bu önemli ziyaretçiler bu sene çok sayıdaydı: bilginler, gazeteciler, yandaşlar, meraklılar... Bunlar arasında, 1893'te gelmiş, Bordeaux'da edebiyat öğretmenliği yapan Jules Legras, Doğu Dilleri Okulu'nda Rusça öğretmeni olan Fransız Paul Boyer ve ünü giderek büyüyen otuz beş yaşındaki Rus yazar Anton Çehov vardı.

O dönemde Anton Çehov bir romancı olarak Lev Tolstoy'a hayrandı ama filozof olarak onu izlemeyi reddediyordu. Damarlarında mujik kanı taşıyan, mütevazı bir aileden gelen Çehov[1], Yasnaya Polyana'nın "yaşlı büyücüsünün" öne sürdüğü gibi kutsal hakikati öğrenmek için halkın seviyesine inmek yerine halkı eğitime teşvik ederek geliştirmek, yükseltmek gerektiğini düşünüyordu. "Bu dünyanın büyük adamlarının felsefesi yerin dibine batsın. Tüm büyük bilginler generaller kadar zorba ve kaba çünkü cezalandırılmayacaklarına çok eminler. Diyojen insanların suratına tükürüyordu çünkü bunu yaptığında başına hiçbir şey gelmeyeceğini biliyordu; Tolstoy doktorlara alçak muamelesi yapıyor ve önemli konulara saygısızca yaklaşıyor çünkü o da, karakola götürülmeyecek, gazetelerde kendisine saldırılmayacak bir Diyojen'dir," diye yazıyordu.[2] Ve daha ileride: "Tolstoy felsefesi (...) yaklaşık on yedi yıl boyunca beni etkiledi... Ama şimdi içimdeki bir şey başkaldırıyor; akıl ve adalet duygusu, bana, elektrik ve buharda, cinsel perhiz ve et yememekten daha fazla sevgi olduğunu söylüyor..."[3]

Pırıl pırıl bir Ağustos sabahı Çehov Yasnaya Polyana'ya vardığında, kayın ağaçlarıyla çevrili yolda, omzuna bir havlu atmış, beyaz bez gömlek giymiş yaşlı bir mujiğe rastladı. Bu, nehirde yüzmeye giden Lev Tolstoy'du. Ziyaretçi adını söylediği anda ev sahibinin yüzü aydınlandı. Birkaç sıcak sözle genç meslektaşını rahatlattıktan sonra, ondan, nehirde kendisine eşlik etmesini istedi. Ardından soyundu ve boynuna kadar suyun içine girdi. Suyun üzerindeki çalkantılar vücudunun çıplaklığını gizliyordu. Sakalı salınıyordu. Aklına geldiği gibi konuşuyordu. Anton Çehov tanık olduğu onca içtenlikten etkilendi.

Ertesi gün Lev Tolstoy o ve birkaç arkadaşı için, *Diriliş*'ten birçok bölümün okunduğu bir toplantı düzenledi. Anton Çehov, kitabı dokunaklı ve sürükleyici bulmakla birlikte Tolstoy'un diğer eserlerine duyduğu gibi tam bir hayranlık hisset-

1 Büyük babası Egor Çeh, Tolstoy'un yandaşı Vladimir Grigoryeviç Çertkov'un toprak sahibi olan babasının bir serfiydi.

2 Çehov'un Suvorin'e 8 Eylül 1891 tarihli mektubu.

3 Çehov'un Suvorin'e 27 Mart 1894 tarihli mektubu.

ınedi. Roman kişileri ne zaman Tolstoy'un teorilerinin propagandacıları olmak üzere kendileri gibi yaşamayı bıraksalar, bu bölünmeden rahatsız oluyordu. Çehov gittikten sonra, ona hayran olan Lev Tolstoy onu şu sözlerle tanımladı: "Çok yetenekli, hiç şüphesiz çok iyi bir kalbi var ama şimdiye dek hayatla ilgili kesin bir fikri olmamış gibi görünüyor."[4] Çehov ise şöyle diyordu: "İnsan Lev Nikolayeviç'le konuştuğunda, tümüyle onun etkisine girdiğini hissediyor. Ondan daha büyüleyici, daha dengeli bir kişiyle hiç karşılaşmadım. Neredeyse kusursuz bir adam."[5] Ama dinle, ilerlemeyle ve kötülüğe direnmemeyle ilgili fikirlerini her zaman hoş görmüyordu.

Aynı yaz, Lev Tolstoy, en değerli müridi Çertkov'un, karısıyla birlikte Yasnaya Polyana'ya dört kilometre mesafedeki küçük bir eve yerleşmesinin sevincini yaşadı. Böylece her gün görüşebileceklerdi. Çertkov Lev Tolstoy'u *Diriliş* üzerine çalışmaya teşvik ediyor, bedensel cezalara karşı bir çırpıda sert bir makale[6] yazdığında onu alkışlıyor, *Günlük*'üne burnunu sokuyor ve ustanın "öğreti"den uzaklaştığını görürse, onu saygılı bir sertlikle uyarıyordu. Yas tutan Sonya, "ötekinin" kocasına el koymasına karşı çıkacak gücü bile artık kendinde bulamıyordu. "(Sonya) Tükendi, akıl hastası oldu, bunun için ona kızmak günah olur. Hatalarını asla kabul etmemesi ne kötü!" diye yazıyordu Lev Tolstoy.[7] Böylece, oğlu Lev'e hitaben, zavallı kadının ruh durumunu tahlil ediyordu: "Hayatını, Tanrı'nın hizmeti dışında herhangi bir şeye adama tehlikesi için çarpıcı bir örnek teşkil ediyor. Artık yaşamıyor. Tanrısal yani tinsel alana doğru yükselemeden kendi kendini yiyor. Hayattaki diğer ilgili alanlarına, diğer çocuklarına dönmek isterdi ama bunu yapamıyor çünkü çok genç ve son derece yetenekli olan Vanişka'yla yaşamı onu eğitiyor, yumuşatıyor, arındırıyordu... Yine de beni sevdiği için bu kolay olabilirdi! Talihsizlik şu ki o, benim uzun zaman önceki halimi seviyor oysa ben artık öyle değilim; şu anki

4 Tolstoy'un, oğlu Lev'e 4 Eylül 1895 tarihli mektubu.

5 Sophie Laffitte tarafından aktarılmıştır: *Lev Tolstoy ve Çağdaşları*.

6 *Ayıp!* başlıklı makale.

7 *Günlük*, 5 Ağustos 1895.

esas beni tanıyamadığından, ben ona yabancı, ürkütücü, tehlikeli görünüyorum..."[8]

Bir yaz günü, yakınlarında ot biçmekte olan müridi Alyokhin ona karısını bırakmasını önerdi. Lev Tolstoy omuz silkti, ardından muhatabının ısrarı karşısında öfkelendi, kendini kaybetti ve tırpanını tehditkâr bir hareketle havaya kaldırdı. Bir an sonra silahını atıp hıçkıra hıçkıra ağlayarak yere çöktü. Hepsi de samimi Tolstoycular olan bu sahnenin tanıkları, birbirilerine üzgün bakışlar attılar.[9]

Eylül ayında Lev Tolstoy, Çar II. Nikolay'ın, babasının tersi yönde hareket ederek, nihayet dramının –*Karanlığın Gücü*– Çarlık tiyatrolarında temsiline izin verdiğini, saklamakta zorlandığı bir sevinçle öğrendi. Aniden etrafında büyük bir hareketlilik oluştu. Oyuncu seçimi, dekor yapımı, farklı rejisörlerin eserin anlamıyla ilgili görüşleri... Moskova'ya gelince, oyununu Küçük Tiyatro'nun aktörlerine okudu, provaları izledi ama prömiyere katılmadı. Bu bir zaferdi. Halk orada bulunmayan yazarı ayakta alkışladı. Üniversite öğrencileri onu bulmaya gitti, evinin önünde toplandı, onu görmek istedi, ona sağır edici candan alkışlarını sundu.

Bu insani sıcaklık seli, Lev Tolstoy'da tiyatro merakı doğurdu. Gösteri salonlarına sık sık gitmeye başladı. Diğer dramaturglara hayran olmaktan ziyade onların kusurlarını bulmak için... Onun baş düşmanı her zaman Shakespeare'di. İtalyan aktör Rossi'yi *Kral Lear* ve *Hamlet*'te izledikten sonra, "bu soytarılıklar"dan tiksindiğini söyledi. 18 Nisan 1896'da, Wagner'in *Siegfried*'inin temsilini, ikinci perde bitmeden evvel "Saçma sapan, kasıntılı bir panayır gösterisi," diye söylenerek terk etti. Daha ileride, yakınlarına Alman folklorunun hepsinin içinde "en saçma ve en sıkıcısı" olduğunu ve bu bestekârın müziğinde tempo olmadığını söyledi. "İnsan dinliyor ve orkestra parçayı çalmaya başladı mı yoksa hâlâ enstrümanları mı akort ediyorlar anlamıyor," diyordu.[10]

---

8 13 Haziran 1895 tarihli mektup.

9 Dr. Şkarvan'ın öyküsü, *Tolstoy Üzerine* başlıklı yayımlanmamış bir el yazmasından, ilk kez Şklovsky tarafından anılmıştır.

10 Lazurski'nin *Günlük*'ü, 20 Nisan 1896.

Ünlü yazarlardaki onca becerisizliğe öfkelenerek, kendisi de bir oyun yazmaya başladı: *Işık Karanlıkta Parlıyor*. Otobiyografik yapıdaki dramı, yakınlarını, özellikle de dünya yasalarına göre yaşamaya devam etmek isteyen karısını karşısında bulan, en sert Hıristiyanlıktan esinlenen bir adamın hikâyesini anlatmaktadır. Tuhaf olan, bu dört perdeyi yazarken, Lev Tolstoy farkında olmadan kahramanını karikatürleştiriyordu. Hiç şüphesiz birkaç haftanın sonunda, iddiasının aleyhine dönme tehlikesi bulunduğunu anladığından oyunu çekmeceye kaldırdı. Veyahut, oyununu nasıl bitireceğini bilemediğinden, kendi hayatının son için ona bir fikir vermesini beklemeye karar verdi.

Çevresinde ölümler çoğalıyordu. Yeğeni Varya'nın kocası Nagornov, hayranı ve dostu olan eleştirmen Strakhov...[11] Bu ölümlere karşılık, doğumlar, düğünler vardı. Ama Tolstoy bazı evliliklerin ölümler kadar üzücü olduğunu düşünüyordu. Önceki yıl (10 Temmuz 1895) oğlu Sergey, Matmazel Raçinski ile evlenmişti; o yıl, diğer oğlu Lev Matmazel Westerlund'la evlendi (15 Mayıs 1896); kızı Tanya, Sukotin'e vurulmuştu ve Sonya'ya büyük mutsuzluklar vererek, onunla sık sık dışarı çıkarak şerefini tehlikeye sokuyordu. Hepsinin dünyevi aşklar peşinde çılgınca koşmasına ne gerek vardı? Sadece kendisi bir zevkten vazgeçmeyi biliyordu. 2 Mayıs 1896'da birdenbire bir daha bisikletine el sürmemeye karar verdi. "Bisiklete binmeyi bıraktım. Nasıl bu derece merak salmışım (bu spora) anlamıyorum!" diye not düşüyordu gururla.[12] Tanya da, bu kararın gizli gerekçelerini tahmin etmeye çalışarak *Günlük*'üne şöyle yazıyordu: "Babam bisikletten tamamen vazgeçti. Onun adına sevindim çünkü *bir şeyden yoksun kalmayı ne kadar çok sevdiğini biliyorum* ve kendi adıma da sevindim çünkü onun için endişelenmekten, tüm akşam yağmur altında onu beklemekten, dört bir yanda onu aramaya çıkmaktan, vs artık kurtulduk."[13]

1896'nın Mayıs ayında, İmparator II. Nikolay taç giyme töreni için Moskova'ya geldi ve Lev Tolstoy, onaylayamadığı bu

11 Strakhov, Ocak 1896'da dil kanserinden öldü.

12 *Günlük*, 2 Mayıs 1896.

13 Tatyana Tolstoy'un *Günlük*'ü, 7 Mayıs 1896.

şenlikler sırasında Yasnaya Polyana'da bulunduğu için Tanrı'ya şükretti. Bir zorbanın resmen tahta çıkmasıyla birlikte halkın kutlamalar yapması kadar saçma bir şey olmadığını düşünüyordu. "Törenin saçmalığı ve rezilliği beni son derece üzüyor," diye yazıyordu.[14] Çar tüm tebaasının kutlamalara katılmasını istediğinden Moskova dolaylarındaki Kodinka manevra sahasında 18 Mayıs günü dev bir festival düzenledi. Oraya hemen güvenlik güçleri yığıldı. Şeker ve votka dağıtılan barakaların arasında sıkışmış öyle bir kalabalık vardı ki itiş kakışta iki binin üzerinde insan ezilerek öldü. Bu felaket herkes tarafından kötü bir belirti gibi yorumlandı: hükümdarlık dönemi kanla başlıyordu. Bununla birlikte, aynı akşam II. Nikolay Fransa Büyükelçiliği'nde verilen baloya katıldı. "Moskova'da, Kodinka sahasında korkunç bir olay. Üç bin insan ezilerek öldü. Bu olaya nasıl tepki vermek gerektiğini bilmiyorum. Formumda değilim, güçsüzleşiyorum," diye yazıyordu Tolstoy.[15]

O gün birkaç satır üste şunları yazmıştı: "Taneyev, iç huzuruna ermiş havasıyla, (yüzeysel değil derin) sanatsal budalalığıyla ve evdeki gözde delikanlı tavırlarıyla sinirime dokunuyor." Bu öfke nöbetini hızla bastırdı. Piyanist ve besteci Sergey İvanoviç Taneyev, eski bir aile dostuydu. Önceki yıl da Yasnaya Polyana'ya gelmişti. 1896'da yaz aylarını Tolstoy'larla geçirmek için, yüz otuz ruble karşılığında, genellikle Kuzminski'lerin kaldığı pavyonu kiraladı. Böylece ustanın hayatına girmiş oldu.

Taneyev, kırk yaşlarında, kısa boylu, tombul, sakar, dar giysiler giyen, küçük gözlü, kısa ve yassı burunlu, tiz sesli bir adamdı. Yumuşacık bir sakal, bir bebeğinkini andıran şişkin yanaklarını kuşatıyordu. Dalgın, çekingen biri olarak hayatta nasıl davranacağını bilmiyordu. Genç kızlar onu korkutuyordu. Hele de güzelseler... Yaşlı bir dadı ona eşlik ediyor, giysilerini fırçalıyor ve sabahları ona çay yapıyordu. Çocuklarla birlikte kroket sahasında eğleniyor, gezilere, pikniklere katılıyor, yirmi kişi arasında büyük masada yemek yiyor, ev sahibiyle

14 *Günlük*, 23 Mayıs 1896.

15 *A.g.e.*, 28 Mayıs 1896. Lev Tolstoy 1910'da Kodinka'yla ilgili bir öykü yayınlayacaktır.

satranç oynuyor, saflığıyla, kibarlığıyla herkesi yumuşatıyor ve akşamları piyano çalmayı asla reddetmiyordu. İçten bir duyarlılıkla, net bir şekilde piyano çalışı dinleyicilerin hoşuna gidiyordu. Giderek müziği namussuz güçlerin bir müttefiki olarak gören Lev Tolstoy bile, kimi parçalar sırasında heyecana kapılıyordu. Öfkelenerek, Taneyev'in beğendiği bestecileri karalıyor, Bach ve Beethoven'ın ünlerini pek hak etmediğini söylüyor ve genel olarak sanatın bireyin hayatında gerekli olup olmadığını kendine soruyordu. Ardından tüm aile üyelerinin katıldığı ateşli tartışmalar başlıyordu.

Sonya'ya göre müziksiz ve şiirsiz bir hayat yaşanmaya değmezdi. Taneyev Mendelssohn'un *Sözsüz Şarkılar*'ını çaldığında Sonya ellerini kalbine bastırıyor ve gözyaşlarını zorlukla tutuyordu. Vanişka'nın ölümü yüreğinde öyle bir boşluk bırakmıştı ki, ortada kalmış şefkatini bir başkasına yöneltmek ihtiyacı duyuyordu. Doğal bir savunma refleksiyle, hayatta hâlâ ona cazip gelebilen şeylere tutunuyordu: hep sevmiş olduğu müziğe, kendisinden daha genç, zeki, kibar, güven verici çirkinlikte bir adamın dostluğuna... Hiç şüphesiz dâhi ama öfkeli, dik kafalı, sekter, egoist, kendini beğenmiş olan kocasında bulamadığı teselliyi, her konuda kendisine benzer düşünen bu genç sanatçıda buluyordu. Sonya onların ciddi, düzeyli, şiirsel sohbetlerini önemsiyordu; genç adam ne zaman kendisine baksa, gençleştiğini hissediyordu; o piyano çalmaya başladığı anda ayakları yerden kesiliyordu; kimi zaman Vanişka'sının bu yeni sevgi için onu yüreklendirdiği hissine kapılıyordu; kim bilir belki de yaşasaydı Taneyev'e benzeyecekti... Duygularının masumiyetinden öyle emindi ki onları saklama gereği duymuyordu. En büyüğünden en küçüğüne, kızları onu kınayarak izliyorlardı. Tanya (otuz iki yaşında), müzisyen gelmeden evvel annesinin bluzuna bir gül tutturduğunu yazıyordu. Saşa (on iki yaşında) Tiyuçev'in şu dizelerle başlayan şiirini âşık olmuş bir havayla söylemesine kızıyordu:

Ah! Hayatımız sona yaklaşmışken,
Aşk ne kadar da ürkek ve tatlı.

Genç kız, bu dizelerin annesinin zihninde mutlaka tiksinç Taneyev'le ilişkilendirildiğini düşünüyordu. Asla yanılmayan babasının, gözden düşmüş bir şairin "ihtiyarlık aşkını" yüceltmesini "iğrenç" bulmasına seviniyordu. Aslında olay şuydu ki, Lev Tolstoy, uzun süredir Sonya'nın acınası kendini beğendirme isteğinin farkındaydı. Kamuoyunun ne düşündüğünün umurunda olmadığını söylemekle birlikte, karısı tarafından gülünç duruma düşürülmeye katlanamıyordu. En alçakça suçları üstlenmeyi, kınanmayı, Hıristiyanlara yaraşır bir şekilde nefsini körelterek kendini ve karısını gülünç duruma düşürmeyi kabul edebilirdi ama arkasından alay edilmesini asla. *Kroyçer Sonat*'ın suçlu kahramanı gibi, kendisinin talihsizliğine yol açanın da bir müzisyen olması tuhaf değil miydi? Bu öyküyü yazarken bir önsezide mi bulunmuştu? Beş yıl önce kitabı yayımlayarak Sonya'nm onurunu kırmasının bedelini mi ödüyordu? Bununla birlikte Taneyev'de Truhaçevski'den hiçbir şey yoktur. Ah! Meslektaşları aralarında ona bir güzel güleceklerdi! Romanın tüm cümleleri aklına geliyordu: "Karımla Truhaçevski ilk kez göz göze geldiklerinde, ikisinin içinde de yatan o vahşi hayvanın, toplumsal durumlarının da, çevrenin de tüm koşullarını umursamadan karşılıklı konuştukları gözümden kaçmamıştı..."

Elli iki yaşında âdeta bir genç kız romanından fırlamış gibi görünen Sonya'nın uçarı tavırlarından bunalan Tolstoy Taneyev'e giderek daha kaba davranıyordu: "Sabah. Gece hiç uyumadım. Kalbim acıyor... Gururuma ve öfkeme egemen olamadım..." (26 Temmuz 1896). "Karıma acımam gerektiğini, onun acı çektiğini ve çok hatalı olduğumu kendime söyleyerek kendimi sakinleştirmeyi deniyorum. İncil'den konuştuk. Taneyev, *sırıtarak* İsa'nın hadımlaştırınadan yana olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Öfkelendim. Kendimden utanıyorum." (30 Temmuz 1896).

Yaz sonunda Taneyev gitti ve ne yapacağını şaşırmış olan Sonya, kocasının sitemlerine katlanmak zorunda kaldı. Kendisinden on iki yaş genç bir erkeğe âşık olduğundan şüphelendiği için bir deli olması gerektiğini, bunun sıradan bir ar-

kadaşlık olduğunu, müziğin kendisini sinir zayıflığından kurtardığını belirterek kocasına itiraz etti. Ama gerçek duygularını, 1896'nın Eylül ayında yazdığı mektupla, bir aile dostu olan Madam Annenkov'a açmıştı:

"İstemeden aile içi huzurumu bozmuş olan adama karşı tutumuma gelince, sadece artık onu düşünmemeye çalıştığımı söyleyebilirim. Onunla arkadaşça ilişkilerimi koparmak ve kusursuz, iyi ve yumuşak bir insanı kırmak benim için acı oldu ama benden inatla bu istendi. Yasnaya Polyana'dan bir ay önce ayrıldı ve hiç şüphesiz birkaç gün içinde (Moskova'da) onu yeniden göreceğim. Onu görünce ne hissedeceğimi bilmiyorum. Belki sevinç, belki de hiçbir şey... Zaman zaman yüreğim kabarıyor ve bana verdiği sanatsal, müzikal mutluluktan vazgeçmeyi reddediyorum; şu son iki yılda birçok neşeli saat geçirmeme yol açmış bu yalın ve tatlı ilişkiden vazgeçmek istemiyorum... Ama kocamın çektiği acıyı, körü körüne kıskançlığını düşündüğümde korkunç bir üzüntü, utanç hissediyorum ve ölmek istiyorum: ne kocamın ne çocuklarımın yüzlerini kızartacak bir şey yapmamak için daima namuslu davranmaya önem vermiş olan ben, bu onur kırıcı hakaretleri işitmektense ölmeyi tercih ederim. Benim gibi elli iki yaşını geçmiş bir kadın hakkında ne idüğü belirsiz şüphelerden bahsetmek saçmalık. Bununla birlikte kendimi ifade etmekte zorlanıyorum: *şüphe* yok, olamaz; onun cephesinde sadece zorba bir yürek, kendisi ve ailesi dışında kimseye yönelmeyecek bir sevgi isteği var ve ben buna boyun eğmeye çalışmak zorundayım. Gelecek bana karanlık görünüyor... Ruhum mum gibi erimeye, canım küçük oğlum sağken alışmış olduklarımdan farklı alanlarda yeni heyecanlar, teselliler aramaya devam ediyor. Bu beni nereye götürecek? Hiç bilmiyorum."

Kış başında Moskova'ya döner dönmez, Taneyev'le yeniden ilişki kurdu. Onun hoşuna gitmek için piyano dersleri aldı ve ev halkını gamlarıyla sağır etti. Hemen hemen her akşam, Taneyev, göbeği, ucu kızarmış burnu ve yapmacık gülümsemesiyle, akşam yemeği saatinden evvel görünüyordu. Kimi zaman da Sonya hiçbir kötülük düşünmeden, şehirde alışveriş yaptıktan

sonra onu ziyaret ediyordu. Sonya iki dirhem bir çekirdekti. Kürk kaplı kadife manto ve samur şapka... Kızı Saşa'yla birlikte kızağa bindiğinde, aniden sevinçli bir şekilde çenesini kaldırıyor, sapı kaplumbağa kabuğundan gözlüğüyle hafifçe arabacının sırtına vuruyor ve "Mertvy Sokağı'na" diyordu.

Anneyle kızın geldiğini gören Taneyev hemen piyanonun başından kalkıyor, utangaçlığını saklamak için gülümsüyor ve Saşa öfkesini bastırmaya çalışıyordu. Kimi zaman küçük kız Sonya'ya kafa tutuyor ve yolculukta ona eşlik etmeyi ya da müzisyenle karşılaşmak istemediği için davete katılmayı reddediyordu.[16] Lev Tolstoy ise böylesi küçük düşürücü bir durumu kabullenmek için tüm gücünü, Tanrı'ya olan tüm inancını topluyor olmalıydı. Bedeni hor gören, dünyevi tutkuları yadsıyan, insana duyulan aşkın yeminli düşmanı olan o, artık dayanacak hali kalmadığında, sakinleşmek için *Günlük*'üne sarılıyordu:

"E.y. (Eğer yaşıyorsam). Hep aynı acıyı hissediyorum. Yardım et bana Tanrım. Beni bir an olsun bırakma, iğrenç beden çağrılarına ve beden üzerinden hissettiğim her şeye boyun eğdir, onları kov, yok et. Az önce sanattan konuşuldu ve ancak sevilen insanı düşünerek edebiyatla ilgilenilebileceği söylendi. Ya bunu benden saklama isteği! Bu beni güldürmüyor, bende merhamet uyandırmıyor ama acı çekiyorum... İnsan hapiste, parmaklıkların ardındayken küçük düşürüldüğüne sevinebilir ama benim durumumda, bu Tanrı'nın bir sınavı olarak görülmediği taktirde, insan sadece acı duyuyor. Evet, buna soğukkanlılıkla, neşeyle ve sevgiyle katlanmayı öğret bana." (20-21 Aralık 1896). "O anda Sonya geldi. Benimle konuştu. Bu bana sadece daha fazla acı verdi." (21 Aralık 1896). "Kötü olan şu ki yazgıma, çar çur olan son yıllarıma ağlamak istiyorum." (22 Aralık 1896). "Ellerim soğuk, ağlamak ve sevmek istiyorum. Yemekteyken oğullarımın kabalığı beni çok üzdü." (26 Aralık 1896).

1897 yılının başında, "bu çeşit çeşit oyunlar, bu tatsız tuzsuz yiyecekler ve bu ihtiyarlık *flörtü*" karşısında sabrının tükeneceğini sandı. "Ben öldükten sonra bile olsa bilinmesi için bunu

16 Aleksandra Tolstoy'un *Anılar*'ı.

yazıyorum. Şimdilik bu konuda konuşamıyorum... O (Sonya) hasta, bu doğru ama bu bir sağlık biçimi olarak görülen ve yenmek için savaşmak yerine korunmasına çalışılan bir hastalık. Tüm bunlar nereye varacak, nasıl sonuçlanacak? Sürekli dua ediyor, kendimi suçluyor, yine dua ediyorum!"[17]

Kızı Maşa ve Çertkov'a yazığı mektuplarda içinde bulunduğu karmaşayı üstü kapalı sözcüklerle ifade ediyordu. Ardından "yine aynı hakaret"i net bir şekilde gördüğü kâbuslu bir gecenin ardından, karısının kendisine dayattığı "küçük düşürücü çılgın hayat"a daha fazla tanık olmamak için gitme isteğine kapıldı. Ara sıra kocasının *Günlük*'üne göz atma alışkanlığı olan Sonya, uçarı davranışlarından ötürü kendisine yönelttiği suçlamalara rast geldi ve itiraz etti. Hakarete uğramış masum birinin ses tonuyla, kocasına, daha ileride başkaları tarafından okunması mümkün sayfalarda kendisine nasıl böyle bir muamele yapabildiğini sordu. Gelecek nesillerin gözünde kendisinin bir orospu olarak görülmesini mi istiyordu? Lev Tolstoy suçlayanken, birden nasıl olduğunu anlamadığı bir şekilde suçlanan konumuna düştü. Kendisini savunmak için, onları birlikte görmüş herhangi birinin onun sadakatsiz olduğuna inanmaya cüret edemeyeceğine karısını ikna etti. Ama birkaç gün sonra şöyle yazdı: "Yeniden *Günlük*'e göz atarsa, ne düşünürse düşünsün. Onu ve müstakbel okuyucuları düşünerek, ona bir çeşit belge hazırlayacak şekilde yazamam. Sadece, o gece benden önce öldüğünü hayal ettiğimi ve korkuya kapılmış olduğumu biliyorum..."[18] Sonya'ya onun kendisini aldatamayacağına inandığını söyler söylemez, Sonya, Taneyev'in bir konser vereceği St Petersburg'a doğru yola çıktı. Allak bullak olan Lev Tolstoy da, kızı Tanya'yla birlikte Nikolskoye'ye, Olsufiyev'lerin malikânesine gitti. Oradan karısına şöyle yazıyordu:

"Hiçbir faydası olmayan, tamamen işe yaramaz bir yabancının şu anki hayatımıza egemen olması ve son yıllarımızı zehirlemesi son derece üzücü ve aşağılayıcı, ne zaman, nereye gitti-

17 *Günlük*, 12 Ocak 1897.

18 *A.g.e.*, 4 Şubat 1897.

ğini, ne zaman sahneye çıkacağını ve ne çalacağını bilmek zorunda olmak çok acı ve aşağılayıcı. Bu korkunç, korkunç, iğrenç, utanç verici! Ve bu tam da şu ana dek namusluca sürdüğümüz hayatımızın sonunda, bizi ayıran onca şeye rağmen, birbirimize giderek daha fazla yaklaştığımız bir dönemde meydana geliyor... Bir anda, otuz beş yıllık ortak yaşamın iyi, sağlıklı ve mutlu bir sona ulaşması yerine, bu korkunç pislik her şeye iğrenç mührünü vuruyor. Senin de acı çektiğini biliyorum çünkü beni seviyorsun ve namuslu bir şekilde hareket etmek istiyorsun ama şimdiye dek bunu yapamadın ve tüm bunlar benim midemi bulandırıyor, utanıyorum, sana çok acıyorum çünkü ben de seni dünyadaki en büyük aşkla, bedenden ya da mantıktan gelen değil, ruhtan gelen bir aşkla seviyorum."[19]

Mektubunun sonuna yazdığı notta, ondan bu "uyurgezerlik" halinden çıkmasını ve "normal bir yaşam"a dönmesini istiyordu. Hiç şüphesiz Sonya Liovoçka'sının, Taneyev'in arkadaşlığını kötü yanından alarak, en az onun kendisinde olduğuna inandığı kadar önemli bir akli dengesizlik sergilediğini düşünüyordu. Suçlamalar, açıklamalar, tavsiyeler, mektupla ve –bir yenilik olarak!– telefonla aralarında sürüp gitti.

Bununla birlikte Taneyev, ustanın ailesinde yarattığı dramdan habersizdi. Dalgın, güler yüzlü ve saf bir halde, sevgisinden övünç duyduğu Sonya'nın yaşlı ve saygıdeğer biri olduğunu düşünüyordu. Sonya onu yazın tekrar Yasnaya Polyana'da birkaç gün geçirmeye davet etti ve Taneyev, bunun herkesi mutlu edeceğini düşünerek safça daveti kabul etti. Sonya ilgisiz gibi görünmeye çalışarak sofrada bu haberi verdiğinde, Lev Tolstoy çok açık bir şekilde, müzisyenin evlerine ayak basması durumunda kendisinin bir daha dönmemek üzere gideceğini söyledi. Sonya bunun geçici bir kızgınlık olduğunu düşündü, onu sakinleştirmeyi denedi ama uykusuz beş gecenin ve tartışmalarla geçen beş günün ardından, Lev Tolstoy huzur bulacağına inandığı, kardeşi Sergey'in malikânesine gitti. 18 Mayıs 1897'de Sonya'ya sert ve ümitsiz bir mektup yazdı:

"Taneyev'le yakınlaşman midemi bulandırıyor. Bu koşullar-

19 1 Şubat 1897 tarihli mektup.

da seninle yaşamaya devam edemem; bu şekilde, hayatımı kısaltıyor ve zehir ediyorum... Eğer bu duruma bir son veremiyorsan ayrılalım."

Gece, karısına, aile dramlarına bulabildiği dört çözümü sıralamak için yeniden kaleme sarıldı:

"1. En iyi çözüm, onunla arandaki tüm ilişkiyi, ne düşünür diye dert etmeden, bir yıl boyunca bizi perişan eden bu kâbustan bir seferde kurtulmamamız için, adım adım değil bir anda kesinendir. Randevulara, mektuplara, portrelere, mantar toplamalara son... 2. Bir diğer çözüm, senden tamamen ayrıldıktan sonra benim yurtdışına gitmem, her ikimizin kendi köşesinde bağımsız bir hayat sürmesidir... 3. Üçüncü çözüm, Taneyev'le bağları koparmak için ikimizin birlikte yurtdışına giderek, senin sıkıntı nedenlerin ortadan kalkana dek orada kalmamızdır. 4. Dördüncü çözüm, en korkunç olan, titremeden düşünemediğim çözüm, bunun geçeceğine, ortada önemli bir şey olmadığına inanmayı denemek ve bu son yıl nasıl yaşadıysak öyle yaşamaya devam etmektir..."

Nihayetinde bu dördüncü çözümde karar kıldı. 25 Mayıs'ta bitkin, kederli, gözleri kıpkırmızı bir halde Yasnaya Polyana'ya geri dönüyordu. Aldatılmadan aldatılmış, ne çekip gidebiliyor ne kabul edebiliyor, kendini, yani devi "Liliput'ların incecik saçlarıyla bağlanmış" hissediyordu. Sonya, ona acımakla birlikte, Taneyev'i nasıl ağırlayacağıyla meşguldü. "Suçlu muyum? Bilmiyorum. Taneyev'e yaklaştığımda, ihtiyarlığımda onun gibi sakin, iyi, yetenekli bir arkadaşa sahip olmanın benim açımdan iyi olacağını düşündüm," diye yazıyordu 2 Haziran 1897'de. Ve ertesi gün: "Taneyev'in geliş haberine Lev Nikolayeviç'in göstermiş olduğu hastalıklı kıskançlık beni çok üzdü ve korkuttu."

Nihayet tombul ve sevimli Taneyev geldi, kalın parmaklı küçük elleriyle birkaç parça çaldı ve Sonya'nın kalbinde minnet ve müzik bırakarak kırk sekiz saat sonra gitme inceliğini gösterdi: "Sergey İvanoviç (Taneyev) bugün gitti, kocam huzura ve neşeye kavuştu. Ben de huzurluyum çünkü Taneyev'i gördüm. Eğer kocam Sergey İvanoviç'le tüm ilişkimi kesmemi istiyorsa, bunun tek nedeni acı çekmesidir. Ama benim açım-

dan bu ilişkiyi kesmek bir işkence olacaktır. Vazgeçemediğim gibi bakmaktan, solumaktan, düşünmekten kendimi alamadığım bir başka insanla aramdaki bu temiz ve içten ilişkiden ötürü pek suçluluk hissetmiyor, huzur dolu bir mutluluk duyuyorum."

Sonya, marazi bir zevkle, giderek merhum küçük oğlunu sağ müzisyenle buluşturuyordu. Rüyasında, Vanişka'nın Taneyev'in dizlerinde oturduğunu görüyordu. Ya da yan yana duruyor ve bir şey istercesine kollarını ona doğru uzatıyorlardı. Yitirdiği çocuğuyla kısık sesle konuşmak, ona sıkıntılarını anlatmak, onun fikrini almak için kimi zaman çardağın altına çekiliyordu. "Vanişka'ya, Sergey İvanoviç (Taneyev)'e karşı hissettiklerimden dolayı suçlu olup olmadığımı sordum. Bugün Vanişka, büyük olasılıkla babasına duyduğu merhametten ötürü, beni Sergey İvanoviç'ten koparmaya çalıştı. Bununla birlikte, Sergey İvanoviç'i bana kendisi göndermiş olduğu için çocuğumun beni kınamayacağını ve beni ondan mahrum etmek istemeyeceğini gayet iyi biliyorum," diye yazıyordu 5 Haziran 1897'de.

Bir ay sonra, sabit fikrinin rehberliğinde, kimseye bir şey sormadan, Taneyev'i yeniden Yasnaya Polyana'ya davet etti. Ailesinin ona yönelteceği eleştirileri öngörerek hissettiği endişeye, bu buluşmanın kendisine vereceğini umduğu zevk karışıyordu: "Kocamı kızdırmaktan çekindiğimden ona henüz hiçbir şey söylemedim. Yeniden kıskanabilir mi? Sergey İvanoviç (Taneyev) böyle bir şeyin olabileceğini düşünseydi ne kadar şaşırırdı! Bana gelince, piyano çalınacağını ve hoş ve neşeli bir muhataba sahip olacağımı düşündükçe hissettiğim sevinci saklayamıyorum."

Ertesi gün sofrada, Taneyev'in geleceğinden haberdar olan (on altı yaşındaki) Mihail bunu babasına ima etti. Lev Tolstoy kaşlarını çattı ve homurdandı: "Harika haber!"

Taneyev 5 Temmuz'dan 13 Temmuz 1897'ye kadar Yasnaya Polyana'da kaldı. Yeniden müzik sel gibi aktı. Mozart, Chopin, Beethoven, Schubert, Sonya'nın başını döndürmek için elbirliği yaptı: "Çalışı beni paramparça ediyor. *Polonez*'i dinlediğimde, içimden hıçkıra hıçkıra ağladım." Sonya idolünün her yön-

den fotoğrafını çekip, kendisi basarken, öfkeli Liovoçka kendini avutmak için yeniden bisiklete binip, deli gibi kırda dolaşıyordu. Ama sonuçta büyük kavgalar olmadı. Bunun üzerine Sonya kocasının boyun eğdiği sonucuna vardı. Oysa kocasının 8 Temmuz'da bir kez daha evi terk etmeye karar vermiş olduğunu, bu vesileyle ona bir veda mektubu yazmış olduğunu bilmiyordu. Lev Tolstoy gitmedi ama mektubu da yırtmadı. Hayatını ilkelerine uydurma isteğiyle kararını orada gerekçelendiriyordu ama onu bu uç çözüme iten, hiç şüphesiz karısının gayri ahlaki tutumuydu:

"Sevgili Sonya, hayatım ve inançlarım arasındaki uyumsuzluk çok uzun zamandır beni üzüyor. Sizi, bizzat sorumlusu olduğum yaşam tarzınızı ve alışkanlıklarınızı değiştirmeye zorlayamam! Yaşları küçük olduğu için üzerlerinde azıcık da olsa sahip olabileceğim etkiden çocuklarımı mahrum bırakmak ve sizi üzmek endişesiyle şimdiye kadar sizden ayrılamadım. Ama etrafımı kuşatan ve alışık olduğum baştan çıkarıcı eğilimlere karşı kâh mücadele edip, sizi kızdırarak, kâh bunlara yenik düşerek son on altı yıldır yaşadığım gibi yaşamaya devam edemem. Dolayısıyla uzun zamandır yapmak istediğim şeyi yapmaya, gitmeye karar verdim... Bunun temel nedeni, altmış yaşına gelen Hindu'lar nasıl ormana çekiliyorsa, her yaşlı ve dindar adam da hayatının son yıllarını şakalara, sözcük oyunlarına, dedikodulara ve tenis maçlarına değil Tanrı'ya vakfetmek ister. Bu yüzden ben de, yetmişinci yaşımın eşiğinde, ruhumun tüm gücüyle, huzura, yalnızlığa, hayatım ve vicdanım arasında kusursuz bir uyuma değilse de, en azından bu ikisi arasındaki bariz uyumsuzluk dışında bir şeye özlem duyuyorum... Davranışım sizi üzerse beni bağışlamanızı rica ediyorum ama sen Sonya, özellikle sen, kendi isteğinle gitmeme izin ver, beni arama, bundan ötürü bana kızma, beni mahkûm etme. Seni bırakıp gidiyor oluşum, sana kırgın olduğum anlamına gelmiyor. Tam olarak benim gibi görmenin ve hissetmenin mümkün olamadığını, bilmediğin bir dava için hayatını değiştirmenin ve fedakârlıklara katlanmanın senin açından imkânsız olduğunu biliyorum. Bu yüzden seni kınamıyorum. Tam tersine, otuz beş yıllık ortak

yaşamımızı, özellikle de doğanda bulunan güç ve annelere özgü bir fedakârlıkla görevin olduğunu düşündüğün şeyleri yerine getirdiğin ilk bölümünü minnetle anıyorum. Bana ve herkese verebileceğin her şeyi verdin, bol bol sevgi ve fedakârlık gösterdin ve bunun için sana büyük saygı duymalıyız. Ama hayatımızın son dönemlerinde, akıp giden son on beş yılda birbirimizden uzaklaştık. Bunun benim hatam olduğunu sanmıyorum zira değiştiğimi biliyorum evet ama bu ün için, kendimi beğendirmek için değildi ama çünkü başka türlüsü elimden gelmiyordu. Ve sen beni takip etmediğin için sana kızamıyorum; sana teşekkür ederim; bana vermiş olduğun şeyi hep sevgiyle hatırlıyorum ve hatırlayacağım. Elveda sevgili Sonya."

Lev Tolstoy bu mektubu çalışma koltuğunun sahte deri kaplamasının altına sakladı. Birkaç yıl sonra, mobilyaların yeniden kaplanacağını öğrendiğinde, zarfı sakladığı yerden çıkarıp, ölümünden sonra Sonya'ya vermesi için Obolenski'ye teslim etti.[20]

Bir Hindu gibi inzivaya çekilmekten vazgeçince, yine diğer uca geçti ve rakibi gider gitmez, karısının kollarında "bedenin istekleri"ne boyun eğdi. Bununla birlikte, Sonya on üç kez anne olmasına rağmen kendini bakire gibi hissetmeye devam ediyordu. Bir peri masalı kafasını karıştırıyordu. Taneyev'le ilgili dedikodular bile onu sinirlendirmiyordu: "İsmimin, iyi, ahlaklı ve yetenekli bir adamın ismiyle anılmasından gurur duyuyorum. Tanrı, kocam ve çocuklarım karşısında vicdanım rahat. Bedenen, ruhen ve fikren yeni doğmuş bir bebek kadar temizim."[21] Lev Tolstoy'a beklediği hayvani tatmini sağladıktan sonra, alaycı bir şaşkınlıkla kocasının altmış dokuz yaşında erkekçe bir mutlulukla kasılmasını izliyordu. Saygısızlığın doruğunda, *Günlük*'ünde bazen ona "ihtiyar" muamelesi yapıyordu. Şöyle yazıyordu: "Biz diğerleri, yani kadınlar idolsüz yaşayamıyoruz... Artık benim için bir idol olmayan Lev Nikolyeviç (Tolstoy)'u tahtından indirdim. Ona karşı derin bir bağlılık duymaya devam ediyorum... Ama mutluluğu, gerçek mutlulu-

20 Lev Tolstoy'un ölümünden sonra Sonya, bir değil iki mektup bulacaktır. Birini okur okumaz yırtacaktır. Diğeri, bu bahsedilen mektuptur.

21 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü. 21 Temmuz 1897.

gu artık bana veremiyor."[22] 1 Ağustos'ta kızı Saşa su gözlemde bulunuyordu: "Babam bu sabah ne kadar da neşeli!" Sonya ironik bir şekilde defterine şöyle yazdı: "Babasının aynı nedenden –inkâr ettiği şu aşktan ötürü!– hep mutlu olduğunu bilseydi..." O gün kesinlikle "canlanan" baba, üç saat boyunca durmadan tenis oynadı, ardından atla Kozlovka'ya gitti ve dönüşte bisikleti tamirde olduğundan pedal çevirerek baldırlarını çalıştıramadığına hayıflandı. Ona "ihtiyar" diye seslenmek artık söz konusu değildi! "Ne sağlam bir bünye! Dün bana üzülerek bugünlerde yaşlanmış olduğumu hissettirdi. Sağlığıma ve genç görünümüme ve ondan on altı yaş küçük olmama rağmen ondan önce çökeceğim!"[23]

Sonya fiziksel aşk karşısında yalnızca tiksinti duyduğundan, Taneyev'le duygusal sohbetlerinin tadını özlemle düşünüyordu: "Kocama karşı ne yapmam gerekiyorsa onu yapıyorum ve bundan memnuniyet duyuyorum ama genellikle derin bir üzüntü ve başka arzular hissediyorum," diye yazıyordu 3 Ağustos 1897'de. Ve yaz sonunda: "Yakında Moskova'ya gideceğim, bir piyano kiralayıp, çalacağım ve Sergey İvanoviç (Taneyev)'in benimle birlikte çalmasını umuyorum. Ne güzel olacak! Bir tek bu düşünce beni diriltiyor!"

Sonbaharda çift ayrıldı. Ailesi Moskova'ya dönerken, Lev Tolstoy Yasnaya Polyana'da kaldı. Sonya, kendisine eşlik etmediği için kocasına sitem etmekle birlikte, Taneyev'i görme fırsatlarını çoğalttı. Konserlerine gidiyor, onu çaya davet ediyor, azıcık hasta olsa onu evinde ziyaret ediyordu. Onu görmekte bir güçlükle karşılaştığında, dindar bir kişi olarak şöyle düşünüyordu: "Tanrı bana bir şekilde yardım edecektir. Yardım etmezse, o da iyi!" Ama şeytanın yardımını da hor görüyor değildi: el çizgilerinde geleceğini okuyan bir çingene, ona, aşktan çıldırtıncaya kadar âşığının başını döndürmesini önerdi. Bunu reddetmeden evvel epey düşündü. "Çok korktum. Aşk iksirini kabul edesim geldi," diye yazdı *Günlük*'üne.

Lev Tolstoy karısıyla yeniden bir araya geldiğinde, kafası-

22 *A.g.e.*, 10 Haziran 1897.

23 *A.g.e.*, 1 Ağustos 1897.

nın piyanistle hiç olmadığı kadar meşgul olduğunu fark etmekte gecikmedi. Saçma, gülünç tartışmalar yeniden başladı. Nihayetinde öyle şiddetli bir kavga yaşandı ki Lev Tolstoy onu *Diyalog* başlığı altında kelimesi kelimesine sayfalara taşıdı. Konuşmaya başladıklarında, gece odalarında yatıyorlardı. Önce bir mırıldanma, ardından sesler yükseldi, bir mum yakıldı. Taneyev'e âşık olduğunu kabul etmesi için kendisini sıkıştırıp duran kocasına, Sonya bağıra çağıra masum olduğunu söyledi.

"Taneyev'i ayda bir kez görmek dışında bir şey istemiyorum. Herhangi bir arkadaşım gibi gelsin, otursun, benim için piyano çalsın yeter," diye sızlanarak söylendi.

"İşte bu söylediğin, bu adama karşı istisnai bir duygu beslediğini doğruluyor. Aylık ziyareti seni bu derece keyiflendirecek bir başkası yok! Eğer böyleyse, onu her hafta ya da her gün görmek senin daha fazla hoşuna gidecektir!" diye yanıtladı Lev Tolstoy.

Sözlerini bitirirken ona "Konservatuar dilberi" dedi ki bu Sonya'yı çileden çıkardı. Haykırarak, gülerek, ağlayarak, hıçkırarak bir histeri krizi geçirdi.

"Başım çatlıyor! Orada!.. Tam şurada!.. Şah damarımı kes de kurtulayım!.." diye bağırdı.

"Onu belinden tuttum. Ona iyi geldiğini bilerek her zamanki gibi alnından öptüm. Uzun bir süre sonra tekrar nefes aldı. Ardından esnemeler, iç çekişler geldi ve uyuyakaldı. Hâlâ uyuyor," diye yazacaktı Lev Tolstoy.

Bu şiddetli savaşın ardından bir ateşkes geldi. Sonya'nın göbekli piyaniste olan tutkusu zayıfladı. Hiç şüphesiz nihayet Lev Tolstoy'un hıncını sezmiş olan Taneyev ise ziyaretlerini azalttı.

Ama Lev Tolstoy yine de aşk çılgınlıklarından kurtulmuş değildi. 1897 yılında, Yasnaya Polyana'nın tüm kadınlarının içinde bir şeytan olduğunu düşünüyordu. "Tıpkı damdaki kediler gibi dört bir yana koşuyorlar. Ah! Evli olmak ne büyük mutluluk ama çatıdaki şu koşturmalardan ve miyavlamalardan kurtulmak iyi olurdu!" diye yazıyordu. Kimi zaman anneyi kimi zaman kızları uyarmak gerekiyordu! Öğretisi iliklerine kadar

işlemiş sevgili iki çocuğu Maşa ve Tanya'nın, sırasıyla bir bir ondan vazgeçeceğini asla düşünemezdi.

İlk önce asil, uzlaşmaz, çalışkan, vejetaryen, babasının düşüncelerine yürekten inandığından kendi miras payından vazgeçmiş olan azize Maşa ondan yüz çevirdi. Hiç kuşkusuz daha önce de "flörtler"i olmuştu ama onlar –Biryukov gibi– zararsız Tolstoyculardı ve usta, gözde kızının herhangi bir mürit için kendisini terk edebileceğini bir an olsun düşünmemişti. Oysa şimdi aniden yakışıklı, tembel, sevimli, yarım akıllı, meteliksiz ve tırnakları kirli, uzaktan akrabaları olan genç Prens Nikolay Leonidoviç Obolenski'ye vurulmuştu. Tolstoyizm'le tek ilişkisi, içkisi, kumarı olmaması ve bir karıncayı incitmemiş olmasıydı. Lev Tolstoy üzgün bir halde, Maşa'nın bu Moskovalı züppe karşısında hayranlıkla erimesini izliyordu. Sonya, her ne kadar Taneyev'le gizli macerasına saplanmış da olsa, "küçüğün" aklını yitirdiğini düşünüyordu. Babası, kızına, onu bu ilişkiden caydırmak için, evliliğinde karşılaşacağı maddi güçlükleri sayıp döken tumturaklı bir mektup gönderdi:

"Huzuru ve bağımsızlığı, en korkunç, en karmaşık acılarla takas edeceksin... Çalışmak istiyor mu ve nerede? Nerede ve nasıl yaşayacaksınız?.. Miras payını istemeyi düşünüyor musun?.."[24]

Ve birkaç gün sonra:

"Kararında bir düşkünlük gördüğümü hiç şüphesiz tahmin etmişsindir ve bunu çok iyi biliyorsun ama öte yandan, idealinden vazgeçerek ya da daha ziyade idealini en bayağı özlemlerinle –çocuk sahibi olma isteğini kast ediyorum– kaynaştırarak yaşamanın senin için daha kolay olacağını düşünmek beni sevindiriyor."[25]

Bu iki uyarıya rağmen Maşa direndi, nişanlandı ve Nikolay Obolenski'nin beş parası olmadığından, eskiden gururla reddetmiş olduğu miras payını utana sıkıla talep etti. Hayal kırıklığı yaşayan Lev Tolstoy yine de ağırbaşlı ve sessiz kaldı. Ama Maşa'nın kız ve erkek kardeşleri itiraz ettiler çünkü onun istemediği pay-

24 18 Aralık 1896 tarihli mektup.

25 30 Aralık 1896 tarihli mektup.

dan er geç yararlanmayı planlıyorlardı. Sonya ise dudaklarında acı bir gülümsemeyle sevinç duyuyordu: sadece o olacakları öngörmüştü! Normal bir kadının bir rahmi olduğunu unutabileceğini düşünmek için Liovoçka gibi deli olmak gerekirdi.

Dini nikah tarihini belirlemek söz konusu olduğunda, yeni bir engel belirdi. Maşa günah çıkarmaya ve komünyona gitmeyi kesmiş olduğundan Kilise onun evliliğini kutsamayı reddediyordu. Prens Obolenski parayla bir rahip tutmayı salık verdi. Bu sadece yüz elli rubleye mal olacaktı. Kızan Lev Tolstoy, böylesi bir dalavereye tüm gücüyle karşı çıkacağını söyledi. Madem ki kızı herkesin gittiği yola girmeye karar vermişti, o halde en aptalca zorunlulukları, özellikle de dini ritüelleri kabul etmeliydi. Bu bir tinsel namus meselesiydi. Maşa'a inkârına pişman olarak, boyun eğdi, günah çıkardı, komünyona katıldı ve 2 Haziran 1897'de, yakınlarının arasında, gündelik giysileri içinde, Sonya'nın "asalak", "uzun kulaklı miskin" dediği Nikolay Obolenski'yle evlendi. "Maşa evlendi. Su taşımakta kullanılan saf kan bir ata nasıl acınırsa, ona da öyle acıyorum," diye yazıyordu Lev Tolstoy 16 Temmuz'da.

Maşa'nın gidişi, Lev Tolstoy'a, uysal, neşeli Tanya'nın da elinden kaçıp gitmekte olduğunu düşündüğü oranda daha fazla acı verdi. Tanya, Tolstoyvari ideale sadakatinden çok sayıda âşığı geri çevirdikten sonra, kendisinden daha yaşlı, evli ve altı çocuk babası Mihail Sukotin'e çılgınca tutulmuştu. Bu elli yaşlarındaki göbekli adam hem zeki, hem çekiciydi. Ona sevdalı bir arkadaşlıkla bağlı olan Tanya, onunla ebeveynlerinden gizli görüşüyor, içinde bulunduğu yanlış duruma üzülüyor ama bu ilişkiyi bitirmeye cesaret edemiyordu. "O beni onlardan hiçbir şey çalmadığıma ikna etse de, karısının onu uzun süredir artık sevmediğini bilsem de Sukotin'in karısından, çocuklarından utanıyorum," diye yazıyordu.[26] Ve daha ileride: "Babam tüm âşıkların büyük rakibi ve hiçbiri henüz onu yenemedi. Ama şu anki aşkım, diğer hiçbirinde görülmemiş bir şekilde ciddi ciddi onunkiyle yarışıyor..."[27]

26 Tatyana Tolstoy'un *Günlük*'ü, 7 Mart 1897.

27 *A.g.e.*, 24 Mart 1897.

Sukotin'in karısı ağır hastaydı ve Tanya onun ölmesini istemesine kimi zaman korkarak şaşıyordu. Gerçekten de örnek bir ağırbaşlılıkla hızlı bir şekilde öldü ve 9 Ekim 1897'de, otuz üç yaşındaki bakire, babasına dul adamla evlenmek istediğini yazdı. Bu, Lev Tolstoy için son darbe oldu. Bedene olan nefreti yeniden uyandı. Başkalarında fikirlerine ters bir mutluluğa katlanamayan bir ihtiyarın sert egoizmiyle, 14 Ekim 1897'de kızına şu mektubu yazdı:

"Mektubunu aldım sevgili Tanya ve kesinlikle sana istediğin cevabı veremeyeceğim. Ahlaksız bir adamın kurtuluşu evlilikte görmesini anlıyorum. Ama temiz bir kızın *bu serüvene* dalmak istemesi... İşte bunu anlamak zor. Ben genç kız olsaydım, ne olursa olsun evlenmezdim. Âşık olmaya gelince –bunun ne anlama geldiğini bilerek, yani bunun güzel, yüce ve şiirsel olmanın uzağında, bayağı ve özellikle de marazi bir duygu olduğunu bilerek– kapımı bu duyguya açmaz, difteri, tifüs ya da kızıl hastalığı gibi daha az tehlikeli hastalıklardan kendimi korurmuşçasına, bu hastalığın bana bulaşmaması için çok dikkatli ve ihtiyatlı davranırdım. Şu anda sana onsuz hayat olmaz gibi geliyor. Ayyaşlar ve tiryakiler de böyle düşünür ama bu kölelikerinden kurtuldukları anda gerçek hayatı keşfederler. Sen bu sarhoşluk olmadan yaşamadın ve ondan vazgeçilemeyeceğini sanıyorsun. Ama aslında bu mümkün! Seni buna ikna etmek, bu bağımlılıktan kurtulman için hayatını değiştirmeye teşvik etmek yerine ve seni ardından gelebilecek yeni hastalıklardan korumaya dair neredeyse hiç ümidim olmadan, içinde bulunduğun durumu nasıl gördüğümü sana söyleyeceğim.

"Sergey amcan bana, bir gün kardeşimiz Nikolay ve pek tanımadığı başka insanlarla birlikte –ben orada değildim– çingenelerin evinde bulunduğunu anlattı. Nikolay çok içmişti. Ve çingenelerin yanında içtiğinde, dans etmeye, tek ayağı üzerinde sekerek, kollarını ihtilaçlı hareketlerle sallayarak kötü bir şekilde dans etmeye başlardı. Aslında böylece cesur görünmek isterdi ama bir eyer bir inekte nasıl durursa bunlar da onda öyle dururdu. Her zaman ağırbaşlı, beceriksiz, çekingen ve çirkin olan o uysal adam, etrafındaki herkes gülerken ve onu yüreklendi-

rir görünürken, aniden çırpınmaya, elini kolunu bükmeye başlıyordu. Dayanılamayacak bir görüntü.

"Ve işte o gün Nikolay dans etmek istedi. Sergey ve Basil Perfiliyev ondan hiçbir şey yapmamasını rica etti ama o buna kulak asmadı. Oturduğu yerde, uyumsuz, sakarca hareketler yapıyordu. İkisi de uzun süre ona yalvardı. Ama onun, dedikleri şeyi anlayamayacak kadar sarhoş olduğunu gördüklerinde, Sergey üzgün ve gücü tükenmiş bir ses tonuyla 'peki dans et!' dedi. Ve Sergey derin bir iç çekerek, sarhoşun (ve sadece onun) herkes açısından hoş, neşeli ve eğlenceli olduğunu düşündüğü bu küçük düşürücü gösteriyi görmemek için başını eğdi.

"Senin arzunu işte böyle görüyorum. Sana diyebileceğim tek şey var: '!Peki dans et!' Bu kaçınılmazsa, sana ancak bunu söyleyebilirim. Ama mektubunun da gösterdiği gibi bir sorumsuzluk hali içinde olduğunu görmemem imkânsız. Onu bir saat daha fazla görmenin senin için ne faydası ve önemi var anlamıyorum. Açıklama olarak, bana, ondan bir mektup almanın seni heyecanlandırdığını söylüyorsun. Bu, tümüyle şuursuz ve vurgun olduğun yönündeki düşüncemi destekliyor. Otuz üç yaşındaki bir bakirenin, iyi, namuslu, budala olmayan, yaşlanmaya başlamış bir adamı sevmeyi seçmesini ve kaderlerini birleştirmeye karar vermesini anlayabilirdim. Ama o zaman bu kız onunla bir saat fazladan görüşmeye ya da ondan bir mektup alacağı vaktin yaklaşmasına önem vermezdi çünkü görüşmenin uzamasının ya da mektubun içeriğinin kendisine hiçbir şey sağlamayacağını bilirdi. Eğer bu heyecan duygusu varsa, o halde telkin, bir başka deyişle bir iç sıkıntısı vardır. Ve insan, ruhu rahat değilken yazgısını bir başkasınınkine bağlamamalı, bir odaya kendini kilitlemeli ve anahtarı pencereden atmalıdır."

Lev Tolstoy bu kez hedefi vurmuştu. Yaralanan Tanya babasının isteğine boyun eğdi. Ama birkaç ay sonra isteğini yineledi. Sukotin'e mecburdu, iyi de olsa kötü de olsa onun karısı olmak istiyordu, ebeveynlerinden gitmesine izin vermelerini rica ediyordu. Nikâh 14 Kasım 1899'da kıyıldı. Lev Tolstoy büyük kızını kiliseye götürürken hıçkırıklara boğuldu. 20 Kasım'da *Günlük*'üne şunları yazdı:

"Moskova'dayım. Tanya, –Tanrı bilir neden– Sukotin'le gitti. Bu çok acınası ve küçültücü bir durum. Yetmiş yıldır kadınlarla ilgili düşüncemi sadece aşağıya, hep aşağıya çekiyorum ve yine de hep biraz daha aşağı çekmem gerekiyor. Kadın sorunu mu? Bu, kadınlara hayatlarını yönetmelerine izin vermekten değil, onu berbat etmelerini önlemekten ibaret!"

1897 boyunca Lev Tolstoy karısının ve kızlarının çılgınlıklarına karşı hem mücadele etti hem de çok önemsediği bir kitapla –*Sanat Nedir?*– ilgili çalışmalarını sürdürdü. Uzun süredir, onda yazarla peygamberi karşı karşıya getiren trajik çelişkiyi açıklama ihtiyacı duyuyordu. Daha önce *Ne Yapmalıyız* başlıklı denemesinde, eğitimci misyonlarını unutan sanatçıların yeteneklerinin değerini düşürdüğünü ileri sürmüştü. Yaşı ilerledikçe, bunun daha açık bir hakikat olduğunu düşünüyordu. Bunun yakınlarının yanında öyle bir ateşlilikle dile getiriyordu ki, Sonya "o zaman bir an önce susması dışında bir şey istemezdik!" diyordu. Taneyev'in Yasnaya Polyana'ya gelişi, onun "ahlaksız ve amaçsız" sanat karşısındaki nefretini güçlendirmişti. Süslü müziğe, resme, edebiyata saldırarak, Sonya'nın vurgun olduğunu söyleme cesaretini gösterdiği kuklanın pestilini çıkarıyordu. Havarinin kehanetlerine, kıskanç kocanın acı sözleri karışıyordu. Kocasının denemesini temize çeken Sonya, 25 Haziran 1897'de şöyle yazıyordu: "Bu metinde ne çok öfke, ne çok kötü yüreklilik var. Hayali bir düşmanla (bu, kıskandığı Sergey İvanoviç Taneyev olabilir mi?) çatıştığını ve onu yok etmek dışında bir amacı olmadığını seziyorum."

Aslında Taneyev, uzun süredir biriken bir tepkinin istemeden ivme kazandırıcı katalizörüydü. Duyusal zevkleri mahkûm eden Lev Tolstoy, kaçınılmaz olarak, halka yararlı olmayacak tüm sanat biçimlerini yadsımak durumunda kalacaktı. Kararını yumuşatabilir, onu adil imtiyazlarla donatabilirdi. Ne var ki böylesi bir incelik, karakterinde yoktu. Bir manzarayı, bir yüz ifadesini, bir ruh halini betimlemek söz konusu olduğunda nasıl nüanslara riayet etmeye çabalıyorsa, felsefi düşünceleri söz konusu olduğunda da her şeyi kesin çizgilerle ayrılmış görüyordu. Ona zekice görünen önermeleri benimseyerek, bir ökü-

zün ağırlığıyla, sağa sola bakmadan hep aynı yönde ilerliyor ve ana çizgiden azıcık olsun uzaklaşmak yerine saçmalığa varmayı tercih ediyordu. Şayet yolda tesadüfen fikir değiştirirse, hatasını yavaş yavaş düzeltmiyor, tamamen dönüp, evvelsi gün söylediğinin zıttını açıklıyor ve bu çark edişe "dönüşme" veya "ikinci doğum" diyordu. "Söylenecek açık hakikatler varken neden ince ayrıntılar söylensin ki?" diye yazıyordu *Günlük*'üne.

Estetik konusunda "açık hakikatler"in ilki şu cümledeydi: "Sanat, bir zevk sağlama aracı olarak değil, toplumsal yaşamın boyutlarından biri olarak kabul edilmelidir." Dolayısıyla Lev Tolstoy için, sanatçının görevi en tuhaf düşlerine biçim, renk ve ritim vermek değil, emekçileri günlük ağır işlerin ardından dinlendirmek ve onlara "uykunun verdiğine benzer bir dinlenme" sağlamaktır. "Bir sanatçı 'Beni anlamıyorlar, bunun nedeni benim anlaşılmaz (yani kötü!) olmam değil, benim dinleyicilerimin, okuyucularımın, izleyicilerimin henüz benim entelektüel düzeyime ulaşmamış olmasıdır' dediğinde, sanatın doğal gerekliliklerinden yakasını sıyırır ve gerçek yaratma damarını ortadan kaldırarak kendi ölüm kararını imzalar." Yani nitelik kriteri, kaba da olsalar, cahil de olsalar kitlelerin kabulüydü. Kitlelerin hoşuna gitmese de bir eserin güzel olabileceği fikri, zenginlerin bir uydurmasıydı. Kibir ve ahlaksızlıkla, sanatçıları sözde bilgili denen dar bir çevre için çalışmaya teşvik ediyorlardı. Onlar sayesinde modern sanat kendi yıkımına doğru gidiyordu. "Yarının sanatçısı, onlarca nesli, bir başka deyişle milyonlarca çocuğu ve yetişkini büyüleyecek bir hikâye, dokunaklı bir türkü, bir bilmece, bir perde arası eğlence yazmanın, bir resim çizmenin, varlıklı sınıfın birkaç temsilcisini etkileyecek ve ardından sonsuza dek unutulacak bir roman, bir senfoni, bir tablo oluşturmaktan daha önemli ve yararlı olacağını anlayacaktır."

Bu teoriye sarılan Lev Tolstoy, öfkeyle, insanlığın sözde dehalarını yıkmaya girişiyordu. Sadece romancıları cinsel tutkuları incelemekten zevk aldığı için değil ama ayrıca şairleri, şiirleri bilmeceye döndürecek kadar dillerine özen gösterdiğinden en fazla Fransız edebiyatına yüklendi. Kahrolsun Charles Bau-

delaire, şu anlaşılmaz, ahlaksız şair bozuntusu! Kahrolsun ayyaş, düşüncesini açıkça ifade etmekten yoksun, "Dumanlısı güzeldir türkülerin; Öyle hem seçik olsun hem kapalı"[28] diyen – hak hele!– Verlaine! Kahrolsun utanması gerekirken anlaşılmazlığıyla övünen Mallarmé! Ve Jean Moréas, Henri de Régnier, Maeterlinck adı verilen tüm dize imalatçıları... Fransızlar son büyük şairleri Leconte de Lisle ve Sully Prudhomme'dan nasıl bir sapınçla uzaklaşıyorlardı?

Resim alanında da durum daha iyi değildi: Monet, Manet, Renoir, Sisley, Pissaro... hepsi de her şeyi sise bulayan, kılı kırk yaran, anlaşılması güç bir sanattan zevk almak için halkla bağ kurmayı reddeden entelektüeller! Mavi yüzler, çok renkli noktalardan oluşmuş manzaralar var mıydı? Hayır, değil mi? O halde empresyonistler çöpün dibine! Ama tek suçlu onlar değildi. "Zengin ve aylak yaşamın zevklerini ve çekiciliğini" betimlemeye kendini vermiş ressamları, tuvalleri "ancak belirli bir sınıftan insanlarca anlaşılabilecek sembolik bir anlama sahip olan" ressamları ve tabloları "sergi ve galerilerde görüldüğü gibi, kadın çıplaklığıyla dolu" ressamları da mahkûm etmek gerekiyordu.

Aynı yozlaşma Beethoven'ın, Schumann'ın, Berlioz'un, Liszt'in, Wagner'in "aşırı derecede güçlü duyguların ifadesine vakfedilmiş" müziğinde de vardı. Halk geleneklerinden (folklorik şarkılar ya da danslar) uzaklaşan tüm eserler, belki sadece "Bach'ın ünlü keman konçertosu, Chopin'in bemol majör nocturne'lerinden biri ve Haydn'ın, Schubert'in, Beethoven'ın, Chopin'in eserleri arasında on kadar parça" hariç fırlatıp atılmalıydı. Milletin tabulaştırdığı eserleri –mesela Beethoven'ın *Dokuzuncu Senfonisi*– budalaca yüceltmeyi kınayacak cesarete sahip olmak gerekiyordu. Hayranlık verici olduğu düşünülen bu parça, Lev Tolstoy'a göre sahip olduğu ünü hak etmiyordu. Bunu ispatlamak için iki soru soruyordu: 1. "Söz konusu eser, yüce bir dini duygu veriyor mu?" Cevap: "Hayır çünkü herhangi bir müzik böyle bir duyguya yol açamaz." 2. "Bu eser dini sanata dahil değilse, modern ça-

28 Verlaine'in Şiir Sanatı başlıklı şiirinden, Melih Cevdet Anday ve Sabahattin Eyuboğlu çevirisi ile – ç.n.

ğın iyi sanat eserlerinin bir başka özelliğine, tüm insanları ortak bir duyguda birleştirme niteliğine sahip mi?" Bu sorunun cevabı da olumsuzdu. Ve yazar şunu ekliyordu: "*Dokuzuncu Senfoni*'nin yansıttığı duygunun, bu karmaşık hipnoza boyun eğecek kadar bu alanda eğitimli olmayan insanları birleştiremeyeceğini gördüğüm gibi, normal insanlardan oluşan bir kalabalığın, sadece kimi kısa bölümlerinin anlaşılmaz sesler denizinin ortasında batmayıp, yüzeyde kaldığı bu bitmek bilmez, anlaşılmaz ve yapmacıklı eserden etkilenebileceğini de düşünemiyorum."

Sanattaki sapmaları düşündüğünde, kitap basmak için günde on iki ilâ on dört saat çalışan, ahlaksız oyunların sergilendiği tiyatroların makinelerini çalıştırmak için emek harcayan, bir enstrümanı iyi çalabilmek için on yaşından itibaren hayatlarını parmaklarını çözmeye adayan, sirklerde akrobasi yapan ve hayatlarını tehlikeye atan milyonlarca yiğit insana acıyordu. Ona göre mujikler, bir aziz olmadığı, düelloda öldürülmüş ve "tek değeri, aşk üzerine genellikle oldukça münasebetsiz dizeler yazmış olması" olduğu halde Puşkin'in heykelinin dikilmesine şaşırmakta haklıydı. Keza ahlaksız Baudelaire veya ayyaş Verlaine'e gösterilen saygı karşısında öfkelenen Bröton ya da Normandiyalı köylülere hak veriyordu. Yarının sanatçılarının esrarı reddetmesi, halka inmesi ve onun etkisiyle, tükenen esinlerini yenilemesi gerektiğini söylüyordu. Yeni engizisyoncu, Batılı küçük büyücülerin ahlak düzeyi düşük ve yanlış eselerini karmakarışık bir şekilde üzerine fırlattığı odun yığının alev almasını nasıl da gururla izliyordu!

Sanat Nedir? metninin son halinde düşüncesini yumuşatmıştı. O dönemki *Günlük*'ü, içindeki duyguyu daha iyi yansıtıyordu:

"Dün Fet'in kitaplarına, romanlarına, öykü ve şiir kitaplarına göz attım. Yasnaya Polyana'daki hayatımızı, birlikte bitmek bilmez bir şekilde piyano çalışlarımızı hatırladım ve tüm bu müziğin, bu romanların ve bu şiirlerin sanat olmadığını, insanların buna hiç ihtiyaç duymadığını, bunun sadece tembellerin ve asalakların bir eğlencesi olduğunu, hayatla hiçbir alâkasının olmadığını açık bir şekilde anladım; romanlar, öyküler, birbi-

rine gönlünü kaptıran iki insanın iğrenç halini hatırlatıyor; şiirler sıkıntıdan ölme halini yüceltiyor; müzik de öyle. Bununla birlikte hayat; beslenme, malların paylaşılması, çalışma, din, insanlar arasındaki ilişkiler gibi önemli meseleleriyle köpürüp duruyor! Bu utanç verici! Rezillik bu! Tanrım yalanı yok ederek sana hizmet etmeme izin ver."[29]

Ya da:

"Estetik, etikin bir ifadesinden başka bir şey değildir... Eğer duygular iyi ve yüceyse, sanat da iyi ve yüce olacaktır ve bunun tersi de geçerlidir."[30]

Ve yine:

"Bir konser salonuna hapsolup, Beethoven'ın son eserlerini dinleyenler, bunun yerine kendilerine bir *trepak*, bir çardaş havası ya da bu tür bir şey çalınsaydı nasıl bir rahatlama hissederlerdi!"[31]

Sanat Nedir sansür kurulu tarafından kırpılmış olarak 1898 başında yayımlandığında bir sürü protestoyla karşılaştı. Sanatçıların çoğu, sanat ve pedagojiyi, yetenekle iyi duyguları birbirine karıştıran, Rusya'nın en ünlü yazarının bu açıklamalarından üzüntü duydu. Çevirilerin giderek arttığı yurtdışında ise hoşnutsuzluk daha da büyüktü: Lev Tolstoy'a dönek, sanat ve özgür düşünce düşmanı muamelesi yapılıyordu. *Revue des Deux Mondes* dergisinde René Doumic şöyle yazıyordu: "Tolstoy, sanatın dilinin diğer tüm dillerden ayran üslubun değerini hiç bilmiyor. Sanatçı, diğer insanların genellikle kendisinden daha iyi hissettiği duyguları onlardan daha iyi ifade etmeyi bilen kişidir." "Tolstoy Fransız edebiyatından bahsettiğinde, bilmediği bir şeyden bahsettiği açıktır," gözleminde bulunuyordu J.-K. Huysmans. "Zayıflık, sanata, ahlaki bir amaç vermektir," diye yazıyordu Camile Mauclair. Rémy de Gourmont bu tespiti geliştiriyordu: "Sanat kendi başına bir amaçtır." Mallarmé şöyle diyordu: "Bana öyle geliyor ki ünlü havari, sanata, prensip olarak, daha ziyade sonucu olacak bir nitelik veriyor."

---

29 *Günlük*, 19 Temmuz 1896.

30 *A.g.e.*, 17 Kasım 1896.

31 *A.g.e.*, 20 Aralık 1896.

Sevecen Henri de Régnier ise olduğu yerde öfkeden patlıyordu: "Bunlar bir ihtiyarın fikirleri!.." "Tolstoy her zaman mujiği cebinde bildi. Schopenhauer ve Rembrandt, mujik onları anlamadığından hiçbir değere sahip değildir," diyecekti daha ileride André Suarès.

Bu gürültü patırtı, Lev Tolstoy'u kızdırmak için değildi. Tüm bu insanlar bağırıp çağırıyorsa, bunun nedeni doğru yere vurmuş olmasıydı. Zaten çok sık portresini yapmış olan ressam Repin ona hak veriyordu. Ve tüm arkadaşları, tüm müritleri de! Aslında, Fransa'nın, İngiltere'nin ve Almanya'nın yazar müsveddeleri şeytanla çıkar birliği içindeyken, kendisi Tanrı'dan ilham aldığına göre yanılıyor olamazdı.

Sanatın toplum içindeki rolünü tanımladıktan sonra artık kurgusal bir eser yazmak istiyordu. Belki *Diriliş* –çok iddialı olmamakla birlikte uzun süredir üzerinde çalışıyordu– belki *Hacı Murat*'ın macerası – bu macera onu gençliğinin Kafkasya'sına geri götürecekti... Her halükârda, bir sonraki romanının teorilerinin bir açıklaması olması gerekiyordu. Başkalarına öğrettiği şeye kendisi uyabilecek miydi? Aniden buna emin olamadı! O yaşama isteği, o doğa sevgisi, o tüm gücünü açık havada ya da yatakta harcama ihtiyacı, o çocukça hikâye anlatma arzusu... Bu ahlaki miydi? Gerekli miydi? Yetmiş yaşında filozof-Tolstoy, romancı-Tolstoy'dan kuşkulanıyordu.

YEDİNCİ KISIM

ŞİDDET KARŞITLIĞININ HAVARİSİ

1

Diriliş; Dukhoborlar

Sanki kasti bir şeymişçesine, Lev Tolstoy ne zaman kurgusal kişiliklere merak salacak olsa, yurttaşlarının başına gelen bir haksızlık, bir talihsizlik onu düş dünyasından koparıp, protestocu rolüne geri getirmiştir. Çok geniş bir kitle onda, olaylar karşısında sert bir tutum alma zorunluluğu yönünde, döneme özgü bilincin ete kemiğe büründüğüne tanık oluyordu. Samimiyeti zaten her zaman tamdı ve cesareti de o güne dek hiç ceza almamış olmasından kaynaklanmıyordu. 1895 yılının başında, Rusya'da tekrar eski bir dini tarikattan, Çar I. Aleksandr'ın vaktiyle Kafkasya'ya sürmüş olduğu *Dukhoborlar*'dan ya da "ruh güreşçilerinden" bahsedildiği duyuldu. Felsefeleri Lev Tolstoy'unkini andırıyordu: Tolstoy gibi gibi iffeti, vejetaryen rejimi, içki ve sigaradan uzak durmayı, tüm malların ortaklaştırılmasını ve kötülüğe şiddetle cevap vermemeyi öğretiyorlardı. Bu sonuncusu nedeniyle orduya yazılmayı da reddediyorlardı ve bu yüzden çok ağır disiplin cezaları görüyorlardı. II. Nikolay'ın tahta çıkmasıyla birlikte yönetimin gerici eğilimi baş gösterdi ve *Dukhoborlar* daha sıkı bir gözetime alındılar. 1895 ilkbaharında, Kafkasya'da yaşayan ve dağlıların baskınlarından korunmak için silah taşıma alışkanlığı kazanmış olan bir grup insan, ruhani liderleri Verigin'in teşvikiyle, hançerleri, tabancaları ve tüfekleri yok etmeye ve bu

vesileyle askerlik görevini reddettiklerini açıklamaya karar verdiler. 28 Haziran 1895'i 29'una bağlayan gece, *Dukhoborlar*'ın yaşadığı her yerde silahlar ateşte yakıldı. Ölüm araçlarının çatırdayarak ve patlayarak yok olduğu dev ateşler önünde, tarikat üyeleri dua ediyor ve mezmur söylüyorlardı. "Düzeni sağlamak" için gönderilen Kazaklar fırtına gibi gelip zavallıları kuşattılar ve onları tanınmayacak hale gelinceye dek kırbaçladılar. Ardından, idari kararla, *Dukhoborlar*'ın topraklarına el kondu, evleri yağmalandı, içlerinden dört bin kadarı dağ kasabalarında zorunlu ikamete tâbi tutuldu ve "elebaşları" tutuklandı.

Lev Tolstoy bu zulmü öğrenince alt üst oldu. Bu zavallı insanlara, inançlarını açıklama cesareti vermiş olan, onun eserlerini okumuş olmaları değil miydi? Müridi Biryukov durumu yerinde incelemek üzere 4 Ağustos'ta Kafkasya'ya gitti. Oradan, Rusya'da yayımlanması söz konusu olamayacak sertlikte bir makale gönderdi. Ama Lev Tolstoy onu isimsiz olarak (akıllıca bir tedbir!) *The Persecution of Christians in Russia, in 1895*[1] başlığıyla Londra'da *Times*'da yayımlattı.

Sonraki yıl, dağ kasabalarına sürülen dört bin *Dukhobar*'dan, dört yüzünün yokluktan öldüğünü öğrenmiş olarak Çertkov'u, Biryukov'u ve bir diğer müridi Tregubov'u, kamuoyunun dikkatini bu masum insanların acılarına çekmeleri için bir bildiri yazmaya teşvik etti. "*Haydi Yardıma!*" başlıklı bildiri Lev Tolstoy'un bir sonsözünü andırıyordu. Bu kez metnin altında imza vardı ki bu da metnin manevi değerini artırıyordu. Çok sayıda nüsha olarak daktiloda yazılan metin, rejimin tüm önemli kişilerine gönderildi. Belge postayla Çar'ın eline dahi ulaştı. Sonuçlar gelmekte gecikmedi. Polis Çertkov ve Biryukov'un evinde arama yaptı, dini tarikatlara ilişkin kâğıt yığınlarına el koydu ve Pobyedonostsev'in saygınlığını zedeleyebilecek her şeyi yok etti. Birkaç gün sonra, Şubat 1897'de, cezalar verildi: Biryukov, Kurland'da zorunlu ikamete tâbi tutuldu; sarayda hâlâ birkaç destekçisi olan Çertkov'a ise iki seçenek sunuldu: ya "suç ortağına" katılacak ya da sürgüne gidecekti. O, İngiltere'ye gitmeye karar verdi.

1 "*1895'te, Rusya'da Hıristiyanlara Yapılan Zulüm*" (*Times*, 11-23 Ekim 1895).

Lev Tolstoy müritleriyle vedalaşmak için özel olarak St Petersburg'a gitti. Onları yıllarca görmeyecekti. Onlara acımakla birlikte özeniyordu da; çünkü en azından onlar haklı bir dava için acı çekecekti. Peki ne zaman onun da bir çilekeş olmasına izin verilecekti? Biryukov ve Çertkov'dan bahsederek şöyle yazdı: "Tinsel birliğin neşesi (...) öyle büyüktü ki, ayrılık şimdiye kadar benzer durumlarda hissettiğim derin üzüntüyü bende yaratmadı. Her ikisi de öyle içten, mutlu ve doğal ki acınacak bir halleri yok. Onların içlerindeki şey, onları mahkûm ettikleri ikamet değişiminden çok daha önemli."[2]

Lev Tolstoy'a St Petersburg'da eşlik eden Sonya, kocasının yandaşları için alınan tedbirlere, Çertkov'a karşı hissettiği hıncı unutacak kadar kızmıştı. Hatta bu adam ortadan kaybolmak üzere olduğundan, onda yüce nitelikler bile buluyordu. "Tolstoy ve yandaşlarının bu konuda Tarih'te edinecekleri yer, Pobyedonostsev ve ortaklarınınkinden çok daha imrenilmeye değer olacaktır," diye yazıyordu gururla kız kardeşine. Ve arkadaşı Madam Annenkov'a içini açıyordu: "Çok ağladım çünkü sürgüne gönderilmiş olanları en iyi ve en fedakâr arkadaşlarımız olarak görüyorum ve bizim için onlardan ayrılmak çok üzücü." Bu, Taneyev'e platonik olarak tutulduğu dönemdi. Kocası, Çertkov, çocuklar, müzik tüm bunlar az çok mutlulukla zihninde birbirine karışıyordu. Lev Tolstoy, *Dukhobar*'lar lehindeki manevi eyleminde kendisini desteklediği için ona minnettardı.

Zaten Lev Tolstoy başkentte kaldığı süre içinde kamuoyunun desteğini her an yanında hissetti. Genç insanlar portrelerinden onu tanıyıp, sokakta yanına geliyor ve ona hayranlıklarını ifade ediyorlardı; Koni'nin komşuları danslı bir eğlencenin ortasında durup, mujik kıyafetleri içindeki sessiz yazarın gidişini görmek için sahanlığa çıkıyordu. Garda, yola çıkacağı gün kalabalık onu alkışladı ve bir siyaset adamı ya da aktör gibi, onları selamlamak için kapıya çıkmak zorunda kaldı. St Petersburg'da ona soğuk davranan tek kişi *babuşka*'sı Aleksandra oldu. Lev Tolstoy, Çar ve kliği aleyhinde düşündüğü

2 Kilkov'a 12 Şubat 1897 tarihli mektup.

tüm şeyleri ona söylemekten, Aleksandra ise dini hatalarından ötürü onu suçlamaktan kendini alamadı. Dargın ayrıldılar. Lev Tolstoy onun "ruhsuz, iyi yürekten mahrum, acınası..." biri olduğuna hükmetti. Aleksandra ise şöyle yazacaktı: "Bunu söylemek korkunç ama tek Kurtarıcı olan O'na ihtiyacı yok. Bu gizemli ve olağanüstü yapının erdemlerini ve çelişkilerini nasıl anlayabilir insan? Bir yanda, hakikat aşkı, insan sevgisi, Tanrı'ya ve ululuğunu kabul edemediği ya da kabul etmek istemediği Efendi'ye duyduğu sevgi ve öte yanda, kibir, koyu karanlık, inançsızlık, yıkım..."

Lev Tolstoy Petersburg deneyiminden sonra ümitsizlik ve kararsızlık dolu günler geçirdi. Artık yönetimin ustaca bir manevrayla onu cezalandırmamayı ve sadece yandaşlarını kovuşturmayı tercih ettiğini net bir şekilde anlıyordu. Bu, onu vicdan azabına sevk etmenin ve halkın nazarında saygınlığını zedelemenin en iyi yoluydu. Yeni Çar II. Nikolay'ın, babasının yolunu takip ederek, kendisine Tolstoy'u sürmeyi öneren bir bakana "Ününe, mağduriyetin saygınlığını katmak istemiyorum," diye cevap verdiği söyleniyordu – ki bu büyük ihtimalle doğruydu! Kendi kendini yiyip bitiren Lev Tolstoy yandaşlarından biri olan Gastev'e şöyle yazıyordu: "Muhtemelen Çertkov ve Biryukov'un sürülmüş olduğundan haberdarsınızdır. Bütün bunlar harika. Üzücü olan ise bana dokunulmaması. [İktidardakiler] Bu şekilde kendilerine kötülük yapıyorlar çünkü hakikati söylemekle beni özgür bırakarak, beni bunu yapmaya zorluyorlar. Ve ben söylenecek daha çok şey olduğunu düşünüyorum."[3]

Kendini tehlikeye atma isteğiyle, her fırsatta "İsa'nın öğretisi için acı çeken sevgili kardeşlerini" savunuyordu. Pobyedonostsev'in zulmüne uğrayan küçük dinsel tarikatların, ondan daha güvenilir bir müttefiki yoktu. *Molokanlar* (ya da süt içiciler), resmi Ortodoksluğa uygun bir şekilde yetiştirmedikleri gerekçesiyle çocuklarından koparıldıklarında, bu haksızlığı protesto etmek amacıyla Çar'a yazdı:

"Majesteleri, Tanrı aşkına biraz çaba harcayın ve meseleye bir

3 26 Şubat 1897 tarihli mektup.

an önce el koyarak, onu komisyon ya da komitelere havale etmeden, bizzat kendiniz, herhangi birinin tavsiyeleri olmadan, kendi inisiyatifinizle Rusya'yı utanca boğan bu inanç hoşgörüsüzlüklerinin, zulümlerinin gerçekten yasaklanmasına, sürgünlerin evlerine dönmesine, tutukluların özgür bırakılmasına, çocukların ailelerine geri verilmesine ve özellikle de, eşitsizliğe yol açan bu oldukça karmaşık ve ne idüğü belirsiz yasa ve yönetmelikler bütününün ortadan kaldırılmasına karar verin."

Bu mektubu imparatora ulaştıracak olan *Molokanlar*, içeriğinin sertliğinden ürkerek onu ortadan kaldırmayı tercih ettiler. Ama Lev Tolstoy, onların endişelerine aldırmayarak mektubu kopyaladı ve bu ikinci nüsha imparatorun askerî maiyetinde bulunan Aleksandr Olsufiyev[4] tarafından II. Nikolay'a iletildi. Bir daha da bu dilekçeden konuşulduğunu duymadı. 19 Eylül 1897'de bir ikincisini yazdı. Bu da sonuçsuz oldu. Dört ay sonra, henüz evlenmemiş olan kızı Tanya'yı başvuruları takip etmekle görevlendirdi. Tanya, 27 Ocak'ta Pobyedonostsev'le görüştü ve çocuklarından ayrı koyulmuş *Molokan* ebeveynlerin mutsuzluğunu cesurca önüne koydu. "Evet, evet, biliyorum. Samara Piskoposu fazla işgüzarlık yaptı. Hemen valiye yazacağım..." diye mırıldandı Pobyedonostsev. Sözünü tuttu. *Molokan* çocuklar ailelerine döndü. Lev Tolstoy buna, sevinmeyi unutacak kadar çok şaşırdı.

Öte yandan, başka adaletsizlikler dikkatini çekmekteydi. Arkadaşlarının bazıları, yüksek ihanet sanığı Fransız subay Dreyfus'un affını sağlamaya dönük bir bildiriye, liberal Rus bireylerle birlikte imza atması için onu sıkıştırıyorlardı. Dreyfus, halktan biri, bir mujik, bir tarikatçı mıydı? Hayır, değil mi? Bir subaydı, yani en beter sınıftandı. Suçlu olup olmaması Tolstoy'un umurunda değildi. "Ülkemizde onca eşsiz insan asılmış, sürülmüş, tutuklanmışken, biz Rusların dikkate değmeyecek bir adamı, Dreyfus'u savunmamız tuhaf olacaktır," diye haykırdı Lev Tolstoy.[5]

---

4 Aleksandr Olsufiyev, Tolstoy'un kırdayken sık sık evinde misafir kaldığı Adam Olsufiyev'in kardeşiydi.

5 Tatyana Tolstoy tarafından, 5 Şubat 1898'de *Günlük*'ünde belirtilmiştir.

Buna karşılık, güya doğru bilgi sahibi kişilerden, yakın zamanlarda İsveç'de kurulan Nobel Barış Komitesi'nin, ödülünü kendisine vermeyi düşündüğünü öğrenirken büyük bir ilgi göstermişti. Ödülün yüz bin rubleyi bulacağı söyleniyordu. Lev Tolstoy bu durumu fırsat bilerek, İsveç gazetesi *Stockholm Tagblatt*'ın müdürüne bir mektup yazdı ve para ödülünün, silah taşımayı reddederek barış davasına kendisinden daha fazla hizmet etmiş olan *Dukhoborlar*'a verilmesini önerdi. Tavsiyesi kabul görmedi. Zaten İsveç Akademisi'nin ödül sahibini seçmek için acele eder bir hali yoktu. Bunun üzerine tekrar ateşli propagandacı kimliğini kuşanan Lev Tolstoy kamuoyuna yönelik yardımseverlik çağrılarını sıklaştırdı, yurtdışında bir basın kampanyası yürüttü, daha insani davranmalarını talep etmek üzere Kafkasya ve Sibirya'nın üst düzey memurlarına kişisel olarak yazdı ve bir yardım komitesiyle irtibata geçmesi için oğlu Sergey'i İngiltere'ye gönderdi.

Sonya *Dukhoborlar*'a karşı bir sempati beslese de, Liovoçka'nın onları savunarak aldığı büyük riskleri düşündükçe korkuyordu. Çar'ı hiçe saymanın ne demek olduğunu göstermek için onu da karısı ve çocuklarıyla birlikte sürmeyecekler miydi? Tabii koyu otokrasi taraftarları ona daha da acımasız bir yazgı öngörmüyorlarsa... Kısa bir süredir "İsa Peygamber'e hakaret ettiği, Çar ve vatan karşıtı tutumlar sergilediği için" onu ölümle tehdit eden isimsiz mektuplar alıyordu. Bu pusulaların bazıları ona bir ölüm tarihi bile biçiyordu: 1898 yılının başı. O zamana kadar kendisini düzeltmezse, öldürülecekti. "Tekrar ölüm tehdidi içeren mektuplar. Benden nefret eden insanlar olmasına üzülüyorum ama pek de umurumda değil ve hiçbir şekilde şaşırmıyorum," diye yazıyordu 28 Aralık 1897'de.

Ona yönelik bir saldırı olmadı ama kısa süre sonra, posta kutusunda, düşmanlarının eleştirilerine arkadaşlarının eleştirileri de eklendi. En saf Tolstoycular, onu, yoksulları kurtarmak için zenginlerden para dilenerek ilkelerini çiğnemekle suçluyorlardı. Lev Tolstoy büyük kıtlık zamanı köylülere yardım etmekle meşgul olduğu sıradakine benzer bir vicdan muhasebesi

içinde bulmuştu kendini. Aynı şekilde ve aynı suçluluk duygusu içinde bu işi yapmaya karar vermişti: "Bu çözümü (yoksullara yardım) kabul etmek, fikirlerine ters hareket etmektir. Bunu kabul etmemek ise, sefaleti hemen dindirebilecek olan söz ve eylemi yadsımaktır," diye yazıyordu kendisini en sert şekilde eleştirenlerden biri olan Gastev'e. Ve merhamet duygusuna boyun eğdiği için "kaypak" biri olduğunu kabul ediyordu. Bir haftada büyük servetleri olduğu bilinen kişilere on iki kişisel mektup yazdı; bir diğer hafta ise, altı tane...[6] Tüm bu "para babaları", kimi on bin kimi beş bin ruble göndererek, çağrısına cevap verdiler. Lev Tolstoy bu paraya tiksinti ve neşe karışımı bir duyguyla bakıyordu.

Bununla birlikte Sergey Londra'da, *Kuveykırlar*, öğretileri itibariyle çok yakın oldukları *Dukhobar*ların davasına duyarlı kılmayı başardı. Ve St Petersburg'da bu davanın Rus toplumunda ve yabancı basında uyandırdığı heyecandan rahatsız olan yönetim tarikat mensuplarının Kanada'ya gitmelerine izin verdi. Bunun için yaklaşık yedi bin göçmenin yolculuğuna ve yerleşmesine gerekli kaynakları toplamak gerekiyordu. Lev Tolstoy'un çabalarına rağmen, yardım için toplanan para yine de yetersizdi. Dolayısıyla, açıkladığı ilkenin aksine, yeni eserleri üzerindeki telif haklarından vazgeçmemeye ama tarikatçılara yardım etmek için bunları Rus ve yabancı editörlere olabildiğince pahalıya satmaya karar verdi. Bir insani teşebbüsü kolaylaştırmak için de olsa bu çark edişin öneminin farkında olarak, Çertkov'dan bunun için özür diledi: "Bu eserler, benim şu anki estetik isteklerimi (biçimleri itibariyle herkese hitap etmiyorlar) tatmin etmemekle birlikte, aslında okurlara zararlı değiller, hatta faydalı bile olabilirler. Dolayısıyla onları olabildiğince yüksek fiyatlara bırakmak, ölümümü beklemeden basmak ve gelirleri *Dukhoborlar*'ın göç komitesine aktarmak bence iyi olacaktır."[7]

Sergey Baba'yı bu iyi niyetle çabucak bitirdi ve uzun romanı *Diriliş*'i yazmaya koyuldu. Onu, daha bitirmeden ev-

6 17, 18, 24, 30 Eylül, 6 ve 12 Ekim 1898 tarihli mektuplar.

7 14 Temmuz 1898 tarihli mektup.

vel, *Niva* Dergisi için on altı sayfalık forma başına bin rublelik (Sonya'nın tabiriyle) "fazlasıyla abartılı" bir fiyata editör Marx'a sattı.

Defterlerindeki yüzlerce not *Sergey Baba*'yı çok önemsediğini gösteriyordu. Zırhlı süvari alayı teğmeni Prens Kasatski, Saray'a oldukça yakın yüksek sosyeteye mensup bir genç bayan olan güzeller güzeli Mariya'yla nişanlandıktan sonra, genç kızın bir yıl önce İmparator I. Nikolay'ın metresi olduğunu öğrenir. Korkuya kapılan Kasatski onu terk eder, inzivaya çekilir ve hacıların, kulübesinde ziyaret ettiği bir çeşit aziz, Sergey Baba olur. Sergey Baba, gözle görülür soğukkanlılığına rağmen iki baştan çıkarıcı eğilimle mücadele etmek durumundadır: kösnül istekler ve onu selamete ermekten alıkoyan bir çeşit "keşişlik tutkusu", azizlik kibri. Bir gece, komşu kentten gelen hafif sarhoş hoş bir kadın, münzeviyi baştan çıkaracağına dair arkadaşlarıyla iddiaya girer. Onun kulübesine girer, ona hafifçe dokunur, onu alt üst eder. Ve hataya düşmek üzere olan Sergey Baba, baltayla bir parmağını keser. Bedenini böylece cezalandırdıktan sonra, iblisten sonsuza dek kurtulduğuna inanır. Ama bundan sonra da, şehvetli ve budala bir tüccar kızının cilvelerine aldanacaktır. Bunun üzerine, işlediği günahtan ötürü korkuya kapılarak, kaçıp, yoksul, mütevazı, sıradan insanların arasına karışacaktır. Sibirya'ya sürüldüğüne ve göçebe olduğuna inanarak, mutluluğu fiziksel çalışmada bulacaktır: "Patronunun bostanında çalışıyor, çocuklara ders veriyor ve hastalara bakıyor."

Lev Tolstoy *Kroyçer Sonat*'tan ve *İnancım Nedir*'den izler taşıyan bu öyküyü bitirdikten sonra yayımlamakta tereddüt eder.[8] Sert, kaygı verici, öfkelendirici bu öykü gülünç bulunur, melodrama kaçar ve nihayetinde bunları aşıp hayranlık verici bir hal alır. Lev Tolstoy'un bizzat kendisi de içindeki arzu kabarmasını durdurmak için kimbilir kaç kez parmağını kesmek istemişti... Bir mujik gibi yaşamak için evinden kaçarak kim bilir kaç kez havariliğin görkemli esrimelerinden kurtulmayı di-

8 Bu öykü ölümünden sonra yayımlandı.

lemişti... Sergey Baba'yla Lev Baba arasında sadece bir kâğıt kalınlığı kadar mesafe vardı.

Diriliş'te Nehlüdof adı altında yine kendini sahneye çıkaracaktır. Kendini – ya da en azından onu harekete geçiren fikirleri, kurtulamadığı vicdan azaplarını, halihazırdaki dünyanın onda yarattığı hoşnutsuzlukları...

Bu romanı yazma fikri Haziran 1887'de, Yasnaya Polyana'ya misafirliğe gelen arkadaşı Koni, ona mesleki kariyerinin en tuhaf hikâyesini anlattığında aklına gelmişti. St Petersburg mahkemesinde savcıyken, genç bir aristokrat ona başvurmuş ve cezaevinde tutuklu Rosalie Oni'nin şikâyetini iletmişti. Şu ki, cezaevi idaresi bütün mektupların dağıtılmadan evvel okunması gerektiğini ileri sürerek tutukluya kapalı bir zarf vermeyi reddediyordu. Koni, ziyaretçisine cezaevi yönetmeliğinin gerçekten de böyle olduğunu açıklamıştı ama içine kurt düştüğünden, kadıncağızın durumuyla ilgili bir soruşturma da açmıştı. Koni, bir ortakçının kızı olan Rosalie'ye, babasının ölümünden sonra arazi sahibinin baktığını ve genç kızın evde hizmetçi olarak çalıştırıldığını öğrenecekti. Kız daha on altı yaşındayken, arazi sahibinin oğlu tarafından baştan çıkarılmıştı. Hamile kalınca onu evden kovmuşlardı. Hayatını kazanabilmek için hızlıca en düşüğünden bir fahişe oluvermişti. Müşterilerinden biri onu yüz rublesini çalmakla suçlayınca da tutuklanıp mahkeme karşısına çıkartılmıştı. Onu baştan çıkarıp yıkımına sebep olan adam jüri üyeleri arasında bulunmaktaydı. Koni'nin de genç ziyaretçisiydi! Yoldan çıkmış kadının solmuş yüz hatlarının altında kendi kurbanını tanımıştı ve vicdan azabından perişan olmuştu. Hatasını telafi etmek için ona evlenme teklif etmişti. Ne var ki nikâh gerçekleşemeden Rosalie hapiste tifüsten ölmüştü.

Lev Tolstoy, hikâyeyi dinlerken, heyecanının tedirginliğe varacak kadar arttığını hissediyordu. Kendisi de gençliğinde bir hizmetçiyi, Gaşa'yı baştan çıkarmamış mıydı? Yasnaya Polyana'da bir köylü kadından bir çocuk yapmamış mıydı? Kendisi de, Koni'nin anlattığı genç aristokrat gibi bir sefih değil miydi? Arkadaşına bu acı hikâyeyi *Posrednik*'e yazmasını tek-

lif etti. 1888 ilkbaharında Koni bu işi henüz yapmamış olduğundan, bu meseleyi tekrar gündeme getirdi ve ondan konuyu kendine bırakmasını rica etti, diğeri de bunu seve seve yaptı. Bununla birlikte Lev Tolstoy "Koni'nin romanı" adını verdiği şeyin ilk satırlarını ancak 1889 Aralık'ında yazdı. Ardından yaklaşık beş yıl boyunca romana dokunmadı. 1895'te, cesaret bularak, kısa ama tamamlanmış bir ilk müsvedde yazdı. *Savaş ve Barış*'ta olduğu gibi, çalışmasını bol miktarda belgeyle desteklemek istiyordu. Tula Mahkemesi savcısı arkadaşı Davidov sayesinde hapishaneleri ziyaret etti, tutuklularla görüştü, hukuk sisteminin işleyişini inceledi. Yaz ayları boyunca romanının bu ilk versiyonunu gözden geçirip, birtakım değişiklikler yaptıktan sonra, onu arkadaşlarına okudu fakat kendine güveni sarsıldı: "Bunun iyi olmadığına, ağırlık merkezinin olması gereken yerde olmadığında, tarım meselesinin öyküyü zayıflattığına ikna oldum. Sanırım vazgeçeceğim..."

Gerçekten de üç yıl boyunca el yazmasına dokunmadı. *Dukhoborlar*'a yardım projesi, onu, coşkulu bir biçimde yeniden roman kişilerine götürdü. 1898 yazı ve sonbaharı boyunca onları hiç bırakmadı. Çalışması ilerledikçe öykü genişliyordu. Hayatına rehberlik eden fikirleri romanına katıyor ve sert bir bütün, öfkeli bir vasiyetname şeklinde bir araya getiriyordu. "Şu anki fikirlerim ışığında *uzun soluklu* bir roman yazmamın iyi olacağını düşündüm," diye yazmıştı birkaç yıl evvel. Artık kitabın başarılı olacağına emindi. Çürümüş eski dünyayı havaya uçuracak patlayıcılarla yüklü bir gemi olacaktı bu kitap. Yetmiş yaşında (e.y.) bu zahmetli işi yapmasına olanak veren Tanrı'ya şükretmeyi unutmuyordu! Müritleri Şkarvan ve Abrikosov'a şöyle yazıyordu: "*Diriliş* romanımla (...) çok meşgulüm. Gece gündüz onu düşünecek kadar kendimi kaptırmış durumdayım. Sanırım iyi bir iş yapacağım."[9] Ve Çertkov'a: "Nasıl bir gülle yere yaklaştıkça hız kazanırsa, romanımın sonuna yaklaştıkça, ben de ondan başka hiçbir şey –kesinlikle hiçbir şey– düşünemiyorum."[10]

9 1 Kasım 1898 tarihli mektup.

10 12 Aralık 1898 tarihli mektup.

Sonraki yıl, her zamanki gibi yapıyı bozarak, tüm sayfaları karalayarak, sayfa kenarlarını ve arkalarını eklemelerle doldurarak, provalar üzerinde eserinde değişiklikler yaptı. Sinirlenen editörler, ondan değişikliklerin bir kısmından vazgeçmesini rica etti. Metin haftalık bir dergide yayımlanacağından, kopyanın gönderilmesinde herhangi bir gecikme, baskının durdurulması tehlikesi doğuruyordu. Kılı kırk yaran yazarın masasına çağrı mektupları ve telgrafları yağıyordu. Gözden geçirme işinde kendisine yardımcı olmaları için Sonya'yı, kızlarını, Obolenski'yi ve ayyaş müstensih İvanov'u çalıştırıyordu. Geçerken uğrayan arkadaşlar bile kimi zaman aile ekibine katılıyorlardı. Bunlardan biri olan Goldenweiser çalışmasını şöyle anlatıyordu: "Lev Tolstoy tarafından gözden geçirilen ve müsvedde vazifesi gören provalara bakarak, düzeltmeleri iki nüsha olan temiz provalara aktarmak gerekiyor. 'Müsvedde provalar' evde kalıyor, 'temiz provaların' biri *Niva* Gazetesi için Marx'a, diğeri İngiltere'ye Çertkov'a gönderiliyor. İlginç ama titizlik gerektiren, zahmetli bir çalışma bu. Bir prova kâğıdı temize çekilirken kimi zaman üç dört uzun sayfaya denk oluyor. Lev Nikolayeviç'in düzeltmeleri genellikle öyle sıkış sıkış ki ancak bir büyüteçle çözmek mümkün oluyor."[11]

Lev Tolstoy *Diriliş*'in son bölümlerinde hâlâ kimi düzeltmeler yapıp geliştirirken, roman 13 Mart 1899'da *Niva*'da yayımlanmaya başladı. İmparatorluğun sansür kurulu romana saldırdı. Ama kırpılmış da olsa, sivri yanları törpülenmiş de olsa, roman ilk fasikülünden itibaren okuyucularda çarpıcı bir etki yaptı.

Hayat kadını Katyuşa Maslova'da eskiden baştan çıkarmış olduğu genç köylü kadını tanıyan ve vicdan azabından ötürü ona Sibirya'da eşlik etmeye karar veren Nehlüdof'un hikâyesi üzerinden, Lev Tolstoy modern toplum yapısını suçlamaktadır. *Savaş ve Barış* ve *Anna Karenina*'da birtakım konu dışı tarihsel ya da felsefi paragraflar romanın akışını keserken, bu eserde yazar akışı asla yavaşlatmadan ve tâli olaylarda kaybolma-

11 Goldenweiser: *Tolstoy'un Yanında*, 31 Temmuz 1899 tarihli kayıt.

dan ana öyküyü götürmektedir. Her bir bölümde sıkıntı, kaygı ve dünyanın sefaleti ve pisliği içinde Maslova'yla Nehlüdof çıkar karşımıza. Onlar, peşleri sıra indiğimiz baskıcı adalet cehennemini "aktaran" bir çifttir. Keşfettikleri evrenin kurbanları olan "aktarıcılar". Ve bu pis kokulu karanlık evren, salon lambrilerinin, kiliselerin altın yaldızlı ikonalarının, mahkemelerin mermer salonlarının hemen gerisinde başlar. Lev Tolstoy bu şatafatlı dekorun sakladığı çirkefi gözler önüne sermek için, acımasız bir gözlem, her sözcüğün okuyucuyu yaralamak üzere özenle seçildiği kaba bir biçem kullanır.

Öncelikle, çağdaşlarına imparatorluğun büyük kurumlarının gülünçlüğünü göstermek istiyordu. Ağır ceza mahkemesinin oturumuna "göz ucuyla şöyle bir bakmak" yargıçların güven kaybetmelerine yeter. "Mahkeme başkanı uzun favorilerine ak düşmüş, şişmanca, uzun boylu bir adamdı. Evliydi ama karısı gibi onun da pek düzensiz bir yaşayışı vardı. Karı koca hiç karışmazlardı birbirlerine. O sabah, yazın onların evinde çalışan İsviçre'li mürebbiye kızdan bir pusula almıştı. Kız güneyde bir yerden Petersburg'a geçerken kente uğrayacağını, saat üçle altı arasında onu 'İtalya' otelinde bekleyeceğini yazıyordu. Bu nedenle, ... duruşmanın bir an önce başlayıp bitmesini istiyordu." Isınmak için, çalışma odasında halterlerle birkaç esneme hareketi yapar. Yardımcılarından biri eşiyle kavga etmiştir, diğeri mide ağrılarıyla meşguldür. Bununla birlikte, üniformaları içinde dimdik duran bu insan müsveddeleri, mahkeme salonuna girdiklerinde, sanıklarda ve izleyicilerde hayranlık uyandırmak isterler. Komedi, jüri üyelerinin "uçuk benizli, şiş yüzlü, kahverengi cüppeli, boynunda altın bir haç asılı ve göğsünde cüppesine iğnelenmiş küçük bir nişanı olan ihtiyar papazın" önünden geçmesiyle devam eder. Kırk altı yıldır ayin yöneten bu aziz adam, "kilise için, yurdu için, –bir evden başka en azından otuz bin rublelik de tahvil bırakacağı– ailesi için" çalışmaktan gurur duyar. "Mahkemedeki görevi, insanları, dinde kesinlikle yasak olmasına rağmen, İncil üzerine yemin ettirmektir," diyerek devam eder yazar.

Bir hapishanedeki ayini anlatışı daha da serttir: "Ayin baş-

ladı. Simli, kalın bir kumaştan acayip, son derece rahatsız giysili papaz ekmeği bıçakla ufak ufak kesip bir tabağa yerleştirdi. Sonra birtakım dualar okuyarak, adlar söyleyerek içinde şarap olan bir kaba attı birkaçını. Bu arada zangoç durmadan bir şeyler okuyordu. Sonra cezalılardan kurulu koro eşliğinde anlaşılmaz, çabuk ve şarkı gibi söylendiği için daha da anlaşılmaz olan eski Slav duaları okudu. Duaların çoğunda Tanrı'ya Çar'ın, Çar ailesinin mutluluğu için yakarılıyordu." Ve işte komünyon: "Papaz tabağın üzerindeki peçeteyi kaldırdı. Tam ortadaki parçayı alıp dörde böldü. Şaraba batırıp ağzına attı. Onun Tanrı'nın etinden bir parça yediğine, kanından bir yudum içtiğine inanılıyordu." Kendisine yaklaşan müminlere "bu ekmekten" ve "bu şaraptan" verdikten sonra, "kabı alıp bölmenin arkasına gitti papaz. Kaptaki kanın hepsini içti. Tanrı'nın bedeninin parçalarını yedi. Bıyıklarını birkaç kez yaladıktan, ağzını da kabı da güzelce kuruladıktan sonra ince tabanlı, cilalı potinlerini gıcırdata gıcırdata çabuk adımlarla çıktı bölmenin arkasından. Çakırkeyif olduğu gözlerinin parlamasından belliydi..."

Bu bölüm Sonya'yı öyle çok kızdırmıştı ki provalarda bu kısmı düzelttikten sonra *Günlük*'üne şöyle yazdı: "Ortodoks ayinini bilerek kinik bir şekilde tasvir etmesi midemi bulandırıyor. Mesela, papaz halka 'İsa Peygamber'in idamına hizmet eden darağacını temsil eden' altın rengi bir haç uzattığında... Onun için komünyon sadece bir kabın içindeki ufalanmış ekmek demek. Tüm bunlar saçma, kinik. Bu, inançlı insanlara yönelik adi bir saldırıdan başka bir şey değil ve beni tiksindiriyor."[12]

Hiç şüphesiz ne papaz, ne papaz çömezi, ne cezaevi müdürü, ne gözetmenler, ne tutuklular, kilisede yapılanların "iğrenç ve günah", "İsa'ya karşı saygısızlık" olduğunu düşünür. Ayin hakikati rahiplerde gizli tutar. Ve memurlarda yönetmelik çok önemlidir. Nehlüdof, Katyuşa Maslova ve diğer mahkûmların durumunu iyileştirmek için yaptığı başvurularda, bürokrasinin olası tüm temsilcileriyle karşı karşıya gelir. Emekli bakan Kont Çarski, torpili ve parası bol, işi az bir görev için fırsat kollayan

12 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 26 Ocak 1899.

örnek bir asalaktır. "Gençliğinden beri inandığı bir şey vardı: Nasıl ki kuşlar solucan yiyerek doyururlardı karınlarını, giysileri tüydendi. Havada uçarlardı; onun da en iyi aşçıların hazırladığı en pahalı, en değerli yemekleri yemesi; en rahat, en pahalı giysileri giymesi, en uysal, en hızlı atların çektiği arabalara binmesi doğaldı." Petropavlovsk Kalesi komutanı General Kriegsmuth'a, ilk kez Kafkasya'da "özgürlüklerini, evlerini, ailelerini savunan bini aşkın insanı öldürttüğü için" ve ikinci kez, Polonya'da Rus köylülerini cinayetler işlemeye teşvik ettiği için nişan verilmişti. "Nehlüdof onun kısık, cansız sesini dinliyor; kemikli ellerine, kır kaşlarının altından gözüken ölgün gözlerine, resmi giysinin kalkık yakasının alttan destek olduğu çıplak, çıkık elmacık kemiklerine; bu adamın, hunharca insan öldürmesine karşılık aldığı için çok değer verdiği, onunla öğündüğü beyaz haçına bakıyor; ona itiraz etmenin, sözlerinin ne anlama geldiğini açıklamanın bir şeye yaramayacağını düşünüyordu." Ama bu canavarların en önemlisi, Kutsal Meclis başvekili Pobyedonostsev'in bir karikatürü olan Toporof'tu. Kocaman kafası, mavi damarlı elleri, bön bir gülümsemeyle kıvrılmış dudakları ile karşımıza çıkar. Soğuk, dar görüşlü, ikiyüzlü, acımasız bu adam inancı desteklediğini ileri sürerek batıl itikatları teşvik eder.

İdari hiyerarşide, astlar üstler kadar beterdir. Tüm kademelerde, "işleyiş" insanı canavara dönüştürür. Bu insan geçidi, Gogol'un *Ölü Canlar*'ınınkini çağrıştırır. Gogol'ün Çiçikov'u gibi, Tolstoy'un Nehlüdof'u da ziyaretlerinin her birinde bayağılığın, hovardalığın, budalalığın, acımasızlığın, zimmetine para geçirmenin yeni bir yüzüyle karşılaşır. Ama Gogol, *Ölü Canlar*'ın birinci kısmında tasvir ettiği olumsuz kişileri, bu Rus *İlahi Komedya*'sının üçüncü kısmında neredeyse meleksi figürlere dönüşecek olan ikinci kısımdaki insanlığın ümidini somutlaştıran olumlu kişilerle karşı karşıya koymak ister. Çabalarına rağmen, onca ustalıkla betimlemiş olduğu cehenneme bir araf ve bir cennet ekleyemez. Lev Tolstoy ise karanlık ve aydınlık insanları aynı öyküde bir araya getirmeyi tercih eder. Bu dünyanın iğrenç nüfuzlu insanlar kliğinin –bakanlar, yargıçlar, ra-

hipler, polisler, gardiyanlar– karşısına, mütevazı ve itaatkâr halkı koyar. Önceki romanlarında emekçi kitleleri sadece köylüler temsil ederdi; *Diriliş*'te, Nehlüdof'un çiftliklerindeki köylüler dışında, ayakkabıcılar, duvar ustaları, boyacılar, fabrika işçileri, çamaşırcılar, hizmetçiler, kürek mahkûmları görülür. Kötü biçimlenmiş bir toplumun kurbanı bu ufak insanlara, yazar sadece saygı ve şefkat duyar. Onları, yüksek mevkideki kişiler kadar gerçekçi betimlese de, onlara asla ironiyle yaklaşmaz. Yıkılmış bu insanlarla nasıl alay edebilirdi? Fiziksel pisliklerini en koyu renklerle tasvir eder ve aydınlığı sadece ruhlarında görür. "Tatlı sesi" ve "pırıl pırıl gözleriyle" Fedosya, haksız yere mahkûm edilen karısının peşinden Sibirya'ya giden "güzel bakan mavi gözleriyle" Taras, altın bir kalbi ve aydınlık bakışları olan köylü Menşof... Ayyaşların, hödüklerin bile aşırı sefalet gibi bir mazereti vardır. Okuyucunun önünden, zar zor fark edilen ama bir araya geldiğinde, varlığı kitaba hükmeden kolektif bir kişilik oluşturan yüzlerce siluet geçer. Bu "yırtık pırtık şapkası sol elinde hazır olda bir er gibi dimdik duran yırtık ceketli, yalın ayak, gözlerinin içi gülen genç bir köylü"dür; "ayaklarında sandallar olan, üstü başı yırtık, sakalı darmadağınık bir köylü"dür; "soluk yüzlü ama gülümseyen sıska bir kadın" olan Anisya'dır. Daha ileride, Nehlüdof bir çeşit halüsinasyon içinde, "bir bodrumun penceresinde çalışan ayakkabıcılar; sabunlu buharın çıktığı açık pencerelerin önünde ütü yapan, cılız kolları çıplak, soluk benizli, üstlerinde başlarında olmayan, sıska çamaşırcı kadınlar; önlüklü, çıplak ayaklarında delik deşik ayakkabılar, tepeden tırnağa boya içinde iki boyacı... Güneşten yanmış, damarlı, ince kollarını dirseklerine kadar sıvamış, boya kovalarını taşıyorlar, bir yandan da atışıyorlardı. Acı, bitkinlik okunan yüzleri öfkeliydi. Arabacı yerlerinde sarsıla sarsıla giden yük arabacılarının tozlu, simsiyah yüzleri de öyleydi. Sokak başlarında çocuklarıyla durmuş, dilenen kadınların, üstleri başları yırtık erkeklerin yüzlerinde de aynı öfke vardı. Önünden geçtiği meyhanenin açık penceresinde de gördü aynı yüzleri. Üzerleri şişe, çay bardağı dolu, pis mi pis masaların arasında beyaz önlüklü garsonlar sağa sola yalpa vurarak gidip geliyor-

lardı. Terden sırılsıklam yüzleri kırmızı müşteriler bağırıp çağırıyorlar, şarkı söylüyorlardı..." diye anlatır.

Tekdüze kurban topluluğu ile alacalı bulacalı cellatlar grubu arasında, kurulu düzeni yıkmak isteyen devrimciler vardır. Lev Tolstoy onları ilk kez inceler. Direnmemenin taraftarı olarak onlardan ancak tiksinti duyar. Yine de onları eserine alır ve sevgiyle harekete geçirir. Bunlar arasında, aristokratlar, entelektüel burjuvalar, memurlar, bir köylü, bol bol Karl Marx okuyan bir işçi vardır. Hiç kuşkusuz, bu kışkırtıcıların en fanatikleri "kitleler için çalışmak ve onlardan hiçbir şey beklememek", rejimi zor yoluyla yıkmak, cahil halka istemese de mutluluk getiren bir Anayasa dayatmak gerektiğini söylerken yanılmaktadır. Ama onları harekete geçiren nedenler asla bayağı değildir. Başkalarının mutluluğu için acı çekmeyi, ölmeyi kabul ederler. Bu nedenle de yazarın saygısını kazanırlar. Katyuşa Maslova "şimdi birlikte yürüdüğü böylesine harika insanlar görmediği gibi, böyle insanların var olabileceğini dahi düşünmediğini" teslim eder.

Nehlüdof, kendi çiftliklerinin köylüleri arasında barışçı bir devrime yeltenir. Yani Lev Tolstoy *Anna Karenina*'daki Levin'i o zamanki toprakla ilgili teorileriyle donattıktan sonra, *Diriliş*'in kahramanına bu konudaki yeni görüşlerini armağan eder. Amerikalı sosyolog Henry George'nin eserlerinden etkilenen Nehlüdof, büyük toprak sahiplerini topraklarını devlete bırakmaya zorlayacak kadar yüksek, tek bir vergi hayal eder. Bu vergi özel mülkiyeti ortadan kaldıracak ve devlet, toplanan ve kamulaştırılan toprakları, onları işleyen köylüler arasında paylaştıracaktır. (Lev Tolstoy farz edilen) Nehlüdof'un, böylesi bir paylaşımı gerçekleştirmek için öncelikle rejimi değiştirmek, bir başka deyişle köklü ve muhtemelen kanlı bir politik dönüşüm gerçekleştirmek gerektiğini göremeden, bu gerçekçi olmayan komünist ütopyaya hayran olması ilginçtir. Nehlüdof nihayet çok küçük bir ücret karşılığında topraklarını köylülere kiraya vermeye karar verdiğinde, onların şüpheciliğiyle karşılaşır. Yazar, her zamanki içtenliğiyle, en iyi niyetli mülk sahibiyle bile halk arasında bir uçurum olduğunu teslim eder. "Her şey iyiy-

di görünüşte. Ama nedense bir huzursuzluk vardı Nehlüdof'un içinde. Ona minnettarlıklarını bildiren birkaçının dışında, köylülerin bu işe sevinmediklerini, daha büyük bir şey beklediklerini sezinlemişti... Nehlüdof, içinde hiç de hoş olmayan bir eksiklik duygusuyla, yöneticinin üç at koşulu kupa arabasına bindi..." Kıssadan hisse: senyörün yarım tedbirleri faydasız hatta zararlıydı; köylülere her şeyi vermedikçe, onlara hiçbir şey vermemiş gibi oluyordu; bir gün, onları mutlu etmekten ziyade kendi vicdanını rahatlatmak için tüm mallarından vazgeçecektir. O zaman, servetinden, zincirlerinden, kaygılarından kurtulmuş olarak, bir meczup gibi, Katyuşa Maslova'ya eşlik etmek için Sibirya'ya gidebilecektir.

Lev Tolstoy'un romanlarının çoğunda, insanın gerçek yaşamının, ondaki tinsel güç hayvaniliği yendiğinde başladığı fikri hâkimdir. Ama *Savaş ve Barış*'ta ve *Anna Karenina*'da bu kusursuzluk arayışı eserin yegâne sürükleyici gücü değildi. Öykünün devindirici gücü, en belirgin hedefi ana karakterlerin (Prens Andrey ve Nataşa; Piyer Bezuhov, Elen, ardından Nataşa; Nikolay Rostov, Sonya, ardından Prenses Bolkonski; Levin ve Kiti; Anna Karenina ve Vronski, vs.) gerçekleştirdiği aşk oyunlarıydı. *Diriliş*'te, Nehlüdof'un Katyuşa Maslova'ya olan aşkı romanın konusunu değil girişini oluşturur. Bu aşk, geçmişte kalmıştır. Bir ayna oyunu ile geri yansır. Buna karşılık, okuyucunun önceki büyük kitaplarda olduğu gibi birbiriyle kesişen birçok öyküyü takip etmeyecek olmasından ötürü, öykü bütünlük ve dinamizm kazanır. Asıl hikâye, Nehlüdof'un, hırsızlıkla suçlanan hayat kadınının, gençliğinde baştan çıkarmış olduğu küçük hizmetçi olduğunu anlamasıyla başlar. Daha ileride, bu kadına bilinen anlamda asla âşık olmayacaktır. Bedensel bir tutkuyla değil, merhametten, kendini bağışlatma ihtiyacından, en yoksulların arasına karışarak yücelme isteğinden ötürü onun peşinden gidecektir. Bu çiftin hikâyesine ritim ve sıcaklık katacak olan, duygusal yaklaşımlar değil, toplumsal adaletsizliklerin ifşa edilmesi ve insanlığın maruz kaldığı sıkıntılara bir çare aranmasıdır.

Bu kitabın zayıflıkları belki de bundan kaynaklanır. Mahkemeler, cezaevleri, kürek mahkûmlarının yolculuğu, hapishane

yaşantısı "aktarıcılığı" şaşırtıcı bir gerçeklikteyse de, Nehlüdof ve Katyuşa Maslova'nın dramı biraz itibari görünür. Tıpkı *Çocukluk, İlkgençlik, Gençlik*'in Nikolenka İrtenyev'i, *Toprak Ağasının Sabahı*'nın Nehlüdof'u, *Savaş ve Barış*'ın Piyer Bezuhov'u, *Anna Karenina*'nın Levin'i gibi, *Diriliş*'in Nehlüdof'u da Lev Tolstoy'un kendisidir. Ama yıllar geçtikçe roman kahramanı ile yazar arasındaki fark büyümüştür. Yazar, otuz beş yaşında, sağlıklı, güçlü, çevik, dinç bir adama, yetmiş yaşındaki yalnız bir düşünürün fikirlerini verir. Romain Rolland'ın tespit ettiği gibi burada "çok gerçekçi bir kişiyle, bir başka adama ait bir manevi krizin yan yana geldiği hissedilir. Bu başka adam, yaşlı Tolstoy'dur." Hiç şüphesiz böylesi bir manevi kriz her zaman olasıdır. Fakat burada kahramanın yaşamı ve mizacı olarak bildiğimiz şey buna yol açmamıştır; sırası gelince, sözcüsünün psikolojik eğilimlerinin vardığı noktadan ziyade yazarın isteğiyle ortaya çıkmış görünür ve ortaya çıktıktan sonra da kendiliğinden bir zorunluluk olarak gelişir.

Lev Tolstoy, bu krizin yapay karakterinden duyduğu sıkıntıyı saklamak için, gönüllü olarak abartılı ifadeler kullanır. Katyuşa Maslova'yı mahkeme salonunda ilk gördüğünde, Nehlüdof (kendisinin) "insanların yüzüne bakamayacağını, artık kendini iyi, soylu, dürüst bir genç sayamayacağını," düşünür. Daha ileride, "yalnızca bu davranışının değil; boş, çirkin, kötü zevklerle dolu, çılgın yaşayışının da bayağılığını, değersizliğini hissediyordu ruhunun derinliklerinde." Mahkemeden sonra evine dönerken "Yüz kızartıcı, iğrenç, hem iğrenç hem yüz kızartıcı!" diye tekrarlayıp durur. Ve annesinin siyah bir elbise içindeki, çıplak omuzlu, dolgun göğüslü portresini yeniden gördüğünde, "vücut" denen şeyden iğrenir. Birkaç gün önce benzer bir şekilde dekolte bir elbise içinde görmüş olduğu bir genç kızı, nişanlısı Missi'yi anımsar. "Missi'ye söyleyeceğim gerçeği. Ben bir rezilim, diyeceğim, evlenemem seninle, boşuna umutlandırdım seni diyeceğim... Katyuşa'ya da bir alçak olduğumu, onun için her şeyi yapacağımı söyleyeceğim." Aldığı bu karardan caymaz. Zengin, saygın biri olan Nehlüdof, Missi'yle evlenmek üzereyken, eski bir hatayı telafi etmek için her şey-

den vazgeçer. Yıpranmış, hayat kadınlarına özgü bir dil kullanan, nefesi kokan Katyuşa Maslova'nın yanında bir gün değil aylarca cehennem azabı çekecek olmasına rağmen yaptığı seçimden asla pişman olmayacaktır. Hatta Maslova'nın yeniden sefahat hayatına dalmak üzere olduğunu öğrendiğinde bile, en ufak bir pişmanlık ya da yılgınlık hissetmeyecektir.

Fikirleri ve duyguları sürekli değişen Lev Tolstoy, nasıl olmuştu da kahramanını daha fazla "bulanıklaştırmayı" gerekli görmemişti? Gittiği yoldan o kadar emin olmayan Nehlüdof bize çok daha gerçekçi görünecekti! Zaten, o ve Katyuşa Maslova farklı yollardan ilerleyerek ışığa ulaşacaktır. Katyuşa, âşık olmadığı siyasi bir mahkûma hizmet ederek yeniden yaşamaya başlayacaktır; onu kurtarmak için her şeyden vazgeçmiş olan Nehlüdof'dan uzaklaşacaktır; ondan uzaklaşacaktır çünkü onun gibi bir adamın kurtuluşu belki de yalnızlıkta bulabileceğini düşünecektir. Ve gerçekten de "Katyuşa'yla işinin bittiğini" hisseden Nehlüdof, bir İncil açar ve kendisini aydınlatan cümleler okur. Birkaç dakika içinde imana gelmiş, yenilenmiş, temizlenmiştir. Okuyucu için bu son andaki dine dönüş pek inandırıcı değildir. Öykünün akışının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaz ve bir kutsal metninkinden ziyade, roman kişilerinden bir an önce kurtulmak isteyen bir yazarın yorgunluğunun izlerini taşır. Romanı okuyan Çehov 28 Ocak 1900'de Menşikov'a şöyle yazacaktır: "Hayranlık verici bir sanat eseri! En ilgi çekici olanlar, Nehlüdof ve Katyuşa'nın ilişkilerine dair her şey ve ayrıca tüm o prensler, generaller, teyzeler, mujikler, tutuklular, gardiyanlar... Petropavlovsk Kalesi komutanı generalin ruh çağırma sahnesinde nefesim kesildi, o kadar harikaydı! Ve koltuğunda oturan Madam Korçagina, Fedosya'nın kocası olan köylü... Bu köylü, karısının 'peşini bırakmayan' biri olduğunu söylüyordu. Aslında okurun peşini bırakmayan Tolstoy'un kalemiydi. Ama roman bitmez, daha doğrusu romanın bitimindeki şeye son denemez. Onca şey yaz, yaz ve sonra birden her şeyi İncil'den bir metnin üzerine at, bu biraz fazla teolojik!"

Aslında *Diriliş*'in sonu şaşırtıcı bir biçimde *Sergey Baba*'nın sonunu ve de Lev Tolstoy'un *Günlük*'ünde kendisi için hayal

ettiği sonu –gitmek, sosyeteyle bağını kesmek, mütevazı insanlar arasına karışmak, kalabalığın içinde kaybolmak– çağrıştırır.

Sosyete içinde yaşamayı reddedişi, ona dair, o güne dek, bu derece sert bir yaklaşımı olmadığından daha da şaşırtıcıdır. Bunun nedeni, iştahı kesildiği için sofradan kalkması değil, oburluğundan nefret etmesidir. Yetmiş yaşında, tıpkı yirmi yaşındayken olduğu gibi, iyi koku alan bir burna, cin gibi gözlere, keskin kulaklara sahip olarak yazar; Sergeyenko'ya şöyle der: "Sanatta hiçbir detayı atlamamak gerekir çünkü bazen sarkan bir düğme, bir bireyin yaşamının bir yönünü anlatabilir. Mutlaka bu düğmeyi betimlemek gerekir. Ama bu düğmenin, kişinin iç dünyasına göre ve dikkatin daha önemli şeylerden, önemsiz, tali şeylere kaymasına yol açmayacak şekilde tasvir edilmesi gerekir."[13] Bu ilke doğrultusunda kahramanlarının ayırt edici özelliklerini belirtir, Korçagin'i "kalın ensesi", Maslennikof'u "etli, beyaz yumruğu", Katyuşa Maslova'yı yaş üzüm gibi kara ve hafif şaşı gözleriyle, Missi'yi başparmağının yassı tırnağıyla karakterize eder. Sosyeteden insanlara, yüksek memurlara, mujiklere, gardiyanlara, teorisyenlere, devrimcilere, kürek mahkûmlarına kendine has ayrı bir dil verir. Kürek mahkûmları için, cezaevi ziyaretleri sırasında not etmiş olduğu hoş tabirlerden yararlanır. İç monologlar bile, bireylerin fiziksel yapılarına ve mensup oldukları sınıfa uygundur. Bütüne bakıldığında, hiç bu kadar sert ve bu kadar az "sanatsal" bir şekilde yazmış değildir. Bir hikâye anlatmak değil de, toplumsal düzenin sorumlularını kınamak istediğinden, üslubu daha serttir. Doğal detayların çiğliği, okuyucuyu iyileştirilmesi gereken hastalığın büyüklüğüne ikna etmeyi hedefler: çöp tenekesinin üzerine bağdaş kurup gevezelik eden kadın, yanağında koyu gri, kocaman bir bit gezinen ihtiyar, ellerini yüzlerini yıkadıkları sırada kadın tutuklular arasında çıkan kavga... Sadece Nehlüdof ve Maslova'nın çok eskilere ait anılarında bir şiirsellik vardır. O karlı Paskalya gecesi, bayramlıklarını giymiş köylülerle dolu kilise, saçlarına kırmızı bir kurdele takmış olan güzeller güzeli Katyuşa nasıl unutulurdu? Ya o karların erimesi, be-

13 *Çağdaşlarının Anılarında Tolstoy.*

yaz buğu... bir pencerenin gerisinde düşünceli oturan genç kızın görüntüsü... "dereden doğru tuhaf inilti, çatırtı, hışırtı sesleri" gelirken ve sisin içinden bir horozun ötüşü yükselirken Nehlüdof'un damarlarında arzunun yükselişi? Masumiyet dönemine ait tüm bu güzellik, tüm bu çekicilik ancak şimdinin çirkinliğini güçlendirir. Lev Tolstoy, resmini sıfatlarla renklendirir. Fırçası oradan oraya koşar, bir dokunuşuyla bir gölgeyi koyultur, bir silueti kuşatır: "Dört üye vardı. *Uzun* yüzlü, *donuk* bakışlı, *sakalsız* başkan Nikitin; dudaklarını *sımsıkı* kısmış, *bembeyaz* elleriyle dava dosyasını karıştıran Volf; sonra bilim adamı hukukçu, *şişman*, *hantal*, yüzü *çiçek bozuğu* Skovorodnikof; dördüncü üye, en son gelen, *ak saçlı ihtiyar* Bey idi. Üyelerin arkasından başsekreterle başsavcı yardımcısı girdiler. Savcı yardımcısı *kara kuru*, *sakalsız* yüzü *esmer*, *siyah* gözlerinin bakışı *hüzünlü*, *orta boylu* bir gençti."

Nehlüdof, yüksek sosyeteden insanlar arasında bulunduğunda, yazarın kaleminden sıklıkla şu sözcükler dökülür: "karnı tok", "yağlı", "akça pakça", "işsiz güçsüz", "kendini beğenmiş", "iğrenç"... Halkın arasına mı daldı, "zayıf", "solgun", kaba", "bitkin", "hırçın", "gururlu", "yoksul", vs. insanlar etrafını kuşatır. Lev Tolstoy sıfata bayılır. Bir cümlesini hafifletmek ya da ünlü harf çatışmasını engellemek için bunların birinden bile vazgeçmez. Söylediği şey doğruysa, kötü yazmış olması umurunda değildir! O dönemlerde kendisine eserlerini göndermiş olan ismi bilinmeyen bir yazara şöyle cevap verir: "Dizeleri sevmem, şiirin faydasız bir uğraş olduğunu düşünürüm. Bir insanın söyleyecek bir şeyi varsa, onu olabildiğince açık söylemelidir. Söyleyecek bir şeyi yoksa, en iyisi susmasıdır."[14]

Lev Tolstoy sözcüklerin müziğini bu derece küçümsüyorsa, bunun nedeni, sadece fikrin büyüklüğüne önem veriyor olmasıdır. Kötü yapılandırılmış, bağlaçlarla birbirine bağlanmış cümleleri ne düşündüğünü en iyi şekilde anlatır. Çehov yaşlı ustanın biçemini eleştirerek, şöyle yazıyordu: "Okuyorsunuz ve satırların arasında, gökte süzülerek uçan ve tüylerinin güzelliğini pek önemsemeyen bir kartal görüyorsunuz." Doğ-

14 23 Ocak 1899 tarihli mektup.

ru, Lev Tolstoy'un biçemi, tam özgürlük, mutlak içtenliktir. Edebiyatta gizeme düşmandır. Evreni, önden, kaba bir şekilde aydınlanır. Her gölge, güneşin konumuna göre belirlenir. Seraplar, hayaletler, aldatıcı görüntüler yoktur. Hakikat aşkıyla yakınlarını kıvrandırır, yine hakikat aşkıyla biçemini bozar. Mümkün olsa bir köylü gibi yaşayıp yazmak ister. Tahta topuklar bir tabana nasıl çakılırsa, sözcükleri öyle çakmak ister. Bunun dayanmasını, işe yaramasını, nesiller boyunca hayatta kalmasını ister.

Bir yergi keskinliğinde yazılmış olan *Diriliş*, Rusya'yı şok etti. Nüfuzlu kişiler bile rejiminin kusurlarının ifşasına açık açık kızacak cesareti kendilerinde bulamadı. Gelen tüm para *Dukhoborlar*'a gidiyordu. "Romanınız edebiyatın üzerinde bir şey. Ne olursa olsun, buna benzer bir şey okuduğumu hatırlamıyorum. Okuyorum ama sanki okumuyor da, o insanları, o piyanoyu görüyor, o hücreleri, o odaları dolaşıyor, o kaldırımda yürüyorum hissine kapılıyorum..." diye yazıyordu Nemiroviç-Dançenko 10 Temmuz 1899'da Lev Tolstoy'a. Dört gün sonra, Stassov bu kanıyı destekliyordu: "Ah! *Diriliş*'iniz ne şaşırtıcı bir mucize! Tüm Rusya bu kitapla yaşıyor ve besleniyor... Yol açtığı sohbetleri, tartışmaları hayal edemezsiniz. Ruslar arasında sadece birkaç budalanın, birkaç sembolist yoz kişinin size karşı olduğunu düşünüyorum... Mesela Merejkovski, Minski ve benzeri zavallı tipler..."[15] Ve 2 Ocak 1900'de: "Bu, 19. yüzyıl edebiyatında bir benzeri daha olmayan bir iş. *Sefiller*'in çok daha üzerinde çünkü sizde bir damla idealizm, imgelem, edebiyat yok ama katıksız et var, kanlı canlı vücut var!"

Lev Tolstoy yine de kuşku içindeydi. Her zamanki gibi çalışmasının yeterince iyi olmadığı hissini taşıyordu. Ayrıca bir filozoftan ziyade bir romancıya yakışan bu başarıdan biraz utanıyordu. *Dukhoborlar*'ın bundan bol bol faydalanıyor olmasıyla avunuyordu. Eserinin yayımından elde ettiği 80.000 rubleyi kasalarına aktarmıştı. Yapmacık bir alçakgönüllülükle Prens Kilkov'a içini döküyordu: "Nasıl ki doğa bazı erkekleri türün devamı için cinsel içgüdüyle donatmışsa, aynı şekilde diğer ba-

15 14 Temmuz 1899 tarihli mektup.

zılarını da diğeri kadar saçma ve zorunlu görünen sanatsal içgüdüyle donatmıştır... Budala olmayan yetmişlik bir ihtiyarın kendini roman yazmak gibi boş bir işe adamasına başka bir açıklama getiremiyorum."[16]

Lev Tolstoy 28 Ağustos 1898'de, Yasnaya Polyana'da yetmişinci yaşını kutladı. Masada dört kişi vardı; şarkılar söylendi, sohbet edildi. Upuzun sakalı ve tatlı bakışlarıyla etrafına ışık saçıyordu. Ama Preobrajenski onun şerefine bir kadeh şarabı kafaya dikmeye yeltendiğinde, Lev Tolstoy konuklarına soğuk bir bakış attı çünkü Sonya'nın da açıklayacağı gibi "içkiyle savaş derneğine mensup olduğundan Lev Nikolayeviç'in sağlığına içilemezdi." Ününün doruğundaydı, fiziksel gücü kâh hoşuna gidiyor kâh midesini bulandırıyordu. Ne zaman içtendi? Peş peşe üç saat boyunca ot biçtiğine sevindiğinde mi yoksa köylü bir kız geçerken hissettiği kirli duygulardan pişman olduğunda mı? "Yatağımı Liovoçka düzeltti ve otuz beş verstlik bir at gezintisinin ardından, tutkusunu bana kanıtlayacak kadar dinçti. Bunu, yetmiş yaşında gözle görülür diriliğinin bir kanıtı olduğu için belirtiyorum," diye yazıyordu karısı.[17]

Ünü, daha çok mektup almasına ve ziyaret edilmesine yol açıyordu. (Sonya'nın "naif ve dar görüşlü, ufak tefek ihtiyar bir adam" diyeceği) Kriminolog Cesare Lombroso'dan, kendisinde hiçbir etki yaratmamış olan Şair Rainer Maria Rilke'ye, Rusya'dan geçmekte olan önemli yabancıları evinde ağırlıyordu. Lombrosso Lev Tolstoy'a "suçlu insan"da kalıtsal, hastalık ya da çevre gibi etmenlerin sorumluluğunu azalttığı teorisini anlatmaya yeltendiğinde, *Diriliş*'in yazarı kaşlarını çattı, ona baktı ve patladı: "Bu çılgınlık! Hiçbir ceza masum değildir!"[18]

Ustanın yanına gitme izni alan heykeltıraş Paolo Trubetzkoy, onun, kolları kavuşturulmuş, sakalı eğrilmiş, yüzünde hoşnutsuz bir ifade olan doğal büyüklükte bir büstünü yaptı. Daha ileride, atı Delire üzerindeyken bir heykelini yapacaktı: Saygıde-

16 8 Haziran 1899 tarihli mektup.

17 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 7 Kasım 1897.

18 Lombroso: *Tolstoy'u Ziyaretim.*

ğer ihtiyarın omuzları diktir, ayakları üzengidedir, gömleği kabarmıştır, dizginler ellerindedir. Yüzü yer yer yosunlu, çatlamış bir yeryüzü parçası gibi sert, çizgili, kıllıdır. Elmacık kemikleri çıkık, kulakları büyüktür. Gür kaşlarının altında, gözleri – kara birer delik– uzaklara bakar: gitmeyi düşünür gibi bir hali vardır! Kimilerinin tabiriyle "Rusya'nın ikinci Çar'ı" planından vazgeçmiş değildi. Özellikle diriliğiyle Sonya'yı şaşırttıktan sonra çile çekme ve yollara düşme ihtiyacını hissediyordu. 17 Temmuz 1898'de, hiç görmemiş olduğu Finlandiyalı çevirmeni Jernefeld'e üstü kapalı bir şekilde onun yanına gelmek istediğini ifade eden bir mektup yazdı. Ama bir kaçış skandalının ardından geri adım attı. "Tüm ruhumla atılıyorum ama buradan kopamıyorum. Neden biliyor musunuz? Bir kan birikintisinin, bir kadavranın üzerinden atlayacağım korkusu yaşıyorum. Ne kadar güç olursa olsun, dayanılmaz yaşamımı sürdürmeyi tercih etmem gerçekten korkunç olacak!" diyordu bir ahbabına.[19] Ve 21 Temmuz 1898 tarihli bir mektupla Çertkov'a içini açıyordu: "*Bunu kimsenin okumasına izin vermeyin*... Ben oldukça zayıf biriyim. Başkalarına akıl veriyorum ama daha kendim gerektiği gibi yaşayamıyorum. Kaç yıldır kendime şu soruyu soruyorum: bu şekilde yaşamaya devam mı etmeliyim, yoksa gitmeli miyim? Bir karar veremiyorum. Her şeyin bir vazgeçişe bağlı olduğunu biliyorum ve ne zaman vazgeçmeyi başarsam, her şey aydınlık bir hal alıyor ama böylesi anlar o kadar az ki."

Kararsızlığını açıklamak için, o yıl, karısını üzme kaygısı dışında bir başka gerekçe de öne sürebilirdi. Yüzlerce köylünün ona ihtiyacı vardı: tekrardan, kıtlık en bereketli yerleri tehdit ediyordu. Büyük oğlu Sergey'in mülkü Nikolskoye'nin ve ikinci oğlu İlya'nın mülkü Grinevka'nın bulunduğu Çern ili bu kıtlıktan fazlasıyla etkilenmişti. Sergey ve İlya'yla birlikte oraya gitti, halk yemekhaneleri, mutfaklar açtı, giysi yardımları sağladı ve *Kıtlık mı, Değil mi* başlıklı bir makale yazdı. Bununla birlikte, ayrıcalıklarından vazgeçemeyen bu iki iri yarı adamla fikir birliği içinde hissetmiyordu kendini. "Toprakları olan ve insanları çalışmaya mecbur eden çocuklarım bende ne tu-

19 Nikiforov: *L.N. Tolstoy Üzerine Anılar*

haf ve üzücü bir his doğuruyor. Bundan vicdan azabı duyuyorum. Bu, düşünüp taşındıktan sonra karar verdiğim bir şey değil, çok güçlü bir his. Toprağı mujiklere dağıtmayarak hata mı yaptım? Bilmiyorum!" diye yazıyordu.[20]

Sergey birkaç tuhaf idari işte çalıştıktan sonra, 1891'de, paylaşımın ardından, kendisine düşen mülke yerleşmişti. Asık suratlı, yumuşak, yalnızlığa düşkün biri olarak evlilik hayatından memnun değildi. Bu birlikten bir oğlu olmasına rağmen, boşanmayı düşünüyordu. İlya da kendi toprakları üzerinde işsiz güçsüz bir münzevi yaşam sürüyor ve o da, kendisine çok sayıda çocuk vermiş olan karısıyla anlaşamıyordu. Sergey piyano çalarak yüreğini ferahlatırken İlya teselliyi içkide buluyordu. Lev Tolstoy İlya'ya bakıp da bu "mujiğin" gri gözleri, yassı burnu ve geniş omuzlarıyla fiziken kendisine çok benzediğini gördükçe bu duruma daha da üzülüyordu. Yan yana at binerek, bölgenin en fazla zarar görmüş yerlerini ziyaret etmeye gidiyorlardı. Birçok kez polis, yemekhanelerin açılmasını engelleyeceğini söyledi. Açları besleme izni almak için İçişleri Bakanlığı'na telgraf çekmek gerekti.

Bir gün, Lev Tolstoy, İlya'nın malikânesine sadece on verst uzaklıktaki Spaskoye'yi –İvan Turgenyev'in mülkünü– yeniden görmek istedi. Issız parktan geçerken, sık sık kavga ettiği, değerini artık daha iyi anladığı, beyaz sakallı, kadın gibi bir sesi olan, şık, ihtiyar yazarı hatırladı. Ama arkasından gelen bu hayalet onu pek üzmüyordu. Gün batarken, orman öyle güzel, öyle huzurluydu ki, insanı ölüme davet ediyordu! Sonya'ya şöyle yazdı: "Ayaklarımın altında taze otlar, gökte yıldızlar, solmuş kayın yaprakları ve çiçeklenmiş sarısalkım kokusu, bülbül şakımaları, bokböceği vızıltıları, guguk kuşunun bağrışı, yalnızlık, altımdaki atın hayranlık verici devinimi, fiziksel ve manevi sağlık hissi. Her zamanki gibi ölümü düşünüyordum. Ölümün öte yanında –bir başka şekilde olsa da– her şeyin mutlaka bu kadar güzel olacağını düşünüyordum ve Yahudilerin cenneti niçin bir bahçe şeklinde hayal ettiğini anlıyordum."[21]

20 *Günlük*, 12 Haziran 1898.

21 6 Mayıs 1898 tarihli mektup.

İki büyük oğlu –Sergey ve İlya– tarafından zaten hayal kırıklığına uğramış olan Lev Tolstoy Yasnaya Polyana'ya döner dönmez, sinirli, entelektüel, sadece, büyük bir adamın soluk oğlu olmaktan yakman ve kendisi de yazar olmak isteyen üçüncü oğlu Lev'le tartıştı. Her fırsatta basında babasının fikirlerine karşı açıkça taraf alıyordu. O zamana kadar oldukça vasat makaleleri zaten pek ses getirmemişti.

Oysa şimdi, *Kroyçer Sonat*'a küstahça bir yanıttan başka bir şey olmayan *Chopin Prelüd* isimli bir roman yazmaya başlamıştı. Bu romanda, kocasının öldürmeye yeltendiği ama hayatta kalan, bir manastıra kapanan ve kendisi yerine bir oyuncak bebeği gömdüren bir kadın vardır. Babası evliliğe ait mutluluğu mahkûm ederken, küçük Lev, Matmazel Westerlund'la yakın zamanlarda yapmış olduğu evlilik nedeniyle mi bunu savunur olmuştu? Kendi küçük kişisel evlilik deneyimini, Yasnaya Polyana'nın saygıdeğer ihtiyarınınkiyle karşılaştırabilir miydi? Üstelik bu ipe sapa gelmez şeyi yayımlamayı düşünüyordu! Hem de ünlü yazarı gülünç düşürmek pahasına! Hıristiyanlara özgü iyilik, fani laflara kayıtsızlık ve ötekinin fikirlerine saygı duyma boş yere salık verilmişti, oğuldan gelen saldırı hoş görülemez. Babalık onuru ve yazarlık gururu incinen Tolstoy öfkeden kuduruyordu. İki Lev birbirine çok kırıcı sözler söyledi. 22 Haziran akşamı, baba *Günlük*'üne şunları yazdı: "Lev bana romanından bahsetti. Ona, yapmış olduğu şeyin sadece (çok sevdiği ifadeyle) terbiyesizlik değil aynı zamanda budalaca ve yetenek yoksunu bir şey olduğunu söyledim!" Tehditlere ve yalvarıp yakarmalara rağmen, Lev kitabını yayımlamaya karar verdi. İki yıl sonra bu iş gerçekleşti. Ne var ki *Chopin Prelüd* dikkat çekmedi.

Bununla birlikte, babasının, arkasından onca laf etmiş olduğu Sergey, yıl sonuna doğru, *Dukhoborlar*'a Kanada'ya kadar eşlik etmeyi kabul ederek çarpıcı bir fedakârlık örneği gösterdi. 21 Kasım 1898'de, Batum'dan binlerce tarikatçıyla birlikte *Lake Superior* gemisine bindi. İki başka gemi, önceki haftalarda yola çıkmıştı zaten. Toplam altı bin kişi yollara dökülmüştü. Yolculuk yirmi dört gün sürecekti. Lev Tolstoy yardım için para toplayarak ve *Diriliş*'ten gelen parayı *Dukhoborlar*'ın kasasına akta-

rarak bu büyük nüfus hareketine olanak sağladığını düşünebilirdi. Ruhun madde üzerindeki gücüydü bu. Kalabalıkları beslemek, gemi kazanlarını ısıtmak için bir fikir yeterdi! Duygulanmış olarak *Günlük*'üne şöyle yazdı: "Sergey çabası ve duygularıyla bana epey benziyor."

Keşke iki küçük oğlu da ağabeylerinin yolundan gitmek isteseydi! Ama Andrey ve Mihail babalarının yanında yabancı gibi yaşıyordu. Zaten, onları anlamadığını, onlara pek düşkün olmadığını kabul etmek gerekiyordu. Hatta Andrey bir yıl boyunca babasının "eve gir," dışında kendisine hiçbir şey dememiş olduğunu ileri sürüyordu. Her ikisi de gönülsüz ve kesintili eğitimlerinin ardından orduda görev almışlardı. Çingene kızlara meraklı, kaygısız, savurgan bu iki genç Yasnaya Polyana'ya sadece annelerinden para istemek için uğruyordu. Bununla birlikte Andrey herkesi şaşırtacak şekilde kendini toparlamaya karar verdi ve 8 Ocak 1899'da Çertkov'un baldızı Kontes Olga Dietrich'le evlendi. Mihail ise, Sumski Alayı'nda gönüllü olarak hizmette bulunduktan sonra, 1901'de Bayan Glebov'la evlenecekti.

Evlilikler, ayrılıklar, flörtler, tartışmalar, nişanlıların takdimi, gelinler, doğumlar... Tüm bunlar, Lev Tolstoy'un etrafında, giderek daha az önemsediği bir hareketlilik yaratıyordu. Tanya'nın Sukotin'le ve Maşa'nın Obolenski'yle evlenmesinin kendisinde yarattığı hayal kırıklığından sonra kızlarından hiçbir şey beklemiyordu. Tanya kocasının mülkü Koçeti'de bir derebeyi eşi hayatı sürüyordu; diğer kızı ise kendi kocasıyla Pirogova'ya yerleşmişti. Eskiden Tolstoy kültünün rahibesi iken, artık budala bir kocanın kaprislerini karşılamaya çabalıyordu. Yine de onları büyük bir zevkle görmeye devam ediyordu. Ama artık kızları ona ait değildi, onlardan tuhaf kokular geliyordu burnuna. Babası Koçeti'de kaldıktan sonra, Tanya *Günlük*'üne şöyle yazdı: "Babama ihanet ettiğim için utanıyorum ama yine de vicdan azabı çekmiyorum. Onunla içtenlikle pek az konuştum. Evliliğimin onu üzdüğünü söylemesinden endişe ediyordum..."[22] Lev Tolstoy ise şunları kaydediyordu:

22 Tatyana Tolstoy'un *Günlük*'ü, 3 Kasım 1900.

"Tanya havailiğiyle beni korkutuyor, egoist bir aşk içinde yitip gitti. Geri geleceğini umuyorum."[23]

İki büyük kızının gidişinin kendisinde yarattığı acı içinde, gözlerini kendisinden ayırmayan, sözlerini dikkatle dinleyen, on beş yaşındaki en küçük kızı Aleksandra'yı önemsemiyordu. Duyarlı, iradeli, kıskanç bir kız olan Aleksandra, annesinin Taneyev'in piyano çalışını kendinden geçerek dinlediğini gördüğünden beri onu küçümsüyor ve babasına benzemek istiyordu. Onun nazarında babası her şeyi bilen müthiş bir tanrı, Rusya'nın efendisi, dünyadaki tek yazardı. Bir gün –Palmiye Pazarı'nın arifesiydi– Sonya çalışma odasında bulunan kocasının yanına gitti ve gözleri öfkeyle ışıldayarak, ona Saşa'nın (Aleksandra) kendisiyle birlikte kiliseye gelmeyi reddettiğini söyledi. Lev Tolstoy kızını çağırdı. Onunla baş başayken, kızının gözlerinin içine bakarak, neden bu kararı aldığını sordu.

"Çünkü bunlar aldatmaca! Bunların hepsi yalan! Yapamıyorum!" diye haykırdı Saşa hıçkırıklarla bölünen bir sesle.

Yaşlı savaşçının ruhunda nasıl tatlı bir rüzgar esiyordu! Tüm ailesinin kendisini terk ettiğine inanırken, kendi evinde yeni bir müridin doğumuna tanık oluyordu. Yandaşların en umulmadığı, en güzeli! Yüzünde inatçı bir ifade olan, saçları örgülü, özel günlerin kolalı jüponlarının üzerinde kaskatı duran elbisesiyle küçük bir kız. "Babamın yüzü yumuşadı. Gözleri güzelleşti, tatlılaştı," diye yazacaktı Aleksandra Tolstoy.

"Yine de bugün kiliseye git," dedi Lev Tolstoy.

Ve öpmek üzere kızına doğru eğildi. Aleksandra, gururla, mutlulukla bu sert gri sakalın kokusunu soludu. O günden itibaren, hoş bir suç ortaklığıyla babasına bağlı olduğunu hissetti ve onun yanında, onu anlamayan –bundan emindi!– annesinin yerini almaktan başka bir şey düşünmedi.

23 *Günlük*, 26 Haziran 1899.

2

Aforoz ve Kırım Günleri

Biryukov, Kurland'daki bir yıllık gözetim altı yaşantısının ardından İsviçre'ye gitme izni elde etti. Cenevre'ye yerleşir yerleşmez, Tolstoycu bir gazete –*Özgür Düşünce*– kurmak için o sıralar İngiltere'de oturmakta olan Çertkov'la görüşmüştü. Ustanın Rus sansür kurulu tarafından yasaklanmış tüm eserleri sınırdan geçiyor ve iki müridi, bunların çevirisi ve yayımıyla ilgileniyordu. Tolstoy, onları düşünerek daha pratik bir şekilde yazıyordu. Müritlerinin özenli çalışmalarıyla daha bir parlayan ünü evrensel bir boyut kazanıyordu. Beyaz sakallı, yüzü acılı ve düşünceli, bedeni boğum boğum, bez bir gömlek ve uçları, esnek çizmelere sokulmuş bir şalvarla, asil ihtiyarın resmi, resim tüccarları tarafından tüm dünyaya yayılıyordu. Bununla birlikte, yeni asrın başında, ilk kez yaşının verdiği yorgunluğu hissediyordu. Hiç şüphesiz hâlâ at biniyor, kırda uzun mesafeler boyunca yayan dolaşıyor, odasında harıl harıl çalışıyordu ama bisikletine pek dokunmuyor, nadiren tenis oynuyor ve sık sık mide yanmalarından şikâyet ediyordu. Hatta üzülerek jimnastik yapmayı bırakması gerekmişti. Bununla birlikte, vücudu güçten düştükçe, ruhunun büyüdüğünü hissediyordu. "İnsanlığın manevi ilerlemesi yaşlılara bağlı. İhtiyarlar daha iyi ve aklı başında oluyor," diye yazıyordu *Günlük*'üne. Ayrıca: "Do-

ğa, gözlerimi yaşartacak kadar etkiliyor beni: çayırlar, ormanlar, buğday tarlaları, sürülmüş toprak, kuru otlar. 'Son yazımı yaşamıyor muyum?' diyorum kendime. Eh, öyle bile olsa, yine de harika."

Ölüm yaklaştıkça kendilerine karşı daha hoşgörülü olan kimi ihtiyarların aksine, o, katı bir ahlaka boyun eğmeye hiç olmadığı kadar çok ihtiyaç duyuyordu. Ondaki kusursuzluk isteği yıllar içinde azalmamıştı. Her akşam hep aynı saatte çalışma odasına kapanıyor, bir defter açıyor ve mum ışığında, gözlüklerini takmadan, kâğıdın üzerine iyice eğilerek, elleri titremeden niyetlerini, başarısızlıklarını, acılarını, zayıflıklarını, zaferlerini yazıyor ve yirmi yaşındaki gibi kendisine davranış kuralları koyuyordu. *Günlük*'ünün yanı sıra, yanından hiç ayırmadığı, hislerini ve düşüncelerini anında yazdığı bir de defteri vardı. Zaten *Günlük*'ündeki kayıtlar, genellikle defterdeki notların geliştirilmiş, süslenmiş haliydi. Okuduğu, gördüğü, duyduğu şeyler, onu derin düşüncelere sürüklüyordu.

23 Mart 1900'de kızı Tanya'da bir beyin apsesi çıktı, Moskova'da bir operasyon yapıldı. Cerrah von Stein yan odada bekleyen Lev Tolstoy'u bir göz atsın diye çağırdı. Tolstoy kalbi sıkışırak içeri girdi, beyaz önlüklülerin önünde solgun, kafatası açık, yüzü kan içinde yatan kızını gördüğünde bayılır gibi oldu. Buna sinirlenen Sonya'nın hastaneyi ayağa kaldıran çığlıkları arasında Tolstoy'u tutup çıkardılar. Bu olayda Lev Tolstoy'u etkileyen, görüntünün korkunçluğu ya da cerrahın sezgiden yoksun oluşu değil, pek çok insan parasızlık yüzünden hastalıktan ölürken kızı gibi kimi imtiyazlı kişilere gösterilen ilgideki adaletsizlikti. Ertesi gün 24 Mart'ta *Günlük*'üne şunları yazdı: "Dün, Tanya'nın korkunç ameliyatı. On binlerce hayatı sömürerek ve sömürmeye devam ederek zengin olan tüccarlar ve fabrikatörlerce kurulan tüm bu klinikler ancak kötü olabilir. Binlerce değilse de yüzlerce yoksulun ölümüne sebep olduktan sonra bir zengini iyileştirecek olmaları berbat bir şey. Güya acıları dindirmeyi ve ömürleri uzatmayı öğrenmeleri de iğrenç çünkü bu amaç için kullandıkları araçlar (onlar "şimdilik" diyor, ben "özü itibariyle" diyorum) ancak birkaç talihli insanın

kurtulmasına ya da acısının giderilmesine yol açabilir. Bunun nedeni, tıp –özellikle hijyen yoluyla– bir hastalığı önlemekten ziyade, iyileştirmekle ilgileniyor..." Zenginlere olan nefreti öyle bir boyuta ulaşmıştı ki "varlıklı bir sınıfa ait bir çocuğun doğumuna sevinemiyorum: bu, asalakların çoğalmasından başka bir şey değil," diye yazıyordu.[1]

Fiziksel aşk meselesine gelince, bu mesele yaşına rağmen onun aklından çıkmıyordu ve böylece, bir erkeğin arzu karşısında alabileceği farklı tutumları sınıflandırıyordu: "Cinsel istekle ilgili, en iyisi, 1. onu kendinde tümden yok etmektir. *Next best;*[2] 2. size güvenen, iffetli bir kadınla yaşamak, onunla birlikte çocuk yetiştirmek ve o size nasıl yardım ediyorsa ona aynı şekilde yardım etmektir. *Next worse;*[3] 3. Arzu sizi sardığında, bir geneleve gitmek; 4. Karşılıklı bağlılığın olmadığı farklı kadınlarla günlük ilişkiler yaşamak; 5. Genç bir kızla ilişki yaşamak ve onu terk etmek; 6. Daha da kötüsü, bir başkasının hanımıyla yatmak; 7. En kötüsü; ahlaksız ve sadakatsiz bir kadınla yaşamak."[4] Liste bir daire içine alınmış şu cümleyle son buluyordu: "Bu sayfayı koparmak gerekecek."

Bu konudaki fikrini ortaya koymamayı tercih etse de, iç ve dış siyaset alanlarındaki düşüncelerini saklamıyordu. Filipinler isyanının ABD tarafından bastırılması, İngilizlerin Transvaal'e asker çıkarıp Boerler'e saldırması adalet duygusuna ters düşüyordu. "Öğrencilerin bile savaşı mahkûm ettiği bir dünyada, İngilizler ve Amerikalılarca yürütülen bu savaşlar iğrenç!" diye yazıyordu.[5] Ve bir arkadaşına açık açık şöyle diyordu: "Tarihsel süreci ileri götüren ve belirleyen ahlaki gerekçeleri, her şeyin üzerinde tutuyorum... Şayet Polonya ya da Finlandiya (Rusya'ya karşı) ayaklanıyorsa ve başarı kazanan onlarsa, ezilen halklar olduklarından ötürü onlara sempati duyacağım."[6]

---

1 *Günlük*, 12 Temmuz 1900.

2 İkinci en iyi.

3 Kötüye en yakın olan.

4 *Günlük*, 16 Ocak 1900.

5 *A.g.e.*, 8 Ocak 1900.

6 Goldenweiser'in *Anılar*'ı, 21 Şubat 1900.

İşçilerin fabrikadaki ve hamalların, Moskova-Kazan yük garındaki çalışmalarını inceledikten sonra, insanın insan tarafından sömürülmesine öfkelendi ve *Çağımızda Kölelik*'i yazdı. İtalya Kralı Humbert'in öldürülmesi, onda evrensel vicdana seslenme isteği doğurdu: *Suçlu Kim?* Bunun ardından koşulların dayattığı başka makaleler geldi: *Kanadalı "Dukhoborlar'a" Mektup, Yurtseverlik ve Yönetim, Çıkış Nerede?*, *Bu Gerçekten Gerekli mi?* Hatta *Çinlilere Mesaj*'a başladı.[7] En yüce bilgeliğe sahip olan kişiler olarak Çinliler bir süredir ilgisini çekiyordu. Konfiçyus'tan besleniyor ("Geri kalan hepsi, mukayese edildiğinde çok önemsiz kalıyor!"),[8] "krallığı olmayan kral"ın önerdiği manevi kusursuzluğun yolları üzerine düşünüyor ve buyruklarını orijinal metninden okuyamadığına hayıflanıyordu. Ne mutlu ki daha ulaşılabilir diller vardı: İncil'in en iyi versiyonunun Hollanda'daki olduğunu duyunca, Hollandaca öğrenmeye başladı. Bu alanda hızla ilerleme kaydetti ve el yordamıyla yaptığı çeviri üzerinden Dağdaki Vaaz'a yeniden hayran kaldı.

Nietzsche'nin kitabının –*Böyle Buyurdu Zerdüşt*– kendisinde yarattığı hoşnutsuzlukla o yıl dini inançları pekişti. "Bunu yazdığında Nietzsche'nin tamamen deli olduğunu ve mecazi anlamda değil, kelimenin en birincil, gerçek anlamıyla deli olduğunu anladım: tutarsızlık, bir fikirden bir diğerine atlamalar, mukayese edilen şeyi belirtmeden yapılan mukayeseler, arkası gelmeyen muhakeme girişimleri (...) insan yaşamının ve düşüncesinin en yüce esaslarını yadsıma saplantısıyla ipe sapa gelmez bir arka plan üzerine yerleşmiş olan bunlar sayesinde, yazar dâhiyane üstünlüğünü ortaya koyuyor!.. Böylesi zararlı bir delinin, bir profesör gibi görüldüğü bir toplum hakkında ne denir?" diye yazıyordu 29 Aralık 1900'de *Günlük*'üne.

Lev Tolstoy güç isteğini yücelten ve insanı "üst insan"a kadar yükseltmek isteyen Nietzsche'nin aksine, Tanrı'nın huzurunda küçülmekten derin bir sevinç duyuyordu. Kendini "aşağılık biri"[9] olarak görüyor ve ne olursa olsun, neden doğdu-

7 Daha sonra bu metinden vazgeçti.

8 *Günlük*, Kasım 1900.

9 *Günlük*, 9 Ekim 1900.

ğunu ve nereye gittiğini asla kesin olarak bilemeyeceğini teslim ediyordu. Bu gizemin anahtarı sadece Tanrı'daydı. Artık her gün kendince Tanrı'ya dua ediyor ve *Günlük*'ünde onunla konuşuyordu: "Tanrım, bende olan sen, beni aydınlat, bana sevgi ver..."[10] Bir taraftan da, güçsüzlüğünü ve alçaklığını itiraf etmekle birlikte türdeşlerini eğitmek üzere yeryüzünde bulunduğuna inanmaya devam ediyordu. "Aşağılık kişi" kimi saatlerde başını yukarı kaldırıyordu. Yukarıdan gelen bir soluk onu canlandırıyordu. Tanrıdan esin alan kişilerin soğukkanlı özgüveniyle, rolünü açıklıyordu: "Sıradan biri olmadığımı, bir elçi olduğumu unutmamalıyım. Elçi olarak bir takım görevlerim var: 1. Temsil ettiğimin saygınlığını asla zedelememeliyim. 2. Daima onun buyrukları (sevgi) doğrultusunda hareket etmeliyim. 3. Üstlendiğim görevin yerine getirilmesine her zaman yardım etmeliyim (Tanrı'nın imparatorluğu). 4. Onun çıkarları benimkilere ne zaman ters düşse, kendiminkileri feda etmeliyim."[11]

Böylece o daha da kapsamlı bir havariliğe hazırlanırken, Ortodoks Kilisesi'nin ileri gelenleri, onun nüfuzuyla en iyi şekilde nasıl mücadele edeceklerini düşünüyorlardı. Daha 1886'da, Kerson ve Odessa Başpiskoposu Mgr Nicanor, "bu yeni gelen sapkın üstada" karşı vaazlar vermişti; 1891'de Karkov Başpapazı Butkeviç onu inançsızlık ve merhametsizlikle suçlamıştı; 1892'de büyük kıtlık sırasında kır kiliselerinin rahipleri, o dönmenin ekmeğini kabul etmesinler diye mujiklere çağrıda bulunmuştu; 1896'da Pobyedonostsev, Çar'dan Tolstoy'un Suzdal Manastırı'na sürülmesini istediyse de işe yaramamıştı. Nihayet, 1900 Nisanı'nda, Kutsal Meclis Başkanı, St Petersburg Metropoliti Mgr Antuan, *Diriliş*'te Ortadoks Kilisesi'ne yapılan saldırılara öfkelenerek, Pobyedonostsev'in ısrarları üzerine, suçlunun aforozuna karar verdi. Ruhban sınıfına gizli bir buyruk gönderilerek, Lev Tolstoy'un kilise cemaatiyle ilişiğinin kesildiğini ilan edildi ve tövbe etmeden ölmesi halinde ruhunun huzura kavuşması için cenaze duası okunması yasaklandı. Ama birkaç ay düşünüp taşındıktan sonra, Kutsal Meclis

10 *A.g.e.*, 6 Nisan 1900.

11 *Günlük*, 12 Temmuz 1900.

üyeleri oybirliğiyle bu genelgenin şartlarını hafifletmenin daha akıllıca olacağına karar verdi. 22 Şubat 1901'de resmi bir karar aldılar ve bunun tüm kiliselerin kapısına asılmasını buyurdular. Belge, üç metropolit, bir başpiskopos ve üç piskopos tarafından imzalanmıştı:

"Tanrı, günümüzde yeni bir sahte peygamberin ortaya çıkmasına izin verdi: Kont Lev Tolstoy. Ünü dünyaya yayılmış bir yazar, doğuştan bir Rus, vaftiz ve eğitim vasıtasıyla bir Ortodoks olan Lev Tolstoy ruhunu kibirle kirleterek, küstahlık ve kendini bilmezlikle Tanrı'ya, İsa'ya ve onun kutsal mirasına karşı çıktı. Herkesin huzurunda açık açık kendisini besleyip büyütmüş olan anneyi, yani Ortodoks Kilisesi'ni inkâr etti ve edebi faaliyetinin yanı sıra Tanrı'nın kendisine bahşetmiş olduğu yeteneği, İsa ve Kilise karşıtı öğretileri halk içinde yaymaya ve insanların ruhundaki ve kalbindeki, atalarımızın içinde yaşamış olduğu ve öldüğü evreni sağlam kılan ve Aziz Rusya'yı bugüne kadar güçlü tutan tanrı inancını, Ortodoks inancını yıkmaya adadı. Kendisi ve yandaşları vasıtasıyla tüm dünyaya ve özellikle de sevgili vatanımızın sınırları içerisinde yayılan eserlerinde ve mektuplarında, bir fanatiğin gözüpekliğiyle, Ortodoks Kilisesi'nin tüm dogmalarının ve hatta Hıristiyanlık inancının özünün ortadan kaldırılmasını salık veriyor; Kutsal Teslis'te Evrenin Yaratıcısı ve Koruyucusu olarak yüceltilen, yaşayan ve kişisel Tanrı'yı yadsıyor; biz insanlar için ve kurtuluşumuz için acı çekmiş, ölüler arasında dirilen, dünyanın Kurtarıcısı, Tanrı-İnsan İsa Peygamberi çürütüyor; Tanrı'nın annesi, her zaman tertemiz ve her zaman Bakire Meryem'in İsa Peygamber'in doğumundan önceki ve sonraki bakireliğini, Meryem Ana'nın İsa Peygamber'e günahsız gebeliğini inkâr ediyor; Kilise'nin tüm gizlerinin yanı sıra bunların yararlı etkilerini yadsıyor; ve Ortodoks cemaatinin inancının en kutsal yönleriyle alay ederek, sırların en büyüğüyle, Kutsal Ökaristi'yle dalga geçmekten çekinmiyor... İşte bu yüzden Kilise onu artık mensuplarından biri olarak kabul etmemektedir ve tövbe edip, onunla yeniden fikir ve inanç birliği içine girmedikçe onu mensubu olarak görmeyecektir."

Kutsal Meclis'in buyruğu, yayımlanır yayımlanmaz tüm Rusya'da protestolar başladı. Lev Tolstoy'un fikirlerini onaylamayanlar bile, Rusya'nın en büyük yazarını zayıf düşürmek için rahiplerce yeniden gün ışığına çıkarılan bu arkaik prosedüre karşı çıktı. Dünya, Ortaçağ'a yaraşır bu metotlar karşısında ne düşünecektir? Aforoz, Moskovalı üniversite öğrencilerinin, bir süredir, üniversitedeki ayaklanmaların ardından orduya er olarak gönderilen Kievli arkadaşlarıyla dayanışma gösterileri yaptığı bir zamana denk geldi. Tüm kent kaynıyordu. Dört yol ağızlarında toplanılıyordu. *Kilise Haberleri* tarafından aforozun ilan edildiği 24 Şubat 1901 Pazar günü, doktordan dönmekte olan Lev Tolstoy Lubyanka Meydanı'nda işçilerden ve üniversite öğrencilerinden oluşan binlerce kişilik bir kalabalıkla karşılaştı. İçlerinden onu tanıyan biri haykırdı:

"Bakın insan kılığındaki şeytan orada!"

Anında etrafı kuşatıldı, itilip kakıldı, neşeli bağırtılar az kalksın kulağını sağır edecekti.

"Yaşa var ol Lev Nikolayeviç! Selam sana büyük adam! Yaşa!"

İtiş kakış içinde ne yapacağını bilemeden, oradan oraya savrulunca, bir öğrenci bir kızağa binmesine yardım etti. Ama kalabalık, kızağa koşulmuş hayvanın ilerlemesine müsaade etmedi. Tolstoy'un hayranları atı dizgininden tutmuştu. Atlı bir jandarma havariye yol açmak için müdahale etmek zorunda kaldı. Tolstoy yorgun ve memnun bir halde, zafer kazanmış biri edasıyla evine döndü. Yüzlerce tebrik mektubu ve telgrafı yağıyordu. Öyle çok ziyaretçi geliyordu ki, bekleme odasına imzalamaları için bir defter koymak gerekmişti. Ellerinde çiçek sepetleriyle heyetler geliyordu. Çoğaltılmış kısa şiirler elden ele dolaşıyordu: *Aslan*[12] *ve Eşekler* ya da *Pobyedonostsev'in Rüyası*.

Sonraki günlerde yürüyüşler yapıldı, aforoz edilmiş kişiye bağlılıklarını göstermek için öğrenci grupları eve akın ettiler. Basın Genel Müdürlüğü "Kilise tarafından aforoz edilmiş Kont L. Tolstoy'a karşı sempati ifade eden telgraf ve açıklamaların" gazetelerde yayımlanmasını yasakladı. Ama haberin

12 Aslanın Rusça karşılığı Lev diye okunduğundan, kolay bir kelime oyununa imkân vermektedir.

önünü kesmek ve yorumları bastırmak imkânsızdı. 25 Mart'ta, St Petersburg'da, bir gezici sergi vesilesiyle, kalabalık, Repin'in yapmış olduğu Tolstoy portresi önünde toplandı, alkış patlattı ve yazara, altında üç yüz doksan sekiz isim bulunan bir mesaj iletti. "Bir süredir evimizde tuhaf bir bayram havası var. Sabahtan akşama kadar ziyaretçiler gelip gidiyor. Tüm kalabalıklar..." diye yazıyordu Sonya.[13]

Ateşli bir Ortodoks olmasına rağmen yine de kocasının mahkûm edilmesine kırılmıştı. Her zamanki gibi onu eleştirmekle birlikte, onun önüne siper olmaya hazırdı. Halkın coşkusu onu sarıyordu; birden cesarete gelerek, St Petersburg Metropoliti Mgr Antuan'a, sansür kurulunca tabii ki yasaklanan, ama sayısız kopyası tüm Rusya'ya yayılan bir itiraz mektubu yazdı:

"Dün Kutsal Meclis'in kocam Kont Lev Nikolayeviç Tolstoy'u Kilise'den uzaklaştıran acımasız buyruğunu okuduğumda bu karara kayıtsız kalamadım. Kızgınlığım ve üzüntüm sonsuz... Mensubu olduğum ve asla uzaklaşmayacağım, Tanrı adına insan hayatının tüm önemli anlarını (doğum, evlilik, ölüm, keder ve neşe) kutsamak için İsa tarafından kurulmuş, sevgiyi, günahların bağışlanmasını, kalpleri düşmanlarımıza, bizden nefret edenlere açmayı ve onlar için dua etme gerekliliğini göklere çıkaran Kilise'nin yaklaşımını düşündüğümde, Kutsal Meclis'in kararını anlayamıyorum. İnanca ihanet suçunu işleyenler, hakikati ararken yolunu şaşıranlar değil, Kilise'nin başında durup sevgi, tevekkül, bağışlama göstermek yerine dini cellatlara dönüşenlerdir. Tanrı dünya mallarını reddederek Kilise dışında mütevazı ve erdemli bir yaşam sürenleri, onları mahkûm ve aforoz eden, ayin başlığı ve nişanlar taşıyan kişilere nazaran daha kolay bağışlayacaktır..."

Yurtdışında da yayımlanan bu sert yazı öyle bir yankı uyandırdı ki, Mgr Antuan cevap vermek zorunda kaldı. İncil'den alıntılar yaparak Kilise'nin kâfirleri kutsayamayacağını belirterek ve kontu Kilise'den uzaklaştıranın Kutsal Meclis olmadığını, ama kontun bizzat kendisinin inananların birliğinden koptuğunu ileri sürerek yumuşak üsluplu bir mektup yazdı: "Ön-

13 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 6 Mart 1901.

derleri Tanrı atadı ve sizin söylediğiniz gibi, onlar kendi istekleriyle Kilise'nin başına geçmediler. Onların parlak ayin başlıklarının ve nişanlarının Tanrı'ya hizmette hiçbir önemi yok... Tanrı sizi ve kocanız kontu kutsasın ve korusun..."

Bu iyi dilekli açıklama, hitap ettiği kişiyi hiç etkilemedi. "Söylediği her şey doğru ama soğuk. Benim heyecanla yazılmış mektubum dünyayı dolaştı ve içtenliğiyle insanları sarstı," diye yazdı Sonya *Günlük*'üne.[14]

Lev Tolstoy karısının cesur tepkisinden ötürü hem duygulandı hem tedirgin oldu. Kendisini canla başla savunduğu için ona minnet duymakla birlikte, sessiz durmasını tercih ederdi. Ona göre, bir kadın karanlıktan çıktığında, temel erdemlerini kaybediyordu. İflah olmaz kadın düşmanı, 19 Mart'ta *Günlük*'üne içini döküyordu: "Bir toplumda ne zaman din duygusu hafiflese, bu, kadının gücünün arttığı anlamına gelir." Ve ayrıca: "Kadında sadece iki duygu vardır: koca sevgisi ve çocuk sevgisi; ve bu iki duygunun sonucu olarak: kocadan ötürü süslenip püslenme sevgisi ve çocuklardan ötürü para sevgisi. Geri kalan her şey yalandır, erkeğin taklididir, baştan çıkarma yolları, cilveler, moda..." Kızı Maşa'ya da şöyle yazar: "Metropolite yazdığı mektup annende iyi bir etki yaptı. Kadınlardaki hiçbir şey öngörülemez. Erkekte, düşünce eylemi belirler; kadında (özellikle de dişi kadında) eylem düşünceyi belirler."

Kendi adına aforozu derin bir huzur duygusuyla karşılamıştı. Bu, onu az bir bedelle bir çilekeş yapan bir tedbirdi. Kendisini tebrik etmeye gelen ziyaretçilere, alçakgönüllülükle, Kilise'nin bu gülünç sözleriyle ilgilenmediğini söylüyordu. Bununla birlikte, bir ay düşündükten sonra, yargıçlara cevap vermeye karar verdi. Bunu, Kilise'yle anlaşmazlığına çok memnun olup onu kendilerinden biri gibi göstermeye çalışan ateistlerin ve materyalistlerin çabalarını boşa çıkarmak için yapacaktı. 4 Nisan 1901 tarihli mektubunda, din işleri kurulunun buyruğunun yasadışı ve karaçalıcı karakterini gösterdi, Kutsal Teslis ve Günahsız Hamilelik dogmalarının kendisine anlaşılmaz geldiğini bir kez daha belirtti, sakramentleri "aşağılık ve adi büyücülükler"

14 *Günlük*, 27 Mart 1901.

olarak mahkûm etti ve Kilise hiyerarşisini İsa'nın sözlerini çarpıtmakla suçladı. Ardından inancını şu şekilde açıkladı:

"Her şeyin Ruhu, Sevgisi ve Kaynağı olarak gördüğüm Tanrı'ya inanıyorum.

"Ben nasıl ondaysam, O'nun da bende olduğuna inanıyorum.

"Tanrı'nın iradesinin, hiçbir zaman, İnsan İsa öğretisindeki kadar açık bir şekilde ifade edilmediğine inanıyorum; ama bence, İsa'yı Tanrı olarak görmek ve ona dua etmek günahların en büyüğünü işlemektir...

"Hayatın anlamının hepimiz için, O'nun sevgisini büyütmek olduğuna inanıyorum.

"Bu sevgiyi büyütmenin, bu dünyada her gün artan bir mutluluğa ve öteki dünyada, daha fazla sevmeyi öğrendikçe daha da kusursuzlaşacak bir mutluluğa yol açacağına inanıyorum.

"Sevgiyi büyütmenin tek bir yolu olduğuna inanıyorum: dua etmek. İsa'nın kesin olarak reddettiği gibi tapınaklarda, cemaat içinde dua etmek değil (Matta, VI, 5-13), bizzat kendisinin bize örnek olduğu gibi, hayatın anlamının bilincine ve Tanrı'nın iradesine bağımlı olduğumuz hissine erişmek, bunları güçlendirmek için yalnız başına dua etmek."

Bu soylu cevap, halka ulaşır ulaşmaz yeni bir coşku dalgası yarattı. Mektubun daktiloda dizilmiş ve elde yazılmış kopyaları büyük kentleri istila etti. Genç Saşa bile, kuzenlerinden birinin yardımıyla, gizlice babasının "Amentü"sünü çoğaltmayla uğraştı. *Novoye Vremya* Gazetesi'nin müdürü Aleksis Suvorin, defterine şöyle yazıyordu: "Bizim iki çarımız var: II. Nikolay ve Lev Tolstoy. Hangisi daha güçlü? II. Nikolay, Tolstoy karşısında güçsüz, onun tahtını sarsamıyor; oysa Tolstoy, II. Nikolay'ın tahtını ve hanedanlığı tartışılmaz bir biçimde sarsıyor. Tolstoy'a lanet ediyorlar, (Kutsal) Meclis onun için bir karar çıkarıyor. Tolstoy karşılık veriyor, cevabı el yazması kopyalar şeklinde oradan oraya yayılıyor ve dış basında yayımlanıyor. Biri Tolstoy'a şöyle bir dokunmaya görsün, tüm dünya gürleyecek ve yönetimimiz kuyruğunu kısıp oturacaktır!"[15]

Lev Tolstoy'un düşmanları yaz başında, hiçbir polis baskısı

15 Suvorin'in *Günlük*'ü, 29 Mayıs 1901.

olmadan, onun can sıkıcı varlığından kısa süre içinde kurtulacaklarına inanıyorlardı: Tolstoy bir süredir zayıflıyor, romatizmadan ve mide ağrılarından şikâyet ediyor, yüzünün alev alev yanmasından yakınıyordu. Haziran 1901'de, şiddetli bir sıtma nöbeti onu yatağa düşürdü. Tüm aile onun başucuna koştu. Doktorları kaygılıydı, öyle ki İçişleri Bakanı, yazarın ölmesi halinde gösterileri yasaklamaları için tüm vali ve polis şeflerine şifreli telgraflar gönderiyordu.

Lev Tolstoy durumunun farkındaydı ve korkmadan, kendisini bekleyen sınavı düşünüyordu. "Bir yol ağzındayım. (Ölüme doğru) ilerlemek, (hayata doğru) gerilemek kadar güzel olacaktır. Ama yine de insanlara söyleyecek çok şeyim var hâlâ!" diye mırıldandı Sonya'ya. Ardından, bir çocuk gibi kendisini ilgisiyle şımartan karısının özverisinden etkilenerek, gözyaşlarına boğuldu: "Teşekkürler Sonya. Sakın sana minnettar olmadığımı, seni sevmediğimi düşünme!" Sonya kocasının ellerini öpüyor, ona bakmanın kendisi için bir zevk olduğunu söylüyor, istemeden onu sık sık üzmüş olduğu için kendine kızıyordu... On gün sonra Lev Tolstoy kendini iyi hissetti, çevresindekilere mutlulukla gülümsedi, *Günlük*'ünü istedi ve 16 Temmuz 1901'de zorlukla şu satırları yazdı: "Kadınların başlıca yeteneği, herkesin hoşuna giden rolü tahmin etmek ve bu rolü oynamaktır." Artık ölümden paçasını kurtarmış olduğundan, öğretisinin geleceği açısından, maruz kaldığı acının daha yankı uyandırıcı olmamasına üzülüyordu. "İnsanların seni duymasını istiyorsan, Golgotha'nın tepesinden seslenmek, hakikati, acı çekerek ve daha da iyisi ölümle açıklamak gerekir." Kızı Maşa da aniden Tolstoyizmin gelecekteki şansını düşünür olmuştu. Babasının 1895'te *Günlük*'ünün içine koymuş olduğu ve tüm telif haklarını halka bıraktığını açıkladığı vasiyetnamesi henüz yasallaşmamıştı. Bu vasiyetnamenin, kendisi, Sergey ve Çertkov tarafından muhafaza edilen üç kopyası vardı. Maşa, Lev Tolstoy'un istekleri ölümünden sonra hiçbir şekilde tartışılmasın diye annesinden habersiz olarak babasından, belgeyi imzalayıp kendisine vermesini istemişti. Tahmin edileceği gibi, Sonya kızının çevirdiği dolabı öğrenmekte gecikmedi.

28 Ağustos'ta, iki kadın arasında görülmemiş bir kavga patlak verdi. Öfkeden aklı başından giden Sonya, Maşa'ya bir riyakâr olduğunu, erdemli geçindiğini ama "dilenci kocasına" bakmak için zamanında miras payını istemeyi bildiğini, şimdi çıkar gütmeyen biri gibi davranmaya hakkı olmadığını haykırıyordu. Ve Liovoçka'dan düşünmeden imzalamış olduğu kâğıdı yırtmasını rica etti. Karısının bağrışları ve hıçkırıkları onu öyle şaşkına çevirdi ki bir çarpıntı hissetti. İki hasım, Tolstoy'un rahatsızlığının kötüleşmesinden endişe ederek sakinleşti. Maşa vasiyetnameyi annesine verdi ama şayet babasının isteklerine uyulmazsa, belgenin esas halini basına vereceğini belirterek onu uyardı.

Sekiz gün sonra, doktorların ısrarları üzerine Lev Tolstoy nekahet dönemini güneşli bir yerde tamamlamak üzere Kırım'a gitmeyi kabul etti. Çok zengin bir aile dostu olan Kontes Panin, görkemli Gaspra Villası'nı, hastanın hizmetine vermişti. Sonya'nın yanı sıra kızı Saşa, Obolenski ailesi, "yiğit Tolstoycu" P.A. Boulanger, saray hekimi Dr. Bertenson, Piyanist Goldenweiser da Liovoçka'ya eşlik edecekti. Yoksulluğun havarisinin ekibinde yarım düzine de hizmetçi vardı. Öyle güçsüzdü ki onu bir gezinti arabasına bindirmeleri gerekti.

Tula Garı on yedi verst mesafedeydi. Geceleyin, şiddetli bir yağmurun altında çamurlu yollara koyuldular. Seyis, bir petrol lambasıyla yolu aydınlatıyordu. Tula'ya vardıklarında arabanın sarsıntılarından bitkin düşen Lev Tolstoy şuurunu kaybeder gibi oldu. Ama demiryolu şirketinin şubelerinde çalışmış olan P.A. Boulanger, yolcular için tuttuğu olağanüstü özel vagonu göstererek herkesi yatıştırdı. Orada herkesin kendine ait bir kompartımanı, bir tuvaleti vardı; araçta ayrıca bir mutfak, bir yemek salonu ve piyanosuyla bir salon vardı. Bu beylere yaraşır konfora karşı çıkamayacak kadar yorgun olan Lev Tolstoy kendini bıraktı.

Ertesi gün Lev Tolstoy, huzurlu bir uykunun ardından manzaraya bakacak kadar güç topladı. Karkov'a varınca, neredeyse sadece üniversite öğrencilerinden oluşan heyecanlı bir kalabalığın peronu istila etmiş olduğunu şaşkınlıkla gördü. Kırım'a geleceğini nereden öğrenmişlerdi? Çılgın alkışları dinlerken

"Ah! Tanrım!.. Neden?.. bu kadarı çok fazla!.." diye mırıldanarak, ürkmüş, tedirgin bir şekilde vagonun bir köşesine büzüldü. Bununla birlikte arka arkaya grupları kabul etmek ve bu coşkulu genç insanların komplimanlarına cevap vermek zorunda kaldı. Nihayet, kalabalık pencereye çıkmasını istedi.

"Gelemez. Hasta!" dedi Sonya.

"Sadece bir dakikalığına, Tanrı aşkına! Sadece bir görünsün!"

Tren tekrar yola koyulacağı sıra Lev Tolstoy pencereye yaklaştı. Herkes şapkasını çıkarıp selamladı.

"Yaşa! Tolstoy! Lev Nikolayeviç! Geçmiş olsun! İyi yolculuklar!"[16]

Tren sarsılarak hareket etti ve öğrenciler ardından koşmaya başladı. Kısa süre içinde kalabalık seyreldi. En sonuncular el sallarken duman kıvrımları içinde kayboldu. Yorgun düşen Lev Tolstoy burnunu temizledi, uzandı ve yeni bir ateş nöbeti geçirdi.

Ne mutlu ki Sivastopol'de halk onun ne zaman geleceğinden habersizdi. Sadece, kırk sekiz saattir garda nöbet tutan birkaç coşkulu kadın onu bağrışlarla ve mendillerini sallayarak karşıladı. Orada bir gün mola verdi, arabayla şehri dolaştı, inleyerek ve soluk soluğa kalmış bir halde, gençken düşmana kurşun sıkmış olduğu dördüncü tabyaya kadar güçlükle yürüdü ve anılara gömülmüş olarak otele döndü.

Ertesi gün, her birine dört atın koşulduğu iki yolcu arabası Lev Tolstoy ve yanındakileri Gaspra'ya götürdü. Dar yol, kayaların yamacında zigzaglar çiziyordu. Saşa her dönemeçte değişen manzara karşısında hayranlık nidaları atıyordu. Güçlü bir tezek ve içyağı kokusunun sardığı, tüten bacalarıyla Tatar kasabaları, kuzu derisinden takke takan adamlar, yüzleri örtülü, tırnakları boyalı kadınlar, ormanlar, seller, burunlar ve yaprakların arasından aniden beliren deniz...

Akşama doğru arabalar, çiçeklerin çevrelediği bir yoldan düşlere yaraşır bir parka girdi. İki yanında birer kulesiyle İskoç tarzı dev şato yarısına kadar mor salkımlara gömülmüştü. Şa-

16 *Babam*, Aleksandra Tolstoy.

tonun gerisinde Ay Petri Dağı'nın kaya duvarları, önünde, heykeller, koruluklar, mermer banklar, içi balıkla dolu bir fıskiyeli havuz bulunan gül fidanları ekili geniş bir düzlük.

Kontes Panin'in hizmetçileri hizaya girmişti ve Alman kâhya, geleneklere uygun olarak, yolculara misafirperverliğin nişanı olan ekmek ve tuz ikram ediyordu. Lev Tolstoy mermer merdivene, yontulmuş kapılara, resimlerle süslenmiş yüksek tavanlara, pahalı mobilyalara ve çatlak vernikle kaplı karanlık tablolara uzun süre kınayan bir havayla baktı. Kızları onca lüks karşısında üzüntüye kapılmıştı. Ama misafirler üst kata, uçsuz bucaksız uzanan denizin görüldüğü terasa çıktıklarında her şey unutuldu. Servi, ceviz ve zakkum ağaçlarının ekili olduğu çimenliğin ötesinde, denizdeki balkımalar göğün berrak maviliğine cevap veriyordu. Olgunlaşmış üzümlerle dolu asmalar verandanın altına doğru uzanıyordu. Hava ılık, hoş kokulu ve tatlıydı. Az bilindik kuşlar ağaçlarda uykuya dalmadan evvel birbirlerine sesleniyorlardı.

Hava değişiminin etkisiyle Lev Tolstoy kendini çabucak topladı. On beş gün sonra, at kiralayıp, kızı Saşa'yla birlikte çevrede birkaç gezinti yaptı. Ayrıca *Din Nedir* başlıklı bir deneme yazmaya koyuldu, *Günlük*'üne devam etti, yazışmalarındaki aksamayı telafi etmek için onlarca mektup kaleme aldı, ziyaretçileri –kimilerini zevkle, kimilerini her lafına dikkat ederek ve sıkılarak– ağırladı. Zevkle ağırladıkları, genç nesil Rus yazarlardı: Balmont, Korolenko, Çehov, Gorki; diğer grupta ise, Çar'ın akrabası Grandük Nikolay Mihailoviç vardı.

Grandük'ün Gaspra'ya uzak olmayan malikânesi nöbetçilerce korunuyordu. Komşusuna gelmiş, yeminli monarşi düşmanıyla birlikte parkı dolaşmış, içtenliğiyle onu etkilemiş ve yerel otoritelerle herhangi bir anlaşmazlık yaşaması halinde kendisine başvurmasını rica etmişti. "Ben kızıl hastası, aforoz edilmiş biriyim. Benim yüzümden sıkıntı yaşayabilirsiniz; size ters gözle bakarlar; politik açıdan tehlikeli biriyle sık görüştüğünüz için sizi suçlarlar," dedi ona Lev Tolstoy.[17] Gelenekçi olmakla birlikte Çar'ın çok yanlış bilgilendirildiğini düşünen Grandük

17 *Babam*, Aleksandra Tolstoy.

bu uyarıya rağmen Lev Tolstoy'a sempati duymaya devam etti. Tolstoy, bu sempatiden yararlanarak ondan, Ocak 1902'de, Rusya'yı kurtarmaya katkıda bulunabileceğini düşündüğü bir mektubu imparatora iletmesini rica etti. Grandük bu mesajı iletti ve Lev Tolstoy'a, II. Nikolay'ın bu mektubu tek başına okuyacağına ve hatta bakanlarının hiçbirine göstermeyeceğine dair söz verdiğini söyledi. "Görüyorsunuz, imparatorumuz ne kadar iyi ve ötekinin acılarına ne kadar duyarlı; bütün kötülük çevresindekilerden geliyor!" diye tamamladı sözlerini.

Lev Tolstoy, Çar'a yazdığı mektupta, bir iç savaşı önlemek için ondan ulusa özgürlük vermesini rica ediyordu. "Otokrasi, evrensel kültürü giderek daha fazla sindiren Rus halkının ihtiyaçlarına değil, ancak dünyadan yalıtılmış bir Orta Afrika kabilesinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bayatlamış bir yönetim şeklidir. İşte bu nedenle bu yönetim biçimi ve ona bağlı Ortodoksluk, ancak şiddet yoluyla, bir başka deyişle, bugün yapıldığı gibi, Okhrana'nın güçlendirilmesiyle, sınır dışı etmelerle, idamlarla, dini zulümlerle, kitapların ve gazetelerin yasaklanmasıyla ve genel olarak, her çeşit çirkin ve kaba tedbirle sürdürülebilir," diye yazıyordu şaşırtıcı bir cesaretle. Ardından, "Finlandiya'ya yapılan haksızlık"tan "votka tekeli"ne kadar, "taşranın özerkliğinin sınırlanması" da dahil hükümdarlığın hatalarını sayarak "Birlikte çalıştığınız kişilerin sağduyu yoksunu tavsiyeleri doğrultusunda, Rus halkının ilerlemesini durdurmak bir yana, onu, miadı dolmuş daha geri bir duruma sürüklemek gibi akıl almaz bir amaç izlemeseydiniz, bu edimlerde bulunmayacaktınız," diyordu.

Tabii ki bu mektuba hiçbir cevap gelmedi. Ama evin çevresindeki gizli polislerin sayısı arttı. Lev Tolstoy parktan çıkar çıkmaz biri peşine takılıyordu. Yakınlarının geliş gidişleri de izleniyordu. Saşa gezmeye çıktığında kendisini izlemekle görevli bir casusu "atlatmaktan" zevk alıyordu.

Polis gözetimi, üstadın arkadaşlarının onu sık sık ziyaret etmesini engellemiyordu. Seve seve ağırladığı konuklarından biri Anton Çehov'du. Uzun bir bekârlık döneminin ardından Anton Çehov genç ve güzel aktris Olga Knipper'la evlenmiş-

ti. Ama karısının fazlasıyla hareketli yaşamını paylaşamayacak kadar hasta olduğundan, iyileşmek için güneşten istifade edeceği Kırım'a yerleşmişti. Tüberkülozdan zayıf düşmüş, olayları ve insanları çok yakında ölecek birinin soğukkanlılığıyla değerlendiriyordu.[18] Lev Tolstoy'la Yasnaya Polyana ve Moskova'da daha sonra birçok kez görüşmüştü ama Tolstoy felsefesine şüpheyle yaklaşmaya devam etmişti. Hayat hakkında bildiği her şey, halkı içinde bulunduğu fiziksel ve manevi sefaletten kurtaracak olanın, "çarık giymek" ve "işçinin yanı başında sobanın üzerinde uyumak" değil, okulların, hastanelerin, iletişim araçlarının sayısını çoğaltmak, sıradan insanların eğitim düzeyini yükseltmek, onlara devlet içinde önemli görevler vermek olduğuna inanmasını sağlıyordu. Öte yandan, ünlü meslektaşının öğretisiyle mücadele etmekle birlikte, onun ruh yüceliği ve yeteneği karşısında saygıyla eğiliyordu. Gaspra'da, Lev Tolstoy'un ne kadar yaşlandığını görünce ona olan bağlılığı daha da arttı. "Onun en temel hastalığı, onu tamamen ele geçirmiş olan ihtiyarlığı" diye yazıyordu Maksim Gorki'ye.[19] Ve karısına: "Eğer –Allah korusun!– korktuğum şey olursa, telgrafla sana haber vereceğim. Ama metinde ondan "büyük baba" diye bahsedeceğim, aksi halde sanırım mesaj sana ulaşamaz."[20] Önceki yıl Menşikov'a yazdığı bir mektupta, büyük adama karşı beslediği evlatlara özgü sevgiyi ifade etmişti: "Tolstoy'un ölmesinden korkuyorum. O ölürse hayatımda büyük bir boşluk oluşacak. Birincisi, hiç kimseyi onun kadar sevmedim... İkincisi, edebiyat dünyasında bir Tolstoy mevcut olduğunda, bir edebiyatçı olmak kolay ve hoş oluyor. Ve insan hiçbir şey yapmamış olduğunun, hâlâ da yapmamakta olduğunun bilincinde olsa bile buna dayanabiliyor çünkü Tolstoy herkes için yaratıyor ve yapıtları, edebiyata bağlanan tüm ümitlere ve tüm inançlara cevap veriyor. Üçüncüsü, Tolstoy'un yeri sağlam, otoritesi sınırsız ve o yaşadıkça, edebiyattaki zevksizlik, kaba ve insanın içini sızlatan bayağılıklar, hırçınlıklar ötede, gölgede kala-

18 Üç yıl sonra, 2 Temmuz 1904'te Almanya'da Badenweiler'de ölecekti.

19 24 Eylül 1901 tarihli mektup.

20 17 Kasım 1901 tarihli mektup.

cak. Sadece onun etkisi, farklı edebi akımları ve eğilimleri belirli bir düzeye yükseltebilir. O gidince, geriye çobansız bir sürüden başka bir şey kalmayacaktır..."[21]

Gaspra'nın terasında, iki adam göz kamaştırıcı denize karşı uzun uzun sohbetler etmişlerdi. Zayıf keçi sakalı, askılı kelebek gözlüğüyle öğretmen gibi giyinen Çehov dizlerine koymuş olduğu fötr şapkasına parmak uçlarıyla hafifçe vururken, yumuşak bir sesle ev sahibine karşı çıkmaya çalışıyordu. Yanında, köylü gömleği içinde büzüşmüş, başında geniş bir panama şapka, ayaklarında çizmeler, önünde soğumuş bir fincan çayla, beyaz ve gür sakallı Lev Tolstoy onu pek dinlemiyor, şunu mahkûm edip, bunu haklı görerek kesin yargılarda bulunuyor, bol bol konuşuyordu."Tanrıtanımaz bir kafa ama altın bir kalp," dediği Çehov'u seviyordu; "genç kızlara özgü mütevazı ve uysal" havası hoşuna gidiyordu; ayrıca yazar olarak onu çok yetenekli buluyordu; hatta şunu diyecek kadar ileri götürmüştü: "Dili olağanüstü bir dil. İlk okuduğumda bana tuhaf, "beceriksizce" görünmüş olduğunu ama dikkatlice okumaya başladığımda bu dilin beni içine çektiğini hatırlıyorum... Yapmacık tevazuu bir yana bırakarak, Çehov'un teknik açıdan benden çok üstün olduğunu kesin olarak söyleyebilirim..."[22] Ama Lev Tolstoy Çehov'a bu *iyi not*u verdiğinde Çehov ölmüştü. Gaspra'da, üstat, kendisinden küçük meslektaşının eserlerine karşı daha sert bir tutum alıyordu. İçlerinde mistik bir fikir barındırmamalarına üzülse de öykülerini şüphesiz beğeniyordu; ama Rus halkının çok sevdiği tiyatro piyeslerinden hoşlanmıyordu. "Çok büyük bir yetenek ama ne için yazıyor? Ondaki sadece bir dünya kavrayışı eksikliği değil, ayrıca yanlış, bayağı, materyalist, kendinden memnun bir dünya kavrayışı var."[23] *Martı*'nın bir saçmalık olduğunu düşünüyordu, *Üç Kız Kardeş*'i sonuna kadar okuyamadı ve *Vanya Day*ı onu isyan ettiriyordu.

21 Menşikov'a 28 Ocak 1900 tarihli mektup, Sophie Laffitte tarafından "*Lev Tolstoy ve Çağdaşları*"na aktarılmıştır.

22 Sergeyenko: *Tolstoy ve Çağdaşları*. Temmuz 1904'te *Rusya* gazetesinden bir muhabire yapılmış bir açıklama.

23 Lev Tolstoy'un Gusev tarafından aktarılan sözleri (*Tolstoy'la İki Yıl*). Bkz. Sophie Laffitte'nin *Lev Tolstoy ve Çağdaşları*.

Bir akşam, kolunu Çehov'un omzuna attı ve kaba bir açık yüreklilikle ona şöyle dedi:

"Shakespeare'in piyesleri kötü ama sizinkiler onunkilerden de kötü!"[24]

Ve bir başka sefer daha yumuşak bir şekilde:

"Sevgili dostum, rica ederim artık dram yazmayın!"[25]

Çehov başını eğiyor, gülümsüyor, küçük kuru bir öksürüğü bastırıyor ama sinirlenmiyordu. Bunun üzerine Lev Tolstoy tiyatroyla ilgili kendi görüşlerini aktarıyordu:

"Bence modern yazarlar bir dramın ne olması gerektiğini unuttular. Dram, bize bir adamın tüm hayatını anlatmak zorunda değildir. Ama insanı bir durum içine sokmalı, onu öyle bir çıkmaza koymalıdır ki, o insanın düğümü çözme şekliyle birlikte tüm kişiliği ortaya çıkmalıdır! Doğru, Shakespeare'i eleştirdim. Ama onda en azından her insan bir şey yapar ve o insanın neden öyle yaptığı da açıktır..."

Ve Çehov, izleyici üzerinde anlatılması güç bir büyü etkisi yapan, sonuçsuz, ahlaksız, "faydasız", gizemli, maksatlı tiyatro eserlerinin mahkûm edilişini her zaman kibar bir şekilde dinliyordu. "Babam ona yaklaşmak, onu etkisine almak isterdi ama her tür uzlaşmayı engelleyen sessiz bir geri çevirme, aşılmaz bir sınır hissederdi, diye düşünürüm," yazacaktı Sergey Tolstoy. Sonuçta, Lev Tolstoy hayal kırıklığına uğramış olarak söylenirdi:

"Çehov dindar bir adam değil!"

Maksim Gorki'nin de ondan aşağı kalır yanı yoktu. Ama en azından o "gerçek bir halk adamı" kumaşındandı. Uzun biçimsiz vücudu, yuvarlak kafası, geriye taranmış saçları, sarkık bıyığı, kalkık burnu, çıkık elmacık kemikleri, parlak, mavi, çocuksu gözleriyle öncelikle bir iyi yüreklilik ve saflık intibakı verirdi. Marksist çevrelerle ilişkisinden hükümet onu sürmüş olduğu için, Gaspra'ya iki verst uzaklıkta yaşıyordu. "Baldırıçıplaklar"ın arkadaşı olarak farklı işlerde çalışmış –getir götürcülük, fırıncı çıraklığı, bulaşıkçılık, demiryolunda ge-

24 Sergey Tolstoy: *Mazinin Eskizleri*.

25 Aleksandra Tolstoy tarafından aktarılmıştır: *Babamla Hayatım*.

çit bekçiliği, içki satıcılığı–, eline ne geçse okuyarak kendi kendini yetiştirmiş ve ilk kitaplarının gerçekliği ve gücüyle halkı şaşırtmıştı. Lev Tolstoy ondaki öykü yeteneğini takdir ediyor, öykülerinin özden yoksun olmadığını teslim ediyordu ama kahramanlarının "kurgulanmış", "üretilmiş" olduğunu, psikolojilerinin zorlama olduğunu ve üslubun yer yer zayıfladığını düşünüyordu. "Düşüncelerinizde çocukça, olgunlaşmamış pek çok şey var ama hayatı biliyorsunuz..." diyordu. Bu gerçek halk adamını sevmekle birlikte, ona küçümseyerek ve başka dünyadan biri gibi yaklaşmaktan kendini alamıyordu. "Köylü sakalı ve kırış kırış gömlek dekorunun gerisinde aniden eski Rus senyörü, görkemli aristokrat belirirdi ve o zaman senli benli olduğu muhatabı ürperir, rengi atardı," diye yazacaktı Gorki. İki toplumsal sınıfın bu çatışmasında iki taraf da kendini rahat hissetmezdi. Köylü olmaya özenen efendi, gerçekten sefaleti yaşamış olan ziyaretçisinin alaycı bakışlarından endişe ederdi; ziyaretçi ise, her kelimede, köylü kıyafetleri içindeki ev sahibinin zihinsel üstünlüğünü hissederdi. Bununla birlikte, havadan sudan, edebiyattan, müzikten, Tanrı'dan, siyasetten ve kadınlardan konuşurlardı. Gorki bu konularda Lev Tolstoy'un daima "bir Rus mujiğinin kabalığıyla" kendini ifade ettiğini söylerdi. Tolstoy bir gün aniden Çehov'a şunu sordu:

"Gençliğinizde hovarda biri miydiniz?"

Tedirgin olan Çehov ne evet ne hayır deyince, *Diriliş*'in yazarı uzaktaki denize sert bir bakış atarak eklerdi:

"Ben iflah olmazdım!"

Ayrıntılara girdi. Dilinden açık saçık sözcükler döküldü. Sohbete tanık olan Gorki önce şok oldu, ardından "ne ise onu söyleyerek" Lev Tolstoy'un sadece dobra biri olmaya çalıştığını anladı. Kabalığı, süsleyip püslemeye duyduğu nefretin bir sonucuydu. Konuşurken, tıpkı kitaplarında olduğu gibi her şeyden önce yalan söylememek istiyordu.

Kısa bir süre sonra Gorki'ye içini döktü:

"İnsan depremlere, salgınlara, korkunç hastalıklara, her tür ruhsal sıkıntıya katlanıyor ama onun için en büyük trajedi, yatak odası trajedisidir ve öyle olmaya devam edecektir."

Ve böyle konuşmakta haklı olduğunu kanıtlamak amacıyla, okuması için *Günlük*'ünü genç meslektaşına verdi. Üstadın bir yabancıya beslediği şaşırtıcı güven!.. İhtiyarların önüne gelene yaralarını gösterme merakı!.. Kendisinde olan her şeyin ilginç, öğretici, gerekli olduğunu düşünüyordu. Kalbini açarak, diğerlerini de aynısını yapmaya teşvik ediyordu. Ama Gorki saldırılara karşı koymaya hazır bekleyecek, düşündüklerini söylemekten ziyade gözlemlemeye eğilimli olacaktır. "Ben onda etnografik bir ilgi uyandırıyorum. Onun nazarında ben pek bilmediği bir kabileden biriyim ve bunun dışında bir şey yok," diye yazıyordu. Bu ketumluk nihayetinde Lev Tolstoy'u kızdırdı ve çok gürültülü patırtılı olmayan bir tartışmanın ardından, Gorki'ye sert sert bakarak bağırdı:

"Sizden daha fazla mujiğim ve mujikçe hislerim sizden daha fazla."

Gorki bu cümleyi defterine kaydederek ekledi: "Ah, Tanrım, bununla övünmesi gerekmiyor, hayır, hiç gerekmiyor!"

Bu katlanılmaz ihtiyara kâh kızıp kâh hayranlık duyarak, her gün onu görmeye gidiyor, kırda ya da deniz kıyısındaki gezilerinde ona eşlik ediyor, onu dinliyor, ona karşı çıkıyor ve kafasında bir sürü görüntüyle kendinden geçmiş bir halde evine dönüyordu. Mesela gür kaşlarını çatarak, gözlerini kısarak, enginliklere karşı "Ah! Ne kadar da iyi hissediyorum kendimi! Keşke biraz acı çekebilseydim!" diye iç çeken Lev Tolstoy. Ya da çiseleyen bir yağmurun altında cirit atarak, hendeklerden atlayarak, sakalındaki su damlalarını silkerek, toprak kokusunu soluyarak ve her konuda ahlaki aforizmalar ve edebi yargılar savuran bir Lev Tolstoy: "Beden, ruhun itaatkâr köpeği olmalıdır. Ruh nereye giderse, beden onu takip etmelidir!.." "Çehov, doktor olmasaydı daha iyi yazacaktı..." "Fransızların üç yazarı vardır: Stendhal, Balzac, Flaubert ve bir de Maupassant ama Çehov ondan daha iyi..." "Sahte bir tevazu göstermeyeceğim, *Savaş ve Barış*, tıpkı *İlyada* gibi..."

Bir akşam, birdenbire sorduğu bir soruyla Gorki'yi şaşırttı:

"Neden Tanrı'ya inanmıyorsunuz?"

"İnançsızım."

"Bu doğru değil; doğanız gereği bir müminsiniz ve Tanrı'dan vazgeçemezsiniz. Bunu yakında göreceksiniz. Tanrı'ya inanmıyorsanız, bu, inattan, dünyanın sizin istediğiniz gibi olmamasına duyduğunuz kızgınlıktan kaynaklanır. Bazen de insan ürekkliğinden inanmaz. Bu daha çok gençlerde görülür: bir kadını beğenirler ve anlamayacağı endişesiyle, bunu ona göstermek istemezler; cesaretleri yoktur. İnanç tıpkı aşk gibi cesaret, ataklık ister. 'İnanıyorum' demeniz gerek, ardından her şey iyi olacaktır..."

Bu konuşma Lev Tolstoy'un çalışma odasında gerçekleşiyordu. Divana oturup bacaklarını kıvırmış olan Lev Tolstoy sakallarının arasından gülümsedi, gözlerini kırpıştırdı ve kısa bir sessizliğin ardından, bir parmağını kaldırıp ekledi: "Susarak bu meseleden kurtulamazsınız."

"Ve Tanrı'ya inanmayan ben, neden bilmem büyük bir tedirginlikle, hatta biraz kaygılı bir şekilde ona bakıyor ve 'Bu adam Tanrı'ya benziyor' diye düşünüyordum," diye yazacaktır Gorki.

Şunları da söyleyecektir:

"Bu ufak tefek adam, toprağa ne olduğunu bilmediğim güçlü ve sağlam köklerle bağlanmıştı... Ona bakınca, insanın aklına, kendisini kuşatan her şeyin sahibi –sahibi ve yaratıcısı– olan ve yüz yıllık bir sürenin ardından kurmuş olduğu malikâneye geri dönmüş çok yaşlı biri geliyordu. Yolları ve patikaları, buraları iyi bilen biri gibi hızlı adımlarla arşınlıyor; bir menekşeyi, bir çakıl taşını bile es geçmeyen keskin gözlerle bakıyor, ölçüyor, tartıyor, karşılaştırıyor..."

"Yaşlı büyücü" Tolstoy, Gorki'yi Hıristiyanlığa, Gorki de onu Marksizm'e döndüremedi. Daha 1900'de Gorki Çehov'a şöyle yazıyordu: "Lev Tolstoy insanları sevmiyor, hayır, sevmiyor. Onları acımasızca ve gerçekten çok sert bir şekilde yargılıyor. Onun Tanrı düşüncesi hoşuma gitmiyor. Tanrı bu mudur? Bu, Kont Lev Tolstoy'un bir parçasıdır ve Tanrı –o olmadan insanların yaşayamayacağı o malum Tanrı– değildir. Anarşist olduğunu söylüyor. Bir ölçüde doğru. Ama yönetmelikleri yıkıyorsa da, yerine insanlar için daha az sert ve ağır olmayan yenilerini koyuyor. Bu anarşizm değildir. Bu, bir taşra valisinin otoritesidir."

Daha ileride, Korolenko'ya yazdığı bir mektupta daha sert ifadeler kullanacaktır:

"Deha dediniz mi, onun üstüne biri yoktur, her bakımdan, evet, evet her bakımdan daha anlaşılmaz, daha çelişkili, –ifadesi güç, ölçüsüz bir şekilde– daha hayran olunası biri yoktur... Tüm insanları kapsayan bir insandır o, hatta tüm insanlığı temsil eden bir insandır. Ama Kont Lev Nikolayeviç Tolstoy'un yaşamını, yüce efendimiz kutlu Lev'in yaşamına dönüştürme yönündeki inatçı, zorbaca eğiliminden hep nefret ettim. Biliyorsunuz, çok uzun zamandır kendini "acı çekmeye" hazırlıyordu... Sadece irade gücünü ölçmek için değil, ama öğretisinin etkisini artırmak, onu karşı konulmaz kılmak, acısı vasıtasıyla onu milletin gözünde parlatmak, insanları kendi fikirlerini paylaşmaya zorlamak –doğru okuyorsunuz: zorlamak!– yönündeki açık, zorbaca niyetinden ötürü acı çekmek istiyordu... Tüm yaşamı boyunca ölümden tiksindi, tüm yaşamı boyunca "Arzamas korkusu" zihninde titreşip durdu. Tolstoy ve ölmek mi? Tüm dünya, tüm evren gözlerini ona dikmiş durumda. Çin'den, Hindistan'dan, Amerika'dan, her yerden titrek ve canlı duyargalar uzanıyor ona. Ruhu sonsuza dek herkese ait! Doğa, fiziksel ölümsüzlük vererek neden ona bir ayrıcalık yapmasın, evet, neden?"

Gorki, bu öfkeyle çizilmiş portreyi, Vengerov'a yazdığı bir mektupta daha da netleştirerek tekrar ele alacaktır:

"Kont Lev Tolstoy dâhi bir sanatçıdır, belki de bizim Shakespeare'imizdir. Ama ona hayran olmakla birlikte onu sevmiyorum. O samimi biri değil. Kendine deli gibi âşık biri olarak, kendinden başka hiçbir şeyi görmüyor, tanımıyor. Alçakgönüllülüğü sahte, acı çekme isteği mide bulandırıcı. Genelde bu istek, hasta, sapkın bir ruhun ürünüdür ama bu örnekte, kibirli adam sadece otoritesini sağlamlaştırmak için hapse atılmak istiyor. Ölüm korkusu ve beğenilmek için yaptığı acınası şeylerle gözümde küçülüyor. Otoritesinin sağlamlaşması, bireyci biri olan onun nazarında, bir çeşit ölümsüzlük illüzyonudur... Ne komik açgözlülük! Kesinlikle komik! Nihayet, yirmi yıldan uzun bir süredir bu çan kulesinin tepesinden, benim inancıma

her bakımdan ters bir çan sesi yayılıyor; yirmi yıldan uzun bir süredir, bu ihtiyar adam, genç, güzel Rusya'yı, bir Çin taşrasına, genç ve yetenekli Rus insanını, köleye çevirmekten başka bir şeyden bahsetmiyor. Yok, bu adam, çok büyük güzelliğine rağmen bana yabancı."

Bununla birlikte, korkunç ihtiyarın yorgunluk belirtileri göstermesi Gorki'nin onu kaybetme fikriyle korkuya kapılmasına yetiyordu. Yani onu eleştirenler bile ondan vazgeçemiyordu. Ocak 1902'de sağlık durumu aniden kötüleşti: zatürree olmuştu; ateşi hızla yükseldi; kalbinde bir sorun belirdi; yerel doktorlara destek olmak üzere Moskova'dan ve St Petersburg'dan doktorlar geldi; haberi alan tüm aile bireyleri Lev Tolstoy'un yatağının çevresinde birleşti.

Hemşire rolüne geri dönen Sonya gece sabahın dördüne kadar kocasının başucunda bekliyordu. Gün içinde Maşa ona yardımcı oluyordu. Bir mikrop yuvası kapanırken, başka bir yerde bir başkası ortaya çıkıyordu. İskelete dönmüş, beti benzi atmış, soluk soluğa kalmış olan Lev Tolstoy haftalar boyunca ölümle mücadele etti. Sadece soluk alıp vermesi bile ciğerlerini parçalıyordu. Yatarken nefes alamadığı için, ensesinin ve omuzlarının gerisine, gövdesini yukarıda tutacak küçük yastıklar konuyordu. Saşa, onun günlük bakımıyla ilgileniyordu. Hastanın saçlarını –"çocukların saçları gibi" ensede kıvırcıklaşan, beyaz, incecik saçları– taramak için tarağa pamuk sarıyordu. Ardından uzun, kıvrılmış, karman çorman olmuş sakallarını tarıyordu; en küçük bir takılmada, Lev Tolstoy acıyla inliyordu. Ama küçük kız onun ellerini sabunladığında, yüzünü, boynunu bir süngerle temizlediğinde ve kolonyaya batırılmış bir bezle onu sildiğinde dudaklarında bitkin bir gülümseme beliriyordu.

Zaman zaman gücünü topluyor ve Maşa'ya zar zor duyulur bir sesle düşüncelerini, mektuplarını yazdırıyordu. Kendisine verilebileceği söylenen Nobel ödülünün Sully Prudhomme'a verildiğini öğrendiğinde hiçbir tepki vermedi. *Sanat Nedir*'de bizzat kendisi Sully Prudhomme'u Fransa'nın en büyük şairleri arasında saymıştı. İsveçli yazarlar ona, bu adaletsizliği kınadık-

larını belirten mektuplar gönderdiler. 22 Ocak 1902'de, iki ateş nöbeti arasında onlara Fransızca cevap verdi:

"Nobel ödülünün bana verilmemiş olmasına çok sevindim. Birincisi, bu beni büyük bir sıkıntıdan, –parayla ilgili kanaatime göre her zamanki gibi– sadece kötülük üretecek olan bu paraya sahip olmaktan kurtardı. İkincisi, bu vesileyle, şahsen tanımadığım çok saygıdeğer insanların bana sevgilerini ifade etmiş olmalarından ötürü şeref ve büyük bir zevk duydum."

Yönetim, Lev Tolstoy'un ölebileceği ihtimalini göz önünde tutarak yeniden tedbirler alıyordu. Ölümle ilgili makalelerin yayımlanmasına izin verilecek mi yoksa verilmeyecek miydi? Herhangi bir gösteriye imkân vermeden, cenaze Yasnaya Polyana'ya nasıl götürülecekti? Kitapçılara, merhumun fotoğraflarını yayımlama izni verilecek miydi? Aforoz edilmiş adamın tövbe etmiş olduğunu dünyaya açıklamak için yanıp tutuşan Kutsal Meclis, ölmek üzere olan hastayı görmek isteyen bir rahibi Gaspra'ya gönderdi. Oğlu Sergey'den bu haberi alan Lev Tolstoy mırıldandı:

"O halde bu beyler, ölüm döşeğinde bile iki kere ikinin daima dört ettiğini anlamıyorlar!"

Metropolit Antuan da, kocasını Ortodoks Kilisesi'yle uzlaştırmaya teşvik etmek üzere Sonya'ya yazdı. Sonya Liovoçka'ya bundan bahsettiğinde, kocası şöyle dedi:

"Uzlaşma söz konusu olamaz. Hiçbir kin, hiçbir düşmanlık beslemeden ölüyorum. Ama Kilise nedir? Ne idüğü belirsiz bir şeyle nasıl uzlaşılır?"[26]

Sonya kocasının tavsiyesi üzerine, metropolite cevap vermedi. Mikrop yuvaları çoğalıyordu, artık iki ciğeri de hastalanmıştı. Ona morfin iğneleri yapıldı. Güçlükle nefes alıyor, nabzı zayıflıyordu. Bir gece, doktorlar, çocuklarına artık hiçbir ümit kalmadığını söyledi. Uykusuz geçen gecelerin ardından bitkinleşen Sonya gözlerini, her solukta yaşamın çekildiği bu yüzden ayırmıyordu artık. *Günlük*'üne şöyle yazıyordu: "Durum neredeyse (tamamen demek istemiyorum) ümitsiz. Uykusuz gece. Mide ağrısı. Korku. Kediotu ve şampanya damlalarının yol aç-

26 Sergey Tolstoy: *Mazinin Eskizleri*.

tığı ani uyarılma... Sevgili Liovoçka, ancak karnını ve mide bölgesini hafif hafif okşadığımda birazcık uyukluyordu. Bana teşekkür ediyor ve "Yoruldun sevgilim," diyordu."[27]

O gece evde kimse uyumadı. Yemek odasında üç doktor vardı ve ara sıra parmak ucunda hastanın yanına gidiyorlardı. Gün doğarken, inlemeler duyuldu ama bunlar bir başka odadan geliyordu: Andrey Tolstoy'un karısı Olga hamileydi ve yakın zamanlarda bir düşük yapmış olduğundan, gebeliğinin düşükle son bulmasından endişe ediyordu. İlk sancıları, kayınpederinin durumunun en kötü olduğu anda geldi. Sabahın yedisinde, ölü bir çocuk dünyaya getirdi. Bir doktor küçük cesedi götürürken, ihtiyar hayata tutunuyordu. Sanki bu genç bedeninin kurban edilmesi, öfkeli tanrıları yatıştırmışçasına, Lev Tolstoy'un acılarında bir azalma oldu. Mırıldandı: "İşte, her şey ayarlandı. Bana bir kafuru iğnesi yapacaksınız ve ben öleceğim." Ardından uyukladı. Kriz geçmişti. Ertesi gün iltihap azaldı. Lev Tolstoy, Dr. Volkov'a şöyle dedi:

"Gördüğüm kadarıyla yaşamaya devam etmek gerekiyor!"

"Bu senin canını mı sıktı?" diye sordu Sonya.

"Neden öyle dedin? Hiç de öyle değil! Çok güzel bu!" diye cevap verdi canlı bir şekilde.

Ve ekledi:

"Bu harika, uzun bir hastalık! Bu, ölüme hazırlanmaya imkân veriyor... Her şeye hazırım: yaşamaya da, ölmeye de..."

Kısa bir süre sonra, deniz havası solumak için balkona çıkabildi. Ölmeyi dilemiş olduktan sonra sağlığından daha çok endişe ediyordu ki bu da Sonya'yı şaşırtıyor ve kızdırıyordu: "Sabahtan akşama kadar her dakika bedeni için endişe ediyor ve onunla ilgileniyor... Eskiden ölümden, duadan, Tanrı'yla ilişkisinden, ebedi yaşamdan bahsediyordu. Şimdi onda dindar ruhtan eser kalmadığını korkuyla görüyorum. Benimleyken tatminsiz ve pek nazik değil..."[28] Hastabakıcılık görevi sona erdiğinden ötürü kendini yalnız, terk edilmiş, biraz gülünç hissediyordu. Keşke kocası kendisini eskisi gibi arzulayabilseydi! Ama

27 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 7 Şubat 1902.

28 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 13 Nisan 1902.

Liovoçka'sı artık kendisi için yanıp tutuşmasını bekleyemeyecek kadar yorgun, yaşlıydı. Sonya, daha birkaç ay önce *Günlük*'ünde şu tespitte bulunmuştu: "Lev Nikolayeviç'le her şey tam da beklediğim gibi oldu. Yaşlandıktan sonra, karısıyla cinsel ilişkisini kesince (ki bu çok yakın bir zamanda oldu!), bunun yerini, daima çok istemiş olduğum gibi huzurlu ve sevgi dolu bir arkadaşlık değil, mutlak bir boşluk aldı."[29]

Lev Tolstoy Sonya'nın kederli halini dert etmeden, minnetle yeniden hayata kazık çakıyordu. Kafasında yazmayı düşündüğü bir sürü şey vardı: din meselesiyle ilgili makaleler, gençliğe bir mesaj, Henry George'un tarım reformuyla ilgili teorilerine dair bir yorum... Az kalsın terk edeceği dünyada olup bitene yeniden merak salıyordu. Önceki yıl isyanları sert bir şekilde bastıran İçişleri Bakanı Sipyagin'in bir üniversite öğrencisi tarafından öldürülmesi, onu sarsmıştı. Grandük Nikolay Mihayloviç'e şöyle yazdı: "İnsanlarda yaratacağı öfkeyle, nefretle, intikam duygusuyla bu korkunç bir olay ama kaçınılmazdı ve eğer hükümet tutumunu değiştirmezse daha da büyük acıların yaşanacağını haber veriyor."[30] Buna karşılık, Çehov ondan Gorki'nin Akademi'ye seçilmesini geçersiz kılan Çar kararına kendisiyle birlikte itiraz etmesini rica ettiğinde homurdandı: "Kendimi bir akademisyen gibi görmüyorum!" Ve okuduğu kitaba geri döndü.

Tehlike geçmiş göründüğünde yakınları dağıldı. Sonya dahi, Liovoçka'yı nekahet döneminin dinginliğine bırakarak, birkaç yayın işini çözmek ve Saşa'nın iddiasına göre konser konser dolaşmak üzere Moskova trenine bindi. 1 Mayıs 1902'de geri döndüğünde, Tanrı'nın kendisini cezalandırdığını düşündü. Liovoçka yeniden hastalanıyordu: tifo. Bir telaş başladı. Tekrar dört bir yana telgraf çekildi, aile ihtiyarın başucunda birleşti, doktorlar geri geldi, kaygılıydılar, canla başla uğraşıyorlardı ve Sonya vicdan azabı içinde tedavi ve önsezi dolu gece nöbetlerine yeniden başladı. Ona bu işte en çok, oğullarının en büyüğü Sergey yardım ediyordu. İri ve güçlü bir yapıya sahip biri ola-

29 *A.g.e.*, 2 Aralık 1901.

30 5 Nisan 1902 tarihli mektup.

tak, hastanın en küçük bir arzusunu tahmin ediyor ve gerektiğinde, bir çocuk gibi onu kollarına alıyordu. İlya da oldukça ilgiliydi. Bir tek entelektüel Lev babasında hayal kırıklığı yaratıyordu. Bir kez daha Tolstoyizmin zararları üzerine bir roman yazmayı planlıyordu. İhtiyarı huzursuz eden, bu genç budalanın onun fikirleriyle mücadele etmek istiyor olması değil, Tolstoy soyadını taşıyan biri olarak zayıf bir yeteneğe sahip olmasıydı! Buna karşılık kızlarından çok memnundu. Saşa, Maşa, Tanya melek yüzleriyle ona ihtimam gösteriyorlardı. Babalarının sararıp solduğunu görmek onları üzüyordu. Oysa o, kendini daha iyi hissediyordu. Bu mümkün müydü? Evet, on ayda üçüncü kez ölümün oyunlarını boşa çıkarıyordu. Gerçekten ölümsüz olabilir miydi? Yeniden sıhhatine kavuştu, bir kanepeye oturdu, bastonundan destek alıp bahçeye çıktı, çiçek açmış manolyalara ve badem ağaçlarına, denizin üzerinde parıldayan güneşe hayran oldu. Ama ne kadar da yaşlanmıştı! "Zavallı! Gündelik hayatında zayıf ve acınası, ufak tefek bir ihtiyar olan bu adamda o dünyaca ünlü kişiyi göremiyorum" diye yazıyordu Sonya.[31]

Nihayet 25 Haziran 1902'de Tolstoylar, Yasnaya Polyana'ya gitmek üzere Gaspra'dan ayrıldılar. Yalta'dan Sivastopol'e kadar gemiyle gidecek, oradan trenle yollarına devam edeceklerdi. Limanda meraklı bir kalabalık vardı. Geminin güvertesine çıkmayı başaran romancı Kuprin, bir arabadan kısacık bir palto giymiş, melon şapka takmış ve ayağında çizme olan bir ihtiyarın indiğini gördü. Güvertede biri onu üstada takdim etti. "Şaşkınlıktan ağzımın açık kaldığını hatırlıyorum. Michelangelo'nun Musa'sı gibi dev ve ulu bir pir yerine, orta boylarda, net ve ihtiyatlı hareketleri olan bir ihtiyar çıktı karşıma," diyordu Kuprin. Lev Tolstoy, geminin, yoksulların toplaştığı bir köşesine doğru ilerlerken, kalabalık ona yol açtı. "Kimsenin geçmesine engel olamayacağını bilen bir kral gibi gidiyordu." Daha sonra, iyi yolculuklar dilemek için arkadaşları etrafını sardı. "O zaman bir başka Tolstoy gördüm. Neredeyse cilve yapan bir Tolstoy. Aniden otuz yaşında biri oldu: güçlü bir ses, aydınlık bir bakış, zarif hareketler..."

31 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 13 Haziran 1902.

Sivastopol'de, peygamberi, salonlu, yataklı lüks bir vagon bekliyordu. Her zamanki gibi çiçekler, alkışlar, boğuk kadın çığlıkları...

Yuvasına geri dönünce, Kırım'ın güzelliklerine rağmen, hiçbir şeyin, malikânesinin manzarası, sessizliği, iklimi, köylüleri ile boy ölçüşemeyeceğini bir kez daha anladı. Doktorların istisnasız hepsi, ona tüm yılı kırda geçirmeyi salık veriyordu. Böylece kışın Moskova'da kalma projesi suya düşüyordu ki bu onu fazlasıyla memnun etti. Yasnaya Polyana'da, zemindeki tonozlu ve nemli odasından ayrılıp, birinci kattaki güneşli iki odaya yerleşti. Artık karısıyla aynı odada kalmıyor, içinde bir yatak, bir tabure ve bir tuvalet masası olan, keşişlere özgü bir çeşit hücrede yatıp kalkıyordu. Bunun hemen yanında balkonlu çalışma odası bulunuyordu.

Sonya, sevgili Liovoçka'sının hastalığı sırasında o kadar çok endişelenmişti ki artık hastalığın nüksetmesi kaygısını içinden atamıyordu. Günde yirmi kere nabzını ölçüyor, midesinin ya da bronşlarının durumunu soruyor, sıkı giyinmesini rica ediyordu. Vejetaryen rejime her zaman karşı olarak, ona güç vermesi için sebzelerine gizlice et suyu katıyordu. Ona kasket örüyor, kalın gömlekler dikiyordu... Lev Tolstoy bu aşırı ilgiden birazcık rahatsız olmakla birlikte, yine de ailesinin kendisine özen göstermesinden memnundu. Gezilerinde her seferinde biraz daha uzağa gidiyordu. Dikkatli bir şekilde yeniden jimnastik yapmaya başladı. Ardından, bir sabah Saşa'nın yardımıyla atına bindi ve yüzü gururla parlayarak yola koyuldu. "Bana öyle geliyor ki, hastalığından sonra, hayattan, çiçeklerden, ağaçlardan, çocuklardan, kendisini kuşatan her şeyden eskisine nazaran daha fazla zevk alıyor," diye yazacaktı Saşa (Aleksandra Tolstoy). Uzunca bir gezinin dönüşünde ona yaklaştı, –yüzü güneşten esmerleşmiş, beyaz saç ve sakalları darmadağınık, gözleri neşeden parıl parıl, gömleğinin yakası çıkık köprücük kemikleri üzerinde açık bir halde– şapkasında getirmiş olduğu mantarları ona gösterdi.

"Bir kokla. Çok güzel kokuyorlar!" dedi.

O gün Saşa onun iyileşmiş olduğunu anladı.

Sonya'nın tabiriyle "hayattayken olabildiğince çok şey yapmak için acele edercesine" tekrar yazmaya başladı.

1902 yılının sonuyla 1903 yılı Tolstoy için hem huzur hem de yoğun bir çalışma içinde geçti. Yasnaya Polyana'dan bir yere kıpırdamıyordu, Önde gelen ahlakçıların yazılarından oluşan *Bilge Kişilerin Düşünceleri* isimli bir antoloji hazırladı. Aralarında *Sahte Bilet*'in de bulunduğu birkaç uzun öykü, iki oyun (*Işık Karanlığın İçinde Parlıyor* ve *Yaşayan Ceset*) ve Ünlü İngiliz oyun yazarıyla hesabını kesin olarak gördüğü *Shakespeare* başlıklı bir deneme yazdı. "Yazdığı en güzel oyunlar olarak kabul edilen *Kral Lear*, *Romeo ve Jülyet*, *Hamlet* ve *Makbet*'i peşpeşe okurken hiç zevk almamakla kalmadım, karşı konulmaz bir bıkkınlık, korkunç bir sıkıntı da hissettim ve acaba deli olan, bütün kültürlü insanların edebi mükemmelliğin zirvesi olarak gördükleri bu yapıtları boş ve kötü bulduğum için ben miyim, yoksa Shakespeare'in yapıtlarına bunca değer veren o kültürlü insanlar mı, diye sordum kendime." Bu dönemde titiz bir çalışmayla biyografisini hazırlayan Biryukov'un ricası üzerine, *Anılar*'ının birkaç sayfasını da kaleme almıştı. Aynı zamanda romanı *Hacı Murat* üzerinde çalışmaya da devam etti. İlk taslağı 1896'da yazılan bu romanın bazı bölümlerini şimdi beşinci defa yeniden yazıyordu.

Her zamanki gibi bu eser için de bol miktarda belge toplamıştı. Starogladkovskaya *stanitza*'sı ve Stary Yurt'taki kendi askerlik anıları, Çerkez liderin destanını yazmak için yeterli zenginlikte bir temel oluşturmuyorlardı. Konuyla ilgili –Poltoratzky'nin *Anılar*'ından, Loris-Melikov'un *Anılar*'ına kadar, Verderevski'nin *Esir Şeyh Şamil* isimli eseri de dahil– seksenin üzerinde kitap edindi, bunları okudu, notlar aldı, didik didik etti. Ayrıca arkadaşlarından Kafkasya savaşına katılmış önderlerden kendisi için bilgi toplamalarını rica etti. Hakiki detaylara öyle meraklıydı ki Hacı Murat'ın ve yandaşlarının son baskın sırasında bindikleri atların don rengini bile öğrenmek istiyordu. I. Nikolay'ın özel hayatına duyduğu merakı giderebilmek için Alexandra sarayda bütün gücüyle uğraşıyordu. "Mutlaka karakterini çözmem gerek. Bu nedenle bilgi topluyor, hayatına ve kişiliğine ilişkin her şeyi okuyorum... tarihsel anek-

dot denilen şeylere, özellikle günlük yaşamına ilişkin detaylara ihtiyacım var; maskeli baloda çevirdiği oyunlar, Nelidova'yla ilişkileri, karısının ona tavrı. [...] Bir ayağım çukurdayken böyle boş işlerle uğraştığım için beni kınamayınız sevgili arkadaşım. Bu boş işler benim boş zamanlarımı dolduruyor ve ruhumu işgal eden ciddi düşüncelerden beni kurtarıyor," diye yazıyordu Lev Tolstoy 26 Ocak 1903'te Aleksandra'ya.

Hacı Murat'ın tarihsel açıdan eksiği yoktur ama sonuç olarak bütünüyle Tolstoy'un hayal ürünüdür. İnançlarının propagandasını yapmaya yönelip eğlencelik kitapları yararsız, hatta zararlı bulduğu bir dönemde, Tolstoy'un her türlü dini tartışmadan uzak, sıradışı güzelliğinin okuyucuyu tavlamaya yettiği bu kitabı yazmış olması ilginçtir. Kuprin'in gemi güvertesinde gözlemlediği yetmiş yıllık kendine güveniyle, felsefeye borcunu ödedikten sonra içindeki sanatçının ölmediğini kendine kanıtlamak istiyordu sanki. Hacı Murat'ın maceralarını anlatmaya başlayınca bu yaşlı adam, kırk beş sene evvel *Kazaklar*'ı yazarken hissettiği taze, tutkulu hayat aşkını yeniden içinde duydu. Ne var ki bir Kafkasya romanından diğerine, bahsi geçen problem daha bir derinleşmiş, tablo genişlemişti.

Lev Tolstoy, *Kazaklar*'da dağlıların özgür ve güç yaşamının büyüsüne kapılan, onların arasına karışmak isteyen ve bunun imkânsız olduğunu gören genç bir aristokratın iç dünyasını işliyordu. *Hacı Murat*'ta ise ana temalar, bir yandan özgür ve gururlu bir halkın sahte Rus medeniyeti tarafından ezilmesi, öte yandan bir güç düşünü gerçekleştirmek için ailesinden, geleneklerinden, inancından kaçmaya yeltenen insanın duyarsızlaşmasıdır. Olay 1850 civarlarında geçer. Romanın kahramanı Hacı Murat, cesaret, asalet, acımasızlık, kurnazlık ve çocuksu bir saflığın iç içe geçtiği bir karakterdir. Sömürgeciliğin yılmaz düşmanı olmakla birlikte, işgalci karşısındaki Müslüman direnişinin lideri Şamil'e öyle bir kin duyar ki, onu alt etmek için Ruslara hizmet etmeye karar verir. İhanetinin karşılığı olarak, kendisine, "Beyaz Çar" adına Kafkas kabilelerine hükmetme hakkı verileceğine inanır. Gerçekten de Ruslar bu beklenmedik

ve saygın işbirlikçiyi sevinçle karşılarlar, onu vaatlere, ilgi alakaya boğarlar. Ne var ki Hacı Murat, soydaşlarından kaçarken, ailesini Şamil'in ellerinde bırakmıştır. Rehine olarak tutulan iki karısını ve oğlu Yusuf'u kurtarmak için güçlü bir şekilde oraya geri dönmeyi kafasına takmıştır. Şüpheci Ruslar, askerî ve siyasi açıdan kendilerine faydasız görünen bu operasyona karşı çıkarlar. Hacı Murat günden güne kendini daha fazla tutsak gibi hisseder. Kendisine önemli görevler verilmiştir ama hareketlerini kısıtlayan idari bir sisteme hapis olmuştur. Lev Tolstoy'un kitabın başında bahsettiği koparılmış, çiğnenmiş o güzel devedikeni gibi köksüz kalmış olarak, vatanından uzakta, sıkılır, boğulur, varlık nedenini unutur. Ailesine kavuşmak ve öz çevresi olan yabani hayata geri dönmek için Rusların gözetiminden kaçar ve sağ kurtulma şansının olmadığını bildiği çılgınca bir baskına kalkışır.

Lev Tolstoy bu haini, bu satılmışı bağışlatmaya çalışmaz bile. Ama güç tarafından yok edilmesini matematiksel bir netlikle inceleyerek, onu acınası ve dolayısıyla da bize yakın kılar. Güç merakı, en sağlam ruhu bile küçülten bir hastalıktır. Şamil'in ayağını kaydırmak isteğiyle yanıp tutuşan Hacı Murat, kendi sonunu hazırlar. Hem güç isteğinin hem de can attığı gücü elinde tutanların –bir yanda Çar, diğer yanda Şamil– kurbanıdır. Onun açısından, Çar'ın müttefiki olmak, Şamil'in düşmanı olmak kadar fecidir. "İlgimi çeken sadece Hacı Murat ve onun trajik kaderi değil. O dönemde çarpışan iki düşmanın –Şamil ve I. Nikolay'ın– paralelliği bana çok ilginç geliyor. Bunların biri mutlakıyetin Asya kutbunu, diğeri Avrupa kutbunu temsil ediyor!"

Hiç şüphesiz bu iki despottan en geniş nüfuza sahip olanı aynı zamanda daha fazla vicdan yüküne sahip olandır. Çar olmak, Tanrı'nın ve insanların huzurunda zaten suçlu olmaktır. Ama I. Nikolay, Lev Tolstoy'un betimlediği haliyle, kesinlikle selefi I. Aleksandr'dan ve halefleri II. Aleksandr, III. Aleksandr ve II. Nikolay'dan daha korkutucudur. Bu soğuk dış görünüşün ardında öyle bir bayağılık, öyle bir gurur vardır ki, o ve faniler arasında her tür insani ilişki imkânsız görünür. Çevresin-

dekilerin pohpohlamalarıyla kendinden geçerek, kendini modern zamanların bir şövalyesi sanır ama tam bir riyakârlıkla, profesörüne saldırmakla suçlanan Polonyalı bir üniversite öğrencisiyle ilgili bir raporun altına şu kararı yazar: "İdam cezasını hak etmiş bu adam. Yalnız, Tanrı'ya şükür, memleketimizde böyle ceza yok. İdam cezasını da ben getirecek değilim ya. Bin kişilik sıradan on iki kere geçirilsin..." Oysa, on iki bin darbenin, mutlak ve ıstıraplı bir ölüm anlamına geldiğini bilir. Ama o en azından görüntüyü kurtaracaktır! Bununla birlikte, halkının velinimeti Çar, vaftizi reddeden köylülerin askerî mahkemede yargılanmasını emreder. Örnek bir koca olarak, parayla tuttuğu bir metresi ve yüksek sosyeteden genç kızlarla maceraları vardır. İnançlı bir Ortodoks olmasına karşın, zinadan cinayete her şeyin kendisine mübah olduğuna inanır.

Lev Tolstoy, imparatorun fiziksel görünümünde, zorbalığın acımasızlığını simgeleyen "iri gövdesi"ne, "şişmanlığını saklamak için korse taktığı" göbeğine, "büyük beyaz elleri"rie, "oldukça soğuk" "beyaz uzun yüzü"ne, "donuk gözler"ine, "cansız bakışlar"ına vurgu yapar. Dış görünümdeki bu güç işaretleri, onun karşısındaki saltıkçıda da bulunur. I. Nikolay gibi, Şamil'in de "halkın üzerinde daha büyük bir etki" yapan "uzun boyuyla, dimdik ve kuvvetli bir yapısı", "taş gibi hareketsiz" "beyaz bir yüzü" ve "hiç kimseye bakmayan gözleri", "büyük beyaz elleri" vardır; nihayetinde, her ikisi de her şeyi bilen ve her şeyi yapabilme gücünde olan efendi rolünü kusursuz bir şekilde oynar. "Çernişev, bu sözü Nikolay'dan birkaç kere işitmişti. Onun söylediğine göre önemli bir karar verirken bir an için kendi kendine, iç alemiyle baş başa kalması gerekliydi. Alacağı karar bir esin gibi içine doğardı. En yerinde, en haklı kararlar vicdanının sesinin ona fısıldadığı kararlardı" cümlesini okuruz kitapta. Şamil'le ilgili olarak ise şu satırlar çıkar karşımıza: "Şamil gözlerini kapayarak sustu. Müşavirleri bunun ne demek olduğunu biliyorlardı. Şamil gözlerini böyle kapadığı zaman, kendisine nasıl davranması gerektiğini bildiren bir sesi, peygamberin sesini dinlerdi. Beş dakika kadar süren derin, anlamlı bir sessizlikten sonra, Şamil gözlerini açtı ve şöyle dedi..."

Aslında Şamil ve daha büyük bir ölçüde I. Nikolay, birer birey değil, bir sistemin cisimleşmesidir. Birlikte çalıştıkları arkadaşları da, bir şekilde kirlenmişlerdir. Yönetimin çıkarlarına hizmet etmek için her tür gizli anlaşmaya, katliama hazır olan Kafkasya Valisi Prens Vorontzov, Çar'ın bizzat kendisinin "aşağılık biri" olarak gördüğü Savunma Bakanı Çernişev, çevirdiği dolaplarla nam salmış Loris-Melikov buna örnektir. Tüm bu beyler, dalkavukluklarını, Çar'ın giyim kuşam ve davranışlarını taklit etmeye kadar götürürler. Böylece, I. Nikolay "sırtında siyah bir redingot vardı, ama apoletlerini takmamıştı; yalnız, omzunda rütbe işaretleri vardı," diye tasvir edildikten sonra, Vorontzov karşımıza şu şekilde çıkar: "sırtında her zaman giydiği siyah ceketi vardı, apoletlerini takmamıştı; yalnız, omuzlarında rütbesini gösteren küçük işaretler [...] görülüyordu." Savunma Müsteşarı Prens Vasiliy Dolgorukiy "I. Nikolay gibi şakaklarında saçların, bir bıyığın ve favorilerin göze çarptığı sıkkın ve budala bir yüz"e sahiptir. Alt kademede, yaverler, bakanları taklit ederler ve "ince bıyıkları, tıpkı Nikolay Pavloviç gibi öne doğru taradıkları favorileri" vardır.

Olabildiğince çok insana hükmetmek kaygısıyla gerçek yaşamdan kopmuş bu kişiler arasında, Hacı Murat ihanetine rağmen onurlu bir insan olarak kalır. Rus tarafına sığındıktan sonra, fiziksel cazibesiyle, doğululara özgü nezaketiyle ve dalkavukluklara karşı duyduğu nefretiyle, onu kendi evrenlerine çekmek isteyen süslü püslü üst düzey görevlileri, ikbal avcısı genç subayları, meraklı ve güzel görünmeye özenen taşra kadınlarını etkiler. Etrafındaki entrikalarla ilgilenmez. Medeniyet addettiği şeyle ilk kez karşılaşmasına rağmen, hiçbir şey onu şaşırtmaz. İlkel ve bağımsız bir yaşamın anıları içine işlemiş olan Hacı Murat, manevi gücünü, fatihler gibi yaşamayı reddetmesinden alır. Vorontzov ona saatini hediye ettiğinde etkilenir ama valinin evindeki bir baloda karşılaştığı dekolte giysiler içindeki kadınlara ilgi göstermez. Uzun ince yapısı, tıraşlanmış kafası, "araları açık" kara gözleri ve aksak yürüyüşüyle, yolunu kaybederek yapma bir bahçeye girmiş, kendini korumak dışında bir yasa bilmeyen gösterişli bir orman hayva-

nına benzer. Şamil'e ihanet ederken, Çar'ın birliklerine teslim olurken nasıl ki en ufak bir vicdan azabı duymamışsa, korumalığını yapan yiğit Kazakları öldürürken de hiçbir vicdan azabı duymayacaktır. Dört bir taraftan kuşatıldığında, anlaşılmaz bir inatla hayatını sonuna kadar savunacaktır. Hep hayal etmiş olduğu gibi, elinde hançeriyle ölecektir. Ve yazar, ona acımamız için hiç uğraşmayacaktır.

Ancak kitabın tüm hikâyesi Hacı Murat değildir. Bu kitapta, tıpkı görünmez bir fitil boyunca ilerleyen bir alevle temas eder etmez peş peşe yanan bir avizenin mumları gibi, görünürde birbirinden çok uzak olan roman kahramanları, gizli bir bağ onları birleştirdiği için peş peşe aydınlanır ve kendini gösterir. Lev Tolstoy, sıradan bir gerilla savaşı sahnesinden yola çıkarak, bize, bunun tüm toplumsal hiyerarşi basamaklarında nasıl yankı bulduğunu gösterir. En alt kademedekinden en üst kademedekine tüm insanlar, tek bir kişinin verdiği kararın sonuçlarına katlanırlar. Bölümler ilerledikçe, yazarın rehberliğinde, Hacı Murat'ın ardından, onun durumunu tartışan Çar'ın yakın danışmanlarını, acımasız ve soğuk ruhunu aniden fark ettiğimiz I. Nikolay'ın kendisini, kendi problemleriyle boğuşan Vorontzov'u, uzlaşmaz Şamil'i, Hacı Murat'ın tutsak oğlunu, düşman *aullar*'a saldıran, yağmalayan ve yakan Kazaklar'ı, o zamana kadar harman yerinde yulaf öğüttükleri kendi kasabasındaki bir çarpışma sırasında öldürülen Er Avdeyev'i, kocasının öldüğünü öğrenince hıçkıra hıçkıra ağlayan ama oturduğu evin sahibinden hamile kaldığı için aslında içten içe sevinen Avdeyev'in karısını görürüz.

Görüş alanı genişler, Kafkasya'yı aşıp tüm Rusya'yı kucaklar. Birkaç sayfada, bize kocaman bir dünya sunulur. Kahraman kimdir? Hacı Murat mı, I. Nikolay mı, yoksa Er Avdeyev mi? Bilmek mümkün değildir. Yazarın neyi kanıtlamak istediği de anlaşılmaz. Her tür ahlaki görüşün dışında, hayatı, doğayı, bitkilerin özsuyunu ve insanları yücelten bir eser vardır karşımızda. İnsan iyiyle kötü arasındaki ayrımı sapından koparılmış bir devedikeniyle tartışabilir mi? Konu dışına hiç çıkmadan, incelik gözetmeden, Puşkinvari bir sadelik ve netlikte ya-

zılmış olan, derli toplu, öfkeli, cesur bu roman, Lev Tolstoy'un sanatının kusursuzluğa eriştiğini kanıtlar. Bununla birlikte, Lev Tolstoy, *Hacı Murat*'ı hayattayken yayımlayamayacaktır.[32] Sansür kurulu otokrasiye, savaşa, Rusların Kafkas kabilelerine karşı sergilediği zorbaca tutumlara yönelik eleştirilerle dolu bu kitabın yayımlanmasına nasıl izin verecektir? 1904'te el yazmasını bir kez daha gözden geçirdikten sonra, hiç üzülmeden onu çekmeceye kaldırır. Ulaştığı yaş itibariyle, artık çağdaşlarınınkinden ziyade gelecek kuşakların görüşlerini önemsemektedir.

Keza, çok önemsediği bir konuya –evlilik hayatındaki başarısızlık ve kaçarak kurtulma– değindiği üçüncü piyesi *Yaşayan Ceset*'i yayımlamayı da reddedecektir. On yıllık bir ortak yaşamın ardından karısının kendisini anlamadığını ve hatta "popüler tipte" birini kendisine tercih ettiğini fark edince, Protassov kendisini intihar etmiş gibi gösterir, ailesinden kaçar, toplumla bağlarını keser ve Çingene Maşa'yla yaşar. Maşa'yla ilişkisinin sıcaklığı ve içtenliği, Ortodoks düğünüyle kutsanan aşk yalanıyla karşıtlık içindedir. Ne var ki sığınağı bulunur. Yasaların pençesine düşen Protassov, bu durumdan ancak intihar ederek kurtulacaktır. Böylece Lev Tolstoy bir kez daha evlilikle, insanların adaletiyle, toplumla mücadeleye girişir. Protassov'da, *Kroyçer Sonat*'ın kahramanının özellikleri (resmi evlilikten duyulan korku) ile *Diriliş*'in kahramanının özellikleri (alt sınıftan bir kadınla evlenme, sosyetenin riyakârlığını reddetme, halk yığını içinde kaybolma ihtiyacı) bir araya gelir.

Yazarın bizzat kendisi de bu iki duyguyu neredeyse sürekli olarak hisseder. Ama çalışmasından aldığı zevk, içinde bulunduğu refahın yol açtığı vicdan azabına geçici olarak katlanmasına yardım eder. "Kendimi tamamen kaderin ellerine bıraktım, lüks ve fiziksel bir tembellik içinde yaşıyorum. Ama ailemle uyum içinde yaşadığımı ve önemli olduğuna inandığım sayfalar yazdığımı düşünerek kendimi teselli ediyorum," diye yazıyordu Biryukov'a 2 Eylül 1903'te.

Bu önemli sayfalar arasında, *Hacı Murat* ve *Yaşayan Ceset*'in yanı sıra, makaleler, *Sahte Bilet* ve *Balodan Sonra* gibi uzun

32 Roman, 1912'de, Lev Tolstoy'un ölümünün ardından yayınlanacaktır.

öyküler, önemli kişilere yazılan mektuplar da vardı. Ağustos 1903'te, Kişinev'de bir pogrom başlayınca, çok sert sözlerle öfkesini dile getirdi. Kişinev Valisi'ne, kendisinin kaleme almış olduğu bir ortak dilekçe gönderildi:

"Kişinev'de gerçekleşen vahşet karşısında derinden sarsılmış olan bizler, kitlenin vahşetinin masum kurbanlarına acılarını paylaştığımızı, Rusların gerçekleştirdiği acımasızca eylemler karşısında duyduğumuz tiksintiyi, bu iğrenç kıyımın gerçekleşmesine izin verenlerin yanı sıra, halkı bu yola itmiş olanların alçaklığını kınadığımızı ifade ediyoruz."

Aynı yılın Aralık ayında, halası Aleksandra Tolstoy'un ağır hasta olduğunu öğrendi. Halası, kendisini Ortodoks Kilise'ye geri döndürmek için inatla uğraştığı için aralarındaki ilişki soğumuştu. Ama ayakta, zinde, mücadeleci olduğunda onunla tartışmaktan nasıl zevk alıyorduysa, ölmek üzere olduğunu öğrendiğinde de ona merhamet duymaktan kendini alamıyordu. 22 Aralık'ta, "yarım asırlık arkadaşlıkları" boyunca kendisine yapmış olduğu iyilikler için ona teşekkür eden, sevgi dolu bir mektup yazdı. Aleksandra Tolstoy, duygulanmış bir şekilde, ona, son mesajını okuyunca, gençliklerinde "aralarında görülen o mutlak içtenliği" yeniden bulduğunu yazdı. Birkaç ay sonra, 21 Mart 1904'te, seksen altı yaşındaki yaşlı nedime, St Petersburg'da, Kışlık Saray'daki dairesinde hayata gözlerini yumdu. Böylece Lev Tolstoy, fikirlerinden nefret ettiği sevgili yeğenini kurtarmak için her zaman kendini feda etmeye hazır bir sırdaşı, sadık bir dostu yitiriyordu. Bununla birlikte, Lev Tolstoy bu ölümden yakınlarının endişelendiği kadar etkilenmedi. Kendisini ölüme o kadar yakın hissediyordu ki artık başkalarına üzülmek gelmiyordu içinden. 1904'ün Ağustos ayında, onun açısından çok daha korkunç bir ölüm gerçekleşti: dil kanserine yakalanan ağabeyi Sergey, yetmiş sekiz yaşında korkunç acılar içinde son nefesini veriyordu. Sergey, Neo-Hıristiyan bir İncil'i yaymaya başladığında kardeşinden uzaklaşmıştı. Zenginlik ve sefahat içinde yaşarken, yoksulluğu ve iffeti salık verdiği için onu eleştiriyordu. Ne var ki aile hatıraları ideolojik ayrılıklardan daha güçlüydü ve ileri yaşlarında iki ihtiyar tekrar yakınlaşmıştı.

Sergey, Tolstoyculardan nefret etmesine rağmen sık sık Yasnaya Polyana'ya geliyordu ve Lev Tolstoy, hiçbir hınç beslemeden onu Pirogova'da ziyaret ediyordu. Kumlu yolları, yontulmuş çitleri, bir geçit törenini andıran hizalı ağaçlarıyla Pirogovo, hiçbir karesinde bitkilerin görülmediği Yasnaya Polyana'nın bakımsız görüntüsüyle tezat içindeydi. Sergey, mujik gibi giyinen ve çizme diken kardeşinin aksine, otoriter, mesafeli, şık ve şüpheci eski tipte bir senyör gibi davranırdı. Karısı (eski Çingene Mariya Şişkin) onun yanında sesini yükseltmeye cüret edemezdi. Elli yaşlarındaki bekâr üç kızı, bir gün bir talibin kapılarını çalıp, bu sessiz ve soğuk babadan onları istemeye cesaret edebileceğini hayal bile edemezdi. Zaten hepsi amcalarının *Kroyçer Sonat*'ını okumuşlardı ve evliliğe kötü gözle bakıyorlardı. Bu, onların Fransızca şöyle mırıldanmalarını engellemiyordu: "Biz bir yaşlı kızlar yuvasıyız ve çocuklarımız da yaşlı kızlar olup çıkacak." Bu cümlenin iki parçası arasındaki açık çelişkiyi görmüyorlardı. İnsanlardan ürken bir kişi olan babaları onları çok seviyor ama duygularını açığa vurmaktan çekiniyordu. Mallarının gelirlerini hesaplamak için bütün gün odasına kapanıyordu. Kimi zaman, ince duvarın gerisinden korkutucu bir şekilde iç geçirdiği duyulurdu: "Ah! Ah! Ah!" Buna alışık olan ailesi "Sergey yine bir şeyler düşünüyor," diye konuşurdu. Çalışma odasından çıkar çıkmaz, içeri bir sineğin girmesini engellemek için hemen kapıyı kapatırdı. Sineklerden, sivrisineklerden korkardı. Sanatçılardan, profesörlerden, tüccarlardan, nezaketsiz kimselerden, sosyetedekilerden, kendini beğenmişlerden de... Nevişahsına münhasır ve alaycı biri olarak, *Savaş ve Barış*'ın yaşlı Prens Bolkonski'sine benzerdi, diyecektir yeğeni İlya.

Sergey'in son günlerinde, Lev Tolstoy, birkaç gün Pirogova'da kaldı. Çingene ve üç kızı, ölmek üzere olan adamın günah çıkarmasını ve kutsanmış ekmek yiyip, şarap içmesini istiyor ama Sergey uzun zamandır hiçbir dini fiilde bulunmadığından bunu ona sormaya cesaret edemiyorlardı. Israrları üzerine, bu görev, küçük kardeşe, aforoz edilmiş yazara düştü. Sergey, ailesini mutlu etmek için bir rahibin gelmesini kabul etti.

Cenaze günü, Lev Tolstoy, yaşına rağmen tabutun kiliseye kadar taşınmasına yardım etti. Yasnaya Polyana'ya dönünce, Sonya'ya, bu "anlaşılmaz ve sevgili" ağabeyin cesedinden nasıl ayrıldığını anlattı. Ve Biryukov'un biyografisinde aktarılmak üzere, *Anılar*'ına şu satırları yazdı: "Sergey, ihtiyarlık günlerinde, hayatının sonuna doğru beni daha fazla seviyordu ve benim bağlılığımı çok önemsiyordu. Benimle gurur duyuyordu, benimle aynı fikirde olmak isterdi ama bunu yapamıyordu; olduğu gibi kalmaya, kendisi gibi olmaya, çok yakışıklı, kibar, gururlu ve hepsinden de önemlisi, bir eşi daha olmayan dürüst ve samimi bir adam olmaya devam ediyordu..."

3

Rus-Japon Savaşı

Sonya, büyük şehrin eğlencelerinden mahrum kalmasına rağmen, Yasnaya Polyana'da daha az aktif bir yaşam sürmüyordu. Kocasına gelen postaları ayıklıyor, onun adına bazı mektuplara cevap veriyor, yayıncılardan gelen kitapları sınıflandırıyor, yeni kitap isimlerini bir kataloga kaydediyor, gazete kupürlerini toplayıp, bir deftere yapıştırıyor, fotoğraf negatiflerini bizzat kendisi banyo ediyor ve provalarını çıkarıyor, evin orasına burasına dağılmış olan kâğıt parçalarını toplayıp, yakıyor, basamaklı seki önündeki çürümüş otları koparıyordu... Daktilo kullanmayı öğrendi; ardından resme merak sardı ve salonu süsleyen ata portrelerinin taklidini yaptı; edebiyata da el attı ve *Herkes İçin Hayat Dergisi*'nde, *İniltiler* ismiyle ve "Yorgun Bir Kadın"[1] imzasıyla bir mensur şiir yayımladı; müziğe olan merakı asla azalmamıştı ve ne zaman boş vakti olsa, piyanoya oturup, çok kötü bir şekilde Beethoven, Mozart, Mendelssohn ya da Taneyev çalıyordu.

Bu çok sayıdaki uğraş, mülkü yönetmesine, kocasıyla ilgilenmesine, *Günlük* tutmasına ve Yasnaya Polyana'ya "hacca gelen" ziyaretçileri ağırlamasına engel olmuyordu. Öğle yemeğinin ardından, Liovoçka uyuklarken, o bir turist rehberi gi-

1 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü; 18 Ocak 1904.

bi, meraklı kafilesine evi gezdiriyordu. Böylesi anlarda, büyük adamın çoktan ölmüş olduğu, kendisinin bir müzenin bekçiliğini yaptığı ve öteki dünyanın derinliklerinden bir ışığın üzerine vurduğu hissine kapılıyordu. Kocası, kendisini hayal kırıklığına uğratamayacak kadar uzağında olduğunda onu ne çok seviyor, ona nasıl hayranlık duyuyordu! Ama sofrada, salonda, parkta onunla bir araya geldiği anda, tavrından rahatsızlık duymaya başlıyordu. Bir gün, Lev Tolstoy onun yanında doktorların budalalıkları ve kendini beğenmişlikleriyle dalga geçti. Onun bir doktor kızı olduğunu unutmuş muydu yoksa onu kızdırmak için kasten mi böyle yapıyordu, bilinmez. "Buna çok kırıldım. Şimdi hiç kuşkusuz sağlığı iyi ama dürüst ve kibar bir adam olsaydı, dokuz doktorun hayatını kurtarmak için hep birlikte canla başla didindiği Kırım'daki kötü günlerin ardından böyle demezdi," diye not düşecektir. Rousseau'ya göre, doktorların kadınlarla aynı kumaştan olduğunu söylemeseydi yine de susacaktı. "O noktada patladım... Tıpa inanmıyorduysa, neden doktor çağırmıştı, onlardan yardım ummuştu, neden kendini onlara bırakmıştı?"[2] Öfkesi geçince aklının sesini dinledi: kocası bir dehaydı. Küçük beyniyle onu anlayabilir, yargılayabilir miydi? "Onun görevinin, insanları eğitmek, yazmak, doğru yolu göstermek olduğunu unutmamalıyım. Hayatı, bizim hayatımız, çevresindekilerin hayatı bu amaca hizmet etmelidir ve dolayısıyla bize düşen, elimizden geldiğince onun yanında olmaktır. El altından yaptığı anlaşmaları, saçmalıklarını, çelişkilerini görmezden gelmeli ve Lev Nikolayeviç'i sadece büyük bir yazar, vaiz, üstat olarak görmeliyiz," diye yazıyordu dört gün sonra *Günlük*'üne.

Bu sağduyulu karar, gündelik gerçeklik karşısında güçsüzdü. maalesef, tesadüfen Liovoçka ne zaman karısına karşı iyi düşünceler içinde olsa, Sonya bunu fark edemeyecek kadar meşgul oluyordu ve ne zaman Sonya ona yaklaşmak istese, Lev Tolstoy kayıtsızlığıyla onu incitiyordu. Bu zaman uyuşmazlıkları, eşlerin *Günlük*'lerini besliyordu. Ama aile saadetini korumak dışında bir amacı olmayan Sonya, saldırılarında genellikle daha sert-

2 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 1 Temmuz 1903.

ti. "Lev Nikolayeviç'in odasına giriyorum. Yatmaya hazırlanıyor ve ayaktayken, geceliğini yukarı sıyırıp, dairesel bir hareketle karnını ovuşturuyor. Zayıf ihtiyar bacakları acınası bir görünüme sahip. 'İşte karnımı önce böyle, sonra biraz da böyle ovuyorum...' diyor. Bir daha ondan sevgi dolu, avutucu bir söz duyamayacağımı anlıyorum. Her şey tam da tahmin ettiğim gibi oldu: tutkulu koca öldü; dost koca hiçbir zaman var olmadı; şimdi nasıl olsun ki?" diye yazıyordu 17 Kasım 1903'te.

Birkaç hafta sonra, bu küçük kişisel kaygılar, tüm ülkeyi ilgilendiren büyük bir olay karşısında yok olup gitti. 27 Ocak 1904'te, uzun bir diplomatik gerilimin ardından, Rusya ve Japonya arasında bir savaş başladı. Japon torpidoları, savaş ilanında bulunmadan, Port Arthur limanındaki Rus filosuna sürpriz bir saldırı düzenleyerek, yedi büyük gemiyi savaş dışı bıraktı. Bu felaket karşısında Rusya'da yurtseverlik duygusu yeniden canlandı. Lev Tolstoy, dünyada şiddetin yeniden ortaya çıkması karşısında şaşırıp kaldı. "Kendimi bir türlü toparlayamıyorum. Karaciğerim rahatsız, nezleyim... Başlayan savaşı çok düşündüm. Savaş kadar korkunç bir olayın başında, herkesin çatışmanın nedeni ya da sonuçları üzerine yüzlerce tahminde bulunduğunu ama kimsenin savaşın kendisi hakkında bir şey düşünmediğini yazmak istiyorum... Bu, mevcut kötülüğü din dışında düzeltecek bir şeyin olmadığının en iyi ve en açık kanıtıdır," diye yazıyordu ertesi gün, 28 Ocak'ta *Günlük*'üne.

Sonraki günlerde de başka bir şey düşünemiyordu. Beş kıta ağzından çıkacak sözü bekliyordu. Barışçı bir makale *–Kendinize Gelin!–* yazmaya girişti. Ama manevi otoritesine rağmen, akan kanı durduracak güçte olmadığının farkındaydı. Heyecanla gazeteleri okuyor, kentten gelen köylüleri sorulara boğuyor, cepheden gelen mesajlara olabildiğince çabuk kavuşmak için atla Tula'ya gidiyordu. Kasabalarda akordeon çalındığı ve kadınların ağladığı duyuluyordu. Askere gidecek sarhoş delikanlılar, sendeleyerek kapı kapı dolaşıyordu. Bunların ebeveynleri üstada dert yanıyordu: biri yasaya aykırı olarak askere alınmıştı, bir diğerinin evrakları usulsüzdü... Lev Tolstoy sakin görünmeye çalışıyordu ama öfkeden kuduruyordu.

"Halkta yurtseverlik duygusu uyandırmak için kanlı olayların büyüklüğünün, güzelliğinin yüceltildiği bu makaleleri okuyamıyorum," diye söyleniyordu.

Ama Tula'dan bir ziyaretçi gelir gelmez ona "Cepheden ne haberler var?" diye soruyordu.

Sonya Ruslara kalleşçe saldıran Japonlara duyduğu öfkeyi gizlemiyordu. Yasnaya Polyana'nın aşçısı, General Gurko'nun mutfağında hizmette bulunmak üzere cepheye gitmişti. Tolstoy'un dördüncü oğlu Andrey gönüllü olarak orduya yazılmıştı. Doğruyu söylemek gerekirse, onu buna iten tamamen yurtseverlik duyguları değildi: bir başka kadına duyduğu aşktan ötürü karısı ve çocuklarını terk etmiş, bundan ötürü vicdan azabına kapılmıştı ve ateşin sınavından geçerek kendini düzeltmeyi umuyordu. Kardeşi Lev, bağıra çağıra koyu bir savaş taraftarı olduğunu söylemekle yetindi. Babaları her ikisini de kınadı. Sonya, trene bineceği Tambov Garı'na kadar Andrey'e eşlik etmekten gurur duydu. Kafasına eğik olarak taktığı kasketi, üstüne oturan "kum rengi" gömleğiyle astsubay üniforması içinde, adamlarının önünde at binerken çok yakışlı göründüğünü düşünüyordu! Bununla birlikte, herkes vagonlara binip de, tren hareket ettiğinde içini bir ümitsizlik kapladı. Kalabalık ağlayıp sızlanıyordu. Artık yurtseverlikten eser kalmamıştı. Bir general savaşa gidenlere ve ailelerine "Orada, onlara kim olduğumuzu gösterin," diyerek moral vermek istedi. "Bu sözler anlamsız, yersiz ve gülünç kaçtı," diye yazacaktı Sonya.

Philadelphia'nın *The North American Newspaper* Gazetesi, telgrafla Lev Tolstoy'a hangi tarafı desteklediğini sorduğunda, yazar şöyle cevap verdi: "Ne Rusya'yı ne Japonya'yı destekliyorum. Ben, yönetimleri tarafından kandırılan ve refahlarına, vicdanlarına ve dinlerine aykırı bir savaşa katılmaya zorlanan iki ülkenin emekçilerinden tarafım." Bu barışçı tutuma rağmen, eski subay, ülkesine indirilen darbelerden acı duyuyordu. *Figaro* Gazetesi adına kendisiyle görüşmeye gelen gazeteci Georges Bourdon'a, her zaman savaşın dışına çıkmayı başaramadığını ve her Rus yenilgisini etinde acı duyarak hissettiğini içtenlik-

le söylüyordu. İlk çarpışmalardan itibaren Rus ordusunun daha zayıf olduğu ortaya çıktı. Yedi verst mesafedeki savaş sahası, metropole, henüz tamamlanmamış ve verimi düşük tek bir demiryolu hattıyla bağlandığından, savaşa gönderilen birliğin yiyecek ve gereç ikmali kaçınılmaz olarak pek güçlü değildi. Birçok yenilginin ardından, denizden ve karadan kuşatılan Port Arthur müstahkem mevkii 20 Kasım 1904'te Japonlar'a teslim oldu. Haberi öğrenen Lev Tolstoy üzülerek iç çekti:

"Ah! Benim zamanımda böyle dövüşülmezdi! Cephanen ve kırk bin adamın varken bir kaleyi teslim etmek... Ne büyük utanç!"

31 Kasım'da *Günlük*'üne şöyle yazdı:

"Port Arthur'un teslim olması beni üzdü. Bundan acı duyuyorum. Bu yurtseverliktir. Bu duyguyla büyüdüm ve bundan kurtulamadım. Bireysel, ailevi hatta aristokratik egoizmden de kurtulamadım. Tüm bu egoizmler bende mevcut ama bende ayrıca Tanrı yasası bilinci de var ve bu bilinç, bu egoizmlerden kurtulamasam da bunları frenliyor. Ve yavaş yavaş bunlar zayıflıyor."

1905 Şubatı'nda, Mukden Felaketi vuku buldu; aynı yılın mayıs ayında, Baltık Denizi'ndeki Rus filosu, üç okyanus üzerindeki yedi aylık yorucu bir yolculuğun ardından, Tsuşima Boğazı'na çıktı ve gemileri daha hızlı, daha iyi silahlanmış ve daha dayanıklı düşman filosuyla çarpıştı. Adil olmayan bir mücadelede, kahramanca bir direnişe rağmen, en iyi Rus gemileri ya battı ya ele geçirildi. Yedi bin askerin üzerinde kayıp vardı. Utanç ve üzüntü içindeki Lev Tolstoy artık Ruslar ile Japonlar'a eşit mesafede durmayı başaramıyordu. "Ruslar benim için daha değerli. Onların içinde benim çocuklarım mujikler var. Bu milyonlarca köylüyle ordu çıkar birliği içinde ve onlar, ordunun yenilmesini istemiyorlar..." diyordu Makovitski'ye. Ve bu askerî yenilginin nedenlerini kendine açıklamaya çalışarak, 19 Mayıs 1905'te *Günlük*'üne şunları yazıyordu: "Başka türlü olamayacağını çok açık şekilde gördüm: Kötü Hıristiyanlar olsak da, savaşın Hıristiyanlık öğretisiyle bağdaşmadığını görmememiz imkânsız. Bu son zamanlarda (otuz yıldır), bu karşıtlık da-

ha gözle görülür bir hal aldı. Bu nedenle, Hıristiyan olmayan, en büyük ideali yurtseverlik ve askerî kahramanlık olan bir halkla mücadelede, Hıristiyan halk yenilmek durumundaydı... Japonlar'ın bizi yenmiş olmasından ötürü kendimi avutmak için söylemiyorum bunu. Utanç, küçük düşme hissinden kurtulmuş değilim..."

Çıkarsamalarına devam ederek, ülkesinin yenilgisinin, aşırı maddecilikten, tekniğin egemenliğinden, Dağdaki Vaaz'ın büyük hakikatlerinin unutulmasından kaynaklandığı sonucuna ulaştı. Sorumlu aramaya devam ederken, yavaş yavaş antisemitizme kayıyordu. "Bu bozgun, sadece Rus ordusunun, Rus filosunun, Rus devletinin değil, sözde Hıristiyan medeniyetin de bozgunudur... Parçalanma, tüm ülkelerde Yahudilerin Hıristiyanlara üstün geldiği ve böylece de herkesin kıskançlığını ve nefretini üzerine çektiği bilimsel ve sanatsal addedilen faaliyetler düzleminde başarı ve para için mücadele edilmesiyle çok uzun zaman önce başladı. Bugün, Japonlar, Hıristiyanların [askerî faaliyetlere] yönelmemesi gerektiğini, bu amacı gütmeleri halinde her zaman başarısızlığa uğrayacaklarını, Hıristiyan olmayanlarca yenilgiye uğratılacaklarını kaba güçle açıkça göstererek, askerî faaliyetler düzleminde aynı şekilde hareket etmiştir," diye yazıyordu 18 Haziran'da.

Daha ileride, işi, insanlığın tüm dramının İsa ile Aziz Paul arasındaki ırksal çatışmadan kaynaklandığını söylemeye kadar götürecektir: "Yahudi olmayan İsa'nın öğretisinin yerini, Yahudi olan Havari Paul'ün çok farklı öğretisinin nasıl aldığını göstermek için bir şeyler yazmak istiyorum."[3]

Nihayet, ABD başkanı Theodore Roosevelt'in arabuluculuğuyla, Rusya ile Japonya arasında Portsmouth'da müzakereler başladı ve Ağustos 1905'te barış imzalandı. Rusya, Port Arthur'u, Sahalin Adası'nın güney kısmını kaybediyor ve Güney Mançurya ve Kore'deki tüm nüfuzundan vazgeçiyordu. Telgraf yoluyla bu haberi alan Lev Tolstoy'un içi üzüntüyle doldu ve homurtuyla söylendi:

"Ne büyük haber! Utanıyorum ama yurtseverliğimle müca-

3 Çertkov'a 26 Kasım 1906'da yazılan mektup.

dele ettiğimi kabul etmem gerek! Her zaman Ruslar'ın galip gelmesini istedim!"[4]

Bekleneceği üzere, savaş daha sona ermeden ülkede ayaklanmalar başlamıştı. Rus ordusunun maruz kaldığı bozgunlar, yönetimin basiretsizliğini, idarenin yetersizliğini, görünüşte çok sağlam temellere dayanan bir rejimin zayıflığını gözler önüne sermişti. İktidarın açıkça görülen muhafazakâr yönelimi, ne halkın gerçek ihtiyaçlarıyla ne de en gelişmiş sınıfın özlemleriyle bağdaşıyordu. Çar, danışmanlarının tavsiyeleriyle yanlış bir yol izleyerek, öğrencilerin gösterilerini, işçi hareketlerini, sanayi merkezlerindeki grevleri polis zoruyla bastırıyordu. Düzenin korunmasına yönelik bu tedbirler devrimci çevreleri yıldırmak bir yana, onları mücadelelerini genişletmeye teşvik ediyordu. Gizli dernekler çoğalıyor, üniversiteler ve fabrikalarda hükümet karşıtı ilanlar dağıtılıyor ve zaman zaman tüyler ürpertici bir politik saldırı, otokrasi düşmanlarının eylem gücünü kanıtlıyordu: Moskova Genel Valisi Grandük Sergey'in öldürülmesi, Bakan Plehve'nin öldürülmesi...

9 Ocak 1905 günü Papaz Gapon'un öncülüğündeki binlerce işçi, sekiz saatlik işgünü ve Anayasa taleplerini dile getiren bir dilekçeyi Çar'a sunmak üzere Kışlık Saray'a doğru düzenli sıralar halinde yürüyüşe geçmişti. Silahlı kuvvetler tarafından acımasız bir şekilde dağıtılan işçi grubu, arkasında çok sayıda yaralı ve ölü bırakmıştı. Kovalamalar gecenin geç bir saatine kadar devam etmişti. "Kanlı Pazar"ın sonucu, II. Nikolay'a karşı çıkmakta hâlâ kararsızlık gösteren liberallerin muhalefet cephesine katılması olmuştu. Bu gereksiz katliam karşısında ülke dışında duyulan öfke, devrimci önderleri, genel hoşnutsuzluktan gecikmeden yararlanmaya teşvik ediyordu. Fabrikalarda, basımevlerinde, demiryolu hatlarında grevler, kışlalarda isyanlar, köylerde ayaklanmalar vardı; birkaç toprak sahibinin konutu köylüler tarafından ateşe verildi; 27 Haziran 1905'te Potemkin Zırhlısı'ndaki denizciler kötü yemekleri protesto etmek için ayaklandı, subaylarının çoğunu öldürdü ve gemilerini, işçilerin silahlı kuvvetlerle savaştığı Odessa'ya götürdü. Sosyal-

4 Makovitski'nin *Günlük*'ü, 17 Ağustos 1905.

devrimcilerin öfkesine, gerici Kara Yüzler örgütünün pogromları cevap verdi.

Ekim ayında, Moskova'da başlayan genel grev ülkedeki hayatı durdurdu. Demiryolları, posta, telgraf, gazeteler, tramvaylar, elektrik... Bütün bu hizmetler durdu. Olayların zoruyla, II. Nikolay, Portsmouth barışının müzakerecisi Kont Witte'ye danıştı ve 17 Ekim 1905'te, tebaasına vicdan, konuşma, basın özgürlüğü, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü tanıdığı, insanlık onuruna saygı sözü verdiği bir bildiri yayımladı. Ayrıca seçim sistemini geliştireceği vaadinde bulunuyor ve yurttaşların oyuyla kurulacak bir parlamentonun –Duma– onayı olmadan hiçbir yasanın yürürlüğe girmeyeceği ilkesini ortaya koyuyordu. Kamuoyu bu liberal tedbirleri heyecanla karşılasa da, ılımlı politikacılar bunlara şüpheyle yaklaştı. İnanmış devrimciler ve aşırı gericiler ise, farklı gerekçelerle bu tedbirlere benzer bir gözü peklikle öfkelendiler. "Bu bildiride halk için hiçbir şey yok," diyecekti Lev Tolstoy. Karışıklıklar yeniden başladı: çeşitli grevler, Kronştad ve Sivastopol ayaklanmaları, St Petersburg işçi birliğinin polisçe dağıtılması...

Aralıkta, Moskova'da ikinci bir ayaklanma patlak verince, sokak savaşları başladı, muhafız alayları baskınlara girişti, isyancıları sığınaklarında kıstırıp, acımasızca kurşuna dizdiler. Çok yumuşak bulunan Kont Witte'nin yerine, hükümetin başına güçlü bir adam olan Stolipin geçirildi. Altı ay sonra, birinci Duma dağıtıldı.

Yasnaya Polyana'da, bu kardeş kavgasının yankıları, Lev Tolstoy'u, Rus-Japon savaşından daha fazla allak bullak ediyordu. Bazı reformlardan taraf olsa da, solcu teröristlerin şiddetine öfke duyuyor ve imparatorun yerine, onun kadar ihtiraslı ve değersiz bir cumhurbaşkanı geçirerek halkı mutlu edeceğini ileri sürenlerle dalga geçiyordu. "Tüm bu kavgalar, bu mahkûm edişler, bu nefretler kan kokuyor," diye yazıyordu 4 Eylül 1905'te.[5] Ama Çar'a ve Kilise'ye o kadar çok saldırmıştı ki istemeden kendini, kanlı yöntemleriyle onu korkutan devrimcilerle aynı safta buluyordu. Bu aykırılığın farkında olarak, iki uç

5 Lev Tolstoy'un Yuşko'ya mektubu.

taraf karşısında kendini aklamak için didinip duruyordu. *Kendinize Gelin*'in ardından, *Rusya'daki Güncel Olaylar* başlıklı bir makale, *II. Nikolay'a Mektup* ve *Devrimcilere Mektup*'u kaleme aldı. Her iki tarafa da, anlaşmazlıkların çözümünü bir güç yarışında aramakla hata ettiklerini ve tinsel bir reformun öncülük etmediği her tür sosyal reformun başarısızlığa mahkûm olduğunu söylüyordu. Ne ezenler ne ezilenler onu dinliyordu. Havaya konuşuyor ve aslında, bunu önemsemiyordu. Bir tek kendisinin öyle düşünüyor olması gerçeği, yanılmaz ve üstün olduğu hissini ona ilk kez yaşatmıyordu. Başkaldırmış aristokrat, tuzu kuru ütopyacı, anarşist mülk sahibi olarak, çarlık rejimi yandaşlarını, Çar'ın düşmanları kadar kolay kınıyordu. Onun için, tekrar tekrar belirttiği gibi, tüm yönetim biçimleri şüpheliydi çünkü hepsi de kitlelerin değişmeyecek bir düzene boyun eğmesine dayanıyordu. Halkın sadece maddi gereksinimlerini göz önüne aldıkları ve amaçlarına ulaşmak için zor kullanmakta tereddüt etmedikleri için Marksistlerden tiksiniyordu; sosyal alanda adaletsizliği ve dini alanda yalanı savundukları için monarşistler onun tüylerini diken diken ediyordu; mujiğe yakın olduklarını iddia eden ama tırpan kullanmayı bile bilmeyen geveze entelektüeller oldukları için de liberallerden hoşlanmıyordu. Liberal partiye, ya da "Kadet Partisi"ne yakın olan oğlu Sergey'e öfkeyle şöyle diyordu:

"Sen Anayasa'dan tarafsın, kimileri monarşiden, devrimciler ise sosyalizmden yana ve sizler halkın kaderini belirleyebileceğinize inanıyorsunuz, öyle mi? Bense, ancak her insan, ötekinin hayatına burnunu sokmadan iyi bir yaşam sürmeye çalışırsa, tüm insanların hayatının daha iyi olacağına kefil olabilirim!"[6]

Damadı Sukotin birinci Duma'ya milletvekili seçilince, alaycı bir şekilde defterine şöyle yazdı: "Anayasal bir devletin özgür olduğunu iddia eden özneleri, gardiyanlarını seçme hakkına sahip olduklarından ötürü kendilerini özgür sanan mahkûmları andırıyor."[7]

6 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

7 Lev Tolstoy'un *Defterler*'i, Eylül 1905.

Ve daha ileride:

"Entelektüeller, halkın yaşamına, iyilikten çok kötülük getirdi."[8]

Lev Tolstoy, bilgeler bilgesinin görüşlerini öğrenmek için Yasnaya Polyana'ya koşan Amerikan, İngiliz, Fransız, İsveçli, Alman muhabirlere bu cümleleri ciddiyetle yineleyip duruyordu. Ona siyasetle ilgili sorular soruyorlardı, o ise, dinden bahsederek yanıtlıyordu sorulanları; onlar Çar'a, bakanlara, devrimci liderlere yöneliyorlardı, o ise, işi Tanrı'ya bırakıyordu; onlar güncel gerekliliklerden bahsediyordu, o gerçek güncelliğin öteki dünyanınki olduğunu söylüyordu. Öte yandan, tüm bu bilgiye aç yabancıları görünce, giderek daha bir Slavofil olduğunu hissediyordu. Rusya'nın Batılı tecrübelerle işi yoktu. O, Tanrı'nın aydınlattığı kendi yolunu izlemeliydi. Tanrı'nın Rus olması ihtimali ona saçma görünmüyordu. "Eğer Rus halkı gerçekten medenileşmemiş barbar bir halksa, bu bizim bir geleceğimiz olduğu anlamına gelir. Batılı toplumlar uygarlaşmış barbarlardır ve dolayısıyla gelecekten bekleyecekleri bir şey kalmamıştır. Bizim için, Batılı halkları taklit etmek, çalışkan ve sağlıklı, güçlü kuvvetli bir adamın, erken yaşta saçları dökülmüş ve otelinde oturup "Of! Sıkıntıdan patlıyorum!" diye sızlanan bir adama öykünmesi kadar tuhaf olacaktır. Ona öykünülmez, ancak acınır!" diye yazıyordu *Günlük*'üne.[9]

Ve Rus devrimcilerinin, Batılıları taklit etmesi halinde, iktidara geldiklerinde, politikanın küçültücü etkisine maruz kalacaklarını ileri sürüyordu: "Kendini beğenmişlik, gurur, kibir ve özellikle de insanı hor görme."

Hiçbir tarafı beğenmeme durumu, Tolstoycuları da endişelendirmeye başlıyordu. Çertkov, İngiltere'de eline geçen *Hükümet, Devrimciler, Halk* başlıklı bildiri metnini şaşırarak okudu ve Lev Tolstoy'a, Marksistlerle ilgili çok sert kimi ifadelerini yumuşatmasını rica eden bir mektup yazdı. Lev Tolstoy bu ricaya kulak asmadı çünkü düşmanlarını eşit miktarda dövdüğüne inanıyordu. Makalesi, önemsiz birkaç düzeltmenin ardın-

8 Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü, 30 Temmuz 1905.

9 *A.g.e.*, 3 Temmuz 1906.

dan daha ileride yayımlanacaktı. Aynı adalet duygusuyla, Kırım'da kaldığı sırada nezaketini ve geniş görüşlülüğünü takdir etmiş olduğu Grandük Nikolay Mihayloviç'le de tüm bağlarını koparmaya karar verdi. "Bizim ilişkimizde doğal olmayan bir şey var ve bence bu ilişkiyi sürdürmemek daha iyi. Siz bir grandüksünüz, zengin bir adamsınız, Çar'ın akrabasısınız; bense, kurulu düzeni, iktidarı yadsıyan, mahkûm eden ve düşüncelerini saklamayan biriyim."

Grandük, 1 Ekim'de, onu anladığını ve tüm kalbiyle ondan yana olmasına rağmen, Saray'daki konumundan ötürü susmak zorunda olduğunu belirten bir cevap yazdı ona. "Rejimdeki tüm kusurlar gözüme batarken ve tek çarenin, şu anki yapının radikal bir değişimden geçmesi olduğunu görürken, susmak benim için çok daha zor oluyor. Ama yaşlı babam hâlâ hayatta ve ona olan saygım gereği, fikirlerim ve hareketlerimle onu kızdırmamak için ihtiyatlı olmak zorundayım... Dolayısıyla, sevgili Lev Nikolayeviç size hoşçakalın diyorum, elveda değil..."[10]

Bu cevap Lev Tolstoy'u duygulandırdı. Demek ki toplumun tüm kademelerinde iyi insanlar vardı. Bununla birlikte, büyük şehirlerde kan akmaya devam ediyordu. "Devrimin en civcivli zamanları. İki taraf da birbirini öldürüyor... Çelişki her zamanki gibi, şiddetin şiddetle boğulmak istenmesi," diye yazıyordu Lev Tolstoy 23 Ekim 1905'te. Ve bir süre sonra Çertkov'a bıkkınlığından ve kurtulma isteğinden bahsediyordu: "Devrim zincirinden boşandıkça, daha fazla içime kapanmak ve eylemle, sözle ya da fikir yoluyla bu pis işe karışmamak istiyorum."[11]

Sosyal kargaşaların tam ortasında beklenmedik bir olay, Yasnaya Polyana sakinlerini sevindirdi. Evlendikleri günden itibaren peşlerini bırakmayan bir talihsizliğin ya da doğuştan gelen gizemli bir kusurun kurbanı olan Tanya ve Maşa, ya düşük yapmış ya da ölü çocuklar dünyaya getirmişti. Oysa 6 Ka-

10 İki yıl sonra, Lev Tolstoy, düşüncesinden vazgeçerek Grandük'e yazacaktı: "Şimdi 1905 yılındaki mektubumu düşününce utanıyorum. Bugün olsa onu yazmadım. İhtiyarlığa, yani ölüme yaklaştıkça fikirlerin nasıl değiştiğini tahmin bile edemezsiniz. Artık benim için önemli olan, ister Çar olsun ister dilenci, tüm insanlarla sevgi dolu bir birlik içinde olmaktır."

11 10 Kasım 1905 tarihli mektup.

sım 1905'te, –yaklaşık kırk yaşında olan– Tanya, herkeste büyük bir şaşkınlık yaratarak, aile evinde sağ ve bir özrü olmayan, annesiyle aynı adı alan bir kız çocuğu dünyaya getirdi.[12] Genç Saşa'dan bu haberi alan Lev Tolstoy, sarsılmış göründüğü için onu payladı: "Aptal! Neden ağlıyorsun?" Oysa kendisi de gözyaşlarını saklamak için burnunu temizlemek zorunda kalmıştı. Kısa süre sonra, çocuğun babası, doktorların sıcak ülkelere gitmesini salık verdiği Mihail Sukotin, Saşa, Maşa ve onun kocası –asalak– Obolenski'yle birlikte Roma'ya doğru yola çıktı.

"Avrupa'dan alabileceğin her şeyi almanı tavsiye ederim. Esasını oluşturan temizliği ve pırıl pırıllığına rağmen, kişisel olarak ben ondan hiçbir şey almak istemiyorum. Üzülerek, onlardan sürekli artıkları aldığımızı görüyorum: partiler, seçim hareketliliği, siyasi bloklar, vs. İğrenç!.. Tüm bu yapılar, sadece bir grup insana çoğunluğu sömürme imkânı sunar, başka hiçbir işe yaramaz. İngiltere'de, Fransa'da, Amerika'da, her yerde olduğu gibi insanlar değişecektir; diğerlerinden her zaman daha fazla yararlanmak isteğiyle, insanlar, akılcı ve dürüst bir hayat sağlayan toprak işlerinden giderek vazgeçecek ve bu tekdüze işleri, Hindistan'dan, Afrika'dan, Asya'dan, Avrupa'dan, dört bir yandan gelen kölelere verecektir. Avrupa yaşamı maddi olarak çok temiz, manevi olarak çok kirlidir," diye yazdı Lev Tolstoy 22 Mart 1906'da Maşa'ya.

Lev Tolstoy, siyaset yapmak için en uygun tarafın ne olduğu konusunda kendisine danışan Kostroma'dan köylü Voronin'e, kem küm etmeden şu cevabı verdi: "Tolstoycu parti dışında ki böyle bir parti varsa tabii, hiçbir partiye girmemenizi öneririm."

Tüm yakınlarının bu Tolstoycu partinin çatısı altında toplanmasını isterdi ama kızı Saşa dışında, Tolstoy soyadını taşıyan herkes öğretisini yadsıyordu. Hatta oğulları Lev ve Andrey (Andrey, birkaç aylık askerliğin ardından terhis edilmişti),[13] bir gün, onun karşısında, ölüm cezasının kimi hallerde öne-

12 Tanya, bu kızdan evvel beş ölü çocuk doğurmuştu.

13 Andrey, geçimsizliğinden ötürü terhis edilmiş ve 1905 Ocağı'nda evine geri gönderilmişti.

mlebilir olduğunu savunmaya cesaret etmişlerdi. Lev Tolstoy bu noktaya varan bir uyuşmazlığı ak saçlarına hakaret olarak görüyordu. "Onlara, bana saygı duymadıklarını, benden nefret ettiklerini söyledim. Kapıyı çarpıp odadan çıktım. Ve iki gün boyunca kendime gelemedim," diye yazıyordu.[14] Yasnaya Polyana'nın havası yeniden onu boğuyordu ve yalanlarla, gevezeliklerle, yiyeceklerle ve parayla dolu, fazlasıyla rahat bu beylere yaraşır hayattan kaçmayı düşünüyordu. Ama sonrasında olacakları tahmin ediyordu. "İki gün sonra, Sofya Andreyevna'nın, uşakları ve doktorlarıyla birlikte yanıma geleceğine ve her şeyin eskisi gibi olacağına şüphem yok," diyordu kızı Saşa'ya.

1906 yılının Ağustos ayında, karısından kurtulamadığı için umitsizliğe düştüğü bir sırada, Sonya çok ağır bir şekilde hastalandı. Uzun zamandır karnındaki ağrılardan şikâyet ediyordu. Aniden sancılar arttı; yatmak zorunda kaldı; doktorlar fibrom teşhisi koydular ve ameliyat önerdiler. Ama Sonya hastaneye götürülecek durumda değildi. Bu nedenle eve, asistanları, bir hemşiresi ve hatta bir ameliyat masasıyla birlikte, değerli bir cerrah olan Profesör Snegiref getirildi. Telgraf yoluyla haberdar edilen uzaktaki aile üyeleri hemen koşup geldi. Oğullarının ve kızlarının etrafında toplandığını gören Sonya, artık kesin olarak öleceğine inanıyordu. Pek çok kez başkalarına baktıktan sonra, bu kez kendisinin tedavi ediliyor olmasına şaşıyordu. Spazmlardan, ateşten, diyetten ve ölümü düşünmekten zayıf düşerek o kadar uysallaşmıştı ki Lev Tolstoy onu tanımakta güçlük çekiyordu. Evde yarattığı rahatsızlıktan ötürü özür diliyor, ailesine, eski hizmetçilerine sevgi dolu sözler mırıldanıyordu. Kocası odaya girdiğinde onu teskin etmek için gülümsemeye çalışıyor ve bazen kırış kırış elini tutup, öperek, ona çektirmiş olduğu acı için kendisini bağışlamasını istiyordu. Bu ruhsal yücelme karşısında şaşırıp kalan Lev Tolstoy gözlerinde yaşlarla evin içinde dolaşıyor, çalışma odasına girip, kâğıda birkaç kelime yazıyordu. "Sonya'nın durumu kötüleşiyor. Bugün ona karşı büyük bir acıma hissettim. Hali insanın içine

14 Kızı Maşa'ya 14 Temmuz 1906 tarihli mektubu.

dokunuyor, öyle iyi, aklı başında, mantıklı ki... Üç oğlum –Sergey, Andrey, Mihail– ve iki kızım –Maşa ve Saşa– burada. Ev, doktorlarla dolu. Üzücü. Tanrı'nın iradesine boyun eğiş ve görkemli bir dini ruh hali yerine, egoizme, başkaldırıya, bayağılığa yöneliniyor..." Oğullarının, annelerini sağ tutmak için canla başla didinmesine üzülüyordu. Beceriksizce müdahalelerinin, onu, tamamen Hıristiyanca bir ayrılıktan alıkoyabileceğini anlamıyorlar mıydı? "Bu şekilde bakıldığında, ölüm bir şeyin durması değil, tam bir Tanrı esinidir," diye ekliyordu vecd içinde.

Sonya bir rahip çağırttı, günah çıkardı ve kutsanmış ekmek yiyip, şarap içti. Bunlar kesinlikle gereksiz numaralardı. Lev Tolstoy onun katıksız bir Tolstoy inancı içinde ölmesini tercih ederdi ama dini eğitimi son anda kendini gösteren zayıf bir kadından bu istenemezdi. Yüce gönüllü bir yaklaşımla *Günlük*'üne şöyle yazdı: "Bu dileğe sadece boyun eğmekle kalmadım, ayrıca bunu yerine getirmesinde ona yardım ettim. Tüm hayatın Özüyle, tamamen tinsel, soyut bir uyuma ulaşamayacak insanlar vardır. Bunlar daha kaba bir usule ihtiyaç duyarlar."

Bununla birlikte, cerrah müdahale etmekte hâlâ tereddüt ediyordu: bir periton iltihabı vardı. Profesör Snegiref karşı karşıya bulunduğu riski anlattıktan sonra, Lev Tolstoy'un yine de karısına ameliyat yapmasına izin verip vermediğini sordu. Doktorlara duyduğu nefret yeniden depreşen ihtiyar, ameliyat yapılmasına karşı çıktı.

"Ama müdahale edilmezse, karınız ölecek!" diye bağırdı cerrah.

Lev Tolstoy ona öfkeli bir bakış attı ve mırıldandı:

"O halde ne istiyorsanız onu yapın!"[15]

Onun açısından, ruhen kurtulmuş görünen karısının fiziken kurtulmasının pek bir önemi yoktu. Belki de, bu budalalar bisturi ve ilaçlarıyla onu iyileştirdiklerinde, içinde bulunduğu iyi ruh haline bir daha asla kavuşamayacaktı. Belki de dünyadan ayrılmak için, bu, onun açısından en uygun andı... Kızgın oğulları ona boş gözlerle bakıyorlardı. Bunun üzerine kuşkirazı ağa-

15 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

ından bastonunu alıp kapıya yöneldi, ormana dua etmeye gideceğini söyledi ve ameliyat başarılı olursa çanı iki kez, aksi halde bir kez çalmalarını rica etti. Ardından, fikrini değiştirdi:

"Hayır, hiç çalmayın! Canım istediğinde geri geleceğim!"[16]

Ve bekleyiş başladı. Ara sıra Saşa odaya doğru sokuluyor, aralık kapıdan, bol suyla yıkanmış zemini, beyaz önlüklü siluetleri, bir leğende duran pamuğu görüyor, metal araç gereçlerin çınlamasını işitiyor, bir eter kokusu soluyor ve nefes alamaz duruma gelerek, uzaklaşıyordu. Aniden kapı ardına kadar açıldı, ter içinde kalmış, kıpkırmızı kesilmiş cerrah göründü; hemşire onun sırtına bir örtü koydu; cerrah şampanya istedi, gücünü toplamak için birkaç yudum içti ve her şeyin yolunda olduğunu söyledi.

Saşa hemen ormana koştu. Babasını, meşelerin ortasındaki bir düzlükte oturur buldu ve ona seslendi:

"Baba! Ameliyat başarılı oldu!"

"Ne harika! Ne harika!" dedi Lev Tolstoy.

"Ama yüzü mutluluktan ziyade, çok büyük bir acıyı yansıtıyordu," diye yazacaktı Saşa.

Lev Tolstoy, eve dönen kızının peşinden gitmeyip, düzlükte tek başına kaldı. Yaşadığına göre karısı artık onu ilgilendirmiyordu. Onu görmek için acelesi yoktu. O an sadece Tanrı'yla birlikte olmak istiyordu. Yaprakların hışırtısında, uzun süre dua etti, hayal kurdu. Nihayet, yeni yeni kendine gelen ve acıdan inleyen Sonya'nın yanına döndü. Karısını görür görmez dehşet içinde odadan geri çıktı:

"Tanrım! Ne korkunç! İnsanların huzur içinde ölmesine izin vermiyorlar! Karnı açık zavallı bir kadın, yatağa bağlanmış, yastık da yok!.. İşkence bu!" dedi.[17]

Aynı akşam, çalışma odasına kapanarak, *Günlük*'üne, Sonya Tanrı'nın huzuruna çıkmaya hazırlanmışken, doktorların bunu ertelemesi karşısında duyduğu hayal kırıklığını yazdı. "Sonya bugün ameliyat oldu. Ameliyatın başarıyla sonuçlandığı söyleniyor. Bundan acı duyuyorum. Bu sabah, ruhen çok güzeldi.

16 İlya Tolstoy: *Tolstoy, Bir Oğlun Anıları.*

17 İlya Tolstoy: *Tolstoy, Bir Oğlun Anıları.*

Ölümün kıyısında o ne dinginlikti!" Ve daha ileride: "Sonya, ölürken bize kendini gösterdi."[18]

Gerçekten de ameliyat başarıyla sonuçlandı; ur kötü huylu değildi; Sonya hızla iyileşti. Ama Lev Tolstoy, onun manevi gücündeki gerilemeye koşut olarak fiziksel gücüne kavuştuğu hissi içindeydi. Kısa süre içinde, yeniden evin içinde oradan oraya koşturan, hizmetçileri paylayan, hesap defterlerini tutan, piyano çalan ve gömlek diken, dolgun yanaklı, keskin gözlü, iştahlı, altmış iki yaşındaki bu sağlam kadında, ölüm döşeğindeki o uysal, huzurlu kadından eser kalmadı. Ameliyattan birkaç hafta sonra, 10 Ekim 1906'da yılgınlığa kapılan Lev Tolstoy *Günlük*'üne şöyle yazdı: "Hayatımız çok iğrenç; eğleniyorlar, süslenip püsleniyorlar; alıp başlarını bilmem nereye gidiyorlar; bir şeyleri inceliyorlar; tartışıyorlar; kendilerini ilgilendirmeyen şeylerle ilgileniyorlar; ama yaşamıyorlar çünkü ödevleri yok. Bu iğrenç!!!"

Sonbahar yağmur ve çamurları, Yasnaya Polyana'yı dışarıdan yalıttı. O yıl Obolenskiler pavyona yerleşmişti. Bir akşam, sağlam bir yapıya sahip olan Maşa, gezinti dönüşü, titreme ve baş ağrısından yakındı. Soğuk almıştı ve ateşler içinde titreyerek yatağa düştü. Doktorlar çift taraflı zatürree tanısı koydu. Birkaç gün sonra, kuru öksürüklerden iflahı kesilen hasta, tanınmayacak hale geldi. Sabit bakan parlak gözleri, alev alev yanan yanakları, kurumuş beyaz dudaklarıyla, elini kaldıracak gücü yoktu. Nabzı zayıflıyordu. Yine de bilinci yerindeydi.

Doktorlar onu kurtaramayacaklarını söylediklerinde Lev Tolstoy bunu tuhaf bir tevekkülle karşıladı. Karısının ameliyatı sırasında olduğu gibi, ölmekte olan kişiyi bekleyen mutluluğu düşünerek, acı eğilimini bastırıyordu. "En iyi arkadaşım, çevremdeki en sevdiğim kişi olsa da, ölümü, egoist bir şekilde beni korkutmuyor, üzmüyor... Sadece, uzun uzadıya düşünmeden, acı çekiyorum ve ona acıyorum çünkü yaşı göz önüne alındığında, yaşamak isteyecektir... Bu son zamanlarda ölüm o kadar yakınıma geldi ki artık ondan korkmuyorum ve onun doğal, kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum. Ölüm, hayatın kar-

18 *Günlük*, 2 Eylül 1906.

şıtı değil, tam tersine ona bağlı, hayatın uzantısı. Ve dolayısıyla, içgüdüsel olarak ölümle mücadele etmek normalse de, akılla ona karşı koymaya çalışmamak gerekir. Ölüme karşı düşünceyle, zekâyla verilecek her mücadele –tıpta durum böyledir– üzücü ve kötüdür."[19]

26 Kasım 1906'da, Maşa'nın sabaha çıkmayacağı anlaşıldı. Kocası, babası, annesi, Saşa başucunda toplandılar. Üzerine bir örtü geçirilmiş bir lamba, odayı şöyle böyle aydınlatıyordu. Derin sessizliğin içinde, genç kadının her geçen an biraz daha kesik kesik soluduğu işitiliyordu. Bilinci tamamen yerinde bir şekilde gözlerini tekrar açtı, Lev Tolstoy'un elini tutup, göğsüne dayadı ve fısıldadı: "Ölüyorum." Bir süre sonra kalbi durdu, yüz hatları dondu. Otuz beş yaşındaydı. Lev Tolstoy odadan çıktı, çalışma odasına kapandı ve *Günlük*'ünü açtı.

"27 Kasım. Sabahın biri. Maşa öldü. Tuhaf ama ne korku, ne kaygı, ne alışılmadık bir şey, ne de acıma ya da derin bir üzüntü hissettim. Sonuçta bir yürek sızısı, acı duymak zorunda olduğum hissi içindeydim ve bu oldu; ama ruhumun derinliklerinde, bir başkasının yapmış olduğu kötü ya da yanlış bir eyleme tanık olmuş olsam ya da bizzat kendim bu eylemde bulunsam bu kadar rahat olamayacağımı hissediyordum. Doğru, bu bedensel ve dolayısıyla önemsiz yapıda bir olay. Ölürken gözümü ondan ayırmadım: şaşırtıcı bir huzur gördüm. O, benim gözümde, benden önce huzura kavuşan bir insandı. Bu huzura erişi izliyor ve bundan sevinç duyuyordum. Ne var ki bu huzura eriş bana açık alanın (yaşamın) dışına çıktı, yani artık onu algılamam mümkün değil. Ama onun gerçekten olduğunu biliyordum. Nerede? Ne zaman? Bunlar, bu fani dünyanın açımlanma sürecine ilişkin ve ancak –zamanın ve mekânın ötesinde bulunan– gerçek hayata uygun gelebilecek sorulardır."

Cenaze günü, atalarının ve küçük yaşlarda ölen çocuklarının –Nikolenka, Petya...- gömülü olduğu küçük Koçaki Mezarlığı'na kadar tabuta eşlik etti. Konvoy kasabadan geçerken, köylüler barakalarından çıkıp, onları onca sevmiş, onlarla onca ilgilenmiş olan genç kadının anısına bir cenaze ayini düzen-

19 26 Kasım 1906 tarihli mektup.

lemesi için rahibe para verdiler. Ağıtçı kadınlar hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Yol uzun ve çamurluydu. Mezarlığın kapısında konvoy durdu. Lev Tolstoy daha ileri gitmek istemiyordu. Merhumla vedalaştı ve eve döndü. "O giderken arkasından baktım. Eriyen karda, ihtiyar adamlara özgü yürüyüşüyle, parmak uçları dışarı bakacak şekilde hızlı küçük adımlarla ilerliyordu. Bir kez olsun arkasına bakmadı," diye yazacaktı oğlu İlya. Lev Tolstoy eve girer girmez *Günlük*'ünü açıp, şunları yazdı: "29 Kasım 1906. Gömmek için onu taşıyıp, mezarlığa götürdük. Tanrı'ya şükür moralim iyi."

Sonya, Tolstoycu Maşa'yı hiçbir zaman gerçekten sevmemiş olsa da, kocasına nazaran daha fazla acı duydu. Sıradan bir ruh yapısına sahip olduğundan, çocuklarından birinin kaybına sevinemiyordu. Kocasının hemen gündelik işlerine –yazıyordu, geziyordu, at biniyordu...– dönmüş olmasına özeniyordu. Bununla birlikte, Lev Tolstoy soğukkanlı bir ruh hali içindeymiş gibi görünse de, kimi zaman, akşam çöktüğünde içini bir bunaltı kaplıyor ve en sevdiği kızının yokluğunu duyuyordu. Sadece Maşa, kalbinin yolunu bulmuştu, sadece onda –ara sıra– Lev Tolstoy kendini bulmuştu! "Sık sık Maşa'nın son dakikaları gözümün önüne geliyor. Yastıklara gömülmüş bir şekilde oturuyor, onun zayıf elini tutuyorum ve hayatın çekildiğini hissediyorum... Bu on beş dakika, hayatımın en kötü ve en önemli anlarından biridir."[20]

20 *Günlük*, 28 Aralık 1906.

SEKİZİNCİ KISIM

ÇÖZÜM

1

Gündelik Hayat ve Doğum Günü

Sonya iyileşip, Maşa öldükten sonra, Lev Tolstoy'un hayatında uzun bir dinginlik dönemi oldu. Politika bile ihtiyarın sinirlerini yatıştırmak için sanki bir süreliğine uykuya dalmıştı. O yaşta, düşünmeyi, yazmayı, yaşamayı sürdürmek için düzenli bir zaman kullanımına ihtiyaç duyuyordu. Onu, sıhatte tutanın bu tekdüzelik olduğu kanısındaydı. Sabah erkenden kalkıp soğuk suyla yıkanıyor, küvetini boşaltıyor, yatağını düzeltip, üzerine tığ işi âşıkyolu bezemeli bir örtü örtüyor, yeri süpürüyor ve kışları, odun getirip, sobayı yakıyordu. Ardından ormanda kısa bir gezinti yapıyor, bir banka oturup, felsefi bir fikri ya da edebi bir projeyi not ediyordu. Saat dokuzda odasına dönüp, tek başına kahvaltı (kahve ve kuru ekmek) ederken, gazetelere –iki Rus gazetesi ve *Times*– göz gezdiriyordu.

Bu arada, kafasında kocaman siyah bir kasketle, "Tolstoy'un postacısı" lakaplı, kızıl saçlı, kirli pasaklı bir mujik olan Filiçka atına binip, postaları almak için gara gidiyordu. Dolu bir çantayla dönüp, içindekileri üstadın masasına boşaltıyordu. Tolstoy, mektuplarını açarken, kahvesinin son yudumlarını içiyordu. Dünyanın dört bir yanından günde otuz kırk mektup geliyordu. Ayaklarına vuran bu yazı dalgası, ona popüleritesinin ve güçsüzlüğünün boyutunu gösteriyordu. Ona ihtiyaç duyan

tüm bu yabancılara nasıl yardım edecekti? Aslında, birkaç duygulandırıcı başvuru dışında, çoğu, mikropları öldürmeye, arıların faaliyeti sonucunda ortaya çıkan balı yemeye ya da hayvan kemiklerinden üretilen yapıştırıcıyı kullanmaya hakkı olup olmadığını soran hayalperestler, grafomanlar, isterikler, başarısız yazarlar, kesintisiz devinimin mucitleri ve dar görüşlü Tolstoycudardan oluşuyordu. Lev Tolstoy zarfların üzerine "C.sız" (cevapsız) ya da "B." (budala) ya da "Yar." (yardım talebi) gibi notlar koyuyordu. Kimi zaman kendisi yanıt yazıyordu ama çoğunlukla, yazısı iyice kötüleştiğinden, birkaç satır bir şey karalıyor ve kızı Aleksandra (Saşa) bunları temize çekiyordu.

Eskiden, Lev Tolstoy'un sekreterliğini, ilkel bir örgüt gerçekleştiriyordu: Sonya ve iki kızı, kâtip İvanov, konuklar hep birlikte kopyalama işini yapıyordu. Bununla birlikte, Tanya bir yazı makinesi almış, babasının kimi mektuplarını daktiloya çekiyordu. Saşa bu görevi ondan devraldı ve yazışmalar ve el yazmalarında "Remington" kullanmaya başladı. Alınan mektuplar ve cevapların kopyaları sınıflandırılmış, kütüklerde muhafaza edilmişti. Sadece Çertkov'un mektupları bu sistemin dışında tutuluyordu. Lev Tolstoy'un yazdığı her şey, yayımlanmak üzere İngiltere'ye, ona gönderiliyordu. Çertkov üstadın düşünce dünyasının bekçisi ve itibarının koruyucusu olarak, yeni eserlerin eş zamanlı olarak tüm dillerde yayımlanmasını gözetiyordu. Ola ki Lev Tolstoy bir makaleyi doğrudan bir yabancı gazeteye göndersin, öyle bir sitem yağmuru altında kalıyordu ki bunalan yazar, ününün zorba hizmetçisinden özür diliyordu. Bir gün, hüzünlü bir şekilde gülümseyerek Saşa'ya şöyle dedi:

"Bu arada, Çertkov mektuplarını hiç kimsenin okumamasını ve hemen geri gönderilmelerini istiyor."

Kızı bu küstahlığa öfkelenince, Lev Tolstoy, yorgun ve mahcup bir edayla, ondan, sürgünle arasındaki ilişkiyi zedelememesini rica etti.

Mektuplarını gönderdikten sonra, öğleden sonra saat ikiye kadar kendisi için çalışıyordu. Gözlük takmayı reddettiğinden, yazı yazarken, çocukken Tanya'nın kullanmış olduğu alçak bir iskemleye oturuyordu. Böylece, kâğıdın dibine girmek için

eğilmesine gerek kalmıyordu. İşaret parmağını öne uzatmadan, top biçiminde birleştirdiği parmaklarıyla kalemini tutuyordu. Yuvarlak kauçuk minderin üzerinde, başını eğmiş, dirseklerini açmış haliyle, ödevlerini yapmaya çalışan, zorlanan, yaşlı, sakallı bir öğrenciye benziyordu. "Yazarken, dudaklarını üfler gibi öne çıkarırdı. Ardından noktayı koyar ve kalın, çıkık kaşlarını yukarı kaldırırdı..." diye yazacaktı Saşa. Yaratma faaliyetinde bulunduğu saatlerde, kimsenin onu rahatsız etme hakkı yoktu. Çevresinde mutlak bir sessizlik isterdi çünkü söylediğine göre, ufacık bir gürültü derin düşüncelere dalmasını engelliyordu. Bir şey istediğinde, kaplumbağa şeklindeki bir zile basıyor ya da kuşkirazı ağacından kocaman bastonuyla duvara vuruyordu. Bunu genellikle merdivenli sekinin önünde havlayan köpekleri ve penceresinin altında gıdaklayan tavukları kovmalarını istemek için yapardı. Bir hizmetçi evin çevresinde dolanır, elindeki sopayla hayvanları kovalardı. Sessizlik tekrar sağlanınca, Lev Tolstoy işlek yazısıyla sayfaları doldurmaya devam ederdi. Genellikle kâğıdın dörtte birine yazar ve tercihen, gelen mektuplardan koparılmış kâğıt parçalarını kullanırdı. Bazen, hoş bir bölümdeki cümlelerin sırasını değiştirmek yerine, tüm el yazmasını parça parça keser, üzerlerine büyük köşeli rakamlar yazar ve kabahatli bir ses tonuyla Saşa'ya şöyle derdi:

"Dikkat! Sakın şaşırma! Bugün çok *salaklık* yaptım!"

"Kelimeleri tamamlamadan, noktalama işaretleri kullanmadan, kullandığında da yanlış yerlere koyarak yazıyordu. Bazen dilbilgisi hataları da yapıyordu," diye yazacaktı Saşa.

O zamanlar ancak yirmi üç yaşında olan Saşa, değerli küçük kâğıtları, sekreterlik çalışmalarına tahsis edilmiş "Remington salonu"na nasıl bir gururla götürüyordu! Kütüphaneye ve salona açılan kapıların gerisinde, konuklar boş lakırdılar edip kahkahalar atarken, makinesinin başında, Lev Tolstoy'un yeni eserini ilk o okuyordu. Babasının günlük çalışmasının dışında, *Günlük*'ünü de temize çekiyor ve böylece, onun, yakınları ve hatta kendisi hakkında ne düşündüğünü öğreniyordu. Lev Tolstoy genellikle sırlarını etrafındakilerle paylaşmayı sevmiş olsa da, genç bir kızın, hem de kendi çocuğunun, zihni-

nin en özel kıvrımlarında onu izlemesinden rahatsızlık duyduğu oluyordu. Ama Çertkov *Günlük*'ün daktiloya çekilmesini ve bir nüshanın kendisine gönderilmesini istemişti. Bu adamın isteğine karşı çıkılamazdı. Lev Tolstoy, oldukça acınası bir şekilde kendisi için yazdığı illüzyonunu sürdürerek kızına şöyle diyordu:

"Daktiloya çekildiğini bilmemem için *Günlük*'ü bana sormadan al; aksi taktirde ona yazmaya devam edemem!"[1]

Saat ikide, bir çan sesi öğle yemeğini haber veriyordu. Lev Tolstoy, hızlı adımlarla, "hafif sekerek", masanın kurulmuş olduğu yemek odasına gidiyordu. Beyaz örtü, gümüş yemek takımları, üniformalı ve beyaz eldivenli uşaklar... Üstadın içeri girmesiyle birlikte herkes ayağa kalkıyor, konuşmalar kesiliyordu. Lev Tolstoy herkese hoş bir söz edip, karısının sağına oturuyordu. Sofrada, aile üyeleri dışında, sekreteri, özel doktoru Duşan Makovitski, küçük çocukların dadıları ve öğretmenler, arkadaşlar, geçerken uğramış olan yabancılar, komşular vardı. Toplam yirmi kadar kişi... İki çeşit mönü hazırlanıyordu: biri, normal insanlar için; genellikle haşlanmış yumurtadan, çiğ domatesten, peynirli makarnadan oluşan diğeri ise, üstat için. Hızlı bir şekilde ve yemek ayırmadan yerdi. Onun yediği bir yemekle ilgili bir fikir beyan ettiği duyulmazdı. Tüm dişleri dökülmüş olduğundan, çiğneme sırasında yanakları güçlü bir şekilde kırışırdı. Keyifsiz olduğu günlerde, çevresini kuşatan lüksten yakınır, hizmetçilere, kristallere düşmanca bakar, konuşmalara katılmaz, bir an evvel masadan kalkmak için acele ederdi. Buna karşılık, keyifli olduğundaysa, çarpıcı sözleriyle konuklarını büyülerdi. Bir konudan bir konuya atlayarak, sade, imgeli bir dille her konuda fikir beyan eder, en ufak bir itirazda kendinden geçer, işi saçmalamaya kadar götürür, ardından tutumundan ötürü özür diler ve keskin bakışları, titreyen yüzüyle dinleyicilerinin duyduğu hayranlığın keyfini çıkarırdı.

Yemekten sonra parkta dolaşmaya giderdi. Ama bunun için öncelikle dilenciler engelini aşması gerekirdi. Bunlar, evin önünde, yaşlı karaağacın altındaki bankta saatlerdir oturup, sı-

1 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım*.

ralarını beklerlerdi. Kiev manastırlarına gitmekte olan hacılar, yakın veya uzaktaki kasabaların mujikleri, zekâsı kıt olanlar, profesyonel dilenciler... Yırtık pırtık giysiler içindeki bu küçük kalabalık, efendi yaklaşırken eğilip, hayır duaları ederdi. Lev Tolstoy onlara sorular sorar, İncil'den bazı öğütlerle birlikte birkaç kapik verirdi. Yukarıda, salonda, bu amaçla konmuş para dolu büyük bir küp vardı. Ziyaretçilerin çoğu, sadakalarını alınca ona teşekkür ederdi. Ama bazıları da o kadar zenginken, daha fazlasını vermiyor diye homurdanırdı.

"Bana bir de iyi biri olduğunu söylemişlerdi!" diye bağırıyordu bir kadın, avucundakine kızgınlıkla bakarak.

Bu mütevazı insanlara, Yasenki Garı'ndan arabayla gelen daha üst düzeydeki kişiler eklenirdi. Bunların hepsi "problemli" kişilerdi. Bir ruha sahiptiler ve bunu ona göstermek istiyorlardı. "Özel mülkiyetin günah olduğunu kabul eden ama bunun cezasını nasıl çekeceğini bilmeyen bir toprak sahibi; "devrimci kamulaştırma" adına para isteyen bir üniversite öğrencisi; Tolstoy'dan Esperanto lehindeki propagandasına yardım etmesini isteyen bir yarım akıllı; ona doğru yolu göstermelerini isteyen bir sapkın; dini nedenlerle askerlik yapmayı reddetmiş ve başına gelen felaketleri anlatan bir köylü... sonuçta bunların hepsi Rus toprağının 'büyük yazarını' görmek isteyen meraklılardır..." diye yazacaktır Saşa.

Tüm bu insanlar için Lev Tolstoy milli bir anıttı ve kimsenin, ziyaret edilmesini engellemeye hakkı yoktu. Bazıları, onun yanındayken, bir sempatizana özgü bir hayranlık sergilermiş gibi yapıyor, diğer bazılarıysa bu zahmete bile girmeden, yazara ve yakınlarına patavatsız sorular soruyor ve bir edebiyat röportajının malzemelerini toplamak için evde ne var ne yok diye bakınıyorlardı. Biyografiar, yıllık yazarları, hediyelik eşya üreticileri... Hepsi de oradan, notlarla dolu defterlerle ayrılıyordu. Daha sonra da bunların üstadı çok yakından tanıdıkları ve *Anılar*'ını yazdıkları öğreniliyordu. Bazıları bir iki kez tekrar geliyor, önemsiz hizmetlerde bulunuyor ve kimseye sempatik gelmemelerine rağmen, nihayetinde Lev Tolstoy'u kuşatan küçük klanın içinde eriyip gidiyorlardı. Yüzlerine alışılıyordu; ar-

tık yanlarında konuşulanlara dikkat edilmiyordu; belki bir gün gördüklerine ve duyduklarına dayanarak ev sahiplerini en ufak bir sıkıntı duymadan eleştireceklerdi. "Çoğunlukla insanlar arkadaşlarını ve tanıdıklarını istedikleri gibi seçerler. Bizde böyle değildi. Babamın namından dolayı, kendini beğenmiş, alâkasız insanların evimize geldiğine tanık olurduk," diyecekti Saşa üzüntülü bir biçimde.

Lev Tolstoy, nezaketsiz insanları uzaklaştırdıktan sonra, yayan veya atlı olarak, Zasyeka Ormanı'na gidiyordu. Bu gezilerden endişe eden Sonya, bir hizmetçinin, sekreterinin ya da bir arkadaşının kırk adım mesafeden onu izlemesini sağlamıştı. Lev Tolstoy bu sessiz takibe istemeye istemeye katlanıyordu. Genellikle yolda giderken not almak için duruyor ve havalar güzel olduğunda çiçek topluyordu. Her zaman menekşeleri, unutmabenileri, inciçiçeklerini ilk getiren o oluyordu. Elinde tuttuğu buketi şehvetle ve muzipçe kokluyordu: "Ne harika koku! Sanki acıbadem!"

Tarlalarda ya da ormanda ona eşlik edenler, binicilik yeteneğine şaşıyordu. Seksen yaşında, sadık atı Delire'nin üzerine, dar vadileri aşıyor, hendeklerden atlıyor, alçak dalların altında dörtnala gidiyordu. Kızı Saşa, babası onu bu orman gezilerine götürdüğünde korkudan titriyordu. Lev Tolstoy ara sıra ona dönüp, sesini duyurabilmek için bağırarak soruyordu:

"Her şey yolunda mı?"

"Evet, hâlâ eyerin üzerindeyim," diye mırıldanıyordu Saşa kesik kesik.

Tolstoy gülüyordu:

"Sıkı tutun!"

Lev Tolstoy, bu geziler sırasında, genellikle, demir tel bir kalıba gerilmiş beyaz muslin kumaştan tuhaf bir şapka takardı. Adi bir bez gömlek, biçimsiz bir pantalon ve yumuşak konçlu çizmeler kostümünü tamamlıyordu. Bazen muslin şapkanın yerine kasket taktığı oluyordu. Uzaktan bakıldığında, takma sakalı ve pamuktan kaşlarıyla, ihtiyar kılığına girmiş genç bir adama benziyordu. Bir gün, çok hızlı bir at olan Delire, bir dökümhanenin yakınından geçerken, korkup ayağı takıldı ve

düştü. Lev Tolstoy dizginleri bırakmadan, ayağını üzengiden çıkardı, yana doğru atladı ve hiç yara almadan ayağa kalktı.

"Annene bir şey söyleme," diye homurdandı Saşa'ya doğru dönerek.[2]

Gezi dönüşü saat beşe doğru, bir bardak çay içiyor, çalışma odasına kapanıyor ve deri divana uzanıp, hayaller kuruyor, okuyor, notlar alıyor ya da uyukluyordu. Ama azıcık bir rahatsızlığı –nezle ya da yorgunluk– olsa her şey değişiyordu. Ropdöşambrına sarınıyor, omuzlarına deve derisinden kızıl bir şal atıyor, kafasına siyah ipek bir takke takıyor ve yarı karanlıkta oturup, ağzını kocaman açarak, pencereler açıkken bahçeden bile duyulacak şekilde upuzun ve gürültülü bir biçimde esniyordu.[3]

Saat yediye doğru, tüm aile akşam yemeği için sofraya oturmuşken, tekrar ortaya çıkıyordu. Böylesi zamanlarda mönüsü daha zengindi: lahana çorbası, pirinç ya da patates köftesi, tatlı. Çok nadiren de, büyük bir su bardağında az miktarda beyaz şarap... Yemekten sonra, kadınlar, salonda, buruşuk kâğıttan bir abajurun çevrelediği kocaman lambanın çevresinde toplanıp dikiş nakış işleriyle ilgilenirken, o oğullarından biriyle ya da ziyarete gelmiş bir arkadaşıyla satranç oynardı. Yazarlar onu ziyarete geliyordu: Dimitri Merejkovski ve karısı Zinaida Gippius ("Onları sevmek isterdim ama olmuyor"), çevirmeni Halperin-Kaminski... Sık sık müzik çalınırdı. Salonda iki piyano vardı ve etajer, Haydn'in, Mozart'ın, Chopin'in, Glinka'nın, Beethoven'ın partisyonları altında yıkılıyordu. Genellikle, evin müdavimlerinden piyanist Goldenweiser'ın hızlı parmakları klavyede geziniyordu. Tabii 1907'de gelen Wanda Landowska gibi seçkin konuklar yoksa...[4] Lev Tolstoy, müziğin uğursuzluğunu vurgulamakla birlikte, büyüsüne karşı koyamıyordu. Bir melodi hoşuna gittiğinde, yüzünde yumuşak ve acı dolu bir ifade beliriyordu. Eski volter koltuğuna oturup, başını yana eğmiş, gözlerini kapamış bir halde iç çekiyor, sinirlerine hâkim olamayarak ağlıyordu. Büyük abajurun mavimtırak

2 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

3 Goldenweiser: *Tolstoy'un Yanında.*

4 W. Landowska, klavsenini getirmişti.

ışığında, ak saçlı ve sakallı profilinde "maddi olmayan, meleksi bir şey vardı." Esrimesi geçince, onu bu derece sarstıkları için, besteciye ve yorumcuya kızıyordu:

"Gözyaşlarımın bir anlamı yok. Ne yapayım, nasıl ki kızım Saşa kurdeşen dökmeden çilek yiyemiyorsa, ben de bazı müzikleri ağlamadan dinleyemiyorum! Zaten gülerken ağladığım da oluyor! Bu sinirsel bir şey, tamamen sinirsel!.."[5]

Akşam saat ona doğru son bir kez çay içiliyordu. On birde, Lev Tolstoy herkese iyi geceler diledikten sonra odasına çekiliyordu. "Çok özel bir tokalaşması vardı. Karşısındakinin elini uzun süre tutup, arkadaşça gözlerinin içine bakardı," diye not düşüyordu Gusev. Odasında tek başınayken, mum yakıp, masasının önündeki çocuk sandalyesine oturuyor ve cebinden defterini çıkarıyordu. Bu sayfalara yazdıklarını, bu arada aklına gelen fikirleri, izlenimleri katarak *Günlük*'ünde zenginleştiriyordu. Ardından bu özetin altına bir çizgi çekip, her zamanki notu "e.y."yle (eğer yaşıyorsam) birlikte sonraki günün tarihini yazıyordu.

Vicdan muhasebesi bitince, yan odaya geçip soyunuyor, düşüncelere dalıyor, dua ediyor, küçük demir karyolasına uzanıyor ve huzurlu gözlerle etrafına bir bakıyordu. Komodinin üzerinde, bir zil, cam kapaklı küçük bir sarkaçlı saat, bir mum ve kibrit vardı. Başucunda, kızı Tanya'nın portresi asılıydı. Bir başka köşede tuvalet masası yer alıyordu. Diğer portreler duvarlarda diziliydi: üniforması içinde babası, önceki yıl ölen Maşa, Sonya... Her şey düzen içindeydi. Başını yastığa koyup, âşıkyolu işlemeli örtüsünü üzerine çekip, gözlerini kapıyor ve uykuyu bekliyordu.

Bu düzenli yaşamın anılarını yazan çok sayıda kişi vardı. Dört elle bu işe sarılanlar, Çertkov'un tavsiye etmiş olduğu yeni sekreteri Nikolay Nikolayeviç Gusev, piyanist Goldenweiser ve üstada yeni bağlanan doktor Duşan Makovistki'ydi. Üçü de zamansal bir titizlikle *Günlük* tutuyorlardı. Yirmi beş yaşındaki Gusev, ateşli bir Tolstoycu'ydu. Öyle bir kolay yazma yeteneği vardı ki Lev Tolstoy bazı mektuplara kendi adına cevap ver-

5 Morice Kues: *Yaşayan Tolstoy*.

me ve bazı kitapları gönderme işini ona bırakmıştı. Gusev kalıplaşmış nezaket sözleriyle yetinmek yerine, öğretiyi coşkuyla ortaya koyan dört sayfalık mektuplar kaleme alıyordu. Ayrıca mürit sıfatıyla ziyaretçileri ağırlıyor ve onlarla sohbet ediyordu. Bununla birlikte, Lev Tolstoy'a duyduğu hayranlığa rağmen, *Savaş ve Barış*'ı okumamıştı. "Sanatçı Tolstoy benim için yok. Tolstoy'un kendisi de geçmişteki eserlerini reddediyor," diyordu. Temel kusuru hijyen eksiğiydi. Onunla "Remington salonu"nda çalışan Saşa, sıcak havalarda onun kokusuna tahammül edemediğini söylüyordu.

Bir de otuz yaşlarında, evin yakınında oturan ve neredeyse her gün ziyarete gelen piyanist Goldenweiser vardı. "Genelde tüm Tolstoycular gibi hüzünlüydü, uzundu ve kişiliğinde iç karartıcı, kesinlikle can sıkıcı bir şey vardı," diye yazacaktı Lev Tolstoy'un torununun İsviçreli öğretmeni Maurice Kues. Yazar, onunla satranç oynamayı, sohbet etmeyi, ormanda dolaşmayı seviyordu. Tam bir "yıllık yazarı" olan Goldenweiser, bu buluşmaların en küçük detayına dikkat ediyordu. Lev Tolstoy'un hafif peltek konuştuğunu, önce tabanını yere basarak, ayak uçları dışarı bakar şekilde yürüdüğünü, küçük şeylerde (kâğıt, mum) pintilik yaptığını ve "servi ormanı kokusunu çağrıştıran" çok karakteristik bir kokusu olduğunu belirtmeyi ihmal etmiyordu.

Dr. Duşan Makovitski, gözlem konusunda daha da korkunçtu. Lev Tolstoy, tıbbı hor gördüğünü belirtmekle birlikte, 1898'den beri bir özel doktora sahipti. Kırım'da kendisine eşlik etmiş olan Dr. Bertenson'u, Dr. Nikitin, Dr. Berkenheim ve nihayet bir Macaristan Slovak'ı olan Dr. Duşan Makovitski izlemişti. Makovitski, eserlerini ezbere bildiği Tolstoy'a duyduğu sevgiden ötürü ülkesini terk edip Yasnaya Polyana'ya yerleşmişti. Bu, ufak tefek, sıska, kansız, kel kafalı ve balmumu gibi açık sarı bir yüzü, kırlaşmış keçi sakalı olan bir adamdı. Bu cılız kılıf, coşkulu bir ruhu kapsıyordu. Gönüllü olarak yaşamını idolüne adamıştı. Lev Tolstoy onun hakkında şöyle diyordu: "Duşan bir azizdir. Ama aziz diye bir şey gerçekte olmadığından Tanrı ona bir kusur vermiştir: Yahudi nefreti."

Gerçekten de uysal, barışçı Duşan Makovitski, bazen kafayı bununla bozacak kadar antisemitistti. Şaşırtıcı bir hafızaya sahip biri olarak, durmadan Slavların Yahudilere üstünlüğünü gösteren istatistikleri aktarıyordu. Bir Yahudi'nin dükkânına gittiğini öğrendiğinde Saşa'yı azarlıyordu.

"Oh! Aleksandra Lvovna! Utanmıyor musunuz? Ama niçin Yahudilerden alışveriş yapıyorsunuz, niçin? Niçin kendinizden olanları desteklemiyorsunuz? Görüyorsunuz ki Yahudiler sizden nefret ediyor, size çok kötü davranıyorlar."[6]

Makovitski, Yahudi Goldenweiser'ın aile dostu muamelesi görmesinden şikâyet ediyordu.

Bu kadar zayıf görünen biri için şaşırtıcı bir hareketliliğe sahipti. Her sabah, revir olarak düzenlenmiş bir barakada muayene yapıyor, ardından bir *telega*yla onlarca verst gidip, ona gelemeyen hastaları ziyaret ediyordu. Bir dakika boş vakti olsa Lev Tolstoy'a koşuyor ve güzel, gerçek bir söz işitmek için ona kulak veriyordu. Din kurucusunun, yakınlarında ondan daha ateşli bir hagiograf hiç olmamıştı. Öğretiyle ilgili bir yargıda bulunmak fikri bile ona günah gibi geliyordu. Kaydetmek ve tanık olmak için yeryüzüne gelmişti o. Her söylediğinin yazılmasından hoşlanmayan üstadın dikkatini çekmemek için, tuhaf bir kayıt düşme yöntemi bulmuştu. Ucu iyi yontulmuş, küçücük bir kalemle sert kartonlara görmeden cebinde yazıyordu. Günlük antrenmanı sayesinde, bu bakmadan yazma egzersizinde kendini çok geliştirmişti. Genellikle, çay saatinde Saşa, Makovitski'nin sol eli masada dururken, görünmeyen sağ elinin karanlıkta bir şeyler karaladığını fark ediyordu.

"Duşan, bu yaptığını babama söyleyeceğim!" diye mırıldanıyordu Saşa.

"Oh! Hayır, Aleksandra Lvovna, bunu yapmayın," diyordu dili dolaşarak, utançtan yüzü kıpkırmızı bir halde, sağ elini cebinden çıkarıyordu.

Kısa bir süre sonra, tekrar fırsat kollamaya başlıyordu. Sağ eli yeniden kayboluyor, bakışları donuklaşıyordu. Zihni meşgul bir halde, gelecek kuşaklar için yazıyor, yazıyordu.

6 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

"Böylece kendi aramızda hiçbir şeyden çekinmeden saçma sapan konuşma, şakalaşma, şarkı söyleme zevkinden mahrum kalıyorduk. Sözlerimizin, hareketlerimizin her birinin hemen kaydolacağını biliyorduk," diye yazacaktı Saşa.[7]

Duşan Makovitski ve Gusev, Lev Tolstoy'a, bir sonraki eserinde –*Okuma Grubu*– kullanacağı ünlü yazarların metinlerini bir araya getirmesine yardım ediyordu. Bu örnek sayfaları derlerken, yaşlı adam yeniden pedagojiye ilgi duydu. Bir broşür –*İsa'nın Çocuklar İçin Açıklamalı Öğretisi*– yazdı, *Çocuklar İçin Okuma Grubu* hazırladı, Yasnaya Polyana'nın küçük mujikleri için evinde akşam dersleri düzenledi. İlk başta bu derslere on beş kadar çocuk katıldı. Onları kütüphanede toplayan Lev Tolstoy, artık onlara fen, tarih, dilbilgisi bilgileri değil, din ve ahlak ilkeleri aşılamaya yöneldi. Onu dinler, anlar bir havaları vardı. Yaşlı adam bu duruma çok seviniyordu. "Son zamanlarda, sadece çocuklara ders veriyorum. Bu işte ilerledikçe, görevin zorluklarını daha fazla görüyor ama aynı zamanda, başarı bekliyorum," diye yazıyordu 17 Mart 1907'de *Günlük*'üne. Sonya omuz silkiyordu. "Lev Nikolayeviç'in yeni bir tutkusu var. Çocuklarla birlikte kimi Hıristiyan hakikatlerini kekeleyerek okuyor. Çocuklar papağan gibi onun söylediklerini tekrarlıyor... Ne önemi var! Yine de ayyaş ve hırsız olacaklar," diyordu. Lev Tolstoy karısının kötücüllüğüne öfkelense de, güzel yüzlerine ve temiz seslerine rağmen öğrencilerinin birer melek olmadıklarını kabul etmek zorundaydı. Onlarda köklü bir masumiyet, medeniyetten korunmuş ruhların temizliğini bulmayı ummuştu ama olgun insanda gördüğü tüm kötü içgüdülerle karşılaşıyordu. Bir akşam, gezintiden alt üst olmuş bir halde döndü ve kızına şöyle dedi: "Korkunç bu! Korkunç! Etrafta dolaşıyorum, nefis bir sabah, kuşlar şarkı söylüyor, bir yonca kokusu yayılıyor... ve aniden pis küfürler duydum. Gidip baktığımda bir akasyanın gerisinde atlara göz kulak olan çocukların iğrenç küfürler savurduğunu gördüm. Gözlerimden yaş geldi."[8]

---

7 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

8 *A.g.e.*

Öğrencilerin sayısı günden güne azalıyordu. Lev Tolstoy bu isteksizliğin bizzat çocuklardan mı yoksa efendinin onlara bilgi aşılamasından pek hoşlanmayan ailelerinden mi kaynaklandığını bilemiyordu. Devrim bastırılmış olmasına rağmen, kasabalılar toprak sahiplerine karşı için için hınç duymaya devam ediyordu. Grev ve isyanları, münferit şiddet eylemleri izledi. Sonya'nın öz erkek kardeşi, St Petersburg yakınlarındaki çalışmaların örgütlenmesinden sorumlu başmühendis Viaçeslav Bers, işsizler tarafından linç edildi. Tolstoy'un oğlu Mihail'in malikânesinde, köylüler tarım malzemelerini içeren hangarları ateşe verdi. Sukotin'lerde de, köylüler kasıtlı bir yangın çıkardı. Komşu Madam Zvegintsev'in evinde, serseriler kendilerine pasaport sormak için gönderilmiş iki hizmetçiyi ateş ederek öldürdü. Yasnaya Polyana'da da hırsızlar sık sık bostanı yağmalıyor ve gece bekçisi onları yakalamak için kurşunlara maruz kaldığından yakınıyordu; nihayet, Lev Tolstoy'un çok sevdiği yüz yirmi dokuz ağaç, ormanın kendilerine ait olduğunu iddia eden köylülerce kesildi. Sonya, oğlu Andrey'in tavsiyesiyle, Vali D. D. Kobeko'dan duruma müdahale etmesini rica etti. Kasabaya polis baskını yapıldı. Silahı olan birkaç köylü tutuklandı. Olayı abartmaktan çok hoşlanan vali Lev Tolstoy'un mülküne, hatta evine nöbetçiler yerleştirdi. Böylece, şiddet karşıtlığının havarisi, üniformalıların korumasına geçmiş oldu. Yasnaya Polyana, bölgede otoritelerin gözetiminde tek mülk olduğundan durum daha da tuhaf görünüyordu. Ah! Tolstoyizm'in düşmanları, peygamberin içine hapis olduğu gülünçlüğün keyfini çıkarabilirdi. Karısına, kızgınlığını şu sözlerle ifade ediyordu:

"Köylüleri tutuklayıp hapse atan polislerin varlığına dayanamadığımı nasıl anlamıyorsun?"

"Ne yani, ateş edip bizi öldürsünler mi istiyorsun?" diye sordu Sonya.

"Burası bir cehennem! Gerçek bir cehennem! Bundan daha kötü bir ortam olamaz! Burada, malikânede yedi silahlı adamımız var!"[9]

9 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

Tutuklanan köylülerin karıları, ebeveynleri, Lev Tolstoy'dan, valiye gidip yardım dilemesini rica ediyordu. Lev Tolstoy boş yere her şeyin kendisi dışında geliştiğini, yoksulluk idealine uymak için tüm haklarını karısına ve çocuklarına bıraktığını, artık Yasnaya Polyana'nın sahibi olmadığını ve dolayısıyla, suçlular için bir şey yapamayacağını anlatmayı denedi. Ona inanmıyorlardı. "Burada yaşadığımdan ötürü benim efendi olmadığımı kabul edemiyorlar ve tüm olanlardan beni sorumlu tutuyorlar. Bu çok üzücü," diye yazıyordu *Günlük*'üne 7 Eylül 1907'de. Ve defterine: "O anda vali ve ekibi geldi. Bu iğrenç ve acınası bir durum." Artık holde, belinde bir silah taşıyan iki iri yarı nöbetçi dolanıyordu. Saşa onlardan "nahoş bir tütün ve erkeklere özgü bir ter kokusu," alıyordu. Annesinden bu adamları göndermesini, mujikleri bağışlamasını, babasına acımasını rica etti. Ama Sonya umursamaz göründü. Bunun üzerine, Lev Tolstoy kızını Tula'ya, Vali Kobeko'nın yanına gönderdi. Saşa ona bir mektup verecekti. Zarfı vali yardımcısı Lopukin aldı. Lev Tolstoy'un ricasını şöyle bir okuduktan sonra Saşa'ya dönüp gülümsedi:

"Anneniz kontes bizden Yasnaya Polyana'da ailenizin güvenliğini sağlamamızı istedi ve biz de onun emirlerine uymak dışında bir şey yapmıyoruz."

Vali yardımcısı Saşa'ya, Sonya'nın ne olursa olsun nöbetçilerin olduğu yerde kalmasını talep eden mektubunu gösterdi. Saşa altüst olmuş bir halde eve döner dönmez, annesinin yanına koştu ve hıçkırıklarla bölünen bir sesle bağırdı çağırdı:

"Her şeyi, sadece birkaç meşeyi değil, tüm Yasnaya Polyana'yı dahi kaybetsek umurumda değil! Babamı böyle bir durumda tutamayız!"

"Sen hep sıkıntı yaratırsın zaten! Yasnaya Polyana'nın yağmalanmasının senin umurunda olmadığını gayet iyi biliyorum! Ama ben böyle davranamam: benim çocuklarım var!" diye cevap verdi sert bir şekilde Sonya.

Polisler Yasnaya Polyana'da iki yıl kaldı ve Lev Tolstoy, peşini bırakmayan bir vicdan azabıymış gibi varlıklarından acı duydu. "Eğer biri bana, benim gibi bir yandan Hıristiyanlığı öğüt-

leyip uygular ve bol bol sadaka dağıtırken, bir yandan da lüks içinde, silahlı adamlarla çevrili olarak yaşayan, köylülerin elinde avucunda ne varsa alıp onları hapse atan ve tüm bu iğrenç davranışlar sırasında sevgili eşinin arkasına saklanan birinden bahsetseydi, bu adamın alçak olduğunu düşünmekte tereddüt etmezdim," diye yazacaktı.[10] Kaçma fikri yeniden musallat oluyordu. Ama ne zaman harekete geçecek olsa geri adım atıyor ve bahaneler uyduruyordu: "İdealimi gerçekleştirmeyi ne kadar istersem isteyeyim, yapamıyorum; güzel yemekleri, yatağımın yumuşaklığını, at binmeyi sevdiğim için değil, bunun başka nedenleri var: bir kadının mutsuzluğuna, ödevlerini yerine getirme bilincine sahip bir kadının öfkelenmesine neden olamam..."[11]

22 Ekim 1907'de Gusev devrimci fikirler yaydığı gerekçesiyle tutuklandı ve Lev Tolstoy onu serbest bırakmaları için Vali Kobeko'ya, ardından Kont Olsufiyev'e yazdı. 1907 Aralık'ının sonunda Gusev serbest bırakıldığında, yaşlı adam ona sarılarak şöyle dedi: "Size nasıl imreniyorum! Beni bir hapse, pis kokan gerçek bir hapse atmalarını öyle çok isterdim ki!.. Görüyorum ki bu onura layık değilim!"[12]

Bu heyecanlarla sarsılan Lev Tolstoy 1907-1908 kışında, birkaç kez kısa süreliğine bayılıp, hafıza kaybı yaşadı. Ama ondaki mücadele azmi hiç değişmemişti. Sert bir tutum benimsemiş olan Stolipin'in başkanlık ettiği yeni yönetimin politikasını kaygıyla izliyordu. 1905 devriminden önce, Rusya'da ölüm cezası nadiren uygulanıyordu, kamu hukuku suçlarının cezası ise hapis ya da zorunlu çalışmaydı. Ama teröristlerin yaptığı saldırıların ardından baskı arttı. Siyasi süikast suçluları çoğunlukla ölüm cezasına çarptırıldı. Lev Tolstoy gazetelerde her gün idamlarla ilgili bildireler arıyordu. Çar yanlısı kesimle düşmanları arasındaki bu kanlı hesaplaşmada, kurbanlar kadar cellatlara da acıyordu. Bu konuda bir öykü yazmayı düşünüyordu. "Bu eserde, bir suçlu olmadığını göstermek isterim. Karara im-

10 Temmuz 1908.

11 Popov'a 1908 Ocak tarihli mektup.

12 Aleksandra Tolstoy: *Babam.*

za atan mahkeme başkanının ve mahkûmu asan celladın, kaçınılmaz olarak –nice insan soğukta tit tir titrer ve yağmurdan sırılsıklam olurken, hep birlikte çay içmemiz kadar doğal bir şekilde– buraya sürüklendiğini anlatmak isterim."[13] Ama bir romanın etkisi yeterli olamazdı. Mesele kurgusal kişilere bırakılmayacak kadar vahimdi. Profesör Davidov, Avukat Muravyev, genç Tolstoycu Biryukov Lev Tolstoy'a gizli belgeler, asılanların fotoğraflarını yolluyordu. Ne büyük hata! Ne keyfiyet! Ne şiddet! Bu şiddeti ortadan kaldırmak için önce özel mülkiyeti ortadan kaldırarak işe başlamak gerekiyordu! 26 Temmuz 1907'de Lev Tolstoy Bakan P. A.Stolipin'e bir uyarı mektubu yollamıştı:

"Önünüzde iki yol var. Ya sürgün, zorunlu çalışma ve idam politikasını onaylayarak ve hatta uygulayarak seçmiş olduğunuz hareketi sürdürecek ve amacınıza ulaşamayarak, ardınızda kötü bir anı bırakacak ve daha da kötüsü ruhunuzu yitireceksiniz ya da tüm Avrupa ülkelerine öncülük ederek, tüm halklarda ortak olan en eski ve en büyük adaletsizliğin –özel toprak mülkiyetinin– ortadan kaldırılması için çalışacaksınız."

P. A. Stolipin'in *Novoye Vremya* Gazetesi'nde çalışan erkek kardeşi Lev Tolstoy'un ricası üzerine mektubu sahibine ulaştırmıştı; yine çok yoğun olan bakan adına cevap yazmak da bu kardeşe düşmüştü:

"Özel mülkiyetin ortadan kaldırılması projesiyle ilgili olarak kardeşim bana, özellikle de bu günlerde küçük mülkiyetler oluşturarak ve bunları güçlendirerek Rusya'yı refah yoluna sokma ümidine fanatikçe tutulmuş olduğundan, yani sizinkine tamamen ters bir fikir benimsediğinden, bunun kesinlikle gerçekleşmesi mümkün olmayan bir dönüşüm olacağını söyledi... Çocukların mülkiyeti ne kadar sevdiğini bilirsiniz, ilk atları, ilk köpekleri onları nasıl mutlu eder. Halktan insanlarda ise aynı sevinç ancak üzerinde kendi evlerinin bulunduğu, kendi çitleriyle çevrili kendi toprakları söz konusu olduğunda yaşanır..."[14]

13 Gusev: *Tolstoy'la İki Yıl.*

14 A.A. Stolipin'in Tolstoy'a 24 Ağustos 1907 tarihli mektubu.

Lev Tolstoy, Ocak 1908'de, anlaşılma ümidi taşımadan bakana bir kez daha yazdı. Aynı yılın Mayıs ayında, *Rusya* Gazetesi'nde şöyle bir haberle karşılaştı: "Bugün, 9 Mayıs'ta, Kerson'da, Strielbitski'de, Elizavetgrad'da ellerinde silahlarla bir mülkü istila etmiş olan yirmi köylü asıldı." Gazeteyi buruşturup söylendi:

"İmkânsız! Böyle yaşanamaz! Hayır! Olmaz!.."

Aynı gün hükümete yeni bir çağrı yapmaya karar verdi: *Artık susamıyorum.* Senenin başında, Thomas Edison hediye olarak ona Amerika'dan bir diktafon yollamıştı. O ana dek makineyi pek kullanmış değildi. Konuşma sırasında sinirleniyor, şaşırıyor, kelimeleri bulmaya çalışıyordu... Bu kez çekingenliğini yenmek istedi ve makinenin başına oturdu, gözyaşlarının anlaşılmaz kıldığı sesi yavaş yavaş dikte etmeye başladı. Konuşma iyiydi. Ardından Saşa "Remington"da onu daktiloya çekti. 31 Mayıs'ta, birkaç değişiklik yapılıp, düzeltilen metin baskıya hazırdı:

"Eskiden yağmur ve güzel havalar nasıl konuşulur ve yazılırsa, bugün de idamlar, infazlar, cinayetler, bombalar o şekilde konuşulup yazılıyor. Neredeyse çocuk sayılabilecek lise öğrencileri, eskiden nasıl ava gidiyorsa bugün kamulaştırmaya ve öldürmeye gidiyor... Bu şekilde yaşanamaz, en azından ben yapamıyorum ve yapmayacağım..."

Daha ileride, hükümetten sürekli artan bu kanı durdurmasını ve bir iyilik olarak, fikirlerinden ötürü kendisine zulüm uygulanmasını talep etti.

"Beni hapse atsınlar ya da daha iyisi–bu öyle iyi olur ki böyle bir mutluluk ummaya cüret edemiyorum– şu on iki ya da yirmi köylü gibi bana bir kefen giydirsinler, bedenimin ağırlığı yaşlı boynumun etrafındaki sabunla ovulmuş ilmiği sıksın diye beni iskemleden aşağı itsinler."

Bu bildiri sansür kurulu tarafından yasaklandı ama içindeki birkaç bölüm Rus basınında yayımlandı. Sayfalarında buna yer veren gazeteler ağır para cezalarına çarptırıldı. Basılıp, çoğaltılmış ya da elde yazılmış çok sayıda nüsha halkın içinde elden ele yayılmıştı bile. Yurtdışında, tam metin eş zamanlı olarak

tüm dillerde yayımlandı. Tüm Avrupa kısa süre içinde büyük Tolstoy'un Çar'ın baştan savma adaletine karşı yükselttiği itirazı konuştu. Yasnaya Polyana'da posta hacmi bir anda on katma çıktı. Mektupların çoğunda yazar cesaretinden ötürü tebrik ediliyordu. Diğerlerinde yıkıcı faaliyetinden ötürü ona hakaret ediliyordu. Posta yoluyla bir paket geldi; Lev Tolstoy ambalajı açınca, küçük bir sandığın içine konmuş parmak kalınlığında bir iple karşılaştı. Koliye bir not iliştirilmişti: "Kont, işte mesajınızın cevabı; bunun[15] için hükümeti rahatsız etmenize gerek yok, bu işi kendiniz de yapabilirsiniz, zor değil! Böylece yurdumuza ve gençliğimize hizmet etmiş olacaksınız. – *Bir Rus anne.*"

Bu arada Lev Tolstoy'un hayranları 1908'de, yazarın sekseninci yılında parlak bir kutlama yapmak istiyordu. Bazılarına göre bu, Rusya'nın en büyük yazarına gösterilecek bir saygı ifadesiydi, bazılarına göre yazı ve fotoğraflar yayımlayarak para kazanma yoluydu, diğer bazılarına göreyse hükümetin saygınlığını zedelemeye dönük politik bir manevraydı. Ocak ayında kutlamaları düzenlemek üzere St Petersburg'da bir komite oluşturuldu. Organizatörler tarafından yapılan çağrı, Rusya'da ve yurtdışında geniş bir yankı buldu. "Tolstoy fonu"na katılım listeleri İngiltere'ye kadar ulaştı. Bu hareketlilik Lev Tolstoy'u huzursuz ediyordu. "Hayatım boyunca her çeşit yıldönümünden nefret ettim. Gülünç bir şey bu. Şu yaşımda sadece ölümü düşünmem gerekirken beni bunlarla uğraştırıyorlar!" diyordu.[16]

Hükümet de kaygılıydı. Tolstoy adının gazetede çıkması çok kötü şeylere sebep olabilirdi! Resmi çevrelerin karıştığı, her zamanki gibi başkentle bölgenin büyük kentleri arasında gidip gelen şifreli telgraflardan anlaşılıyordu. Yaşlı Prenses Dondukov-Korsakov, dinin baş düşmanı için bir tören düzenlenirse Ortodokslar kendini hakarete uğramış sayarlar diye Sonya'yı uyarıyordu. Karşı kampta, gerçek bir Tolstoycu için böylesi bir gösterinin bir aldatmacadan başka bir şey olmadığını dü-

15 Yani: "asılmanız"

16 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

şünen kızgınlar da vardı. Bodyanski, Gusev'e "Jübile için Lev Nikolayeviç'i tutuklamak gerekirdi, bu ona çok derin bir manevi tatmin sağlardı," diye yazıyordu. Lev Tolstoy, Prenses Dondukov-Korsakov'a isyanına hak verdiğini ve kendisi için hazırlanan kutlamaların "korkunç ötesi" olduğu cevabını verdi ve Bodyanski'yi şöyle yanıtladı: "Gerçekten de hiçbir şey bana tutuklanmak, pis kokan, soğuktan ve açlıktan şikâyet edilen gerçek bir hapse atılmak kadar neşe, mutluluk veremez..."

Böylece iki taraftan gelen tepkilere bakarak ne yapması gerektiğini netleştirerek, onur komitesi üyesi Stakoviç'e itirazını bildirdi: "Sizden bir ricam var; bu kutlamayı iptal etmek ve beni kurtarmak için elinizden ne geliyorsa yapın. Size her zaman minnettar olacağım."[17]

Komite Tolstoy'un isteğini kabul etti ama doğum günü ilanını görüp havaya giren kamuoyunu sakinleştirmek artık mümkün değildi. Gazeteler tüm kutlamaların Lev Tolstoy'un isteğiyle iptal edildiğini yazmasına rağmen, hükümet ve Kilise daha bir dikkat kesildi. Saratov Piskoposu, müminlere, "ahlaken iliklerine kadar çürümüş", "entelektüel ayartıcı ve gençliğin katili", "hor görülmüş ve lanetlenmiş Rus Yehuda", "aforoz edilmiş imansız ve devrimci anarşist Lev Tolstoy"u kutlamayı yasaklayan bir buyruk yayımladı.

Zaten o sıralar "Rus Yehuda"nın sağlığı oldukça kötüydü. Kendine geldiğinde rahatsızlığının ayrıntılarını hatırlamayacak kadar hafızasını bulanıklaştıran birkaç bayılma daha yaşamıştı. Ardından temmuz ayında bir flebit belirdi. Doktorlar buzla sarılmış bacağını tahta tezgâhın üzerinde yukarıda tutulacak şekilde, onu yatmaya zorladı. Doğum günü yaklaşıyordu ve giderek ölümü daha fazla düşünüyordu. *Günlük*'ünü kendi yazamayacak kadar yorgun olduğundan söylediklerini başkasına yazdırıyordu:

"Durum çok fena. Kötüyüm. Bu son günlerde sürekli ateşim ve ağrılarım var, çok zor katlanıyorum. Hiç şüphesiz ölmek üzereyim. Tüm hayatımı geçirmeye mahkûm edildiğim anlamsız ve lüks koşullarda yaşamak güç ve şu koşullarda öl-

17 28 Şubat 1908 tarihli mektup.

mek de güç: hareketlilik, ilaçlar, sahte yatışma, iyileşme... oysa tüm bunlar imkânsız ve faydasız çünkü bunun sonucunda sadece ruh durumum daha da kötüleşiyor."[18]

Her ihtimale karşın, son isteklerini belirtti: tüm kitaplar kamu malı olacak, cenaze merasimi olmayacak, basit bir tahta tabut ve mezar olarak, Zakaz ormanında vadinin yakınındaki "yeşil değneğin gömülmüş olduğu" o yer.

Ölmek için hazırlıklarını yaptıktan dört gün sonra ateşi düştü. Bir kez daha kurtulmuş olduğunu anladı. Buna sevindi mi? Sevinmediğini, hayatın ona ağır geldiğini, çalışmaktan artık zevk almadığını söyledi. Ama 17 Ağustos'tan itibaren, defterine yedi yeni roman konusu yazdı – bunlardan biri, "Tolstoy'u okuduktan sonra" insanlığın önündeki temel problemleri aniden gören genç bir papazın romanıydı.[19]

28 Ağustos 1908 günü, aile içi bir toplantıyla sınırlı doğum günü kutlaması sabahtan itibaren ziyaretçilerin akınına uğradı. Arabalara koşulmuş atların çanları her zamanki gibi çalışma odasında yazmakta olan ihtiyarı rahatsız ediyordu. Dünyanın dört bir yanından mektuplar, telgraflar, koliler geliyordu. Öğleyin Lev Tolstoy ortaya çıktı, kapitone kaplamalı bir tekerlekli sandalyeye oturup, yakınlarının iyi dileklerini aldı. Üzerinde tertemiz bir beyaz gömlek vardı, güzelce taranmış sakalı göğsüne doğru alabildiğine yayılıyordu; saçları kısacık kesilmiş olduğundan, kulakları kocaman görünüyordu. İsviçre'de tutulan Lev dışında oğullarının ve kızlarının tamamı oradaydı. Çok heyecanlı olan Sonya mermer gibi yüzü, dimdik sırtı, hışırdayan elbisesiyle son hazırlıkları yapmak için oradan oraya koşturuyordu. Başı hafif bir sinirsel hareketle sallanıyordu. İnsanlara ve eşyalara, buğulu miyop gözlerle bakıyordu.

Yaşlı adamı hediyelerin yanına götürdüler. Şeker kutuları, kitaplar, mendillere işlemiş portreleri, Rus ressamların –Repin, Pasternak, Levitan– sunduğu orijinal resim albümleri... Fransa'dan üzerinde "Midenin en iyi arkadaşı" yazılı yirmi şişe şarap gelmişti; "Osmanlı" tütün fabrikası ona üzerinde ken-

18 *Günlük*, 11 Ağustos 1908.

19 Bu romanların hiçbiri yazılmadı.

di resmi olan bir kasa sigara yollamıştı (tiryakileri kınayan bir mektupla bunları hemen geri göndermişti); St Petersburg'da toplanan garsonlar, ona hoş bir semaver hediye etmek için para toplamışlardı...

Nihayet akşam yemeği zili çaldı. Otuzun üzerinde insan U şeklinde kurulmuş masaya oturdu. Oğullar, sevgi dolu bin yedi yüz mesajdan birkaç tanesini okudu. Bu mesajları gönderenler arasında bilginler, yazarlar, üniversite öğrencileri, sanatçılar, dükkân sahipleri, mühendisler, çiftçiler, işçiler, tutuklular, aristokratlar, hatta din adamları vardı. "St Petersburg Politeknik Enstitüsü Profesörleri" imzalı "Karanlığın gücüne karşı mücadele edeceğiniz nice nice yıllar dileriz." "Stanislavski ve ekibi" imzalı "Sanat tiyatrosu bugün önünüzde eğiliyor, büyük öğretmen." "Bir köylü" imzalı "Tanrı'nın ilham verdiği ihtiyar sakın susma." "Bir grup arabacı" imzalı "Güçlü hakikat ve sevgi yayıcısı, Tanrı ömrünü uzatsın." "Katolik bir rahip" imzalı "Tanrı'yı arayana selam olsun!" İngiliz yazarlar Thomas Hardy, George Meredith, H. G. Wells ve Bernard Shaw ona dostluk mesajları iletmişti. Fransa'dan, Almanya'dan, Avusturya'dan benzer mesajlar gelmeye devam ediyordu. Lev Tolstoy'un gözleri yaşarıyordu. Sesler, camların çınlaması onu serseme çeviriyordu. Bacağını uzatıp, ayrı bir masaya oturmuştu. Yorgun yüzünde gözbebekleri, kalın kaşlarının altında parıldıyordu. Kızartmanın ardından hizmetçiler peçetelere sarılı şampanya şişeleri getirdi. Hepsi patlatıldı. Tüm konuklar ellerinde kadehleriyle yaşlı adamın yakınına geldi.

Yasnaya Polyana'ya heyetler geliyor ve çimenliklerde toplanıyorlardı. Yeni gelenler için açık havada bir şölen düzenlenmişti. Lev Tolstoy, lastik tekerleklerini iki eliyle çevirdiği tekerlekli iskemlesiyle onlara yaklaştı. İnsanlar çevresini sardı. Güzel bir söze susamış tüm bu insanların açlığı nasıl dindirilecekti? Eskiden İsa'yı dinleyen müritlerde de bu naif ve saygılı yüzler olsa gerekti. Yasnaya Polyanalı bilgeden "Dağdaki Vaaz" bekleniyordu. Onun yaşında birinden bunu istemek fazlaydı. Zaten kalabalık içinde konuşmayı hiç beceremezdi. Kalıplaşmış birkaç cümle mırıldandı, teşekkür etti, tokalaştı, çocukları öptü, sayı-

ları çok fazla olan fotoğrafçılar için efsane sakalıyla gülümsedi. Ihlamur ağaçlarının altında bir mızıka takımı müzik yapıyordu. Bir kameraman, gelecek kuşaklar için yaşananları kaydediyordu. Bitkin düşen Lev Tolstoy, hayranlarını bırakıp, damadı Sukotin'le satranç oynamak için bir köşeye çekildi. Damadı onun kazanmasına müsaade etti. Tolstoy bu galibiyete çok sevindi. Kutlamayı sona erdirmek üzere Goldenweiser'dan piyanoda Chopin'in *Etüdler*'ini çalmasını rica etti. Müzik onu sarstı. Odasına çekildi. Kendisine iyi geceler dileyen kızı Saşa'ya mırıldandı:

"Kafam kazan gibi!"[20]

Ardından Sonya gelip, tığla kendisinin yapmış olduğu âşıkyolu işlemeli örtünün altında kocasının yanına uzandı. Lev Tolstoy ona doğru yürek parçalayıcı, hüzünlü bir bakış attı. Beyaz saçlarına ve çizgilerine rağmen bir çocuğa benziyordu. Doğum günü sona ermişti. Düşüncelerini meşgul edecek değerde bir oyuncak yoktu. Sonya örtüyü yaşlı kocasının omuzlarına kadar örttü. Tolstoy mutlulukla homurdandı:

"Ne güzel! Ne güzel! Yeter ki her şey bir talihsizlikle son bulmasın!"[21]

Ve karısını gönderdi. Uyumadan evvel defterine şöyle yazdı: "Acıktığında yemek yemek, susadığında su içmek beden için en büyük zevklerden biridir ama yemeyi, içmeyi, bedenin tüm isteklerini geri çevirmek, artık sadece bir zevk değil, ruhun mutluluğudur!"[22]

---

20 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

21 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 7 Eylül 1908.

22 *Günlük*, 28 Ağustos 1908.

2

Çertkov'un Muhteşem Dönüşü

28 Ağustos 1908'de Lev Tolstoy'u içtenlikle kutlayan konuklar arasında Vladimir Grigoryeviç Çertkov da vardı. Önceki yıl, on senenin ardından Rusya'ya dönmesine izin verilmişti. İngiltere'de Christchurch'deki bu uzun konaklamasından, üstadın öğretisine hiç değişmemiş bir güven, artan bir uzlaşmazlık ve İngiliz katılığının hafif sindiği bir tutumla dönüyordu. Alnındaki saçların dökülmesine ve kilo almış olmasına rağmen yakışıklılığından bir şey kaybetmiş değildi. İnancından ötürü acı çekmiş olması tüm Tolstoycuların ve bizzat Lev Tolstoy'un gözünde ona eşsiz bir itibar sağlıyordu. Hiç kuşkusuz genç Biryukov da vatanından ayrılmak zorunda kalmıştı ama o 1904'te afla ülkesine dönmüştü ve o zamandan beri ailesiyle birlikte Yasnaya Polyana'nın yakınında yaşıyordu. Otoritesi, Christchurch sürgününkiyle mukayese edilemezdi.

Orada, denizlerin ötesinde, Çertkov haklı davası için azimle savaşmayı sürdürmüştü. Zaten bundan çok etkilenmiş olan üstat da uzun süre önce onu vekil tayin etmişti. Vekilinin basma izni olmadan Lev Tolstoy'un bir satırı bile yayımlanamazdı. Gerek Rus gerek yabancı editörlerle tek başına görüşen, çevirmenleri seçen, çalışmalarını kontrol eden, yayın tarihini belirleyen hep Çertkov'du. Karşı çıkılamayacak kadar yaşlı ve za-

yıf bir ağanın tek vekili olan Çertkov, içten olduğu oranda güçlüydü. Bazen Lev Tolstoy'a karşı bir tutum alıyorsa, bu daima Tolstoyizm içindi. Kendisini, öğretinin cisimleşmiş hali olarak görüyordu. Dürtülerinden ama aynı zamanda dehasından da arınmış bir Lev Tolstoy'du o. Bir karikatür, biçim bozan bir aynadaki bir yansıma... Savunduğunu sandığı tezlerin dahi mahkûm edilmesi. Sıcak bir gün, Lev Tolstoy bir sivrisineğin Çertkov'un kel başına konduğunu görmüş ve bir şaplak indirip onu ezmişti. Mürit üstada kınayan gözlerle bakmıştı:

"Ne yaptınız Lev Nikolayeviç? Bir canlıyı öldürdünüz! Utanmalısınız!"

"Babam şaşırdı ve sıkıntılı bir ortam oluştu," diye yazacaktı bu sahneye tanık olan Saşa. İrişken Çertkov karşısında kendini bağışlatmak isteyen Lev Tolstoy şöyle diyordu: "Bu adam her şeyini bana feda etti. Benim için müreffeh, sosyetik yaşamından vazgeçmekle yetinmedi, tüm gücünü de benim eserlerimin yayımına adadı, sürgün edildi..."[1]

Böylece, fedakârlık minnettarlığa yol açtığı için, minnettarlık ise uzlaşmazlığı teşvik ettiği için, Çertkov Lev Tolstoy'un eserlerinde hak iddia ettikçe, yazar kendini ona karşı borçlu hissediyordu. Kendini birine borçlu görme merakı, ihtiyardaki sürekli olarak kendini suçlama ihtiyacına cevap veriyordu. Her zaman kendini "hatalı" hissetmişti: karısına karşı suçlu hissetmişti çünkü ideali için yaşarken, ona istediği yaşamı verememişti; köylülere karşı suçlu hissetmişti çünkü kendisinin her şeyi varken onlar yoksuldu; okuyucularına karşı suçlu hissetmişti çünkü onlara erdemi öğretirken kendisi günah işliyordu; müritlerine karşı suçlu hissetmişti çünkü kendisi Yasnaya Polyana'da hayatına devam ederken onlar sürgüne gönderilmişti.

Bu müritler arasında, ikinci planda olanlar Çertkov'un üstünlüğünü tartışmıyorduysa da, Biryukov ya da Lev Tolstoy'un çevirmeni İngiliz Maude gibi en önemli olanlar, bu adamın zorba ve dalavereci karakterini eleştiriyorlardı. "Onun (Çertkov'un) Lev Tolstoy'u nasıl kendi iradesine boyun eğdirdiğini ve ba-

1 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

zen fikirlerine tamamen zıt eylemlere zorladığını görmek beni çok üzüyordu. Çertkov'u içtenlikle seven Lev Tolstoy gözle görülür bir şekilde bu vesayetten rahatsız oluyordu ama yakınmadan buna razı geliyordu çünkü bu vesayet, en değerli ilkeleri adına ortaya çıkıyordu," diye yazacaktı Biryukov.[2] Ve Maude: "Kendi iradesini başkasına dayatmakta bu kadar başarılı bir başkasını daha tanımadım. Onunla ilişkiye geçen kişi onun kuklası haline geliyor, onunla kavga ediyor ya da ondan uzaklaşmak zorunda kalıyordu... Fiziksel şiddeti hor görmesi, sanki ona aynı oranda manevi güç kullanma özgürlüğü veriyordu ve bunu kullanmakta ustaydı."[3] İsviçreli öğretmen Maurice Kues ise Çertkov'u şu sözlerle betimliyordu: "Derin ve içten inancıyla, ideali için dünyadan vazgeçiren o inançla, yobazların zorunlu özellikleri olan, öğretiye zarar veren her şeye karşı o bağnazca katılığı, o sertliği, o inadı, o nüansları önemsemeyen kaba anlayışı, insana dair o olağan işlere karşı büyük kayıtsızlığı vardı."

Üstadda oynak, belirsiz, derin, duyarlı, trajik olanın karşısına, müritte mutlak bir duyarsızlık, sezgi yoksunluğu, rafine bir eğitim almış olduğu için iyice tuhaf kaçan dar görüşlü bir yaklaşım denk geliyordu. Şiddet karşıtı Çertkov yine de hizmet ettiği fikirleri dünyaya dayatmak için her yolun –fiziksel baskı dışında– mubah olduğunu düşünüyordu. Tolstoy'un eserlerinin ününü sağlamak için Lev Tolstoy'un manevi huzurunu hiç tereddüt etmeden feda etmişti. Çertkov, havarilerin söylemleriyle çelişip sıkıntı yaratabileceklerini sezgisel olarak biliyordu. Dolayısıyla yaşlı adama göz kulak olması, yersiz sözleri ve yazıları ona yasaklaması, onu heykele, bir anıta dönüştürmesi ve onun bekçiliğini üstlenmesi gerektiğine inanıyordu.

Çertkov Rusya'ya döndükten sonra ilk günleri Lev Tolstoy'un yanında geçirdi. Daha sonra, askıda kalmış işlerini halletmek için İngiltere'ye yaptığı kısa bir seyahatin ardından Yasnaya Polyana'nın yakınlarına yerleşti. Saşa Telyatinki'deki toprağı-

2 Biryukov'un yayımlanmamış *Günlük*'ü, Meliakh tarafından aktarılmıştır: *Tolstoy'un kaçışı ve ölümü*.

3 Daniel Gilles tarafından aktarılmıştır: *Tolstoy*.

nın yarısını ona satınca, Çertkov Tolstoy'un evinin üç verst uzağında, odaları bir oteldeki gibi uzun bir koridorun iki yanına dizilmiş iki katlı, kocaman, çirkin bir ahşap villa inşa etti. Üst kat "iş arkadaşlarına", yani Çertkov'un evinde sekreterlik, bahçıvanlık ya da bulaşıkçılık gibi işler yapan kişilere tahsis edilmişti. Hepsi de "Tolstoycu", zahit olan bu yirmi kadar iş arkadaşı, konforu ve temizliği hor görüyor, yerde, mantolarına sarınıp, oraya buraya saçılmış samanların üzerinde uyuyorlardı. Bununla birlikte, alt katta, Çertkov'un, karısının, annesinin ve oğlu Dima'nın oturduğu mobilyalı temiz odalar vardı. Mürit, evini yaşlı ustasına gezdirdiğinde ustası kızı Saşa'ya doğru eğilip, mırıldandı: "Acı çekiyorum... Çertkov'un bu kadar güzel, bu kadar büyük bir ev yaptığını ve bunun için onca para harcadığını görmek bana acı veriyor!"

O dönemde Çertkov kapsamlı bir derleme çalışmasına girişmişti: *L. N. Tolstoy'un Düşüncelerinin Derlemesi.* Lev Tolstoy'un edebi ve felsefi eserlerinde, mektuplarında, özel *Günlük*'lerinde, öğretisini tanımlamaya ve açıklamaya dönük cümleler araması için Filozof F. A. Strakhov'un[4] başkanlık ettiği, ilerici entelektüellerden bir ekip kurmuştu. Bu küçük grup fikirlerini bulup çıkarmak için saygıdeğer ihtiyarın yazılarını her gün elekten geçiriyordu. Toplananlar Çertkov tarafından inceleniyor, bir kısmı alınıp, bir kısmı atılıyordu. Mürit bazen hoşuna gitmeyen bir bölüme kızıyor, Lev Tolstoy'u anti-Tolstoycu yaklaşımlar sergilemekle suçluyor ve birkaç satırın kaldırılmasını, bir kelimenin değiştirilmesini istiyordu. Genellikle Lev Tolstoy, engizisyoncunun isteklerine boyun eğiyordu.

Öğlenleri, aralarında sıradan insanların –işçiler, çiftçiler, çobanlar– da bulunduğu Telyatinki malikânesi sakinleri, yemekhanenin büyük masası etrafında bir araya geliyordu. Kırk kadar aç insan, çanaklarını buharı tüten tencerelere doğru uzatıyordu. Prensipte, bu Tolstoycu koloni kutsal eşitlik, yardımlaşma ve sevgi yasalarıyla yönetiliyordu. Ama komşu evi sık sık ziyaret eden Saşa Tolstoy, "tarikat kardeşleri"nin bir trenin yolcula-

4 Tolstoy'un 1896'da ölen arkadaşı, eleştirmen N.N. Strakhov'la hiçbir ilişkisi yok.

rı gibi üç sınıfa ayrıldığını tespit etti. Masanın en ucunda Çertkov ve yakınları oturuyordu; ortada, *Derleme*'deki iş arkadaşları –sekreterler, daktilografiar–; diğer uçta ise, işçiler, köylüler, çamaşırcılar, gece bekçileri oturuyordu. Sadece "yağlı bulgur"a hakkı olan üçüncü sınıftakiler, domuz pirzolası, reçel ve kompostoyla beslenen birinci sınıftakilere imreniyordu. Garibanlar arasında tuhaf sözler işitiliyordu:

"Birinci sınıfa yükselmek isteyen Alyoşa'ya bak!"

"Ya sen, pirzolaları izlemeyi bitirdin mi?"

Saray'a gidip gelmeye alışmış olan Çertkov'un aristokrat annesi, Telyatinki'de ayrı bir yaşam sürüyor, çayını odasında içiyor, kolalı beyaz örtüler, gümüş yemek takımları, ince fincanlar istiyordu. Çertkov da bez gömleğine ve kaba ayakkabılarına rağmen, her zaman şık bir havaya sahipti. Buna karşılık, tek oğlu Dima, mide bulandıracak kadar pis ve vasattı. Bu çocuğun Tolstoyculuğu, yıkanmayı ve öğrenim görmeyi reddetmekle sınırlıydı. Her tarafını bitler sardığından konuşurken kaşınıyor, çamurlu çizmeleriyle divanların üzerinde tepiniyordu. Babası onu ürkekçe azarladığı zaman, mujiklerle yaşamak için "mutlak sadeleşme"yi bilmek gerektiğini söylüyordu.

Genellikle Çertkov Yasnaya Polyana'ya sabahları, Lev Tolstoy çalışırken gidiyordu. Kural, yaratma saatlerinde, üstat çağırmadıkça çalışma odasına kimsenin girmemesiydi. Ne var ki halk için yerinde olan bu yasaklama, büyük müride uygulanamazdı. Çertkov içeri girip ihtiyarın üzerine doğru eğilir, omuzlarının üzerinden yazdıklarını okur, onaylar, eleştirirdi:

"Şu bölümü değiştirseniz daha iyi olur!"

"Ah! Öyle mi dersiniz?" diye mırıldanıyordu Lev Tolstoy.

Yazar öfkelenir, rahatsız olur ama bir kez daha boyun eğerdi. Çertkov sık sık yanında –üstadın çalışmasını bölen– bir fotoğrafçı götürür ve Tolstoy propagandasında kullanacağı fotoğraflar çektirirdi. Fotoğrafçılığa meraklı olan Sonya kocasına, yabancılara kendisinden çok "poz" verdiği için sitem ederdi. Kısa süre içinde buna başka sitemler de eklendi. Kaynağın başını tutan Çertkov'un, Lev Tolstoy'un kaleminden akan her şeye el koyduğunu fark etmekte gecikmedi. Liovoçka'nın eserlerini

herkesten önce öğrenmekle kalmıyor, aynı zamanda el yazmalarına da sahip çıkıyordu. *Günlük*'e gelince, mürit, günün her saati ona bakabiliyordu. Bu teklifsizlik Sonya'yı öfkelendiriyor ve korkutuyordu. Haklarına tecavüz edildiği ve sevgisine ihanet edildiği hissine kapılıyordu. Eskiden, kavgalarına, anlaşmazlıklarına rağmen, onda yarattığı arzuyla kocasına söz geçirebildiğini düşünebilirdi. Ama artık altmış beş yaşında, solmuş, sinir hastası bir kadındı ve kocası da cinsel tutkusundan arınmış, seksen yaşında bir ihtiyardı. Tolstoy Sonya'ya baktığında, çizgilerinden başka bir şey görmüyordu. Çocuklarının annesi olarak ona duyduğu saygı da, "Taneyev olayı"ndan sonra kaybolmuş olmalıydı. Piyanist, Şubat 1908'te Yasnaya Polyana'ya tekrar gelmişti. Kontes için *Sözsüz Romanslar*'ı çalmıştı. Sonya ağlamıştı. Liovoçka ne düşünmüştü? Sonya, onun sevgili sırdaşına her şeyi anlatmış olduğuna emindi. Büyük ihtimalle Çertkov Sonya'nın artık kocası için ne bir yatak arkadaşı ne de danışman olduğunu biliyor ve kadının yapmış olduğu hataları, kendi egemenliğini sağlamak için kullanıyordu. Ama Sonya buna izin vermeyecekti. Kırk altı yıl boyunca dâhi bir yazarla onun eserlerine destek vererek, evini döndürerek, el yazmalarını temize çekerek, ona çocuk vererek, ona bakarak, onu severek yaşadıysa, bir Tolstoy felsefesi uşağının karşısında silinip gidemezdi. Bu yazgının bir anlamı olacaksa, son ana dek büyük adamın hayranlık uyandıran eşsiz karısı olarak kalmalıydı. Bu, onun Çertkov'a karşı savunduğu varlık nedeniydi. Oysa Çertkov da kendi cephesinden kendi varlık nedenini Sonya'ya karşı savunuyordu. Çünkü o da, fedakârlıkları ve çalışmalarıyla, gelecek kuşaklar nezdinde Lev Tolstoy'u temsil etme hakkının yalnızca kendinde olmasını hak ettiğine inanıyordu. Onun açısından da, yazarın sağ kolu olmak dışında hiçbir şey önemli değildi. Öğretisinin özünü herkesten iyi anladığına emin olarak, onu her tür bozulmadan korumak istiyordu. Bunun için, yaşlanmış ve güçsüzleşmiş olan yazarın, karısının ısrarları üzerine kendisine yüz çevirmesini engellemek gerektiğine inanıyordu.

Birinci olmak için verilen bu mücadelede, iki hasım kendisine müttefikler arıyordu. Sonya tüm çocuklarının kendisiyle bir-

lik olmasını istiyordu. Ne var ki Sergey ve Tanya ihtiyatlı bir tarafsızlıkla yetiniyor, Saşa'nın ise yanına yaklaşılmıyordu. İlya, Andrey, Mihail ve Lev annelerini destekliyorduysa da bu genellikle mektup vasıtasıyla oluyordu çünkü Yasnaya Polyana'ya nadiren geliyorlardı. Çertkov'un grubunda, piyanist Goldenweiser, kopyalama işlerine katılan Varvara Feokritova, Dr. Duşan Makovitski ve Tolstoycu sekreterler vardı. Sonunda ve en önemlisi, Saşa'nın güvenini kazanmıştı.

Çertkov Rusya'dan ayrıldığında Saşa, müridin pek önemsemediği, on üç yaşında küçük bir kız çocuğuydu. Artık yapılı, iri göğüslü, hareketleri sert, erkeksi davranışları olan, atları ve köpekleri seven yirmi üç yaşında bir genç kızdı. Dürüst ve dolambaçsız bakışları geniş yüzünü aydınlatıyordu. Sert bir mizaca sahipti, kurnazlık bilmezdi ve hem sevgisinde hem nefretinde içtendi. O da Sonya gibi babasına duyduğu hayranlıktan ötürü Çertkov'un eve istediği gibi girip çıkmasından rahatsız olabilirdi. Ve gerçekten de başlangıçta haddini bilmezliğinden ötürü Çertkov'dan hoşlanmamıştı. Ama madem ki bire iki bir mücadele olacaktı, o halde Çertkov'a karşı annesiyle müttefik olmaktansa, annesine karşı Çertkov'la birlik olmayı tercih ediyordu. Zaten annesi onu hiç sevmemişti. Aralarında, manevi bir anlaşmazlıktan daha da kötüsü, gerçek bir fiziksel uyumsuzluk vardı. Bir araya geldiklerinde birbirlerine öfkeleniyor, birbirlerini incitiyor, elektrik yüklü bir ortamda çatışıyorlardı. Hizmetçiler genç kıza, Vanişka'nın ölümü üzerine acıdan ne yapacağını şaşırmış olan kontesin "Neden o? Neden Saşa değil?" diye sızlandığını aktarmışlardı. Saşa bu incitici sözü unutmamıştı. Daha sonra annesinin gülünç bir duruma düşerek ve dolayısıyla ünü, hayatından daha değerli olması gereken hayran olunası bir adamı küçük düşürerek, Taneyev'e âşık olduğuna tanık olmuştu. Saşa, anne ve babası arasındaki üzücü kavgalara tanık olmuştu. Defalarca kez, Sonya'nın yerinde olsaydı, Lev Tolstoy gibi birini mutlu edebileceğini düşünmüştü. Hatta belki de kendisini eş rolünde düşünmüştü. Babasının her gün tanık olduğu ihtiyarlığı, bu düşü, her tür yanlış anlaşılmadan arındırıyordu. Ama ona bakmak, hizmet etmek, onu koru-

mak için şiddetli bir ihtiyaç duyuyorduysa –o ne kadar da iyi ve yorgundu!–, bu, onun yanında, ona layık olmayan bir eşin yerini almak yönündeki itiraf edilmemiş bir niyetten ötürüydü. Genç insanlar hiç umurunda değildi. Evlenmeyi düşünmüyordu. Saplantısı; fikirlerini, ak saçlarını, kokusunu, rahatsızlıklarını ve ününü sevdiği, adalet sevdalısı saygı değer ihtiyarın özel yaşamının daima daha içlerine sızmaktı. Saşa her durumda babasına hak veriyordu. "(Saşa) Tüm iradesini ve inadını, babasının üzerinde giderek artan nüfuzuyla birlikte, (o ve karısı arasındaki) uyuşmazlığı sertleştirmek için kullandı," diye yazdı eniştesi Obolenski.[5]

Lev Tolstoy kendisinin konu olduğu aile kavgasını görmezden gelmeye çalışıyordu. Kişisel huzurunu korumak için Sonya'yla ya da Çertkov'la tartışmalardan kaçınıyordu. Geriye kalan kısa hayatını derin düşüncelere adamayı istiyordu. Ülkesinin geleceği onu endişelendiriyordu: "Duma'nın hiçbir rol oynayamayacağı derin bir altüst oluşun eşiğindeyiz. Rus yönetimine karşı savaşmak için sadece iki yol var: ya bombalar ya sevgi," diyordu.

Ocak 1909'da, onu bir kez daha ama boşuna Ortodoksluk yoluna döndürmeyi deneyen Tula Piskoposu Parten'i ağırladı. Yüksek rütbeli papaz oradan ayrılmak üzereyken, Sonya onu bir kenara çekip Kilise'nin gerçekten kocasına dini cenaze törenini yasaklayıp yasaklamayacağını sordu. Sıkıntılı görünen Parten, Kutsal Meclis'in buyruğuna uyması gerektiğini söyledi, ardından iyi niyetli bir gülümsemeyle ekledi: "Öyle olsa da Kontes, Lev Nikolayeviç hasta olduğunda, hastalığı ağırlaşmadan evvel bana haber yollayın."

Karısından bu cana yakın sözleri öğrenen Lev Tolstoy Sonya ve din adamlarının birlikte bir dolap çevirdiğini sezdi, korkuya kapıldı ve 22 Ocak 1909'da *Günlük*'üne şöyle yazdı: "Ölmeden evvel 'nedamet getirdiğime' insanları inandırmak için bir şeyler uydurmayacaklarını umuyorum! Bu yüzden, açık açık ve altını çizerek söylüyorum: ölmeden evvel kaba sözler söylemeyeceğim, açık saçık resimlere bakamayacağım gibi Kilise'ye de dön-

5 N. Obolenski: *Tolstoy'un Hayatı*.

meyeceğim ve ölmeden evvel komünyon kabul etmeyeceğim. Dolayısıyla, *ölmeden evvel pişmanlığım ve ayine katıldığım konusunda söylenecek her şey yalandan başka bir şey olamaz.*"

Gücü azaldıkça, bu mesele kafasını daha fazla meşgul ediyordu. Mart ayında, ikinci bir flebit görüldü. Sonu mu gelmişti? Öyle olduğunda gerçekten inandı. Ne var ki sekiz gün sonra ateşi düştü. Hemen –minnetle kullandığı– bu bedene lanet okumaya başladı. Yatağında, temiz örtülerin içinde yatarken, seksen yaşına rağmen, cinsel isteğinin geri geldiğini hissediyor ve bu fikir onu korkutuyordu. 15 Mart'ta son nefesini vermeye hazırlanıyor, 16'sında ise *Günlük*'üne şöyle yazıyordu:

"Cinsel ilişkiler ve ona yol açan duygular şiirselleştirilmeseydi, eğer evlilik, her zaman değilse de en azından bin üzerinden dokuz yüz doksan dokuzunda tüm hayatı zehir ederken, harika ve mutluluk verici bir kurum olarak tanımlanmasaydı, eğer çocukluktan ergenliğe kadar, insanlar cinsel –çift, birleşmelerinin sonucu olarak, dünyaya çocuk getirmek ve onları en iyi şekilde yetiştirmek gibi ağır ve karmaşık bir sorumluluk alacakları fikrini aklında tuttuğunda ancak insani bir anlam kazanan– edimin, berbat, hayvanca bir edim olduğuna (bu duruşta beğenilen bir varlık hayal etmek yeterlidir!) ikna edilseydi, fiziksel arzuyla mücadele etmek kat be kat kolay olurdu."

Saşa, bu satırları temize çekerken, hayatında babasına karşı duyduğu sevgiden başka bir sevgi tatmamış olduğuna büyük ihtimalle çok sevinmiştir.

Güzel havalar yaklaşırken, Lev Tolstoy kendini tamamen toparladı. Daha 31 Mart'ta, karla kaplı bahçede yavaş yavaş dolaşabiliyordu. Yeniden günahlarını ve özellikle de köylü Aksinya'dan olan gayrimeşru oğlu Timote'de ete kemiğe bürünen en büyük günahını düşünüyordu. Köylü kadın yaşlandıktan sonra mujik Ermil'le evlenmişti ama bu, Lev Tolstoy'un hatasını değiştirmiyordu. Timote, önünde gidip gelen, atlara bakan, arabacı koltuğuna çıkan, dizginleri ele alıp "Sizi nereye götürmeliyim efendim?" diye soran kişileşmiş bir vicdan azabıydı. Ve bir de her şeyi bilen meşru çocuklar vardı! Babaları hakkında ne düşünüyorlardı? Zina işleyen biri, bir sefih, bir şeytan! "Çıplak

ayaklarıma baktım ve Aksinya'yı hatırladım. O hayatta. Timote'nin (Ermil) benim oğlum olduğu söyleniyor ve ben ondan özür bile dilemedim, nedamet getirmedim, günün her saati nedamet getirmiyor ve hâlâ başkalarını eleştirmeye cüret edebiliyorum!" diye yazacaktır Lev Tolstoy.[6]

Nekahet dönemi, "yıkıcı faaliyetlerinden" ötürü Tula dışına sürülen Çertkov'un gidişiyle üzüntülü geçti. Karardan 6 Mart'ta haberdar olan mürit taşınmasını ay sonuna kadar geciktirebildi. Moskova yakınlarındaki Krekşino'ya, teyzelerinden birinin yanına gitti. Rakibinden kurtulduğuna içten içe sevinen Sonya, müride uygulanan keyfi tedbire karşı çıkar gibi görünüyordu. Saf Tolstoy, karısının yüce gönüllülüğü karşısında duygulandı. "Ah! Keşke kendini aşabilse!" diye yazıyordu. Ama çevresinde Çertkov'un sürülmesine, şimdi onun avukatlığını yapan Sonya'nın sebep olup olmadığı konuşuluyordu. Bunun üzerine Sonya yabancı ve Rus gazetelerine bir mektup yolladı:

"Yöremizde, bölgemizin tüm sakinlerini şaşkına çeviren yeni bir şiddet edimi gerçekleştirildi... Çertkov'un suçu açıktır: Tolstoy'la arkadaş olmak ve Tolstoy'un fikirlerini yaymak için gösterdiği çaba. Peki bunlar hangi fikirlerdir? Kimseyi öldürmemek, herkesi sevmek, kötülüğe karşı şiddetle cevap vermemek, kanlı devrime bir son vermek, vs. Çertkov'un sürülmesi ve Tolstoy'un kitaplarını okumaya ve okuması için başkalarına vermeye cüret eden kişilere verilen cezalar, eserleriyle Rusya'nın ününe ün katan ihtiyara duyulan iğrenç öfkeyi kanıtlamaktadır. Gerçekten de, herkes Lev Nikolayeviç'in Çertkov'u ne kadar sevdiğini biliyor... Çertkov'un hayatını ve vaazını dikkatle inceledim, onun ve Tolstoy'un fikirlerinin çoğuna, özellikle de Kilise'yi yadsımalarıyla ilgili olanlara katılmasam da, Çertkov'un çabasının, insanlar arasında insan sevgisi yaymayı ve insanların ahlaken geliştirilmesi gerekliliğini amaç edindiğini söyleyebilirim. Birçok kez genç köylüleri, şiddet eylemlerinin yanı sıra devrimden döndürdü."

---

6 Günlük, 13 Haziran 1909. Asıl metinde, Tolstoy yanlışlıkla şöyle yazmıştı: "Ermil'in benim oğlum olduğu söyleniyor..." Gerçekte Ermil, Aksinya'nın kocasıydı ve Timote, Lev Tolstoy'un gayrimeşru oğluydu.

Ne Sonya'nın eleştirileri, ne Çertkov'un nüfuzlu arkadaşlarının başvuruları, ona karşı alınan tedbiri geri çektirebildi. "Çertkov'u özlüyorum," diye yazıyordu Lev Tolstoy üzüntülü bir şekilde 15 Nisan 1909'da *Günlük*'üne. Ve terk edilmiş bir kadın gibi üzülmeye başladı. Sonya bu durum karşısında endişeye kapıldı. Sonya öyle sinirli olmuştu ki, on dakikadan uzun süre oturamıyor, bir konuşmayı dinleyemiyor, kitaba kendini kaptıramıyordu. Hayatın çözümsüz problemler yumağı olduğu ve kollarını kavuşturup beklerse, hastalık ve sefaletin ailesinin üzerine abanacağı hissi içindeydi. Eğlenmek için, fotoğraf çekmekle ilgileniyordu. Tüm pencere desteklerini kimyasal sıvılarla dolu leğenler kaplamıştı. Parmakları asitten sararmıştı. Birinden bir diğerine koşturup, söyleniyordu:

"Kesinlikle Liovoçka'nın kolay bir hayatı var! Hiçbir şeyle ilgilenmiyor! Huzurlu bir şekilde yaşıyor!.."

Lev Tolstoy, sessiz, sabırlı, kaskatı kesilmiş bir halde fırtınanın geçmesini bekliyordu. Karısının ev içinde oradan oraya koşturmasını izlerken, merhametle öfke arasında gidip geliyordu. Ona söyleyecek çok şeyi vardı! Ama ağzını açarsa, karısı kendisine karşı çıkacak ve konuşmaları kavgayla son bulacaktı. Huzurunu kaçırmadan içindeki yükten kurtulmak için ölümden sonra ele geçen mektuplar sistemine yöneldi. "Bu mektup eline ben artık hayatta olmadığımda geçecek. Uzun ortak yaşamımız boyunca, özellikle de ilk zamanlarda sana karşı işlemiş olduğum suçlardan ötürü beni bağışla. Bana gelince, seni bağışlayacağım hiçbir şey yok. Sen, annen seni nasıl yarattıysa öyleydin, sadık ve iyi bir eş, mükemmel, hayranlık verici bir anne. Ama tam da annen seni nasıl yarattıysa öyle olduğun için, öyle kaldığın, değişmeyi istemediğin için, kendi üzerinde çalışmayı, iyiye ve hakikate doğru ilerlemeyi reddettiğin için, benim iyi olduğunu düşündüğüm şeylere en zıt, en kötü ne varsa onlara inatla tutulduğun için, kendine ve başkalarına çok kötülük yaptın, kendini daha da küçülttün ve şu anda içinde bulunduğun acınası duruma geldin," diye yazdı Sonya'ya hitaben 13 Mayıs 1909'da. Bu mektup müsvedde olarak kaldı.

Lev Tolstoy Haziran ayında Koçeti'ye, damadı Sukotin'in evi-

ne gitti. Sonya, Dr. Makovitski ve Gusev'in yanı sıra, bir de hizmetçi eşlik ediyordu. Garda, yolcuları malikâneye götürecek bir gezinti arabası bekliyordu. Lev Tolstoy geçerken köylülerin efendiye şapka çıkardıklarını fark etti. "Onların yerinde olsaydım, yıkılmak üzere olan hangarlarını destekleyecek bir kazıkları bile yokken, bu atları, bu büyük malikâneleri görür görmez tükürürdüm," dedi Gusev'e doğru eğilerek. Ve kırda dolaştıktan sonra *Günlük*'üne şunları yazdı: "Halkta içler acısı bir yoksulluk, yok hiç de yoksulluk değil, alçalma, alıklaşma hissi. Devrimcilerin acımasızlığı ve çılgınlığı hoş görülebilir... Fransızca sohbetler, tenis ve bunların yanında, çalışmaktan sersemleşmiş, yırtık pırtık giysiler içinde, aç köleler. Buna dayanamıyorum, kaçmak istiyorum."

Ama kaçmadı, hatta kızının evinde üzerine titrenerek, şımartılarak, ilgi ihtimam gösterilerek yaşamaktan öyle büyük bir zevk aldı ki Sonya Yasnaya Polyana'ya tek başına dönmek durumunda kaldı. Aslında Tanya Tula'da kalması yasaklanmış olan Çertkov'un, Koçeti yakınlarındaki Orel sınırına yerleşmeye çalıştığını annesinden saklamıştı. "Ne yapacağını belirsiz çünkü Çertkov'la görüşüp görüşemeyeceğimi henüz bilmiyorum. Bunu, ben de onun –zavallı!– kadar istiyorum," diye yazdı Lev Tolstoy 28 Haziran'da Sonya'ya. Nihayet, sevgili mürit, Koçeti'ye üç verst mesafedeki Suvorovo kasabasında kiralayacak küçük, bakımsız bir ev buldu. Lev Tolstoy bunu öğrenir öğrenmez atına bindi, kalbi güm güm atarak ormanın içinden geçip hayatının adamının kendisini beklediği eve gitti. "Mutluluk dolu bir görüşme," diye yazacaktı *Günlük*'üne. Hep aynı manevi coşkuyla, birçok kez Suvorova'ya gitti. "Dönüşümü erteleyeceğim," diyordu. Sonya ise kızıyordu. Lev Tolstoy, istemeye istemeye 3 Temmuz 1909'da Yasnaya Polyana'ya doğru yola koyuldu.

Karşılama oldukça fırtınalı oldu. Sonya Liovoçka'yı, arkasını döner dönmez Çertkov'la görüştüğü için suçladı. Ardından, Stockholm'de gerçekleşecek Dünya Barış Kongresi'ne katılmaya karar vermiş olmasına çattı.

"Kimsenin söylemeyeceği şeyleri yüksek sesle dile getirmek

için konumumdan yararlanmalıyım!" şeklinde bir açıklama yapıyordu karısına.

Sonya, ona, bu yaşta o kadar uzaklara gitmeye hakkı olmadığını söyledi. Hiç şüphesiz yolculuğun, resmi resepsiyonların, konferansların yol açacağı yorgunluktan endişe etmekte haklıydı ama her zamanki gibi tartışmada sağlıklı bir tutum alamıyordu. En ufak bir anlaşmazlıkta sesini yükseltiyor, sızlanıyor, ağlıyordu. Omzunda bir sinir ağrısı belirdi ve bundan onu sorumlu tuttu çünkü ruhunu darmaduman ediyordu.

"Gitmeyeceğine söz ver! Gitmesen ne olur ki?" diye homurdandı Sonya.

"Vazgeçemem Sonya! Bu benim ödevim!"

"Ay! Ay! Beni öldüreceksin! Zalim, acımasız bir adamsın sen!"[7]

"Tek başına, hayatımın son saatlerini, son günlerini, son aylarını nasıl zehir ettiğini bir bilebilse, bir anlayabilseydi!" diye yazıyordu Lev Tolstoy 12 Temmuz'da.

Saşa kararından caymaması için babasını yüreklendiriyordu. Ama galiba bunu sadece annesine zıt gitmek için yapıyordu. Eğer Sonya kocasını Dünya Barış Kongresi'ne gitmeye teşvik etmiş olsaydı, belki de kızı öfkeyle bu projeye karşı çıkacaktı. Lev Tolstoy ne düşüneceğini, kime uyacağını bilmiyordu ama sırf üzerine düşeni yapmış olmak için, Stockholm delegelerine hitaben, Hıristiyan ruhunun askerlik hizmetiyle bağdaşmayacağıyla ilgili bir makale kaleme alıyordu.

Yolculukla ilgili tartışma henüz çözüme kavuşmamışken, daha karmaşık ve daha vahim bir başka tartışma patlak verdi. Çertkov *Üç Ölüm* ve *Çocukluk*'u ücretsiz yayımlamıştı. Oysa 1881 öncesine ait bu öyküler, kocasıyla yapmış olduğu anlaşma gereği telif hakları Sonya'nın elinde olan eserler arasındaydı. Paraya sıkışık oğulları İlya ve Andrey'in kışkırtmasıyla, Sonya fazla girişken editörleri dava etme konusunu açtı. Ama yeğeni yargıç İvan Denisenko davayı kazanma garantisinin olmadığını ona söyledi. Lev Tolstoy ise mahkeme yoluna gitmesi halinde, ona vermiş olduğu vekaletnameyi iptal etmekle teh-

7 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

dit etti. Öfkeden deliye dönen Sonya karşısına geçip çığlık çığlığa bağırdı:

"Ailenin dilenmeye mecbur kalması senin umurunda değil! Tüm haklarını Çertkov'a bırakmayı ve torunlarının açlıktan ölmesini istiyorsun!"[8]

Tartışmalar, giderek daha şiddetlenerek ve saçmalaşarak devam ediyordu. "Beni uyandırdılar. Sonya gece uyumamış. Odasına gittim. Saçma sapan bir şey oldu. (Sonya) Duşan (Makovitski)'nin onu zehirlemiş olduğunu iddia ediyordu, vs. Yoruldum, artık dayanamıyorum, kendimi tamamen hasta hissediyorum. Makul ve şefkatli bir tavır takınmamın kesinlikle imkânsız olduğunu görüyorum... Ciddi ciddi gitmeyi düşündüm. Pekâlâ! Hıristiyan ruhunu göster! Ya şimdi ya hiçbir zaman. İnanılmaz şekilde gitmek istiyorum. Varlığımın burada birine iyi geldiğinden şüpheliyim. Kimseye faydası olmayan büyük bir fedakârlık. Tanrım bana yardım et, beni aydınlat! Tek istediğim, senin isteğini gerçekleştirmek, kendiminkini değil." diye yazıyordu Lev Tolstoy 21 Temmuz'da.

Sonya ondan artık sadece Kongre'ye gitmekten vazgeçmesini değil ayrıca kendisini 1881'den önce veya sonraki tüm eselerinin mirasçısı yapmasını istiyordu. Lev Tolstoy iki noktada da boyun eğmeyince Sonya öfkelendi ve morfinle kendini zehirlemeye yeltenir gibi yaptı. Tolstoy karısının elinden şişeyi alıp merdivenden aşağı attı. Bu arada Sonya hüngür hüngür ağlıyordu. Lev Tolstoy odasına dönünce, bir süre düşündü ve nihayet İsveçlilerin davetini geri çevirmeye karar verdi. "Bunu ona söylemeye gittim. Acınası biri o; ona gerçekten acıyorum. Ama bu ne kadar da aydınlatıcı bir şey! Bu, içsel bir çaba olmasaydı hiçbir şey yapamazdım. Ve kendi içimde bu çabaya girdikten sonra her şey çözüldü," diye yazdı Lev Tolstoy.[9]

Sonya biraz sakinleşti, Saşa annesinin karşısında boyun eğdiği için babasına kızdı ve Lev Tolstoy ateşkesin kısa süreceğini anladı. Dr. Makovitski bacağına masaj yaparken Lev Tolstoy ona şöyle dedi: "Sizinle yakın bir arkadaşımla konuşur gi-

8 Aleksandra Tolstoy: *Babam.*

9 *Günlük*, 26 Temmuz 1909.

bi konuşacağım. Bu evden uzaklaşmak, yurtdışına gitmek istiyorum. Pasaport işi nasıl halledilir? Kimsenin bir şeyden haberi olmaması gerek, en azından bir ay boyunca..." Dr. Makovitski ona bu koşullarda bir seyahat ayarlamanın mümkün olduğunu ama kontesin, Stockholm'e kocasıyla birlikte gitmek istediğini işittiği cevabını verdi. İhtiyar kaşlarını çattı ve bunların havada sözler olduğunu mırıldandı: "İsterik bir kadına bağlı olmak istemiyorum! Onun rahatsızlığı fiziksel değil, zihinsel, egoizm kaynaklı!"[10]

Ne mutlu ki 29 Temmuz'da Liovoçka'nın, Şamardino Manastırı'nda rahibe olan kız kardeşi Marya Tolstoy'un gelişi, bu dindar yaşlı kadını çok seven ve saygı duyan Sonya'yı tamamen sakinleştirdi. Her yıl olduğu gibi, birkaç günü ya da haftayı Yasnaya Polyana'da geçirmek için başka konuklar da geldi. Lev Tolstoy, yorgunluğuna ve pek iyi olmayan sağlık durumuna rağmen, ressam Botkin ve Parkhomenko (Parkhomenko onun portresini yapıyordu) ile sanattan, milletvekilleri Tenişev ve Maklakov'la tarım reformundan, Rus fizikçi Tsinger'le matematik ve geometriden konuşmaktan zevk alıyordu. Bir ağustos akşamı, Goldenweiser ile satranç oynarken, peşinde adamlarıyla birlikte bir polis komiseri üstadın kapısını çaldı. İçişleri Bakanı'nın emriyle, yazarın sekreteri Gusev'i tutuklamaya gelmişti. Öfkeden beti benzi atan Lev Tolstoy, tutuklama emrini görmek istedi. Kâğıt kendisine gösterildi: "Devrimci propaganda yaptığı ve yasak kitap yaydığı" gerekçesiyle, Gusev iki yıllığına Perm ilindeki Çerdin'e sürülmüştü. Polis arabasında köpekler havlarken, Yasnaya Polyana'nın tüm sakinleri zavallı adamın etrafını sardılar. Lev Tolstoy bavulunu yapmasına yardım etti, Saşa bavulun içine bu ateşli Tolstoycu'nun hâlâ okumamış olduğu *Savaş ve Barış*'ı çaktırmadan koydu. Rahibe Marya hiçbir şey anlamıyor, siyah şapkalı başını sallıyor ve komisere söyleniyordu:

"Pü! Pü size! Bu kadar iyi bir adamı neden tutukluyorsunuz?"

Polisler tutukluyu da alıp gittikten sonra Lev Tolstoy gözyaşlarını tuttu ve odasına çekildi. Ertesi gün, 5 Ağustos'ta *Gün-*

10 Makovitski'nin *Günlük*'ü.

lük'üne şu satırları yazdı: "Dün, haydutlar gelip Gusev'i götürdüler. Vedalaşma çok iyiydi, onun bize karşı tutumu, herkesin ona karşı tutumu... Evet, bütün bunlar çok iyiydi. Bugün bu konuda bir itiraz yazdım."

Bu protesto metni çok sayıda gazetede yayımlandı ve İçişleri Bakanı, Tula Valisi'nin altında çalışan adamların iş görme tarzından duyduğu rahatsızlığı Vali'ye iletsin diye Emniyet Müdürü'nü görevlendirdi: "Gusev'i tutuklama işini, çağrılacağı bir karakolda yapmak yerine, Kont L. Tolstoy'un evine polis göndermenin ve sanığa bavullarını hazırlamak için sadece bir saat vermenin daha iyi olacağını sandınız. Yerel otoritelerin –duruma hiç de uygun olmayan– bu davranış şekli, (kolayca öngörülebileceği gibi) sadece Kont L. Tolstoy'un reklamına yaradı ve periyodik basında sansasyon yaratmayı amaçlayan Kont L. Tolstoy'u hükümetin keyfi yönetiminin kurbanı olarak sunan bir dizi makalenin yayımlanmasına yol açtı."

Gusev'in tutuklanmasının ardından Çertkov'u görme isteği Lev Tolstoy'u daha şiddetli bir şekilde sardı. Bu fikre uzun süre karşı çıkan Sonya nihayetinde boyun eğdi. Hatta, sürgündeki müridin yaşadığı Krekşino[11] seyahati için kocasının bavulunu bizzat kendisi hazırladı. Lev Tolstoy; Saşa, Dr. Makovitski ve hizmetçi İvan Sidorkov'la birlikte 3 Eylül 1909'da yola çıktı. Saygıdeğer ihtiyarın ünü öyle büyüktü ki Pathe-Jounal firması, Yasnaya Polyana'dan ayrıldığı sırada onu filme çekme izni istemişti. Kabul etmemiş olmasına rağmen muhabirler ve fotoğrafçılar çalıların arasına gizlenmişti. Garda, perona bir kamera yerleştirilmişti. Kameraman kolu çeviriyordu. Öfkeli ihtiyar hafif eğilerek objektifin önünden geçti.

Lev Tolstoy Moskova'ya vardığında, tekrar gazetecilerin saldırısına maruz kaldı. Yolcular Kamovniçeski Sokağı'ndaki eski aile konutuna gittiler. Saşa, bir saray olarak anımsadığı bu evi, çirkin, harap ve iç karartıcı buldu. Bu evde şimdi ağabeyi Sergey ile yengesi Maşa oturuyordu. Hemen ertesi gün, Lev Tolstoy sekiz yıldır gelmemiş olduğu şehri görmek istedi. "Yüksek evler, tramvaylar, trafik onu şaşırtmıştı. Bu insan kalabalığına

11 Krekşino, Moskova'ya 36 verst mesafede bulunuyordu.

ürkerek bakıyor ve her adımda, sözde medeniyete duyduğu eskiden kalma nefretinin yerindeliğine yeniden hak veriyordu," diye yazacaktı Goldenweiser.

Bununla birlikte, Zimmermann müzik mağazasında, Paderewski'nin otomatik piyanoda çaldığı Chopin'i dinleyince, medeniyetin iyi yanları da olduğunu teslim etti. "Bu harika! Harika! Bu nasıl çalışıyor?" diyordu. Kendisini Krekşino'ya götüren trende hâlâ bundan bahsediyordu. Ve Çertkov'lara vardığının ertesi günü, otomatik piyano da gelmişti: Zimmermann firmasının hediyesi! Tolstoy bu hediyeyi geri çeviremedi! Enstrümanı büyük salona koydular.

Ama halk oraya kadar kaydedilmiş müziği dinlemek için gelmemişti. Çertkov ailesinin çevresinde bir hayran kalabalığı, mesihin kutlulaştırıcı ziyaretini bekliyordu. Köylüler, köy öğretmenleri, komşular... İlk günler felsefi ya da pedagojik tartışmalarla geçti. Çertkov'ların evinde her zamanki gibi efendiler ve uşaklar aynı masada yemek yiyorlardı ki bu durum, Lev Tolstoy'un beraberinde götürdüğü oda hizmetçisi İvan Sidorkov'u çok rahatsız ediyordu.

Sonya ise, daha Yasnaya Polyana'dayken bile, kocasının müridiyle buluşmasına izin verdiğine bozuluyordu. Bu samimi görüşmelerden iyi bir şey çıkması mümkün değildi. Sonya Krekşino'ya gittiğinde Lev Tolstoy orayı terk edeli bir hafta olmuştu. Onu yapmacık bir içtenlikle karşıladılar. Yolda ayağını burkmuştu ve acı onu daha da sinirli yapıyordu. Bu iğrenç topluluktaki her şey onu rahatsız etti. Sofrada, tüm konukları saplı gözlüğü vasıtasıyla inceledi ve bakışı hizmetçi İvan Sidorkov üzerinde durduğunda, zavallı adam, hanımefendisinin hoşnutsuzluk alanını daraltmak istercesine, oturduğu yerde küçüldü. Bununla birlikte, sonraki günlerde Sonya'nın öfkesi azaldı ve ev sahiplerinin yaşantısına uyum sağlamaya çalıştı. Liovoçka'nın, müridinin ve kızının teşvikiyle, 1 Ocak 1881 tarihinden sonraki tüm eserlerinin kamu malı olacağı ve tüm el yazmalarının Çertkov'a bırakılacağı bir vasiyetname hazırladığını biliyordu; onların yayımlanmasına da sadece Çertkov karar verecekti.

Lev Tolstoy doğrudan Yasnaya Polyana'ya dönmeyi isterdi ama Sonya Moskova'da durulması için ısrar etti. Garda gazeteci ve fotoğrafçı kalabalığı, bir kez daha yaşlı adamı ürküttü. Bununla birlikte, aynı akşam, Arbat'ta bir sinemaya gitmeyi kabul etti. Bu tip bir etkinliğe ilk kez katılıyordu. Beyazperdedeki bu hareketli gölgeler onu hayrete düşürdü. Ama program hayal kırıklığı yaratıcıydı: "Görüntüler, bir melodram ve nihayet komik bir şey." Salondan çıkarken şöyle dedi: "Okullar, coğrafya dersi ve halk yaşantısının incelenmesi için bu harika bir araç olabilir! Ama boşa gidecektir! Diğer her şey gibi!" Ertesi gün Lev Tolstoy ve Çertkov tarafından görevlendirilen Saşa, Krekşino'da kaleme alınan vasiyetnameyi vermek üzere gizlice avukat Muravyev'e gitti. Muravyev kâğıdı birçok kez okuduktan sonra başını salladı:

"Şöyle bir baktığımda, bu vasiyetin hiçbir hukuki değeri yok. İnsan mülkünü nasıl halka bırakabilir bilmiyorum. Düşünmeli, yasaları incelemeliyim. Belgeyi bana bırakın, size yazacağım..."

Bu arada, Lev Tolstoy'un Moskova'da olduğu biliniyordu; muhabirler, meraklılar hangi trenle döneceğini öğrenmek için aralıksız telefon ediyorlardı. Bu sevgi dalgası Sonya'nın gururunu okşuyor, kızını endişelendiriyordu.

19 Eylül 1909 sabahı, kiralanmış bir kupa arabası, Lev Tolstoy ve yakınlarını gara götürmek için Kamovniçeski Sokağı'na geldi. Yazar, Sonya, Saşa ve Çertkov arabaya bindi. Ardından Sergey ve karısı, Maklakov, arkadaşları faytondaki yerlerini aldı. Dr. Makovitski yurtdışında bulunduğundan, Sonya bir başka doktorun, Dr. Berkenheim'ın yolculuk sırasında kocasına eşlik etmesini sağlamıştı. Araba kapısının önünde yaşlı bir general dikiliyordu. Kupa arabası geçerken kasketini çıkarıp, eğilerek selam verdi. Dar sokakta yabancı insanlar sıra halinde dizilmişti. Araba ilerledikçe şapkalar çıkarılıyordu.

Ekip, Tula demiryolunun başlangıç noktası olan Kursk Garı'na vardığında, Sonya ve Saşa ürkmüş gözlerle birbirlerine baktı. Binlerce kişilik bir kalabalık toplanmıştı. Üniversiteliler, liseliler, işçiler, halktan kadınlar, tüylerle kaplı hanımefendiler, askerler, melon şapkalı siviller... Atlar, pembe lekelerin nokta

nokta belirdiği bu koyu denizin önünde uğulduyordu. Bir haykırış yükseldi:

"İşte geldi! Tolstoy'a bin saygı! Büyük savaşçıya selam! Yaşa, var ol!"

Araba ilerleyemiyordu. İnmek gerekti. Lev Tolstoy, aksayan karısının koluna girdi. Beyaz bir panama şapka takmış olan Çertkov, trene binilecek yere doğru bir yol açmaya çalıştı. Maklakov ve geniş omuzlu bir jandarma, yazarı aralarına aldı. Üniversite öğrencileri bağırıyordu:

"Zincir! Zincir oluşturun!"

Bunun üzerine gençler el ele tutuştular. Her tarafı sarılan Lev Tolstoy solgun, yorgun bir halde, boş gözlerle yeşil şeritli mavi kasketli bu iki sıra arasında ilerliyordu. Genç bakışlar ona kilitlenmişti. Kime ait olduğunu bilmediği ağızlar ismini haykırıyordu. Kaygı ve sevinçten zayıf düştüğünü hissetti; tüm bunlar, Kodinka'da olduğu gibi korkunç bir ezilmeyle son bulabilirdi. Garın girişinde baskı öyle arttı ki zincir bölündü. Kitlenin içinde kalan Lev Tolstoy, Sonya, Saşa suyun yüzeyindeki bir duba gibi sallanıp duruyordu.

"Tanrı aşkına! Kalabalığı durdurun! Onu koruyun!" diye bağırıyordu genç kız.

"Lev Nikolayeviç aşkına! Rica ediyorum! Eziyorsunuz onu!" Sonya inliyordu.

Yolcuların şiddetli bir şekilde akın ettiği peronda daha iç içe bir kalabalık vardı. İnsanlar vagonların tepelerine, garın üzerindeki cam çatıyı taşıyan direklere tırmanmıştı. Buketler elden ele geçiyordu. Polis yığınağı vardı. Yine de sağa sola dirsek atan jandarma sayesinde, birbirine sımsıkı tutunmuş Lev Tolstoy ve Sonya adım adım trene doğru ilerleyebildiler. İki büklüm olmuş ihtiyar sendeliyordu; alt çenesi hafif titriyordu; sonuna kadar dayanmak için gücünü topladı.

Nihayet, tüm ekip sağ salim vagonda yeniden bir araya geldi. Lev Tolstoy kendini koltuğa bıraktı ve gözlerini kapadı. Tehlike geçtikten sonra Sonya, gözleri ışıl ışıl, yanakları kıpkırmızı bir halde yineleyip duruyordu:

"Krallar gibi! Bizi krallar gibi karşıladılar!"

Çertkov yüzündeki teri silip, beyaz panama şapkasını yelpaze gibi sallıyordu.

Dışarıda kalabalık hâlâ haykırıyordu:

"Yaşa! Var ol!"

Çertkov'un tavsiyesi üzerine, Lev Tolstoy pencerede belirdi. Bunun üzerine uğultu arttı. Aradan seçilen bağrışlar yankılandı:

"Sessizlik! Sessizlik! Lev Tolstoy konuşacak!"

"Teşekkürler..." dedi Lev Tolstoy kararlı bir sesle. "Böyle bir coşku beklemiyordum. Bu sevgi gösterisi beni çok etkiledi... Teşekkürler!"

"Biz teşekkür ederiz! Yaşa! Var ol! İyi yürekli Lev Nikolayeviç'imize bin teşekkür!" diye yanıtladı kalabalık.

Kameramanlar sahneyi filme alıyordu. Tren sarsıldı. Vagonun penceresinde ayakta duran Lev Tolstoy, uzaklaşan, küçülen ve haykırışları, tekerleklerin düzenli boğuk sesinde eriyip kaybolan kalabalığa el sallamaya devam ediyordu. Bu candan sevgi gösterisi karşısında duyduğu zevk onu şaşırttı çünkü uzun zamandır gururun tuzaklarından korunduğuna inanıyordu. Mutlu ve yorgun bir halde tekrar oturdu. Kendini toparlaması için ona yulaf bulguru yedirdiler.

Tula'da kalması yasaklanan Çertkov daha ileriye gitme hakkı olmadığından Serpukhov'da indi. Tren yeniden hareket edince Lev Tolstoy dinlenmek için uzandı ve baygınlık geçirdi. Nabzı öyle yavaşlamıştı ki doktor bile endişelenmişti. Yasenki'ye varınca, gözlerini yeniden açtı, konuşmaya çalıştı ama dili dolandı, devamı gelmeyen kelimeler mırıldandı. Onu, garın önünde beklemekte olan bir arabaya taşıdılar. Tüm yol boyunca, parmaklarıyla daireler çizip ve "Musa... Pygmalion... Musa, Musa, din..." diye geveleyerek boşluğa baktı.

Kocasına sokulan Sonya onun üzerini örtüyor, ellerini ısıtıyor ve gözlerinden yaşlar boşanırken dua ediyordu.[12]

Araba Yasnaya Polyana'nın basamaklı sekisi önünde durduğunda, Lev Tolstoy hâlâ sayıklıyordu.

---

12 Bkz: Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım* ve *Babam*; Kontes Tolstoy: *Anılar*; Sergeyenko: *Vedalar (Tolstoy ve Çağdaşları)*, vs.

"Sıcak su şişeleri, şarap, vantuz, başına buz!" diye buyurdu doktor.

Ardından, Saşa'nın yardımıyla hastayı soymaya başladı. Yarı çıplak, ürkmüş, dudağı sarkan kocasını görünce, Sonya ölüm anının geldiğine inandı. Bunun üzerine, etrafını saran tüm düşmanları düşündü. Liovoçka gidince kendisi ortada kalacaktı, kimse onu umursamayacaktı. Merhumun *Günlük*'lerinden yararlanıp onu bir cadaloz olarak sunacaklardı. Ve onu rezil etmek için en canla başla çalışan, hiç şüphesiz Çertkov'un büyüsüne kapılan en küçük kızı olacaktı! Bir an önce bu pis oyunu engellemek gerekiyordu! Yorgunluktan ve korkudan ne yapacağını şaşırmış olan Sonya araştıran gözlerle dört bir yana bakarak yatağın etrafında dönüyordu.

"Liovoçka! Liovoçka! Anahtarlar nerede?" diye bağırdı birden.

İhtiyar mırıldandı:

"Anlamıyorum... Neden?"

"Anahtarlar, el yazmalarını koyduğun kasanın anahtarları!"

"Anne, bırak onu, rica ederim! Onu bir şeyi hatırlamaya zorlama!.." dedi Saşa.

"Anahtarlara ihtiyacım var. Ya ölürse... ya el yazmalarını çalarlarsa!.."

"Kimse onları çalmayacak. Onu rahat bırak!"[13]

Doktor hastaya çok sıcak suyla bir lavman yaptı, bu Tolstoy'u hemen kusturdu. Ardından ona damar içine iğne yaptı. Sonya inliyordu:

"Artık bitti!"

Ama gecenin ilerleyen saatlerinde Lev Tolstoy kendine geldi, dudaklarında yorgun bir gülümseme belirdi ve uykuya daldı. Ertesi sabah *Günlük*'üne şöyle yazdı: "Yolculuk. Dev kalabalık beni neredeyse eziyordu. Çertkov beni kurtardı. Sonya ve Saşa için korktum... Yasenki'ye vardık. Bir arabaya bindiğimizi hatırlıyorum ama sonrasını, 20 Eylül günü sabahın onuna kadar ne olduğunu hatırlamıyorum. Saçma sapan konuşmaya başladığımı, ardından da bilincimi yitirdiğimi bana söylediler. Böyle

13 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

ölmek ne kadar basit ve tatlı olurdu!"[14]

Ertesi gün at biniyordu. Ve birkaç gün sonra tekrar makalelerinin ve mektuplarının başına geçti. Ona "Rusya'nın Devi" diye hitap eden ve "öğretilerinizin naçizane bir savunucusu" diye imzalayan, tanımadığı bir Hindu'dan bir mektup almıştı. Bu Hindu'nun adı Gandi'ydi. Lev Tolstoy ona, "Transvaal'li sevgili emekçi kardeşlerine" sevgilerini iletmesini rica eden bir cevap yazdı.

Bu arada, Çertkov Moskova'da boş oturmuyordu. Israrları üzerine, avukat Muravyev yeni bir vasiyetname taslağı hazırlıyordu. Hepsi de aynı kabul edilebilirlikte olan birçok metin yazdı ve Strakhov, bunları Lev Tolstoy'a iletmek için Yasnaya Polyana'ya gitme işini üzerine aldı. Bütün bu belgeler aynı fikre dayanıyordu: telif haklarının belli bir kişiye bırakılması, ismi belli bu kişinin reddetmesi üzerine, vasiyetçinin eserlerinin kamu malı haline gelmesi. Bu dolabı çevirenler, bu yolculuk için, Sonya'nın Moskova'da olacağını sandıkları bir günü seçtiler. Oysa Strakhov, kendisini Yasenki'ye götüren trende Sonya'yla burun buruna bulunuyordu. Sonya onu kuşkuyla süzdü ve Strakhov sıkıntısını saklamak için epey çaba harcamak zorunda kaldı. Yasnaya Polyana'ya birlikte gittiler. Lev Tolstoy'u bir kenara çeken Strakhov, ona, avukatın hazırlamış olduğu kâğıtları gösterdi. Ama bu arada ihtiyar fikir değiştirmişti. Tolstoy, vasiyet fikrinden tümüyle vazgeçmenin daha iyi olup olmayacağını düşünüyordu. "Bu iş beni bunaltıyor. Eserlerimin yayılmasını şu veya bu tedbirle sağlamak gerekli değil. Meselâ İsa'yı ele alın –onu benimle güya karşılaştırmak ne kadar tuhaf olursa olsun!– birinin, düşüncelerini kendine mal edeceği kaygısını duymadı o, onları korkmadan söyledi ve onlar için çarmıha gerildi. Ve bu fikirler kaybolup gitmedi. Zaten hiçbir söz, bir hakikati ifade ettiği ve onu dile getiren kişi kendi hakikatine inandığı sürece, iz bırakmadan yitip gitmiyor..." dedi ziyaretçisine.

Bunun üzerine Strakhov, miras konusunda yasal formlara uymazsa, tersi bir düzenleme olmadığından tüm telif haklarının ailesine geçeceğini ona anlattı. Üstat bildikleri Tolstoy'un

14 *Günlük*, 20 Eylül 1909.

özel mülkiyeti reddettikten sonra, karısını ve çocuklarını, özü itibariyle de kamuya yönelik olan bir eserin gelirlerinden mahrum etme cesaretini gösterememiş olduğunu öğrenirlerse, bu Tolstoyculardа nasıl bir kızgınlık yaratırdı! Düşünmek için odasına çekildi. Birkaç saat sonra Strakhov'a kararını verdiğini söyledi. Kızı Saşa'nın dürüstlüğüne inanarak, telif haklarını, "halk yararına" onlardan vazgeçmesi koşuluyla ona bırakacaktı. Bu tedbir, sadece 1881'den sonraki eserlerini değil, öncesinde yayımlanmış olanları da kapsayacaktı.

Bu düzenlemeyi öğrenen Saşa, buna layık olmadığı ve bu haklardan vazgeçmesi halinde annesinin, ablasının, erkek kardeşlerinin kendisinden nefret edeceği gerekçesiyle itiraz etti. Ama babasının ısrarı karşısında boyun eğdi. Bu büyük tasarıyı gerçekleştirmek için kendisinin seçilmiş olması içten içe gururunu okşuyordu. Annesinin kıskançlıktan çatladığını görecek olması, kendisini bekleyen tüm sıkıntılara katlanmayı göze almasına yetti. Lev Tolstoy, kızına, ölümünden sonra yayımlanmamış eserlerinin satışından gelen parayla, Sonya'dan Yasnaya Polyana'daki topraklarını satın alacağına ve bunları karşılıksız olarak mujiklere dağıtacağına dair söz verdirtti. Strakhov oradan memnun ayrıldı.

1 Kasım'da Strakhov, Goldenweiser'la birlikte geri geldi ve babasının telif haklarının tek yasal mirasçısı olarak Aleksandra Lvovna Tolstoy'un (Saşa) anıldığı yeni metni getirdi. İki adam gece yarısı oraya vardı. Lev Tolstoy dışında evdeki herkes uyuyordu. Yazar, Çertkov'un elçilerini odasında ağırladı, belgeyi okudu ve onların önünde kopyaladı. Ama yüreği oynuyordu, kulağı sürekli kapıdaydı. Sonya'nın uykusu hafifti. Elinde bir lamba, üzerinde geceliğiyle bir anda ortaya çıkıp arkasından dolap çevirenleri görebilirdi. Lev Tolstoy defalarca kez gidip kapının arkasında kimsenin olup olmadığını kontrol etti. Goldenweiser'ın ve Strakhov'un yüreklendirmelerine rağmen, kötü bir davranışta bulunduğu hissi içindeydi. Tolstoy belgeyi imzalayınca, iki dalavere ortağı da yan tarafı imzaladı ve Strakhov, Moskova'ya götürmek üzere onu çantasına koydu.

Hiçbir şeyden şüphelenmeyen Sonya ertesi gün ziyaretçilere

son derece sıcak davrandı. Strakhov bu tutum karşısında vicdan azabı duydu. Ama önceki akşam kendi tabiriyle "tarihsel sonuçları olacak bir görevi" iyi bir şekilde sonuçlandırdığını düşünerek teselli buldu.

Ocak 1910'da, Yasnaya Polyana'da kalmakta olan Tanya'nın üvey oğlu genç Dorik Sukotin, kızamık geçirdi. "Remington Salonu"nun yanındaki odada onu sık sık ziyaret eden Saşa da hasta oldu. Ama onda kızamığın yanı sıra çift taraflı zatürree de belirdi. Kan kusmaya başladı. Çaresiz kalan Lev Tolstoy saatlerce onun başucunda oturuyordu. Kızı su içmek istediğinde, titrek ihtiyar eliyle ona bir bardak uzatıyordu. "Su yayılıyor, çeneme doğru akıyordu. Değerli elini öpücüklere boğuyorum. Hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve bir deri bir kemik kalmış uzun elimi tutuyor. Sakalının değişini hissediyorum ve elim ıslanıyor," diye yazacaktı Saşa.

Genç kız Mart'ta ayağa kalkabildi. Ama bir verem başlangıcından şüphelenen doktorlar, nekahet dönemini Kırım'da geçirmesini tavsiye etti. Kendine gelmesi için iki ayın yeterli geleceğini söylüyorlardı. O kadar süre babasından ayrı kalacağı fikri onu korkuttu: "Ya onu bir daha göremezsem!" Onu ikna ettiler. Arkadaşı Varvara Feokritova'yla birlikte gitmesine karar verildi. Ayrılık günü olan 13 Nisan'da Lev Tolstoy ağladı. "Üzgünüm, ne yapacağımı bilmiyorum. Saşa gitti. Çalışmalarımda bana yardım ettiği için değil, ruhundan ötürü onu seviyor, onu özlüyorum... Güçsüzlüğümden ağladım. Akşam, iç dünyama etki eden fiziksel bir baskı, göğsümde bir sıkışma... Artık yazmamalıyım. Bu alanda yapabileceğim her şeyi yaptığıma inanıyorum. Ama yine de yazmak istiyorum, inanılmaz bir şekilde bunu yapmak istiyorum... Gece. Yatıyorum. Hâlâ huzursuz bir ruh hali. Dikkat! Lev Nikolayeviç dayan!" diye yazıyordu ertesi gün *Günlük*'üne.

Kızının gidişinden sonra, Yasnaya Polyana'daki atmosferin daha katlanılabilir bir hal aldığını fark etmekte gecikmedi. Saşa'nın yokluğu ve Çertkov'un uzaklaşmış olması, Sonya'yı bir anlamda daha dengeli kılıyordu. Hâlâ sağlığından şikâyet ediyor (migrenler, sinir yorgunluğu, kör olma korkusu), kimse-

nin ihtiyaç duymadığı gömlekler ve bereler dikiyor, oğullarının kendisine çok pahalıya mal olmasından sızlanıyor, kocasının yirmi sekiz ciltlik *Tüm Eserler*'ini yayımlamak için çırpınıyor, hayat hikâyesini yazıyor ve nihayetinde tüm ailenin perişan olacağını ileri sürüyordu; ama bu hareketlilik ve sızlanmalar alışılmış sınırları aşmadığından, Lev Tolstoy bunlardan yakınmıyordu. Daha sakin, huzurlu bir evde belki de kendini tedirgin hissederdi. Saşa'yla sürekli mektuplaşıyor, ona, hayatını, çalışmalarını, onu çok sevdiğini anlatıyordu.

"Kalbime o kadar yakınsın ki sevgili Saşa, sana her gün yazmadan edemiyorum." (24 Nisan 1910). "Bugün senden bir mektup gelmedi sevgili dostum Saşa ama yine de ben sana yazmak istiyorum." (25 Nisan 1910). "Orada hayatın nasıl? Orada da ruhsal kusursuzluğa ulaşmak için çalıştığına inanmak istiyorum. Bu her şeyden daha önemli. Genç olsan da bunu yapabilirsin, bu gerekli!" (1910 Nisan sonu).

Her yıl olduğu gibi, sıcak havalar yaklaşırken, dünyanın dört bir yanından Yasnaya Polyana'ya ziyaretçiler geliyordu. Lev Tolstoy onları ağırlamak için çabalıyordu. Bazen toplumsal adaletsizlik fikri onu tümüyle sarıyordu. Bir deli gibi odasına girip, *Günlük*'ünü alıyor ve yazıyordu: "Akşam yemeği yemedim. Kendilerinin ve ailelerinin açlıktan ya da soğuktan ölmemesi için çalışmaktan canı çıkan insanlar arasında sürdüğüm yaşamın namussuzca olduğu hissinin yol açtığı acı veren bunaltı. Dün, krepleri mideye indiren on beş kişi ve tüm bunları hazırlayıp servis etmek için çırpınıp didinen beş altı anne ve baba... Yine dün, taş kıranların önünden atla geçerken, sopa yiyen bir askerin acısını duydum içimde."[15] Hemen hemen her gün mutsuz olmak ya da kızmak için bir sebebi vardı. Bu sebep bazen teröristleri ihbar etmek için emniyetten para alan bir ajan olduğunu ona itiraf eden, kolejli forması içinde genç bir ziyaretçiydi; bazen "bombalarla savaşmadığı" için ona sitem etmeye gelen gerçek bir devrimciydi; bazen onu, yakınlarının sırtından geçinerek, bir zengin gibi yaşamakla suçlayan bir Tolstoycuydu; bazen, onu sevindireceğini düşünerek,

15 *Günlük*, 12 Nisan 1910.

Hıristiyan uygarlığa duydukları hayranlığı dile getiren iki Japon'du. İki Japon, arkadaşlarıyla birlikte, köylülere modern zamanların harikası gramofonu göstermek için gittikleri kasabada Lev Tolstoy'a bir akşam eşlik ettiler. Erkekler, kadınlar, çocuklar yıkık dökük evlerinden çıkıp, toprak sekide toplandılar. Kutudan bir balalayka orkestrasının neşeli sesleri yükseliyordu. Şaşkın mujikler bakışıyordu. Ardından, üstadın yüreklendirmesiyle, *hoppak* dansı yapmaya başladılar. Japonlar çok mutluydu. Onlar gittikten hemen sonra Çertkov'un oğlu ile yazar Sergeyenko geldi. Ona en iyi arkadaşını anımsatan bu elçileri görünce duygulanan Lev Tolstoy *Günlük*'üne şöyle yazdı: "Çertkov'un soluğunu hissettim. Bu çok hoş. Yatıyorum."[16]

Bu ardı arkası kesilmeyen ziyaretlere rağmen çok çalışıyordu. Bir öykü –*Hodinka*–, makaleler, *Hayat Yolu*'nun önsözü, yüzlerce mektup... Oyunlarını "değersiz ve boş" bulduğu Bernard Shaw'la, "her şeyi berbat eden Hindu yurtseverliği dışında" derinden hayranlık duyduğu Gandi'yle, onu eleştiren ya da ondan öğüt isteyen yabancılarla yazışıyordu. Çertkov, Gusev'in yerine, ona sekreter olarak, duyarlı, kültürlü, genç bir adam olan Valentin Fedoroviç Bulgakov'u önermişti. Yeni gelen, dürüstlüğü ve kibarlığıyla üstadın beğenisini kazanmıştı. Sonya'nın huysuzluklarına bile merhameti vardı. Ona Sonya'nın egoist, sinsi, nezaketsiz biri olduğu söylenmişti. Oysa o, Tolstoy'un karısının içten ve anlayışlı olduğunu düşünüyordu. Lev Tolstoy'a karşı duyduğu derin sevgi ve saygı, dramın kahramanlarını tarafsızca yargılamasına engel olmuyordu. Tabii ki o da bir *Günlük* tutuyordu. Sergeyenko, Yasnaya Polyana'ya doğru yola çıkmadan evvel ona, sayfaların arasına konan bir karbon kağıdıyla birlikte, özel boyutları olan defterler vermişti. Günlük notlarını mürekkepli kalemle yazacak, ikinci nüshayı noktalı yerden koparıp, Krekşino'ya gönderecekti. Böylece Çertkov, güvenilir bir tanık yoluyla, Tolstoy'un en küçük bir hareketini bile öğrenmeyi umuyordu. Bulgakov ajanlığa hayli andıran bu işten hiç hoşlanmadı ve *Günlük* tutmaya devam etse de, "şeflerine" gizli raporlar göndermeyi kesti.

16 *Günlük*, 16 Nisan 1910.

Bulgakov "aristokratik bir mekân" olarak gördüğü Yasnaya Polyana'da halinden memnundu. Her sabah, adi bez gömleğiyle, elleri kemerinde, uzun beyaz sakalı ve keskin bakışlarıyla Lev Tolstoy'u görünce, neşe ve kaygının iç içe olduğu dini bir duyguya kapılıyordu. Üstat onu sık sık dolaşmaya götürüyor ve yirmi dört yaşındaki bir delikanlının, kendisinin kafasını kurcalayan problemlerle ilgili ne düşündüğünü merak ederek ona sorular soruyordu. İhtiyar, "yenilikten", "ilerlemeden" nefret etmekle birlikte, teknik buluşlara hayran kalıyordu. Birkaç ay içinde gramofonu, otomatik piyanoyu, sinema makinesini görmüştü. Yasnaya Polyana'ya gelmiş olan yazar Leonid Andreyev, ona sinema makinesinin geleceğinden bahsedince, filme çekilmesi için mutlaka bir hikâye yazacağını açıkladı. Ertesi gün sofrada tekrar bu konuya değindi ve tüm gece boyunca bunu düşündüğünü itiraf etti:

"Düşünsenize, bu, dev bir kitleye, dünyanın tüm halklarına ulaşmaya olanak verecek!.. Dört, beş, on, on beş film için yazmak mümkün..."[17]

Bundan birkaç gün sonra Moskova-Orel yarışına katılan otomobillerin geçişini izlemek için Kiev yoluna çıktı. Bu vınlayan, gürültülü, toz ve dumanla kaplı, şeytani makineleri ilk kez görüyordu. Sürücüler –kafalarında spor bir kasket ve gözlerinde kalın gözlükler– onu tanıdı ve alkışladı. İçlerinden biri durdu. Lev Tolstoy motoru inceledi, kafasını salladı ve pilota şans diledi.

"Hiç şüphesiz, uçakları görmek bana kısmet olmayacak. Ama bu veletler (kasabalı çocukları gösteriyordu) kesinlikle uçacaklar! Öte yandan, bunların toprağı sürdüklerini ya da çamaşır yıkadıklarını görmeyi tercih ederdim," dedi Bulgakov'a.

Ve aynı akşam kaygılı bir şekilde Dr. Makovitski'ye içini döktü:

"Bizim Ruslara özgü yaşamımızda otomobiller! Giyecek ayakkabısı olmayan insanlar var ve diğer yanda, on iki bin rublelik otomobiller!"[18]

---

17 Bulgakov: *Hayatının Son Yılında Lev Tolstoy*, 22 Nisan 1910 tarihli not.

18 Makovitski: *Günlük*, 1 Mayıs 1910.

Ertesi gün, Bulgakov ve Dr. Makovitski'yle birlikte, Koçeti'ye, kızı Tanya'nın evine gidecekti. Yolculuğa katılmayacak olan Sonya valizlerini hazırlamasına yardım etti. Garda bir fotoğrafçı coşkulu bir şekilde işini yapıyordu. Üç adam, üçüncü sınıf bilet almış olmalarına rağmen, ikinci sınıfa binmek durumunda kaldılar çünkü üçüncü sınıf vagonlar doluydu. Bu karışıklık Lev Tolstoy'u kuşkulandırdı ve kendisini aşırı yorgunluktan korumak için Sonya'nın bu işi tezgâhladığını düşündü ama yanılıyordu.

"Yasadışı bir şey bu," diye tekrarlıyordu kızgınlıkla.

Öyle çok itiraz etti ki bir görevli nihayetinde ona üçüncü sınıf bir vagonda yer buldu. Sert tahta sıraya oturduktan sonra sakinleşti. Bakışları, manzaranın uçsuz bucaksızlığında kayboldu. Karşısında oturan Bulgakov onu sevgi dolu gözlerle izliyordu. "Başı, yüzündeki, gözlerindeki, dudaklarındaki ifade tuhaf ve harikaydı! Ruhunun derinliği yüzünden okunuyordu. Tüm varlığıyla uyum içinde olan, yolcu çantası ya da bu üçüncü sınıf kompartımanın dekoru değil, bu dâhi adamın gözlerini ayırmadan izlediği mavi, aydınlık ve geniş gökyüzüydü."[19]

19 Bulgakov: *Hayatının Son Yılında Lev Tolstoy*, 2 Mayıs 1910 tarihli not.

3

Vasiyet

Koçeti'deki ilk günler harika geçti. Lev Tolstoy Sonya'dan uzakta, doğayı güzel, insanları hoş, kaygılarını önemsiz buluyordu. Karadeniz kıyılarından henüz dönmeyen Saşa'ya yazdığı mektuplar, kendisi için yeni olan yaşama sevinci temasının çeşitlemelerinden başka bir şey değildi: "Parkta dolanıyorum, dört bir yanda bülbüller şakıyor, inciçiçeği öyle güzel ki onu koparmadan edemiyorum ve neşeli ruhumdan, hepsi birbirinden güzel duygular geçiyor."

Bununla birlikte, bu neşe patlamasının ardından, eski vicdan azabı onu yeniden ele geçirdi: "Zenginlerin hayatının lüksünü ve avareliğini acıyla yeniden hissediyorum. Herkes çalışıyor, ben çalışmıyorum. Acı verici, üzücü..." diye not düşüyordu.[1] Ve kendini tutamayarak Saşa'ya yazdı: "Aç, yarı çıplak, bitli ve tavuk kafeslerinde yaşayan insanlar arasında sürdüğümüz lüks ve budala yaşamın saçmalığını, iğrençliğini anlatma ihtiyacını giderek daha fazla duyuyorum."[2]

Bazı efendilerin hizmetçilerine ya da hatta köylülerine karşı kibarlığı bile ona şüpheli görünüyordu. Bu maskelenmiş hükmediş, açık bir zorbalıktan daha kötü değil miydi? Koçeti'nin

1 *Günlük*, 4 Mayıs 1910.

2 Aleksandra Tolstoy'a 9 Mayıs 1910 tarihli mektup.

güzelliklerinden sıkılmaya başladığı dönemde Çertkov gelip her şeyi yeniledi. İki adam ağlayarak kucaklaştılar. Sekiz gün boyunca uzun uzun sohbet ettiler. Ara ara bir fotoğraf makinesinin deklanşöründen çıkan ses bu sohbeti kesti. Kâh Çertkov'un bizzat kendisi üstadın fotoğrafını çekiyordu, kâh onun getirdiği bir uzman. 20 Mayıs'ta, çok yakında yeniden görüşeceklerine dair birbirlerine söz vererek ayrıldılar.

Lev Tolstoy, Yasnaya Polyana'ya döndükten bir hafta sonra, Kırım'dan iyileşmiş, sağlıklı, ama geçmiş hastalığı nedeniyle erkek gibi kısacık saçlarla dönen Saşa'yı yeniden görmenin sevincini yaşadı. Sadık Varvara Feokritova'sı yanındaydı. Sonya, Çertkov'a körü körüne bağlı bu iki insan karşısında, yine endişelendi. Saşa'nın erkeksi kocaman elleri Remington'un tuşlarında gezinirken, annesi evin içinde dolanıyor, hizmetçileri azarlıyor ve artık kendi evinde değilmiş gibi acı çekiyordu. Herkese yorgun olduğunu, kimsenin kendisinin sağlığıyla ilgilenmediğini, malikâne yönetiminin altmış altı yaşındaki bir kadın için ağır bir iş olduğunu söylüyordu. "Seni bunları yapmaya kim zorluyor?" diye sordu ona Lev Tolstoy. Ve dinlenmek için ona bir yolculuk yapmasını önerdi. "Beni kovuyorsun! Benden kurtulmak istiyorsun!" diye bağırdı Sonya. Ardından korkunç beddualar ederek evden kaçtı. Onu bulması için yaya ve atlı insanlar gönderildi. Onu, evin uzağında, bir hendeğin kıyısına oturmuş buldular. Sinirleri yatışmış bir halde, tövbeler ederek arabayla eve döndü.

Hemen sonra, malikâneye göz kulak olması için birkaç ay evvel işe aldığı genç Çerkez bekçi Ahmet yüzünden yeni bir olay oldu. Ahmet, üzerine fişeklik geçirilmiş uzun siyah ceketi, yan tarafına taktığı hançeri, başına hafif yanlamasına taktığı astragan kalpağıyla hoş bir duruşa sahipti. Ama kaba, dar kafalı biriydi, köylülerin "efendinin" ormanlarından ve çayırlarından geçmesine izin vermiyor, tehditleriyle onları korkutuyor, hatta bazen dövüyor ve karılarına şakalar yapıyordu. 4 Haziran'da, ormandan ağaç çaldığı gerekçesiyle –Lev Tolstoy'un eski öğrencisi– mujik Vlassov'u yakaladı ve köylüyü, kontese azarlatmak için kamçısıyla eve kadar sürükledi. Bu olayı öğre-

nen Lev Tolstoy yüreğinin sıkıştığını hissetti. Sonya'nın tuttuğu vahşi bir Çerkez'in, "izinsiz koparılmış bir dal için", tanıdığı ve sevdiği bir köylüyle kavga etmek istemesini kabul etmiyordu. Sonya'dan, varlığı, mülkiyetin kötülüklerine ilişkin teorilerine bir hakaret de teşkil eden bekçiyi işten çıkarmasını istedi. Sonya itiraz etti, ağladı ve *Günlük*'üne şöyle yazdı: "Hem kendini hem beni yiyip bitiriyor." Bu arada Tolstoy da kendininkine şunları yazıyordu: "Heyecan, öfke. Çok korkunç. Sürekli bir ağlama isteği!" Ertesi gün Lev Tolstoy bir rahatsızlık hissetti, gezisini yarıda kesip, yatmak için eve döndü. Nabzı zayıflamıştı, hafızası gidip geliyordu. Onu böyle çaresiz gören Sonya, birkaç günlüğüne, Çertkov'un Moskova yakınlarındaki Meşçerskoye'deki yeni konutuna gitmesine itiraz etmeye cesaret edemedi. Bu onun açısından öyle büyük bir fedakârlıktı ki, razı geldikten sonra böyle bir şeye nasıl izin verdiğine kendi de şaşırdı.

Lev Tolstoy, 12 Haziran'da Saşa, Dr. Makovitski ve Bulgakov'la birlikte yola çıktı. Varvara Feokritova, Sonya'ya arkadaşlık etmek için ama aslında ona bakmak, onu yatıştırmak için Yasnaya Polyana'da kalıyordu. Lev Tolstoy, Çertkov'la buluşunca bir kez daha on yaş gençleştiği hissine kapıldı. Meşçerskoye'deki pis ve yıkık dökük ev Tolstoycularla doluydu. Bu, onu rahatsız etmiyordu. Çertkov ve Saşa ile birlikte, bölgedeki bir psikiyatri hastanesini ziyaret etti, delilerle sohbet etti, doktorlarla konuştu ve hastalara yönelik sinema gösterimlerine katıldı. "Perdede saçma sapan melodramlar oynatılıyordu. Karanlıkta babamın beyaz gömleğini, sakalını görüyordum; salonun delilerle dolu olduğunu hissediyor ve bir an önce oradan kaçmak istiyordum. Ama babam dünyanın en rahat adamı gibi Çertkov'a düşüncelerini aktarıyordu. Sanki etrafında hiçbir tehlike yok gibi bir hali vardı. Birçok kez, deliliğin, doruk noktasına varmış bir egoizmden başka bir şey olmadığını söylediğini hatırlıyorum – tüm düşüncelerini, tüm ilgisini kendi üzerine yönelten bir insanın egoizmi," diye yazacaktı Saşa. Hiç şüphesiz Lev Tolstoy bu yargıya, Sonya'yı düşünerek varıyordu. Öyle sakinleşmişti ki kendi evlilik hayatını düşünürken, artık çok sabırlı

ve anlayışlı olduğunu fark ediyordu. "Sonya'ya karşı güzellik ve aşkla, bilinçli bir şekilde mücadele etmeyi denemek istiyorum. Uzaktan bu mümkün görünüyor. Bunu onun yanında başarmaya çalışacağım," diye yazıyordu 20 Haziran'da *Günlük*'üne. Ve ona şöyle yazdı: "Zaman ne çabuk geçiyor!.. Beş gün sonra dönüyoruz. 25'inde yola çıkmaya karar verdik. Misafirlik güzel ama evde olmak da güzel. Görüşmek üzere sevgili Sonya, seni kucaklıyorum." Diplomatça, acıdan evvel tatlıyı sunmuştu: not bölümünde, karısına, "iyi haber" olarak, hükümetin, annesini görmek üzere Çertkov'un –Yasnaya Polyana'nın çok yakınındaki– Telyatinki'ye birkaç günlüğüne gelmesine izin vermiş olduğunu bildirdi.

Öte yanda Sonya, zaten Yasnaya Polyana'da yalnızlığa katlanmakta güçlük çekiyordu. Çertkov'un kendisini Meşçerskoye'ye yarım ağızla, ayrı bir oda dahi sunmadan davet etmesinden hoşnutsuz, kırgınlıklarını hatırlıyor, öfkesini büyütüyordu. "Canavar"ın yakınlara geleceğini öğrenince bir anda tüm kontrolünü kaybetti. Yüzü alev alev, Varvara Feokritova'ya kocasına bir telgraf çekmesini buyurdu: "Sofya Andreyevna'nın sinirleri harap oldu. Uykusuzluk, ağlama, nabız yüz atıyor. Telgrafla bildirmemi istedi. Varvara." Bu kez Sonya'nın bizzat kendisi tarafından imzalanan ikinci bir telgraf, birkaç saat sonra, 22'sini 23'üne bağlayan gece geldi: "Olabildiğince çabuk gelmeniz ricasıyla – 23'ünde." Annesinin hastalığının ciddiyetinden kuşkulanan Saşa babasını yolculuğu öne çekmemeye ikna etti çünkü gün içinde viyolonselci Erdenko'nun gelmesi bekleniyordu. Lev Tolstoy kızına boyun eğdi ve karısına cevap verdi: "Yarın gelmem daha uygun. Ama çok gerekliyse bu gece de dönebilirim." "Daha uygun" ifadesi Sonya'yı çileden çıkardı. "Çerkov'un soğuk üslubu var bunda!" diye bağırdı. Ve Varvara Feokritova'yı gözdağı verici bir cevap vermekle görevlendirdi: "Çok gerekli. Varvara."

Ardından, üzerinde geceliğiyle, saçı başı dağılmış, hıçkırıklarla sarsılarak, ümitsizliğini dökmek için *Günlük*'üne saldırdı:

"Neyim var benim? İsteri krizi, sinir krizi, göğüs ağrısı, delilik başlangıcı mı? Bilmiyorum... Lev Tolstoy'un uzun süre-

dir yanımda olmayışı bu üzüntüye neden oldu. İğrenç, bunamış bir şekilde Çertkov'a tutuldu (erkeklere tutulmak, gençliğinde de görülen bir şeydi!) ve o ne isterse yapmaya hazır. Bizi ayıran Çertkov. O, anlamsız ve saçma muhafız subayı konumuna kıyasla, kendisine Tolstoy'un yakın arkadaşı olma gibi daha avantajlı ve parlak bir konum sağlamış olan, kurnaz, zorba ve merhametsiz bir adam. Lev Tolstoy'u, Çertkov'dan delice kıskanıyorum. Kırk sekiz yıldır yaşamış olduğum şeyi benden aldığını düşünüyorum... Tüm intihar yollarını aklımdan geçirdim... Stolbova'ya gidip, orada Lev Nikolayeviç'e dönerken *uygun* gelecek trenin altına kendimi atmayı düşündüm... Afyonla zehirlenmenin ardından neler olacağını öğrenmek için Florinski'nin tıp kitabını inceledim. Önce coşkunluk, ardından uyuşukluk. Panzehiri yok. Yakın zamanlarda bir tımarhaneyi ziyaret etmiş olan kocama, hiç şüphesiz Çertkov beni oraya tıkmanın daha *uygun* olacağını düşüneceğine göre, bu hastane hakkında bilgi alması için yazmalıyım."

Ne var ki o ister kendini öldürsün ister tımarhaneye tıkılsın, önemli olanın, Çertkov'un, çevirdiği dolapların cezasını çekmesi olduğunu düşünüyordu. Bu görevi oğullarından biri üstlenecekti. "Sen Adriyuşa, annenin ölümünün intikamını al, sen onu sevdin, sen onun düşmanının gerçek yüzünü gördün!" diye yazıyordu *Günlük*'üne.

Lev Tolstoy akşam saat ona doğru eve döndüğünde, karısını uzanmış, öfke nöbeti geçirirken buldu. Gecenin bir bölümünü onun yanında geçirdi ve ardından defterine şunları yazdı: "Beklediğimden daha kötü. Sinir krizi ve coşkunluk. Anlatılması imkânsız. Çok kötü davranmadım ama iyi de davranmadım, *yumuşak değildim.*"

Lev Tolstoy yeni bir tartışmaya girmekten kaçınmak için onca çaba göstermesine rağmen, Sonya sürekli onun Çertkov'a olan "aşkını" yüzüne vuruyor ve gözyaşlarına boğuluyordu. Bir sabah, onu, kütüphanenin bir dolabının arkasında, elinde bir afyon şişesiyle, diz çökmüş bir halde buldular. Hıçkırıyordu:

"Sadece küçük bir yudum!"

"Bununla birlikte, afyon şişesini ağzının etrafında gezdiri-

yor ve içmiyordu. Önce şişeyi elinden almak istedim ama aniden bir tiksinti duydum," diye yazacaktı Saşa acımasız bir içtenlikle.

Kızı tarafından terslenen, Dr. Makovitski tarafından azarlanan Sonya gözyaşlarını sildi ve ileride kendine hâkim olacağına söz verdi. Ertesi gün, 26 Haziran'da, kocasından son *Günlük*'üne onunla ilgili olarak yazmış olduklarını kendisine göstermesini rica etti. Lev Tolstoy istemeyerek kabul etti. Sonya defteri açınca, 20 Haziran tarihli nota gözü ilişti: "Sonya'ya karşı güzellik ve aşkla, bilinçli bir şekilde mücadele etmeyi denemek istiyorum." Hemen öfkelendi:

"Niye benimle mücadele etmek istediğini söylüyorsun? Ben sana ne kötülük yaptım?"

Ve Lev Tolstoy'un açıklamalarını dinlemeyi reddederek, son on yılki *Günlük*'lerin yerini sordu. Köşeye sıkışan Tolstoy bu defterlerin Çertkov'da olduğunu itiraf etmek zorunda kaldı. Sonya, ondan, Çertkov'un onları nereye koyduğunu söylemesini istedi. Bu konuda hiçbir şey bilmediği cevabını verdi yazar. Bunun üzerine Sonya parka koşup, şiddetli yağmurun altında gezindi ve ıslak kıyafetlerle geri döndü. Kocası üzerini değişmesini buyurunca, Sonya bağırdı:

"Hayır, böyle kalacağım, üşüteceğim, öleceğim!.. Onların tüm istediği bu!.. Şimdi kriz geçireceğim!.."

Lev Tolstoy gece uyumadı ve ertesi gün, Dr. Korsakof'un psikiyatri kitabını inceledi. Her sayfada, Sonya'dan bir şeyler bulduğuna inanıyordu. "Deli insanlar hedeflerine akıllı insanlardan daima daha kolay ulaşır. Çünkü deliler hiçbir ahlaki engel tanımazlar: ne utanç, ne hakikat, ne vicdan, ne de korku..." diye yazdı Lev Tolstoy 27 Haziran'da. Çertkov'un –geçici de olsa– yakınlara yerleşecek olmasını öğrenmenin Sonya'da yaratacağı etkiden endişe ediyordu. Bugün yarın gelmesi bekleniyordu. 27'si akşamı Telyatinki'den gelen Bulgakov, müridin annesiyle birlikte oraya ulaştığını bildirdi. "Şeytan"ın yuvasına geri döndüğünü bilmek Sonya'da panik yarattı ve zararlı etkilerden korumak için Liovoçka'yı neresi olursa oraya götürmeye karar verdi. Onu Nikolskoye'ye, oğlu Sergey'in doğum gününü kut-

lamaya götürmeye ikna etti. Bu arada, öyküsünde *–İstemeden–*, kendisine benzettiğini düşündüğü kahramanın karısının tasvirini değiştirmesini de istedi. Uysalca boyun eğen Lev Tolstoy birkaç kelimeyi değiştirdi ve "kara gözlü güçlü esmer" "mavi gözlü bir sarışın" olup çıktı.

Nikolskoye'ye gidiş tarihi olarak ertesi gün, 28 Haziran belirlenmişti. O gün, evde herkes uyumaktayken, Çertkov tan vaktinin yarı karanlığında idolünün yaşadığı yerle yeniden temasa geçmek üzere geldi. Sonya'yı tavlayacak bir mektup getirmişti: "Son zamanlarda benden düşmanca bahsettiğinizi söylediler. Sanırım bu duygu, görüşüp konuştuğumuz takdirde bir kâbus gibi bir anda yok olup gidecek bir yanlış anlamanın sebep olduğu geçici bir kızgınlıktan başka bir şey olmasa gerek. Lev Nikolayeviç, kişiliğinde, sizin ve benim için hayatın en değerli hazinelerini teşkil eden öyle çok şeyi bir araya getiriyor ki, aramızda sağlam ve kopmaz bir bağ olmak durumunda..." Zarfı bir hizmetçiye verdiği sıra, Lev Tolstoy pencereden onu görüp odasından çıktı, onu kucakladı ve Çertkov'u, ağır, sessiz adımlarla parka sürükledi. Müridiyle yürüyüp sohbet ederken, bir anda Yasenki'ye yöneldiğini fark etti. Oysa tüm aile Zasyeka'dan trene binecekti. O geri dönene kadar Sonya çoktan arabayla yola çıkmıştı. Çertkov'un arabasıyla ona yetişti, çocukça hatasından ötürü af diledi, karısının yanına oturdu ve sabırla öfkesine katlandı. Tren yolculuğu sırasında, Lev Tolstoy bacaklarını açmak için ne zaman bir garda inse, Sonya da onunla iniyordu.

"Seninleyim, her seferinde seninle birlikte ineceğim, aksi takdirde kasten peronda kalırsın belki de!" diyordu Sonya.

Nikolskoye'de, Sergey'in evi çok kalabalık ve gürültülüydü. Yorgun düşen ihtiyar geldiğine pişmandı. Bununla birlikte, yapılabilecek dedikodulardan endişelenen Sonya, oğlunun evinde halinden memnun bir duruş sergiliyordu. 30 Haziran'da Yasnaya Polyana'ya geri döndüklerinde Sonya tekrar saplantısına teslim oldu: son on yılın *Günlük*'leri! Çertkov'un 1 Temmuz'daki ziyareti onu çileden çıkardı. Onu gördüğünde, beynine bir elektrik şoku yemiş gibi oluyordu. Öfkeleniyor, düşünce akışı hızlanıyor, görgü kurallarını unutuyordu. Buna karşı-

lık Çertkov daima umursamaz bir kibarlığı muhafaza ediyordu. Akşam, ev sahibesini selamladıktan sonra Lev Tolstoy ve Saşa'yla birlikte, yazarın çalışma odasına kapandı. Sonya, bu üçlü görüşmenin kendi aleyhinde olduğundan kesinlikle kuşku duymamıştır. Gerçekten de, baba, kız ve mürid, kapalı kapılar ardında vasiyetten ve *Günlük*'lerden bahsediyordu. Bir süre sonra Saşa balkon kapısının gerisinde bir kumaşın hışırdadığını işitti. Sonya karanlığın içinde, boynunu uzatmış bir halde orada duruyordu. Ses yapmamak için ayakkabılarını çıkarmıştı. Bağırdı:

"Bana karşı bir komplo daha!"

Lev Tolstoy'un karanlıkta beliren bu görüntüden ödü öyle kopmuştu ki Saşa onu yan odaya götürdü. Çertkov'la yalnız kalan Sonya, gözlerinde parlayan kinle, ona *Günlük*'lerin nerede olduğunu ve hangi hakla onlara sahip çıktığını sordu. Hiç istifini bozmayan Çertkov karşı saldırıya geçti. Kibarlığı kaybolmuştu. Kendinden emin bir ses tonuyla, Sonya'ya, ustayla müridi arasına girmeye hakkı olmadığını söyledi: "Neden endişeleniyorsunuz? *Günlük* vasıtasıyla gerçek yüzünüzü ortaya çıkaracağımdan mı? Bunu isteseydim, sizin ve ailenizin şerefini kolaylıkla lekeleyebilirdim!.. Hiçbir şey yapmamışsam, bunun tek nedeni Lev Nikolayeviç'e duyduğum sevgidir!" Ve kapıya doğru ilerlerken ekledi: "Sizin gibi bir karın olsaydı, ben uzun zaman önce ya kafama bir kurşun sıkıp intihar etmiş ya da Amerika'ya kaçmış olurdum!"[3]

Sonya onun peşinden gitti ve kocasının ve kızının önünde, en azından kendisinden istendiğinde *Günlük*'leri geri vereceğine söz vermesini istedi.

"Tamam ama size değil Sofya Andreyevna, Lev Nikolayeviç'e veririm," dedi Çertkov.

Ve derhal Lev Nikolayeviç'e şunu yazdı:

"Belirttiğiniz bölümleri çıkarmam için bana vermiş olduğunuz *Günlük*'leri geri istemeniz halinde, bu çalışmayı hemen tamamlayacak ve çalışma biter bitmez bahsi geçen *Günlük*'leri size teslim edeceğim."

3 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 1 Temmuz 1910.

"Ve şimdi, Lev Nikolayeviç de *Günlük*'leri bana vereceğine dair bir kâğıt yazacak!" dedi Sonya.

"Bir bu eksikti! Kocası karısına bir kâğıt verecekmiş!" diye bağırdı Lev Tolstoy.

Ve ekledi:

"Sana bu *Günlük*'leri alacağına dair söz verdim ve alacaksın!"

Keyifsizliği öyle ortadaydı ki Sonya *Günlük*'üne şöyle yazdı: "Tüm bu söylenenlerin ve yazılanların tek bir nedeni olduğunu biliyorum: beni kandırmak... Çertkov'un *Günlük*'ler üzerinde aslı olmayan çalışması sürdükçe sürecek ve onları kimseye vermeyecek."

Buna rağmen, ertesi gün Çertkov'un annesini nezaketle ağırladı. Fazlaca kendi ruhundan, acılarından, topraklarından bahseden ve İsa'nın, derinliklerine işlediğine inanan bir kadındı: "Çok normal olduğu söylenemeyecek ve çok yaşlı, çok güzel bir kadın". Sonya onunla güzel bir gün geçirdi ama buna karşılık Çertkov'u, Liovoçka'nın yanında, alçak bir divanda otururken görmek ne büyük acıydı! Fısıldaşıyorlardı, dizleri neredeyse birbirine değiyordu. "Her ikisi de böyle sıkı fıkı olmaktan memnundu. Bense üzüntüden ve kıskançlıktan perişan bir haldeydim."[4] Üzüntüsü yetmiyormuş gibi, aynı akşam sohbet dönüp dolaşıp intihar ve deliliğe geldi. Sonya müdahale etti:

"Konuyu değiştiremez miyiz?"

"Seni anlamıyorum Sonya. Benim makalemden bahsediyoruz!" dedi Lev Tolstoy.

"Bilerek yapıyorsunuz! Ben içeri girer girmez bu konuya geçtiniz! Biraz daha ince olabilirdiniz!.."

Sonya gece uyumadı, Liovoçka'nın dibinde oturan Çertkov'un görüntüsü gözlerinin önünden gitmiyordu. Öfkesinden, ak sakallı ihtiyarla iri yarı müridin, doğaya aykırı bir ilişkiyle birleşmiş görüntüsü canlanıyordu gözünde.

Uykusuzluğuna rağmen sabaha doğru mücadeleyi sürdürme kararını aldı. Riyakârca, önce anne Madam Çertkov'a bir nezaket ziyaretinde bulundu ama ardından, Çertkov'u yeniden Tula eyaletinden uzaklaştırmak üzere St Peterburg'da büyük bir nü-

4 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 5 Temmuz 1910.

fuza sahip Madam Zvegintsev'in malikânesine yöneldi. On yoldan en azından birinin başarılı olacağına inanıyordu. Kısa süre önce Yasnaya Polyana'ya gelen oğlu Lev'in varlığı ona güç veriyordu. Bu oğlu eskiden beri Tolstoy karşıtıydı. Lev, kendisine akıl öğretmeye kalkışan Çertkov'a budala muamelesi yaparak ağzının payını verebilmişti. Doğrudan bir saldırı için zaman uygun görünüyordu.

10 Temmuz'u 11'ine bağlayan gece, Sonya Liovoçka'dan bir kez daha Çertkov'un elindeki *Günlük*'leri istedi. Kocasının odasının ön tarafındaki balkonda bir sağa bir sola gidip geliyor, onu tehdit ediyor, ona yalvarıyordu. Lev Tolstoy uyuması için kendisini rahat bırakmasını rica edince, kocasını kendisini kovmakla suçladı ve "Çertkov'u öldüreceğim!" diye bağırdı. Ardından üzerinde incecik bir giysiyle dışarıya fırladı. Epey uzun bir zaman sonra hâlâ geri dönmeyince endişelenen yaşlı adam üzerinde geceliği, elinde bir mumla oğlu Lev ve Dr. Makovitski'yi uyandırmaya gitti ve onları zavallı kadını bulmaya gönderdi. Onu boylu boyunca ıslak otların üzerinde uzanmış bir halde buldular. Sonya onlara "bir köpek gibi kovulmuş" olduğunu ve eğer bizzat kocası gelip geri dönmesini istemezse kendisini öldüreceğini söyledi. Aniden öfkelenen Lev, babasının odasına koşup bağırmaya başladı: Karısı hakarete uğramış, yüzüstü uzanmış intihar edeceğini söylerken, kendisinin bu sıcak odada oturmaya hakkı olmadığını haykırdı. Kırk yaşındaki oğlu tarafından paylanan Lev Tolstoy istemeye istemeye peşinden gitti. Sonya'yı teselli edip geri getirdikten sonra, *Günlük*'üne şu satırları yazdı: "Zorlukla yaşıyorum, zorlukla. Korkunç bir gece. Sabahın dördüne kadar. Lev hepsinden de korkunçtu. Bir çocukmuşum gibi beni azarladı ve gidip parkta Sonya'yı bulmamı emretti." Karı koca, her biri kendi odasında, kırgın uyudu.

Lev'in annesi üzerindeki zararlı etkisini dengelemek için, Çertkov sağduyulu Tanya'yı acilen Yasnaya Polyana'ya çağırmıştı. Tanya kocası Sukotin'le birlikte 12 Temmuz'da aile evine vardı ve annesiyle babası arasındaki ilişkinin birkaç haftada ne kadar bozulduğunu görünce ürktü. Yaşlanmış, bitkinleşmiş Sonya deli gibi bakıyordu; Lev Tolstoy kamburlaşmış, za-

yıflamıştı ve daldığı zaman yüzünde çocukça bir korku ifadesi oluyordu. Saşa'dan yirmi yaş büyük olan Tanya, kız kardeşinden daha anlayışlı olmasını istedi ama genç kızda, annesini hasta numarası yapmakla suçlamaya kararlı bir iradeyle karşılaştı. Gerçekten de kriz geçer geçmez Sonya kendini toparlıyordu. Sukotin'lerin geldiği gün sekreter Bulgakov'u kendi tarafına almayı denedi. Çertkov'lara götürmek üzere genç adamı arabasına aldıktan sonra, gözyaşlarıyla harap olmuş yüzünü ona çevirdi ve ondan, *Günlük*'leri kendisine vermeleri için aracılık yapmasını rica etti.

"Zaten hepsini temize çekecek, kopyasını çıkaracaklar. Ama en azından Lev Nikolayeviç'in orijinal metinlerini bana versinler. Eskiden bu *Günlük*'ler bende dururdu. Çertkov'a onları bana verirse sakinleşeceğimi söyleyin. O zaman ona güler yüz göstereceğim, eskisi gibi yine bize gelecek ve Lev Nikolayeviç'e hizmet etmek için birlikte çalışacağız. Bunu ona söyler misiniz? Tanrı aşkına, söylersiniz, değil mi?.." diyordu Sonya.

Yiğit delikanlı, Tolstoycu olmasına rağmen sarsılmıştı. "Gözyaşları ve heyecanında kesinlikle yapmacık hiçbir şey yoktu. Yüreğimin sızladığını itiraf etmeliyim. Ne pahasına olursa olsun –el yazmalarının Sofya Andreyevna'ya geri verilmesi, ya da başka ne gerekiyorsa– Yasnaya Polyana'ya huzurun geri gelmesini isterim," diye yazacaktı genç adam.

Telyatinki'ye varıldığında Sonya müridin annesi tarafından büyük bir nezaketle karşılanırken, Bulgakov, Çertkov ve danışmanı Sergeyenko'yu bir kenara çekip, hakkaniyet gereği kontesin isteğini yerine getirmek gerektiğini söyledi.

"Ne?" diye bağırdı Çertkov öfkeli gözlerle bakarak. "Ona *Günlük*'lerin nerede olduğunu söyledin mi?"

Ve kızgınlıkla yüzünü buruşturdu. Güzel, dengeli yüzü bir gargoyl maskesine dönüştü. Bulgakov, hiçbir şey bilmediğine göre, bir şey söylemesinin de imkânsız olduğunu belirtti. Rahatlayan Çertkov ona şöyle dedi: "Şimdi git... yan taraftan çay al... Acıkmış olmalısın!" Onu dışarı doğru itip, kapıyı kapadı. Sergeyenko'yla birlikte düşünüp tarttıktan sonra, tavır değiştirmemeye karar verdiler. Ama Lev Tolstoy yumuşuyordu. "Za-

vallı kadın çok acı çekiyor ve onu seviyorken, acımak için çaba sarf etmem gerekmiyor," diye yazıyordu 12 Temmuz'da.

Bu, yorgunluğunun mu yoksa direnmeme öğretisine uyma isteğinin mi bir göstergesiydi? Hiç şüphesiz felsefi düşüncesi, sırası geldiğinde kalbin zayıflıklarını aklıyordu. Huzura öyle çok ihtiyacı vardı ki! Hemen ertesi gün karar verdi: Çertkov'dan *Günlük*'leri geri alacak ama onları Sonya'ya vermek yerine, ölümüne kadar muhafaza edilmek üzere Tula'da bir bankaya koyacaktı. Kararlarını bildirmek üzere karısına uzun bir mektup yazdı:

"1. Şu anda tuttuğum *Günlük*'ü kimseye vermeyecek, onu kendim saklayacağım.

"2. Eski *Günlük*'lerimi Çertkov'dan alıp, bir bankaya koyarak, kendi himayemde tutacağım.

"3. Anlık hislerle yazılmış olan ve kavgalarımızın, tartışmalarımızın not düşüldüğü sayfaların, gelecekte sana düşman biyografi yazarlarınca kullanılabileceğinden endişe ediyorsan, öncelikle, senin *Günlük*'ünde olduğu gibi benimkinde de böylesi bir geçici duygu ifadesinin, gerçek ilişkimiz hakkında hiçbir doğru fikir veremeyeceğini belirtmem gerek; ama eğer önemsiyorsan, *Günlük*'ümde ya da bu mektupta, seninle ilişkimin nasıl olduğunu ve sürdüğün yaşamla ilgili düşündüklerimi söyleme fırsatı bulduğum için mutluyum.

"Aramızdaki ilişkiyle ve hayatınla ilgili düşüncelerim şöyle: Aramızda bir soğumaya yol açacak çeşitli nedenlere rağmen, gençken seni nasıl seviyorsam hâlâ öyle seviyorum, seni sevmekten asla vazgeçmedim. Evlilik ilişkimizin kesintilere uğraması dışında (zira bu durum, gerçek aşkın ifadesini ancak daha içten kılabilir), bu soğuma nedenleri şöyleydi: ilk olarak, ben sosyete yaşamından giderek daha fazla uzaklaşırken, sen ona ilgisiz kalmak istemiyor ve kalamıyordun çünkü beni düşüncelerime, inançlarıma götüren ilkeler, senin duygularınla derinden çelişiyordu: bu çok doğaldı ve bundan ötürü seni suçlayamıyorum... Bu son yıllarda daha çabuk öfkelenir, daha zorba ve daha sınır tanımaz oldun. Bu karakter özelliklerinin, duygunun kendisinde değilse de, en azından onun dışavurumunda bir soğu-

maya yol açması kaçınılmazdı. İkinci nokta budur. Üçüncü olarak, karşı konulmaz, temel neden, her ikimizin de masum olduğu bir nedendi: hayatın anlamına ve amacına ilişkin tamamen zıt fikirlerimiz. Ben mülkiyeti bir günah gibi, sense hayatın zorunlu bir şartı olarak görüyorsun. Senden ayrılmamak için korkunç hayat şartlarımıza boyun eğdim. Oysa sen bu boyun eğişi, bir ödün olarak gördün ve aramızdaki anlaşmazlık büyüdü... Hayatın hakkındaki düşüncelerime gelince, şöyle anlatayım:

Cinsel anlamda son derece ahlaksız, sefih bir yaşam süren ve ilk gençlik çağını geride bırakmış olan ben, seninle, on sekiz yaşında, tertemiz, iyi, zeki bir genç kızla evlendim ve sen, ahlaksız geçmişime rağmen, beni severek, kaygılı ve acılı bir yaşam sürerek, dünyaya çocuklar getirerek, onları büyüterek, onlara ve bana bakarak, senin gibi güzel, güçlü, sağlıklı bir kadının kapılabileceği baştan çıkarıcı eğilimlere teslim olmadan yaklaşık elli yıl boyunca benimle yaşadın ve seni suçlayabileceğim hiçbir şeyin olmadığı bir yaşam sürdün. Tümüyle olağandışı manevi gelişimimde beni takip etmediğin noktasına gelince, bundan dolayı sana diyebileceğim hiçbir şey yok, çünkü her insanın iç yaşamı onunla Tanrı arasında bir sırdır ve diğer insanlar ondan hiçbir şey isteyemez. Sana karşı talepkâr bir tutum sergileyerek yanlış yaptım ve hatamı kabul ediyorum...

4. Eğer Çertkov'la ilişkilerim seni üzüyorsa, onu görmekten vazgeçebilirim ama bunun hem onun hem benim için en dayanılmaz, en acı şey olacağını sana söylemeliyim. Ama bunu istiyorsan, yapacağım.

5. Dingin ve iyi bir yaşamın bu koşullarını kabul etmiyorsan, seni terk etmeme sözümü geri alacak ve gideceğim. Ama elbette Çertkov'a gitmek için yapmayacağım bunu! Benim yanıma gelip yerleşmemesini de mutlak şart olarak koşacağım. Ama mutlaka gideceğim çünkü bu şekilde daha fazla yaşayamam. Acılarına soğukkanlı bir şekilde katlanabilseydim bu yaşamı sürdürebilirdim ama yapamıyorum... Güvercinim, başkalarına değil, kendine işkence etmeyi bırak çünkü diğerlerinden yüz kat fazla acı çekiyorsun. Hepsi bu. – 14 Temmuz, sabah. Lev Tolstoy."

Derhal Sonya'ya gösterdiği bu mektup kadını hem çok mutlu etti hem de endişelendirdi. Onu kıskıvrak bağlayacak bir dolap çevrildiğinden kuşkulanıyordu. Lev Tolstoy onu rahatlatmak için Saşa'yı, kendi eliyle yazdığı bir pusulayla birlikte, *Günlük*'leri almak üzere hemen Çertkov'un yanına gönderdi. Babasının bu temel noktada boyun eğmesine öfkelenen genç kız yola çıktı. Zaten bir süre sonra da eli boş döndü çünkü Lev Tolstoy, ona vermiş olduğu kâğıtta dalgınlıkla *Günlük*'leri geri vermesini söylemeyi unutmuştu. Yine Çertkov'a hitaben derhal bir yenisini yazdı: "Kafam öyle karışık ki bu sabah size yazarken, meseleyi, yani *Günlük*'leri hemen Saşa'ya vermenizi söylemiş olduğumu sanıyordum. Kısacası sizden bunu yapmanızı talep ediyorum. Saşa onları doğrudan bankaya götürecek. Çok üzülüyorum ama böylesi daha iyi. Siz de iyilikte sebatkâr ve cesur olun sevgili dostum."

Saşa, dudaklarında çirkin bir gülümsemeyle tekrar yola çıkarken, babası şunları not ediyordu: "Bu doğru mu, ben çok mu zayıf, çok mu itaatkârım bilmiyorum ama başka türlüsü elimden gelmiyor."

Genç kız Telyatinki'ye vardığında Tolstoycu kurmay heyeti, Çertkov'un başkanlığında bir masanın etrafında toplanmıştı bile: Orada ev sahibinin yanı sıra Goldenweiser çifti, Sergeyenko ve Andrey Tolstoy'un eski karısı, Çertkov'un baldızı Olga Dietrich de vardı. Fanatikleşen Saşa da onların arasında yerini aldı. *Günlük*'leri ele geçirmesi halinde hemen silip yok edeceğine emin oldukları Sonya aleyhtarı bölümleri arayıp bulmak üzere yedi defteri aralarında paylaştılar. Bir eleştiri, bir üzüntü, bir bıkkınlık ifadesi, bir tartışmanın anlatıldığı satırlar bulduklarında, şevkle paragrafı kopyalıyorlardı. Nefret ifade eden bu parçalar toplandığında, çalışma arkadaşları kalemlerini bırakıp bir görevi yerine getirmenin memnuniyetiyle birbirlerine baktılar. Ardından kalın bir kağıda sarılmış *Günlük*'leri iple bağladılar ve Saşa arabaya binince, Çertkov alaycı bir şekilde, paketle başının üzerinde üç kez istavroz çıkardı.[5] Çertkov ona ayrıca, babasına hitaben yazdığı bir mektup verdi. Üstadın gerçek

5 Bulgakov: *Hayatının Son Yılında Tolstoy*, 14 Temmuz 1910 tarihli not.

arkadaşları ona yardım edemedikleri için, Golgotha'ya götürülen İsa Mesih'e üzülenler gibi üzülmüşlerdi: "Bugün çok yoğun bir şekilde İsa'nın ölümünü anımsadım... Onu boğdukları sövgüleri, hakaretleri, alayları; ona reva gördükleri yavaş ölümü düşünüyordum; en yakın arkadaşlarının, akrabalarının, ona yaklaşamadan, uzaktan bu dramı izlemeye mecbur kaldıklarını anımsıyordum ve onun acılar içinde söylediği söz geliyordu aklıma: 'Onları bağışla çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar.'"

Bu sırada Yasnaya Polyana'da, Sonya sabırsızlık içinde, evin en üst katında, tüm yolları görebileceği bir pencereden dışarıyı izliyordu. Oğlu Lev, malikânenin girişinde nöbet tutuyordu. Ama yolunun gözleneceğini tahmin eden Saşa Yasnaya Polyana'ya başka bir yerden girip, zemin katta bir pencereden içeri atladı ve *Günlük*'leri arkadaşı Varvara Feokritova'ya verdi. O da bunları Tanya'ya teslim etti. Çok geçti! Lev'den bilgi alan Sonya büyük kızının üzerine atıldı, paketi ellerinden aldı, çocuğuna kavuşmuş bir anne gibi onu göğsüne bastırdı. Ardından, yedi defteri saran siyah muşambayı çözüp, tutkuyla onları okumaya başladı. Saşa'nın bağrışlarını duyan Mihail Sukotin –Tanya'nın kocası– koşarak geldi ve kayınvalidesini ikna etti: *Günlük*'leri alıp üzerlerine bir kılıf geçirdi, mühürledi ve bir dolaba kaldırdı. Ertesi gün el yazmalarını Lev Tolstoy adına, Tula'daki devlet bankası şubesine teslim edecekti.

Kuşkusu bir türlü geçmeyen Sonya, kocasından *Günlük*'lerin konacağı kasanın anahtarını kendisine vermesini istedi. Lev Tolstoy kabul etmedi ve parka çıktı. Penceresinin altından geçerken, Sonya ona seslendi:

"Liovoçka! Bir şişe afyon içtim!"

Üstat merdivenleri koşar adım çıktı, soluk soluğa eşiğe vardı, kapıyı açtığında karısını ağlarken buldu:

"Bunu sana kasten söyledim ama içmedim," diye mırıldandı.[6]

Lev Tolstoy kederli bir şekilde Saşa'yı bulmaya gitti ve ona şöyle dedi:

"Gidip annenle konuş ve ona, bu şekilde davranarak, be-

6 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım* ve Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 15 Temmuz 1910.

ni evi terk etmeye zorladığını söyle. Böyle davranmaya devam ederse kesinlikle gideceğim. *Günlük*'lere gelince, ona, anahtarları Mihail Sergeyeviç'e (Sukotin) vereceğimi söyle."

Sertçe paylanan Sonya Çertkov'un ara sıra Yasnaya Polyana'ya gelmesini kabul edecek kadar yumuşadı. Ama onu gördüğünde kendini kaybediyordu. Çok şükür *Günlük*'ler artık rakibinin elinde değildi ama kendisi de onlara bakamıyordu. Dolayısıyla ancak yarım bir zafer kazanmıştı. "Gözümün üzerinde olduğunu ve onun ikiyüzlülüğünü anladığımı bildiğinden, kuduruyor. Benden intikam almak istiyor. Ama ben bundan korkmuyorum," diye yazıyordu Sonya.[7] Ardından kocasına yöneliyordu: "Defterlerini inatla benden saklayarak, beni yaralayacak ve cezalandıracak bir silahı daima elinin altında tutuyor. Ah! Kimseye bir zararı olmayacak bir açık yüreklilik ve alçakgönüllü bir iyilik yerine, yakınlara karşı gösterilen hırçınlıkla, şu yapmacık Hıristiyanlık!"[8]

Evdeki durum öyle kötüleşiyordu ki Lev Tolstoy, Saşa ve Tanya'nın desteğiyle, doktor çağırdı. 19 Temmuz'da Yasanaya Polyana'ya ünlü psikiyatr Rossolimo ve aile dostu Dr. Nikitin geldi. Lev homurdanıyordu: "İyileştirmeniz gereken kişi annem değil –o gayet sağlıklı–, babamdır, çocuklaştı."[9] Sonya, nazik ve umursamaz bir şekilde iki doktorun kendisini muayene etmesine izin verdi. Doktorlar incelemelerini ertesi güne kadar sürdürdü ve kontesin hiçbir akıl hastalığı bulunmadığını ama "paranoyak ve histerik iki bozukluk içinde olduğunu, bunlardan ilkinin ağır bastığını," belirttiler. Tedavi olarak, kaplıcalar, gezintiler ve özellikle de, çiftin ayrılmasını önerdiler. Sonya Liovoçka'yı bırakmaya şiddetle karşı çıktı çünkü kendisi gider gitmez Çertkov'un onun yerini alacağına emindi. İnadı karşısında doktorlar geri adım attı. Onlar arabaya binerken Sonya şaşmaz bir şekilde yineliyordu: "*Günlük*'ler bana verildiğinde hastalığım geçecek." Doktorlara duyduğu güvensizliği depreşen Lev Tolstoy akşam *Günlük*'üne şu notu düştü: "Ros-

7 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 17 Temmuz 1910.

8 *A.g.e.*, 18 Temmuz 1910.

9 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

solimo, şaşırtıcı derecede budala, bilim adamlarının deyişiyle, ümitsiz bir vaka."

Doğrusu, Lev Tolstoy'un vicdanı rahat değildi. İki gün evvel, 18 Temmuz'da vasiyetnamesini yeniden yazmak üzere gizlice Çertkov'un evine gitmişti. Bu belgenin son hali için çok titiz davranılması gerekiyordu. Her şey yolunda görünürken, Saşa'nın yakınlarda geçirdiği hastalığı öğrenen Çertkov, avukat Muravyev'den, eğer genç kız babasından evvel ölürse, telif haklarının büyük kızı Tanya'ya geçeceğini belirten yeni bir taslak oluşturmasını istedi. Lev Tolstoy psikiyatrın ziyaretinin arifesinde, üç tanık önünde bu son metni temize çekip imzaladı. Bu tiksindirici prosedürle işinin bittiğini sanırken, Çertkov, "akıl sağlığı ve hafızası yerinde olması" sözcüklerinin, sözleşme kaleme alınırken çıkarıldığını, bunun da mirasçıların şekil kusuru nedeniyle metnin iptalini istemesine yol açabileceğini bildiriyordu. Yani uzun metni yeniden yazmak gerekiyordu. Sonya'nın kuşkusunu uyandırmaktansa, Lev Tolstoy Telyatinki'ye, Çertkov'un yanına gitmeyip, 22 Temmuz'da şahitlerle ormanda buluşmaya karar verdi. Çertkov'un arkadaşı ve danışmanı Sergeyenko, sekreteri Randinski ve Goldenweiser, saygıdeğer ihtiyarla buluşmak üzere atla yola çıktılar. Onu, parlak renkli sadık Delire'sinin üzerinde kendilerini beklerken buldular. Kafasında geniş bir beyaz şapka, beyaz gömleğinin üzerine düşen ak sakalıyla, titreşen yaprakların ördüğü fonda, saygınlığı ve ihtiyarlığının görkemiyle öne çıkıyordu. Küçük grup uygun bir yer buluncaya dek dalların altında atlarıyla bir süre ilerledi. Ardından herkes atından indi. İhtiyar bir kütüğün üzerine oturdu ve yanında getirmiş olduğu İngiliz malı bir dolmakalemin kapağını açtı. Sergeyenko ona bir yazı altlığı ve büyük bir kâğıt verdi. Radinski, ona kelimesi kelimesine temize çekmesi gereken metni uzattı.

"Komploculara benziyoruz," dedi Lev Tolstoy yazı altlığını dizlerinin üzerine koyarken.

Ve dikkatle yavaş yavaş yazmaya başladı. Yaprakların altı serindi. Güneş'ten yansıyan benek benek ışıklar beyaz kâğıt üzerinde dans ediyordu. Bağlanmış atlar kuyruklarıyla sinek ko-

valıyordu. Uzaktan gelen kuşların cıvıltısı, ağaçların arasındaki gizli kıpırtılar işitiliyordu. Nihayet yaşlı adam kâğıdı imzaladı. Onun ardından üç şahit imza attı. Lev Tolstoy onlara teşekkür etti, vasiyetnameyi onlara bıraktı, mırıldandı: "Ne bela bir işmiş!" Ardından atına binip evine döndü.

Eve döndüğü zaman Sonya'nın sert ve düşmanca bakışlarıyla karşılaşınca, karısının her şeyi anladığından korktu. Sonya tuhaf bir biçimde, o akşam Çertkov'un evlerine gelmesi için ısrar etmişti. Ama onu görür görmez kırıcı sözlerini döküp saçmaya başladı: "Bana bir gün rahat bir nefes aldırmıyor. İşte yine geldi!" diye söyleniyordu onu davet etmiş olduğunu unutarak.

Ertesi gün Çertkov Yasnaya Polyana'ya geldiğinde, bu kötü duygular daha da ağırlaştı. Sonya onu Lev Tolstoy'la fısır fısır konuşurken yakaladı. Onlara ne hakkında konuştuklarını sorduğunda, diğerleri cevap vermeyi reddetti. Bunun için haklı nedenleri vardı: Lev Tolstoy, vasiyetnameye ek bir belgeyle, ölümünden sonra eserlerini gözden geçirme ve yayımlama görevini tek başına müridine verdiğini onaylamıştı. Bu konuşmaların dışında tutulduğuna öfkelenen Sonya, tehditler savurdu, odasına çekildi, üzüntü içinde afyon şişesini okşadı ama intihar etmedi: "Onlara –Saşa da dahil buna– öldüğümü görme mutluluğunu yaşatmak istemiyorum," diye yazıyordu *Günlük*'üne. Ve öfkesini "şeytan"a yönelterek, şunları ekledi: "Lev Nikolayeviç'in ruhunu onun zararlı etkisinden kurtarmak için Çertkov'u öldürmek ya da yağla şişmiş bedenini patlatmak isterdim."

Uyuyamayacak kadar şiddetli duygular içinde olduğundan, ertesi gün bir daha geri dönmemek üzere evi terk etmeye karar verdi ve valizlerini hazırlamaya başladı. Valizlerin ağzını kapadıktan sonra Liovoçka'ya bir veda mektubu yazdı: "Mutsuzluğa katlanmayı, Çertkov'la yan yana olmayı denedim ama yapamıyorum. Kızım tarafından rezil edilmiş, kocam tarafından reddedilmiş olan ben yuvamı terk ediyorum, zira Çertkov diye biri benim yerime yerleşti ve o gitmedikçe ben geri dönmeyeceğim."

Ayrıca gazeteler için de bir bildiri gerekiyordu. Ağlayarak

yazdı: "Gürültü patırtıdan uzak Yasnaya Polyana'da görülmemiş bir olay gerçekleşti. Kontes Sofya Andreyevna, kırk sekiz yıl boyunca tüm hayatını feda ettiği kocasını ve sevgi dolu bir özenle baktığı yuvasını terk etti. İlerlemiş yaşından ötürü zayıf düşen Lev Tolstoy'un tamamen bay Ç...ov'un zararlı etkisine kapılması kontesin bu kararı vermesine yol açtı; Lev Tolstoy tüm iradesini kaybetti, Ç...ov'un Sofya Andreyevna'ya kaba sözcüklerle hitap etmesine izin veriyor ve onunla sürekli gizemli görüşmeler yapıyor. Moskova'dan iki doktor çağrılmasını gerektiren bir sinir hastalığından aylardır mustarip olan ve Ç...ov'un varlığına artık dayanamayan kontes ruhunu öldürmek pahasına evini terk etti."

Kamuoyunu bu şekilde bilgilendirdikten sonra, 25 Temmuz gününün sabahında, üzgün ama kararlı bir havayla, yolculuk giysilerini geçirdi üzerine. Oğlu Andrey öğleden sonra gelecekti. Onu gardan bir araba alacaktı. Saat ikide Sonya bu arabaya bindi ve yakınlarıyla vedalaştı. Karısının gezmeye çıktığını düşünen Lev Tolstoy ona eşlik etmeyi teklif etti. Ama Sonya karşı çıktı ve tek başına gitti. El çantasında pasaportu, bir tabanca ve afyon şişesi vardı. Akşam yedide, dönüş yolundaydı: Garda karşılayan oğlu Andrey onu aile ocağına geri dönmeye ikna etmişti. Sonya kocasını yeniden karşısında görünce kollarına atıldı, endişelenmesine neden olduğu için kendisini affetmesini istedi ve hemen sonra Çertkov'la birlikte nasıl bir dolap çevirdiklerini sordu. Lev Tolstoy lafı değiştirdi. Üzgün bir şekilde Saşa'ya şöyle dedi: "O zavallı, yaşlı bir kadın; insanda merhamet uyandırıyor; bir gülüyor bir ağlıyor!" Bu duruma tahmin ettiğinden fazla üzülen Lev Tolstoy Çertkov'u bir süreliğine Yasnaya Polyana'dan uzaklaştırma kararına geri döndü. "Artık görüşmeyeceğimizi düşününce hem sizin, hem kendim için ne kadar üzüldüğümü söylemem gereksiz ama görüşmekten vazgeçmeliyiz, bu şart... Şimdilik sadece yazışalım. Görmek isterse mektupları saklamayacağım," diye yazdı Çertkov'a 26 Temmuz'da.

Çertkov derhal cevap verip, bu karara boyun eğeceğini ama buna, dindar bir ruhun zayıflaması gibi üzüldüğünü belirtti:

"Korkarım Sofya Andreyevna'yı yatıştırma isteği sizi fazla ileri götürüyor ve kendi iradesine değil ama Tanrı'nınkine boyun eğmek isteyen kişinin daima muhafaza etmesi gereken bağımsızlıktan sizi vazgeçiriyor... Sizi tehdit eden tehlike, davranış tarzınızın, her an ruhumuzda yankılanan Tanrı'nın sesine değil, bir başka insanın arzularına bağımlı hale gelmesidir. İşte bu nedenle, eğer bu noktada siz Tanrı'nın sesine itaat ettiğinize eminseniz, hiç lafı uzatmadan sizi bir daha görmemeye hazırım, ama eğer bu bir insana verdiğiniz sözden kaynaklanıyorsa, sizinle bir kez bile olsa yeniden görüşme fırsatından mahrum kalmak benim için çok güç ve üzücü olacaktır."

Lev Tolstoy bu Tolstoyizm dersini alçakgönüllülükle kabul etti ama kararından da dönmedi. Yangına körükle gitmenin sırası değildi. Andrey'in gelişiyle birlikte Sonya önemli bir müttefike kavuşmuştu. Bu çocuğun ayakları yere basıyordu. Yiyip içip eğlenmeyi seven, kurulu düzenin yandaşı ve filozofların düşmanı olan Andrey ailenin maddi çıkarlarını korumaya kararlıydı. Kardeşi Lev'le fikir birliği içinde, annelerini, onun deli olduğunu ileri sürenlere karşı savunmaya karar verdi.

"Babam, direnmeme teorisine rağmen, insanlara diş biliyor ve onlara sadece kötülük yapıyor! Yeniden çocukluğuna dönmüş bir ihtiyarın ne düşündüğü umurumda değil!" diye bağırıyordu.

27 Temmuz'da babasının çalışma odasına dalıp, pat diye şunları söyledi:

"Aile içinde hoş olmayan şeyler yaşanıyor. Annem sinirleniyor. Bir vasiyet yazıp yazmadığını sana sormak istiyoruz..."

Lev Tolstoy göğsünün sıkıştığını hissetti ama kendine hâkim oldu, oğlunun küstah bakışlarından yılmadan gözlerinin içine bakarak, kararlı bir sesle konuştu:

"Sana cevap vermek zorunda değilim."[10]

Andrey kapıyı çarpıp çıktı. Babasını konuşmaya zorlayamayınca kız kardeşine yüklendi ama Saşa hiçbir şeyden haberi olmadığını ileri sürdü. Saşa, çileden çıkmış iki erkek kardeşi ve annesine kolaylıkla ve zevkle yalan söyleyebilse de, Lev Tols-

10 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

toy, engizisyon yargıçlarının ortasında oynamaya çalıştığı masum rolüne sıkılıyordu.

Genellikle içini döktüğü *Günlük*'ü artık ona yetemiyordu çünkü etrafındaki herkes kendinde, onun yazdıklarını okuma hakkı buluyordu. 29 Temmuz'da herkesten gizli tuttuğu ve çizmesinin koncunda ya da gömleğinin içinde sakladığı *Bana Özel Günlük* adını verdiği yeni bir *Günlük*'e başladı. Bu en özel düşüncelerini not etme ihtiyacı, tereddütlerinin artmasıyla atbaşı gidiyordu. Giderek daha sık ailesini mirasından mahrum bırakmaya hakkı olup olmadığını ve öte yandan karşı çıktığı yasaların gereklerine uygun bir metni imzalayarak kendi öğretisine ihanet edip etmediğini soruyordu kendi kendine. Kendi gözünde kendini temize çıkarmak için, oğullarının manen vasat kişiler olduklarını ileri sürüyordu. "Tüm içtenliğimle Sonya'yı sevebilirim ama Lev'i kesinlikle sevemem. Andrey ise, Tanrı'nın onlara bir ruh verdiğini düşünmenin güç olduğu adamlardan biri (ama yine de ruhu var, bunu unutmayalım!)... Yine de milyonlarca insanı, ruhlarına gerekli şeylerden mahrum edemeyiz... Andrey'in içmesine ve sefih bir yaşama dalmasına ve Lev'in bir şeyler karalamasına olanak verecek şeylerden!" diye yazıyordu 29 Temmuz'da *Bana Özel Günlük*'üne. Ama ertesi gün derin bunaltısını döküyordu: "Çertkov beni dayanmanın güç olduğu ve tiksindiğim bir mücadeleye sürükledi."

Bu vicdan azabı, Yasnaya Polyana'ya misafirliğe gelen biyografı ve arkadaşı Pavel Biryukov'la 2 Ağustos'ta yapmış olduğu sohbetle daha da arttı. Sevgili "Poşa"nın, eserlerini insanlığa bırakmış olduğu için kendisini kutlayacağını bekliyordu ama Biryukov bu işi gizlice yapmalarını beğenmedi. Ona göre, Lev Tolstoy tüm ailesini çağırmalı ve onlara isteklerini açık açık söylemeliydi. Ailesinin görüşlerini umursamayacak kadar büyümemiş miydi? Bu paylamayla sarsılan yaşlı adam aynı akşam şunları yazdı: "Hatamı gayet iyi anladım. Gizli saklı hareket etmek yerine tüm mirasçılarımı toplamam ve kararını onlara açıklamam gerekirdi. Çertkov'a bunu yazıyorum."

Ama Çertkov buna itiraz etti. Goldenweiser ve Bulgakov Yasnaya Polyana'ya, Sonya'nın sağlığını bozacak bir şoka yol açma-

dan bu belgeyi ilan etmenin mümkün olmadığını anlatan birçok mektup getirdi: "Ölümünüzden sonra tüm eserlerinizi ele geçirmesine olanak verecek planı ihtiyatlı bir şekilde o kadar uzun yıllardır tasarlıyor, kuruyor, geliştiriyor ki siz sağken yaşayacağı bir hayal kırıklığı, onun açısından bağışlanamaz bir darbe olacaktır; hiçbir şeyi ve hiç kimseyi affetmeyecektir ve sadece sizden, sizin sağlığınızdan, sizin hayatınızdan bahsetmiyorum, onun kendisinden bahsediyorum..."

Bir kez daha fikir değiştiren Lev Tolstoy, müridini yanıtladı:

"Ormanda gezintide olduğum için bir kâğıt parçasına yazıyorum. Dün akşamdan beri mektubunuzu düşündüm. Bende iki duygu uyandırdı: fark etmemiş ya da unutmuş olduğum açgözlülük ve egoizm belirtilerine karşı tiksinti; yapmış olduğum şeye üzüldüğümü size söylemiş olduğum mektuptan ötürü sizi incitmiş olmaktan duyduğum pişmanlık ve acı. Tüm bunlardan çıkardığını ders şu ki Pavel İvanoviç Biryukov haksızdı ve ben de onunla aynı fikri paylaşarak hatalı davrandım ve size tamamen hak veriyorum; ama yine de kendime kızgınım. Nasıl olacağını bilmesem de daha iyi hareket edilebilirdi diye düşünüyorum..."

Elçilerin Yasnaya Polyana ve Telyatinki arasındaki bu gidiş gelişleri Sonya'yı öfkelendiriyordu. Bulgakov ve Goldenweiser'ı "ayaklı posta" olarak görüyordu. Bir gün, kıskançlıktan deliye dönmüş bir halde kocasına şöyle dedi: "Seninle Çertkov arasında gizli aşk mektupları gidip geliyor." Lev Tolstoy onu tersleyince, Sonya, muzaffer bir edayla sırıtarak, gençlik dönemine ait *Günlük*'ünden 29 Kasım 1851 tarihli yazının bir bölümünün kopyasını önüne attı: "Asla bir kadına âşık olmadım... Ama bir erkeğe âşık olduğum çok oldu... Benim için aşkın başlıca işareti, sevileni incitme ya da onu gücendirme kaygısıdır, evet sadece kaygı... Oğlancılığın ne demek olduğunu bilmeden evvel bir erkeğe âşık oldum; ama bunun ne anlama geldiğini öğrendiğimde de, bu tür bir olasılık fikri aklımın ucundan geçmedi. Güzellik daima benim tercihlerimde büyük bir etkiye sahip oldu; misal, D... (Diyakov). P... (Pirogovo)'dan gittiğimiz ve örtüme sarınmış olarak, onu öpücüklere boğmak ve ağlamak is-

temiş olduğum geceyi asla unutmayacağım. Şehveti dışlayamasam da bu duygunun neden ortaya çıktığını söyleyebilmem de imkânsız. Çünkü hayal dünyam, gözümün önüne şehvetli görüntüler asla getirmezdi. Tersine, bu çok midemi bulandırırdı."

Lev Tolstoy kâğıdı okuyunca sapsarı oldu ve gürledi: "Defol! Çek git buradan!" Sonya kıpırdamayınca, hızlı adımlarla odasına yöneldi ve kapıyı iki kez kilitledi. "Orada donup kaldım. Peki aşk nerede? Şu direnmeme nerede? Hıristiyanlık nerede?.. İhtiyarlığın, insanın kalbini bu kadar acımasız kılması mümkün mü?" diye yazdı Sonya *Günlük*'üne. Saşa tarafından çağrılan Dr. Makovitski, ihtiyarı muayene etti ve onu yorgun gördü, kalbi düzensiz atıyordu, nabzı yüzün üzerindeydi.

"Ona, beni öldürmek istiyorsa, yakında bunu başaracağını söyleyin," diye mırıldandı Lev Tolstoy.

Sonya, sakinleşmek bir yana, bu saçma sapan homoseksüellik suçlamalarını Dr. Mokovitski'nın, Saşa'nın, önüne kim gelirse onun yanında yineleyip durdu. Lev Tolstoy'un, gezileri sırasında bazen Çertkov'la köknar korusunda buluştuğunu öğrenince, onu takip ediyor, ağaçların arkasına saklanıp onu gözetliyor, kontu tek başına mı yoksa bir beyle mi gördüklerini öğrenmek için kasabalı çocukları sorguya çekiyordu. Evde, kâğıtlarını karıştırmak için çalışma odasından çıkmasını bekliyordu. İhanetinin, kötülüğünün, ahlaksızlıklarının kanıtlarını arıyordu! Kimi zaman aklını kaybetmek üzere olduğunu teslim ediyor ve korku içinde, önceki yıl bir tımarhanede ölmüş olan kardeşi Stepan'ı düşünüyordu. O zaman, bir parça soluk almak isteği içinde şöyle yazıyordu: "Çertkov'la barış yapıp yapamayacağımı düşündüm... Belki de artık ondan nefret etmeyebilirim. Ama ne zaman onun yüzünü *yeniden göreceğimi* ve Lev Nikolayeviç'in suratında onu görmenin sevinciyle karşılaşacağımı düşünsem, acı yeniden ruhumu sarıyor; ağlamak istiyorum ve çaresiz bir başkaldırı uyanıyor içimde. Şeytan Çertkov'un içinde. Beni korkutması ve bana onca acı vermesi bu yüzden."[11]

Andrey ve Lev, babaları yalanlasa da, varlığından kuşkulan-

11 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 4 Ağustos 1910.

dıkları vasiyetnameyi iptal ettirebilmek için ciddi ciddi onun akıl sağlığının yerinde olmadığı tespitini yaptırmayı düşünüyorlardı. Bazılarının nefret ettiği, bazılarının pek sevmediği ama hepsinin dikkatle izlediği Lev Tolstoy, bu bölünmüş kabileye korku içinde bakıyordu. Artık ne yaparsa yapsın, yaptığı her şey, ya yakınlarını ya da müritlerini kızdırıyordu. Evrensel sevgiyi göklere çıkaran o kendi ailesi içinde bir anlaşmazlık unsuru haline gelmişti. Savunduğu büyük ilkelere rağmen hayatı ne büyük bir başarısızlıktı! Son bir kez kendini kandırmak istedi. Bir karara varamayınca, buna dini bir gerekçe buldu.

"Benim durumumda, atalet hâlâ en iyi şey. Hiçbir şey yapmamak, hiçbir şeye girişmemek. Tüm kışkırtmalara susarak cevap vermek. Sessizlik öyle bir güç ki!.. İncil'in dediği gibi, düşmanlarını sevebilmek, sizden nefret edenleri sevebilmek lazım," diyordu Bulgakov'a.

Ardından Çertkov ve Saşa'yı düşünerek ekledi:

"Ama onlar fazla ileri gidiyorlar!.."

"Siz tüm bunların, iç dünyanızı yetkinleştirmek için gerekli bir sınav olduğunu mu düşünüyorsunuz?" diye sordu Bulgakov.

"Evet, evet elbette! Bu son zamanlarda çok düşündüm. Ama içinde bulunduğum durumda hâlâ François d'Assise gibi davranamıyorum..."[12]

Bana Özel Günlük'üne 6 Ağustos'ta şunları yazdı: "Bir mektup bırakıp alıp başımı gitmek istiyorum. Ama bunun onun için daha iyi olacağını düşünsem de Sonya için endişeleniyorum." Birkaç gün sonra ise: "Tanrım bana yardım et, Evrensel Ruh, Hayatın Kaynağı, Özü, en azından bu fani dünyadaki son günlerimde, son saatlerimde yardım et bana, sadece Sana hizmet ederek huzurunda yaşamama yardım et!"

Bu kâbusun ortasında, Tanya tekrar Yasnaya Polyana'ya geldi ve Lev Tolstoy, yalnız yakaladığı bir anda büyük kızına vasiyetnamenin varlığını açıkladı. Tanya buna şaşırmadı, hatta ona hak verdi. Ama sonra, 1881'den önceki eserlerini de hal-

12 Bulgakov: *Hayatının Son Yılında Tolstoy*, 30 Temmuz 1910 tarihli kayıt.

ka bırakması gerektiğini düşünmesine üzüldü. Yine de, Yasnaya Polyana'da, bu hafiyelik ve histeri ortamında kalmaya devam ederse, babasının kalbinin dayanmayacağını bir bakışta anladı. Onu, tek başına gelip dinlenmesi için evine, Koçeti'ye davet etti. Lev Tolstoy bunu sevinçle kabul etti ama Sonya ona eşlik etmek istedi. Karısı onun kendinden uzakta mutlu olduğunu bilmektense, varlığıyla onu tedirgin etmeyi tercih ediyordu. 15 Ağustos'ta, karısı, Saşa, Tanya ve Dr. Makovitski ile birlikte yola çıktı.

Koçeti'deki ilk zamanlar öyle bir sıcaklık içinde geçti ki Sonya şikâyetlerini unuttu. Damadının nezaketinden, torunlarının inceliğinden memnun bir halde, gerginliğini üzerinden atıyordu. Ama 18 Ağustos'ta, gazetelerde, yakınlarının dört gündür kendisinden sakladığı bir haberi okudu: İçişleri Bakanı, Bay Çertkov'un Tula'da kalmasına kesin olarak izin veriyordu. "Bu benim ölüm cezam! Çertkov'u öldüreceğim! Onu zehirleteceğim! Ya o ya ben!" diye bağırdı. Ve nabzını ölçtü: "Yüz kırk!.. Göğsüm ve başım ağrıyor!"

Liovoçka, onu yatıştırmak için bir daha Çertkov'u görmeyeceğine ve "ormanda ve vadide" "yaşlı bir koket gibi" fotoğrafını çekmesine izin vermeyeceğine söz vermek zorunda kaldı. Sonya gururla bu zaferi *Günlük*'üne not ederken, Lev Tolstoy da kendininkine şunları yazıyordu: "Sofya Andreyevna ile aramızda bir konuşma geçti ve gereksiz yere, bir daha fotoğraf çektirmeyeceğimi kabul ettim. Böylesi ödünler vermemek gerek." Ama aynı gün karısına, müridiyle yazışmayı sürdüreceğini söylemişti ve Sonya bir başka tehlikeyi sezmeye başlamıştı bile: "Bundan böyle benimle ilgili tüm sinsice ve düşmanca fesatların (hiç şüphesiz Hıristiyan alçakgönüllülüğü kisvesi altında) *Günlük*'te değil, Bay Çertkov'la yapılan yazışmalarda yer bulacağını düşünerek gece hiç uyumadım. (Lev Nikolayeviç İsa rolünü üstlendi ve Çertkov'a İsa'nın en sevdiği mürit rolünü bıraktı.)"

Sonya saplantısının pençesinde, Lev Tolstoy'un tüm eserlerinde erkeklere olan eğilimini açığa vuran bölümler aradı. En çarpıcı olanı, yazarın Sergey'in güzelliği karşısında kendinden

geçtiği, *Çocukluk*'taki paragraftı belki de! "Yedisinde neyse yetmişinde o. Çocukluğunda bir oğlana ve yaşlılığında gözbebeği Çertkov'a duyduğu hayranlık ve tutku, tek ve aynı kaynağa sahip," diye yazıyordu *Günlük*'üne. Sonya bir aynada kendine baktığında, Liovoçka'nın, sakallı, yağlı, alnındaki saçları dökülmüş bir adamı kendisine tercih etmesini anlayamıyordu. Âşık, doyumsuz kocasının, nehir kıyısında çıplakken ona baskın yaptığı günler çok gerilerde kalmıştı![13] "Doğum günüm. Altmış altı yaşındayım ve hâlâ aynı enerjiye, aynı şiddetli duygulara ve insanların dediğine göre, aynı gençlik havasına sahibim," diye yazıyordu 22 Ağustos 1910'da.

Altı gün sonra Lev Tolstoy'un doğum günüydü. Seksen iki yaşına giriyordu. Yazar, en azından o günün sakin geçmesini istemişti. Ama Sonya'yla arasında bir tartışma patlak verdi çünkü karısına karşı, Hıristiyanlığın idealinin, bekâret ve cinsel ilişkilerin uzağında kalmak olduğunu savunuyordu. Sonya ona, on üç çocuk yaptıktan sonra bu yönde öğütler vermeye hakkı olmadığını söyledi. Laf lafı açtı, öfkeden titreyen çift eski sitemlerini tekrar karşılıklı dökmeye başladı: mülk paylaşımı, telif hakları, Çertkov, her şey ortaya döküldü!.. Derken bir yatışma sürecine girildi. Sonya bunu içtenlikle, Lev Tolstoy ise derin bir merhamet duygusuyla yaşadı. "Sonya'yla ilişkim giderek daha korkunç bir hal alıyor. Bana karşı hissettiği şey aşk değil, aşk isteği, nefrete yakın ve nefrete dönüşen bir duygu. Çocuklar onu kurtarıyordu. Hayvani bir sevgi ama yine de fedakârlıkla dolu. Bu bitince, geriye sadece bitmek tükenmek bilmez bir egoizm kaldı. Oysa egoizm en anormal durumdur, deliliktir... Dr. Makovitski ve Saşa onun hasta olduğunu kabul etmek istemiyorlar. Yanılıyorlar." diye yazıyordu o gün.

İki gün sonra, herkesin kendisini "Ksantippi gibi" görmesinden bıkan Sonya Yasnaya Polyana'ya gitmek üzere Koçeti'den ayrılmaya karar verdi. Babasının ısrarları üzerine Saşa da onunla gitti. Sonya eve döner dönmez, kocasının mobilyaları arasındaki Çertkov'un ve Saşa'nın fotoğraflarını kaldırıp, kendininkileri koydu. Ardından müridin şeytani ruhunun gezindiği

13 Kontes Tolstoy'un *Günlük*'ü, 6 Temmuz 1910.

Liovoçka'nın çalışma odasındaki şeytanı kovması için bir papaz çağırdı. Papaz, 2 Eylül günü öğleden sonra saat dörde doğru, üzerinde rahip giysileri, yanında küçük bir sandık taşıyan bir kilise görevlisiyle birlikte geldi. Odaya kutsanmış su serpti, buhurluğunu dört yana doğru salladı ve boğuk bir sesle kötülüklerden arıtıcı bir dizi dua okudu. Bu dualardan oldukça ilginç olan bir tanesi, Majesteleri imparatorun zaferlerini kutluyordu ki bu, Tolstoycu pasifizmi benimsemiş olan Sonya'yı çok şaşırtmıştı. Saşa ertesi gün, 3 Eylül'de geri döndü ve evinde dönmekte olan saçma olayları babasına aktardı. Lev Tolstoy buna üzüldü. Artık durduğu yerde duramayan Sonya'nın Koçeti'ye geri geleceğini söylemesiyle daha da üzüldü.

5'inde yeniden onun yanındaydı ve anlaşmazlık alevleniyordu. Sitemler, beddualar, geceleyin parka kaçışlar. İhtiyar ağır ağır karısının ardından koşuyor ve Sonya cıyak cıyak bağırıyordu: "O bir canavar! Bir katil! Onu bir daha görmek istemiyorum!" Lev Tolstoy iki tartışma arasında biraz okuyup yazmaya çalışıyordu. Yeni romanlar onda hayal kırıklığı yaratıyordu. Charles Salomon'un ona getirmiş olduğu André Gide'in *Savurgan Evladın Dönüşü*'nü "boş ve tumturaklı" buluyordu.[14] Gorki'nin *Ana*'sını da beğenmiyordu ("Beş para etmez!"). Genel olarak, gençliğindeki ve olgunluk çağındaki edebi beğenilerine sadık kalmıştı. Yabancı yazarlar arasında, itiraflarının yürek parçalayıcı, eksiksiz içtenliğinden ötürü sevgili Rousseau'suna, mistik acısı kendisininkini çağrıştıran Pascal'a, tiyatrosu herkese hitap ettiği için Molière'e, savaşı görmeyi ve tasvir etmeyi ona öğretmiş olan Stendhal'e, tıpkı kendisi gibi sanatın insanlığa yararlı olması gerektiğini söyleyen dev Hugo'ya, alaycı Anatole France'a, toplumsal duyarlılıkları olan Zola'ya, mizah ve hüzün renklerinin sindiği bir yeteneğe sahip, sıradan insanların dostu Dickens'a, "kadın ve erkek arasındaki ilişkinin olumsuz yanını anlamış ve dile getirmiş tek kişi"[15] olan Maupassant'a büyük bir saygı duyuyordu. Maupassant hakkında, Gorki ve arkadaşı Posse Tolstoy'a "por-

14 Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü, 10 Temmuz 1910.

15 Tolstoy'un Veselovski tarafından aktarılmış sözleri: *Tolstoy'la Sohbetler*.

nografik sayılabilecek" bu yazara nasıl saygı duyabildiğini sorunca şöyle cevap verdi: "Gerçek bir yeteneğin daima iki omzu vardır: bunlardan biri etiktir, diğeri estetiktir. Eğer etik tarafı çok yükselirse, estetik tarafı aynı oranda düşer ve yetenek bozulur."[16] Sanatçının her şeyden evvel bir ahlak öğretmeni olması gerektiğini söyleyen bir adam düşünüldüğünde, tuhaf kaçan bir açıklama!

6 Eylül 1910'da, o sıralar Transvaal'de, Johannesburg'da hukukçu olan Gandi'ye etkili bir mektup gönderdi: Hıristiyan toplumların dile getirdiği sevgi yasasıyla, hükümetleri, orduları, mahkemeleri ve tüm idari kurumları yoluyla uyguladığı şiddet arasında iğrenç bir çelişki olduğunu yazdı. Ölümün eşiğinde, Asyalı kardeşlerini kötülüğe kötülükle direnmemeye çağırıyordu. Belki de Hıristiyanların başaramadığı şeyi onlar başaracaktı. Bazen, kendisini bir peygamber gibi gören uzaktaki muhatabının, yarı deli bir eş ve materyalizme gömülmüş çocuklarla mücadelesi hakkında ne düşündüğünü merak ediyordu. Çertkov, ona, Varvara Feokritova'nın *Günlük*'ünden, içinde Sonya'nın savurduğu bir tehdidi barındıran bir bölüm göndermişti: "Kocam her şeyi Çertkov'a bıraksa da, yayımlanmamış eserler üzerindeki haklarımdan vazgeçmeyeceğim çünkü onların tarihi yok. Onların 1881'den evvel yazıldığını söylemem halinde herkes bana inanacaktır. Öte yandan bu çok da önemli değil çünkü ben ve oğullarım mutlaka vasiyetnameye itiraz edeceğiz (tabii böyle bir vasiyetname varsa); güçlü bir argümanımız var; son zamanlarda onun (Lev Tolstoy'un) sık sık bayıldığını, akıl sağlığının yerinde olmadığını ispatlayacağız ki bu doğru, herkes bunu biliyor ve hafızasının yerinde olmadığı bir anda onu bu vasiyetnameyi yazmaya zorladıklarını ama kendisinin çocuklarına asla zarar vermek istemeyeceğini ortaya koyacağız."

Çertkov bu yolla Lev Tolstoy'un yüreğine kaygı düşürürken, gözüne girmeye çalışarak Sonya'ya şöyle yazıyordu: "Tutumu-

16 Sophie Laffitte tarafından *Tolstoy ve Fransız Yazarlar* başlıklı makalesinde (*Europe* Dergisi, Kasım-Aralık 1960) belirtilmiştir. Lev Tolstoy'un, 1894'te, Guy de Maupassant'ın *Bütün Eserleri*'ne Rusça bir önsöz yazdığı unutulmamalı.

nuzda kendi isteğinizle ani bir değişiklik olmayacağını anlamış bulunuyorum. Bana öyle geliyor ki, bana karşı tutumunuz, bir yandan aramızdaki aydınlatılamamış son derece çirkin birkaç yanlış anlamadan, öte yandan da bana karşı beslediklerı düşmanca duyguları size aşılayan üçüncü kişilerin attığı iftiralardan kaynaklanıyor."[17] Sonya yukarıdan bir tavırla, kocasının *Günlük*'üne el koymasını bağışlayamadığını söyledi: "Günlük'ü, hayatıyla ve dolayısıyla da benim onunla olan hayatımla ilgili en özel şeyleri içerir; hissetmeye ve sevmeye alışık olduğum ruhunun yansımasıdır ve bir yabancının elleri arasında olmamalıdır. Oysa bu *Günlük*'ler, benim haberim olmadan, onları almaları için göndermiş olduğunuz kişilerce aşırıldı ve on kez kopyalanabilecek kadar uzun bir süre boyunca, yangın ya da ev arama tehlikelerine açık olarak, ahşap bir evin içinde sizde kaldı. Defalarca kez, Lev Nikolayeviç'in ölmesi halinde, makale ve el yazmaları için ne planladığınızı bana söylemenizi rica ettim! Kırıcı bir şekilde bana cevap vermeyi her zaman reddettiniz. Ne dürüstlüğü, ne açıklığı seviyorsunuz... Lev Nikolayeviç'in eserlerini gözden geçirip yayınladınız, bu sizin hakkınızdı. Ama neden el yazmalarını hâlâ kendi tekelinize alıyorsunuz? Bu, benim değil, sizin açgözlü olduğunuzu gösteriyor! Bana, bunları bizzat kendisinin size verdiğini söyleyeceksiniz. Oysa bu olayda ve diğer pek çoğunda, yaşlanmış olan ve bu fani dünyada artık pek az şeye ilgi duyan, iradesi giderek zayıflayan bir adam üzerindeki artan etkinizi biliyorum. Despotik karakterinizle onu köleleştirdiniz (aramızda geçen bir sohbette, anneniz de, despotluğunuz konusunda benimle hemfikir olduğunu belirtmişti). Onun üzerindeki ezici ve zararlı etkiniz ve kocamın size duyduğu aşırı hayranlık, beni ondan uzaklaştırdı... Benim gibi bir kadından kaçmak ya da kendini öldürmek gerektiğini onun aklına sokan sizsiniz..."[18]

Sonya, kendisine karşı çok sert davranan Liovoçka'yı cezalandırmak için iki günü hiçbir şey yemeden geçirdikten sonra, 12 Eylül'de tek başına Yasnaya Polyana'ya döndü. Koçeti'deki kı-

17 Çertkov'un 6 Eylül 1910 tarihli mektubu.

18 Kontes Tolstoy'un 11 Eylül 1910 tarihli mektubu.

sa konaklamasında, sessiz sakin bir adam olan Mihail Sukotin'i bile kendisine karşı kışkırtmayı başarmıştı. Damadı ona şöyle bağırmıştı: "Lev Tolstoy sizi terk ederse, onun karısı olarak kazandığınız ün de gidecektir. Tolstoy, hayatı ona zehir eden karısından kaçtı denecektir!" Sonya artık uzakta olduğundan, başta Saşa olmak üzere düşmanları, yaşlı adam üzerindeki üstünlüklerini sağlamlaştırmaya çalışıyorlardı. "İstediğim şey, babamın anneme boyun eğmemesi," diye yazıyordu Saşa, Bulgakov'a. Bu derece güç bir anda bile ustasıyla karşılıklı oturup konuşamadığına üzülen Çertkov, onu sert bir tutum takınmaya teşvik etmek için daha sık mektup yazıyordu. "Çertkov daha kararlı bir tutum takınmam gerektiğini yazmış ki bu herkesin fikri... Ama uyabilir miyim bilmiyorum. 22'sinde Yasnaya'ya dönmek istiyorum..." diye yazıyordu Lev Tolstoy 12 Eylül'de. Gerçekten de, 23 Eylül Sonya'yla evliliğinin kırk sekizinci yıl dönümüydü ve bu özel günde onun yanında olacağına söz vermişti: "22'si, sabah. Yasnaya'ya gidiyorum ve orada beni neyin beklediğini düşününce içimi bir korku kaplıyor. Sadece yapmam gerekeni yapıyorum... Ve özellikle de susuyor, onun içinde de bir Tanrı ruhu olduğunu unutmuyorum."

Saşa ve Dr. Makovitski, Lev Tolstoy'la birlikte Yasnaya Polyana'ya döndü. Çiftin karşılaşması donuk, sıkıntılı oldu. Ama ertesi sabah Sonya beyaz ipek elbisesi içinde, dudağında neşeli bir gülümsemeyle belirdi, kahvaltıda sıcak çikolata servis ettirdi ve Bulgakov'dan, kocasıyla fotoğrafını çekmesini rica etti. Liovoçka'ya, Çertkov'a onca kez poz verdikten sonra, kendisinden bu iyiliği esirgeyemeyeceğini söylüyordu. Gazetelerde yayımlanacak olan fotoğraf, büyük yazarla eşi arasında bir anlaşmazlık olduğuna dair söylentilerin önünü kesecekti. Lev Tolstoy istemeye istemeye objektifin karşısına geçmeye razı oldu. Soluk güneş ışınlarını çiftin üzerinde yoğunlaştırmak için bir perde çekildi. Kafası siyah bir örtünün içinde, elinde armut biçiminde lastik bir aletle Bulgakov, çekinerek iki modeli kımıldamaya, birbirlerine dönmeye ve sıcak bir şekilde birbirlerine bakmaya davet etti. Ama bu komediye öfkelenen Lev Tolstoy onu dinlemiyordu. Fotoğraflar kötü çıktı. Ertesi gün, aynı giy-

siler içinde ve aynı duruşla tekrar başlandı. Hava soğuktu, rüzgar vardı. Bulgakov bir türlü makineyi ayarlayamıyordu. En sonunda saydı: "Bir, iki, üç..." Karşısında, yüzü çökmüş, bakışları boşluğa kilitlenmiş, bir eli gömleğinin cebinde olan Lev Tolstoy, koluna girmiş, talepkâr, buyurgan, gözleriyle onu yiyen beyaz elbiseli karısının farkında değil gibiydi. Mekanizmadan çıkan klik sesi, biri diğerini ele geçirmeye çalışan bu uyumsuz iki insanın trajik görüntüsünü gelecek nesiller için ölümsüzleştirdi.[19]

Saşa tabii ki, sanki örnek bir çiftlermiş gibi, annesiyle birlikte fotoğraf çektirmeyi kabul ettiği için babasına sinirlendi. Ama kızının ve Çertkov'un çalışma odasını süsleyen fotoğraflarını yeniden yerlerine koymamasına daha da fazla içerledi. İyice bunalan Lev Tolstoy tepeden konuşan ve gözlerinden ateş fışkıran bu amazon kadınında, karısının kavga gücünü görüyordu.

"Ona ne kadar da benziyorsun!" dedi hüzünlü bir şekilde.

Ve *Bana Özel Günlük*'üne şöyle yazdı: "Beni çok üzüyorlar. Bazen hepsini bırakıp gitmeyi düşünüyorum."

Daha sonra, pişman olan Saşa elinde bir kalem ve kâğıtla yanına gelince, Lev Tolstoy mırıldandı:

"Senin sekreterliğine değil, sevgine ihtiyacım var!"

Bunun üzerine baba kız birlikte ağladılar ve barıştılar. Ertesi gün Lev Tolstoy, Saşa'nın ve Çertkov'un resimlerini eski yerlerine astı. Bu sefer kızıp köpüren Sonya oldu. Tam da Saşa, Varvara Feokritova'yla birlikte Taptikovo'ya, Andrey'in boşandığı karısı Olga Dietrich'in evine gitmişti ve Liovoçka ormanda gezinmeye çıkmıştı. Sonya, bir mantar tabancasıyla çalışma odasına daldı, Çertkov'un resmine ateş etti, ardından onu yırtıp, parçalarını yerlere attı. Kocası geziden dönünce onu korkutmak için bir kez daha havaya ateş etti. Ardından, Lev Tolstoy'u yeterince heyecanlanmış görmeyince, ağlayarak bahçeye kaçtı. Dr. Makovitski, Bulgakov, yaşlı Marie Schmidt onu azarlamak üzere sırayla yanına gittiler. Sonya nihayet eve dönmeyi kabul etti ve endişelenmiş olan Marie Schmidt, Saşa'ya, annesinin şiddetli bir delilik nöbeti geçirdiğini bildirmek üzere atlı bir hiz-

19 Bu resim, Lev Tolstoy'un sağlığında çekilmiş son resimdir.

metçi gönderdi. Saşa, Taptikovo'dan 26'sını 27'sine bağlayan gece döndü ve babasını yorgunluktan bitap düşmüş, annesini ise bunca gürültü koparılmasına hayret eder halde buldu.

Sonya "Deli misiniz, neden bu kadar çabuk döndünüz?" dedi.

Saşa sert sözler sarf etti. Sonya, cüret ettiği sözlere öfkelendi. Tartışmanın yakıcılığı içinde, Varvara Feokritova'yı terbiyesiz hizmetçi diye kovdu ve kızına bağırdı:

"Seni kapının önüne koyacağım, tıpkı Çertkov'a yaptığım gibi!"

Tüm pençelerini çıkarmış bir halde annesinin üzerine atılmaya hazır Saşa kendini tuttu, babasının çalışma odasına geçti ve ona, ailenin huzura kavuşması için Varvara Feokritova'yla birlikte birkaç gün, Çertkov'unkinden uzakta olmayan bir evde, Telyatinki'de kalacağını söyledi. Babasının kendisiyle birlikte gelmek isteyeceğini düşünüyordu. Ama Lev Tolstoy bıkkınlıkla "Git!" dedi.

Saşa ertesi gün arkadaşıyla birlikte evden ayrıldı. Sonya, "atları, köpekleri, papağanı" götüren, kendi deyimiyle "iki uyuzun" uzaklaşmasını huzur içinde izledi. Lev Tolstoy *Bana Özel Günlük*'üne şu satırları yazıyordu: "İçinde bulunduğum durum komik ve çelişkili. Yapmacık bir alçakgönüllülük göstermeden, en önemli, en kayda değer fikirleri oluşturup dile getirdiğimi ve bunun yanında, zamanımın çok büyük bir bölümünü –onlara boyun eğmek ya da onlarla mücadele etmek üzere– kadınların kaprislerine ayırdığımı söylemeliyim. Manevi yetkinleşme konusunda, kendimi bir çocuk, bir öğrenci, henüz pek gayretli olmayan bir öğrenci gibi hissediyorum."

Çertkov bu öğrenciye mektuplar vasıtasıyla ders vermekten vazgeçmiyordu: "Benim yüzümden, mutlaka istemeden ve sadece iyiyi hedefleyerek, muğlak ve hatta bir ölçüde yanlış bir tavır takınmak durumunda kaldınız..." Sonya ise, hep aynı kinci imalara ve sevgi gösterilerine varan gevezeliklerle onun beynini yiyordu: "İki ihtiyar baş başa kaldık..." diyordu sevinçle. "...O güçsüz ve bağırsaklarından rahatsız." Ve ayrıca: "Diğerleri burada yokken, yine eskisi gibi bana karşı iyi ve tatlı oluyor ve ben onu *benim* olarak görüyorum." Bunca şüpheyle

iç içe geçen bunca incelik Lev Tolstoy'un sinirine dokunuyordu. Maupassant'ın *En famille* öyküsünü okuyunca, başkahraman rolüne "Tanrı'yla birlik içinde manevi bir yaşam süren bir adamı" koyup "fiziksel yaşamın bayağılığını göstermek" üzere bir roman yazma isteğine kapıldı. Bu proje onu heyecanlandırdı. "Ah! Ne kadar da iyi olacak!" Ama çok uzun sürecek bir işe girişeceğini düşününce yeniden cesareti kırıldı. "Onun (Sonya'nın), ona karşı hissettiğim duygu, iç dünyamdaki mücadele yüzünden çalışmam imkânsız. Pek doğaldır ki bu mücadele ve bu mücadelede galip gelme olasılığı, tüm edebi eserlerden daha önemlidir."

3 Ekim'de, Sergey ve Tanya annelerini babalarından ayrılmaya ikna etmek niyetiyle geldiklerinde çok heyecanlandı. Zavallı kadını babalarına işkence yapmakla suçladılar ve eğer gitmeye ya da kendini toplamaya razı olmazsa, onu bir vâsi heyetinin gözetimine sokmakla tehdit ettiler.

Onların bağrış çağırışlarını dinlemek istemeyen Lev Tolstoy, Dr. Makovitski'yle birlikte atla gezinmeye çıktı. On iki verstlik uzun bir gezinin dönüşünde, üzerindekileri ve çizmelerini çıkarmadan yatağına uzandı. Akşamın yedisinde sofraya gelmeyince, Sonya çorbayı servis edip endişeyle Lev Tolstoy'un odasına gitti. Kont baygın bir şekilde yatağında uzanıyor, çenesini hareket ettiriyor ve ara ara boğuk bir böğürtü çıkarıyordu. Sonya'nın çığlıkları üzerine tüm ev halkı koştu: Sukotin'ler, Sergey, Biryukov, Bulgakov, Dr. Makovitski. Hastayı soydular. Bir şeyler geveliyordu ağzında: "Toplum... toplum... akıl" ve soğuktan uyuşmuş parmaklarını bir şeyler yazarmışçasına örtünün üzerinde yavaşça gezdiriyordu. Sonya görülmemiş bir soğukkanlılıkla Dr. Makovitski'nin buyruklarına uyarak, kocasının ayaklarına sıcak su şişeleri, alnına bir bez koydu, ona kahve ve rom içirdi, bir tuz kabını burun deliklerine yaklaştırdı. Lev Tolstoy bir anda çırpınmaya başladı. Bacakları öyle güçlü tekmeler savuruyordu ki, Biryukov, Bulgakov ve doktor, üçü birlikte onu tutamıyorlardı. Başı yastıktan düşüyordu, yüz hatları kasılmıştı, gözleri donuktu, ağzında bir hırıltı vardı. Onun önünde diz çökmüş olan Sonya ayak-

larını tutuyor ve yüksek sesle dua ediyordu: "Şimdi değil Tanrım, şu anda değil! Onun canını bağışla!"

Arabacının haber götürdüğü Saşa Telyatinki'den hemen döndü. Çertkov da yasağı hiçe sayarak geldi. Ama kontese görünmeye cesaret edemediği için aşağıda, Dr. Makovitski'nin odasında oturdu. Sekreteri Belinski on beş dakikada bir ona haber getiriyordu. Ustanın ölmesi halinde Çertkov'un tabii ki bir eylem planı vardı: vasiyetnameyi göstermek, dul kadını ekarte etmek, son el yazmalarına el koymak... Endişesine rağmen Sonya da haklarını nasıl güvence altına alacağını düşünüyordu. Sonya, etraftakilerin dalgınlığından istifade ederek içinde kâğıtlar bulunan küçük bir çantayı alıverdi. Ancak kendisini gören Tanya müdahale edince geri vermek zorunda kaldı. Daha kurnaz olan Saşa, annesi görmeden babasının gömleğindeki not defterini araklamıştı. Hasta, her biri üç dakika süren beş ihtilaç nöbeti geçirdi. Nihayet akşamın on birinde kendine geldi, kendisine ne olduğunu sordu ve uykuya daldı.

Ertesi gün tehlike atlatılmıştı ama hâlâ çok güçsüz olan Lev Tolstoy yataktan çıkamadı. Kocasının hayatta kalması Sonya'ya Tanrı'nın bir lütufu gibi görünüyordu ve borcunu ancak pişmanlık göstererek ödeyebilirdi. Saşa Telyatinki'ye gitmeye hazırlanırken bir hizmetçi gelip ona kontesin kendisini basamaklı sekide beklediğini bildirdi. Annesi mantosuz, ayakta, başını sallayarak ve gözleri kıpkırmızı orada duruyordu.

"Beni affet! Bundan sonra seni kırmayacağıma dair şeref sözü veriyorum!" dedi Sonya.

Ayrıca artık kocasına da işkence etmeyeceğine söz verdi ve Varvara Feokritova'yla birlikte eve geri dönmelerini rica etti. Öyle acınası bir hali vardı ki sert, kuşkucu Saşa bile gözyaşlarına boğuldu. İki kadın birbirlerini ıslak yanaklarından öptü ve karşılıklı olarak şefkatli iç çekişlerde bulundu. Yasnaya Polyana'da büyük bir ümit yükseliyordu. Saşa, Varvara Feokritova'yla birlikte yuvaya döndü ve Sonya, fedakârlık ruhunu yüceliğe kadar götürerek, 7 Ekim'de hiçbir şey olmamış gibi Çertkov'u evine davet etti.

Gücüne gereğinden fazla güvenmişti. Müridin yaylı arabası-

nın ağaçlıklı yoldan gelen sesini işittiğinde kalbinde öyle güçlü bir çarpıntı hissetti ki az kalsın bayılacaktı. Kocasının neşesini ölçmek için dürbünüyle pencereden baktı. Lev Tolstoy basamaklı sekiye çıkmıştı. Sonya ona, alçak adamla kucaklaşmayacağına dair söz verdirmişti. İki adam izlendiklerini biliyorlar mıydı bilinmez ama el sıkışmakla yetindiler. Sonya gün boyunca görünmeden, casus gibi onları izlemeyi sürdürdü. Ve akşam şöyle yazdı: "İmkânsız! Bu adam şeytanın ta kendisi! Ona asla katlanamayacağım!"

Çertkov gittikten sonra Sonya'nın gösterdiği asabiyet nedeniyle, Lev Tolstoy müridinin karısına, bu ziyaretleri sürdürmemenin herkesin yararına olacağını yazdı. *Bana Özel Günlük*'lerinden birinin kaybolduğunu birkaç gün önce fark ettiği için Sonya'yı kızdırmamaya daha bir özen gösteriyordu. Acaba onu bulamıyor muydu, yoksa haberi olmadan biri defteri araklamış mıydı? Karısından kuşkulanıyordu; haklıydı da. Sonya not defterini, kocasının genellikle sakladığı yerde yani çizmesinin içinde bulmuş ve o uyurken defteri yürütmüştü. Tabii ki kocasına bu konuda hiçbir şey söylememişti. Ama bu notlar, kocası ve Çertkov'un ona karşı gizli bir komplo kurduğunu doğrulamıştı. Kendisini mirastan mahrum bırakacak bir vasiyetname yazıldığını artık biliyordu. *Prosveşeniye* Yayınevi, Lev Tolstoy'un ölümünden sonra eserlerinin yayın hakkının sadece kendisine verilmesi karşılığında bir milyon ruble gibi olağanüstü bir miktar önermiş olduğundan, bu tedbir onun açısından daha da kabul edilmezdi. Bir milyon ruble! Onunla oğullarının, kızlarının ve yirmi beş torununun geleceğini garanti altına alacaktı. Hayır, hayır, ne olursa olsun bu vasiyetname ortadan kaldırılmalıydı! 12 Ekim'de bunu kocasına açıkladı ama Lev Tolstoy onu dinlemeyi reddetti. Bunun üzerine 14 Ekim'de bir mektup yazıp, yazarın çalışma odasına bıraktı:

"Her gün, merhametli bir havayla sağlığım hakkında bilgi alıyorsun, bana iyi uyuyup uyuyamadığımı soruyorsun ve her gün, sıkıntılarıma derman bulamadan, ömrümü kısaltan, dayanılmaz bir şekilde bana acı veren yeni darbeler yüreğimi dağlı-

yor. Kader, bu son darbeyi, kalabalık sülaleni telif haklarından mahrum ederek yaptığın bu çirkin hareketi öğrenmemi sağladı. Bu işteki suç ortağın aynı şeyi kendi ailesi için yapmayı düşünmezdi... Her ikinizin de risalelerinizde hakaret ettiğiniz ve yadsıdığınız yönetim, senin tüm mirasçılarının lokmasını *yasal yolla* ağzından alıp, Sitin'e[20] ve diğer zengin editörlere ve iş adamlarına verecek ve senin çocukların, torunların onun kötü niyeti ve açgözlülüğü yüzünden açlıktan ölecek. Ayrıca yönetim, yani Devlet Bankası, Tolstoy'un karısından kaçırılan *Günlük*'lerin kendisine verildiğine de şahit oluyor... (Senden sonra öleceğimi varsayarak) Mezarında ve çocuklarının ve torunlarının hafızasında filizlenebilecek kötülükleri düşündükçe dehşete kapılıyorum."

Tepkisini görmek için titreyerek kocasının çalışma odasında belirdiğinde, Lev Tolstoy ona sert bir biçimde "Beni rahat bırakamaz mısın?" dedi. Bunun üzerine Sonya yumuşaklığa, gözyaşlarına sığındı. Ama bu da Lev Tolstoy'u etkilemedi. Nasıl olmuş da sadece 1881'den sonraki eserler değil, ayrıca *Savaş ve Barış*, *Anna Karenina*, *Kazaklar* üzerindeki haklarından da onu mahrum bıraktığını söyleyebilmişti? "Bana olan aşkını abartılı ifadelerle dile getirdiğinde, diz çöküp, ellerimi öptüğünde, bunlar benim midemi bulandırıyor," diye yazıyordu Lev Tolstoy. Tek başına kaldığında nabzını ölçtü (bu, Tolstoylar'da alışılmış bir hareketti!) ve "90" diye not düştü. Ardından *Sosyalizm Üzerine* başlıklı makalesinde düzeltmeler yaptı ve at bindi. Ne zaman böyle tek başına ormana gitse Sonya onun Çertkov'la buluşacağına inanıyordu. 16 Ekim'de Sonya yaya olarak yola çıktı, tarlaların içinden geçti, Telyatinki'ye yöneldi, malikânenin girişinin biraz uzağındaki bir hendeğe uzanıp dürbününü eve çevirdi. Pusuya yatmış, iki âşığın buluşmasını bekliyordu. Ama Liovoçka gelmedi. Akşam olunca donmuş bir halde Yasnaya Polyana'ya döndü ve bir köknarın altındaki banka oturdu. Fenerli bir hizmetçi onu orada buldu. Yaptıklarını Liovoçka'ya anlatıp, ondan, "alçak" Çertkov'u bir daha görmeyeceğine yemin etmesini isteyince, Lev Tolstoy söylendi: "Kaprislerine bo-

20 Dönemin ünlü bir yayıncısı.

yun eğmemek ve özgürlük istiyorum; seksen iki yaşında, karısının boyunduruğundaki kişiliksiz bir adam, küçük bir çocuk olmayı reddediyorum!.. Bütün vaatlerimi geri alıyorum..."

Kısa bir süre sonra, bir Tolstoycu olan köylü Novikov ziyarete geldi. Yakınlık hisseden Tolstoy, bu "meçhul" kişiye karısı yüzünden ne kadar acı çektiğini anlattı. "Bizde, kadınlarla kavgalar fazla uzatmadan çözüme bağlanır ve asla bir histeri krizi yaşanmaz. Ben kamçıdan taraf değilim ve buna asla başvurmadım ama öte yandan, bir kadının her istediği yapılamaz!" Lev Tolstoy yürekten güldü ve bu sözleri Dr. Makovitski'ye ve Saşa'ya aktardı. Saşa, biraz da sinsice, Yasnaya Polyana'nın arabacısı İvan'ın efendinin hoşgörüsünü eleştirdiğini ve çevresindekilere "Bizim kasabamızda, bir kadın huysuzluk etmeye başladığında, kocası dizginlerle onu bir güzel döver. Kadın hemen yola gelir!" dediğini aktardı.

Novikov gidince, Tolstoy sürekli bu köylünün tasvir ettiği güç ve sıradan yaşamı düşündü. Oraya gitmek, halkın arasına karışmak, çizme dikerek hayatını kazanmak, karabuğday bulguru yemek... Hâlâ gücü olduğunu kendine kanıtlamak için jimnastik yapmaya başladı. Bir dolaba asılıp, sırtına devirdi, tüm gücüyle geriye doğru itmeye başladı ve az kalsın yükün ağırlığı altında yere yığılıyordu. "Boş yere kendimi yordum! 82 yaşında bir budalayım!" diye yazdı bu egzersizin ardından. Yine de artık yeni bir hayata başlamaya hazır olduğuna ikna olmuştu. Bir adam bir dolabı taşıyabiliyorsa, demek ki hiçbir engel tanımazdı. 24 Ekim'de posta kutusunda St Petersburg'lu bir üniversite öğrencisinden, Aleksandr Barkhudarov'dan gelen bir mektup buldu Merejkovski'nin önceki yıl yayımlanmış kitabından – *Tolstoy ve Dostoyevski, yaşamlar ve eserler*– yapılan alıntılara dayanılarak, eylemleri ile öğretisi arasındaki çelişkiden ötürü eleştiriliyordu. Hakaretlerle dolu bir ikinci mektup, Breslau'lu bir Alman'dan geliyordu. Bu iki eleştiri mektubunun, tam da kendini yenilemek üzere kaçmayı düşündüğü sırada gelmesi tuhaf değil miydi? Hemen Novikov'a bir mektup yazdı:

"Sizi ve ailenizi mümkün olduğunca az rahatsız etmem için, kasabanızda bana, küçücük de olsa yalıtılmış ve sıcak bir bara-

ka bulamaz mısınız? Eğer size telgraf çekmem gerekirse, bunları kendi adımla değil, T. Nikolayev adıyla göndereceğim. Cevabınızı bekliyorum... Tüm bunlar aramızda kalmalı."

Ertesi gün, *Bana Özel Günlük*'üne şunları yazdı: "Şüpheler, casusluk ve *onun* (Sonya'nın) gitmem için bana bir bahane vermesi isteği ama onu düşündüğümde, ona acıyorum ve yapamıyorum." Planından Saşa'ya bahsetti ve ona kendisiyle birlikte kaçmasını teklif etti.

"Ah! Evet ama seni rahatsız etmek istemem! İlk zamanlar, ben gelmesem belki de daha iyi olur..." dedi zevkten dört köşe olarak.

"Evet, evet. Zaten senin yeterince sağlıklı olmadığını, nezle olabileceğini, öksürmeye başlayacağını düşünüyorum sürekli..."

"Bu önemli değil! Sade bir ortamda kendimi çok daha iyi hissedeceğim!"

"Öyleyse, bir yardımcı, bir destek gibi yanımda olman beni çok sevindirecek. Yolculuğu şu şekilde düzenlemeyi düşünüyorum: Moskova'ya kadar bir bilet alacağım, eşyalarımı Laptevo'ya[21] taşıması için birini göndereceğim ve ardından kendim de oraya gideceğim. Eğer beni orada bulurlarsa, daha da öteye gideceğim. Henüz bunlar sadece düş tabii. Onu terk ettiğimde kendimi yiyip bitireceğimi biliyorum, durumuna çok üzüleceğim. Ama öte yandan burası her gün bana biraz daha dayanılmaz geliyor!.."[22]

Planı hakkında Dr. Makovitski'nin ne düşündüğünü de öğrenmek istedi. O, hem doktor hem mürit olarak bir sakınca görmediğini söyledi. Ama sırrını açtığı yaşlı Marie Schmidt'in tepkisi başka oldu.

"Lev Nikolayeviç, azizim, bu geçecek, bu anlık bir zayıflık," dedi.

Ve duygulanan Lev Tolstoy, vicdanının bu derece bencil ve kaba bir kararı almasına engel olduğunu kabul etti.

---

21 Novikov'un oturduğu kasabaya birkaç verst uzaklıktaki bir Moskova-Kursk demiryolu istasyonu.

22 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım*.

O gün Yasnaya Polyana çok kalabalıktı. Konuklar arasında, bir milyon ruble karşılığında, kontesten, ölümünün ardından kocasının tüm eserlerinin hakkını almak üzere *Prosveşeniye* Yayınevi adına gelmiş, çocuk dergileri yazarı Madam Almedingen de vardı. Ne Madam Almedingen ne de Sonya kocasının yanında bu planla ilgili bir imada bulunmuş olmasına rağmen, Lev Tolstoy bu gizli anlaşmayı seziyor ve buna kızıyordu.

26 Ekim'de Andrey'in, ve ardından da Sergey'in gelişi memnuniyetsizliğini artırdı. Özellikle Andrey, bu dar kafalı gerici, ona göre son derece geçimsiz biriydi. Sergey'e gelince, bir komşu, saçma sapan bir tartışmanın ardından onu düelloya davet etmişti. Mesele tabii ki uzamayacaktı ama Sonya iç çekiyor, sızlanıyor, bir anne olarak korkusunu herkesin gözü önünde sergiliyordu. "Bu tımarhanede bulunmak bana acı veriyor," diye yazıyordu yaşlı adam. Yine de ertesi gün oğullarına güler yüz gösterdi. Bu ona çok zor geliyordu. Sofrada Çertkov ve vasiyetname dışında her şeyden konuşuldu. Sonya, iki sakallı iri oğlu arasında, şık giysiler içinde kasılıyordu. Bir süre sonra Lev Tolstoy misafirlerini bırakıp Dr. Makovitski'yle birlikte atlı bir geziye çıktı.

Hafif bir kar yağıyordu. Gökyüzü griydi. Yerler buz tutmuştu, kaygandı. Dar bir vadiden geçebilmek için, biniciler atlarından inmek zorunda kaldı. Dr. Makovitski iki binek hayvanını dizgininden tuttu ve onları kendisiyle birlikte bir derenin üzerinden atlamaya zorladı. Lev Tolstoy, kısa kaftanının eteklerini kaldırıp, ağır adımlarla, köknar dallarına tutunarak bayırdan indi, ardından karşı yamacı ellerini de kullanarak, güçlükle, soluk soluğa kalmış bir şekilde tırmandı.[23] On altı verstlik bir gezinin ardından, bitkin, iki büklüm, dalgın bakışlarla, sakalı kardan ıslanmış olarak eve döndü.

Bu arada Bulgakov Çertkov'dan bir mektup getirmişti. Sonya mektupta ne yazdığını öğrenmek istedi. Lev Tolstoy "prensip gereği" karşı çıktı. Bir tartışma patlak verdi. Sonya başını sallayarak, gözleri yerinden fırlamış bir halde kocasından, bir kez daha, kendisini ve çocuklarını mirastan mahrum bırakan

23 Dr. Makovitski'nin yayımlanmamış *Anılar*'ı.

bir vasiyetnameye imza attığının doğru olup olmadığını söylemesini istiyordu. Ve kocası da bir kez daha kötü niyetli ve korkakça bir suskunlukla cevap veriyordu. Karısının karşısında her an kendini suçlu hissediyordu. Bununla birlikte, Çertkov'u suçlayamıyordu. Hayatın ta kendisi olan bu kadınla, öğretinin ta kendisi olan bu adam arasında sıkışıp kalan Tolstoy'un kendisi de artık ne istediğini bilmiyordu.

Akşam saat on bire doğru, kafası karmakarışık bir halde çalışma odasına çekildi ve *Günlük*'üne şunları yazdı: "Bu kötü görünüyor ama aslında iyi. İlişkimiz git gide bana daha ağır geliyor." Ardından *Karamazov Kardeşler*'in birkaç sayfasını yeniden okudu. Açtığı bölümde, Dmitri Karamazov'un yaşlı babasına duyduğu kinden bahsediliyordu. Karamazov ailesi mi yoksa Tolstoy ailesi mi daha korkunçtu? Belli belirsiz bir kaygıyla düşlere daldı ve kitabı, açık olarak yuvarlak masaya bıraktı. Bu romanı kesinlikle sevmiyordu: "İçinde sanatsal olmayan, ciddilikten uzak, yapmacıklı, büyük meselelerle bağdaşmayan ne varsa, onlar karşısında duyduğum tiksintiyi yenemiyorum," diye yazmıştı Bayan Çertkov'a.[24] Yok, yok, Dostoyevski bir numara bir yazar değildi. Kimi eleştirmenler, ikisini karşı uçlara koymak için bile olsa, *Karamazov Kardeşler*'in yazarını *Savaş ve Barış*'ın yazarıyla karşılaştırmaya nasıl cüret ediyordu? Merejkovski'nin denemesi saçmaydı! Zaten eserleri hakkında ne düşünüldüğü Lev Tolstoy'un pek de umurunda değildi. Önemli olan hayatıydı. Hapsolduğu ikilemden bir gün çıkacak mıydı? Tanrı'ya kendine yardım etmesi için dua edip yattı ve saat on bir buçukta mumu söndürdü.

24 23 Ekim 1910 tarihli mektup.

4

Kaçış

28 Ekim 1910'da, saat sabahın üçünde Lev Tolstoy sıçrayarak uyandı. Kapılar gıcırdayarak açılıyor, ayak sesleri yaklaşıyor, bir elbise bir mobilyaya takılarak hışırdıyordu. Çalışma odası tarafında, kapalı kanadın gerisinde bir ışık yandı. Yatağında hafif doğrulan yaşlı adam nefesini tutmuş dinliyordu. Bir süre sonra buruşturulan kâğıtların sesini işitti ve Sonya'nın çekmecelerini karıştırdığını anladı. "Gece gündüz ne yaptığımı, ne dediğimi bilmesi, denetlemesi gerekiyor"[1] diye düşündü tiksintiyle. Kımıldamadan karısının gitmesini bekledi, ardından yeniden uyumayı denedi ama nafile bir çaba oldu bu: o kadar öfkeliydi ki beyni uykuyu reddediyordu. Mumu yaktı ve bacaklarını aşağı sarkıtmış bir halde yatağın kenarında oturdu. Işığı fark eden Sonya geri dönüp odaya girdi. Hasta mıydı? Bir şeye ihtiyacı var mıydı? Lev Tolstoy gecelikli, saçları dağınık, solgun yüzlü, keskin kara gözlü bu merhametli gardiyanı görünce tekrar öfkelendiğini hissetti. Yine de kendini tuttu, onu kaygılanacak bir şey olmadığına ikna etti ve gidip yatmasını söyledi.

Karısı uzaklaşırken kalbi öyle şiddetli çarpıyordu ki bayılmaktan korktu. Alışılmış bir şekilde nabzını ölçtü: 97. Ve bir-

1 Lev Tolstoy'un *Günlük*'ü, 28 Ekim 1910. Sahnenin tüm detayları Lev Tolstoy'un bizzat kendisi tarafından, Optina'da yazılmıştır.

den bu şekilde, ondan ailesinin iyiliğini düşünerek hareket etmesini isteyen Sonya'nın ve ruhunun iyiliğini gözeterek hareket etmesini isteyen Çertkov'un denetimi altında yaşayamayacağını anladı. Yaşamındaki tüm çelişkiler gözüne batmaya başladı ve bu onu korkuttu. Evrensel aşkı göklere çıkarıyor – ve karısını mutsuz ediyordu; yoksulluğu göklere çıkarıyor – ve lüks içinde yaşıyordu; kendini unutmayı salık veriyor – ve en küçük rahatsızlıklarını bile not ediyordu; Tanrı'yla birleşmeyi öğütlüyordu – ve aile kavgalarıyla zaman kaybediyordu; şöhreti küçümsemeyi salık veriyordu – ve yazışmalarla, resepsiyonlarla, fotoğraflarla itibarını koruyordu; hakikate tapmaya davet ediyordu – ve her gün içler acısı bir ikiyüzlülüğe sürükleniyordu! Evlilik cehenneminden kaçmak için Tula yolunda saatlerce yürümüş olduğu 17 Haziran 1884 gününden sonra kaç kez alıp başını gitmek istemişti! Ama mutsuz olup, pişmanlık içinde daima yuvasına geri dönmüştü. Bu kez kararından dönmeyecek, en sonuna kadar gidecekti. Evet, sadece bu kaçış, fikirleriyle eylemleri arasındaki bu üzücü uyuşmazlığı ortadan kaldırabilirdi. Çemberin dışına çıkıp, dost ve düşmanlarından uzakta yeniden yalnız kalınca ölümü beklemek için gerekli ruh huzuruna kavuşacaktı. Kaybedecek bir dakikası yoktu! Ropdöşambrını üzerine geçirdi, terliklerini giydi, çalışma odasına geçti ve bir gün önce kaleme almış olduğu bir müsveddeye bakarak Sonya'ya bir veda mektubu yazdı. Bu mektuba, sabah saatin dördünde, 28 Ekim 1910 tarihini attı:

"Gidişim seni üzecek. Buna üzülüyorum ama beni anla ve başka türlüsünün elimden gelmediğine inan. Evdeki durumum kabul edilemez bir hal alıyor – hatta aldı bile! Diğer şeyleri bir yana bırakırsam, şimdiye kadar çevremi sarmış olan lüks içinde yaşamaya devam edemiyorum ve benim yaşımdaki ihtiyarların genelde yaptığı şeyi yapıyorum. Bu ihtiyarlar hayatlarının son günlerini yalnızlık ve sükûnet içinde geçirmek için dünyadan vazgeçiyorlar. Bunu anla rica ederim ve nerede olduğumu öğrensen bile peşimden gelme. Gelişin senin ve benim durumumu sadece daha da kötüleştirecek ve kararımda hiçbir değişiklik yaratmayacaktır.

Benimle geçirdiğin kırk sekiz dürüst sene için sana teşekkür ederim ve sana karşı işlemiş olduğum tüm hatalardan ötürü beni bağışlamanı rica ederim. Keza ben de tüm ruhumla senin bana yapmış olduklarını affediyorum. Bu yeni durumu kabullenmeni ve bana kin duymamanı tavsiye ederim. Bana bir şey söylemek istersen Saşa'ya bildir. O nerede olduğumu bilecek ve gereken şeyi bana iletecektir. Ama nerede olduğumu sana söyleyemez çünkü ona, bunu kimseye söylemeyeceğine dair söz verdirttim. – Lev Tolstoy."

"Saşa, benim eşyalarımı ve el yazmalarımı toplayıp bana iletecek. – L.T."

Mektubunu tamamlayınca, parmak uçlarında gidip Dr. Makovitski'yi uyandırdı:

"Gitmeye karar verdim. Benimle gelin. Yanımıza fazla bir şey almayacağız, sadece ihtiyacımız olanı götüreceğiz."

Dr. Makovitski hiç şaşırmadı. Ağır baygınlıklar geçiren seksen iki yaşındaki bu adamın, böylesi bir yolculuğa çıkarak hayatını tehlikeye attığını da bir an olsun düşünmedi. Bir doktordan ziyade, bir ideologdu. Bu saygın yaşlı adama kaçışında yardım etmek onun için ne büyük şerefti! Lev Tolstoy'u sakin olmaya, geri yatmaya teşvik etmek yerine minnet duyarak, peşinden gitmek için hazırlandı. Yaşlı adam odasına döndü, kalın giysiler giydi, çizmelerini ayağına geçirdi, aşağıya inip Saşa'nın kapısını çaldı. Genç kız, babasını, köylü gömleği içinde, elinde bir mumla, dinç bir yüzle karşısında görünce her şeyi anladı. Saşa da babasını alıkoymaya yeltenmedi. Annesini fazlasıyla üzecek bu karar karşısında duyduğu sevinç, babasının sağlığıyla ilgili endişesini bastırıyordu.

"Birazdan gidiyorum. Gelip valizlerimi yapmama yardım et," dedi kızına.

Saşa, Varvara Feokritova'ya haber verdi ve her ikisi de bir gölge gibi, çıt çıkarmadan merdivenleri tırmanıp, çalışma odasında Dr. Makovitski'yle buluştular. Lev Tolstoy, sessizce Sonya'nın odasına bakan kapıları kapattı. Ne mutlu ki karısı uykuya dalmıştı. Ama ya uyanır, içeri dalar, açıklama isterse diye endişeleniyordu. Lev Tolstoy, kulağı kirişte, elleri titreyerek pa-

ketleri iple bağlıyor, Saşa'ya bavuluna koyması gereken şeyleri söylüyor, sessiz hareket ederek, kısık sesle konuşarak kendisine yardımcı olmasını istiyordu.

Yarım saat sonra hazırlıklar hâlâ tamamlanmamış olduğundan öfkelendi, daha fazla bekleyemeyeceğini söyledi, ayakkabılarını giyip, geniş mavi mantosunu üzerine alıp, kahverengi yün beresini, eldivenlerini takarak, atların koşulması emrini vermek üzere ahıra yöneldi. Ama dışarısı öyle karanlıktı ki patikadan uzaklaştı, bir ağacın gövdesine çarpıp, dizleri üstüne düştü. Uzun süre, elleriyle, ıslak otların üzerine düşmüş olan beresini aradı. Bulamayınca, afallamış, kafası çıplak bir halde eve geri döndü. Aleksandra ona başka bir bere verdi ve Lev Tolstoy, elinde bir fenerle geri çıktı. Birkaç dakika sonra Dr. Makovitski, Saşa ve Varvara Feokritova da, ellerinde paketlerle ve valizi sürükleyerek ahıra yöneldi. Elleri kolları dolu bir halde siyah çamurun içine girip çıkıyorlardı. Yarı yolda ışıklı bir noktanın parladığını gördüler. Lev Tolstoy önlerini görebilmeleri için onlara doğru ilerliyordu. Grubun başına geçip cep lambasını bir yakıp bir söndürüyordu ki bu da kontrasttan ötürü, daha koyu bir karanlığa gömülmelerine yol açıyordu.

Ahıra varınca, Lev Tolstoy, Adrian Pavloviç'e ikinci atı araba okuna bağlamasında yardım etmek istedi. Gemi aldı, hayvana doğru uzattı ama güçsüz elleri artık ona itaat etmiyordu; yorgun bir şekilde valizin üzerine oturdu ve omuzları çöktü.

"Bizi basacaklarını hissediyorum! O zaman her şey bitecek! Bir skandal olmadan gidemeyeceğim!.." diye söyleniyordu.

Nihayet araba hazırdı. Dr. Makovitski ile birlikte bindi.

"Dur baba! Bırak da seni öpeyim!" diye bağırdı Saşa.

"Allahaısmarladık canım. Yakında yeniden görüşeceğiz," diye çabucak cevap verdi Lev Tolstoy.

Ve arabacıya hareket etmesini buyurdu. Seyis ata bindi ve yolu aydınlatmak için, elinde bir meşaleyle önlerine geçti. Araba çukurlara girip çıkarken sarsılıyordu; gece buz gibi ve nemliydi; Sonya'nın hâlâ uyumakta olduğu evin önünden geçmekten kaçındılar. Araba kasabaya yaklaştığında gün henüz doğuyordu. Birkaç barakanın ışığı yanıyordu. İlk dumanlar gö-

ğe doğru yükseliyordu. Lev Tolstoy, karısının peşinden geleceği endişesinden daha kurtulamamıştı. İkide bir arkasına bakıyordu. Hava çok soğuk olduğundan Dr. Makovitski onu ikinci bir bere daha takmaya zorladı. "Nereye gitmeli? Gidilebilecek en uzak yer neresi?" diye mırıldandı Lev Tolstoy. Dr. Makovitski gerçek bir Tolstoycu olan Moskovalı işçi Gusarov'un evine, Besarabya'ya gitmeyi önerdi. Ama yolculuk uzun, yorucu olacaktı. İhtiyar cevap vermedi. Saşa'ya, ilk önce Şamardino Manastırı'na kız kardeşi Marya'yı görmeye gideceğini söylemişti. Daha sonra ise, içindeki sesi dinleyecek, kendini rüzgara bırakacaktı...

Şçekino İstasyonu'nda, bir buçuk saat boyunca trenin gelmesini beklemek zorunda kaldı. Geçen her dakika, Sonya'ya yakalanma korkusu artıyordu. Kim daha önce gelecekti: karısı mı, tren mi? Tren önce geldi. Rahat bir nefes aldı. Gorbaçevo'ya kadar, Dr. Makovitski'yle birlikte ikinci sınıfta yolculuk yaptı ama orada tren değiştirip, üçüncü sınıfa geçmek zorunda kaldılar. Çoğu kötü tütün içen yolcularla doluydu vagon. Kokudan ve havasızlıktan rahatsız olan Lev Tolstoy arkadaki sahanlığa çıktı ama orada da beş tiryakiyle karşılaşınca öndeki sahanlığa sığınmak zorunda kaldı. Orada, paltosunun yakasını kaldırıp, üst ucunda katlanabilen küçük bir iskemle bulunan bastonuna dayanıp, oturdu. "Sofya Andreyevna ne yapabilir ki? Ona acıyorum!" diye mırıldandı. Ve kısa bir süre sonra ekledi: "Özgür olmak ne kadar güzel!" Sahanlık rüzgara açıktı. Dondurucu bir hava akımı, yaşlı adamın yüzünü kamçılıyordu. Trenin bacasından savrulan közler gözlerini yakıyordu. Kırk beş dakika sonra Dr. Makovitski'nin ısrarıyla vagona girmek zorunda kaldı.

Yol arkadaşlarının –köylüler, işçiler, bir yerölçümcü, bir lise öğrencisi...– onun kim olduğunu anlaması fazla zaman almadı. Gurur okşayan şöhret. Bundan zevk aldığını kabul etmiyordu. Yerölçümcü onu, Henry George'un tek vergisi, Darwinizm, direnmeme, bilim, eğitimle ilgili bir tartışmaya sürükledi. Bunun üzerine bir mujik ona şöyle dedi: "Sana lazım olan, babacığım, dünya işlerinden vazgeçmek, manastıra kapanıp ruhunun kur-

tuluşu için çalışmaktır!" Lev Tolstoy sözlerine katıldığını belirten bir gülümsemeyle cevap verdi. Onun arkasında, bir işçi akordeon çalıp şarkı söylemeye başladı. Tren yavaş yavaş ilerliyordu. Yorgunluktan, ihtiyarın gözleri kapanıyordu. Zaman zaman ne diyeceğini unutuyordu.

Nihayet, saat beşe on kala Optina Pustin'e en yakın gar olan Kozelsk'e ulaşıldı. Lev Tolstoy hemen biri Saşa'ya diğeri Çertkov'a, vardığını bildiren iki telgraf çekti: "Geceyi Optina'da geçireceğiz. Yarın Şamardino." İki telgrafın altında da kararlaştırılmış olan imza vardı: Nikolayev. Ayrıca Saşa'ya, yolculuğunu anlattığı, okumakta olduğu kitapları (Montaigne'in *Denemeler*'i, *Karamazov Kardeşler*'in ikinci cildi, Maupassant'ın *Une Vie*'si), küçük makaslar, kalemler ve ropdöşambrını göndermesini rica ettiği bir mektup yazdı. Annesiyle yaşaması kaçınılmaz tartışma için de şu tavsiyede bulundu: "Rica ederim canım, az konuş ama yumuşak ve kararlı ol."

Yolcular bir araba tutup Optina Manstırı'na gittiler. Çukurlu yollar, soğuk rüzgar, ara ara ayın bulutların arasından görünüverdiği karanlık gece, bir arabalı vapurla üzerinden geçilen nehir... Dr. Makovitski, Lev Tolstoy'u kaygıyla izliyordu. Manastırın yatakhanesinde, parlak kızıl saç ve sakallı, nazik bir adam olan hancı keşiş tarafından karşılandılar. Onlara, sıcak, temiz, iki yataklı geniş bir oda verildi. Lev Tolstoy hiçbir şey yemeden ballı çay içti, gece boyunca dolmakalemini içine koyabileceği bir bardak istedi, uzun uzun *Günlük*'ünü yazdı ve akşam saat ona doğru bitkin ama mutlu bir şekilde yatmaya hazırlandı. Dr. Makovitski çizmelerini çıkarmasına yardım etmek isteyince, gürledi:

"Kendi işimi kendim yapmak istiyorum!"

Ama ayağındakileri çıkarmakta çok zorlandı. Güçlükle soluyarak, iki büklüm bir halde konuştu:

"Çok sade yaşamak, çok az para harcamak istiyorum..."[2]

Ardından uzandı ve gözlerini kapayıp, orada, kayınlarla çevrili yolun sonundaki eski beyaz evde bırakmış olduklarını düşündü.

---

2 Makovitski'nin *Anılar*'ı.

Yasnaya Polyana'da, o 28 Ekim'de Sonya sabahın on birinde kalkıp, hemen hazırlanmış ve kocasının odasına gitmişti. İçeride kimse yoktu! Panik içinde "Remington salonu"na koştu ve Saşa'ya sordu:

"Baban nerede?"

"Gitti," diye cevap verdi genç kız cansız bir ses tonuyla.

"Nereye?"

"Bilmiyorum."

"Nasıl bilmiyorsun? Tamamen mi gitti?"

"Sana bir mektup bıraktı. İşte burada."

Sonya irkildi, kızının uzattığı mektubu aldı, zarfı yırtıp ilk satırları okudu: "Tanrım, bana ne yapıyor bu adam?" ve parka koştu. Saşa, Çertkov'lardan henüz gelmiş olan Bulgakov ve birkaç hizmetçi peşinden gitti. Uzakta, ağaçların arasında bir belirip bir kaybolan gri elbisesini görüyorlardı. Yaşlı bacaklarının olanca gücüyle gölete doğru koşuyordu. Üzerinde çamaşır yıkanan salın tahtalarına ulaşınca kayıp düştü, sürünerek kenara doğru ilerledi ve yuvarlanarak kendini suya bıraktı. Bulgakov ve Saşa suya girerek, onu yakalayıp, kıyıya çektiklerinde, uyuşuk bir şekilde kollarını çırparak batmaya başlamıştı. Onu, sırılsıklam, tir tir titrer bir halde odasına götürdüler.

"Babana boğulduğumu bildiren bir telgraf çek!" diye rica etti Sonya.

Saşa üzerini değiştirip geldiğinde, annesinin, üzerinde bornozuyla evden çıkıp tekrar gölete doğru gittiğini gördü. Bulgakov ve hizmetçiler onu bir kez daha yakaladı. Sonya akşama kadar acıyla sayıkladı; onu tek başına bırakamıyorlardı; ağlıyor, bazen bir kâğıt ağırlığıyla, bazen bir çekiçle göğsüne vuruyor, etine makas, bıçak, topluiğne batırıyor, kendini pencereden atacağı ya da kuyuya atlayacağı tehditlerini savuruyordu. Telaşlanan Saşa Tula'dan bir doktor çağırdı. Bu doktor Sonya'nın "akıl hastalığı belirtileri olmayan" bir histeri krizi geçirdiği teşhisini koymakla yetindi. Bunun üzerine Saşa hemen gelmeleri için kardeşlerine telgraf çekti. Andrey hemen o akşam geldi ve cezayı babasına kesti. Bulgakov ve yaşlı Marie Schmidt, bütün gece oradan oraya gezinen, kendi başına ko-

nuşan, ağlayan ve "Onu bulacağım, buradan kaçacağım, pencereden atlayacak, gara gideceğim!.. Hele bir onun nerede olduğunu öğreneyim, onu bir daha bırakmayacağım!.. Kapısının önünde uyuyacağım!.." diyerek tehditler savuran Sonya'ya göz kulak olmak üzere sırayla nöbet tuttular.

Sonya kendisini böyle yiyip bitirirken, Çertkov'un görevlendirdiği Sergeyenko Optina Pustin'e doğru yol almaktaydı. 29 Ekim günü sabahın yedisinde manastıra vardı. Pek iyi uyumamış (kediler miyavlayarak koridorda koşuyor, yan odada bir kadın ağlıyordu) Lev Tolstoy elçiyi sıkıntılı bir şekilde karşıladı. Yasnaya Polyana'da neler oluyordu? Sonya'nın kendini öldürmek istediğini öğrenince dehşete kapıldı. Yine de, karısını tanıdığından bu habere çok şaşırmamış olmalıydı. Sergeyenko, Sonya ve oğullarının, onu bulması için polise haber verebileceğini söylediğinde de endişelendi. Ne mutlu ki yolcu iki güzel mektup getiriyordu yanında. Biri, babasına cesaretini kaybetmemesini salık veren Saşa'dan, diğeri ise kişisel bir zaferin hemen ertesindeymişçesine mutluluktan havalara uçan Çertkov'dan geliyordu.

"Gitmiş olduğunuzu bilmekten duyduğum sevinci ifade edecek kelime bulamıyorum. Tüm varlığımla mevcut koşullarda Yasnaya Polyana'da yaşamaya devam etmenizin bir hata olacağını, bu yaptığınızın çok doğru olduğunu düşünüyorum. Bencillik etme kaygınız kararınızı geciktirdi ve bu kez, dürtünüzde hiçbir bencillik olmadığına inanıyorum. Muhakak ara sıra yeni yaşam tarzınızın daha dingin, daha hoş, daha kolay olduğunu düşüneceksiniz ama bu sizi aldatmasın. Bu davranışınızın, duygularını ne şekilde dışa vurursa vursun başta Sofya Andreyevna olmak üzere herkesi rahatlatacağı inancındayım," diye yazıyordu mürit.[3]

Lev Tolstoy hemen iki mektuba da cevap verdi. Öncelikle Saşa'ya:

"Korkunç. Üzerimde ağır bir yük hissetmemem olanaksız... Tanya'nın ve Sergey'in söz geçireceklerine inanıyorum. Bu ajanlığın, bu bitmek bilmez sitemlerin, bu bana sahip olma şeklinin, bu sürekli kontrolün, bana en yakın ve en yararlı olan

3 Aleksandra Tolstoy: *Babam*.

adama (Çertkov) duyulan nefretin, bu açık nefretin ve bana karşı hissedilen sözde sevginin, tüm bu hayatın bana artık sadece rahatsızlık verdiğini, bu şekilde yaşamanın imkânsız olduğunu, boğulacak biri varsa, bunun o değil ben olduğumu, tek bir şey –ondan, bu yalandan, bu ikiyüzlülükten, tüm varlığına nüfuz eden bu kötülükten kurtulmak– istediğimi anlamaları ve onu buna ikna etmeleri gerekiyor. Elbette ona bunu anlatamazlar ama ona, bana karşı olan tüm tavırlarının sevgi ifade etmemek bir yana, beni öldürmek ister bir amaç güttüğünü ve bunu en sonunda başaracağını çünkü geçireceğim üçüncü krizde onu hem kendimden hem de yaşadığımız ve benim artık dönmek istemediğim o korkunç atmosferden kurtaracağımı umduğumu söyleyebilirler."[4]

Çertkov'a ise daha kısa ama aynı sertlikte yazdı:

"Eski yaşama dönmek imkânsız değilse de güç çünkü artık daha fazla siteme ve daha az iyiliğe maruz kalacağım. Herhangi bir uzlaşmayı kabul etmek noktasına gelince, bunu yapamıyorum ve yapmayacağım. Ne olursa olsun. Yeter ki çok günah işlemeyeyim."[5]

Bu iki iç dökmenin ardından rahatlayarak Sergeyenko'ya ölüm cezasıyla ilgili görüşlerini dikte ettirdi, ardından manastırın bahçesinde gezinmeye çıktı. Dininden dönmüş, aforoz edilmiş olan o, bu mekânın huzurunu Tanrı'nın bir lütfu gibi hissediyordu. Yüzlerinde samimi bir ifade olan, yırtık pırtık cüppeler içindeki birkaç papazla sohbet etti, *staretz*'lerle konuşmak için manastırın duvarına doğru ilerledi ama son anda vazgeçti. Dr. Makovitski'ye döndü:

"*Staretz*'leri görmeye kendim gitmeyeceğim. Ama eğer beni çağırırlarsa, giderim..."

Onu bu yalnız keşişlere iten kesinlikle resmi dinle barışma isteği değil, inançlarını reddetmekle birlikte ahlaki yüceliklerine saygı duyduğu bu insanlarla Tanrı, ruh, ölümle ilgili fikir alışverişinde bulunmaktı. Onların münzevi hayatlarına daha fazla aşina olmak, dünyadan ne derece el etek çekmiş olduk-

4 29 Ekim 1910 tarihli mektup.

5 29 Ekim 1910 tarihli mektup.

larını bilmek, tecrübelerini kendininkiyle mukayese etmek isterdi. Nihayetinde kendisi de onlar gibi hakikatin peşinde değil miydi? Ah keşke Kilise'nin dogmalarını reddetmekle birlikte, karısından, oğullarından, müritlerinden uzakta, büyük meseleler üzerine rahat rahat düşünebilmek için şu beyaz hücrelerden birine yerleşebilseydi!..

Saat birde iştahla sofraya oturdu. Ona manastır menüsü sunuldu: lahana çorbası ve ayçiçeği yağıyla yapılmış karabuğday bulguru. Bu kaba saba mönü onu mutlu etti.

Öğleden sonra, seksen yaşındaki 14 verst mesafede kız kardeşi Mariya'nın rahibe olarak yaşadığı Şamardino Manastırı'na gitti. Kardeşinin kızı Elizabet annesini ziyarete gelmişti. İki kadın yaşlı adamı sevgiyle karşıladı, kavga, kafa karışıklığı, kaçış hikâyelerini dinlediler ve onu sakinleştirmeyi başardılar. Yasnaya Polyana'dan çıktığından beri, akıl almaz bir ümitle bu görüşmeyi düşünüyordu. Onun için Mariya, mutlu bir geçmişten geriye kalan tek sağ kişiydi. Onun yanında, zamanda gerilere uzanıyor, ilk zamanların tazeliğini, dinçliğini soluyordu. Bu çocuklukla yeniden bağ kurma ihtiyacı, ölümün yaklaşmakta olduğunun bir alameti değil miydi?

"Sevgili kardeşim, Optina'ya gittim. Orası ne kadar da iyi! Orada en güç, en bıktırıcı işleri yaparak nasıl bir neşeyle yaşardım! Koşacağım tek şartım olurdu: asla kiliseye gitmek zorunda bırakılmamak!" diyordu kız kardeşine.

Akşam, valizlerini Şamardino Manastırı'nın hanına bıraktırdı ve ertesi sabah, kasabada kiralık bir baraka aradı. Bir tane buldu, bu barakanın dul sahibesi, ayda üç ruble karşılığında evi ona kiralamaya razı oldu. Niçin daha uzağa gidecekti ki? Son günlerini Şamardino'da yaşayacaktı. Çınlayan çanların ve rahibelerin kulakları sağır edici şarkılarının ara sıra bozduğu bu büyüleyici göğün altında, dine aykırı kişisel düşünceleriyle Ortodoks inancı barış içinde yaşayacaktı. Anlaşma yapıldıktan sonra, ev sahibesine 31 Ekim'de eve yerleşeceğini söyledi.

Lev Tolstoy bir manastırın gölgesinde derin düşüncelere dalarak geçireceği bir ihtiyarlığın hayalini kurarken, Yasnaya Pol-

yana'da bir aile toplantısı yapılıyordu. Paris'te oturan Lev dışında tüm Tolstoy çocukları, en küçük kız kardeşlerinin çağrısı üzerine 29 Ekim'de aile evinde bir araya gelmişti. Bu kız kardeşin odasında toplanarak, ebeveynlerinin karşılıklı hatalarını tartıştılar. Sadece Sergey ve Saşa babalarını savundu; diğerleriyse, tüm hayatı boyunca Hıristiyan inancını salık verdikten sonra annelerini terk etmekle yanlış yaptığını ve annelerine geri dönmesi gerektiğini ileri sürdüler.

"Geri gelmesini isterseniz, tüm yükü seksen iki yaşındaki bir ihtiyarın omuzlarına yıkmaktan başka bir şey yapmış olmayacaksınız!" diye bağırdı Saşa.

Ama babalarının geri dönmesinden taraf olanlar ikna olmadı. Sağduyuya davet etmek üzere babalarına bir mektup yazdılar.

"Buradaki hayatının sana ne kadar zor geldiğini biliyorum... Ama bu yaşamı cefan, çilen gibi görüyordun ve seni tanıyan, seni seven herkes de böyle görüyordu. Bu çileye sonuna kadar katlanma sabrını gösterememiş olman beni üzdü. Sen seksen iki yaşındasın, annem altmış yedi yaşında. Artık günleriniz sayılı, ölüm kaçınılmaz... Sana buraya geri dön demiyorum ama annemin huzuru için, onunla bağlarını koparma, ona yaz, sinirsel olarak kendini toparlamasına yardım et ve sonunda, Tanrı yolunuzu aydınlatsın!" diyordu İlya mektubunda.

Andrey daha sertti:

"Son kararınla annemizi öldürmekte olduğunu sana bildirmek benim vazifem."

Sergey karşıt bir görüş ifade etti:

"Sanmıyorum ama anneme bir şey olursa, kendini hiç suçlamamalısın. Çaresiz bir durum vardı ortada ve verdiğin karar bence en doğrusuydu."

Uysal Tanya her zamanki gibi ortada konuştu:

"Seni asla kınamayacağım. Anneme gelince, onun sadece acınası ve üzücü bir halde olduğunu söyleyeceğim. Başka türlü yaşayamıyor ve öyle görünüyor ki, özü itibariyle asla değişmeyecek."

Büyük çocukları bu gizli toplantılarını sürdürürken, Sonya dalgın bakışlarla kocasının genellikle başının altına koydu-

ğu küçük bir yastığı göğsüne bastırarak evin içinde dolanıyordu. "Sevgili Liovoçka, zayıf küçük başını şimdi nereye koyuyorsun?" diye mırıldanıyordu. Ya da dişlerinin arasından söyleniyordu: "O bir cani! Beni öldürmek istedi!"

Sonunda kocasına yürek parçalayıcı bir mektup yazdı:

"Liovoçka, sevgilim, evine geri dön, canım, beni ikinci kez intihara teşebbüs etmekten kurtar; Liovoçka, benim hayat arkadaşım, istediğin her şeyi yapacağım, her tür lüksten vazgeçeceğim, arkadaşların arkadaşım olacak, kendime dikkat edeceğim, uysal olacağım. Sevgilim, sevgilim, geri dön, beni kurtarmalısın. Biliyorsun ki İncil'de bir erkeğin ne olursa olsun karısını terk etmemesi gerektiği yazılı. Sevgilim, canım, ruhumun arkadaşı, beni kurtar, geri dön, mutlak ayrılığımızdan evvel bana elveda demek için bile olsa geri dön. Neredesin? Nerede? Sağlığın iyi mi?.. Liovoçka, sevgilim, nerede olduğunu benden saklama, gelip seni bulmama, sana kavuşmama, seni yeniden görmeme izin ver. Yemin ederim seni rahatsız etmeyeceğim, sana karşı alçakgönüllü, şefkatli olacağım. Tüm çocuklarım burada ama zorba karakterleriyle bana yardım edemiyorlar. İhtiyacım olan tek şey senin sevgin... Elveda Liovoçka, sürekli seni arıyor, sana sesleniyorum..."

Ama bu mektubu Liovoçka'ya nasıl ulaştıracaktı? Şamardino aklına gelse de, adresini bilmiyordu. Bir kez daha çocuklarına başvurmak zorundaydı. Üst kattaki tartışmaları tam da yeni bitmişti. Babalarının saklandığı yeri tek bilen Saşa'nın, yanından eksik etmediği Varvara Feokritova'yla birlikte onun yanına gitmesine karar verilmişti. Genç kız bu büyük sırrıyla ne kadar da gururluydu! Diğerlerinin kıskançlığı onu karşı çıkmaya teşvik ediyordu. Tüm aile ayaklarına kapansa boyun eğmeyecekti. Ağabeylerinin, ablasının, annesinin mektuplarını aldı ve onları kendi eliyle firariye götüreceğine söz verdi. Babası, onları okuduktan sonra ne yapacağına kendi karar verirdi.

Aynı gece Saşa valizlerini hazırladı ve Varvara Feokritova ile birlikte gizlice yola çıktı. Ertesi sabah, 30 Ekim'de Şamardino'ya inip, manastıra gitti ve halası Mariya'yla kuzini Elizabet tarafından rahibenin küçücük odasında ağırlandı. Kısa süre sonra Lev

Tolstoy geldi ve içeri girmesi yasak olduğundan, kapının eşiğinde durdu. Kızını görünce:

"Pekâlâ! Neler oluyor bakalım?" diye sordu boğuk bir sesle.

Saşa ona her şeyi anlattı ve mektupları verdi; Lev Tolstoy hepsini okudu ve olduğu yere yığılıp kalacak gibi oldu.

"Anneme bir şey olursa kendini suçlar ya da yaptığın şeye pişman olur musun?" diye sordu Saşa sertçe.

"Kesinlike hayır. Bir adam, başka türlü davranmak elinden gelmediğinde vicdan azabı çekebilir mi? Ama ona bir şey olursa bu beni çok çok üzecektir," dedi Lev Tolstoy.[6]

Kararsız kaldığını hisseden Saşa, karısının onun peşine düştüğünü, polisin onun sığınağını bulduğunda, utanç içinde yuvaya döneceğini hatırlatarak onu korkuttu. Hastabakıcılara özgü sert bir otoriteyle, babasına, burada oyalanamayacağını, gitmesi gerektiğini söyledi.

"Doğru, kiralanacak bir baraka buldum. Ama şimdi bunu düşünmek yersiz..." diye mırıldandı Lev Tolstoy.

Üzgündü, ne yapacağını şaşırmıştı; kız kardeşi ona çay servis ettirdi ve sözleriyle onu yatıştırmayı başardı:

"Sonya gelirse, onu ben karşılayacağım."

Akşam geç bir saatte Lev Tolstoy handaki odasına geri döndü, sıcaktan bunaldığı için vasistası açtı, kendisini yalnız bırakmalarını rica etti ve Sonya'ya, göndermiş olduğuna cevaben uzun bir mektup yazmaya koyuldu. Saşa iki kez gelip ondan vasistası kapatmasını rica etti ama Lev Tolstoy itiraz etti:

"Beni rahat bırak, çok sıcak!"

Genç kız kaygı içinde Varvara Feokritova'ya döndü:

"Gören de babam evi terk etmiş olduğuna şimdiden pişman oldu sanır!"

O bu sırada şunları yazıyordu:

"Görüşmek ve daha ziyade geri dönmem şimdilik tümüyle olanaksız. Bana söylenenlere bakılırsa, bu senin için son derece zararlı, benim içinse korkunç olacaktır çünkü sinirlenmenin, taşkınlığının, hastalıklı durumunun ardından durum büyük ihtimalle her zamankinden kötü olacaktır. Sana, olan bite-

6 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

ne rıza göstermeni, geçici olarak içinde bulunduğun yeni duruma uyum sağlamanı ve özellikle de kendine dikkat etmeni tavsiye ederim... Şamardino ve Optina'da iki gün geçirdim, şimdi yeniden yola çıkıyorum... Sana nereye gittiğimi söylemiyorum çünkü ayrılığın hem benim hem senin için gerekli olduğunu düşünüyorum. Seni sevmediğim için gittiğimi sanma. Tüm ruhumla seni seviyor, sana acıyorum ama başka türlü hareket edemem... Elveda sevgili Sonya, Tanrı yardımcın olsun... Belki de geriye kalan aylarımız, akıp giden yıllardan çok daha önemlidir; onları iyi bir şekilde yaşamak gerek."

Elinde mektupla Makovitski'nin odasına geldiğinde doktor, Saşa ve Varvara Feokritova bir haritanın etrafında oturuyordu.

"Gidilecekse, nereye gidileceğini bilmek gerek!" dedi doktor.

Lev Tolstoy, muhtemel güzergâhları incelemek üzere onlara katıldı: Novoçerkask ve oradan da, Bulgaristan, Türkiye... Sınırı aşacak bir pasaport bulunamazsa, Kafkasya'ya yerleşip, Tolstoycu bir koloniye katılmak mümkündü. Lev Tolstoy yanına sadece otuz iki ruble almıştı ama Saşa'nın üzerinde iki yüz ruble vardı. Tartışma kızışmaya başlayınca ihtiyar öfkelendi:

"Bu kadar yeter! Plan yapmamak gerek! Yarın bakarız!"

Her zaman uzun vadeli planlar yapmanın uğursuzluk getireceğine inanmıştı. Masumiyetleriyle Tanrı'ya yaklaşan hayvanlar ve sıradan insanlar gibi günü gününe yaşamayı seviyordu. Birden acıktığını söyledi. İki kız yumurta, kuru mantar getirmişti; ona şarap ruhuyla yanan bir lamba üzerinde bir çırpıda bir yulaf çorbası hazırladılar. Lev Tolstoy iştahla yedi, ardından dalgınlaştı ve iç çekti:

"Kafam kazan gibi!"

Az sonra yatmaya gitti. Ama uyuyamayacak kadar korkmuş bir haldeydi. Ailesinin onun peşinde olduğuna giderek daha fazla inanıyordu. Sonya'nın emrindeki köpek sürüsü birazdan etrafını çevirecekti. Hemen oradan gitmeliydi. Güney'e inmeli, Makovitski ve Saşa'nın önerdiği gibi Kafkasya'da bir yere yerleşmeliydi. Dağ havası, bronşları hassas olan genç kız için birebirdi. Kendisi de, ona gençliğini hatırlatan o toprakları seviyordu. Anlayışları için teşekkür etmek üzere Sergey ve Tanya'ya

bir mektup, Yasnaya Polyana'da olacakları takip etmesini ve tehlike halinde kendisini telgrafla uyarmasını rica etmek üzere de Çertkov'a bir mektup yazdı.

Sabahın dördünde Dr. Makovitski'yi, Saşa'yı, Varvara Feokritova'yı uyandırıp, bir araba ve at kiralamalarını buyurdu. Hemen gara gitmek istiyordu. Bir sonraki tren Kozelsk'ten sekize yirmi kala geçiyordu. Saşa valizleri kapatırken Lev Tolstoy kız kardeşinin ve yeğeninin dikkatine bir not yazdı:

"Sevgili Maşenka, sevgili Lizenka, sizinle gerektiği gibi vedalaşamadan gittiğimiz için şaşırmayın ve bana kızmayın. Bu tecrübemde bana sunduğunuz katkı ve bana olan sevginizden dolayı ikinize ama özellikle de sana sevgili Maşenkam duyduğum minneti ifade edecek kelime bulamıyorum... Sofya Andreyevna'nın beni burada bulmasından korktuğum için aniden gitmeye karar verdik."

Şamardino ile Kozelsk arası on beş verstti. İhtiyar ve onun ayrılmaz doktoru önden gitti. Eski püskü arabaya binen Lev Tolstoy her sarsıntıda inliyordu. Çilesi iki saatten fazla sürdü. Kadınlar valizlerle birlikte Kozelsk Garı'nda ona katıldılar. Dördü birlikte Rostov-on-Don yönüne giden trene bindiler. Kaçış planına göre, ilk etap, geçici bir süre için yazarın Denisenko adlı bir yeğeninin evinde kalacakları Novoçerkask olacaktı. Ama Novoçerkask bin verstin üzerinde bir uzaklıktaydı (1067 kilometre) ki bu da, trenin ağır ilerleyişiyle otuz saatlik bir yolculuğa tekabül ediyordu. Hastasının sağlam yapısına güvenen Dr. Makovistski bu planı saçma bulmuyordu. Çok heyecanlı olan Saşa ise bir romanda yaşadığı hissi içindeydi. Saşa, izlerini kaybettirmek için, büyük garlarda yenilenebilen biletlerden almaya karar verdi. Gücü tükenmekte olan Lev Tolstoy yolcu koltuğuna uzanmıştı. Tren sarsıldıkça başı sıçrıyordu. Korku peşini bırakmıyordu. Sabah gazetelerini okumak istedi. Bir sonraki istasyonda gazeteler alındı. Onun gidiş haberi, tüm gazetelerde ilk sayfada yer alıyordu. Buna üzüldü.

"Daha şimdiden her şeyi biliyorlar!" diyerek iç çekti.

Saşa babasının üzerine bir örtü örttü, ona uyumasını tavsiye etti ve kompartımandan çıkıp, trendeki ortak bölüme geç-

ti. Orada yolcular gazete okuyup haber hakkında yorumlar yapıyorlardı. Dudaklarında birer sigara, kendini beğenmiş görünen, taşralılara özgü bir şıklık içindeki iki genç insan diğerlerinden daha yüksek sesle konuşuyordu. Saşa şunların söylendiğini işitti:

"İhtiyar iyi bir oyun oynadı! Onun gece yarısı böylece kaçmış olması herhalde Sofya Andreyevna'nın pek hoşuna gitmemiştir!

Yine de kadın tüm hayatı boyunca ona baktı! Anlaşılan ihtiyar onun ilgisinden pek memnun olmamış!.."[7]

Yüksek sesle güldüler. Ama az sonra Lev Tolstoy'un trende olduğu söylentisi yayılınca, tedirgin bir şekilde sustular. Buna karşılık kimileri yüreklendi. Koridorda bir kalabalık birikti. Yolcu koltuğunda uyuklayan yaşlı adamı görmek için meraklılar sürekli olarak kompartımanın kapısını aralıyorlardı. Saşa bu münasebetsiz insanları uzaklaştırmak için bir kontrolör çağırmak zorunda kaldı. Babası uyanınca, lambada ısıtmış olduğu yulaf çorbasını ona içirdi. Lev Tolstoy tencereyi zevkle boşalttı ve yeniden uyudu. Öğleden sonra saat dörde doğru bir rahatsızlık hissetti. Titriyordu ve dişleri birbirine çarpıyordu. Sorumluluklarını hatırlayan Dr. Makovitski onun ateşini ölçtü. 38,1 derece çıktı.

Tren büyük bir gürültüyle ağır ağır ilerliyordu; zemin çatırdıyor, camlar çerçevelerinde titreşiyordu; bir is kokusu kompartımanı dolduruyordu; Saşa kaygı içinde babasının soluk yüzüne bakıyordu. Gorbaçevo'da, şüpheli bir görünüme sahip iki yabancı trene bindi ve koridorda dikildi. Genç kızın bilgi almak için yokladığı bir demiryolu görevlisi, ona, bu adamların sivil polis olduğunu söyledi. Bu arada hastanın ateşi yükseliyor, hafif hafif inliyordu. "Üzüntümüzü anlatmam imkânsız. İlk kez evimizin, yuvamızın olmadığını hissettim. Çevremizde yabancılar, ikinci sınıf duman altı bir vagonun içindeydik ve hasta bir ihtiyarı yatırabileceğimiz bir köşe yoktu," diye yazacaktı Saşa.[8] Dr. Makovitski de kendine olan güvenini kaybediyordu.

7 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

8 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

"Cesaret Saşa, her şey yolunda!" diye fısıldadı Lev Tolstoy kızının elini sıkarak.

Ama gözle görülür bir şekilde o da kaygılıydı. Tren Dunkov'dan henüz geçmişti. Kaçaklar sonraki istasyonda inmeye karar verdiler. Saat altıyı otuz beş geçe, bilmedikleri küçük bir garın ışıkları karanlıkta parladı: Astapovo. Dr. Makovitski perona atladı ve kısa süre sonra, gar şefiyle birlikte geri geldi. Küçük kasabada otel olmadığından Ozolin isimli bu kibar adam, demiryolunun öteki tarafında, garın karşısındaki küçük bir bahçe içindeki evinin bir odasını sunuyordu yolculara. Tek katlı, çinko çatılı ve duvarları kırmızı badanalı basit bir yapıydı bu. Lev Tolstoy doktorun ve gar şefinin yardımıyla trenden indi ve kadınlara ait bekleme salonunda, kendisine bir yatak hazırlanmasını bekledi.

Her şey hazır olduğunda geri gelip onu aldılar. Saşa ve Dr. Makovitski'nin desteğiyle, kafası sallana sallana, sendeleyerek yürüyordu. O geçerken insanlar kenara çekiliyor, şapkalarını çıkarıyorlardı. Lev Tolstoy da şapkasını çıkararak onların selamına cevap veriyordu. Gar şefi, mobilyaları çıkarılmış kendi salonuna hasta için demir bir yatak koydurtmuştu. Kafası karman çorman Lev Tolstoy, yatacağı esna, Yasnaya Polyana'da olduğunu sandı ve aşina olduğu eşyaların yerinde olmaması onu şaşırttı.

"Odayı eski haline getirin. Komodini, sandalyeyi yatağın yanına koyun... Bir mum, kibrit, not defterim, lambam... Her şey evdeki gibi..." dedi.

Bilincini kaybetti, hafif ihtilaçlar geçirdi, ardından sakinleşip uykuya daldı. Ertesi gün ateşi düştü ve yeniden yola koyulmak istedi. Saşa'ya, Çertkov'a hitaben bir telgraf bile dikte ettirdi: "Dün hasta oldum. Yolcular güçsüz düşmüş bir halde trenden indiğimi gördü. Haber yapılmasından korkuyorum. Daha uzağa gidiyoruz. Dikkatli olun. Haber verin." Ama kendisi de kalkamayacak kadar güçsüz olduğunu hemen fark etti. Saşa onu sabırlı olmaya davet ediyordu. Ona, hastalığı uzarsa, aileyi haberdar etmesini isteyip istemediğini sordu. Dar kafalı ve yalvar yakar bir şeyler isteyen oğullarıyla bir araya gelme fikrin-

den ürkmüş bir halde, kızından böyle bir şey yapmamasını rica etti. Buna karşılık, alçakgönüllü bir şekilde "Çertkov'u görmeyi isterim," dedi.

Bunun üzerine Saşa derhal müride telgraf çekti:

"Dün Astapovo'da indik. Yüksek ateş. Uyuklama. Bu sabah ateşi normal. Yeni titremeler. Gitmek olanaksız. Sizi görmek istiyor."

O sabah, sağlığı daha da iyiye gittiğinden, babası Saşa'dan, kendinden geçtiği sırada aklına gelmiş olan Tanrı'yla ilgili birkaç fikri bir deftere not etmesini rica etti. Kısık, soluk soluğa bir sesle konuşuyordu: "Tanrı; insanın, sonlu bir unsuru olduğunun bilincinde olduğu bu sonsuzluktur. İnsan, onun maddedeki, mekândaki ve zamandaki tezahürüdür."

Ardından, rahatsızlığını Tanya ve Sergey'e bildirmediği için kendisine gücenebilecekleri aklına geldi ve Saşa'ya onlara hitaben bir mektup yazdırdı:

"Sizi yanıma çağırmadığım için bana kızmayacağınızı ümit ediyor ve buna inanıyorum. Annenizi ayrı tutarak sizi çağırmak, hem onda hem de erkek kardeşlerinizde büyük bir üzüntüye yol açacaktır. İkiniz de, gelmesini rica etmiş olduğum Çertkov'un benim için çok özel bir konumda bulunduğunu anlayacaksınız. O tüm hayatını, bu son kırk yılda benim de hizmet ettiğim davaya adadı. Bu dava benim için çok önemli ama aynı zamanda bu davanın, doğru ya da yanlış, siz de dahil tüm insanlar için de önemli olduğunu düşünüyorum... Hoşça kalın, en içten bir şekilde sevgi ve merhamet duyduğum annenizi sakinleştirmeye çalışın."

Saşa'nın kendisine uzattığı kâğıdın alt tarafını titreyen eliyle imzalayıp, "Bu mektubu onlara ben öldükten sonra vereceksin," diye mırıldandı ve ağlamaya başladı.

Ardından Ozolin'i kabul etti, misafirperverliğinden ötürü ona teşekkür etti ve ona ailesinden bahsetti. Yiğit adam evinin en iyi iki odasını Lev Tolstoy ve "maiyetine" bırakmıştı. Gar şefinin küçücük bir odaya atılan üç çocuğu gülüyor, duru bir sesle şarkı söylüyordu. "Bu neşeli ve naif şarkıyı dinliyordum ve bu, hüznümü artırmak dışında bir şey yapmıyordu çünkü bu

neşeli, kaygısız ezgilerle ruhumuzdaki bunaltı arasında çok büyük bir zıtlık vardı," diyecekti Saşa.

Lev Tolstoy uzun bir süre bu çocukça şarkılardan keyif aldı. Tam kendisini daha iyi hissettiğini söyleyecekken titremeler başladı. Zonklayan bir ağrıyla başı patlatacak gibi oluyordu. Ateşi, kulaklarında uğultular yaratarak yükseliyordu. Saat dörtte ateşi 39,8 dereceye çıkmıştı. Gar doktorunun yardımcı olduğu Dr. Makovitski, stetoskop ile dinlediğinde, sol ciğerde tipik bir hırıltı fark etti. Hasta öksürüyor ve kanlı balgam tükürüyordu. Hiç şüphe yoktu ki bu bir zatürree başlangıcıydı. Durumun vahameti karşısında Saşa, babasının talebini görmezden gelip, Dr. Nikitin'le birlikte derhal Astapovo'ya gelsin diye Sergey'e telgraf çekti. 1 Kasım'ı 2'sine bağlayan gece hareketli oldu. Lev Tolstoy'un kalbi düzensiz atıyor, güçlükle nefes alıyor, doymak bilmez bir susuzluk çekiyordu. Sabah ateşini ölçtü, dereceye baktı ve "Durum kötü! Yükseliyor!" dedi.

Saşa Astapovo'da babasıyla ilgilenirken, Yasnaya Polyana'da Sergey'in çağırmış olduğu bir doktor ve hemşire, ağlayıp sızlayan ve yemek yemeyi reddeden Sonya'ya göz kulak oluyordu. "Bu yabancılar hayatımı daha da korkunçlaştırmak dışında hiçbir şey yapmıyorlar ve çocuklarıma gelince, onların tek derdi, sorumluluklarından kurtulmak," diye yazıyordu *Günlük*'üne. Bununla birlikte, 1 Kasım'da Sonya bir rahibi kabul etti ve "Lev Nikolayeviç hasta olursa, onun yardımına koşamayacak durumda olma endişesiyle" günah çıkardı, kutsal ekmek ve şarabı aldı, yedi. Aynı sabah, Lev Tolstoy'un Şamardino'dan ona yazmış olduğu mektup eline geçti. Bu mektup haksızlıktı ama nihayetinde bu onun yazısıydı, bu ondan bir parçaydı! Kesin bir sessizlik içinde geçen dört günün ardından bu ilk yaşam belirtisiyle sarsılan Sonya ona cevap verdi: "Hemen peşine düşeceğimden korkma; öyle güçsüzüm ki zar zor hareket ediyorum; ve zaten, hiçbir baskıda bulunmak istemiyorum; nasıl istiyorsan öyle yap. Gidişin benim için korkunç bir ders oldu – öyle bir ders ki, eğer ölmezsem ve sen bana geri dönersen, bu dünyadaki her şeyi senin mutluluğunu sağlamak için seferber ede-

ceğim. Ama içimde bir daha görüşemeyeceğimize dair bir his var... Liovoçka, içindeki sevgiyi uyandır, bende nasıl bir sevgi bulacağını göreceksin... Beni eskiden sevmiş olan seni kucaklıyorum sevgilim, eski dostum... Haydi Tanrı yardımcın olsun, sana sıhhat versin..."

Ertesi sabah, gün ağarırken kalkan Sonya, aşırı sevgisiyle ona çektirdiklerini unutturmak umuduyla kocasına ikinci bir mektup yazdı:

"Akşamları sen fal bakarken balkon kapısından seni seyrediyorsam, ata binişini izliyorsam, gezintilerinde seninle karşılaşmak istiyorsam, sen salona girdiğinde ya da orada yemek yediğinde ben de oraya koşuyorsam, bunlar işkillendiğim için değil, son zamanlarda sana karşı duyduğum çılgınca sevgidendi... Her gün, Çertkov'la yeniden görüşmeni sana söylemem gerektiğini düşünüyor ama ikinci kez bu izni vermeye cesaret edemiyordum. Ve sen gitgide daha mutsuz ve üzgün görünüyordun; beni görmezden gelip, çay ya da çilek suyu doldurmaları için fincanını başkalarına uzatıyordun; benimle konuşmaktan kaçınıyordun..."

Sonya, savunmasına devam ederek, 27 Ekim'i 28'ine bağlayan gece Liovoçka'nın kaçışını tetiklemiş olan koşullara geldi. Hikâyenin bu noktasında, en kötü yalanlar döküldü kaleminden:

"*Günlük*'ünle ilgili olarak, geçerken onun masada olup olmadığına el yordamıyla bakmak gibi budalaca bir alışkanlığını vardı; ama bunu daima sessizce yapardım; o korkunç gece (...) mektupları getirdiğimde çalışma odana bir göz attım ve saçma alışkanlığım gereği, elimle defteri *yokladım*. *Karıştırmadım*, hiçbir şeye bakmadım, bir şey okumadım ama o anda dahi bir hata, bir saçmalık yaptığımı hissettim. Zaten her halükârda gidecektin, bunu seziyor, bundan son derece korkuyordum... Hiç dert etme, iznin olmadan yanına gelmeyeceğim; gücümü toplamam lazım; benden korkma: beni görünce yüzünde bir dehşet ifadesi görmektense ölmeyi yeğlerim..."

Bu mektubu yazmayı henüz tamamlamıştı ki *Russkoe Slovo* muhabiri Orlov'un bir mesajı ulaştı eve. Bu gazeteci, kimseye

danışmadan aileyi haberdar etmeye karar vermişti: "Lev Nikolayeviç hasta, Astapovo'da. Ateşi 40 derece"

Sonya, ilk şaşkınlık anını atlattıktan sonra, Tanya, İlya, Mihail, Andrey, psikiyatr doktor ve ona bağlı hemşireyle birlikte derhal yola çıkmaya karar verdi. Endişesine rağmen, kocasına faydalı olabilecek ya da onun sevdiği hiçbir şeyi unutmadan, olağanüstü bir soğukkanlılıkla valizlerin hazırlanmasına yön verdi. Yolcular Tula Garı'na vardığında, o gün Astapovo'ya giden tek tren az önce hareket etmişti. Son derece büyük bir nüfuza sahip olan kontes bir lokomotifi çalıştırttı ve özel bir tren kaldırdı.[9]

Astapovo'da, o 2 Kasım günü, saat sabahın onunda, güçlükle soluyan, ateşler içinde yanan Lev Tolstoy, telgrafı aldıktan sonra onun yanına gelmek üzere Sergeyenko ile birlikte gece yolculuk etmiş Çertkov'u ağırlama sevincine nail oldu. Mürit, üstadın zayıf ve kırış kırış elini tutup, sevgiyle öptü. Karşılıklı ağladılar. Gücünü toplayan Lev Tolstoy ona, Sonya, çocukları, arkadaşları hakkında sorular sordu ve Çertkov'a, kaçışını açıklamak için gazetelere yazmış olduğu mektubu okuttu.

"Harika!" diye mırıldandı Çertkov okumayı bitirince.

Saat on birde, ateşi 39,6'ya çıktı. Kalbi zayıfladığından Dr. Makovitski ona şampanya içirdi. Odasına giren herkes, yürürken ses yapmamak için ayakkabılarını çıkarıp terlik giyiyordu. Öğleden sonra erken saatlerde gar şefi Ozolin alt üst olmuş bir halde gelip, Şçekino'daki meslektaşından bir telgraf aldığını gizlice Saşa'ya söyledi: kontes ve ailesini taşıyan özel bir tren Tula'dan hareket etmişti ve akşam saat dokuza doğru Astapovo'ya varacaktı.

Bir anlık bir paniğin ardından bir araya gelen suç ortakları toparlandılar. Lev Tolstoy ve karısının karşı karşıya gelmesinin çok ağır sonuçları olabileceğine ve bu koşullarda, Dr. Makovitski'nin kontesi ve çocuklarını hastaya yaklaştırmaktan vazgeçirmek için tıbbi yetkisini kullanması gerektiğine karar verdiler. Saşa, annesini uzaklaştırmak noktasında içlerinde en heves-

9 Tatyana Sukotin-Tolstoy'un *Anılar*'ı.

li olandı: "Babam istemedikçe, onu içeri sokmamaya ve doktorların ve ailenin fikrini umursamamaya karar verdim," diye yazacaktı. Sergey'i ve Dr. Nikitin'i çağırmış olduğuna da pişmandı. Her ihtimale karşı, ağabeyine öncekini tekzip eden bir telgraf çekti: "Babam gelmemenizi istiyor. Önceki mektubun devamı. Ani bir tehlike yok. Tersi bir durumda haber vereceğim." Ama çok geçti. Akşamın sekizinde Sergey Astapovo'ya indi.

Hemen babasının yanına girmek istedi ama oğullarından birinin sığınağını bulmuş olmasının ihtiyarın canını çok sıkabileceği söylendi kendisine. Yine de şansını denemeye karar verdi ve kapıyı itti. Bir petrol lambası yarı boş odayı aydınlatıyordu. Dipteki demir bir yatakta, yüzü sapsarı, ak sakallı zayıf bir karaltı yatıyordu. Gözkapakları kapalı, burun delikleri tıkalı hasta kesik kesik soluyordu. Dr. Makovitski onun kulağına Sergey'in gelmiş olduğunu söyledi. Bunun üzerine Lev Tolstoy gözlerini açtı, gözlerinde hayvani bir endişe belirdi ve oğlu elini öperken, sordu:

"Burada olduğumu nerden öğrendin? Beni nasıl buldun?"

"Gorbaçevo'dan geçerken, tesadüfen sizinle yolculuk etmiş 'kondüktörle' karşılaştım. O bana nerede indiğinizi söyledi," diye cevap verdi Sergey.[10]

Bu yalan, hastanın korkularını yatıştırdı. Ailenin ne durumda olduğunu da öğrenmek istedi. Sergey ona kendisinin Moskova'dan geldiğini (bu doğruydu!), annesinin Yasnaya Polyana'dan ayrılmamış olduğunu (bu doğru değildi!), bir doktor ve hemşirenin onun başında olduğunu (bu doğruydu!) ve onun tamamen kaderine boyun eğmiş olduğunu (bu doğru değildi!) söyledi. Oğlu çıktıktan sonra Lev Tolstoy Saşa'ya şöyle dedi:

"Onu gördüğüme çok sevindim. O benim... benim elimi öptü!"

Ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Gece yarısından az evvel, ailenin geri kalanını taşıyan tren gara girdi. Dr. Makovitski kontesin eve girmesini yasaklamak için basamaklı sekiye koştu. Alnını pencerenin pervazına dayamış kaygı içindeki Saşa, ışıklı noktaların belirdiği siyah pusun

10 Sergey Tolstoy: *Mazinin Yansımaları.*

içinde, annesinin, oğullarından birinin koluna girmiş, iki büklüm bir halde yürüyen siluetini seçti. Uzun süre, camın gerisinde sessiz hayaletler kıpırdandı, ardından tüm grup nereye olduğunu bilmeden ilerledi ve karanlığın içinde kayboldu.

Dr. Makovitski neşe içinde geri döndü ve Çertkov'un, Saşa'nın, Sergeyenko'nun, Varvara Feokritova'nın, tüm gerçek Tolstoyculların, üstadın yaşamının ve düşüncesinin tüm yetkili bekçilerinin kaygılarını giderdi: Gerekli uyarıyı alan aile efradı, kontesin kocasının yanına gitmesinin gerçekten tehlikeli olduğuna hak vermişti. Sonya bizzat kendisi bu sert kararı kabul etmişti. Özel vagon park yerine götürülmüştü ve kalacak başka yer olmadığından, yolcular içinde kalmıştı. Gerektiği sürece de orada kalacaklar ama hastayı görmeye yeltenmeyeceklerdi.

3 Kasım sabahı Dr. Nikitin Moskova'dan gelmiş, Lev Tolstoy'u muayene etmiş ve nabzının zayıf, bronşlarının tahriş olduğunu görmüştü ama ateşi 37 derecenin altına düşmüştü. Yani hâlâ ümit vardı. Aniden yeniden canlanan yaşlı adam doktorla şakalaştı, ona yaşama sanatını anlattı ve ondan, yeniden yola koyulmak için mümkün olan en kısa zamanda ayağa kalkmasına izin vermesini istedi. İki üç hafta yatakta kalması gerektiğini öğrenince suratını ekşitti.

Tolstoy'un oğulları ara sıra, paryalar gibi yasak evin etrafında dolanıyordu. Pencereye vurduklarında, Saşa vasistası açıp onlara kısık sesle babalarıyla ilgili haberler veriyordu. Bilgi aldıktan sonra park yerindeki birinci sınıf vagonda acılar içinde sayıklayan annelerinin yanına dönüyorlardı. Ya doktorlar kocasını ziyaret etmesine *hiç* izin vermezlerse! O giremezken kimler girip çıkıyordu üstelik: Çertkov, Goldenweiser, editör Gorbunov!.. Bu son ikisi az önce gelmişti ve Lev Tolstoy onları hemen görmek istemişti. Onun başucuna koşmak için bir konseri iptal etti diye piyanisti azarladı:

"Köylü toprağını işlerken, o sırada babası ölmek üzere de olsa toprağını bırakmaz. Size gelince, konser, sizin toprağınızdır: yani onu işlemeniz gerekir..." dedi.

Ardından *Posrednik*'in koleksiyonunu yayıma hazırlayan Gorbunov'a döndü:

"Biz sadece işle değil, aynı zamanda sevgiyle bir araya geldik."

"Birlikte yaptığımız tüm işlerde sevgi var. Tanrı sizin ve benim birlikte kavgayı sürdürmemizi istiyor!" diye cevap verdi Gorbunov.

"Sizin evet ama benim için bitti!" diye fısıldadı Lev Tolstoy.

Ona yayımlanacak risalelerden ve özellikle de eserinin *–Hayat Yolu–* son bölümlerinden bahsetti. Ama sesi zayıflıyordu. Gorbunov, üstadın dinlenmesi için çıktı. Hasta sakinleşeceği yerde art arda Saşa'yı, Varvara Feokritova'yı, Çertkov'u, Dr. Nikitin'i çağırdı. Sonya'yı odanın camlı kapısının gerisinde pusuda beklerken gördüğüne inanıyordu:

"Camın gerisinde bana bakan iki kadın yüzünü net olarak gördüm."

Onu yatıştırmak için, camlı kapıyı örtüyle kapatmak zorunda kaldılar. Ardından coşkulu bir entelektüel faaliyete girişti, gazeteleri, mektuplarını okuttu ve her muhataba vermeyi düşündüğü cevapları belirtti. Çertkov'a, çevirmeni Alymer Maude için İngilizce bir mektup ve Astapovo'da olduklarını bilmediği oğullarına hitaben bir telgraf dikte ettirdi: "Daha iyiyim ama kalbim öyle zayıf ki annenizle görüşmek benim için tehlikeli olacaktır.

"Anlayın, eğer beni görmek istiyorsa, ondan bunu esirgeyemem ama bu buluşmanın benim için öldürücü olacağını çok iyi biliyorum." dedi Çertkov'a.

Bu açıklamadan memnun olan Saşa mesaj metnini annesine götürdü. Annesini herkese kızgın ve "hiçbir pişmanlık duymaz" bir halde buldu.

"Kendimi suya attığımı biliyor mu?" diye zordu zavallı kadın.

"Evet, biliyor."

"Peki ne dedi?"

"Eğer kendini öldürseydin buna çok üzüleceğini ama başka türlü davranmak elinden gelmediğinden bundan ötürü kendini sorumlu hissetmeyeceğini söyledi."

"Beş yüz rubleye mal olan bir trenle buraya koşmak zorunda kaldım," diye bağırdı Sonya.

Kocasının bir canavar olduğunu ama hele bir iyileşsin bir daha onu bırakmayacağını söyleyerek, ona sitemlerde bulundu.

O gün, Dr. Makovitski'den, kocasının çok sevdiği ve kendisinin Yasnaya Polyana'dan özel olarak getirmiş olduğu nakışlı küçük yastığı hastanın başının altına koymasını rica etmişti. Doktor bir sakınca görmeyerek bu isteği yerine getirdi ama Lev Tolstoy yastığı hemen tanıdı ve açıklama istedi. Doktor, sıkıntılı bir halde, Tanya Sukotin'in bunu babasına vermesini kendisinden rica etmiş olduğunu söyledi. Büyük kızının Astapovo'ya geldiğini öğrenen yaşlı adam çok sevindi ve onu başucuna çağırdı.

Kızı yanına gelir gelmez, Lev Tolstoy ona Sonya hakkında sorular sordu. Tanya, annesinin Yasnaya Polyana'da kalmış olduğunu söylerken olabildiğince doğal görünmek için epey çaba harcadı. Ve ihtiyar sorularıyla onu sıkıştırdığından ("Ne yapıyor? Kendisini nasıl hissediyor? Az mı yemek yiyor? Gelmeyecek mi?") konuyu değiştirmeye çalıştı. Bunun üzerine Lev Tolstoy gözyaşları içinde bağırdı:

"Konuş! Konuş! Benim için daha önemli ne olabilir?"[11]

Ne yapacağını şaşıran Tanya, kaçamak birkaç kelime mırıldandı ve hızla odadan çıktı. Babasının ikna olmuş havasına rağmen, vicdanı rahat değildi.

Bu aile dramını daha da çekilmez kılan, fazlasıyla aleniyet kazanmasıydı. İstasyon çevresi gazetecilerin istilasına uğramıştı. Gar şefinin küçük kırmızı evinden çıkan kişileri durduruyor, onlardan taze haberler vermelerini istiyorlardı. İşi gücü olmayan Sonya onlarla gönüllü olarak görüşüyor ve trajik bir havayla olayları onlara kendi yorumuyla anlatıyordu. M. Pathé kameraman Meyer'e telgraf çekiyordu: "Garın fotoğrafını çekin, istasyon ismini ilk plana almaya çalışın. Aileyi, tanınan kişileri ve içinde yattıkları vagonu görüntüleyin. İzlettirmemiz için hepsini Tula'ya gönderin." Ama Rusya'da özel izin olmadan garları görüntülemek yasaktı. Gazetecilerden itirazlar yükseliyordu: "Mesleğimizi yapmamızı engelliyorlar!" Jandarma şefi Moskova'ya danıştı. Nihayet telgraf vasıtasıyla izin geldi. Küçük gar makinelerden yükselen klik sesleriyle hareketlendi. Kudurmuş görüntü avcıları, inilen peronun, çitin, küçük bahçenin, ıslak bir göğün altındaki karlı, çamurlu kırın fotoğ-

11 Sergey Tolstoy: *Mazinin Yansımaları.*

raflarını çekiyordu. Sergeyenko kapıda bekçilik yapıyor, sadece Çertkov ve Saşa tarafından seçilen nadir kişileri içeri alıyordu. Telefon aralıksız çalıyordu. Mesaj akını altında ezilen telgraf dağıtıcıları, il merkezinden takviye yapılmasını istiyordu. 3 Kasım günü öğleden sonra, doktorlar ilk sağlık bültenini yayımladı: "Sol ciğerin alt kısmında iltihap. Yayılmış bronşit..." Gösterilerden endişe eden İçişleri Bakanı yerel otoritelere yönelik şifreli telgraflarını artırdıkça artırıyordu: "Tedbir alın. Hazır olun, komşu bölgelerden yeterli polis takviyesi." Bir jandarma müfrezesi Astapovo'ya yerleşti.

Çevredeki bu gürültü patırtıdan habersiz Lev Tolstoy *Günlük*'ünü –siyah muşamba ciltli bir defter– getirtti, 129 numaralı sayfayı açtı ve titrek bir kalemle, çizgili kâğıda zar zor okunan birkaç kelime yazdı:

"3 Kasım. Korkunç bir gece. İki gün ateş içinde yattım. Çertkov 2'sinde geldi. Diyorlar ki Sofya Andreyevna... 3'ünde Tanya. Gece Sergey geldi. Beni çok etkiledi. Bugün, 3'ü, Nikitin, Tanya, ardından Goldenweiser ve İvan İvanoviç.[12] Planım şu. *Fais ce que dois adv...*[13] Tüm bunlar başta benim olmak üzere herkesin yararına."[14]

Akşam Lev Tolstoy sancılı bir hıçkırık nöbetine tutuldu. Dr. Makovitski ve Dr. Nikitin, soda katılmış şekerli sütle bunu durdurmayı denediler. Yatağını hazırlanırken, Lev Tolstoy inliyordu:

"Ya mujikler? Mujikler nasıl ölür?"

Bir gözyaşı krizi içinde sayıklamaya başladı. Önemli bir şey yazdırmak istedi ama dili uyuşuyordu, kesik kesik sözcükler dökülüyordu dilinden ve bunları not etmeyen kızına sinirleniyordu. Onu sakinleştirmek için Saşa ona *Okuma Grubu*'ndan bölümler okudu. Yorgunluktan duraksamaya başlayınca Çertkov kitabı elinden alıp onun yerine geçti. Gece boyunca, uyuklayan, uyanan, pek iyi duyamadığı bir cümlenin tekrar edilmesini isteyen hastanın başında sırayla nöbet tuttular.

12 Gorbunov.

13 Fransızca cümle yarım kalmış.

14 Bu, Lev Tolstoy'un *Günlük*'ündeki son nottur.

4 Kasım sabahı Lev Tolstoy fısıldadı:

"Sanırım ölüyorum ama belki de öyle değildir!"

Huzursuzlanıyor, üfleyip püflüyor, örtüyü parmaklarının etrafına doluyor, bir düşüncenin devamında kaşlarını çatıyor ve onu dile getiremeyince, hüzünlü bir şekilde iniltiler çıkarıyordu.

"Düşünme o halde!" dedi Saşa.

"Nasıl düşünme? Düşünmek gerek!"

Uyudu, ağzı aralık, yanakları zayıf ve solgun, yüz hatları acıyla çökmüştü, ardından silkindi ve yeniden kesik kesik birkaç sözcük mırıldandı:

"Aramak! Daima aramak!.."

Parmak uçlarıyla çarşafın üzerine hızlı ve zarif bir şekilde bir şeyler yazar gibi yapıyordu. Ateşten ötürü kendinde olmayan yorulmak bilmez emekçi, kimbilir hangi romanı, hangi felsefe makalesini yazdığını sanıyordu? Akşama doğru Varvara Feokritova odaya girdi. Onu birden ölen kızı sanan yaşlı adam yatağında doğruldu. Gözleri olağanüstü bir neşeyle parlıyordu. Kollarını uzattı ve güçlü bir sesle bağırdı:

"Maşa! Maşa!"

Ardından geriye doğru düştü:

"Çok yorgunum! Beni artık rahatsız etmeyin!"

Bu sırada Sonya, vagonunda, ne yapacağını şaşırmış oğulları ve şüpheci hemşiresi arasında sıkıntıdan patlıyordu. Dört kez onları atlatarak küçük kırmızı eve yaklaştı ve pencereden kocasını görmeyi denedi. Ama her seferinde biri yüzüne karşı perdeyi çekiyordu. Bunun üzerine kapıya koşuyor ve aşılması imkânsız Sergeyenko'yla burun buruna geliyordu. Girmek yasaktı. Sonya güceniyordu. Hangi hakla? Liovoçka belki de ölüyordu! Onunla kırk sekiz yıl geçirmişti! Ve şimdi yabancılar onların bir araya gelmesini engellemek istiyordu! Kocası onun pişman ve sevgi dolu bir halde orada olduğunu bilseydi, odasının kapılarını ona sonuna kadar açmalarını buyururdu! Gardiyana karşı sesini yükseltince oğulları koşup geldi ve onu zorla vagona geri götürdüler. Simsiyah giyinmiş bir halde, çenesinin altında bağlanmış bir eşarbın kuşattığı kürklü beresiyle gazetecilerin önünden geçiyordu.

Ertesi gün, 5 Kasım'da hastanın durumu kötüleşti. Acilen çağrılan Dr. Berkenheim Moskova'dan yardıma geldi. Yanında daha yumuşak yeni bir yatak, dijitalin ve oksijen balonları getiriyordu. Ama hastayı stetoskopla muayene ettikten sonra endişesini saklamadı. Kalbi her an durabilirdi. Lev Tolstoy her tür tedaviyi reddediyor, uyuyor, sayıklıyor, isimleri ve yüzleri karıştırıyordu. İki dalıp gidiş arasında, Tanya'ya şöyle diyordu:

"Bir sürü şey Sonya'nın üzerine kaldı!"

Ne demek istediğini anlamayan Tanya sordu:

"Onu, Sonya'yı görmek mi istiyorsun?"

Lev Tolstoy cevap vermedi, dalgın dalgın bakıyordu, hırıldıyordu. Biraz daha sonra oğlu Sergey'e şöyle dedi:

"Uyuyamıyorum. Sürekli kuruyor, yazıyorum. Her şey uyumlu bir şekilde birbirine bağlanıyor..."

Basın muhabirlerinin, fotoğrafçıların, kameramanların sayısı gelen her trenle birlikte artıyordu. Bunlar nerede yatacaktı? Riyazan-Ural demiryolu şirketi onları vagonlara yerleştirmeye başladı. Ardından, yer kalmayınca, yeni inşa edilmiş bir evi, alçıları kurusun diye ısıtarak onlara açtı. Telgrafların ardı arkası kesilmiyordu: "Astapovo'ya acilen on on beş tane çok dayanıklı masa lambası gönderilmesi rica olunur..." "Yük vagonuyla şilte, örtü, yastık gönderilmesi rica olunur..." Demiryolu çalışanları, hastanın çevresinde görece sessiz bir bölge yaratmaya çalışıyorlardı. Frenleri fazla gıcırdatmamaya, tamponların hızla çarpmasının önüne geçmeye, buharın fısıltısını engellemeye dikkat ediyorlardı. Gardan bir tren geçtiğinde, taşıtın kapılarında bir yığın yüz beliriyordu. Lokomotifler duruyor ve düdük öttürmeden yeniden yola koyuluyordu. Bununla birlikte, Astapovo'nun genellikle çok sessiz olan karlı sokaklarında, dünyanın tüm dillerinin konuşulduğu işitiliyordu. Garın lokantası, votka içen, kıtır kıtır tuzlu salatalık yiyen ve yüksek sesle can çekişen yazar hakkında konuşan çok meşgul ve kendini beğenmiş insanların istilasına uğramıştı. Ateşi, nabzı, nefes alıp veriş hızı herkese duyurulmuştu. Dünyanın tüm gazeteleri, hayatı boyunca en küçük bir rahatsızlığının tıbbi belirti-

lerini onca özenle not etmiş olan ondan bu görevi devralıyordu. Hüzünlü bir ironiyle, özel *Günlük* büyük haberlerin yer aldığı gazetelere doğru genişliyor, kaçarak sükünete kavuşmayı ve unutulmayı ümit etmiş olan adam, bir yazarın o ana dek yaşamamış olduğu olağanüstü bir haber kampanyasını tetikliyordu.

Meselenin uluslararası boyutta yankı uyandırdığının farkında olan İçişleri Bakanı etkili yollara başvurmaya karar vermişti. 4 Kasım'dan itibaren, eyalet valisi, Riyazan jandarma müdürü ile birlikte olay yerinde bulunuyordu. 5 Kasım'da polis departmanı müdür yardımcısı *gizlice* geldi. Bir halk ayaklanmasından mı kuşkulanılıyordu? Jandarmalara fişek dağıtılması emri verilmişti. Sivil polisler gazetecilerin arasına karıştı. Kilise de boş durmuyordu. Önceki gün St Petersburg metropoliti, hastaya, "Tanrı'nın mahkemesine çıkmadan evvel" onu pişmanlık getirmeye davet eden bir mesaj göndermişti. Ama Çertkov telgrafı yazara göstermeyi reddetmişti. 5 Kasım akşamı, Kutsal Meclis'ten bir elçi, Optina Pustin Manastırı *staretz*'i Papaz Varsonofii, Astapovo'ya gelmiş ve denetimden sorumlu jandarma şefiyle hemen temasa geçmişti. Din adamının görevi, Lev Tolstoy'un yanına gitmek ve onu, her yola başvurarak, Kilise topluluğu arasına geri döndürmeyi denemekti. Eskiden aforoz edilmiş olan adam ölüm anında hatalarını kabul ederse bu din açısından ne büyük bir zafer olacaktı! Ama aile ve doktorlar keşişin hastayı görmesine kesin olarak karşı çıktı. Papaz yine de Astapovo'da kaldı. Ona kalacak yer ayarlamak, jandarma şefi için büyük bir problem oluşturdu. Bekleme salonları, bürolar, vagonlar, her yer tıklım tıklımdı. Papaz Varsonofii, kadınlar tuvaletindeki bir bölmeye serilen bir küçük yatakla yetinmek zorunda kaldı. Pek mümkün görünmese de, Tolstoy ailesinin hidayete erip son anda kendisine kapıyı açmalarını umuyordu. Daha az iyimser olan Riyazan Başpiskoposu o bölgenin kilisesine, dininden dönmüş adama dini cenaze töreni yapılmasının yasak olduğunu hatırlattı. Başka yüksek rütbeli papazlar da, ölüm döşeğindeki adamı ikna etmeye yönelik mesajlar gönderdiler ama bunlar Lev Tolstoy'a verilmedi.

Tolstoy'un çocuklarının çağırdığı Dr. Ussov ve Dr. Sçurovski 6 Kasım'da Astapovo'ya vardı. Tıp onu kurtarmakta yetersiz kaldıkça, çevresindeki doktor sayısı artıyordu. Bu sayı altıya çıkmıştı: Ussov, Sşurovski, Nikitin, Berkenheim, Semenovski, Makovitski. Bu yeni seçkin ziyaretçi akını yüzünden gar şefi tüm evini bu "beylere" bırakmaya ve ailesiyle birlikte makasçının kulübesine yerleşmeye mecbur kaldı. Lev Tolstoy'un ateşi sadece 37,2'ydi ama öyle güçsüzdü ki hiçbir ümit kalmamış gibi bir hava vardı. Tanya ve Saşa artık onun başucundan ayrılmıyordu. Lev Tolstoy Tanya'ya şöyle dedi:

"İşte son!.. Çok da önemli bir şey değilmiş..."[15]

Ardından, Saşa yastıklarını düzeltmek isteyince, hafifçe doğruldu ve sert bir şekilde şöyle dedi:

"Şunu unutmamanızı tavsiye ederim: bu dünyada Lev Nikolayeviç dışında bir sürü insan var ama siz sadece onunla ilgileniyorsunuz."[16]

Bu yüksek eforla yoruldu, başını arkaya vererek gerisin geriye yığıldı. Burnu ve elleri morardı. Öldüğünü sandılar. Sonya ve oğulları küçük kırmızı evin önünde toplanmıştı bile. Ama doktorlar hastaya kafur yağı enjekte ettiler ve ona oksijen verdiler. Üç erkek kardeş ve anne bir kez daha vagona bindirildi. Yirmi dakika sonra Lev Tolstoy kendine geldi. Kıpırdanıyor, inliyordu. Üzerine eğilen Sergey şöyle dediğini duydu:

"Ah! Ne kadar da korkunç!.. Kimse beni bulmasın diye... Bir yere gideceğim!.. Beni rahat bırakın!.."

Ve aniden öfkeli bir köylünün gücüyle, kabalığıyla bağırdı:

"Defolup gitmek!.. Defolup gitmek lazım!"

Akşama doğru Lev Tolstoy hıçkırık nöbetine tutuldu. Dakikada altmış hıçkırık. Her sarsılmada yaşlı bedeni baştan aşağı titriyordu. Rahat nefes almak için yatağın içinde oturmak istedi ama kollarını bacaklarını artık kıpırdatamıyordu. Bir morfin iğnesi onu sakinleştirdi.

Papaz Versonofii hastanın durumunun ümitsiz olduğunu öğrenince, kendisi yeniden ümitlendi. Gençliğinden ötürü has-

15 Sergey Tolstoy: *Mazinin Yansımaları.*

16 Aleksandra Tolstoy: *Babamla Hayatım.*

sas olacağını düşündüğü Saşa'yla görüşmek istedi. Genç kız, kısa ve özlü bir pusulayla bu görüşmeyi reddettiğini bildirdi:

"Şu anda, her an bana ihtiyaç duyabilecek babamın başucundan ayrılamam. Ailemizin size söylemiş olduklarının dışında ekleyecek bir şeyim yok. Hepimiz, diğer her şey bir yana, ne olursa olsun babamın iradesine ve isteklerine boyun eğmeye karar verdik."

Lev Tolstoy bu irade ve istekleri 22 Ocak 1909 günü *Günlük*'ünde açık bir şekilde ifade etmişti: "Ölmeden evvel kaba sözler söylemeyeceğim, açık saçık resimlere bakamayacağım gibi Kilise'ye de dönmeyeceğim ve ölmeden evvel komünyon kabul etmeyeceğim."

Ama Gaspra'da, çok hastayken, 29 Kasım 1901'de aynı *Günlük*'e şunları da yazmıştı:

"Ölüm döşeğindeyken, hayatı hâlâ eskisi gibi, Tanrı'ya bir yaklaşma, bir aşk artışı olarak görüp görmediğimin bana sorulmasını isterim. Eğer konuşacak gücüm olmazsa ve cevabım evetse, gözlerimi kapayacak; hayırsa, yukarı bakacağım."

Çevresindeki herkes *Günlük*'ünü tekrar tekrar okumuş olsa da, kimsenin aklına ona bu soruyu sormak gelmedi. Tüm Tolstoycular için, bir zayıflık anında Lev Tolstoy'un eserlerine zıt konuşmaması çok önemliydi. Keşiş, Saşa'nın pusulasına cevaben hemen bir mektup yazdı ve orada kurnaz bir ustalıkla ölüm döşeğindeki adamın karşı konulamaz son arzusunu ifade etti:

"Kont'un, kendi kız kardeşine, yani sizin dindar halanıza, ruhunun huzura kavuşması için bizimle görüşüp, konuşmak istediğini ve bu arzusu yerine getirilmezse çok üzüleceğini söylediğini biliyorsunuz. Dolayısıyla kontes, sizden Astapovo'da bulunduğumu konta bildirmenizi saygıyla rica ederim; iki üç dakika için bile olsa beni görmek isterse hemen yanına koşacağım. Kontun olumsuz bir cevap vermesi halinde, Optina Pustin'e geri dönecek ve Tanrı'nın iradesinin gerçekleşmesine müsaade edeceğim."

Saşa cevap vermeyi düşünmedi bile. Babası ölüyordu. İhtiyarın cılız elleri örtünün üzerinde sürünerek ilerliyor, göğsüne

kadar çıkıyor, görünmez örtüleri bir kenara itiyordu. Kulaklarında, dudaklarında, tırnaklarında yeniden mor lekeler belirdi. Akşam saat onda soluğu tıkanmaya başladı:

"Çok zor nefes alıyorum," dedi.

Doktorlar ona oksijen verdi ve kalbini canlandırmak için kafur yağı iğnesi yapmaya karar verdiler. Lev Tolstoy mırıldandı:

"Tüm bunlar saçmalık!.. İyileşmek neye yarar?.."

Ama iğnenin ardından kendini daha iyi hissetti ve Sergey'i çağırttı. Oğlu yanına geldiğinde, gözlerini kocaman açtı ve yüzü, söyleyeceği şeye verdiği önemden ötürü gerginleşmiş bir halde şöyle dedi:

"Hakikat... Çok seviyorum... Sanki..."

Bunlar son sözleri oldu. Yatıştı, gevşedi, acısı dindi. Hastalığın seyrinde bir gerileme olduğu sanılabilirdi bu. Oda yarı karanlığa gömülmüştü. Başucundaki masada tek bir mum yanıyordu. Yandaki kalabalık odadan kimi zaman bir mırıldanma, bir iç çekiş, bir somyanın gıcırtısı işitiliyordu. Camlı kapı açılıyor, bir doktor parmak ucunda içeri girip, hastaya yaklaşıyor, güçlükle soluk alışını dinliyor ve başını sallayarak geri çıkıyordu. Sessizlik ve karanlık içinde giderek ağırlaşan dakikalar geçmek bilmiyordu. Bitkin düşmüş olan Saşa üzerindekileri çıkarıp, bir divana uzanırken, Sergey ve Çertkov nöbeti devralıyordu.

Gece yarısını biraz geçe Saşa'yı uyandırdılar. Lev Tolstoy'un durumu çok kötüydü. Kıpırdanıyor, anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyor, harfleri yan yana getiremiyordu. Saat sabahın ikisine doğru nabzı daha da zayıfladı, boğuk ve hızlı hızlı nefes alıyordu. Gözleri kapalı, sırt üstü uzanmış bir halde üzücü bir meseleyi düşünür bir hali vardı. Dr. Ussov, diğer doktorlarla görüştükten sonra Saşa'ya annesini çağırmasını salık verdi. Bu kez ne genç kız ne Çertkov söyleyecek bir şey bulabildi: hastanın karısını bile tanımayacağını düşünüyorlardı.

Sonya oğullarının yardımıyla vagondan indi ve gecenin karanlığında pencereleri ışıl ışıl olan küçük eve doğru hızlı adımlarla ilerledi. Ondan nefret eden insanların önünde kocasının yanına yaklaşmaya cesaret edemeyerek, odanın kapısında kararsız bir şekilde durdu. Bir deri bir kemik, yanakları çökmüş,

ak sakallı, hayatının aşkı ufak tefek yaşlı adama uzaktan bakıyordu. Nihayet kararını verdi, doğrudan yatağa doğru ilerledi, Liovoçkasını alnından öptü, diz çöktü ve "Affedersin! Beni bağışla!" dedi. Ama kocası onu duymuyordu. Solumakta güçlük çekiyordu. Sonya, sevgi dolu sözlerle sitemleri ve yeminleri iç içe geçirerek, bağıntısız bir şekilde onunla konuşmaya devam ediyordu. Soğukkanlılığını yitirmeye başladığında doktorlar ondan yan odaya geçmesini rica ettiler.

Yeni kafur yağı enjeksiyonlarına rağmen Lev Tolstoy'un bilinci yerine gelmiyordu. Yine de yüzüne yanan bir mum yaklaştırıldığında kaşlarını çattı. Dr. Makovitski yüksek sesle ona seslendi:

"Lev Nikolayeviç!"

Donuk bakan gözlerini açtı. Doktor, şaraptan ötürü kırmızılaşmış bir bardak su uzattı ona. Ses çıkarmadan hepsini bir dikişte içti. Saat sabahın beşiydi. Kısa bir süre sonra ölüm döşeğindeki adamın nefesi kesildi. Uzun bir sessizlik...

"İlk kesilme," dedi Dr. Ussov.

Soluma, hırıltılı, düzensiz bir şekilde yeniden başladı. Hasta hırıltılar çıkarıyordu. Evdeki herkes yatağın etrafına toplandı. Sonya yeniden kocasının önünde diz çöktü ve dua etmeye başladı. Kocası ölümle boğuşuyordu! Her bir nefesin ardından, korku içinde bir sonrakini bekliyordu. Aniden odanın içinde büyük bir sessizlik oldu. Dr. Makovitski, Lev Tolstoy'un üzerine eğilip usulca gözlerini kapattı. Saat altıyı beş geçiyordu.

Sergey ve Dr. Makovitski hastayı soydu, yıkadı ve ona, çok sevdiği adi gri bez gömleği, gri bir pantolon, yün çoraplar, terlik giydirdiler. Astapovo Garı'ndan diğer yüzlercesiyle birlikte bir telgraf gitti: "2 arşin 9 verşok[17] uzunluğunda, çinko kasalı, cilalı meşe bir tabut sipariş edin." Bu arada, vagonuna çekilmiş olan Sonya *Günlük*'üne şunları yazıyordu:

"7 Kasım. Astapovo. Lev Nikolayeviç sabahın altısında öldü. Son nefesini vermesine yakın beni içeri aldılar. Kocamla vedalaşmama izin vermediler. Acımasız insanlar."

17 2 arşin 9 verşok yaklaşık 1m 82 cm'e tekabül etmektedir.

Ölü kocasının yanına geri döndü, başucuna oturdu ve gün boyunca bir daha yanından ayrılmadı. Saat sekiz buçukta, gar şefinin evinin kapıları kalabalığa açıldı. Elleri kavuşturulmuş cesedin önünden, arkadaşları, tanıdıkları, demiryolu çalışanları, gazeteciler, köylüler, işçiler geçti. Odada ne bir ikona, ne bir haç vardı. Bir petrol lambası Lev Tolstoy'un dingin ve Sonya'nın gözleri kıpkırmızı, çenesi sallanan, bir tikle dudakları biçimsizleşen yüzünü zayıf bir ışıkla aydınlatıyordu.

Önceki gün trene binen Tula Piskoposu Parfenii, sabah saat sekiz buçukta Astapovo'ya vardı ve Lev Tolstoy'un ölmüş olduğunu öğrenince çok canı sıkıldı. Zaman kaybetmeden, merhumun dini bir cenaze töreni istediğini düşündürecek herhangi bir tutumu olup olmadığını öğrenmek üzere tüm aile üyelerini bir bir çağırdı. Hepsi bu soruya olumsuz cevap verdi. Hatta Andrey Tolstoy piskoposa şöyle dedi:

"Monsenyör, ben dindar bir Ortodoks'um ve babamın Kilise'yle barışmasını tercih ederdim. Ama yalan söyleyemem."

Emniyet müdür yardımcısı, derhal İçişleri Bakanlığı Müsteşarı'na şifreli bir telgraf gönderdi: "Ekselansları Parfenii'nin misyonu başarısızlıkla sonuçlandı; ölüm döşeğindeki adamın Kilise'ye geri dönmek istediğini hiçbir aile üyesi onaylamıyor."

Papaz Varsonofii ise üstlerinden azar işiteceği endişesiyle, Riyazan valisinin kendisine şu belgeyi vermesini sağladı:

"Kont Lev Nikolayeviç Tolstoy'un ailesinin üyelerine ve çevresindeki doktorlara yaptığı peş peşe müracaatlara rağmen, Papaz Varsonofii'nin Kont Tolstoy'u görmesine izin verilmedi, hatta merhum, onun iki gündür Astapovo Garı'nda olduğundan haberdar bile edilmedi."

Bunun üzerine, hayal kırıklığı içindeki din adamları, oranın papazı Nikolay Gratsianski'ye Tolstoy'un ruhuna dua okunmasının yasak olduğunu hatırlatarak geri döndüler. Jandarmalar kaldı. Kalabalığın, otokrasi düşmanının naaşı önündeki tepkilerini denetliyorlardı. Haber kırda uzaklara doğru yayıldıkça ziyaretçi sayısı artıyordu. Demiryolu çalışanları yatağı ardıç dallarıyla süsledi ve üzerinde "Sevginin havarisine" yazılı ilk çelengi bıraktılar. Kâğıttan çiçekleri çocukların hazırladığı ikinci

bir çelenk, şair Delvig'in torunu tarafından ölü yatağının ayak ucuna yerleştirildi: "Şanlı büyük babamıza, genç hayranları..." yazıyordu üzerindeki şeritte. Komşu kasabaların mujikleri, ilkokul öğrencileriyle dip dibe, ağır ağır ilerliyordu. Bir köylü kadın oğluna şöyle dedi:

"Onu unutma, o bizim için yaşadı!"

Kadınlar ağlıyor, yerlere kapanıyor, istavroz çıkarıyordu. Yabancılar, bu sadelik savunucusunun cansız ellerini öpüyorlardı. Sanki ölünün ailesi, Rusya'nın tüm fakir fukara insanlarına yayılıyordu. Öğleye doğru, oradakiler birdenbire ölüm ilahisini söylemeye başladı: *Vechnaya Pamyat*. Kilise merhum için ayin yapılmasını reddettiğinden halk ona kendince bir tören yapıyordu. Küçük odanın alçak tavanı altında, kaba, ayarsız sesler Tanrı'ya hizmetçisi Lev'in ruhunu emanet etmek için yüksek perdeden yankılanıyordu. Kutsal Meclis'in kararına uyulmasını sağlamakla yükümlü yan odadaki jandarmalar böyle bir dini gösteriyi hoşgörmediler. Kılıçları yanlarına asılı, ortaya çıkıp bağırdılar:

"İlahileri kesin!"

Herkes sustu ama bir süre sonra ürkek sesler şarkıya yeniden başladı ve jandarmaların yeni bir müdahalesine kadar devam ettiler.[18]

Yine de yetkililer genel anlamda rahatsız değildi. Öğleden sonra saat birde jandarma şefi kurmay heyetine –şifreli– bir telgraf çekti:

"Riyazan vilayet valisi, kışkırtıcı yazılar olmaması şartıyla çelenk bırakılmasına izin verdi. Olayı kötü amaçlar doğrultusunda kullanma isteğine dair en ufak bir belirti yok. Astsubayların sayısı artırılmış. Dış güvenlik sağlandı. Büyük bir kitle hareketinin önüne geçmek amacıyla cesedin hızla nakil edilmesi için gerekli tedbirler alındı."

Bir tıp öğrencisi cesedin damarlarına formol enjekte etti, heykeltıraş Merkurov maske için ölünün yüzünün kalıbını aldı, oğlu Boris'le[19] birlikte Moskova'dan gelen ressam Pasternak

18 Meylakh: *Tolstoy'un kaçışı ve ölümü.*

19 Boris Pasternak, ileride *Doktor Jivago*'yu yazacaktı 5, 1958 Nobel ödülünü aldı.

yatağın yanına şövalesini açtı. Ama sürekli kalabalık tarafından rahatsız ediliyordu. Bu koşullarda resim yapmak mümkün değildi. Bir taslak çizmekle yetindi. Ardından, bir demiryolu işçisi Lev Tolstoy'un profilinin duvardaki gölgesinin kenarlarını bir kurşunkalemle çizdi. Gazeteciler, meraklılar bunu tüm yönlerden, tüm açılardan fotoğrafladılar ve Lev Tolstoy tabuta kondu.

Gündüz ve gece boyunca telgraf makinesi sürekli işledi, tüm dünyadan Lev Tolstoy'un ailesine sevgi mesajları getirdi. Yirmi dört saat içinde, yorgunluktan canı çıkmış telgraf görevlileri sekiz bin kelime kaydetti.

8 Kasım'da Lev Tolstoy'un dört oğlu –Sergey, İlya, Andrey ve Mihail– üzerinde ne haç ne süsleme olan, oldukça basit, koyu sarı tabutu evin dışına taşıdılar ve onu bir yük vagonunda, siyah kumaşla kaplanmış bir kaidenin üzerine koydular. Fotoğrafçılar olabildiğince çok resim çekebilmek için itişiyorlardı, kameramanlar manivelaları deli gibi çeviriyordu. Vagonun içi saman demetleri ve köknar dallarıyla süslenmişti. Vagon, Sonya ve ailesinin içinde oturduğu birinci sınıf bir vagona tutturulmuştu. Yirmi beş basın muhabirini taşıyan bir diğer vagon konvoyu tamamlıyordu. Öğleden sonra saat biri çeyrek geçe cenaze treni Kozlov-Zasyeka Garı'na doğru gitmek üzere Astapovo Garı'ndan ayrıldı. Lev Tolstoy gömülmek istediği yeri belirtmişti: Yasnaya Polyana'da, Zakaz Ormanı'nda, vadinin kıyısında, ağabeyi Nikolay'ın, üzerine evrensel sevginin formülünün kazınmış olduğu küçük yeşil değneğin gömüldüğünü söylediği yer.

İçişleri Bakanlığı son anda özel trenlerin Yasnaya Polyana'ya gidişini yasaklamıştı, Kutsal Meclis dinden dönmüş adamın anısına dini ayin yapılmasına izin vermemişti, polis şeritlerin üzerine devrimci yazıların yazılmasının önüne geçmek için tüm çelenk satıcılarını denetleme emri almıştı, büyük şehirlerin garnizonları teyakkuza geçmişti, gazetelerin sansür kurulları geceleyin kalabalıklaştırılmıştı ama yine de tüm Rusya yas içindeydi. Yazarın portresi, siyah bir çerçeve içinde tüm gazetelerin ilk sayfasında boy gösteriyordu. Birkaç tiyatro kapılarını ka-

pıyor, St Petersburg Üniversitesi eğitime ara veriyor, Çar'ın bizzat kendisi, Duma, İmparatorluk Meclisi aileye taziye mesajları iletiyordu. Askerî birlikler tarafından bastırılan grevler, üniversite öğrencilerinin eylemleri, bir yük vagonunun içinde bir tabuta kilitli bir şekilde yolculuk eden ufak tefek ihtiyarın etrafında büyük bir kargaşa bile oldu.

9 Kasım 1910'da, sabah saat altı buçukta, tren usulca Zasyeka Garı'na girdi. Peronda ve istasyonun çevresinde ciddi bir kalabalık toplanmıştı: Yasnaya Polyanalı ve Tula dolaylarından köylüler, Moskova'dan özel olarak gelmiş üniversite öğrencileri, çeşitli heyetler, samimi arkadaşlar, tanımadıkları yandaşlar. Cenaze vagonunun açılmasıyla birlikte, şapkalar çıkarıldı ve orada bulunanlar *Vechnaya Pamyat*'ı söyledi. Dört oğul meşe tabutu yeniden omuzladı. Cenaze alayı, Lev Tolstoy'un çevik adımlarla nice kez kat etmiş olduğu büyük caddede yürüyüşe geçti. Hava kapalı ve soğuktu, kar tabakaları yer yer kahverengi toprağı örtüyordu.

Kortejin başında bir pankart taşıyan iki mujik ilerliyordu: "Sevgili Lev Nikolayeviç, iyiliğini daima hatırlayacağız, Yasnaya Polyana'nın yetim köylüleri." Gerisinden sırasıyla, taşıyıcıların nöbetleşe omuzladığı tabut, çelenklerle yüklü telegalar, üç dört bin kişilik uğuldayan kalabalık, mürettebat, sivil polisler geliyordu. Girişteki iki kulenin arasından geçildi. Parkta jandarmalar devriye geziyordu. Eve yaklaşıldıkça fotoğrafçı sayısı artıyordu.

Sergey'in talimatına uygun olarak, tabut, eski çalışma odasının biri hole diğeri bir terasa açılan iki kapısının arasındaki bir masanın üzerine kondu. Kapak açıldı, ölü göründü. Yakınları birkaç dakika etrafında kaldılar. Saat on birde geçit töreni başladı. Üçe çeyrek kalaya kadar sürecekti. Ara sıra kortejden biri söyleniyordu:

"Beyler! İlerleyin, ilerleyin, yürüyüşü yavaşlatmayın!"

Zemin, her an çökecekmiş gibi, bunca kalabalığın ağırlığı altında çatırdıyordu. Ziyaretçilerin koyu renk giysileri, çıplak duvarlar arasında, cilalı ahşap tabutunda yatmakta olan adamın yüzünü kontrast etkisiyle daha da soluklaştırıyordu. İtiş

kakış içinde ona doğru eğilen ziyaretçiler masaya dayanıyor ve bu çarpıştan ötürü ölünün kafası bazen pek belli olmayacak bir şekilde sağdan sola salınıyordu. İki günde zayıflamıştı, burnu yassılaşmıştı, derisi saydamlaşmıştı. Onca çalışmadan sonra ellerini kavuşturmuş bir halde yatarken, alnında ve çenesinin altında beyaz ipek yumaklarla bir parça balmumundan, kar ve sisten bir yapıdan, bir rüzgar esintisinin yerle bir edeceği bir hayaletten, bir kitap kahramanından, *Savaş ve Barış*'ın Platon Karatayev'inden başka bir şey değildi.

Saat üçe çeyrek kala tabut kaldırıldı. Basamaklı sekinin yakınında bir kalabalık toplandı. Kameralar çalıştırıldı. Fotoğrafçılar sahneyi çekmek için parmak ucunda yükseliyordu. Merhumun oğulları ve arkadaşları sırayla tabutu taşıdı. Artan kalabalık *Vechnaya Pamyat*'ı söyleyerek onların peşinden gidiyordu. Dondan ötürü sertleşmiş çukurlu yolda adım adım ilerliyorlardı. Buz gibi bir rüzgar çıplak dalların arasından esiyordu. Lev Tolstoy'un isteğine uygun olarak mezar ormanın ucunda kazılmıştı. Köylüler tabutu iplerle çukura indirdi. Binlerce yürekten yükselen veda ilahisi tüm ormana yayıldı. Ağaçların gövdelerinin arasında, göz alabildiğine, diz çökmüş ve dua eden kadın ve erkekler görülüyordu. Böylesi büyük bir kalabalık karşısında insan ister istemez bir din adamının giysisinin işlemelerini, bir haçın parıltısını arıyordu. Rusya'da kamusal bir cenaze töreni ilk kez bir papaz olmadan yapılıyordu. Ama St Petersburg metropoliti yazarın cesedini kutsamaya gelseydi de halkın coşkusu daha büyük olmazdı.

Aile, mezar başında konuşma yapılmamasını istemişti. Sadece tanımadıkları bir ihtiyar "Büyük Lev" üzerine birkaç kelime etti ve uzun zamandır Tolstoycu olan Sulerjitski, kalabalığa merhumun neden oraya gömülmek istediğini açıkladı. Tam bu sırada, ortalığı kolaçan etmeye gelen birkaç jandarma göründü. Kalabalıktan sesler yükseldi:

"Diz çökün! Şapkalarınızı çıkarın!"

Bir anlık bir tereddüdün ardından jandarmalar diz çöküp şapkalarını çıkardı. İlk donmuş toprak parçaları boğuk bir sesle tabutun üzerine düştüğünde hava kararmaya başlamıştı. Acı-

sından ötürü sersemlemiş olan Sonya artık ağlamıyordu bile. Her şey bitince kalabalık sessizce dağıldı. Görevlerini yerine getiren jandarmalar atlarına binip ağır ağır ilerledi. Aile dönüş yoluna koyuldu.

Yolun sonunda, soğuğa dayanıksız ağaçlarla çevrili yaşlı beyaz ev göründü. Yakın dostlar, cenaze törenin ardından yanlarında kalmıştı. Büyük salon ne kadar da kalabalıktı! Ama bununla birlikte ne büyük bir boşluk vardı! Lev Tolstoy, artık uzun bir kitap dizisinin kapağındaki bir isimdi sadece.

Cenaze töreninin ertesi günü, soğuk alan Sonya hastalandı. Ateşi 40 dereceydi. İki hafta yataktan çıkamadı. Yürüyecek güce kavuştuğunda kocasının mezarına gitti. Yeni yalnızlığı onu korkutuyordu ve bir de Liovoçka'nın kaçışı ve ölümü karşısında hissettiği suçluluk duygusu vardı. 29 Kasım 1910'da *Günlük*'üne şu satırları not etti: "Dayanılmaz bir hüzün, vicdan azabı, güçsüzlük, kocama duyduğum bitmek bilmez özlem. Son zamanlarında ne kadar da acı çekti! Artık yaşayamam." Ve 13 Aralık'ta: "Gece gözümü kırpmadım. Ah! Düşünceler, vicdan azaplarıyla şu korkunç uykusuz geceler! Kış gecesinin koyu karanlığı ve yüreğimdeki koyu karanlık." Uyumak için yüksek dozda veronal alıyordu ve tüm gün sersemleşmiş bir halde geziniyordu. Ümit bağlamış olduğu din bile onu içinde bulunduğu güçsüzlükten kurtaramıyordu. Yasnaya Polyana ne olacaktı? Mülkü almayı planlayan hükümet, Devlet ve Kilise düşmanı bir yazarın anısını şereflendirmek istemediğinden bu planından vazgeçti. Ama iki yıl sonra, tek mirasçı Saşa, babasının ölümünden sonra yayımlanan eserler için yüz yirmi bin ruble değerinde bir para aldı ve böylece annesi ve ağabeylerinden mülkü satın alabildi. Ardından, Lev Tolstoy'un arzusuna uygun olarak, toprağı köylülere hediye etti. Bununla birlikte Son-

ya evi ve meyve bahçesini muhafaza etti. Moskova'daki ev belediye tarafından alındı ama ancak çok sonra müze haline getirildi.[1]

El yazmalarına gelince, bunlara sahip olmak ve kullanmak için bir yanda Sonya ve oğulları, öte yanda Saşa ve Çertkov arasındaki mücadele tüm şiddetiyle sürdü. Lev Tolstoy'un tek bir satırı, küçük kızının ve gözde müridinin kontrolü dışında yayımlanmadı. Bu ikisi, kendilerini, onun eserlerinin sürdürücüsü olarak görüyorlardı. Onun anısına hizmet etmek gibi yüce bir niyet içinde, erdemsiz olduğunu düşündükleri diğer aile üyelerinin işbirliğini reddediyorlardı. Kimileri Çertkov-Saşa çiftinin, metinleri baskıya vermeden evvel "düzelttiğinden" şüpheleniyordu. Böylece inanmış bir Tolstoycu olan Sergeyenko, Çertkov'u, Lev Tolstoy'un mektuplarındaki karısı lehine olan tüm bölümleri çıkarmış olmakla suçluyordu. Ebeveynleri arasında sağduyulu bir tarafsızlığı koruyabilmiş olan Tanya da artık Çertkov'un küstahlığına kızıyordu. "Eğer babamın Saşa ve Çertkov'un faaliyetlerini durdurma imkânı olsaydı, bunu mutlaka yapardı," diye yazıyordu.[2] Ve kız kardeşi tarafından kurulan Tolstoycu bir dernek hakkında şunları yazıyordu: "Bundan iyi bir şey çıkması mümkün değil... Orada yapılan ve söylenen her şey, babamın düşüncelerine çok uzak."[3]

Öte yanda Sonya, Tolstoycuların kötü niyetli imalarına cevap vermek için bir *Otobiyografi* yazmaya girişti. Bu çalışma onu, eskiden lanet ettiği, bugün özlem duyduğu zorlu ve hareketli bir döneme soktu tekrar. Ölümünden sonra ünü büyümeye devam eden eşsiz bir adamın eşi olarak sürdüğü hayatı anımsamak ona zevk verdi. Artık onun yeryüzündeki görevi anıları eşelemekten ibaretti. İmparator II. Nikolay'ın kendisine verdiği ödenek sayesinde yaşamını sürdürüyordu. Her gün Liovoçka'nın mezarı başında dua ediyordu. Kimileri murakabeye dalmış, kimileri kayıtsız ya da dalgacı çok sayıda ziyaretçi de geliyordu. Tümseğin etrafına saçılmış mumlu kâğıt-

1 1920'de.

2 Tatyana Tolstoy: *Günlük*, 29 Nisan 1911 tarihli not.

3 *A.g.e.*, 19 Mayıs 1911 tarihli not.

lar, ağaç kabuklarına kazınmış saçma yazılar... "Bundan sonra Yasnaya Polyana'da başımızı sokacak bir çatımız olamayacağını net bir şekilde anladım. Evimiz de kamu malı oldu," diye yazıyordu Tanya.

Sonya, 1914'te, ilk top atışıyla kocasının barış düşünün yok olup gittiğini görünce üzüldü. Türk cephesinde hemşire olarak görev almak isteyen kızı Saşa'ya şöyle dedi: "Niçin savaşa gidiyorsun? Baban bu yaptığını onaylamazdı." 1917 devrimi onu daha da üzdü. Devrimcilere "şiddete başvurmamayı" öğütleyen Liovoçka'yı hatırlıyor ve bu çılgınca kardeş kavgasının alevlenmesinden evvel ölmüş olmasına seviniyordu.

Köylüler ülkenin bir ucundan diğer ucuna her yeri yağmalıyor ve soyluların şatolarını ateşe veriyordu. Komşu kasabadan adamların kızıl bayrağın gerisinde evlerine doğru yürüdüğünü öğrenen Sonya, kızı Tanya ve torunu Taniçka'yla birlikte arabayla kaçmaya hazırlandı ama "kamulaştırıcılar" malikânenin girişinde baltalar, dirgenler ve tırpanlar kuşanmış olan Yasnaya Polyana'lı mujiklerle karşı karşıya geldi. Köylüler diğerlerini geri püskürttü. Böylece Lev Tolstoy'un malikânesi kurtarılan nadir yerlerden biri oldu. Malikâne devlet çiftliğine dönüştürülerek Sonya'nın damadı Obolenski'nin idaresine verildi.[4] Bu önlem sayesinde büyük adamın dul karısı, birkaç odanın kendisine tahsis edildiği aile ocağında kalabildi.

1918'de Saşa Yasnaya Polyana'ya geldi ve düşman bellediği kadının yerinde iki büklüm, çenesi titreyen, gözünün feri sönmüş, kısık kısık konuşan, ufak tefek bir ihtiyar buldu. Birbirlerinin kollarına atılan anne kız barıştı. Büyük kıtlığın başlarıydı. Sıska bir hizmetçi yamalı beyaz eldivenlerle görevini yapıyordu. Damasko örtünün üzerinde eskiden olduğu gibi gümüş sofra takımı ve kristal bardaklar parıldıyordu. Ama tabakta sadece haşlanmış pancar ve kıyılmış samanla karışık siyah ekmek parçaları vardı.[5] Sonraki yıl sefalet öyle arttı ki Yasnaya Polyana'da oturan annesinin, teyzesinin[6] ve kızının ihtiyaçlarını karşıla-

4 Maşa'nın eski kocası.

5 Aleksandra Tolstoy: *Babam.*

6 Kızlık soyadı Bers olan Tatyana Kuzmiskaya.

mak için Tanya kendi elleriyle ördüğü atkıları Tula pazarında satmak zorunda kaldı. İç savaş malikânenin yakınlarına doğru yayılıyordu. Bolşevik askerler eve yerleşmek istedi. 1919 Ekim'i başında, çatıya bir kızıl bayrak çekildi. Tanya mekânın koruyucusu olarak itiraz etti: "Askerlerin Tolstoy'un evinde olması ne ölçüde kabul edilebilir?"[7] Kızıl bayrak indirildi.

Bu olaydan birkaç gün sonra Sonya üşütüp hasta oldu. Zatürree. Tıpkı Liovoçka gibi. Bakımıyla ilgilenen Tanya ona sordu:

"Babamı sık düşünüyor musunuz?"

"Bundan başka bir şey yapmıyorum ki. Onunla yaşamaya devam ediyorum ve ona karşı iyi olmadığım için çok üzülüyorum. Yine de ruhen ve bedenen ona daima sadıktım. Onunla evlendiğimde sadece on sekiz yaşındaydım ve asla ondan başkasını sevmedim," diye yanıtladı usulca.[8]

Sonya'nın durumu kötüleşiyordu; doktorlar pek ümitli değildi; Tanya, Moskova'da oturmakta olan Sergey'e bir mektup yazdı. Yasnaya Polayana askerî harekat bölgesinde bulunduğundan Sergey Kremlin'den bir geçiş belgesi istemek zorunda kaldı. Belge, Halk Komiserleri Sovyeti Başkanı V. Ulyanov (Lenin) tarafından imzalandı. Sergey ancak annesinin son dakikalarına yetişebildi. Annesi onu tanıdı, onu kutsadı ve dine uygun şekilde gömülmek istediğini söyledi. Ardından Saşa'ya dönerek mırıldandı:

"Saşa, canım, beni bağışla. O zamanlar iç dünyamda neler oluyordu bilmiyorum..."

"Sen de beni bağışla. Sana karşı çok suçluyum," dedi Saşa gözyaşları içinde.[9]

Sonya, 4 Kasım 1919'da, Lev Tolstoy'dan dokuz yıl sonra, dini vecibeleri yerine getirilmiş, bilinci yerinde ve huzurlu bir şekilde öldü. Küçük Koçaki Mezarlığı'na, kızı Maşa'nın yanına gömüldü. Mezarı kazıldığında, toprağın orta yerinde, kemikler ve üzerindeki oymalara bakılırsa I. Aleksandr zamanındaki bir subaya –Liovoçka'nın *Savaş ve Barış*'ta anısını yüceltmiş oldu-

7 Tatyana Tolstoy: *Günlük*, 7 Ekim 1919 tarihli not.

8 Sergey Tolstoy: *Mazinin Yansımaları.*

9 Aleksandra Tolstoy: *Babam.*

ğu subaylardan birine– ait olması gereken deri üniforma düğmeleri bulundu.[10]

10 Kontes Tolstoy'un ölümünden sonra, oğulları ve kızları hemen dağıldı. 1923'ten 1925'e kadar Moskova'daki Tolstoy Müzesi'nin müdiresi olan Tanya Fransa'ya geçti, ardından İtalya'ya yerleşip 1950 yılında vefat etti. İlya ABD'ye göç etti, orada güç bir hayat sürdü, sinemayla (özellikle de *Diriliş* filmiyle) ilgilendi ve 1933'te dünyaya gözlerini kapadı. Lev, şu huzursuz entelektüel, çok yolculuk yaptı, ABD'de, Fransa'da, İtalya'da yaşadı ve hayatının sonuna kadar (1945) sadece büyük Tolstoy'un oğlu olmanın ve babasının eserleriyle mukayese edildiğinde gülünç görünmeyen hiçbir şey yazamamanın, hiçbir şeye girişememenin sıkıntısını çekti. Mihail 1935'e kadar Fransa'da oturdu, ardından Fas'a yerleşti ve 1944'te orada öldü. Andrey, 1916'da Birinci Dünya Savaşı sırasında ölmüştü. Tolstoy'un çocukları arasında şu anda tek hayatta kalan kişi olan Saşa (kitap yazılırken hayatta olan Saşa, 26 Eylül 1979'da, 95 yaşında öldü – e.n.), Yasnaya Polyana Okulu'nda babasının öğretisini uygulamayı boş yere denedi. Sovyet rejiminin gözünde şüpheli hale gelince, 1920'nin sonlarına doğru Rusya'yı terk edip Japonya'ya göç etti, ardından ABD'ye yerleşti. Zorunlu göçe tâbi tutulmuş kişilerle ilgilenen ve sermayesi ihtiyarlar için bir huzurevinin, bir kilisenin, bir okulun, bir kütüphanenin, vs. bakımını sağlamaya hizmet eden Tolstoy Vakfı'nın başkanıdır. SSCB'de kalan Sergey'in bir bacağı geçirdiği bir kazanın ardından kesildi ve 1947'de öldü. Tanya gibi babasının eserlerinin gözden geçirilmesine ve yayımlanmasına büyük katkıda bulundu. Lev Tolstoy'un yirmi bir torunu şu anda Avrupa ve Amerika'da yaşamaktadır. Hepsinin de çocukları vardır.

SSCB'de kalan Çertkov'a gelince, Lev Tolstoy'un *Bütün Eserleri*'nin doksan cilt halinde Sovyetler Birliği Yayınları tarafından yayımlanmasına katkıda bulundu ve 1936'da, yetmiş altı yaşında hayata gözlerini kapadı.

BİYOGRAFİ LİSTESİ

Aşağıda, bu kitapta adı geçen kimi kişilerle ilgili biyografik bilgiler bulacaksınız.

AKSAKOV Konstantin Sergeyeviç (1817-1860). Slavofil eğilimli yazar.

AKSAKOV İvan Sergeyeviç (1823-1886). Slavofil eğilimli yazar, yukarıda anılan K.S. Aksakov'un kardeşi.

ALEKSEYEV Vasili İvanoviç (1848-1919). 1877'den 1881'e kadar Lev Tolstoy'un çocuklarının öğretmeni. Daha öncesinde, ABD'de bir tarım komününde iki yıl geçirmişti.

ALYOKHIN Arkadi Vasilyeviç (1854-1918). Lev Tolstoy'un tilmizi, pek çok Tolstoycu kolonide yer aldı.

ANDREYEV Leonid Nikolayeviç (1871-1919). Kederli ve marazi temalı eserler veren yazar. *Uçurum*, *Dehşet*, *Kızıl Kahkaha*, *Savaşın Boyunduruğu*, *Satan'ın Günlüğü* eserleri arasındadır.

ANDREYEV-BURLAK Vasili Nikolayeviç (1843-1888). Tiyatro oyuncusu.

ANNENKOV Pavel Vasilyeviç (1812-1887). Edebiyat ve sanat eleştirmeni, Puşkin'in *Tüm Eserleri*'ni ve ilginç edebiyat anıları yayınladı.

BARTENYEV Pyotr İvanoviç (1829-1912). Bibliyograf ve *Russki Arkhiv*'de baş redaktör.

BİBİKOV Aleksandr Nikolayeviç (1822-1886). Tula Vilayeti'nde arazi sahibi, Lev Nikolayeviç'in komşusu.

BİRYUKOV Pavel İvanoviç (1860-1931). Lev Tolstoy'un arkadaşı, sekreteri ve biyografı. Yazarın ailesi ona "Poşa" lakabını takmıştır.

BOTKİN Vasili Petroviç (1811-1869). Gazeteci ve edebiyat eleştirmeni, "sanat sanat içindir"in savunucusu.

BOULANGER Pavel Aleksandroviç (1865-1925). Tolstoy'un arkadaşı ve hayranı, Mokova-Kursk demiryolu şirketinde memur.

BULGAKOV Valentin Fedoroviç (1886). 1910 yılında, yirmi dört yaşındayken sekreter olarak Lev Tolstoy'un hizmetine girdi. Bir kitabı var: *Hayatının Son Yılında Lev Tolstoy.*

BUNİN İvan Alekseyeviç (1870-1953). 1920 yılında Fransa'ya sığınmış olan Rus yazar. *Köy*, *San Fransisko'lu Beyefendi*, *Biraderler*, *Aşkın Kutsanması*, *Tolstoy'un Kurtuluşu* eserleri arasındadır. 1933'te Nobel Ödülü almıştır.

BUTURLİN Aleksandr Sergeyeviç (1845-1916). Devrimci, 1879'dan itibaren Lev Tolstoy'la ilişki içindedir.

ÇAYKOVSKİ Pyotr İlyiç (1840-1893). Ünlü besteci. Tolstoy'la Aralık 1856'da tanıştı.

ÇEHOV Anton Pavloviç (1860-1904). Taganrog'da doğdu. Yoksul bir çocukluk yaşadı. Dindar ve sert bir babanın korkusuyla büyüdü ve alacaklılardan kurtulmak için Moskova'ya göç eden ailesinin peşinden gitti. Orada, ailesiyle kümes gibi bir evde otururak eğitimine devam etti. Tıp Fakültesi'ne girdi ve biraz para kazanmak için öykü yazdı ve bunlar karşılığında gazetelerden oldukça az para aldı. 1884'te tıp diplomasını aldı ama bu mesleği yapamayacak kadar zayıf olduğundan her tür mesleki faaliyetten vazgeçmek zorunda kaldı. Bununla birlikte, onu fark eden Grigoroviç ve Suvorin sayesinde, edebiyat kariyerinin parlak olduğu görülüyordu. 1888'de yayımladığı *Bozkır* büyük sükse yarattı. Ardından eşsiz bir içtenlikteki, büyüleyici öykü derlemeleri geldi. *Sıkıcı Bir Öykü* (1889), *Düello* (1891), *Altıncı Koğuş* (1892), *Meçhul Adamın Hikayesi* (1893), *Kara Keşiş* (1894), vs. Oyunları *Martı*, *Üç Kız Kardeş*, *Vanya Dayı* ününü pekiştirdi. Ama kötüye giden sağlık durumu –tüberkülozdan muzdaripti– şansını tümüyle değerlendirmesine olanak vermiyordu. 1898'de, Moskova Sanat Tiyatrosu'nda genç bir aktris olan –*Martı*'yı yorumlayan– Olga Knipper'a tutuldu. Onunla 1901'de evlendi ve bu evliliğin ardından biri ihtiras ve dinçlikle dolup taşarken diğeri yavaş yavaş sönen iki insan için acılı bir hayat başladı. Olga Knipper Moskova'da, St Petersburg'da oyunlarını sergilerken, Kırım'a sığınan kocası kan tükürüyordu. Çehov, *Vişne Bahçesi*'ni bu yalnızlık ve terk edilmiş hissi içinde yazdı. Ekim 1903'te tamamlanan bu eser, Moskova Sanat Tiyatrosu tarafından 17 Ocak 1904'te oynandı ve yankıları yazarı çok şaşırtan bir başarı getirdi. Altı ay sonra, dinlenmek için sığınmış olduğu Almanya'nın küçük bir ılıca kasabası olan Badenweiler'da öldü.

ÇERTKOV Vladimir Grigoryeviç (1854-1936). Lev Tolstoy'un sekreteri, müridi. Yazar, vasiyetini yerine getirme görevini ona vermiştir.

DANİLEVSKİ Nikolay Yakovleviç (1822-1885). Slavofil eğilimli yazar.

DİAKOV Dimitri Alekseyeviç (1823-1891). Lev Tolstoy'un çocukluk arkadaşı.

DOSTOYEVSKİ Fyodor Mihayloviç (1821-1881). Genç yaşta, mujiklerce öldürülen babasının ölümünden etkilendi. St Petersburg Mühendis Okulu'nda eğitim gördü ve 1845'ten itibaren ilk romanı *İnsancıklar* ile büyük bir sükse yaptı. Aynı dönemlerde Petraşevski etrafında bir araya gelmiş, çarlık rejimini eleştiren ve köleliğin kaldırılmasını isteyen genç liberallerden oluşan bir gruba katıldı. İki taraflı çalışan bir casusun ihbarı üzerine 1849'da arkadaşlarıyla birlikte tutuklanarak, hapse atıldı, kurşuna dizilme cezasına çarptırıldı, idam alanına götürüldü ve direğe bağlanacağı esna, cezasının Sibirya'da dört yıl zorunlu çalışmaya çevrildiğini öğrendi. Cezaevindeyken ilk sara nöbetlerini geçirdi. Ancak 1859'da Rusya'ya geri dönme hakkına kavuştu. Hastalıktan bitkin düş-

mesine rağmen yılmaz bir iradeyle peş peşe *Ezilenler*'i, tutukluluk dönemi sıkıntılarını gerçekçi bir şekilde dile getirdiği *Ölüler Evinden Anılar*'ı, *Yeraltından Notlar*'ı, *Suç ve Ceza*'yı, kendi talihsiz kumar ve rulet deneyimlerinden yararlanarak yazdığı *Kumarbaz*'ı yayınladı. Borca boğulduğundan, alacaklılardan kaçmak için ikinci karısıyla birlikte yurtdışına sığındı ve orada, yoksunluklara, yorgunluğa, yarın kaygısına rağmen en olağanüstü başyapıtlarını yazdı: *Budala*, *Ebedi Koca*, *Ecinniler*... Elli yaşında Rusya'ya geri dönerek, dönemin ciddi problemleri karşısında ateşli bir Ortodoks ve milliyetçi bir tutum benimsediği *Bir Yazarın Günlüğü*'nü kaleme alıp, yayına hazırladı. Bu kapsamlı çalışma iki başyapıt daha yayınlamasını engellemedi: *Delikanlı* ve *Karamazov Kardeşler*.

Puşkin anıtının açılışında yaptığı konuşma, Rusya'nın kültürlü kesiminin gözlerinde ününü artırdı. Kısa bir süre sonra, büyük rakibi Lev Tolstoy'la tanışmadan öldü.

DRUJİNİN Aleksandr Vasilyeviç (1824-1864). Yazar, edebiyat eleştirmeni, romancı ve çevirmen. Lev Tolstoy, 1855 Kasımı'nda St Petersburg'a geldiğinde onunla tanıştı.

DUDİŞKİN Stefan Stefanoviç. *Otecestvennye Zapiski*'de Lev Tolstoy'un *Çocukluk* romanını ilk öven edebiyat eleştirmenlerinden biri.

FAINERMANN İsaac Borisoviç (1863-1925). Öğretmen, Tolstoy'un tilmizi, daha ileride Teneromo takma adıyla yazılarını yazdı.

FEOKRİTOVA Varvara Mihaylovna (1875-1950). Saşa (Aleksandra Lvovna) Tolstoy'un arkadaşı, Tolstoy'larda sekreter olarak çalıştı.

FET Afanasi Afanasyeviç (1821-1891), gerçek adı Şenşin. Rus şair, sanat sanat içindir savunucusu. Sakin, münzevi bir hayatı oldu ve Tolstoy ve Turgenyev'in arkadaşı olma şerefine nail oldu. Aşkın ve gecenin şairi (bu lakapla anılır), *Lirik Panteon*'un, *Şiirler*'in, *Akşam Ateşi*'nin ve iki cilt anıların yazarıdır. Onu çok seven Tolstoy fazlasıyla insani lirizminden ve gerici siyasi görüşlerinden ötürü sonraları ondan biraz uzaklaştı.

GASTEV Pyotr Nikolayeviç (1866). Lev Tolstoy'un tilmizi.

GİPPİUS Zinaida Nikolayevna (1869-1945). Rus romancı ve şair, Dimitri Merejkovski'nin karısı.

GOLDENWEİSER Aleksandr Borisoviç (1875-1960). Lev Tolstoy'un dostu yetenekli piyanist; Moskova Konservatuarı'nda Profesör, *Tolstoy'un Yanında* başlıklı anı kitabının yazarı.

GONÇAROV İvan Aleksandroviç (1812-1891). Nadir yetkinlikte bir üsluba sahip, gerçekçi yazar. Başlıca eserleri, gelgeç istekli birinin hayranlık verici portresini çizdiği *Oblomov* ve *Uçurum*'dur.

GORKİ Aleksey Maksimoviç; Aleksey Maksimoviç Peşkov'un takma adı (1868-1936). Astrahan'da doğmuştur. Küçük yaşta babasını kaybedince, Bolşevik devriminden sonra Gorki adını alacak olan Ninji-Novgorod'da büyükbabası ve büyükannesi tarafından büyütüldü. (Gorki Rusça "acı" demektir.) Büyükbabasının kabalığından bunalan Gorki çok genç yaşta Volga üzerinde yolculuk eden bir gemide aşçı yamağı olarak çalıştı. Ardından en tuhaf işlere girdi, göçebe, serseri bir yaşam sürdü ve tesadüfen karşılaştığı insanlar sayesinde kendi kendini yetiştirdi. İlk eserlerinin renkli ve sert üslubu, kamuoyunun ve eleştirmenlerin dikkatini üzerinde topladı. Çok hızlı bir şekilde ünlenerek, 1902'de Rus Akademisi üyeliğine seçildi ama devrimci fikirlerine yüksek ma-

kamlarca iyi bakılmadı ve hükümetin emri üzerine üyeliğine son verildi. Buna tepki göstermek üzere Çehov ve Korelenko istifa etti. Gorki siyasi mücadeleye atıldı, Aralık 1905'te Moskova ayaklanmalarına katıldı, tutuklandı, ardından serbest bırakıldı, sınırı geçip Kapri'ye yerleşti. Orada bir devrimci yazarlar merkezi kurdu. 1914'te Rusya'ya geri döndü. Savaş süresince barışçı bir tutum benimsedi, Bolşeviklerle ilişkiye geçti ve şiddete başvurmalarını kınamakla birlikte 1917 devriminde onları destekledi. Kendi dergisini kurdu, eski anıtların korunması için mücadele etti ama Sovyetlerle arasındaki kimi düşünce ayrılıkları 1921'de onu Almanya'ya, ardından da İtalya'ya gitmeye mecbur etti. Tüberküloz hastası olarak 1928'de Rusya'ya geri döndü, nedamet getirdi ve son günlerinde ününe ün kattı. En çarpıcı eserleri otobiyografik bir niteliğe sahip olanlardır: *Edebiyat Yaşamım*, *Çocukluğum*... Diğer eserleri arasında, *Serseriler*, *Bozkırda*, *Ana* ve *Ayaktakımı Arasında*'nın da içinde yer aldığı oyunlar bulunmaktadır.

GRİGOROVİÇ Dimitri Vasilyeviç (1822-1899). Tolstoy'un 1856'da tanıştığı Rus yazar. Grigoroviç, Rus köylüsünün sefaletini ortaya koyan öykü ve romanlarıyla serflerin azat edilmesine katkıda bulundu. Tolstoy özellikle *Anton Goremyka* öyküsünü beğenir. İki adam bir ara *Sovremennik*'te birlikte çalıştı. Grigoroviç'in, Dostoyevski'nin yeteneğini ilk fark eden kişi olduğunu ve *İnsancıklar*'ı henüz el yazması halindeyken Nekrasov'a ve Belinski'ye tavsiye ettiğini belirtmek gerekir.

GROT Nikolay Yakovleviç (1852-1899). İdealist ekole mensup bir felsefeci, Moskova Üniversitesi'nde profesör, Lev Tolstoy'un yakın arkadaşı.

GUSEV Nikolay Nikolayeviç (1882). 1907-1909 arasında Tolstoy'un sekreteri. Tolstoy üzerine birçok biyografi çalışması yazmıştır.

GUE Nikolay Nikolayeviç (1831-1894). Tolstoy'ların aile dostu ünlü ressam.

HERZEN Aleksandr İvanoviç (1812-1870). Yıkıcı fikirlerinden ötürü Sibirya'ya sürülen Rus yazar ve devrimci, 1846'da Rusya'dan ayrılıp, önce Paris'e, Nice'e, ardından Londra'ya sığındı. Orada, yönetimin yolsuzluklarını ifşa ettiği *Kolokol (Çan)* gazetesini çıkardı. Ardından Cenevre'ye yerleşerek, orada bu aynı gazeteyi Fransızca olarak yayınladı.

JEMÇUJNİKOV Aleksey Mihayloviç (1821-1908). Lev Tolstoy'un hakkında "pırıltısı olmadığını" ve "başkalarının bardağından içtiğini" söylediği şair. (*Günlük*, 1857)

JUKOVSKİ Vasili Andreyeviç (1783-1852). Romantik ve mistik Rus şair; akıl hocası olduğu Çar II. Aleksandr'ı serfleri azat etmeye teşvik etti.

KATKOV Mihail Nikiforoviç (1818-1887). Gerici eğilimleri olan yazar ve editör.

KİLKOV Dimitri Aleksandroviç (1858-1914). Prens, eski muhafız subayı; Tolstoy'un fikirlerine sadakatinden ötürü ordudan istifa etti.

KİREYEVSKİ İvan Vasilyeviç (1806-1856). Filozof, Komyakov'la birlikte Slavofil hareketin kurucusu.

KİREYEVSKİ Pyotr Vasilyeviç (1808-1856). Yukarıda anılan İ.V. Kireyevski'nin kardeşi. Slavofil eğilimli yazar, kendini Rus türkülerini bir araya getirmeye ve incelemeye adamıştır.

KOMYAKOV Aleksey Stefanoviç (1804-1860). Slavofil eğilimli olmakla birlikte teknik ilerleme ve serflerin özgürleşmesi fikirlerine oldukça açık yazar ve şair.

Kireyevski, Samarin, Aksakov ile birlikte, Rusya'yı, dini geleneklerini ve tarihini korumayı hedefleyen bir topluluk kurdu.

KONİ Anatol Fyodoroviç (1844-1927). Ünlü hukukçu ve yargıç, *Anılar*'ın yazarı, Lev Tolstoy'un *Diriliş*'in konusunu kendisine aktaran arkadaşı.

KORŞ Eugene Fyodoroviç. *Athénée* gazetesi editörü.

KOROLENKO Vladimir Galaktiyonoviç (1853-1921). Ukrayna asıllı Rus yazar. Devrimci çevrelerle ilişkisinden ötürü tutuklanıp, Sibirya'ya sürüldü ardından Rusya'ya girmesine izin verildi. *Makar'ın Rüyası*, *Kör Müzisyen*, *Orman Uğulduyor* gibi ezilenlerin davasını savunduğu çok sayıda eser yayınladı.

KUPRİN Aleksandr İvanoviç (1870-1938). Rus yazar, çok sayıda roman ve öykünün yazarı, gerçekçi bir anlatım biçimine sahiptir. *Moloh*, *Yüzbaşı Ribnikov*, *Sulamif*, *Kızıl Bilezik*, *Genelev* eserleri arasındadır. Rus devriminden sonra Fransa'da yaşamıştır ama duyduğu özlemden ötürü ülkesine dönmüş ve orada ölmüştür.

KRAYEVSKİ Andrey Aleksandroviç (1810-1889). Gazeteci, *Otecestvennye Zapiski*'nin editörü.

KRAMSKOY İvan Nikolayeviç (1837-1887). Ressam ve Tolstoy'un, ilk portresini yapan arkadaşı.

LEONTİEV Konstantin Nikolayeviç (1831-1891). Yazar, denemeci ve eleştirmen, son günlerini keşiş olarak Moskova yakınlarındaki Troitse-Sergiyeva Lavra'da geçirdi. *Kont L. N. Tolstoy'un romanlarındaki atmosfer, üslup ve analiz* (1890) başlıklı önemli bir çalışması vardır.

LESKOV Nikolay Semyonoviç (1831-1895). Kilise ve halk ortamı tasvirlerinde çok başarılı olan, gerçekçi Rus yazar (*Kilise İnsanları*, *Damgalanmış Melek*, *Mtsensk'li Lady Macbeth*, *Kavgacı Kadın*, *Fahişe*...)

LOEWENFELD Raphael (1854-1910). Slav dilleri uzmanı Alman yazar, edebiyat eleştirmeni. Tolstoy üzerine birçok kitabı vardır. Yazmaya başladığı bir biyografi için belge toplamak üzere 1890'da Lev Tolstoy'u ziyaret etmiştir.

MAKLAKOV Vasili Alekseyeviç (1870-1957). Avukat, Duma üyesi, Tolstoy'un arkadaşı. 1917'de, Kerenski hükümeti sırasında Rusya'nın Fransa büyükelçiliğini yaptı ve devrimden sonra Fransa'da kaldı.

MAKOVİTSKİ Duşan Petroviç (1866-1921). 1904 ile 1910 arasında Tolstoy'un özel doktoru.

MAYKOV Apollon Nikolayeviç (1821-1897). Bir ressamın oğlu olan A.N. Maykov, başlarda resme ilgi duydu. Yirmi yaşındayken kuvvetli bir şairlik yeteneğine sahip olduğu ortaya çıkınca kendini edebiyata adamaya karar verdi. İtalya'ya yaptığı bir yolculuğun ardından *Roma Eskizleri*'ni ve *Napoli Albümü*'nü yazdı. Daha sonra Antik Roma ona trajediler esinledi: *İki Dünya* ve başyapıtı denebilecek *Üç Ölü*. Paris'te bir süre kaldı. Bu süreçte Sorbonne'a gitti ve *Eski Slav Hukuku* başlıklı bir tez sundu. Ardından St Petersburg'a döndü ve Rumyantsev Müzesi'ne kütüphaneci olarak atandı ve yabancı eserler sansür komitesi başkanı oldu. Cümlelerin müziğine düşüncelerin niteliği kadar özen gösteren rafine şair, sanat için sanatın savunuculuğunu yapmıştır.

MEÇNİKOV İlya İlyiç (1845-1916). Rus hayvanbilimci ve biyolog, Paris'te Pastör Enstitüsü'nde müdür yardımcılığı yaptı. 30 Mayıs 1909'da karısıyla birlikte Yasnaya Polyana'ya gitti. 1908 Nobel Ödülü sahibi.

MEREJKOVSKİ Dimitri Sergeyeviç (1865-1941). Dini ve tarihi meselelere meraklı Rus yazar. *Dönme Julianus, Tanrıların Ölümü, Leonardo da Vinci Romanı, Petro ile Aleksi* gibi kitapları ve *Ebedi Dostlar: Tolstoy ve Dostoyevski* gibi eleştiri çalışmaları vardır. Merejkovski ve karısı Zinaida Gippius devrimden sonra Fransa'ya sığındı.

NAJİVİN İvan Fyodoroviç (1874-1940). Yazar, Tolstoy'un arkadaşı. Devrimden sonra göç etti.

NEKRASOV Nikolay Alekseyeviç (1821-1877). Büyük şair ve cesur yazar. 1836'da Puşkin ve Pletnev tarafından kurulmuş olan *Sovremennik* dergisini 1846'da satın aldı. İvan Panayev'le birlikte, ilerici ve liberal eğilime sahip bu yayını hızla Rusya'nın bir numaralı edebiyat dergisi haline getirdi. Otoriteler 1866'da bu derginin yayınını durdurdu. Bilimden taraf ve ateist bir kafa yapısına sahip olan Nekrasov, en ünlü yapıtlarında (*Rusya'da Kim Mutlu Yaşar?, Kırmızı Burunlu Moroz, Rus Kadınlar*), halkın sefaletini ve en büyük özlemlerini dile getirdi ve kamuoyunu köleliğin kaldırılmasına hazırladı.

OGAREV Nikolay Platonoviç (1813-1877). Liberal görüşlü şair. İdari kararla 1834'te başkentten uzaklaştırıldı. Avrupa'ya yaptığı yolculuğun ardından, 1856'da Rusya'dan kesin olarak ayrıldı ve Herzen'e yayınlarında yardım edeceği Londra'ya yerleşti. Çok içten bir üslupla yazılmış bir *Şiirler* derlemesi vardır.

OSTROVSKİ Aleksandr Nikolayeviç (1823-1886). Küçük burjuvazi ve tüccar çevrelerinin tasvirinde oldukça başarılı Rus drama yazarı. Kırk kadar oyunu vardır. *Yoksulluk Günah Değildir, Kazançlı Bir Mevki, Kocaların Kölesi, Fırtına, Orman* bunlardan bazılarıdır.

OZMİDOV Nikolay Lukiç (1844-1908). Tolstoy'un kendisiyle aynı görüşleri paylaşan yakın arkadaşı.

PANAYEV İvan İvanoviç (1812-1862). Yazar, Nekrasov'la birlikte *Sovremennik*'in yayıncısı.

PİSEMSKİ Aleksi Teofilakoviç (1820-1881). Romancı ve drama yazarı. Serbest aşkı savunan ilk romanı *Efendilerin Dünyası* sansür kurulu tarafından yasaklandı, el yazması şeklinde çoğaltıldı, ardından 1858'de basıldı. 1855'te *Mollason* ile sonraki yıl da, köleliğin kaldırılmasından evvelki Rus adetlerini dile getiren *Bin Ruh* ile büyük bir ün yakalamıştı. *İhtiyarlık Günahı, Hareketli Deniz, 40'lı Yılların İnsanları* romanları ile *Acı Bir Yazgı*'nın da aralarında bulunduğu gerçekçi üsluptaki birkaç oyun, eserleri arasındadır.

POBYEDONOSTZEV Konstantin Petroviç (1827-1907). III. Aleksandr olarak hüküm sürecek olan Çareviç Aleksandr'ın akıl hocası. Çareviç'i etkisi altına alarak onu mutlak otokratizme sürükledi. Kutsal Meclis başvekili oldu, III. Aleksandr ve ardından da II. Nikolay döneminde yaklaşık elli yıl bu görevde kaldı ve sonuna kadar liberal fikirlerin yeminli düşmanı oldu.

POLONSKİ Yakov Petroviç (1819-1898). Kibar ve iyi yürekli şair.

RAYEVSKİ İvan İvanoviç (1835-1891). Riyazan vilayetinde arazi sahibi, Lev Tolstoy'un arkadaşı, büyük kıtlık zamanında açlara yardım organize etmek için 1891'de Tolstoy'un evine yerleşti.

REPİN İlya Efimoviç (1844-1930). Ünlü Rus ressam. Tarihsel olayları, davranış sahnelerini, ünlü kişileri resmeden çok renkli tabloları vardır. *Volga'daki Burlaklar, Ayin Alayı, Nihilist, Sibirya Dönüşü, Kazaklar, Çareviç İvan'ın Ölümü* ve

Moskova ve Yasnaya Polyana'da gidip gördüğü Tolstoy'un birkaç portresi ile eskizi eserleri arasındadır.

RUSANOV Gabriel Andreyeviç (1846-1907). Lev Tolstoy'un arkadaşı, Karkov ilçe mahkemesi üyesi.

SALTIKOV-ŞÇEDRİN Mihail Yevgrafoviç (1826-1889). Liberal fikirlere ilgi duyan Rus yazar. *Karmaşık Bir Mesele* isimli ilk romanından ötürü 1848'de sürüldü, 1856'da St Petersburg'a geri döndü, yönetime girdi, Riyazan ardından da Tver vali yardımcısı oldu. *Russkii Vestnik*'de satirik öyküler yayınladı: *Taşra Eskizleri*. 1868'de idari işlerden ayrılıp kendini edebiyata verdi. Söylemiyle Rus toplumunun tüm sınıflarına saldıran hırçın eserler yayınladı peş peşe: *Bir Şehrin Hikayesi*, *Düzyazı Satirler*, *Masum Öyküler*, *Pompadour'lar*, *Beyler ve Bayanlar*, *Pazukhin'in Ölümü* ve özellikle de şaşırtıcı, hayranlık verici ve hüzünlü bir roman alan *Golovlev Ailesi*.

SAMARİN Pyotr Fyodoroviç (1830-1901). Arazi sahibi, Tula vilayeti asiller meclisi üyesi, Lev Tolstoy'un arkadaşı.

SERGEYENKO Aleksis Petroviç (1886). 1906'dan 1920'ye kadar Çertkov'un sekreterliğini yapmış olan edebiyatçı. Bir anı kitabı vardır.

SERGEYENKO Pyotr Alekseyeviç (1854-1930). Yukarıdaki isimle karıştırılmamalıdır. Edebiyatçı, 1892'de tanışmış olduğu Lev Tolstoy'un hayranı. Onunla ilgili çok sayıda makale ve *Lev Tolstoy Nasıl Yaşar, Nasıl Çalışır* isimli bir kitap yayınladı.

SİTİN İvan Dimitriyeviç (1851-1934). Ünlü editör.

SOLLOGUB Kont Vladimir Aleksandroviç (1814-1882). Kendini edebiyata adamak üzere diplomatik kariyerinden vazgeçerek, *Sovremennik*'in yazarlar grubuna katılmıştır. *Tarantas*, *Bir Yüreğin Acısı*, *İki Dakika* eserleri arasındadır.

SOLOGUB Fyodor Kuzmiç. Teternikov'un takma adı (1863-1927). Şair ve romancı; Bryusov, Blok, Balmont ve diğerleriyle birlikte Rus sembolist ekolünün başta gelen temsilcilerinden biridir. Büyük bir dil güzelliğine sahip şiirleri dışında, *İkiyüzlü Şeytan* isimli önemli bir otobiyografik romanı vardır.

SOLOVYEV Vladimir Sergeyeviç (1853-1900). İlahiyatçı ve felsefeci, Moskova Üniversitesi'nde ve St Petersburg Üniversitesi'nde rasyonalist çevrelerin şiddetli tepkisine yol açan dersler verdi. Halk tabaklarının yeniden Hıristiyanlaştırılmasını öğütlemekle birlikte, II. Aleksandr cinayetinden sonra ölüm cezasının kaldırılması gerekliliği üzerine bir konferans verdiğinden istifa etmek zorunda kaldı. Ders vermesi yasaklanınca, kalemiyle savaşmaya başladı. Para yüzünden yozlaştığını düşündüğü Batıya duyduğu nefretle, önce Slavofillerin yanında yer aldı. Ama kısa süre içinde mutlak iktidarla Ortodoks Hıristiyanlık arasındaki karşıtlığı görünce, Rusya'nın Dostoyevski'nin ona yüklediği "Üçüncü Roma" rolünü yadsıdı. Hayatının sonunda, sürekli olarak Roma Kilisesi ile Yunan-Bizans Kilisesi'nin uzlaştırılması yoluyla Hıristiyan Birliği'nin gerçekleştirilmesi için çalıştı. *İyinin Doğrulanması*, *Rus Düşüncesi*, *Rusya ve Evrensel Kilise*, *Teokrasinin Tarihi ve Geleceği* eserleri arasındadır.

STAKOVİÇ Mihail Aleksandroviç (1861-1923). Toprak sahibi, 1907'de İmparatorluk Meclisi ve Duma üyesi, Lev Tolstoy'un yakın arkadaşı.

STASSOV Vladimir Vasilyeviç (1824-1906). Sanat ve edebiyat eleştirmeni. Lev Tolstoy'la tanıştığı St Petersburg halk kütüphanesinde memur. "Büyük Lev" adını verdiği yazarın bir hayranı, hatta tapıcısı oldu.

STASYULEVİÇ Mihail Matveyeviç (1826-1911). Liberal yazar, *Vestnik Evropy* gazetesinin editörü.

STOLİPİN Pyotr Arkadiyeviç (1862-1911). 1904'te İçişleri Bakam. Tüm isyanları sertçe bastırdı ama 1906'da tarım reformları yoluyla köylüleri çarlık rejimine kazanmaya çalıştı. Devrimcilerin yeminli düşmanı olarak, onlardan biri tarafından Kiev Tiyatrosu'nda öldürüldü.

STRAKHOV Fyodor Alekseyeviç (1861-1923). Tanışı olduğu Lev Tolstoy'un fikirlerinden esinlenen birkaç felsefi denemenin yazarı.

STRAKHOV Nikolay Nikolayeviç (1828-1896). İdealist eğilimli felsefeci ve edebiyat eleştirmeni. *Zaman*, *Çağ* ve *Yurttaş* dergilerinin redaksiyonunda Dostoyevski ile birlikte çalıştı. 1883'te yayınlanan ilk Dostoyevski biyografisinin yazarı. Lev Tolstoy'un büyük bir hayranı olarak kendini onun çalışmalarına adadı ve *Savaş ve Barış*'ın, *Anna Karenina*'nın ve *Okuma Kitabı*'nın müsveddelerinin düzeltilmesinde ona yardım etti. Lev Tolstoy'la yazışmaları ilgi çekicidir.

SULERJİTSKİ Leopold Antonoviç (1872-1916). Moskova Sanat Tiyatrosu rejisörü. Lev Tolstoy'un arkadaşı ve hayranı.

SUVORİN Aleksis Sergeyeviç (1834-1912). Bir serfin torunu. Öğretmenliğin ardından, gazetecilik yaptı ve Rusya'nın gerici eğilimleri olan en büyük günlük gazetesi *Novoye Vremya*'nın müdürü oldu. Kendi kendini yetiştirdi. Girişimci ruhuyla büyük bir yayınevi kurdu ve Rusya'nın tüm garlarındaki kioskları işletme hakkı kazandı. Dramaları da bulunan yazarın edebiyata ve edebiyatçılara merakı vardı.

ŞALYAPİN Fyodor İvanoviç (1873-1938). Ünlü bas, *Boris Godunov*, *Mephisto*, *Basile* vs. nin yorumcusu.

ŞKARVAN Albert (1870-1926). Slovak kökenli eski askerî hekim, Tolstoy'un tilmizi.

TANEYEV Sergey İvanoviç (1856-1915). Besteci, Moskova Konservatuarı'nda profesör, Tolstoy'ların arkadaşı. Sonya'nın ona karşı bir zaafı oldu ve Lev Tolstoy bundan kuşkulandı.

TRETYAKOV Pavel Mihayloviç (1832-1898). Moskova'daki Tretyakov Galerisi'nin kurucusu.

TRUBETZKOY Pavel Petroviç (Paolo) (1867-1938). Rus heykeltıraş. İtalya'da doğdu ve öldü. Çok yetenekli bir portrecidir. Aile sıcaklığını yansıtan heykeller yonttu. General Kadorna heykeli ve III. Aleksandr anıtı eserleri arasındadır.

TURGENYEV İvan Sergeyeviç (1818-1883). Moskova ve St Petersburg'da eğitim gördü, öğrenimini Berlin'de tamamladı ve ilk düzyazı eseri *Avcının Notları*'ndan itibaren köleliğe şiddetle karşı çıktı. Gogol'un ölümü vesilesiyle yazdığı bir mektuptan ötürü yaşadığı topraklardan sürüldü. 1854'te affedildi. Hayatının büyük bir kısmını yurtdışında ve özellikle de Fransa'da, Malibran'ın kendisi de ünlü bir şarkıcı olan kız kardeşi Pauline-Viardot'nun ailesinin yakın dostu olarak geçirdi. Turgenyev'in yeteneği, zekâsı, kültürü, onu George Sand'in, Mérimée'nin, Flaubert'in arkadaşı yaptı. Rus edebiyatının Fransa'da, Fransız edebiyatının Rusya'da bir çeşit elçisi oldu. Flaubert'in *Konuksever Aziz Julien Efsanesi*'ni ve *Herodias*'ı Rusça'ya çevirdi. Mérimée, *Duman*'ı Fransızca'ya çevirdi. Turgenyev yurtdışında yaşamakla birlikte romanlarında Rusya'yı büyük bir psikolojik incelikle ve eksiksiz bir biçimde anmayı sürdür-

dü. *Rudin*, *Seçkin Evi*, *Babalar ve Oğulları*, *Duman*, *Bakir Toprak* eserleri arasındadır.

TYUTÇEV Fyodor İvanoviç (1803-1873). İmparatorluk şansölyesi ve diplomaside otuz dört yıl hizmette bulunduktan sonra, tek kitabı *Şiirler*'i yayınladı. Puşkin'in tilmizi Tyutçev, siyasette panslavizmiyle ve edebiyatta, çok arı biçimiyle, sözcüklerin müziğine verdiği önemle ve önce romantizme, ardından da sembolizme duyduğu eğilimle öne çıktı.

URUSOV Aleksandr İvanoviç (1848-1900). Avukat ve estetik meselelerinde uzmanlaşmış yazar.

BİBLİYOGRAFYA

Lev Tolstoy'un Rus dilindeki bibliyografyası öyle geniş ve öyle hızlı büyüyor ki yazar ve eserleriyle ilgili tüm yapıtları sıralamak mümkün değildir. Aşağıda, çalışmam sırasında başvurduğum başlıca eserleri belirtmekle yetindim.

RUSÇA ESERLER

TOLSTOY (Lev).- *Bütün Eserleri*, Edition du Centenaire. Moskova, Devlet Yayınları (90 cilt).

- *Bütün Eserleri*, Moskova, ed. Biryukov, Sitin, 1913 (24 cilt).
- *Eserler*, 14 cilt. Moskova, Devlet Yayınları, 1951-1953.
- *Tolstoy'dan Karısına Mektuplar*. Moskova, 1915.
- *Tolstoy'un Kontes A.A. Tolstoy'la Yazışmaları*. St Petersburg, 1911.
- *Tolstoy'un N.N. Strakhov'la Yazışmaları*, St Petersburg 1914.
- *Tolstoy'un Turgenyev'le Yazışmaları*. Moskova, 1928.
- *Tolstoy'un Stassov'la Yazışmaları*. Leningrad, 1929.
- *Rus Yazarlarla Yazışmalar*. Moskova, Devlet Yayınları, 1962.
- *Sanat ve Edebiyat Üzerine (Derleme)*. Moskova, 1958 (2 cilt).
- *L'Héritage littéraire*. Moskova, 1939 (2 cilt).
- *L'Héritage littéraire*. Moskova, 1961 (2 cilt).
- *Çağdaşlarının Anılarında Tolstoy*. Devlet Yayınları, 1960 (2 cilt).
- *Rus Eleştirisinde Tolstoy*. Moskova, Devlet Yayınları, 1960.
- *Yeni Belgelere Göre Tolstoy'un Ölümü*. Moskova, ed. Du Nom de Lénine, 1929.

ANNENKOV.- *Edebi Anılar*. St Petersburg, 1909.

APOSTOLOV.- *L.N. Tolstoy ve Arkadaşları*. Moskova, 1928. – *Yaşayan Tolstoy*. Moskova, 1928.

ARDENS.- *L.N. Tolstoy'da Yaratmanın Yolu*. Moskova, 1962.

BİRYUKOV (P.I.).- *L.N. Tolstoy'un Biyografisi*. Berlin, 1921 (4 cilt).

Dukhoborlar. Moskova, 1908.

BOTKİN ve TURGENYEV.- *Yazışmalar*. Leningrad, Academia, 1930.

BULGAKOV (V.F.).- *Hayatının Son Yılında L.N. Tolstoy* (L.N. Tolstoy'un Sekreterinin Günlüğü). Devlet Yayınları, 1960.

BURSOV (B.).- *Lev Tolstoy* (İdeolojik Araştırmalar ve Çalışma Metotları). Moskova, 1960.

EİKHENBAUM (B.).- *70'li Yıllarda Lev Tolstoy*. Leningrad, 1960.

ERMOLOV (V.).- *Ressam-Tolstoy ve "Savaş ve Barış" Romanı*. Moskova, 1961.

FET (A.A.).- *Tolstoy'la İlgili Anılar*. Moskova, 1890.

GOLDENWEİSER (A.B.).- *Tolstoy'un Yanında*. Devlet Yayınları, 1959.

GORKİ (Maksim).- *Tolstoy'la İlgili Anılar*. Berlin, 1921.

GUDZII.- *Lev Tolstoy*. Moskova, 1960.

GUSEV (N.N.).- *L.N. Tolstoy'un Hayatı*. Moskova, 1927.

- *L.N. Tolstoy'la İki Yıl* (L.N. Tolstoy'un Sekreterinin Anıları ve Günlüğü). Moskova, 1928.

- *Lev Tolstoy Biyografisi İçin Malzemeler*. Moskova, Bilimler Akademisi Yayınları, 1954, 1957 ve 1963'te yayınlanan üç cilt (I. Cilt: 1828-1855. II. Cilt: 1856-1869. III. Cilt: 1870-1881).

- *L.N. Tolstoy'un Hayatının ve Eserlerinin Kronolojisi*. 1936 ve 1960'ta yayınlanan iki cilt (I. Cilt: 1828-1890. II. Cilt: 1891-1910).

JDANOV (V.).-*L. Tolstoy'un Hayatında Aşk*. Moskova, ed. Sabaşnikov (2 cilt).

KUZMİNSKAYA (T.A.).- *Evdeki ve Yasnaya Polyana'daki Yaşamım*. Ed. Sabaşnikov, 1927 (3 cilt).

LAZURSKİ (V.).- *Tolstoy'la İlgili Anılar*. Moskova, 1911.

LEONTİEV (Konstantin).-*Kont L. N. Tolstoy'un Romanlarında Atmosfer, Üslup ve Analiz*. St Petersburg, 1890.

LOEWENFELD.- *Yakınlarının Gözüyle Kont L.N. Tolstoy* (Russkoye Obozreniye, no: 10, 1897).

MAKOVİTSKİ (Duşan).- *Yasnaya Polyana Notları (1904-1910)*. Moskova, 1922-1923 (2 cilt).

MEYLAH (B.).- *Lev Tolstoy'un Kaçışı ve Ölümü*. Moskova-Leningrad, Devlet Yayınları, 1960.

MURATOV (M.V.).- *Yazışmalarında Tolstoy ve Çertkov*. Moskova, 1934.

OBOLENSKİ (Prens D.D.).- *Anılar* (Rus Arşivleri, 1894-1895).

PLAHOTİŞİNA (V.T.).- *Romancı L.N. Tolstoy'un Yeteneği*, 1960.

POBYEDONOSTSEV.- *III. Aleksandr'a Mektuplar*. Moskova, 1925 (2 cilt).

SERGEYENKO (P.A.).- *L.N. Tolstoy Nasıl Yaşar, Nasıl Çalışır*. Moskova, Kuşnerev, 1898.

STRAKHOV (N.N.).- *Anılar ve Fragmanlar*, St Petersburg, 1892.

SUKHOTİNA-TOLSTOY (T.L.).- *Yasnaya Polyana'nın Konukları ve Arkadaşlar*. Moskova, 1923.

- *Günlük.*

- *Anılar* (*L'Héritage littéraire*'den. Moskova, 1961).

ŞEPELVA (Z.S.).- *Lev Tolstoy*. Moskova.1960.

ŞKLOVSKI (V.).- *Lev Tolstoy*. Moskova, 1963.

TANEYEV (S.L.).- *Taneyev'in Günlük'ü*. Ed. Kuznetzov, 1922.

TOLSTOY (Kontes S.A.)- *L.N. Tolstoy'a Mektuplar (1862-1910)*. Moskova-Leningrad, Academia Yayınları, 1936.

- *Özel Günlükler (1860-1909)*. Ed. Sabaşnikov (3 cilt).

- *Özel Günlükler (1897-1909)*. Moskova, ed. Sever, 1932.

- *Özel Günlükler (1910)*. Sovetski Pisatel Yayınları, 1936.

TOLSTOY (Aleksandra Lvovna).- *Babam*. New York (2 cilt).

- *Babamla Hayatım* (Anılar).

TOLSTOY (İlya Lvoviç).- *Anılarım*. Moskova, 2. baskı, 1933.

TOLSTOY (Lev Lvoviç).- *Babam ve Hayatıyla İlgili Hakikat*. Prag, Palmia, 1923.

TOLSTOY (Sergey Lvoviç).- *Mazinin Eskizleri*. Devlet Yayınları, 1955.

- *L.N. Tolstoy'un Annesi ve Büyükbabası*. Moskova, 1928.

YASNAYA POLYANA.- *Makale ve Malzeme Derlemesi*. Tula, 1960.

- *Makale ve Malzeme Derlemesi*. Tula, 1962.

- *Köylülerin L.N. Tolstoy'la İlgili Anıları*. Tula, 1960.

FRANSIZCA ESERLER

Rusçadan M.J. Bienstock tarafından çevrilen, P. Biryukov tarafından gözden geçirilen ve açıklamalar eklenen *Lev Tolstoy'un Bütün Eserleri*, 1902 ile 1923 yılları arasında Librairie Stock tarafından Paris'te yayınlandı. Bu yapıtlar 28 ciltten oluşmaktadır. Ardından çeşitli yayıncılar çok sayıda çeviri yayınladı. *La Pléiade*'ın üç cildi dikkate değerdir: *Savaş ve Barış* (1948), *Anna Karenina* ve *Diriliş* (1951) ve *Anılar ve Öyküler* (1960).

TOLSTOY (Lev).- *Günlük. 1847-1852 Yılları*. Paris-Cenevre, ed. Jeheber, 1921.

- *Günlük. 1853-1865 Yılları*. Paris, Fasquelle, 1926.

- *Günlük. 1895-1899 Yılları*. Cenevre, ed. Jeheber.

- 1917. *Lev ve Sofya Tolstoy'un 1910 yılı Özel Günlükleri*. Paris, Gallimard, 1940.

- *Lev Tolstoy'un Yazışmaları*. B. Goriély'nin çevirisi. I. Cilt: 1842-1860. Edition de Paris, 1954.

- *Lev Tolstoy'un Biryukov'la Yazışmaları: Sosyalizm ve Hıristiyanlık*. M. Sémenoff'un çevirisi. Paris, Grasset, 1957.

- *Gandi ve Tolstoy'un Yazışmaları*. M. Sémenoff'un girişi ve notları. Paris, Denoel, 1958.

- *Lev Tolstoy'dan Charles Salomon'a Mektuplar*. Paris, *Revue des Etudes slaves*, 1930.

ALEXANDRE (Aimée)- *Tolstoy Efsanesi*. Paris, ed. Jupiter, 1960.

ASQUITH (Cynthia).- *Kontes Tolstoy*. Paris, Hachette, 1962.

BİRYUKOV (P.).- *Lev Tolstoy, Hayatı ve Eserleri*. Paris, Mercure de France, 1906-1909 (3 cilt).

BUNİN (İvan).- *Tolstoy'un Kurtuluşu*. Paris, Gallimard, 1939.

BOYER (Paul).- *Tolstoy'un Evinde. Yasnaya Polyana Söyleşileri*. Paris, Institut d'Etudes slaves, 1950.

CASSOU (Jean).- *Tolstoy'un Yüceliği ve Alçaklığı*. Paris, Grasset, 1932.

CRESSON (A.).- *Lev Tolstoy, Hayatı, Eserleri*. Paris, Presses Universitaires, 1950.

Europe.- (Aylık dergi). Tolstoy'a ayrılan Temmuz 1928 ve Kasım-Aralık 1960 sayıları.

GILLES (Daniel).- *Tolstoy*. Paris, Julliard, 1959.

GORKİ (Maksim).- *Üç Rus: L.N. Tolstoy, Çehov, L. Andreyev*. Paris, Gallimard, 1935.

GOURFİNKEL (Nina).- *Tolstoyizm'siz Tolstoy*. Paris, Le Seuil, 1946.

HALPERİN-KAMİNSKİ (H.).- *Tolstoy'un ve Karısının Trajedisi*. Paris, Fayard, 1931.

HOFFMANN (M.) ve PIERRE (A.).- *Tolstoy'un Hayatı*. Paris, Gallimard, 1956.

HOFMANN (M.), LOZİNSKİ (L.) ve MOÇULSKİ (C.).- *Rus Edebiyat Tarihi*. Paris, Payor, 1934.

LAFFITTE (Sophie).- *Lev Tolstoy ve Çağdaşları*. Paris, Seghers, 1960.

- *Kendi Gözünden Çehov*. Paris, Le Seuil, 1955.

- *Çehov*. Paris, Hachette, 1963.

LINDSTROM (Thais S.).- *Tolstoy Fransa'da*. Paris, Institut d'Etudes slaves, 1952.

MANN (Thomas).- *Goethe ve Tolstoy*. Paris, Victor Attinger, 1947.

MARKOVİÇ (Milan).- *J.J. Rousseau ve Tolstoy*. Paris, H. Champion, 1928.

- *Tolstoy ve Gandi*. Paris, H. Champion, 1928.

MAUROİS (André).- *Turgenyev*. Paris, Tallandier, 1952.

- *Okuma, benim güzel zevkim*. Paris, Fayard, 1957.

MEREJKOVSKİ (Dimitri).- *Tolstoy ve Dostoyevski*. Paris, Perrin, 1903.

METZEL (Boris).- *Tolstoy*. Paris, Tallandier, 1950.

- *Tolstoy Neyle Yaşıyordu*. Paris, ed. Des Deux Rives, 1950.

MİŞELSON (Sergey).- *Büyük Rus Nesirciler*. Paris, ed. de la Jeune Parque, 1946.

PASTERNAK (B.L.).- *Otobiyografi Denemesi*. Paris, Gallimard, 1958.

PERSKİ (Sergey).- *Üç Eş: Natalya Puşkin, Anna Dostoyevski, Sofya Tolstoy*. Paris, Payot, 1929.

PORCHE (François).- *Tolstoy'un Psikolojik Portresi*. Paris, Flammarion, 1935.

POZNER (Vladimir).- *Tolstoy Öldü*. Paris, Plon, 1935.

ROLLAND (Romain).- *Tolstoy'un Hayatı*. Paris, Hachette, 1929.

SUARES (André).- *Yaşayan Tolstoy*. Paris, Cahiers de la Quinzine, 1911.

ŞESTOV (Lev).- *Ölümün Açınlamaları: Dostoyevski-Tolstoy*. Paris, Plon, 1923.

- *Tolstoy'da ve Nietzsche'de İyi Düşüncesi*. Paris, Vrin, 1949.

TOLSTOY (Aleksandra).- *Babamla Hayatım*. Paris, Rieder, 1933.

TOLSTOY (Ilya).- *Tolstoy, Bir Oğlun Anıları*. Paris, Clamann-Lévy, 1914.

TOLSTOY (Lev Lvoviç).- *Oğlunun Gözünden Lev Tolstoy*. Paris, ed. De la Nouvelle Revue Critique, 1931.

- *Babamla İlgili Hakikat*. Paris, Stock, 1923.

TOLSTOY (TATYANA).- *Günlük*, André Maurois'nın önsözü ile. Paris, Plon, 1953.

TOLSTOY (Kontes Lev).- *Günlük (1862-1897)*. Paris, Plon, 1931 (2 cilt).

TROYAT (Henri).- *Dostoyevski*. Paris, Fayard, 1940.

- *Aziz Rusya*. Paris, Grasset, 1956.

VOGÜE (Vikont E.-M.).- *Rus Romanı*. Paris, Plon, 1886.

WEISBEIN (Nicolas).- *Tolstoy'un Dini Gelişimi*. Paris, Librairie des Cinq Continents, 1960.

ZWEIG (Stefan).- *Tolstoy*. Paris, Attinger, 1928.

- *Hayatlarının Üç Şairi*. Paris, Stock, 1950.

About, Edmond 538, 597
Abrek 376
Abrikosov 738
Ahmet 866
Ahrosimova, Mariya Dimitriyevna 388
Akim 37
Akim 635
Akmescit 167
Aksakov 187, 222, 253
Akulina 628, 635
Aleko 376
Aleksandr (I.) 11, 109, 430, 948
Aleksandr (II.) 175, 194, 197, 553-555, 787
Aleksandr (III.) 555, 558, 559, 636, 657, 688, 787
Aleksis (L. N. Tolstoy'un hizmetçisi) 313, 335, 348, 350, 354
Aleksiyev (Yarbay) 113, 114, 130, 131, 135, 142, 150
Aleksiyev, B. A. 515, 516, 524, 557, 576, 578
Alexis (çarın oğlu) 473, 475
Alexis (Mozhaysk Piskoposu) 540
Alin (Hala) 18, 36, 43, 47, 55, 60, 61
Alma 162
Almazov 141
Almedingen (Madam) 903
Alpatiç 417
Alsas 647
Alyokhin 702
Alyona 596, 625
Alyoşa 53, 588, 624, 693, 841
Alyoşka 132, 147, 160
Amberieu 237
Ambroz (Staretz) 526, 644
Andre (büfeci) 628
Andreyev, Leonid 863
Andreyev-Burlak 650, 651
Aniçkov (köprü) 181
Aniçkov (saray) 660
Anisya 634, 743
Annenkov (arabacı) 329
Annenkov (Madam) 707, 731
Annenkov, Pavel Vasilyeviç 182, 183, 234, 237, 256, 335, 336, 377, 416
Annie 515
Antoine (münzevi) 540
Antuan (Mgr) 761, 764, 780
Anuşka 37
Aoste (Vadisi)243
Araktşeyev 317
Arbat (Mahallesi) 96, 854
Arbuzov, Sergey 441, 562-564, 603

Arkhangelsk 11
Arkhangelsky (Katedrali) 695
Arsenyeva, Genya 205
Arsenyeva, Olga 205
Arsenyeva, Valeria 205, 208, 210-212, 214, 216, 229, 233, 257, 269, 360
Artukov (Madam) 301, 302
Arzamas 441, 444, 454, 479, 485, 517, 533, 778
Astapovo 921-923, 925, 926, 928-930, 932-935, 937, 938, 940
Astrakhan 105, 106
Atina 452
Auerbach, Berthold 276, 291
Austerlitz 422, 425, 435, 436
Avdeyev 790
Ay Petri 770
Aziz Kurtarici (Katedrali) 529
Aziz Sergey Teslis (Manastırı) 145

Bach, Johann Sebastian 705
Bachilov 399, 404, 409
Baden-Baden 248, 407, 772
Bagration 383, 416, 417
Bakunin, Mihail 520, 580
Balkanlar 490
Ballou, Adin 685
Balmont 770
Balta 154
Balzac, Honoré de 243, 776
Bariatinsky 115, 124
Barkhudarov, Aleksandr 901
Barlad 160
Barras 429
Barteniyev, P. I. 409, 410, 412
Bassistov 223
Batum 754
Baudelaire, Charles 231, 723, 724
Baudrillart 231
Baumann, Eugène 276
Bazikin, Aksinya 266, 272
Bazikin, Aksinya 266, 272, 273, 360, 361, 481, 673, 845, 846
Bazil (kör) 18, 67
Beethoven, Ludwig van 219, 229, 252, 307, 311, 488, 648, 650, 705, 712, 723, 725, 795, 821
Begichevka 677, 679, 680, 682
Beketov 116
Beklemiçev 90
Belbek 167, 175
Believ 23
Belinski 898
Berkenheim (Doktor) 823, 854, 932, 934
Berlin 223, 249, 275, 286, 291
Berlioz 723
Bern 242-244
Bers, Andrey Estafieviç 324
Bers, Liubov (Aleksandrovna) 253, 323, 324, 328, 329, 331, 332, 337, 345
Bers, Liza 273, 312, 325-327, 329-337, 340, 341, 343-345, 350, 364, 366, 388, 515
Bers, Sofya Andreyevna (Kontes Tolstoy) 64, 297, 327, 330, 334-336, 341, 342, 348, 349, 360, 361, 364-370, 372, 373, 375, 381, 382, 413, 420, 435, 440, 452, 465, 468, 473, 487, 491, 571, 572, 586, 603, 613, 638, 643, 645, 648, 650, 657-660, 662-664, 667, 670, 672, 681, 689, 690, 714, 741, 751, 764, 781, 783, 795, 796, 807, 835, 856, 868, 872, 873, 875, 879, 880, 883, 884, 887, 890, 893, 909, 912, 919, 920, 930, 949
Bers, Stepan 411, 454, 455, 463, 489, 530, 533
Bers, Viaçeslav 826
Bers, Volodya 137, 328, 330, 336
Bertenson (Doktor) 768, 823
Bervi 418
Bestujev-Riyumin, Konstantin 559
Betsi (Prenses) 504
Bezuhov, Piyer 384, 407, 410, 411, 421-426, 431, 432, 434, 435, 502, 509, 745, 746
Bibikov, Aleksandr Nikolayeviç (Tolstoy'un komşusu) 369, 389, 392, 395, 474, 595
Bibikov, Aleksis Aleksiyeviç 595
Bilibin 427, 433

Biryukov, Paul 54, 80, 295, 403, 460, 567, 581, 614, 617, 643, 646, 717, 730-732, 757, 785, 791, 794, 829, 837-839, 885, 897
Biryulevo 351
Bloudov 231
Boborykin 393
Bobrinski (Kont) 523
Bodyanski 832
Bogdanoviç 384
Bogolyubov 531
Bogoslova 296
Boguçarovo 425
Bois-Reymond 275
Bolkonskaya (Prenses) 404, 427
Bolkonskaya, Mariya 384, 424
Bolkonski, Andrey (Prens) 384, 421, 423, 424, 426, 793
Bolkov 563
Borisov, I. P. 272, 296, 374, 391, 416
Borodino 411, 417, 422, 425, 429, 454
Botkin (Doktor) 486
Botkin, Vasili Petroviç 183, 187, 228, 234-236, 243, 244, 247, 248, 252-255, 257, 266, 268, 269, 303, 312, 391, 415, 444
Bouffes-Parisiens 229
Bougival 533, 536, 594, 596
Boulanger, P. A. 768
Boulogne (Ormanı) 234
Bourdon, Georges 798
Bourg 236
Bourget, Paul 671
Bourienne (Matmazel) 16, 384
Bourse (Sarayı) 229
Boyer, Paul 173, 699
Brahms, Johannes 595
Bréal 504
Brimmer 124, 143
Brüksel 177, 286, 288-290, 301, 367
Buda 521, 604
Bulgakov (Moskova posta müdürü) 17
Bulgakov, Valentin Fedoroviç 138, 862-864, 867, 870, 875, 878, 885, 886, 888, 894, 895, 897, 903, 911
Bunin, Ivan 696
Burenin 420
Butkeviç 645, 761
Buyemski 113
Buzuluk 455
Bükreş 154, 155, 159, 160
Büyük Petro 18, 449, 450, 473, 475-477
Byron 419

Calmet, Dom 546
Cenevre 236- 238, 240, 243, 286, 548, 585, 757
Chateau D'oex 242
Chaudey, Gustave 289
Chevrier (Oteli) 366
Chopin, Frederic 182, 712, 723, 754, 821, 835, 853
Clarens 240-243
Cluny (Oteli) 229
Col De Jaman 242
Collège De France 230
Comstadius 163
Comte, Auguste 419, 646
Courtavenel 182
Cronstadt, Jean de 679

Çarski (Kont) 741
Çarskoye-Selo 663
Çaykovski, Piyotr İlyiç 488, 489, 633
Çehov, Anton 699, 700, 701, 747, 749, 770, 771, 773-777, 782
Çerdin 851
Çerkaski 266
Çern 677, 752
Çernaya 178, 194
Çernayev 490
Çernigov 12, 18
Çernişev (Prens) 529
Çernişev 788
Çernişev-Kruglikov 598
Çertkov (Madam) 873
Çertkov, Dima 840, 841
Çertkov, Vladimir Grigoryeviç 593, 598-600, 608, 614, 615, 617, 619, 624, 626, 628, 643, 646, 648, 649, 651, 652, 657, 661, 663, 684, 686-689, 691, 696, 699-701, 709, 730-732, 735, 738, 739, 752, 755, 757,

767, 800, 804, 805, 816, 818, 822, 837-844, 846-850, 852-860, 862, 866-878, 880-883, 885-890, 892-896, 898-900, 903, 904, 906, 910-913, 919, 921, 922, 924, 925, 927, 928, 930, 933, 936, 946, 949
Çiçerin 272, 690
Çiçikov 742
Çij (Doktor) 610
Çita (Zindanı) 529
Çuris, İvan 83
Çuyko, V. V. 511

Dağıstan 109
Danilevski 384, 510, 525
Dannenberg 163
Daragan 301, 319
Daudet, Alphonse 504, 569
Davidov, Denis 298, 299, 384, 738, 829
Delvig 283, 939
Dembitskaya 211, 216
Denejni (Sokağı) 573, 580, 586, 589
Denisenko, İvan 849, 919
Denisov, Vasiliy 53, 384, 399, 423, 426
Déroulède, Paul 647, 648
Descartes, René 75
Diakov, Aleksandra 71, 219
Diakov, Dimitri (Mitia) 71, 195, 205, 258, 369, 391, 392, 407, 410, 440, 477, 479, 680
Dickens, Charles 69, 85, 137, 286, 472, 891
Dietrich, Anna Konstantinova 648
Dietrich, Olga (Kontes) 755, 878, 895
Dmitrovka (Sokağı) 399
Dolgo-Kamovniçeski (Sokağı) 588, 589
Dolgoroukiy, Vasiliy 789
Dolgorukov (Prens) 316, 317, 319, 581, 582, 598, 603
Dolgoye 201
Dolohov 384, 422, 426, 427
Dondukov-Korsakov (Katerina Aleksandrovna) 290
Dondukov-Korsakov (Prens) 289
Dondukov-Korsakov (Prenses) 831
Doré, Gustave 504
Dorokhov 384
Dostoyevski (Fedor Mihailoviç) 90, 141, 142, 380, 416, 419, 436, 489, 491, 510, 511, 517, 526, 549-553, 569, 570, 597, 613, 615, 901, 904
Dostoyevski (Madam) 615
Doumic, René 725
Dresden 249, 259, 276, 291
Dreyfus 733
Droysen 275
Drubetskoy, Boris 423
Drujinin 85, 182, 183, 185, 221, 222, 243, 257, 271, 293, 472
Dubkov 222
Dublitski 328, 338-342, 346, 350
Dudişkin 141, 182
Dumas, Alexandre 69, 76, 150, 231, 284, 432, 475
Dunkov 921
Dunya 29
Dunyaşa 85, 86, 93, 330, 354, 373, 390, 465
Dunyeçka 39, 43, 85
Dupont, Pierre 231
Durand (lokanta) 231
Durnovo 314-316
Dussot (lokanta) 90, 216

Echevsky 387
Edison, Thomas 830
Eisenach 291
Elbruz 131
Elizabet (Çariçe) 324
Elizavetgrad 830
Elpatievski 487
Émélianov 531
Engelhardt 591
Engelhardt, Varenka 11, 15
Epiktet 604
Epişka 118-120, 142, 147, 148, 150, 280
Erdenko 868
Erfurt 18
Ergolskaya, Elizabet Aleksandrovna 18, 31, 62
Ergolskaya, Tatyana Aleksandrovna

(Tatyana Hala) 18, 29, 31, 32, 40, 43, 46, 49, 55, 56, 59, 61, 62, 64, 74-77, 81, 87, 88, 90, 91-93, 95, 96, 98-103, 106, 110, 111, 113, 122, 123, 125, 127, 130, 133, 143, 148, 152-158, 178, 179, 190, 191, 198, 201, 205, 208-212, 218, 220, 222, 232, 233, 240, 257, 264, 280, 314-317, 329, 335, 345, 349, 351, 355, 375, 393, 466, 481, 484
Erlenwein 364
Ermil 845, 846
Ermilin, Vasili 354
Ermolov 417
Eski-Orda 167
Evian 243
Evpraksia 39
Eylau 11
Ezop 457

Falloux (Kont) 229
Fedka 305-307
Fedorov 579, 587
Fedorov, Aleksandr 23
Fedorovna, Amalya 516
Fedosya 743, 747
Feinermann 645
Feokritova, Varvara 843, 860, 866-868, 879, 892, 895, 896, 898, 907, 908, 916-919, 927, 928, 931
Fersen 87
Fet, Afanasi Afanasiyeviç 185-187, 253, 258, 264-266, 270, 272, 277, 281, 293-297, 299, 300, 326, 356, 357, 369, 374, 377, 385, 390, 391, 394, 396, 413, 415, 439, 440, 449, 452, 453, 472, 473, 483, 491, 511, 524, 535-537, 539, 540, 548, 560, 597, 604, 673, 674, 687, 724
Fet, Mariya Petrovna 294, 295, 369
Feuillet, Octave 270
Figner 384
Filatov (Doktor) 692
Filiçka 815
Filimonov 167
Filipiç, Nikolay 37
Filosofov, Sofya 639, 640
Fitz-James, Louise 232
Flaubert, Gustave 511, 538, 569, 776
Floransa 284
Florinski 869
Focsamy 160
Foka Demidiç 32
Fontainebleau (Şatosu) 229
Fontanka (Rıhtımı) 181
Foti-Sala 180
Fraenkel 275
France, Anatole 891
François d'Assise (Aziz) 888
François-Joseph 89
Frankfurt 249, 279
Frey, Wilhelm 646
Fribourg 242
Friedrichshafen 247
Froebel, Julius 276-278

Gachet (Matmazel) 515
Galitzin, Sergey Fedoroviç 15
Gandi 858, 862, 892
Ganka 627
Gapon (Papaz) 801
Garçin, Eugène 189
Gaspra 768-770, 772-774, 780, 783, 935
Gastev 732, 735
Gaşa, Agatha Mikhailovna Trubetskaya 93, 128, 737
Gay, Nicolas Nikolayeviç 585, 586, 650, 646, 680, 688
George, Henry 744, 782, 909
Gide, André 891
Ginsbourg 674
Gippius, Zinaida 821
Glebov (Matmazel) 755
Glinka 384, 821
Goethe, Johann Wolfgang von 29, 78, 254, 291, 307, 309, 449
Gogol, Nikolay 78, 84, 137, 181, 188, 201, 306, 417, 449, 510, 517, 525, 742
Goldenweiser, Aleksandr Borisoviç 129, 739, 759, 768, 821-824, 835,

843, 851, 853, 859, 878, 881, 885, 886, 927, 930
Golitzine (Prenses) 289, 477
Golokhvastov 473, 485
Golovaçev 377
Golovin 310
Goncourt 569
Gonçarov 182, 185, 415, 419, 472
Gonçarov, Natalya Nikolayevna 477
Gorbaçevo 909, 920, 926
Gorbunov 187, 927, 928, 930
Gorçakov (General) 18, 157, 158
Gorçakov (Prens) 48, 137, 156-158, 166, 162, 171, 175, 392
Gorçakov (Prenses) 60
Gorçakov, Mişel 148, 154
Gorçakov, Nikolay İvanoviç 261
Gorçakov, Piyer 166
Gorçakov, Sergey 148
Gorki, Maksim 552, 645, 770, 772, 774-779, 782, 891
Gorokhov 161, 201
Gorşok, Alyoşa 354
Gounod, Charles 182
Gourmont, Rémy de 725
Gratsianski, Nikolay (Papaz) 938
Greguvar 37
Gressoney 243
Gretzovka 300
Griesbach 546
Grigoroviç 85, 182, 185-187, 257, 472, 550, 593
Grigoryev, Fedor 23
Grindelwald 242
Grinevka 668, 752
Grodno 256
Groumont 33, 265
Groznaya 142, 144
Gurko (General) 798
Guryeviç, Liyubov 691
Gusarov 909
Gusev, Nicolay Nicolayeviç 24, 73, 92, 143, 265, 285, 420, 773, 822, 823, 825, 828, 829, 832, 848, 851, 852, 862
Gürcü Krallığı 109
Güzel Flaman 222
Haak 386
Hacı Murat 126, 306, 726, 785-787, 789-791
Halperin-Kaminski 821
Hannah (Dadı, bkz. Tracey, Hannah) 466
Hardy, Thomas 834
Hartung, Mariya Aleksandrovna 476, 477
Harz 277
Haydn, Franz Joseph 13, 489, 723, 821
Hazar (Denizi) *131*
Hegel, Friedrich 78, 520
Helen 328, 412
Helfmann, Jessia 559
Henissienne, Louise 16, 17, 384
Herodot 455
Herzen 187, 286, 288, 308, 315, 318, 520
Herzen, Natalya 286
Hesket 142
Hesse, Alix de (Aleksandra Fedorovna) 688
Hinnis (Miss) 294
Homeros 187, 254, 257, 452, 453
Hugo, Victor 393, 891
Humbert (İtalya Kralı) 760
Huysmans, J.-K. 725
Hyères 279-283, 285, 286, 289, 290, 694

Iagodnaya 145
Iena 291
Indros 18
Indy 129
Inkermann 163
Interlaken 242
Ixelles 288

İndiuşkin 354
Irkutsk 528
İrtenyev, Nikolenka 94, 137, 323, 746
İslavin, Konstantin 89
İslavin, Liyubov (Bers, Liyubov) 53, 196
İslavin, Vladimir 492
İsleniyev, Aleksandr Mihayloviç 323

İsleniyev, Konstantin 137
İsleniyev, Liyubov Aleksandrovna (Bers, Liyubov) 323
İsleniyev, Mişel 137
İsleniyev, Vladimir 137
İtalya (Oteli) 740
İvakin 547
İvan 474 (IV.)
İvan İlyiç 617, 625, 627, 631-633, 653, 664, 672
İvan İvanoviç 84, 137, 930
İvanov (Tolstoy'un müstensihi) 557, 578, 579, 645, 739, 816
İvanov, Arkhip 23
İvanovna, Mariya 400
İvanovna, Sofya 222
İvin 137
İvitzi 324, 328, 332, 333

Jassy 160
Jdanov 161, 162
Jdanov, Sofya 222, 323
Jeleznovodsk 134
Jelyabov 559
Jemtçujnikov 182
Jernefeld 752
Jikharev 384
Jirkeviç 167, 505
Johannesburg 892
Josef (II.) 11
Jukovski 662

Kafkasya 73, 77, 102, 105, 109-111, 128, 141, 142, 148-150, 235, 241, 271, 280, 306, 336, 375, 376, 384, 472, 626, 646, 685, 726, 729, 730, 734, 742, 785, 786, 789, 790, 918
Kaluga 525, 564
Kamovniçeski (Sokağı) 614, 852, 854
Kanada 735, 754, 760
Kansas 578
Kant, Immanuel 439, 520
Karalik 313, 314, 454
Karamazov (Dmitri) 904
Karamzina (Madam) 241
Karatayev, Platon 422, 426, 432, 434, 942
Karenin 476, 497-499
Karenina, Anna 477, 491, 493, 495-501, 504-513
Karkov 761, 768
Karl Ivanoviç 137
Karlsbad 409
Karp 83
Kars 491
Kasatski (Prens) 736
Katerina (II.) 11, 18, 79, 474
Katerina (Kanalı) 553
Katkov 312, 490
Katya 98
Kavelin 187, 197, 256
Kazan 18, 18, 19, 61-64, 66, 70, 71, 76, 78, 80, 85, 105, 116, 128, 148, 192, 313, 760
Kazanka (Nehri) 63, 80
Keller 291, 292, 306
Kermentçik 179
Kern 646
Kerson 761, 830
Khlioustine 231
Kırım 163, 175, 180, 617, 768, 772, 784, 796, 805, 823, 860, 866
Kibalçiç 559
Kiev 14, 524, 540, 553, 578, 673, 763, 819, 863
Kilkov (Prens) 646, 685, 750
Kilkovski 113
Kireyevski 187, 525
Kisselev 477
Kissingen 275-277
Kişinev 154, 161-163, 792
Kitrov (Pazarı) 575, 577, 579
Kizevetter, Georges 219
Kizlar 131
Kleen, Vikont Hector de 392
Klin 259
Klopov 113
Knipper, Olga 771
Knorring 113, 114, 122, 123, 142
Kobeko, D. D. 826-828
Kock, Paul de 76, 285
Koçaki (Mezarlığı) 811, 948
Koçeti 755, 847, 848, 864, 865, 889-891, 893

Kodinka 704, 855
Koklov 645
Kolbasin 228, 234, 238, 256, 298
Kolokoltzov 401, 402, 405
Koloskov, Mujik 634
Koloşin, Sonya 52, 137, 340
Komyakov 268
Konfiçyus 604, 760
Koni 655, 674, 731, 737, 738
Konivalski 97
Konstantinopolis 18, 247
Konstantinov 214
Kopilev 133
Kopilov, Mitka 55
Korçagin (Madam) 747
Korçagin 748
Kore 800
Kornilov 165
Korolenko 770, 778
Korsakov 289, 831, 832
Korş 182
Kossuth 89
Kostomarov 302
Kostroma 806
Kovno 256
Kozelsk 910, 919
Kozlov 940
Kozlovka 670, 715
Kozlovski (Kont) 323
Kozmy 129
Koznişev 476
Kramskoy 477, 478
Krapivna 301, 302, 308, 314, 463, 562, 595, 598
Krapovitski 211, 216
Krekşino 846, 852-854, 862
Kremetiyev (Kont) 319
Kremlin 63, 324, 327, 340, 341, 343, 347, 386, 406
Kriegsmuth 530, 742
Krilov 168
Kriyanovski (General) 175, 179
Kronştad 802
Kuban 109
Kues, Maurice 822, 823, 839
Kulikovo 12, 60
Kuprin 783, 786
Kura 124, 125
Kuragin, Anatol 396, 422-424, 426
Kuragina, Elen 421
Kurinsk 142
Kurland 730, 757
Kursk 82, 154, 474, 692, 854
Kuşnerev (basımevi) 600
Kutuzov 157, 305, 383, 387, 411, 416, 421, 425, 426, 428, 430, 434
Kuzma 55, 56
Kuzminskaya, Daşa 485
Kuzminskaya, Tatyana (Bers, Tatyana) 328, 335, 371, 388, 468, 475, 592, 660
Kuzminskaya, Vera 677
Kuzminski, Aleksandr 396, 409, 467, 476, 482, 568, 586, 596, 655, 660, 670, 704

La Bruyere 79
Lahey 247
Lamartine 138
Landowska, Wanda 821
Langiewicz, Marian 374
Lao-Tseu 604
Laptevo 902
Las Cases 243, 429
Lassalle 504
Leconte de Lisle 723
Lefevre de Laboulaye 231
Legras, Jules 699
Leipzig 276
Lelewel, Joachim 288
Leman (Gölü) 238
Leonid (Başrahip) 540
Leonid, Staretz 526
Leontiev, Konstantin 526
Lermontov 110, 376
Leskov 420, 614, 656, 675, 696
Letiçev 162
Leuchtenberg, Maximilien de 238
Levin (General) 143
Levin, Konstantin 143, 194, 371, 475, 476, 480, 482, 490, 491, 495, 496, 502-505, 509, 512, 526, 653, 744, 745, 746
Levin,Nikolay 509

Levitan 833
Levşin 197
Liatchi 129
Liprandi, Davidov 384
Lisinovka 648
Lisiye Gori 384, 410, 425
Liszt, Franz 723
Liventzev 183
Livorno 284
Liyassotta 648, 650
Liyuboçka 137
Loewenfeld 285, 302, 648
Lombroso, Cesare 751
Lomonossov 304, 480
Londra 247, 285, 289, 462, 730, 735
Longuinov 194, 195
Lopukin 827
Loren 647
Loris-Melikov (General) 554, 785, 789
Louvre (Müzesi) 229
Lucerne 227, 244, 246, 248
Luka (Peder) 192
Luka 375, 376
Lukaşka 53, 212
Lücke 546
Lvov (Prens) 231, 392
Lvov (Prenses) 236, 237, 249, 259
Lystzev 419
Mac-Mahon 178
Macon 236
Maeterlinck 723
Maison Dorée (lokanta) 231
Maistre, Joseph de 384
Majayske, Vassili 23
Makarios (Moskova Metropoliti) 540
Makarios, Staretz 526, 540
Maklakov 851, 854, 855
Makovitski, Duşan 799, 801, 818, 823-825, 843, 848, 850, 851, 852, 854, 863, 864, 867, 870, 874, 887, 889, 890, 894, 895, 897, 898, 901-903, 907-910, 913, 918-921, 923, 925-927, 929, 930, 934, 937
Malakov 164, 178, 179
Mallarmé, Stéphane 723, 725
Mançurya 800
Manet 723
Marc-Aurèle 604
Marenka 120, 142, 150
Mariya (Sarayı) 238, 264
Mariya Nikolayevna (Grandüşes) 14, 20, 24, 238
Markov 309, 313, 489
Marmier, Xavier 231
Marmont 384
Marsilya 283, 284, 286
Martigny 243
Marx (editör) 736
Marx, Karl 739, 744
Masaryk 648
Maser 104
Maslennikof 748
Maslova, Katyuşa 93, 739-741, 744-748
Maşa 269
Matriyona 34, 72
Matriyona 634, 635
Mauclair, Camille 725
Maude, Aylmer 838, 839, 928
Maupassant, Guy de 569, 776, 891, 892, 897, 910
Maydel, Baron 530, 531
Maykov 141, 182
Meçnikov 693
Meçnikov, Ivan İlyiç 631
Medicis (villa) 285
Melnikov-Peçerski 254
Mendelssohn 705, 795
Mengden, Elizabet Ivanovna 220, 223, 536, 537
Menşikov 171, 747, 772, 773
Menşof 743
Meredith, George 834
Merejkovski, Dimitri 750, 821, 901, 904
Mérimée 182, 231, 393
Merkurov 939
Mertvy (Sokağı) 708
Meşçerskoye 867, 868
Meşerski 168, 241
Meurice (Oteli) 227
Meyer (Louis) 546, 929
Meyer (Profesör) 78, 79
Meyer, Kameraman 78, 79, 546, 929

Miçurin 516
Mihailo 641
Mihaylov 476, 478
Mihaylov 559
Mihayloviç, Aleksandr 323, 409
Mihayloviç, Nikolay 354, 466, 782
Mihayloviç, Sergey 269
Mihaylovna, Agatha 354, 466, 582, 603
Mihaylovski 302
Mihaylovski-Danilevski 384
Mikhail, Grandük 162
Milyutin, Nikolay 187, 197, 402
Milyutin, Volodia 57, 90
Minine, V. P. 301
Minnesota 681
Minor (Haham) 592
Minski 750
Miroviç 474
Missi 746, 748
Mişenka 20
Mitçik 129
Mitrofan Polivanov 326, 328, 333, 338, 345, 348, 349, 366, 400, 476, 603
Mityuşka 35
Moabit (Hapishanesi) 276
Mohilev 11
Moldavya 148, 149
Molière 49, 449, 517, 891
Molostvov, Zenaid 70, 105, 116
Monet, Claude 723
Montaigne, Michel de 304, 910
Montel, Jules 516
Montesquieu 79, 80, 89
Moreas, Jean 723
Morozov, Piyer Vasilyeviç 278, 308
Morskaya (Büyük) 530
Mortier de Fontaine (Louis-Henri-Stanislas) 209, 210, 258
Mosdok 127, 128
Moskova (Nehri) 196
Moskova 12, 17, 19, 21, 22, 41, 44, 45, 55-57, 60, 61, 76, 87, 96, 99, 101-104, 122, 133, 137, 141, 147, 149, 153, 192, 195-197, 205, 207-210, 212, 214, 220, 228, 230, 252, 253, 255-257, 264, 293, 298, 300, 305, 308, 309, 311-313, 315, 316, 319, 324, 327, 328, 332, 335-340, 349, 364, 366, 367, 369, 384-387, 389, 398-400, 402, 406-408, 411, 412, 422, 423, 427, 428, 432, 434, 435, 441, 452-454, 457, 460, 470, 473, 474, 477, 479, 480, 488, 507, 510, 512, 529, 540, 548-550, 573-583, 585, 586, 588, 592, 594, 597-599, 603, 610, 611, 613, 617, 618, 620, 621, 624, 628, 632, 635, 636, 639, 648-650, 652, 653, 655, 658, 668, 676, 678, 680-683, 686, 687, 691, 693, 697, 702-704, 707, 715, 721, 758, 760, 772, 779, 782, 784, 801, 802, 846, 852, 854, 858, 859, 863, 867, 883, 902, 909, 926, 927, 929, 932, 939, 941, 946, 948, 949
Mozart, Wolfgang Amadeus 307, 489, 712, 795, 821
Mozhaysk 540
Mukden 799
Murat 383, 429
Muravyev (avukat) 829, 854, 858, 881
Muravyev-Apostol, M. I. 529
Musset 182
Mussin-Puşkin, Alyoşa 53, 137
Mussin-Puşkin, Saşa 53, 137
Mustafa Paşa 156
Nagornov 703
Napoléon (I.) 11, 12, , 18, 32, 60, 228, 229, 230, 243, 305, 383, 384, 387, 411, 421, 422, 425, 428-430, 432, 433, 436, 473
Napoléon (III.) 228-230
Napoli 247, 284
Nataşa 328, 384, 388, 396, 398, 404, 405, 410, 415, 417, 421-428, 433-435, 745
Nathali Savişna 137
Nehliyudov 84, 222, 502
Nekrasov 134- 136, 140, 143, 153, 155, 166, 167, 170, 171, 175, 177, 182, 183, 186, 187, 194, 200, 223, 227, 250, 253, 254, 256, 257, 293, 369

Nelidova 786
Nemiroviç-Dançenko 750
Nevski Prospekt 525, 660
Nicanor (Mgr) 761
Nice 286, 502
Nief 515, 516
Nietzsche, Friedrich 760
Nijni-Novgorod 441, 454
Nikita 628, 634, 635
Nikitin (Doktor) 823, 880, 923, 926-928, 930, 934
Nikitin 749
Nikolay (I.) 56, 57, 89, 148, 158, 162, 166, 169, 181, 238, 282, 288, 382, 528, 530, 625, 785, 787-790
Nikolay (II.) 688, 702-704, 729, 732, 733, 736, 766, 771, 787, 801, 803, 946
Nikolay, Nikolayeviç (Grandük) 566
Nikolayev 163
Nikolenka 128, 137, 139, 222, 273, 280-282, 426, 746, 811
Nikolskoye 81, 296, 297, 315, 316, 396, 612, 668, 693, 709, 752, 870, 871
Nobel (Ödülü) 779, 780, 939
Norov 417
Novgorod 60
Novikov 901, 902
Novoçerkask 918, 919
Novosielki 296

Oblonski (Prens) 475, 476, 495, 499, 506, 507, 509
Oblonski (Prenses) 495
Obolenski (Prens) 195, 196, 234, 526, 718
Obolenski , Aleksandra (Diyakov, Aleksandra) 205, 258, 340
Obolenski 505, 714, 739, 755, 806, 844
Obolenski, Nikolay Leonidoviç 717, 718
Odakhovski 167, 168, 170, 176
Odessa 163, 247, 761, 801
Odoyev 324
Offenbach 229
Ogarev 182
Ogier 248
Ogolin 141
Oka 62
Oksana 144
Olenin 53, 104, 121, 375-377, 502
Olifer 143
Olsufiyev, Adam 733
Olsufiyev, Aleksandr 733
Oltenitza 155
Oni, Rosalie 737
Optina Pustin 60, 525, 526, 561, 562, 564, 565, 644, 910, 912, 933, 935
Orekhov 93
Orel 20, 191, 193, 194, 196, 533, 848, 863
Orenburg 528
Orlov (demiryolu okulunda öğretmen) 579
Orlov (gazeteci) 924
Orlov (Prens) 237
Orlov 223
Ossipov 645
Osten-Sacken 18, 36
Ostrogradski 480
Ostrovski 182, 185, 257, 369, 472
Ovsiyanikovo 668
Ozerki 251, 401
Ozerov 87
Ozmidov 626, 627
Ozolin 921, 922, 925

Paçenka 32, 36, 43
Paderewski 853
Palmerston (Lord) 286
Panayev 177, 182, 189, 221, 250, 253, 254
Panin (Kontes) 768, 770
Parfenii 938
Paris 18, 128, 132, 181, 182, 194, 220, 223, 228, 229, 231, 234, 236-238, 247, 249, 259, 285, 286, 294, 298, 377, 407, 450, 532-534, 536, 538, 569, 597, 607, 619, 654, 915
Parten 844
Pascal 486, 524, 527, 604, 891

Paskeviç (Prenses) 538
Paskeviç 148, 157
Pasternak, Boris 939
Pasternak, Leonid 833, 939
Pathé 852, 929
Patrovski 566
Paul (I.) 12
Paulinette, Pelagiya (Turgenyev'in öz kızı) 182, 227, 233, 294, 295
Pavloviç, Adrian 908
Pavlovo 566
Pavlovsk 616
Peçorin 376
Pelagiya (Pelagiya Yuşkov Hala) 18, 23, 34, 35, 47, 48, 61, 64, 66, 78, 81, 148, 153, 171, 175, 182, 193, 195, 208, 484
Penza 441
Père-Lachaise (Mezarlığı) 229
Perfiliyev(ler) 97, 387, 399
Perfiliyev, Basil 720
Perfiliyev, Nastasya Sergeyevna 388
Perfiliyev, Varenka 387
Perm 851
Perovski (General) 528
Perovski, Sofya 559
Peterson 308, 315
Petraçevski 89
Petropavlovsk (Kalesi) 529, 530, 742, 747
Petrovna, Natalya 95, 96, 294, 295, 323, 329, 355, 369, 466
Petrovsk (Zindanları) 529
Petruşka 35
Philarete 480
Philippe 565
Piatigorsk 131, 132, 145, 161
Piatnitskaya (Sokağı) 252
Piemont 243
Pincio (Tepesi) 285
Pirogova, Anna Stepanovna 397, 474, 608, 755, 793
Pirogovo 46, 81, 94, 101, 251, 264, 277, 369, 397, 676, 793, 886
Pissarev 364, 419
Pissaro 723
Pissemski 177, 182
Plaksin, Sergey 283
Platon 135, 422, 426, 432, 434, 452, 520, 942
Plehve (Bakan) 801
Pliyuçika (Sokağı) 45
Plutarque 457
Pobyedonostsev 557-559, 635, 636, 657, 681, 688, 730-733, 742, 761, 763
Poe, Edgar Allen 231
Pogodin 417
Poiré, Français 97
Pokrovskoye 62, 100, 152, 153, 196, 201, 249, 398
Pokrovskoye-Streçnevo 325, 337-339
Polevoy, P. N. 458
Polivanov 387
Polivanov, Mitrofan 326, 328, 333, 345, 348, 349, 366, 400, 476
Polivanov, Saşa 345
Polonski 182, 248, 376, 512, 565
Poltava 154
Poltoratzky 785
Poluboyarinov 65
Pompei 60, 284
Popov 338, 339, 386, 387, 699, 828
Porquerolles 283
Port-Arthur 797, 799, 800
Port-Royal 524
Portsmouth 800, 802
Posadnitsa, María 60
Posse 891
Potapov 317
Potemkin 11, 15
Pozdnişev 653, 654
Praskovya Issayevna 36-38, 128, 137
Preçistenskaya (Mahallesi) 45
Preobrajenski 751
Prescott 85
Prokop 647
Protassov 791
Proudhon, Joseph 243, 288, 289, 308, 382, 412
Prozorovski 659
Prugavin 579
Pugaçev 394
Puşçin, Mihail 241, 250

Puşkin, Aleksandr Sergeyeviç 32, 59, 60, 69, 78, 84, 110, 134, 137, 147, 201, 241, 268, 304, 306, 307, 311, 376, 416, 417, 420, 430, 449, 465, 476, 477, 480, 510, 517, 548-550, 597, 724, 790

Quatre-Cantons (Gölü) 244

Racine 229, 307
Raçinski (Matmazel) 703
Radinski 881
Rafael 249
Rayevski 646, 676, 677, 679, 680
Régnier, Henri de 723, 726
Reimers 172
Rembrandt 229, 307, 726
Ren 247
Renan, Ernest 524, 597
Renoir 723
Repin 649-651, 674, 675, 726, 764, 833
Reuss 546
Rey, M. 463
Richet, Charles 648
Richeux, François 234
Ried 247
Riehl, Wilhelm 277
Rigi 247
Rilke, Rainer Maria 751
Risakov 559
Riss 409
Rivoli (Sokağı) 227
Riyazan 676, 677, 932, 933, 938, 939
Roessel, Fedor Ivanoviç 29, 32, 40, 41, 45, 48, 55, 137
Rolland, Romain 646, 746
Roma 247, 285, 286, 508, 806
Roosevelt, Theodore 800
Roquette (Meydanı) 234
Rossi 702
Rossolimo 880
Rostopçin 417, 427
Rostov, İlya Andreyeviç 384
Rostov, Nikolay 384, 399, 426, 435, 745
Rostov, Petya 423, 426, 427, 434
Rostov, Sonya 745
Rostova, Nataşa 384, 398, 405, 410, 422, 423, 435
Rostov-on-Don 919
Rostovtsev (General) 197
Rousseau, Jean-Jacques 24, 75, 76, 78, 79, 80, 84, 89, 137, 203, 237, 240, 304, 311, 372, 796, 891
Rozay-En-Brie 182, 202
Rubinstein 488
Rudolf 91
Rumyantsev (Müzesi) 387, 406, 579, 687
Rurik 12
Russanov 504, 551, 596

Sado 122-124, 142, 144, 150
Sahalin (Adası) 800
Saint Bernard (Manastırı) 243
Sainte-Chapelle 229
Sainte-Helena 429
Saint-Jérôme 137
Saint-Marc Girardin 231
Saint-Petersburg 18, 87, 88, 90, 91, 136, 175, 180-182, 184, 187, 190, 192, 193, 196, 198, 202, 203, 213, 216, 219, 220, 223, 228, 232, 238, 250, 252, 253, 255, 259, 264, 269, 273, 292, 293, 298, 317, 377, 420, 428, 473, 486, 495, 498, 500, 506, 507, 512, 529, 530, 536, 543, 553, 554, 583, 598, 615, 619, 635, 636, 655, 660, 674, 682, 683, 687, 688, 709, 731, 732, 735, 737, 740, 761, 764, 779, 792, 802, 826, 831, 834, 901, 933, 941, 942
Saint-Thomas, Prosper de 48-50, 54, 55, 58, 60, 128, 137
Salamanida 120, 144
Salias de Turnemir (Madam) 377
Salomon, Charles 891
Saltikov-Şçedrin 254, 415, 419
Samara 313, 454, 456, 461, 469, 471, 477, 517, 528, 557, 566, 567, 573, 578, 579, 594, 597, 612, 668, 677, 733
Samarin 369, 460

Sand, George 182, 187, 219, 348
Sapun (Dağı) 174
Saransk 444
Saratov 105, 832
Sarnen 247
Savina 635
Schaffhouse 247
Scharmer 258
Scheffer, Ary 227
Schelling 520
Schiller 69, 648
Schmidt, Marie 645, 895, 902, 911
Schopenhauer, Arthur 439, 440, 472, 504, 520, 726
Schubert, Franz 712, 723
Schumann 723
Schweizerhof (Oteli) 244, 245, 247
Scott, Walter 254, 432
Sçurovski (Doktor) 934
Selivanovo 562
Semenovski (Doktor) 934
Sénéquier (Madam) 279, 280
Serçeler Tepesi 196, 575
Serdobolski 309
Sergey (çırak) 641
Sergey (Grandük) 559, 801
Sergeyenko 129, 294, 535, 748, 773, 856, 862, 875, 878, 881, 912, 913, 925, 927, 930, 931, 946
Sergeyevna, Liyubov 66
Serjputovski 155, 163
Serpukhov 44, 856
Shakespeare 187, 307, 419, 449, 517, 538, 702, 774, 778, 785
Shaw, Bernard 834, 862
Sherbatov 231
Sibirya 13, 89, 103, 141, 282, 361, 382, 425, 529, 561, 734, 736, 739, 743, 745
Sidorkov, Ivan 852, 853
Silistre 155, 157, 158
Simon Ivanoviç 23
Simonenko 516
Siomka 305, 307
Sipyagin 782
Sisley 723
Sitin (Madam) 258
Sitin, Ivan 614
Siutayev 579-582, 587, 630, 646, 675
Sivastopol 151, 162-165, 167, 169, 171-179, 182, 184, 185, 190, 191, 196, 203, 214, 230, 247, 253, 336, 384, 419, 429, 491, 613, 617, 684, 769, 783, 784, 802
Skabiçevski 512
Skovorodnikof 749
Skuliany 160
Skyler 457, 536
Smolensk (Pazarı) 577
Smolensk 646
Snegiref 807, 808
Sobolev, Andrey Ilyiç 88
Soden 273, 275, 277-279
Sokolniki (Parkı) 97, 103
Sollogub 182, 392
Solovyev, Vladimir 477, 526, 558
Sorbonne 230
Spaskoye 190, 195, 202, 266, 293-295, 535, 565, 566, 753
Spencer, Herbert 504
Speranski 383, 416, 417, 434
Spinoza 520
Stakoviç, Aleksandr 367, 614, 628, 635, 832
Stanislavski 834
Stans 247
Starogladkovskaya (Stanitaza) 110, 111, 116, 117, 124, 127, 129-131, 134, 135, 143, 785
Stary Yurt 110, 112, 116, 122, 123, 785
Stassov 489, 586, 633, 674, 750
Stassuleviç 401, 402, 405
Stavrogin 552
Stendhal 137, 173, 511, 776, 891
Stepanoviç, Lev 34
Stepanovka 293, 294
Sterne 84, 137
Stettin 249, 273, 275
Stockheim 648
Stockholm 734, 848, 849, 851
Stoetzer, Julius 291
Stolbova 869
Stolipin, P. A. 97, 219, 802, 828, 829

Strakhov 419, 420, 456, 458, 482, 489, 492, 493, 510, 525, 548, 550, 552, 558, 578, 646, 696, 703, 858-860
Strielbitski (meydan) 830
Stuttgart 247
Suarès, André 726
Sudakovo 205, 207, 208, 210, 211, 215, 220
Sue, Eugène 76
Sukotin, Dorik 860
Sukotin, Mihail 476, 477, 604, 703, 718-721, 755, 803, 806, 826, 835, 847, 874, 875, 879, 880, 894
Sukotin, Tatyana (L. N. Tolstoy'un torunu) 925
Sulerjitski 942
Sully Prudhomme 723, 779
Suvorin 419, 511, 512, 700, 766
Suvorovo 848
Suyumbeka 63
Suzdal (Manastırı) 684, 761
Svidrigaylov 552
Svistunov 529, 530

Şabunin 401-405
Şalyapin 590
Şamardino (Manastırı) 851, 909, 910, 914, 916, 918, 919, 923
Şamil 109, 126, 142, 306, 785-790
Şatilov 356, 461
Şçegolenok 525
Şçekino 909, 925
Şçerbatskaya (Kiti) 398
Şebalski 432
Şelgunov 418, 419
Şerbaçevka 82, 192
Şerbatiyi, Tihon 432
Şerbatov (Prenses) 98, 259
Şevelino 580, 581
Şipov 48, 315, 316
Şişkin, Mariya 94, 277, 390, 397, 398, 410, 466, 793
Şkarvan 702, 738
Şostak (Madam) 615, 616
Şostak, Anatol 396
Şubin 159

Taine 504, 538
Talisin, A. A. 223
Talleyrand 387
Tambov 798
Taneyev 192
Taneyev, Sergey İvanoviç 704-712, 714-717, 721, 731, 756, 795, 842, 843
Taptikovo 895, 896
Taras 743
Tastevin 664
Tatiçev 58
Telyatinki 395, 459, 839-841, 868, 870, 875, 878, 881, 886, 896, 898, 900
Temyaçev 39, 46
Temyaçev, Dunyaşa 85
Tenginsk 142
Teodorina 146, 146
Terek 109, 110, 124, 376
Thackeray 150
Thiers 384
Thoune 242
Thuringe 277
Tiflis 124, 131
Tikon 33, 37, 354
Tilsit 11
Timote 360, 673, 845, 846
Tischendorf 546
Tiyuçev 182, 705
Tiyuçev, Katerina 258, 293
Tkaçev 512
Tolstoy (Amerikalı) 384
Tolstoy, Aleksandr Sergeyeviç 485
Tolstoy, Aleksandra (L. N. Tolstoy'un halası) 32, 36, 238, 407
Tolstoy, Aleksandra İliniçna (Alin Hala, bkz. Alin) 36, 43, 47, 55, 60, 61
Tolstoy, Aleksandra Lvovna (Saşa, L. N. Tolstoy'un kızı) 241, 242, 345, 608, 668, 678, 693, 705, 708, 715, 756, 766, 768-771, 779, 782-784, 806-809, 811, 816, 817, 819-825, 827, 830, 835, 838-840, 843, 844, 845, 849-852, 854, 855, 857, 859-861, 865-868, 870, 872, 875, 879-

884, 887-891, 894, 896, 898, 901, 902, 907-912, 915-923, 925-928, 930, 931, 934-936, 945-949
Tolstoy, Aleksis Lvoviç (L. N. Tolstoy'un oğlu) 575, 624
Tolstoy, Andrey Lvoviç (L. N. Tolstoy'un oğlu) 193, 781, 798, 806, 808, 826, 843, 849, 878, 883-885, 887, 895, 903, 911, 915, 925, 938, 940, 949
Tolstoy, Dmitri Andreyeviç 598
Tolstoy, Dmitri Nikolayeviç (L. N. Tolstoy'un kardeşi) 22, 29, 31, 39, 49, 55, 56, 64-66, 78, 80-82, 153, 191-194, 208, 210, 222, 273, 275, 280
Tolstoy, Elizabet (L. N. Tolstoy'un halası) 238, 407
Tolstoy, Elizabet (L. N. Tolstoy'un yeğeni) 914, 916
Tolstoy, İlya (L. N. Tolstoy'un büyükbabası) 18, 19
Tolstoy, İlya Lvoviç (L. N. Tolstoy'un oğlu) 382, 400, 463, 465, 466, 469, 472, 488, 493, 541, 543, 555, 573, 574, 586, 587, 607, 619, 625, 638-641, 668, 677, 689, 752-754, 783, 793, 809, 812, 843, 849, 915, 925, 940, 949
Tolstoy, İvan Lvoviç (Vanişka, L. N. Tolstoy'un oğlu) 249, 650, 668, 670, 678, 689, 692-697, 699, 701, 705, 712, 843
Tolstoy, Lev Lvoviç (L. N. Tolstoy'un oğlu) 413, 463, 573, 574, 625, 619, 640, 668, 677, 701, 703, 754, 783, 806, 833, 843, 874, 879, 880, 885, 915
Tolstoy, Mariya Lvovna (Maşa, L. N. Tolstoy'un kızı) 479, 515, 619, 625, 641-643, 668, 669, 676, 686, 687, 689, 692, 696, 109, 717, 718, 755, 765, 767, 768, 779, 783, 805-808, 810, 811, 812, 815, 822, 931, 947, 948
Tolstoy, Mariya Nikolayevna (L. N. Tolstoy'un annesi, ayrıca Volkonski) 14, 20, 24, 93, 238
Tolstoy, Mariya Nikolayevna (Maşa, L. N. Tolstoy'un kız kardeşi) 145, 146, 191-194, 202
Tolstoy, Mihail Lvoviç (L. N. Tolstoy'un oğlu) 541, 640, 668, 678, 712, 755, 808, 826, 843, 925, 940, 949
Tolstoy, Nikolay İlyiç (L. N. Tolstoy'un babası) 17, 23, 31, 36, 37, 39, 46, 61, 384
Tolstoy, Nikolay Lvoviç (L. N. Tolstoy'un oğlu) 480, 483, 506, 694
Tolstoy, Nikolay Nikolayeviç (L. N. Tolstoy'un erkek kardeşi) 18-25, 30, 41, 49, 55, 57, 61, 64, 73, 76, 110, 113, 114, 122, 123, 125, 128-130, 134, 140, 145, 146, 148, 153, 161, 162, 167, 168, 201, 264, 265, 267, 273, 275, 277, 278, 280, 281, 296, 313, 315, 440, 469, 472, 481, 566, 719, 720, 788, 940
Tolstoy, Nikolenka (L. N. Tolstoy'un yeğeni) 273
Tolstoy, Pelagiya Nikolayevna (L. N. Tolstoy'un büyükannesi) 34, 35, 47, 48
Tolstoy, Piyer Andreyeviç 18
Tolstoy, Piyer İvanoviç 62
Tolstoy, Piyer Lvoviç (Petya, L. N. Tolstoy'un oğlu) 459, 465, 469, 478-481, 811
Tolstoy, Sergey Lvoviç (L. N. Tolstoy'un oğlu) 371, 390-392, 459, 469, 470, 475, 481, 485, 500, 516, 560, 566, 568, 572, 574, 577, 586, 595, 619, 625, 638, 639, 648, 650, 663, 668, 677, 689, 692, 703, 734, 752-755, 767, 774, 780, 782, 803, 808, 843, 870, 889, 897, 903, 912, 915, 918, 922, 923, 926, 930, 932, 934, 936, 937, 940, 941, 948, 949
Tolstoy, Sergey Nikolayeviç (L. N. Tolstoy'un kardeşi) 22, 30, 31, 46, 48, 49, 51, 52, 55, 64-66, 72, 77,

78, 80-82, 87, 88, 90, 94, 101, 126, 127, 132, 134, 137, 143, 145, 148, 153, 161, 163, 165, 167, 207, 208, 229, 249, 279, 280, 289, 234, 234, 264, 273, 277, 288, 349, 351, 369, 396-398, 410, 412, 442, 443, 479, 485, 569, 608, 624, 710, 719, 720, 792-794, 852
Tolstoy, Sofya (Aleksis Konstantinoviç Tolstoy'un karısı) 477
Tolstoy, Tatyana Lvovna (Tanya, L. N. Tolstoy'un kızı) 459, 463, 464, 467-469, 515, 516, 560, 568, 572-574, 576, 581, 589, 591, 596, 597, 603, 605, 607, 615, 618-620, 624, 625, 627, 640, 642, 645, 662, 663, 667, 668, 676, 677, 681, 687, 689, 696, 703, 705, 709, 717-721, 733, 755, 756, 758, 783, 805, 806, 816, 822, 843, 848, 860, 864, 874, 875, 879-881, 888, 889, 897, 898, 912, 915, 918, 922, 925, 929, 930, 932, 934, 946-949
Tolstoy, Valeriyen Petroviç 82, 102, 103, 145, 146, 153, 155, 161, 168, 169
Tolstoy, Varia (L. N. Tolstoy'un yeğeni) 273, 275
Toporof 742
Torino 243
Töpffer 137
Tracey, Hannah 407
Traube 275
Tregubov 730
Trepov (General) 530, 531, 687
Tretyakov 477
Troitsa (Manastırı) 195
Trubetzkoy, Paolo 751
Trubetzoy, Katerina Dmitriyevna 14
Truhaçevski 706
Tsebrikova (Madam) 419
Tsuşima 799
Tuileries 227
Tula 12-14, 20, 46, 94-97, 99, 123, 124, 126, 143, 211, 212, 219, 265, 301, 319, 329, 364, 370, 385, 402, 410, 441, 460, 474, 477, 492, 524, 533, 541, 553, 557, 561, 565, 605, 607, 608, 617, 626, 631, 634, 645, 663, 738, 768, 797, 798, 827, 844, 846, 848, 852, 854, 856, 873, 876, 879, 889, 906, 911, 925, 929, 938, 941, 948
Tulubiyev (General) 477
Tuna 148, 149, 155, 156, 158, 159, 166, 171, 327
Turgenyev, Ivan 85, 140, 171, 177, 180-190, 195, 202-205, 219-221, 223, 227, 228, 231-234, 236, 237, 248, 254-257, 265-267, 272, 278, 285, 286, 293, 294-300, 377, 390, 391, 415, 416, 472, 489, 512, 513, 519, 520, 532, 533-538, 548-550, 553, 565, 566, 568-570, 593, 594, 596-598, 603, 753
Turgenyev, Olga 219
Turnerelli 63
Türkiye 148, 490, 918
Tver (Bulvarı) 50
Tver 267,313, 580, 646
Tyndall 504

Ulbach, Louis 231
Ulyanski 516
Urusov (Prenses) 652, 662
Urusov, Leonid 453, 524, 566, 617, 652
Ussov (Doktor) 934, 936, 937
Ustrialov 449
Uşakov 524

Valakin, Sonya 137
Valuyev 301, 310, 476
Vanyuşa 66
Vanyuşka 132
Varenka 11, 15, 388, 476
Varna 158
Varsonofii (Papaz) 933, 938
Varşova 223, 292
Varvara 349, 350, 843, 860, 866-868, 879, 892, 895, 896, 898, 907, 908, 916-919, 927, 928, 931
Vengerov 778
Verderevski 785

Vereşyagin 427
Vergani (Matmazel) 205, 207, 209-212, 220, 223
Verlaine 723, 724
Verne, Jules 569
Versailles (Sarayı) 229
Viardot, Pauline 181, 182, 203, 227, 232, 233, 248, 294, 326, 532, 533, 536, 594
Viasemski 417
Vilno 256
Vinogradov 562
Viskovatov 552
Vlassov 24, 866
Voeikov 315
Vogel 78, 80
Volf 749
Volga 62, 63, 105, 307, 313, 454
Volkonskaya (Prenses) 259
Volkonskaya, Mariya Nikolayevna (L. N. Tolstoy'un annesi) 14, 20, 24, 238
Volkonski (Prens) 12, 14, 32, 34, 214, 330, 354, 573
Volkonski, Fedor İvanoviç 12
Volkonski, Mişel Aleksandroviç 17
Volkonski, Nikolay Grigoriyeviç 12
Volkonski, Nikolay Sergeyeviç (L. N. Tolstoy'un büyükbabası) 11, 13, 15, 17, 261
Volkonski, Sergey Fedoroviç 12, 15
Volkonski, Sergey Grigoriyeviç 12
Volkov (Doktor) 781
Voloçok 267
Volodya 137, 328, 330, 336
Voronin 806
Voronka (Nehri) 14, 32, 74, , 152, 201, 466, 670
Vorontzov (Prens) 789, 790
Vorontzov-Daşkov 635
Vorotinka 88
Voznessenski 214
Vrasski (Kontes) 476
Vronski 475, 476, 480, 482, 491, 495-501, 505-509, 745

Wagner 702, 723
Wartburg 277
Weimar 291
Wells, H. G. 834
Westerlund (Matmazel) 703, 754
Witte (Kont) 802

Xenophon 452

Yalta 783
Yasenki 402, 474, 583, 819, 856-858, 871
Yeroşka 118, 375
Young (Madam) 624
Yufan 265
Yukhvanka 83
Yunoşa (Albay) 401, 402, 404, 405
Yusuf 60, 787
Yuşkov, Pelagiya İvanovna 61, 81, 105, 148, 171, 175, 193, 195, 208, 484
Yuşkov, Vladimir İvanoviç 61, 64

Zakarin (Doktor) 408, 524
Zakaz (Ormanı) 30, 33, 280, 833, 940
Zakhar 185
Zakrevski 97
Zarnitzin (Madam) 70
Zasuliç, Vera 530, 531
Zasyeka (Ormanı) 329, 331, 356, 820
Zavadovski, Sofya Petrovna 323
Zenaid 105, 116, 328
Zibin 72
Zimmermann 853
Zola, Émile 504, 569, 636, 891
Zosima, Staretz 526
Zug (Gölü) 247
Zürih 247
Zvegintsev (Madam) 826, 874

Henri Troyat

LEV TOLSTOY

Tolstoy karmaşık bir kişilik. Bir yandan eserleri ve düşünceleriyle dünyayı etkilemiş, müritler edinmiş büyük bir fikir adamı; diğer yandan kumara ve kadınlara düşkün, zaafları olan bir insan. Ömrü boyunca öğretisiyle yaşantısı arasındaki çelişkinin acısını çekmiş: Evrensel aşkı yüceltirken evde karısına kötü davranan, yoksulluğu öğütlerken lüks içinde yaşayan... Öğretinin yüceliği için "kendi"ni yok etmeyi salık veren; ama "kendi"yle ilgili her fiziksel sıkıntıyı defterlerine not etmeden duramayan biri.

Henri Troyat, bu kadar kapsamlı bir Tolstoy biyografisi meydana getirebildiyse, bunu büyük ölçüde Tolstoy'un kendini not etmeye düşkün olduğu günlüklere, defterlere, mektuplara borçlu. Onlar sayesinde Tolstoy'un yaşamını kendi ağzından dinler gibi, neredeyse dakika dakika takip edebiliyoruz bu kitapta.

Ve kitabın esas kahramanı Tolstoy ise, onu bu sayfalarda yeniden yaratan da, titiz çalışması ve usta kalemiyle Henri Troyat'dır.

> Edebiyat dünyasında bir Tolstoy mevcut olduğunda, bir edebiyatçı olmak kolay ve hoş oluyor. Ve insan hiçbir şey yapmamış olduğunun, hâlâ da yapmamakta olduğunun bilincinde olsa bile buna dayanabiliyor, çünkü Tolstoy herkes için yaratıyor ve yapıtları, edebiyata bağlanan tüm ümitlere ve tüm inançlara cevap veriyor.
>
> ANTON ÇEHOV

İLETİŞİM 1493
BİYOGRAFİ 11